SVMMARI,
INDEX, O EPITOME
DELS ADMIRABLES, Y
NOBILISSIMS TITOLS DE HONOR DE Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

Y

DE LES GRACIES, PRIVILEGIS, PRERROGATIUES, preheminencies, llibertats, è immunitats gosan segons les propries, y naturals lleys.

DIRIGIT A LA IMMACVLADA CONCEPCIO DE MAria Sanctissima Mare de Deu, y Senyora nostra.

COMPOST PER LO DOCTOR ANDREV BOSCH, natural de la Fidelissima Vila de Perpinya, Religios Profes, de la Tercera Regla de Penitencia, del Seraphich Pare Sant Francesch.

Any 1628.

AB LLICENCIA,

Estampat en la Fidelissima Vila de Perpinya, per Pere Lacaualleria Estamper.

Aprobacio del Pare Presentat Fra Pere Iust Doctor en Sacra Theologia Prior del Conuent de Sant Domingo, y Cathedratich de Theologia de la Vniuersitat de la Fidelissima Vila de Perpinya.

LOS Sinch llibres del sumari dels titols de honor dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya que ab tant gran acert ha Compost lo Doctor Andreu Bosch Burges honrrat de la Vila de Perpinya, Iutge de Primeres appellacions del Comtat de Rossello, y de Segones del Comtat de Cerdanya, son molt dignes de la pietat, ingeni, saber, y estudi de son Auctor, perque a mes de que no contenen ensi cosa alguna cõtraria a nostra Fè, y Religio Christiàna, ni als bons costums; en moltes occasions predican a la voluntat, ensenyan al enteniment, fan plat a la memoria, y eternizan son nom, y les moltes grandezes de que gosan Cathalunya, Rossello, y Cerdanya que dignament podan ser enueja de les majors Monarquies, singularment hauent arribat a tenir tant diligent, vertader, y entes Choronista. Aquest es mon parer hauent llegit ab particular cuydado, y gust dits sinch llibres per comissio del Illustre, y Reuerent Senyor Doctor Raphel Llobet Canonge de la Santa Esglesia de Elna, Official, y Vicari General del molt Illustre, y Reuerendissim Señor Don Francisco Lopez de Mendoça, Bisbe dignissim de Elna, &c. Dada en lo Conuent de Predicadors de Perpinya, a 20. de Dezembre Any. 1627.

Fra Pere Iust.

Supradicta aprobatione attenta impartitur facultatem typis mandandi Perpiniani 24. Dezembris 1627. *R. Llobet Vic. & Offic. Gener.*

LLICENCIA

PER orde, y manament del Senyor Don Miquel Sala Regent la Reyal Cancellaria del Principat de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya he mirat, y regonegut un libre intitulat summari dels titols de honor de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya Compost per Misser Andreu Bosch Burges honrrat de la Vila de Perpinya, y Iutge de Primeres appellacions dels Comtats de Rossello, y Segones de Cerdanya en los quals demes de no hauer hi cosa que contradigue al bon discurs de historia, y gouern, hi a moltes materies discorregudes ab molta doctrina, y curiositat, y molts conuenients pera totes les persones doctes, y humanistes, y aixi conue que se tret a llum ab molta alabança, y approbacio de tots. En fe de les quals coses fas lo present de ma mia propria en Barcelona a 25. de Mars Any 1628.

Rafel Ceruera.

Attenta huiusmodi Aprobatione
concedit licentiam imprimendi.

Don Miquel Sala Reg.

A LA CONCEPCIO IMMA-

CVLADA DE MARIA SANCTISSIMA

Mare de Deu, v Senyora noſtre.

(:†:)

SI confeſſa, y canta la Eſgleſia ſancta, que no ſap ab quines alabanſes exalſar la Excelencia de voſtra diuina Mageſtad Maria Sanctiſsima, è Immaculada, que podre ſols de mi ygnorant, y miſerable pecador: quant molt ſols coneixer que mon curt talent ajudat ab la experiencia, ha arribat a creurer quem dech arrimar als articles de la Fé, y al que la Sancta Mare Eſgleſia enſenya, a reclamar lo auxili de V. Mageſtad puriſsima Verge, y Mare lo qual humilment de tot mon cor inuoco, ja que ab los demes titols, y prerrogatiues goſa es de eſſer ſens macula de pecat original concebuda, aduocada tota noſtra contra enemichs viſibles, è inuiſibles, y de ſa naturaleſa, y grauà, purifica, ampara, deffenſa, y ajuda als qui la reclaman, en eſta obra que tant neceſsita ſa immenſa gracia, gouerne la pluma que no diga, ni eſcriga ſino lo que ſia del ſeruey, del que comprengueren ſes puriſsimes entranyes en vtilitat, y profit de tots, y neceſsita eſta terra, que es lo intent principal meu, ab lo qual reſtara de cert deffenſada del effecte conue, que quant al affecte del benigne, o maleuolo Lector, y murmurador ja reportara ſon præmi, o pena. Arrimat al emparo de V. Mageſtad, eſtich ſegur que comſia Mare, Patrona, y Aduocada tant del vn com del altre, ſatisfara pera tots, y ami dara gracia, puix es plena de ella, de acertar en eſt inſtitut, y en lo demes de ſon ſant ſeruey.

PROEMI, Y ADVERTEN-

CIES PER AL LECTOR, PER SATISFACCIO, e intelligencia de la present obra.

DE la materia, y contextura de tot lo present llibre a soles, confio se satisfara lo benigne Lector, que per al maleuolo ninguna cosa basta a refrenar, y corregir sa mordàs llengua, intents, y voluntat per molt q̃ repetis tantes hist-

a *Io. An. inpræ. 6. li. decre.* tories, aguts conceptes, y sentencies q̃ als Lectors donan tots los llibres en ses epistoles. la se ab tot tinch de tenir emulos, y detractadors, als quals no

b *Cap. si Christus extr. de iur. iurand.* penso resistir sino com à anyell deuant la destral, subjectarme en tot a llur cẽsura. a la se que ningu es accepta en sa terra, y Patria, b y que digue *Beda* que es natural als Ciutadans detraurer los vns als altres, c ab tot nom so

c *1. q. 1. §. alij c. ad quod.* acouardat, animat de la paciencia de molts Escriptors, als quals no volgueren perdonar les mordasses llengues, per molt sancts, y celebres fossen,

d *11. q. 3. c. senti c. interver ba laudã tium.* com les tingue Sant Geronym en la translacio de la Biblioteca, y digue Sant Agusti, *senti de Agustino quid libet, &c.* d Sant Thomas, y los demes? Que ha de ser de mi ahont caben tantes faltes, per elles mateixes, tambe me

e *In leg. quod iussit C. notab. an 5. de re iudi.* animan los exemples de molts altres, en particular dels mes auentatjats en nostres facultats *Canonica*, y *legal Bartol*, *Baldo*, y tants altres se poden veurer en *Rebuffo*, e que tingueren necessitat de corregirse, y subjectarse a la censura de altres, ab tot prego no la culpe, ni increpe fins la aja

f *L. in ciuile ff. de leg.* llegida tota, f ab les demes satisfaccions que baix referirè, primer aduertesca, y note les causes que la condamne, g no crega ninguna cosa si-

g *11. q. 3. c. eorum.* no lo que veura prouat ab lley, raho, o auctoritat, h y quant del dit nos satisfassa, llija primer *lo Canon Deteriores 6. q. 1.* Sols de ma cullita supplico que alomenos prenga esta obra com a

h *Capit. deterio. 6. q. 1.* borrador, y si te talent per censurarla la repare, y sino sen valga, que estich cert encara que vulla donarli totes les faltes del mon (com las tindra per esser mia) li aprofitarà en molts actes, lo que sols satisfarà à mon intẽt, que no es cercar vanagloria, sino publicar los titols honrrosos de nostra terra, que tant oluidats, y poch sabuts estan, causant per so tantes desuentures sens saber les regles de *Politica*, *Ætica*, *y Economica*, que son los gouerns, y obligacions de nostres Republiques, propries persones, casa, y familia, per intelligencia, y satisfaccio de tot posarè abans les seguents aduertencies.

La primera es que si sabrà, o trobarà alguna cosa a mes del continuat en la present obra, se satisfassa ab la sentencia, *non omnis omnia, sed omnes omnia*, vn no sap totes les coses, sino que totes son sabudes per tots, y aixi en lloch de increpar si es à mes, ho ajuste, y si es contrari ho corrija, y de aqui ell tindra sa gloria, y la obra perfeccio, y jo estaré satisfet ab lo q̃ fere estat mes dise apure la veritat, y se traguen a llum les alabanses que tant sepultades estauen.

La segona que aquest llibre es sols vn Sumari, Index, o Compendi de totes les coses particulars de Catalunya, Rossello, y Cerdanya, tret de actes Autẽtichs, Memories, Chronichs, y altres treballs ques cotaran, en los quals podra veurer la materia llarga, que per referirla tota tenia de ser inmortal, y continuar molts volums, he procurat en tot anar breu, seguint lo institut de sumari. Si cota falsa trobarà prenga paciencia, que jo la he tinguda tambe en sercar, y fiar moltes vegades del que trobaua cotat, que ho mes estat posible veurer ho

tot , y aixi be en les dates de les pragmatiques, priuilegis, prouisions, y altres actes.

La tercera es aduertir les causes , y rahons me han obligat a escriurer esta obra, no en llengua Llatina, ni Castellana, si be mes comunes, sino ab nostra materna, que trobarà referides baix *lib. 1. cap. 10. §. 7. fol. 26.* ferus scas no condemnar fins aja feta censura de elles, sols en est lloch aduertiré a mes , y respondre al que veig me van dient , que per contenir esta obra alabanças nostres, fora estat millor escriurer ab dites llengues comunes, per ferles a saber a nacions estranyes, y remotes , verament la raho es fundada ; pero sols te lloch quant quiscu en sa terra propria les sap , enten , y sen val , quant no primer he de posar be la casa propria abans de fer hostentacio, y amostrarla a altres, primer se ha de instruyr lo Mestre, y Saui abans de posarse ensenyar a altres ? no saben tots quant falta hi ha a vuy en esta terra, que los mes entesos , y llegits nos curé sino de les histories, fets, y altres actes del descubriment del nou Orbe, estats de la China, Guerres de Flandes, Italia, successions, proheses, y hazanyas de nacions, y Reys estranys , y quant los demanen les de llur casa , y terra poden dir que venen de les Indies a saber les dels altres , jo voldria aduertissen lo que mes los cõue per totes les coses se poden ymaginar. Quant arriba a esta terra vn Castellà, o de altra nació ennoc, publica los fets de sa nacio al ygual del *Pater noster* , y nosaltres ajudam en alçarles, restant sepultades les nostres , y cada dia se alçan ab los abonos de actes , y fets , que si nosaltres nos preciauem del que tant nos conue , y tenim obligacio satisfariem , respondriem , y alcançariem lo que tant falta nos fa , y auem perdut , com se veura en lo discurs del llibre.

No saben tots que a mes de esser contra nostra propria reputacio, y cõueniencia es pecar en regles de Politica, Gouern , y bon saber , no saber quiscu les alabanças, y estats de sa terra. *Turpe est Patricio , & nobili viro ius in quo versatur ignorare.* [a] Per estes, y altres causes me ha aparegut necessari auer treta a llum en nostra materna llẽgua, pera que com altre abecedari , cartilla, y primera ensenyansa seruesca del que necessitan molts saber, è instituyts apres, y entesos publiquen ab altres llibres, a nacions estranyes ab les llengues voldran, y les hores sera propri treball , y arribarà a millor talent quel meu. Que per esta impressio no crech jo hi aja maleuolo en lo mon, per tant mordàs sia, que nos rendesca alomenos a la seguent raho.

a *L. 2. ff. de orig. iur.*

Tot lo present llibre sols contè tot lo tocant a lleys particulars nostres, als estats, y titols de quiscu, als priuilegis , gracies, y prerogatiues gosan , y obligacions tenen, segons nostres propries lleys, q̃ es tant necessari saber, assenyaladamẽt per los actes de celebrar Corts ; Gouern de la Deputacio, y de les singulars, y demes particulars Vniuersitats , segons sos priuilegis particulars gosan per no turbar los actes, confonent lo dret comu ab lo municipal , y local de pragmatiques, priuilegis, vsos , estils , costumes , y altres tenen , sabent molt be quantes faltes causa ygnorar lo dret local , y particular quiscu de son offici , y estat, [b] y no poder valersen en los casos mes los comenen, y auer causat tant dany esta ygnorancia ? No es donchs forsos sia en llengua entesa , y comuna pera tots, y la mateixa de les constitucions, priuilegis, y demes memories , y obligacions tenen de valerse, tant per gouernar, com per esser gouernats.

b *Oliba de iure fisci c. 11 num. 19. Micr. al c. 9. cur. Bar. reg. Mariæ col. 10.*

La quarta respondré , y satisfarè al que sem va dient , que com a Doctor en Lleys sols deuia escriurer de ma facultat, y no mesclarme en altres, particularment en historia , y politica, dirè a mes del ques respondra baix fol. 5.

que

que tant la vna com la altre es de ma facultat, per que be saben los ben enteses que molts Textos dels sagrats Canons, y de les Lleys dels Romans, y nostres mateixes constitucions, vsatjes, y altres Lleys com baix se prouara al llibre quint, que ningune especie de elles se pot ben entendre sens histo-
a *Cajan. in Cathaglo. mūd 10 p. cō. cid. 46. y ala 5 p. cōcid. 28 col. 10. Pujades en sa Cathala. en la Episto. al prin.* ria, a y que les Chroniques se poden allegar en les decisions de les causes com se experimenta en lo discurs del present llibre. Quant a Politicha escriu *Bisoldo*, b que la Politicha, y jurisprudencia son disciplines, y sciencies subordinades demanera que *Iurisconsultus sine politica dicitur Iurisstultus* com la jurisprudencia de si nos cure, ni concisteſca sino en lo dret priuat de caucions, testaments, y tants altres actes particulars: la politica en lo dret comu que sustenta, y gouerna les Monarquies, pobles, Republiques, Prouincies, Bisbats, y comuns que es lo que mes necessita saber vn Doctor en Canons, y Lleys.

b *En sa Politica lib. 1. c. 1. n. 45 §. 4. fol. mihi 49.*

La quinta, la distribucio dels sinch llibres de tota esta obra es de la manera seguent. Lo primer declara los termens del cap. 1. fins *11.* fol. 14. de dit fol fins lo *c. 11.* fol. 29. les llengues, y apres refereix los tres titols de honor de les virtuts, noblesa, y sanch, seguint la descripsio de Cathalunya, Rosello, y Cerdanya, y los titols, duchats, patts, Ciutats, Viles, vnions, y altres actes a ells pertanyents. Lo segon llibre los titols de honor de tots los officis Eccleſiastichs, y Seculars son en Cathalunya, Rosello, y Cerdanya, y altres. Lo tercer llibrre los titols de honor de milicies, armes, y lletres. Lo quart los titos de honor d' les republiques, y Vniuersitats Lo 5. los titols de honor de les lleys, y llibertats, y cortesia ab dos taules de priuilegis, y pragmatiques, y altra de materies mes notables sens posar taula de capitols, ni §. §. per apareixer seria superfluo tenir d' occupar tāts fulls ab lo que jas trobara per orde al cos del mateix llibre.

La sexta que si troba errates, o faltes aguarde la segona impressio, com dels demes llibres que en ella reparan la primera, que acostuma sempre de estar subjecta a mes correccions, y si ha de corregir alguna falta no estiga glorios que no aja treta a llum alguna obra, que estiga desllliurada de ella, quāt mes veura ab experiēcia q̄ tots estā subjectes a descuyts, y principalment qui aporta tots los conceptes de vn llibre, o molts, lo vn causa no repare, y se descuyde del altre, y lo Lector no te sino en lo entenimentlo que va llegint, y notant si vna paraula tenia estat prime. ra que la altre, si s podia dir ab mes propietat, si li falta vna lletra, si es vocable de altre nacio, y moltes altres ques acostuma de increpar, lo que mes facil pot reparar que lo mateix Escriptor majorment que la experiencia amostra que cada dia los mes sauis son corregits per ignorants, de actes que no sen adonan, ni aduerteixen, y ames sia mes facil lo reparar, y ajustar que de nou inuentar, ni posen nota en lo que molta cosa esta treta de llibres impressos per lo que la ingenia que pren lo *Architecto* per la fabrica no lleua hans dona perfectio a sa obra que ab son art acaba, no es mes de estimar la tela d' la aranya teniut lo fil, art, y materia de ella mateixa, que la obra de la Abella ques val del licor, y materia de la flor com nos ha deixat escrit lo grā politich *Iusto Lipsio.* c Abans de comensar presupose ja que trobara entre altres les errades que a de corregir de la manera seguent.

c *A les not. del l. 1. de sa Poli. sobre lo 1. capitol.*

Correccio

Correccio de algunes errades en la impreſsio.

FOlio. 3.colũna 1.linea 3.ſill diga ſill,lin. 12.dominicions,dominaciõs li. 17. lligadura,lligadura l.36.condenat,cõdẽnats col. 2.lin.6.ſolſticos,ſolſticios li.26.magalanica,magallanica f. 5.co. 2 lin. 30. Religions,Religioſes f. 7. co. 1. li 5.pars,parts lin. 7.rigen,origen lin. 11.coneguts,conegudes lin. 29. lo qual, la qual fo. 16.col. 1. 21.Bagdet, Babel col. 2.lin. 20. ſolociſsimos, ſolociſmos lin. 32.arauic, arabics fo.27 li.48.blotat,boltat fol. 31. 2.col.lin. 28. la orde, lo orde fo. 36.col. 1.lin.25.naurals,naturals fol. 37. col.1.lin.7. zeledors,zeladors fo. 44 col.2.lio.20.la,lo 2.col.lin.21.ſalitga,ſalſiça fo.84. col. 1. lin. 23. Tito,Tiro. fo. 125.lin. 1.libro,llibre fol. 170.col. 1.lin. 16.nou,ſet 182. 1.col. lin. 35.1642. 1542.f. 186.col. 1.lin. 5 excedides,excercides fo. 188. 2. colũ. line. 4. ſanaciõs, ſanccions fo. 189. 2.colũ.lin.3. poſar,peſar fol. 200.2.colũ.lin. 10.artides,articles lin. 17.monuyment monintent f.201. 2.col.lin.35.venacio vexacio f. 209. 1.col.cap.29. 31.y aixi ſeguits los ſeguents fol.229.col. 1.lin. 38.forme,forma fo. 251.col. 1.lin.44.doda,dona 2.col.lin.9. temparalitats,temporalitats lin.27 empreſſada,expreſſada f.245 2.co.lin.16.deuia,deixa fo.253.col.1 lin. 21.Parters,Porters lin. 34.execucio,exempcio f.255.2.co.lin.3.temer,veurer f.264. 2.co.lin. 50.temoguda,remoguda f.272.2.co.lin.33.vlgan,valgan f.278.co.1. lin.26.es,ſon f.284.co.1.lin.23.preferides,proferides f.285 col. 1.lin.2.entraordinaris,extraordinaris col.2.lin 43.deſpaixan,deſpatxan fo.286.2.col.lin.3. tocaran nota, toca notar f.287.co. 1.lin.37.peſada,poſada fol.288.1.co.lin.30. forſat,esforſat 2.col.lin.20.ſilles,ſills 296 co. 1.lin.46.comu,com lin. 50.Caualler,Cauallers f.298.co. 1.lin.7.ab vltima goſar,al vltim a goſar f.299.co.1.lin. 43.tanta,tant fo. 300.lin.42.quiſcu,quiſcuna lin.43.lo vn del altre,la vna del altre fol.303.co. 1.lin.20.adoptarſe,adaptarſe fo.323.co.1.lin.pen.vullo,vulgo f.326.co.2.lin.40.abſaruada,obſeruada f.338.co.1.lin.12.quant les, quant a les f.339. 2.co.lin.42.los,lo f.350.2.co.lin.12.juntsprudẽcia,jurisprudencia f.351. 2.co.lin.27.fet,ſet f.353.co. 1.lin.16.ygualitat,ygualtat f.354.co. 1.lin.22.recriptes,reſcriptes f.355.co. 1.lin. 34.aixi,aixir fo.358.co.1.canica,canonica fo. 379.co.2.lin. 2.Lochia,Lotja f.381. 1.co.lin.46.ſotament,ſomatent f.397.co.2 lin.3.cauſa,caſa f.412.2.co.lin.6 parts,pars f.419.co. 1.lin.34.los,dels f.433.c. 1.lin.33.entraure,extraure fo.449.co.2.lin.18.juriſdiciari,judiciari f.469.co. 1.lin. 18.al,ab del Sindich,dels Sindichs f.471.cap. 1.lin.24. dit,dita linea. 36. poſt proces.)f.475.col. 1.lin.1.ſeccada,ſacada f.485.co.1.lin.10.es,ſon fol.493. co.1.lin.29.llegir,elegir f.496.co. 1.lin.34. cotraſt,contraſt f.497.co.1.lin.11. Lauregat.Llobregat f.514.co.2.lin.31.alcanaſa,alcanſa f.516.co.2.lin.32.vns, vnes f.556.co 1.lin 46.vul,vull f.564.co.2.lin.35.y 39.Veguers,Verguers fo. 571.co.1.lin.9.celſitua,celſitud f.572.co.2.lin.2.ai,ja f.574.co.1 lin.31. deuiaren,deixaren Generalment aduertir que falta vna l, en los demes vocables ſe eſcriuhen en dues com llengues,llimits,llatins,lletres,lleys,llegir,llibre,llimoſina,llinatge,llimits,llicencies, lleñes, lleals, llibertadors, y altres, y aixi be en molts vocables dues bb,cõ admirabbles,notabbles,pobbles,nobbles, eſtabbliments, Repubbliques,y altres molts ſi be en eſtos molts Eſcriptors no vſan ſino vna b, aixibe jurgat,pro jurjat.

Iesus, Maria, Ioseph.

LIBRE PRIMER.

DELS TITOLS DE HONOR DE TOT LO VNIVERS. Y

DEL PRINCIPI, Y ORIGEN, MATERIA, CAVSES, diffinicio, y explicacio per inteligencia, y declaracio de termens dels admirables, y nobilissims titols particulars de Honor de Catbalunya, Rossello, y Cerdanya, y de sos tres principals Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya.

CAPITOL PRIMER DEL PRINCIPI, y origen dels titols de Honor, manifestats per la primera creacio del home, en totes les coses creades.

LA soberana, immensa, infinita, incomprehensible, y omnipotentissima magestat de nostre gran Deu, y Señor, indiuisible en la essencia, y naturaleza, y trino en persones (*sia alabat pera sempre*) en lo principi del mon com Auctor, y primera causa efficient, [a] jdeal, y final de tot lo vniuers sens altres materials de nores, y ab sols vn *Fiat* de sa diuina boca crea la machina vistosissima dels dos globos, y figures celeste, y terrestre, y en elles la bellesa de tantes, y tant differents creatures Sol, Luna, Esteles, Elements, Animals, Arbres, Plantes, empleant en la formacio de tantes varietats de especies, los sis primers dies de aquella diuina, y primera semmana, en lo vltim dia que fonch lo Diuendres crea lo primer home, Pare vniuersal de tot lo linatge huma, y obra major digna de tant gran artifice que per ser tal la anomenauan los Grechs *Microcosmos* Mon menor, per estar en lo home epilogades totes les creatures com proua *S. Gregori Magno*, [b] explicant lo que digue Christo als Apostols que predicassen lo Euangeli ha tota creatura. Posali nom Adam, [c] y peraque no estigues sol li dona companya ha ell semblant, que forma de sa costella, y anomena Eua, dels quals Pare, y Mare, [d] nasque la descendencia, propagacio, y genealogia de tot lo genero huma: Y per quant los dos violaren lo diuinal precepte, foren expellits del Paradis terrenal, de hont comensaren tenir cognicio del be, y del mal, gosant del creat gouernant, y poblant lo Mon, ab la generacio, y propagacio dels fills, y filles tant per superiors, y senyors, com per inferiors, [e] y de aqui comensaren

[a] *D. Tho. 1. p. q. 44 arti. 1. 3. & 4.*

[b] *Homil. 29. in Euangelium*

[c] *Genes. capit. 1*

[d] *Genes. cap. 1. 2*

[e] *Genes. cap. 4. 5*

saren en Adam los primers titols de honor de senyor, superior, Monarcha, y Princep del Mon. [a]

De la Monarchia se vingue tenir mes noticia de tot lo creat tant sobre natural, com natural ab particulars, y differents estats de diuines, celestes, y terrestres.

Totes enteses, y compreses baix vn nom general que en les escholes, segons termens metaphisichs anomenans *Ens*, lo mateix que dir ser, diuidit en quatra generos, o estats differẽts. [b]

Lo primer es de aquelles que tenen ser tan solament, son los Cels, y tots los cossos celestes, Espheres, Estheles, Planetes, Elements, y les demes ques engendran en les entranyes de la terra com los minerals, y aixi be les arts, y professions del Mon, y altres, totes les quals respectiuament se comprenen baix de aquest genero, tenint sos ordens, y graus de majors, y menors, y differenciãtse les vnes de les altres, com dels Cels, lo Empireo en orde baixant als altres, dels Elements la aygua mes digna que la terra, y aixi dels minerals, y metalls de grau en grau, fins al menor, y de les demes que en lo discurs constarà.

Lo segon grau es de aquelles que tenen ser, y ames viuhen cõ son totes les Plantes, Arbres, Herbes en la terra qui las sustenta, naixent, creixent, diminuhint, y morint. Entre totes hi ha vn ser de viurer empero la calitat, y noblesa no es vna cõ hi aja graus d'majors, y menors vnes mes dignes q̃ altres.

Lo tercer grau es de les que tenen ser, viuhen, y ha mes senten com son los animals volatils, terrestres, y aquatils per los sinch sentits de veure, oyr, gustar, olorar, tocar dels quals hi ha tantes especies differents ab graus de majors, y menors com es notori.

Lo quart es de aquelles que tenen ser, viuhen, senten, y a mes entenẽ ab voler, o no voler liberament, en est grau es lo home.

Tots los dits quatra graus son aixi be entesos, y cõpresos segons comù vs de parlar, y entendre vulgar baix altre nom, y titol general, so es de coses, quels Llatins en particular los Iurisconsuls anomenan *Res*, declarant sa ethimologia, y significacio [c] propria en aquell cas tan considerãtles a soles, com cõposades ab altres composicions y mixturcs [d] naturals, y phisiques.

a *Pineda Monarchia Eccles. l. 1. c. 1. §. 4.*

b *Casan. in Catha. glo. Mũ. 2. p. conc. prima.*

c *Petrus Gregor. Syntag. Iur. vniuers. lib. 1. c. 1. 8.*

d *L. Rerũ mixtura ff. de vsu. cap.*

e *Exod. c. 3.*

Cap. II. Del principi, origen, y orde dels Titols de honor de les coses Diuines, Celestes, y Terrestres.

LO primer, y major estat, grau, y titol de totes dites coses, que tenen ser, y essencia es del Creador ab nom, y titol imposat per ell mateix de *Es Qui Es*; [e] declarat mes clarament per los noms de *Eloi, Adonay, Tetragramaton*; y altres que refereix S. Isidoro [f] en particular lo que fonch, y es mes vsat, y conegut comunament qui es lo de Deu, nom de naturalesa, lo mateix que *El*, en Hebreu, *y fort* en Grech, [g] manifestat mes per los altres atributs de *Omnipotent, Inmortal, Incorruptible, Incõmutable, Etern, Inuisible, Inpassible, Simple, Incorporeo*, y altres molts, [h] ames dels 19. que refereix Sant Dionys Areopagita, [i] per los quals se entra ala cognicio de son estat diui ab titol de gloria, y benauenturança, en son Solio, y supremo trono, y asiento celeste, [k] en orde, y respecte, sols de la Sanctissima Trinitat segons S. Bonauentura, Ricardo, S. Thomas, Scot ab titols particulars quiscuna de les tres persones. [l]

La primera de *Pare, Ingenit, Principi sens principi.* La segona de *Fill ab altres de verb Etern, Christo, IESVS, Messies, Emanuel, Propheta, Pastor, Ouella, Anyell, Deu de Deu, llum de llũ, los quis assenta a la dreta del Pare*, y altres molts. [m] La tercera de *Esperit Sant, ab altres de Charitat, Gracia, Coloma, Foc, Amor, Do, Aygua*, y altres. [n]

Segueixse lo de la sempre pura, y Imma-

f *S. Isidoro lib. 7. Origi. num. c. 1.*

g *Isidor. lib. 7. Origi. c. 1. lib. 2. de differen. tijs spiritual.*

h *Casa. in catha. glo. mũ. di par. 3. c. 1. y parte 12. c. 1.*

i *S. Dionis Areopagi. de diui. nomi. Roman repub. del mun. lib. 1. c. 1.*

K *Isai. c. 6 Borr. de regis Catholi. pref. in pref. nu. 28.*

l *S. Isidor. li. 7. orig. c. 1. 2. 3.*

m *Cas. y S. Isidor. en dits llochs.*

n *S. Isidor. lib. 7. origi. c. 3. 4.*

immaculada Verge Maria plena de gracia, ab titols de *filla de Deu lo Pare, Mare del fill de Deu, Esposa del Sperit Sant, Temple de la Santissima Trinitat, exaltada sobre los nou chors dels Angels*, [u] y altres.

[u] *Casan. in catal. Speglo. Mũdi. 3. p. consid. 4.*

Entra apres lo cõcurs dels nou ordẽs, y estats dels sãts esperits, diuidits ab tres Hierarchies ab titols particulars de honors quiscuna so es de *Angels, Archangels, Principats, Potestats Virtuts, Dominicions, Trons, Cherubins, y Seraphins.* [x] En estos nou Ordens es la collocacio dels esperits dels mortals, ab titols de animes sanctes, y benaueturades apres son desliurades de la carnal lligaduta, presa la justificacio en esta miserable vida de estat de gracia diuina segons les obres, [y] y estats an tingunt vnes mes que altres, en orde segons los titols, y noms que entre nosaltres son coneguts, ya nomenats so es de *Patriarchas, Apostols, Euangelistas, Prophetes, Doctors, Verges, Martyrs, Confessors, Continents*, y altres, tots los quals gosan de la hõra, y titol de honor de ella, en lo vn, y altre Segle, y vida. [z]

[x] *Casan. 3.p. de la conside. Buseo de estat. ho min. Bernardin. de eus tis en sõ Rosari.*

[y] *Opera illorum sequunt. illos. Casa. 3.p de la cõsid. 20. glo. 1 & ibi Iuan a Turnacrema in Can. tempus. 13. q. 2.*

Foren aixi be per elles creats altres dos Estats ab titols de Purgatori, y Infern segons la primacio de la diuina gloria sols differenciats en esser lo vn etern, y lo altre temporal ab los mateixos ordens dels esperits malignes ab titols comuns de Dimonis, primers condenats en pena de exaltacio, y superbia restant executors dels judicis de Deu, en aqueix infelis estat, per los demerits, com los altres nou Chors per la gracia. [a]

[z] *Scriua en sõ tra Estat de duo mouissimis. pri. p. de glor. per tot.*

Per la collocacio de tots los dits estats, lo mateix Creador creà, y formà dos llocs ab figures globoses y rodones ab titols vna del Cel, altre de Terra q̃ enles scholes ensenyã ab la art de cosmographia, q̃s diuideix en Astronomia, y Geographia: la Astronomia per tota la figura, y Globo celeste ab les diuisiõs, y termẽs dels Cels, mouimẽts, causes y effectes de les *Planetes, Signes, Elemẽts, Atomos, Circulos, Polos, Zonas, Paralellos*, y altres del temps en Climes, y parts [b] comptantles per anys de moltes maneres, ço es *Ciuils, Naturals, Grans, Solsticos, Lunars, Bissextos, Olimpios*, [c] *Iubileus*, y altres, quals sien estos en particular lo natural, diuidit en dotze pars que son los mesos, si be ab los antichs no eran sino deu, quel Gener, y Febrer se ajustaren per Numa Pompilio; los mesos discurs de Luna, la semmana de set dies, lo dia artificial de la presencia del Sol, lo natural del espay de dia, y nit que entre nosaltres se parteix en vint y quatre parts, [d] que son les hores, y les hores en quarts, los quarts en minutes, y cõ mes llarc declaran los Cosmographos.

[a] *Scriba. 2.p. de Infern.*

[b] *S. Isid. de natura rerũ lib. 13. orig. Casan. p. 12*

[c] *Pineda Monar. Eccles. lib. 4. c. 2*

[d] *Mier. Colla. 6. in Curia Mõtis. c. 17. nu. 7.*

La Geographia, y Hydrographia ensenya la situacio, y parts de la terra, y aigua ab tants titols differents tots compresos baix lo del Mon, y en ell les demes sis parts, so es de *Europa, Asia, Affrica, Peruiana, Mexicana, Magalanica*, y totes en Corographies, que son les Prouincies particulars, y quiscuna different tinentia de terra, y aigua baix los effectes de la figura superior Astronomica. [e]

[e] *S. Isidoro. lib. 14. 15. origin.*

Cap. 3. Del principi, y origen dels Titols de honor de les parts, y actes naturals de les cosses terrestres.

LO creat en la superficie del lloc y globo terrestre, dona demostracio esser a imitacio, y semblansa del dit altre Globo celeste, [f] en tots los estats, y titols propris de totes les coses naturals creades tant personals, cõ reals en les materies, y formes, y en particular enlo mateix home creat, com a cap, y guia de totes les demes a ell inferiors, [g] segons la formacio de cos, y anima, enteniment, intelligencia, memoria, voluntat, sentits, y de les parts de cap, braços &c. vida, y mort de

[f] *Pineda en sa Monarchia Eccl. li. 1. c. 2 Borrello de Reg. Catho. pst. ala prefa. del n. 9.*

[g] *Psal. 8.*

a *Franciſ. porta de humã Phiſono.*

torsells: a cõpoſats de la anima intellectual, y del cos phiſic, y palpable, de manera que no es vn, ſens lo altre, no es home, ni part ſens anima, b ab les differencies de las edats quiſcuna ab ſon titol de Infancia, Pueritia, Iuuentut, o Adoleſencia, edad viril, madura edad, ſenectut, o velleſa, c y decrepitut. De ella los altres eſtats ab differents figures, formes, y titols de maſcles, y femelles tant en los animals rationals, com irracionals differenciats los vns, dels altres ab propris titols ſegons la naturaleſa, y eſtat de cada qual, vn mes digne que altre d a exemple del primer creat ab titol de home (*ab humo*) de la formacio del pols dela terra e amoſtrantnos la diferencia, dels altres homẽs, que Theophraſtro anomena Noadamics, ab titols de *Nimphes, Tritõs, Nereidos, Satiros, Monſtruos, Ermaphroditas, Pigmeus*, y altres eſpecies; f ſemblãt, es en los altres animals irrationals, y aixi be en les altres coſes reals, ab tants titols ſo es de Terra, Montanyes, Metalls, Plantes, Arbres, y altres moltes, en totes les quals ſe ha donat lo nom, y titol propri ſegons la cauſa, y effecte de ſa creacio, eſtat, y naturaleſa g ja encontinent que comenſà a goſarlos lo primer Pare ſegons lo niuell, y regla de dret natural primer; per lo qual noi auia ſuperioritat, ni propri, ans totes eren comunes, y jguals, h corrẽt la diſpoſicio a ſoles dela juſticia

b *Canon. Moyſes 32. q. 2. c. ſi quis objecerit 1. q. 1. S. Aguſ. li. qq. in exod.*

c *Ioan. Buſeo. de ſtatib. hom. mil. celli. lib. 1. ſuarũ antig. c. 12. lib. 2. pertot Caſa. 2. p. conſid. 3. 4. S. Iſidro. 20 l. 11. orig. Mie. p. p. col. Reg. Alpho. 2. c. 34. del nu. 6.*

d *2. Iſidoro lib. 12. orig.*

S. Iſidoro lib. 10 orig. al prin. lib. 11. c. 1.

e *Petrus Greg. ſin tag. jur. com. lib. 7. c. 27.*

f *Iſidoro caſos. 20*

Cap. 4. Del principi, y origen dels titols de honor en los actes accidentals, ſegons lo dret de les Gents.

MVltiplicantſe lo numero, malicia y peccat del home coma animal meſcapas, per la rationalitat en ell creada, fonc lo Inuentor de altre eſtat, ab nom, y titol de injuſticia, contra poſat al primer de juſticia, del qual forma los pronoms Meu, y Teu, y dlls entraren totes les differencies, diſcencions, y demes eſtats que te, y goſa a vuy lo Mon, ja com a dret, y lleys ab titol quels Romans començaren a nomenar dret de les gents.

Lo primer home inuentor de dit dret, fonc ja Caim, primer fill de Adã contra lo primer dret natural, lo qual comenſa a poſar diuiſions, y Termens congregãt pobles, i deixant apart les fictions poetiques, quels homens al principi eren com a Animals bruts, ſolitaris, viuint per los cãps, y q̃ Mercurio los redui a vida ſociable, y cõpanya per eſtar en forma de Republica. k

De dites inuenſions de diuiſions, termens, y congregacions de pobles extenẽtſe la multiplicacio, ſe formarẽ les differencies de les gents, y naciõs, comenſant a Iaphet, y de ell tanta altra multitut, ab las demes del Mon, ſo es de *Titans, Ethiopes, Magots, Gargaridos, Aſsirios, Medas*, y tants altres, l y los demes ſucceiren, y auem experimentat de nòſtres dies en Eſpanya deſde ſa poblacio, fins als vltims de Aragoneſos, Caſtellans, Valẽcians, Cathalans, Roſſellloneſos, y altres, y aixi mateix en les demes parts del Mon.

En temps de dites primeres Naciõs antigues, ja tingueren origen tambe les diuiſions de les Prouincies, de dret de les gents. Las edificacions de les Ciutats Viles, Caſtells, Pobles, llochs, Termens. m

La differencia de gouern de quiſcu de hont ſe formaren tantes differents Republiques, vnes per vn ſol home ab titol de Rey, Princep, Emperador, y altres titols, altres moltes homẽs ab titols de majors, y menors, ſegõs los actes, cõ en lo diſcurs cõſtarà.

llibres de les eſtimo.

g §. *de jure nat. gent. & ciuil.*

h *Geneſ. c. 4. eſcolano en ſa hiſtoria de valẽ. c. 18. Ioſeph. de antiqui. lib. 1. c. 4 Maic. Anton. de camos ni crocoſmos. 2. p. Dialogo. 12. pag. 143. col. 1. Bouad p. p. lib. 1. c. 1. nu. 4. y lib. 1. c. 16. n. 1.*

i *Boua. p. p. lib. 1. c. 1. n. 3.*

k *S. Iſidoro. lib. 7. orig.*

l *Marco deciſio. 366. del num. 26. als ſeg.*

Cap. 5. Del principi, y origen dels titols de honor, en los actes accidẽtals, ſegons lo dret Ciuil, que ſon las lleys particulars dels Regnes, y Prouincies; donant vna vniuerſal noticia, de tot lo que es dret Ciuil, y Canonic.

m *L. ex hoc jure ff. de juſt. & iu.*

Quiſcuna

[a] §. *ius autem ciuile.* §. *tus gentium inst. de iur. nat. gent.*

[b] §. 1. *als seg. de stat. hominũ tot lo tit. de iure perf. ff. de ing. ff. de libert.*

[c] *Tots los tit. de iust. vel iur. alie. iur.*

[d] §. 1. *y tots los tit. de nup. ff. & C. &c.*

[e] *Alex. ab Alex. dier. geni. lib.* 1. *c.* 24. *li.* 2. *c.* 5. *Petr. Gregor. syntagm. iur. uni. lib.* 9. *c.* 1. *als seg.*

[f] *Boer. de ord. gra. utriusq. fori p.* 1. *nu.* 4.

[g] *Tots los tit. de adoptio. ff. C. y inst. de cura. y de tutor. y de mino.*

QVisCuna nacio, Republica, Prouincia, Ciutat, Vila, o altre congregacio de poble ques formà segons lo dret de les gents, encõtinẽt tingue necessitat, de ordenar tambe la forma de sa conseruacio, que fonc ab los orgent. dens, preceptes entre ells se posaren, als quals anomenaren lleys, y los Romans dret Ciuil, que es lo que obserua qualsevol Regne, y Poble, segons les lleys particulars te establides, aquest lo dret Ciuil, es lo qui dona generals preceptes, cõ totes les coses del orbe han de ser conegudes, anomenades, y explicades ab son propri nom, y titol que les demes sciencies, arts, y facultats, sols donan noticia quiscuna de son subjecte, y materia, com la Theologia sagrada de les coses espirituals, la Medicina dels remeys, per la cõseruacio del genero huma, y aixi de les demes: empero la Iurisprudencia que es dit dret, nos dona vniuersal cognicio certa, y clara dela inuẽcio dels estats d̃ totes les coses d̃l vniuers, amostrant nos ab art, y historia com totes elles ab la sola juuencio, estauen confoses, y com de dit dret de les gents, y de dites diuisions, y demes actes referits se seguirẽ les guerres, captiuitats, seruituts, y de elles se introduiren los contractes de compres, vendes, y altres enoloses en lo cos del Dret, y aixi be los modos d̃s gouerns de quiscuna nacio, y tants altres differents estats personals, y reals quiscu ab sõ propri titol conforme, so es, de lliberts, Esclaus ingenuos, libertins, [b] o altres subjectes apotestat de altre, cõ sõ fills de families als Pares, Esclaus als senyors, altres sẽs regoneixer potestat, [c] y de tots vns Vergens, casts, y continents, altres casats ab los Ritos, y ceremonies dels contractes de Nupcies antigues, [d] que apres segons los termens del estat de gracia, y disposicions canoniques, prengueren altre nom, y titol de Matrimoni vn dels set Sagraments de la Religio Christiana per lo qual se differenciaren tants estats ab

[h] *Tots los tit. ff. C. y inst. de cura. y de tutor. y d̃ mino.*

prohibiciõs dels Consanguineos fins, y altres de cognacio ab tant ferents Ritos, y ceremonies en les nacions del mon. [e]

De la dissolucio, y fi de aquest entra lo de viduitat, [f] y a imitac la carnal prole la adoptiua, dels l y fills [g] dels menors, tudors, y dors, [h] commutantse vns, y alt perdentse per los actes de desh que en son cas en la jurisprud anomenã diminucio de cap, o est

No sols se introduyren dits c y titols personals, pero tambe reals, de les mateixes coses, que patrimoni, y fora lo patrimoni d mens, [i] y estes vnes encara rest lo mateix dret natural, dit empe les gẽts comu de tots, que son lo Ayre, Aygua, Mar, Rius, Fonts, I Ciutats, Viles, Cases, y altres, si demes entraren apres esser publ o priuades, propries sols de pa lars. [l]

De est numero tambe foren fes sagrades, religioses, y sanctes les quals de dret ciuil son tam murs, o muralles, y portes de l tats, y viles; [m] lo estat de estes, tols de sagrades Religions, y S venen ja de temps de les primer cions, y mes vsades dels Roman la vinguda del Saluador Christ goirs lo seruey, y acte estauen d des; [n] en los actes del culto, y R com de les Vergens vestals, Rel d̃ Nazareus, y Recabitas entrel breus, [o] y del modo de viure d y altres semblants, [p] per totes el nistres particulars ab titols ja cerdots, [q] tant per la verdadera gio antiga: quant per les fictes tries, a esta mateixa significacio l sia Romana, y estat de gracia rel titols de sagrades, Religioses, y tes aplicades segons la promes ficada per la ley antiga, ab lo ment del Messies Christo, y de ta Religio Christiana. [r]

Diuidida en dos generos, y

differents, ſo es de Eccleſiaſtichs, o Laychs, lo vn y altre yguals en la obſeruanſa de la Religio, ſegons los preceptes de la Eſgleſia Romana, en tots los actes de ella, ſo es en les obres de Deu, Articles de la Fè, ſagraments, actes morals en les materies, y formes, Ritos, cerimonies, cultos, en les veneracions, feſtes, vigilies, dejunis, y tots los demes actes ſegons eſtà difinit per los ſagrats Concilis, y diſpoſicions de tot lo dret Canonic, y Pontifici.

Aqueſt dret, y aixi be lo Ciuil donã a mès cognicio de altres eſtats, de coſes comunes ques acquireixen per los ſingulars, conegudes ab titols de animals terreſtres, aquatils, y volatils q̃ en lo Cel, y Mar naixen, encontinent ſe prenen ſon de aquells, per dret de les gents, encara que en proprietat de altres, lo mateix es dels exercits, o per inuencio de theſors, inundacio de aygues, y altres actes, ſi be moltes de eſtes entraren apres per dret ciuil eſſer propries, y ſingulars alcanſades per aquell que es ſenyor ab titols, de vltimes voluntats, o contractes, o tradicio, o llarga poſſeſſiò, ſian corporals, o incorporals.

Per totes elles ſe vingueren a formar, de conſentiment de les parts tanta multiplicacio de contractes, diſpoſiciõs de vltimes voluntats, dominis, proprietats, vſde fruyts, vſos, habitacions permutes, compres, vẽdes, y altrer actes lucratius, y honeroſos, reſtant per ells la ſenyoria, y poder en la mateixa coſa, y per conſeguent de totes eſtablides tantes eſpecies differẽts de prohibicions, ypœnes quantes ſon les culpes, o delictes ſe cometen, per totes les quals ſe inuentaren las formes de las actions, y cauſes tant ciuils: com criminals ab actions, excepcions, interdictes, judicis, entre actor, y reo, y per obſeruanſa, y execucio de totes les lleys animades, qui ſon los miniſtres de juſticia, Eccleſiaſtichs, y Seculars ab tants differents titols de honor, com ſon los Regnes, y Prouincies del mon, com baix ſe referirà de quiſcu.

En tots los eſtats de les ſobredites coſes, y ha agudes tantes differencies, quantes ſon eſtades, y ſon las nacions del mon, quiſcuna ab ſon modo, rito, y cerimonies differents en los tractes, lengues, veſtidures, paſtes, alimẽts, caſes, Religions, pregaries, Oracles, Temples, y Deus, educaciõs, vots, enterros, y ſepultures, ſementiris, ritos, en tots los demes actes per lo diſcurs de la vida y mort, ſegons los differens eſtats dalt referits, tots los quals jatſia ſian tãbe anomenats com a titols de honor, empero aquells ſon generals, y de manera que ja nos nomenan comunament com a titols, ſino com apropris noms de les mateixes coſes, eſſent a la veritat tant titols de honor com les demes, ſe declararà en lo diſcurs, la cauſa de auerlos referits de dita manera, ans de entrar ſegons regla philoſophica, a ſaber que coſa es titol de honor, es eſtat ja ſobre penſats per lo q̃ los titols del honor ſon vuy, y ſe han de explicar al diſcurs tant generals de tot lo vniuers, com locals de Cathalunya, Roſſello y Cerdanya, y de ſos tres Comtats ſo es de Barcelona, que es dir lo mateix q̃ tota Cathalunya, cõ baix ſe prouara, cap. 22. y dels de Roſſello, y Cerdanya prenẽ la materia, y termés dels eſtats, y inuenciõs dalt referides, a ocaſio de les quals la mateixa naturaleſa humana, apres vingue formar, ſegons los mateixos drets dalt referits, altres nous eſtats principals ſenyalats ab propris, y particulars ſenyals dits titols del honor ſegons lo offici, poder, prerogatiua, preheminẽcia, reuerẽcia, reſpecte, gloria, y honor ſe dona q̃ com en los ſeguents capitols ſe declararà. De tots los quals ſegons regla de tota bona enſenyãſa primera de precir la general declaracio de termens per venir a la eſpecial, deſtos Cõtats y per eixa mateixa raho, y cauſa ſeguint a mes los concells dels juris conſults, Vlpia, Modeſti, Pau, y los demes anirè ab los ſeguents ſols quatre capitols

a *Cano. duo ſunt genera Chriſtia. 12. q. 1.*

b §. *fere de ver. diuis.*

c §. *Item 17. de rer diui. Pet. Gregor. ſyntag. jur. vniuerſ. lib. 20. 21. 22.*

d §. *Item 19. §. per traditio nem als ſeguents y als tit. de Reb. corpor. & incorporalib.*

e *Maſtri llo. de magiſtra. p. 1. c. 1. nu. 11.*

f *Cõbaix ſe declara. c.*

g *Alex. ab Alex. Dier. gen. lib. 5 c. 19.*

h *Alex. ẽ*

dit lloc. c. 23.

i *Alex. en dit lloc. c. 24*

l *Alex. ẽ dit. lloc C. 27.*

m *Alex. lib. 6. C. 2.*

n *Alex. lib. 2. C. 25*

o *Hieronym. Roman en toteſſere pub. del mundo.*

q *Boua. en ſa Pe. lib. 2. c. 16. n. 2. Caſ. 5. p. concid. 1. 1. in Chatal. glo. Mũdi.*

r *L. 1. ff. ſi certum petatur. l. 1. ff. de juſti. & jur. & ſeruit. ti. general.*

ſ *Buchará. de diferẽ. inter Iudi. Ciuil. & Crim. in inprocem. n. 1. & 2.*

capitols del primer llibre succinta, y sumariament declarant y diffinint en general los altres termens q̃ de necessitat se hã de aplicar, en especial en los de nostre Comtats per esser ben entesos.

Cap. 6. Del principi, y origen dels noms de totes les coses creades.

EN totes les dites, y altres coses creades, y inuẽtades, donà forma lo Creador cõ fossen coneguts, indiui duades, y differẽciades les vnes de les altres ab dos particulars demonstracions, so es ab noms, y senyals, los nõs son totes aquelles veus, y paraules que senyalan, indiuiduan, y declaran les coses quals son imposats ja per Deu en la primera Creacio, [a] y apres per Adam, y succesiuament per los de mes mortals en les noues formes, y creacions artificials de coses inuentades, y trobades imposant los noms, o segons la naturalesa, o del Auctor, o per algun altre fet, o causa variant, y mudant.

[a] *Gen. c. 1. als seguents Borrel. de reg. chato, prestan. cap. 1. S. Isido. en 20. llib. delesethimo Polid virgil. de inuẽtor. rerum Beuter en sa chro. lib. 2. c. 15. Borrel. de reg. cha. pref. lib. 1. c. 1. del n. 1.*

Tots los noms del mon foren coneguts confusament, sols ab lo vs de parlar los vns, ab los altres prenent les paraules molt inpropriament, fins que del mes comu, y propri se formà art particular, que en les escholes anomenan ab nom Grech Grammatica, que es lo mateix que dir art de ben parlar, lo qual no es sols per la llengua Latina, sino tambe per la Cathalana, Castellana, y de mes vulgars del Orbe amostrant lo mes propri, y comu parlar tret de la auctoritat, y vs de homens curtits, versats, y grãues en la llengua, y si comunament los exemples de dita art se ensenyan en llengua Latina, es per esserse feta comuna de totes les nacions del mon, y contenir en si tanta congruytat, y proprietat en lo parlar, y per altres rahons que baix se referiran. [b]

[b] *c. 10. §. 3.*

De esta art de parlar se ha donat materia, y termens a la altra que ensenya, com ab mes elegancia rodeos, figures, y altres preceptes, quiscuna cosa se pora nomenar, o amostrar dita Oratoria, o Retorica, diuidida en sos estats, y pars demonstratiues, deliberatiues, y judicials, y altres preceptes per declarar, suadir, y dissuadir, obtenir, y alcansar lo ques prete.

Tots los noms de vna, y altre art, o son propris de la mateixa cosa declarant sa proprietat, y substancia com lo ser Deu, cel, terra, ciutat, arbres, y los demes ques comprenen baix los dits quatre graus que tenen ser, y essencia declarats al capitol primer, tant per raho de les persones, quant per raho dels officis, hõrres, y altres respectes, com de Papa, Rey, Duc, Marques, Iutge, y dels demes majors, y menors, propris, y comuns, o appellatius.

Son inuentats tambe altres noms que declaran los atributs, o accidents dels noms propris, y appellatius, ques diuẽ abjectius, formats dels casos succeixen del offici, o altre acte, com al de Papa dir Sanct, al Rey Magestat, al Iutge Magnific, al Noble Illustre, y aixi dels demes en demonstracio de la preheminencia, y estat de quiscu com llargament se prouarà baix.

Los noms, y cognoms particularment en los mortals es estat desde la creacio del mon, y esta a vuy a llibertat de quiscu pẽdre lo qui vol; demanera que tant lo de font, com de familia, y aixi mateix en totes les coses corporals, y incorporals pot quiscu imposar, mudar, lleuar, a sa libra volntat, [c] ab differents formes segons las naciõs cõseveu q̃ las antigas tenian vns, y les modernes tenen altres, aixi be los que se apartan de la Fè de Christo, so es los Moros, y altres de Mahomet, Amets, &c. los de la religio Christiana al principi de differẽts maneres fins a venir a pendre comunament los que son de sancts, y sanctes, y de aqui Pere, Andreu, Phelip, y aixi dels demes. [d]

[c] *L. vni. C. de muta. nomi. cogno. & prenom.*

[d] *Borrel. de reg. catho. pref. lib. 1. c. 1. num. 1.*

Los altres noms de accidẽt, o atribut que son los titols propris de ho-

nor,nos poden pẽdre a llibertat, com aquells tots sien de honor , officis , y altres actes, per priuilegis , gracies, o altrament seguẽixen lo estat,y condicio de la persona,com lo ser Duc,Noble,Caualler,y aixi dels demes.

[a] *Casan. in Catha glo. Mũdi. p. 1. conf. 38. concluſ. 28.*

Cap. 7. Del principi,y origen dels senyals,y titols de totes les coſes creades.

[b] *Caſan. p. 1. concide. 1.*

AIxi com los noms son inuentats per conexer, y differenciar les coſes,aixi mateix los senyals exteriors, de manera que per conexer los homẽs,y demes coſes, y per esſer aquells hõrrats per algun reſpecte,o per altra cauſa han de tenir teſtimoni, y abono del ser,estat, y excellencia, [a] aquest es ab les formes dels senyals exteriors,ſo es de obres , y fets , o paraules en les quals conſisteixen tots los estats,ser,y honrra del Mon. [b]

[c] *L. ſi honore. ff. de Mune. & honor. S. Antoni. en ſa ſũma 4. p. tit. 5. c. 10. §. 1.*

Los senyals de obres , y fets son aquells per los quals totes les coſes ſe senyalã,y differenciã les vnes deles altres,sens ninguna expreſſio de paraules.cõ son les Imagẽs, Figures, Inſignies,Armes,Màrqs,Senyals, Eſcriptures,letres,notes, Characters,y altres. [c]

[d] *Mier. p. p. coll. 1. c. 6. n. 4*

[e] *Cali. in conſat. vt quiinter feceri t. n. 9.*

Tots estos son generals, y comuns, per totes les coſes del Mon, y conuenen a tots majors , y menors per ells enteſos,y declarats,empero entre ells, y ha vns,senyals particulars,que differencian los vns dels altres en reſpecte del acte que senyalam, vns per honor, altres per deshonor, los de honor son tots aquells que ſignifican , y donan lloor, gloria , reuerencia, y honrra, y per ells, reſpectes, reuerencies dignitats , officis, preheminencies, y altres actes en estats que son mes excellẽts, cõ son les inſignies dls officials Reals, y demes estats del Mon per esſer coneguts quiscu en lo que gosa que baix se referiran.

[f] *Accurt. ẽ la glo. de la L. non ambiguũ. ff. fam. hercis. § . titulus nouell. de mandat. prin.*

[g] *L. 1. ff. ſicert. petat. l. 2. §. pen. ff. de interd. prin.*

Los de deshonor,aixi be son aquells ques donan per ser differenciats,y coneguts del de honor , com per exemple eran los senyals , y habits distincts dels demes que estauẽ obligats aportar,los Iueus,abans foſſen expellits de Cathalunya, [d] que pot legir lo lector en Mieres, y los demes que on lo diſcurs se explicaran.

[h] *S. Iuan c. 19. Sãt Luc c. 13 Borrell, de Reg. caht. pſtan. c. 78 n. 7.*

Los senyals de paraules son aquells noms, y notes exteriors,ques donan a la perſona,o coſa segons son estat, de mes,o de menjs, [e] abans del no m propri,y cognom , com lo ser Rey, Princep, Duc, Marques, Comta, Noble, Caualler, Ciutadà , Burges, Doctor, Mercader,Notari,Artiſta, Meneſtral a mes dels noms propris,y de la familia, y a de aqlls los altres de atributs, com Illuſtres, eſpectables,clariſſims,y los demes ſe declararan. *lib.* 5.

[i] *L. 1. ff. đ bon. relat. l. 69. ff. de ſide iuſo. C. Vt nemo priuatus titulos pred. ſui. C. de his qui pot. no. l. 3. C. de bon vacã*

A tots estos noms,y senyals anomenan titols totes les ſciencies , arts,y profeſsions del Mon, en particular lo dret Ciuil, y Canonic.

Lo titol reb moltes ſignificacions, [f] entre altres ſignifica rubrica,o explicacio ſummaria de tot lo ques compren baix de ell,y de ſa naturaleſa,y eſtat, [g] com apar en totes les del dret ciuil, y canonic,anomenades Rubricas, o Titols, y baix de ells los caſos que ſe explican,y declaran,y aixi mateix en totes les inſcripcions de tots los llibres del mon com es notori.

[m] *L. cogi C. đpetit hered.*

Segonamẽt ſignifica lo senyal,o inſcripcio delques vol indiuiduar,o explicar,cõ lo titol de la Creu de Chriſto. [h]

[n] *Borrello de Reg. Catho. Preſtã. c. 46. n. 22 Bertran. in. dudũ de electio. verb. in -itulatũ.*

Tercerament los titols de les proprietats que quiſcu te propriesprouat lo drer, y juſta cauſa las te aquirides,y poſſeeix [i] per donacio,teſtament, cõpra,o altres infinits.

Quartament ſignifica la mateixa perſona,o coſa anomenada ab nom de dignitat, [k] offici,hõrra,eſtat com apar del qne eſcriu *Borrello*, que refereix, los Regnes, Coronas,Prouincies,Ducats,Comtats, y ſenyories ab nom de titols del Rey de Eſpanya. Lo que es ſemblant en los eſtats Eccleſiaſtichs en los titols deCardenalats,Clericats, y altres, [m] y aixi del demes laychs.

Totes

Totes estes significacions, son adaptables, y apropositdel ques va explicant, que lo titol es aquell nom, que denota, y significa la qualitat, y estat de quiscu del major al menor, en totes les coses del Mon.

Entre estos titols y ha differencia, vns son sols del estat, y condicio de la persona, y en esta significacio entran tots majors, y menors. Altres son tambe de estat, empero a mes se differencian dels altres en respecte de la hõrra, o magestat reben major per rao del titol tenen de estament que son tots aquells, que a mes auentargen als altres rebent lloor, gloria, reuerencia, y honrra, com lo del Rey, Princep, Duc, Noble, Comte, Caualler, Ciutadà, Burges, Doctor, y altres que en lo discurs se explicaran.

Entre tots, y ha differencia, que vns està a llibertat de quiscu tenir, y rebre de la manera vol, que son tots aquells que donan honrra, y estimacio per fets propris, virtuts lletres, y altres que baix se explicaran.

Los altres que donan per dignitat, offici, o altre excelencia, y respecte en orde del estament, com lo Duc, Comte, Marques, Noble, Caualler, Doctor, y altres, estos nos poden obtenir a llibertat, sino es ab los requisits necessaris que de quiscu se especificaran. A tots estõs per rao del estat professan, que es honrros tant per rao de la gracia, y abono Reyal, com de la estimacio que de quiscu de ell se te, anomenam propriament titol de honor, y ab aqueix nom se cõcedeix per los qui tenen poder del qual se tracta al capitol seguent.

Cap. 8. Del principi, y origen, materia, y causes, y difinicio del honor.

TOts los noms, y senyals referits, van dirigits a molts fins, y entre altres a da quells que senyalan la persona, o cosa ab certes circunstancies, y actes exteriors de estimacio, y respecte, lloor y reuerencia per los quals vns se differencian dels altres, a estos en comu anomenam los Escriptors de honrra, o honor.

Estos noms de honor, o honrra comunament son tinguts per vna mateixa cosa segons comu parlar, y si be es veritat que en molts casos se prenen per vn mateix sentit; empero a la veritat es sols quant a disposicions, y significacions, de dret comu dels Romans. [a] Empero segons nostres propries leys dels Cõtats, y comu parlar, y entẽdre antic, y modern tenen moltes differents significacions. Demanera que la honrra nos te sino per aqnell acte, y exhibicio de reuerencia, en senyal, premi, estimacio, y exhibicio de la persona com se prouarà.

Lo honor empero te moltes altres significaciõs, tant de dret comu, cõ de nostres leys dels Cõtats, y comu vs de parlar, y entẽdrer, les quals es necessari per lo institut del llibre apuntar.

Las de dret comu ja tenen noticia los curtits en lleys [b] aqui toca mes saberles, las de nostres lleys municipals son les seguents. Primerament significa lo patrimoni, y auer de les persones mes estimades, y honrrades. [c]

Segonament significa en particular aquella cosa, o patrimoni, que deixauen, y donauẽ los Princeps, Magnats, Nobles, y Cauallers, [d] y podian donar aqui volian que de mes ordinari eren aquells feus, y beneficis quels richs homens donauen a sos Cauallers, com se prouarà en son lloc. [e]

Tercerament significa, y son entesos tots los bẽs immobles, terres, possessions, senyories, y facultats perpetues y altres. [f]

Quartament en especial significa los titols majors dels Comtats, y aixi dels altres inferiors, com apar en tots los actes antichs de Cathalunya en particular en los testaments dels mateixos Comtes, los quals en les clausules hereditaries, deixant lo Comtat anome-

[a] *Casan. p. p. cõs. 1*

[b] *Casan. en dit lloc p. p. cons. 1.*

[c] *Vsat. miles vero qui 4. de iniur. Vsat tots homẽs de juy y forma de dret. Vsat. Camini & strate.*

[d] *Vsat. princep. namque. Vsat. similiter.*

[e] *Vsat. possunt etiã Principes. Vs. aucto. & rogat. 2. Vsat. tutores. Vsat. rusticus. 3.*

[f] *Mier. p. p. colla. 2. pet. 2. incur. Barchi. c. 25. nu. 15. y colla. 10. Regine Maria in curia Barchi. c. 2. n. 11. 15.*

anomenan fols lo honor, com en tots ells se poden veure y ja en lo discurs del llibre se referiran.

t *Petrus Gregor. sintag. lu. vniuersi. cap. 18. num. 11. 20.*

Quintament significan los officis honrrosos de les Republiques, y altres de justicia differenciãse dels que sols tenen titol de carrechs, com los officis no pugan ser sens honor los carrechs si com es notori, y aquesta significacio se conforma en tot al dret comu. t

u *Mier. Coll. 10. Reg. Maria c. 2. n. 14.*

Sextamen significan generalment aquells actes de estimacio, respecte, y reuerẽcia u ques deu en senyal del estat, x y aquesta es la ques conforma, mes ab totes les altres del dret comu, y tot es vn sentir, y significacio de honor, o honrra.

x *S. Tho. en la exposicio del. Psal. 40. col. 7. 2. q. q. 103. 1. distinct. sup. n. 3. y 3. dist. q. 1. art. 2. Casan. p. p. 45. Carbonel. fol. 251. y Casan. p. p. cons. 3. 51.*

Baix lo nom de honor, o honrra, estan compreses lloor, reuerencia, y gloria, les quals si be aparen vna mateixa cosa a la veritat se differencian, en lo que la lloor se ordena per altre en los senyals de paraules, y la honrra es per si, y en si, y de qualseuol manera per paraules, y fets. y

La reuerencia es principi, motiu, y fi de la honrra com es honrrat: perque es tingut en reuerencia, y de la reuerencia la honrra, la gloria es lo effecte del honor, y lloor y per eixa causa fingiã los Poetas que la Magestat, reuerencia, gloria y respecte son filles del honor. z

z *Ouid. li. 5 fast. to. S. Augusti. de Ciuitate Dei lib. 4. c. 21. 24. que refereix Claudi Minos ad Alcia. emble. 9.*

§. 1. *De quantes maneres se alcansa lo honor, o honrra.*

LA honrra, o honor se alcansa de moltes maneres. Primerament teninr la proprietat, y effecte de la lloor, reuerencia, y respecte, o ab lo ser propri, o ab la ymagen, y semblansa de la cosa que es; com per la Magestat, y eterna gloria, o per ser ministre de la Religio Christiana, per la participacio de la Magestat Diuina, com los pares per representar la honrra de Deu, per la virtut per las dignitats, y officis, per la antiguedad, per tenir major lloch en la Ciutat, per esser de major vtilitat, y excellencia, priuilegis, y gracies, virtuts, officis, feus, linatge, sãc, nacio, y Patria, Prouincia, Armes lletres, libertats, immunitats, Noblesa, y altres.

a a *Tots estos llargament declarà Chasan. in chata. glo. mun. p. 1. de la conf. 5.*

No deixarè per los curiosos aduertir en aquest lloc, certs casos particulars pers los quals en Cathalunya en temps dels Comtes de Barcelona se alcançaua honor, a la veritat nols aguera escrits, si nols agues trobats en ley nostra expressa, y per esser antiguedad, y actes propis de nostra terra, fora estada falta, sino ne agues feta memoria, y comẽsant aplicar al que es propri destos Comtats. En dit rems en Cathalunya eren tinguts per estats honrrosos, y de estimacio aquells qui menjauen pa de forment, anauen a caual sobre ross, mula, o mul, encara que no fos caual, com expressament apar en lo vsatge *Baiulus*, y aqui Calicio, b y aixi be los que viuian de propris auers, y bens tractantse ab respecte per so sols eren tinguts per nobles, dels quals estats se creauan apres los titols Majors com de, Cauallers Magnats, y altres que constarà en lo discurs.

b *Cali. n. 1. 2. 3.*

§. 2. *De les persones a quis deu honor.*

LA honrra, y honor se deu a les persones, o cosas dotades de dites gracies, en orde de major, a menor, primer a Deu, a Maria santissima, als Apostols, Vergens, y demes Sants, y ses Imagens, y figures al mateix home per moltes causes, y principalment per ser creada semblansa de Deu, c al qual lo Creador corona de gloria, y honrra, y constitui sobre les demes obres auia obrades, subjectant les demes baix de sos peus, y q̃ fos creatura que manas a tots, mes excellent que les altres, nobilissim, altissim, y prestantissim, mes digna quels Angels, digna de ho-

c *Psalm. 8. Genes. 19. Can. hæc Imago. 33. q. 5. l. siquis in metalum C. de pœn.*

de honor en vida, y en mort ab les solemnitats differents que han vsades les demes nacions. a

De esta honrra no priuà a la dona, hans per moltes causes feu digna de ella, so es per los dons naturals està dotada, com son de magnanimitat, fortalesa, sapiencia, esciencia, concell, virginimitat, castedat, clemencia, y liberalitat, temor de Deu, deuocio, y pietat, gracia, misericordia, diligencia, sagacitat, y astucia, constancia, y paciencia, amor, hermosura, senyorio, y de aqui ab titol de senyora, y comunamẽt y ab raho anomenades, representant, y gosant en tot de la dignitat honrra, y titol del Marit, y altres molts. b

Deuse a mes honor als Prelats, y Rectors de les Esglesies, als Sacerdots, als dotats de dò de sapiencia, als Religiosos, Vells, Marits per les Mullers, Pares per los fills, Senyors per sos Vassalls, Subdits, y Esclaus, Embaixadors, Metges, c y altres molts d que per lo discurs se aportaran per raho de virtuts, gracies Reyals en estament, condicio, offici, o altres respectes. e

a *Que llargamẽt apor ta Cas. p.1. dela eõc. 5. als seguẽts.*

b *Totats per Cas. p. 2. de la conci. 1. als seg. a hont se veuran probats tots los dits atributs de les dones*

c *Eccles. cap. 38. Honora Medicũ prop. necessitatẽ.*

d *Pau. ad Roma. c. 1. 13.*

e *Declarats per Cas. p.p. de la cõc. 6. als seg*

§. 3. *De quantes maneres, y formes se dona, y reb la honrra.*

LA honrra se reb, y dona de moltes maneres so es donãt oydo als qui parlan, parlarlos ab reuerencia, f aixirlos ha rebrer, donarlos assiento, acompanyarlos, obeyr los mandatos, saludarlos, a mes se dona, y reb en la exhibicio de serueys, en anar, assentar, parlar, esser anomenats primer, oferir primer, parlar primer, en los vestits preciosos de purpura, or, y seda, beurẽr en or, assentar segon despres del Rey, onomenarse parent dels Princeps, portar insignies, y armes, rebre corones, triumphos, titols, y estats preheminents de calitat, estimacio, y respecte g per raho de les gracies, y prerrogatiues gosan tant deviruts com de titols reyals de *Rey, Duch, Marques, Comta, Noble, Caualler, Ciutadà, Borges, Doctor*, y altres que per lo discurs se referiran.

f *Mier. 2 p. coll. 10. Reg. Maria in curia Bar. c 2. n. 14.*

g *Tots esprouã s. Antoni no de Flor ẽsa suma 4. p. ti. 5. c. 10. a la fi Mestr. de Mag. li. 5. c. 4. Ban. li. 2. c. 2. n. 20. 21. Cas. p.p. de la conc. 10. fins 37.*

§. 4. *Dels medis, y requisits necessaris per rebrer, y donar honrra, o honor.*

LOs requisits, y medis necessaris de la honrra son los actes de la persona qui dona, de la que reb, lo modo, y orde en donar, y rebre, lo mereixer, y parts del qui la reb, son estat, y condicio, lo poder, la consuetut en donar, y rebre als mes dignes ab orde de menor, a major, ab les particularitats, y requisits de quiscun acte, y titol de honor q̃ en la explicacio de quiscu se referiran h aduertint en aquest lloch sols les regles seguents.

Qui gosa de majors noms, senyals, actes, y circonstancies de honor de les dalt referides ha de ser mes honrrat, respectat, y estimat tant, quant es la calitat, y acte de major estimacio, y respecte alxi be que en vns, y altres los actes de honor se han de donar de grau en grau i ab mida no ab exces que sia en menys cap de altres, aduertint que la honrra es mes ab lo honrrant, que ab lo honrrat, y entre honrres se han mes de estimar les que provenen de la ma, poder, y voluntat del Princep del qual es propri concedir, y conferir honrra, o honor: k Demanera que lo que lo Princep, l honrra se ha de honrrar, lo quil Princep judica digne, tots tenen de judicar digne, m se ha de donar, y rebre major, ó menor en quant la gracia, y voluntat del Princep se exten, o lleua. n

h *Recopilats per Cas. in Cathalo. glo. mũ. p.p. de la cõ. 40. 44 als seg.*

i *L. vt gradatim ff. de mune. & honor. Mie 2. p. coll. 10. Reg. Mariæ in curia Bar. c. 2. n 32.*

k *L. 3. C. de Cõsul. li. 12. Cas. p.p. consi. 4.*

l *L. Restituẽd. C. de Aduo. diuer. iu.*

m *Can. 1. 94. dist. p.*

n *Cas. p. p. concil. 4.*

§. 5. *Les honrres perque son inuentades.*

LEs causes de auerse inuentades honrres en tots los mortals son tantes,

tantes, quantes les ocasions, y obligacions de reſpecte, lloor, honrra, y reuerencia que en lo diſcurs conſtaran, en particular per tres principals.

La primera es per concixer, y differenciar vnes perſones de altres en la eſtimacio, retribucio, remuneracio, y excelencia del eſtat goſa [a] obtingut, y alcãçat per actes memorables, y de eſtimacio en vn, y altre fet com conſtarà en lo diſcurs.

La ſegona la occaſio, eſtimulo, apetit, animo, y deſig ſe dona als demes mortals en obrar actes ſemblants, o majors per arribar a dits, ho majors eſtats.

La tercera es lo fi, y effecte ſo es los beneficis, augments, y grans medros perſonals, y aixi be de les Virtuts, Religions, Republiques, Eſtats, y gouerns del Mon, com mes clar als capitols ſeguents ſe amoſtrarà.

Cap. 9. Dela naturaleſa, eſtat, y ſer dels titols de honor.

DE tot lo referit en los capitols precedents ſe trau ab euidencia que los titols ſon aquells noms ques donan per ſenyal, attribut, renom, demoſtracio, y retribucio del eſtat que quiſcu te alcançat, al qual ajuſtan lo ſer, y proprietat del que es lo titol ſo es de honor, y de àqui ſon anomenats comunament per tots los homés titols de honor, o honrra.

Tots ells ſegons Cicero, y Ariſtotil, [b] ſon los premis, remuneracions, y aliments de la virtut, dignitat, y eſtats, [c] ſon los que ſuſtentan las arts, y profeſſions del Mon, [d] ſon teſtimoni, ſenyal, y abono de la eſtimacio, y excellencia de cada qual, [e] ſon la llum, guia, y ſenyal que demoſtra per actes exteriors los fets, y eſtats dels mortals, [f] majors, o menors, reban augment, o diminucio ſegons ſe donan, o lleuan per los mateixos actes que tenen poder de lleuar, o donar. [g]

Naixen de la gloria, que es la frequentada, o continuada fama ques te ab lloor, [h] de aqui dites virtuts glorioſes, com a mes manifeſtades, demanera que de manifeſtarſe la fama ſe ſegueix la honrra, gloria, y eſtimacio, y de ella los titols de honor per los quals ſe amoſtra la obligacio de donar la honrra, veneracio, reſpecte, y reuerencia ſegons ells ſon. [i]

Ab exemples ho amoſtraren ja los Antichs Idolatres, en lo temple particular tenien conſegrat ab titol de Tẽple del honor, [k] y ab lo que aſtabliren per lley general quel honor, y titol de ell preferis a totes les coſes. [l] Del tot ab mes veritat, y majors quilats, ho amoſtraren los Profeſſors de la lley de Chriſto en lo que vingueren a tenir per ſe que a ſols Deu principalment ſe deu la honrra, y gloria, y ell es lo qui ha de ſer ſol lloat, glorificat, honrrat, magnificat, beneit, adorat, y amat, [m] y de ſa volũtat als creats, tant en los actes que repreſentan a ſa Diuina Mageſtat en la terra (com ha conſtat, y mes clar baix conſtarà) com tambe per retribucio de les virtuts, y ſer com enſeña lo Eccleſiaſtich, [n] que honrrem, y lloem los homens glorioſos, y noſtres Pares, y majors en la generacio, y altres infinits llochs.

Dits titols de honor reben altres contrapoſats de deshonor, coneguts per los mateixos contraris actes, y eſtats dalt referits que ſon tots aquells, que de ſi ſon ſens honrra, gloria, reſpecte, y reuerencia, [o] coneguts, y anomenats ab molts altres titols, ſo es de vils, en numero dels quals entran en eſtos Comtats los qui ſon de proſapia de lueus, los vagabundos, Gitanos, [p] delinquents, [q] vicioſos, y de deprauats coſtums, [r] com ſe declara ab lo comù prouerbi *Reatus omnem excludit honorem*, y aixi be los qui ſeruexen altres officis vils fins al mes deſditxats de Botxi, [s] Lenons. [t] Bannits, Eſpurios, ſon tambe de aqueſt eſtat molts numeros de vaſſalls obligats, a ſeruituts

[a] *Cali. in vſat. vt qui inter fecerit num. 9.*

[b] *L. 4. & 5. Æthi. eorum.*

[c] *Boua. p. p. lib. 3. c. 1. n. 4.*

[d] *Bou. en dit lloch. nu. 4.*

[e] *S. Tho. 2. 2. q. 103. Ariſ. li. 4. etico.*

[f] *Caſan. p. p. conſide. 1.*

[g] *Bou. p. 1. lib. 3. c. 1. nu. 17. 18. Caſ. p. 1. con. 1. 3.*

[h] *Cicero li. 2. Rethori.*

[i] *Carbonell chro fol. 252. Luc. c. 4. Caſ. p. 1. conc. 1.*

[k] *Alex. ab Alex. dier. ge. li 2. c. 4. fol. 98. lit. 1.*

[l] *Caſ. p. 1. conc. 2.*

[m] *Ens eſtos declara, y proua Caſ. 3. p. conc. 1.*

[n] *Eccleſ. c. 44.*

[o] *Alex. ab Alex. li. 2. c. 22. alaſi Caſ p. p. conc. 42.*

[p] *Bellu. in ſpecu. pri. Rub. 23 Boua. lib. 3. ca. 13. del num. 32.*

[q] *Boua. dit. lloc. num. 35.*

[r] *Eſcriu. en ſon tract. de glor. dif. 13. per tot.*

[s] *Bou en dit lloch 2. p. c. 15. nu. 135. 136.*

[t] *Borrel. dit. c. 30. nu. 31. de reg. cath preſtan.*

tuts als senyors que de si amostran la poca estimacio de ses persones ques referiran, y tambe altres rustichs que declara *Borrello*, [a] com guarda tocinos, [b] y altres que entre las cõdicions dels homés se troban ab menors serueys, per los quals son comunament anomenats homés vils [c] feta differencia dels altres de major estimacio, y honrra, que son los de titols de honor.

Los professors de las arts mecaniques no entran en aquest estat, de desonor ans ab los titols de honor, segõs cada qual es, y com a tals se admetan en les honrres, officis, y carrechs de les republiques del mon, en particular en nostres Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, cõ es notori, differents dls homés vils, als quals no es per mes obtenirlos, [d] ver es que entre dits mechanichs, y los demes titols de honor, yha molta differencia, com a son lloch constarà.

[a] *Borrell. de Reg. Cat. tan. c. 30 n. 20. 30*

[b] *Borrell. ẽ dit c. 30. nu. 31.*

[c] *Borrell. ẽ dit lloch. nu. 30. 31. Tiraq. c. 2. del uum. 62.*

[d] *C. infamibus de Reg. jur in 6.*

[e] *Calicius in vsat. vt quiinter fecerint n. 9.*

[f] *Boua. p. 1. lib. 1 c. 1. n. 16.*

[g] *Durando. de origin. jurisdi. q. 1, drudo li. 1. de lib. Christi. c. 15. Castro lib. 1. de le. pœn. c. 1. Mol. de justi & jur. tracta. 2 disputa. 26. & 27*

Capit. 10. *De les causes de la formacio dels estats differents, y titols de honor de aquells.*

LEs causes que obligaren tant als primers mortals, cõ als successors de formar estats differents, y titols de honor majors, y menors, foren las maneixes que inuentaren lo estat de honor cõ dalt està referit, y a mes per individuar, y senyalar las persones, [e] ha quis deu estimacio ab notas de paraules, y senyals certs los titols particulars de vns, y altres, per moltes altres causes.

La primera es per imitacio, y semblansa dela obra de la creacio del vniuers en la qual foren senyalats los estats ab graus, titols, y differencies de majors, y menors, com ha constat al cap. 1. 2. 3. y a exemple de ells se formà en la naturalesa humana los graus y differencies, y en quiscuna se donà son titol, com està dit y mes clar constarà.

La segona, fonch seguir lo mateix home son instinct natural q̃ apereix, y te per propri, y de sa naturalesa differenciarse, y a traurer a si honrres, y riqueses, [f] y tenir en elles proprietats, jurisdictio, y mando [g] lo q̃ li fóch facil introduyr puix se conformaua ab los actes, y preceptes de las mateixes Religions, y cultos, com se veu clarament per mes en totes, y en particular en la que sols es certa, que es la Christiana, que dona per acte licit, y moltes vegades de obligacio segons los preceptes de Deu, respectar, y donar titols de honor a quiscu segons li toca [h] ensenyantlos, que la honrra de Deu es la honrra dels majors, [i] y aixi be a traurer, y acquirir hõrres, y senyories, y en molts actes meritoris, y de gracia. [k]

La tercera causa foren los actes de les potencies de la anima esforçats de la raho, y exemple de totes les demes coses creades racionals, y irracionals, inanimades, y les demes que tenẽ ser, y essencia dalt referides, que tingue lo mateix home per espill, llum, y guia majorment la sua formacio, y figura, com dalt està prouat, y en particular les parts de son cos, que seruexen de ensenyansa, y execucio de tots los actes, que son las mans, y peus, en los quals son los dits ab graus de majors, y menors ab differencia, y superioritat lo be dels altres, y quiscu ab son propri titol. En los animals [l] los exemples de les Abelles, Grues, y altres que honrran y respectan a vna com a superior ab senyal particular. [m] En les inanimades les differencies que segons la naturalesa se amostran, exẽple del or en comparacio del ferro, y axi de totes les demes. A imitacio, y exemple de les quals los mateixos homens formaren differents estats de vns a altres vns majors, altres menors, y per ser co neguts, quiscu son titol, y senyal ya en les primeres edats, cõ consta del Text Sagrat, Testamẽt vell, y nou, tãt per los officis y actes de la religio cõ per los demes tocants al gouern, y conseruacio de tots ells, com està dalt prouat, y mes clar baix constarà.

[h] *Epistol ad Roma diui. Paul. 1. 13. omnis anima &c. Otalora. de nobil. 2. p. c. 6. n. 1.*

[i] *Mier. 2. p. coll. 10. Regi næ Mariæ in cur. Bar. c. 2. n. 23.*

[k] *Boua. ẽ ditlloc p. p. c. 1. n. 18.*

[l] *Alex. ab Alex. lib. 4. die. gen. c. 26.*

[m] *Can. in apibus. 7. q. 1.*

La quarta causa fonch la necessitat precisa tingueren los gouerns, Republiques, Monarchies, y Principats per esser ben regits, y gouernats de formar, y crear certs estats de majors, y menors ab titols particulars los vns, y altres, amostrant clarament la experiencia que altrament fora estat impossible sustentarse, sino es ab la estimacio, diuisio, y differencia dels vns, y altres, y ab los titols foren senyalats los mes dignes, en particular los ministres Officials, Magistrats, y altres ques necessitan per lo gouern. [a]

La quinta fonch la conseruacio de les Republiques, y Principats, dls quals sia lo cap ab titol de Rey, o altres majors, o menors Duchs, Comtes, Richs, Poderosos, y los demes nos poden conseruar ab lo mando, titol, y riqueses, o honrra, sino son senyalats altres inferiors quels seruescan, obeescan, y honrren, la conseruacio faltaria, si tots estauan en ygual estat, y grau.

Los titols de Reys, Comtes, Nobles, Cauallers, y altres necessitan de altres differents, quels tracten com a tals, y ab los vns, y altres se conseruan los Principats, Republiques, [b] altrament ni vns, ni altres son coneguts estimats, ni honrrats.

La sexta es la conueniencia de la grandesa, y seruey dels caps, y superiors, [c] los quals sien Reys, o altres reban major, o menor honrra, tant ells com los inferiors ab lo major, o menor, numero, grandesa, calitat, noblesa de la familia, y titols de honor tenen en casa, y gouern, que altrament sens ells vileja. [d]

La septima es lo senyal, gloria, premi, y retribucio de les obres, y virtut de cada qual, per los quals se son inuentats los titols de honor, com a retribucio, y paga. Per elles han succehit tantes eleccions de Emperadors, Reys, y altres innumerables titols, y succeeixen cada dia, las de Duchs, Comtes, Marquesos, Nobles, Cauallers, y los demes en premi, retribucio, y paga dels seruey, y merexer de quiscu cõ ho testificã totes les histories diuines, y humanes [e] en particular enlo *Genes. cap. 41.* Pharao Rey de Egypte en paga, y retribucio del seruey, y saber de Ioseph en auerli interpretat lo somni lo constituy, y crea presidẽt sobre tota la terra de Egypte lleuantse lo anell portaua en sa ma, y posà a la de Ioseph, vesti y ornà de vn collar de or en lo coll, y de vna estola de lli, per los quals actes restà Ioseph hõrrat, respectat, y ab titol, y insignies honrrosissimes, differenciat dels altres. Molts altres exemples, y ha en altres llochs de la Sagrada Escritura. [f]

La vuytena per conexer, y tractar quiscu en son ser, y estat, tant ab los titols propris, y naturals, com ab los acquisits seguint los preceptes de tota bona ensenyansa, q̃ sõ necessari a tots los mortals saber perdonar a quiscu lo que es seu de son natural, o accident, y no caurer en faltes, y erros que està en perill los que ygnoran los estats, proprietats, y naturalesa dels noms, estats, y titols de les coses [g] donant a quiscu sa honrra, reuerencia, nom y titol, no ygualãt, ni mesclant ab los qui no la tenen als decorats de aquella. [h]

Totes estes, y altres foren les causes del origen, y formacio de tots los estats, y titols de honor, manifestats per los gouerns, y monarquies hã succehit desde la creacio del mon com en lo discurs clarament se referirà. Totes elles tenint per fi, y en particular los de baix protectio de Christo, la defensa de la Fè Catholica, Rey, y Patria, [i] y quant als altres la de les Republiques dels contraris, Tirans, y enemichs.

Cap. 11. De les llengues ab las quals se pronuncian los titols de honor, y demes paraules, en particular de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

TOts los estats, senyals, titols, y nõs d̃ totes les coses del vniuers siẽ d̃ qual seuol manera d̃ honor o altres

[a] *Bellug. in especul. Princip. rub. 22. § Et quia n. 53. 54*

[b] *Boua. en sa Poli. lib. 4. c. 9. n. 1. 2.*

[c] *Prouerb. ca. 14 Can. ex his 1. q. 4. Mier. 2. p. colla. 10 Reg. Mariæ in cur. Bar. c. 2. n. 7.*

[d] *Olib. de Iure fici. c. 3. n. 18. 55 Bellu. red. 22. § et quia*

[e] *Borrell. de Reg. Catho. prest. c. 74. n. 139.*

[f] *Que refereixẽ Borrello en dit lloch. c. 74. num. 139. als seguents Otalora de nobil. 2. p. c. 6. n. 2. 3.*

[g] *Aristo. 4. topicorum loã a Capistrano in speculo conciencial. prin.*

[h] *Alex ab Alex Dier Genil. lib. 4 c. 22. ala fi.*

[i] *Bua. 2. p. lib. 4. c. 3. n. 5. 10.*

o altres, per vnes, o altres causes han tingut, y tenen en la diuersitat de nacions del mon differents articulacios, y formas de anomenarse quiscuna a son modo segons sa propria llengua, y pronunciacio, y aixi be en les mateixes segons los differents temps variant, y mudant, de manera que los noms generals, o particulars de honor, com de Rey, Princep, Comte, Noble, Iutge, Presidēt, Cōseller, Caualler, Doctor, Ciutadā, Burges, y tots los demes en llengua vulgar dita Cathalana, las altres llengues anomenan de altra manera totes venint a tenir vn sentit, y significacio, com de quiscu en lo discurs del llibre constarà, per lo que me ha aparegut deuia en aquest lloch abans de entrar a explicar los dits particulars titols de honor de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya donar noticia de la llegua ab ques parlan per posar ab compliment en aquest primer llibre, tots los termens, materies, causes, noms, titols, y llengues de aquells seruint a dames per lloor, gloria, y estimacio dels Comtats, cō dela calitat de la llengua se alcanse Noblesa, y titols honorifichs, [2] y a mes per donar satisfactio, y la causa quem ha mogut escriurer lo present Thema ab llengua materna, per clara explicacio de vna cosa, y altre se seguexen los §§. seguents.

a Tiraquel. de nobil.

b l. labeo. §. idem tubero ff. de supel. leg.

c Escola. historia de Valē. p. p. lib. 1. c. 10. S. Isidoro lib. 9. origin. c. 1.

§. 1. *Del origen, Etimologia, diffinicio, y differencia de totes les llengues del mon.*

LA clau que obra los secrets de nostre cor, lo faraut, y interprete de les ydees, y conceptes forma lo entenimēt en sos actes interiors, [b] pronūciant los ab la veu natural ab certes pronunciacions adaptades a las naturalesas de les mateixes coses, de manera que ab la continuacio venen esser apreses, y enteses pera tots, es lo que comunamēt se anomena llengua [c] per la Ethimologia de la paraula Latina *Lingua*, que es principal instrument per pronunciar, y articular les veus, y cōceptes segōs preceptes Philosofics.

d S. Isidoro lib. 9. orig. c. 1.

e Genes. c. 11. Ca-

La primera forma de estes pronunciacions fonch donada per Deu als primers Pares, y ab la mateixa pronūciacio a soles se continuà fins la edificacio de la Torre de Babylonia, qual fonch esta nos pot ben apurar, [d] segons la opinio comuna fonch la mateixa que apres vingueren a nomenar Hebrea, de dita edificacio de Torre entrá la cōfusio de les llengues en 72. differents [e] que foren las ques diuulgaren per tot lo vniuers, restant vnes propries de vnes Prouincies, altres de altres, y de elles les differencies de les nacions dels homens propagats dels primers que introduyren, y comensaren posar en vs dites llengues de totes aquelles 72. las mes comunes, particularment entre las 13. nacions del mon que professan la lley de Christo, [f] ab les proprietats, y formes de totes foren las tres anomenades apres [g] Hebrea, Grega, y Latina, com se troua de S. Iuan del titol de la Creu de Christo Saluador nostre, que estaua escrit ab dites tres llengues. De la llengua Grega, nasqueren la Atica, Ionica, Dorica, y la Eolica, y Illirica. De la Latina se derivaren la Italiana, Francesa, y Espanyola, y en est fet tots los Historiadors concordan. [h]

f Casaneo 12. p. cōcid. 21. 22.

g S. Ioan c. 19. S. Isidoro lib. 9. origin. c. 1. Escolano Historia de Valen. c. 11. Thom. 1.

h Casan. 12. p. cōcid. 22.

i Ambros. de Morales escolano lib. 1. c. Pujad. Hyst oria de Cathalunya lib. 1 c. 10. alas Don Antoni Augusti lib. 6. de las medallas dialogo 8. n. 8. Mariā de reb. Hyspaniæ lib. 1. c. 5.

§. 2. *De les primeres llengues de Espanya, y en particular de Cathalunya Rossello, y Cerdanya.*

LA llengua primera Espanyola, qual fia estada, si fonch la Vasquense, que es de Viscaya, o la antiga, Francesa, o la Aramea que porta Tubal, se difficulta entre los Escriptors, [i] si be tots concordan que fonch vna quant als antichs Espanyols la que parlaren, y gualment les dos nacions Espanyols, y Francesos, y se entenien, y tractauen. Altres escriuhen quey auia

tantes llengues differents, com y auia Prouincies, y Nacions segons se collig de Strabo, Seneca, noble Espanyol, y Cornelio Tacito, formades de la primera que es conforma mes esser la Biscayna, com ab molts exemples prouan los Escriptors, de manera que segons las nacions vingueren a poblar, y senyorejar a Espanya foren les llengues, y aixi en ella se parlà la Hebrea, Asiria, Egypcia, Africana, Lybica, Cartagineса, Romana, Latina, Goda, Alemanya, Arabiga, Francesa, y altres moltes de les quals vingueren, a senyorejar Reys, y Senyors, com consta de tots los Escriptors de Espanya, y en particular en los Comtats de Barcelona, Rossellò, y Cerdanya, governats, y senyorejats per los mateixos Reys de Espanya, Hebreus, Affricans, Lybics, y los demes que [a] baix al llibre segon se prouaran.

[a] *Pujades en rota fa chro. de Cathalunya lib. 1. 2. 3. 4.*

Los caracters, y formes de les lletres que escriuian en Espanya abans dels Romans, nos pot ben averiguar sino es ab les medalles antiguès; que aporta don Antoni Agustì. [b] en particular de la Vila de Empuries, Leyda, y altres que senyala Escolano. [c]

[b] *En son lib. de me. dal. dia. log. 6.*

[c] *Escola. en dit c. 12. to. 1.*

§. 3. *De la llengua Latina, y son origen en Espanya en particular a Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

LA forma primera de la llengua que a vuy se diu Latina ques formà a la Torre de Confusiò, vulgarment dita de Bagdet, o Babylonia escriuhen los Chronichs se perdè, qdal fonch aquella, y la que a vuy se parla si es semblant, o la mateixa, de la primera discrepan, Ephoro, y Estrabon, lafan vna mateixa ab llengua Alemanya, ques còforma ab lo modo de parlar, de Caro, Plini, Sexto Ruffo, festo Pompeyo, Diodoro Siculo, y diu que la llengua que a vuy se parla de Alemanya, la anomenan Francesa, o Gallica. [d]

[d] *Escola. en dit lloch cap. 9.*

La quest te noticia mes certa ab nom de Latina es la que vsaren los Romans antichs, entre los quals, y auia vns pobles, y naciòs ques deyan Latins, o Lacios, [e] y fonch de quatra maneres. La primera, y mes antiga, y casta la que vsaren los vellissims Italians, en temps de Iano, y Saturno. La segona que prégueren apres de Latino, y altres Reys de la Toscana, ab la qual foren escrites les lleys de las dotsa taules. La tercera la que fonch dita Romana que vsà lo pobla Romà despres de expellits los Reys. La quarta mixta de altres llengues despres del Imperi Romà, ab la differencia de tantes naciòs, y costums corrumpuda ab molts solocissimos, y barbarismos. [f] De aquì a vuy comunament se diu que la llengua Italiana, es filla primogenita de la Latina, la qual apres se es vinguda ha partir en tants differents brassos, que apenas se poden comptar.

[e] *Camil. Borrel. de reg. catho. prestant. c. 78. n. 1. fins 12. Pujades chro. lib. 4. c. 34. 35. S. Isidoro lib. 9. c. 1.*

[f] *Casan. p. 12. consid. 22.*

La mes propria, eloquent, y llimada es la Toscana, las altres com del Genouesat, Calabria, Pulla, Sicilia, estan mes meslades, y corrumpudes per les llengues de las nacions Latines, y vocables restats del Imperi dels Grechs, Aravigs, Francesos, Espanyols, y altres nacions de manera q̃ a vna part la pronuncian mes curta q̃ a altre, vns ajustãt lletres, altres lleuãt. [g]

[g] *Escola. en dit c. 11.*

La llengua Francesa vella era mes conforme a la Latina, la moderna q̃ en nostre temps se parla, ja es Latina, corrumpuda en les pronuncias, terminacions, lletres, y syllabas, meslada ab infinitas Goticas, y Tudescas, restades deles entrades, y governs dels Godos, y despres los Alemanys anomenats Fracos, qui foren los qui mudaré lo nom de Gallia en França.

La llengua Espanyola se deriua tãbe de la Latina de la manera seguent. Quant los Romans foren fets senyors de Espanya expellides de ella tantes differents nacions, y llengues, procu-

procuraren ab artifici obligar als Eſpanyols, eſtar de grat baix ſon domini honrrantlos en admetrerlos en los noms, y officis de Ciutadans de Roma, goſant les mateixes prerogatiues, y priuilegis, y de aqui introduyren les Colonies, Municipals, Latines, Cõfederades, Eſtipendiaries en totes les Prouincies ſubjectes al Imperi Romà, y en particular en Eſpanya, com de les Prouincies de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, eſcriu llargament Miſer Pujades.[a]

[a] *Pujades lib. 4 c. 34. 35.*

Per major aſſegurarla poſaren en moltes parts Eſcholes, ſols pera que ſe enſenyas la ptopria, y natural llengua Romana, dita les hores propriament Latina, o Romana, com refereix Plutarco de la Ciutat de Hueſca, ahõt ſe enſenyaua ab preceptes a tots, y vingue ab eſta art comunicarſe, de manera que apres ſe arriba a tenirſe per tota Eſpanya per propria, y materna, empero corrumpuda ab la reſeruacio de molts vocables de les llẽgues primeres, per mes aſſentarla, y aſſegurarla del tot eſtabliren los Romans por lley que ningun Eſpanyol pogues fer teſtament, ni altra eſcriptura en judici, que no fos en llengua Latina, [b] ab aqueſtes ordinacions, y modos, y ab los preſidis plantaren, y eſtigueren mat temps en Eſpanya ſe extengue, y propagà tant, y ſe prengue per propria que deſterrà las anteriors, [c] empero reſtà meſclada algun tant de les altres, ab tot nos muda per la dels Godos, Vicigodos, Alans, Vandalos, y altres nacions Septentrionals que expelliren los Romans de Eſpanya, com ſe troba verificat en totes les eſcripturas, medalles, pedres, y memories antigues en tota Cathalunya, y Comtats totes les quals ſe troben eſcrites en llengua Latina, y aixi be de las que foren apres en temps dels mateixos Godos, en particular en los actes, en los quals ſe proua mes qual fonch la llengua natural de aquell temps, ſon les mateixes lleys dels Godos, [d] totes les qual ſe eſtabliren en llengua Latina, y aixi mateix los altres actes continuats fins la entrada dels Moros, y apres encara en temps dels Emperadors, y Reys de França, y Comtes particulars de Roſſello, y Cerdanya, y altres com apar de totes les Chroniques Cathalanes. No es contra eſta opinio lo que eſcriu Beuter [e] que la llengua de Eſpanya quant entraren los Moros, era la que los Godos vſauen, entenent de la Latina, y en molts actes la Goda, per lo que no podia eſtar tant propria, y comuna la Latina, que nos parlaſſen moltes paraules Godes com baix conſtarà.

[b] *Tito. liuio lib. 9. Alex. ab Alex. lib. 2. Di. er. genil. c. 30.*

[c] *Beuter en ſa Chro. de Eſpanya li. 1. c. 5.*

[d] *Compilades al 3. volum dela hiſpan. illuſtrata.*

[e] *Beuter lib. 1. c. 30.*

Molts teſtimonis de eſta veritat eſcriuen los Chronichs, en particular los Cathalans de moltes Ciutats, Viles, y Poblacions de Cathalunya, pero ninguna a mon judici la proua mes que la Colonia dels Romans Roſſino cap del Comtat de Roſſello de la qual eſcriuen Plinio, Pomponio Mela, Luys Nonio, Camil Borrello, y altres que ella fonch la que a la terra de Roſſello [f] dona nom, anomenantla Roſſino dels Latins nõ impoſat per los mateixos Romans, com baix ſe prouarà. De modo que los Pobladors de ella entrauen en lo numero, y Priuilegis dels Latins, que eren los Romans, prouà euident, y certa que la llengua propria, y materna que era en Roſſello era Latina, ahont y auia Eſchola particular per ſa enſenyanſa, com ſe ha dit de Hueſca, com apar de les memories antigues dels Romans en tota Cathalunya, y aixi be en los Comtats de Roſſello y Cerdanya, aſenyaladament en la fideliſſima Vila de Perpinya en moltes parts, en particular en les Parets de la Plaça antiga del Oli, ahont eſtan encara continuats [g] los fets de Cornelio, Corneliano Romans en dita llengua Latina, que ſon

[f] *Plini de natural hiſtoria. lib. 2. c. 3. Pomponio mela, y vltimament Luys Nonio en ſa Hiſpania. c. 91 Camil. Borrello de Reg. Catho. preſtã. c. 46. n. 338.*

[g] *Eſcola no. Tom. 1. lib. 4. c. 12.*

los mateixos de altra pedra, y medalla de las q̃ há reſtat, eſculpides al Regne de Valencia del temps dels Romãs del llegat Lucio Cornelio que ſerui en les guerres baix lo gouern de Conſol Fabio, qui feu fer vna ſepultura per vot auia fet al deu Eſculapi, y altres.

Dita llengua llatina dels Romans es la mateixa que a vuy ſe eſcriuen, y enſenyan totes les ſciencies, y arts lliberals, y en la art de Grammatica poſen los exemples, continuant del principi, y modo ſe introduy en dit temps; y de aqui tant per la antiga introductio de parlarſe mes comunament: quant per eſſer ella tant copioſa, abundant, ornada, y propria han donat totes les nacions del mon comunament en faberla, y entendrerſe, eſcriuint totes les ſciencies ab dita llengua, tant les noues, com les antigues eſcrites ab les llẽgues Hebreas, Caldeas, Gregues, Arabigues, Tudeſques, Italianes, Caſtellanes, y les demes ſols propries de vna nacio, vertides vuy en dita llengua llatina comuna ja de totes les nacions del mon.

De aqui ſe entendrá qne la art dita Grammatica que ſe enſenya no es fols de dita llengua llatina, que ſon preceptes comuns per totes les llengues del mon com eſtà dalt prouat, y que dita llatina, es ſols la natural de vna nacio dits Latins, y de aqui llatina, com dels Cathalans Cathalana, de manera que los llibres de Tullio Cicero, y altres de dita nacio era per ells en llengua materna la qual per diſcurs de temps ſe ha anat perdent, que ja noy ha nacio en lo mon que a ſoles la parle, ſino dites filles que dalt ſon explicades, y aquelles caſi auent de ella ja degenerat, ſols ha reſtat propria en los actes de lletres en totes les eſcholes per lo que ſe enſenya ab preceptes.

(*)

§. 4. *De la llengua Limoſina, y de ſon arigen.*

TOtes les dites llengues tant differents quey ague en Eſpanya, ha amoſtrat la experiencia que deſde la expulſio dels Moros ſe vingueren a reduyr a tres principals, y mes generals, la primera es la Vaſquenſe, o Viſcayna, rebuda en la Viſcaya, Nauarra, Guipuſcoa, Alua. La ſegona, y mes corrent es la Caſtellana, eſta antiguament era la mes impropria, y barbara fins a poch temps a eſta part dels Reys Catholichs dels quals comenſá a polirſe, y entendre de manera que ha vingut a ſer la mes Rethorica, abundant, y fertil de totes, y de aqui mes comuna, y rebuda. Las nacions la parlan ſon de Caſtella, Toledo, Leo, Eſturies, Eſtremadura, Granada, ſi be en moltes parts ab les improprietats antigues, en Andaluzia ab meſcla de molts noms Arabichs, los Gallegos ab meſcla de paraules, y pronunciacio Portugueſa, los Portugueſos ab lliga de Franceſa, y Arabiga, los Aragoneſos ab bona part de la antiga Eſpanyola meſclada ab la llengua Prouençal, y Cathalana, que ſels apegà de la meſcla de eſtes naciõs deſde la conquiſta, y expulſio dels Moros en la entrada dels monts Pirineus, com al llibre 2. ſe prouara.

La tercera, y vltima fonch la meſtra de totes les de Eſpanya, que es la noſtra antiga ab nom de Limoſina, mes general que totes deſpres de la Caſtellana, ella era la ques parlaua en la Prouença, y tota Guiana, y la Frãça, [a] Gotica, y com a mes eſtimada, mes vſada en la cort del Rey de França, la mateixa que entrà en Cathalunya, y de aqui a Valencia, y a les Iſles de Mallorca, Menorca, Iuyça, y Cerdenya.

[a] *Beuter lib. 2. c. 15.*

Tingue ſon naiximent, y prengue ſon nom, y titol de vna nacio, y Ciutat de Fança que a vui es anomenada Limorges [b] ſi be no falta qui qui la fa prouença,

[b] *Calça enſa cathalu. c. 16. per tot.*

provençal, [a] ſe formà, y introdui en
[a] *Calça capit. 16. fol. 77.*
esta terra de manera ſe prouara baix
als ſegurent del aiuntamẽt que feu ab
la que paſaren ab ſi los Eſpanyols en
temps dels Moros, y de la Franceſa,
y antiga Gotia, que allí corria deſtas
fonc engendrada, y naſque tant gra-
cioſa, corteſana, ſentencioſa, y dol-
ça, que noy ha llengua que ab mes
breus paraules diga mes alts, y millors
conceptes, tenint en tot vna viua ſem-
blança ab ſa Mare la llatina [b] ella fõc
[b] *Eſcolã. Hiſta. de Valencia tom. 1. c. 14.*
la que donà principi als verſos, y Ri-
mes ques vſaren en Roma, cantant ab
elles ab ſo de ſes conſonancies, las diſ-
ſonancies de las paſsions, ab agurs, y
dolços penſamẽts. Sos fills ſon los pri-
mers pares dela Poeſia vulgar, paſſant
apres al Scicilia, Arago, y Italia com
ſe proua que de les obres del Caua-
ller Valencia Moſen Iordi ſen val-
gue lo Petrarcha [c] per la proprietat,
[c] *Eſcolã. en dit ca. 14.*
y dulçura del llẽguatge, cõ apar a mes
en los llibres antichs de Auſias Marc,
Iaume Roig, y altres que ab breus pa-
raules diuen ſubtils raons, demanera
que ab la mateixa ſubtilitat, ſols ſe po-
den dir ab la llatina, y de la llatina, li-
moſina, que fer traductio de ella ab la
llengua Caſtellana ſeria meneſter per
vna panaula moltes, com quiſcu pot
exprimentar en ſa verſio.

Paſsà eſta llengua a Cathalunya ab
los exercits dels Reys de França, for-
mats de Alemanys, Franceſos, Aqui-
tanichs de la part que eren dits Ca-
thalans, que era la dita Prouincia de
Limotges, [d] ab meſcla dels antics Eſ-
[d] *Calça c. 16. fol. 62. 74. 75. Eſcolan. lib. 2. cap. 17.*
panyols que auian fugit dels Moros,
de les quals nacions tambe trauen ſon
origen, y principi les llengues, y lli-
natges deſta terra retenint molts cẽ-
tenars de anys lo nom, y titol de limo
ſina fins a poc temps a eſta part com
baix ſe prouara; ab lo nom de llimoſi-
na encara paſsà a dits Regnes de Va-
lencia, y Iſlas ab la conquiſta que feu
de elles lo Rey don Iaume que parla-
ua a ſoles ell, y ſa cort dita llengua,
taut que ab lleys, y ordinacions eſta-
tuy que en dits Regnes conquiſtats
fos la natural, y propria llengua dita
llimoſina ab ella los donà les primeres
lleys, y de elles les demes ſon conti-
nuades, y de aqui reſtà molts cente-
nars de anys que las nacions eſtrange-
ras no feyan differencia dels Valen-
cians, ſino tots comunament anomc-
nauen Cathalans.

Dita llengua al principi ſe pronũcia, y
parlà de vna mateixa manera, en Ca-
thalunya, Valencia, [e] y les demes parts
[e] *Calça c. 10. fol. 75. col. 2.*
ſi be ab alguna differencia de la pri-
mera Emporitana, apres vingue dege-
nerarſe del tot, y ſen formaren tantes,
que apar ja qne quiſcuna es different,
ſo es la Valenciana de la Cathalana,
Mallorquina, y Roſſelloneſa, y les de-
mes ſols la valenciana ha reſtat ab mes
memories viues, ſi be apres ab lo diſ-
curs del temps ſe es affectada, ab lo
molt ques ſerueix de les lletres, S. y
Cynoues inuencions de noms, y voca
bles, ſegons lo natural, y clime de ter-
nura, y dulçura ab meſcla de Arabics,
venint a eſtar de tenirſe ja per llen-
gua impropria, y viciosa, y de aqui
condemnada.

§. 5. *De la llengua Cathalana, y de ſon origen, y principi, y differencia de les altres.*

PEr diſcurs de temps, ha anat tant
perdent la llengua Limoſina de
ſon natural, que ſe es vinguda a borrar
de ella la memoria, prenent quiſcuna
Prouincia nous, y differents vocables,
de manera que ha vingut a tenir quiſ-
cuna llengua different titol, ſo es de
Cathalana, Valenciana, Mallorquina,
y aixi de les demes, la de Cathalanà
en quin temps, y quant ſe prengue, es
impoſſible poderho ben aueriguar, lo
ques troba es que encara en temps
dels Reys de Mallorca, y Comtes de
Roſſello, y Cerdanya del any 1261.
fins 1344. ſe parlaua la llengua Limo-
ſina, com apar del Chroniſta Monta-

ner, y aixi be apres en temps del Rey dõ Pere III. y sos successors en los actes de Corts, y altres provisions se veuhen continuades en dita llengua Limosina com consta dels actes son en los Archius, dels quals refereix alguns Carbonell en sa Chronica. Lo que durà fins que les dos Corones de Arago, y Castella foren de vn Rey, del qual temps se troba ab certitut, que ha anat apoch apoch mudant son natural, y titol.

Lo nom, y titol de Cathalana prengue com se collig de les escriptures antigues, del titol de la mateixa nacio, y Prouincia de Cathalans, y Cathalunya, y se anà introduynt per discurs de temps, comunament, [a] lo que succehi de la manera seguent.

[a] *Escolã. c.14. Calça c. 16.*

Quant entraren les differents nacions estrangeres a expellir los Moros, segons los Pobladors restaren a ella quiscuna terra, prengue son nom, titol, y llengua de la mateixa nacio la poblà, y la habità, tots los Historichs concordã que lo major numero fonch de Prouincies de Aquitania, tinents ab Cathalunya de la altre part de la cayguda dels Pirineus de la part de França, en les quals Prouincies y auia vna nacio particular, que deyan Cathalans, [b] los quals en lo llinatge, titol, descendencia, y llengua restaren dels Godos, o Catos, y Alans, [c] a estos no tocá en la entrada ques diu a vuy Cathalunya, sino la part de Empuries, la qual a soles prengue la propria, y primera llengua de ells que era la Limosina, [d] que si be dita nacio en la entrada baixant per los Pirineus passà per Pallás, Vrgell, Serdanya, Capsir, y a la Regio ques diu Conflent, y ocuparen aquells, [e] empero restaren alli mesclats de altres nacions ahõt se parlà la llengua corrumpuda dels Cathalans, Godos, y de les nacions de la llẽgua Occitana de Narbona, Marcella, Prouença, y altres presa dels vehins Aragonosos, altres dels Antichs Espanyols, confoneren la dita llengua Limosina, y sols restà cencera en dits Camps Emporitans ahont sols restaren los Cathalans, sens ninguna mescla de altres nacions. [f] Esta llengua se parlaua les hores era ab lo mateix nõ tenia de Limosina, y se continua molts centenars de anys, com dalt està prouat, fins que essentse del tot mudada poch temps ha prengue nou titol, y nõ de la mateixa Prouincia, y nacio Cathalana que la poblà, per esser indiuiduada, y differenciada de les altres, a similitud de les demes que prenen lo nom de la Prouincia, y nacio, [g] com la Aragonesa, Portuguesa, y demes nacions del mon, lo nom y titol de Cathalunya, y Cathalans, com se prengue se prouarà clarament baix. [h]

[b] *Calça c.14.16. fol. 74.*

[c] *Calça c.7.8.9. 24.*

[d] *Calça c.16.fol. 75.*

[e] *Calça cap. 14. fol.16.*

[f] *Calça ca.6.fol. 75.*

[g] *Calça c.14.16.*

[h] *Lib. 1. cap.21.*

§. 6. *De la llengua Rossellonesa, y de son origen, y differencia ab la Limosina, y Cathalana.*

TOt lo districte, y terra, que a vuy te titol de Comtat de Rossello, y las poblacions en ella fundades, desde las fundacions mes antigues se troban; tant de França ab Espanya, com de les mateixes parts de Espanya, sempre es estada part, y Prouincia particular, y different en la jurisdicio, poder, nom, titol, districte, y en lo demes com constarà clarament baix [i] sols en les llengues vsaren y parlaren, no he trobade differencia desde la primera poblacio fins lo temps se expelliren los Moros, per quant deixant apart les primeres, y mes antigues, Affricanes, Egypcies, y les demes totes foren vnes en les parts de Espanya, fins ques diuidi ab nacions, les hores quiscuna tingue sa llengua different, essent tots differents, en nacions, titols, y llengues, com baix constarà, vns anomenats Indigets, Portusios, Rossellonesos, Ceretans y altres. [k]

[i] *Cap.27. 28.*

[k] *Pujades en sa chro.lib. 2.c.1.2.*

Quant entra lo Imperi dels Cartagineses Romans, y Godos successiuament parlaren vna sola llengua, que fonch

ſonc la Carthagineſa, Latina, y Goda, com dalt [a] eſta prouat perduda Eſpanya per la entrada dels Moros, aqui comença altra vegada auer differencies de llengues, en particular en les parts de Cathalunya, Cerdanya, y Roſſello, la de Cathalunya ja eſta dalt explicada. Cerdanya, y Vrgell, ſi be al principi tingueren different llengua dela Limoſina, y Cathalana, com ha conſtat dalt, empero deſpres reſta comuna ab ells. La de Roſſello ſegons ſe trau dels mateixos Chronichs ſempre es eſtada different dela Limoſina, y Cathalana que introduiren los Cathalans entraren; perquant la part de Roſſello may vingue en poder de aquells Cathalans entraren de Aquitania dels quals prengue Cathalunya, y Cathalans lo nom, titol, y llengua [b] com eſta dit, perquant aquells feren la entrada per la part de Vrgell, y Serdanya, y les hores, ja tota la terra de Roſſello, eſtaua molt temps auia libertà dels Moros expelits per los mateixos naturals Godos que reſtaren en ſes Montanyes aiudats dels vehins Codos de la Gallia Narboneſa, [c] y aixi en ella nos mudà la mateixa antiga llengua llatina, y goda. La llengua parlauen en Roſſello, les hores era molt ſemblant ala Occitana, que era del Narbones, y Prouença com ſe collig deles paraules vſauen les hores, y las de vuy differents de las de Cathalunya. De aqui lo cauallerCalça [d] eſcriu que Roſſello no es Cathalunya, ni los Roſſellonenſos Cathalans los quals no tenian, ni tenan la llengua Cathalana. [e] Lo ques continuà lo temps foren de differents Comtes, fins arribaren tots a eſſer de vn Rey, y fer vn cos en les terres, y de aqui agermanatſe vingueren meſclarſe les llengues, demanera que ja vene eſſer vna, y anomenarſe comunament Cathalana, ſi be differents en molts vocables, tant per auerlos heretat de la primera materna, quant per las ocaſions tenen de les llengues vehines de Cathalunya, y França, com ſe veu tambe en Tortoſa, que pren de la Valenciana; Leyda de la Aragoneſa, aixi Vrgell, Cerdanya, y Roſſello de la vehina Franceſa.

[a] 5.

[b] *Calça c. 14. fol. 65.*

[c] *Calça c. 14. fol. 62. 65.*

[d] *Cap. 16. fol. 65.*

[e] *Calça c. 16. fol. 77.*

§. 7. *Qual ſia la llengua ques parla a vuy en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya.*

DEls capitols precedents reſta baſtantment juſtificat que la llengua ques parla en los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya anomenada comunament ab titol de Cathalana, may es eſtada de les 72. ques formaren a la Torre de Babylonia, [f] ſino que conſtitucix vna noua, y particular forma compoſada de totes les differents, y ha agudes per diſcurs de temps, ab reliquies, y memories de molts noms de quiſcuna, anantſe ſempre de poch en poch variant, y cada dia mes com amoſtra la experiencia, y ſe veu en les eſcriptures, y llibres en dita llengua que jas parla different ques parlaua deu anys ha eſta part, y ſe encamina a formarſen altra, de manera que de aſſi ha poch ſe tindra per tant ridiculoſa la ques parla a vuy, com noſaltres de la mes antiga que tenim dels vells, la mateixa plaga tenen les demes llengues de Eſpanya, ſi be different que aquells procuran apulirla, y amarla, noſaltres impropriarla, y auorrirla.

[f] *Beuter c. 5. Calſa. p. 12. conſ. 22.*

Eſta falta es ja molt antiga en Eſpanya del temps ſe vſaue la llengua Latina, la qual no obſtant ſe enſenyas ab art en les Eſcholes, fent particular eſtudi en ſaberla ſe anà meſclant en particular de la Goda, que venſut lo Imperi Romà per totas las parts ſe vingue a parlar llur llengua, que era vn ram de Tudeſca, com ſe veu que encara en llur terra, y en Dacia, y Norruega, comarcans a la terra de hont baixaren, los Godos parlan eſpecie de Alemany, no empero ſe pogue deſ-

raygar

raygar la llengua llatina, o Romana del tot, ans ab tanta turbacio de llengues differents restà la mes comuna, y enteſa per tots, algun tant corrumpuda, y meſclada, y aixi ſe ana continuãt fins la entrada feu en Eſpanya la Barbara nacio Affricana, dela qual prengue tambe molts noms que ſon reſtats apres com a naturals, demanera que de dites meſcles an reſtat en Eſpanya tanta variacio de llengues differents, tant en les paraules, quant en les pronunciacions, aplicant, y prenent quiſcuna mes vocables de vna, y altres de altra, y de aqui la differencia, y en totes la meſcla de les demes antigues, parlant vns mateixos noms differẽciats ſols, en les terminacions, o vocables en vnes de vna manera, en altres de altra, com quiſcu pot experimentar ab les llengues Caſtellana, y Cathalana, y aixi de les demes. [a]

Eſcola. ſa hiſ- ria de alencia m. 1. li. c. 13.

Eſta diuerſitat ſe veu mes en les llẽgues de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya perla meſcla que ſobreuingue deſde la expulſio dels Moros, com ſe a dit, demanera ques troba ab experiencia que les llengues ques parlan a vuy en tots los dits Comtats, ſe ſon forjades, y formades de noms, y paraules de les llengues differents ſeguents.

Hebrea. Primerament de la Hebrea los nõs, y paraules, *Boda, açot, mal, ſach, demaſiat, argolla, amo, ſaraguels, magall, parar, maſſa, peix, minyo, dur, petit, Paradis*, y altres molts.

Grega. De la Grega, *agonia, brios, agras, hoſch, dolſa, golf, ballar, baratar, deſbaratar, eſpaſa, paraula.* Tots los demes noms propris en particular de les ſciencies, y arts liberals, com *Logica, Dialectica, Philoſophia, Theologia Academia*, y les demes ab lo mateix accent a la penultima que es la ì vocal conforme los Grechs la pronunciauan, y ſe pronuncia a vuy en les Eſcholes que enſenyan la llengua Grega (cas ques neceſſita ponderar per proua ab quanta ſinceritat es reſtada) Eſta llengua es la mes copioſa, y propria tenint tres numeros, y tots los noms compoſats de ſon propri, parlant ſempre ab ſes propoſicions, y Articles certs.

Latina. De la Latina ſon les demes paraules de la mateixa manera, y ab la mateixa pronunciacio, com ſe pot experimentar, aduertint quant ſe lligen llibres Latins; [b] que per exemple ſols, me acõtentarè recopilar les ſeguents. *Ieſus es Sol, Maria Luna, clara, pura, magnifica, plena de gracia, anima diuina, ſancta, de certa ſciencia; patrona, tota noſtra, miſericordioſa, digna de perpetua fama, memoria, reuerencia, y gloria per tres perſonas glorioſa, &c.* totes eſtes ſon llatines, y Cathalanes en tot.

[b] *Beuter en ſa chro. cap. 30.*

Altres ſon aixi be Latines empero differenciades ſols ab las pronunciacions, com ſon tots los demes noms ques acaban en iò, com *ſatisfactio, actio, conſpiracio, declaracio, vnio*, y altres molts, lo mateix en los acabats en or, com *Eſcriptor, Auctor, honor, color*, y altres. Los Latins donan lo accent llarch a la penultima, y noſaltres ab noſtra llengua a la vltima ſens aueri altra differencia.

Eſta differencia prouè dels preceptes, y art que en les Eſcholes ſe enſenya la Latina, donantli ſegons accent la propria pronunciacio, a la penultima la altre ſe pren a aluedrio per doctas, y indoctas, que altrament noy auria tampoch en elles differencia.

Altres differenciades ab la terminacio, variada, y corrumpuda ſegons lo temps, com *Deus Deu, celebrare celebrar, abſens abſent, Mageſtas Mageſtat, laus lloor, vuy alabança, occidere occiure, vuy matar, ſoror, ſor vuy Germana, abans Regina, a vuy Reyna, Plus, vuy mes, Tonſor, Tonedor vuy Barber, Cura, vuy cuydado*, y moltiſſims altres, en particular en los noms propris, y apellatius ſon los mateixos ab los Latins, ſols mudada la terminacio, o declaracio, o conjugacio, que la

llengua

llengua Cathalana no la poſa ala ſi; ſino al principi ab las prepoſicions, com *lo home, del home, al home &c.* y la ſia ina *homo, hominis, homini.*

[a] *Beuter Chro. li. 2. c. 15.* Del Chromiſta Beuter, [a] ſe trau que les paraules ques troban a vuy differents dela llatina han tingudes dos mutacions, la vna es la diuturnitat del temps, o del tot mudades, o corrũpudes, la altra mutacio es eſtada dela mateixa manera que la materna que experimentã a vuy en Cathalunya, y Comtats, que vna mateixa llengua Cathalana es different en Emporda, Leyda, Tortoſa, Barcelona, y altres de Cathalunya, [b] y entre ells mateixos different la ques parla enles Viles, y Ciutats populoſes de las Aldeas, y Montanyas, mes que mes les fronteriſes, com es notori a tots, aixi mateix la llengua llatina ha tingut los vocables differents ſegons las naciõs, y ſe troba differenciadament pronunciada, y parlada antigamẽt que a vuy: la cauſa es que abans la parlauan en eſtos Comtats, com a materna, y com apres ſe poſas en preceptes ſe comensà ha apulir ſegons lo parlar dels Eſcriptors Latins mes graues, y aixi ſe ha anat eſcriuint en los llibres Latins antichs, apres apoch apoch ſe han anat deſcubrint en les Eſcoles altres llibres que en dita llengua anran eſcrit los Senadors, y Ciutadans Romans de les Ciutats que parlauan mes polida la llengua, com foren Cicero, y altres, y de aqui ſe han anat mudant los noms ab altres paraules mes propries, deixant les antigues mes impropries. Dita llengua Latina en Eſpanya ſe apulì, apres y ſe li donà la perfectio teper Antoni de Nabriſſa, que paſsà en Italia, y aprengue del mes polit parlar, y formà ſa art de Grammatica. [c] Altra cauſa donan, lo meſclar les figures, y maraphoras del lléguatje pœtich, metaphorich ab la proſa Latina, de manera que vingueren eſſer los llibres, y los que a vuy ſe eſcriuhen tant differents dels antichs, que apar ja ſian ab altra llengua.

[b] *Calça c. 16. fol. 75.*

[c] *Eſcola no lib. 5. c. 23. tom. 1.*

Gotica. De la Gotica dels Godos, Vandalos, y altres han pres *baluart, eſcudella, blanch, bandera, paga, arnes, guardar, rata, guerra, cuina, riqueſa,* y altres com ſe collig dels Eſcriptors, que refereixen tambe los caracters, y figures de llurs lletres, y eſcriure.

Frãceſa De la Franceſa, los demes noms que reſtan de la Limoſina, que ſon encara molts, com ſe pot experimentar en los llibres de dita llengua antiga, y tambe de altres llengues de altres nacions Franceſes, cõ *barra, banch, adobar, barret, cambi, Borro, albarda, vſatges, madona,* y altres innumerables, en particular de les mateixes nacions Aquitanicas, los demes termens quels Comtes de Barcelona eſtabliren los Vſatges de Barcelona, com lo mateix titol de *vſatges*, y los altres de *borda, manſada, Pontatge*, y los demes dos quals nos poden ben declarar, ſino ſon ab llibres Aquitanichs. [d]

Italiana De la Italiana, com a filla primogenita de la Latina moltes eſſent comunes per la mateixa rao, eran tambe Latins, com *biſarro, biſonyo, Embaxador, ganancia, jornada, joya, pujar*, y altres.

[d] *Calça. c. 24. fol. 118.*

Arabiga De la Arabiga, y Moriſca, *tabal, algunsil, alfanja, arcanal, almoada, alfombra, ovalà, buſtaix, tapis, alberchs,* y altres molts. [e]

[e] *Beuter en ſa Chronica. lib. 1. c. 30. lib. 2. c. 15.*

De les demes llengues de Eſpanya, moltes, y de aquelles les demes comunes ab toces les llengues ques parlan en Eſpanya, com qualſeuol perſona pot cotejar, y prouar llegint llibres, tant Caſtellans, com altres ab los de la llengua Cathalana.

De manera que tant ab la meſcla de dites differents llengues, com tambe ab les de les nacions vehines, Valencia, Arago, y França, han formada en algunes parts vna llengua tant extraordinaria, deixant la materna, que ja molts no tenẽ bona ſatisfactio, dir, ni eſcriure ab ella, y lo pijor es queu han poſat a tal extrem, que nos

pot aueriguar de quina part de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ſon millors los vocables: perque quiſcuna los te mudats, y parla de ſa manera, y defenſa los ſeus, y aixi donan ocaſio de eſſer judicats per las naciõs eſtranyes, mes que mes com los demes actes de oſtentacio, predicant, eſcriuint, o altres ſe valgan ja comunament de la Caſtellana, culpa notable noſtra de auerla anada aborrint, y meſclant de eixa manera, puix ella era de ſi tant polida, propria, y apte per qualſeuol acte, de dir, y eſcriurer, com dalt eſtà prouat.

Different gouern han tingut los Caſtellans en llur llengua eſſent ella eſtada la mes barbara de totes, com dalt eſtà dit, y no obſtant auent fet particular eſtudi en ella de Fraſis, noms, y paraules propries, y ab elles agudiſſims conceptes, ha vingut ſon abono, y medro de eſſer exida tant ornada, copioſa, y mes rebuda, que les demes. Molt mes ocaſio tenien los Cathalans de poſar en mes alt punt llur llengua, puix de ſon natural es eſtada tant propria, polida, apta, y rebuda com eſtà dit, ſi ſobre ella ſe agues fet ſemblant eſtudi, com de la Caſtellana, deſterrant los noms impropris, y barbaros, y tenintli mes aficio no abuſant de ella, ni meſclantli tantes improprietats, y ſyllabas, fora de ſon natural, y nos ſos arribat a tant gran necedad, y eſtrem que ja nos te per ſaui, ni ben parlat, qui no diu paraules extraordinaries, ſens ſaber lo que diu, mudant las vocals, y de ells entran, y ſe comunican, ſens penſar, tantes necedats, barbariſimos, y improprietats als demes, y reſta la llengua tant corrumpuda, y barbara.

Lo reparo a mon judici pot tenir encara que difficultos, pero neceſſari es quels Predicadors predicaſſen ab la propria llengua dels Comtats, y de aqui euidentiſſimament reſultarian molts profits,

Primerament com dels treballs, y conceptes de ells, per lo eſtudi particular fan, ſe formen les agudeſes, proprietats, y demes coſes bendites, dins poch temps ſe tornaria la llengua a ſon punt, y de molts graus millorada, y ſens dupta apres mes agradable.

Segonament de aqui los llibres, y demes actes honrroſos ſe anirian eſcriuint ab la mateixa llengua, y dels treballs, y frequentacio de vns, y altres, y eſſent mes comuna rebent ſa finor ſe li tornaria tenir aficio.

Tercerament lo que es de major importancia, que ab les prediques la paraula de Deu ſeria enteſa pera tots, y cauſaria lo effecte per ques predica, y no la difficultat que es a vuy comunament en no entendre, ni los llenguatges, ni conceptes, y aixirſe tant dejuns del paſt eſpiritual com hi entran, com ſaben tots de experiencia, que per vn curios ho enten, mil dels altres, y lo pijor es los quiu neceſſitan mes qui ſon los minyons, dones, y ygnorants, ſols ouhen parlar, y no entenen coſa per aprofitarſe, ni en ſaber, ni eſperit, y de aqui los coſtums en lloch de millorarſe, ſe empijoran, prenent lo vici dels mateixos Predicadors, que en lloch de procurar en aclarir lo llenguatje, y conceptes, quant mes va fan particular eſtudi, en inuentar llenguatge Caſtellà tant extraordinari, y impropri accumulant abundancia de ſinonims, y metapho-res, per apareixer que ſols han predicat per los Angels, y no homens que nols han enteſos, y Deu vulla que ells ſe entenan! com ſi lo predicar fos perque ells ſe amoſtrẽ doctes, y aguts, o perque amoſtren als ygnorants la doctrina Chriſtiana acomodada per ſer enteſa pera tots. Cas digne de plorar ab llagrymes de ſanch, y de no eſtar deſcuydats aqui toca repararho; de temer es ſils valdra eſcuſa quant tindrã de donar cõpte deuant lo rectiſſim Iutge, mayorment los Prelats de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya puix tenen ja conſtitucio Prouincial

de Tar-

[a] *Consti. 4. de fum ma Trinitat. & fide. 1oã. Teresi. Archi.*

de Tarragona [a] quels obliga predicar, y fer predicar en nostra llengua natural, y materna ab tantes rahons euidents, que quant noy agues altres sobrarian las que motiua dita constitucio, sens contrastarla, las rahons frivoles donan en esta materia alguns Predicadors, valent se de la Doctrina de Sant Pau, quels Predicadors son debitors a Doctes, y Indoctes, y que son sal de la terra, y es offici de la sal donar sabor, y gust al que està desabrit, y ques tenen de acomodar al apetit dels ohints, que ja vuy no gustan, ni acudan a oyr la paraula de Deu sino es ab llengua Castellana; Als quals es facils la resposta que es veritat ques troba esta falta en lo auditori, empero aqui se ha de atribuyr?

Peruentura han se presentades escriptures, y protests, als Prelats que començassen predicar en Castellà? nou han introduyt de poch temps a esta part los mateixos Predicadors? no son estada la causa, que auenthi diuersitat de Predicadors en llengues differents, aja tingut lo auditori lo gust tant estragat, y prejudicial per la anima, de fer differencia elegir, y oyr ab mes atencio, y gust lo Castellà quel Cathalà? No es notori que si tots predicauan en llengua materna nos fora trobada aqueixa falta en lo auditori auent tanta Christiandad en estos Comtats, y tots zelosos oyr, y aprofitarse de la paraula de Deu. La llengua Cathalana qui dupta que nols fos molt apassible, y delectable o sino miren, y prengan exemple de les persones mes temeroses de Deu que van oyr les prediques, sols per aprofitarse, y donar past a la anima, si dexan de anarhi encara que sia en nostra llengua, sols fugen de elles los qui van oyrles per vanitats, entretenimente, y curiositat, y lo que ells se saben mes per peccar que meritar, nos pot negar que sels lleuaria la ocasio de peccar, y la predica ohirian seria sols per aprofitarse.

No consideran que seria mes honra de la terra, profit, y medro dels mateixos Predicadors naturals, cas que entench nol han ben aduertit, que si sols se predicàs ab nostra llengua materna, ells tindrian sols los pulpits mes honrrats. Ells totes les Quaresmes, ells la estimacio, y respecte, y no sels alsarian ab los abonos quatra indoctes de nacions estranyes, que ab la llisso decorada paraula per paraula, fan apareixer ab la llegua lo q̃ nos troba en los subjectes.

Molts Predicadors famosos me han confessada esta veritat, y que seria gran seruey de Deu, y conuenencia pera tots ques posas en execucio dita constitucio, y precepte general, y quant no fos per la Esglesia per lo que segons la mateixa constitucio disposa, nos podria priuar a ningun Castellà de predicar, y ells sols per ventura alcansarian las predicas tenint aqueixa llibertat, y los naturals no serien oyts, lo remey tenim nosaltres mateixos a la ma ques fassa lley, quãt als laychs o en Corts Generals, o ordinacions en les mateixes Viles, y Obrers de les Parroquies, y Esglesies aqui toca donar les prediques, y quaresmes, ja que nou vullan introduyr de costuma per duptar si aqueixa lley seria posar mà en fets Eclesiastichs que nos donassen dites prediques, sino als qui predicarian en nostra llengua, y si nos fa de esta manera no es posible repararo altrament. Deu per sa infinita misericordia ho remedie, y moga los esperits puig veu la falta tan notable.

Yo voldria me responguessen los Predicadors sils causa escrupol la sentencia del Esperit Sant, [b] que estan obligats tots ha tenir sempre deuant dels vlls, saberla y ensenyarla cõ a precepte propri de llur profecio, y obligacio de Predicadors? *Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt, & quomodo nos audiaimus*

[b] *Cap. 2. act. apostolorum.*

vnusquisque linguam nostram in qua nati sumus. Admirantse tantas naciõs differẽts de tantes diuerses llengues, Parthos, Medas, Ælæmytas, y altres que ohien los Apostols quant predicauan, los entenien tots ab la propria llengua materna que quiscu era nat. Facil era als Apostols esser entesos ab qualseuol llengua parlasse, empero ab acort disposà lo Esperit Sant fos ab la propria llengua de quiscu, per afficionar, y facilitar mes lo past espiritual, y ser acte necessari.

A mes no es notori a tots que es contra la disposicio expressa de la regla de Cancellaria de Gregori XI. [a] Que les Cures, y Officis de Pastors, y Parrochos, nos pugan donar ab decret de nullitat, a ningu que no parle, y entenga, lo ydioma qne es la llengua materna del lloch ahont te de donar lo past espiritual a ses Ouelles?

La raho, y causa de esta regla, es formalment per tots actes que tocan al pastor, y curat que es oyr les confessions, [b] administrar sagraments, predicar, [c] y altres actes tots los quals han de ser de manera que causen lo effecte, y intent de la Esglesia de esser oyts, y causar profit a les animes. May lo intent de la Esglesia es estat per ostentacio dels Predicadors, [d] y a la veritat, o es si nos acomodan a la llengua natural pera tots, y ab aquella llanesa ques necessita, [e] que altrament no tenint sino vna difficultat en enseñyar en lloch de facilitarla, donan altra de esser entesos.

Yo no puch alcansar esta seguera, que pera mi cõ a grã pecador experimento no necessito quem prouen ab raons, los Articles de la Fè, ni los demes preceptes de la Esglesia q̃ aqueixos ja per la misericordia de Deu los crech, y basta que en les Escholes, y entre Heretges, y ab quiu dupta se aguarden las raons, y auctoritats mes altes sols necesito, y crech quey a altres semblants, quem predique Christo Crucificat, y amostren ab raons facils, manuals, llanes, y acomodades a mon curt talent, y judici com tinch de seguir la virtut, y fugir los vicis, y creurer lo que Deu mana en sos preceptes.

Bastant rao per total desengany es la del dret Canonich, [f] que diu, quant la Predicacio del bons Pares espirituals, que son tot los Predicadors, es ab la llengua natural dels oyẽts creix la deuocio, la Fè, y charitat ab major afficio se esforsa, en lo cor, y entenyment, y quant no aprofita es major culpa puix noy ha escusa de no esser entesos.

Altres auctoritats apropositi de aquest cas de Sãt Agusti, [g] y altres Sãts Pares refereixen los Doctors qui las voldra veure podra acudir a ells. [h]

Coneixent jo aquesta veritat aguera feta vna cosa molt comdemnada, si agues escrit aquest llibre, ab altra llengua que la natural tant per les raons dites; com per les seguents.

Primerament, per seguir los preceptes, y ensenyansa dels Hebreus, Caldeus, Fœniceos, Græchs, Latins, Alarbes, y altres tots los quals donan per falta escriurer les memories de llurs terres, ab altra llengua que la materna puix la necessitan saber tots los estats, ygnorants, y Doctes. [i]

Segonament, per lo concell del Pare del bon parlar, y eloquencia Cicero [k] que dona per imperfet, y de poch profit lo traball qne nos escriu ab la propria llengua de la materia.

Tercerament, per contenir lo institut del present llibre materia sabuda per los sauis, entesos, y curiosos, y per ells fora estat superfluo, y necedat escriure tocant me a mi de ells esser ensenyat, sols es estat per los qui comensan a professar, y entendrer, y per los mes ygnorants, per ensenyansa, del estat, y titol gosa quiscu del menor al major, en los nostres Comtats, y dels fets nobilissims de les Patries, nacio, y sanch, per los quals fora estada falta

mani-

a *Reg. Cancell. de Idiomate.*

b *Cap. omnis de pœn. & remis.*

c *Can. ecce 95. distinct. not. in c. intercetera de offi. ordin.*

d *Can. dispensatio 93. dist.*

e *Vt notatur in c. quoniã de offi. ordinarij.*

f *Can. si quis rector ver. in mente 43. dist.*

g *Lib. 19. de ciuit. Dei c. 7.*

h *Gomez super regula Cãcellar. de idiomate q. 1. per tot.*

i *Bouad. en sa politica al præm. n. 14. 15. 16.*

k *Cicero lib. 1. de finib. Gomez sup. reg. Cãcellar. de idiomate q. 1. fol. 111.*

manifeſta, ſino fos eſtada ab la llengua acomodada al entendre, ab conceptes clars yguals de la materia pera tots. [a] Que altrament en Deu confio la aguera poguda traurer, en Llati, o Caſtellà.

a *Bonad. en ſa potich. lib. 2. cap. 18. num. 7.*

Aixi be com lo aſſumpt, y materia del llibre ſia vn Epithome, Compendi, Index, o Summari dels Titols de Honor, de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, eſpecificant los memorables, y nobiliſsims fets, y titols de ells, de cert bi ab raho ſe aguera trobada alomenos falta en la llengua, ſi per referir, y explicarlos, me agues valgut de altre, [b] ja ſe que totes les eſcuſes del mon nom ſeran, baſtants, mes que mes tenintla jo tant curta, è impropria, y de part fröteriſa, que en totes las nacions te mes meſcla, y eſſer a mes tant arraygat lo hodi ſe li te, ab tot nom ſo acouardar, puix puch ſer medi, que corregint, y notant mes faltes, y llenguatge ſe repare, y torne pendra la materna, y no tinguelſſen per al deuant de valernos en coſa de altre nacio, que ara nos pot deixar de confeſſar ſe dona gloria, y eſtimacio a Caſtella, puix en los demes actes honrroſos ſe valen de llur llengua.

b *Montaner en ſa Chro. capit. 26. fol. 23.*

§. 8. *De les regles, y preceptes poden ſeruir per reparar, y tornar a ſa finor, y perfeccio les llengues Cathalana, y Roſſelloneſa maternes.*

PEr remato de tot eſt capitol no deixare de aduertir algunes regles generals, que a mon judici poden ſer medi de alguna reforma, y reparo ab les quals ſe pot coneixer qual es la mes propria paraula Cathalana, y Roſſelloneſa, o altra. La primera ſera aduertir que la differencia major quey ha en totes les parts, y lo quens ha fet pijor mal, particular en les terres grãs, y populoſes, es que tots han volgut, y volen cada dia imitar la llengua Valẽciana, en particular en lo mes ques coneix, y vſa es poſant, y mudant en les demes paraules la vocal, *à, en, è*, ſi be en moltes es mes proprietat, com diem *les noſtres ſciencies*, y aixi be dels demes, mes polit, y propri, que dir *las noſtras ſcicias*.

Per coneixer ſemblants, y altres errors en eſtes, y altres paraules que ne ceſsitan de reparo, y quina es la mes propria quant ſuccehira cas, ſe podra aduertir la ques acoſta mes a la Latina, y pren las vocals, y ſi ella te la *à, ò, è*, donarla, o lleuarla a la Cathalana; Eſta regla no pot ſer general, en tot cas empero es certa ab los demes noms tenen eſta falta, puix eſtà prouat dalt que la llengua verradera, y materna noſtra de la qual ſe ha formada la que tenim, era la Llatina, y de aqui ſera facil conformarnos, y tornar pendre las mes propries paraules de la Lymoſina antiga, que eren comunes ab la Llatina com eſtà prouat dalt, de hont lo dit exemple *les noſtres ſciencies*, la vocal en, *è*, ſe conforma ab la Llatina, *noſtræ ſcientiæ*, que es lo plural en *è*, differents, ſis diu en ſingular, ques la vocal, *à*, ſe ha de dir *noſtra ſcientia*, y aixi de molts altres, ver es ques ha de aduertir que en la pronunciacio ha de ſer la vocal, *è*, circunflexa, y lo mateix en les paraules que acaban en *à*, cercenant, y pronunciant la pronunciacio, que no aparega affectada, ruſtica, o aguda, ſino circunflexa com ſe enſenya en la proſodia, entre llarga, y curta. [c]

La ſegona regla es que vaja notant quines lletres ſon en les paraules, vnes ſon mes propries, ſonores, ſuaus, y dolçes que altres, y elles la donan demes, o demenys a la paraula. Las vocals *à, ò*, boltrades, y graues ques pronuncian ab la boca vberta, cauſant lo ſo graue, y boltat de les diccions, com *Abundancia*, *Montanya*, *Alabanſa*,

c *Anton. Nebriſ. de accentu eſt circũflexus quo ſurgit de primitur que.*

Opinio, Ocasio, Color Moro, y altres.

Las vocals, *u*, *e*, *i*, son femenines, com *Reuerencia*, *Destresa*, *Quietut*, y les demes, entre les lletres consonant la *b*, *p*, *m*, per pronunciarse ab percussio de labis tenen las syllabas que las forman, lo so molt greue, com *Bella*, *Papa*, *Memoria*, y altres semblants si las vocals, *a*, *o*, se ajuntan ab dites consonants, ja tenen major proprietat, y sonoritat com *Borrasca*, *Papa*, *Amor*, *Maria*, y altres, la *f*, *r*, *s*, consonãts son menys sonoras per pronunciarse ab treball, y aixi de les demes, com quiscu pot experimentar, tant per saberla ben parlar, com per alabansa, y conexer la dulsura, sonoritat, y proprietat de llenguatge.

La tercera es reparar, quel ques diu comunament de la llengua Cathalana es esteril, curta, y mal sonant, y les altres com la Llatina, Castellana, y altres fecundes, abundants, fertils, y sonores es falta de consideracio. Per proua de esta veritat aduertirè lo que ha judici de tot home de bon enteniment lo ha de conuenser, y al inconsiderat tornar a son punt, y es que los llenguatges, y llengues, millors, y mes fecundes, preciades, y estimades, com de cert sap tot lo mon, son estades, y son las tres Hebrea ques anomena llengua santa, Grega, y Llatina. De esta veritat se trau vna gran alabansa de la llengua nostra materna, vuy dita Cathalana de hont se ha de collegir, è inferir ab euidencia sa bondad, y eminencia entre les altres, per lo que ninguna symbolisa, ni frisa, tant ab la Hebrea, y Grega, com ella, y si aquelles son fecundes entengan ho es esta, y si ha alguns apar es curta, serà per ser ho ells, y no saber, ni acertarla a parlar, y dessà ygnorancia, y falta, no es be atribuhir, ni se interesca cosa en vituperi, y deshonor de ella. Que sia veritat symbolise, y frise ab dites llengues, Hebrea, y Grega, està ja prouat [a] ab los vocables de elles. Quant a la llengua Llatina se ha prouat tambe esser sa filla, y retenir encara les demes paraules! Qui donchs no dirà que no cap en ella ninguna imperfeccio?

Si algu vol segair lo error comu que la llengua Castellana li porta auentatge per esser la nostra mes curta, seruesca remetrer lo judici a la experiencia, arrimant empero, si pot lo comu error, y judici apassionat, que farà molt per tenirlo majorment los Bachillers, y affectats tant connaturalisat ab llur curt, è ingrat judici, y trobarà que no es mes fertil, ni propria la vna que la altra, hans se troba ab elles tota ygualtat, ja que no diga auentatge. Deixant apart las improprietats, y vocables exquisits, y extraordinaris Castellans que cada dia inuentan, que aqueixos no poden entrar en judici, puix los demes Castellans confessan, que los de vna Ciutat, ha altres no se enten, y que son impropriisims imposats sens ningun fonament, y los demes de comu error, o batxilleria de alguns Escriptors, o Predicadors que van a Predicar de vn Regne ha altre hi mesclan lo llenguatge; sols anirè al comu vs de parlar prenent per exemple los vocables Castellans, que vns mateixos significan moltes coses differents, y en Cathalà quiscuna cosa de ells te son propri nom different, com *Mager*, en Castellà significa qualsevol famella humana donsella, y casada, y en Castellà quiscun estat te son nom, com *Donsella*, *Dona*, *Fadrina*, *Casada Muller*.

Silla, en Castellà significa dos coses, y quiscuna en Cathalà te son nom, com *Cadira, y Sella de Canall*, o altre.

Comer en Castellà significa dos coses, que en Cathalunya anomenam quiscuna ab son nom, com

menjar

[a] *Menescal en lo seruey del Rey D. Iaume II. fol. 77. Escola. en dits llocbs.*

menjar, *dinar*, *ſeruidor*, veja̅ los Caſtellans en quants differents, y encontrades ſignificacions lo aplican vn de corteſia, y ſeruey, y altre tant contrari, y deſcortes. Eſta improprietat no la vſa la llengua Cathalana donant lo de *ſeruidor*, al ques propri de ſeruey y corteſia, y lo altre que tots ſabe̅ de baſſi q̅ es lo vas dels excremēts humās, y aixi de molts altres exēples.

Quant a la ſonoritat, no ſe ahont troban differencia, puix les dos llengues tenen vns mateixos vocables en les demes coſes, ſens mudar, ni lleuar lletra, ni accent, com dalt eſtà prouat a mes ab eſtos noms *Clemencia*, *Iuſticia*, *Doctrina*, *Materia*, *Riqueſa*, *Gloria*, y molts altres, dels quals ſe trau auer de condemnar per necedat, y quens cauſa riſa lo que cada dia experimentā ab los Caſtellans que quant ouhen parlar vn Cathalà, volen donar entenent que nol entenen, mes que ſi oyſſen a vn Grech, o Arabich, a eſta mateixa donan alguns necios Cathalans, que no ouhen, ni lligen llibre Cathala, ſino es ab enfado, o cas digna de dos contraris, riurer, y plorar, las llagrymes conſiderar que aquells qui tindrien de eſſer valeroſos deffenſors, ſian tant cruels, y barbaros contraris de ells mateixos, y enemichs del natural, y ſer tenen, la riſa veurer que digan los Caſtellans, que no entenen vn Cathalà eſſent tant ſemblants, y conformes ab les llengues que en los majors, mes importants, y comuns vocables nos differencian en coſa, y en los altres es tampoca la differencia que no vè a ſer ſino augment, o mudanſa de lletra, quant molt de ſyllaba, com apar en tots los vocables acabats en (*Or*) *Amor*, *Dolor*, *Temor*, *Color*, y altres que ſon ygualment Caſtellans, y Cathalans, lo mateix es los acabats en (ancia) com *Abundancia*, *Perſeuerancia*, *Ganancia*, *Importancia*, y altres, y aixilos de (encia) com *Clemencia*, *Paciencia*, *Penitencia*, *Reuerencia*, y altres, y en los verbs infinits acabats en (*ar*) com *Alabar*, *Vituperar*, *Cantar*, *Amar*, y los noms en (oria) com *Victoria*, *Memoria*, *Gloria*, y altres, y los en (cia) com *Malicia*, *Iuſticia*, *Auaricia*, y altres a mes dels innumerables que en cada vna de eſtes terminacions, y altres ſe troban, com *Boca*, *Taca*, *Cara*, *Caſa*, *Riça*, *Borraſca*, *Galera*, *Barca*, *Sombrero*, y altres infinits.

A mes los ques troban differents es ſols ab vna lletra, o ſyllaba, com *Ocaſio*, *Tribulacio*, *Veneracio*, &c. y moltes altres ajuſten ſols vna, n, ocaſion, tribulacion veneracion, &c.

Las que acaban en (os) *Gracios*, *Amoros*, *Valeros*, ajuſtan ſols la (o) *Graciоſo*, *Amoroſo*, *Valeroſo*, &c. Molts mes exemples ſe trobaran en totes les demes paraules.

La mateixa reſpoſta ſe pot donar al ques diu que es mes curta que la llengua Caſtellana, a mes de que per ſo no es mes imperfecta, ans mes propria per traduyr, y prompta per parlar en molts vocables ſe trobarà mes llarga y propria, com (foneh) en Cathalà, millor terme es, mes graue, y voltat que (fue) en Caſtellà, y aixi de molts altres quel curios Lector ſci ſi vol diuertir trobarà facilment, ſiu experimenta, que jo en coſa tant clara, no tinch que allargar mes la pluma, majorment com aja ja declarats tots los titols, y termens generals ſon eſtats neceſſaris per entrar als propris, y particulars, de eſtos Comtats que es lo aſſumpt del preſent llibre, prouats en los capitols ſeguents.

Capitol 12. De quantas maneres ſe alcanſan los titols de Honor.

LOs titols de Honor ſegons comuna opinio, [a] ſe alcanſan de quatra maneras

[a] *Eſcolā. p. 1. li. 5. c. 26.*

maneres, so es per justicia, politica, armes, y lletres, esta diuisio a mon judici per ser tant general resta obscura, y no compren tots los actes que de si donan titols de honor que son tants, quants los premis y retribucions, serueys, y fets memorables que donan hõrra, gloria, y estimacio dalt referits: per clara declaracio dels quals anirè seguint a mon modo altra diuisio, so es per regles generals los casos de tots los titols de honor del mon, y los referirè ab nom de casos, puix tots ells per successos, casos, y fets se venen alcansar, so es per virtuts, noblesa, llinatge, y sanch, Nacio, Terra, Patria, Prouincia, Officis, Feus, dignitats, priuilegis, gracies, prerrogatiues, y concessions, armes, lletres, immunitats, llibertats, franqueses, exempcions, y altres de tots los quals se donarà general, y particular explicacio, als capitols seguents aplicantlos als que gosan Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y sos tres principals Comtats, so es de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, en particular com a fets propris, y naturals.

Capitol 13. Dels Titols de Honor de les virtuts.

LA expoſicio *del titol de les virtuts*, com a mes digna, y de major excellencia entra en primer lloch abans de tots los altres de noblesa, Naciõs, Patria, officis, armes, y lletres, y los demes, (si be quant ha judici del vulgo en aquest miserable segle, era, y vida.) Los estats, y titols que per la virtut se alcansan, obrant lo auctor de la superbia, y mentida, y permetent per nostres pecats lo de la veritat, y humilitat son poch estimats en comparacio dels altres que la mateixa vanitat, y mon han inuentats, a effecte seruesca de llum, y desengany dels mortals en lo que tot lo pensament, cor, y forces no es sino treballar en acquirir vn, o altre de aquells, y quant los gosan, y la mort cita, per donar compta deuant lo Rectissim Iutge que coneix los quilats, y calitats de tots restan a soles per testimonis les reliquies, y memories impresses en la anima mes per condemnacio, y pena, que premi en retribucio de las vanitats, superbies, memories, y glories, passades, gosades en esta curta, y enganyosa vida mes en vicis que en virtuts, y per bon pago resta la desdichada anima en pena eterna, sens poderla de ninguna manera reparar los auentatjats titols, de Rey, Duch, Noblesa, o altres a gosat son cos en esta vida y les hores experimenta, y veu lo engany irreparable, q̃ no sõ altra cosa sino vna sõbra que passa, vn eco, y so de paraules, y respectes humans transitoris per momentos, [a] accidents que facilment vã, y venen restant la anima, y home en son ser majorment los que son de officis, y carrechs del major al menor, perills, y llassos, [b] com jo de experiencia o puch ben assegurar, per auer ja quatorse anys seruesch al Rey nostre Senyor en lo offici de Iutge de primeres appellacions del Comtat de Rossello, y segones del Cõtat de Cerdanya.

[a] *Tiraq. de nobil. c. 22. n. 2*

[b] *Boua. politica c. 15. per tot.*

Sino valen estas raons, y exemples aprofite alomenos lo que cada dia se experimenta, quant algun Titular per noble, y auentatjat sia entra en vn, o altre estat de les Religions son en la Esglesia de Deu ahont se acrisola, y amostra la veritat, y lo ques necessita per gosar de la vida eterna, miren quina honrra, respecte, y differencia sels dona mes per los titols, y noblesa tenẽ en esta vida, que als altres mes vils, y baixos segons los titols, y glorias del mon.

No es donchs demonstracio certa que la honrra del mon, nou es del anima, y que qui vol ser mes segur de sa saluacio ha de menysprearla, y a si mateix? No seruex de llum per als qui restan, y poden pendre exemple dels altres en quin pago, y retribucio, restan

tan aquells, y quins los quis alcançan per la virtut que son proprietats impreses en lo cos, y anima, que donan honrra, gloria, y retribucio en totas dos vides, en esta felizment honrrats sens tenir donar compte a ningu, ni a baixar los vlls, si no es per preparar los per alsar a dar gracies al Creador, Redemptor, y Glorificador, y esperar lo curs vniuersal per la altra vida, per alcansar corones, blasons, trifos, titols y honrres eternes de gloria, y benauenturança en major premi, y superiors als titols dels altres que en esta vida los dejectan, menysprean, y tenen en poch. [a]

Experimentada esta veritat, y no ben obseruada esforsan, y porfian los escriptors en procurar donar ben entendre que la professio sola natural de las virtuts morals theologals, y cardinals donan los mes auentatjats, y estimats titols de honor del mon, so es los Professors de la Fè de Christo ab esperança, y charitat qual se deu, y ab ella esser justs, templats, o senyalats en altra virtut, los quals son los propris, y mes principals de tots [b] per estos (a mes dels que de si donan) se alcansan los demes de tot lo vniuers sian de officis, carrecs, dignitats, noblesas, y altres qualseuols. [c] De tots los quals es lo principal fonament, materia y causa la virtut, altrament a mes que no es donar vida al titol es injusta la honrra. [d]

Bastant testimoni donaren de esta veritat los antichs Idolatres en los dos Temples manaren fabricar a la virtut, y a la honrra ab artifici que la porta del de la honrra fos per lo de la virtut, [e] y nos pogues entrar sino passant per lo mitg del de la virtut. En confirmacio escriuhen los Politichs que la verdadera honrra, y noblesa se ha de entendre aquella que prouè de de la virtut, y no de altra causa encara que sia la de sanch, y prosapia. [f]

La virtut segons Sanct Thomas, [g] se diuideix en Theologal, y cardinal

[a] *Casan. in catal. glor. mũ p. 1. consid. 5.*

[b] *Guill. Rouill. de just. et iniusti.*

[c] *Casa. p. 1. cõsi. 64. 66.*

[d] *Boua. p. p. lib. 1. c. 4. n. 30*

[e] *Escriua de duob. nouiss. discurs. 13.*

[f] *S. Iaume 1. 17. S. Ioan 3. 1. 8. 35 Sãt. Ioan Chrisost. 45. in Matheũ Bufeo de statibus homini & statu nobil. c. 2.*

[g] *Thom. in pin. 2. 2. glo. in clemen fin. de he- §. 6.*

[h] *Arist. lib. retor c. 15. Senecaepist.*

los titols, y actés de vna, y altre son mes preheminents tant quant son las virtuts, de Fè, esperansa, y charitat, dons del Esperit Sanct, com son prudencia, justicia, fortalesa, templança, sapiencia, consell, pietat, fidelitat, y les demes totes les quals entran en numero de les virtuts morals los titols de elles son mes propris de honor, y verdaders quels de noblesa, [h] y altres, de manera que la noblesa encara que sia de sanch, no es principal fonament per la honrra si falta la virtut en qualseuol de dits casos. [i]

La noblesa de la virtud es la mes preheminent, segons Dionys Halicarnaseo [k] referit per Simancas [l] *ibi apud nos magistratus, & honores deferuntur non ditissimis, non his qui lõgiorem maiorum indigenarum possunt ostendere seriem: sed dignissimis: nulla enim alia re quam virtute hominis nobilitatem constare dicimus.* Que en sentit en nostre vulgar es ensenyarnos q. entre nosaltres los magistrats, officis, y carrechs nos han de donar als mes riquissims, no als qui poden amostrar la orde continuada de molt temps de sos majors, passats, y de sos solars, sino als mes dignes, en ninguna altre cosa consta la noblesa del home si no en la virtut qui ab est exemple nos satisfa, podra llegir altres a Merinillo [m] Bennio, [n] Belluga, [o] Boua illa, [p] quisa particular Apologia contra los nobles, y altres titols en deffensa de la virtut, y a altres molts.

La antiguedad del llinatge, sabiduria, y cognicio de totes les sciencies, y demes actes honrrosos del mon, no donan noblesa, si a ells nos troba virtut, de manera quel acte que ella falta no es digna de ningun honor encara que sia dotat dels pares, com se dorre per fets contraris propris. [q]

Quants Reys, Emperadors, y Monarcas, y altres persones nobles per no esser anats llurs actes y fets aniuellats ab la virtut, han vingut a tenir borrada la honrra, y memoria, y per lo

[i] *Boua. p. p. lib. 1. c. 4. n. 9. 10. 30.*

[k] *Lib. 3.*

[l] *De repub. lib. 5 c. 4.*

[m] *De magistra. c. 8. n. 53. 54.*

[n] *De privileg. iurisdõsuit 50. n. 2.*

[o] *Specul. prin. rub 4. n. 13 y laaddi. de Borrell, lit. T.*

[p] *p p. lib. 1. c. 3. n. 23. c. 4. n. 9. 10. 30.*

[q] *Tiarq. de nobil. cap. 22.*

contrari quants homens humils sens altres titols, sino sola la virtut han alcãsat Imperis, Regnes, Corones, Ceptros, Thiaras, y altres honrres, tant entre los professors de la Religio Christiana, com tambe entre los Gentils, y Barbaros. [a]

[a] *Tiraq. de nobil. c. 4.*

§. I. *De las virtuts Theologals dels naturals de Cathalunya, Roßello, y Cerdanya.*

NO son estats descuydats en tots los actes de virtuts los naturals de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, puix se sap claramẽt que en elles tenen alcansats admirables titols, renoms, y glories, no sols los nobles seguint les regles dels capitols precedents, sino tambe los innobles, y vniuersalment tots.

Quant a las virtuts Theologals tenen baitant seguretat, y proua, y poden blasonar per la obseruansa puntual de llur Religio, so es la que professarẽ abans la vinguda del Saluador, si be errada aná regulada sempre llur vida, [b] com tãbe apres la vertadera cũplidá per Propheſies del naiximent del Messies Christo promes en la lley antiga sempre foren, y son estats cõstants, y feruentissims, [c] y dels primers, qui la seguiren en Espanya. Per quant ja poch temps despres de la Passio de Christo los Apostols, Sanct Pere Sanct Pau, y Sanct Iaume, [d] germà de Sanct Ioan Euangelista, vingueren a ensenyar la Fè, y predicar lo Euangeli a Espanya lo any 34. del naiximent de Christo.

[b] *Pujades en to ta sa chro. de Catha.*

[c] *Roma. lib. 1. de la repub. Christ. c. 3.*

[d] *Pineda 2. p. lib. 10. c. 21. 33. §. 3.*

Per molt que ajan volgut, dir alguns Escriptors, assenyaladament Baronio [e] en particular de Sanct Pau que no vingue en Espanya, contra dels quals he volgut inuestigar la veritat, yhe trobat que passan de dosc̃ets Auctors y Escriptors graues contra de ells que affirman la vinguda de Sanct Pau a Espanya Sanct Geronym, Sanct Gregori, [f] Sanct Iuan Chrysostomo, [g] Sanct Epiphanio, [h] Sanct Isidoro, y altres moltissims q̃ refereixen Villegas, [i] y Pineda; [k] Escholano [l] proua ab auctoritat de altres mes de cent Escriptors contra dit Cesar Baronio, a mes y son Marianna, [m] D. Luys Blasco, [n] y molts altres.

[e] *Tom. 9. any 816.*

[f] *Lib. 3. moral. c. 3.*

La entrada feren si fonch per Arago, Nauarra, o Rossello se difficulta, lo ques te per molt mes aprobat, es per Rossello. Ells donchs foren los primers Espanyols Christians de tota Espanya, vns Escriptors diuhen qüe ja tres anys del Imperi de Nero despres de la Passio, altres onze anys, altres que al segon any de Nero, que deuia esser lo any 60. de Christo, Sanct Pau Apostol tornà en Espanya, en compañyia de molts Deixebles, entre los quals, y era Sant Sergio Paulo, qui era estat Proconsul en lo Regne de Chypre, S. Ruff. [o] Ephesino, y altres, entrà per Rosello, auẽt deixat a dit deixeble Sergio en Narbona, [p] recomanantli en particular que predicant sen entras en Rossello, ahont ell auia predicat ja passant. Lo Doctor Garcia [q] qui ha recopilats tots los actes que S. Iaume feu a Espanya, y assenyaladamẽt a Cathalunya, diu que creà y instituy a Theodosi primer Bisbe de Barcelona, a Tortosa Sant Ruffo, y funda moltes Esglesies, deixant memories viues de altres memorables fets; del quem apar puc traurer jo, y qualsevol altre vna presumpcio molt vehement que lo que los escriptors graues nos han deixat escrit, en particular Flauio Lucio, Dextero, que la primera Prouincia de la Gentilitat de tot lo mon, que rebé la Fè de Christo, fonch Espanya, y que aquells Gentils que arribaren a veurer, y tractar ab Christo per medi de Sant Phelip eren Espanyols, y que lo Centurió del qual digue Christo, que no auia trobada tanta fè en Israel, era tambe Espanyol, y lo altre Centurió, ques trobà a la Passio de Christo, que confessà que era lo verdader fill de Deu

[g] *In Matthe. 24. homilia 27. & ad chorint. 1. c. 4. homil. 13.*

[h] *Cõtra hereses.*

[i] *Vida de Sant Pau.*

[k] *Monarchia Eccles. p. 2. li. 10. cap. 33.*

[l] *Histor. de Valẽ. lib. 2. c. 1. 2. 3.*

[m] *Lib. 4. cap. 2.*

[n] *Lib. 1. c. 26.*

[o] *Põs de Icart de las grandes. de Tarragona c. 35.*

[p] *Pujad. liq. 4. c. 13. 14. 15.*

[q] *Vida de S. Olog. 3. p. digres. 4. §. 4.*

de Deu era Epanyol, tenen molt gran probabilitat los naturals de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya que foren dits Eſpanyols de llur nacio, com ells foſſen los primers que reberen la Fè, ſenyal de la noticia auian tinguda de altres actes auian viſt en vida del mateix Chriſto, quels naturals los auian certificats ques trobaren en dits actes, y altres foren conuertits ab la predicacio dels Apoſtols, ſens repugnar lo ques eſcriu de la Nau que arribà ab mes de 500. Eſpanyols de de Çipre a Cartagena deſpres de la mort de Sant Eſteue, qui eren los conuertits en dita terra Sancta, entre los quals, y podian ſer dits naturals noſtres.

a *Rodrico Ximenes en ſa hiſto. Hiſpan. lib. 1. c. 4. Borr. de reg. catho. preſtã. c. 81.*

Deſde dita predicacio de S. Pau, y S. Iaume fins la preſent era, may ſe es perduda la Fè de Chriſto particularment en Roſſello, encara conſeruats los naturals en temps dels Moros en les montanyes, com eſtà dit dalt, y baix ſe prouarà, del que ſe ha de confeſſar que per ells ſe verifica lo que los Hiſtorichs eſcriuhen de Eſpanya, [a] que no ha deixada la Fè deſque la prẽgue, com mes clar baix ſe prouarà.

b *Pons d Icart de las grandeſas de Tarragona c. 4 fol. 20.*

Euidents teſtimonis ſon los Sants Martyrs que patyren en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ja en temps de les perſecucions generals de la Eſgleſia, per los Emperadors Romans, y altres dels Gentils, [b] les vides dels quals eſcriuhen molts Eſcriptors, [c] en particular, aquell venerable, y gran Religios Fra Vicent Domenech en ſon Thomo, aprouat per actes autentichs, y memories de Archius intitulat dels Sancts de Cathalunya. Es tambe teſtimoni lo que eſcriuhen altres que lo any 300. Sancta Engracia ab 18. Cauallers que la acompanyauã fonch martyritzada en Çaragoça, que venia de Portugal a caſarſe ab lo Duch de Roſſello, indici baſtant de la Religio deuia profeſſar dit Duch, y demes naturals de Roſſello. [d]

c *Borr. de reg. catholi. preſtan. Fra Vincent Domenec en las vidas dels Sãts de Cathalunya. Miſſer Pujades en tota ſa Chro.*

d *Pujad. lib. 4. c. 85.*

Apres dels Romans en la entrada dels Vandalos, Alans, y Godos; y lo temps tingueren ſenyorejada Eſpanya reſtà en ella viua la Fè de Chriſto, en particular en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya puix ſe troban continuats los actes, y Religio dels Bisbes, y Archabisbes auian ſucceehits dels primers auian deixats creats dits Apoſtols. [e] En tots los Concilis celebraren en Eſpanya aſſiſtiren los Bisbes, Prelats, Sacerdots, y altres de Cathalunya, com conſta dels Concilis generals, y ſe prouarà baix capitol 24.

e *Eſcol. en la hiſtoria de Valen. p. p. lib. 2. c. 7 Pujades en tota ſa Chroni.*

No es auentatjadiſſim titol que confirma lo ſobredit que lo primer Concili tingueren los Chriſtians en Eſpanya fonch en la Antiga Ciutat Illiberis cap de Dioceſi, lloch ahont es es a vuy Cobliure en Roſſello, lo primer aixi be apres de la Synodo general Nicena, en lo qual Concili foren preſents los Emperadors Conſtantino, y ſon fill Conſtant, y la Reyna Santa Helena lo any 338. de Chriſto. Los Bisbes de Eſpanya, y entreuingueren foren 19. y 36. Presbyteros, y entre les demes coſes en ell diffiniren quels Capellans qui eren caſats ſe abſtinguеſſen de acoſtarſe a ſes mullers, y q̃ foſſen ſenyalades las Seus Archiepiſcopals, y Epiſcopals de Eſpanya, entre les quals ja fonch poſada la Dioceſi de dita Illiberis, baix la de Archabisbat de Tarragona, cõ prouan los Chronichs, [f] ſatisfent a la opinio de aquells que pẽſan prouar, que dit Concili fonch en Granada.

f *Epiſco. Gerund. en ſõ Paralipom. Hiſpan. lib. 1. c. anterra Roſſilionis ſit Hiſpan. Pujades lib. 5. c. 1. 2 3 4.*

No faltà eſta Fè en temps tingue mes perill, quãt la barbara nacio Moriſma conquiſtà Eſpanya, reſtant ſaluos los Monts Pyrineus que ſon gran part de Roſſello, Cerdanya, y Cathalunya, auent paſſat los Moros per los Valls, fins a conquiſtar tota la Prouincia Aquitania en França, reſtant en lo mitg dits Pyrineus, ahont eren retirats los Chriſtians, que apres ab animos inuencibles de propries mans, y forçes tornaren a expellir los Moros de tota llur terra, dins lo temps ſols de dos anys, cõ en lo diſcurs contarà,

de

Demanera que entre ells sempre restà ferma la Fè de Christo, particularment enles Montanyes de Rossello, y Conflent, ames en les parts ahont entraren los Moros fonch aixibe conservada ab tants infortunis patiren, ab los pactes que baix se referiran [a]

a *Lib 2 c. 8. libr. 4. c. 45.*

Confirma esta veritat, y dona major gloria, y triumpho als naturals dels Comtats lo quens han deixat escrit los Historiadors estranys, que los Comtats de Barcelona, y demes Comtats en les guerres tant enseses tenien ab los *Moros* en los demes actes auitauan, y enuiauen Embaixadors als Papas regoneixẽt los com a Vicaris de Christo aqui era raho fer saber les Proheses, y victories alcansauen dels enemichs de la Christiandat, y exaltacio de la Fè proua bastant, de la que ells superabundauan, puix los mateixos Escriptors encareixẽ esta Fè dict, que nos lig que ningun *Rey* de Leo, ni altres q̃ tenien en lo mateix temps les guerres contra los Moros, tinguessen tanta correspondencia, y obediencia al Papa com dits Comtes, que sia veritat vejan tots los Auctors moderns, y antichs de aquella era qui escriuhẽ les histories de aquells Reys cõ *Garibay, Marianna, Morales*, y trobaran que encara que ells ab cuydado fan memoria de qui era Papa en temps de cada Rey, no refereixen Romaries de Reys, y Senyors als Papas, ni moltes embaixades, no dic jo q̃ li demanassen fauor; pero podian acudir a quels acomanas a Deu, quels dispensas en los Matrimonis en los graus prohibits, en los quals molts se casaren, y com llargament se veu prouat en la historia general de la Restauracio de Espanya. [b]

b *Bleda historia de la restauracio de Espanya lib. 4. cap. 3.*

Desde dita expulcio de Moros noy ha agut dupta, puix se te noticia certa que ja en temps de la mateixa expulsio, estauan tots los llochs ahont habitauen los naturals de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya ab moltes Esglesies, y llochs sagrats, y en ells persones Religioses, y sanctes com consta de les fundacions de tants Monestirs, y Conuents Monachals, de la Religio de S. Benet en les *Soledats*, Valls, y Montanyes segons se proua dels actes dels Archius en particular del de *S.* Miquel de Cuixa en Conflent, que es lo primer, y mes antich de vida Monastica de tota Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, ja abans del gouern de Carlo Magno, y destruyt per les aygues de aquells torrents, fonch manat redificar per dit Carlo Magno com consta dels actes de 27. de Dezembre any 794. recondits en dit Conuent. [c]

c *Fra Vicent Domenech en la vida de Sũt Flauia a 5. de Ianer.*

Lo mateix se proua ab los demes Monestirs, y Esglesies per dit Emperador, y altres Reys, y apres per los Comtes particulars, en temps dels quals estaua rambe observantissima la Fè de Christo en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, [d] y de aqui ha anat sempre en augment ab las fundacions, dotacions de les Esglesies, Religions, obres pies, y altres actes dels quals estan plens los Archius de Cathalunya Rossello, y Cerdanya, y dona bastant proua, la que ocularment se veu en totes les parts, fins a les mes despobladas Viles, y Llochs, y en los deserts, y Montanyes tantes cases de deuocio que ha recopilades lo Doctor Manescal, [e] tanta Religio fundada, tanta Predicacio Euangelica, frequentacio de *Sagraments*, veneracio de tants cossos sants gosan los Comtats, la vida, y Cathalago dels quals escriuhẽ lo Doctor *Iuan Garcia*, [f] y *Fra Vicent Domenech* no sols naturals pero dels estranys, los cossos dels quals son en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y altres obres meritories ques podria sols per referirles escriurer molts volums, sols me acontentare deixar com a notori, remetentme per major abono al rectissim Tribunal de la santa Inquisicio te sa *Santedad* en Espanya, y sos delegats, y subdelegats en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, lo qual fa testimoni *fidedigno*, quant a las naciõs estranyes

d *Oliba de jure fisci c. 4. num. 17.*

e *En lo sermo del Rey Dõ Iaume fol. 74.*

f *En la vida de Sant Ologuer 3. p. ca. 2. §. 3.*

estranyes dels pochs casos succeixen tocants ala juridictio de ells, ni que se puga celebrar Auctos publichs, com en les altres parts de Espanya, cuident proua quant Zeladors, y obseruants son de la Fe, tenint la ocasio, y perill tant vehi dela nacio Francesa tant infecta, y contaminada com tots saben. Tot se ha de atribuir ala ferma, constant, y antiquissima Fè, y virtut professan puix podan blasonar, no sols de les primicies dela Christiandad de Espanya, com esta prouat; pero rambe del principi ques rebe la Santa Inquisicio en tota Espanya, foren los primers, los de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, ells foren los primers Inquisidors de Espanya ja del any 1232. quiu fou Sant Ramon de Penyafort, y succesiuament altres molts en virtut deles Bulles dels Papas Gregori nou despachada en Espoleto a 27. d Maig, de dit any. 1232. y de Innocencio 4. de 20. de Octubre 1249. [a] proua bastant, y no poca alabança, y testimoni dela antiga senseritat en la Fè, puix ja de pur vella en ells se te com a natural, y com a Capitans del Tribunal de la Inquisicio la conseruan ab lo mateix tenor, y puresa en tots los actes asenyaladament en la obediécia tenen ala Esglesia Romana, y a sos preceptes en tots los casos estan per los Summos Pontifices, y Sagrats Concilis decretats, a mes ells mateixos se tenen establides lleys, y preceptes propris, ab penes corporals en lo for exterior, en obseruansa dela santa Fè, y seruey de Deu, y en coses santes, y pies, com apar en les constitucions dels titols dela santa Fè Catholica; deles santes Esglesies, de Bisbes, Prelats &c. En particular en la opinio dela immaculada Concepcion de nostra Senyora la constitucio del Rey Don Ioan en las Corts de Barcelona any 1456. [b] la qual es estada vna de las mayors causes, y motius del decret manà obseruar la Santedat per tota la Christiãdat lo any 1622. en abono, y approbacio dela opinio de esser Concebuda sens macula de pecat original, tenint los de dits Comtats ames de dit decret del Papa per lley propria dela terra obseruar, y seguir com apar llargament en dita constitucio.

Tantes altres constitucions que prohibeixen excomunicats, y suspectes de Heretgia pugan tenir officis; que les cases acullen Heretges sien derrocades, y confiscades, tantes altres que condemnan vsures, blasfemar de Deu, Maria sanctissima, y tots los Sants, altres sobre los bons costums d no estar Rameres en hostals, y llochs publichs, las prohibicions dela tafureria, y jochs, pagar delmes, y primicies, y altres drets ala Esglesia conseruar las llibertats als Ecclesiastichs, y tantes altres com se poden veurer compilades en lo volum general deles constitucions, comprenent totes les virtuts Cardinals de prudencia, Iusticia, Fortalesa, y Templança en les quals se son amostrats superabundants en gran manera, en totes ellos, y altres principalment per actes de Voluntat, y Enteniment tenen sempre consegrades al seruey de Deu, y com a tals las poden blasonar; A mes entre ells les son tant comunes que prenen ja per actes propris, de llur bon natural, ab titols de virtuts morals, com a tals las referire als seguents §§. donant per remate de aquest, lo ques refereix Siluestre, [c] y Bleda quant ala templãça dels naturals, de estos Comtats, y obseruança dels preceptes de la Esglesia, los quals diuhen que los del Principat de Cathalunya tingueren Priuilegi de la Esglesia per menjar carn en Disapte, com la menjan en Castella, y que may an vsat de ella apareixent los que per llur regalo bastaua menjarla en los dies que la Esglesia nou veda, y en los altres seruar puntuals sos mandatos.

†

[a] *D. Vicent Blasco bisto. de Arago Thom 2. lib. 1. c. 10. 14. Diago. lib. 1. c. 5.*

[b] *Const. vnica tit. dela Cõcepsio immaculada de la Sacratissima Verge Maria.*

[c] *Syluestre in Cã delab. aure. Iejuniũ q. 9. §. 3. n. 28 Iaume Bleda en la historia de la restauracio de Espan. lib. 4. c. 3.*

§. II.

§. II. *De las virtuts Morals, naturals, y fets propris de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

TOts los actes naturals que van aniuellats ala Religio, preceptes, y lleys en seruey del Rey dels Reys, y dels Inferiors Princeps dela terra son anomeuats ab titols de virtuts Morals, entre los quals, y ha differencia en estimacio, y honrra vns mes que altres altres segons ells son com los de Iusticia, Prudencia, &c. y los demes dalt referits.

Tots de si donan, y atribueixen los magnificentissims titols de honor que refereixẽ, Otalora, Tiraquello, y altres molts Escriptors,[a] als quals me remet, y al que esta referit al principi del present capitol.

Les glories blasons, honrres, famas, alabanses, y titols gosan los de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya de tots los dits actes, y virtuts Morals, empleats en seruey de Deu, Rey, y Patria se justifican ab fets memorables, en quiscun acte del modo seguent.

Primerament lo que se escriu de ells esser tots de naurals verdaders en les paraules, y promeses, [b] prudents, [c] ferms en amistats, [d] honests, morigerats, lliberals, y franchs en seruey dels senyors [e] zeladors del honor, [f] animosos, y promptes; [g] forts, robusts, atrenits, valents [h] naturalment afficionats ales armes, [i] fels, lleals, [k] constants en los treballs, y propositis, [l] en los ingenis aptes per tots los actes del Mon, en particular per saber, y lletres en totes les sciencies, y arts, gouern, politica, y demes perfectiõs en la nauegacio y vs de armes enla Mar preferits a altres naciõs, [m] es a mes la auctoritat en particular de Miquel Ceruãtes* Auctor Castella, lo qual diu los cortesos Cathalans gent enojada, terrible, y pacifica, suau, que ab facilitat donan la vida per la horra, y per defensar les dos coses se posan deuant asi mateixos, que es com porrar auentatge, y auansar a totas las nacions del Mon, lo quens culpan las naciõs estranyes de tants effectes veuhẽ de morts, robos, y altres atrocitats contrarias al que tinc referit, responen bastantissimamẽt Calicio, [n] y D. Francisco Gilabert, [o] ahont prouan ab euidencia que la culpa es de las nacions estranyes, entran habitar, y no dels naturals, ni de llurs lleys, ni ministres de justicia puix son seuers en ferla ni per defectes personals de la nacio. A mes de les raons per ells referides no deixaré de aduertir vna que a mon judici es a proposit.

Tots los Phisonomichs, y Phisichs affirman que las calitats de les Regiõs son las que produeixẽ varios costums dels homens en vna bons, en altre mals venint les demes per causes segones del temperament, y clima del cel, esteles, aliments, llets, Dides, fets, y altres que refereix Francisco Porta [p] y se trau de Ouidi [q] *Temperie Celi corpus que, animusq. juuatur.*

Per totes estes causes tenen abonat lo natural com en tot lo temperament, Clima, Esteles Planetes quels predominan, Aliments y los demes siã tots de perfectio com se prouarà en son lloch.

A mes de totes les sobredites virtuts gosan, y participan y poden gloriarse tambe com a propris dels altres titols ques atribueixen a tota la nacio Espanyola, de la qual son part, causa, y membre tant principal com ninguna altra Prouincia, com constara, y aixi poden honrrarse tambe dels altres titols donan als Espanyols en general que son de docils, de naturalesa clara, y sensilla; no durs de ingeni segons la sentencia de Estrabo, la qual no repugna ala del excelentissim Flauio Dextero natural de Barcelona, lo qual parlant deles coses feu Sant Iaume a Espanya diu, que redui los animos feroces dels Epanyols al jugo suau de Christo,

[a] *Tiraq. c. deno bil. c. 22. per tot. Otalora de nobil. Hispan. 2. par. c. 3. n. 13.*
[b] *Pineda en sa Monarchia p. 1. tom. 2. c. 1. fo. 253. Çurita ẽ sos Annals c. 6. fol. 18. col. 1.*
[c] *Dõ Frã eisco Gilabert proua ab moltes ras hons y escriptors ẽ tots sos 4. discursos.*
[d] *Tito. Liuio de cada 1.*
[e] *Carbonell fol. 12. col. 4.*
[f] *Dõ Frã eisco Gilabert discurs primer. n. 30.*
[g] *Mieres p. 2. fol. 205. n. 32. col. 9.*
[h] *Tito Liuio de cada 4. f. 209. Medina de las grãd. de Espan. p. p. c. 9.*
[i] *Blondus deca da. de inclinationib. Roma. lib. 1. decada. 7*
[k] *Titoliuio decada. 4.*
[l] *Pineda en sa Monarchia Eccles. p. 1. tom. 2. Gilabert discurs. 2. n. 24.*
[m] *Curi. p. 1. lib. 7. c. 26.*
[n] *Marg. fis. dub. 7 de pẽ. am pu. ma.*
[o] *discurs 1. n. 20.*
[p] *De phi son. huma. lib. 1 c. 12.*
[q] *2. de Ponto.*

* *Histo. septent. de Persil. y figism. li. 3. c. 12.*

a *D. Iuã Garcia en la vida de S. Olaguer p.p.c.40. § 8.*

esta ferocitat es declarada en les coſes de guerra contra enemichs, ſon terribles, eſpantoſos, atreuits, y bellicoſos, com ab moltes rahons concilian, y declaran los Auctors, [a] aptes, y promptes per obeyr los mandatos dels ſuperiors, paſſar treballs, y morir zeladors de la honrra, promeſas, y fidelitat de llur Rey, [b] colerichs, forts, valeroſos, bellicoſos, [c] faels, y lleals, ja de llur generacio antiquiſſima, com ſe tenia ja per cert en temps del Emperador Iulio Ceſar, ſegons *Suetonio Tranquillo*, qui ſols tenia Eſpanyols per ſa guarda, y ſeguretat, [d] ſobre tots los qui a mon judici han referit lo natural dels Eſpayols, es *Franciſco la Porta*, [e] quils deſcriu de mediana eſtatura, magres, forts, y neruoſos, color entre foſch, y clar, viuidors, animoſos, y que ſufran grans treballs, atreuits en les guerres, y empreſes, aſtuts, y cauteloſos en los negocis, deſitjoſos de honrra, altius, curioſos, y acelerats, en tots ſuperiors, fumoſos, diſsimulats, cerimonioſos, en los veſtits, pompoſos, amichs de ſecrets, ſilenci, y grauedat de gran hoſtentacio, y apareneia, y altres molts, tots los quals venen nats a noſtra naciò de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, com dalt eſtà prouat; y en lo diſcurs conſtarà, y quiſcu experimenta.

b *Alex. ab Alex. die. gen. li.4.c.13*

c *Borrel. de reg.ca tho. preſtã c.82.*

d *Boua. p.p.lib.1. c.5.n.9. 13.c.4. n.15.lib. 4.c.1.nu. 16.*

e *La Porta de Phiſonomia humana lib.1.ca. 10.13.*

Los teſtimonis vertaders de tots los Comtes, Senyors, y Reys en les propoſicions feren en totes les ſexanta vuyt corts tenen celebrades als Cõtats que baix ſe cotaran, [f] en tots los actes de virtut, y natural fidelitat, conſtancia, amor, obediencia, valor, lliberalitat, y ſerueys a llurs ſenyors, y en altres fets, en los quals dits Reys, y ſenyors fan fe, y donan abono de tots dits actes, y com ſempre han amoſtrat per obra la natural fidelitat, amor, é lliberalitat en ſeruir, donar, y offerir bens, y perſones per ſubuenir, y ajudar a llurs Comtes, y Senyors poſats en congoixes, y neceſsitats, y com ſempre han tinguda gran fama per tot lo mon, y com mes llarch ſe pot veure en les propoſicions recondides en los Archius Reyals de Barcelona, que refereix lo Archiuer *Carbonell*, [g] en particular les dels Reys *Don Pere en Monço any 1363. Altra del mateix Rey en Tarragona a 25. de Febrer 1370. Altra en Monço 1383. del Rey Don Marti en Perpinya mil quatre cents y ſis. Rey Don Alphonſo, mil quatre cents trenta y hu,* en les quals ſent vertaders teſtimonis, refereixen moltiſsims fets memorables dels naturals de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya.

f *Lib. 5. cap. 11.*

g *Carbonell enſa chro. fol. 250. fins 256.*

Dites propoſicions, y auerles referides, è impreſſes los Chronichs noſtres antichs, me donan llicencia que aixi be en aqueſt lloch faſſa menſio de la propoſicio tant honrroſa feu lo Rey noſtre Senyor Phelip Tercer, (que Deu conſerue molts anys) a 28. de Mars 1626. en Sant Franceſch de Barcelona als tres Braços, en les corts auia comuocades, en la qual donà per certa la noſtra innata, fidelitat, y com totes les hiſtories eſtan plenes de fets memorables de noſtres paſſats, expreſſant les guerres, encontres, y affers ſos Regnes eſtauen en aqueixa era, y com llargament eſtà continuada als proceſſos Familiars dels Braços de dites Corts (que en eixa occaſio no pogueren tenir concloſio per cauſa que ſa Mageſtat per indiſpoſicions, y altres negocis de importancia las tingue de prorogar, y ſe eſtan prorogant fins los negocis li donen lloch a poder acabar de fernos merce, y clourerlas) en los quals proceſſos Familiars, per jornades eſtan continuades, les merces feya ſa Mageſtat als Braços, y les honrroſes propoſicions, reſpoſtes, y cartes los embiaua per ſon Protonotari que quiſcu pot veurer, y llegir en dits proceſſos, entre altres la de 18. de Abril 1626. y les demes, que a mi no mes licit referirles, per no eſſer encara cloſes les Corts.

Per condecendir a la voluntat de ſa Mageſtat en lo que contenian dites propoſicions, los tres Braços ſeguint los veſtigis dels paſſats, offeriren ſeruirlo en tot lo quels ſeria poſſible, cõ es cert que tenint concluſio coneixerà ſa Mageſtat, que los preſents no degeneran dels paſſats en totes les virtuts morals dalt referides, majorment en particular en lo que ſa Mageſtat declarà, puix ſe prouarà als §§. ſeguents los Regnes, Corones, Prouincies, terres, Ciutats, enemichs li han ſubjectats, ſens ajuda de altra nacio, y poſats baix ſon Imperi, los ſerueys han fets en tots los actes, regoneixent ſempre la obediencia, y amor no ſols en reſpecte de eſtar tant obligats de tantes merces, rebudes de mans de ſa Mageſtat, y ſos Predeceſſors en honrrarlos en tots fets, pero tambe per cauſa que tenen ſempre deuant dels vlls les ſentencies, y exẽples dels antichs naturals, y eſtranys quens han deixat enſenyada, la obligacio nos cap per tantes rahons obeyr, y ſeruirlo, com ſe pot veure en lo que tant bellament han eſcrit en eſta materia los Politichs, [a] Critichs, è Hiſtorichs, y los exemples, y fets tenim de noſtres paſſats; majorment auent nos ho deixat per precepte lo Rey dels Reys, y Senyor dels Senyors per Sant Pau. [b] Que tota anima eſtiga ſubdita, y obeheſca a ſon Senyor, per lo q̃ lo poder te es de Deu, y excerceix ſes vices en la terra, de ell te lo poder, è Imperi, y qui reſiſteix a ell, reſiſteix a Deu. Podria en eſc fet valerme de altres ſentencies de la Sagrada Eſcriptura, y aixi be dels exẽples dels *Reys Dauid, Salamò*, [c] y tants altres, y de tantes rahons naturals, y exemples que refereixen *Plutarco*, [d] *Tacito*, [e] *Seneca*, [f] y altres, los quals encarcixen lo dit penſament, aſſenyaladament que anem molt remirats en no deſguſtar a noſtres Reys, y Senyors per lo que ells ſon miniſtres de Deu, poſats per guarda, ſalut, y conſeruacio noſtra, y que a ells deuem tot ſeruey, amor, y ſatisfaccio, majorment aduertint la raho, obligacio, y propria conueniencia noſtra, en raho de les quals com nos enſenya lo pare del bon gouern, y bon parlar *Marco Tullio Cicero*, [g] deuem procurar mantenir lo Imperi de noſtre Rey, y ſenyor, ſens lo qual, ni caſa, ni Poble, ni Ciutat, ni gent podria eſtar ab quietut, ni conſeruarſe, quant mes en raho del agrahiment de auernos amats, y conſeruats ab tants medros, y beneficis noſtres. No tenim deuant dels vlls que les Monarquies, Regnes, y Prouincies han ſeruit a ſos ſenyors, ſe ſon conſeruades, millorades, y medrades, y les que ſon caygudes en deſcuyts, arruynades, perdudes, aſſolades, bons teſtimonis tenim dels Reys, y Emperadors Romans de Romulo, al que feliſment gouerna, dels Reys Godos, y de les altres Monarquies, Perſas, Medas, Macedonios, y ſens tenir de anar a pacions eſtranyes en noſtra Eſpanya en los Reys de Caſtella, Nauarra, Portugal, y los demes, en particular los de la Corona de Arago, los quals han tingut tants medros per la cumplida ſatisfaccio han donada, en ſatisfer, y ajudar, ja a ſos Comtes, y apres ſucceſſiuament Reys, y Senyors, com ſe prouarà euidentiſsimament baix. Tots los quals preceptes han ſempre obſeruat los naturals de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, y obſeruaran (ab la ajuda de Deu) lo temps ſera ſeruit deixarlos vſufructuar de eſta vida mortal, y tranſitoria.

Per cumplida ſatisfaccio del preſent §. es forços reſpondre a la voluntaria, y ſens fonament inuectiua han deixat eſcrita alguns Eſcriptors, com ſon *Iuã Andreu*, [h] *Baldo*, [i] *Boerio*, [k] *Mennochio*, [l] *Vrſillis*, [m] contra los Eſpanyols, aſſenyaladament contra los Cathalans, notant los que ab ells noy ha accio per la promeſa, com no ſeruen la Fè, y paraula donan, als quals ſe reſpon de moltes maneres.

a *Theſaur. aphor. pol. lib. 1. c. 1. 2.*

b *S. Pau 13. ad Roman.*

c *Reg. 2 16. Paralipom. 2.*

d *De doc. prin.*

e *Cap. 4. annal.*

f *Primo de Clemen. c. 4.*

g *De legibus.*

h *In præ. decreta. n. 44. c. 1. nu. 9. extra de pact.*

i *In præ. decreta. colum. 6. nu. 29.*

k *Deciſ. 179. nu. 8.*

l *De arbit. caſ. 57. n. 48.*

m *Vrſil. ad deciſ. afflic. 120.*

Prime-

a *Mier. p p fo.79 col.1 n.2.*

b *De hisp. morib. li. 4. prope finem in verb. fagunt.*

c *Verb. fagunt.*

d *Decad. 4. lib. 4. fol. 111.*

e *De mag. sf. prin. verb. nõ armis solum decoratam ex n.17.*

f *In histor. Eccles. tit. 6. ex c. 3. fol. 140.*

g *Collec. 110. n. 3.*

h *De rit. nup li. 1. consid. 2. a nu. 17.*

i *De pac. nup. clausula 4. glo. 8. p. 2. n. 14.*

k *Decis. 99. n. 7.*

Primerament que tots ells son de nacions Frãceses, Italianes enemigues dels Espanyols, en particular dels Cathalans, y escrigueren los primers qui foré los inuentors, com *Iuan Andreu, y Baldo* en temps, y anys que la nacio Cathalana estaua ab guerras ab ells, cõ constarà del §. seguent, y com a dit de enemich, no te ningun credit en judici, ni fora de ell, com es notori, majorment, com parlen de sola passio sens altra proua, los demes Auctors es auer seguit lo error comu, lo vn al altre, com les Grues sens aduertir lo fals fonament tingueren los primers inuentors, plaga ja comuna entre los Escriptors. A mes en resposta se dona tot lo que se ha declarat als §§. precedents, y se dira en lo discurs del llibre en lo qual se prouarà ab euidencia la Fe, y llealtat dels Espanyols, y affenyaladament dels Cathalans.[a]

Segonament a mes poden veurer tots los Escriptors de la guerra de Sagunto, y Numancia, y *Marineo Siculo*,[b] *Dictionari Historich, y Poetich*,[c] *Tito Liuio*,[d] *Iuan Redin*,[e] *Valerio*,[f] *Cenedo*,[g] *Moli*,[h] *Fontanella*,[i] y los demes Escriptors estranys, y naturals. Tots los quals ab moltes rahons, y exemples prouan la llur fe, y constancia, no sols de tots pero de quiscu en particular. De la del Regne de Portugal se pot veure *Aluaro Velazco*.[k] Lo qual proua que ab dita nacio la bona fe, y paraula superabunda, y te força de jurament.

De Castella que es la vlterior Espanya, jas sap que tenen *Ley Regia*,[l] de seruar la Fè ab lo mateix rigor quel dret Canonich.

Lo mateix es en la Espanya Citerior ques diu Arago, en totes ses Prouincies, affenyaladament en les nostres de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya ahont se proua ab euidencia lo error de ells, ab les mateixes lleys antigues, modernes dels Cathalans, ja en temps, y abans de dits enemichs Escriptors, totes les quals disponan la obseruansa de la promesa, fe, y paraula, com en totes elles se pot veurer, affenyaladament al vsat. *Quoniam per iniquum.*[m] La disposicio de est vsatge es necessari referir sumariament, puix ella en tot satisfa, y assegura ab veritat contra dits Escriptors la fe, y paraula dels Cathalans.

idem in tract. de iur. emphi p. p. q.6.n.12.

l *L.3. ti. 8. lib. 3.*

Car per inic Princep, &c.

Los Princeps Ramon, é Adalmudis ab Concell, è ajuda dels Nobles, ê Barons decerniren, è manaren, posant per precepte lo que tenien ja vsat, so es que tota nacio, naturals, estranys, amichs, y enemichs, fins a Sarrayns, Iuheus, y Heretges se pugan, y degan fiar, é creure de llur paraula, no sols llurs persones, mes Ciutats, è Castells, honors, auers, mullers, fills, è tot quant ajan sens paor, è sens tota suspita, è tots homens Nobles, é no Nobles, Magnats, Cauallers, è Pedons, Mariners, Cossaris, é Moneders en llur terra estants, è de altre lloch vinents ajuden als sobredits Princeps, llur fe, è lur paraula tenir, guardar, è gouernar per dreta fe, sens engan, è sens mal consell, en tots plets grans, è pochs, è entre las altras cosas guarden fermament la pau, e la seguretat quels Princeps de Espanya daran als Sarrahins, aixi per terra, com per mar.

idem in c. cum in offi. n. 9. in fine de testamẽ. Gutier. tract. de contrac. iur. 2. p. c.34.n.6.

m *En les const. tit. de guiat.*

Tercerament es notori que la passio cegaua als dits *Iuan Andreu, y Baldo*, puix se creu que no ygnoraua lo que està enclos en lo cos del dret comu dels Romans, ahont hi ha disposicions expresses, com se pot veurer a la *Lley primera al principi*, ajustada a la *Lley Lysitania, o in Lusitania ff. de Censibus.* Que per ser Cathalunya potent, constant, y ferma en les pro-

meſes,fè, paraules, y donar tanta ſatiſfacio a totes les virtuts morals en ſeruey del Imperi Romà forē dotats ja de llibertats, y prerogatiues, y de tot lo dret Italich,entrant en obtenir los officis del Imperi,goſant de totes llibertats, com altres mateixos Romans, proua que quant noy agues altra, juſtifica la inconciderada opinio de dits Eſcriptors; per lo que ninguna nacio en lo mon feu mes experiencia de ſos ſubdits en totes les virtus morals de fe,conſtancia,y demes cō los Romans, y per major aſſegurarles ordenarē tāt ſanctes lleys,obſeruades puntualment en tots ſos ſubdits, vnes impoſant penes per los contrafaents,altres premis, remuneracions, honrres, y priuilegis per los obſeruants, entre tots mes ſenyalauan als qui ab mes actes de virtut ſe amoſtrauan lo major premi,eſtimacio, proua, y abono era agregarlos, y admetre en lo gouern,y officis del Imperi, cō ſe pot veurer en totes les hiſtories Romanes, y conſta ja en lo que baix ſe referirà. [a] En los Emperadors, Conſuls,Queſtors, y demes officis Eſpanyols elegiren? No es donchs proua certiſſima que ab ells trobauē tota fe, y paraula, y obſeruauen ſes lleys, en particular la accio per la promeſa,que altrament ſegons les mateixes lleys, com à indignes no podien ſer del gouern,ni regir los officis de ell,com ſaben tots,o ſino reſpongan als abonos, y teſtimonis tant calificats teniā ja del temps de Numancia, la qual apretada, y aſſitiada catorſe anys per los Romās Capita Scipio,eſtant ſols dins de guarnicio quatre mil homens, no ſols ſe ſuſtentà,ſino que a mes vencè quaranta mil Romans, y a la poſtre deſconfiats, y deſeſperats de ajuda ſens ningun ſuſtento, pera que no faltaſſen a la fe, y paraula de llur Rey, eſtimaren mes cremarſe ells, y tots los bens, y auers que entregarſe als enemichs.

Lo altre ſemblant teſtimoni es dels de Sagūto,com cāta lo *Poeta Lucano*, [b] y ſe veu deſcrit en los Comentaris. Deixo altres teſtimonis de tants fels,e inuectiſsims ſoldats Eſpanyols antichs, com ſe trau dels Comentaris de *Iulio Ceſar, de Diodoro, Floro, Marin*, y altres,los quals publican la conſtancia, fe, y fortaleſa de ells. Deixo les memories eternes han deixat tants particulars de les families, y llinatges de tots los Regnes de Eſpanya, en quiſcuna de les quals no dich ſols las de Caſtellas,Portugals,Velaſcos,Manrriques,Cordouas,Moncadas,Cardonas, Rocabertins,y tantes altres, ſino tambe de moltes humils,q̄ llur fe,paraula, y virtuts donaren principi a llur nobleſa,y renom,com ſe pot veurer, tāts actes, y memories certes hi ha en llurs caſes,que poden traurer en campanya molts grans Capitans com altres Fernandes,Gonçales de Cordoua, Antoni de Leyua, y tants altres.

Digan de gracia quina nacio hi ha en lo mon ſe puga mes gloriar de la fe, y paraula quels Eſpanyols, o ſino entren en judici totes. Quantes rebellies, tyranies, y altres actes trobaran ab ells quels Eſpanyols ab concell, y ajuda hā cuberts,reparats, y eſmenats, no vem que en tots aſſenyaladament en França los Princeps, y altres de fet ſe ſon alçats ab los gouerns deles Prouincies,Ciutats,y Viles,y cuēt los elegits los Reys com a perſonals de potēcia,ſens tenir la fe,y paraula los fan hereditaris per ſucceſſors, ſens obeyr a llur Rey,y Senyor, ſino ſegōs los apar. Los de Eſpanya admiran a tot lo Orbe ab la fe, paraula tenen a llur Rey,y Senyor, y als demes, que teninc ſa monarchia en parts tāt diſtants ab vna firma ſola de *Yo el Rey*, muda,y tranſtorna Virreys de lleuant, a ponent,de les Indies a terra ferma,depoſita,y caſtiga ſos Princeps ſegons les lleys, ſens ninguna reſiſtēcia de fet,tot fundat en la fe. Acabo reduynt ſols a la memoria la proua del Emperador Iulio Ceſar dalt referit, lo qual per la fe, y llealtat auia experimētada d' tots los Eſpañols,

ſols

a *Lib.* 4. *c.* 1. *lib.* 5. *cap.* 5.

b *Lib.* 3.

sols tenia a ells per guarda de sa per-
[a] Sueton. in eod. Cesar. n. 86. Moli de ritu nup. conf. 2. n. 16.
sona com escriu Suetonio. [a] Respon-
gan ames als fets antichs de Sagunto,
y Numancia, que refereixen Liuio,
Diodoro, Floro, Lucano, y altres
vells Historichs ab los moderns que
veuran especificats en particular als
§. §. seguents, no prenga resolucio lo
Lector (prego de gracia) que nols
aja acabats de llegir.

Ames se pot assegurar que totes les Ciutats, Viles, Vniuersitats, y altres llochs particulars de estos Comtats, tenen llurs archius plens de actes, Priuilegis, y gracies de Papas, y Reys, en totes les quals los motius de llurs concessions son de fidelitat, y a mes son tan auentatjats, y honrrats, y tants en numero que tenirlos sols de referir serian menester copiosissims llibres, en particular de la Ciutat nobilissima de Barcelona, y altres de Cathalunya, y de la Vila fidelissima de Perpinya, ahont puch assegurar, y es prou notori aqui ho vol veurer que te mes de sinch cents priuilegis per differents Reys concedits, y noy ha ningu de ells que no motiue, y exprimesca la causa de sa cõcessio per vnes, y altres virtuts, actes, y fets memorables en seruey de Deu, Rey, Patria, y Proxim.

§. III. Dels Titols particulars de innata fidelitat, Fels, y Fidelissims de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

LO Titol de innata fidelitat dels naturals de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, es prouat per los mateixos actes, y fets memorables que restan en memoria de la mateixa generacio dels Cathalans, sens poder constar que la fidelitat de ells fos abãs nada, ni començada, sino tant antiga, y
[b] Beuter chro. p. 1. c. 4.
ygual al ser tenen, per ella se escriu [b] que Cathalunya de son natural dona lleys de Fe, y llealtat.

Son hi ames los testimonis de tots los Reys, y Senyors, assenyaladament del Rey Don Pere en la proposicio feu en las corts de Monso any 1383. Altra del Rey Dõ Marti en les corts de Perpinya any 1406. En las quals per encarir la natural fidelidat dels Cathalans se val del lloch de Sant Iuã. *Fuisti fideles vsque ad mortem*, [c] Sou estats fels fins a la mort.
[c] Apocha lip. 2.

Lo Catholich Rey Don Ferrando al vltim de sa vida, ocasio que nos acostuma dir mentides en son testament, expressament encarrega al Serenissim Don Carles son net, ab estas paraules formals. *Que miras molt per los naturals de la Corona de Arago, y tractàs als poblats en ells ab molt amor com a molts fels, y molt bons seruidors que sempre auian seruit a sos primogenitors, perque la mateixa fidelitat, y zel li tindrian, y no li faltarian en cosa que cumplis a son seruey, y estat, puix los era molt natural la fidelitat, y honrrade sos Reys, a la qual may faltaren, estes son paraules de Zurita.* [d]
[d] En sos Anna. li. 10. c. 99. Carbon. fol. 250. fins 255.

La antiga proua ve jà dels gouerns dels Romans, Godos, y altres com testifican tots los actes que refereixen les chroniques, della dona bastant testimoni, apres lo Emperador Carles Calbo net de Carles Magno quant a la fidelitat del Comtat de Barcelona, cõ prou ab actes autentichs Fra Diago, [e] y de aqui lo nostre famos pratich Mieres, [f] la exalta en gran manera prouãt esser natural la Fè, y llealtat tenen al Rey, y senyors.
[e] Diag. en la hist or. dels Comtes de Bar. lib. 2. c. 7.
[f] Mier. p. p. coll. 2. reg. Petri. 2. in cur. Bar. c. 2. n. 8. y colla. 4. in curia Montis albi. Iacob. 2. c. 1. n. 2.

No sols està confirmada esta fidelitat, y titol de fels, y lleals ab dits testimonis generals, quant a tots los dels Comtats, pero tambe ab priuilegis especials, en fets propris de quiscuna Ciutat, y vila com consta en tots los archius de les Vniuersitats, en particular dels de la Ciutat de Barcelona, y demes de Cathalunya en aquell fet tant perillos dels anys 1283. [g] quel Rey Don Pere de fet, y potencia los auia cremats molts priuilegis, y no
[g] Carbo. fol. 96. col. 1. 2.

* *Carbo. fol. 250.*

a *Curita Annals lib. 16. c. 64. lib. 17. per tot.*

b *Diego de Yepes enlos dif cursos de varia hi storia de las obras de miſericordia diſcurſ. 16. Mon toiachro nica de S. Franciſco de Paula li. 11. c. 10. §. 2.*

c *Meneſ. ſermo del Rey D. Iaume f. 58.*

d *Comẽ. Regni Aragon. reg. Ioã. 2. pagin. 259.*

e *de inna. fidel. reg. Aragon. p. 95.*

f *Scuder. 20.*

g *Relat. 3. deſcãſ. 11. fol. 227.*

h *Li. 22. t. 13. §. 3.*

ania volguts guardar altres, y cridats pera que li ayudaſſen ab los Aragoneſos a la jornada contra los Franceſos, noy volgueren los Aragoneſos anar per no volerlos guardar los priuilegis, y los fels Cathalans lo obeyren ab llanças ſés ferro, les baynes ſen eſpaſes, ni dagues, ſols ab cuyraſſes cerueller es, y altres armes defenſiues admirat lo Rey, demanà la cauſa com venian de aquellera manera: reſpongueren que per auerlos cremats los priuilegis, empero que com a fels Vaſſalls lo obchien, regonegue lo Rey eſta fidelitat, culpa ſua, bondad, valor ſer, y bon animo dels Cathalans, hils confirmà apres las llibertats, y priuilegis com conſta en lo Archiu Reyal de Barcelona del priuilegi del Rey. *Renica de cognouerunt proceres Barchinonæ, & antiqui ſapientes, &c.* La data es de tres dels Idus de Ianer. 1283.

Noy ha major proua del ſobredit, que veurer abans, y deſpres tants extraordinaris priuilegis, gracies, y llibertats, los foren concedidos, y goſan que en tot lo diſcurs del llibre ſe faran mencio, quiſcuna a ſon lloch propri, en tant alt punt quels * Reys D. Pere en les corts de Monſo, a 12. de Iuny 1363. digue *que eren los pus franchs pobles del mon*, lo Rey Don Marti en las corts de Perpinya, als 30. de Setembre 1406. *qual poble es en lo mon que ſian aixi franchs de franqueſes, y llibertats*, totes elles de cert preſuppoſen grans merits en fidelitat, ſerueys, y en tots los demes actes morals, en ſeruey de Deu, Rey, y Patria, ſens auer may faltat a ells, que ſiu agueſſen es euident no las agueren alcançadas.

Molts altres exemples y a particulars ſols dels de Roſſello, y Cerdanya, aſſenyaladamẽt dela Vila de Perpinya com conſta ab molts priuilegis de differents Reys, y Senyors com del Rey Don Pere primer, de 7. de Chalendas de Deſembre 1196. Don Pere Tercer, de 10. de Setembre 1374. del mateix Rey, altra del any 1384. Don Iuã Prag. dada en Çaragoça, a 12. de Setembre 1388. Altra del mateix Rey, dat en Empoſta, a 26. de Iuliol 1393. Don Marti dat en Çaragoça, a 15. de Ianer 1399. y altres.

No han faltat emulos de nacions eſtranyas a eſta innata fidelitat, particularment de algunes Ciutats, y altres Pobles de Cathalunya, volentlos increpar per los ſuceſſos, y caſos del temps del Rey Don Iuan Segon, y Princep Don Carlos de Viana, que tingue deu anys encontres en Cathalunya deſdel any 1460. Com eſcriu llargament Çurita, y los demes Chronichs, * notant los alguns mals dients emulos en llibres han impreſſos de traydors, y rebelles.b

En ſatisfacio dels quals me ha apareygut en eſta ocaſio, y lloch deuia reſpondre, y prouar la veritat a mes de que al §. precedent eſtà prouat, y es que ſi bé en Cathalunya ab alguns particulars ſe notan de dit temps comunament alguns deſcuyts pero ſiu foren, o no Deu ne ſap la veritat, y la deſapaſſionada cenſura del fet que eſcriuhen los Chronichs, c conſiderant lo motiu, y cauſa de la defenſa, y conſeruacio de les llibertats com cõſta de la Hiſtoria puntual que refereix Çurita en dit lloch, y ab la de Geronym Blanchas Hiſtorich graue de Arago, d lo qual confeſſant los deſcuyts de particulars en temps de dit Rey hix a la defenſa de la veritat prouãt de tota la nacio Cathalana eſſer eſtada ſempre plena de fidelitat, y Fè.

Son y ames tants altres teſtimonis de Eſcriptors graues, de auctoritat, y verisat com ſon lo Regent Miquel Martinez del Vilar, e Meſtre Vicents Eſpinel, f March de Obregon, g la Monarchia Eccleſiaſtica, h Miquel de Cervantes i Meſtre Oſorio, k Lucio Marineo, l Mieres, m Çurita, n lo Pare Diago, o Beuter, p Moli, q Iuan Antoni de Vera y Zunyega, r Carbonell, s lo Doctor Manelcal t; y tants altres

i *Hiſtor. de Perſi. lib. 3. c. 12. a la fi f. 234.*

k *Sermo dela Immacula. Concep. de Maria del an. 1618. en lo pro lech.*

l *De reb. Hiſpan. libr. de pop. la leta. Prouin. & lib. 13. c. 1.*

m *Par. 1. fol. 10. col. 1. nu. 2.*

n *Li. 17. c. 24. 26. 28. 29. 34.*

o *Lib. 2. cap. 7.*

p *Par. 1. c. 14.*

q *De ri. nup. com para. 2. nu. 6.*

r *Epito. vida del Emper. Carl. 5. fol. 6.*

s *Hiſtor. del Rey D. Iuan. Sermo del Rey D. Iaume f. 53.*

altres que en lo discurs se cotaran tots los quals prouan la Fè y innata fidelitat de la nacio Cathalana. Esta se proua tambe del que escriuhē Carbonell, y Çurita [a] q̃ offeriren al dit Rey Don Iuan caualleria per quatre anys; es euident donchs que fou culpa sols de particulars. Lo mateix Rey Don Iuan ans de entrar en Barcelona donà per bē fets tots los actes, y procesimēts se eren fets en respecte de la persona del Princep Don Carlos, y en los mateixos la major part. y demes noblesa estigueren sempre en seruey, y obediencia del Rey Don Iuan contra los inobedients, com consta dels mateixos Escriptors, y lo mateix Carbonell, proua com la Ciutat de Barcelona fonch instãcia, y medi fossen sentenciats a mort los caps dels motins ala mateixa Ciutat, y lo que ha apurada la veritat de tot contra los mal dients que increpauan a tots los de Barcelona de traydors, es que al mateix temps sels Concedi Priuilegi especial de llealtat, de manara que en defensa de llur honor pogues ssen sens poder esser castigats, matar aquells quils notarian de traydors; lo que es euidencia del error dels Escriptors atribuint lo renom a tots per falta de alguns particulars contra Reglas de [b] rao y justicia. [b] Quant mes en defensa dels mateixos particulars totas las nacions del mon be saben com de llurs mateixes Chroniques se pot veurer, que los particulars de Chathalunya tenen anostron modo de entendre la resposta que feu Christo Saluador nostre en altre occasio, qui d vosaltres me arguira de aqueix pecat? o sino miren los Escriptors de Flandes, y Ita alia asenyaladament dels comuners de Castella, la Germania de Valencia, y Mallorca, y vltimament los tumultos, y fets inconsiderats del Regne de Arago, y en particular de la Ciutat d Çaragoça los anys. 1590, y, 1591. 1592. fins a venir a plegar exercit cõtra lo del Rey tants robes tãtas morts com se trau dels mateixos Coronistas Aragoneses que condamnan lo fet, y sols lo defensan que no es de tot lo Regne sino dl vulgo, y poble sedicios, y alguns particulars com llargament se pot veurer a don Miquel Martinez del Vilar, y nouament al Doctor Vicent Blasco [c] qui refereix llarga, y lleal la historia, ab tots dits actes se veu que en ells noy ha defensa, y Cathalunya, y la Ciutat de Barcelona te moltes, y deixant apart la de les propries lleys, y llibertats la mes senyalada es la del Rey don Ferrando fill del mateix Rey Don Iuan en temps del qual succei tot, y del restant temps que entrà Ferrando que fonch testimoni ocular lo qual en son testament y article dela mort, assegurà, y affirmà que los Cathalans may auian faltat ala fidelitat de son Rey com dalt sea prouat.

Molt tenen agrair a Deu los dels Comtats de Rossello, y Cerdanya que estan fora de dit fals testimoni, dels quals no sols se a trobat, ni llegit, ni succehit may cas que Escriptors hajan de ells escrits, semblants coses si be quants a falsos testimonis y estauen subjectes com estigueren lo temps tingueren de tenir tant gran judici, y teniment, y apurar millor llur bon natural, ferma y pura llealtat que cõ experimentam tots en occasions apretadas los millors enteniments y naturals si perden; los anys estigueren subjectes als Reys de Mallorca del any. 1262. fins. 1344. com baix se prouara [d] en tot lo qual temps patiren tants infortunis, fams guerres, incendis, y tants altres desastres a occasio de les guerres, y encontres tenian per llurs interessos, y passions los Reys de Arago, y Mallorca sens teniri ninguna culpa los naturals dels Comtats als quals sols tocaua obeyr. De vna part veyen son Rey natural q̃ls gouernaua; de altre lo Rey de Arago que pretenia tenir confiscats los dits Comtats per culpas del Rey de Mallorca, los dos Reys tant encontrats, si valian, y

[a] *Par. 1. lib. 18. c. 29.*

[b] *c. non debet ali quis de reg. ju. in 6.*

[c] *Historia de Arago. lib. 1. c. 12. fins a 23.*

[d] *Lib. 2. c. 28.*

obeyan al vn, eren tinguts per traydors per lo altre, si a tots dos castigats per lo quils podian capturar, no podian entrar en judici aqui tenian mes obligacio de obeyr per portaro los dos ab armes, y forlos per forsa jurar lo Rey de Mallorca que no tractarian de ninguna manera del dret del Rey de Arago, si be o procuraren moltes vegades pero may fonch posible ygualaro, tants eren los encontres, y enemistats dels dos Reys encara que cunyats, y cozins demanera que vna de les majors glories se pot blasonar dels naturals dedits Cõtats de dit temps es auerse pogut cõseruar ab la Fé, y senceritat que deuian al vn, y altre que no era poch com baix se prouara lib. 2. c. 28. podria en estos actes allargar molt la pluma en llur alabãsa, empero cõ tots los historichs nostres naturals Carbonell, Montaner, Desclot, y altres, y los estrayns com Çurita, y altres aporten la historia llarga verdadera a ells me remet ligan la degratia, pero prego no fallan censura no la ajã vista tota y lo q̃ baix esta notat. lib. 2. c. 28. y veuran quantas occasions tingueren de amostrarse, y apurar llur bondat, y fe, y quãts honrrats, y bons enteniments si foren perduts posats en dits conflictes, entre dos moles, com baix constara ab tot restaren sempre ab gloria y certa llur fidelitat. Ab la mateixa tambe restaren en los altres fets, casos, y perills en temps del Rey Don Iuan que succeiren a Cathalunya los mateixos maldients, y demes Chroniques desapacionadas refereixen que los de Rosello, y Cerdanya foren los qui ala innata fidelitat posaren lo vltim finor, y mes alta calitat, satisfent per los qui eren judicats mals en Cathalunya, auentatjantlos de graus, en grans de fels, molt fels, fins al qui nos pot pujar, ni explicar mes alt que es lo superlatiu fidelissims, ab especials gracies, y priuilegis en lo mateix temps de dits desastres de Cathalunya, lo que succehi de la manera seguent.

§. III. *Per quins actes, y casos obtingueren los dela Vila de Perpinya en Rossello lo titol de fidelissims menja Rates, y carn humana, y de aqui comunament Cathalans menja Rates.*

DEls successos del dit Princep Don Carlos [a] succeiren grans guerres, discordies encontres en Cathalunya, demanera que vehentse apretat lo Rey Don Iuan, y que li faltauan les forces contra alguns particulars tingue confederarse ab lo Rey Lluys. II. de França entre los demes pactes concertaren los dos Reys ques veren junts en vn lloch ferca de Salua terra del Principat de Bearn a la ralla de França a Nauarra, a 3. de Mayg 1462. fonch que lo Rey Don Iuan empenya al Rey de França les rendes, patrimonials, dels Comtats de Rossello, y Cerdanya per preu de. 200000. [b] escuts altres escriuhen. 300000. [c] scia vn preu, o altre en paga, o satisfactio tenia de tenir lo Rey de França, 700. llanses armades ala costa contra Cathalunya, [d] per dit empenyo restaren los dits Comtats en poder del Rey de França, de la manera aportan dits Choronichs, que fonch ab violentia, vsurpant la jurisdictio, y gouern de tots ells; essent sols entrats a bona fe per la exactio, y cobrança de sols les Rendes patrimonials. De hõt los dels Comtats estigueren sempre ab continua guerra ab los Francesos, mes de 30. anys expellintlos moltes vegades ab tants infortunis, encontres, ruines, incendis, robos, y altres desastres, y persecucions, y tot en obediencia, y seruey del Rey Don Iuan de Arago.

Entre molts sitis posaren los Francesos ala Vila de Perpinya, despres que ells mateixos se foren desliurats, de llur poder, y toruats ala corona de Arago

a *Zurita lib. 19. c. 2. Lucio Marin. lib. 18. in princ. Ferrer. in chro. reg. francorum ano 1462. Marian. in hist. lib. 23. c. 4. Bor. de reg. catho. prest. c. 46. num. 341. Gõçaga de orig. rel. Frãcisca. p. 3. de propatrimonial. cath. 11. de conuen. perpi.*

b *Zurita lib. 17. c. 38. Luis nonio in sua Hist. c. 91. Marineo siculo lib. 18. d Perpiniani obsidioni.*

c *Zurita lib. 17. c. 45. 48. 49.*

d *Zurita lib. 18. c. 11. 16. 22. 44. 48. 50.*

Arago lo mes admirable fonch del any 1475. y la major agonia, y aprètor en lo mes de *Mars*, del qual ſuccei reu tants fets memorables, y de ells alcançaren grans renoms, glories, y alabanços los de dits Comtats de Roſſello, y Cerdanya en particular los de la Vila de Perpinya en preſencia del mateix Rey Don Iuan qui eſtaua dins peleant, y animant los naturals tenint lo Caſtell los Frăceſos, y com per jornades, y actes refereix Zurita a aont pot acudir lo lector q̃ noy ha paraula, que no ſia digna d̃ eſcriuer ab lletres de or tot en honrra, gloria, blasons, y titols de honor dels Perpinyaneſos.

a *Zurita lib. 18. c. 48. lib. 19. c. 11. 13. 16. als ſeguens.*

A mes del que eſcriu Zurita com a natural de la corona de Arago, y leal coroniſta. Son teſtimoni deſtes proceſſes, y fineſes de lealtat los Hiſtoriadors eſtranys, los qual ab majors circunſtancies encareixen dits actes, y fets en particular Lucio Marineo, b del Regne de Sicilia, y Choroniſta del mateix Rey Don Iuan, del qual nos preſum affectacio, refereix lo dit fet tant puntual; ſi be ſuccint que me ha aparegut li faria notable agraui, y no ſeria ſeguir lo inſtitut del preſent llibre que es referir los titols de honor, y fets memorables del Comtats, ſino referia en aqueſt lloch ſumariament traduint ala lletra de llati en vulgar, alguns Caps mes notables del dit ſiti, ſi be tots ſerien molt apropoſit, empero per excuſar prolixitat referire lo ſeguent, remettent me a ell per lo lector que voldra ſaber los altres.

b *De reb Hiſpaniæ lib. 18. de Perpiniani obſidione.*

Deixant apart las rahons, embaixades, tractes, y reſpoſtes, y com recuſant los de Perpinya lo gouern del Franceſos formà, y enuia moltes vegades lo Rey de França copioſiſsims exercits per combattre a Perpinya, y de tots los encontres, y ſitis ſe deſliuraren, no obſtants eren amoneſtats per lo mateix Rey Don Iuan quis trobaua dins la Villa de Perpinya, ques donaſſen, y tornaſſen en poder d̃l Rey de França que ell los deſliuraria apres ab tot nou pogue ab ells recabar, y alcançar, ans lo deſenganyaren que no volien ſer ſino ſos vaſſalls, y primer paſſar, y ſuffrir qualſeuol genero de mort que ſubiectarſe ſols vn dia baix domini del Rey de França, y quant reſolgues entregar la vila a dit Rey, lo ſuplicauen los donàs altres llochs, que ells pogueſſen anar habitar ab mullers, y fills baix ſon domini, o altre part, y ſi temia lo perills, y danys ques poſas en ſaluo, y ſen anas, y los deixas que ells ſe defenſarian, y matindrian ſon nom, y honrra abſent, coneguts per lo Rey tant reſolts, y affectadiſsims a ſon ſeruey los aconſola, y anima deixant los les armes, y vitualles poſsibles, y ſen ana a Cathaluña, com mes llargament, y ab mes paraules, y actes de admiracio ſuccehit en lo intermeüi de dos anys, refereix dit Marineo Siculo en dit lloch del any 1473. fins 1475. jo ſols me acontentare referir lo llati de alguns caps ſens vertirlo per los curioſos quel entenen, que per los altres baſtara la verſio que baix ſe referirà, que ſiu tenia de vertir tot tindra de occupar molts fulls.

Cum eos mmeret, vt Gallorum Regi tantiſper parerent, donech illi mutuum perſolueretur, ſtatim conclamarunt, omnes vt eos aut morti traderet, aut ab imperio Gallorum liberaret. Se namque vel ſub Aragonum Rege viuere, vel mortem ſubire, vel longius cõmigrare, ſibique nouum domicilium quærere ſtatuiſſe dixerunt, &c.

Hic dies prope viginti, dum Ferdinandus & eius milites longi itineris laborib. defeſsi cõquieſcerent, Rex commoratus, interim cõuocatos omnes oppidanos iterum cõmonuit, vt Ludouico Gallorum regi cuius amicitiam conſeruare volebat, breui tempore parerent, donec mutuũ illi iure debebat, perſolueretur. Ad hæc verba regis ex oppidanis vir quidam non ignobilis hoc modo reſpondit. Quod ex me audies, inuictiſſime Princeps, hoc nimirum eſt inſitum mentib. omnium q. Perpiguani ciuitatem,

tem, & totam eius prouinciã colunt. Vnus enim ex paucis ego sum, ne dicam solus, quos tuus hic populus omnib. in reb. & publicis & priuatis negotijs semper consulere consueuit. Quapropter nemo quidem est in hoc oppido, cujus ego mores & ingenium ignorem. In hac autem re quam nunc à tua maiestate iubemur, iam pridem voluntates & animos omnium sum expertus. Quibus omnino decretum est, quoduis mortis genus potius perferre, quam diem vnum Gallorum mores & imperium subire. Assueti quippe tecum viuere benignissimo Principe, barbaros quidem aliorum mores & insolitam seruitutem tollerare nõ possumus. Quare si tu, magnanime rex, quod non credimus, Galliæ regis amicitiã pluribus facis quã amorẽ nostrum quo te prosequimur, tibique libet illi huius oppidi liberam possessionem relinquere, hoc est quod nos tuam maiestatem suplices deprecamur, vt nobis aut ipse alium colendum quemuis locum concedas, aut nos ipsos pro liberis nostris & vxoribus aliud quærere domicilium permittas. Quod si hinc abire tibi in animo est, & huc iterum contra nos reuersuros Gallorũ exercitus suspicaris, nullum quidem nobis maius beneficium conferre potes, quam si te laboribus & periculis eripiens aliquem tutum in locum cõtuleris. Nos enim te vel absente semper honorem tuum, nos domos nostras, liberos & vxores, presertim contra Gallos facile defendemus. Quapropter etsi monitis eius obsequi nolle videbantur, eos tamen quia sibi quam deuotissimos esse cognouerat, consolari maluit quam accusare, &c.

De alsi auant començarà baix la versio en lentit perfet sens repetir paraula per paraula, que aqueixa deixarè als Gramatichs per sos deixebles.

Periculis igitur illorum rex Ludouicus commotus, ac secum reputans incommodum & iniuriam quæ eum maneret in posterum, ducibus qui cum copijs apud Narbonam ciuitatem constiterant imperauit, vt ad obsidendum rursus Perpignanenses statim festinarent, donec his expugnatis totam eorũ prouinciam deuastarent. Quos etiam monuit, vt si inde sine suo jussu recederent, scirent se grauiores ei pœnas esse daturos quam hostibus, si in eorum potestatem venirent.

Duces ergo Gallorum quos ab obsidione dice ssisse grauiter pœnitebat, cognita regis voluntate, non tantum minis eius & imperio, quantum verecundia commoti, quam primum conuocatis militibus qui per oppida vagabantur, ad obsidendum oppidum statim conuenerunt, quod magna festinatione locatis castris dispositisq; tormentis acriter oppugnare cœperunt existimantes oppidanos à ducibus & rege destitutos aut metu perculsos in deditionem esse venturos, aut paucis diebus oppugnatione deuictos iam manu capiendos. Sed tamẽ eos longe nimirũ sua fefellit opinio. Perpignanenses enim qui dum rex aderat in patriæ defensione magnam laudem promeruerãt, rege quidem absente multo fortiores erant, acriusq; propugnabant. Nec se diutius intra muros continere poterãt, sed odio magno quo Gallos inimiciter prosequebantur, & pugnandi desiderio conflagrantes, interdiu nonnumquam noctu portis oppidi reclusis, in castra hostium erumpentes, illorum multis occisis & nonnullis captis in opidum summa celeritate sese recipiebant, ac potius oppugnatores quam propugnatores erãt, donec attoniti Gallorum duces & iam defessi non solum ab oppugnatione cessabant, sed vrgente quoque metu de discessu plærumque cogitauere. Formidabant enim non modo bellicosissimos viros, sed armatas quoque mulieres fortissime pugnantes. Quapropter etsi sui regis indignationis & irę memores ab obsidione recedere non audebant, affecti tamen multis magnisque cladibus & de victoria iam desperantes prorsus abiissent, nisi defecisse commeatus ob-

sessis

ſeſſis & omne cibariorum genus intellexiſſent. Qui menſes ab obſidionis initio circiter octo, non ſolum cibarijs humanis: ſed omnibus etiam conſumptis animalibus, & herbis diuturna fame languentes, dum propugnabant, ſuo ipſorum motu concidebant. Intoleranda quippe fame vix credibile eſt quã patientes erãt. Omnes enim multis diebus nihil præter mures, ac feles, & domeſticos canes quos mulieres per vicos oppidi linteis, & longis latiſq; palliis venabantur, commanducauere. Quibus etiam deficientibus extrema iam neceſſitate laborantes, non ſolum in carnes Gallorum quos occiderant, dentes intulerunt, ſed in ſuorum quoque cadauera morſus inſecerunt. Nonnullæ mulieres cum peperiſſent, rabie famis agitatæ vtero ſuo continuo fœtus reddiderunt. Aliæ præterea matres inedie ſtimulis actæ non equidem materne pietatis oblitæ, ſed famis imperio cõuictæ ſuos filios ſiue fame, ſiue alio caſu peremptos, lamentatione miſerabili proprijſque lachrimis aſperſos comederunt. O rem admirabilem, & ſibi genus infandum! O rarum famis & extremæ neceſſitatis exemplum! Quod in Hiſpania tamen tertio nunc accidit. Bis enim antea contigerat, & Numantinis à Romanis obſeſſis, & Saguntinis à Carthaginenſib. Sed Perpignanenſium fuit tolerantia maior, qui cum tot mala & ſuprema pericula ſuo etiam rege monente vitare potuiſſent, noluerunt. O ingentem hominum & admirãdam in laboribus & periculis perſeuerantiam! Vſque adeo nanq; Perpignani ciues in patrie defenſione pertinaces fuerunt, vſque adeo Gallos oderunt, vt ne illorum imperium ſubirent, omnia malorum genera perferre maluerint. Magna tamen eorum virtus, magna fides & fortitudo laudabilis. Sed æquitum quos illic rex cum præſidio reliquerat, conſtantia laudabilior, propterea quod a rege ſæpius admoniti per literas, vt exirent ex oppido, quoniam eis commeatum, & ſuſidium mittere non poſſet, illi tamen ne ciues quos fortiſſimos agnouerant, deſererent cum eis permanere, & extrema pati decreuerant. Cæterum cum fames in dies magis vrgeret, & neque ſubſidij, neque vitæ vlla ſpes eſſet, honeſtas à Gallorum Ducibus oblatas de pace conditiones, vt & ciues honorifice, benigneque tractarentur, & æquites cum armis & æquis diſcederẽt, acceperunt. Galli igitur portis iam recluſis, multis in oppidum ad explendã famen & ciuiũ mulcendos animos præmiſis cibarijs, ingreſſi tandem, & ſuis & aliorum laboribus finem fecere. Equites vero regij, quoniam pro cibis equos omnes abſumpſerant, armis etiam quæ ferre non poterant relictis, pedibus iter facientes ad regem Barcinonem peruenerunt. Quos rex omnes amplexus magnis honoribus accepit, & eorum fide fortitudine que mirifice laudata, pro tempore quibus potuit muneribus proceeutus eſt, excuſata pecuniæ, & rei familiaris tenuitate.

Commogut lo Rey Luys dels perills dels de Roſſello prenent, y reputant per injuria, incomoditat, y poca reputacio que apres reſtaria, manà als Capitans que ab lo exercit eſtauã à Naborna, que encontinent precipitaſſen de aſsitiar altre vegada los Perpinyaneſos fins a tant que aſſolats del tot agueſſen deuaſtada, y arruynada tota llur Prouincia; amoneſtant, y auiſſantlos que ſi ſens ſon mandato ſen tornauen, tenia de donarlos majors pœnes que als enemichs, ſi venien en llurs mans.

Los Capitans ſe apenedian de auer deixat dit ſiti, y coneguda la voluntat del Rey, moguts no tant per les amenaſſes, y mãdatos del Rey: quant de llur vergonya, conuocaren los ſoldats que anauen diuagant per les Viles, per anar al ſiti de Perpinya, encontinent foren aplegats, y ab grau cuyta, y preſſa arribaren ſobre Perpinya,

nya, y posades les trinxeres, reparos, y apunt la Artilleria, comẽçaren a batrer cruelment, pensant quels Perpinyanesos faltos de Capitans, y presencia del Rey, o vensuts de temor tenian de venir a rendirse, o dins pocs dies vensuts ab la bateria se podrian facilment pendre a la ma. Empero llur pensament fõch enganyat perque los Perpinyanesos qui quant lo Rey era present en deffensa de la Patria meresqueren guanyar gran alabansa, absent lo Rey eran mes forts, y ab mes fortalesa peleauã. Demanera que nos podian abstenir, ni estar dins les murallles, sino moguts del odi tenian als Francesos, ensesos ab lo desig de pelear de dia, y nit obrian los portals de la Vila, y acometian ab furia les trinxeres dels enemichs, matant, captiuãt, y fent gran destrosa en ells ab prestesa se retirauen; de modo que eren mes combatents que combatuts, posaren los Capitans Francesos a tal extrem, que no sols cessauẽ de combatre. Pero ames cercauen lloch com a llur saluo, y honrra poguessen retirarse, acouardats no sols dels homens bellicosissims: pero tambe de les dones armades que peleauen varonilment; empero recordantse de la indignacio, y ira del Rey quant los auia represos de les altres vegades auian deixat lo siti, y quels auia desenganyats, tenian de morir sis retirauen, no gosauẽ desemparar, y ab tot sentits de tants estragos, y mortaldats se feyã ab ells, ja desconfiant de la victoria, sen foren tornats sino aguessen entes que als de Perpinya los faltauen les vitualles, y tot genero de aliments, que auian ja consumits desde el principi del siti, que auia ferca de vuyt mesos que duraua, y no sols los sustentos, y aliments humans, pero encara tots los Caualls, y altres animals, y herbes que auian mẽjat en tant estrem, que affamats, y enflaquits de tant llarga fam, quant pelauan ab sols llur mouimẽt se obriã, tallauan, y nafrauan ells mateixos, y no obstãt apenes se pot creurer quãt eren constants, y supportats, y quant varonilmẽt patiã la fam tãt intollerable, que vingue a tals casos que tots los de Perpinya molts dies no menjauen sino Rates, Gats, y Cans domestichs que les dones, y minyons per los carrers ab cordes prenian, y faltant aqueixos treballant en la estrema necessitat, arribaren a sustentarse de les carns, no sols dels Francesos que matauã, sino tambe dels mateixos naturals que de fam, o altrament morian, (en est fet ajustan molts altres Escriptors, en particular *Diego de Yepes Auctor Castellà*, en lo lloch que baix se cotara, que ~~molt~~ encareixen molt dita constancia) les altres paraules Latines de dit *Marineo Siculo*, no penso traduhirles per no causar, llastima aqui conuindra, sino sap llatija se les pot fer traduhir, sols tornare a la versio de les demes paraules ques segueixen.

O fet admirable, y genero extraordinari de menjar! O exemple raro de fam, y estrema necessitat, tercera vegada succeyda en Espanya, dos als de Numancia poble principal cerca de Soria, assitiats dels Romans, y als de Sagunto vuy Moruedre al Regne de Valencia, empero dels Perpinyanesos fonch major comport, paciencia constãcia, y fortalesa los quals com aguessen pogut euitar tants immensos danys, ab voluntat del mateix Rey de Arago, volgueren tant suffrir per son seruey! O gran perseueran-cia de Homens, y de marauella en treballs, y perills en tot constants en deffensa de la patria, y major acorriment dels Francesos que per no subjectarse al mando de ells estimaren mes passar tots los dits generos de mals, effectes notables de virtut, grãFè, fortalesa, lloable, y constancia no sols de ells, pero tambe dels soldats, que lo Rey auia deixats de guarnicio, los quals

ames

ames que moltes vegades auisats del Rey ab cartes que ysqueſſen dela Vila, que nols podia enuiar ſocorro, ni ſuſtento, no volgueren deixar los naturals que auiã conegurs tans bellicoſos, y esforçats demanera que llur noble proceyr los obligã a reſolre a reſtar, patir, y arribar al eſtrem en llur ajuda, y compañya, empero comla fam apretas mes cada dia, y no reſtas ninguna eſperança, ni de ajuda, ni de vida ſe tingueren de acontentar de rebre les offertes de pau, quels Capitans Franceſos los feren ab molt honeſtas, y honrroſiſsimas condiciõs, ſo esque los habitants foſſen tractats honrradament, y ab benignitat, y los ſoldats ab armes, y caualls fils tenian ſen anaſſen de aqui obriren les portes, y entrant vitualles per pendrer vigor, y força los Perpinyaneſos, entraren los Franceſos, los ſoldats del Rey perque per llur ſuſtento ſe auian menjats los Caualls, tingueren de deixar les armes que per la flaqueſa a peu no las podiã portar, arribant a Barcelona lo Rey los rebe a tots ab abraſſos de gran hõra, y fonch la llur fè, y fortaleſa marauellosiſsimament alabada honrrantlos ab carrechs, officis, y merces.

Totes estes son paraules, y sentit de Lucio Marineo en dit lloch traduides de llati en vulgar, les quals ſe confirman ab lo que ſemblantment an aſcrit los demes Eſcriptors per jornades, y anys [a] ajuſtant moltes altres q̃ podra en ells lo Lector veurer.

De tots los admirables ſucceſſos referits, han reſtats titols honrroſiſsims à tota Cathalunya, y Comtats de Roſſello, y Cerdanya, en particular ala Vila de Perpinya, ſo es d̃ fideliſiſsima, als Cathalans lo titol ordinari de Cathalans menjaRates, que altra fet nos lig, ni eſcriu de tota Cathalunya que aja may ſuccehit que tingueſſen per altra dit titol, [b] cõ expreſſamẽt ho proua lo Doctor Triſtany, [c] y com mes cert al §. ſeguentſe declarara, y prouara.

§. V. *Dels Priuilegis, y actes originals, y autentichs que prouan los dits titols de Fideliſsims de la vila de Perpinya, y los demes actes de menjar Rates fins a carn humana.*

LOs actes, Eſcriptures, y Priuilegis originals, y autentichs que prouan los dits fets referits en Hiſtories, y per ells los titols honrroſiſsims, ſe alcançaren ſon recondits en los Archius dela Vila de Perpinya, en particular los ſeguents.

Primerament tres Prouiſions, y Priuilegis del Rey Don Ioan vna dada en Barcelona a 17. de Iuny. 1474. a mes altres tres del tenor ſeguẽt q̃ per ſer tãt apropoſit me ha aparegut no podia eſcuſar de referirles totes ala lletra.

[a] *Zurita p. 4. libr. 18. c. 45. 48. 53. 54. 55. y lib. 19. c. 1. 2. 3. 11. 19. 20. als ſeguents.*

[b] *Tots los Chronichs de la vida de S. Frãciſco de Paula cõ baix ſe prouarà. Diego de Yepes diſcurſos de varia hiſtoria de miſericor. diſcurſ. 16. Mõtoya en la chronica de S. Franciſco de Paula lib. 1. ca. 10. §. 2. 3.*

[c] *Triſtany en la vida de S. Frãciſco de Paula c. 6. §. 66.*

LO REY.

AMats faels noſtres, per voſtres lletres ſom eſtats certificats dels mouiments aqui ſeguits, a gran gloria, ehonor de aqueixa lleal, e fideliſsima vila noſtra; no creem ſia eſtat fet ſens gran miſteri, e que Vol Deu reſeruar aqueix Poble fideliſsim per alguna gran obra en ell eſperam molt preſt Vos porem liberar de les congoxas que ſoſteniu. Al Gouernador de Cathalunya eſcriuim en ciffra, llargamẽt per ell Vos ſera comunicada, referimnos a aquella incitar, è animar a tals cõ a voſaltres per voſtra gra virtut, ſeria demaſiat per a preſent, deixãt per auãt los altres beneficis queus enteñ proſeguir; Vos donã

que ajau; è degudament aqueſta excelencia, e dignitat entre les altres Ciutats, e Viles noſtres que la Vila ſia intitulada perpetuament fideliſsima, e lo Poble fideliſsim, en memoria eternal de la gran fe, e conſtancia voſtra Dada en Gerona a 21. de Ianer. 1475. Rey Ioan.

LO REY.

AMats, y faels noſtres, per voſtres duplicades, ſom eſtats certificats, com compulſos de fam, aueu tractat de daruos als enemichs, ſi intra tres jorns nous ſocorriam ab gent, que fos per fer lleuar lo ſiti; tenintuos per molt eſcuſats, eus atorgam que james Vaſalls foren faels, ne ſoferiren mes, per llur Rey, y Senyor que aueu fet voſaltres per nos, de que nos e noſtra poſteritat vos reſtam per toſtems obligats. Encaraque a nos es gran entrenyorament la dedicio voſtra, nos aconſolam que las perſonas de voſaltres reſten ſalues, e aixi dela perdua dela Artilleria, ne de ningun altre dany nons donam ninguna coſa, quant al que dieu, eu ſuplicau quels beſtiars, y auers, e perſones del Comtat de Roſſello, e de aqueixa Vila ſian guiats en noſtres Regnes ſeria gran inhumanitat noſtra que altrament ſiau traſtats, que los millors Vaſſalls que tengam, auem feta tal lley, ſent voſaltres perſones de tanta honor, è virtut, que no ſolament nos, mes qualſeuol Rey, e Princep qui rao tenga vos deu tenir en amor, e beneuolencia parlant de voſaltres, entenem parlar de tots los homens de aqueixa fideliſsima Vila e de qual ſeuol eſtat, o condicio de aquella, e aixi proſeguireu en nom de Deu, voſtre partit que com dit es no ſolameut vos auem per eſcuſats, mas confeſſam que del que aueu fet mereixeu gloria, e honor, lo qual mes clar ab beneficiſia a noſtro Senyor Deu hagues plagut vos entenem de donar, empero ſia ell del tot lloat, Dat en Caſtello a 12. de Mars. 1475. Yo el Rey Ioan.

Aixi be los concedi altre Priuilegi particular de data de Caſtello de Empuries a 16. de Mars. 1475. del tenor ſeguent.

Don Ioan per la Gracia de Deu Rey de Arago, &c.

Als ſpectables Nobles Magnifichs, &c. Salut dilectio, &c.

COm los habitants en la Vila de Perpinya, com a fideliſsims vaſſalls, e ſubdits noſtres, per lo ſeruey, fidelitat, e corona noſtra, e de noſtra Reyal caſa de Arago, hajen comportades moltes congoixes, e eſtretures aixi de fam, fins a menjar carn humana, com de armes, e finalmẽt contreſts, e compulſos per les dites dues cauſes, ſo es, fam principalment, e armes preſedent Llicencia noſtra, ſian vinguts a poder, e domini del Rey de França, volem eſſer manifeſt a tots voſaltres, a cada hu de vos, e als

qui

qui per auant ſuccebiran, com tots los dits naturals è habitants de la Vila de Perpinya, è encara Comtat de Roſſello, per lo que fet han per noſtre ſeruey, ſon per nos no ſolament tenguts, è reputats per bõs, è fidelisſims; mesencara nos è noſtra poſteritat, per eſſer ſe aguts ab tanta fe, è auer vſat de tanta conſtancia, bondat, è virtut aixi en vniuerſal: com en particular, los ne reſtarà en carrech, y obligacio, è volem ab molta raho, y juſticia que no obſtant ſian de preſent ſots domini, è poteſtat del Rey de França, tots aquells, é quiſcu dells en tot cas y per totes noſtres terres, en bens, é perſones llurs ab aquell amor, fauor, è prerrogatiua que ſon noſtres fels Vaſſalls, è vſen de aquelles llibertats, è franqueſes que acoſtumauan en Cathalunya, y fora, &c. Y com llargament en ell ſe pot veurer que noy ha paraula que no ſia titol honrroſiſſi u, y blaſo concedint moltes particulars gracies, y al vltim acabant *com ho requereſcan aixi llurs merits, è virtuts, è la molta fe, è affeccio com a noſtre ſeruey han demoſtrat, &c.*

Tots eſtos fets tambe eſtan motiuats llargament, en lo priuilegi quel Rey Don Felip concedit als Burgeſos honrrats de perpinya. *Dat a Bareelona, a 9. de Iuliol 1599.* en lo qual expreſſament confeſſa, y affirma que ha ell, y a ſos predeceſſors ha conſtat, que per neceſſitat de fam, y falta de animals tingueré de ſuſtẽtarſe en dita guerra de carn humana, y altres extraordinaris paſts en ſeruey de ſos Reys, y patria.

A mes reſtan memories certes, cõ apar en los Archius de moltes families particulars, de fets memorables en dits encontres, en particular de dos, lo primer es de la mort cruel perpetraren los Franceſos a ſinch de Dezembre 1474. de Bernat Dolms Gouernador dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya per lo Rey de Arago quel prengueren en Elna, y portaren lligat al Caſtell de Perpinya, ahont lo Rey de França manà lleuar lo cap junt al foſſo y apres feu poſar ala pũta de vna llãſa, y com llargament conſta mutiuat en lo priuilegi de Gouernador, y Capita general de dit Comtats en perſona de Lluys Dolms ſon fill per lo Rey Ferrando als nou de Iuliol 1495. [a] en lo qual ſe motiuan los fets, y ſerueys extraordinaris, y actes memorables de dit Bernat Dolms en ſeruey del Rey de Arago, que ſon molt gran gloria de ſos ſucceſſors. Lo altre cas es de Iuan Blancha Burges honrrat, quis trobaua les hores Conſul en cap de Perpinya, al qual prengueren de deſgracia en vna refrega ſon fill vnich, peleãt varonilment, quant lo tingeren enuiaren ha dir a dit Conſul ſon Pare, que ſino obria lo portal que tenia les claus a ſon mãdo, y nos rendia, que a ſos vlls li matarian ſon fill, als quals reſpongue que tenia mes cara la Fè, y ſeruey de ſon Rey, y patria que ſa ſanch, y que ſi volian ſer tant cruels, è inhumans, y los faltaua armes ell los donaria les ſues propries deſenganyantlos, q̃ la ſanch, natural, y amor de ſon fill nol tenia de fer ni cõſentir, ni oluidar la obligacio tenia a ſon Deu, Rey, y Patria, oyda la reſpoſta en ſa preſencia a punyalades, donaren cruel mort a ſon fill, y varonilment ſon Pare, y los demes del poble, ho eſtauan mirant! O cas admirable! y lo q̃ mes cauſa admiracio, que com eſtà prouat dalt de les mateixes cartes del Rey Don Iuan de Arago tingues llicẽcia per rendirſe, y ho pogues a ſon ſaluo, y reputacio entregar les claus, y ſaluar ſon fill ab tot en ell apoderá mes la raho, valor, y honrra quel natural, y eſtima mes la perdua

[a] *Regiſtrat al Regiſt. del Patrimo. Real dels Comtats de dits anys.*

del fill, que de tots los de ſa Patria en offenſa de ſon Rey, y com mes llargament conſta, y ſe pot veure en les memories viues, y actes ques troben en moltes parts de dita Vila, y es notori.

Per recordacio eterna, blaſo, y triũpho de dit cas, manaren apres los naturals de dita Vila eſculpir en vna pedra marmol, que poſaren en la part deuantera de ſa caſa lo ſeguent.

Huius domus dominus fidelitate, cunctos ſuperauit Romanos.

EN vulgar es dir lo ſenyor de eſta caſa en llealtat a portat auentatje a tots los Romans, eſta pedra encara lo preſent, y corrent any 1628. ſe troba ficada en la paret del lloch ahont eſtaua dita caſa que es a vuy del hort detras caſa de Gaſtò de Bearn, ahont tambe eſtan eſculpides rates en memoria, y ſenyal del cas cõ eſtà dit: la memoria deſta pedra antiga donaria baſtant Fè, y proua dels actes referits en via de dret, encara que noy agues altra coſa.

Cas es aqueſt, que obliga a tots los Choroniſtes, a preferir adaquell que celebran, y exaltan tant la familia de Alonço Perez de Guzman, per lo que volgue mes mataſſen a vn fill, que entregar a Tarifa a ſos enemichs, y faltar ala Fè deuia a ſon Rey, [a] per lo que en lo de dit Blancha concorregue tot lo de dit Guzman, y a mes eſſer fill vnich, llicencia de ſon Rey Don Iuan per rendirſe, tanta falta de ſuſtento, y venir a eſtrema neceſsitat.

a Çurita p. 1. lib. 5 c. 24. fo. 373.

Altres moltiſſims caſos de tants Caualliers, gentils homens, Burgeſos honrrats, y gent noble del Comtat de Roſſello que patiren en defenſa, y ajuda del Rey de Arago, aſſenyaladament en la Ciutat de Elna, ahont ſe eren retirats, y foren preſos dels quals manà eſcapſar lo Rey de França mes de trenta, y altres aportar en França, y detingue preſoners mes de deu anys Iuan Iou, Iuan de Viues, y Galceran Canta.

En confirmacio de dits fets, y altres proheſes de dits titols memorables dels dits homens de Perpinya, y de la innata fidelitat, ſon les altres prouiſions Reyals ſeguents. Dos del Rey Don Ferrando *dades en Almançán a 23. de Nouembre 1495.*

Altra en major blaſo, triumpho, titol, y proua de dits ſerueys, y mereixer fonch que lo mateix Rey Don Ferrando, los ennobli, y decorà de vna gracia hõrroſiſſima, de propri motiu, ſens ſuplicacio de ningu, com apar del priuilegi *dat en Barcelona, a 20. de Setembre 1503.* del tenor ſeguent.

Ferrando, &c. Com la Vila de Perpinya ſia ſituada en los confins del Regnes de Eſpanya, y ſia tant inſigne, y principal muralla, fortaleſa, y deffenſa del Principat de Cathaluya, y dèmes Regnes de la Corona molt conuenient ſe tinga cuydado a ſa conſeruacio deffenſa, guarda, y cuſtodia cometent lo offici adaquells en los quals tant en temps de guerra: com de pau ab vn zel innat ha coneguda gran obſeruancia de fidelitat, y confiant de la experimentada y probada Fè, y lealtat dels Conſuls vehins, y habitants de la Vila de Perpinya: los quals ha trobat ſempre a ell, y a ſos primogenitors fideliſſims, y promptiſſims al ſeruey Reyal, crea, y conſtitueix al Conſul en cap en qualſeuol temps de guerra, ſon Capità en dita Vila, y tot ſon territori, ab plena juriſdiccio, &c. Y com mes llargament conſtarà baix, [b] en eſt fet altres Reys ab altres priuilegis en falta de Conſul en cap donan lo mateix poder al Conſul ſegon, y ters, y moltes altres prerrogatiues en temps de guerra.

b Lib. 4. c. 5. §. 5.

Atres del Emperador Carlos V. dels anys 1535. 1536. 1537. Lo priuilegi del Rey Don Felip, *dat en Monſo a 16. de Nouembre. 1585. Altra de tretſe de Iuliol 1599.* capitol quint ab lo qual fels concedeix que atteſa la fide-

la fidelitat innata dels Perpinyaneſos, y lo amor que tenẽ a ſa Mageſtat, y patria en temps de guerra lo Capità general ſia obligat a comunicar als Conſols de Perpinya, los affers de guerra, y pendre de aquells concells.

A totes rahons ha poſat lo mes alt punt lo Doctor Triſtany, en la vida de Sãt Franciſco de Paula,[a] ahont encarint la gran bondat, y fidelitat dels Perpinyaneſos diu que te per cert, que per poſarſe lo Rey a dormir ab tota ſeguretat toca als Perpinyaneſos eſtar a ſa guarda, y coſtat com a ſos majors fels Vaſſalls.

[a] *Cap. 6. §. 66.*

Moltes altres proues deſta veritat ſe amoſtraran en lo diſcurs del llibre en tots los dits actes de fidelitat, y en les demes virtuts morals no ſols dels dits particulars Perpinyaneſos, ſino tãbe de quiſcuna Ciutat Vila, o lloch de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya.

§. VI. *De les guerres, y hazanyes hã ſuccehit en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya per les quals han alcançat los naturals los titols de guerrers, valents, animoſos, eſforçats, conſtants, y lleals.*

QVe nacio del mon pot blaſonar, de majors virtuts de fortaleſa, valentia, animo, y conſtancia que la de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya tenint abono, y teſtimoni de tantes ocaſions de guerres han ſuccehides en ſa terra, y altres, y de totes reſtant triumfadora.

Primerament en les antigues de les primeres nacions, y pobladors deſde Tubal, any 2174. abãs de Chriſto, fins lo gouern del Rey Abidis any 1122. abãs de Chriſto, y apres entre les mateixes nacions Pheniceos, Ægypcios, Grechs, tantes altres que baix ſe referirã al lib. 2. Vltimamẽt les entrades dels Cartagineſos Romãs, Vãdalos, Alans, Godos, aſſenyaladamẽt la q̃ refereix Pineda[b] de Tito Liuio en lo fet de Marco Porcio Cato, que feu derrocar les muralles, y lleuar les armes de tots los Cathalans per no poder eſſer altrament ſenyors de ells. Majors actes conſtã en altres fets dels Godos, y altres nacions en Eſpanya en particular en dits Comtats. Dels quals, y de tantes altres memorables guerres, y fets heroychs dels naturals de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, fins la entrada dels Moros, y guerres ab ells, any 714. ja ha donada relacio llarga Micer Geronym Pujades en ſa ingenioſa, y ben traballada obra de la Chronica de Chatalunya, y aixi no tinch que referirles, ni ſumarles a ella ſe poden veurer, ſols entrarè a referir y ſumar las que han ſuccehit deſques començà la expulſio dels Moros, any 717. fins la vltima en lo any 1597. per ningun Chronich noſtre encara ſumades, ni eſcrites. No oluidãtme primer del que ells han deixat, y es neceſſari ſaber com a fets memorables noſtres. Quant lo Capità Cartagines Hãnibal volgue aixir de Eſpanya cami de França, paſſant per lo coll del Portus en Roſſello, ab tot ſon poderoſiſsim excercit, per anar a Italia quant entrà en la terra de Roſſello, tota ſe alça cõtra Hannibal, tement nols ſubjectas, com auia fet, a la altre part dels Pirineus, que era lo que a vuy ſe diu Cathalunya, y aplegant altre excercit, ſe oppoſſaren al de Hannibal per donar li batalla, de manera quel obligaren a venir a concert, que el mateix los mogue ſenyalantlos los llochs del tracte, o a Roſſello, o a Coblliure ahont deſpres de moltes platiques, confirmaren las amiſtats antigues, y poſaren algunes capitulacions de nou, cõuenients al que podia ſuccehir al deuant; de les quals ſonch vna molt notable, que contenia, que ſi acas algun Cartagines reſidint en aquella frontera fes demaſia, o mal als naturals, y prouincials de la terra, los tals agrauiats, demanaſſen juſticia als

[b] *Pineda en ſa Monarchia eccleſ. li. 9. c. 10. §. 3.*

Gouernadors, o Capitans de Hannibal deixaua a Espanya pera que los fessen emenda, y si los injuriadors eré prouincials, contra Cartagineſos lo tal injuriat tingues de demanar justicia, a les dones, y mullers dels prouincials de la terra pera que solas ellas los manassen castigar, y sobre tal cas Hannibal fos cert, que les dites dones farian cumplida justicia, y satisfacio per esser aquella la costuma de elles, y la de sos marits, y se vsaua de molts anys auia, de may concertar ninguna cosa de las tocants a pau, o a guerra sens que dites dones tinguessen, y donassen vot. [a] Del ques proua ab euidencia quant varonils, ingenioſos, esforçats, y valens eren ja los naturals de Rossello fins a les dones tãt aptes pera guerra, y concell en tot cas, gloria, y abono dels marits, y demes naturals per lo que dels mateixos Historiadors qui refereixen dits fets se veuhen les causes, y eixes mateixes me han obligat a mi referir ho en aquest lloch com alabansa, que altrament seria vituperi q̃ no era pusillanimitat dels homens, ni falta ab ells, ni subjectarse en cosa a dites dones, sino que, y es lo que se ha mes de alabar per doctrinarles, y excercitarles en tots los actes de pau, y guerra, per lo que los marits sempre estauen, o en conquistes, o en la mateixa terra peleant, o aplicats en altres negocis de importancia, y la terra estaua poch poblada, y no podian los homens sols acudir a tots los affers, empleauen les a elles tambe en dits actes, pera que sabessen regirse, y acudir ab puntualitat, y bon recapte als que ells necessitauan, y en llur absencia comunicarlos lo que conuenia, aplicantles en officis de gouern, y demes necessitats experimentãtles de tant gran valor, y aptes en armes, y concell, com han amostrat sempre, com altres Amazones en tots los actes encontres, y guerres succeydes en Rossello fins a las dels anys 1475. 1503. 1542. 1597. y altres com baix se prouarà, ahont se veuran los demes fets heroychs, y varonils fins a les dones de Rossello, en particular de Perpinya.

[a] *Florià de Ocampo p.p. en la historia de Annibal a Espanya.*

Per principi ja tenẽ noticia totstãtes guerres, y encontres succeyren a ocasio de la expulsio dels moros, de tota la terra de Rossello, Cerdanya, y Cathalunya, [b] que feren y obraren los mateixos, naturals, retirats als Pirirneus, cõ se declararà mes clar baix, [c] a son propri lloch.

Les conquistes foren desde la Montanya de Luuo, que es sobre de Huesca, fins a Oriola, y de Tamarit del Camp de Tarragona, fins a Taraçona guanyant tota esta terra dels Infels. [d]

Les proheses, y hasanyes dels inuictissims Comtes de Barcelona en tãts fets personals, assenyaladament per lo Comta Guifre Pelos, en la guerra de Normandia, en ajuda del Emperador Carlos Caluo, en la qual se assenyalà tant, que meresquè honrrarlo ab insignies, y armes de les quatre barres vermelles en Camp de Or sobre son escut, de sa propria sanch com baix en son lloch se prouarà, [e] amostrant com estes son les quatre barres, que a vuy gosa, y se honrra tant tota la Corona de Arago.

Les Preuencions feren los Comtes Ramon Berenguer, y Almudis sa muller, y consort conuocar host, y posarse apunt tot los Magnats, nobles, y inobles per anar ala conquista dela de mes part de Espanya que estaua ocupada dels Moros, com per est efecte establirẽ lo vsatge aliñ nãque [f] ibi *ad destruẽdã Hispaniã, &c.* per destruyr Espanya.

La asanya, y valentia del Comta Ramon Berenguer. 3. quãt anà a deslliurar la Emperatriz Metildis, muller de Phederich Aenobarba acusada de adulteri, vencent los acusadors en batalla campal. [g] Del qual cas succehi dempres la magnanimitat del dit Cõta en lo solemnissim conuit de les esplendides y abundantissimes taules de motis

[b] *Olib. de actio. p. 1. li. 3. c. 2. n. 6. 7. 8.*

[c] *Lib. 2. c. 8.*

[d] *Carbonellen sa chro. fol. 251.*

[e] *Lib. 2. c. 14.*

[f] *Vsat aliũ nãq. tit. del drets del fisch.*

[g] *Carbo. fol. 43. 253. Iuã Garcia en la Historia de S. Olaguer p. p. c. 19. Lucio Marineo de reb. Hispan. li. 9.*

de molts richs, y costosissims menjars desde Moncada fins a Barcelona que son dos llegues per la vinguda feu dita Emperatriz en Barcelona ab quatre Cardenals, y gran cort adonarli gracies, aont hospedà quinze dies fètli gran festes, y acompanyantla despres en Alemanya en companya de molts Cauallers seus.

Les conquistes feren los Comtes, y lo numero de dotse Reys Moros feren tributaris, [a] de Cathalunya fins a Cordoua en Castella en particular los Comtes Ramon Borrell, y Ramõ Berenguer, y altres tant per terra, com per mar en les Isles de Mallorca en la qual batalla de Cordoua moriren Otto Bisbe de Gerona y altres Bisbes, y cauallers de Cathalunya. [b]

Y ala tornada contra los Moros que eren entrats de Arago, y Valencia contra Barcelona, dels quals ferẽ tanta matansa de Barcelona fins a Molí de Reig que escriuhen nostres Histories. quel caudalos riu Llobregat entraua tenyt en sanc vna milla dins Mar ab gran numero de cossos, brassos, y peus dels Moros,

En confirmacio, y memoria destes asanyes no puch deixar de referir en aquest lloch lo que nos ha deixat escrit Iordi Braun, y Francisco Hogemberg Escriptors Alemanys, [c] que dins la sepultura que esta dins la Seu de Barcelona del dit Comta Ramon Berenguer, esta recondit vn Epigramma del tenor seguent. *Hic est Raymundus Berengarius, Princeps Barchinone, comes Gerundensis, Marchio Ausonẽsis, qui mortuo Patre Berengario Comite, non tantum partem Barchinone Principatus, a Mauris occupatam recuperauit: verum etiam Reges duodecim Maurorum campestri prelio victos, sibi tributarios fecit vnde cognomen sortitus est, propugnator, & murus Christiani populi* Que es dir aquest es Ramon Berenguer Princep de Barcelona, Cõta de Gerona, Marques de Ausona, lo qual mort son Pare Berenguer Comte, no tant solament recobra dels Moros la part del Principat de Barcelona, que tenian occupada, pero tambe feu tributaris dotse Reys Moros, vençuts, y rendits en batallas campals, y de aqui alcaçà blasó, titol, y renom de deffensor, y muralla del Poble Christia.

Son, y a mes les guerres entre lo Comta Ramon Berenguer, y los successors de Carcassona, y Rodes. [d]

En les conquistes de Arago en particular en lo siti de Huesca quant varonilment ajudaren, y se assenyala lo Comta de Rossello com baix constara en son lloch, eno sols en dits, perq encara en molts altres casos, y fets dels quals han escrit copiosament los Historichs dels Comtes de Barcelona,

En la conquista de la terra Sancta per Godofre de Bullon any, 1099. ahont seruiren, y pelearen valentissimament los Comtes de Rossello, y Cerdanya en companya de molts Rossellonesos, y Cathalans empleantse en actes, y proeses memorables, com escriu Carbonell [e] y mes llarch baix se dira.

Consta a mes que despres de dita jornada alguns dels dits se trobarẽ en la altra de Tripoli de Suria, y ala conquista de la Ciutat de Arcas aquí edificaren algunes fortalesas, y castells per eternisar los noms y hazanyas moriren alguns en deffensa dela Fé Catholica, entre altres Guillem Iordà Comta de Cerdanya, los altres continuaren, y se trobaren en la victoria tant celebrada, que tingue lo dit exercit en la Ciutat de Antiochia. [f]

De totes dites guerres dels temps dels Comtes particulars, y de la expulsio dels Moros, y guerres ab ells de ningu resta mes gran blasó, ni gloria que dels naturals de la nobilissima Ciutat de Barcelona, [f] ella fonch la primera Ciutat de Espanya ques cobrà del poder dels Moros, y la que fonch mes combatuda, y garrejada per ells, y ahont las majors guerras, y

[a] *Zurita p. 1. li. 1. c. 16.*

[b] *Zurita p. 1. li. 1. c. 9. fol. 15. 16.*

[c] *Delineacio y descripcio de la Ciutat de Barcelona.*

[d] *Zurita p. 1. li. 1. c. 24.*

[e] *Fol. 253. Gaytia vida de S. Olaguer p. 1. c. 16.*

[f] *Bleda de la restauracio d'Espanya l. 3. c. 23. Zurita p. 1. lib. c. 9. fol. 15.*

batallas, y hague entre Moros, y Christians, y que mes vegades per los vns, y per los altres fonch guanyada, y perduda ab memoria eterna de fos naturals, linatges, y casas tãt principals que alli despres de auer conseruada la memoria tant centenars de anys se acabaré, dels quals restan encara familias que anomenan dits Escriptors.

La gloriosa, y triumphant victoria dela gran batalla de Vbeda ques diu communament de las Nauas de Tholosa alcansaren los tres Reys Don Alphonso de Castella, Don Pere II. de Arago, Don Sancho de Nauarra a 16. de Iuliol 1212. ab mort de fols 25. Christians de vn poderosissim exercit de Moros de cent y vint mil de cauall, y tres cents mil de peu en la qual acudi dit Rey Dõ Pere ab 3900. de cauall y 20000. de peu, de ningu resta mes memoria que fonch dels de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya per lo que tots los historiadors concordan [a] que ells entre los demes se senyalaren ab auentatge peleant, matant, y asolant mes quels altres, entre ells hi eren los Comtes de Rossello, Vrgell, Pallas, y altres molts cauallers, y gent ordinaria los noms dels quals especifican dits Escriptors, y ensemps donan la major gloria de dita victoria, y de ella a tota la restauracio de Espanya a vn caualler Cathala de Empurda ques deya Dalmau de Creixels al qual com a mes pratich en la disciplina militar, y de animo y forsas auentatgat se donà la ordenãsa de tot lo exercit, y aixi a ell y a sa prosapia, y nacio se deu lo triumpho, y gloria de dita victoria.

[a] *Bleda hist. de la restauracion de Espan. lib. 4. c. 1. 2. Curita p. 1. li. 2. c. 61. 63. Beuter lib. 2. c. 20. tom. 1. c. 37.*

La guerra que Don Nuno Sanxo Comta de Rossello, y Guillem de Moncada tingueren en Rossello lo any 1222. [b]

[b] *Zurita Descot*

La batalla en la qual fonch mort Despugnol capita famos Cathala ab altres cauallers per los Moros. [c]

[c] *Zurita p. 1. lib. 2 c. 25. fol. 74.*

Les guerres del Rey Don Iaume lo conquistador contra Don Guillem de Moncada Vescomta de Bearn y del Comte de Vrgell, Comta de Empuries, y altres Richs homens. [d]

[d] *Zurita p. 1. lib. 2. c. 74. 76.*

Altres entre los Richs homens de Arago, y Cathalunya de vna part, y lo Cõta Simõ de Montfort de altre. [e]

[e] *Zurita p. 1. lib. 2 c. 66.*

Altres entre lo Comta Armengol de Vrgell, y Ramon Roger Comta de Foix. [f]

[f] *Zurita p. 1. lib. 2. c. 52.*

Lo animo, Valentia, y esfors del Infant Don Pere de Arago en ajuda de Gispert Vescõta de Castellnou lo any. 1275. contra Arnau de Corsaui son germa, sobre lo Castell de Montbolo al Vallespir de Rossello, y lo coratge en lo desafiu de Burdeus, y ab quanta honrra de ell hisque al primer de Iuny. 1283. [g]

[g] *Zurita lib. 3. c. 97 Puteo de re milita. vol. 12. fol. 133.*

La injusta y cruel entrada, demanda, y empresa feu lo Rey Felip de França ab son fill Carles, dit del Chapeu lo any. 1285. en Rossello contra Cathalunya ab exercit de. 12. m. de cauall. 60. m. peons que pretenia coronarse Rey de Arago, apesarat de esser estat expellit son germa, del Regne de Sicilia que lay conquistà lo Rey Don Pere. 11. arribaren fins a Gerona, de hont, y dela demes part de Cathalunya, y Rossello foren expellits fols per los Cathalans, [h] auentse seguides tantes ruines, incendis, morts, latrocinis, particularment en Rossello que es llastima de llegirho, [i] morint dit Rey Felip de França en dita demanda.

[h] *Carbonell en sa Chro. fol 252.*

[i] *Zurita llargament en fos anals desde el c. 56. fins 122. lib. 4.*

Lo seruey feu Roger de Luria, al Rey Don Pere, quant desbarata la armada del Rey de França en lo Port de Roses, [k] y lo altre feu al Rey Don Iaume quant desbarata lo poder del Rey Robert de Napols de Sicilia, y prengue lo Princep son fill ab molta notable gent, aporta pres, y ague S. Luys per rehenes y mudant los preseners deça en les Montanyes de Prades en lo castell de Cyurana, y la que tingue ab lo Princep de la Morea.

[k] *Carbonell. fol. 22.*

Los altres seruey de Benet de Cabrera quant desbarata la armada dels Genoue-

Genoueſos, al port del Comta, y quant p rengue Lalguer; y al cap de quinſe dies ſe cõbate ab lo lutge de Arborea, y lo vence en lo camp, tants altres innumerables ferneys dels Moncades, [a] Folchs, y Cardones, Rocabertins, y cãtes altres fa milies nobilifsimes dels Cõtats que eſtan plenes les Hiſtories.

[a] *Çurita p. 1. lib. 5 c. 3. fol. 353. col. 2.*

Les haſanyes del Rey Don Alphonſo ab los Cathalans quant paſsà a Prouença, contra lo Comta de Tholoſa, y quant anà a fauorir lo Rey de Caſtella Don Alphonſo per apendre Cuenca, y com dit Rey de Arago la prengue, y la entregà al Rey de Caſtella.

Les guerres de tants anys entre Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya per los Reys de Arago, y Mallorcha, comenſades ja los mateixos anys ques deſmẽbraren los Comtats de Roſſello, y Cerdanya de la Corona entre los dos germans Pere de Arago, y Iaume de Mallorcha, demanera q̃ del any. 1262. fins 1344. que tornarẽ ala Corona diſcurs de 82. anys, y deſpres fins fonch mort lo Rey Don Iaume vltim de Mallorcha, y ſon fill, eſtigueren caſi ſempre en continuos encontres, y guerres mes en particular del any 1341. fins 1344. en temps del vltim Rey Don Iaume de Mallorcha, y Pere Tercer, de Arago foren tant enceſes, y formades, com altres dels majors enemichs del mon, per les quals patiren los de Roſſello, y Cerdanya grans infortunis en particular los de la Vila de Perpinya, fams, y deſaſtres, pobreſa, y perſecucions que es coſa llaſtimoſa ſols en penſarles dela manera foren, y eſtauen acoſſats, y tot en obediencia, ſeruey, llealtat a llur Rey, y Patria com llargament conſta en los actes auẽtichs recondits en lo Archiu de la Caſa Conſular de la Vila de Perpinya, y apar de les merces quel Rey Don Pere los feus deſpres per ocaſio de dits deſaſtres aſſenyaladament en la prouiſio *dada a Ceruera a tretſe de Dezembre 1374*, [b] y baſtantiſſimament refereix *Çurita*, [c] en tota la Chronica, y Annals de dits anys.

[b] *Carbonell. fol. 252. col. 3.*

[c] *Çurita p. 2. lib. 6. cap. 19. deſde el c. 54. fins 82. ẽdits anys lib. 7. y lib 8. c. 1. 19. 34. 42. l. 9. c. 39. l. 10. c. 18. y altres.*

La famoſa Conquiſta feu lo valentiſſim Perpinyanes Infant Don Ferrando de Mallorcha, fill del Rey Don Iaume, ſenyor del Caſtell de Vernet junt a Perpinya, lo qual conquiſtà la Prouincia, y Principat de la Morea en Grecia, y en ella fonch jurat Senyor lo qual apres de auer honrrat a ſa Patria la Vila de Perpinya volgue amoſtrar en quant gran compte, y eſtimacio la tenia que morint en Grecia ſe manà aportar ala Vila de Perpinya, y ſepultarſe en lo Moneſtir de Sãt Domingo, ahont encara a vuy ſe veu la ſepultura.

No aguera deixat en oluit la marauella, eſtors, y valentia de la eſpaſa den Soler de Vilardell ab la qual tallaua Arbres, Pedres, y matà lo Drach ſerca Sant Saloni ſi la tingues per vertadera ſols fare della mencio per trobarla eſcrita en tants homens ſauis, y Doctes, y ferſen mencio en tantes Hiſtories com proua llargament lo Doctor Maneſcal, [d] que per a mi la tinch per tradicio falſa, y no es raho entrè ab les de mes que fas mencio com ha vertaderes.

[d] *Sermõ del Rey Dõ Iaũe fol. 70.*

Les guerres, y encontres tingue lo Rey Don Pere Tercer ab lo Infant Don Iaume de Mallorcha, y ab lo Rey de Caſtella, que cota Cathalunya eſtigue en arma, [e] dels anys 1350. 1366. y altres,

[e] *Çurita lib. 9. del c. 70. als ſeg. Carbonell fol. 250.*

Lo exercit de Cathalans enuia lo Rey Don Pere a la Romania per Capita al noble Pons de Santa Pau ahont ſe amoſtraren en fets marauelloſos en la qual jornada no ſols ſeruiren los Cathalans en perſona pero tambe, en bens propris fins les que noy podian aſſiſtir, qui eren los Eccleſiaſtichs de Cathalunya, y Comtats de Roſſello, y Cerdanya los quals, y los demes braſſos en lo Parlament general manà dit Rey conuocar en la Vila de Perpinya ſe elegiren Clauaris per exigir, y diſtribuyr lo donatiu li feren per la empreſa de dita Conquiſta, com apar en los actes de Corts, y en les prouiſions ſon regiſtrades en les Vniuerſitats de

Catha-

Cathalunya en particular en la Vila de Perpinya de 20. de Febrer 1356. [a]

Les conquiſtes feren per Mar, y per terra, ſo es de Tortoſa, Valencia, Murcia, Regnes de Mallorcha, Menorcha, Yuiça, Athenas, y Neopatria [b] q̃ a vuy goſa la Corona Reyal, y aixi be en les altres de Scicilia, [c] Serdenya, [d] Corſega, y moltes mes com ſe proua ab teſtimoni dels mateixos Reys de Arago en les propoſicions feren en Corts celebraren en eſtos Comtats que baix ſe cotaran lib. 5. en les quals eſpecifican expreſſament les Conquiſtes, empreſes, y Batalles auian tingudes y vençudes en Mar, y terra en terres eſtranyes per totes les quatra parts de Lleuant, Ponent, mig Iorn, y Tremontana ab ajuda dels de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ſeruint ſempre ab gran cor, fidelitat, valor, valentia, y voluntat auent deixat gran renom è fama de ſi mateixos, majormẽt com confeſſan los mateixos Reys que per llurs llibertats no pogueſſen eſſer forçats, y en elles no foſſen mogues de anarhi per ſou, ni eſtipendi, ni per remuneracions que les hores los puguellen fer, com per lo dit viatge dim lo Rey Don Marti *ja auia venut, y empenyorat tots ſos mobles, ni ab eſperança de retribucio los pogues ſer ſino ſolament per llur valor que varonilment amoſtraren tenint los ſitis ab molta fortaleſa, y lealtat combatent valeroſament los enemichs, demanera que era gloria veurerlos tant virtuoſament obrar ſens contraſtarlos, niacouardarlos las morts de Pares, Fills, Germans.* [e] Per remato de aq̃ſt fet ſols fare memoria d̃ la propoſicio feu lo Rey Don Alfons Tercer a ſon fill quant lo enuia ala conquiſta de Serdenya tenint la bandera Reyal en les mans li dix aqueſtes formals paraules *Fill jous dò la Bandera noſtra antiga del Principat de Cathalunya, la qual te vn ſingular priuilegi q̃ es ops q̃ guardets be lo qual priuilegi no es en res falſifficat, ni improuat, ans es pur, è net, è ſens falta, è macula alguna è bullat al Bulladors y es aqueſt, ſo es q̃ nul temps en cãps o la noſtra Bandera Reyal ſia eſtada, james no ſo venſuda, ni desbaratada, y aſſo per gracia de noſtre Senyor, è per la gran lealtat, è naturaleſa de noſtres ſotsmeſos.* Tot lo q̃ tenen ames juſtificat ab infinits Priuilegis cõſediren los Reys de Arago, tant a les Vniuerſitats, com a particulars en los quals expreſſament ſe motiua foren concedits en retribucio, y pago d̃ls ſeruеys de dites conquiſtes, y guerres, tant en perſones com auers, en los quals, y en lo que ſens ha deixat memoria, ames cõſta ques a de atribuyr grã part en particular de la conquiſta de la Ciutat de Valencia als Barceloneſos per eſſer ſe ſenyalats molt entre los demes, [f] y tota la major gloria de la cõquiſta als demes Cathalãs per raho del qual ſeruey ells foren heretats en dita Ciutat de Valẽcia de grans rendes, y ſenyories, ells forẽ los qui la poblaré, [g] ells ames foren los qui mes ſeruiren al Rey Don Pere en la empreſa de Scicilia, y de les Prouincies de Calabria, y Pulla, y los quis deu principalment la gloria de la cõquiſta de aquell Regne, [h] y ſe poblà d̃ ells la Ciutat de Sacer en Serdenya. [i]

Les guerres entre Cathalãs, Genoueſos quant duraren, per quines cauſes los fets ſuccehiren ſe poden veurer a Çurita, y demes Choroniſtes. [k]

Les empreſes, y expedicions dels Cathalans en Conſtantinopla, y altres parts de Lleuant en la Aſia menor dita Natolia, fins al Regne de Armenia, y en tota la Grecia, Macedonia, y altres moltiſſimes parts contra Turchs, Grechs, y altres Nacions quant foren cridats per andronich Paleologo Emperador de Grechs, ahont tenint tants encontres obraren tantes valenties foren tant eſtimats, y temuts conſeruant aquells eſtats. 150. anys ab nom de Cathalans, com llargament, y ab lloable eſtil, y elegancia eſtà referit en la expedicio de Cathalans, y Aragoneſos

a *Llibre de Proviſ. folio 85.*

b *Don Franciſco Gilabert diſcurs. nu. 30.*

c *Carbonell fol. 252. col. 3. 253.*

d *Carbonell. fol. 252.*

e *Carbonell en ſa Chro. fo. 252.*

f *Zurita p. 1. lib. 3 c. 30. fol. 151. col. 1. 2.*

g *Çurita p. 1. lib. 1. c. 33. lib. 3. c. 34. fol. 154.*

h *Çurita p. 1. lib. 4 c. 40. fo. 267.*

i *Çurita p. 1. lib. 7 c. 10. fol. 95.*

k *P. 2. li. 7. c. 16.*

neſos en Grecia que ha tret a llum en ſetanta capitols, lo nobiliſsim Cathalà Don Franciſco de Moncada, Comta de Oſona (vuy Marques de Aytona per mort de Don Galto de Moncada ſon Pare, cap de vna de les families mes nobles, antiquiſsimes, principals, y ſenyalades per antiguedat, y fets memorables de ſos paſſats, que goſa Europa) y del quens ha deixat eſcrit Gregor. Pachimurio, y altres referits per Pineda,[a] Çurita,[b] y altres ahont prouan tambe com los Cathalans vencereu al Emperador Miquel, y deſtruyren la Tracia, fins arribar a Theſalia, y com guanyaren a Thebas, y Athenas, Chipre, y molts altres memorables, fets contra Turchs.

[a] *Pineda Monarc. Eccleſ. lib. 12. c. 13. §. 3.*

[b] *Zurita p. 2. lib. 2. c. 1. als ſeguẽts.*

Socorregueren a dit Andronich Emperador de Conſtantinopla, en totes les terres, pobles, y Ciutats anauen era admiracio lo temor gran los cobrauen. [c] Matarẽ tots los Françeſos auian guanyat lo Principat de la Morea, y Ducat de Athenas, [d] nols pogue. llançar del Ducat de Athenas la armada del Comta de Brena. [e] Los notables encontres, y perſecucions tingueren los Roſſellonenſos, y en particular los de la Vila de Perpinya en temps del Rey Don Pere Tercer, any mil tres cents ſetanta quatre, per los quals tingue lo Rey de aplegar gran part de Arago, Valencia, y Cathalunya per acudir a llur ſocorro, com apar de la lletra original, copia de la qual es del tenor ſeguent.

[c] *Zurita cap. 4.*

[d] *Zurita c. 11. 19.*

[e] *Zurita lib. 7. c. 13. fol. 98.*

Als faels noſtres Conſols, y Prohoms de la Vila de Perpinya.

LO REY.

PRohomens voſtra lletra eſcrita en Perpinya a tres dies del preſent mes auem rebuda, è lloam molt voſtra diligencia, que auets aixi en ſignificarnos los ardits que ſabets de les companyes eſtranyes com en les altres coſes tocants de noſtre ſeruey, aſſous regraciam molt, ens tenim per dit de ſer a vos è a tots los altres de aqueixa terra, que per ſeruey è honor noſtre han ſofert, è ſofren ay tals treballs, è affanys, gracias, è fauors de auer vos, è ells en eſpecial recomendacio, per la queus manam que continuets los dits ſerueys de guiſa que ſia defenſio voſtra, è honor noſtre, certificant vos, que aixi com per moltes lletres vos fem ſaber, os fem venir tals forçes de homens de armes del Regnes de Arago, è de Valencia que ab la ajuda de Deu ſerem poderoſos a caſtigar aqueixa maluada gent, è confondre. Als fets dels Molins, &c. Dada en Barcelona a 10. de Setembre 1374.

La guerra, y empreſa ſuccehi a 18. de Maig 1385. per lo Infant Don Iuã primogenit del Rey Don Pere, lo qual ab ſon exercit desbaratà gran gent de guerra eſtranya eſtaua en lo barri de Durban Regne de França, ahont eren ajuntats per debellar la terra de Roſſello. [f]

[f] *Chalendari del lib. menor de Perpinya en lo mes de Maig a 18.*

Lo altre inquietut, y encontre tingue Roſſello lo any 1376. de les guerres, y ague entre lo Rey de Arago, y lo Cõta de Ampuries ques era retirat en França, lo qual vingue ab molta gent. [g]

[g] *Zurita lib. 10. c. 37.*

La guerra del any 1389. ſobre la preſa manà fer lo Rey de Arago del Arcabisbe de Burdeus de Frãça, per la qual molta gent Frãceſa armada portãt per Capità Bernat de Armenyach, entrà en Roſſello, paſſant fins a Nauarta de Ampurdà ahont ſuccehi gran encontre, del qual reſtaren los Franceſos desbaratats, y victorioſos los Cathalans expellint los de tot Ampurdà, y apres

y apres de Rossello per Gilabert de Croylles, qui era gouernador de Rossello per lo Rey de Arago, ahont auia preparada molta gent dels naturals. a

a *Zurita lib. 10. c. 44. 45.* La guerra del any 1390. en la entrada feren los Francesos en Rossello per moltes parts, assitiant a Força Real, Mosset en Confient, a Sant Hypolit, y altres llochs entrant part de ells ab barchas per lo estany de Salçes, de manera que's vingue a trauar vna guerra tant encesa que estigueren molt temps casi continuament fent entrades los de França en Rossello, cremant, matant, y robant tot lo que trobauen, y aixi be los de Rossello per orde del Rey de Arago fins lo Fonollesat en França, y altres parts. b

b *Zurita lib. 10. c. 46. 56.* Y aixi be ab la prouisio del Rey Don Iuan, dada a Barcelona a 27. de Ianer 1390. c ab la qual manaua que aquells que serian presos, y captiuats poguessen esser venuts com esclaus; y passada la guerra rescatats.

c *Lib.*

En la pretencio tingue lo Comta de Foix de esser Rey de Arago en temps del Rey Don Marti intermedi dels anys 1395. per la qual se posa tota Cathalunya en arma, per resistirli en particular en la Torre Cerdana, y *Castells de Querol*, y *Liuia* com a forças principals de Cerdanya, y aixi be en Rossello, d en lo qual temps tingueren molts encontres ab la gent del Comta de Foix, en particular en Cerdanya, y Capsir, y en tots los resistiren varonilment.

d *Zurita lib. 10. c. 58. 60.*

Los encontres, y discensions del any 1411. sobre la declaracio de la succesio del Regne de Arago, per mort del Rey Don Marti sens fills feta en Caspe a 28. de Iuny 1412. ans de la qual estaua tota Cathalunya en arma a occasio de les parcialitats, y tanta gent de guerra auia entrada lo Infant Don Ferrando de Castella, y lo Comta de Vrgell son competidor. e

e *Zurita lib. 11. c. 44. 53. 88.*

Los altres encontres succeyren en la frontera de Rossello, ahont lo gouernador Ramon Çagarriga, y lo Capità general Vescomta de Perellos, y Roda se posaren en arma, y resistiren los Francesos, com per jornades refereixen los Chronichs. f

f *Zurita lib. 11. c. 86.*

Lo q̃ succehi los anys 1438. 1439. en la frõtera de Rossello, en la entrada feren Iuan Duch de Borbo, Poto de Cotralla, y Rodrigo de Vilandrando Capitans Francesos ab molta gent de arma, anomenats Roters robant la terra, cremant, matant, y a 30. de Octubre 1438. assitiaren Salçes, y cremaren los barris de hont foren per los nostres expellits ab gran renom, y gloria. g

g *Zurita lib. 14. c. 51.*

Les guerres tant continuades en Cathalunya en temps del Rey Don Iuan, y los sitis de la Vila, y castell de Perpinya, y altres plaças de Rossello los anys 1472. fins 1475. dels quals restaren tantes memories, y blasons dalt referits, h continuadament los altres anys fins 1493. que fonch la restitucio de dits Comtats a la Corona, com baix constarà. i

h §. *precedent.*

i *Lib. 2. c. 34. 35. 36.*

No saben tots quant gran part tenen los de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya a la gloria, y blaso de la primera conquista, y descubriment del nou Orbe, è Indies Occidentals, puix lo Capità Christophol Colon deldels anys 1492. que començà anar a la empresa ab cent y vint soldats del port de Palos de Mogner, y apres segona vegada desde Barcelona, ab mil sinch cents homens per orde dels Reys Catholichs foren gran numero de esta terra, entre los quals lo primer Alcayt feren en la Isla Hispaniola al fort de Cibao, fonch Mossen Pere Margarit k Caualler Cathalà, y a mes lo Legat, y Vicari del Pontifice, y los dotse Sacerdots anaren a la empresa per plantar la Fè de Christo eren de estos Comtats com baix se prouarà. l

k *D. Blasco bisson. de Aragon lib. 1. c. 20.*

Les guerres, y presa per los Francesos del castell de Les, y altres a la vall de Aran, lo any 1474. foren rom-

l *Lib. 3. c. 13.*

puts,

puts, y expellits per los mateixos naturals, y Capitãs del Rey Don Iuan. [a]

a Blaſco hiſto. de Arago 1 bo. 2. libre 4. cap. 21.

Les perſecucios, guerres, y encõtres del any 1495. y part del 1496. en los quals ſempre eſtigueren en Roſſello ab continua guerra ab Frãça per les memories vines, de eſſer expellits de Roſſello, y Cerdanya, de manera que lo Rey D. Ferrando de Arago tingue de tenir aqui vn poderos exercit format, era Capita general en aquella era de dites fronteres D. Henrrich Enrriques de Guſman, en lo qual tẽps ſuccehiren grãs encontres, y ſempre de vençuda los Frãceſos, tenint a mes los noſtres animo de fer moltes corregudes, y caualcades en Frãça, en particular dos la vna lo mes de Nouembre 1495. fins a la comarca de Narbona, de la qual ſen aportaren 16. mil caps de Beſtiars. [b] Altra al mitg del mateix mes de Nouẽbre per Eſtagell, Tuixà fins a dos llegues de Carcaſſona, de la qual feren preſa de 20. mil caps d' beſtiar, y 400. vacas, y egues, y 60. preſoners, totes les quals preſes, apres repartirẽ com llargament eſcriu Çurita, [c] no ceſſauan a mes cada dia los encontres, y peleas ab los Franceſos ſens fer differencia de temps de Iuern.

b Curita lib. 2. ca. 14. de dits anys

c Curita lib. 2. ca. 16. 15. 19.

Lo ſiti de 18. mil combatents ſe posà ſobre lo Caſtell de Salçes en Roſſello lo any 1496. ahõt pelearẽ, y moriren varonilment molts naturals paſſant los demes grans treballs è infortunis. [d]

d Çurita lib. 2. ca. 36.

En lo any 1502. les preuencions, ardits, vigilancies, y traſſes de guerra ſe feren en Roſſello, y Cerdanya per occaſio quel Rey de França tenia en les fronteres, tres mil combatents per entrar a deuaſtarlos, y llur eſfors fonch baſtant per acouardarlos, y fugir de la empreſa. [e]

e Çurita li. 5. c. 5. 45.

En lo any 1503. al mes de Setembre entrà lo Rey Luys de França en Roſſello, ab excercit de 20. mil homens, y posà ſiti al caſtell de Salces q̃ de nou ſe anaua fabricant, ya tots reſiſtiren ab gran valor, en la qual guerra ſuccehiren grans deſaſtres, y ſempre ab triumpho, y victoria dels de Arago. [f] Demanera que deffenſantſe no ſols los feren gran dany, ſino tambe tingueren animo de ferlos retirar, y ſeguir mes de vuyt llegues dins França, aſſolant tota la comarca, ſeguint la victoria fins les portes de Narbona, retiranſe apres a cauſa del temps que ja era de Iuern, ſen tornaren richs ab tanta municio del excercit Frances auian pres, y tots los baſtiments, deſpulla, y bagatge, rendint, y guanyant los caſtells de França ſo es Leucata, Palma, Sitjar, Fitor, Trullas, Rocafort, Sant Iuan de Barro, Vila Seca, Preixera, y altres. [g]

f Çurita lib. 5. ca. 39. 50. 51. 52. 53. 54. 55.

g Blaſco hiſtoria de Arago lib. 1. cap. 16.

A 24. de Agoſt 1542. Henrrich Delfi de França fill del Rey Franciſco, ab excercit de cent mil homens de peu, y vuyt mil Caualls, 60 peces de artilleria de batre, aſſitia la Vila de Perpinya, y en lo ſiti eſtigne nou ſemmanes ſembre combatent, y eſcaramuçant, fins que dos cõpanyes, los demes naturals de la vila, al mitg del dia ſenyalat ab camiſes blanques de ſobre loveſtit, hiſqueren al camp, y los enclauaren part de la artilleria, demanera quels obligaren, y ab molt gran vergonya, de alçar lo camp, y retirarſe auent ſuccehides grans preſes, y fets de eterna memoria, com mes llarch conſta en la Tragedia tãt elegant de eſta ſola guerra, imprimi Franceſch Satorres ahont eſtan anomenats los noms de les families naturals de Perpinya, obraren dits fets, y los demes, hi aſiſtiren, a mes eſcriuhen de ella *Medina*, [h] *Beuter*, *Vrrea*, *Paulo Iouio*, *Vicent Blaſco de la Nuça*, y altres, ab moltes alabanças, en honrra, titol, y gloria dels Perpinyaneſos, y altres.

h Medina de las grandeſas de Eſpanya lib. 2. ca. 179. o 169. Beuter li. 1. c. 1. 6. ala fi. Vrrea Dialog. de la verdadera honrra militar folio. 90. Paulo Iouio en ſa chro. cap. 61. Vicẽ. Blaſco hiſto. de Arago lib. 4. ca. 26.

La guerra ſuccehi lo any mil cinch cents quoranta y tres, en los paſſos de França, y lo camp format hiſque de Perpinya denes Eſtagell, com apar de les cartes Reyals regiſtrades al Archiu de la Vila de Perpinya, en los numeros de cartas. [i]

i Nume. 165. 166.

En

En lo any 1570. en la ſemmana dels Rams arribaren deu mil Lluthe rans anomenats Arriſtes, fins la Vila de Eſtagell en Roſſello, cremauen eſpecialment les Eſgleſies, matauen los Capellans, y feyen altres inſolencies. En deffenſa, y offenſa de dita maluada gent ſe poſa tot Roſſello en arma, y orde ahont arribà lo Princep de Melito qui era Lloctinent, y Capità General les hores ab molta gent de Cathalunya, y ſe poſaren als paſſos, atemorizãlos; demanera q̃ no goſaren entrar, hãs de temor girarẽ les eſpalles, y ſen fugiren dins França.

La entrada feren ala vall de Aran, tres mil Llutherans, per Capita lo Veſcomta de S. Girons lo any 1579. y poſaren ſiti a la Vila de Salardu, de hont hiſqueren ſols deu homens, y los desbarataren, cas notable de memoria, quels cauſaren tant temor quels feren fugir, y acudint la demes gent de Salardu los expelliren de tota la Vall, ab preſa de moltes armes, y altres deſpulles. [a]

a *Blaſco de Lanuça hiſto. de Arag. Thom. 2. libre 4. cap. 21.*

A 19. de Agoſt 1597. dia de Sant Magi glorios, al deſcuyt dos horas abans de dia arribaren junt les murallles, y portal de Elna de la Vila de Perpinya quinſe mil Franceſos, per Capita Alfonſo Hornano Corſo, ab deſigne d' poſar mortarets a dit portal, y dar aſſàlt de improuis, y guañar Perpinya, y no obſtant quels trobaren en deſcuyt, y ſens ninguna prouiſio, deſarmats tingueren esfors, y animo ells mateixos ſens ſocorro, ni ajuda de altres per repellirlos, demanera que acorreguts, al cap de tres dies que agueren cremada, y robada part de la cãpanya, y comarca matãt, y captiuant los que trobauen, comes notori a tots encara dels que a vuy viuhen, ſen fugiren en França.

De dits temps tantas improuiſas entradas feren los Franceſos en Roſſello, y Cerdanya particularment lo any 1598. en lo mes de Maig a Cerdanya ahont los naturals ſe portaren tant varonilment que de tres mil Llu terans q̃ del Cõtat de Foix, y altres parts eren entrats, deuãt la torra Serdana, mataren la major part ſens morir apenes ningu de dit Comtat. [b]

b *Oliba de jure fiſci Epiſtol. ad lares pater nos.*

Lo any 1598. la empreſa volguerẽ fer los Franceſos de pẽdre Moſſet en Comflent a trahicio mes de 800. y ja guanyada la major part, foren expellits, y reſtarẽ los naturals abvictoria.

Lo mateix ſuccehi a Eus lo mateix any 1598. auia ſuccehit a Marqueixanes al primer de Iuny 1597.

La entrada ferẽ ala Vila de Illa en Roſſello, a 14. de Maig 1598. cas de admiracio, y gloria dels naturals de ella, que gran part de tres mil Franceſos auian guanyada ja la vila al deſcuyt, feut bolar vna Torre ab vna falſitja de poluora, q̃ eſtaua junt ala muralla, entrant per la porta de ella, y apoderats de la vila retirats los naturals ab vna part, ab animo inuẽcible, remetent junts a ells, y ab ajuda de les dones, y minyons ab pedres los ferẽ retirar, expellint los del tot, deſpeñantſe molts dels Frãceſos per les muralles, altres acouardats ſe deixauan matar. Demanera q̃ ab eſpay de ſols dos hores, reſtaren llibres, y quãt atribà lo ſocorro de Perpinya, y altres parts eren ja fugits en França, y los de la vila del tot deſſliurats, reſtant los eſpectacles en los carrers, y plaças de la Vila de tanta multitut de morts, q̃ tingueren ab carros traurer fora a enterrar als camps, reſtant del tot victorioſos, y triumfants.

Caſi lo matei auia ſuccehit ala vila de Vinça en Cõflent a 22. de Octubre 1592. ahont al deſcuyt entraren vna nit mes de 500. ſoldats Frãceſos, y ab gran valẽtia dels naturals apres de auer eſtat mes de 4. hores dins forẽ expellits, y molts morts, y aixi be ab la altre comeſa feren a dita vila de Vinça lo any 1598. a 12. de Mars mes de 500. Llutherans, dels quals ſe deffenſaren, y deſſliuraren ab gran animo, y valentia.

Moltes

Moltes altres guerres, conquiſtes, y fets hazanyoſos ſe podrian comptar dels naturals de dits Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya en proua de llur valentia, y animo, com de tot eſtan plenes les hiſtories, y aixi be de tants infortunis, robos, plagis, y captiuitats de molts naturals quels coſtan grans milanars de reſcats. De manera que tota la cordillera, y frontera deſde Roſſello, Comflent, Capſir, Cerdanya, Vrgell, y lo demes de tota Cathalunya, que confrontan ab la nacio Franceſa han tingut, y tenen ſempre de eſtar en vna continua vigilancia, y guarda, y de tot ne tenen fet ja tant gran habit queu prenen, y guſtan com a naturals fruyts de llur terra, los quals ſi be donan en moltes occaſions grans amargures, y peſars, ab tot com les demes vegades ajen de ſer per empleos en ſeruey de Deu, Rey, y Patria, de la margura trauhen dulçura, del peſar gloria, del treball alivio, de la triſteſa alegria: puix ſon medis de la pau, y tranquillitat del be comu de tota Eſpanya, a la qual ſeruei-xen de muralla, y deffenſa, **que es lo que han de preciar mes los honrats que llurs particulars intereſſos, y quietut, preferint com a nobles patricios, lo benefici comu al particular.**

En tota la narracio ſuccinta de dites guerres no he referida coſa falſa, ni affectada que no ſia ab majors titols de honrra, y blaſons referida per los Eſcriptors, Chronichs, é hiſtorichs cotats, los demes eſtranys qui refereixen les dites guerres a la llarga per jornades, y caſos particulars ahont les podra veurer lo Lector, que jo he tingut de ſumarles a ſoles, que referirles com ſon, tenia meneſter moltes vides per tenir temps de eſcriurerles ab thomos continuats, tot ſe trobará en ells, y en los archius, y que de totes dites, y altres guerres han ſempre triunfat, y ninguna altra nacio pot dir cas cert, y vertader queu aja de ells, de manera que ſempre han tingut, y conſeruat lo ſenyor elegiren. Deſque los Comtes particulars ho foren, y entraren a la Corona de Arago ſon eſtats ferms, y conſtants, y eſtaran los demes ſegles, y vidas a gloria, y ſeruey de Deu, Rey, y patrias.

§. 7. *De la lliberalitat en los donatius, y altres ſerueys han fet los de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya a llurs Reys, y ſenyors.*

LA vertadera proua de la lliberalitat en los donatius, y altres actes han fet los de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya als Comtes, y ſenyors fan les xexanta y vuyt Corts los han celebrades, en totes les quals conſta que aixi Eccleſiaſtichs, com Militars, y Reyals han fet molts donatius, y ſerueys de molts centenars de milanars **donats ab gran amor, y voluntat, ſocorrent ab bens, auers, y perſones, com ſe es viſt proua en totes les occaſions,** y guerres dalt referides * y ames a totes les neceſſitats dels Reys, fins a empenyarſe, y manlleuar notables quantitats, com llargamẽt, y en quals fets ſuccehi ja; ſe referi per lo Rey Don Marti en la propoſicio feu en les Cortes de Perpinya any mil quatrecents y ſis, [a] ab eſtes paraules tant fauorables.

* *Del fo. 53.*

[a] *Carbo. fol. 253.*

Pero la voſtra lliberalitat es tanta, que podem dir que james noſtres predeceſſors no agueren neceſſitats, que tots temps no ſien eſtats per voſaltres ſocorreguts: è a prouacio de aſſo no cal ſino guardar la ajuda que fes al ſenyor Rey en Iaume, per conquiſtar lo Regne de Mallorca. *Quan-*

ta fonch la ajuda quels Cathalans feren al Rey en Pere Quart aui nostre, en la guerra dels Franceſos, no contraſtant que meteſſen llurs coſſos a mort per ell, mes meteren hi llurs bens en ſon poder per manlleuar moneda, per mantenir la guerra. No̅s cal anar lluny ſino veurer la noble ajuda que voſaltres fets al Rey noſtre Pare en ſes neceſſitats, ſingularment en lo fet de la vnio, y en la guerra de Caſtella que en vna Cort que tingue als Cathalans en Tortoſa, li donaren per mantenir la guerra deſaſet comptes de maneda.

Per eſtos, y altres fets obligaren los Cathalans, que Çurita [a] eſcrigues de ells vna ſingular alabança del temps del Rey Don Pere Segon, *de la gratificacio que deuia a la nacio Cathalana: perque may Princep fonch mes ben ſeruit de ſos ſubdits, que fonch dit Rey dels Cathalans en la empreſa de Sicilia, y de les Prouincies de Calabria, y Pulla, y del principat de Capua per mar, y per terra, aqui principalment ſe deu la gloria de la conquiſta de aquell Regne.*

a *Tomo 1. lib. 4. cap. 40.*

Es hi a mes lo altre teſtimoni de viſta del Rey Don Marti.

Car podem dir que en tots fets de armes hon Cathalans ſian eſtats, ſe ſon moſtrats tots temps virtuoſos, è valents, &c. O quant era glorioſa aquella viſta que hom vebes aixi la ſua nacio virtuoſament obrar, car nos podem fer teſtimoni verdader, que en los combatiments dels llochs, com la vn de ells, per colp de Cantera era enderrocat, laltre ab gran ardiment li pujaua per la eſcala don aquell era caygut: altres que apres que ala Bombarda auia ferit, è mort algu, laltre preſt ſe metia en lo forat per eſtuayr lo mur don la Bombarda tiraua, encara que vebeſſen pare, fill, germa, o coſigerma, o parent, mort tampoch ne curauen, com ſi nols atangues res, &c.

Son hi a mes les memories antigues del dret de Bouarge ques atorgà al Rey Don Iaume per la conquiſta del Regne de Valencia, [b] lo donatiu per la conquiſta de la Romania dalt referida, lo ſeruey offeriren per la guerra de Napols. [c] La Caualleria al Rey Don Iuã per quatre anys. [d]

b Çurita *p. p. lib. 3. c. 15. lib. 2. c. 69.*

c Çurita *p. p. libr. 14. c. 35.*

d Çurita *p. p libr. 18.*

Es hi a mes la memoria viua de la conſtitucio feu lo Rey Don Ferrando Segon en Barcelona, en lo any mil ſinch cents y tres, ſobre la lluhicio del cenſal de preu de doſcentes y vint milia lliures, de penſio annual de onſe milia lliures, moneda de Barcelona, del qual fonch fet ſeruey a dit Rey Don Ferrando per la cort general, per ell celebrada en lo Moneſtir de Sancta Anna de dita Ciutat, any mil quatrecents noranta y tres, y tants altres ſerueys en tantes Corts, fins les vltimes del any mil ſinch cents noranta nou, de vn milio, y cent mil ducats.

Fan teſtimoni tambe los priuilegis, y altres actes de totes les Ciutats, Viles, y llochs de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya no ſols dels Magnats, Nobles, Cauallers, y homens de Paratge, com apar en lo priuilegi *del Rey Don Ferrando, concedit al eſtament Militar, dat en Barcelona a vint y hu de Iuny, mil quatrecents y tretſe,* [e] lo qual anomena ab eſtes formals paraules, *grans, notables, molts, y agradables ſerueys per ells fets a ſos Reys*: pero tambe dels demes Braços, y ſingulars, y de les mateixes Vniuerſitats, en tots los quals conſta que quiſcuna en differents occaſions ha donades notabliſſimes quantitats, com ſe veu de la nobiliſſima Ciutat de Barcelona, en tantes occaſions de auer ſeruit a ſos Reys, y ſenyors, en perſones, bens, y auers, en quantitats de deu mil, vint mil, cinquanta mil, y altres majors.

e *Prag. vnic. tit. de offi. de Camerlench.*

Moltes

Moltes altres se troban en los priuilegis de la fidelissima Vila de Perpinya de auer seruit, y donat als Reys y senyors en moltes occasions notables quantitats, com a par dels priuilegis que baix se referiran a son lloch. [a]

[a] *Lib. 4. c. 5. §. 3. lib. 5. c. 9. §. 4.*

Semblants serueys, y donatius se troben en les demes Ciutats, y viles, com quiscuna en sos actes, y priuilegis experimenta, y pot clara, y certament prouar.

Son y a mes lo fets particulars, de les conquistes, y empreses feren en seruey de dits senyors en bés, y persones com a par dels mateixos actes, y Escriptors en lo §. precedent referits, y en lo discurs del present llibre a son propri lloch, de quiscu se prouaran.

Capitol XIIII. Dels titols de honor de noblesa, y son origen, etbimologia, diffinicio, y diuisio.

LO vulgo comunament reb gran engany, entenent quels titols de nobles, y noblesa sols son dels que a vuy son tractats, y coneguts ab titols nobles, o Dons essent a la veritat que los actes per los quals de dret se alcãça noblesa son molts mes, so es tots los que son compresos baix dels cas sos generals seguents, virtuts, fets propris, y naturals, sanch, y estirpe, feus, officis, armes, letres, riqueses, llibertats, franqueses, priuilegis, y gracies especials.

[b] *Otbalo. de nobil. Hispan. 2. p. c. 4. n. 14. Bouad. polit. lib. 1. c. 4. n. 3.*

Ans de entrar a la explicacio de tots ells, es necessari saber primer que la (noblesa) es vn titol, renom, y atribut general que introduhi lo dret de les gents encontinent que la llanesa, y simplesa humana fonch corrompuda feut differents, y propries les senyories, la qual se ana introduhint, y concedint per dignitat, y excellencia a certes calitats de gents en los pobles, y republiques. [b]

[c] *Tiraq. de nobil. c. 2. n. 27. 42. Ota. 2. p. c. 4. n. 2. 4.*

Te son origen ja desdel principi del mon com ab molts exemples proua Arce referint a dames que la que es mes coneguda en Arago, y Castella es de la expulsio dels Moros. [c]

[d] *Aristo. lib. 3. pol. Tiraq. de nobil. c. 2. n. 9.*

[c] *Cap. 2. n. 11.*

Lo titol de noble, y noblesa pren sa ethimologia del nom (Noscibilis) [f] que es esser conegut, [g] de aqui als decorats de titols de noblesa prenẽt lo effecte de la cognicio que es ser coneguts, estimats, y honrrats, pera tots, [h] donan altres semblants, so es de clars per qualseuol causa ques alcança noblesa, [i] com a atributs de la coneixensa clara se te de aquells, y de aqui ab titol de cortesia se pot dir vo sa claredat, [k] y en superlatiu clarissims, [l] o illustres, ques lo mateix que clars, [m] y resplandents, [n] o alts. [o] sublimats, [p] isignes, [q] inclits, [r] notables, [s] famosos, [t] generosos, [v] vrbans, de ells lo de vrbanitat, y cortesia per esser mes estimats, y differẽciarse dels altres que nou son com los vilans, rusticbs, y altres. [x]

[f] *Cap. 2. n. 13.*

[g] *Cap. 2. n. 17.*

[h] *Cap. 2. n. 19.*

[i] *Cap. 2. n. 20.*

[k] *Cap. 2. n. 21.*

[l] *Cap. 2. n. 25.*

[m] *Cap. 2. n. 26.*

[n] *Cap. 2. n. 36.*

[o] *Cap. 2. n. 38. 41.*

[p] *Cap. 2. n. 47.*

Per lo contrari los innobles son los que no son coneguts, [q] los quals tenen altre titol contraposat, so es de obscurs, [r] y per figura les tenebres, y obscuredat, [s] de aqui los titols, y nõs de humils, [t] infims, [v] vilis, y rustichs, y altres molts.

[q] *Cap. 2. n. 58.*

[r] *Cap. 2. n. 4. 6. 7.*

[s] *Tullius lib. 2. off.*

Lo titol de noble, y noblesa es nom general que compren no sols homens pero tambe les demes coses naturals, corporals, è incorporals tant per coses bones, com males, tant en alabança, com vituperi, y de aqui se diu acte noble, edifici noble, cauall noble, ramera noble, pintor noble, y mes de tres cents exemples que per abecedari prouan Tiraquello, y altres Escriptors. [z]

[t] *Otalora 2. p. c. 4. n. 5. Tiraq. c. 2. n. 14.*

[v] *Cap. 2. n. 16.*

[x] *Cap. 2. n. 23.*

[z] *Cap. 2. n. 24.*

La experiencia mare dels desenganys, amostra a tots los que son en esta vida mortal en totes les coses creades en particulars en los estats, y titols de honor de nobles, y altres que lo quil a tingut de alt per vn de qualse-

[y] *Cap. 2. n. 54. 55.*

[z] *Otalor. 2. p. c. 3. n. 12. Tiraq. c. 2. del n. 18.*

qualseuol acte honrros ha experimentada la facilitat ab que possa al baix, y pobre, lo del estimat al aborrit, lo dichos, y afortunat; ab desditxat, y altres ab los quals se veu clarament la inconstancia te lo mon passant a vns y altres, y als qui menys lo pensan, vns en pujar, altres en baixar, en tots los estats que tinch fins assi referits, sens saber donar alcans les demes vegades de les causes, y sols resta cert lo desengany de tanta mudansa. No esta libre de ella la noblesa acquirida de vna, o altre causa, que son tantes quantes inclinacions virtuoses de virtut, lletres, armes, y politica.[a] De aqui los Escriptors diuideixen la noblesa en politica, que es de la virtut, y bons costums, o legal, y ciuil qui es de la sanch generosa.[b] Altres fan altra diuisio en tres especies, so es Theologica, o sobrenatural, la segona natural, la tercera politica; la Theologica es la ques alcança de la virtut, amor, y seruey de sa diuina Magestat, la natural es ab tots los animals rationals, y irrationals, tant en be, com en mal, en los rationals consisteix en los habits, y mereixer, conforme es en lo subjecte del home que es lo que distingueix lo noble del innoble, lo esclau del libert, en lo estar, mando superioritat, y differencia dels altres, esta es en los naturals, y fets propris, sanch, animo, y les demes. La tercera Noblesa es anomenada Politica, y Ciuil, que es la qualitat, y honrra se alcansa per gracies dels Princeps per los quals son auentajats, y differenciats los vns dels altres.[c]

Per estes diuisions se ensenya que la noblesa no es sols la ques dona, y te per particulars priuilegis en Espanya de Nobles ab titols de Don. N. &c. sino tambe de tots aquells que per raho del estament, o titol son coneguts, y differenciats dels demes populars, y per raho dela cognicio, y differencia estimats, y de aqui mes priuilegiats exempts, e immunes dels actes ordinaris.[d] Demanera que en esta significacio, no sols los Princeps, Duchs, Comtes, y altres titols majors, pero tambe los Cauallers, generosos, homens de Paratge, Ciutadans, y Burgesos hõrrats. Doctors, Licenciats, y altres entran baix lo titol de Nobles per raho dels estaments, y titols differenciats, coneguts, y priuilegiats dels altres.[e] Entre los quals mateixos hia graus de majors, y menors, segons los titols, estats, y persones, so es de Nobles, molt nobles, y nobilissims,[f] y tots enteses baix lo titol de nobles. Lo ques confirma ab lo que tots los Escriptors escriuhen de noblesa, per prouar lo titol de ella posan los Priuilegis, exempcions, y fets memorables ab les prerogatiues gosan segons les quals anomenan, coneixen, y amostran qui son nobles, y no altrament.

[a] *Don Francisco Gilabert en lo discurs de vertadera nob. del n. 66. als seg.*

[b] *Bouad. Polit. lib. 1. c. 3. n. 23.*

[c] *Otalora de nobil. 2. p. c. 3. per tot.*

[d] *Otalor. 2. p. c. 2.*

[e] *Tiraq. de nob. c. 2. 29. Otalora 2. p. c. 2. 4 num. 5.*

[f] *Tiraq. c. 37. del num. 63. fins 84.*

§. I. *De quantes maneres se alcansa noblesa, y titol de noble.*

LA noblesa, y titol de noble se alcansa de moltes maneres. Primerament per las virtuts Theologals, y Cardinals, morals, naturals, y fets propris, y demes virtuts, com dalt esta prouat. Demanera quel que esta dotat de dites virtuts, ames dels propris titols de honor que de quiscuna de ella se alcansa, gosan tambe lo particular de nobles, y noblesa.

Se alcançan tambe per linatge generacio, y sanch, com se prouara al capitol seguent. Aixi be se alcansan per les scienties, y arts liberals[g] per les quals se donan tants titols differents de noblesa, com son sciencies, y saber, y en particular los de Doctors, Mestres, Licenciats, y altres com copiosament se explicara baix[h] en particular dels que gosan en Cathalunya Rossello, y Cerdanya.

Aixi be se alcança noblesa per raho de officis primerament en los Princeps, y Senyors supremos per lo officide

[g] *Tiraq. c. 7. per tot.*

[h] *lib. 3. c. 12. als seguents.*

[a] *Bouad. lib. 1. ca. 4. n. 3.*

ci de amparar, gouernar, y mantenir les Republiques, començant ja dels Assirios, y Egypcios. [a]

[b] *Bald. in l. iudices. C. de digni. lib. 12. Mastrillo de magistra. lib. 5. c. 3. n. 12. Bouad. p. p. li. 1. c. 4. nu. 3.*

Secundariament als qui per dits Princeps son empleats, elegits, y honrrats en officis, [b] y magistrats.

Esta regla segons sa naturalesa, es general per tots los ministres de justicia per los quals generalment se illumina lo mon, [c] com nos ha deixat difinit lo Emperador Iustinia, [d] y per eixa causa son tinguts, y posats en noblesa, y dignitat, [e] quant a la noblesa, y priuilegis de dret comu, no empero en lo titol particular de Don que es de manera, y especie de noblesa de Espanya, com se prouarà baix, lo qual titol nos dona per offici generalment a tots los ministres de justicia, sino es en los supremos Cancellers, Vicicancellers, Bisbes, [f] y altres los quals en esser elegits poden intitularse Dons, [g] y no altres.

[c] *Bouad. lib. 1. c. 3. nu. 3.*

[d] *Auth. habita. C. ne filius pro pat. Chasan. in cap. glo. 8. p. consid. 31.*

[e] *Bouad. 2. p. lib. 3. c. 1. n. 22. glo. DD.*

[f] *Borrel. de reg. chato.*

[g] *Mastrillo de magist. lib. 3. ca. 10. num. 110.*

[h] *Tiraq.*

Semblantment se alcança noblesa per feus, y jurisdiccio en la dignitat, o cosa enfeudada sia ducat, o altre inferior, ques anomenan segons termens de dret, feus, nobles, [h] estos se donã per la inuestitura, y titol Reyal, que es lo primer que dona lo Rey, los altres despres son dites renouacions, o regoneixenses, [i] y com mes clar baix se prouarà, al llibre tercer. Amostrant los feus, nobles, gosan los Cõtats de Barcelona Rossello, y Cerdanya.

De la mateixa manera se alcança noblesa en molts altres fets propris, [c] com de estar, o assentar al costat del Princep, [l] de auer ennoblit son origen, [m] de tenir cõcedides per lo princep armes, è insignies de noblesa, [n] regalies, preheminencies, franqueses, llibertats, y exempcions. [o]

Noblesa, aixi be se alcança per cõsuetud, [p] y vs per quant de dret es noble lo qui es segons la opinio del poble, y per al contrari innoble, si per tal es tingut, encara que tinga molta noblesa. [q]

[i] *Olib. de iur. fisci. c. 9. n. 21. c. 15. nu. 10.*

Se alcança noblesa per prescripcio, [r] Riqueses, [s] Clime, Constellacio, predominacio de Estels, y Planetes, Nacio, Terra, [t] Patria, Prouincia, milicia com de quiscuna baix se prouarà.

[k] *Tiraq. de nobil. c. 6. n. 9.*

Se alcança tambe noblesa per priuilegis, y gracies especials dels Princeps, [u] a llibera disposicio, ab moltes, o poques prerogatiues segons ells volen, [x] estos priuilegis, y gracies de noblesa son ab tants titols, y maneres diferents, com son les terres y Prouincies del mon. De modo que per tenir noblesa de priuilegi, no es necessari quel Rey crehe noble sino que li done vn de aquells titols, y prerogatiues, que en la terra ahont se concedeix son nobles. Estos en Castella, Portugal, Nauarra, y altres parts se anomenan, è intitulan ab titol de Hijos Dalgo, Infanfons, y altres, en Frãça, Gentils Homens; en Italia Valuassors, en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, Nobles, Caualliers, o Militars, generosos, y los qui gosan les prerogatiues, inmunitats, llibertats, exempcions, y priuilegis, y per los quals se entenia noblesa per priuilegi qual es, com consta de tots los Escriptors que escriuhen de ella, en particular Otalora en lo llibre intitula de la noblesa de Espanya; tota sa principal materia conte de les exemciõs dels tributs, y pechos, y dels priuilegis, y llibertats, y los que aquelles gosan intitula propriament nobles, no sols los majors de Comtes, Vescomtes, y altres, los quals per sola creacio de la dignitat son nobles com baix se prouarà; sino tambe tots los demes que gosan dits priuilegis, y prerogatiues.

[l] *Mastrillo de mag. lib. 5. c. 3. n. 113. Tiraq. c. 6. nu. 10.*

[m] *Mestrillo li. 5. c. 7. n. 114.*

[n] *Mestrillo en dit lloch nu. 115. Tiraq. c. 6. n. 12.*

[o] *Mestrillo de magist. lib. 1. c. 15. n. 15. 16. Otalora de nobil. 4. p. c. 1.*

[p] *Tiraq. ca. 10. p. tot.*

[q] *Tiraq. c. 10. n. 6.*

[r] *Tiraq. c. 14.*

[s] *Tiraq. c. 4. c. 21. n. 12. 14.*

[t] *Tiraq. cap. 11.*

A mes dels dits se solen en Espanya,

[u] *Boua. en sa polit. lib. 1. c. 4. n. 3. Otalor. 4. p. c. 1. num. 1. Mestrillo de magis. lib. 3. c. 10. n. 99. als seguents Tiraq. c. 6. per tot.*

[x] *Mestril. li. 5. c. 3. n. 113. Tiraq. c. 6.*

[y] *Otalora de nobil. 2. p. cap. 3.*

y en particular en los comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya concedir priuilegis expressos, y particulars de Nobles, creantlos lo Rey nobles, y que gosen les prerogatiues de Nobles, estos se differencian dels altres, en lo que com a nobles, ames dels priuilegis dels altres gosan lo titol de nobles, com de Don. N. o Noble N.

Los altres que son nobles per altres noblesses de les causes precedents, no gosan los titols de Dons, exceptats los de feus de dignitats nobles, com de Ducats, Marquesats, Comtats, y altres, y aixi be dels officis preheminets com esta dit dalt.

Estos titols dels que son creats nobles ab especial Priuilegi en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya tenen particular estat en lloch dels Comdors, o Comitors antichs, com se probara baix, [b] different dels altres, que per altres dites causes tenen noblesa, y estos son los que sols gosan los titols de Don, y no los altres segons les mateixes nostres lleys municipals, en tant que ja son differents estaments, y aixi los tracta, y reputa la terra, y la generalitat anomenant Nobles differents dels militars, generosos, homens de paratge, y altres com apar en les Pragmatiques, [c] y baix constara. [d] La causa a monludici deu ser que ab los altres nos te per tant certa la noblesa que pugan pendre lo titol com aquells que tenen ab expressa concessio Reyal, demanera que si tots los nobles de les dites altres maneres tenian abonada, y certa la noblesa en llur cap de boca del Princep sens dupta podrie intitularse nobles, y Dons, encaraque no fossen creats expressament nobles com apar per exemples en aquells quis assentan al costat del Princep, tenen feus de dignitats Reyals, o officis com esta dit, y altres molts que per altres causes les Histories los anomena Nobles, y Dons, com als Infants, Infantes, y altres homens auentatjats.

Estos gosan tambe del titol de nobles, encaraque no sian especialmẽt creats nobles lo ques confirma en lo que en los priuilegis, y gracies que dona lo Rey de nobles sols son quels crea nobles, y que gosen priuilegis de nobles: Demanera quel priuilegi no es sino la certificacio del Rey que es noble, y gosa priuilegis de nobles, quals sian estos Priuilegis, ames dels Particulars que en les gracies se acostuman posar, com se dira baix, nos trobara altres sino los de dret comu que gosan tots los altres nobles per les altres causes referides, y aixi quãt a dret comu noy ha differencia dels altres nobles de lletres, virtuts, armes &c. sino quant a les lleys municipals de nostres Comtats, y per eixa causa en Espanya, y en particular en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, venen a tenir per si vn particular estat different dels altres, y de aqui esser rebut anomenarse ells sols nobles, Don. N. y no los demes, y ja per ley deffinit que sols los dits tenen titol de nobles, y aquells sols que son ennoblits, y anomenats nobles, y per lo Rey ab priuilegi de certa sciencia, demanera que no bastaria fossen anomenats per lo mateix Rey ab paraules enunciatiues nobles [e] en altres actes sino es ab paraules, é intencio de ferlos nobles.

La applicacio de totes les noblesses referides en lo present §. se troba clarament, y ab certitut en los naturals de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya per tots los actes que donan noblesa, com o testifica lo Rey Don Marti en les corts celebrà en Monso any. 1373. [f] y per los demes constara en lo discurs del llibre en particular al capit. seguent.

§. I.

§. II.

Mes. trillo de Magist. lib. 3. c. 10. d. n. 101. 110 als seg.

[b] *Lib. 3. c. 3. §. 3. 4.*

[c] *Prag. 1. 2. 3. 4. tit. depriuileg. mil.*

[d] *Lib. 3. c. 3. §. 3. 4 als seg.*

[e] *Cancer tom. 3. var. c. 3. num. 9. Tiraq. de nob. c. 6. nu. 1. 9. 27.*

[f] *Carbonell. fol. 251. 4. col.*

§. 2. *Dels priuilegis, gracies, y prerrogatiues dels Nobles de dret comu en tots los caſos, y actes de nobleſa.*

LOs priuilegis de nobles de dret comu ſon molts. [a] An de ſer preferits als altres en officis, honrres, magiſtrats, dignitats Seculars, y Eccleſiaſtiques. Mes facilment ſon diſpenſats. Per ells, y en llur fauor ab mes facilitat ſe proſum. Les promeſſes de ells ſe tenen per cumplides. En fet propri ſels dona credit. La paraula de ells val proua. Lo teſtimoni es demes ſe que del innoble. En les coſes leues per los officials ſels deu donar la caſa per preſo. En cas fujan no poden per ſo eſſer los officials querelats. [b] Sino es per delictes grauiſſims no poden eſter capturats. En les eleccions, y veus en paritat perfereixen los nobles. En los tudors nobles nos preſum frau. La nobleſa ſuple la edat. En Caſtella, y Arago goſan immunitat en llurs caſes los delinquents. [c] Han de ſer preferits en embaixades. Han de ſer reſpectats, honrrats, y eſtimats, y ſaludats. Se ha de anar en llur caſa per rebre de ells teſtimoni. No poden eſſer deſafiats per innobles. Poden portar armes prohibides. (Aqueſt priuilegi en eſtos Comtats no es rebut ſols es entes en les armes deffenſiues.) [d] No poden eſſer capturats per deutes ciuils. Deuen eſſer punits menys quels altres. No poden eſſer punits a b penes vils com aſſots, péjar, ni altres. No poden eſſer atormétats ab tormens de plebeyos. No poden eſſer conuinguts a pagar ſino en quant poden, lleuat nols falte lo neceſſari. Poden portar en les funeraries les armes, Imagens, y empreſes de ſos paſſats. Los llegats ſe interpretan mes llarchs als nobles. Son immunes de carrechs publichs. Quãt preſtan los homenarges dels feus han de ſer rebuts ab mes honrra. Los actes comuns del noble, y Plebeyo han de eſtar en poder del noble. Se differeix lo deute comu ſegons lo vot, y parer del noble. Quant ſon citats han de ſer en eſcrits. Nos pot intentar accio famoſa, ni de dol contra lo noble. En dupta ſe ajuda, y affauoreix ala nobleſa. Son exempts de carrechs Reyals, y perſonals en bens, y perſona. [e] No poden eſſer obligats a apoſentar ſoldats, ni altres ſino es, eſtant la Cort, y perſona Reyal al lloch, en lo qual cas ningu ſe pot eſcuſar, y altres molts [f] Goſan, y poden tot allo que es conuenient al titol, y dignitat.

Eſtos Priuilegis, y los demes que refereixen los Auctors dels nobles competeixen a tots los q̃ de dret comu ſon nobles del mes principal, y major Princep al menor que goſa de nobleſa, encaraque ſia popular ſols tinga vn cas de dita nobleſa; jatſia no ſia ſino de riqueſa [g] abonada, empero ab la forma dalt dita.

Ames de dits priuilegis generals ſe ha de aduertir que als mes nobles competeixen molts altres ſegons la nobleſa de quiſcu que no competeixen als altres, com per exemple los titulars que tenen dignitat Reyal, Duchs, Marqueſos, Comtes, y altres a mes de goſar de dits priuilegis comuns, goſan de molts altres particulars que competeixen a quiſcu de ells, ſegons lo titol dels quals refereix, 44. *Meſtrillo.* [h] Entre altres q̃ no poden eſſer capturats ſino es conſulat lo Princep. Son Conſellers del Rey. Paſſan los titols a mullers, y fills. Precedeixen als demes Conſellers, y Senadors del Rey en les Audiencies, y *Senats*; Aqueſt priuilegi dels titulars ſe ha declarat en Cathalunya no procehir en reſpecte de tot lo Senat, o del Canceller, o Regent la Concellaria. [i] *Sils* titulars ſe crean Concellers ab adminiſtracio

a *Tiraq. proua tots los ſeguents c. 20. 21. del num. 1. fins 200.*

b *Tiraq. en dit lloch nu. 28 Boua. 2. p. lib. 3. c. 15. n. 9. als ſeguents.*

c *Boua. lib. 2. ca. 14. n. 10.*

d *Baix lib. 3. c. 4*

e *Bouad. lib. 1. ca. 15. num. p. 13.*

f *Bouad. en dit lloch n. 2. add. cap.*

g *Bart. in l. capitalium C. de pœn. l. 2. de leg. 1. al principi.*

h *Meſtrillo de magiſt. lib. 4. ca. 13. n. 44.*

i *Fontanella de pac. nup. p. 1. clau. 3. glo. 1. num. 5.*

niſtracio precehexen als demes Reſtan ab los titols encaraque perdan los eſtats. Son inmunes, y exempts dels carrechs de les Ciutats, y Viles. Han de ſer honrrats, y eſtimats per lo Princep, y fos Llochtinents en ſalutacions, aſsientos, cubrirſe. Poden tenir dozel, y almoades en llur caſa, encaraque ſols ſia ornament Reyal (Eſta prorrogatiua tambe goſan los Bisbes.) Son propries Capitans del Rey, o Regne. Poden portar armes. En obtenir lo titol alcanſan ab lo titol Reyal juntament lo de noble. No poden ſer torquits ſino en crims de leza Mageſtat, Llur caſes goſan de titol de Palau. Portan corona per Simera en lloch de Selada en llurs armes. En los publichs Hoſtals han de precehir als ja hoſpedats, y altres moltes que proua ab moltes doctrines dit Meſtrillo en dit lloch. [a]

a *Meſtrillo en dit lloch.*

Molts de ells ſon ſenyors ſupremos, y per eixa cauſa goſan de totes les prerrogatiues, preheminencies, regalies que competeixen al Princep, com lo de batre moneda, y les demes encaraque nou tingan per conceſsio. [b]

b *Borr. de Reg. Cathol. preſtan. c. 31. nu. 24.*

Los nobles en Cathalunya, Roſſello, y Cerdany de priuilegi que intitulam Dons, goſan molts priuilegis particulars ſegons noſtres lleys, que nols goſan los de les altres nobleſes ques referira baix lib. 3. cap. 4.

Las rahons, y cauſes perque dits nobles han de ſer aixi honrrats priuilegiats, y eſtimats refereixen llargament dits Eſcriptors cotats, y ſe trau del que ſe ha dit fins aſsi, y en lo diſcurs de tot lo llibre ſe prouara.

§. 3. *De les obligacions particulars dels Nobles, per raho de la nobleſa.*

AMes de les obligacions tenen tots los titols de honor ques refereixen en tot lo diſcurs del present llibre, los que ſon nobles, o tenen lo particular titol, y honor de nobles, tenen les obligacions ſeguents. [c] Ser mes obſeruants quels altres de la lley de Chriſto, y ſeruey de la diuina Mageſtat, donant llum als altres, y quant a la Religio Chriſtiana ſer los primers en los ſeruеys, y no eſcuſarſe en ningun fet per raho de nobleſa, [d] que fent lo contrari ſon mes ingrats als beneficis de Deu, y donan occaſio los humille.

c *Bouad. lib. 1. ca. 13. 15. Tiraq. de nob. c. 20. del. n 99.*

d *Tiraq. de Nob. c. 20. nu. 99.*

Deffenſar en obres, armes, y paraules tots los actes đ la Religio, y đl ſeruey đl Rey, y Patrias q̃ es lo ħ principal, y offici đils, y aixibe les Republiq̃s, y poble dels tirans, y enemichs, [e] que aqueix es lo origen, y cauſa de la nobleſa. Acudir a la guerra en ajuda, y ſeruey del Rey, [f] encaraque ſien Biſbes, y Capellans, aſsiſtir, ajudar, y valer als officials Reyals, [g] no emplearſe en ninguns actes vils, com a ferlos no pugan eſſer compellits, [h] en tots los actes ſe han de tractar ab Mageſtat, y honor en llurs veſtits, caſes, y tractes pompoſament, Richs, y precioſos, [i] en particular en les funeraries portant les armes, blaſons, è inſignes de llurs paſſats, tant ells com llurs muſſers; No poden fugir ſen deshonor. [k] An de anar recatats en no cometrer delictes, y viurer mes exemplarment, com la nobleſa aumente los cas, y delicte. Fugir en particular de ſer traydors, falſaris, y Heretges en los quals actes degeneran de nobleſa, y deuen ſer mes caſtigats, eſtan obligats a obeyr los mandatos dels Princeps, mes quels altres, acompanyant los, y ſeruintlos, ſeguir los veſtigis de nobleſa dels paſſats, y no degenerar de ella, nos poden eſcuſar de acceptar officis, [l] com a ells toquen principalment, y altres molts que per eſcuſar prolixitat deixo guardãtlos per altre propri lloch baix al titol general de les obligacions tenen tots los titols de honor f. 584.

e *Bouad. en ſa Pol lib. 1. ca. 15. num. 10. 16. 40. ca. 4. num. 3.*

f *Bouadilla en dit lloch c. 15. nu. 18 c. 18. num. 61.*

g *Bouad. lib. 1. ca. 13. n. 77.*

h *Tiraq. en dit lloch nu. 103.*

i *Tiraq. nu. 150. 188.*

K *Tiraq nu. 63.*

l *Bouad. en ſa pol. lib. 1. ca. 15. nu. 2.*

Cap. XV. Dels titols de honor del llinatge, familia, generacio, y ſanch.

PEr llinatge, familia, generacio, y ſanch heretada dels Pares, y antipaſſats ſe alcançan los majors, y mes eſtimats titols de honor, [a] y eſtos ſon no ſols de les virtuts, y nobleſa, que ſon referits als capitols precedents, ſino tambe de tots los altres, com de Patria, Officis, Milicias, lletres, y les demes que al diſcurs ſe referirã, que han donat gloria, recordacio, lloor, reſpecte, y reuerencia a ſos paſſats, y per ells honrra, y titols de honor, vns, y altres en ſer de ſanch, y llinatge aneſtimat en grã manera totas las nacions del mõ, deſdels primers Pares.

Les memories que han reſtat mes viues ſon les dels Romans, los quals ab particular reſpecte conſeruaren los noms, y titol de llurs families, llinatge, y caſes en ſos ſucceſſors, com los de *Fabios, Lentulos, Antonios, Ciceros*, y altres; [b] reſtats dels fets dels predeceſſors, vns de officis en la Republica, altres per ſabiduria, armes, y altres fets, virtuts interiors, y exteriors, y altres moltes cauſes.

Les demes nacions del mon han tingut aixi be ſempre en gran reſpecte los titols de llinatge, y eſtirpe dels paſſats, [c] mes en particular per aquells que goſauan ja llurs predeceſſors titols de nobleſa, la qual a donat ſempre gran eſtimacio, auctoritat, y reputacio als ſucceſſors. [d]

Eſta nobleſa de llinatge es enteſa comunament differente de la que es, per quant ſols la aplican en aquells que han tinguts ſos Primogenitors titols de Nobles, com de Duchs, Marqueſos, Comtes, Veſcomtes, Nobles, Cauallers, Donzells, Generoſos, y altres conſeruant lo mateix los deſcendents, tots los quals noy ha dupta ſino que ſon nobles de llinatge. [e] Empero tambe a mes ho ſon, y entran en lo numero de nobles de ſanch, aquells que llurs Primogenitors, y paſſats ſon eſtats hõrrats, y priuilegiats, per raho de officis, virtuts, lletres, riqueſas, o altres reſpectes de honor, dels quals reſtan memories, y aixi donan nobleſa de llinatge. [f]

Tots eſtos ſon majors, continuant lo eſtat mateix: ſi empero la nobleſa es maculada per actes, per los quals ſe pert, y los demes titols de honor que baix ſe referiran, degenerant de llurs Pares, eſtos no goſan de nobleſa de llinatge, [g] los altres ſi, com a propris generoſos, com ſon los que en Caſtella, Viſcaya, Portugal, y Nauarra ſon anomenats ab titols de Solar conocido, Hijos dalgo, Infanſons, y en Cathalunya ab tantes altres maneres de titols de Donzells Militars, y los demes que goſan priuilegis Militars, ſo es Ciutadans, Burgeſos, Doctors, y altres priuilegiats, tots los quals com de quiſcu ſe ha dit dalt, y baix ſe prouarà, entran en lo numero de nobles de dret comu, y aixi llurs deſcendents goſan de nobleſa de genero, ſanch, y eſtirpe.

Eſtos titols en particular de nobleſa de ſanch es la mes preheminẽt de tots, [h] en tant que anomenada **nobleſa ſimplement ſe ha de entendre per excellencia la de ſanch,** [i] ella preual a les demes, com lo natural al accidental, [k] y quant mes antiga mes digna, y eſtimada. [l]

Tot lo que ſe ha de entendre concorrent ab la antiguedat la memoria de dits titols, y noms, y fets honrroſos de familia, y ſanch, que altrament quant a la antiguedat del llinatge ſols tots los homẽs del mõ ſon iguals, noy ha ningu tant humil que no ſia tant antich de llinatge, y ſanch, cõ lo que mes, eſſent cert que tots de Pare, Aui als demes tenen la aſcendencia, y genealogia ygual, certa fins al Pare comu Adã, queu fonch de tots.

La differencia ſols ſe troba en la conſeruacio dels titols, noms, y familia

a *Tiraq. de nob. c. 22.*

b *Alex. ab Alex. dier. Genil. lib. 1. c. 9. Bor. de reg. cathol. preſtan. lib. 1. c. 4 nu. 52.*

c *Alex. ab Alex. lib. 5. c. 5.*

d *Tiraq. de nob. c. 22. per tot.*

e *Otalora de nobil. 2. p. c. 2.*

f *D. Frãciſco Gilab. diſcurs 3. n. 15.*

g *Tiraq. de nobil. c. 22. nu. 32. Bona. lib. 1. c. 4 n. 14. Otalo. lib. 2. cap. 2.*

h *Deute. c. 1. 15. Eccleſia. c. 10. 17. Prouer. c 31. 23. S. Matthe. c. 1. S. Ioañ Chriſoſt. Omil. in Matheũ S. Marc c. 15. 43. y altres que refereix Buſeo de eſtat. nobl.*

i *Otalo. de nob. 2. p. c. 3. nu. 17.*

k *Otalora 4. p. 3. p. c. 1. n. 5*

l *honor. de mu. & honor. D. Franciſco Gilab. diſcurs 3. num. 20.*

l *Otalor. de nob. 2. p. 3. p. nu. 20.*

lia delspassats, vns ab la memoria dels titols honrrosos q̃ estan dalt referits, y baix mes clar se declararan, los demes alcançats per accidents, y ventura, y de ells la memoriá, cognicio, y prerogatiues a la generacio, y descẽdécia. Altres sens memoria dels titols dels Pares, per no auerla donada la vẽtura de esser senyalats, o coneguts en occasions, sino sempre humils.

Estos vltims se troban, y experimẽtan en dos maneres, vns sens ninguna cognicio de fets honrrosos dels passats, altres que restã sols ab lesmemories viues dels titols honrrosos dels Pares, conseruãt alguns anys les prerogatiues, o perdentse per no tenir fills. Tornant apres als inferiors, y menors estats, lo que succeheix per moltes causes de guerres, pestes, ruynes, y altres aduersitats mundanes, que borran les memories de dits accidents, y vẽtura passant a desgracia, y diminucio, com ho experimentam cada dia, y se prouarà baix al §. segon.

§. 1. *Dels llinatges, y families nobles de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

TOts los dits titols honorifichs de llinatge son auentatjadissims en les families de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, per quant la noblesa, y altres titols de sanch, que tots estan decorats confessan los Escriptors, [a] no dich nostres naturals, que en ells diria lo estrany quey ha aguda affectacio, si be tot està a la proua que ells fan de esser gent antiga, y noble, decorada de memories, y fets memorables de sos passats; pero tambe los demes de Espanya, en particular Çurita, [b] qui ha tret a llum les antiguedats de llinatges de la Corona de Arago, quels de Cathalunya, y Cõtats procedeixen de fonts antiquissimes, com las mes cõfirmades, claras, fabudes, antiquissimes, y verdaderes quey ha en tota Espanya. De aqui se amostra lo euidẽt desengany del error rebé los *Offorios, Pereyras, Enrriquez, Manrriquez, Cordouas, Cucuas, Toledos, Guſmans, Velaſcos*, y tantes altres families nobilissimes, y antiquissimes de Espanya, les quals per los secrets Deu es seruit, han arribat a tenir titols de honor de Duchs, Marquesos, y altres, y a la postre de Grãdes de Espanya, los apar que los demes son escuders, y no bons criats de llurs cases, y cert alguns han de confessar, si venian apurar la limpiesa de Sanch, Noblesa, y Antiguedat *ab los Moncadas, Folchs, Cardonas, Rocabertins, Pinoſos, Cruilles, Erils, Alemãys*, y tantes altres families gosan los Cõtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, (q̃ sols per anomenarles tindria de ocuparme molt) restarian molt atras. En proua de esta veritat donc los mateixos llurs Choronistes, vejan de quant poques de dites families fan mensio, abans de la perdua de Espanya, y trobaran que exceptades les lineas Reyals, y algunes de elles senyalades, moltes encara aguardaren la principi noble molts anys despres, nou dich dels titols de Cõtes, Duchs, Marquesos, y altres, que aqueixos sõ sens dupta molt postrers, com clarament ho ha tret a llum *Alonço Lopez de Haro*, [c] qui les refereix totes, donant principi a ells del Rey D. Henrrich II. any 1369. apres de mes de 600. anys erẽ en Cathaluña, Rossello, y Cerdanya, cõ claramẽt baix se prouara, [d] sino tãbe de la noblesa de llinatge, y antiguedat, per lo q̃ les dites de estos Cõtats ja las anomenan los demes Choronistes, a la mateixa expulsio dels Moros, y abãs, aprouades apres ab tants actes heroychs.

Lo principi, y descẽdécia de tots ells se troba esser de moltes maneres, vns encara cõseruant, y cõtinuãt los nõs, titols, y familia de les antiquissimes naciõs d España, y apres dls Romãs, y ab messeguretat dlsGodos, [e] y altres. Per quant resta auerigual entre tots los

a *Olib. de actio. p. p. lib. 1. c. 3. n. 34.*

b *Çurita p. p. lib. 1. c. 3. fo. 6. vol. 5.*

c *Nobiliarios Genealogicos de los Reyes y titulos de Eſpaña.*

d *Lib. 2. del full 149.*

e *Mier. colla. 11. Alphons reg. in cur. Bar. c. 4. nu. 107.*

los Escriptors, no sols Cathalans sino de Espanya, que los mateixos naturals Romans, y Godos de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, quant los Moros entraren en Espanya, vns se retiraren als Pirineus en gran numero, y alli restaren sens esser conquistats, en particular la major part de Rossello, y Cerdanya: Altres se retiraren a França, vns, y altres foren los mateixos que expelliren los Moros de tota la terra, primer ells sols, y apres ab ajuda de altres nacions, so es Alamanys, Italians, Francesos, y en particular de la nacio Aquitanica, dits Cathalans de Godos, y Alans, dels quals prengue nom Cathalunya, com se prouarà baix.

De estes families restaren poblats tots los que son a vuy de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y de aquells sens dupta se conservan encara molts noms, si be restan memories sols de algunes families, que eren Capitans, caps, y senyors que los Escriptors de aquells temps feren mencio, com se referirà baix, [a] dels altres seguiren lo costum del temps que es lo oluit, y lo que es ordinari en les guerres, y altres fets que sols se escriu dels Capitans, y affectats dels Historiadors, sens posar los noms dels soldats, que moltes vegades son en tot mes auentatjats, y esta es estada la desgracia, que en general resta la memoria certa de la antiguedat, y noblesa de tots: Empero no los noms, y titols de les families, que sens dupte son encara en gran numero, a vuy los successors, y descendencia mateixa de aquells, los vns ab ventura, restant la memoria de nobles, y antichs, y altres ab desgracia, sols coneguts per humils, o per esser cayguts, o no esser se alçats encara.

En proua, confirmacio, y abono de esta noblesa, militan les mateixes rahons que donan de Biscaya los Escriptors; [b] So es de no esser conquistats dels Moros, y los queu foren en tornar, y estar en les propries cases, y families lliberts, y los demes auerse conseruats en les montanyes, sens auerlos pogut may subjectar, en la general perdua de Espanya, se ygualan tambe ab los dits Biscayns, que vns, y altres eligiren senyor, y primer cap ab certes condicions, y capitulacions, com a son lloch baix se pronarà, [c] no pot lo Rey fer lleys sens junta general, y acort dels Biscayns; exemps de tributs, y serueys, com de esta terra se prouarà lo mateix baix a son propri lloch. De manera que quant a la antiguedat, es com sino fossen estats conquistats, y aixi meritament tenan, y podan blasonar de nacio de Godos, y altres principals en abono de llur noblesa de sanch, y llinatge, y guals a la hidalguia, antiguedat, y noblesa de Biscayns, ques funda en dits actes.

Los noms gosan a vuy confirman esta veritat, per quant se troba en tots los llibres antichs, y moderns, que tenen origen dels actes, honres, y empreses propries, com tingueren los Romans de Cicerons, Lentulos, Nummos, y altres com esta dit, prenent ells aixi mateix los noms, o dels mateixos actes, o de les poblacions, rius, montanyes, viles, llochs de dit temps antichs dels Romans, y Godos ans, y mes en particular despres de la expulsio dels Moros, any set cets y desset, com se veu que dels mes noms de les families, hia Ciutats, o Viles, o Llochs, o Rius, o altres memories.

Estos se imposaren de moltes maneres, com dalt està prouat, [d] quant empero al proposit de aquest lloch se troban inuentats de dos maneres, vns a la casa per lo nom tenia lo senyor, y familia la acquiria, altres prenian lo nom de la mateixa Vila, o casa, y de la vna

[a] *Lib. 2. c. 10. 11. als seguents.*

[b] *Andreu Posa lib. de antiguo llinatge de Espanya cap. 1.*

[c] *Libr. 5. cap.*

[d] *Cap. 6.*

manera, y altre han restades les memories mes viues ab aquells ques troban ab lo nom de la Ciutat, Vila, lloch, o casa possehexen, per so son anomenats de sòlar conegut, que es del sol, casa, o cosa que possehexé coneguda per lo nom seu, o lo seu per la cosa.

De tots estos noms hi ha moltes differencies, vns anomenats de vna manera, altres de altra, y de vn mateix, tantes families vns ab noblesa, o altre titol, altres sens ella, tant en vna mateixa terra, com en tantes altres differents; de manera que de vn mateix nom, no sols en vna vila, o Ciutat, sino tambe en differents Ciutats, Prouincies, y Regnes, y ha moltes families tants contraries de estats, com se experimenta ab las de Cardona, Monçada, y altres quey ha molts mechanichs tenen lo mateix nom, y aixi de les altres nobilissimes.

La causa prouè, o de la propagacio de fills, anant de vnes terres a altres a habitar, o milicant les mateixes rahons, de la imposicio dels mateixos noms en vna terra, que en altre segons les causes referides, o de la afficio, y medro tenen de dites cases, y de tantes altres maneres, y de aqui se segueix la cognicio de la altra causa; de trobarse en tantes families vn mateix nom, si be entre ells ni ha cognacio, ni parentela, la differencia dels estats, nos proua de aqui que no pugan esser estats tots de vna cepa, y sambe que no sian certades les mateixas causes de la imposicio dels noms de vns, y altres, sino sen te noticia, es naturalesa del mateix temps, è infelices, o venturosos estats de la vida, vns pera pujar, altres per baixar, los vns per memoria, altres per oluit, com son plens los llibres de exemples, y se experimenta cada dia en vns germans mateixos, que los vns vene esser auentatjadissims en molts actes, conseruant memories per llurs families, altres tant faltes, y desdichades, que apenas resta memoria dells mateixos.

Les families, y cases de la maluada Rassa, y Sepa dels Iueus quey auia en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, com en les demes parts de Espanya, per los quals foren establides tantes constitucions per lo Rey Don Iaume Primer, del any mil dos cents y quoranta, y demes Reys, com aporta Mieres, [a] y a mes estatuydes tantes pragmaticas, y concedits priuilegis en totes les Vniuersitats per llurs tractes, obligacions, vestidures, totes aquelles families foren acabades, y expellides ab la expulsio general de Espanya, feren los Reys Catholichs, [b] y de ells no ha restat apenes, ni llinatge, ni persona, ni parentela, ques tinga certa noticia, auent la tinguda tant auorrida, per esser estada la que inconsideradament fonch instrument dels actes de la Passio de Christo Saluador nostre.

[a] *Mieres p. 1. colla. 1.*

§. II. *Apologia, satisfaccio, y respossta al error comu de quant different manera se han de estimar, y tenir los titols de honor, de sanch, y los demes del ques tenen y estiman.*

LOS titols de honor de llinarge, y antiguedat, sian de noblesa, o qualsevols altres, es cert, y aueriguat, que son los mes auentatjats de tots, y deuhē esser mes honrrats, y estimats, com ja la honrra, y titol tingan heretat dels Pares, y passats, y quant mes antichs, mes com esta dalt prouat, si be es veritat que esta estimacio, y honrra no está a vuy ben compresa, ni obseruada, sols seruex per actes cōtraris al

ris al eſtat, y offici de quiſcu, ſens conceixer ni ſaber lo que goſa, anichilant inconſideradament, y menyſpreuant als altres que a llur penſament nols ſon vguals.

Per amoſtrar, y deſenganyar al vulgo en quant different manera eſtima, y pren dits titols de honor del ques deu, me ha aparegut aſſi deuia poſar los deſenganys. Primeramente ſe ha de aduertir, y conſiderar com a principal raho, y fonament q̃ lo tenir titols de honor, ſia de nobleſa de ſanch, o altres qualſeuols, no ſon actes principals propris que reſulten de voler, o no voler dels mortals, ſino obres miſericordioſes del mateix Creador, que es eſtat ſeruit de donar noticia, memoria, honrra, y eſtimacio dels fets propris, y dels pares, y paſſats de vns, y dels altres no, y ſi eſta raho nols ſatisfa reſpongan a las ſeguents.

Los titols de honor dalt referits, es cert que no conſiſteixen en altra coſa ſino ſegons ells eſſer coneguts, differenciades, honrrades, y mes eſtimades vnes perſones, mes que altres, y eſta honrra, y eſtimacio ſia de qualſeuol cas, paſſa als fills, y ſucceſſors, y de aqui dita de ſanch, y llinatge, o familia.

Qualſeuol de eſtos titols, y honrra en particular la que mes ſe eſtima que es de ſanch: ſeria per ventura ſi los fills de vns, y altres no agueſſen conſeruada, y continuada la memoria, nom, y titol, es cert que no? Eſta cauſa tenen la de atribuyr a llur bon enteniment, voluntat, ni fets, ni per tenir titols honorificns? es cert que no, com ſien actes naturals tenir fills, o deixar de tenirlos, y lo mes cert voluntat de Deu donar ſucceſſors aqui li apar, y altres no? No es donchs necedat, que puix la principal cauſa es no de llurs fets, voluntat, ni enteniment ſino de dits actes de tenir, o no tenir fills, tant experimentats, que cada dia ſucceix ques acaban monarchias, families nobliſſimes? que no conegan que llur eſtat, y nobleſa nos ha de fundar en fets propris? ni en actes de ſuperbia? No ſaben tots de cert que en reſpecte de antiguedat de llinatge lo mes trilt, y vil la te ygual al mes alt noble, com tots ygualment baixen de vn pare vniuerſal Adam, y noy ha aguda ſino vna creacio, y les demes ſon eſtades generacions de pares a fills, del primer creat. [a] No veuhen per experiencia que les cauſes de conſeruarſe, y conceixer la familia de vns, y no de altres, ſon eſtades auer tingut ventura de tenir fills, y ſucceſſors ab titols, y honrres coneguts, y valgues dels actes quels fan mes apareixer que ſon los auers, y bens, y quant mes opulencia, mes; de manera que faltant, o los fills, o los bens, encara que ſia eſtat lo llinatge mes eſtimat, y conegut del mon, acabada la ſucceſſio, tots los demes titols del honor ſian de Emperadors, Reys, o altres qualſeuols en llur familia, y ſanch ſe acaban.

[a] *Tiraq. de nobil. c. 21. nu. 22. 27. c. 22. nu. 1. 4. 5. 12.*

No troban per experiencia cada dia, que en faltar dits actes quel mon diu fortuna, que roda vuy a vns, demà a altres, aquells, que a llur penſament eren vils, y ſens nobleſa, ni altra titol propri, ni de ſanch venen a obtenir, y goſar llurs officis, honrres, haziendes, y nobleſa, y les demes vegades caſan ab llurs filles, y venen tenir major honrra que ells tenian.

No troban tambe per experiencia, que lo venir a goſar, y tenir ventura en medrar, ſia en officis, riqueſes, o altres titols de honor, no ſi pot donar alcans, per quant no las goſan los qui als vlls del mon, y de aquells mes deſapaſſionats, y purs judicis, ho mereixen, ſino lo qui Deu, o les ſegones cauſes ab voluntad de Deu ajudan.

No troban per experiencia q̃ a vuy

lo total medi per alcançar dites coſes es lo goſar hazienda, y que no la alcança qui vol, ni les demes vegades qui penſa ſaber mes, que ve de actes no penſats, vehent cada dia que los que eſtan en cami de ſer ho mes, tornan en miſeria, y molts boſſals que no ſaben ſenyarſe, los tornan las naus carregadas de or, los fruyts de la terra los donan cent per vn, y a altres lo profundo del mar, herèda las riqueſes, reſtant los fills ab ſola la memoria, y deſtrg, las eſtrelitats, y altres deſgracies ſels ne aporta los fruyts, lo foch los crema les caſes, y altres infortunis los aniquila, ſens trobarſe en ells culpa, ni deſcuyt, ni valerlos lo bon entenimẽt, ſens poder compendre les cauſes.

No troban per experiencia, que tant com eſtà lo que lo mon anomena fortuna proſpera en pujar, ſon coneguts, y eſtimats ells, y llur ſanch, y ſi es aduerſa en baixar, ni ſols ells mateixos ſe goſan amoſtrar, ni conexer, ni anomenar.

Si totes dites coſes experimentan verdaderes, quin deſcuyt tant notable es no tenir ſempre deuant dels vlls la veritat, que per doctrina nos enſenya, lo Apoſtol Sant Pau, [a] *Que tens que no ajas rebut? y ſi has rebut per quet glories, com ſi nou agueſſes rebut?*

[a] *Epiſto. 1. ad Romã. c. 4.*

Deixenſe donchs memories vanes, conſideren que exceptats los nicols de les virtuts, com dalt eſtà prouat, tots los demes del mon del Rey, Princep, als menors, inferiors, ſon ſombras que paſſan, y ecos de paraules, duradors vn momento en eſta enganyoſa vida, en comparacio de la altra eterna, que no admet dites differencies, particularment ab lo manifeſt deſengany, en lo que ſens ſaber la cauſa ſe baixan los alts, y ſe alçan los humils, lo que tenen de tenir ſempre de aduertir, y practicar ſenyaladament los que eſtan en ventura, y clara memoria de ſos paſſats, en no dejectar los altres, puix en reſpectes de antiguedat tots ſon yguals, y ſils differencian, es ſols per coſes molt accidentals, y tranſitories, que facilment paſſan per noſaltres, y poden per ells ſuccehir, mirant quel qui ha eſtat alt, comença de ſer baix, y en ell te principi lo llinatge, y memoria com ab molts exemples cada dia tenim deuant dels vlls.

Sia ſols la conſideracio, y eſtimacio per alabar a Deu, agrahint les merces fa, volent donar los a ells, mes que als altres, podent los fer inferiors, may mirar per alt, ſino per baix als mes pobres, y deſdichats, y als que no ſon arribats a llur eſtat, penſar que com vuy es per ells, dema pot ſer per los altres.

Donar llum y reſplandor als demes, no tant honrrats, correſponent los actes al eſtat, [b] ſeruint lo offici honrra, y nobleſa per lo que ſe es introduyda, principalment, en virtuts, y bons coſtums al ſeruey de Deu, Rey, y Patria, benefici, y amparo del poble, y de eixa manera ſatiſſent a llur eſtat, tindran mes certitut de la conſeruacio, augment, y memoria, y no poſaran en perill de verificarſe ab ells lo cantich, y ſentencia de MARIA Sacratiſſima, que depoſa, y baixa DEV los altius, ſuperbos, y poderoſos de la alteſa, y Mageſtat, y exalta los humils, y aniquilats, als faltos, y neceſſitats ſuperabunda de riqueſes, y als richs deixa ſens elles. Sa Diuina Mageſtat no vol ſempre elegir per ſes honrres nobles de ſanch, com nos amoſtrà en la eleccio dels Apoſtols, y Deixebles, que ſi be elegi a Sant Pau, y Sant Barthomeu, y altres de eſtat, y linea de nobles, donà ſon Vicariat a Sant Pere peſcador, y no als Emperadors Auguſtos, elegint los mes infims perque ſe conegan, y confonan los mes alts. [c]

[b] *Coquier Theſau. aphoriſi pol. liq. 1. cap. 4.*

[c] *S. Pau 1. ad chorint. glo. in c. quomãuerſi. inuidia 24. q. 1.*

Referits

Referits los dits tres principals titols generals de virtuts, noblesa, y lliuatge com a fundamentals de tota la noblesa, y honrra se ha de entrar en los altres gosan Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, so es de officis, feus, priuilegis, milicies, lletres, y los demes a la explicacio dels quals nos pot be venir, que nos ajt donada noticia primer qual es lo estat, y naturalesa de la terra ahont los gosan, y los titols della, so es de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, quals son, y de hont se prengueren, y en particular los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, y de Principat de Cathalunya, y ses diuisions, parts, vnions, y noms, antichs, y moderns, tots los quals son tambe propris titols de honor, tant per esser alcançats per tants actes honrrosos, com tambe quels titols de les terres, Patries, Prouincies, Republiques, y Ciutats donan, y atribueixen titols honrrosissims, y de gran noblesa, com en lo discurs constarà.

Capitol XVII. De la situacio, y sumaria descripcio, de Cathalunya, y dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya.

LA part de tota la vniuersal terra creada, que en la present era, està decorada ab titols de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, o de Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya està situada, è inclusa segons regla Geographica dins la circunferencia, y continencia de la sisena part del mon, anomenada Europa, en lo ambit, y figura de Espanya. Tota ella forma dos Prouincies per si del Regne, y Corona de Arago, cõ baix se prouarà capitol vint y set, y vint y vuyt, confronta de tremontana ab lo Regne de França, Monts Pirineus per llimits, de Ponent los Regnes de Arago, y Valencia, de mitg jorn, y lleuant lo Mar Mediterraneo, y com mes llargament refereixen las demes cartas Geographicas de Abraham Ortellio, Petro Bercio, y la particular Corographia de Fra Francesch Diago.

Segons la altra regla, y preceptes Cosmographichs, està situada en lo mitg de la Zona temperata de la altitut del Polo Artich, dels quorãta y vn graus sis minutas, fins a quoranta tres graus, y quinsa minutas.[a]

De dita situacio, y de les parts està formada quant a la terminacio, diuisio, y descripcio, rodalia, y circunferencia, y de les particularitats baix de ella compreses, jas pot veurer lo que escriuhen diffusament tots los Historichs, y Chronichs de Espanya,[b] y particulars de Cathalunya,[c] y llargament se veuran descrites en los capitols seguẽts, de tots los quals, y del quens amostra la experiencia se trau ab euidencia, que de ningunes terres del que se ha escrit, com en particular del Regne de Valencia, ha tant encarit Beuter,[d] y de moltes altres terres Casaneo,[e] y de altres que se noticia en lo mon com prencar tambe totes aquelles que estan dins les dos Zonas temperatas del vn, y altre Polo Artich, y Antartich mes fertils, y abundants, nis pot dir ab tanta generalitat com de la terra del Comtat de Barcelona dita Cathalunya, ahont es la plana de Vrgell, que per sa gran fertilitat fonch anomenada comunament per los Antichs, Graner de Espanya, y mes en particular del Comtat de Rossello, que als demes porta auentatja, ver es que en algunes especies particulars altres superabundan a Cathalunya, Rossello, y Cerdanya procreant altres coses que nos troban en elles, empero tãtes, y tant differents, y comunament

[a] *Viso. anagrã. vit. huma. fo. 7. Diago en sa Geogra. Rebulloſa in deſcrip. demon fol. 5. als ſeguents.*

[b] *Marc. Aretio Hiſpan. ſitus Lucio Noñio en ſa hiſpania Damia Goes en ſa hiſpania.*

[c] *Pujades en ſa chro. Meneſcal en lo ſermo del Rey D. Iaume.*

[d] *Beuter en ſa chro. de Eſpanya li. 1. c. 8. Eſcolano hiſto. de Valen. p. 1. li. 4. c. 1.*

[e] *Caſa. in cath. glo. mun. 12. p. cõſ. 17. Go. 70.*

ab abundancia ninguna se li pot ygualar feta proporcio de la tinencia, y espay de terra en la fertilitat de tota manera, y diuersitat de fruits de totes especies de estimacio, y bõdats de totes les differents ques alaban, [a] de herbes, plantes, fructiferas, y medicinals, [b] flors, [c] arbres, [d] animals aquatils, terrestres, y volatils, [e] mines, y menes de or, plata, pedres amatistes, christall, coure, ferro, y altres com es notori a tots, y cada dia experimentan, y refereixen los Chronichs Cathalans. [f]

Tota ella es de clime templat donant cãsi sempre son temps ygual, en tots los quatre temps del any en les dos Equinoccies restan yguals los dies, y nits ab dotse hores, poch mes, o manco quisca en los dos Solsticios tenint sols desigualtat, o de dia, o de nit quatre hores poch mes.

Está poblada, y fortificada de molts castells, y presidis Reyals, Ciutats, y Viles, Nobles, magnifiques, y antiquissimes, com en lo discurs se prouarà, y veurà descrit en particular baix. [g]

Los pobladors dels primers als presents de naturalesa robusta, sana, acomodada, y aptissima pera tots, y qualsevols actes tant de lletres, com armes, tant regalo, com treball, tant per senyors, com inferiors, y en tots los demes actes, y virtuts morals, aspectes, presencies, compostures, modesties, y altres com se ha prouat dalt. [h]

[a] *Casan. in catha. glo. mũdi 12. p. conf. 83.*

[b] *Casan. conf. 94.*

[c] *Casan. conf. 94.*

[d] *Casan. conf. 90.*

[e] *Casan. conf. 78. 79. 80. 81.*

[f] *Carbonell Pujades, y los demes lo D. Menescal al sermo del Rey Dõ Iaume fol. 69.*

[g] *Ca. 19. 20. 21.*

[h] *Ca. 12. §. 2.*

Cap. XVIII. Dels Monts Pirineus, y dels titols de honor que per ells han restat a Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, per la pau que per ells gosan.

TOta Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y sos Comtats estan situats dins la circunferencia dels Monts Pirineus, que de totes parts ses branques los trauessan, y circueixen, en tots los confins tenen ab Frãça, en mitg dels quals estan en particular los Comtats de Rossello, y Cerdanya, desde les puntes, y promontoris que començan al Mar Mediterraneo deues lleuant, y mitg jorn, y se desplegan en sos famosos, y fertils valls, es a saber Rossello, Vallspir, Conflent, Capsir, Cerdanya, Barida, y Vall de Ribes, seruint per tots sos costats los Monts Pirineus de muralles, y defenses per tots sos vehins, y per ses entrades, y parts de França, y aixi be de Cathalunya ahõr son totes tant altes, y espadades, que nos pot passar per elles sino per certs portells, passos, y ports; de manera que per la part de França discurs de quinse llegues no son sino los passos de Laucata, Estagell, Iau, Capsir, Querol, y fora lo primer tots los demes tant traballosos que ab excercit, ni artilleria es impossible entrar lo enemich. Per part de Cathalunya, aixi be estan fortificats, y tancats a manera de muralla, de las puntas del Mar Mediterraneo de la Vall de Banyuls, fins cerca de la Seu de Vrgell, que acaban dits Comtats discurs de mes de vint y sinch llegues que nos pot passar, sino esper set passos, ports, y colls, y en particular la confrontacio de Rossello, que discorr dotse llegues, fins al coll de de Aras, sino per los colls de Banyuls, Massana, Pertus, y Paniças, lo demes tant fragosos, alts, y espadats com se experimentà lo any mil dos cents vuytanta sinch, quant lo Rey Felip de França ab excercit volgue entrar a Cathalunya, no pogue per altres parts sino per vn de dits colls, auent estat mes de vint dies pera cercarlo. [i]

Los dits Monts que son anomenats Pirineus q̃ los Auctors estranys han anomenat Alpes de Espanya. [k] Antiguament eren dits Cetubals nõ que

[i] *Zurita lib. 4. c. 60.*

[k] *Aulo Gelio li. 2. c. 22.*

que prengueren ja de la vinguda de Tubal, deixant dit nom prengueren lo de Pyrineus, de hont, y com lo prengueren diſcrepan, y refereixen los Auctors, ſis Opinions differents. [a] La que es a propoſit, y ſerueix per coſa memorable de eſta terra, ſi be totes o ſon, empero deixant les demes ſia vertadera, vna, o altre la mes rebuda comunament, y conforme, es que prenen lo nom, y titol de Pyrineus dels caſos, y effectes comenſats, y noms impoſats a Roſſello, y de ell rebut a les demes parts de Eſpanya, y demes nacions del Mon, y ab aqueix terme ſe ſerueixen las arts de Coſmographia, y Hyſtoria per les Montanyes que comprenen deſdel promontori que comença a Roſſello, ſeguint la cordillera diuidint ſempre Eſpanya ab França fins lo Oceano Atlantich; lo cas per lo qual prengueren lo nom, y titol de Pyrineus fonch que abans la vinguda del Saluador ſuccehi lo gran incendi dels dits Monts comenſant per cap de Creus, y ſeguint, y apoderantſe tant de ells que obri les roques, y fongue les mes ſecretes, y fondes mines de or, plata, y altres metalls, criuellant, y obrint la terra; per moltes parts ſe feren grans regueros de or, argent, y altres metalls diſtillant, y diſcorrent de la altura als mes profundos valls, y llanures.

Ab mes abundancia fonch en la terra de Roſſello, de hont prengue lo titol, la part que encara conſerua lo nom, no de Valleſpir com eſcriuhen alguns, ſino Vallſpir, com apar en les mateixes conſtitucions. *Que es lo nom Grech propri de Valls ples de foc de les mines, y venes enſeſes, y ardents, y aixi be Conflent per la part ahont ab mes confluencia, y ab abundancia corregueren los metalls dit a les hores *Vallis Confluens*, y de aqui per diuturnitat de temps Conflent com ſe veu prouat per los Chronichs [b] llargament. Del qual ſucces, y cas prengueren apres nom de Pyrineus totes les montanyes deſde Roſſello, fins lo Oceano Atlantich, que es Ethimologia, y nom de foch.

[a] *Pujades lib. 1. 1. 2. l. 2. c. 5. Beuter lib. 1. c. 7.*

** Vſat. 7. tit. de pau ytre.*

[b] *Pere Medina de las grandeſas de Eſpanya lib 2. c. 144. Pujades lib. 1. c. 22.*

Cap. XIX. Dels noms, y titols, antichs, y moderns dela terra que a vuy te de Cathalunya, o dels Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya, y del Origen, en particular de Roſſello, y ſon Comtat, y ſa diſcrepcio ſumaria.

NOs te noticia certa, ni la donan los Coſmographics, Geographics, ni Chronichs eſtranys, ni naturals, que la terra, ques intitula a vuy, Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya, o Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya tingueſen al principi de la poblacio deſdel Diluui vniuerſal propri titol, y altre nom differents de les altres Prouincies, y Regnes d'Eſpanya, ſino los generals q̃ tota ella goſaua de Tubalia, Hiberia, Heſperia, Sepharad, Tharſis, y finalment Eſpanya. [c] Los primers locals ques troba ſon de Cetubalia, [d] ja contemporans als primers generals de Eſpanya que prengueren lo nom, per lo que entrant Tubal per los Pyrineus a poblar Eſpanya edifica moltes poblacions, y llochs als quals anomenaren Cetubals per venir de linatge de Tubal; del que reſtan dos blaſons de antiguedat deſtos Comtats, lo vn es ala terra reſtar ab lo nom del primer poblador, lo altre eſſer los naturals de linatge de Tubal, y ſos ſeguaces dita Cetubalia; tots ells ſols comprenien tota la terra de ſa loRiu Hebro, fins als monts Pyrineus, de manera que de aqueſt nom tambe goſauan lo que es a vuy part de Arago, Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya.

[c] *Eſcolano en la hiſtoria de Valẽcia. p. 1. lib. 1. del ca. 1. fins a 8. Pujades en ſa Chronica lib. 1. c. 12.*

[d] *Pujades lib. 1. c. 10. 11.*

Ames de aqueſts generals, y par-

ticulars lo primer, y mes antich local se troba memoria de les parts de dita Cetubalia, es lo de Rossello, que prengue lo nom del Riu Roscion, y de ell la Ciutat, y Metropoli de Rossello, ja en la fundacio que de ella feren los Tuscos, o Tolcans de Italia en temps del gouern de Hercules Libico en los intermedis dels anys abans de Christo 1670. y dels dos apres la Prouincia de Rossello, segons escriu Ptholomeo, [a] seguint lo institut acostumauen en altres parts los Antichs donar a les Prouincies los noms dels Rius, com als de India del Riu Indo, Alamanys del Riu Alamano, Iberos, de Ibero, Betos de Betis, aixi dit Riu Roscion dona ala Metropoli de Roscino Colonia dels Romans, [b] ahont es a vuy lo Castell dit de Rossello, ab los vestigis antichs: del qual Riu, y Ciutat prengue apres la Prouincia Roscion, y per discars de temps corromput en Rossello. [c]

Aquest mateix conseruaren en temps del Rey Abidis any. 1120. abãs de Christo quant Espanya se diuidi en cantes differents nacions, la que entrà, o restà a dita terra prengue lo mateix nom antich de Roscillions com apar dels Chronistas Antichs, [d] y aqueix nom conseruaren en temps dels Cartagineſos, y Romans fins lo gouern dels Godos que prenge titol y nom de part de la Gotia, [e] y durà fins la expulsio dels Moros que los mateixos naturals, tornaren a pendre lo antiquissim nom de Rossello, y de aqui sempre continuat sens auer lo mudat la nova conquista, ni las creacions del Comtats, ni vnions de ells ab la corona de Arago, ni altres causes com aporta Calça, [f] y com mes clar baix se prouarà.

A dit Riu Antich Roscion se imposa apres nom Tet, com concordan los Escriptors, si be discordan en lo que vns diuhen que per lo Rey Sicoro en memoria de la sua Auia Thetis que segons lo Rey, era lo any. 1590. abans de Christo. [g]

Altres diuhen que los Romans quant tingueren lo Imperi de sa Prouincia li mudaren lo nom, y de la abundancia, y vbertat del Riu lo anomenaren Thetis, per lo que ses aygues son abundants, y aptissimes pera regar, y produhir fertilitat a tota la terra rega, y com de dita fecunditat com de entranyes de Mare fecundas sa Patria, fonch anomenat Thetis, nom de la muller del mar Ocea, mare de las nimphas, que per los Poetas son dites mares de les aygues, apres ab la diuturnitat de temps com los demes noms, esta corromput, y apres lo de Thet, que es lo que a vuy gosa.

Lo altre titol, particular te a vuy de Comtat de Rossello, prengue apres en temps dels Comtes particulars, com baix se prouara a son propri lloch, [h] ahont constara de ses parts, y propris titols, y comes, y prenrot lo districte que fins a dits Comtes tenia sols titol de Rossello. Demanera que de aqui dir Rossello, o lo Comtat de Rossello a vingut ser, y es tota vna mateixa terra.

La descripcio llarga particular de Rossello, y son Comtat no tinch que referirla puix ja pera nosaltres es prou notoria, y tenen de ella feta mencio molts Chronichs Cathalans, y estranys, y pera ferla com se deu tindria de allargar molt la pluma, fora del institut del present llibre, que es sumar, y aixi sols me acontenrare de referir ab la breuedat possible, lo que en tots ells no he trobat, alomenos dela manera se deu que jo com a natural, o puch ben assegurar. Tota la terra de Rossello es la vltima de Espanya, situada en los confins de Espanya ab França, junt lo Mar Mediterraneo, tota ella te de longitut del Mar Mediterraneo, fins als Colls de Terranera, y Aras mes de nou llegues de latitut dels Pyrineus que confinan ab França fins als Anti-

[a] *Ptholomeo lib. 2. c. 10. Strab. li. 4. Borrello de reg. catholo. prestan. c. 47. nu. 338.*

[b] *Borrello dereg. catholo. prestan. c. 46. nu. 338.*

[c] *Episco. Gerũdẽ. paralipo men. Hispan. c. an terra Rossillionis, &c.*

[d] *Pujad. lib. 2. c. 1.*

[e] *Calça en sa cathalonia c. 14. fol. 61.*

[f] *Capit. 14. fol. 66.*

[g] *Pujad. ẽ sa chronic. lib. 1. c. 28.*

[h] *C. 25. y lib. 2. ca. 11. als seguents fins c. 24.*

Antipyrineus que ſon les Montanyes dites de Albera que confinan ab Cathalunya mes de deu llegues, Rodalia, y circuferencia mes de trenta llegues Cathalanes com ſe prouara. [a] Està dins les entranyes dels Monts Pyrineus ques diuideixen en dos rams, o branques la vna comença a cap de Creus: la altre a Leucata, y las dos venen a juntarſe a dits colls, en los valls, y mig es ſituat dit Comtat de Roſſello. De aqui per molts Coſmographos es anomenat *intra Monts* com terra entre montanyes. Tot ell ſe diuideix en quatre parts, ſo es Roſſello que es tot lo que lo que compren la part plana. La ſegona ſe diu Vallſpir que es tot lo que es montanya, y de la altre part del riu Tech. La tercera Oobliure, y ſon diſtricte. La quarta Prats de Mollo, y ſes pretinencies ſi be eſtes dos entrā baix lo diſtricte de Vallſpir com ſe dira. Eſtes parts de hont tingueren principi, y com ſe formaren ſe prouara baix a ſon lloch propri. [b] Totes dites quatre parts eſtan baix, y ſota Iuriſdiccio de vna Vegueria de Roſſello, y Subuegueria del Vallſpir, y moltes Ballies que ſon tantes com les Viles Llochs, y termens; les de Roſſello ſon en numero cent, y dos.

[a] *Baix c. 26. 27. 28.*

[b] *Lib. I. c. 26. 27. 28. als ſeguēts.*

La Ciutat, Caſtells, Viles, y Llochs de Roſſello, ſon los ſeguents.

Alenya. Anyls. Aualrri. Aſpira. dela Gli.
Bages. Bao. Baixas. Bayolas. Banyuls dels aſpres. Bonpas. Brulla.
Cabeſtany. Canet. Canoes. Calça. Clayra. Cornella dela ribera. Cornella del bercol. Caramals. Campillas. Caſes noues. Caſtell Roſſello. Caſtell vell. Caſtellar vilar. Cabanes. Comanoua.
Elna Ciutat. Eſtagell. Força ſeal. Font coberta. Fonts. Fone freda. Fonques.
Garrius. Illa. La Torre de Elna.
Masdeu. Montſcot. Montner. Millas Moneſtir del camp. Moſſellos. Malloles, y S. Iuan. Mas dela Garriga.
Naſiach. Nidoleres.
Ortapha. Opol lloch, y Caſtell. Ortolanes. Orla. Otrera caſtell.
Palol. Paſſa. Polleſtres. Pia. Pena. Parallos. Pereſtortes. Perpinya. Peſilla. Pontella. Prats de balaguer.
Ribesaltes. Reglella. Reart.
Salſes, Vila, y Caſtell. Soler demunt Soler de vall. S. Cebria. S. Genis de teyneres. S. Nazari. S. Iuan la ſella S. Feliu de munt. S. Feliu de vall. S. Eſteue del moneſtir. S. Hipolit. Santa Maria la mar. S. Llorens dela ſalanca. S. Marti prop de millas. Sāta Eugenia. Salelles.
Teſa. Toluges. Trullas. Treſſerra Tuyr. Tautaull. Torrelles. Tora. Tarrats.
Vilanoua dela rao. Vilanoua dela ribera. Vingrau. Vilamulaca. Vilallonga dela ſalanca. Vernet. Veſpella. Vilarnau. Vegueriu. Vilarmila. Vilaraſa.

Los Caſtells, Viles, Llochs de Vallſpir en Roſſello ſon los ſeguents en numero noranta, y dos.

Albera. Abelles. Argeles. Arles. Albas caſtell. Arſus.
Bellpuig. Banyuls del mareſme. Bula terranera. Baſtida. Banys. Bellaguarda caſtell. Bordoil. Boſqueros. Benat. Candell. Cobliure. Caſtell nou. Croanques. Ceret. Calmella. Corſeui. Caſa fabra. Corbera. Cluſa. Caſa ſus. Cabariu. Codolet de omles. Cameles. Cabrenys. Coſtinya. Caſtellet. Coſperons

perons. Fontanills.
Lupia. Lauro. La Rocha. Las Illas. Lecha.
Milanet. Montesquiu. Mont oriol, demunt. Mont oriol deuall. Maurellas. Mõt ferrer. Mõtalba ð paracols. Mõt bolo. Mõt rodõ. Mõtblanch. Oms, y lo vilar. Olius demunt.
Paua. Palau del vidre Prunet. Palauda. Prats de mollo. Paniſſas. Partus. Pujols. Reynes.
S. Genis de fontanynes. Serrabona, Sureda. Serrallonga. Salines. S. Martí de Fonolledes. S. Martí dela Albera. S. Llorens dels Sardans. S. Iuan de pla de cors. S. Miquel de llotas. S. Iuan dela albera. Santa Coloma. S. Marſal. S. Pau, y lo vilar. S. Andreu de ſureda. S. Amans.
Tatſo de munt. Tatſo de vall. Taulis. Tallo, o Tallet. Torderas.
Vilallonga del mont. Vila roya. Viues, y Olius. Vilar, y S. Pau. Volo. Vall trera. Vilella vilar. Vilarſell, o vilarafell. Vallbona. Vallcoſtauia. Vilar.

Totes eſtes Viles, y Llochs ſon los que goſa Roſſello, y Vallſpir com ſe experimenta a vuy, y ſe veu verificat en los Regiſtres, y Capbreus Reyals recondits en lo Archiu del Patrimoni Reyal dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya. Las fundacions antigas de tots ells eſtaua propri poſarles en aqueſt lloch, empero com ja noſtres Cronichs les ayan referides impreſſes podra lo Lector ab facilitat veurales a ells.

Lo cap de Roſſello, y Vallſpir es la fideliſsima Vila de Perpinya dela fundacio, y grandeſes dela qual ſe fara mencio a ſon propi lloch, * y com ella es la Metropoli, y contè, y goſa tots los tribunals majors, y menors de dit Comtat, en ſon diſtricte es la antiquiſsima Ciutat, y Bisbat de Elna, y la Cathedral della ab quatre dignitats, vint y vn Canonicat dos Curas perpetuas, vuytanta, y nou Capellanies, la reſidencia deſta Cathedral fonch trãsferida en Perpinya lo any. 1602. com baix ſe prouara. Goſa lo diſtricte de Roſſello, tres Abadias, ſo es de mitra, baculo, y benedicció dues, de Noſtra Senyora dela Real, de Arles aqui poch á es annexa, y vnida la antiga Abadia de Sanct Andreu. La tercera es la de Vallbona ſens lo numero de Priorats, Capallenias, Comunitats, y altres beneficis Eccleſiaſtichs, que ſeria gran prolixitat ferne ſols mencio.

Los officis Reals, y de les Republiques ſuperiors, y inferiors del portant veus de general Gouernador al mes infim ſe referiran baix a ſon lloch. lib. 2. per tot.

Tota ſa terra regan tres abundãts rius Gli, Tet, Tech, ques deſplegan ab tantes ſequies, y branques que la fan tota ella vn jardi, tantes fonts, eſtanys, que de ſi donan abundancia de peixos en particular Truytes de tant preciat menjar, aygues calentes per banys, y freſques, y altres remeys, los Salins de Canet que donan abundancia de Sal per prouehir altres terres, fins los mateixos eſtanys, que molts anys en ſal ſe conuerteixen, exceptat lo de Salſas que per ſer tant gran de circunferencia mes de ſis llegues la mitat de Eſpanya, y laltra de França, y done ſa font ſempre tanta copia de aygua, que molan molins de ella, reſta ſempre abundant. De ell ſe eſcriuhen coſes marauelloſes, lesquals ſi be pẽſaua dexarles empero per ſer ho tãt me a aparegut ſeria eſtat falta puix Autors de nacions tant eſtranyes ne fan mencio, referire algunes que ningun Hiſtoriador noſtre ha encara eſcrites.

Dit eſtany de Salſes naix de dues fonts caudeloſes que ſaltan del mig deles penyes dels Pyrineus lloc cerca ahonteſta edificat lo ingenios, y inexpugnable Caſtell de Salſas, del qual pren lo nom lo Eſtany. Sa ay-

gua

* *Lib. 4. c. 5.*

gua es de mal ſabor empero molt clara, y criſtallina, cria vnes herbes anomenades Alga, que en ninguna altre part de Roſſello las hia, ſegons las fullas dels abres, aporta, naix del Riu Garona en França, diſtant mes de ſinquanta llegues, ve dins les entranyes de les Montanyes a traure, cap aqui, quant es màſſa ple, y ſuperbo ſe eſcorr al mar Mediterraneo quey, conſina diſtancia de vint y ſinc canas, abunda en gran manera de peix en particular lliſſes, y llobarros, que al Iuern ſe van retirar alli ahont naix la aygua en la font, y obran vnes tanques los naturals, y en elles prenen tanta abundancia per prouehir tota la terra, y part de França, valent grans ducats de renda.

[a] *Lib. de admirãdis auſcultatio, nibus.*

Pomponio Mela, Atheneo, Polibio, Ariſtotil, [a] Strabo, y vltimament Luys Nonio Eſcriptor Alemany, en la deſcripcio de Eſpanya, [b] eſcriuhen vna coſa vertadera, y marauelloſa, y per aqui no la ſab apar faula, y es que en la Vila de Salſes, y circunferencia de aqueſt eſtany, ſis cauatres, o quatre palms dins terra ſi troban peixos vius de extraordinaria grandaria, que ells anomenan Foſiles a vns, y a altres Ceſtries; y que tota dita terra eſplena de dits peixos, tots los quals, o eſcriuhen com a coſa de admiracio, y certa lo que a la veritat, ó es, y ho experimentam los naturals ſi be es de eſta manera que tota la terra es tinent, y laygua del Eſtany fa vnes coues, y balmes que entran molt dins terra, reſtant ella toua, y los peixos ſe criã aqui, y de ſobre de peixẽ, y paſturan molt beſtiar, y paſſan y conrean los naturals, ſi be algunes vegades burlats que ſen entran, y ſe fa en la terra vnes grans vbertures ahont nos troba fonſo, los peixos hi prenen ſon lliſſes, tenques, y llobarros que dits Foſiles, o Ceſtries no las coneixan alomenos ab aqueixos noms. Eſta digrecio he feta com a cas neceſſari per los qui lligiran dits Eſcriptors ſapian la veritat, que ſi no fora ab eſta intencio ho aguera deixat en oluit.

[b] *C. 92.*

La fertilitat, y abundancia de Roſſello en totes les coſes creades, e es de admiracio puix a mes de ſobrar li a ella per ſon meneſter te per prouehir, ſubuenir, y ſuſtentar a tantes terres eſtranyes com a tots es notori per mar, y terra, tots generos de grans, y fruyts blats, forments, ſegols, ordis, ciuades, mills, veſſa, y altres: fruytas ſecas, y verdas de totes ſorts tant de mates, y plantes, com de arbres com ſon nous caſtanyes, pinyons, auellanes, y moltes altres fruytes bones, y regalades com melons, preſechs, melacotons, moſcats, y los demes. Tanta cria de beſtiar com egues, vacas, ouelles, tocinos, cabras, y altres, y de aqui los profits dels caualls, bous, moltons, y de la llana en obrar tantes maneres de draps, dela llet tants formatges, y mantega; dels cuyros tanta prouiſio per lo que tots neceſſitan per tants actes. La abundancia de peix en la plaja de ſa mar, eſtanys, rius, y fonts: tanta caſſa de animals volatils, y terreſtres, monteſos que animan als Cauallers, y donan bríos en lo entretenimẽt que de ells tenen ab ſos Aſtors en caſſa de Francolins, Perdius, y altres ab ſos Llebrers, y Alans en caſſa de Conills, Llebres, Iaualins, Seruos, y tantes altres eſpecies de animals.

[c] *Curita en ſos annals lib. 1. del Rey Don Ferrando c. 18.*

Es fertil de tantes herbes, y flors medicinals que de terres eſtranyes ſen venen prouehir, y de aqui tanta cria de les marauelloſes Abelles quens dona molta mel, y ſera boniſſima per la abundancia hia de flor de Romer, liquors precioſiſſimas de olis, vins per prouehir a tota Cathalunya, y altres parts Pega, Goma, y altres, gran abundancia de lli, canem, gineſta per fer cordes, tela, y lo que es meneſter, tantes eſpecies de arbres

bres aptes per fabriques de caſes, naus, y galeres, com Roures, Alzines, y Abets: Altres per donar fruytes, altres per donar fulla com los Moterals ques crian per fer, y obrar delicada ſeda quiſcun any, y de cada dia ſe va en augment. Salitre per obrar, y fer poluora. Salicorn pera fer, y obrar vidre. Rael de Roja, y altres per tenyr, tants minerals de or, plata, y ab tanta abundancia que antigament ſos naturals nols eſtimauan, y los eſtrangers liberamẽt ſen portauen, tant com volien ſens contradirlos com llargament refereixen los Chroniſtes antichs, y moderns [a] en tant que la Vall de Conflent, y Vallſpir prengueren lo nom dela gran abundancia del or, y plata, que corria per dites parts, lo temps fonch lo incendi dels Pyrineus com dalt eſta prouat. [b] Los Phenices de Tito, y Sidon vingueren a eſtes parts, y vehent los Treſors tant precioſos, y la poca eſtimacio los naturals feyan de ells, per la abundãcia, y auia per preus de poch valor, carregauen ſes naus de or, y plata en tanta manera que fins a les anchores, cademes, y demes prouiſions de ells feyen de plata, venint per Capita dela flota Sicheo aqui los Eſpanyols anomenaren Arcena Princep de Tiro, marit dela Reyna Dido: lo que yo puch aſſegurar en eſt fet, que encara, y a memoria freſca de moltes families, y caſes en lo Vallſpir, de Cerer fins a Mollo que totes les haynes de cuina ſe feruian eran de plata fins als abeuradors de les Gallines, y ames ſe ſap de cert quels Reys, y Senyors han fetes fer moltes proues, y han trobat en effecte eſſer veritat, tenir en dites parts moltes mines de or, y plata com ſe prona en lo archiu del Patrimoni Reyal, de tantes comiſsions per poderles prouar com a ſon lloch ſe prouarà, de veritat nos ho aſſeguran mes, los Rius que de elles naixen aportant moltes arenes de or, y plata. No ſen ſeruexen los Reys, y Senyors per lacertitut tenẽ de elles, aguardantles per caſos neceſſaris, prouehintſe entre tant del que es mes perillos de perderſe.

Lo ferro ſe fabtica en les fargues de Roſſello, y Conflent, y les menes trauhen be ſabẽ tots que quiſcũ any paſſan de trenta mil quintars com ſe veu en los regiſtres, y libres dela paga dels drets.

Coure, Aram, Plom, Sofre, y lo demes, tambe es cert ſe troba Chriſtall ab abundancia ſino que per may faltarli la neu en les congeſtes, y eſſer tant eſpadades, nos pot traure ſino es ab molt gran perill, y gaſto.

Pedres fines aſſenyaladament Amatiſtes fins caſi ala plana a vn torrent que es junt a Corbera ſen troben moltes.

Finalment dona, y goſa de ſi tot lo que neceſsita vna terra ſens tenir de valerſe de altri.

[a] *Pujad. ẽ la chronic. de Catha. p. 1. c. 17 lib. 1. li. 2. c. 4. 6.*

[b] *C. 18. lo any. 828. abans de Chriſto.*

Cap. 20. Dels noms, y titols antichs y moderns de Cerdanya, y Comtat de Cerdanya, y ſa ſumaria deſcripcio particular.

LO nom, y titol de Cerdanya, entra en ſegõ lloch de antiguedat, te ſon origen de les companyes dels Ceretans en temps del Rey Palauto anys 1330. abans de Chriſto, [c] y de elles las nacions reſtaren, y ſuccehiren ab lo mateix nom en particular aquelles per les quals ſe diuidi Eſpanya, en nacions la que fonch de ſa terra ſe conſerua ab dit mateix nom de Ceretans, [d] y aqueix mateix durà molts anys fins ſe mudà de Ceritania a Cerdanya de lavinguda dels Sardos dela Gallia Narboneſa, [e] reſtant encara ab lo antich de Cerita-

[c] *Pujad. lib. 1. c. 35. 36.*

[d] *Pujad. lib. 2. c. 1.*

[e] *Calça c. 16. fol. 39.*

Ceritania ab la pronunciacio de la llengua Latina, lo vn, ni altre deſde ſa inſtitucio may ſe es mudat, ni ab las creacions dels Comtats, ni ab las vniõs ab la corona, ni altres cauſes, [a] hans ſempre reſtat de Cerdanya en vulgar, y Ceritania en llati, y com mes clar al capitol ſeguent ſe explicarà.

[a] *Calça c. 14 fol. 66.*

Lo titol particular goſa a vuy de Comtat de Cerdanya, prengue apres en temps dels Comtes particulars, com baix ſe prouarà a ſon propri lloch, [b] ahont conſtarà de ſas parts, y propris titols, y com es, y compren tot lo diſtricte, y major, que fins dits Comtes tenia ſols de Cerdanya; de manera que de aqui dir Cerdanya, o lo Comtat de Cerdanya, a vingut eſſer, y es vna mateixa terra.

[b] *Ca. 25. y lib. 2. del c. 11. c. 21.*

La deſcripcio llarga particular de Cerdanya, y ſon Comtat, ja ha algun tant feta lo conſumat juriſcõſult Oliba, en la Epiſtola a ſa patria, y ſolar, [c] per ſer ell natural de la terra de Querol en dit Comtat, en altre part no he viſt hiſtorich modern, ni antich que de ella aja feta particular deſcripcio, ſols han feta mẽsio de algunes parts, y no de tot, y aixi no puch eſcuſar en aqueſt lloch de ferla tant ſuccinta com podrè, ſegons mon inſtitut. Si be tota la terra de Cerdanya, y ſon Comtat, es aixi be de les vltimes de Eſpanya, confins de França, tinent ab Roſſello, ſeguint la Cordillera dels monts Pirineus en amunt, deues lo Comtat de Foix, y la Seu de Vrgell, ſituada dins les entranyes de les mateixes montanyes, y ſes valls, y planes, te de longitut tota ella del coll de Terranera que confina ab Roſſello, fins a Montellà, que confina ab Vrgell, cerca de vint llegues, de latitut ſet, rodalia, y circunferencia mes de quoranta llegues en reſpecte de eſtar tota ella dins los Pirineus, y per rodarla ab entrades, y aixides ſe entẽ paſſaria, no es poblada ſino en los valls, y planes la major part es montanyoſa, y deſpoblada, tant per la eſpereſa de terra, com fortaleſa, y rigor del temps en luern, grans neus, y frets.

[c] *De iure fiſci al prin.*

Tota ella ſe diuideix en ſis parts, ſo es Cerdanya, Barida, Vall de Ribes, Conflent, y Capſir, lo Donasà, y Querol, no fan part ni vegueria per ſi, ſon de la part, y vegueria de Cerdanya, eſtes parts de hont tingueren principi, y ſe formaren, ſe prouarà baix a ſon propri lloch. [d]

[d] *Lib. 1 c. 26. 27 28.*

Totes elles forman dos vegueries, ſo es la de Cerdanya, Barida, y ſubvegueria de Ribes: la ſegona la vegueria de Conflent, y Capſir, y moltes Ballies que ſon tantes com les viles, y llochs.

Caſtells, Viles, y Llochs del Comtat de Cerdanya, Barida, y Vall de Ribes, en numero 191.

Adach, Alp, y ſa Vall, All, Anguſtrina, Anas, Aus, Aulopte, Arteguel, Aranſa, Ariſtot, Aſtanar, Audellò, Ayà.

Bar, Bajãda, Bazana, Belluer, Belloch, Belltarga, Bor, Bolquera, Boliguer, Burguera.

Canauaſtra, Caria, Canauals, Caynans, Callaſtres, Caldegues, Caſtellnou, Cabariu, Caua, Carboni, y d'Dolf Caraps, o Caraus, Conſelabre, Coras, Cãpcardos, Cerejà, Caraus, Cãpells.

Das, Dories, Dolf, y Carboni, Donoſa, Durg, Doria. Err, Erſonell, Enueg, Eller, Egues, Eſcardes, Eſtol.

Flori, Fuſtinya, Fõtromeu, Fornells, Ger, Guil, o Guills, Greyner, Gorgoyà, Guals.

Iſouol, Ix, Iraualls.

Llo, Lles, Liuia, Lator, Laguna.

Muſec, Maranges, Mula, Madrona, Marola, Miralles, Maſcarda, Martinet, Mançonella, Moſoyl, Montella.

Noluja, Nas, Naſouell, Nauja,

Nauja, Niula uilar, Naua.

Osseyà, Olopde, Olia, Orden, Onses, Odellò, Ouella, Orens.

Puigcerdá, Pedra, Prats, Pi, Planes, Prullans, Palau, Planoles, Porta, Portes, Pallmanyll, Pinya, Preixanas, Porcinyans, Pallas, Pagaroles, Panols, Planes, Pardines, Pinosa.

Quer, Querol, Queragut, Queralt, Querforadat.

Riupedra, Ro, Rigalsa, Riuter, Rosset, Realter, Riufret, Ribes.

Saga, Sallagosa, Sayg, Soriguera, Sanauastre, Sarigarola, Serrat, Santa Eugenia, Saueyà, Salteguel, Sanfor, Sauera, Segura, Segramorta, Sayoma, Serrat, Sats, S. Pere dels Forcats, S. Thomas, S. Marti dels Castells, S. Marti, S. Marci de Tallò de la Serra, S. Pere de Serra, Serra, S. Lucaya, S. Eularia, S. Coloma de Suer, Sant Pere.

Trauesseres, Talltendre, Targassona, Talltorta, Tordera, Torrecerdana, Tallò, Tornamira, Trauals, Toloriu, Toses.

Valltarga, Vrus, Vilech, Valiellas, Vilar, Vedrinyans, Vr, y lo Vilar, Ventejola, Vilar, Vilar de Odellò, Vilallobens, Vni, Via, Vilella, Vrsench, Vilanoua de les Caldes, Ventolla, Vilar, *Vall de Llobera, Vallmaran, Vilar de Ader, Vall Marti*, Valers, Vilaran.

Lo cap del Comtat de Cerdanya, es la insigne Vila de Puigcerda, de sas particularitats se fara mésio a son propri lloch. [a] Tota sa terra es de la Diocesi de Vrgell, exceptat Conflet, que es de la de Elna, y Capsir del Bisbat de Elet en França, la fertilisan molts Rius, y Estanys, assenyaladament lo famos Riu Segre, que naix en ses montanyes de Nuria, y la trauessa tota camí de la Seu de Vrgell, dona abundancia de peix, en particular les estimades Truytes, Banys, y aygues calentes, y freiques que curã de moltes malalties, es fertilissima en moltes coses particulars que les refereix lo Doctor Oliba en dit lloch, que son les demes que estan descrites dalt de la terra de Rossello, que si be en olis, y vins, falta per ser la terra freda, la major part del temps coberta de neu, empero auentatja en pastures, prats, y cries de tot genero de bestiar gran, y xich de pel, llana, y cerda; demanera quey ha Ganader de quinse, y vint mil caps de bestiar propri, consideren los profits resultan de llana, formatges, mantega, cuyros, y tants altres com experimentam, menes de or, plata, ferro, y les demes en molta abundancia, en particular de christall, fruytes algunes molt preciades per tota Cathalunya qui son les peres de seruar, y prunyons; la cassa per alli sempre es apta per aueri abundancia de animals de tot genero Seruos, Daynas, Iaualins, Cabras de dos especies, las vnes de millor past anomenats Isarts, Martas las pells de las quals son tant estimades estes, nos te noticia ni aja en altre part de Espanya, y auerles hi aqui a mes que la experiencia, ho amostra, ho diu expressament dit Oliba en dit lloch, al qual se ha de creurer com a natural de la terra, referint molts altres animals extraordinaris, perdius de tres especies, vnes blancas, *altres de color fosch*, y les altres com les ordinaries, y conegudes, Pauos agrestes, y Faysans, grans boschs de pins, y altres arbres en particular dels Auets tant celebrats per tota Europa, los quals portà a Espanya en temps del Emperador Vespesia, Flauio, Pompeyo Ciutadà Romà, com ho refereix Plini, [b] y segueix Ambrosi de Morales, Vila de Mur, y ha altres moltes herbes, y flors medicinals, moltes altres coses preciades, y de estimacio q̃ tenẽ virtut atractiua pera ser poblada.

[a] *Lib. 4. cap. 6.*

[b] *De natural hister. lib. 15. c. 22. Pujades p. 1. c. 22. l. b. 4.*

§. I. *De Conflent, y son districte, y com tot ell es del Comtat de Cerdanya.*

DE Conflent, y son districte he pensat tractar a part si be posat al pre-

al preſent capitol baix lo de Cerdanya, com a part de ſon Comtat, per lo que contè en ſi algunes particularitats, y a mes per amoſtrar claramèt com es part del dit Comtat de Cerdanya, y no de Roſſello com alguns han eſcrit.

Lo nõ, y titol de Conflèt d hõt lo prengue, ja eſtà dalt proual, [a] tot ell es vna vall de longitut de ſis llegues, latitut no ariban a ſinc, ſon ſes poblacions en los regatius, y coſtats del Riu Ter, que la trauella tota de cap a cap, ſi be en los torrents dels coſtats dins les montanyes, y a molts llochs populoſos com en la Baronia de Conat Vall de Iau, y Moſſet, los de Sant Miquel de Cuixà, de Sant Marti de Canigò, Saorra, y altres, ahont ſon totes les viles, y llochs que baix ſe referirã. En eſta terra ſon les dues antiquiſſimes Abadies de Sant Miquel de Cuixà, y Sant Marti de Canigò de la fundacio, y nobleſa, de les quals ſe fara menſio baix. La Abadia de Iau, los Priorats de Cornellá, (fundacio dels Cõtats de Cerdanya) y de Eſpira, y tantes altres. Lo cap de ſa vegueria, y diſtricte es la Vila de Vilafranca de Conflent, ahont fa reſidẽcia, y te lo tribunal la cort Reyal. Te, y goſa de totes les fertilitats, y abundancies que ſe ha dit de Cerdanya, y Roſſello, y excedeix en moltes en particular en la fabrica de ferros, de totes ſorts, y claus ques obrã mes en Conflent a ſoles, que en totes les demes parts de Roſſello, y Cerdanya, y entra per ell quiſcun any vn gran theſor de diner, ſi be es terra montanyoſa, y freda, dona ab tot abundancia de oli, y vi, fruytes de totes eſpecies, en ſon diſtricte ſon las particularitats marauelloſes, y tant celebrades per los Eſcriptors antichs, en particular la montanya tant alta dita de Canigò per la *Canicies*, y blancura que ſempre eſtà cuberta de neu, Iuern, y Eſtiu, y noy ha memoria de auerla viſta may ſens ella, com ho eſcriu Dõ Iuan Margarit Bisbe de Gerona, [b] proua certa de la multitut, y abundancia te de chriſtall puix ell ſegons los naturals ſe cria del glas, y neu cõgelada, com proua S. Iſidoro†, y es comuna opinio, y la experiẽcia ho amoſtra, que no ſen troba en al tres parts.

Sant Hieronym ſegons Beuter, Lucio Marineo [c] allegãt a Bocacio, y llargamẽt Pere Bercor, y Hieronym Pau, y altres eſcriuhen de eſta montanya, y dels eſtanys que en ella y ha, coſes que a no dir ho ells no ſon de creure, ab tot no ſera anar contra la Fè duptar hi, jom remet a la veritat, y qui voldra llargamẽt ſabero a ells, ho podra llegir, y veura tantes hiſtories, y viſions de dimonis, y com hia peixos que quant los trauhen, y volé fregir, ſaltan de la paella, y ſen pujan, y deſapareixen, y moltes altres coſes a ells me remet, que jo no podria dir res de nou, ſino reſcriure lo que es fora de mon inſtitut, lo que puch dir de nou, y ab veritat es, q̃ los eſtanys que ells fan menſio, no ſon en dita montanya de Canigò, ans diſtan de ella mes de tres llegues, ſon de altra part de tota Vall de Conflent, que es en lo mitg, ſe troban en los eſtrems de les montanyes de Conat alt, baixant de Pla de Planias a dos Valls ſon tots tres, vns y altres ſon eſcorredors de les aygues que alli ſe eſtorrentan de fonts mauantials, y pluges q̃ baixã de la altura, lo vn ſe diu lo Gorch, o Eſtany Eſtelat, rodalia de dos centes canes, poch mes, o manco que ſe eſcorr a la farga, y Molins de Conat: lo altre lo Gorch Vert molt xic: lo altre lo Gorg negre, ques eſcorr a Euol, y a Auleta, rodalia de cent canes ans manco que mes.

Tot lo diſtricte de Conflent diſcrepan, y ſon contraris los Eſcriptors antichs, y moderns ſi es dels Comtats de Cerdanya, o de Roſſello, vns anomenant lo de vn, altres de altre, y lo que pijor es, que no faltan qui anomenan Conflent Comtat a ſoles,

[a] *Lib. 1. c. 18.*

[b] *Paralipomen. hiſpan. c. an terra Roſſil.*

† *lib. 16. Orig. c. 13.*

[c] *Lucio Marineo lib. 1. c. de flumin. Pere Bercor en lo reductori moral lib. 14. c. 25. Hieronim Pau de montib. Pujades li. 1. Beuter c. 6.*

sens saber ni fundar lo que diuhen; los quel anomenan de Rossello son molts Escriptors graues, q̃ no tinch que referirlos puix se que en est fet han errat, com se prouarà claramente, y aixi sian qui sian, se respõdra a ells, y en particular en lo ques tenia mes de aduertir que es la Genealogia dels Comtes de Barcelona, y Reys de Arago, ques aporta al principi de les constitucions en la del Comta Vifredo, any 858. diu que dit Comta fonch natural del lloch de Ria, en la Gallia Narbonesa, en lo Comtat vuy se diu de Rossello.

A esta tradicio, y als demes Escriptors es necessari respõdre per saber, y apurar de vna vegada la veritat, y es forços detenirse en prouarla, puix puch assegurar que no he vist historia, ni llibre la aja prouada, de manera que yo puga referirme a ella com sempre, ho he fet en est llibre, quant he tractada cosa que altres ajan escrita, y aixi dirè que al principi fonch la creacio, y ereccio dels Comtats de Rossello, Cerdanya, Barcelona, y altres ab la forma, y manera que baix se prouarà. [a] Noy ha historia, memoria, ni acte fallà mensio del districte de vn ni de altre, ni tal me podrà amostrar ningu ab veritat (que penso parlar ab esta llibertat, de auerne vist tot lo que possiblement sen podia veurer en esta materia, tant en histories, quant en actes) de manera que quant se extenia lo districte del Comtat de quisca, se ha tingut de venir a traurer del que apres possehiren los descendents, si be no es prona certa fos tot en la ereccio, que pot esser succehit, y agregat apres per tants titols de successions, y altres de vns a altres. Les memories certes restan son sols, dels vsatges de dits Comtes, y de les vendes, donacions, y testaments de aquells, pendre la aygua mes alt nos pot ab certitut, encara ques diga que las nacions Ceretans, Rossilions, y altres que esta terra fonch poblada abans de Christo, y que los senyors la gouernaren apres fins la creacio de dits Comtes, y ereccio de Comtats com baix se prouara, Conflent fonch del districte del de Rossello, no es a proposit com sols la difficultat que auem menester apurar, es de la ereccio de dits Comtats ensa.

Lo ques troba cert es, que en totes les disposicions testaments, actes, y altres fets dels Comtes de Cerdanya, successiuament del vn al altre, sempre han disposat de Conflent, y Capsir, [b] y dels de Rossello, nou he vist ni trobat de ningu.

Consta ab las fundacions de Sant Marti de Canigò, Priorat de Cornellà, y las dotacions fer en los Comtes de Cerdanya a ells, y a Sant Miquel de Cuixà, com a son districte, com en tots los actes dels Archius de dites Esglesies que son en Conflent, he procurat veure, y apurar, y quisca facilment pot com claramente se prouaran baix a son lloch, [c] ahont se amostraran tambe las fundacions de molts llochs, y viles en particular de Vilafranca de Conflent que diu lo mateix Comta Guillem en son testament, en alguns llegats li feya, *la qual he jo fundada, &c.* [d]

Quant lo Comta de Barcelona Ramon Berenguer tercer, succehi al comtat de Cerdanya en virtut del testament de Bernat Guillem vltim Comta, com baix se prouara, [e] en auer succehit, celebrà corts en Cerdanya, que fonch lo any mil cent y vint, y ab consell dels cauallers del comtat de Cerdanya, y Conflent feu lo vsatge, o constitucio que comença *A tots uehents* [f] &c. Sols per dit comtat, y Conflent, com en ell se pot veure en la qual, y assisti tambe lo Bisbe de Elna, per ser tot Conflent de sa Dioces.

Quãt los Cõtes d̃ Rossello celebrarẽ les

[a] *Lib. 2. c. 10. 11. 12.*

[b] *Com baix se prouarà lib. 2. del c. 20.*

[c] *Lib. 2. del. c. 20. 22.*

[d] *Lib. 2. c. 21.*

[e] *Lib. 2. c. 22. 23.*

[f] *Vsat. 6. tit. de pau, y treua.*

les Corts en los prats de Toluges en Rossello, que fonch apres lo any 1125. com baix se prouara, [a] per establir lleys per Conflent, y Rossello, y entreuingueré los Comtes de Rossello, y dit Comta Ramon de Cerdanya, com en ell se pot veure. De manera que ab dits actes resta ab tota certitut, quel districte de Conflent, y Capsir es del Comtat de Cerdanya, majorment com les regoneixenses, establiments, concessions dels Reys de Arago, qui apres succehiren, y los Procurados Reyals sempre en tots los actes han posat Conflent, com apar del Comtat de Cerdanya, y aixi se es sempre continuat entre homés enteses, y ben saburs. De tot lo sobredit se trau tambe la resposta a la errada opinio de alguns, que Conflent es, y te titol de Comtat com tal nos trobe en ningun acte, ni disposicio, sino sols part, y districte del Cõtat de Cerdanya.

[a] *Lib. 1. c. 18.*

Castells, Viles, y Llochs de Conflent, y Capsir Comtat de Cerdanya, en numero cent y trese.

ANyer, Angles, Arria, Arbusols, Astuer, Aulera, Aurellà, Ascaro, Ayguatebia, Arenyans, Ayalbas.

Ballestauia, Bastida, Billerach, Belloch.

Callar, castells, canauelles, camp, coma, campoma, cornellà, codalet, conat, cortals, candes, cerola, caussina, castellar, corts, creus, collmasella, conangles.

Delpuig, Despulloſa.

Euol, Eus, Estanils, En, Escales, Espes.

Finestret, Fullà, Fillols, Fontpedrosa, Flassá, Forpells, Ferges, Formiguera, Font Rabiosa.

Gualbes, Glorianes, Graus de Sãt Pere, Horts.

Iuncet, Ioch, Iuiols.

Llaguna, la Selua, La rocha, Llar, Llugol, Llech, Lasinya, los horts.

Masos, Mataplana, Marseuol, Marqueixanes, Magarola, Mantet, Molig, Montbrau, Moller, Mosset, Marinyans, Mussà, Matamala.

Odello, Oanyes, Orbanya.

Prada, Prats, Pi, Puig, Porcinyans, Paracol, puig Valador.

Quillana, Rigarda, Rodes, Rupidera, Relleu, Riutort, Real.

Spiola, Serdinya, Spira, Saorra, Saorla, Soanyes, Sirach, Sauto, Sensa, S. Miquel de cuixa. S. Marti de canigo, Salrra, S. Jaume.

Taurinya, Torẽt, Tararach, Thoes.

Vtes, vuitesa, Vernet, Vila Frãcha, Vinça, Vralla, Vilet, Vallmanya, Vellans, Vilallonga, Vilanoua, Vallsera.

[b] *Borrel. de reg. catho. prestã. c. 46. num. 95. Puja. lib. 2. c. 1.*

Cap. 21. Del titol, y nom de Cathalunya, o Comtat de Barcelona, o principat de Cathalunya, y de son origen, y titols antichs, y sa sumaria descripcio particular.

LO dit titol general de Cetubalia, en lo que toca a la part que es dita a huy Cathalunya, se continuà fins prengue altres noms, en temps del Rey Abidis, so es de Illergers, o de Indigets, Lalctans, y altres, [b] los quals apres se mudaré, y perderé del tot per discurs de tẽps, y prengueré altres, so es parts de Espanya cicrior Tarragonesa, y estos duraren en fins lo temps dels Godos, que prengueren de Gocia, [c] o Prouincia Gocia, o Espanya Gocia, baix lo qual nom si comprenia tambe tota la Aquitania, y Prouincia Narbonesa en França, aquest mateix nom tenian encara lo temps los Moros la possehian. [d] Expellits los Moros prengue altres differents. En temps dels Emperadors Carlos Magno, Luys Pio, Carlos Caluo, y Lothario no tenia encara lo titol de Cathalunya, sino de Espanya, o Marcha de Espanya, o llimits, o part de Espanya, o fins de Aquitania, [e] y ab aqueixos mateixos

[c] *Calça cap. 15. Thomic. c. 21. Curbonell al prin. cap. 17. 18. 18. 21. Zurita li. 1. c. 4.*

[d] *Calça c. 12. fol. 59.*

[e] *Histo. Annoni. li. 5. c. 4. lib. 4. c. 110. 115. Calça c. 1. 14. fol. 65. c. 18. fol. 67. 87.*

era anomenada per dits Emperadors com proua Calça, y que com a Marcha podia molt be pendre lo titol de Marquesat, o Comtat. [a]

Lo titol, y nom de Cathalunya quant lo prengue, y com discrepan casi tots los Historiadors * estranys, y naturals, seguint quiscu sa differēt vereda, concordan empero, ques titol nou, dela la expulsio dels Moros, tots los quals recopilan Calça en son particular tractat de Cathalunya, y Garibay, [b] lo ques ve mes apurar es, que nos troba fia imposat per decret ordinari, o altre ley, [c] si be alguns diuhen fonch per Carlo Magno en memoria de Auger, o Otger Catalo primer reptantador della dels Moros, en companya dels nou Barons, [d] y esta es la primera opinio, empero a la veritat de molt temps a pres de Carlo Magno, no tingue tal nom com está dit. La segona opinio es, que ja li prouê del temps dels Romans, de vna poblacio hi auia ques deya Catalo. [e] La tercera dels Godos, y Alans, qui la senyoragaren, y de aqui Cathalans. [f] La quarta dels Gars, y Alans. La quinta, del numero de Castells, dits primer Castellans, y apres Cathalans. La sexta, de la Vila de Castellò. La septima, y mes rebuda, com a mes certa dels camps Cathalaunos de Aquitania en França, lloch, y sol ahont es a vuy lo Limosi, lo que succehi quant entraren les differents nacions estranyes, a expellir los Moros de la Gocia, segons los pobladors restaren a ella quiscuna terra prengue lo nom, titol, y llengua, de la mateixa nacio restà.

Tots los Chronichs concordan que entre les demes naciōs dels Celtichs, Belgichs, Alemanys, Inglesos, Aquitanichs, è Italians entraren, [g] lo major numero fonch de les Prouincies de Aquitania, tinents de Cathalunya, de la altra part de la cayguda dels Pirineus, de la part de França. [h]

En estes Prouincies de Aquitania, y auia vna particular terra, y nacio, ques deyan Camps Cathalaunicos, y Cathalans, [i] lloch, y sol propri que es a vuy lo Limosi. [k] Dita nacio en la entrada, si be baixāt per los Pirineus passà per Pallas, Vrgell, Cerdanya, Capsir, Conflent, y se ocupa tot [l] per ells, empero aqui restaren mesclats de altres nacions ahont no prengueren, ni lo titol de Cathalans, ni la llēgua, essent mesclats los Cathalans ab los Godos, y altres nacions de la llēgua Occitana, Narbonesa, Prouēçal, Marcellesa, y altres vns la dels vehins, Aragonesos, altres dels antichs Espanyols, sols restaren los Cathalans sens ninguna mescla de altres naciōs en dits Camps Emporitans, [m] dels quals restà, y se prengue la sola llengua, y de aqui a dita terra primer nom de Cathalunya, y los pobladors Cathalans, de ells apres se feu extensio a las parts vehines, so es Bisbat de Gerona, la mitat dels Bisbats de Barcelona, y Vich, ahont prengueren la llēgua, y titol tambe de Cathalunya, dita apres Cathalunya antiga, y vella, com apar cōtinuat en nostres lleys. [n]

Per est succes, y entrada, discurs de temps deixá del tot lo nom de Gocia, Marcha, y limits de Espanya, y prengue la demes part lo de Cathalunya, y no Cathelunya, com entenen alguns, [o] y aixi be los vsos, vestits, costumes, y les demes coses dels dits Cathalans Aquitanichs, com encara se verifica a vuy en los mateixos vsatges de Barcelona, los quals si be se establiren en tems del Comta Ramon Berenguer de Barcelona, any 1070. com baix se prouarà, [p] fonch quant a tenir força de lley escrita, que abans ja eren obseruats com a vsos dels mateixos dits Cathalans, entraren, aportats los demes de Aquitania, com apar del mateix llenguatge Aquitanich de vsatges dels vsos, pratiques de aquells, y aixi ab los mateixos altres noms, [q] com està pro-

[a] *Calça c.14. fol. 67. 68.*

* *Zurita p. 1. lib. 1. c. 6. fol. 11.*

[b] *Garibay compend. histor. lib. 31. c.22.*

[c] *Calça c.16. fol. 78.*

[d] *Calça cap. 1.*

[e] *Calça cap. 2.*

[f] *Blondo lib. 7. prime decad. Roman. Pādolphus Collenutius histo. Neapol. lib. 1. Albert. Crātius in sueua lib. c. 29. Ioā. Magnus histor. Gotor. & sue lib. 16. c. 17.*

[g] *Calça cap. 4. 5.*

Borrel. de reg. catho. preſt. c. 46. n. 94.

[h] *Calça c. 13. 14.*

[i] *Beuter li. 1. c. 30. li. 2. c. 15.*

[k] *Calça c. 14. 16.*

[l] *Calça c. 14. fol. 61.*

[m] *Calça c. 16. fol. 75.*

[n] *Ca. 35. entes de homenatge tit. de feus Mieres p. p. colla. 2. reg. pet. 2. in cur. Barchi. c. 25. n. 1.*

[o] *Calça c. 15. a la fi.*

[p] *Lib. 5. c. 10. §. 3.*

[q] *Calça cap. 23. 24.*

tá prouat dalt lib. 1. c. 11. §. 7.

Esta Cathalunya es la que apres prenguè titol particular de Comtat de Barcelona, o Principat de Cathaluuya dèmanera que a vuy dir Cathalunya, o Comtat de Barcelona, o Principat d' Cathalunya totes vna mateixa terra com al capitol seguèt se amostrarà ahont se veurà tambe prouar de hont li prouè lo titol de Principat, lo titol particular de Comtat de Barcelona quant lo prengue, y de hont proue se prouarà tambe baix a son propri lloch, [a] y com tot ell compren tot lo districte de Cathalunya. [b]

La descripcio llarga particular de Cathalunya, y son Comtat de Barcelona si la tenia de fer com es, auria menester occupar tot vn Thomo ja de ella han feta mencio tants Escriptors com son Fra Diago, [c] Pujades, [d] lo Doctor Manescal, [e] don Francisco Gilabert, [f] Calça, [g] y altres molts ab tanta puntualitat que ha pènas han deixat cosa que jo puga emplear la pluma, majorment com de totes ses parts lo mes senyalat, y auentagat aja jo referit dalt cap. 17. y lo demes referire en lo discurs del present libre quiscuna cosa a son propri lloch, demanera que quant lo Lector aura legit tot lo libre trobara que nom so descuydat de Cathalunya puix ab tantes rahons, y en totes les coses del mon mereix ser alabada, y fer memoria de ses coses memorables, sols en aquest lloch me acontentare posar lo que me apar han deixat los altres Escriptors, y es que la figura forma Cathalunya en sa planta es casi triangular, jgual de tres puntes, la primera es de cap de Creus cõfins del Comtat de Rossello, y discorr sinquanta llegues tenint sempre lo Mar mediterraneo deuès lleuant, y mig jorn, fins a Vlldecona, y Alcanar que confina ab lo Regne de Valencia; la segona pũta de dit lloch discorrèt per los confins de dit Regne de Valencia, y de Arago tot Ponent fins a Les, y Bausent ala vall de Aran, cami de quoranta llegues; la tercera punta de dit lloch fins tornar a cap de Creus discurs de quaranta lleguas cõfrontant sempre ab Franca, y Comtats de Rossello, y Cerdanya, deues Tremontana casi ab la diuisio dels Pyrineus, la latitut nos pot midir jgual la major amplaria es discurs de vint llegues. Tota sa terra se diuideix en quarãta, y vuyt parts: so es la plana d' Vrgell, Empurda, Valles, la Selua prop Gerona, lo Girones, la plana de Osona, la plana de Bages, lo Ripolles, lo Llosanes, la Cõca de Orcau, vall de Andorra, Seu de Vrgell, lo Panades, Sagarra, la Conca de Barbera, lo Camp de Tarragona, la Ribera de Hebro, los ports de Tortosa, y altres moltes quel Doctor Monescal [h] diuideix en forma de regions differents de Cathalunya referint tambe los promõtoris, montanyes, rius, a mes dels quatre principals Hebro, Noguera, Llobregat, Ter, Comas, Planas, Valls, Boschs, Menes, y demes coses singulars, ab tot ell, y los demes Escriptors Cathalans, han faltat en vna cosa que es necessari no la oluide jo en aquest lloch, ço es que en lo districte, y parts de Cathalunya no han possada la Vall de Aran, terra tant propria sua com les demes, encaraque los Aragoneses pretengan que es de llur Regne per las vnions dels Reys Don Iaume, Don Pere, del any 1380. com la veritat sia que reste dela part de Cathalunya per les noues vnions, y per lo que consta que la appellacio, y recurs es al Consell de Cathalunya, y obseruan les leys Cathalanes, y son subiectes en molts fets a elles quãt ala Iurisdiccio temporal, quant ala espiritual son dela Diocesi, y Bisbat de Comenge en França. [i] Lo mateix se ha de dir de la part del Comtat de Ribagorça per

[a] *Lib. 2. c. 11. fins 24.*

[b] *C. 28. lib. 2. c. 43. §. 5.*

[c] *En la carta geographia.*

[d] *En tota sa chronica de Catha.*

[e] *En lo sermo d' Rey Dõ Iaume.*

[f] *En lo discurs 1. n. 2. in clina de Catha.*

[g] *En tota sa Cathalo.*

[h] *Fol. 64. 65. 66. 67. sermo de Rey Don Iaume.*

[i] *Vicent. Blasco. historia d' Arago tho. 2. li. 4. c. 21.*

per raho dela const. Del Rey Don Iaume del any. 1291. [a]

[a] *Const. 8. tit. de jurisd. del tot jutge.*

La altra part de terra ques pretenos de Cathalunya es tota aquella que es de la lo Riu Sincar en la qual se enclou Fraga, Montso, y altres moltes Viles es possehida per Arago, si be lo titol es en fauor de Cathalunya per les rahons yo aduertire baix [b] per esta causa los Cathalans se acontentan acudir a las conuocacions de Corts en Fraga, y Montso per la pretensio tenen son de Cathalunya com altrament lo Rey aja de tenir, y celebrar les Corts dins Cathalunya, Rossello, y Cerdanya segons les leys nos te jurades. [c]

[b] *Lib. 1. c. 28.*

[c] *Const. tit. de celebrar. Cors.*

Per remato de aquest capitol me so resolt posar per Abecedari las Ciutats, Viles, y Llochs de Cathalunya, y ses parts les que e pogut tenir noticia si be ab molt gran difficultat per auerla tinguda tanta, y escusar a altres que per ventura no tindran los treballs que jo tinch fets, les referire, trets de la experiencia, y proua dels llibres historichs, y del Archiu Reyal, y Racional, y Ballia general per les Enfeudacions, y altres si be molt poca part, per lo que ells no refereixen tots, y apres los processors de fogatges no senyalan sino les Viles, y Llochs Reyals, y de Ecclesiastichs, los de Barons faltan que son molt mes en numero, y aixi tant per dits casos com per quesveya gosa Cathalunya de titols de terra grā, esteса, poblada segons sa circunferencia, y poder mes que ninguna part de Espanya [d] los referire per Abecedari deixant a de part las casas de deuocio, que aqueixes a ja recopilades lo Doctor Menescal [e] totes les quals sō marauellosas en tot, majorment la Real casa, monestir, y conuent de nostra Senyora de Mōserrat, la qual es tinguda en tot per vna de les mes riques, perfetes, y de major deuocio, gouern, y hospitalitat de tot lo mon, de la qual han encarit tant, y ab veritat tot los Escriptors a ells me remet com ha notori perno repetir ho.

[d] *Garibay. compēd. historial. li. 31. c. nu. 22.*

[e] *Sermo del Rey Don Iuā col. 74.*

Ciutats, Castells, Viles, y Llochs de Cathalunya, o Comtat de Barcelona son en numero. 1523.

Abedia. Abella, Abella altra. Adinya. Adraen. Adral. Agullana. Aguilar. Aguilar altra. Aguilar altra. Aguilo. Agullo. Agramunt. Agramuntell. Ager. Albio. Alcanyar. Alphara. Aldouer. Alcals, Alis, Almaselles. Alto. Alborbi. Albanya, Alcaiset. Alcaiset. Alcarraz. Almenar. Alguayre. Alendeix. Alferraz, Algerri. Albesa, Alcoleia. Alcamora. Alos. Alos altra. Alos altra. Alos altra. Albi. Albajes. Alentorn. Albarca. Alforges. Alenar. Alnera. Alnera altra. Alinol. Alms. Altafulla. Altafulla altra. Altafulla altra Alsint. Altamir. Alpeus. Alella. Alborns *Albanya. Alfaro. Alcouer. Alinol. Altet. Alando, Alius. Amoros' Ampolla, Amos. Amos altre. Anglasola. Amosa. Ansauell. Anes. Angles. Ancall. Andorra. Aranier. Arnuri. Aranyo. Ars. Arros. Ardona. Areu. Ares. Ares altra. Artias. Aranus. Argenter. Arnes. Arteса. Artes. Arbeca. Arboli. arbocies. Argentera. Arbes. Arteса. Arsa. Adraen. Argensola. Ardeuol. artigos. artes. ardinya. aro. aro altra. argilaguer. arropit. arenys. archilaga. argentona. asco. astet. alsint. aulas. aulist. auden. auinyonet. aulesa. ayramunt. aytona. aygua negra. aygua viua. aygua viua altre. aygua freda. aygua bella. aygua munia.

Banyaros. Banyaros altre. Badalona. Balsatell. Baga. Bayde. Balanya. Barbera. Barbera altre. Barcelona

Ciutat.

Ciutat. Barcelona vila. Baſcano, Baſcano altre. Banyoles. Baſcara. Baget. Batet. Bay. Bagua. Baguda. Barca. Balaguer. Baſtida. Baſtida altre. Baſtida altre. Baſtida altre. Ballaſtar. Baldomar. Baranys. Bauſent. Bayerda. Barraues. Barbera. Benauent. Beniſanet. Benifallet. Belloch. Belluys. bell mont. Bellmunt. Bellcayre. bellcayre altre. Bellpuig. Bellpuig altre. Betera. Bellcayres. Bejes. Bellbens. Bell tall. Beſans. Bernuy. Benes. Beſcara. Beſtus. Beſtus altre. Bellprat. Berga. Beſora. Beſora altre. Bergus. Belluer. Belluer altre. Belluy. Benament, Beret. Beru. Begur. beſalu. belloch. beura. beuda. berbens. bernuy. birem. binferri. billach. bioſca. biania. biure. blancatort. blancafort. bloſt. blanques. bot. boſquera. bories blanques. botarell. boy. botarda. boldic. bores. borſenit. borraſa. bonaſtre. boixados. borrada bordils. burbat. buella. buſach. bremi. bremi altre. brenu. broca. brunyola. brull. buella. buada. buſeu. budre.

Cabana bona. Cabanes. Cabaſes. Cabrera. Cabriana. Cabeça. Cabeſtany. Cabeſtany altre. Cabeſtany altre. Cabeſtany altre. Camprodon. Camprodon altre. Camarles. Campa fines. Camporells. Camaraſſa. Cambrils. Cambrils altre. camps. camps altre. camp. campera. campanya. campanya altre. campllonch. camos camallera. candela. canonic. canonic altre. canet. canet altre. canelles. canoues. cãtallops. cantallops altre. cantallops altre. cantallops altre. cantallops altre. caſeres. caſeres altre. caſtell. caſtell altre. caſtellar. caſtellar altre. caſtello. caſtello altre. caſtello de farfanya. caſtello dela marcha. caſtellet. caſſau. c. de perles. c. vell. c. vell altre. c. vell altre. c. vell altre. c. fullit. c. de fels. c. tort. c. nou. c. nou altre. c. nou altre. c. adral. c. tallat. c. tallat altre. c. gali. c. oli. c. terſol. c. vi. c. daſeus. c. de quintana. c. bisbal. c. ſera. c. lleo. c. de valencia. c. de la trinitat. caſtellon roig. caſtany edal. cardet. cardona. caluo. capafons. cap de tabeſcan. cap della. callar. caſa fabra. cauella. caſtellas. caſſa. caldes. caldes altre. caldes altre. caldes de mont buy. calella. caſtanyer. caros. caſtanya dell. caſtanya. carde deu. carras. carme. calabuix. cabriana. caporf. caluinya. calaf. calafel. caualda. capellades. caſa de deu. cartalla. caſa de marti. capmany. calamontſo. cadaques. çaſirera. çerria. çeruia. çeruia altre. ceruera. ceruera altre. ceruello centelles. claret. claraualls. claruerolls. clariana. claramunt. Ciutat. Ciutadilla. Ciutadilla altre. ciſtella. codonol. corbera junt a hebro. corbera. corbins. colldefou. cornuodella. conques. copons. coporis. codolo. codons. corteſa. coneſa. conſtanti. conſtanti altre. cos coſtell. coll apay. comiols. coſco. comabella. comabella altre. cornella. cornella altre. cornella altre. conill. corneliana. correja. couer. coremines. codell redo. coll boto. conit. conill. cornet. corouiſa. coloma. corto. corp. cors. colomes. cogolo. cubell. cubertes. curſa. curos. crexell. creſpia.

Dernius. Doſques. Doſqueres. Doſaygues. Doro. Durba.

Enueja. Enjordona Eſpitalet. Eſpitalet altre. Eſpitalet altre. Eſpitalet altre. Eſpital. Eſpital altre. Eſpital altre. Eſpital altre. Eſparaguera. Eſpills. Eſcarla. Eſcornalbou. Eſpas. Eſtac. Eſcalo. Eſcaldes. Esblada. Eſtalrich. Ermentera. Ermadas. Eril. Erilauall.

Fanals. Fãdarella. Falſet. Fatarell. Felines. Ferrerõs. Ferrera. Ferrera altre. Ferran. Ferran altre. Fenoll. Feſt. Figols. Figarola. Figol. Figueres. Fineſtre. Flix. Flaſſa. Florajaes. Font. Fontanet. Fontdepou. Fontcaldes. Font dela reyna. Fontrubio. Fontclara. Fonttaberta. Fonteta. Forcat. Foradada. Forena. Fores. Fortunya. Folgaroles. Foixa. Fornols. Fornells. Folgas. Folgats. Folgaroles. Forſiauell. For-

Forcia. Franques. Fredes. Freixenet. Franſiach. Fullola.

Galera. Garraua. Gandeſa. Garcia. Gablines. Garſola. Garos. Gauſar. Garber. Galliner. Garridells. Garamons. Gauer. Gauas. Gaua. Gargalla. Garraf. Galifa. Gayali. Gerp. Gerri. Giſclarell. Giminells. Gineſtar. Gironella. Girona. Gilida. Gilira. Glorieta. Glorieta altre. Godall. Golmes. Gorchs. Gornal. Grana bella. Groalo. Grenyena. Grenyena altre. Granadella. Grana vella. Grata llops. Grania. Graualloſa. Grauera. Granuia. Grions. Granada. Gramanet. Granolles. Granolles altre. Granolles altra. Guardia. Gualtet. Guimera. Guils. Gardiola. Guiſona. Guardapeloſa. Guiamont. Gueralt. Gueralt altre. Guiſols. Guardeta. Gurb. Gualta. Gualbes.

Hoſtal nou. Hoſtalets. Hoſtalets.

Ieſſa. Ioſa. Ioſa altre. Igleſies. Iorba Irgo. Iuneda. Iuncoſa. Iuanet. Iuaneres. Iunquera.

Lantiſch. Llardacans. Llaborſi. Llagunes. Lladouer. Llauia. Llagoſtera. Llambilles. Llaurent. Llanſa. Llanſera. Lardos. Laguardia. Laguardia altre. Laguardia altre. Laguardia altre. Laguardia altre. La galera. La garraua. La candela. La garriga. La garriga altre. La portella. La figuera. La figuera altre. La bisbal. La bisbal altre. La amella. La amella altre. Las auellanas. La mora. La foras. Las magdalenas. La torre. La mola. La foliola. La boueta. La penya. La pineda. La pineda altre. La pineda altre. La febroſa. La ſelua. La ſelua altre. La ſerca. La tallada. La tallada altre. La tallada altre. La ſercuita. La maſſana. La ſeu de vrgell. La parrochia. La portella. La mocaua. La albareda. La curullada. La pobla. La pobla altre. La pobla altre. La pobla altre. La pobla altre. La pobla altre. La pobla altre. La torre. La baſtida. La pedra. La nou. La vera. La ferreria. La donzell. La rocha. La ſoues. La penya. La riba. La plana. La meſa. La ſera. La ſuit. La beguda del comte. La rabioſa. La rabaſſa. La ſirera. La ſala. La fenolloſa. La ſegura. La llaguna. La poena. La trinitat. La gernu. La barata. La pera. La valloria. Las farra. Las eſpaſes. La vola. La pruna. Lascaroſa La muga. Les ſitges. Les puelles. Les caſes. Leyda. Lleberia. Les oliues. Lleſp. Les penelles. Lles. Llers. Les bordes. Les piles. *L*es bories. *L*eſtor. *L*eſtorres. *L*ledues. *L*es ventoſes. *L*es preſes. *L*es caules. *L*illa. Linyola. *L*imiana. *L*linas. *L*linas altre. *L*lors. *L*os punyeres. *L*os archs. *L*o poal. *L*loragh. *L*loa. *L*o palau. *L*o coguil. llorens. lo pla. lo pla altre. lo vilar. lo pot. lloberola. lo mas major. lo vendrell. lo tron. lo vall. lo codony. lo gomer. lo brull. lo eſtany. los monjos. lo bisbal. llorer. los corſos. luſa.

Madrona. Maſſanes. Meſanes altre. Maca margo. Manrreſa. Maſqueſa. Martorell. Martorell altre. Marmella. Malla. Marſa. Marſa altre. Mata peres. Maya. Marti. Malgrat. Maſſanet. Maſſanet altre. Mataro. Manlleu. Mayo. Madinya. Malfet. Magut. Marſa. Marniſi. Mayal. Malda. Mata. Margalef. Malpas. Maldanell. Manauer. Mataſolana. Marmella. Mal menach. Mas nou. Mas ricart. Mas ardu. Mas roig. Mas roig altre. Mas mulas. Mas de barberans. Masden eſpanyol. Mas del almet. Mas de rius doms. Mas pujol. Mascaluo. Mediona. Mer. Menargues. Meierat. Mello. Miralpeix. Milany. Mirauet. Milla. Miral camp. Mira mar. Miralles. Myanell. *M*iſanell. Mila. Mira bell. Mont. M. de alias. M. del caſtello. M. melo. M. negre. M. falco. M. cortes. M. de bondia. *M*. real. *M*. magaſtre. *M*. fallo. *M*. palau. *M*. amarta. *M*. auſell. *M*. felin. *M*. labaix. *M*. dengras. *M*. prat. *M*. cortes. *M*. for. *M*ontſquiu. *M*ontſquiu altre. *M*ontclus. *M*ontagut. *M*ontboliu.

Mont

Mont brio. Mont ſonis. Mont corbau. Montclar. Montgay. Mõt alegre. Mont blanquet. Mont rornes. Mont rornes altre. Mont. Montblanch. Montſerrat. Mont buy. Montbuy altre. Montburguet Montmoneu. Mont oliu. Mont oliu altre. Mont auſell. Mondat. monder. moniſtrol. mora. moya. mallet. montada moli de reig. montras. moner. molter. monfulla. mollo. montiro. mollet. moli del oli. molleruſa. morera. monrros. morell. mongons. mura. muntet. mutanyoſas. mur.

Nalec. Narropit. Nargo. Naues. Naues altre. Narbuſca. Nauata. Noues. N. ſ. del picart. N. ſ. del coll de alos. N. ſ. dela aldea. N. ſ. de bell puig. N. ſ. deles ſogues. N. ſ. de colo bo. N. ſ. del tallau. N. ſ. de mõtgara. N. ſ. de caldes. N. ſ. de meya. N. ſ. del cami. N. ſ. de paret. N. ſ. del miracle. N. ſ. de vall manya. Nules.

Odena. Olleſtret. Oliana. Oliola Olles. Omellons. Omelis de nagaia. Onya. Orta. Orta altre. Oris. Oriſta. Orit. Oroens. Ortoneda. Orcau. Ortodo. Organya. Ortoneda. Oriol. Oriols. Or pinell. Ortõs. Orlios. Os. Oſſo. Orſtafranchs. Oſors.

Paguera. Paleia. Papiol. Pals. Pala fagell. Palamos. Palafolls. Palau domar. Palau tordera. Parol. Paracoll. Paracoll altre. Palol. Pau. Palau. Palau altre. Palau altre. Pauls. Palma. Pallargas. Paſſa gall. Pallarols. Pauia. Paſſamus. Pallareſos. Pallarols. Pegarola. Pe camps. Peus. Perefita. Peralada. Penyal. Perello. Perues. Perues altre. Perinyana. Pedragal. Peſonada. Penafreda peyca moixons. Pedros. Perefort. Pena llonga. Peralta. Pera mola. Pierola. Pinos. Pinos altre. Piera. Pineda. Pincaro. Pira. Plegamans. Pontons. Pontons altre. Pontos. P. dela gola. P. de malig. Poble de cer-

uoles. Poboleda. Porcera. Pobler. Pobleda. P. denregart. Pons. Porqueries Pontils. Pont de armẽtera Portell. Prats del comte. Prats. prades. prades altre. prat del Rey. prat del Rey altre. premia. pruit. predet. preixana. pradell. pradell altre. prat de llop. preixens. premeia. puig alt. puix alc altre. puig pardines. puig de maya. pubol. puiol. puiol altre. puiol de cauallers. puiol de pageſos. puig vert. puig gros. puig ſarcos puig ſeruer. puig del anell. puig vert. puig tinyos. puix pelar. puig del fi. puy.

Queralt. Quart. Quart altre. Querol.

Rapita. Rabinat. Rauſell. Raurich. Rajadell. Rapia. Raſet. Rebos. Requeſens. Remiguer. Rellinas. Regula. Reus. Renau. Regordoſa. Riu daura. Ridelot. Ripoll. Riu de arenas. Ridellores. Ripollet. Ribes. Ribelles. Riera. Riera altre. Riba roja. Riuert. Riu de canyes. Riu de cols. Riu doms. Riber. Ribera. Rialt. Riu madriu. Rocha corba. Rodonya. Rocafort. Rocafort altre. Rocafort altre. Rocafort altre. Roſquera. Roſsi. Rojoli. Rocalaura. Robia. Roques. Rocamora. Ronyer. Rodos. Robi. Romanya. Rocabruna. Roda. Rocaberti. Roſes. Rufea. Rubio. Rubio altre.

Samal coleig. Sarroca. Salgar. Salardo. Sauri. Sarreal. Salmella. Sauler. Sardet. Salamo. Sauaſſona. Samalus. Sacort. Salrra. Salrra altre. Sarinya. Saligia. Sala. Sarrateig. Salo. Saldes. Salella. Sarria. Sanfores. Salſelles. Sabadell. Santamans. Sant Guim. S. Agnes. S. Auſti. S. Andreu. S. Andreu altre. S. Andreu altre. S. Andreu altre. S. Antoli. S. Aman. S. Aman altre. S. Benet. S. Borthomeu deller. S. Borthomeu del grau. S. Borthomeu les gorgues. S. Borthomeu de baix. S. Boy. S. Boy altre. S. Climent S. Climent altre. S. Climent altre. S. Cli-

ment

ment altre. S. Climent altre. S. Coloma. S. Coloma altre. S. Coloma altre. S. Coloma altre. S. Coloma la ſerra. S. Coloma de vinyoles. S. Coloma de gramanẽt. S. Creu. S. Creu altre. S. Creu altre. S. Cerni. S. Candia. S. Clugat. S. Dalmau. S. Culgat. S. Culgat altre. S. Eſteue. S. Eſteue altre. S. Eſteue altre. S. Eſteue altre. S. Eugenia de berga. S. Eugenia. S. Eularia de pardines. S. Eugenia de relats. S. Eularia. S. Feliu. S. Feliu altre. S. Fitor. S. Feliu de palleroſſs. S. Feliu de guixols. S. Feliu ſa ſerra. S. Feliu de codines. S. Feliu de cabrera. S. Feliu de torello. S. Genis. S. Genis altre. s. Genis altre. S. Gregori. S. Hipolit de valltrega. S. Iulia de cabrera. S. Iulia ſa ſorba. s. Iulia. s. Iulia altre. s. Iulia altre. s. Iulia altre. s. Iulia altre. s. Iulia altre. s. Iuan les badeſſes. s. Iuan delerm. s. Iuan al fachs. s. Iuan prop palamos. s. Iuan deolo. s. Iuan de fabregues. s. Iuan las fonts. s. Iuan deſpi. s. Iuan de modalba. s. Iordi. s. Iordi altre. s. Iuſt. s. Iuſt altre. s. Iſele. s. Iſele de vellalta. s. Iſele. s. Iaume. s. Iaume altre. s. Iaume altre. s. Iaume altre. s. Lions. s. Linya. s. Llorens. s. Llorens altre. s. Llorens altre. s. Llop. s. Locaya. s. Llums. s. Miquel dela pineda. s. Miquel dela ſauleda. s. Miquel. s. Miquel altre. s. Miquel altre. s. Miquel altre. s. Miquel dela major. s. Marti. s. Marti altre. s. Marti altre. s. Marti altre. s. Marti altre. s. Marti altre. s. Marti altre. s. Marti altre. s. Marti altre. s. Marti ſeſcorts. s. Marti ferroca. s. Marti de rayá. s. Marti de bellmunt. s. Marti de marles. s. Magi. s. M. de beſor. s. M. de beſor altre. s. M. deolo. s. Margarida. s. Magdalena. s. Matheu. s. Mori. s. Marſal. s. Nicolas. s. Olius. s. Pol. s. Pol altre. s. Pau. s. Pau altre. s. Pau altre. s. Pere ſercada. s. pere dellemens. s. pere de beſora. s. pere de pines. s. pere de rodos. s. pere de riu de billes. s. pere de oli vella. s. pere peſcador. s. peſale. s. peſale altre. s. pedor. s. perpetua. s. polla. s. priuat. s. Quinti. s. Quirc. s. Quirc altre. s. Quirc ſaſana. s. Quirc de beſora. s. Seluador debreda. s. Sebaſtia. s. Saloni. s. Senia. s. Suſana. s. Suſana altre. s. Suſana altre. s. Sedinya. s. Sadorni. s. Sadorni altre. s. Scicilia. s. Scicilia altre. s. Tomas. s. Vicents. s. Vicens de torrello. s. Vicens de prat. s. Xpol de las planas. Sçana. Scarp. Scaladei Serdans. Seua. Seros. ſerinya. ſegur. ſelm. ſener. ſerray. ſelles. ſelles altri ſentoiſme. ſenant. ſero. ſerena. ſellent. ſerralbi. ſemelles, ſenmanat. ſedo. ſenit. ſegura. ſeuis. ſeuania. ſegur. ſet caſes. ſeguer. ſelma, ſidemon. ſiurana. ſiurana altre. ſils. ſitges. ſinclau. ſolius. ſolius altre, ſolſona. ſoria. ſora. ſola. ſobre roca. ſoler. ſoldriga. ſort. ſort altre. ſoliuella. ſoliuella altre. ſoterrania. ſorp. ſou. ſoſes. ſoſes altre. ſopeira. ſoleras. ſpinellas. ſpluga de francoli. ſpluga caluia. ſpluga freda. ſpluga. ſpelugia. ſtana. ſtorn. ſterri. ſtamariu. ſtanyol. ſuis. ſunyer. ſubira. ſus queda.

Taroja. Tarroja altre. Talarn Tartareu. Talamanca. Tarraſola. Tagamanent. Tauernoles. Tauertet. Tarragona. Tamarit. Talauera. Tar. roja. Taladell. Tarraga. Terraſſa. Terradell. Terrada. Terros. Terres. Termens. Tiuerris. Tirinura. Tiurana. Tiuiſa. Torre ferrera. Torre dela curta. Torre del ſol del riu. Torre de ſanta Maria. Torre ſerona. Torbeſes. Torre den jorda. Torre dela neu. Torre tamuſi. Torre de almenara. Torra ella de ſabeu. Torroella. Torroella altre. Torro ella altre. Torroella altre. Torrelles Toſſa. Tordera. Tona. Torn. Tor. Tor altre. Tora. Torre de nago. Torres. Torna fort. Torna ſous. Tous. Torragraſſa. Torren de vall. manya. Tortoſa. Toſcar. Trago. Trabines. Trem. Tuxent. Tudela.

Vall de

Vall.tellou. valldellos. vallbona. vallbona altre. vall clara. vallfogona. valluert. vallſegol. vall de ſerues. vall ſpinoſa. vall ſpinoſa altre. vall de peres. valls. vall moll. vall de la lloſa. valldeſert. vallhoneſta. vall fermoſa. valldenu. vallſereara. valldoreta. vall undrera. valldaura. vall obrega. vallgorgo. vallfogona. vallgornera. vaquerilles. vanloch. vallperes. vernet. verdu. veloſell. vergili. veſpella. veſpelles. veſpelles altre. veſiana. veguer. verges. vgern. vilaliba. vinebre. vilella barca. vixona. vilella. vinbodi. vinbodi altre. vinyols. vilamos. viella. vindo. vilamos. vidreres. vinyonet. vilanant. vilaſant. vilabertran. vitfrer. viart. vinya. vilafrancha. vich. vilana. vidra. vilaſar. vilamayo. vilablades. vila roman. vila llaons. viladrau. vilademils. vilamarti. vilademar. vilatenim. vilaſacra. vilagraya. vilacantals. viladecans. viladellops. vilamur. vilabella. vilarodona. vilar. vilar altre. vilarnadal. vilagraſſeta. vilallonga. vilallonga altre. vilauert. vilaſeca. vilafortuny. vilaplana. vilaplana altre. vilamajor. vilagraſſa. vilamijana. vilamijana altre. vilanouet a. vilanoua. vilanoua altre. vilanoua de ſagrià. vilanoua de la barcha. vilanoua de las aucilanes. vilanoua de bellpug. vilanoua junt lo coll de balaguer. vilanoua de font llonga. vilanoua de poblet. vilanoua jũt a maya. vilanoua de la guda. vilanoua junt la ſeu. vilanoua agranolles. vilanouadeſan. vlldecona. vlldemolins.

Xauega. xerta.

Ygualada. Yſaura. Yebut. Yuars. Yſona. Yuorra.

Capitol XXII Quines, y quals terres ſe comprengueren al principi, y a vuy ſe comprenen baix nom, y titol de Cathalunya, y ſi Roſſello, y Cerdanya es Cathalunya, y per quines cauſes te titol tota Cathalunya de Comtat de Barcelona, y Principat de Cathalunya.

AQueſt nom, y titol de Cathalunya antiga, y vella, com tinch dit ha vingut al vltim compendre ſegons opinio del vulgo, tot lo diſtricte dels confins dels Regnes de Arago, y Valencia, fins al mateix Roſſello, y Cerdanya, que a la veritat ſon fora, y may ſon entrats baix Cathalunya, ni ab ſon nom compreſos, [a] lo que prouè ja alomenos de Roſſello, de las diuiſions que feren los Romans, y Carthagineſos, com baix ſe prouarà, y aixi be dels temps dels Godos, entrada dels Moros, y expulſio per las nacions tinch dalt referides ab la entrada feren per Pallas, Yrgell, y Cerdanya, en lo qual temps ja Roſſello era toruat cobrar dels Moros per los mateixos Godos, y fonch la primera terra de Eſpanya ques cobrà, [b] en ella may entraren dites nacions Cathalanes, ni vingue en poder, y mando [c] de ells, y de aqui es lo que ſens dupta afirman los Chronichs, que Roſſello no es Cathalunya, ni compres baix de ſon nom, ans ſempre differents en tot prouant a mes, [d] que los Comtats de Roſſello, y Empuries no entraren may ab inferioritat ab lo de Barcelona, ſi be feren moltes vegades vn cos ab Cathalunya. [e]

De Cerdanya, y ha mes dificultat com

[a] *Calç. c.14. fol. 65. c.17. c.20. fol. 97.*

[b] *Calç. c.14. fol. 65.*

[c] *Calç. en di. lloch.*

[d] *Calç. cap.17. a la fi.*

[e] *Calç. c.20. fol. 97.*

com per ſa terra paſſaſſen dites nacions Cathalanes, y apres ab la extẽſio, y comunicacio ab ells tant en la habitacio com en les llengues; com ſe ha dit, lo queu confirmà mes apres en temps dels Comtes que ẽſtigue en particular Cerdanya inferior a Cathalunya, y en molts actes vna ab ella tant quels Comtes, de Cerdanya, Vrgell, y altres eren dẽ la familia, y cognacio del Comta de Barcelona com conſtarà; de aqui eſcriuhen molts que Cerdanya era del numero dels comtats de Cathalunya, y que lo Comta Vifre de Arrià era de Cathalunya, eſſent lo caſtell de Arrià de Conflẽt fora lo diſtricte de Cathalunya, [a] del Comtat de Cerdanya cõ dalt ſe ha prouat, [b] ſols fonch per lo que apres ſe agregà, y fonch diſtricte de Cathalunya, com baix al ſegon llibre ſe prouarà.

Lo titol prengue Cathalunya al principi fonch local, y apres general baix lo qual foren les creacions dels Cõtats de Barcelona, Vrgell, y tots los demes que en ſon lloch ſe explicarã, com a Comtats en Cathalunya, pero ningu de Cathalunya ſino quiſcu ab titol ſol de ſon Comtat.

Lo cõtat de Baacelona al principi no comprenia mes de la Dioceſi de Barcelona, empero deſpres per lo que lo Comta de Barcelona obtingue lo Principat de Cathalunya, de aqui tiugue tot lo Principat per ſon comtat, [c] y ab aqueix titol paſsà a la cõrona de Arago, confirmat apres per lley general ſe eſtabli, quel titol del Rey de Arago en Cathalunya a no fos de Rey, ni altre ſino de Cõta de Barcelona com ſe prouarà baix. [d]

De les hores entrà mes cert lo comu parlar que dir Cathalunya, o lo Comtat de Barcelona tot es vna coſa, y aixi ho entengueren apres les cõſtitucios de Cathalunya, [e] è Hiſtoriadors, cõ baix mes clar ſe prouarà.

Tambe ſe troba practicat que a Cathalunya donã titol de Principat tant les hiſtorios com los mateixos vſatges antichs, cõſtitucions noues, y prouiſions Reyalsſens fer differẽcia en dir, Cathalunya, o Cõtat de Barcelona, o Principat de Cathalunya, que tot es vna coſa, [f] de hont li prouè aqueſt titol, de principat de Cathalunya, y de ſon origẽ, y ha opinions diſcrepãts, vns [g] del caſament de Ramon Berenguer quart Comta de Barcelona, ab la Reyna de Arago, ab lo qual matrimoni fonch pactat ques intitulas Princep de Arago, y de aqui cõ tenia titol de Princep prẽgue la terra propria que era Cathalunya lo de Principat.

Altres, y a ma opinio es la mes certa, que prengue aqueſt titol per raho que los Comtes de Barcelona, y los demes eren anometats ja de la inſtitucio, y creacio Princeps en los Comtats, [h] com a ſenyors qui no reconeixien ſuperior, y ab titol de principat prenian tot lo diſtricte, y poder com apar en los mateixos actes, lleys, y teſtaments dels mateixos Comtes fins al de Cerdanya ¦Guillẽ Iordà, en lo teſtament del any 1095. anomena ſon Cõtat, y diſtricte principat. Mes aſſenyaladament lo Cõta de Barcelona qui apres ſuccehi als demes Comtats de Cathalunya, dels quals era ſenyor Soberà, y per eixa cauſa pogue anomenarſe, y pendre titol de Princep, Rey, o altre qualſe uol, [i] y de aqui apres lo diſtricte de Principat. [k] Eſta opinio ſe confirma del que han eſcrit los demes Autors en eſt propoſit com Mieres, [l] y altres que baix ſe referiran. [m]

Cap. XXIII. De les diuiſions, y termi nacions antigues, y modernes entre Eſpanya, y Frãça, y de les Prouincies particulars de la Eſpanya Citerior, o Tarragoneſa, y de la Gallia Narboneſa, o Gocia, y en quina de elles entrã Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya.

LOs titols, y noms mateixos antichs, y moderns que eſtan referits

a *Calça c. 17.*

b *Cap. precedent. §. 1.*

c *Mieres 2. p. colla. 7. reg. Eleon. en la cort de Tortoſ. c. 5. n. 17. 18.*

d *Lib. 2. cap. 43. §. 5.*

e *Conſt. 2. tit. de juram. aixi volun. com.*

f *Conſt. 2. tit. de la vnio del Regne d Mallorca.*

g *Eſcola. en la hiſto. de Valen. lib. 3. c. 2. p. p. Lucio Marineo de reb. hiſpan. lib. 9.*

h *Vſat juy donat. vſa. juy de cort tit. de celeb. corts vſat. quoniam per iniquũ al tres molts Mier. colla. 9. reg. fer. in cur. Bar. c. 30. n. 42.*

i *Caſan. in chata. glo. mun. 5 p. conſ. 52.*

k *Calça c. 16. fol. 78. c. 18. fol. 87. Beut. lib. 2. c. 15.*

l *Mie: 2. p. colla. 7. fol. 67. nu. 10.*

m *Lib. 2. cap. 37.*

rits de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, demostran les differencies, y diuisions, y auia entre estes tres nacions en particular en les generals que succehiren per tota Espanya en temps del Rey Abidis, any 1122. abans de Christo ques diuidi, en nacions, y gouerns particulars, repartintse les Prouincies, les que foren de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya escriuhen Medina, Viladamur, Florian, Pineda, Pujades. [a]

Despres succehiren les altres diuisions generals en temps dels Carthagineses, y Romans, entre los quals entraren los concerts, fer diuisio de Espanya en dos parts, Citerior, y Vlterior; affirman Autors graues, [b] que tota la Prouincia Narbonesa en la diuisio antiquissima era de la part de Espanya Citerior, que era la que tocaua als Romans, fins al riu Hebro, de aqui dita Hiberia, y als Carthaginesos la Vlterior, que era passat dit riu en los intermedis dels anys sinch cents setanta.

Quant despres los Romans del tot foren senyors de Espanya, expellits los Carthaginesos, feren moltes altres diuisions en particular lo any 101. abans de Christo posaren differencs los llimits de les dites dos parts Citerior, y Vlterior, restrenyent, y posant los llimits de la Citerior dels Monts Pirineus, [c] a la qual imposaren altra nom de Tarragonesa, per auer fera cap de ella, y de son districte la noble, y antiquissima Ciutat de Tarragona. [d]

La altra mes senyalada diuisio fonch la ques feu en temps de Constantino Magno Emperador, en lo intermedi dels anys 338. de Christo, en lo Concili mana celebrar en la antiga Illiberis, lloch ahont es a vuy Copliure, [e] en Rossello ahont entre altres coses diuidi lo Imperi Romà en Oriental, y Occidental, posant per cap del oriental la Ciutat de Bisancia, que apres es dita Constantinopla, y del Occidental Roma a la qual se consigna Italia, Flandes, Alemanya, Inglaterra, França, y Espanya, y part del Illirico, que es a vuy la Esclauonia; diuidint tambe per Prouincies les parts principals de quiscuna, posant en elles Presidents en particular a Espanya, en set Prouincies, entre los quals fonch la Tarragonesa, y en cada Prouincia Officials, Presidents, Prefectes, Pretors, Corniculars, Comtes, y los demes Officials, que fan mencio los Escriptors dels Magistrats Romans en los tres posteriors llibres del Codex, y llibres dels ff? que baix se referiran. [f]

Los quals Officials sols excercian jurisdiccio, y poder en lo districte, y Prouincia eren posats seruant quiscu sos llimits, tant en les parts de Espanya, com de França distincts, y separats los vns dels altres, sens entrometrerse vn de la Prouincia del altre, y tots subjectes a vn Imperi.

A mes de dites diuisions lo Emperador Adrià, anys de Christo cent y vint, feu altra de Espanya en Prouincies, Cancellaries, Colonies, Municipals, y altres parts. [g]

Segons dites diuisions, en particular les vltimes del temps dels Romans tota la terra que a vuy te titol de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya tocaua a la Prouincia, y districte del Conuent Tarragonense, y totes les demes Prouincies, y Regnes que refereix Micer Pos de Icart. [h] De manera que tenia dos centes noranta y tres terres, dotsa Colonies, tretsa terres de Ciutadans Romans, diuuyt dels antichs Latins, vna de confederats, y altres mes de cent y trenta Tributaries com se pot veure llargament en Plini, Pons de Icart, Çurita, y altres, [i] se extenia so districte fins a la Palomera de Auila discurs de 150. llegues, entrant tambe en Nauarra, Guipuscoa, y altres parts.

[a] *Medina c. 15. Vilad. c. 3. Florià lib. 1. cap. 45. Pineda lib. 3. c. 17. §. 2. Pujades lib. 2. c. 1.*

[b] *Didac. Ximenes arias, en son lexicō Eccles. verb. hispania.*

[c] *Xime. aries en dit lloch Pons de Icart c. 3. Marineo Siculo lib. 3.*

[d] *Alonso de Venera Enquiridion de los tiempos fol. 76. Plini lib. 3. c. 1. Florian Deocampo lib. 1. c. 3. Marineo Sicolo li. 3. Medina cap. 163. Casa in cathalog. glo. mūd. 12. p. con. uid. 17.*

[e] *Episco. Gerund. panalipō. Hispan. lib. 1. cap. descrip. Hispan. Icart c. 4. fol. 15.*

[f] *Lib. 2. per tot.*

[g] *Pujad. lib. 4. c. 34.*

[h] *Cap. 3. Çurita li. 1. c. 14.*

[i] *Lib. 3. cap. 1. de Europa cap. 3. de las grandesas de Tarrag. lib. 1. c. 4.*

Los titols comuns eren los dits de Hiberia, Hiſpania Citerior, Hiſpania Tarraconenſe, los particulars Emporitans, Indigets, Ceretans, Roſſellonſos, y altres. [a]

Deſpres del Imperi Romà los Sueuos, Vandalos, y Alans quant ſenyorejaren la terra dels Romans, entre ſi feren altra diuiſio, reſtant los Alans en la de Cathalunya. [b]

Vltimament la poſtrera diuiſio que conſta, es la dels Godos, los quals com ſa prouarà dels Concilis de Eſpanya al cap. ſeguent, com foſſen primers ſenyors de dita Gallia Narboneſa, y apres de tota Cathalunya, y demés parts de Eſpanya, per differenciar los gouerns de vnes parts, y altres, tornaren a extendrer los llimits de Eſpanya als primers mes antiquiſſims, y aixi tornà reſtar de ſa part tota la Prouincia Narboneſa, [c] y com tots reſtaſſen de Eſpanya per differenciarſe de les demes parts de França, intitularen a la Gallia Narboneſa, Gallia Gocia, donant titol particular a las demes parts que ſon a vuy Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, de Gocia, com dalt eſtá prouat. [d]

Eſtes, y altres diuiſions en tres parts Betica, que es Andaluzia; Luſitania que es Portugal, y Tarragoneſa ſe feren quant a las diuiſions, y termens de Regnes, y Prouincies en los actes fols del gouern ſecular. Quant al diſtricte Eccleſiaſtich altres, que al capitol ſeguent ſe referiran: [e] creces de Pomponio Mela, Plini Ptholomeo, Lucio Marineo, Medina, Chaſaneo, y altres.

De la manera que dalt eſtà dit, y prouat de Eſpanya, y de ſes diuiſions, conſta de totes les Chroniques Franceſes, y demes vniuerſals del Orbe; fonch lo mateix en la part de França, en los propris, y mateixos temps dels Cartagineſos, y demes Reys, los quals per ſenyorejar ygualment a França, y a Eſpanya, o per eſſer ells de ſenyors contraris, y tenir guerres los vns ab los altres, y per diſtinguir, y differenciar les Prouincies, gouerns, preſidencies, pretures, y altres officis, la vna del altra, feren diuiſio, y poſaren llimits entre Eſpanya, y França, y aixi be de la part de França feren altres diuiſions, en Prouincies particulars com de Eſpanya. [f]

Les diuiſions generals de Eſpanya ab França, ſeguiren los llimits dalt referits, primers, y poſtrers, reſtant tota la Prouincia Narboneſa de la part de Eſpanya en los altres mes generals, ſent ſempre la diuiſio los Monts Pirineus, en quin lloch dels Pirineus ſe ha de pendre la diuiſio, ſe prouarà baix capitol 29. En les parts feren de França en les primeres diuiſions, fonch vna, part la que li impoſaren titol, y nom de la Ciutat de Narbona, cap de ella dita Prouincia Narbonenſe, poſant la de la part de França; dita Prouincia Narbonenſe apres prengue lo nom de Gallia, y de aqui Gallia Narbonenſe.

En temps dels Godos ſuccehiren, fols ſe mudà lo nom de Narbonenſe en Gallia Gocia, lo que fonch ja en lo principi quels Godos vingueren a fer guerra als Romans en Eſpanya, ahòt ſe concertaré ab lo Emperador de Roma Adrià, y fels fonch aſsignat per habitacio, y poblacio en Frãça, la part dita Gallia Narbonenſe, ahont poſaren ſos aſsientos, continuaren la poblacio, y de aqui lo diſtricte, y Prouincia ſe vingue apres anomenar comunament Gallia Gocia, y ab aqueix nom anomenada per los Eſcriptors en les hiſtories, fins que prẽgue lo modern titol que a vuy goſa de Llengadoch.

Eſta Gallia Gocia entrà ſempre de la part de Eſpanya, en temps dels Godos, com mes clar ſe prouarà al capitol ſeguent, tenint per ſon diſtricte

[a] *Calça c. 13. hiſtoria antiquitat. lib. 5. c. 4. Meneſcal fol. 14.*

[b] *Ruiad. lib. 5. c. 38.*

[c] *Arias en ſonlexi. Eccleſiaſt. verbis. Hiſpan.*

[d] *C. 17. 18. als ſeguẽts.*

[e] *Marineo ſiculo de reb. Hiſpan. lib. 2. põs del cart. grandeſas d'Tarrag. c. 3. Medina p. 1. c. 5. Caſaneo in Cha. glo. mũ. 12. p. cõſ. 17. Eſtalano p. p. lib. p. c. 15. Põponio mela de ſitu orbis lib. 2. c. 3. plini lib. 3. c. 1. Ptholomeo li. 2. c. 6. Zurita lib. 1. c. 4.*

[f] *Caſan. in catha. glo. mũd. 12. p. cõſide. 17.*

tricte tot lo que es Aquitania vuy Gascunya, ahont entraua la Ciutat de Tholosa, assiento principal dels Godos, dels quals restà bona memoria dels sis cossos dels Sants Apostols, y deixaren que encara a vuy gosan, y restan tant honrrats. [a]

a *Beuter lib. 2. c. 29.*

Cap. XXIIII. De les Diuisions antigues, y modernes de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, quant a la Religio, fins a la vltima Christiana, y los titols, y noms de aquelles.

(***)

LA explicacio de aquest capitol, si be com a mes digna tenia de precehir al precedent, empero com per sa explicacio sia estat necessari donar cognicio del que en lo altre se ha dit, ha tingut de precehir mes per declaracio de aquest, que per prelacio, y precedencia de materia.

Desdels primers pobladors de Espanya, be saben tots quey ague Ritos, Cultos, y Religions particulars, que eren les que seguian en les primeres sinch edats, fins a la de gracia; de manera que Tubal fins la vinguda del Egypcià Osiris Iupiter, y las gents que deixà en Espanya, fins la Predicacio Euangelica, [b] que ja com dalt està prouat, * fonch, y entrà en temps de Sant Pau, y Sant Iaume, que la ensenyaren a esta terra, è instituhiren, y crearen molts Bisbes donant, y assenyalant a quiscu los districtes de la manera feren los altres Apostols que anaren a predicar per les altres parts del Orbe, [c] dels quals Bisbes han succehit tots los demes, fins los presents; de aqui començà anar en augment la Religio Christiana, empero com lo esperit maligne ja tingues tants valedors ab les Idolatries antigues, y les entrades de tantes diuerses nacions de differents cultos, y religions dels primers, fins als Iuheus arribaren a Espanya, fugits de les propries terres, restà la Fè de Christo no sols poch seguida, y valguda, pero a mes perseguida ab tantes persecucions tingue de les Idolatries, y sectes Arrianes, y altres en les mateixes eras del Imperi Romà, que nasque Christo, per les quals se derramà tanta abundancia de sanch de tants Martyrs, y particularment en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, com dalt està deduyt, [d] fins que valguts de alguns Emperadors Romans, y apres Reys Godos que conegueren la veritat, zeladors de ella, per extirpar, y desterrar les heretgies, y posar bon orde, y gouern en tot lo que era culto, y religio Christiana, manaren ajuntar, y congregar tants Concilis generals en Espanya, que recopilà *Garcia de Loaysa, in Collec. Conciliorum Hispan. y Seuerino Binio.* En los quals assistiren tots los Arcabisbes, Bisbes, y Prelats de Espanya; lo primer fonch com dalt està prouat, lo que manà congregar lo Emperador Cõstantino Magno en Illiberis, lo intermedi dels anys, tres cents trenta y vuyt, lloch ahont es a vuy Coblliurà. [e]

En aquest Concili (que segons se escriu, entreuingue Santa Elena Mare del dit Emperador Constantino) ab auctoritat Apostolica foren en Espanya, fetes sinch Metropolitanes, es a saber Tarragona, Toledo, Siuilla, Merida, y Braga, [f] y a quiscuna ses Dioceses suffraganeas; de manera que de aquest Concili comença Tarragona tenir Archabisbe, y esser sa Esglesia Metropolitana, empero segons opinio de Icart, y altres, ja abans lo any noranta y dos de Christo, en temps del Papa Clemẽt, y no del temps del Rey Theodorich Godo, any 450. ho era.

b *Pujad. li. 1. c. 18. fol. 16.*

* *Lib. 1. c. 13. §. 1. 2.*

c *Escolano histo. de Valẽcia p. p. lib. 2. c. 4.*

d *Cap. 13. §. 1. 2.*

e *Iuã Vaseo lib. 1. c. 20. Iuã Episcop. Gerunden. en son paralipomen. hispaniæ lib. 1. c. anterra Rossil. Garibay libr. 7. c. 48. Pujades lib. 5. capit. 2. Ponts de Icart c. 4. Illesc. historia pontific. li. 2. c. 21.*

f *Iuan. Epis. Gerund. paralipom. Hispan. lib. de la descrip. de Espã. Pons de Icart grã desas de Tarrag. capit. 4. fol. 15.*

En aquest Concili tambe se posá la Diocesi, y Bisbat de Elna, per suffraganeo al de Tarragona, y no entrà al de Narbona, fins lo Concili de Vuamba, que baix se referirà; de manera que casi tots los Escriptors de temps mes antich, posan la Diocesi de Elna, per suffraganea a la de Tarragona, segons la Bulla del Papa Iuan. [a]

[a] *Pons de Icart c. 4. fol. 23.*

Lo any 515. en temps del Rey Athalarich, o Amalarich Rey Godo, se tingue lo Concili segon en Tarragona, y en ell firmaren los Bisbes, entre los quals, y son los de Cathalunya, y de Oroncio Bisbe de dita Illiberis en Rossello. [b] Los anys 558. tingue aquest Rey altre Concili Gerundense, en lo qual assisti vn sant home, que era Bisbe de Elna, anomenat Dominio, altres molts Concilis refereixen los Escriptors en temps del Rey Luysba, y de Ricaedo, los anys 576. 586. en los quals assistiren tots los Bisbes de Espanya, y Gallia Gocia. [c] Lo quint en Toledo, en temps del Rey Sisenando, ahont assistiren los Bisbes de Cathalunya, y Rossello, en lo qual entre altres coses se determinà la compilacio de les lleys Gotiques, quels antichs passats Reys auian establides. [d]

[b] *Pujades li. 6. c. 42.*

[c] *Pujad. lib. 6. c. 69. 78. 83.*

[d] *Pujad. lib. 6. c. 96.*

En temps del Rey Vuamba, any 678. se congregà lo Concili XI. de Toledo, en lo qual se feu diuisio de les Metropolis de tot lo districte del senyorio de Espanya, y França, donant, y aplicant a cada Metropoli, o Archabisbat, sos Bisbats suffraganeos, posaren baix lo de Tarragona, tots los Bisbats de Cathalunya, y altres, entre tots numero de 19. que refereix Micer Pons de Icart, * tant per raho del dit Concili, com per los demes apres se tingueren, al de Narbona posaren Elna de Rossello, per estar mes cerca, si be no faltà qui encara posá lo dit Bisbat de Elna, de la Metropoli de Tarragona, [e] sia vna cosa, o altre, o de Tarragona, o Narbona, Rossello, y lo Bisbat de Elna era de les Metropolis de Espanya, per quant los Historichs, [f] entre les sinch Metropolis de Espanya, en la diuisio de Bisbats, posan tambe la Prouincia Narbonense; si be escriu Escolano, [g] que alguns Autors confonan la diuisio de Vuamba Rey Godo, ab la de Constantino, en temps del qual la Prouincia Narbonense no era de Espanya, sino que los Godos apres la incorporaren ab Espanya, anomenantla ab particular nom de Gallia Gocia, y ab ella tenian ygual gouern ab les demes parts, congregantse vnes vegades Concilis en Espanya, ahont assistia lo Metropolità de Narbona, y altres vegades en Narbona ahont assistian los Metropolitans, y Bisbes de Espanya, com consta de altres Escriptors, prenentla cō a part de Espanya. [h]

* *Cap. 4. fol. 17.*

[e] *Marineo Siculo de reb. hispan. li. 9. Pōs de Icart de las grādesas de Tarragona c. 24. fol. 142.*

[f] *Lo Moro Rasi Beuter lib. 1. c. 25.*

[g] *Escolano p. p. lib. 2. c. 5.*

[h] *Ximenes Arias lexicō Ecclesiasticū verb. hispan.*

Lo que duraua encara en temps de la expulsio dels Moros, y de Cōtes particulars de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, lo any 940. en lo qual se celebrà vn Concili Synodal en la Prouincia, que encara retenia lo nom de Gocia, en lo territori de Narbona, en la Vila ques deya Fontcuberta, en la Esglesia de Sant Iulià Martyr, presidì en dit Concili Arnusto Metropolità de la Esglesia de Narbona, y assistiren en ell com a Prelats de la Prouincia los Bisbes de Vrgell, Barcelona, Gerona, Pallas, y altres per lo que la Esglesia de Tarragona estaua en poder de Infels, y no tenia pastor; [i] demanera que tota Cathalunya tingue tambe en dits actes per Metropolità lo de Narbona.

[i] *Çurita lib. 1. c. 9. Diago li. 2. c. 19. en les histories dels Cōtes de Barcelona.*

Desliurada la Metropoli de Tarragona dels Moros, tornaren los Bisbes de Cathalunya per suffraganeos a ella, restant sols lo de Elna [k] sens subjectio ni a Narbona, segons la diuisio de Vuamba, ni a Tarragona, per no essere de ella lo postrer estat, lo que durà fins lo any

[k] *Hieronim Pau en son prouincial.*

any 1564. que Don Ferrando de Loazes Archabisbe de Tarragona convocà Concili Prouincial en Tarragona ab ses lletres dades ala Seluaa 30. de Agost. 1564. per coses tocants al Sagrat Concili de Trento, principalment per la publicacio, y obseruansa dels sagrats decrets de aquell, citá al Bisbe de Elna qui las hores era don Martí Lagunilla requerintlo que en virtut d'dit Sagrat Consili de Trento [a] fes elecció de Metropolita com estaua obligat, y com mes llarch apar en dites lletres, en virtut, y obseruansa de les quals a 6. de Nouembre de dit any com consta en lo Capitol, *Prouincialia Concilia, &c.* dit Bisbe de Elna elegí lo Metropolità de Tarragona, y per cert impediment de la gota tenia no pogue acudir, sino que elegí per procuradors seus al Ardiaca major dela Seu de Tarragona Raphel Dolms, y a Bernat Munyoz Canonge de dita Esglesia com apar de les procures fetes dit dia, y any, ab acte rebut per Francesch Roig Notari de Perpinya, com de tot consta en lo proces de dit Concili Prouincial del qual fonch Notari Damia Gili de Tarragona, y de esta manera lo Bisbe, y Diocesi de Elna torna baix de sa antigua mare, saluades les exempcions, y priuilegis tenia lo dit Bisbe, y sa Esglesia com se ordena en dit concili, y en lo prouincial que tingue dit Archabisbe Loazes, [b] comensa a gosar de totes les constitucions de Tarragona precedents en particular las *de inuasoribus.* [c]

No obstant dits actes lo Archabisbe de Narbona ha volgut algunes vegades excercir jurisdiccio, y coneixer de causes de appellacions, recursos, y altres del Bisbat de Elna, pero a totes se ha contradit, y continuada la obediencia ala Metropoli de Tarragona, majorment apres en virtut del Breu del Papa Gregori 13. a peticio del Bisbe de Elna, Fra Pere Martir Coma, dat en Roma en sant Pere a 18. de Maig. 1575. [d] que expressament posa la subiecsio de Elna a la Metropoli de Tarragona, y de aqui sens contradiccio se ha continuada, si be moltes terres dels Comtats quant a la espiritualitat son de altres Bisbats, y Metropoli de França com en lo Cõtat de Rossello moltes terres finitimes de França so es Tautaull, Vingrau tota la terra de Capsir en Conflent, y aixi be las valls de Andorra, y Aran en Cathalunya. [e]

Totes les demes son baix lo districte del dit Archabisbat de Tarragona que es lo mes preheminent que te Espanya, y son Archabisbe lo Primat, y no Toledo ja del any 646. en temps del Rey Sinsdasuindo Godo com prouan llargament Escolano [f] miser Pons, de Icart [g] Iuan Garcia, [h] Pujades, [i] y altres moles als quals me remet.

De tot lo presente Capitol se trau al proposit del que esta deduit que sempre los Bisbats de Cathalunya, y tambe lo de Rossello son estats baix lo gouern, y districte de Espanya, fent poch al cas lo temps es estat lo Bisbe de Elna del Archabisbat de Narbona, per prouar que Rossello es dins la Prouincia Narbonesa, com dita agregacio del Bisbat de Elna, fos estat per actes tambe per Espanya, y per lo esser tant vehi de Narbona, y distant de Tarragona, que fonch la mateixa causa, y si tingueren los Concilis agregar, com apar de la mateixa disposicio, no per ser Rossello de la part de França, com esta prouat, y mesclar baix se prouara als capitols seguents.

*

* *

*

[a] *Sessione 25. c. 2 de reformatione.*

[b] *C. 25. de Elnen. Eccles.*

[c] *Pons ycart de las grandesas de Tarragona c. 4. fol. 25.*

[d] *Registre dela gouernacio del Any. 1576. fol. 60.*

[e] *Lo D. Vicent Blasco. histo. de Arago. tom. 2. lib. 4. c. 21.*

[f] *Histo. d'Valen. lib. 3. c. 7.*

[g] *De las Grandesas de Tarrago. c. 5. per tot.*

[h] *En la vida de S. Ologuer. p. p. c. 40. §. 2.*

[i] *Lib. 6. c. 107.*

Cap. XXV. Deles noues creacions, y diuisions de Chatalunya, Rossello, y Cerdanya, en Comtats, y mutacio dels titols antichs de Prouincia Tarragonesa, y Gocia.

DE dites diuisions, y titols antichs de Citerior, Vlterior, Tarragonesa, Gocia, y altres entraren en Espanya, en particular dela expulsio dels Moros, noues diuisions de Prouincies, y creacions ab nous titols; los primers, y mes antichs de Espanya, foren de Comtes, de Castella, Portugal, Arago, Sobrarbre, y altres senyaladament los de la terra de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya en comtats, y Comtes com llargament se prouara a son lloch, [a] y a mes constara que tots los dits altres Comtats de Espanya, vingueren apedrer apres titols de Regnes, so es de Castella, Portugal, y Arago, y sols restaren ab los de Comtats los de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, de numero de nou, o mes Comtes, y Comtats com baix se prouara lib. 2. c. 11. als seguents, se vingueren a reduir a tres principals, so es per tota Cathalunya, lo titol de Comta de Barcelona, [b] y los altres dos antichs de Rossello, y Cerdanya; tots tres com a dos Prouincies differents, y distinctes sens tenir superioritat, lo vn en la Prouincia, o Comtat del altre, com als capitols seguents constara clarament, tot lo que durà lo temps foren regits per Comtes particulars fins que entrarē ala Corona de Arago, los de Cerdanya, y Barcelona, lo any 1133. lo de Rossello lo any. 1172. per liberas voluntats, y disposicions dels Comtes, estant a libertat deixarlas ha qualsevol senyor, de manera que de dites disposicions, contractes, y testaments entraren ha esser parts, y Prouincies dela Corona de Arago, com clarament baix constarà, sempre reseruant, y retenint quisco, son propri, y particular titol de Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, sens ser compres lo vn, baix del altre.

[a] *Lib. 2. c. 10. als seguēts.*

[b] *Consti. vni. tit. del tit. del Princep, y cō baix se prouarà c. 28. lib. 2. c. 43. §. 5.*

Cap. XXVI. Del principi, origen, y formaciò de les dos Prouincies differents constitueixen la vna Cathalunya, o Comtat de Barcelona, y la altre los Comtats de Rossello, y Cerdanya, y de les diuisions, y parts de aquelles.

()

LO Rey Don Iayme primer dit lo Conquistador viuint encara lo Comta Don Nunyo Sancho de Rossello son honcle, y apres auent tornat succehir los Comtats de Rossello, y Cerdanya ques eren desmembrats als Comtes Don Sancho, y Don Nunyo Sancho son fill, com constara baix, [c] cōtinuant la forma auia ja posada son aui lo Rey Don Alphons lo anys. 1173. ab la constitucio feu de pau, y treua en les corts de Font de Aldara, [d] tenint tots los tres Comtats ensemps baix son domini, comensa posar la administracio de tots ells, baix vn gouern, y lleys ab les constitucions establi en Vilafrancha any 1218. [e] a Tortosa any 1225. [f] y en moltes altres baix de pau, y treua tota la terra, y districte de Cinca, fins a Salses, que compren tots los dits tres Comtats dins vn limits, lo que apres confirma ab altre terminacio feu en Barcelona a 12. Kal. Feb. 1243. y ab la donacio auia feta ha son fill major Don

[c] *Lib. 2. c. 25. als seguents*

[d] *Const. 1. tit. de pau, y treua.*

[e] *Const. 1. tit. de pau, y treua vol. 3.*

[f] *Const. 2. tit. de pau, y treua vol. 3.*

Don Pere en Calatàjud a quatre dels Idus de Octubre 1245. y de aqui reſultà lo eſtar baix vna juriſdiccio, y lleys los Comtats de Roſſello, Cerdanya, y Cathalunya, lo que durà molt poch, per lo que lo mateix Rey Don Iaume tornà deſmembrar los dits dos Comtats de Roſſello, y Cerdanya, y ſa juriſdiccio de la Corona de Arago, y de vna juriſdiccio ab Cathalunya los anys 1248. 1251. y vltimament lo any 1262. reuocant dits llimits, y vnio, y de nou diſposà, y diuidì en ſon vltim teſtament ſos Regnes entre los dos fills Pere, y Iaume, de la qual diſpoſicio reſtà Cathalunya del fill major Pere Rey de Arago, y los Comtats de Roſſello, y Cerdanya, y Reynat de Mallorca, ſenyoria de Montpeller del fill Segon Iaume, y de dits tres Comtats ſe formaren dos Prouincies, y a quiſcuna ſon Rey, y Comte, y gouern differents ab llimits, y terminacions entre Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, de la manera ſeguent.

Tot lo que ſe enclou deſde Pincen, o Primſon, fins lo pont de la Corba, y tota la Vall de Ribes, ab tota la Ballia, que ſe exten de la part de Borgadà, o Barida, fins a Roca Sansà, y tota la ſenyoria del Vallspir, fins al Coll de Ares com diuideix, y parteix la ſerra de Cathalunya, fins lo coll de Paniças, y de aquella montanya fins lo coll de Paracol, o Perellò, y Cap de Creus, eſtes ſon las formals paraules de la diuiſio, y terminacio de dit Rey, y com mes llargament conſta en dit teſtament.

Segons eſta terminacio los confins de Roſſello, y Cerdanya, ab Cathalunya ſon clars, com ſempre en lo mitg ſian las grans ſerras, y cordilleras de les montanyes, ſols hia difficultat en la extencio, fins a cap de Creus, punta, y promontori que remata al Mar Mediterraneo, per quàt Roſſello enclou en ſi totas las Valls de la Selua, Llançà, Ceruera, Banyuls del Mareſme, com a dins la linea de la terminacio de ſa part, prenent la de cap de Creus; no ſe apres per quin medi, y deſcuyt ſols ſe ha compres, y en eixa poſſeſſio ſe eſtà, ſols de las Valls de Banyuls del Mareſme, incluſiuament de Patrimoni, y diſtricte del Patrimoni Reyal del Comtat de Roſſello, y de ſa gouernacio; la Selua, Llançà, Ceruera de la Ballia General de Cathalunya, com a diſtricte de Cathalunya, y de ſa gouernacio. Se pot creure fonch la cauſa que dita terminacio del Rey Don Iaume, degue apres explicarſe de cap de Creus, al coll de Paracol linea recta, traueſſant dins mar, deixant los dits llochs de Llançà, la Selua, y Ceruera deues Cathalunya, paſſant la linea entre mitg de Ceruera, y Banyuls, y de aqui diſcorrent fins a dit coll de Paracol, y aixi ſe ha reſtat ſols de la part de Roſſello dita Vall de Banyuls, altrament ſis prenen les ſerres de les mõtanyes de cap de Creus tots los dits llochs ſerian de Roſſello, y aixi be lo antiquiſſim Conuent dels Benets de Sant Pere de Rodes, per eſtar a la cayguda deues Roſſello.

De aqui ſe veu ab euidencia que *han errat los Hiſtorichs, prenent la diuiſio de Cathalunya a Portuendres*, tant mes dins Roſſello, coſa tam be comunament ignorada, per quant caſi per tots la Vall de Banyuls, es tinguda per Cathalunya, com a mes la vejan poſſehida per lo Comta de Empuries, y ſe ha de ſaber es com a feudal del Patrimoni del Comtat de Roſſello, com conſta ab carta feta en Gandia, a 13. de les Kalendes de Iuny 1248. quel Rey Don Iaume cambia ab Pons Hugo Cõta de Empuries, dita Vall apellada de Banyuls del Mareſme, tota enterament per la tercera part de les lleudes, y meſuratges de la Vila de Perpinya, que lo dit Comta acoſtumaua rebrer, y per altre dret rebia de trenta aymines de ordi

de ordi ceusals annuals sobre Ribes altes ab reseruacio que dita vall restas en feu per lo senyor Rey, y per mes valensa donà lo Rey en comptàs 7730. sous Malgureses. [a]

[a] *Regis. del Archiu del Patrimoni Reyal lib. de la B. folio 184. C. fol. 78. 169.*

En virtut de dit titol, y altrament los dits Comtes de Empuries han regonegut lo feu moltes vegades en poder del Procurador Reyal del Comtats com a patrimoni de aquells [b] aixi be los officials com Gouernador, y altres, en particular lo Veguer de Rossello exerceix jurisdiccio en ella com a districte de sa Vegueria.

[b] *Reg. 3. fol. 2. 9. 19.*

Dita terminacio del Rey Don Iaume segueix apres per tota la cordillera, en la qual nos troba altra difficultat fins los confins de Cerdanya, y Barida deues Cathalunya ahont los limits se han de entendre de dos maneres, o com a Vegueria ampla de Cerdanya que se exten fins lo Vescomtat de Castell Bo passada la Seu de Vrgell, [c] o per la Vegueria estreta que es sols lo que cõpren lo Patrimoni Reyal del Comtat de Cerdanya, y esta es la verdadera diuisio, y limits quant al Comtat que la altra es sols quant ala extencio dela jurisdiccio de la Vegueria. *

[c] *Oliba de iure fisci c. 10 n. 14.*

* *Oliba en dit lloch.*

La terminacio, y limits dela part de França tenen los Cõtats de Rossello, y Cerdanya, es aixi be differrent de la que refereixen los Escriptors, y a mes poch sabuda, deixant adapart per claras las parts q̃ apres han vinguts pararse ab les regoneixenses fetes al Patrimoni Reyal, dels Comtats de Rossello, y Cerdanya, com son lo lloch, y Castell de Perellos, Vingrau, Estagell, y altres en las quals los Senyors son particulars de França, com es notori, ab tot claramẽt son enteses, tingudes y regonegudes com ha Patrimoni dels Comtats.

La dificultat, y descuyt està en los confins de Conflent, y Capsir en los Castells de So, Queragut, y altres dins la Baronia ques diu lo Donasa, los quals ha vuy son tinguts per districte de França, y veramẽt aquestos Castells, Llochs, y Baronia son tambe dels termens, districte, y patrimoni dels Comtats de Rossello, y Cerdanya; lo Castell de So era ja dels Comtats de Cerdanya districte de Conflent com baix constara ab lo testament del Comta Guillem Iorda any. 1095. lo qual vingue apres per discurs de temps esser lo solar dels Vescomtes de Euol en Conflẽt que succeeix, yposeeix a vuy lo Comta de Guimera; Los Vescomtes antichs de Euol sempre regonegueren los dits Castels com a districte del Parimoni dels Comtats com consta ab les regoneixenses recondides al Archiu del Reyal Patrimoni [d] per lo Noble Gasto de Foix Vescõte de Bearn al Rey Don Iaume de Mallorcha ab acte rebut en Perpinya a 3. de Nouembre 1303. Dites terres apres foren confiscades per la Regia Cort y donades en feu a Guillem de Entensa per lo Rey Don pere Prid. kal. Setembris 1346.

[d] *Llib. de la C. fol. 44. 45. 48.*

Quant los Reys Don Iaume, y Don Sancho de Mallorcha feren affranquiment als Comtats de Rossello, y Cerdanya del dret de Bouatge expressament motiuan tambe lo Donasa, y Vall de Prats com apar dels actes que baix se referiran.

Demanera que notoriament cõsta que los limits dels Comtats tenen totes dites terres, si be no se per descuyt de qui son possehides per Francesos, y son tingudes per los qui nou saben com apart de Frãça.

Los limits, y termens de Cathalunya tant ab França per las Valls de Andorra, Aran, y altres: com tambe ab Arago, y Valencia, y la pretencio se te ques extenen fins al Riu de Cinca, y que Montso es Cathalunya ja esta dalt aduertida c. 21

tambe

tambe quant a las parts eſta diuidida Cathalunya, o Comtat de Barcelona ja dalt prouada c. 21.

Lo Comtat de Roſſello reb la diuiſio en quatra parts que dalt ſera moſtrada, ſo es en Roſſello, ha ſoles, dehont pren lo titol lo Comtat, que es la part que confina ab França, las altres parts ſon Vallspir, Cobliure, y Vall de Prats de Mollo, anomenades terres adjacentes del Comtat de Roſſello, com apar en la Pragmaticha del Rey Don Pere dada a Perpinya a 21. de Agoſt. 1344. Lo Cõtat de Cerdanya en ſis parts, o regions, ſo es Cerdanya ha ſoles dehont pren lo titol lo Comtat, Barida, Vall de Ribes, Comflent, Capſir, y lo Donoſa, eſtes diuiſions fan les mateixes pragmatiques, y priuilegis ſobre differents caſos que fan mencio dels Comtats eſpecificant indiuiduadament dites parts en particular en les vnions feren los Reys de dits Comtats ab la corona de Arago que baix ſe eſpecificaran al cap ſeguent, y aixi be en lo vſat 6. 7. Titol de pau, y treua, y ab aqueixos differents noms ſon anomenades, y differenciades avuy; de manera que totes elles no ſon Comtat, ſino parts agregades al Comtat, per differents titols com conſtarà mes clar baix, y ſera prouat dalt.

Tot lo temps eſtigueren los Cõtats de Roſſello, y Cerdanya, en poder dels Reys de Mallorcha, y ſeparats de Arago, y Cathalunya reſtaren com a Prouincia, y part diſtincta en tot de Cathalunya, ab altre Senyor, miniſtre, officials, y en tot lo demes, en tant que ni lo ques diſpoſaua en Cathalunya, per los Reys de Arago no comprenia dits Comtats, y aixi mateix per lo Rey de Mallorcha, en tot lo que tocaua en Cathalunya, com apar de moltiſſims actes en particular ſobre lo dret de Bouatge que fonch impoſat per lo Rey Dõ Pere primer noſtre lo any 1283. [a] cõ baix ſe dira, fonch per tota Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya de Cinca a Salces, lo qual dret apres fonch remes, y venut als de Cathalunya per lo Rey Don Iaume de Arago ab ſa carta dada en Barcelona a 2. de Febrer 1299. en tẽps que Roſſello, y Cerdanya eſtaua baix domini dels Reys de Mallorcha, de la qual remiſio, y vẽda fonch feta conſtitucio, [b] las quals no comprengueren los dits Comtats, y en ell exigian los Reys de Mallorcha dit dret; fins que en particular feren de ell als dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya altra remiſio particular, com conſta ab carta dada en lo Prat del Caſtell de Perpinya pridie non. de Agoſt 1311. ſols reſtaren ſubiectes los Comtats de Roſſello, y Cerdanya ala corona de Arago quant ala ſenyoria directa per les differents reconeixenſes feren de ells los Reys de Mallorcha als de Arago que baix ſe referiran lib. 2.

[a] *Conſt. 1. tit. del dret de Bouatge*

[b] *Conſt. 2. tit del juramẽt*

Cap. 27. De les vnions de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ab la corona de Arago, y de les modernes lleys que differenciaren, y diſtinguiren dits dos Comtats en dos Prouincies.

NOtories ſon a tots les primeres vnions feren los Reys de Arago, ſo es lo Rey Alfons 11. en les Corts de Monſo any. 1289. [c] del Regne, y Iſles de Mallorcha, Menorcha, y Iuiça ab la ſenyoria de Cathalunya, y Arago, y apres lo Rey Don Iaume en la primera cort de Barcelona, any 1291. [d] en temps dels Reys de Mallorcha, y particulars Comtes de Roſſello, y Cerdanya que poch auia eren aixits de la

[c] *Conſt. 1. tit. de la vnio de les Iſles.*

[d] *Conſt. 2. tit. de la vnio de les Iſles.*

de la casa de Arago com se ha prouat al capitol precedent, se comensaren vnir dits Comtats de Rossello, y Cerdanya ab la corona de Arago, com fins aqui no estassen compresos baix ninguna vnio, de manera que en les vnions se anaren fent per dits Reys de Arago, dels Regnes de Valencia, y Cathalunya ab la corona de Arago, vniren tambe la Senyoria directa a soles tenien en los Comtats de Rossello, y Cerdanya com les hores fossen possehits per los Reys de Mallorcha, ab moltes clausules en particular que nos poguessen separar, ni desmembrar de la corona de Arago. La primera vnio fonch del *Rey Don Iaume dada en Tarragona a 19. kal. Ianer. 1319. Altra dada en Leyda als 4. dels Idus de Iuny. 1336. Altra dada en Barcelona a 12. kal. de Octubre. 1340. totes* les quals estan incluses dins la del Rey Dõ Marti que baix se referira, y fan mensio los Hystorichs [a] sibe succintament.

[a] *Zurita lib. 7. c. 5. 74. 76*

En lo any 1344. torna Rossello, y Cerdanya ala corona de Arago, y resta lo Rey Don Pere III. Senyor de ells com del demes de la corona, com se prouara baix lib. 2. cap. 30. lo qual Rey encontinent en dit any 1344. fen altres vnions particulars de tot lo demes dels Comtats de Rossello, y Cerdanya; Castells, Viles, Iurisdiccions, y lo demes generalment ab Arago, Valencia, y Cathalunya, y de aqui del tot restaren vnits ab la corona de Arago, y foren parts de son Regne, sens poder se de ella separar per ninguna causa com consta en dites vnions.

Fetes dites vnions per dit Rey Don Pere, comensa a de part posar son ou, y particular govern en los Comtats de Rossello, y Cerdanya, ereg ant, y creant nous officials, y lomes preheminent de tots ab titol de general Governador de dits Comtats, y de portant veus de dit general Governador de la manera, y ab la mateixa potestat que estaua creat lo altre de la Prouincia de Cathalunya, que fos President, y tingues sols dits dos Comtats per sa Prouincia com se prouarà baix. lib. 2. c. 30. cap. 36. §. 6.

De aqui entraren les altres vniõs que confirmaren les sobre dites, so es *dels Reys Don Pere dada en Mallorcha a 10. de Kal. de Iuliol 1343. del mateix Rey dada en Barcelona 4. kal. Abril. 1344. Altras del mateix Rey dadas en la Esglesia de S. Iuan de la Vila de Perpinya, 11. kal. Agost 1344. Altra en la Esglesia de nostra Senyora de la Vila de Puigcerda a 4. non Setembre 1344. Altra del Rey Don Iuan dada en Barcelona a 8. Marts 1387. La vltima del Rey Don Marti que les compren, y incerta totes dada a Zaragoça 15. Ianer. 1398.* [b] totes les quals expressament vneixen los dits Comtats ab Arago, Valencia, y Cathalunya.

[b] *Zurita lib. 7. c. 74. 76. 78.*

En lo intermedi de dits anys la Reyna Dona Eleonor en les corts celebrà en Tortosa any 1365. vni la Ciutat de Tortosa, castell, y termens ab lo Principat de Cathalunya, y son Comtat a soles com a membre principal de ell, y com llargament en la constitucio apar ahont nos fa mencio de Arago, ni Valencia, ni Rossello, ni Cerdanya sino solsvnio ab Cathalunya, subjectiua com baix se prouara al cap. seguent.

Acerca dites vnions, y dels casos poden succehir quant ala comunicacio dels priuilegis, llengues, y lleys, y que nos poden disminuir ni desmembrar, y que prenen la naturalesa de la cosa ab la qual se fa la vnio consta ja ab les clausules, y pactes de les mateixes vnions referides, y del que escriuhen nostres practichs, [c] y se veura al cap. seguent.

[c] *Mieres 2. p. cola. 10. Reg. Marie in curia Bar. c. 5. num. 41.*

Lo Rey Don Alfonso qui apres

succehi

succehi, volgue expressament ab lley particular de la terra disposar mes clar que los Comtats de Rossello, y Cerdanya constituissen Prouincia particular a de part, y differét de la de Cathalunya, en les corts generals celebra lo any 1433. [a] ab estes formals pararaules que *absent sa Magestat, Primogenit, o son Lloctinent General de Cathalunya Rossello, y Cerdanya, entot fossen distinctes Prouincies quiscuna ab son gouern de particular portant veus de Gouernador General, sens tenir superioritat, ni poder lo vn en la Prouincia del altre,* [b] no obstãt quel de Cathalunya prosehesca en son cas ab los Doctors del Reyal Concell Vice Regia, [c] lo qual per so no te mes jurisdiccio, ni poder en los Comtats de Rossello, y Cerdanya, sols en vn cas, y a aqueix per gracia particular deles corts del any 1599. por continuar les euocades, per euitar los incõuenients resultauã ques tornauan a tractar les causes en las corts d̃ Rossello, y Cerdãya, cõ sino fossen estades euocades, no empero euocar de nou altres. En tot lo demes està diuidida la jurisdiccio, terra, terme, y territori, quiscũ gouernador en la sua cõ baix constarà. [d]

Esta differẽcia, y distinctiõ de dites dos Prouincies hã declarat, y obseruat totes les lleys municipals, tãt generals constitucions, capitols, y actes de cort: quant particulars pragmatiques, priuilegis, prouisions, sentencies, ordinacions, crides, y les demes en totes les quals anomenãt Cathalunya, o lo Principat, o lo Cõtat de Barcelona no comprenan nis obseruan en Rossello, y Cerdanya, sino es que especificadament dispõgan anomenant Cathalunya, y los Comtats de Rossello, y Cerdanya, com baix se prouarà [e] euidentmẽt, de les mateixes constitucions, y altres lleys.

Aixi mateix lo Rey nostre Senyor las diuideix, y differẽcia en los titols dels Regnes, y Prouincies pren, è intitulantse Cõta de Barcelona, ha de part a mes Cõta d̃ Rossello, y Cerdanya. [f] Lo mateix obseruã tãbe en sos titols los Virreys, y Lloctinẽts Generals, sa Reyal Audiẽcia, y los cos de la generalitat en tots los actes, ordinaciõs, crides, y los demes especificant sẽpre Cathalunya, y Rossello, y Cerdanya, per raho q̃ lo vn titol nos cõpren baix del altre, q̃ altrament bastaria pendrer lo de vn sol, com en termens de dret al capitol seguent se prouarà.

En lo ques veu ab mes euidencia es en los tribunals dels dos portants veus de General Gouernador, lo vn per Cathalunya, lo altre per Rossello, y Cerdãya, sẽs depẽdẽcia ni subjectio lo vn d̃l altre, y los dos sõ anomenats per nostres leys, y practichs presidẽts quiscu de sa Prouincia cõ baix a son propri lloch se prouarà. [g]

A mes apar en los tribunals del Patrimoni Reyal vn de Cathalunya qui es lo Batlle general, y altre d̃ Rossello, y Cerdanya ab differẽt titol de Procurador Reyal sens tenir poder lo vn ẽ lo districte, y jurisdiccio del altre, com en lo discurs se veura ab euidencia prouat esser tot lo sobre dit veritat. [h]

Esta differencia gosan sens restar inferiors als dos altres Regnes d̃ Valẽcia, y Arago, ni depẽdencia ni mescla ab ells, sino es en casos de celebracions de corts generals en vn lloch per tota la Corona, en les quals formã tres parts, so es Arago, Valencia, y la tercera Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, per ocasio que juntes fan vn cos de la terra, y generalitat, baix de vn Lloctinent General, entran en corts a establir les lleys ygualmẽt y per elles mateixes son jutjats com al capitol seguent se prouarà.

En dites corts estan ab est orde, en primer lo de Arago per ser cap d̃ la Corona, en segõ Cathalunya, Rossello,

[a] *Const. les causes tit. de cuoca. de causes.*

[b] *Ferrer p. p. obser. fol. 34. c. 2. nu. 2.*

[c] *Fer. p. p. c. 19.*

[d] *Cap. seguent, y lib. 2. c. 30. 36. §. 6.*

[e] *Lib. 5. c. 27. §. 3.*

[f] *Leg. fi idem C. de codicil. Bal. inrub. C. de nouæ oper. nunc.*

[g] *Lib. 2. c. 36. del §. 6.*

[h] *Lib. 2. c. 36. del §. 18. al seguent.*

ſello, y Cerdanya, y en tercer lo Regne de Valencia com ho teſtifica, y proua lo mateix Valẽcia Belluga. [a] De manera que los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya precceheixen a Regne, y Corona de Valencia.

Dits Comtats, y quiſcu per ſi eſtan diuidits en ſes Vegueries, y ſubuegueries, les Vegueries en Batllies Reyals, y de Barons, diſtinctes ab territori per ſi, ſens poderſe entrometrer, ni exercir juriſdiccio lo yn en lo territori del altre. [b]

[a] *In ſpeculoprin. rub. 4. nu. 24.*

[b] *Cancer tom. 3. var. c. 5. n. 40. 41.*

Cap. XXVIII. De les rahons euidents que prouan mes la dita diuiſio, y differencia de dites dos Prouincies en reſpoſta de les contraries ſe han volgut allegar, y com ſe ha de entendrer que Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, eſtan baix vna vnio.

[c] *In vſat. ſtrate ſol.*

[d] *2. p. fol. 47 colla. 10. n. 10. col. 4.*

[e] *Ferrer p. p. obſer. c. 2. n. 2.*

[f] *Çurita en ſos anals lib. 7. del Rey Don Pere 4. tom. 2. c. 78.*

DEl capitol precedent baſtantment reſta prouat lo inſtitut de aqueſt, empero per quant entre altres los mes famoſos practichs Cathalans, Marquilles, [c] Mieres, [d] y Ferrer, [e] qui apres los ſegui, y a mes molts hiſtoriadors, entre altres Çurita, [f] han deixat eſcrit que Roſſello, y Cerdanya, eſtan vnits ab Cathalunya, y sõ Principat, y q̃ lo diſtricte de Cathalunya ſe entenia de Cincarſins a Salces, y aixi com Roſſello, y Cerdanya ſian dits dits limits, afirman que tot es vn diſtricte, y Principat ſens auer differencia; particularment com lo mateix Mieres en altre lloch diga, que los Roſſellonefos ſon Cathalans per la vnio, aixi com los de Torroſa, de hõt a ſeguit lo comu entendre, y parlar que tot lo dit diſtricte era Cathalunya, y aixi Cathalans, parlant a mes tots vna llengua dita Cathalana regits, y gouernats per vnes mateixes lleys, Virrrey, y ſa Audiencia.

A ſecas nom atraueſch a afirmar que los dits Marquilles, Mieres, Çurita, y los demes en lo ſobredit han errat, per lo q̃ no eſſent jo ſabis mereixedor de eſſer eſtat deixeble de ſos deixebles, y tenir ells la opinio, y ab raho tant abonada, ſens ningun dupte lo judici faria en prompte lo tercer Lector, y molt de ſaui atteſa ſols la calitat, y differencia dels Autors ſoria contra mi, empero ab llicẽcia de ells no deixarè poſar la dificultat a ſon punt, deixãt la reſolucio a judici del Lector de la manera ſeguent ab confiança, y animo dirà, quel bon Homero algunes vegades dorm, quant veurà apurada la veritat contra de ells.

Peraq̃ nos canſe lo Lector ab molt titut de rahõs, en proua del ſobredit, y acabe de vna vegada, y ab vna ſola en amoſtrar que en dits Eſcriptors, y ha agut deſcuyt ferueſcas de aduertir lo ſeguent, tot fundat en termens de dret.

Tot lo dret ſia canonich, ciuil, o municipal, q̃ diſpoſa que la coſa vnida ſia Benefici, Ciutat, Prouincia, Regne, o altre qualſeuol prẽ lo titol, naturaleſa, y demes fets dela coſa ab qui ſe vneix, [g] ſe hã de entẽdrer no generalmẽt, y en tot cas cõ ho entenen dits Eſcriptors, ſino ſegons los caſos ques aplicã: per lo q̃ les vnions en termẽs de dret ſon en ſinch maneres, [h] ſenyaladament ſe venen reduyr a tres, [i] quines, y quals ſiẽ vnes, y altres de elles mateixes ſe trau, o de les paraules, y tenor de la vnio, [k] y ſino diſpoſan ellas claramẽt, entrã las preſumpcions de dret, [l] ſo es la obſeruança, conſuetut, y altres, y quãt de ninguna conſta, ſempre ſe preſum eſſer feta la vnio ygual ſens inferioritat de la vna ni altre. [m]

La primera manera de vnir es per via acceſſoria, è incorporacio, y ſubjeccio; en eſta en tot reſta ſuperior la part ab qui ſe vneix, y ella

[g] §. *ſi grex in ſti. delegat. Gonſal. ſuper reg. 8. Cãcella. gloſ. 5. §. 7. n. 1. 2. 3.*

[h] *Abbas in c. 1. n. 6. ne ſede vacante.*

[i] *Gonſal. qui ſupra n. 26.*

[k] *Cap. Porro c. recepimus de priuileg. Felin. in c. in noſtra nu. 30. de reſcrip.*

[l] *Cap. q̃ in dubijs de conſe. Eccleſ. Gonſal. n. 129.*

[m] *Abbas in c. extirpãde. §. quia vero nu. 4. de preben. Gonſal. num. 134.*

ella retè ſols lo titol, y ſe fa menſio' reſtant ſubjecta, inferior, y part, y ſens titol propri la altre ques incorpora, y vneix. [a]

[a] *Ca. qui Monaſterij de Religio. domib. c. Recollẽtes de ſtat. monacho. Gõſales n. 27. en dit lloch.*

Exemple de eſta vnio tenim noſaltres la de la Ciutat de Tortoſa, enſemps ab la juriſdiccio, caſtell, y terme a Cathalunya, y ſon Comtat de Barcelona, que al capitol precedent ſe ha feta menſio, la qual com conſta de les paraules, y tenor de la mateixa vnio, ſo es aquelles *Tortoſa membre notable de Cathalunya, &c. ajuſtam, affigim, vnim, è incorporam al Comtat de Barcelona, de ell nos puga ſeparar, &c.* y molts altres. Per raho de eſta vnio Tortoſa en tot reſta inferior a Cathalunya, y a ſa preſidencia, y baix ſon titol; de manera que baix lo titol de Cathalunya, o Comtat de Barcelona, y ſa gouernacio es compreſa Tortoſa, ſens retenſio de propri titol ſino los caſos eſpecials que dita mateixa vnio aporta.

La ſegona manera de vnir es quant la vnio ſe fa ygualment, ſo es quant dos Regnes, Prouincies, Biſbats, Ciutats, Viles, Beneficis, y altres ſe vneixen; de manera que de dos ſe fa vn tant ſolament, ab communicacio de leys, y prerogatiues, en eſta quiſcũ beneficj, Ciutat, o terra, reſta ab ſon propri titol, y prerogatiues, ſols entre ells, y ha cõmunicacio ſens inferioritat ni ſubjeccio lo vn del altre, com ho diſpoſan en termens les leys expreſſes. [b]

[b] *Can. decimas in fine 16. q. 1. Gõſal. en dit lloch nu. 28.*

De eſta tenim exemples totes les ques feren de les Iſles de Mallorca, Menorcha, y apres dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya ab Arago, Valencia, y Cathalunya, referides al capitol precedent, totes les quals diſpoſan ab les ſeguents formals paraules. *Per nos, &c. Prefatum Regnum Maioricarum cum Ciuitate, & inſulis Minoriſæ, Iuiſæ, ac alijs adiacentibus ipſi Regno, ac Commitatus Roſſillionis, & Ceritaniæ terras Confluentis, ac Vallſpiri, & Cauquiliberi nec non iura queuis nobis pertinentia, &c. in eiſdem Aragoniæ, Valentiæ Regnis, ac Commitatui Barchinone adiungimus indiſolubiliter, & vnimus nec non promitimus, &c. prædictum Regnum, & Commitatus ſint vnita perpetuo ſine medio, & contuncta, &c. Et ſub vno ſolo noſtro, & vniuerſalium Domino, ita quòd qui ſit Rex Aragoniæ ſit, &c. nullo tempore diuidemus, alienabimus, &c.* Eſtes paraules ſon clares, no tinch que vertirles, puix lo ſentit de elles ſe veurà ab lo ſeguent. De totes elles ſe veu clarament que no fonch altre vnir los dits Comtats ab Arago, Valencia, y Cathalunya, ſino poſarlos tots baix la Corona, y Iuriſdiccio Reyal ſuprema de Arago, y no poderſe deſmembrar ninguna de elles per ningun titol ni cauſa; en lo demes reſtan Arago, Valencia, Cathalunya, Roſſello, Cerdanya, è Iſles quiſcu ab ſon titol propri, y prerogatiues a de part; de manera que aixi com baix lo de Valencia no ſi compren Arago, Cathalunya, ni Roſſello, ni los altres aixi mateix baix lo de Cathalunya, Valencia, Roſſello ni los demes, en raho de dites vniõs, y eſta veritat es sẽs dupta.

Confirmas en lo que ſaben toes, que nis ſap, ni ningu ha viſt, ni trobat ab veritat quey aja agudes altres vnions dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya ab Cathalunya, ſino quant a les Regalies, y Iuriſdiccio Reyal ſuprema per les conſtitucions feren los Reys Don Alphonſo, Don Iaume, y les demes continuades al capitol vint y ſis, poſant baix de pau, y treua, y vna juriſdiccio ſuprema del Rey, Lloctinent General, y ſa Audiencia de Cincar fins a Salçes, que dits Reys eren ſenyors, de les quals nos pot traurer que Cathalunya ſia de Cincar a Salçes ni tal diuhen les conſtitucios,

fino que posan baix de vna jurisdiccio suprema ab pau, y treua tot lo dit districte.

Lo mateix es quant a les leys, y Deputacio, fer tots vn cos, de la manera es estat, y es jas veura prouat baix.

Quant a les vnions be saben tambe que noy ha agudes altres fino les referides, les quals ninguna diu, ni dispofa llimits de Cincar a Salçes, quant a la extensio de Cathalunya, ni tampoch que dits Comtats en ninguna de dites vnions restassen vnits ab Cathalunya, fino que Cathalunya, y los Comtats de Rossello, y Cerdanya estigan vnits ab Arago, Valencia, y les Illes. Per estes vnions Cathalunya no resta ab ninguna superioritat en dits Comtats, fino tota ygualtat, y de aqui la illacio fan dits Escriptors, que los de Rossello son Cathalans, com los de Tortosa, per la vnio, ab llur llicencia es errada, com aquella sia ab Cathalunya, y ab son titol de Comtat de Barcelona, o Principat de Cathalunya, subjectiuament com dalt se ha prouat, los Cõtats de Rossello, y Cerdanya, ab tota ygualtat, y ab retencio de propri titol, jurisdiccio, prerogatiues, districte, y en lo demes com se anirà mes prouant ab lo seguent.

Quant mes que los dits Doctors escrigueren, so es Mieres sobre les constitucions lo any 1439. Marquilles lo any 1448. [a] ja aquelles extensions de termens antigues estauen mudades per lo mateix Rey Don Iaume, y los demes succehiren auent les posades en dos parts, y Prouincies distinctes, com constara a son propri lloch, [b] en dits temps com podian esser Rossello, y Cerdanya de dits llimits de Barcelona, essent lo Regne de Arago different, y distint del de Mallorca, qui possehia a de part los Comtats de Rossello, y Cerdanya, ni despres quant tornaren esser de vn Rey lo any 1344. com les hores se formassen Prouincia a de part, com euidentment baix se prouarà. [c] De manera que si dits llimits fossen restats, noy auia de fer creacio de altres officials, assenyaladament de Gouernador General particular dels Comtats de Rossello, y Cerdanya a soles, sens subjeccio a la Gouernacio de Cathalunya, sino que tenia de restar la presidécia a la Gouernacio, y demes officials de Cathalunya, de Cincar fins a Salçes, com la tenien de les demes parts; a mes ja estaua establida en temps de dits Escriptors, la dita ley general del Rey Don Alphonso, del any 1433. [d] que fa, y forma dites dos Prouincies, com mes clar baix se prouará.

La tercera manera de vnir es quant se fa vnio de dos Regnes, Prouincies, Dioceses Esglesies, y altres quant al cap, y gouern; de manera que quiscu reste ab sos propris titols, bens, y drets distincts, encara que sian gouernats per vna persona mateixa. De esta vnio en termẽs de dret comu son moltes leys, [e] quant a les nostres tenim per exẽple la dels Comtats do Rossello, y Cerdanya ab Cathalunya a soles, la qual vnio es sols en tres casos, ab lo principi, y manera seguent.

Lo primer cas es, que los dos son regits quant a la jurisdiccio suprema, y regalies per vn Virrey, y Lloctinent General, y sos ministres com son la Audiécia Reyal, y los officials della majors, y menors que a son propri lloch se referiran. [f]

Lo poder del qual se extẽ de Cincar fins a Salçes, per les leys dalt referides c. 26. 27. les quals mateixes [g] especifican que lo poder, jurisdiccio del Lloctinent General en dit districte sia no sols de Cathalunya, pero tãbe de Rossello, y Cerdanya, la ereccio de la Audiécia Reyal aixi mateix, [h] y semblantmẽt en tots los officials de la Cancellaria, [i] totes elles

[a] *Olib. de actio. p. 1. lib. 3. c. 3. nu. 98.*

[b] *Lib. 2. c. 27. fins a 30.*

[c] *Lib. 2. cap. 30.*

[d] *Const. les causes tit. de euocacions de caus.*

[e] *Glo. & scribẽtes in c. & temporis c. præcipimus 16. q. 10. Gõsal. sup. reg. 8. cãcel. glo. 5. §. 7. n. 29.*

[f] *Lib. 2.*

[g] *Const. del tit. del juy verb. del Rey cõst. 8. tit de heretges*

[h] *Cõst. 6. tit. del juy verbal.*

[i] *Const. 14. 15. tit. dofi. Proto. const. 25. tit. de notaris.*

elles expreſſament no ſe acontentan de dir tingan juriſdiccio en *Cathalunya*, ſino que a mes ajoſtã, y ha Roſſello, y *Cerdanya*, de manera que la differencia les mateixes leys la donan, y elles mateixes les fan prouincies diſtinctes, y de elles ſe trau ab euidencia que dita juriſdiccio ſuprema es de Cincar a Salçes, y no los llimits de Cathalunya, puix a mes de ella anomenam tambe Roſſello, y Cerdanya, ab propris titols com a diſtricte, y terme different de Cathalunya; com expreſſament ha deixat eſcrit lo mateix Mieres en altre lloch, [a] ahont diu que tot lo Principat de Cathalunya es del Comtat de Barcelona, y aixi lo ſenyor ſe intitula Comta de Barcelona, antigament lo Comtat de Barcelona, no comprenia ſino la Diocesi de Barcelona, empero com apres lo Comta de Barcelona ſuccehis a tots los Comtats del diſtricte de Cathalunya, ques deya Principat com eſtà dit, de aqui lo Comtat de Barcelona llargament te lo Principat per Comtat, eſcriu tambe dit Mieres clarament en altre lloch, [b] que los Comtats de Roſſello, y Cerdanya, no ſon dels termens del Comtat de Barcelona: que doctrina mes clara hi pot auer?

En lo que te reſpecte al Rey noſtre Senyor, y a ſon Lloctinet general, y Reyal Audiencia tenir tot lo diſtricte de Cincar a Salçes, de aqui nos dona mes a Cathalunya que a Roſſello, y Cerdanya, com eſtant, y fent reſidencia en qualſeuol part de ells ſia ygual pera tots, y excerceſca ſes regalies, ygualmẽt eſtant en Cathalunya, ho a Roſſello, y Cerdanya, y aixi mateix eſtant en Roſſello, y Cerdanya a Cathalunya; de manera que la dita juriſdiccio es de Cincar a Salçes, no los llimits de Cathalunya.

Prouas a mes que Cathalunya ſe differencià en lo principi, termens, diſtricte, titols, llengua, juriſdiccio, y en tot lo demes de Roſſello y Cerdanya, com dalt ſe ha prouat, y mes clar a ſon propri lloch baix ſe prouarà.

La reſidencia fa mes comunament lo Virrey, y Lloctinent General en Barcelona, y aixi dins Cathalunya no prejudica en res als de Roſſello, y *Cerdanya*, en raho de inferioritat, com aqueſt acte ſia mera voluntat del Rey, Lloctinent General, y Audiencia reſidir en la vna, o altre part, y noy ha ley de la terra ni altre que a tal obligue, ans moltes conſtitucions [c] poſan la reſidencia libera, y altres conſtitucios, [d] ſon en cas eſpecial quant ſe tindra en Barcelona, &c. y lo que mes es que ni los de Barcelona, o Cathalunya poden pretendrer poſſeſſio ſegõs diſpoſicions expreſſes de dret. [e]

Lo ſegon cas, que les dites dos Prouincies ſon gouernades per vnes mateixes leys, aqueſt cas les fa mes yguals que ninguna altre per lo que totes dos fan vn cos, y aſſiſteixen, y tenen ygualtat en eſtablirles, y les mateixes leys poſan la differencia diſpoſant a de part per vns, y altres, differenciant las que ſon per Cathalunya a ſoles, y aixi mateix per Roſſello, y Cerdanya, y las que ſon generals per tots; com ſe veura clarament prouat a ſon propri lloch, [f] clara demonſtracio de la diſtincio, y diferencia de Prouincies, altrament nos tenian de ordenar dites leys ſino ab diſpoſicions generals.

Lo tercer cas es en tot lo que te reſpecte a la generalitat de la terra, y ſos Officials, Deputats, Oydors, y los demes, y aqueſt mateix cas proua aixi be clarament la ygualtat, y diſtincio per lo que ſe veura prouat baix a ſon propri lloch, [g] q̃ en lo mateix principi, forma, poder, y juriſdiccio de dita generalitat, y cos de la terra, y creacio de ſos Officials, entreuingueren, aſſiſtiren, y donaren ſon conſentiment ygualment

[a] *Mieres 2. p. col. 7. fol. 60. n. 10.*

[b] *Mieres colla. 10. reg. Maria in cur. Bar. cap. 30. nu. 18.*

[c] *Conſt. 2. tit. de offi. de Alcayts vol. 3. Conſt. 1. 2. 5. 7. la Audien.*

[d] *Conſt. 6. 8. de dit titol.*

[e] *Paul. Emilius deciſ. 306. p. 1. n. 3. Vincent. de Frãc. deciſ. 116. c. Abbate S. Saluiani §. ad hoc autem de verb. ſig. & ibi glo. verb. Alciaten ſem Rolan. conſ. 53. lib. 2.*

[f] *Lib. 5. c. 27. §. 3.*

[g] *Lib. 4. c. 2. §. 1.*

los dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya ſens aueri aguda vnio a de part, ni agregacio dels de Roſſello, y Cerdanya a dita Deputacio com erroneament alguns han penſat, y que en tots los actes de la dita generalitat tãt dels que impoſaren los drets de general, y bolla, com los que han continuats los Deputats, y Oydors ſempre no obſtãt los tractaſſen com vn cos, empero quiſcu ab ſon titol eſpecificãt ſempre Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, com a diſtrictes differents.

Exceptats dits tres caſos en tots los demes generalment ſon yguals, y differents ab ſos propris titols, officials, juriſdiccio, y poder, y en los mateixos tres caſos, que eſtan vnits differenciats, è ygualats en los titols, y demes actes com dalt ſe ha dit, y al capitol precedent ſe prouarà mes clar, en los titols a de part, que dells prenen lo Rey, Loctinent General, Audiencia, Deputacio, la creacio de dos Gouernadors, dos Procuradors Reyals, y altres magiſtrats.

Quant a les llengues ſon aixi be differents com ſe ha moſtrat dalt, * que la llengua Cathalana te ſon origen, y es different de las de Roſſello, y Cerdanya, y encara que a vuy aparega ſe conformã en vna, no pot dir Mieres de aqui, que les dites vnions de Roſſello ab Cathalunya ſon quant a la comunicacio de les llengues, cõ a mes que ſon differẽts encara que foſſen vna nos pot dir per ſo que ſian Cathalans, cõ per tenir vna llengua nos puga dir vnio de terres, puix vehem que Valencia, y Mallorca parlan, y tenen la llengua Cathalana com dalt ſe ha prouat, y ells no ſon Cathalans, ni de ſa Prouincia.

* *Ca. 11. §. 5. 6. 7.*

De aqui ſe ha de entendre que ſis troba en alguna conſtitucio, ley, hiſtoria, o altre part ques parle de vnio de Roſſello, y Cerdanya ab Cathalunya, ſe ha de dir en reſpecte de dites vnions a ſoles, y no altre que es cert ſi lay agues aguda com a acte tant ſenyalat, reſtaria memoria com de les demes dalt referides.

Quant mes que en reſpecte de dites vnions molt be ſe pot dir lay ha ab Cathalunya, com ſia cert que ni Cathalunya ſe pot deſmembrar de Roſſello, y Cerdanya, ni per lo contrari com de Arago ni Valencia.

Sis diu que de vnio a ſoles ab Cathalunya fa menſio la conſtitucio, [b] feu lo Rey Don Ferrando Segon en la primera cort de Barcelona, any 1481. co les finals paraules. *E no obſtant encara la vnio de noſtres Comtats de Roſſello, y Cerdanya, ab lo noſtre Principat de Cathalunya*, y que encara que nos trobe altra vnio, ſe ha de tenir per feta, y com ſi fos, ſegons les regles de dret, que diſpoſan que la ley noua que fa menſio de altre ley, encara que aquella nos trobe val, y diſpoſa, [c] ſe reſpon de moltes maneres.

[b] *Iat ſia 18. tit. de juriſ. de tots Iutges.*

Primerament que ha de ſer, faſſa menſio de altra ley, no ſi es de algun fet del qual no conſta les hores per molt ne faſſa menſio ha de conſtar de aquell, altrament es com ſino ne agues feta menſio, com ſe trau de les mateixes leys, y del que diſpoſan altres. [d]

[c] *L. admonendi ff. de iur. iuran. l. Iulianus ff. de cõdi. & demonſtra. Gomes in l. 1. Tau. num. 11. Mieres colla. 10. Reg. Mariæ cap. de nous offi. n. 6.*

Segonament quedat, y no confeſſat ſe aja de eſtar ala diſpoſicio de la ley que fa mencio de altre ſia ley, o fet ja eſtà dalt prouat ha de ſer en reſpecte deles vnios dalt prouades, y ques amoſtran, tocãt al qui voldra dir que ni à altre amoſtrarla, majorment com tota dita conſtitucio del any 1481. diſpoſe en fet de juriſdiccio, y no del cos, y parts de la terra, y ab paraules generals de vnio ſens dir qual, y per ſo ha de ſer vna de les dites referides yguals ab Cathalunya, com dalt ſe ha prouat, y ella mateixa ho diu clarament ab les

[d] *Authẽ. ſi quis in aliquo documento & ibi ſcribẽtes C. de edẽ do.*

les paraules mateixes *ab Cathalunya*, les quals de ſi denotã tota jgual tat ſegons termens de dret, lo ques proua ab los termens, y paraules de la vnio de Tortoſa a Barcelona, que ſon eſtas: affigim, auiſtam, incorporam al dit Comtat de Barcelona, que denotan en tot ſubieccio com dalt eſtà prouat.

Quant mes que de dita conſtitucio nos pot traurer eixa cõſequencia, per ſo que ella fonch feta ab molt gran deſcuyt, per no dir ignorancia dels conſtitucioners, per las rahons ſe prouarã baix a ſon lloch,[a] ahont ſe veura que per ſer tant errada tingue neceſsitat, lo mateix Rey Don Ferrando qui la feu ordenar vna pragmatica deſpres contra ella, corregint los errors, ſens cõtra uenir a ella, ni capitol de cort cõ ſe veura a ſon lloch, y dita conſtitucio deſpres en ſi en las cortes Reyals de Roſſello nos obſerua, ſino la dita pragmaticha que contra ella ſe feu, ſens poderſe dir que es pragmaticha contra conſtitucio, com ella es facil veurer.

[a] *Lib. 5. c. 10. §. 10.*

La mateixa reſpoſta ſe dona als Hiſtoriadors en lo que diuhen que Roſſello, y Cerdanya ſon vnits ab Cathalunya cõ tots ells ho diuhen, per raho de dites vnions majormẽt Zurita [b] qui en eſt fet mes ha dit ſe refer adites vnions, altra vnio ningu la pot referir per raho que es cert no lay ha aguda.

[b] *En ſos annals lib. 7. del Rey Dõ Pere 4. tom. 2. c. 78.*

Totes les ſobredites rahons prouan a mes ab euidencia conſtituyr Cathalunya vna Prouincia per ſi, y altra los Comtats de Roſſello, y Cerdanya different, y ſens dependencia, la vna de la altre. Lo que ſerueix tambe per reſpoſta als que han eſcrit que la Corona de Arago ſe formà ſols de tres Prouincies generals, ſo es Arago, Valẽcia, y Cathalunya, als quals a mes ſe diu, es en reſpecte de les conuocaciõs de cortes per los tres Regnes, com ho diu lo mateix Belluga, [c] com Roſſello, y Cerdanya formẽ vn cos, y vna conuocacio ab Cathalunya, y entre los qui nou ſaben fan mencio ſols de Cathalunya, no empero las citacions, conuocacions, y altres actes los quals indiuiduan ha de part lo ques de Cathalunya, y a de part lo que es de Roſſello, y Cerdanya que ſi fos vna ſola noy auria meneſter dita differencia com dalt ſe ha prouat, y a ells com ha Autors eſtranys ſe pot tollerar dit error per no ſaber noſtres leys, que dels noſtres naturals noy ha augut ningu ſia caygut en eixa ignorancia.

[c] *Bellug. in ſpecul prĩ. rub. 11. §. iã. ſupra n. 2. molin. de rit. nup. cõpa 2. num. 22.*

No es contra eſta veritat lo que molts diuhen (ſi be ab error) que per ſer gouernats per vn Loctinent general, y Virrey no ſon ſino vna Prouincia als quals ſe ha ja reſpoſt dalt, y a mes ſe diu que de dret be ſaben es veritat, que vn Preſident pot gouernar dos prouincies, y mes, y vn Bisbe dos Bisbats, encara que vna perſona a ſola ella repreſenta tantes com ſon les Prouincies gouerna, conſeruantſe quiſcuna com ſi fos gouernada per vn ſol. [d]

[d] *Conſt. 34. in auth. de deſcrip. quatuor pref. Armenie col la. 10. conſt. 30 in auth. de procõ ſul. capa docie col la. 10. conſt. 24. in auth. de preſid. de piſidi. colla. 10. conſt. 25 de preto re Licaonie coll. 10. & aliis de pretore Traſiẽ & de comite Iſaurie, et de moderatore Heleno ponti. & in authis adicta conſt. 24. uſq; 30. y per la doctrina de Bal. in c. ad hæc de pace juram. cõfirmã.*

Notori es ames a tots lo que eſta en viril obſeruanſa, que ningun official ordinari de Cathalunya excerceix juriſdiccio en Roſſello, y Cerdanya encara q̃ ſia lo mateix portãt vens d'Gouernador, y proceſca Vice Regia, ni en cauſes ciuils, ni criminals, ni permet que ſien tractades les vnes en la Prouincia de les altres, ni los delinquents de Cathalunya, entrant en Roſſello, o Cerdanya ſian remeſos ha Cathalunya, ni trets per ninguna cauſa, ans en tots los caſos que algun official Reyal ordinari, o de Baro de Cathalunya, a prets de fer traurer algun delinquẽt de Roſſello, y Cerdanya, y portar en Cathalunya es eſtat compellit tornarlo, y reſtituhir als Comtats fins a venir a haprehenſio de les juriſdiccions, quant ſe recuſaua cõ es eſtat

obſeruat moltes vegades; y conſta en los libres de la gouernacio dels Comtats.

Totes les rahons dalt referides ſon tretes de les mateixes lleys, y vnions de Cathalunya, y Comtats feres per tots ygualment, y de comu conſentiment. Ames ſegons regles de dret Roma aquelles tan verdaderes Prouincies de ſi, y diſtinctes vnes de les altres tenint, y goſant propri titol de Prouincies [a] ſis gouernan per vn Preſident a ſimilitut dela Dioſeſ. per los Bisbats. [b]

Les dos tenen quiſcuna per ſi ſon Gouernador particular ab les Regalies de euocacions, recurſos, y altres ab ſos limits, y termens com dalt eſta prouat anomenats ab titols de Preſidents per tots los pratichs Cathalans, aſsimilant lo offici de ells al del Preſidèt de la Prouincia dels Romans, [c] com baix mes clar ſe prouara lib. 2. c. 36. §. 6.

De totes dites rahons ſe conclou ab euidencia que dits tres Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya conſtitueixen dos Prouincies diſtinctes, ſens ſuperioritat la vna, de la altre, ni compreſos los de Roſſello, y Cerdanya baix lo titol de Cathalunya, en ningun acte.

Rèſta per total cumpliment de eſta materia, reſpondrer a altre dupta donan los Hiſtorichs poſant los fets memorables de vns, y altres ygualment baix lo nom de Cathalans; lo que eſ eſtada la total cauſa, que nos faſſa differencia de vns, a altres com conſta de tots los demes llibres en particular de Carbonell en les propoſicions refereix dels Reys de Aragò feres en differents corts, ſenyaladament ab la del Rey Don Marti en la cort celebra en Perpinya, ahont ſempre los anomena tots Cathalans entenent tambe parlar dels Roſſellonеſos ab les ſeguents paraules. *No ſonch gran acte que feren los Cathalans en lleuant quant Godofre de Bullon anà ha conquiſtar la terra ſancta de Hieruſalem, ahont ana lo Comte Guirart de Roſſello, y gran colp de Perpinyanеſos, y de Cerdanya*, ſens fer mencio que en eſta guerra, y famoſa empreſa, y anaſſen altres de Cathalunya. Nou dich per negar, y anaſſen ans entench, y tinch per cert los acompanyarè molts de Cathalunya com a bons vehins parents, y amichs,

Aixi mateix apar en totes les demes hiſtories com en Miſſer Pujades tota ſa chronica intitula de Cathalunya, y fra Vicent Domenech en la vida dels Sants de Cathalunya, y en los demes Chronichs, y vltimament Don Franciſco Gilabert en ſos lloables diſcurſos en particular al primer n. 28. blaſonant, y fent alarde dels fets memorables dls Cathalans, poſa los exemples, y actes de Roſſello, y aixi los demes Eſcriptors, los quals ſens dupta, no han ignorat las rahons de differencia de Prouincies, llengues, y nacio dalt referides, ſols fundats eſtar baix de vna Corona, conſtituyr vn cos en la terra, vnits, y agermanats en los demes actes baix de vn Loctinent general, y concell Reyal, eſtant tant vnides les families ab ſanch, y amiſtats, y demes conjuccions ab honra dels vns, y altres, ſenyalats per propris fets, y demes virtuts ab les quals ſon notoriament ja coneguts, y differenciats los vns ab los altres: y aixi be les terres regoneixent Roſſello, y Cerdanya ha Cathalunya per ſa germana major, y aquis deu la mandreta.

Donada la declaracio de dits titols, es neceſſari tornar a pendrer, y lligar lo fil del capitol 18. que reſtà dalt romput, en lo que ſe ha dit que los Comtats de Roſſello, y Cerdanya confinauan ab Franca, tenint per terminacio los Monts Pyrineus, tenint ſe ara de auerigtuar en quin lloch ſe ha de pendre la termina-

[a] *Borrel de Reg. Catho. preſtan. c. 46. n. 12. Bellug. in eſpecul. prin. rub 11. §. reſtat n. 1. Marco deciſ. 36. 366. vol. 1. Bouadilla p. p. lib. 1. c. 1. del n. 3.*

[b] *Marquill in vſat. ciues aut Burgenſes fol. 36. col. 4 q. 12. Bellug. in eſpecul. prin rub. 23. verſ. ſed pone nu. 26. rub. 11. §. reſtat n. 2. Bartol. in l. relegatorum de inter. et relegatis L. fina C. de preſcrip. longi tempo ris.*

[c] *Bouadilla en ſa politi- chà 2. p. lib. 4. c. 9. per- tot.*

terminacio de Eſpanya, y ſi Roſſello ha eſtat ſempre dins los limits, y terminacio de Eſpanya ala part citerior, y Terragoneſa, reſponent, y declarant euidentment les opinions de aquells que la han feta, y fan de la Prouincia Narboneſa, reſeruat ja ſobre penſat per aqueſt lloch com per ſa declaracio ſia neceſſari ſaber lo que ſe ha dit als capitols precedents aſſenyaladament als c. 1. 3. 4. 5. 6. y als demes.

Cap. 29. De les ſinch opinions differents ahont ſe te de pendrer lo principi, y promontori dels dits monts Pyrineus en lo mar Mediterraneo terra de Roſſello, y diſcurs a la terra de Cerdanya, per fer la diuiſio entre Eſpanya, y França, y part de la Gallia Narboneſa.

LO principi, y promontori dels monts Pyrineus en lo mar Mediterraneo terra de Roſſello en quin lloc ſe ha de pẽdrer per fer la diuiſio de Eſpanya ab França eſta ſens reſolucio certa, corrent ſinch opinions differents.

La primera es dels vells, y antichs Eſcriptors [a] ques te de comenſar a Portuendres, entre aquell eſpay que cau enlo mar Mediterraneo entre Coblliure, y cap de Creus, eſta opinio han rebut per lo que Plini, y Pomponio Mela poſan a Coblliure anomenada *Vicus Illiberis* dels Volcas, y Techtoſagos, nacions, y pobles de la Ciutat de de la Gallia Narbonẽſe, y com prengan la diuiſio de Eſpanya ab França dels monts Pyrineus han eſcrit que com lo promontori ſia ha Portuendres que Roſſello q̃ reſta detras es de la Gallia Narboneſa.

La ſegona opinio es dels Eſcriptors moderns [b] ques te de comẽſar ala punta, y promontori del cap de Loucata, que es tota del Regne de França diſcorrent ha Fitor, Pertuſa, y com llargament poſan dits Chronichs fins al mar Atlantich los termẽs de Eſpanya ab França, los quals deixan tot lo eſpay de Salſes dins Eſpanya, y tot lo de Roſſello, y la cordillera de Portuendres fins a Canigo.

La tercera opinio es que la cordillera de les Mõtanyes, o mõts que comenſan ha Portuendres ques anomenan entre noſaltres de la Albera, ſon Antipirineus lo mateix que deuant los Pyrineus la qual opinio tãbe proua que Roſſello es dins de Eſpanya com la terminacio de França ſian los Pyrineus.

La quarta opinio es q̃ dites Mõtanyes de la Albera, y ſa cordillera, y moltes altres de Cathalunya com ſon las de Montſeny, Sant Llorens, Monſerrat, Montſech, y altres ſon branques, rams, y braſos dels Pyrineus. [d]

La quinta opinio, y la mes verdadera, y certa que conſilia clarament totes les demes es, que tant les Montanyes, y Cordillera que comenſa a Portuendres, y cap de Creus quant la que comenſa a Lleucata en mig de les quals ſon Roſſello, Conflent, y Cerdanya totes ſon Pyrineus empero que la terminacio de Eſpanya ab França ſe ha de pendre al Promontori de la punta de Lleucata, y ſeguint ſa cordillera deixant los Comtats de Roſſello, y Cerdanya de la part de Eſpanya.

Per proua, y aueriguacio de eſta opinio en tanta contrarietat de altres, y ſatisfer ha elles no puch referirme ha altre Autor hiſtorich, ſeguint mon inſtitut de ſumari, o index perquant ningu dels molts que tinch viſts, y he tingut noticia a trac-

tat

[a] *Plini de natural hiſtoria lib. 3 c. 4. Pomnio Mela lib. 2. c. 5. de ſitu orbis Nuñez de Narbonẽſi Prouincia Zurita l. 4. c. 60.*

[b] *Beuter ẽ ſa chr lib. 1. 7. 30. P. jad. lib 1. c. 5. 8 Floriã Ocampo lib. 1. c. 3 morales Lucio n nio enla diſcrip- cio de E panya c. 92. Epiſ. Gerũdẽ. in para- lipomen. Hiſpan. lib. 1. tit. de terra Roſsil- lio. Me- dina de las grã- deſas de Eſpanya lib. 2. ca. 144.*

[c] *Beuter, lib. 1. c. 7*

[d] *Pujad. ẽ ſa chro lib. 1. ca. 4. 5.*

tat aquest punt, de la manera se veura com a tant necessari, per esta obra, que per aueriguarla he tingue de ser particular estudi, y treball me ha aparegut deuia tractarlo, algun tant diffusament, puix altrament no podia venir a sa certa, y clara resolucio per desenganyar lo error comu que Rossello es de la Gallia Narbonesa, y de aqui dela part de França, prengas paciencia en la prolixitat, que se en auerho legit no pesara, puix veuran vna noticia clara, y certa de la que fins assi a mon judici saluada millor censura, era restada obscura, y sens proua, y per major intelligencia se ha de reduir ala memoria la materia dels capitols precedents que es lo fonament ahont tot lo edifici se va fundant per no errar, y seguir la Regla Phylosophyca, que al qui conue la diffinicio es lo vertader diffinir, y aixi sabent quina, y qual es la diuisio de Espanya ab França restaran cert de sa part los Comtats de Rossello, y Cerdanya, y mes aprobada la opinio de las dalt dites que la aura acertada.

§. 1. *De quantes maneres se prenen les diuisions que fan los Escriptors de Espanya ab França, y com de ninguna de elles se pot traure que dat sia estat Rossello de la Prouincia Narbonesa, sia estat ni sia, per lo districte de França.*

LOs limits, y diuisions dels Regnes de Espanya, y França se prenen, y considerã per los Escriptors sols de quatre maneres, y per ningun altre, nos poden pendrer.

La primera es quant a las diuisions ques feren en temps de les nacions antigues Cathagineses, Romans, y Godos preses per les Senyories que ells tenien diuidides com dalt esta dit. [a]

[a] *Ca. 23.*

La segona es quant a las diuisions, y districtes de Metropolis, Archebisbats, Bisbats en tot lo que toca al espiritual com esta dit. [b]

[b] *Ca. 24.*

La tercera es quant alas diuisions dels Regnes, y Prouincies que comunament reban los Escriptors en les situacions, y diuisions del mon, y Globo vniuersal segons Regles Astronomicas, y Geographichas com apar en llibres particulars, Cartes, o Mapas Geographichas, y Hydrographychas generals, y Chrographychas particulars dels Regnes, y Prouincies, y altres parts que recopilan los Cosmographos. [c]

[c] *Ptholomeo, Abraham Ortellio Gerart Mercator Plini Mela Sstrabo Petro Bertio Casan. in Cathaglo. mundi 12. p. concidi. 17.*

La quarta quant al Senyorio, y domini dels Reys, y Senyors que son estats de Espanya, y França junrament, o ha depart los vns de Espanya, los altres de França.

Per ninguna de dites maneras de de diuisions se pot dir que Rossello sia de la part de França com a Gallia Narbonesa.

Per les dos primeres ja ha constat dalt al cap. 23. 24. que en les diuisions mes antigues la Prouincia Narbonesa era de la part, y limits de Espanya, majorment apres en les noues, y vltimes dels Godos, tant en lo temporal, com en lo espiritual, y de ninguna de elles se pot dir que Rossello restàs de la part de França com mes clar se prouara al capitol seguent.

Per la tercera quant alas situacions, y diuisions del mon per reglas Geographychas prenent los limits de dites diuisions antigas dels Romans, y altres segons lo senyorio ahont se extenia, cõ apar dels primers Escriptors que escrigueren de dita art qui foren Plini, Mela, Ptholomeo, Sstrabo. Abraham Ortellio, Gerado Mercator, Petro Bercio, y altres se trau que Rossello es estat sempre dela part de Espanya, com se veura

ſe veura mes prouat al §. ſeguent.

Per la quarta del Senyorio ſe prouara euidentment que may França lo ha tingut, alomenos com ha part de França, ſino de Eſpanya com ſe prouara al §. ſeguent.

§. II. *De les rahons que prouan quel Comtat de Roſſello, ha reſtat ſempre dins los limits, y terminacio de Eſpanya, ala part Citerior dita Terragoneſa.*

EN totes les ſobredites diuiſiõs antigues, y modernes de Eſpanya ab França, tant en lo eſpiritual, com temporal, com conſta delles mateixes, ſe proua ab euidencia que Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya han reſtat ſempre de la part de Eſpanya, y de ſes Prouincies; quant ha Cathalunya, y Cerdanya nos difficulta, ſegons la mateixa opinio de Plini, [a] y altres antichs, ſols es de la terra de Roſſello, ab tantes opinions differents, fundant totes elles ahont ſe te de pendre lo principi, y Promontori dels Pyrineus al mar Mediterranéo per ſer la diuiſio de Eſpanya ab França, ſis pren ha Portendres: Roſſello es de la Gallia Narbeneſa, ſi ha Leucata de la Eſpanya Citerior. La eueriguacio de eſta difficultat nos pot poſar en oluit per lo inſtitut del preſẽt llibre, per ſaber Roſſello deſde ſon principi de quin Regne es eſtat, tant quant a las diuiſions, y parts fan del mon los Geographos: com per raho dels Senyorios per traurer en bell lo vertader titol de honor dela ſituacio de Roſſello, per la nobleſa ha participat ſempre de ſon Regne de Eſpanya, y vltimament de la corona de Arago.

Per aueriguar be eſta difficultat ſe ha de entrar ha ſaber que tots los Hyſtoriadors, Chroniſtas, y Geographos que poſan ditas diuiſions, y tenen dites differents opinions en la deſcripcio, y terminacio fan de Eſpanya ab França diuhen que los limits, y terments ſon los monts Pyrineus, y en eſt fet tots concordan, la diſcordancia es en quin lloch de dits Pyrineus, ſe pren la diuiſio eſſent ells tant exteſos, y amples de vna part, y altre, y fer tantes branques. Per reſoldre eſta difficultat que tant indecisa, y ſens proua han deixada, fiantſe ſols de la allegacio, es neceſſari entrar hen aueriguar primer les dites ſinch opiniõs, ſoltant les contraries en totes les maneres de diuiſions que concideran los Eſcriptors poſades al §. precedent

Primerament per major claricia ſe ha de preſupoſar que les dites opinions ha ſoles dels Eſcriptors que diuhen los Pyrineus ſon a Portuendres ſens altra proua no conclouen que Roſſello ſia per ſo de la Gallia Narboneſa, ſino es que agueſſen tambe prouat quels altres del promontori de Lleucata no ſon Pyrineus de manera que ſols ſe ha de entrar ala reprobacio de las rahons ab las quals entenen prouar que ha dita punta de Portuendres ſe pren la diuiſio, ſens tenir neceſſitat de veurer quant aquell cas ſi ſon Pyrineus, ho no,

La primera raho de la opinio dels vells, que prenen la diuiſio a Portuendres la trauhen de la conjectura de las opinions de Plini, y Mela per lo que poſan ha Coblliure de la Gallia Narboneſa, dels Pobles Volcas, y Techtoſagos trahent conſequencia que lo mateix es del demes que cau denes França.

Eſta opinio ſe pot molt be negar abſolutament ſens caurer en nota, perquant en lo mateix lloch Plini anomena Rius, y Llachs en Roſſello que may Eſcriptor ne ha donat noticia,

[a] *Plini de natural hiſtoria lib. 3 c. 3.*

noticia ni a ſabut quels,hi aja agut, y ames per repugnar a tãtes rahons, y tenir tants Hiſtorichs graues en contra , com de tot ſeguidament conſtara.

Empero per major ſatisfacio reſpondre a ell ; dat que ſa opinio fos vertadera, fonch en temps , y eſtat, que quant Plini eſcrigue la ſituacio del orbe deuia eſtar Roſſello en terra de la Gallia Narboneſa,quant algun fet,no per la diuiſio de Eſpanya ab França com dalt ſe ha dit , per lo que eſcriu Sſtrabo declarant a Plini, y Mela deſcriuint la Gallia trauſalpina , y Prouincia Narboneſa que los eſtrems, y limits ſe extenen fins al temple de Venus , empero ahont ſon los tropheos de Pompeyo ſon declarats los vertaders confins de Eſpanya ab França, de les quals paraules ſe trau que la extenſio dels Confins de la Gallia Narboneſa, no ſon los vertaders limits ſino al lloch ahont ſon dits tropheos, demanera que dit Plini , y demes Eſcriptors podan auer dita veritat en algun intermedi, no empero que de aqui ſe aja de pendre la diuiſio de Eſpanya ab França, per las diuiſions, y limits certs de Eſpanya ab França, ſino del lloch ahont poſaren los Tropheos, ſegons les diuiſions fan los Geographos, y los demes. Eſtos Tropheos com baix ſe amoſtrara eren ala part del promontori de Lleucata , y aixi dita opinio de Plini,y Mela,y altres, reſta ſoltada , o errada, o declarada.

Quant mes,ques a de fer diſtincio dels que diuhen Prouincia Narboneſa,dels altres que diuhen Gallia Narboneſa , perquant los primers ſon claramẽt en fauor de eſſer de la part de Eſpanya Roſſello, com dita Prouincia en les primeres diuiſions fos de ſa part com eſta dit. Los altres ſe han de entendre que dat en rigor dits Eſcriptors agueſſen dita veritat, ſeria eſtat de temps que no ſe pot pendre, nis obſerua la diuiſio del temps que ells eſcrigueren, com apar del mateix Plini que eſcrigue ſon llibre de natural Hiſtoria, quant fonch enuiat per Queſtor en Eſpanya any. 72. de Chriſto, en tẽps del Emperador Veſpeſia , y de dit temps , y de les diuiſions ſe feren, no ſon los limits vertaders de Eſpanya ab França ques han de pendrer, ſino las que ſobreuingueren,ſegons les quals conſta claramẽt que Roſſello reſtà de la part de Eſpanya : los Eſcriptors moderns qui han ſeguit dit Plini no han fet differencies de temps , y de aqui han cauſada la confuſsio de dites opinions.

A mes tambe per major juſtificacio he volgut aueriguar,ſi hen algũ temps dels primers Reys,y Senyors dels qui ſuccehiren deſpres del diluui , y apres de las nacions , y dels Cartagineſos , Romans , y Godos agueſſen exercida juriſdiccio en Roſſello,com ha part de França,ahõt eſta tota la aueriguacio dela veritat, ſempre ſe ha trobat que era per los Miniſtres , Officials, Pretors , y altres de la part de Eſpanya des ques troba memories de diuiſions, y aixi ſe ha anat continuant fins lo preſent temps cõ ſuccintament ſe ſegueix.

Les primeres diuiſions ferẽ differencia de Eſpanya ab França foren del temps de las nacions que gouernaren a Eſpanya any. 1130. abans de Chriſto , y ja de dits temps poſan los Hiſtorichs los Roſsilions , y Ceretans de la part de Eſpanya.

En lo any. 880. abans de Chriſto concordan tots los Eſcriptors del gran incendi dels Pyrineus dehont prengueren ell los nom, y que lo fluix , y corrent dels metalls de or,y plata , y altres fonch major a Eſpanya que a França de la qual afluencia, y abundancia reſtaren los noms a las parts de Roſſello com Vallſpir Conflent , y altres com eſta prouat dalt ,[a] ſegueixſe que la terra de Roſſello jas prenia , y tenia les ores

[a] C. 1. 9. 20

per

per parts de Eſpanya.

En lo any dos cents y ſetſe abans del Redemptor paſsà Annibal Capita Carthagines de Cathalunya a França, per anar a Italia contra los Romans, y tingue molts encontres, y guerres ab los qui eren de la part dels Romãs per paſſar los Pirineus que eren de la part de Eſpanya, anomena als de Roſes, Empurda, Pertuſios, Coblliure, Roſſello, volent entrar a la Gallia Narboneſa, y Prouença ab los quals tenia amiſtat.[a]

[a] *Pujad. lib. 2. c. 30. 31. qui recopilà mols altres.*

Lo any cent y vint abans de Chriſto, lo Emperador Adrià en la diuiſio feu de Eſpanya en Prouincies, Cancellaries, y Colonies poſan los Eſcriptors a Roſcino com a Colonia, y cap de Roſſello.

En lo any ſeixanta y nou, abans del naiximent del Saluador, posà Pompeyo los Tropheos en lo lloch ahont ſe auia de pendre la diuiſio de Eſpanya ab França, los Eſcriptors concordan que dits Tropheos ſon lo ſenyal del lloch, y diuiſio verdadera, empero en quin lloch ſe poſaren diſcordan.

La major numero dells los poſan en parts que eſta Roſſello de la part de Eſpanya, ſols corr vna opimio treta ſegons pens de Abraham Orthelio en la carta Geographia antiga de Eſpanya, que poſa dits Tropheos al promontori de Ceruera a vna branca de la cordillera de les montanyes de la Albera, de la qual opinio nos te altra proua ſino la allegacio ſens reſtar ningun veſtigi. Tota la corrent dels Eſcriptors deſuia de dita opinio, ſi be diſcordan del lloch, vns los poſan en les anelles de ferro de Andorra,[b] altres a la Ciutat de Pamplona.[c] Altres en la Ciutat de Comenge Regne de França.[d] Altres, y la mes certa que foré poſats en aquell ram, o cordillera que baixa de Canigo a la font de Salçes al promontori de Leucata, com proua lo Biſbe de Gerona,[e] y altres que referei xen llargament les cauſes, y ab quina forma las poſa Gneo Pompeyo. Quant mes que dat dits Tropheos no foſſen en dits llochs alomenos ſe ha de confeſſar eren en part que eſtaua Roſſello de la part de Eſpanya, com ſe proua en los caſos que ſuccehiren deſpres de la mort de Pompeyo.

[b] *Calça c. 18. Beuter Morales Vilad mur.*

[c] *Eſteue Garibay lib. 6. c. 18.*

[d] *S. Hieronim p. 1. epiſtol. 11.*

[e] *Epiſco. Gerund. en ſon paralipom. Hiſpan. c. antera Roſſil. a la fi Pujades lib. 3. c. 6. y 67. lib. 5. cap. 2.*

En lo any tres cents de Chriſto eſſent prefecte dels Emperadors de Roma en Eſpanya Decia, excerci juriſdiccio en Cobliure martyriſant a Sant Vicent com a diſtricte de ſa Prouincia. De manera que de aquest acte ſe trau ab euidencia que Roſſello no era de la Gallia Narboneſa, com de dret ningun prefecte Legat Cõſol, o altre official pogues exercir juriſdiccio fora ſon territori.[f] Y aixi dar que al temps de Plini agues dita veritat, en eſt temps ja eſtaua mudat, com ell agues eſcrit mes de 150. anys abans, ſe veu han errat los demes Eſcriptors en ſeguir lo ſens differenciar lo temps.

[f] *L. extra territorium ff. de juriſd. omn. iud. l. 1. ff. de offi. proconſul.*

En lo any 338. ſe tingue vn Concili general de Eſpanya en Cobliure com a part de Eſpanya com dalt està prouat lib. 1. cap. 24.

Conſta mes que de dites poſtreres diuiſions, noy ha aguda altra, ſino apres la que ſuccehi dels differents ſenyors, y Reys que gouernaren Roſſello, y la demes part de Eſpanya, y França juntament en vn temps per vn Rey, en altra per differents, com deſpres dels Romans vinguesſen los Alans, y altres naciõs, y ſucceſſiuament los Godos any 434. los quals ſenyorejaren tota Eſpanya, y dita Gallia Narboneſa, o Gocia com a diſtricte de Eſpanya com dalt està prouat cap. 23.

Quant los Moros apres entraren a Eſpanya la part de Roſſello aixi be la tractaren com a part de

Eſpanya com ſe ha dit, y refereixen tots los Eſcriptors, y Annals, y ſe veurà clarament prouat al lib. 2. A la expulſio del Moros de Roſſello ja dal eſta prouat, y mes clar baix ſe prouarà, que ſempre fonch tinguda com a part de Eſpanya, y aixi gouernada per los Reys de França que tingueren lo ſenyorio de ella, y del demes de Cathalunya com ſe dirà, y aixi be tot lo temps apres dels Comtes particulars. [a]

a Lib. 2. del c. 3. als ſeguents llargament.

Deſpres que entrà a la Corona de Arago eſtigue molts anys ab quietut, y amiſtat ab los vehins de França; de manera que caſi eren tots vns ſens differenciarſe los Reys, y ſenyors eſſent a mes cuſins, cunyats, parents goſant los vns dins les terres dels altres moltes ſenyories com eran lo Comta de Tholoſa, Aymerich de Narbona, lo Veſcomta de Bearn, y los Senyors de Monpeller, lo que durà fins caſi pochs anys ha que començaren a entrar en odis, y rencors, com baix ſe prouarà, y de aqui la vſurpacio feu lo Rey de França als Reys de Mallorca de la Senyoria de Monpeller, de hont reſtaren les enemiſtats tant continuades, augmentades los anys del empenyo del any mil quatrecents xexanta y dos, fins mil quatrecents noranta y tres. En dit mateix temps eſtigue Roſſello com a diſtricte, y terme de Eſpanya, y de la Corona de Arago, ni de aqueix mateix intermedi nos ſegueix que ſia eſtat Roſſello dela part de Fança, com ſos Senyoria vſurpada tiranicament com ſe prouarà lib. 2.

Quant mes que la Senyoria de ſi, no fa ni conſtitueix Regne per ſi, ni lo que la ſucceheix com ſe veu quel Rey de Eſpanya es ſenyor de Sicilia, Napols, Milà, y altres moltes, y aquelles no ſon Eſpanya, los Comtes de Barcelona ſon eſtats ſenyors de Leucata, Narbona, Tholoſa, Carcaſes, Monpeller, y altres, y ſempre ho tenian com a part de Fança.

Eſta veritat juſtifican dos actes, y fets raros que Deu per ſos tãt ocults ſecrets ha creats, com ho ſaben tots los naturals de Roſſello, y los Franceſos cada dia experimentan que los aucells, y animals volatils anomenats Francolins ques troban ab abundancia en Roſſello, de ninguna manera ſe troban, ni veuhen en França, y per experiencia ſe ha trobat auerni volgut entrar vius, y encontinent ſe moren, y lo què mes es que may ningun Frances, o Eſpanyol caſſant ne ha viſt ningun en França, y actualment ne eſtan trobant als termens, y ralles de la part de Eſpanya, y de aqui los Franceſos lo anomenan lo verdader Eſpanyol: lo altre teſtimoni es de vn peix ques troba en lo Eſtany de Salçes, en mitg del qual es la diuiſio de Eſpanya ab França tot tinent la aygua en lo qual de la part de Eſpanya ſe troba, y peſca dit peix, y de la part, y voras deues França no ſen hi ha trobat may.

Ab dites rahons eſtà juſtificada eſta reſolucio, y ptouat que no es contra la opinio de Plini, ni dels altres vells Eſcriptors en ningun acte. Quant mes que no falta *Camil Borrello Autor modern grauiſſim*, [b] que en termens en eſt propoſit eſcriu de Roſſello que auerlo poſat molts Eſcriptors baix la Prouincia Narboneſa, es eſtat per demonſtracio quant a regles Geographicas no quant al ſenyorio, ni altrament, y en dit mateix fet de regla Geographica aixi be ſe proua que ni per ella pot, ni deu entrar ſino de la part de Eſpanya per les rahons dalt referides.

b Camil. Borrell. de reg. catho. preſtan. & excel. c. 47. n. 195.

Les altres quatre opinions no ſon contraries, ans totes elles prouan reſtar Roſſello de la part de Eſpanya per lo que ſi ſes montanyes de la Albera ſon antipirineas, o rams dels Pirineus, es prouat de cert quels altres de Leucata ſon los Pirineus.

La altra

La altra opinio que tant la punta de Lleucata, com de Port Vendres ſon Pirineus, no repugnan a la diuiſio com ſols ſe aja altercat en quin lloch de ellas ſe prenga la diuiſio.

Perſremato de dites opinions me ha aparegut denia prouar la quinta, que totes dites montanyes ſon Pirineas, y ſerà per dos intents, lo vn per lo que ſe ha dit en la ſituacio que los Comtats de Roſſello, y Cerdanya eſtan dins los Pirineus, lo altre per mes clara reſolucio del dupta propoſat.

De experiencia certa ſaben tots los naturals de dits Comtats, que tant la vna punta, com la altre venen ajuntarſe ab branques lligades les vnes ab les altres, fent les dos cordilleres ſos valls, y planes, dins eſtan Roſſello, Conflent, y Cerdanya, les dites cordilleres de dites montanyes van vnides, ſols los colls, y ports ſon al mitg, y ab tot tant acoſtades, y vnides que pareixen vnes en particular denes la part de lleuant, y tremontana paſſat lo Riu Ter reſtant ſols per lo mitg los torrents, y eſcorredors de les aygues, quant al demes ſon tant lligades, vnides, y meſclades les vnes ab les altres, que es impoſſible donar cordillera de linea recta, ſino es comptãt per les mes altes ſimes de les vnes a les altres, lo que es molt incert, y nos pot donar noticia certa de la terminacio, tenint les vnes ab les altres moltes entrades, y eixides de tots coſtats, tant de Eſpanya com de França, ſegons aqueſt compta es cert que ningu pot fer differencia que les vnes ſien Pirineas, y les altres no.

A mes totes ſon en vn mateix clime, naturaleſa, fertilitat, producio de Arbres, Plantes, Menes, y en lo demes yguals, differenciades ſols ab la altitut que tenen vnes mes que altres, y de aqui mes aſpres, o fertils, y los dos promontoris lo vn a Port Vendres, lo altre a Leucata, venen a ajuntarſe al coll dit de Terranera, y diſcorren los dos junts fins les montanyes de Capſir, que diuideixen Eſpanya de França, y apres ab differents branques fins al Mar Oceà, de la Prouincia dita de Guipuſcoa de la Senyoria de Biſcaya, ſempre tenint a Eſpanya deues ponent, y a França de Tremontana ab entrades, y eixides.

Pouas mes en lo que tots los Hiſtoriadors concordan, que les montanyes Pirineas, ſon altes, fragoſes, y que Canigo eſtà en elles, que ſegons ſe veu pren de les dos cordilleres, la de part de Tremontana diſcorrent deues Leuant, fins venir rematar al mar a la punta de Leucata, eſta deſcripcio apres de ſaberla de experiencia com a natural de Roſſello, la he trobada enterament eſcrita en los Annals de Çurita, [a] ahont tenint la opinio de eſſer eſtat Roſſello de la Gallia Narboneſa, confeſſa clarament que dita cordillera de Leucata, y Salçes ſon Pirineus ab la llarga deſcripcio fa.

[a] Çurita lib. 4. 60.

A mes en dita cordillera de Leucata, ſon los eſtanys que de ells los Hiſtoriadors eſcriuhen tantes faules, y no a Canigo que alli no ſen troba ningu, y tots los poſan als Pirineus, tambe eſcriuhen que Hercules edificà lo Temple de Pyrene a la punta de Leucata.

Conſta a mes que prenent les puntes, y remates de dites montanyes de Port Vẽdres fins a Narbona tenen mes de 16. llegues de ample ſempre tirant la cordillera de vna part, y altre de la part de Empurda fins a la Seu de Vrgell, y de la part de Narbona fins a Carcaſona, y apres ſe guintles en totes les confrontacions dels Cõtats, y mes enlla fins ala vall de Arã, sẽpre totes ab ſes entrades, y eixides les vnes dins les altres tenen mes de 12. llegues de amplaria dins les quals eſtã los valls, collats, viles, y

Llochs tant de França, com de Espanya; los de la part de Ponent son Espanya, y los de Tremontana de França, tenint en les mateixes montanyes quiscun Regne moltes poblacions per les caygudes de vna part, y altra, lo que es lo mateix en los Regnes de Arago, y Nauarra, ab los confins tenen ab França.

Nos admire, ni culpe ningu que per resoldre aquest punt sia estat tãt prolix, com tot a mon judici sia estat necessari, per saber la resolucio clara, desliurada dels contraris. A mes es estat effecte, y abundancia de natural, cor, y voluntat de Perpinyanes per traurer lo engany, y error de molts que Rossellonès de la Gallia Narbonesa, y per so pensan dir que son termini, y districte de França, lo que tenen auorrit de son natural, heretat dels pares, com dalt està prouat, gloriantse sols del origen, y sempre de Espanyols, y Vassalls del Rey, del qual se precian, y honrran mes que de ningun altre Monarcha del mon, promptes per son seruey en la vida, y hazienda, y mes si tenien, baix lo qual Deu per sa infinita clemencia los vulla conseruar los figles fins al juy final, ab los renoms, glories, honrres, y virtuts dels passats com a fidelissims a Deu, Rey, y Patria que si los animals irracionals tãt ho estiman, que faran los racionals? vehent la differencia aporta de les demes nacions del mon en Christiandat, fidelitat, y demes virtuts, y titols honrrosos que dalt son explicats.

Valdra també per satisfer a vn error comunament rebut, y vanagloria vsurpada per los Castellans que en les nacions estranyes en pau, y en guerra se anomenan Espanyols, prenent sols per Espanya Castella, lo que nos pot fundar ab raho, sino es de burla, qer quant Espanya es tot lo que compren dels Pirineus als Oceanos, [a] enclohent 17. Prouincies, entre les quals, y ha 12. Regnes, Castella antiga, y noua, Leo, Portugal, Nauarra, Granada, Valencia, Toledo, Galicia, Algarbes, Murcia, Cordoua, Arago, com refereix Goes en *sa Hispania* al principi, y dites corones en tants altres titols de Principats, Comtats, y altres, tots los quals son tant Espanyols vns com altres, y que Arago, y Valencia sia Espanya, ho proua lo Iuris Consult a la *ley penultima ff. de censibus.*

Al ques diu quels Reys de Leo, y Castella quant eren sols de dits Regnes se anomeuauan Reys de Espanya, ja respon Escolano, [b] y a mes en los priuilegis, y actes antichs que baix se referiran, lo Rey Don Pere Primer de Arago fonch tambe anomenat en Bulles Apostoliques, y altres actes Rey de les Espanyes, y lo Comta de Barcelona Marques de Espanya com se prouara baix, y aixi vns, y altres ho eran en Espanya, pero ningun de tota Espanya, [c] fins lo felis succes del Rey Don Feliph II. nostre tingue, de la successio del Regne de Portugal, ab lo qual acabà de ser senyor absolut general de tota Espanya, y de ses parts. Deu per sa Diuina Misericordia conserue a ell, y a sos successors, y augmente en tot lo que sia de son sant seruey? Ab esta gloria, y titols de la terra tant honorifichs darè fi adaquest llibre primer, y tornarè a lligar lo fil del capitol 15. continuant los titols de honor gosan sos naturals, pobladors, y habitans de dits Comtats als llibres seguents.

[a] *Tito Liuio de cad. 3. li. 6. y 8. Cicero in vltima Verrina Salustio de bello Cathilinario Cornelio Tacito y altres referits per Escolan. c. 15. p. p. lib. 1.*

[b] *Escolano lib. 1. c. 15. fol. 166.*

[c] *Belluga in spec. cul. prin. rub. 16. num. 4.*

Fi del Llibre primer.

(***)

LIBRE

LIBRO SEGON.

DELS TITOLS DE HONOR DELS OFFICIS,

Y CARRECHS DE CATHALVNYA, ROSSELLO, y Cerdanya, y de los tres principals Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya.

Cap. I. Del origen, y principi dels officis, y carrechs del mon.

PER los officis, y carrechs se alcançan titols de honor demes, o de mẽys cõforme ells son, tots segons disposicio del Emperador Iustinià, [a] son sols per los dos actes de pau, y guerra, tant per lo estat Ecclesiastich, com secular, y ensemps baix de vna potestat, y suprema jurisdiccio dividida en dits dos generos subalternats differents, y distincts figurats en les dos planetes Sol, y Luna, Papa y Rey, [b] quant als Regnes de Espanya; les altres nacions quiscuna en son cap, vns ab titol de Emperador, altres de Reys, Duchs, Princeps, Cõtes, y altres differents, dels actes espirituals, y Ecclesiachs lo Papa, [c] dels Seculars, y temporals los altres. [d]

Tots ells prengueren son origen en Deu, qui fonch lo primer magistrat, [e] de ell en Adam, lo qual ja en tots los actes humans que tingue de exercir, posant en practica les ordinacions, y preceptes de Deu, feu differencia del tracte de les coses creades, dividintles per estats ab sos propis titols, y nõs seguint de vna manera quant a la religio, y seruey de Deu, que compren tot lo que es espiritualitat, de la qual fonch lo primer Patriarcha, Ministre, Propheta, y Pontifice. *

Lo altre fonch quant al gouern, y senyoria ordinaria de dites coses, que comprenen tot lo que es temporalitat, de les quals fonch tambe lo primer senyor, y Princep, [f] com esta dalt prouat.

De dit Pare Adam succehiren en lo Pontificat, y senyoria de vnes, y altres totes les generacions fins al diluui vniuersal que foren deu, anomenades en lo Genesis, [g] vns ab lo gouern, y offici espiritual, y temporals altres separats lo espiritual ab particulars Pontifices, Ministres, Prophetas, Patriarchas, Sacerdots, y altres, y aixi del temporal com se dirà. Ab dites deu generacions se acabà la primera edat, any de la creacio del mon segons la edicio Hebrea 1656.

Entraren successiuament les altres edats de Noe, Abraham, Moyses, Dauid a la transmigracio de Babylonia, Nabuchadonosor,

[a] *Al proẽ. de la institut. al prin.*

[b] *Cap. sollite ex. de maior. & obed. Bonadil. lib. 2. c. 17. num. primer.*

[c] *Olib. de iur. offic. c. 3. num. 77. 78. c. 11. n. 5.*

[d] *Bonad. p. p. lib. 1. c. 1. n. 2.*

[e] *Glo. in c. ad Apostolice de iud. in 6. vers. illi autem Roman. cõs. 463. nu. 3.*

* *Bonad. lib. 2. c. 18. nu. 1.*

[f] *Lib. 1. c. 1.*

[g] *Genes. cap. 5.*

Rey de Caldeus, fins a Dario Cambiſes Rey de Perſas, que fonch la fundacio de la Ciutat de Roma, y ſa Monarchia. [a]

En los intermedis de dites edats foren les altres Monarchies, y gouerns del mon, introduyts de tantes differents maneres, que baix ſe referiran, [b] en particular la republica Hebrea, y Eſgleſia primitiua deſde la ſegona edat per particulars caps, y ſenyors ab titols differents, los primers de Duchs, Capitans, Iutges, Patriarchas, Pōtifices, Prophetas, Reys dits de Iſrael, Sacerdots, y altres de la eleccio, coronacio, gouern, dels quals han eſcrit Autors graues, [c] y en particular qual era la gran dignitat, y titol del Summo Sacerdot, y com era vngit ſegons la lley antiga, [d] y del eſtat offici, y miniſteri dels Rabins qui erē los meſtres dels Hebreus, [e] y com mes llargament cōſta en tot lo Teſtament Vell de la Sagrada Eſcriptura, y llibres dels Sants Pares, fins lo any 42. del Imperi de Ceſar Auguſto, que naſque lo Meſſies promes, del qual entrà la vltima edat, y eſtat de gracia, y comenſa la ſegona perſona de la Trinitat en carn humana, ab tants titols dalt referits, [f] en particular de Chriſto, eſſer lo primer ſenyor de tot lo creat, primer Pontifice, y cap de la Eſgleſia Militant, donant ab demonſtracio certa cumpliment a les figures paſſades, aſſenyaladament que lo principi, font, y cap de tots los officis, y titols dēl mon es lo mateix Creador del vniuers, [g] y per ell atribuyts, y comeſos en les dites primeres edats antigues ſucceſſiuament en 109. Reys del Poble Hebreu, è Iſraelitich de Adam fins a Herodes Aſcalonita, preſidint en Iudea lo any 36. de ſon Regne que corriā 3947. de la creacio del mon que naſque Chriſto; comenſanſe ab ell la ſegona Republica ab titol de Republica Chriſtiana, per ſer lo cap de ella Chriſto, [h] qui fonch lo qui demonſtra ab certitut lo engany reben tantes nacions, aixi Hebreas qui encara lo aguardan, com Gentils adorant a tants Deus, y Deas, vns majors, altres menors ab tants noms, y cognoms, Religions, Cultos, Cerimonies, y ritos differents. [i]

Los vltims anys que en carn humana eſtigue Chriſto en aqueſt ſegle, y vida elegi per ſon Vicari a Sant Pere Apoſtol inſtituynt, y fundant en ell, y en ſon cap com a pedra ferma la Eſgleſia que es la conuacio dels fels, nom, y titol Grech, y ab lo mateix reſtada, y anomenada ab noſaltres de Eſgleſia, [k] dita aixi be Catholica, per la inſtitucio de pietat que atrau los homens, [l] y de ella lo Pontificat, Preſidencia, Republica, y poteſtat de tota la Monarchia vniuerſal, en cap de Sant Pere [m] ſucceſſiuament per dret Diui, Canonich, y vertadera ſucceſſio, los demes Papas han ſuccehit, [n] a peſar de la deprauada ſecta del maluat Caluino, deſdel primer qui fonch Sant Pere, fins a Vrbà VIII. que feliſment a vuy gouerna any 1627. per 244. Papas. De ells ab certitut prouenē tots los titols de honor de officis, dignitats, y demes actes del mon.

[a] *S. Iſidoro chro. mūdi Lucas Tudē. chro. mundi, Antoni Contius chro. mūdi Caſa. in catha. glo. mūdi 12. p. concider. 11.*

[b] *Als c. ſeguēts.*

[c] *Hiero. Romà en las repu. del mon lib. de la repu. Hebrea c. 1. 2. al ſeguents.*

[d] *Romà en dit lloch c. 8.*

[e] *Romà en dit lloch c. 8. 9.*

[f] *Lib. 1. del c. 2.*

[g] *S. Iuan c. 19. cā. paratus 24. q. 1.*

[h] *Rom. lib. 2. de la repub. chriſtia. del c. 1.*

[i] *Alex. ab Alex. li. 6. dier. Genial. c. 4.*

[k] *S. Iſidoro lib. 8. orig. c. 1.*

[l] *S. Iſido. de Eccle. offi. lib. 1. c. 1.*

[m] *Sant Mathe. cap. 16. Leon in Theſau. fori. Eccleſ. c. 1. n. 1. Beuad. en ſa polit. lib. 2. c. 17. del nu. 1.*

[n] *Buſeo de ſtat. hom. tit. de ſtatu Summi Pontifi. fol. 647. per mols llochs de la Sagra. Eſcrip.*

Cap. II. Dels titols de honor particulars dels officis Eccleſiaſtichs, y del origen, y principi de tots ells.

PEr lo eſtat Eccleſiaſtich en particular la Eſgleſia prengue different gouern del antich, comenſat en lo eſtat de gracia ab nous miniſtres, y officis differents, ab propris noms, y titols quiſcu ſegons lo carrech, y offici.

Lo cap de tots fonchs creat ab molts differents titols, y tots de offici, y per ells dignitat, y honrra, ſo es de Deu en la terra, Llegat de Deu, Vicari

Vicari de Deu, Vicari de Chriſto, Paſtor, Pontifice ſummo, Maximo, oRoma, Papa, Senyor de tot lo mon Pare del vniuers, Princep dels Sacerdots, cap, y primat dela Eſgleſia cap de tots los ordinaris, y primats, Iutge, y Superior de tots los qui no regoneixẽ Superior, del Emperador, y demes Monarchas del mon, Sumo Princep qui te tota la plenitut đ Poteſtat Preſidẽt dela Seu Apoſtolica, Bisbe vniuerſal, y altres molts que llargament refereixen, y declaran los Eſcriptors [a] ab lo poder, excelencia, y auctoritat goſa tant per la que li atribuy Ieſu Chriſt: com per les donacions li feren los Emperadors Conſtantino, Otho, y altres en tot lo tocant al Principat ſpecial en ſon territori, que refereix Leon [b] Borrello, Oliba, y altres en particular Hyeronim Roma [c] qui aporta lo origen, poder, y preminencia del Pontifice, y la forma antiga, y moderna de ſa eleccio, feſtes, y altres ſeremonies, lo ſelebrar miſſa de Pontifical, coronar Emperadors, benehir Agnus Dei, y altres molres.

Tot lo ques ve ha coneixer ab lo titol ſe li dona mes comunament entre noſaltres qui es lo de Papa formar dela interiectio *Papè* que es admiracio, denotant ſon admirable poder, offici, auctoritat, y mageſtat. En ſon cap, y poder ſe funda tota la Eſgleſia militant anomenada archa de Noe, terra que mana llet, y mel, mare que cria juſts, y pecadors, y ab molts altres titols que refereix Miquel de Auinyon [d] ab tantas differents mancions com ſon los eſtats, ſo es de Prelats, Sacerdots, Religioſos, Vergens, Continents Caſats, y altres. Tots baix lo poder del Papa com a Vicari del Tribunal, y Cõſiſtori đl mateix Ieſu Chriſt [e] en la cort dita Romana per tenir ſa reſidencia en la Ciutat de Roma.

Per ſon gouern, mando, y offici te creats, y deſtinats tants Officials, y Miniſtres ab titols de honor differents los vns dels altres de majors, y menors com ſon Cardenals, Patriarchas, Primats, Archabisbes, Bisbes, Abats, Ardiachas, Degans, Cabiſcols, Teſorers, Canonges, Curats, Capellans, Diachas, Subdiachas Religioſos, Monachals, Mendicants, Militars, Hermitans, Anacoretas, Hoſpitalers, y altres molts tots los quals tenen lo titol ſegons lo offici exercici, y modo de viurer, y ſeruir a Deu.

Lo origen, poder, preeminẽcia, y auctoritat de tots ells ja be explicã tots los Eſcriptors [f] en particular dela vida monaſtica, y religioſa, y altres ſanctiſsims modos de viure aprobats per la Seu Apoſtolicha, diuidits en tants eſtats de perſones, differents [g] los vns de Mongos *a Monos* de eſſer ſols, y excercitarſe en vidà cõtemplatiua, y actiua com ſon los Baſilios, Benets, Ciſtells, Cartuxos, y Hieronims, y los ordens mendicants S. Domingo, S. Franceſch, Carme, S. Aguſti, y Minims, altres de Hoſpitalitat com de S. Latza, S. Antoni, S. Eſperit, altra de Redempcio de Catius la Trinitat, y noſtra Senyora dela Merce altra de Religio, y milicia chriſtiana que ſon tots los ordens, y creus de cauallers ques declaran baix [h] altres religions com de Canonges regulars, Cluniacenſes, Humillats, Camaldula, Vallvmbroſa, Grandimonte, Ciſtell, Premoſtrenſes, Crucifixos, de S. Sperit inſaxia de S. Pau, Celeſtins, Seruitas, dela charitat, Apoſtolins, Theatinos, Capellans reformats, de la Companya de Ieſus, Beguins en Portugal, y tantes altres formes, y inſtituts de religions, y ſants modos de viure no ſols de homens pero encara de dones ab los inſtituts de Sanctas Clara, Brigida, Maria Magdalena dela Concepcio, y los moneſtirs nouament fundats per la Sancta mare Thereſa de Ieſus, y de les demes re-

[a] *ruã Buſeo de ſtat. hõ. lib ſtatu. ſummi Pontif. Maſtri. đ magiſ. lib. 1. c. 3 Borr. de Reg. Catho. preſ. tan. c. 47 num. 43 Olib. de jureſiſci. c. 15. n. 71. 72. 73. c. 12. ala ſi Leõ in Theſ. for Eccleſ c. 1. 12. Alex. ab Alex. diier. Geni. lib. 2. c. 8.*

[b] *Leõ in Theſau. for Eccle ẽ dit lloc Borrell Olib. en dits llochs.*

[c] *Roman en las re pub. del mun. lib dela repub. chriſtiana c. 1. 2. 4. 9. y altres.*

[d] *Auiñon devnita. te ouilis & Paſtor. c. 23 num. 3.*

[e] *Olib. c. 12. de jure ſiſci a la ſi Iacob. Laurẽ đ iud. ſuſpect. c. 2. n. 3.*

[f] *Caſa in Cathalo. glo. mũd 4. p. per tot.*

[g] *Hyeronim. Romã a las republi. del mon lib. 6. de la repub. Chriſtiana. c. 1. 2. y als ſeg.*

[h] *Lib. 3. c. 2.*

ligions referides del inſtitut, y origen de totes les quals han donada clara noticia Hyeronim Roma,[a] Miranda,[b] Suares,[c] y altres, y aixi be del origen, y inſtitut de les Confraries, y Profeſſions en particular dels Penitents, o Diſsiplinats.

Tots los referits ſon officials, y miniſtres del Papa, y de ſa cort, dels titols, poder, y prehominencia de tots, hi a impreſſos copioſiſsims libres[d] q̃ames amoſtran lo que eſtã tots obligats en tot cas exalsarlos reſpectarlos, y honrrarlos ab los majors actes poſsibles, ſeguint los preceptes de Deu, com nos han deixat eſcrit los Doctors ſagrats, en particular Sant Dionis Areopagita[e] en reſpecte ſols dels Sacerdots, los quals tenim de reſpectar, y honrrar com a homens diuins, excelentiſsims, y ſauis en tot genero de ſciencies ſagrades, lo mateix Deu los te ſenyalats, ab titols de Deus, Angels, y molts altres, los qui mes entenſament deſtos, y dels demes voldra ſaber podra acudir als Eſcriptors corats que jo no puch ſino deixarlos ſumats tant per ſcular prolixitat, com per no deſuiarme del inſtitut principal del preſent libre, que es ſols declarar los titols de honor naturals de eſtos Comtats, y com en ells illuſtren tambe molts dels dits Eccleſiaſtichs, me ha aparegut donarne de ells ſols dita ſumania noticia.

[a] *Roma lib. 6. del cap. 1.*

[b] *Manual prelatorum.*

[c] *De religione.*

[d] *Sant Iſido. lib. 7. origen del c. 10. Boa. lib 2. c. 17. del n. 12. c. 18. per tot Boer. & auther mag. cõtil. del n. 43. als 97 Caſã. in Catha glo. mũ. 4. p. per tot Bnſeo en sũ lib. de ſtatib. hom. Alex. ab Alex. die geni. lib. 6. c. 12. Boer. de ſtatu et vita beremit. Dellug. tũb. 11. § videndũ*

[e] *S. Dionyſ. Areopagita de celeſti Hyerarchia. c. 1.*

§. 1. Dels ſis tribunals, y officials jutges delegats, ſubdelegats, y comiſſaris Eccleſiaſtichs ſon en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ſõ es ſancta Inquiſicio, Comiſſari del Breu, Cambra, y los de les tres gracies Cruzada, ſubſidi de quarta, y eſcuſado.

AMes dels Officials, y Miniſtres Eccleſiaſtichs ſobre dits te creats, y ſenyalats ſa Santedat en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, ſis tribunals differents, y diſtincts ab ſos officials delegats, ſubdelegats, y commiſſaris, y demes miniſtres neceſſaris ſenyalat quiſcu per certs actes, y caſos particulars diſtincts, ſo es ſanta Inquiſicio de la hereticapraue tat, Comiſſari del Breu, cambra, y los de les tres gracies ſo es Cruſada, ſubſidi de quarta, y ſcuſado: la juriſdiccio, y poder de tots los quals es ampla quiſcu per ſos caſos ſpecials ſegons les Bulles, Breus, y priuilegis dels Pontifices; tots los quals foren concedits per la cognicio, y exeuccio de certs caſos deſmembrats de les juriſdiccions dels ordinaris als quals tocaua ſegons regles de dret comu. Per moltes cauſes que baix ſe faran mencio aparague a ſa Santedat conueuir eregir particulars tribunals, y en ells crear officials, la noticia dls quals nos pot deixar en oluit per eſſer materia apropoſit del aſſumpt del preſent libre, y tocar, y eſpectar la juriſdiccio ada quells en molts caſos ſegons leys eſpecials noſtres, de les quals no ſen fa mencio de dret comu, y ha mes poc ſabuts com los demes breus no eſtigan encloſos en lo cos del dret, ni impreſſos en libres, y aja jo tingut de ſer particular treball, y ſtudi per ſercarlos tant en hiſtories, com archius, fare mencio de aquells referintme en tot lo que ſera impres als Eſcriptors, y lo demes nos te tanta noticia referire tot lo tocant a noſtres Comtats, ſibe tant ſumat com podre ſegons lo inſtitut del preſent libre.

Lo tribunal del ſant offici que es lo mateix que dir dela Inquiſicio de la hereticapraueitat te ſon origen antiquiſsim en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ja dels primers anys de ſa ereccio, ells foren los primers Inquiſidors de Eſpanya, ja del any. 1232. qui fonch Sant Ramon de Penyafort

[a] *Lib. 1. c. 13. §. 1. fol. 35.*

nyafort com conſta de les Bulles dels Papas Gregori, y Innocencio dalt chalendades. [a]

[b] *ala fi del directoriũ Inquiſitorum.*

[c] *De origẽ et progres. S. Inquiſi. offic.*

[d] *De Cathol. inſtitu.*

[e] *De agnoſ. aſſer Catho.*

Lo poder, juriſdiccio, y principi de aqueſt ſant tribunal, y en quines Bulles ſe funda no tinch que deterinme en referirles, puix eſtan ja impreſſes, 98. ques refereixẽ per lo Inquiſidor general dels Regnes de Arago *Eymerich*, [b] de la del Papa Innocẽcio III. any. 1200. fins las de Iuan 1317. 1347. lo origen, y progres *Paramo*, [c] lo orde judiciari modo, y forma de procehir, judicar, y demes tocant al poder de ells *Simancas*, [d] *Arnaldo Albertino*, [e] *Suſannis*, [f] *Ambroſius de viguate*, [g] *Arroyas*, [h] *Quemada*, [i] *Vgolino*, [k] y tants altres.

[f] *De hereſ.*

[g] *De hereſ.*

[h] *Singularia in fauorem fidei.*

Sols aduertire quant al que es particular, y local de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, daixãt apart moltes conſtitucions aſſenyaladament de les corts del any. 1599. les quals per no eſſer decretades per ſa Sanctedat ſe dificulta de llur forſa.

[i] *De reſ fiſcal Inquiſi.*

[k] *De hereſ.*

Lo ques te de obſeruar, y ſeguir es lo cõtinuat en los capitols concedits, y decretats per lo Reuerendiſſim Don Iuan Bisbe de Leyda é Inquiſidor general a ſupplicacio dels tres eſtaments cõuocats en les corts de Montſo a 2. de Agoſt 1512. [l] y en la Bulla del Papa Leo deze en confirmacio dels ſobredits dada en S. Pere de Roma alas Kalendas de Agoſt, 1516. * y altra conceſsio per lo Cardenal Adria Bisbe de Tortoſa é Inquiſidor general en la cort de Barcelona any. 1520. [m]

[l] *C. 1. tit. de la Sã. Inquiſicio vol. 2 lib. men. de la vniuerſitat de Perpinya 555.*

* *C. 2. de dit titol.*

Los officials de aqueſt Tribunal ſon lo Inquiſidor general de Eſpanya, y los delegats, y ſubdelegats, y comiſſaris en quiſcuna Prouincia, en eſtes ab los ſeguents titols, *Nos N. los Inquiſidors contra la hereticha prauetat, y apoſteſia en lo Principat de Cathalunya, y ſon diſtricte ab los Comtats de Roſſello, y Cerdanya, y los valls de Aran, y Andorra per la ſanta Sede Apoſtolicha dats &c.* ab los familiars, y demes miniſtres, y officials neceſſaris com ha tots es notori.

[m] *C. 3. de dit ti.*

Lo tribunal del comiſſari del breu es ſols, per Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, y fora en ninguna part de Eſpanya ſe exten. Sa juriſdiccio es contra los Eccleſiaſtichs, y perſonas exemptas, y militars de qual ſeuol religio encara que ſian de ſant Iuan de Hyeruſalem, y altres que auran comeſos delictes atroços, o no ſeran com dignament caſtigats per ſos ordinaris. Te ſon origen, y principi de les Bulles del Papa *Clemẽt VII. dada en Roma a 19. de Iuliol 1525. ab* comiſsio perſonal, y particular feu a Don Federich Bisbe de Siguenſa qui les ores era Virrey noſtre ampliant ames eſta juriſdiccio altres quatre Bulles *de 7. de Setembre 27. de Octubre. 1525. altra de 27. de Dezembre 1526. altra de 6. de Iuny. 1531. les quals confirmà apres lo Papa Paulo. III. ab altres Bulles dades a Roma a 27. de Iuny. 1536 25. de Maig. 1537. 5. de Iuliol. 1540 y lo Papa Iulio. II. ab altra dada en Roma a 18. de Mars 1551. Pio V. de 6. Octub. 1567. Gregori XIII. 2. de Octub 1572. Sixto V. 19. de Mars 1588. Paulo IIII. 28. de Ianer 1588. y Paulo V. ques la vltima de 23. Nouẽbre 1613.* que declara lo port, y cir de pedrenyal per delicte atros tocant a dit breu.

En totes dites Bulles conſtã llargament les cauſes de la ereccio de dit tribunal, quem tindria de deterinir molt ſols per referirles, y aixi be los caſos modo, y forma de procehir tant en primera inſtancia, quant en cauſes de appellacio, y tot lo demes tocant a ſa juriſdiccio, y poder a ells es facil veurer.

Lo official aqui eſta atribuida la juriſdiccio es lo Bisbe de Gerona perpetuament, y com llargament

en

en dites Bulles apar, y en la conſtitucio del Rey Don Phelip en les corts de Montſo any. 1553. [a] y del que ſobre ella, y dites Bulles han deixat eſcrit noſtres pratichs, [b] cõ a ells es facil veurer, quant ſucehiria cas, que per a mi baſta.

[a] *Del offici del comiſſari del breu.*

[b] *Ferrer 3.p.ob.c. 68.Olib. jure fiſci c.15. nu. 55.*

Lo tribunal dela cambra es propriament lo del colector, y ſubcollectors dels eſpolis Eccleſiaſtichs defuncts, y vacancias en particular dels Prelats com en les Bulles apoſtoliques que eſtan continuades en *Quaranta*, y altres parts es facil veurer, notinch que detenirme quant a ell puix noy a ley noſtra que per ell diſpoſe, ſols per los curioſos dire que aqueſt offici abans era tribunal adepart de collector general tenia ſa Santedat ha Eſpanya ab ſos ſubcollectors, a vuy ſe rig per lo mateix Nuncio general de Eſpanya, ab los officials comiſſaris, ſubcollectors y altres neceſſaris crea.

Los tribunals de les tres gracies ſo es Cruzada, Subſidi de quarta, y Eſcuſado ſe rigen per vn mateix delegat general, ſibe totes elles, y quiſcuna te different origen, principi, y cauſes de ſa conceſsio.

La dela ſanta Cruzada te ſon principi dela gracia, breu, y Bulla, de *Iulio.II.* any. *1509.* y apres ſucceſsiuament de las de *Leo. X. any. 1519. Clement VII. a nou d: les Kalendes de Setembre 1529. y ab altre a 29. de Agoſt. 1529. y ab altre al primer de Mars 1532. Paulo III. ab ſos Breus dats en Roma a 6. dels, jdus de Agoſt 1535. y en las Kalendas de Iuliol. 1537. y a 6. de las kalendas de Maig y a 27. de Abril de 1537. y. ab Bulla dada en Roma en las Kalendas de Nouembre 1543. Iulio.III. a 28. de Ianer. 1555. Paulo IIII. en los Idus de mars. 1559. Pio.V. a 12. de las kalendas de Iuny 1571. Gregorio.XIII. a 10. de Iuliol 1573. y a 18. de Ianer 1576. y a 6. de Nouembre 1581. Sixto.V. a 17. de Octubre 1585. Gregorio.XIII. a 23. de Ianer 1591. Clement.VIII. a 9. de Febrer 1592. y a 17. de Iuuy 1600. y a 30. de Octubre 1603. Paulo V. a 22. de Iuny 1605.*

Eſta gracia, y indulgencia ſols es per los Regnes de Eſpanya, Iſles adadjacents, y les Indies, y terra ferma com cõſta de dites Bulles en los libres de ſa Mageſtat, per los qui aiu daran, y ſeruian en la guerra, y gaſtos della al Rey contra los Infels, y Heretges enemichs de noſtra S. Fè Catholica.

Los officials ſon lo delegat Apoſtolich, y comiſſari general que te ſa reſidencia, y conſell en Madrid y de ells los ſubdelegats, y comiſſaris eſpecials en les Dioceſis, Bisbats, y los demés officials, y miniſtres neceſſaris ab llarga juriſdictiõ, y poder com en dites Bulles apar, y en lo que ſobre elles han eſcrit tants Auctors, [c] quant en lo que toca de dret comu, y en lo que es de noſtres leys ſe poden veurer en les reſpoſtes fetes per Iuan Bisbe Britorien, Nunci Apoſtolich, y Comiſſari general de la S. Cruzada als duptes li foren propoſats per los tres eſtaments del Principat de Cathalunya conuocats en les corts de Montſo any 1510. [d] y en los Capitols concedits perdon Diego de Ribera Bisbe de Mallorcha comiſſari dela S. Cruzada a ſuplicacio dels tres eſtamẽts en les corts conuocades en Montſo any. 1512. y altres capitols concedits, y decretats per lo Rey Don Ferrando. II. en dites corts 1512. [e] altres per la Catholicha Mageſtat del Rey Don Carles a ſupplicacio dels tres eſtaments en les corts conuocades en Barcelona 1520. [f] y en les confirmacions fetes per lo Reuerendiſsim ſenyor Cardenal de Tortoſa, y per lo Biſbe de Paſcen. Iutges, y Comiſſaris Nuncis, y executors generals de la Santa Cruzada, de alguns capitols concedits, y declaracios fetes per altres

[c] *Rodrigues en la explicacio de la Cruda.*

[d] *Cap. 1. dela ſanta Cruzada vol 2.*

[e] *Cap. 3. de dit titol.*

[f] *Cap. 4. de dit titol.*

tres comiſſaris Apoſtolichs, y per los ſereniſsims Reys Don Ferrando II. y Don Carles ſobre coſes de la ſanta Cruzada, y vltimament la conſtitucio del Rey Don Felip del any. 1547. [a]

[a] *Conſti. vnica. titol de la S. Cruzada.*

Lo del ſubſidi de la quarta fonch gracia, y conceſio particular feu ſa Santedat als Reys de Eſpanya, de la quarta part de les rendes Eccleſiaſtiques, per ſubſidi, y ajuda dels gaſtos tant eſtraordiuaris tenen, en defenſa, exaltacio, y propagacio de la ſanta Fè Catholicha, y conſeruacio de la ſanta Eſgleſia Romana, contra tantas maluades ſectes, nacions, y Regnes eſtranys de Turchs, Idolatres, y tantes altres.

Te ſon origen, y principi eſta conceſsio dela Bulla del Papa *Sixto* IIII. ferca dels anys. 1485. ſibe nos poſa en execucio en eſta Prouincia de Tarragona en deguda forma, ſols ſe troban algun talls antichs de les Eſgleſies que de quant en quant ſeruian als Reys ab algunes cantitats, fins la gracia de *Pio* IIII. *ab ſa Bulla dada en Roma a 2. de Maig 1561.* lo qual concedi lo primer quinquẽni, per el ſoſtento de las galeras del [illegible] mil ducats en cada ſinch anys *Pio V a 6. de Mars 1566.* prorroga per altre ſegon quinquenni *a 21. de Maig 1571.* lo tercer quinquenni *Gregori* XIII. *a 20. de Mars 1582.* lo quart *Sixto V. a 2. de Maig 1585.* lo quint *Gregori* XIIII. *a 23. de Ener 1591.* lo ſiſe *Clement* VIII. *a 6. de Feber 1592.* lo ſete *a 17. de Iuny 1600.* lo vuyte *a 30. de Octubre. 1603.* lo noue *Paulo V. a 22. de Iuny 1605.* lo deze *a 7. de Setembre. 1611.* lo onze *dit Paulo V. ab ſou Breu dat en Roma a 12. de Nouembre. 1615.* lo dotze quinquenni.

Acerca deſtes gracies, y ague algunes dificultats, demanera ques tingue de arribar a concordia, acerca la acceptacio del tercer quinquenni entre ſa Mageſtat, y eſta Prouincia, com conſta en lo Concili Prouincial celebrat per lo Cardenal Ceruantes, ab acte rebut per lo Secretari d' ella *a 4. de Febrer* 1575. que eſta Prouincia pagaria a ſa Mageſtat 99. mil lliures ab ſis anys, per raho de dit ſubſidi, y aixi en les acceptacions dels ſubſeguents quinquennis ſempre ſes continuada la mateixa concordia com apar en poder dels Notaris, y Secretaris de la Prouincia.

La altra gracia dita Eſcuſado te ſon principi dela conceſio del Papa *Pio V. ab ſon Breu dat en Roma a 21. de Maig. 1571.* pera ſocorro de les guerres de Flandes, y altres al Rey Don Phelip II. per vn quinquenni la primera, y millor caſa *dezmera* de cada Parrochia del Regne de Eſpanya, è Illes adjacents, confirmat apres per *Gregori* XIII.

La ethimologia del nom de Eſcuſado pren, com ſe trau de les mateixes Bulles, per lo que eſcuſaua la caſa que elegia lo Rey de cada Parrochia, a pagar delme ala Eſgleſia de la qual rebia lo Rey lo delme.

La exaccio de aqueſta gracia arriba ha tenir grans dificultats, a ocaſio que molts Parroquies conciſtia tenir ſols la decima de vuitena rica, que les altres eren pobres, y reſtauẽ molts Cures ſens decimes per ſuſtentarſe, de hont ſe vingue a concordia en la qual ſe ſenyala certa quantitat per lo que li podia tocar, com mes llargament apar en poder dels Secretaris deſta Prouincia de Tarragona aſſenyaladament *a* 28. *de Abril* 1573. que per dit quinquẽni ſe pagaſſen a ſa Mageſtat 35. mil lliures entre los dits ſinch anys.

Dit *Gregori* XIII. qui auia confirmat lo primer, concedi lo ſegõ quinquenni *ab Breu dat en Roma a 13.* de *Maig 1575. y ab altre de 6. de Nouembre. 1581.* lo tercer quinquenni *Sixto. V. a 17. de Octubre* 1585. lo quart *Gregori* XIIII. *a 23. de Ianer* 1591.

1591. lo ſinque *Clement VIII. a 9. de Febrer 1592.* lo ſiſe y ab altre *a 17. de Iuny 1600.* lo ſete, y ab altre *a 30. de Octubre. 1603.* lo vuyte *Paulo V. a 22. de Iuny 1605.* lo noue, ab altre *a 7. de Setembre 1612.* lo deze, y ab altre *a 12. de Nouembre. 1615.* al Rey Don Phelip III. lo onze quinquenni.

La tatxa, poder, y forma de dites dos vltimes gracies ſe obſeruaa vuy, ſe ha de aduertir es, que fetes les conceſsions per las Santedats, ſe feu concordia entre lo Rey, y Eccleſiaſtichs de Eſpanya, en virtut dela qual diuidiren, y ſenyalaren a cada Prouincia lo que li tocaua de ſa part, donant la exaccio ales mateixes Prouincies totes les quals, y quiſcuna en la ſua, feren vn llibre particular per quiſcun Bisbat, en lo qual ſe cõtinuaren tots los benoficis, y rendes Eccleſiaſtiques, delas dels Bisbes, y altres Prelats, y exempts, als mes ſimples Beneficiats, y ſegons elles tatxaren lo q̃ quiſcu auia de pagar quiſcun any, tatxant a vns dret de quarta ſols, y als que tenien renda de delmes, ha mes dit dret de Eſcuſado. Segons dites tatxes quiſcun any los Capitols Cathredals, per les perſones que ſenyalan, exigeixen los dits drets, y donan compte, y raho als Procuradors que la mateixa Prouincia anomena, per orde dels quals pagan als officials de ſa Mageſtat, o als qui per elles ſe ordena.

§. II. *De les gracies, prerogatiues, y priuilegis dels Eccleſiaſtichs ſegons lleys particulars de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya en general, y eſpecial.*

TOts los titols, y officis, y les perſones del eſtat Eccleſiaſtich de qualſeuol grau, titol, y dignitat ſian del major Cardenal, al mes in fim clerc, o altre qui goſe priuilegi clerical goſan molts gracies, prerogatiues, y priuilegis tant en general: com en particular quiſcu per ſon titol, y eſtat eſtos, ſon ho de dret comu, ho per leys particulas de quiſcun Regne, las de dret comu ja les refereixen los Eſcriptors en molts llochs [a] tant en les preheminencies: quant als actes de for, y juriſdictio que es ampliſsima en la qual no poden eſſer per los ſeculars impedits, y no ſols entre los mateixos Eccleſiaſtichs: pero tambe en moltiſsims caſos contra laychs que recopila *Bouadilla* [b] 113. ſibe molts d'ells ſon de juriſdiccio, y for mixt Eccleſiaſtich, y ſecular tenint lloch la preuencio com conſta dels dits.

[a] *Boua. lib. 2. ca. 17. c. 18. per tot Olib. de jure fiſci c. 3. n. 76. Caſa. 4. p. 12. p. pertot.*

[b] *Boua. lib. 2. ca. 17. 18.*

Les prerrogatiues que goſan en particular los Eccleſiaſtichs ſegons les leys municipals de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ames de les de dret comu ſon les ſeguents.

Primerament conſtitueixen, y forman vn bras, y eſtament differents per tots los actes neceſſaris principalment per les corts generals ſe han de celebrar, y parlaments les quals nos poden conuocar, ni eſtablir leys generals ſens conſentiment voluntat, y aprobacio de ells [c] eſta prerrogatiua goſan per dos rahons, y cauſes la primera per aſsiſtir als actes ahont ſe podria fer prejudici alas libertats Eccleſiaſtichas; la ſegona per raho de les temporalitats goſan en los Comtats, Baronies, Senyories, rendes, juriſdiccions, y altres per lo interes dels vaſſalls aſsiſteixen en los actes de fer leys, y per eixes, mateixes cauſes ſon admeſos y occupan les honrres, y titols de officis, y carrechs de Deputats, y Oidors, y altres en lo cos dela terra, y generalitat dels Cõtats, ab lo numero que eſta pactat, que baix a ſon propri lloch ſe referira lib. 4. c. 1. 3.

[c] *Lib. 5. cap. 11. baix.*

2. Son hõtrats en officis preheminents dela terra deixat apart los officis

cis Eccleſiaſtichs que a ells ſols tocan, com de Archabisbe, Bisbes, Abats, y los demes; ſino tambe dels altres ſeculars, com ſe veu que lo titol, y offici mes preheminent de Cathalunya, y Comtats lo ha de tenir, y regir Eccleſiaſtich qui es lo de Aſſeſſor del mateix Rey, entre noſaltres, y demes nacions anomenat ab titol de Canceller com baix ſe declarará. [a]

[a] *Capit. 36. §. 40.*

3. En les corts de Barcelona lo Rey Don Felip any 1564. cap. 13. [b] concedí que en cada vna de les dos ſales de la Audiencia Reyal Ciuil ſe poſas vn Doctor Eccleſiaſtich, obligats a la viſita com los demes Doctors de la Reyal Audiencia, ditacõſtitucio com fos ſols per dita vegada, de nou en les corts foren comenſades lo any mil ſinch cents vint y tis, y ſe van prorogant, eſtà ordenada ſens llimitacio de temps, ab addicio que los prouehits no reſidiſſen en les Eſgleſies, es al numero 89. Notari ſurge, ſe conſia ſa Mageſtat la paſſarà quant ſe clouran les corts.

[b] *Cõſt. 4. tit. de la Audien. y Cancell Reyal vol. 3.*

[c] *Cap. 1. de contẽ. de iuriſ. vol. 2.*

4. Per los Eccleſiaſtichs, y en fauor de ells eſtan concedides on Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya tantes Bulles Apoſtoliques, pragmatiques, priuilegis, concordies decretades dels Summos Pontifices, y altres lleys, com apar en tot lo volum de les lleys municipals, en tota materia de judicis, contractes, vltimas voluntats, delictes, en particular ab la concordia de la Reyna Dona Eleonor, ab lo Cardenal de Conéja Delegat Apoſtolich, [c] de la Sancta Inquiſio, y altres moltes dalt referides.

[d] *Prag. 6. tit. de Bisbes Olib. cap. 11. de iure fiſci n. 4. Cãcer tom. 3. c. 19. del n. 56.*

[e] *Bonad. li. 2. c. 15 n. 19.*

5. Tenen los Bisbes, y Prelats juriſdiccio en qualſeuol part dels Biſbats, y poden excercir aquella, [d] ab tal que no ſia ab familia armada, encara que la tingan de dret comu. [e]

[f] *Prag. 5. 6. tit. de las Sãtes Eſgleſies.*

6. Los han de ſer ſeruades les immunitats Eccleſiaſtiques, y de elles no poden eſſer trets delats, ni per regalies ſino es ab la forma expreſſada, y pactada en les concordies, y pragmatiques. [f]

[g] *Cõſt. 4. tit. de les S. Eſgle. prag. 1. 3 4. 5. tit. de les S. Eſgleſies 1. 2. 4. 5. tit. d Biſbes Prelats cõſt. 1. 2. tit. d Bisbes.*

7. Nos poden impoſar als Eccleſiaſtichs, y caſes pies vectigals, lleudes ni alteres drets Reyals, ni vehinals ſino ab lo modo acordat ab les lleys noſtres. [g]

8. Los Veguers no poden albergar en Maſos, ni llochs de Eſgleſies, ni pendre de ells ninguna coſa. [h]

[h] *Cõſt. 1. 3. tit. de les S. Eſgleſies.*

9. Quant los Eccleſiaſtichs tindrã de euocar cauſes a les Audiencies del Lloctinent General, o dels Portants veus de Gouernadors ab pretexto de religio, opobretat baſte allegarla, encara q̃ no la prouen, peraque degan eſſer admeſos. [i]

[i] *Prag. vni. tit. de euoca. de cauſ.*

10. Los Eccleſiaſtichs capturats per officials Reyals en crims fragãts no poden eſſer detinguts ſino vint, y quatre hores. [k]

[k] *Cõſt. 1. tit. de cõfirma. de conſti. y priuileg.*

11. Los eſtatuts dels Laychs no lligan ni prejudicã als Eccleſiaſtichs ſi be ells podé vſar de dits eſtatuts. [l]

[l] *Olib. de iure fiſci c. 11. nu. 52.*

12. Quant per qualſeuol tribunal ſecular encara que ſupremo ſe tindra de eſcriurer en eſtos Comtats al Eccleſiaſtich, nos pot vſar de paraules manam, ſino amoneſtam, y exortam. [m]

[m] *Olib. de iure fiſci cap. 12. nu. 1.*

13. Sempre que ſentencies, o prouiſiõs Rotals, o de altres qualſeuols Eccleſiaſticas ſe tindran de exeecutar contra Laychs, y los Eccleſiaſtichs no ſeran potents podan implorar lo bras Secular, o aſſiſtencia, y lo vn, y altre eſtan obligats donar los officials Seculars ab lo modo, y forma que aduerteixen noſtres practichs. [n]

[n] *Conſt. 1. tit. de inuoca. de bras ſecular Olib. cap. 15. del. n. 43. fins 48. y del nu. 73. a la fi.*

14. Tot Eccleſiaſtich goſant priuilegi de for ſia Secular, o Regular, ha de ſer admes fermant dret deuant ſon ſurge, y deſpedides lletres los Seculars eſtan obligats a fermar contenſio ab lo Eccleſiaſtich

seruant la forma de la concordia. [a]

15. Lo official Eccleſiaſtich quant va al Concell, o Audiencia ſe aſſenta deſpres del Vicicanceller. [b]

16. Capellans conjugats ſon de for Eccleſiaſtich, y lo que hã de obſeruar per goſar del for. [c]

17. Los Veguers ni altres officials no poden fer caualcadas, ſobre los honors, o homens de Eccleſiaſtichs, Religioſos, ni ſobre caſtell, o honor de feu de Eſgleſia, o Militar ſino es ab la forma acordada ab noſtres lleys. [d]

18. Homés de Eſgleſia nos poden marchar, ni emparar bens en llochs Reyals, ſino es cõ declara Mieres. [e]

19. Los vaſſalls de la Religio de S. Iuan de Hieruſalem ſon immunes, y liberos de drets. [f]

20. Homens de Eſgleſia ſis fan Reyals, no poden eſſer deffenſats contra lo ſeu yor Prelat, o Religios, per la pragmatica del Rey D. Pere dada a Barcelona Idus Agoſt 1329. [g]

21. Per raho de dites immunitats Eccleſiaſtiques, goſan de aquelles dos extraordinaries prerogatiues, que encara ques tragan los delats de les Eſgleſies ab la forma de dites cõcordies, ſe ha de declarar la contenſio dins vn mes, altrament ſe te per declarada en fauor de la Eſgleſia, é immunitats. [h] La altra es quel delinquent no pot eſſer mes punit per raho dels delictes abans comeſos ques te per remes, y perdonat ſis declara la contenſio, que te lloch la ferma de dret, feta en la cort Eccleſiaſtica, o eſpira, no empero ſis declara que ſia reſtituyt a la Eſgleſia de la manera que llargament ſe veu continuat en les obſeruanſes que refereix Miquel Ferrer, [i] y en la que declarà lo Canceller Çorribes a 3. de Nouembre 1554.

22. Qualſeuol perſona per lley de la terra pot donar, o alienar ſon alou, y bens a la Eſgleſia ſaluat lo dret Reyal. [k]

23. Eſtà prohibida la alienacio de les coſes Eccleſiaſtiques. [l]

24. Lo Rey, y ſos officials eſtan obligats a deffenſar los Eccleſiaſtichs, è bens, è llibertats llurs. [m]

25. Poden los Eccleſiaſtichs comerſar, transferir per mar, o per terra, blats, y totes les coſes de ells a qualſeuols llochs, ſens pagar ningun dret, ſi donchs no era prohibit per eſterelitat, o per careſtia gran, é euident de la terra, y portar a las parts eſtranyes. [n]

26. Tenen juriſdiccio los Eccleſiaſtichs per lley de la terra contra ſacrilegos, hereges, y altres. [o]

27. En proceſſos de regalies, y captures contra Eccleſiaſtichs ſe ha de ſeruar la forma de les conſtitucions dels Reys Don Carles, y Phelip, [p] y altres pragmatiques Reyals.

28. Tenen priuilegi particular diſpoſat ab tantes conſtitucions, y Bulles Apoſtoliques, que los naturals ſols dels Comtats han de tenir los officis, y beneficis Eccleſiaſtichs, y no eſtrangers de altres Regnes. [q]

29. Los qui ſeran conſtitucionats per les conſtitucions dels ſacros Concilis de la Prouincia de Tarragona, han de ſer llançats de la terra per los officials Reyals, requeſts per los Eccleſiaſtichs. [r]

30. No poden eſſer impedits de llur juriſdiccio Eccleſiaſtica, ni en cauſes feudals, y emphiteuticarias. [s]

31. Los Eccleſiaſtichs per ficta ſuſpita no podẽ eſſer foragitats dels Comtats. [t]

32. En les dignitats, officis, y beneficis Eccleſiaſtichs que no tindran vaſſalls, ni ſeran del patrimoni Reyal ſe pot pendre poſſeſſio ſens exceeutoria del Lloctinent General ni Gouernadors. [u]

33. Tots los priuilegis, llibertats, y prerogatiues dels Eccleſiaſtichs han de ſer ſeruades. [x]

Les

[a] *Cap. 1. de cont. de iur. al 2. volũ. Olib. de iure fiſci c. 14. nu. 83. 84.*

[b] *Prag. 8. tit. de Bisbes Prelats.*

[c] *Olib. de iure fiſci c. 14. nu. 37. 70. 71.*

[d] *Cõſt. 1. de les Sãtes Eſgleſies Mieres p. p. colla. 1. cap. 9.*

[e] *Mier. p. p. colla. 2. Pet. 2. in cur. Bar. c. 18 nu. 1.*

[f] *Mier. colla. 5. Alphon. in curia mõtis al bi c. 36.*

[g] *Mier. p. p. colla. 2. p. 2. in cur. Bar. c. 35. nu. 24.*

[h] *Ferrer 3. p. obſer c. 88. nu. 5.*

[i] *Ferrer 3. p. ob. cap. 242. 254.*

[k] *Vſat. precipimus tit. de las S. Eſgleſ. conſt. 2.*

[l] *Vſat. nemini liceat tit. de les S. Eſgleſ.*

[m] *Cõſt. 4. tit. de les Sãtes Eſgleſies.*

[n] *Cõſt. 4. tit. de les S. Eſgle.*

[o] *Cõſt. 1. tit. de Bisb. Prelats cap. cũſitgene rale de foro cõpe. conſt. 4. tit. de he retges.*

[p] *Conſt. 3. 6. tit. de Bisbes Prelats.*

[q] *Tot lo tit. q̃ los eſtrãges no pugã obtenir.*

[r] *Cõſt. 7. tit. de he retges, y altres.*

[s] *prag. 2. tit. de Biſ.*

[t] *prag. 4.*

[u] *Prag. 9. tit. de Biſ. Prelats.*

[x] *Cõſt. 5. tit. de les S. Eſgle.*

54. Les Immunitats de les Eſgleſies aixi be han de eſſer ſeruades, è no podé eſſer trencades, ni obertes violentment per traurer de aquelles cartas, moneda, ne altra commãda,[a] ecceptada la regalia del ſomatent.

[a] *Conſt. 6. tit. de les Sãtes Eſgleſies prag. 5. tit. de les Sanctes Eſgleſ.*

Moltes altres llibertats, immunitats, franqueſes, y prerogatiues goſan los Eccleſiaſtichs ſegons les diſpoſiciõs de les demes lleys generals que ſon en lo volũ de noſtres lleys, y aixi be altres com a Barons que referiran en ſon lloch baix c. 10.

A mes de dites gracies, prerogatiues, y llibertats generals que compercixen a tots los Eccleſiaſtichs de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ygualment, goſan moltes altres ſegons diſpoſicions, y priuilegis particulars de quiſeũ eſtat, Dioceſi, Abadiat, o altre diſtricte, y aixi be de dignitat, titol, o perſona en virtut de particulars Bulles Apoſtoliques, ſentẽcies, pragmatiques, priuilegis, concordies, o altres drets, com es notori en totes les parts dels Comtats, en particular en la Dioceſi de Elna, dues concordies antigues vna del any 1259. altra de la prouiſio del Rey Don Pere, dada a Çaragoça a 9. Chalendes Abril 1349. y apres 1350. acordades ab los matexos Reys que comprenẽ moltiſſims caſos concordats entre la juriſdiccio Reyal Secular, y la Eccleſiaſtica aixi de coſes eſpirituals: com temporals en reſpecte de la juriſdiccio, vaſſalls, y altres actes tocants als Eccleſiaſtichs del Bisbat, y Capitol de Elna.

A mes lo Rey Don Iaume de Mallorca ab priuilegi dat a Perpinya 19. Chalendas Ianer 1334. reuocá los vſos, coſtumes, y priuilegis auia concedits contra los Eccleſiaſtichs dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya confirmant en tot les llibertats, y prerogatiues de tots ells.

Ningu que eſtiga en alberch de Clerch, ha de anar en hoſt Reyal, föch eſtatuyt ab pragmatica en dits Comtats. [b]

[b] *Regiſt. 1. fol. 19. del Reyal patrimo. de Roſ. y y Cerd.*

Los llochs dels Eccleſiaſtichs dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya per eſpecial priuilegi del Rey Don Iaume, dat a Gerona a 6. Chalendas de Abril 1265. ſon franchs de albergas als officials Reyals, y com en ell apar.

Lo Rey Don Pere ab prouiſio dada en Roſes al vltim de Maig 1354. manà a tots los officials Reyals dels Comtats obſeruar al Biſbe, y Eccleſiaſtichs de Elna moltes llibertats continuades en dita prouiſio.

Totes les dites gracies, priuilegis, llibertats, y prerogatiues dels Eccleſiaſtichs generals, y particulars ſe deuhen a la lletra obſeruar, encara que no ſian confirmades per les leys noues, [c] entenent tant de aquelles que tenen reſpecte a les ſanctes Eſgleſies, y caſes Religioſes; com tambe las immunitats, y prerogatiues de les perſones, y del for, y bens, [d] entenẽt, y declarãt ſempre en dupta en fauor de la Eſgleſia. [e]

[c] *Cap. 1. de Biſbes Prelats lib. 2. prag.*

[d] *Bouad. lib. 2. c. 18. n. 41.*

[e] *Bouad. en dit lloch. nu. 12.*

Per goſar de totes elles han de tenir los requiſits neceſſaris del eſtat goſan, ſo es la caſa eſſer ſagrada, la perſona Religioſa, lo Eccleſiaſtich portar corona, veſtits clericals, ſeruir en les Eſgleſies, y altres moltres. Aduertint que totes dites gracies ſe declaran ſegons *Pere de Ancharrano en vn concell molt celebrat per Palacios Rubeos*; de manera que no lleue als altres lo dret tenen, ni per les prerogatiues, y priuilegis de ells ſe poſe lligadures a ningu. [f]

[f] *Bouad. lib. 2. c. 18. nu. 6. llarg. remiſ.*

§. II. *De les coſes prohibides als Eccleſiaſtichs, ſegõs les lleys municipals de Cathalũya, Roſſello, y Cerdanya, y en quins caſos eſtã ſubjectes al Rey, y ſos officials.*

LA primera coſa tenen prohibida los Eccleſiaſtichs en Catha-

lunya Roſſello, y Cerdanya, es que ningu que no ſia natural pot tenir benefici ni dignitat Eccleſiaſtica. [a]

2. No poden los Prelats tenir Vicaris generals que ſian fora la Corona. [b]

3. No poden eſſer aſſeſſors de officials ſeculars. [c]

4. No poden tenir officis Reyals, o publichs ſino com apar en les cõſtitucions de Cathalunya [d] en los officis de Cãceller, Cõcellers, y altres.

5. Notori es a tots q̃ ningun Laych pot compareixer, ni ſubir judici deuant Iutge Eccleſiaſtich, en los caſos tocãts ſols a la juriſdiccio Laycha. [g]

6. No poden excercir la art de Notari, ni rebrer actes, [e] ni ninguna altre art inferior, ni los Laychs tenir companya, ni tractar ab ells en mercaderia, o altre art menor, [f] ni ſer Procuradors.

Particularment en Roſſello, y Cerdanya ſols ſian conſurats encara que ſian caſats ſi portan habit Clerical per la pragmatica del Rey Dõ Iaume, dada en Menorca a 6. Idus Abril 1333. altra de la Reyna Dona Maria de 13. de Nouembre. 1439.

Lo Rey Don Pere ab altra pragmatica dada en Perpinya a 7. non de Maig 1345. eſtatuy lo mateix, y amplia ni poder tenir officis publichs, ni Iutges, Aduocats, Procuradors, cauſidichs, Adminiſtradors, Conſuls, ni altres officis, ni Notaris, y ab altra pragmatica dada en Barcelona a 15. de Mars 1364. aixi be ni en terra de Barons, y en cas de contrafaccio lo Veguer los puga priuar è remoure de fet, y poſar altres no Capellãs. Lo matex ſe diſposà ab altra pragmatica dada a Barcelona a 10. de Octubre 1366. altra dada a Barcelona a 6. de Nouembre 1367. entenent tambe ab los Barons Eccleſiaſtichs ſegons la dita pragmatica del any 1366.

En los caſos que ſeran Aſſeſſors, o tindran altre offici, o Iutges ſe ha de aduertir ques fan ſubjectes del ſenyor, y juriſdiccio de aquell tribunal ahont ſon Iutges, o Aſſeſſors, [i] o tindran altre offici, y a la viſita ordinaria de aquell offici com los demes Laychs. [k]

7. Son ſubjectes a contribuyr als drets de General, y Bolla è donatius Reyals. [l]

8. Bulles, è indulgencies ans de publicar, y excecutar han de ſer primer viſtes per lo Concell Reyal, cõ apar en la pragmatica del Emperador Don Carlos, dada a Valladolid a 12. de Iuliol 1527.

9. Per ningun cas Laycal nos pot recorrer, ni apellar a la Cort Romana, ni ha officials Eccleſiaſtichs, pragmatica del Rey Don Alphons, dada a Valencia a 10. de Iuny mil quatrecents vint y ſis.

10. Los Barons Eccleſiaſtichs, y altres feudataris hans de pendrer poſſeſſio han de preſtar ſagrament, y homenatge en poder del Rey, o de ſos Lloctinents, y Officials de la manera aporta Oliba. [m]

11. Tots los Eccleſiaſtichs per molts reſpectes ſon ſubjectes, y ſubdits al Rey, com a natural ſenyor, y deuhen ſaludar, venerar, reſpectarlo, y parlarli ab lo ginoll en terra. [n]

12. Lo Rey es ſuperior, y preceheix a tots ſos prelats de ſon Regne de qualſeuol preheminencia ſian, exceptat en les Eſgleſies excercints officis Sacerdotals. [o]

13. De cenſos, o reddits deguts per Laychs a perſones Eccleſiaſtiques, caſes Religioſes, Eſgleſies nos poden conuenir en la Cort Eccleſiaſtica, ſino en la cort ſecular. [p]

14. Los Bisbes no tenen territori, y aixi per la cort de ells nos poden capturar Eccleſiaſtichs per los carrers, ni caſes, ſens aſſiſtencia de official Reyal, o territori. [q] Alguns Bisbes pretenen tenir territori per priuilegi eſpecial, com lo Bisbe de Elna dalc chalendat del any 1354.

§. prece-

[a] *Conſt. 1. que los eſtrãges no pugã tenir beneficis.*

[b] *Conſt. 8. tit. dalt dit.*

[c] *Conſt. 1. 2. tit. de les coſes prohibid. als clergues.*

[d] *Conſt. 1. 2. 4. 5. tit. de les coſes prohibid. als clergues Speculator. tit. de aſſeſ. §. debet. n. 3. pragmati. 2. 4. 5. 6. 7. de les coſes prohibid. als clergues.*

[e] *Prag. 1. 2. tit. de les coſes prohibid. als clergues.*

[f] *Prag. 3. 6. 7. 8.*

[g] *Prag. 2. tit. de les coſes prohibi. als clergues.*

[i] *Socin. de foro compen. c. ſi cleri cus ſillẽ. 8. fol. 7.*

[k] *Berart in ſpeculo viſit. capit. 3. del num. 34. fins 52.*

[l] *Prag. 12. tit. de contẽ. de iuriſ.*

[m] *Olib. de iure fiſci c. 9. n. 1. 2. 3. 4. 8.*

[n] *Olib. de iure fiſci c. 10. n. 5.*

[o] *Olib. c. 10. nu. 5.*

[p] *Olib. c. 10. n. 12.*

[q] *Olib. c. 11. del n. 1. 2.*

§. precedent, y per declaracio feta per lo Canceller a 29. de Iuliol 1555.

12 Los Eccleſiaſtichs no podẽ exercir arts mechanicas ſegós diſpoſicions de dret comu, y a mes quant als Comtats de Roſſello, y Cerdanya com fonch diſpoſat ab moltes prouiſions.

Per lo Rey Don Pere ab pragmatica dada a Barcelona a 6. de Mars 1374. altra del Rey Dõ Martí dada a Perpinya a 16. de Dezembre 1405.

Molts altres caſos tenen prohibits en eſtos Comtats los Eccleſiaſtichs q̃ ſon tots aquells en los quals lo Rey noſtre Senyor, y ſos officials ſegons las particulars leys podẽ exercir jurisdiccio que ſon referits a ſon lloch baix.

Cap. III. Dels Titols de Honor particulars dels officis ſeculars, y del origen de tots ells.

IA deſde la creacio del mon, com eſtà referit hia agut particulars ſenyors, y ſuperiors per los fets, y actes ſeculars, y de ells molts miniſtres, y officials ſuperiors, è inferiors tots tenint origen, y dependẽcia de vn cap, lo que fonch de differẽt manera de la creacio del mon fins lo naiximent del Saluador, que entrà ygualment de tots eſſer cap, y de ſa voluntat los ſuperiors han gouernat [a] ab tants differents titols de Reys, Emperadors, Princeps, y altres com eſtà dit.

Tots ells tingueren ſon principi, y origen de Nembrot fill de Chus net de Chaym, lo qual fonch lo primer que per tyrania, y ambicio reduhi los homens que obeyſſen a vn ſol, anomenat ab titol de Rey elegit per lo poble, ſi be ſegons opinio de alguns los titols de ſuperioritats Regnes, y Principats ſe donaren ja deſde la creacio del mon per dret de ſanch, y ſucceſſio hereditaria: empero ſegons Sant Chryſoſtomo, y altres fins a dit Nembrot ſe auia viſcut ſens Reys, ſenyoria ni vaſſallatge. [b]

Deſde dit temps en totes les parts, y nacions del mon entrà lo ſenyorio per propris Reys, de quiſcuna nacio ſegons dret quels Romans anomenaren de les gents. [c]

Lo titol de Rey prengueren del offici de regir, y gouernar los ſubdits, [d] y de ell tot lo diſtricte Regne, y lo Rey major ſuperior, y cap de tots, [e] com apar dels llibres dels Reys, y altres tãt de la Sagrada Eſcriptura com dels altres.

Aquells, y altres foren los titols dels gouerns, y monarquies introduhides en totes les primeres edats, totes elles foren ab differents formes, vns ab titols de Ariſtocracia, y Democracia que es lo gouern de molts, com ſon a vuy les ſenyories de Venecia, Genoua, Luca, Eſguyzeros, y les demes republiques ſeptentrionals, y altres que refereix *Hieronym Romà*, [f] ab los quals es lo del poble temerari dement ſedicios, prompte, noueller, beſtia yracional; ho de altre mes perfet que es dit Monarquia, que es lo gouern de vn, com llargament explican tots los politichs, [g] ahont refereixen les Monarquies ſon eſtades en lo mon dels Caldeus, Aſſirios, Medos, Perſas, Maſcedonios, Syrios, Egypcios, Romans, y los anys que quiſcuna gouernà, y en quin temps. [h] Totes elles foren ab la ſuprema auctoritat los caps de ells ab differents titols que tots importan lo que ſignifica Princep, [i] de les quals ſols per aſſumpt pendre aquelles que tingueren lo ſenyorio, y mando de tota eſpanya, y en particular dels Comtats de Barcelona,

[a] *Inſtinia Nouel. 73. in prin. Apolog. S. Pau Epiſtol. ad Roma. Choquier. Theſaur. aphoriſ. pol. lib. 1. c. 1.*

[b] *Boua. lib. 1. c. 1. nu. 77. lib. 2. c. 1. n. 16. n. 2. Caſa. in catha. glo. mun. p. 5. concid. 1.*

[c] *L. ex hoc iure & ibi DD. ff. d inſti. & iur. Gomes in l. 40. Tau. nu. 3.*

[d] *Pague. in praxi c. 5. n. 2.*

[e] *S. Aguſ. de Ciui. Dei lib. 5. S. Baſili in co mẽ. Iſal. c. 1. Belar. li. 5. de Põtif. Roma. S. Hier. li. 5. moral. Buſeo de princip. & reg. ſtatu c. 1. 2. Anto. Corſeto de poteſta. & excellẽ. regie per tot.*

[f] *Hiero. Roma en ſos libres de las re pub. del mun.*

[g] *Choqui. theſaur. aphor. polit. lib. 1. c. 3.*

[h] *Pineda en ſos 30. lib. dela Monarch. Eccleſ. Borrel. de reg. catho. preſtan. & excel. c. 3. per tot.*

[i] *L. ſi plures §. aparet ff. de ad miniſtr. tutor.*

Rossello, y Cerdanya, que es lo institut del present libre ab lo orde seguent, remetentme quant a les demes als Escriptors.

Cap. IIII. Dels Titols de Honor particulars dels pobladors, Emperadors, Reys, y Senyors de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, de la creacio del mon fins lo diluui vniuersal.

SEgons les opinions del demes Historichs, y Chronichs en particular dels naturals dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya en tota la primera edat no fonch poblada Europa, [a] si be altres tenan contraria opinio, [b] y aixi sols donarè sumaria noticia dels Reys, y Senyors foren fins al Diluui vniuersal ques acabà la primera edat, per deixar satisfeta la opinio contraria en cas fos verdadera.

Los Reys, y Senyors de la primera edat foren nou. [c]

Adam que regnà, y visque 930. anys.

Any del mon 130. nasque Set, visque 912.

235. Enos visque 905.

325. Caynam 910.

395. Malalel 895.

466. Iared 962.

910. Enoch 365.

6871 Matusalem 969.

874. Lamech 777.

Lo gouern de estos nou, durà fins lo Diluui vniuersal, que restà Noe en la Archa, segons lo compta, y edicio Hebrea, anys mil sis cents cinquanta y sis de la creacio del mon, y com mes llarch consta dels Chronichs. [d]

Cap. V. Dels Titols de Honor dels pobladors Emperadors, Reys, y Senyors de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya desde el Diluui vniuersal, fins lo Imperi Romà.

DImiuuydes les Aygues del vniuersal Diluui lo 7. Mes, y 27. Dia, la Archa que fabricà Noe per mandato de Deu, restà assentada sobre las montanyes de Armenia, y lo dit Patriarcha Noe fill de dit Lamech, vltim Senyor de la primera edat, ab sos fills lo primer dia de Dezembre, [e] amostrà esser senyor, y cap de tot lo vniuers, començant en ell la segona edat, y senyorio.

Los fills de Noe foren tres Sem, Cham, y Iaphet entre los quals feu la diuisio de les parts del mon, a Iaphet tocà per sa part Europa, a Sem Assia, a Cham Affrica, quiscu de dits tres fills diuidi apres sa part ab sos fills, lo dit Iaphet tingue sinch fills, al quint anomenat Tubal tocà lo seyorio, y poblacio particular de Espanya. [f] La vinguda feu en ella fonch lo any 143. apres del Diluui que segons la edicio Hebrea fonch de la creacio del mon, any 1799. y abans de la vinguda del Saluador nostre 2174.

Los anys que gouernà tant ell com sos successors, comptan los Chronichs de set maneres. Los vns de la creacio del mon. Altres del Diluui vniuersal. Altres de la poblacio de Espanya. Altres dels anys abans de Christo. Altres de la fundacio de Roma. Altres dels anys del gouern de quiscu. Altres de la Era, y en quiscu de dit compta hia gran discrepancia anant auansats los vns dels altres 150. anys, esta differencia no sols es ab los Chronichs; sino tambe ab los Doctors Sagrats, y Sats

Pares

a *Marquil. in vsat. cũ dominus fol. 6.*

b *Escola. en sa bistor. de Valen. p. p. lib. 1. c. 1. 2.*

c *Genes. cap. 5.*

d *S. Isido. chro. mũ di. Lucas Tuden. chro. mũ di, y altres.*

e *Pineda en sa monarch. Eccles. lib. 1. c. 15. n. 16 y 17.*

f *Pineda monar. Eccles. lib. 1. c. 23.*

Pares ſo es les tres edicions dels 70. interpretes ab las dels Hebreus, y *de Origenes, Sant Agustí, S. Hieronym, y los ſequaces*[a] de hom per no cauſar confuſsio anire ſuccintrament ſols arrimat ala edicio Hebrea *de Moyſes, y Beroſo* com a mes comunament rebuda per los Hiſtoriadors de Eſpanya, tots los quals han eſcrit tant copioſament los titols, Genalogia, y fets memorables de dits Reys y Senyors que jo ſino inuentaua faules, no puch mes eſcriurer fins la entrada dels Moros, q̃ no ſia per ells dit y aixi ſols los referire ſumariament per lligar lo fil del inſtitut del libre, y venir a ben entendre los titols moderns dels Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya, que es lo principal ſi, y aſſumpt del preſent libre.

[a] *Pineda Monarchia Eccleſiaſt. S. Iſido. Lucas Tudēſ. Franciſ. Taraſa de orig. & reb. geſt. reg. Hiſpan. Iuan Vaſeo chro. Hiſpan. Beuter Chron. Hiſpan. Ambros. demora. Chroni. Hiſpan. Alphonſus acarsagena Anacephaleoſis Hiſpan. Damia Goes Hiſpan.*

Anys abans de Chriſto 2174. entrà Tubal ala poblacio, y ſenyorio de Eſpanya.

2019. Hibero.
1982. Iubala, o Iubelda.
1918. Brigo.
1866. Tago Tagorna, o Orma.
1856. Beto.
1803. Deubo.
1770. Gerions.
1758. Ollris.
1729. Hyſpalo.
1710. Hyſpan.
1678. Hercules Libicis.
1659. Heſpero.
1648. Atlas.
1636. Sicoro.
1591. Sicano.
1560. Sicello.
1516. Luſo.
1485. Siculo, o Volo.
1424. Teſta.
1350. Romo.
1321. Palato.
1305. Caco.
1261. Herichreo.
1192. Gorgoris Melicola.
1122. Abidis.

Del Rey Abidis entraren les nacions y gouerns particulars en Prouincies qui foren los Indigets, Ceretans, Roſſellonoſos, y altres.[b]

[b] *Medina. ca. 35. Vilamur c. 8. Florian deo Campo c. 46. Pineda lib. 3. c. 17. §. 7 Pujades lib. 2. c. 1.*

En los intermedis dels anys 1009. ſuccehi la gran ſecada de Eſpanya que durà 26. anys, y apres plogue tres anys caſi continuos[c] los quals paſſats tornaren en Eſpanya les nacions Eſpanyoles, que per la ſecada ſe auian retirat ha altres terres, y a mes vingueren moltes altres nacions que foren any 950. abans de Chriſto los Celtas, Franceſos, o Bracatos, Lidos, Traces.

[c] *Beuter lib. 1. c. 1. Floriã lib. 2. c. 1. Medina capit. 8. Pujades lib. 2. c. 2.*

925. Rodos.
905. Phriges
879. Cipros.
840. Phenices.
830. Celtiberos.
799. Ægiptios.
764. Mileſios.
735 Cares.
987. Lesbios.
619. Phocenſes.
571. Grechs.
570. Nabuchadonoſor.

561. Cartagineſos, Affricans dels quals foren Capitans Amilcar, Hanon, Haſdubal, Hannibal fins any. 216. abans de Chriſto que foren expulsos per los Romans.

Los demes ſobredits Reys, Senyors, y nacions de Eſpanya no obſtant los referesca molts Hyſtoriadors de fama, altres Eſcriptors aprobats comu perficcio, y imaginacio donans per proua que los moderns, quils refercixen *Beuter, Pineda, Lucio, Marineo, Pujades, y altres molts* han rebut engany en poſarlos com ha verſaders, y de ells los noms de les Ciutats, Rius, Montanyes de Eſpanya, en particular quant al de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ha ſeguit *Miſſer Pujades* en tota ſa Chronicha de Chathalunya, prenent tots la aygua, y font dels llibres que corren en nom de *Beroſo Caldeu, y Methaſtenes* com a verſaders eſſent ſe apres volgut apurar, que vn Religios Italia del Orde de Sãt Domin

go anomenat *Iuan Annio Viterbien se per ser natural de Viterbo*, codicios de fama, tragué dits llibres ha llum en noms de dits *Beroso, y Methastenes* posantlos de son nō, publicant auerlos trobats en vnes ruynes antigues, y tot fonch pura ficcio sua, y voler donarnos faules en llochs de veritats com ab molces rahons proua *Estolano* [a] si be no falta qui ab rahons, y auctoritat de molts altres Escriptors lo deffensa qui es *Camil Borrello, Pineda,* [b] y altres. En esta contrarietat sia vna cosa, o altra bastara auerlos referits succintament per la noticia que de ells se donan comunament deixant la censura de dites opinions al curtit Lector.

[a] *Estolano en la historia de Valencia. lib 1. c. 8. 9.*

[b] *Borrel de Reg. Catholi. prestan. c. 68. nu. 51. 52. 53. Pineda en sa Monarchia Ecclesiast. al prin.*

Cap. VI. Dels Titols de honor particulars de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya del Imperi Romà fins ala entrada dels Godos.

EN lo any 216. abans de Christo, foren los Cartaginesos expelits del tot de Espanya per los Romans restant senyors absoluts, los titols comensaren tenir per lo gouern de Espanya foren de Cōsuls, Procōsuls, Dictadors, Capitans generals, Legats, Questors, y altres officials que enuiauan de Roma com llargament consta quant al districte dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya en lo que llargamēt ha escrit Pujades. [c]

[c] *Pujades en sa Chro. lib. 3. del ca. 30. fins 94.*

En lo any 47. abans de Christo entra la Monarchia de Roma deixant lo gouern de Consuls prenent de Emperadors, lo primer fonch Iulio Cesar qui auia ja seruit ha Espanya ab titol de Questor, o Thesorer de Roma, y de Pretor com consta de tots los Escriptors dl qual restan encara tantes memories en Cathalunya de les guerres tingue ab Pompeyo, gouernant se lo Imperi Romà per Emperadors, los officials eren a Espanya tenian titols de Prefectes, y Presidents del Imperi. Any 42. abans de Christo succehi al Imperi per mort de Iulio Cesar Octauia Augusto, en lo interme di de son Imperi any 3973. seguint lo compte comensat de la creacio del mon, 2317. del Diluui vniuersal 2174. dela poblacio de Espanya nasque Christo Saluador nostre dela qual ditchosa Natiuitat se comensa en tota la Christiandat nou compta dels anys sibe durà molt temps dela Encarnacio com baix constarà.

En lo Imperi de Claudi Tiberi a 8. de les kalendes de Abril que fonch a 17. de Marts corrent la edat de Christo 54. cumplits los 53. y tres mesos, y dos dies succehi lo glorios, y immens benefici de la clementissima, y copiosissima redempcio del genero huma, per medi dela dolorosa passio, y triumphāt resurrectio de Christo Creador, Redemptor, vertader Deu, y home, y segona persona dela Santissima Trinitat.

A dit Emperador Claudi Tiberi, any 39. de Christo 39. succehi Cayo Caligula.

43. Claudio Caligula.
57. Nero Cesar.
71. Sergio Galba.
71. Siluio Otho.
Aulo Vitellio.
72. Vespesia.
81. Tito.
83. Domitia.
100. Nerua.
101. Traya.
120. Adria.
141. Tito Antonino Pio.
164. Lucio Antonino Vero, y Marco Aurelio.
183. Commodo.
195. Ælio Pertinax, y Didio Iuliano.

196. Seuero.
214. Bassià, o Cassià anomenat Antoni Carcalla.
220. Marcino.
221. Marco Aurelio.
225. Alexandre Seuer.
238. Lucio Maximino.
241. Gordia.
247. March, y Seuen Hostiliano, o Phelip primer de aquest nō.
253. Decio.
254. Gallo Hostilià.
257. Æmiliano.
272. Claudio.
273. Aurelio Quintilio.
274. Aureliano.
279. Tacito.
280. Probo, y Caco.
288. Diocleci, y Maximià.
308. Constancio, y Galerio.
312. Constantino Magno.
341. Constant, y Constantino.
365. Iulià.
367. Iouinià.
368. Valentinià, y Valent.
382. Gracià.
388. Valentinià ab Theodosi.
395. Theodosi.
398. Arcadi.
411. Honori en temps del qual fonch la entrada dels Vandalos en Espanya com consta al Capit. seguent.

§. I. *Dels estats, familia, cort, officis, y titols de honor del Imperi Romà.*

DE ninguna republica del mō, ni altra Monarchia a restat mes exemple, ni obligacio de tenir en memoria, que la del Imperi Romà, la qual fonch norma, y guia de totes les altres ben gouernades, ella fonch la que S. Agusti afectà tant de auerla vista triumphant, ab lo encariment tant extraordinari, que sols li pesaua en esta vida no auer vistes tres coses dels passats, so es Christo en carn mortal, Sanct Pau predicant, y la Republica Romana triumphant, lo gouern de la qual fonch tant admirable, com nos donan bastant testimoni les leys deixaren escrites, que per ser tāt notables son rebudes a vuy comunes per tot lo mon com baix constara, * y aixi mateix lo gouern tingueren, y creacions de officis ab los mateixos titols restats en les demes nacions del mon, com se veura en lo discurs del libre. * *lib. 5.*

Esta Republica en lo principal institut tingue ja en los primers actes de sa fundacio, y en lo discurs, fonch fer diuisio, y diferencia en la estimacio, y honrra dels subjectes, y persones del Imperi vnes mesque altres, segons los actes que per lo gouern, y conseruacio de ella eren necessaris.

Quins, y quals foren estos estats de persones, y per quins officis, y quals titols eren gouernats consta clarament en tots los volums del dret Ciuil Romà, y de tots ells la innumerable copia de Escriptors de manera que son tants que ni casi se poden ben sumar, quant menys donar de tots noticia per molt breu sia, y aixi me acontentare dir que en les diuisions feren de totes les cases, y persones posaren quiscuna en son estat donantli son propri titol.

Quant als officis, cort, y familia tingueren, y los titols de tots son posats als primers libres del ff. vell y casi tots los. 12. libres del Codex del Emperador Iustinia en particular los tres postrers, y tants libres que han escrits sols dels Magistrats, titols, y officis del Imperi Romà que baix se cotaran, sols aduertire lo quem apar es necessari per entendrer aquells, y los ques referiran al present libre, y es q̄ se ha de fer differencia de tres temps, y goueros que tingue lo estat Romà, so es per Reys, Consuls, y Emperadors

Lo

Lo primer de Reys comẽsa lo mateix fundador Romulo, qui feu la primera diuisio dels pobladors en dos ordens, vns ab titols honorifichs de Patricios, y Senadorts; altres de Plebeyos honrrant mes vns que altres segons lo offici, [a] los actes de majors honrres se donauen als Patricios, los altres als Plebeyos [b].

Augmentantse lo poble Romá se augmentáren los ordens, y estats en tres graus, ajustant lo altre ab titol de Orde equestre, [c] qui era lo mateix que es ha vuy lo de Cauallers en ctos nostres Comtats com constara en son lloch, [d] tambe per ells eren anomenats *Equites Romani* nom, y titol llati que es lo mateix que diem nosaltres als nostres Cauallers en llati *Equites*, [e] aquest orde era medi entre los dos, al qual los Romans concediren moltes prerogatiues, y foren casi pars ab lo orde dels Senadors, o Patricios, y vingue apres a tant augment que a ells donauan los carrechs de Roma, ab ells estaua la noblesa, a ells era prohibit exercir arts mechanicas, gosauan aqueix titol com a ornament de honor, y estimacio; lo qual titol, y orde semblantment prengueren moltes altres nacions del mon, en particular los Cratenses, Germans, y molts altres senyaladament los Espanyols, y esta part de nostres Comtats de Barcelona, Rosselló, y Cerdanya lo temps foren gouernats y estigueren baix de dit Imperi, y de ells restat fins ala present era com baix constara, [f] que los nostres Cauallers han succehit, es estat seguir lo estat de aquells.

De dits tres ordens se creauan los Magistrats, y demes officis del gouern, [g] y per ells se gouernauen y continuaren gouernarse, fins ala fi, introduint, y posant noms, officis, y titols, y mudant com apareixia conuenir, diffierenciant sempre segons los tres differents estats tingueren del gouern.

Lo primer comensa tenir per cap vn sol home ab titol de Rey, y durà fins trobaren quel gouern de vn sol los reixia tira, y aixi lo mudaren a molts, posant per cap dos ab titols de Consuls, la experiencia apres los acaba de desenganyar, que lo gouern de molts era pijor, y causaua confusio tenint tots los interessos, y passions propries tornaren al gogouern de vn, mudat lo titol que tingueren primer de Rey, a Emperador titol que ja gosauan los Presidents en les guerres, segons lo offici de emparar los, mantenirlos en pau, y guerra, [h] lo qual offici de Emperador a durat fins la present era en los Emperadors que a vuy en cara es deixen en Alemanya, anomenats ab titols de Emperadors de Roma.

Los officis tingueren los Romãs inferiors ha dits tres caps en dits estats foren los Proconsuls, Dictadors, Patricios Mestres de cauallers, Tribuns del poble, Censors, Prætors, Ediles, Questors, Legats, Tribunos militars, Prefectes dela milicia, Duchs Capitans, y altres molts del origen ethimologia poder, y excelencia de tots, han escrit molts copiosissims libres *Feneſtella de officis Roma. Mestrillo de Magistra. lib. 1. c. 1. Alex. ab Alex. dierum Genil. lib. 3. c. 3. Beuter lib. 2. c. 5. Bonadilla lib. 3. c. 3 S. Isidoro lib. 9. orig. c. 4. Polibio, Dionis Alicarnaseo, Põponio leto, D. Antonio Agustí, y tants altres Auctors*, als quals me remet per escusar prolixitat, aduertint sols que totes les nacions del mon han anat imitant, y prenent los titols, carrechs, y poder de dits officis, demanera que com es notori encara gosam nosaltres los de Reys Consuls, Emperadors, Pretors, y los demes si be varios en alguna cosa segons la varietat, y mudansa del mateix tẽps [i] cõ en lo discurs cõstara.

Capit.

[a] *Boua. p. p. lib. 1. c. 5. n. 13. 14. Alex. ab Alex. li. 5. c. 18. dierum Genil.*

[b] *Alex. ab Alex. dier genil lib. 5. c. 18.*

[c] *L. vni. C. de equest. dignit.*

[d] *Lib. 3. d'l ca. 1. als seguents.*

[e] *Olib. de jure fisci c. 3. n. 70. Tiraq. de nobil. ca. 37. n. 64 Bellug. in speculo prin. rub. 20. §. qui post. n. 1.*

[f] *Lib. 3. del cap. 1. als seguents.*

[g] *Borrel. de reg. Catho. prestan. et exerc. c. 74. nu. 19.*

[h] *Boua. en sa politi. cap. 16. n. 4.*

[i] *Olib. de jure fisci c. 4. nu. 60.*

Capit. VII. Dels Titols de honor particullars de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya dela entrada dels Vandalos, Sueuos, Alans, y Godos fins la entrada dels Moros.

EN lo any 410. segons Vaseo, y Tarapha fonch la entrada en Espanya dels Vandalos, Sueuos, y Alans de Alemanya fugits dels Godos, en seguiment vingueren los Godos, y feren la entrada ha Espanya per Rossello, y tingueren guerra ensemps ab los Romans, y demes nacions eren restades ha Espanya, [a] dels quals restaren vencedors, y victoriosos los Godos, y senyors absoluts de Espanya estos despres foren anomenats Visigodos, dits aixi per auer presa la conquista en Occident per differenciarse dels altres Godos que la prengueren en Orient, de aqui ells anomenats Ostrogodos.

[a] *Pineda in sa Monarchia Eccles. lib. 14. c. 16. §. 3.*

Lo primer Visigodo tingue titol de Rey en Espanya, fonch Athaulpho, deixant los altres que foren anomenats Radagaiso, Capco Athanarico, y Alarico los quals si be foren primers Reys dels Godos, no empero de Espanya fins dit Athaulpho qui fonch lo primer que conquistà Rossello, Cerdanya, y Cathalunya dels Alans any 434. de Christo.

440. Sigerico.
447. Vualia.
450. Theodorich.
473. Thorismundo.
476. Eurich.
502. Alarich.
515. Athalarich.
523. Theudio.
525. Theudicello.
535. Agilla.
543. Athanagildo.
558. Luyba, y Leonigildo.
576. Reccaredo.
591. Liuua, o Loyba.
592. Victerico.
593. Gundemaro.
595. Siseburo.
612. Reccaredo.
626. Suintilla.
636. Sisenando lo qual manà recopilar les leys Goriques
640. Suintilla. 2.
644. Tulga.
646. Sindasuindo.
656. Reuesuindo.
674. Vuamba.
686. Eruigio.
693. Egiça.
698. Vuitiza.
707. Costa.
710. Rodrigo en temps de son gouern, y per ses culpes se perde Espanya de la manera que llargament escriuhen tots los Chronichs.

Los estats familia, cort, y officis dels Godos en Espanya foren lo cap y major ab titol de Rey, los demes de Duchs, Capitans, y altres vns ab titols de la mateixa nacio, altres dels que prengueren dels Romans que trobaren gouernaua Espanya com se veu clar en les lleys establiren dits Godos ques conformauan, y anomenauan en elles los demes titols, y officis dels Romans en lo llibre vulgarment dit *Codex Visigotorum nouament impres en lo Tercer Thom dela Hispania Illustrata.*

De tan nobilissima nacio es restada la fama, y titol als naturals de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya de esser se sempre anomenats Godos, de familia, y descendents de aquells entotes les histories, y actes, y ab aqueix mateix los anomenà lo Emperador Carles Caluo en lo priuilegi del any 844. que baix se farà mencio [b] ab estes formals paraules

Gothos siue Hispanos intra Barchinonam famosi nominis Ciuitatem, &c.

[b] *Lib. 50. 2.*

Capit.

§. I. *Dels Titols de honor differents tingueren totes les Nacions del mon, abans la vinguda dels Moros, so es de Archiduchs, Duchs, Magaduchs, GransDuchs, Marquesos, Comtes, y altres.*

QVant los Emperadors en Roma, los Reys en Espanya, y altres Senyors, en altres parts del Mon, tingueren la superioritat, vingueren ha tenir fills, tots no pogueren ser Reys, demanera q̃ fonch forços, als qui no succehien al Reynat, o altre senyoria, donarlos a de part Castells, y terres ab jurisdiccio, ahont visquessen, y axi be als Vassalls mes preheminents crear, ab titols, estats, y senyories donant, y senyalant offici a quiscu, no podent lo cap sol assistir a tot, per bon gouern de les Republiques tant en cosses de pau: com guerra, y de aqui comensaren a desmembrarse los Castells, terres, y jurisdictions del cos, y corona del Rey, restant parts separades, y Magistrats particulars per tots los actes segons les lleys, y dret quels Romans anomenaren Ciuil dependent del Rey, lley, o costuma. [a]

Tant los Romans, com les demes nacions del mon mes antigues, y modernes, Hebreus, Athenienses, Cretenses, y les demes refereix *Mestrillo*, [b] comensaren ames a gratificar, y remunerar als qui seruien en los officis, y fets en benefici del Regne, Republicha, o Patria donant los titols y senyories, possessions, titols, dignitats, noblesa, priuilegis, y prerrogatiues, permetent quels pogues sen deixar als fills, y successors. [c]

Entre los demes senyalats se te noticia de memories antigues restats en nostres temps foren aquells que son intitulats ab titols de Archiduchs, Duchs, Marquesos, Comtes, y altres, als quals ames dels titols, sels daua, y officis per ells regian, y rigen eren, y son remunerats, y senyalats en retribucio de llurs serueys, endadiues de tantes Ciutats, Senyorios, Viles, Llochs, y rendes peraque pugan viure honradament. [d]

Los Duchs antiguament eren aquells qui gouernauen los exercits segons la paraula latina *Duces* tenint principi del temps antiquissim del Poble Hebreu com consta dela sagrada escriptura, y apres dels Romans, Godos, y altres.

Estos eren ho Capitans en fronteres, o Duchs principals, ques anomenauan tambe los qui tenian la presidencia de alguna Prouincia, y eren Capitans en pau, y en guerra ab tanta auctoritat que podien batre moneda pagant ab ella los soldats, de hont se vingue anomenar Ducat certa especie de moneda que corr que era dels Duchs.

En temps dels Romans ja en Cathaluoya, Rossello, y Cerdanya, y ague molts Duchs en particular en Rossello com a Prouincia adepart, dels quals resta memoria, que en lo any. 300. fonch martiritzada santa Engracia en Zaragoça ab 18. Cauallers que la acompanyauan, que venia de Portugal a casarse ab lo Duch de Rossello qui era vn Capita general, y President en la Prouincia, y fronteres del mar dit perço Duch dels Romans com esta proua dalt. [e]

Aquest titol, y dignitat de Duch quant al gouern, y exercici de guerra del modo referit es lo mes antiquissim en estos Comtats, empero quant al titol, y dignitat com se dona ha vuy es molt mes modern que dels Comtes, Barons, y altres que baix se especificaran.

Tots ells abans eren temporals, y los

* §. *Iust. autē ciuil. inst. de iur. nat. gen. et Ciuil Beuter lib. 2. ca. 15.*

b *Mestr. de Magistra. lib. 5. c. 1. pertot.*

c *Boua. lib. 2. ca. 16. n. 4. 5*

d *Bouadilla en dit lloch*

e *Lib. 1. c. 13. §. 1. col. 33.*

los lleuatan, y donauã los Reys; despres se donaren o personals, o transmissibles al successor, o familia, y cõ llargament de ells refereixen llarga explicacio los politichs. a

Magaduchs eren noms Grechs, significãts los gouernadors generals del Imperi, qui eren los que la corona de Arago anomena gouernador general, com escriu *Madriaga*, b est titol nos troba esser estat may en Espanya.

Archiduch es sols titol de la casa de Austria de Ducat, Archiducat tret del Regne de Borgonya, c dit a similitut del Archabisbe ab los Bisbes, è aixi Archiduch com a Princep dels Duchs, d de aquest titol gosan tots los fills, encara que no sian possessors del Archiducat, y per eixa causa lo Rey de Espanya com a descendent gosa tambe a vuy de dit titol. e

Trobas altre titol de grãn Duch, qui es en Italia lo de Florencia de la casa de Medicis, obtingut del Papa Pio V. ab habits, è insignies, y corona Reyal, y consequentment ab titol, y attribut de serenissim. f

Lo titol, y dignitat de Marques es despres de la de Duch, encara q̃ de grao preheminent sia, es com a Gouernador de alguna Prouincia, o frontera de terra, o mar, aquest titol, no es tant antich com lo de Comte, es lo mateix quel de Duch abans de offici, y gouern, y no era perpetuo, avuy es de grã dignitat ab molt es prerogatiues, y preheminencies que escriuhen los Escriptors, g los quals proua tambe de hont se prengue lo titol de Marques.

La dignitat, y titol de Comte es preheminent, y antiquissim en Espanya mes quel de Duch, y Marques de ell se te noticia ja del temps de David, del qual fonch Comte Ioab, h es titol de offici, per esser soci, y cõpanyo (segons lo rigor del vocable) del gouern del Regne, o Imperi, los del gouern eren dits Comtes Militars, los del Palau, y casa Reyal Comtes Palatins, qui eren los Concellers, y altres que ab lo Rey portauan lo gouern, observuats tambe en Espanya. i

Aquests titols eren abans de offici, y temporals de gouernacio, y no perpetuo, k com apar en tantes Rubriques del Codex, apres foren donats ab priuilegis per dignitat, y titol a les cases, y families perpetues, com dalt se ha dit dels Duchs, y baix mes clar se especificarà quant se declararan los dels Comtats de Rossello, y Cerdanya.

Dels Comtes en lo que te respecte en general de tots, y de les prerogatiues, y excellencies gosan escriuhen molts Autors, l y quant als que toca a las lleys dels Cõtats de Barcelona Rossello, y Cerdanya, se explicarà baix als capitols seguents.

Lo numero de tots los dits titols de Duchs, Marquesos, Comtes q̃ son en Espanya ab los nõs dels Ducats, familios, rendes, refereixen *Marineo Madriaga*, m y altres, los de Cathalunya Rossello, y Cerdanya, baix se referiran *lib. 3. cap. 2. fin.*

Les insignies, armes, y prerogatiues gosan se aportaran llargament baix, n de tots ells es certa vna regla que per ocasio del titol tenen acquisida dignitat, o ab precedencies segons ells son, p com mes llargament se veura baix, coneguts segõs les regles, y disposiciõs legals com a titols Reyals, y dignitats feudals.

Capitol VIII. Dels titols de honor particulars de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya de la entrada dels Moros fins la expulsio.

LA conquista de Espanya feren los Moros fonch ab moltes, y differents entrades. La mes senyala-

N da, y

a *Bouad. lib. 2. c. 16. n. 25. 26. 27. Hiero. Blancas en sos cõment. de Arago lib. 1. al prin. dis Cites de Arago Madriaga del Principe y sus fenados fol. 185. Casan. in catha. glo. mun. 5. p. concide. 45. als seguents Ticuter en dit c. 15. lib. 2. Mestri. de magistra. lib. 4. c. 5 per tot.*

b *Madriaga fol. 188. Montaner c. 203*

c *Bound. p. p. lib. 2. c. 16. nu. 23.*

d *Bouad. en dit lloch nu. 26. Madriaga fol. 188. Casa. 5 p. cõci. 44.*

e *Mestrillo de magist. li. 4. c. 5.*

f *Mestri. lib. 4. c. 5 n. 19.*

g *Çurita p. 1. lib. 1. cap. 4. Bouad. en dit lloch nu. 27. Madriaga fol. 196. Casa. 5. p. concid. 47. Beuter c. 15. Çurita p. 1. lib. 1. cap. 4.*

h *Cap. 20. li. 2. dels Reys.*

i *Bouad. n. 28.*

k *Çurita p. 1. li. 1. cap. 4.*

l *Bouad. en dit lloch nu. 28. 31. 34. Madriag. fo. 185. 201. Casa. en dit lloch cõci. 50. als seg.*

m *del full 91. al. seg.*

n *Lib. 5. c. 31.*

o *Cas. p. 1 cõcid. 66.*

p *Cas. 12. p. cõ. 58.*

da,y famosa ab lo gran excercit de *tres cents mil* combatents, ab los quals tingueren la gran batalla,y vẽceren lo Rey Rodrigo a 11. de Setembre 714. presidint en la Esglesia Romana lo Papa Gregori II. al Imperi Felip Dardano, a França Childeberto II. [a] Dits Moros de nacio eren Arabes,y per lo que passaren per la Prouincia de Mauritania foren anomenats Moros,ells foren los que venceren los Godos fins la Prouincia Aquitanica, y Gallia Narbonesa anomenada a las hores Gocia; y de manera se apoderaren que han estat 800.anys abans no son estats expellits, de la primera terra que en Espanya guanyaren com cõsta de tots los Chronichs.

[a] *Çurita lib.1.c.1. Beuter li.1.c.29.*

Lo senyor,Emperador, y Rey de tots ells era Vlit ab titol de Miramomelin que es lo mateix que entre nosaltres Emperador, aquest no entrà en persona, sino que feu fer la entrada per sos Capitans mes famosos qui foren Muça fill de Azuyr, y Tariph que vingueren fins la conquista de Cathalunya als Monts Pirineus, que estauan ben reparats de Christiãs,alli retirats en tota la cordillera de cap de Creus fins a la part de Arago, y de fet no foren passats los Moros sino fora estat lo tracte de Munyos senyor de Cerdanya, [b] de hont entraren,y baixaren a Comflent,y Rossello discorrẽt fins a Narbona en França, que guanyaren lo any 715. essent Capità dels Moros desta entrada Seruia, [c] sols restà la major part de Conflent, y tot lo Vallspir en Rossello que no foren conquistats, expellint dels llochs ahont se eren fets forts, sempre ab esfors los Moros,conseruant intacta la Fè de Christo ab molts grans treballs, y persecucions; de manera que los Moros tingueren a be deixarlos,y passar per los valls, y planes de Rossello que nos pogueren desslliurar de la gran potencia morisma ajudada del cõcert de dit Munyos, ab tot restaren ab pactes ab ells de conseruar la Fè de Christo viuint cõ a bons Christians, [d] com en moltes altres parts de Espanya, que foren anomenats Mixtarabes, y apres discurs de tẽps Muzarabes, subdits sols a ells ab los tributs que aparague als Moros,entre los quals foren en estos Comtats los sis mals vsos anomenats, Remensa personal, Iretsticia, Cugucia, Xorquia, Arcia, firma de espoli forçada,[e] ques remeteren per lo Rey D.Ferrando ab concordia celebrada en Guadalupe a 21.de Abril 1486. [f] en la qual llargament se pot veurer quals eren.

[b] *Beuter c.29. lib. 2. c. 12. Pujades lib. 6. c. 150.*

[c] *Çurita cap.2.*

[d] *Pujad. lib. 6. c. 150.*

[e] *Çurita lib.1.c.2. Pujades libr.6. c. cap.150. 151.152 Beuter lib. 1. c. 30.lib.2. cap.12.*

A mes dels dits tributs pagauan molts altres que refereixen los Historiadors, comptant tambe los grãs danys, crueldats,y sens rahons vsaré ab ells, per voler conseruar la Fé de Christo,robantlos les haziendes, talantlos las terras, assolant molts Tẽples que nols podiã seruir per Mesquites, y causantlos altres innumerables infortunis, y aixi be los tributs pagauan los Ecclesiastichs, Bisbes,Prelats,y los demes en cada Luna noua la mitat de les almoynes, decimes, y primicies quels Christiãs los dauan;en cada Esglesia de Christians estaua vna guarda de Genisaros,per veurer lo que feyan,portant ho tot per escrit,y sols era ab aquesta seruitut obligarlos a desuiar de la Fè de Christo, cada Ciutat, Vila, o Lloch los tenia de donar quisscũ any de tribut cent Donsellas,y minyons que no passassen de deu anys, y aixi be caualls,diners,y altres moltes coses que no tinch cansar de referirles puix llargament estan continuades a la restauracio de Espanya. [g]

[f] *Cap. 2. tit. de hõmẽs propris vol. 2. const.*

La entrada feren los Moros a Cerdanya, y de aqui a Rossello molts Historiadors atribuynt a culpa del Comta Munyos, notantlo per so de traydor, de aqui voldrian donar, y posar macula a la nacio, y

[g] *Bleda en la histor.de la restau de Espanya Iuã Garcia vida de Sant Olaguer p.p c.40. §.3.4.5.*

naclo, y naturals de dita terra de Cerdanya; los quals son estats sempre fels, lleals, y molt puntuals en seruey de Deu, senyor, y Patria com estan plenes les histories, per lo que me ha aparegut deuia respondre a dit error comu. Aduertint sols que dit Munyos no era natural de Cerdanya, que era gendre de Eudo Gascò, Gouernador de la Gallia Gocia, Princep de Guiana, Aquitania, y de Vasconia, ho Gascunya, lo qual se concertà ab los Moros per raho no era poderos per resistirlos, ni tenia de aguardar socorro de Princep Christia, perque en Italia noy auia Emperador, en França Carles Martell que gouernaua, per estar impedit Childerich, estaua occupat en guerres contra Saxonia, y son sogre Eudo encontinent q̃ prengue titol de Princep, tingue guerres ab sos vehins: De Cathalunya no podia esperarse puix ja Tarragona estaua assolada, cautiua Tortosa, sens llibertat Lleyda, Barcelona rendida, Sagarra, Manresa, Ausona, y la mayor part de Cathalunya, lo dit Munyos sol donà dit pas: y los naturals sentint mal dit concert, no volgueren estar per ell, y fugint per los boscos, y aspereses de aquelles montanyes, se saluaren de la furia dels Moros, als quals may se subjectaren, y ells foren los qui comensaren apres lo reparo, y restauracio de Cathalunya, y demes parts com se dirà baix, y dit Munyos deixat del naturals, apres sitiat per Abderraman, acabá sos dies despenyat per no donar en mans dels Moros, lo cap del qual, y sa muller portaren los Moros en Africa, pagant la culpa que ell sol tenia. a

De dita entrada fins la vinguda de Carlo Magno, no auia passat ningun Moro en Espanya ab titol de Rey, b los qui gouernauen eran ab titols de Generals, y Presidents del Emperador dels Moros. Los Emperadors dits Miramomelins, y Reys Moros qui foren particulars de Espanya, escriuhen *Iuan Vaseo* del any 717. fins set cents quoranta y tres, los particulars de Arago del any set cents y desaset, fins 810. anomenà desaset particulars de Çaragoça, c *Çurita, y Hieronym Blancas.* Los Reys Moros de Barcelona, Tortosa, Lleyda, y altres parts de Cathalunya anomenan *Carbonell*, *Calça*, d *Escolano*, e *Bleda, y altres Escriptors, y en particular lo mateix Moro Abulcacim Tariph Escriptor Alarbe* ques trobà present, y està a vuy traduyt de Arabich en Castellà.

Referint tambe los Reys, y Princeps Moros de Barcelona tributaris apres dels Reys de França qui foren Ganir, Satis, Saad, o Zaet, Lulo, y altres fins la vltima conquista de Tortosa en temps del Comte Ramon Berenguer de Barcelona. En Rossello ni Cerdanya noy aygue may ningun Rey Moro per no auer sas terras del tot pogudes conquistar, ni gosar ab quietut, ni la marcixa part entraren pogueren conseruar, fins dos anys com se dirà, que per los marcixos naturals Godos ajudats dels naturals montanyesos foren ja del tot expellits com consta de tots los Escriptors.

De dita maleyta, y maluada rassa, y sepa de Moros restaren molts cõquistats en esta terra tributaris al senyors quils conquistauan Barons, y altres per los quals foren fetes tãtes lleys ja en temps dels Comtes com apar en los vsatges de Barcelona, anomenãtlos Serrahins, o Moriscos, llur damnada descendencia se conseruaua encara lo any 1503. per los quals lo Rey D. Ferrãdo feu la cõstitucio q̃ no poguessẽ esser expellits per lo q̃ tenia de seguir gran dany, y destruccio dels Barõs, y se son cõseruats fins la vltima expulsio de tots ells, que tant sanctament feu de to-

a *Beuter cbro. de Espanya lib. 1. c. 29. lib. 2. c. 12. Escolano p. 2. decad. 1. lib. 7. c. 4. nu. 8. lib. 8. c. 8. n. 1. Mariana lib. 7. c. 3. Pujades lib. 6. c. 149. 150.*

b *Zurita cap. 3.*

c *Lib. 1. c. 3. fins 44.*

d *Ca. 13.*

e *Lib. 2. c. 17. Iaume Bleda histo. de la restauracio de Espanya lib. 2. cap. 10. any 797.*

ta Espanya lo Rey Don Felip Segon; de manera que a vuy sols resta la memoria de ells.

Capitol IX. Dels Titols de Honor particulars de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya de la expulsio dels Moros.

(***)

LA més corrent dels Escriptors posan la expulsio dels Moros de Espanya cási en vn mateix tẽps per tres parts.

La primera per los Christians mateixos restaren a Cerdanya, Capsir, Conflent, y part de Rossello, los quals desde la entrada sempre estigueren en contínua guerra fins lo any set cents y denou, abá jùda de molts Caualliers Godos que entraren de França, ab molta gent com baix constarà, comensaren la restauracio, empero per la gran potencia morisma estent ells pochs se tingueren de retirar, conseruant en tot molts Llochs, Viles, y Castells guanyats fins la entrada de Carles Martell, Princep dels Francos, del any set cents vint y vuyt, (qui era Pare de Pipino, Aui de Carlo Magno) fins set cents y trenta, [b] com consta de totes les Chroniques Frauceses; y nostres de Espanya.

La segona per Don Pelayo als Regnes de Leo, Castella any set cents vint y hu.

La tercera dels Reys de Nauarra, Sobrarbe, Ribagorça, y Comtes de Arago, any set cents vint y quatre.

Lo Capità principal Moro quis te noticia que estaua en les parts de Rossello quant se comẽsa fer expulsio era Amorreo, lo qual fonch mort junt a Coblliure en dita expulsio. [c]

En la entrada feu dit Carles Martell, restà senyor fins la cordillera dels Pirineus, que entran a Cathalunya, ja expellits los Moros de tota la França, y parts de Espanya que eran a Rossello, Conflent, Cerdanya, y part de Vrgell. Lo qual Carles Martell apres mori al mes de Desembre 741. [d]

Succehi Pipino son fill, qui acabà de expellir los Moros que feyen moltes entrades fins a Frãça, y apres ab son exercit passà los Pirineus donant ajuda als Christians que se eren retirats a la Prouincia Cantabria, al naiximent del Riu Hebro. [e] Mori dit Pipino en Paris a 8. Chalendas de Octubre 768.

Carlo Magno succehi a son Pare Pipino, dit Magno per les grans cõquistes feu, de aquest Emperador, y Rey entrà la major desliuracio, y restauracio de la maleyta nacio Morisma de Cathalunya.

Donan tambe molts Escriptors de aquest tẽps lo origen, y creacio dels titols de honor se son cõseruats fins a vuy, so es de Barons, Comtes, y altres, si be hia discordancia de la manera fonch, y deixan lo cas tant duptos, que nos pot pendre certa resolucio, sols se poden conciliar en lo ques trau de tots los mateixos, que tenen dites differents opinions, que los dits titols de Barons, Comtes, Vescomtes, y altres que son en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, nny eren abans de la expulsio dels Moros, sino despres en temps del Reys de França de la manera entraren, y foren creats, si per Carlo Magno, o de tantes altres maneres se refereixen, estich obligat no deixarho tant suspes com està a vuy, puix es vn dels principals punts del institut del present llibre, y aixi referirè las opinions, y rahons que me han aparegut mes conformes, y ver semblants, deixant al Lector la eleccio de la vna, o altre que li apareixerà mes certa.

[a] *Beuter c. 30. Pujades lib. 6. c. 150.*

[b] *Beuter lib. 2. c. 12.*

[c] *Çurita lib. 1. c. 2.*

[d] *Beuter lib. 2. c. 12.*

[e] *Çurita lib. 1. c. 2. a la fi.*

Cap.

Cap. X. Dels titols de honor primers en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya de Barons, y del origen, è inſtitucio, y principi de tots ells.

ACerca lo origen, inſtitucio, y creacio dels titols de Barons, y Baronies de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya diſcrepan los Eſcriptors, y nos troba opinio, ni pròua cerca ques puga ab ſeguretat ſeguir, ni auctor que aja ben reſolt. La mes rebuda es la dels Eſcriptors de major auctoritat que quatre anys deſpres quels Moros entraren en Eſpanya, vn Caualler Godo anomenat Otgero, Roger Gotlant, a Cathalò ſenyor de vn caſtell ques deya Cathaló en Aquitania, ab ajuda, y companya de nou Cauallers principals diuidit lo Gouern de tres en tres qui foren.

Napifer de Moncada.
Galçeran Giſgalceran de Pinos.
Huc de Vgo de Mataplana.
Galceran de Ceruera.
Galceran de Ceruellò.
Garau de Alemany.
Bernat de Anglaſola.
Giſpert de Ribelles.
Bernat Roger de Erill.

Ab vint y ſinch mil homens de guerra guanyaren als Moros tota la terra fins paſſats los Monts Pirineus, entrant per la Vall de Aran, y Anco y dins pochs dies Cerdanya, y Roſſello, y de aqui ab la ajuda dels Chriſtians que trobaren en Capſir, Conflent, y Vallspir que no eren eſtats conquiſtats per los Moros, que ſe eren retirats en les montanyes paſſant la via de Gerona, poſaren cerco a la Vila de Ampuries lloch principal dels Indigets, ahont per mort de Otger Carthalò fonch elegit per cap, y general lo dit Dapifer de Moncada, y per ſobreuenirlos tants Moros ſe tingueren de retirar en les montanyes Pirineas, en particular a Cerdanya, Capſir, Vallspir, y altres parts ahont auian deixades les mullers, y fills fins a la vinguda de Carlo Magno, dels quals nou Cauallers, apres vingueren les nou Baronies, y nou Barons en Cathalunya.

De eſta opinio referintla mes llargament ſon *Marquilles* [a] *lo noſtre famos pratich en ſciencia llegal, y gran Canceller del Rey Don Alphonſo, Lucio Marineo Siculo,* [b] *Beuter,* [c] *Calça,* [d] *Maſtrillo,* [e] *Camillo Borrello,* [f] *Fontanella,* [g] *Hiſpan. Illuſtra. en la Genealogia del primer thomo, nouiſſimament Eſcolano en la Hiſtoria de Valencia,* [h] ahont ab actes proua la entrada de dita Barons, y los encontres tingueren ab los Moros cerca de Cobliure, deffenſant eſta opinio contra los qui tenen la contraria, y aixi be hix a ſa deffenſa *lo Pare Iaume Bleda,* [i] *contra Miſer Hieronym Pau Carbonell, y Çurita.*

Altres Hiſtorichs poſan eſta entrada dels dits nou Cauallers en temps del Rey Pipino pare de Carlo Magno, que fonch deſpres del any 742. [k]

Altres tenen per faula tota dita entrada, y creacio de les nou Baronies qui *ſon Miſer Hieronym Pau, y per ell Carbonell en ſa Chronica al principi Çurita* [l] que refereix tota la Hiſtoria llarga.

De dites opinions encontrades reſta ſuſpeſa la veritat, y aixi ſe ha de entrar en judici, y aueriguar quina es la mes vertadera, tota la cenſura conſiſteix en les altres opinions ſobre les creacions, è inſtitucions de les Baronies, nou Comtats, Veſcomtats, Comdorias, y Valuaſſorias ques poſaran al capitol ſeguent.

Ans de entrar a dita aueriguacio, com en lo diſcurs ſe aja de donar

[a] *Al v. ſat. cum dominus fol. 1. v. ſat. ſtrate f. 208. col. 4.*
[b] *Lib. 9*
[c] *P. p. c. 1. lib. 1. cap. 29. 30.*
[d] *Ca. 19.*
[e] *De magiſt. lib. 4. c. 3. n. 54.*
[f] *De r. g. catho. preſtã. c. 46. n. 97.*
[g] *De puc. nup. p. p. clauſ. 4. gloſ. 10. nu. 10.*
[h] *Lib. 2. c. 17.*
[i] *En ſa hiſto. de lareſtau.*
[k] *Eſpan. lib. 3. c. 4.*
[l] *Çurita lib. 1. c. 2. a la fi.*
[l] *Lib. 1. c. 3. 8. 10. 11. 13. 16.*

per constant que ha de ser vna opinio, o altra vertadera com al capitol seguent se prouarà, com se troban en effecte crendes, è instituydes en Cathalunya Rossello, y Cerdanya moltes Baronies, y molt vsat lo titol de Barò, me ha aparegut en aquest lloch donar de ell explicacio adaptada a nostres lleys municipals, segons les regles de dret comu, peraque serueixca tambe per entendre lo titol de honor de Barò ques dona a vuy qual es.

§. I. De la Ethimologia, origen, y explicacio del titol de Barò, y de les gracies, y priuilegis gosa segons les lleys municipals de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

LO titol y nom de Barò, y Baronia de hont proue se difficultat *Escolano* [a] qui recopilà totes les opinions proua que es nom Godo, *Beuther* [b] que es nom Grech, y significa Caualler excercint tota cosa Militar, sia vn o altre. Son titol al principi era superior, y primer als demes, empero despres ha vingut restar inferior als de Comtes, Vescomtes, y altres quel Rey dona com en lo discurs constarà.

De son origen fa llarch tractat *Mestrillo*, [c] la causa per ques prengue a Cathalunya aporta *Calça*, [d] qual es sa significacio escriu *Socarrats* [e] que los Barons, y Capitans tot es vna cosa; demanera que quisca de ells es Capita, cap, y senyor de tots sos vassalls, nos pot tenir ni vsar lo titol de Barò, sino es ab particular Reyal concessio, [f] com se prouarà a son lloch, [g] y se experimenta per exemples tantes Baronies, y titols de Barons eregits ab titol Reyal en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, si be apres se ha anat abusant que en tenir dos, o tres termens tinents, ja quisca de sa auctoritat intitula Baronia, prenent lo titol de ella del lloch mes principal, cas digna de punicio, com a sa Magestat sols toque donar, y consentir dit titol, ver es que les mateixes lleys de Cathalunya, y Comtats antigues, y modernes han donat ocasio del dit, totes les quals com es notori anomenan Barons a tots los senyors de Vassalls sian Cauallers, Nobles, o vilans que tenen jurisdiccio encara que no sia sino ciuil, [h] y no sols ells pero tambe los Comtes, Vescomtes, Nobles, Valuassors, y altres.

Aixi be Cauallers simples que son Vassalls del Princep, tenint homens baix de si per los seus tenen per lo Princep, se cõprenen baix lo titol de Barons, [i] los priuilegis prerogatiues, y preheminencies del titol, y poder de Barò en lo que toca al dret comu, refereixen *Casaneo*, [k] *y Mestrillo*, [l] so es poder crear Magistrats, y Officials, conexer dels delictes de ells fer crides, ordinacions, y estatuts, y altres moltissims.

Los que resultan de les disposicions particulars de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya recopilà *Calicio*, y los demes practichs Cathalans, tots assenteixen posant vn cas general que en estos Comtats regularment pot lo Barò en sa Baronia lo que lo president en sa Prouincia, [m] com mes llargament en ells se pot veurer en moltissims casos, assenyaladament no poderse celebrar corts generals sens presencia, y consentimẽt de ells, ni en elles establir lleys com baix se prouarà.

Son del bras Militar sian Cauallers, o no encara que no sian Barons sino sols de vn lloch. Tant ells com sos Vassalls son liberos, y exempts de drets Reyals com de Coronatge, Maridatge, y altres ecceptats los donatius en Corts, [n] los vassalls dels Barons Eccleſiaſ-

[a] *En la hiſto. de Valencia lib. 5. c. 27. nu. 2.*

[b] *Lib. 2. cap. 15.*

[c] *Lib. 4. cap. 1.*

[d] *Cap. 21.*

[e] *Capit. Barones num. 15. fol.*

[f] *Meſtri. libr. 4. c. 1. num. 42.*

[g] *Lib. 3.*

[h] *Cancer tom. 3. var. cap. 13. per tot.*

[i] *Socar. en dit c. Barones.*

[k] *In catha. glo. mun. 5. p. concid. 56.*

[l] *Lib. 4. c. 1. per tot. c. 15. 16. 17. 18.*

[m] *Cãcer tom. 3. c. 13. num. 267.*

[n] *Calicio in Marg fiſci dub. 8. n. 25. Caſa. 162 Olib. de iur. fiſci c. 10. nu. 11.*

Eccleſiaſtichs per concordia contribueixen.

Tenen totes les appellacions primeres de les cauſes de llur juriſdiccio, les ſegones ſols tocan al Rey.

Lo Rey no pot cõprar Caſtells, Baronies, ni altres dins lo terme de Caſtells de Barons, o altres ſens conſentiment del ſenyor del Caſtell.

Poden crear Viſitadors per ſos officials. [a]

[a] *Conſt. 2. tit. de guiatges*

Lo Rey, Reyna, Gouernador ni altre official no poden crear, ni poſar porters en terres de Barons. [b]

[b] *Dita conſtitu. 2.*

Lo Rey, Reyna, Gouernador, ni altre official no poden guiàr, ni concedir guiatge ha algu en terme de Baro, y en cas ſe concedeſcan, ſils Barons fan contra dits guiatges nos pot procehir contra de ells com a trencadors de guiatges, y proteccions Reyals. [c]

[c] *Berart in eſpecul. Viſ. c. 2. n. 8. Veſ. dd.*

Moltes altres refereixẽ los Eſcriptors en particular *Mieres*, [d] los demes ja ſe aduertiran baix al titol general de les llibertats, y prerrogatiues goſan tots lib. 5. Ames goſan de aquelles que ab las enfeudaciõs de les Baronies, o altres titols dels Llocs, o Caſtells tenen concedides com ſon Hoſts, Caualcades, y altres moltes, tant de regalies ſupremes ques referiran, com altres preheminencies.

[d] *Mierescolla. 2. ca. 42. per tot.*

Per tots los quals ſe ha de áduertir vna regla general que vns goſan majors que altres, ſegons les conceſsions, y titols, o poſſeſsions legitimes aſſenyaladament los de Caſtells terminats, que tenen en ſos vaſſalls mes, y majors preheminencies quels altres com ſon de Corn, Bada, Ioua, obres foranes dels Caſtells, y altres moltes que baix ſe recopilaran. [e]

[e] *Lib. 3. ca. 1. §. 1.*

Tambe ſe ha de aduertir que entre eſtos Barons ſols com a Senyors de vaſſalls, y los quil tenen ab titol Reyal, y de Baronia, y ha gran differencia que de aquells ſols ſe exten poder en los termens de quiſcun lloch, y la Ballia de vn, no pot ſeruir en lo altre, ſens territori; aqueſtos tenen tota la Baronia per terme, y diſtricte, y poden poſar la cort de ella en qualſeuol lloch, y exercit juriſdictio per tots ſens territori del vn, ni altre, lo mateix es en los Ducats, Comtats, Veſcomtats, y altres.

Cap. XI. Dels Titols de honor en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya dels primers Comtes, Veſcomtes, Nobles, y Valuaſſors, y de la inſtitucio, y origen de tots ells.

APres de auer Carlo Magno fill de Pipino, expellits los Moros de Aquitania, y Vaſconia lo intermedi dels anys 785. ſegons ſe trau dels Eſcriptors, tornaren a ocupar dita terra, y continuãtſe la total expulſio per dit Carlo Magno ſe cobrà tota la terra de Roſſello, y Cerdanya, fins arribar a ſitiar Gerona, y Barcelona ẽ cõpanya de Carles Martell, o ab la entrada dels Barons, poſant ſe baix la obediencia del exercit de dit Carlos com eſcriu *Marquilles* en dit lloch de vna manera, o de altre, apres lo exercit de Carlo Magno acaba de effectuar la expulſio, y deixà tota la terra de Roſſello, y Cerdanya libre del tot del poder dels Moros, paſsà los Pyrineus ala conquiſta de Cathalunya, y en eſt punt tots los Hiſtoriadors concordan. Lo modo com fonch diſcrepan, y de aqui entran 7. opiniõs tant encontrades ſobre la creacio dels nou Comtes, nou Veſcomtes, nou Comitors dits apres Nobles, nou Valuaſſors tots fundant en lo fonament ſi Carlo Magno en perſona entrà en Eſpanya, o no ſino ſos exercits preſidint en ells Luys ſon fill.

La

La primera opinio es que en lo any 785. 791. lo Emperador Carlo Magno vingue en persona a posar cerco sobre Narbona, y expelli de ella los Moros, enseguiment de la victoria, enuia contra los Moros de Espanya grás exercits entre altres d 20. M. homens dels quals eren Capitans Otger d Normandia, Gerard Rossellio, y Rollan, y altres que anomena, y aporta *Lucio Marineo*, [a] estos entrant en los Pyrineus trobaren als dits nou Barons ab llur exercit en Cerdanya, Capsir, y Conflent, y alegres del encontre concertaren fer dels dos exercits vn, baixaren ala conquista de Cathalunya, mataren 3. Reys Morps, y dels Christians morí sols lo Capita Otger de Normandia, y tornantsen victorios lo exercit en Rossello, que estaua aguardant Carlo Magno los honrrà a tots, y feu moltes merces, y informat de la virtut dels dits nou Barons tracta de honrrarlos, mana edificar moltes Esglesies entre altres vna dela inuocacio de sant Andreu abont enterraren lo cos de dit Otger, y com llargament refereix dit *Marineo*, [b] quant agueren conquistat Rossello, y Conflent edificaren los monestirs de S. Miquel de Cuyxà, lo de Arles, de S. Genis en Rossello dit de Fontaynes.

Lo dit Historiador *Marquilles* absolutament escriu la passada de Carlo Magno los Pyrineus auent guanyat Rossello, Conflent, y Cathalunya de aqui tornà ha Cerdanya, abont tingue ab los Moros vna grá batalla en la vall que desta jornada prengue, y li restà lo nom de Carol per hont sen tornà en França, y que apres se acaba de guanyar Cathalunya per Luys son fill, en lo temps se anà a coronar en Roma dit Carlos, y que deixa ordenat a dit Luys son fill en honrra, y satisfaccio dels serveys auia rebuts dels dits nou Barons, y altres que en tota la terra per ell guanyada, y agues nou Comtats, y nou Comtes, y que baix quiscu de ell estas vn Vescomte, vn Comitor, y vn Valuassor los qual tinguessen en feu per lo Comta posant los ab est orde *Lucio Marineo en dit lloch.*

[a] *Lucio Marineo lib. 9. cap. 9.*

[b] *Marineo Siculo de reb. Hispan. Thom. 1. c. 17. als seguents cap. 83.*

Lo Comtat de Rossello.
Vescomtat de Castellnou.
Comitor, o Noble de Canet.
Valuassor de Mont stoch.
qui vuy son dits Olius, Marquilles lo anomena Verueſſor d Mõteſcot, los quals sõ avuy dits Dolius, Marineo Siculo quis diuhẽ ara Dolms.
Lo Comtat de Cerdanya.
Vescomtat de Quer Foradat.
Noble Durg.
Verueſſor de Enueig.

Comtat de Pallas.
Vascomtat de Vilamur.
Noble de Bellera.
Verueſſor de Toralla.

Lo Comtat de Ampuries.
Vescomtat de Rocaberti.
Noble de Seruia.
Verueſſor de Foxa.

Lo Comtat de Basalu.
Vescomtat de Bas.
Noble de Porqueres dit santa Pau.
Verueſſor de Besora.

Comtat de Osona.
Vescomtat de Cabrera.
Noble de Centelles.
Verueſſor de vila Damany.

Comtat de Barcelona.
Vescomtat de Cardona.
Noble de Montclus.
Verueſſor de Boixadors.

Comtàt de Vrgell.
Vescomtat de Ager.
Noble de Termens.
Verueſſor de Guimera.

Com-

Comtat de Tarragona.
Veſcomtat de Eſcornalbou.
Noble de Caſtellet.
Veruellor de Mediona.

Dit orde, y preſidencia fonch ab acort aixi poſada ſegons la conquiſta de dites terres, ſempre mes entrant en Cathalunya eſſent la poſtrera cobrada la de Tarragona, primer la de Roſſello, y Cerdanya de hont reſtan honrrats en la preſidencia, y titols primer com ſe prouara, ames quant ſe fara mencio de les primeres perſones foren anomenades per regir los dits titols.

En aqueſt reſpecte los Comtes de Roſſello, y Cerdanya tenen los titols de Comtats mes antichs quels de Cathalunya, y ſia per esta raho, o per altra *Beuter* [a] eſcriu expreſſamente quel Comtat de Roſſello es mes antich quel de Barcelona, eſcriuhen ha mes dits Chronichs que dit Emperador ordenà, y agues nou Baronies quels donaſſen als dits nou Cauallers principals intitulant los Baronies ab los noms, y titols de les caſes, y families llurs propries com de Moncada, Pinos, &c. com dalt eſtan poſades.

De les quals prengueren quiſcuna lo nom de Barò ſens regoneixer domini a ningu dels Comtes, aixi be refereixen ques prouehi en dit tẽps per la Seu Apoſtolicha, y Papa Adria la inſtitucio del Archabisbat de Tarragona, y ſet Eſgleſies Elna, y Vrgell, Roda que apres ſe muda a Leyda, Tortoſa, Barcelona, Vich, Gerona. [b]

Esta primera opinio ſegueixen *Marquilles*, [c] *Thomich*, [d] *Lucio Marineo Siculo*, [e] *Eſcholano*, *Madriaga*, [f] *Beuter*, [g] *Guillem de vila Seca*, [h] *Socarrats*, [i] *Oliba*, [k] *Meſtrillo*, [l] *Fontanella*, [m] *Meneſchal*. [n]

Tota la dita Hiſtoria, y creacio, y inſtitucio de dit titols reproua *Carbonell*, [o] al qual deſpres ſeguiten *Curita*, [p] *y Calça*. [q]

Las majors rahons donan per reprobar ſon dos; la primera es que may Carlo Magno entrà en Eſpanya en perſona ſino vna vegada per la part de *Cantabria*, y apres per lo Lengadoch, quis deya Gallia Gotia, ques cõquiſta fins la vall de Corbera en Roſſello.

La ſegona es quels Chronichs, y Hiſtorichs Franceſos dels fets de Carlo Magno no fan mencio de dites creacions, y com a coſa tant notable trauhen de aqui, deu eſſer eſtada inuencio.

De la primera opinio, y raho ſi Carlo Magno entra en perſona en Eſpanya, o no, nos cõclou, ni de ella ſe ſegueix que no agues pogut fer dites creacions altrament que no entras hi a molt gran preſumpcio, com es ver que jo he procurat veurer les Chroniques Franceſes per apurar esta veritat de Paulo Emilio, y alteres, y ningu de ells fa mencio de ſa entrada ſino de Luys Pio en nom de Carlo Magno com enten prouar ab molts Auctors *Diago*, [r] ſi be esta raho no conclou que per no portarho les Chroniques Franceſes no puga eſſer verdat ſegons termens Legals, [s] majorment com, y aja opinions de molts Eſcriptors graues ames dels referits dalt, que *Carlo Magno* en perſona entrà en Eſpanya, y [t] *Cathalunya*. Ames reſtan memories en *Cathalunya*, Roſſello, y *Cerdanya* que fan reparar a qualſeuol home entes com apar en tots los Archius, y llibres antichs manu eſcrits, en particular en lo Bisbat de Gerona.

Amon judici ſe ha de donar gran fe, y credit al que ha eſcrit fra Vicẽt Domenech en la vida dels Sancts de *Cathalunya*, ahont a 28. de Ianer poſa la vida del gran ſeruent de Deu Carlo Magno Emperador, y proua ab auctoritats de Eſcriptors auer ell en perſona conquiſtada Gerona, y al

[a] *Lib. 2. cap. 54.*
[b] *Zurita p. 1. lib. 1. cap. 3.*
[c] *En dit lloch.*
[d] *Capit. 23.*
[e] *Lib. 9. cap. 9.*
[f] *Capit. 12. §. 4.*
[g] *Lib. 2. ca. 12. 15*
[h] *In vſat cum dominum. 19.*
[i] *In cap. habito de homagio num. 23.*
[k] *De jure fiſci. c. 6. del nu. 5. als ſeguents.*
[l] *De Magiſtrat. lib. 4. ca. 2. nu. 52.*
[m] *Depac. nup. glo. 14. 10. clau. 4. p. 1. n. 12.*
[n] *Al ſermo del Rey Don Iuan fol. 67. 68.*
[o] *Cap. 17*
[p] *Lib 1. capit. 3.*
[q] *En ſa Cathal. capit. 17. fol. 86.*
[r] *Diago lib. 19. 20.*
[s] *Glo. 2. de la l. 1. ff. de Legat. 2.*
[t] *Garibay en ſon cõpẽ. hiſto. lib. 31. c. 22.*

y al foll. 20. posant llarga la conquista per major proua refereix vn acte auctentich de data de 5. deles kalendes de Mars. 792. en lo qual consta que dit Carlo Magno en persona vingue ala conquista de Cathalunya y que dona al Noble Cotaldo de Croao de la família dels Duchs de Borgonya la Baronia de Centelles en Cathalunya ab motiu quel auia seruit, y era anat ab ell en la guerra, y conquista de Cathalunya, y com mes llarch aqui apar.

A mes puch assegurar que he vistes memories, y vn llibre manu escrit antiquissim en lo monestir de la Grassa en França abonat, y auctoritzat ab firmes de gran auctoritat, ahont proua com Carlo Magno fundà dit monestir en persona en dit lloch, quant anaua expellint los Moros de la comarca de Narbona segons consta del que deixà escrit son secretari Phylomena que entench es lo mateix que cota Thomich, y deu ser la font de hont ell trague tota la Historia de la Grassa, y de aqui vinch a tenirlo per mes escusat, y donar menys segurctat al que escriu *Carbonell*, en lo quel reprova, y los altres quel han seguit.

Quant mes que dels mateixos Escriptors contraris se trau que la dita opinió de *Carbonell*, y la illacio fa cau en dos descuyts notables, lo vn es que si ell confessa en dit cap. 17. que Carlo Magno arribà ha Rossello, y que de aqui tots los Moros de Cathalunya foren contents de estar baix de son Imperi com se trau de *Beuter lib. 2. capitul 12.* no es clar que podia fer de Rossello dites creacions comensant en elles per la part de Rossello, escriuint los demes Chronichs que foren en Rossello com baix constara.

Quant mes que ningu pot traurer de dites rahons de *Carbonell*, en bona consequencia Phylosophica que no feu dit Carlo Magno dites creacions com tots los Chronistes generalment concorden que tota la conquista de Rossello, Cerdanya, Cathalunya, y Arago se feu per exercit de Carlo Magno assistint en lo demes per cap Luys Pio son fill, y tota restà baix de son dominio no es molt ver semblant, y molt possible que estant en Rossello ell, o son fill Luys qui era general del exercit, o seguint lo orde de son Pare encara que may, y fos arribat, o de son propri motiu, o de qualseuol altra causa agues feta dita creacio? y si la feu no es cert que tambe tenia de ser en nom de Carlo Magno puix la conquista, y demes fets de son exercit era en son nom com ha vuy per lo Rey de Espanya tot lo ques fa per sos Capitans generals, y exercits en Italia, Flandes, Indies Orientals, y Occidētals, yen los demes parts que es Senyor?

[a] *Zurita p. 1. lib. 1. capit. 3. 4.*

No saben tots de cert que en los Archius de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, hia moltes escriptures, y actes autentichs fetes en nom de Carlo Magno firmades per Luys son fill? no consta tambe moltes memories de altres actes en Cathalunya Rossello, y Cerdanya, y Castells, camins, y altres actes en memoria dels exercits seus ahont passaren?

Qui no dira ha donat molt gran occasio dit *Carbonell*, de esser repres essent la principal causa ques dupte en dita primera opinio, volent ab sa sola raho, y allegacio, y pijor prenent per fonament, y principal raho entre sauis tant reprouada q̄ li es a ell bordo, y regla general per tot lo demes de sa obra, dient que ell era Archiuer del Archiu de Barcelona, y que nou ha trobat, com si altres molt mes enteses en semblants llochs nos sian descuydats, y errats? demanera que de sa allegacio, ningu pot traurer tal consequencia, ni esta obligat a seguirla. [b]

[b] *Glo. 2. l. 1. ff. de leg. 2.*

Lo

Lo que mes dona occaſio de eſſer mes poch cregut es, que les reprobacions que porta al principi no las proua ſino ab conuicis, y mals termens tractant de errors, y ignorancies, necedats, ſomnis, tenint vna gran ojadilla a *Tomich*, ſens prouar ab ninguna raho cõ tenia obligacio per ſer cregut, [a] mes que mes reprobant opinio de altres, no ſols ab ſa allegacio com deteſta *Belluga*, ſols ſe val de vna raho entre ſauis barbara, y es que *Miſer Hyeronim Pau* ſon coſi no diu, com ſi fos text de ſant Pau, y aixi be algunes altres vegades allega auctors ſens cotar los llochs com ſi perço agues dita vna concluſio certa, y los altres no la pugan dir, comenſant ja en lo primer capitol la opinio de *Tubal*, de la vinguda de Eſpanya, que abás eſcrigues *Carbonell*, y apres los demes Eſcriptors mes graues de Eſpanya, la refereixen com apar en mes de 50. compilats en los thomos de la Hyſpania Illuſtrata, quant vn home vol reprouar de eixa manera, te mes de juſtificarſe abans de condemnar. [b]

[a] *Cap. noli c. ſanè 19. diſtinc.*

[b] *C. corũ 11. q. 3. cap. 1. 29 diſtinc. Mier. p. p. al prolem. nu. 6.*

Aporta tambe al fol. 33. que lo primer Comte de Roſſello fonch lo any 1023. lo qui funda la Vila de Perpinya, y com baix cõſtara ab actes autentichs que nos poden negar ja auia mes de 100. anys quey auia Comtes en Roſſello. No ſo jo ſol qui a tingut de trobar facilitats ab *Carbonell*, puix molts pratichs Cathalans han contradit a ſes demes opinions, *Pujades*, [c] y *Beuter*, tenen la mateixa queixa ab altres coſes, y aixi ſens eſſer ſingular, ni cauter en nota, molt be quant en aqueſt cas ſe podra tenir ſa reprobacio per faula.

[c] *Pujades fol. 88. col. 4 Beuter lib. 1. ca. 12. alaſi.*

Lo que fa mes deſenganyar que *Carbonell*, deuia ſer pur Archiuer es lo que aporta ala fi del capitol. 22. tant fora propoſit dela Iſla de Eſcandia que en ella ſe paſſa temps de 40. dies ſempre dia, y 40. nits continues com a coſa incredula, no faltaua altra ſino auerla trobada a *Tomich*, per auer aixit pijor de mare, ignorant lo que es tant notori ha qualſeuol, per poch entes ſia, eſſent principi de Coſmographia, que aguera dit ſi agues trobat que pujant als Polos Artich, y baixan al Antartich, ſe van augmentant los dias, y nits que arriban a eſſer 6. meſos de dia continuos, y ſis meſos de nit, com ho ſaben tots eſſer coſa natural no paſſar lo ſol, los Circulos de Cancro, y Capricornio, empero no es ha propoſit dela materia tracto, y aixi ſols dire ques pot creure, que dit *Carbonell*, era pur notari, y que *Miſer Hyeronim Pau*, lo enganya, puix diu que ſon corrections ſues, y de pur confiat me apar que ſols a vingut alcançar lo renom de *benedixit ruſticus ſi probaſſet.*

Totes eſtes rahons he poſades contra *Carbonell*, no ab penſa nent de fer inuectiua contra de ell, que puch aſſegurar lo que he dit, es eſtat ab peſar, com a cas forços per deſenganyar la comuna opinio que en auer eſcrit *Carbonell*, com ſe intitule Archiuer del Archiu Reyal de Barcelona, jas re per coſa molt certa, y ell es eſtat cauſa ſe ha duptat ala inſtitucio de dites titols de dita manera per lo que me ha aparegut fer dita digreſsio per amoſtrar ab euidencia quant ſens fonament, y facilitat ha volgut reprobar, y donar entenent que dites coſes eren faules, ſens donar raho que prouis ſa opinio, que ſi la agues donada, aguera tinguts molts de ſa part, lo que deuia, ſatisfent ala obligacio tenia per raho de ſon offici, ja ques preciaua de tant gran Archiuer, y auer viſt tants actes antichs, que agues donada alomenos noticia de las inſtitucions de dites Baronies, Comtats, Veſcomtats, y los demes titols de la manera ſon eſtats, que

nos

nos pot negar de la institucio de tots ells, puix encara se donan a vuy los mateixos titols de aquells; y es forços tingan algun origen, si agues amostrat qual era, las oras, no dich sols lo vulgo ignorant, pero encara aguera fet adherir a sa opinio qualse uol saui, y tenir per falsa la contraria lo que incumbia mes a sa obligacio com a Archiuer de dit Archiu; ahõt son los demes actes de tota Cathalunya, y Comtats, y no trobant, hi aquestos com ha cosa de major importancia de dit Archiu tenian de ferli creure que no eren baixats del Cel, y que lo que dits Escriptors escriuhen ja que no sia passat en veritat, alomenos no es impossible cans verssemblant aja pogut ser, y aixi ho creure jo fins me conste de altra institucio trobantlos encara en esser ab los mateixos titols.

Aqui no fará reparar sabent de cert que los dits Comtes &c. se troban sols dels temps dls dits Reys de França, y no abans dels quals han referits, y se troban actes autentics en los Escriptors en particular dels Comtes de Barcelona per lo priuilegi quel Emperador Carlo Caluo los concedi que refereixen *lo P. Diago*, [a] de ells los demes Comtes han succehit ques prouan ab tanta euidencia, y aixi mateix dels demes de Cathalunya ab los titols de Vescomtes, Nobles, y Valuassors que encara son en esser, y tenen lo titol, aixi mateix en los Comtats, y Vescomtats, y demès titols de Rossello, y Cerdanya los quals titols mateixos son encara a vuy, com de tants actes authentichs apar en les cases, y families descendents de aquells, ab tanta antiguedat, que nos troba de ells altra principi sino de dits tẽps, com apar dels titols de Rossello, tant del Comtat, com del Vescomtat de Castellnou dl qual fa mencio tant prest com del Comtat de Rossello lo *Vsatge Aquesta es la treua* [b] dels Comtes de Rossello, y en tots los actes de dit temps, y despres en sa; fins al temps dels Reys de Mallorcha tant de ells com dels Nobles de Canet, y Valuassors de Montescot registrats en lo Archiu del Patrimoni Reyal dels Comtats, y mes en particular del Vescomtat de Castell nou, y nos troba de ells altra institucio, lo mateix es ab los altres titols de Cathalunya, y aixi nos pot culpar tant la part contraria fins se amostre de la manera foren, y se crearen dits titols, y a bona raho se ha de seguir aquella essent ames corroborada ab la opinio de tants Escriptors graues de major actoritat, y numero, que no de la part de *Carbonell*.

Lo que esforça mes, y aproua que la primera opinio es vertadera fins se amostre altra institucio, es que en totes les lleys antiquissimes, Vsatges, y altres de Cathalunya, y Comtats comensades ja del temps de dits Comtes, se fa mencio del mateix temps dels quatre titols de Comtes, Vescomtes, Comitors, o Nobles, y Valuassors, en particular als Vsat. *Iuy donat. Vsat vt qui inter fecerit. Vsat placitum Vsat. placitare*, y altres molts ab los mateixos officis que baix de quiscu se especificara [c] los quals mateixos titols aportant los Comentadors dels vsatges, y consuetuts.

La dita creacio escriuẽ tots los mateixos mes famosos Comentadors de dits vsatges? no es donchs prou aq̃ obliga a qualseuol saui seguir, quant mes al vulgo? que reba la primera opinio contra *Carbonell*, puix no sols per Hystorichs, pero tambe per les matixes lleys, y actes antichs se troban a cada pas los dits 4. titols de manera que forsosament o se ha de confessar esser llur creacio de dit temps, y forma, o amostrarne altre.

La facilitat de mateix *Carbonell*, conegue molt be *Curita*, [d] com a tant

[a] *Lib. 2. c. 2. hist. dels Cõtes d Barcelona.*

[b] *Titol de pau, y treua en las const. de Catha lunya.*

[c] *Lib. 3. per tot.*

[d] *Lib. 1. capit. 3. Diago lib. 2. 60. fol. 123.*

tant entes, y curtit en hiſtoria, lo qual ſi be ſegueix ſa opinio, empero no te la primera per falſa com de ell mateix ſe pot veure, ni condamna, è injuriã al qui la ſegueix com *Carbonell*, auent de ell pres tot ſon penſament, antes eſcriu que troba ab Autors molt antichs, y graues que encara que no fallen menſio de les coſes ques ordenaren en Cathalunya per Carlo Magno, eſcriuhen en Aquitanja auer inſtituyt nou Comtats, [a] y apareix coſa molt ver ſemblant, auer ſeguit lo mateix orde en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, que li eren ſubjectes per prouehir en ells de ofícis, y perſones quels regiſſen, q̃ a les hores anomenauen Comtes, y diu que ja en eſt temps troba los Comtes de Barcelona, Empuries, y altres com ſe pot veurer al capitol tercer, y al capitol quart del Comta Seniofredo de Vrgell, que tenia la poteſtat per lo Emperador Luys, lo mateix diu *Calça*. [b]

[a] *Li. 1. c. 43.*

[b] *Cap. 12 per tot.*

Affirma tambe *Çurita* que tingue Carlo Magno domini de tota la terra dels Pirineus, deſde Ribagorça a Cerdanya, y Roſſello ab memories de moltes Eſgleſies deſtruydes ques tornaren a rehedificar en ſon tẽps, y de nou fundãt, anomenant dit *Zurita* per lo diſcurs molts Comtes de dites parts ſens auer donada noticia de altre creacio, ni conſtar quels hi aguts abans, que ſi be *Calça* refereix, que en temps dels Godos, hi auia ja Comtes, empero ell mateix reproua eſta opinio, y dona per molt cert que tenen llur origen del temps de dits Reys de Frãça, ſian per Carlo Magno, o per Luys ſon fill en ſon nom, lo ques pot mes creurer, per quant lo mes cert es que no tingueren effecte del tot per la reuolucio dels Moros fins lo temps del Emperador Luys Pio, com ſe trau del que eſcriu *Zurita*, [c] dels Annals Franceſos que refereix *Diago*, [d] que dit Luys Pio en vida de ſon pare del any vuyt cents y hu, com tingue lo gouern de Aquitania auia ajuntat ſon excercit, y fet de ell tres parts, ab la vna enuià a poſar ſiti a la Ciutat de Barcelona que ſe eran rebellats la major part dels conquiſtats per Carlo Magno ſon pare, y feu paſſar gran part de ſon excercit, en ſeguiment de la conquiſta, y dit Rey Luys ſe reſtà ab lo demes de la gent en Ruſcino, encontinent que ague aquietada, y ſubjugada tota Cathalunya volgue effectuar, y cumplir las ordinacions fetas per ſon pare, y creà los dits nou Comtes, y nou Veſcomtes, nou Comdors, y nou Valuaſſors, y tambe les dites nou Baronies que eſtauan diuidides entre los dits nou Barons, y primers reſtauradors. De manera que poſſeyſſen les Baronies com los Comtes los Comtats, y que en llurs terres tinguеſſen poder de eſſer anomenat Princeps, y Magnats, com eren anomenats los Comtes en llurs Comtats en temps dels dits Comtes, exceptat aquell qui tindria preſtat homenatge de fidelitat. De dita narracio, y hiſtoria ſe trau vna conciliacio de les dos opinions, ſo es que dites creacions tingueren ſon effecte del temps de dit Rey Luys. De hont per poſar la proua en major apreto la opinio de *Carbonell*, y ſos ſequaces poden auer dit veritat, y no repugna eſſer la primera creacio de la ordinacio, y voluntat de Carlo Magno, y la efectuacio per dit Luys ſon fill.

[c] *Lib. 1. cap. 3.*

[d] *Lib. 1. c. 19. 20. lib. 2. c. 1. Marquill. vſat. cum dominus fol. 12.*

Eſta opinio obliga molt ſeguir eſſent en abono, y proua de tantes families nobles, y antiquiſſimes dels Comtats deſcendents dels dits primers titols, tant dels Barons, com dels altres, ſo es los Moncadas, Cardonas, Rocabertins, Pinos,

Erils, Torallas, Boixadors, Cẽtelles, Viladamanys, Guimerãs, Alemanys, Mataplanas, Dolms, y altres moltes que constan en los Chronicons, y nos sap d ells altre origẽ en estos Cõtats.

Les quals families, no menyscaban, ni lleuan la noblesa tenen altres moltíssimes tant antiquíssimes, ques troban en Cathalunya, y Comtats, com perço han volgut reprobar molts Escriptors esta opinio, per la noticia se tenia de moltes altres families tãt antiquíssimes, que en dits títols nos fan mensio, [a] com de Cruylles, Centelles, y altres que ja tenen lo origen de sa noblesa, del temps dels nou Barons, [b] per quant la experiencia mare dels desenganys ensenya, que desde la creacio del mon ha succehit que los auentatges, títols de honor, y officis (deixãt a part la voluntat de Deu que concorr) parlant quant al mõ, y successos mortals, se veu que dona, lo quel mon diu fortuna, a vns prosperitat sens balansa, ni mida, de altres mes auentatjats, y de majors parts, y merexer, y tot nos poden tenir, ni ocupar la mateixa honrra, auent ni de auer de majors, y menors restant mes memoria del afortunat per superior, y de major honor, no lleuant lo quilat, y calitat dels altres, que sens dupta agueren portat auẽtatge, si aguessẽ segnit en la nominacio les causes directes de creacios de oficis.

La segona opinio de la creacio, y graduacio de dits títols de Baronies, Comtats posan alguns Escriptors que foren fetes per Ramon Berenguer Comta de Barcelona, y sa muller Almodis Comtesa de Carcasona, assistint vn Legat Apostolich de Latere, anomenat Hugo de Sant Clement fill de Barcelona, qui es lo que communamẽt se anomena Hugo Cardenal en lo any 1040. segõs alguns, o cõ auerigua millor *Fra Diago* 1068. [c] en les corts celebraren en Barcelona ahõt se establirẽ los 174. vsatges antichs de Bercelona, cõpilats al volum de les constitucios, als quals se ordenà com en Concili tambe conuocat per dit Legat, per les coses Ecclesiastiques, y reformacio de les Esglesies lo conuenient per tots los casos, en particular reduynt, y reformant lo estat Eccleſiastich a viure segon regla de la Esglesia Romana en perpetua continencia, deixant lo offici Gotich, y la forma de celebrar Missa, que duraua encara la que S. Iaume hi auia deixat quãt passà a Espanya, anyadida en alguna cosa molt semblãt, a la ques canta en la Esglesia de Toledo, que te per nõ Muzarabe, y donant títols de potestats als Cõtes sobre los Vescõtes, y cõ aporta llargament *Diago*, [d] a mes se graduarẽ los estats, y títols de honor de tota la terra senyalãt los Vescõtes, Nobles, y Valuassors que teniã de estar subjectes als Comtes, y restaren exẽptes les cases dels nou Barõs, posãt aquelles al mateix grau dels Comtes, com escriuhen llargament *Beuter*, [e] *Diago, y Çurita*, ab los mateixos nõs, y títols dalt referits de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya. Esta opinio los mateixos Escriptors la refereixẽ, no la asseguran, posant moltes dificultats, la major de esser se feta dita creacio en dit tẽps donant per constant, y cert que segons consta dels actes de Cathalunya, ja abãs eren instituyts, y creats, com mes clar baix constarà.

Lo ques pot creurer es q̃ estauan ja instituyts, empero per les guerres, y altres respectes estauan fora dels ordens q̃ foren creats, y aixi dit Ramõ Berenguer los reduy a bõ estat, cõ lo dit Emperador Luys de son pare Carlo Magno com está dit, que generalmẽt confessar la creacio de aquest temps es error manifest, per quant en temps q̃ dit Comta de Barcelona se diu feu dites graduacions, fonch en lo mateix temps que establi per lleys escrites los vsatges com consta

[a] *Fr. Iaume Vieda bisso. de la restaur. de Espanya li. 3. c. 4.*

[b] *Çurita p. 1. lib. 1. c. 2. fo. 4.*

[c] *Lib. 2. cap. 59.*

[d] *Diago lib. 2. c. 58.*

[e] *Lib. 2. c. 15. Diago lib. 2. c. 60. Çurita dalt cotat p. 1. lib. 1. c. 10. fol. 20. col. 4. c. 16. fol. 20. col. 4.*

conſta dels mateixos Hiſtoriadors en eſt temps en Roſſello, y Cerdanya eren Comtes particulars, y Veſcomtes, Comitors, y Valuaſſors com baix ſe prouaran, los quals en ningun acte eren ſubjectes al Cõtat de Barcelona, a mes en dites corts quants ſe feren dits vſatges, ſols, y entreuingueren los titols de Cathalunya ſubjectes al Comtat de Barcelona, molts Comtes de Cathalunya com lo de Empuries, Vrgell, y altres noy aſſiſtiren, ni volgueren obſeruar dits vſatges, ſols, y entreuingueren los anomenats en lo principi dels vſatges, *hec ſunt vſalia, &c.* Y refereixen lo mateix *Beuter* en dit lloch, y los Commentadors Cathalans ſobre dit vſatge, y entre ells no ſi troban anomenats, ni los Comtats de Roſſello, y Cerdanya, ni ningun Veſcomte, ni Noble, ni Valuaſſor, ni Prelat, ni altre perſona de dits Comtats com en ells ſe pot veurer, tots los Eſcriptors eſcriuhẽ que foren fets dits vſatges de conſell, voluntat dels Magnats, Nobles, Prelats, y altres del diſtricte de dit Cõtat alli nomenats, enlos quals noy ha ningu de Roſſello, y Cerdanya, donant per cert que les hores ja erẽ ſenyors abſoluts en llurs Comtats ſens inferioritat al de Barcelona, com baix conſtarà, no es raho infalible que dita opinio tant general cõprenent Roſſello, y Cerdanya es errada?

Quant mes que com baix ſe prouarà, los Comtes de Roſſello, y Cerdanya ſempre eſtabliren, y ferẽ lleys a de part en llurs Comtats, en moltes de les quals ſe troba diſpoſat que nos tingues de judicar ſegons los vſatges de Barcelona, ſino per los de Perpinya, &c. fets per dits Comtes [a] de Roſſello, y Cerdanya.

La tercera opinio es que no foren creats cert numero de Comtes, ſino molts particulars, y de ells Veſcomtes cõ en Barcelona, Vrgell Aoſona, Empuries, y altres q̃ refereix *Calça*.[b]

La quarta opinio es que la creacio dels dits titols de Comtes, Veſcomtes, Nobles, y Valuaſſors, es de la entrada del Comta Ermengau de Mõcada, Princep de Cathalunya, com aporta *Calça*, [c] ahõt refereix tambe los altres de Roſſello, y Cerdanya.

La quinta opinio quey auia creats dotſe Comtes, es de *Calça*.[d]

La ſexta opinio es que noy ague creats Comtes, ſino que los caps de dits Comtats tenian lo ſenyorio al principi per los Reys de França, y apres allodials eren anomenats ab molts titols differents per vns de Princeps, per altres Marqueſos, Gouernadors, Comtes, y altres que cõſtarà, y aixi be de Duchs com apar en molts actes, y priuilegis antichs aſſenyaladament a la confirmacio quel Emperador Lotario feu al Conuẽt, o Moneſtir de S. Genis de Fontaynes en Roſſello que baix ſe cotarà, diu expreſſament que la confirmà apeticio del ſenyor Gofredo Duch de Roſſello; de manera que aqueix titol ſe li donaua per lo Rey de Frãça, per lo q̃ era Capità, cap, y ſenyor conforme eren los altres titols de Duchs antichs que dalt sõ explicats, ſi be apres ab tots los altres actes ſe troba anomenat Comta ell, y ſos ſucceſſors q̃ referiran baix en ſon lloch.

La ſeptima opinio ſon les faules de Fra Eſteue Barellas en la hiſtoria, y cẽturia dels Comtes de Barcelona dels demes creats per lo Emperador Carlo Magno en la Ciutat de Elna, lo qual ſi be nos vol molt eſforçar, y donar entenẽt que ha traduyda dita hiſtoria del Rabbi capdeuilla, ab tot de ſa hiſtoria ſe trau euidentmẽt que es vn impoſsible fictio, mereixedora de tenirſe en compta de llibre de Caualleria. [c] Altres opinions corren tretes de moltes memories, y actes antichs que hã trobada data dels anys abans dels Moros, y fan mencio de Comtes en moltes parts

[a] *Vſat. 1. tit. dels vſatges, y coſtumes eſcrites de perpinya lib. ma. fol. 1.*

[b] *En ſa chat. c. 13. fol. 55.*

[c] *Ca. 14. fol. 61. c. 17. 18. 20.*

[d] *Ca. 18. fol. 86.*

[c] *Diago lib. 2. c. 61. fol. 122.*

de Cathalunya, com en veritat jo he trobat vn acte authentich de la data del any quatrecents vuytanta y dos, que anomenà Comta de Rossello, y apres corejant ab lo original es estat del any 1102. y aixi se trobaran altres opinions de actes, y dates errades.

Capito XII. De les rahons prouan succintament qual de dites opinions es mes conforme, y altres resolucions en esta materia tretes de tots los Escriptors.

DE tanta diuersitat de opinions encontrades entre los Escriptors se trau que sols se dupta, y difficulta en tres fets principals, los demes tenen de ells dependencia.

Lo primer es en la entrada, y en la historia de Otger Cathalo, y dels nou Barons.

Lo segon si Carlo Magno entrà, y vingue ab sos exercits a Espanya, o son fill Luys en son nom.

Lo tercer la forma de la creacio dels dits titols de Comtes, Vescomtes, Comitors, y Valuassors, si foncb per Carlo Magno, y ab quin modo.

Los demes fets que altercan, tots son dependents de aquestos tres, y de ells prenen la resolucio affirmativa, o negativa seguint quiscu la opinio li apar mes conforme com se ha dit al capitol precedent.

En los demes fets, y casos tots los Escriptors concordan, y de tanta diuersitat de coses a mon judici se trauhen les seguents resolucions, y conclusions per tots rebudes, y aprouades, que me ha aparegut assi sumarles per esser necessaries al institut del present llibre, y no tenir de cansar al Lector ab llargas digressions

La primera es que la major potencia, y esfors de la expulsio dels Moros de França, y en seguiment apres de Rossello, y Cerdanya, y Cathalunya fonch comensada per Carles Martell Princep dels Francesos en Aquitania, y continuada apres per lo Rey Pipino de França, y Carlo Magno, Luys Pio, y los demes Reys com baix constarà.

Segona que de dita expulsio resta Rossello, Cerdanya, y Cathalunya baix lo domini, y senyorio dels Reys de França, y lo primer fonch del Emperador Carlo Magno gouernat per ell, o per son fill.

Tercera que abans de dita expulsio de Moros, y Reys de França noy auia aguts en Rossello, Cerdanya, ni Cathalunya dits titols, ni gouern de Comtes, ni Vescomtes, ni dels demes com prouan *Calça*, [a] y *Diago* de les mateixes Chroniques.

Quarta quel gouern, y administracio posaren dits Reys de França, en dites parts foren de certs oficials ab titols de Comtes, tenint sols la administracio, y gouern en nom de dits Reys, fins quels donaren en libero, y franch alou, com apar en particular de tots los actes reburs en Carhalunya del Comtat de Barcelona de Bara, Bernat, Vifre, o Godofre, Salamò, tots administradors ab titols de Comtes, fins a Vifre Segon que rebè dit feu, y de ell se continuaren los demes Comtes particulars, y aixi dels de Rossello, y Cerdanya com baix constarà.

Quinta que los titols de Comtes, y aixi be los de Vescomtes, Comitors dits apres Nobles, y Valuassors, y de Barons, y Baronies eren ja del mateix temps de dits Comtes, y Reys de França, com apar de totes les mateixes lleys, y vsatges, que a les ores se comensaren a establir per los mateixos Comtes, y foren apres rebudes, y continuades ab los mateixos titols.

Sexta no cõsta de altra creacio de dits

[a] *Cap. 13 fol. 67. c. 17. 20. Diago li. 2. cap. 1. fol. 88. a la fi.*

dits titols de Barons, Comtes, &c. en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y aixi tenint de confessar que fonch vna, o altre, si be noy ha ninguna de certa, empero es mes prouada la primera, que foren ordenats per Carlo Magno vingues en Espanya en persona, o no, effectuats apres per Luys Pio son fill, primer ab la nua administracio, com a officials, y ministres dels Reys de França, donats apres en proprietat, y feu libero. Esta opinio se conforma ab tores les lleys antigues, y modernes de dits Comtats, y mes rebuda, com dalt està prouat al capitol precedēt, majorment cō sien conformes dels altres semblants titols eren a Aquitania, de hont vingueren los que poblaren, y donaren lo nom, y titol a Cathalunya, y era la mateixa forma de gouern, presumpcio vehementissima, puix de ells nos troban en Arago, Valencia, ni altres parts de dita manera. [a]

[a] *Calça c. 22.*

7. Que tant al temps que dits Comtes tenian sols la administracio, cō apres la proprietat, y titol en libero alou, se compta en tots los dits Comtats dels anys del Reynat dels Reys de França, y se ven observat en tots los actes, testaments, y escriptures authētiques de dits Comtes que baix se farà mencio, fins lo Concili provincial se celebrà en Tarragona any 1180. ahont se mudà lo Kalendari que los Notaris no vsassen lo dels anys dels Reys de França, sino de la Encarnacio de nostre Senyor, com escriuhen *Çurita, Beuter, Carbonell*, si be erran en lo any quel fan del 1380. y a de ser 1180. com proua lo Doctor Menescal fol. 45. seguint la opinio de Esteue Garibay; de manera que los anys, y gouerns, y fets dels Comtes de Barcelona, Rossello y Cerdanya se han tingut de traurer dels anys dels gouerns dels particulars Reys de França, que altrament era impossible, com nos posassen les dates en dits actes de Natiuitat del Senyor, ni de la era, ni ningun altre, sino sols dels anys del gouern del Rey de França que presidia, com es notori en tants milanars de actes ques troban en tots los Archius de Cathalunya, y en les mateixes constitucions. [b]

[b] *Const. 6. tit. de de pau, y treua.*

Per lo que me ha aparegut deuia succintament referir, y donar noticia dels Reys de França que gouernaren en dits intermedis per millor prouar los anys del gouern de nostres Comtes, y quals foren de la Natiuitat del Senyor per traurer be lo compte, se han de saber per força los anys que gouernaren dits Reys de França, quals foren de la Natiuitat del Senyor, estos referirè trets de les Chroniques verdaderes Espanyoles, y Franceses per entrar apres a vnirlos ab los anys del gouern dels Reys de Arago, y continuar fins lo present del any 1628. que es lo que corr lo dia de la present impressio.

Capitol XIII. Dels noms, y genealogia dels Reys de França tinguēren senyoria a Cathalunya, Rossello, y Cerdanya desde la expulsio dels Moros.

LOS noms, y genealogia dels Reys de França comptan, y diuideixen tots los Chronichs mateixos naturals, y estranys en tres cepas, rassas, o families.

La primera es de *Pharamunt* del any quatre cēts y vint, de la Natiuitat del Senyor fins a *Childerich Rey*, any set cents cinquanta y hu, en lo qual intermedi passaren vint y vn Reys differents, los noms dels quals, y llurs fets descriuhen

llargament dites Chroniques, en particular la continuada ala fi dels Annals Franceſos de *Arnaldo Ferronio.* Eſtos Reys no tingueren ningun domini ni ſenyorio, ni de elles ni ha ningun fet en Eſpanya, y aixi ſols me acontentarè deixarlos referits als Auctors corats.

La ſegona familia comenſa a *Pipino fill de Carles Martell*, Princep dels Franceſos any 751. lo qual mori any 768.

[a] *Çurita lib. 1. c. 3. 4. 5. 6.*

A dit Pipino ſuccebi Carlo Magno, lo qual mori en Aquiſgran a les Kalendes de Febrer. 813.

[b] *Beuter lib. 2. c. 13.*

Luys Pio ja tingue lo gouern de la Aquitania, y demes parts, viuint ſon Pare del any 801. per la diuiſio auia feta dit Carlo Magno ab ſos fills quant ſe aná a coronar Emperador en Roma. [b]

[c] *Çurita p. 1. li. 1. c. 3.*

Lo qual Emperador donà lo caſtell de Arrià en Conflent a Vifre Caualler Godo, lo any 816. [c] ſi be ha errat quel fa de Roſſello, y veradera ment es del diſtricte del Comtat de Cerdanya.

[d] *Zurita p. 1. li. 1. c. 4.*

Mori dit Luys Pio a 12. de les Kalendes de Iuny 840.

[e] *Mier. in cõſt. 8. cur. Alfon. 1. Mõtiſo. col. 3. & in cõſt. 4. in curia Iacobi 2. col. 4. n. 44. Marquil. in vſatico cum domin. col. 4. Oliba in vſati. aliũ nãquec. 1. n. 17.*

Aqueſt fonch lo qui acabà de guanyar dels Moros lo Principat de Cathalunya, [e] concedi als Eccleſiaſtichs de ella grans priuilegis, manà reſtaurar la Eſgleſia de Barcelona, dedicada ala inuencio de la S. Creu, y altres de Cathalunya.

Aqueſt Rey fonch tambe lo primer elegit per noſaltres ab pactes, y de aqui ſe diu ab veritat que tenim Rey per eleccio ab conuencio, y pacte, y de aqui venirnos gouernar per lleys conuencionals, y paccionades, [e] com mes clar ſe prouarà baix lib. 5. cap. 2. Ahont ſe veura que elegintlo a ell podian a qualſeuol altre de Europa. Feta dita eleccio a ell, y a ſos ſucceſſors, y ab los pactes referits, de ell ha ſuccehit per medi dels altres lo Rey noſtre Senyor que a vuy es (Deu conſerue molts anys) per llegitima ſucceſſio, de la manera ſe dirà als capitols ſeguents.

25. *Emperador Carlos Caluo*, mori en Mantua prid. dels Idus de Octubre 878.

Aqueſt fonch lo qui concedi tantes llibertats, prerogatiues, y priuilegis a la Ciutat de Barcelona, que baix ſe fara mencio *lib. 4. c. 3.* [f] *Zurita p. 1. lib. 1. c. 6.*

26. *Luys Balbo 880.*
27. *Luys, y Carlo Mano. 885.*
28. *Carles Craſſo. 890.*
29. *Odo. 900.* [g]
30. *Carles lo ſimple en Perona 926.*
31. *Rodulpho. 929.*
32. *Luys dit Tranſmarino 955.*
33. *Lothario en Rhemis. 986.*
34. *Luys no Regnà ſino vn any.*

[g] *Zurita lib. 1. c. 8.*

Adaqueſt Rey ſe acabà la linea, y cepa de Carlo Magno, y començà la tercera los noms, y genealogia dels Reys aguera deixats cõ la primera, ſino quels aurem de trobar altra vegada ab les concordies, y actes, guerres, y empenyo dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya que eſtigueren en temps de dos Reys de França, y aixi es eſtat neceſſari referirlos tambe.

Lo primer que començà eſta familia fonch *Hugo Capet*, del any 988. mori 996.

36. *Robert. 1030.*
37. *Henrich. 1060.*
38. *Phelip. 1109.*
39. *Luys Craſſo mori. 1138.*
40. *Luys Iunior. 1180.*
41. *Phelip Adeotato. 1223.*
42. *Luys Pare de S. Luys. 1126.*
43. *Sant Luys. 1270.*
44. *Phelip. 1285.*
45. *Phelip. 1313.*
46. *Luys Hutino. 1315.*
47. *Phelip Longo. 1320.*
48. *Carles. 1327.*
49. *Phelip Valeſio. 1349.*
50. *Iuan. 1363.*

51. *Carles.*

51. *Carles 5. lo saui. 1380.*
52. *Carles 6. 1422.*
53. *Carles 7. 1460.*
54. *Luys 11. 1483.*
55. *Carles 8. 1497.*
56. *Luys 12. 1515.*
57. *Francisco Valesio 1. 1546.*
58. *Henrich 2.*
59. *Francisco 12. 1560.*
60. *Carles 9. 1574.*
61. *Henrich 3. 1589.*
62. *Henrich 4. 1610.*
63. *Luys 13. que a vuy any 1628. Regna.*

Capitol XIIII. Dels noms, y Genealogia de les families dels dits Barons, Comtes, Vescomtes, Nobles, y Valuassors, y en particular del Comtat de Barcelona.

LOs noms propris, y appellatius de les persones, llinatges, y cases que primer tingueren los dits titols de honor en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y genealogia, y titols de les cases principals no las escriuhen los Historiadors tant individuadament, sols resta la memoria prouable dels linatges anomenats ab dits titols que a vuy conseruan lo mateix nom, tenint de vna part la proua de noblesa, y antiguedat fins conste de altra, los dels principals Comtes aixi be se ha de pendre lo titol del Comtat de Barcelona, y aixi dels demes, quels altres noms tenian de casa no pot constar sino apres ab los noms propris que quisseu foren anomenats. Tenir de fer mencio de tots seria auer de compendre molts volûs, y aixi puix ja lo Doctor Menescal ha fet Cathalogo tant llarch dels noms de les families principals dels Comtas, sols sumare los tres principals dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya ab la noticia dels quals se vindra a tots los demes baix de ells compresos segons lo institut del libre.

Los noms, titols, genealogia, historia, y fets memorables dels victoriosissims, glorioſos, triumphadors, antiquissims, y nobilissims Comtes de Barcelona, y Cauallers Godos de linatge, escriuhen molts Historichs,[a] tent de ells copiosos llibres entre los quals fra Francesch Diago proua ab veritat esser la familia, y cepa, mes clara, antiquissima, y vertadera de tota Espanya,[b] de la qual per linea recta descendeix lo Rey nostre senyor Phelip III. que Deu per molts anys conserue, y aixi puix tant Escriptors dells han escrit sols sumariament los referire seguint lo fil, y institut comensat.

1 Lo primer se troba Sonch Bara per custodia, y administracio del Comtat, adaquest com a traydor se li lleuà lo any 805.

2 Bernat aquest lo deixa per esser Camarer del Emperador Luys Pio Rey de França. [c] 839. anomenat per molts Bernat Barcino de Arria.

3. Vuifredo, Guifre, Iofre, o Godofre Sonch senyor del Castell de Arria en Confient natural dela mateixa terra elegit per lo Emperador Luys Pio del qual naixen tot los demes Comtes de Barcelona, y Princeps de Cathalunya mori 858. [c]

4. *Salamo. 860.*

5. *Vifre. 2. dit Pelos fill de dit Vifre primer. 912.*

Aquest Comte prengue les armes que son a vuy las quatre Barres de Arago vermelles, ab camp de or, dela manera esta baix proua c. 16. [d] Sonch tambe lo qui comensa ha rebrer en libero, y franch alou lo Cõtat de Barcelona [e] any. 873. com baix constara.

6. *Vifre, o Vifredo. 3. 914.*

[a] *Garibay compẽ. histo. lib. 31. cap. 24. Beuter li. 2. c. 11. 13. Fra Diago Carbon. Zurita Borrrel. d reg. catho. prestã. c. 46. nu. 337. Lucio Mari. histo. hispan. lib. 8. Germ. graphus libr. 2. Ado. Viennense chro. etate 6. sub anno 410. 796 802. Rodericus Archiepisc. Tolet. de reg. hispan. li. 6. c. 2. & 3. Paulus Morigius in histo. religio. c. 62. Boter. relatio. vniuer. li. 1. c. 4. Zurita p. 1. lib. 1. c. 15. 20.*

[b] *Zurita p. 1. li. 1. c. 3.*

[c] *Beuter p. 1 c. 30. Calça c. 13. ala fi*

[d] *Garibay compẽ. histo. lib. 31. c. 25.*

[e] *Oliba de iure fisci c. 6. n. 5. Pons de Icart de las grãdesas de Tarragona c. 24 fol. 139. Zurita p. 1. li. 1. c. 9. fol. 11.*

7. *Mir. 929.*
8. *Sunyer. 949.*
9. *Sinofredo. 964.*
10. *Borrell. 993.*
11. *Ramon Borrell. 1017.*
12. *Berenguer. 1035.*

[a] *Zurita p. 1. lib. 1. c. 16.*

Aquest Comta es lo qui feu tributaris a dotze Reys Moros,[a] repartí tota la terra als Barons, y demes li auian aiudat, y seruit [b] reuocà, les lleys Goticas, celebrà corts en Barcelona, graduà los estats, titols, y estamẽts de la terra, feu exemptes les cases dels nou Barons, y posà al mateix grau dels Comtes, donà la Seneschalia de Cathalunya, a Ramon Mir Baro principal, confirmà les antigues franqueses del Comtat de Barceloa a 7. de Iener any dela encarnacio 1025. com apar en lo Archiu Reyal de Barcelona. [c]

[b] *Zurita en dits cap. 16. 20.*

[c] *Zurita p. 1 lib. 1. capti. 12.*

13. *Ramon Berenguer. 1076.*
14. *Ramon Berenguer. 2. 1083.*
15. *Ramon Berenguer. 3. 1131. qui prengue lo habit, y feu profession de Religios del Temple de Hyerusalem.*
16. *Ramon Berenguer. 4.* casa ab Dona Patronilla filla del Rey Don Ramiro d' Arago any. 1137. De aqst matrimoni per raho de pacte expres en los capitols matrimonials entraren les armes de Cathalunya (lo origen de les quals se a feta mencio dalt cap. 16. del primer libre) esser ho tambe de la corona de Arago, y deixar las antigas tenia de Sobrarbre Creu blanca, y quatre caps de Moros, y restà vna de les majors prerrogatiues gosan los Comtats de Barcelona que les armes de son Cota ajan de prendre dales dels primers Reys Reys de Arago, y Sobrarbre, y tants altres Regnes a ells subjectes les causes perque podra veure coleccion en les Chroniques.

[d] *Zurita p. 1. lib. 2. ca. 1. fol. 58. col. 4*

Estes mateixes armes son les que donà lo Rey Don Iaume per insignia al orde de nostra Senyora de la Merce q̃ ell funda, cõ a senyal mes estimat, y principal tenia de sa corona. *

* *Zurita p. 1. li. 2. c. 71*

De dit matrimoni tingueren tres fills, so es Ramon Berenguer lo any 1152. despres dela mort de son Pare anomenat Alphonso, o Ildephonso, Don Pedro, Don Sancho, qui fonch Comta de Rossello, y Cerdanya, y dos filles Dulça, y Eleonor. [e]

[e] *Çurita p. 1. lib. 2 cap. 20. Beuter cap. 18.*

Tot lo temps visque la Reyna Dona Patronilla may tingue nom de Rey dit Ramon Berenguer sino de Princep de Arago [f] feu testament dita Reyna a Barcelona als 2. de les nou de Abril 1152. [g]

[f] *Çurita p. 1. lib. 2 c. 1. Diago lib. 3. cap. 1.*

Lo dit Ramon Berenguer auent regit 33. anys, y fundat lo monestir de Poblet * auent viscut santament mori a 4. del mes de Agost [h] feu testament, y deixà lo Comtat de Barcelona, y totes les demes terres tenia al hereter del Reynat de Arago, acceptat lo Comtat de Cerdanya que deixà ha Don Pedro fill 2. ab tota la terra que Bernat Guillem Comta de Cerdanya tenia al temps mori, y la senyoria de Carcassona ab tota sa terra ab lo feu de Trencauall Vescomtat de Beses, y tot lo dret tenia ala Ciutat de Narbona per lo feu que Ermangauda Vescomtesa de Narbona sa neboda tenia, ab tal condicio que tots los dits estats tingues per lo Infant Don Ramon son Germa major, y regonegues en ells senyoria, y li fes homenatge Per aquells, y fos son vassall. Tenia de tenir los dits estats lo fill major fins a tant dit Don Pedro se armas Caualler, y en cas quel dit Don Pedro moris li succehis Don Sancho son fill 3. als quals substitui en los demes Regnes, y estats, y com mes llargament refereix *Curita.* [i]

* *Çurita p. 1. lib. 2. p. 1. c. 47*

[g] *Beuter lib. 2. ca. 18.*

[h] *Çurita lib. 2. ca. 19. 20.*

[i] *Lib. 2. capit. 10*

Mort dit Ramon Berenguer resta senyora la dita Dona Petronilla sa muller la qual a 14. de Iuny 1163. feu donacio de tot lo Regne de Arago ab tots los drets al Infant Don Alphonso qui ja tenia 12. anys apro

bant

bant lo teſtament de ſon marit ab
[a] *Zurita lib. 2. ca. 23.* la mateixa ſubſtitucio, [a] mori dita Reyna en Barcelona a 18. de Octubre. 1173. reſtant lo dit Alphonſo Rey de Arago, y Comta de Barcelona, ahont ſe acaba la linea de particulars Comtes de Barcelona, y comenſa lo dit Succeſſor de dit Comtat per linea maſculina fill proxim, y deſcendent dels Comtats de Barcelona eſſer Rey de Arago ſens deixar la honrra, y titol particular de ſos Pares de Comta de Barcelona.

Ab la noticia ſe a donat dels dits Comtes de Barcelona ſe a de ſaber, que es eſtat donarla tambe dels demes de Cathalunya, com la refereixen los mateixos Hiſtorichs per dos cauſes la vna per lo que tots ells aſſenyaladamẽt los de Vrgell, Beſalu,
[b] *Çurita p. 1. lib. 1. cap. 9. fol. 15.* Gerona, Empuries erẽ a ell feudataris; la ſegona per lo q̃ a tots ells, y als demes de Cathalunya vingue ſucchir, y goſarho tot per ſon Comtat, com dalt a conſtat, tots eſtan cõpreſos avuy ab titol de Principat de Cathalunya, y del Comtat de Barcelona, com dalt eſta prouat, com ſe veu obſeruat en totes lleys de Cathalunya que anomenar lo Comtat de Barcelona, o Cathalunya, o lo Principat de Cathalunya tot es vna mateixa coſa.

Lo Comtat de Cerdanya, no es dels termens de Cathalunya, y es del Comtat de Barcelona en reſpecte de auerlo ſucchehit lo Comta de Barcelona, abans de vnirſe ab la corona de Arago, com baix conſtara, y apres torna apendrer particular, y different titol de Comtat de Cerdanya, del de Barcelona, com ſe veu ab los titols del Rey de Comta de Barcelona, y ames de Cerdanya, y aixi mateix en totes les conſtitucions.

Del de Roſſello, es ſens ningun dupta com may, ni abans, ni deſpres ques vnis lo Comtat de Barcelona ab la corona de Arago ſia eſtat de ſon diſtricte ni menys apres com ſia eſtat differẽciat en tot; d aqui eſcriu *Mieres* [c] quels Comtats de Roſſello, y Cerdanya no ſon dels termens del Comtat de Barcelona ſino lo demes de Cathalunya. Demanera que tota Cathalunya eſta compreſa baix lo titol de Comtat de Barcelona com eſta prouat dalt; y no los altres Cõtats de Roſſello, y Cerdanya.

[c] *Mieres 2. p. fol. 47. col. 10.*

Capit. XV. Dels nom, y Genealogia dels Comtes particulars de Roſſello Gerart Primer, Bernat Primer, Armangol, y Gerart Segon de aqueſt nom.

NO es raho donar noticia tant ſumaria dels noms, Genealogia, y deſcendencia dels Cõtes de Roſſello com dels de Barcelona, com de ells, y aja impreſſos tãts volums, y dels de Roſſeſſello en particular fins aſsi ningu, y aixi ſe me ha de donar llicencia de allargar la pluma en referir los Comtes particulars quey a agues de Roſſello trets de actes, eſcripteures, y notes antigues de dits Comtats, y delque tant ſeparadament han deixat eſcrit los Hiſtorichs; ſols referire aquells ſumariament dels quals he trobat ſols memoria, en lo demes faltara ſinos ſatisfa lo Lector quant trobara altres en altra part, podra ajuſtar que jo no he viſt altre Auctor fins aſsi qui aja eſcrita llur deſcendencia quem puga a ell referir.

Lo primer Comta de Roſſello, y encara com ha Adminiſtrador, y Gouernador per los Reys de França ques troba, fonch aquell Gerart Roſſellio que eſtà dalt anomenat, tant per raho del nom ques conforma ab molts altres, hi ague d aqueix nom, com tambe de ſos fets com ha conſtat

constat foren en la terra de Rossello, y aixi apar ab alguna congruencia deuia ser Comta, empero de ell nos te altra proua.

Lo II. Comta fonch lo que tingue lo gouern de la Regio que a les ores anomenauan Gotia, que segons se troba ab totes les Chroniques Cathalanes, era tot lo que es avuy Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y gran part dela Prouincia Narbonesa, que en nostra era se anomena Lengadoch, que confina ab estes Regions; deuia esser sens dupta tota la part que ab la vltima entrada dit Luys conquista desde Narbona fins ha Barcelona, dela qual fonch Gouernador vn Princep anomenat lo Comta Bernaldo, gran priuat del Emperador Luys, lo quis posa en la Genealogia dels Comtats de Barcelona anomenat Bernat, [a] aquest ho era tambe de Rossello, com apar del dit, y ames del que escriuhen *Beuter, y Çurita,* [b] dit Bernat aiudat dls Cauallers de Cerdanya, Capsir, y Rossello continuaren la expulsio dels Moros, y que apres lo Emperador deixa en Rossello lo Comta Armengol de Empuries, qui es lo primer Comta se troba continuat en escriptures authentiques de Cathalunya, demanera que aquest Armegol, ho fonch tambe de Rossello, y lo III. despres que dit Bernat tingue de ser residencia en Barcelona.

[a] *Zurita p. 1. lib. 1. cap. 4. Beuter. 2. ca. 12. 13. alasi*

[b] *Lib. 2. cap. 12.*

En lo intermedi mateix del gouern del Comta Guifre Pelos de Barcelona escriu *Marquilles,* [c] que lo Comta de Rossello anomenat Girart mori sens fills, y deixa lo Comtat al Rey de França, y que dit Guifre Pelos lo prengue en son poder en nom, y per part del Rey de França, y que seguentment poc temps despres mori sens fills lo Comta de Cerdanya, y deixà lo Comtat al Rey de França, q̃ tambe prengue dit Giofre Pelos en ses mans en nom, y per part del Rey de França, y que seguentment poc temps despres mori sens fills lo Comta de Cerdanya sens anomenarlo ab lo propri nom, pero segons se trau dels demes Escriptors en est temps era Salamo Comta de Cerdanya com baix constara. Lo qual aixi be deixa lo dit Comtat al Rey de França posantse enpossessio lo dit Guifre en nom del dit Rey com del de Rossello, no escriu lo any pero ha de ser del any 877. que entrà Guiffre al Comtat fins 912 que mori. Del ques trau apropositi dels Comtes de Rossello queaquest Girart es lo quart Comta de Rossello, II. de aquest nõ per quant del temps ques escriu del primer, passan 100. anys, y es forços sia altre Girart. Es tambe lo primer Comta ques troba tenir lo dit Comtat libero com apar de auerlo deixat liberament al Rey de França, y de aqui es per dits Escriptors anomenat ab titol de Comta quels altres foren sols del gouern, y administracio,

[c] *En lo vsat. cit dominus fol. 12. col. 4.*

Si altres Comtes se troban en dates mes antigues, tingan per cert es error de impresio, o escriptura, com dalt esta aduertit cap. 11.

Capitulo XVI. De Guifre Pelos V. y Vifre VI. Comtes de Rossello.

DIts Cõtats de Rossello, y Cerdanya entraren altra vegada baix la total senyoria, y domini dels Reys de França, y en nom de ells administrats per dit Vifre Pelos cõ lo de Barcelona en feu, y en nom del Rey de França, en temps tambe del Emperador Carlos Caluo, [d] si be se erra en lo q̃ diuhen alguns Escriptors que dit Emperador donas a dit Vifre primer senyor de Arria, lo Comtat de Bercelona, com ja lay agues donat Luys Pio son Pare, deu voler dir que dit Emperador Carlos

[d] *Çurita lib. ca. 6.*

los Caluo per ocaſio que dit Vifre. II. dit Pelos acàbas de expellir los Moros de Cathalunya, que cada dia la apretauan, y ſe lin eren entrats eſtant feruint a dit Emperador en la guerra de Normandia, y Flandes, com dit Emperador no li pogues aiudar li feu merce de remetrer, y enfranquir los feus dels Cõtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya que poſſehia, y ſon Pare Luys auia donat concedintlo apres en libero, y franch Alou, com conſta de totes les Chroniques, [a] ſibe diſcrepan en los anys vns 874. altres 884. aixi be differencian vns entenent que ſols fonch en feudacio pero com reſulta de les Chroniques Cathalanes, y del poder, y ſenyorio tingueren dits Cõtes ſens dependencia del Rey de França, com ſe prouara, fonch libera, y francha conceſsio.

Aixi be donà a dit Comta en dita guerra de Normandia, les armes que avuy goſa la corona de Arago, quatre barres vermelles en cãp de or; apeticio del mateix Comta poſant lo Emperador la ma a vna de les ferides auia rebudes dit Comta en dita guerra, que eſtauan brullant ſanch, y trahentla tota enſangrentada ſenyala ab los quatre dits, que lo pulgar noy arriba, quatre ſenyals llarchs ſobre lo eſcut en camp de or ſens deuiſa portaua lo Comta dalt abaix, y de aqui comenſa tenir noues armes. [b]

Eſtes armes eſcriuhen alguns Auctors [c] ſe donaren per lo Rey Luys any 883. pero los demes concordan fonch per dit Emperador Carlo Caluo, ſia de vna manera, o de altre, eixes ſon les armes ſe donaren als Comtes de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya les quals ſols reſtaren en los Comtes de Barcelona quels de Roſſello, y Cerdanya ſucceſſors prengueren altres com baix conſtarà.

De aqueſt Comta Guifre Pelos, reſtaren tots los dits Comtats liberos, y franchs de ſenyoria del Reys de França alomenos ab titols propris de Comtes, y no de adminiſtradors.

Dit Cõta Vifre Pelos mori ſegõs la Genealogia de los Conſtitucions de Cathalunya lo any 912. ſibe *Curita*, [d] poſa any 914. a 16. de les kalendes de Mars ſe creu ha errat poſant dit Vifre Pelos per altre Vifre III. fill ſegon de Vifre Pelos, com concilia *fra Diago*, [e] aqueſt tambe fera altre Comta VI. de Roſſello, y Cerdanya mori ſens fills ſucchehint ſon germa Mir. Demanera que ha conſtat que dit Comta Vifre Pelos auia deixats quatre fills, Rodulpho, Monge del Moneſtir de Ripoll que ell auia fundat, lo II. dit Vifre, lo III. Mir que ſucchehi en los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya, y a Sunifredo anomenat Sunyer Comte de Vrgell. [f]

Capit. XVII. De Mir VII. Comta de Barcelona, y Roſſello, y de Girart III. de aqueſt nom ſucceſſor particular en lo Comtat de Roſſello, y VIII. Comta Vifre IX. Comta de Roſſello.

Mir ſucchehi als Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya a Vifre. III. ſon germa, [g] lo qual en ſon viuint donà libera, y gracioſament a vn Magnifich Caualler anomenat Girart, lo Comtat de Roſſello [h] que ſegons lo temps entrà en lo gouern dit Mir, degue fer eſta donacio en lo intermedi dels anys. 920. De dit Gerart III. de aqueſt nom tornà entrar lo Comtat de Roſſello a particular Cõta, y fonch VIII. de Roſſello, y en eſta opinio no repugnan, ni contradiuhan los demes Hiſtoriadors, perque ja ningu

[a] *Marquilles ẽ dit vſat cum dominus Diago lib. 2. ca. 7. Lucio Marineo ca. 9. Beuter lib. 2. ca. 13. Carbonell. fol. 46. in Pons de Icart d las grãdeſas de Tarragona. ca. 24. fol. 140.*

[b] *Diago lib. 2. ca. 7 Beuter lib. 2. ca. 13.*

[c] *Beuter lib. 2. ca. 15.*

[d] *Lib. 1 cap. 20.*

[e] *Lib. 2 cap. 15.*

[f] *Curit. c. 8.*

[g] *Lucio Marineo lib. 9*

[h] *Marquilles à lo vſat cũ dominus fol. 13. col. 1.*

gu de ells fa mẽcio mes quels Comtes de Barcelona, ho foſſen de Roſſello, com los poſan encara de Cerdanya.

De dit Gerart any 920. fins. 981. que *Çurita* [a] aporta Vuifredo Cõta de Roſſello no he trobat Hiſtoriador, ni acte que aja fera memoria de altra Comta, ycom de dit intermedi, y aja temps ygual ſe pot dir que adit Gerart ſuccehi Vifredo lo qual fonch caſat ab Auan Comteſa, y tingueren a Somario fill Bisbe de Elna; los quals Auan, y Somario donaren a Santa Eulalia de Elna, lo Alou de Trullas com apar ab acte rebut a 3. de les kalendes de Agoſt any 18. del Regne de Lothario que corria any de Chriſto 973. [b] Refereix tambe lo mateix *Zurita*, en dit lloch que de aqueſt Vifredo baixaren los Comtes de Roſſello, lo que ſera de Pare a fill puix no podia eſſer lo primer que en noſtre cõpta es ja lo noue Comta, adaqueſt Vifredo concedi lo Rey Lothario de Frãça que poblas a Cobilliure que eſtaua erm, y era molt important lloch per la entrada de Roſſello, y Empuries aferca la Ribera del mar a vn port molt comodo que eſtà alas ruinas de la antiga Illiberis, per ell, y per ſos ſucceſſos perpetuament ab tots los termens que eren ſeparats, y diſtincts del Comtat de Roſſello.

Aixi be dit Emperador Lotario apellicio del dit Comta Vifredo, o Gofredo de Roſſello ab ſon priuilegi dat a Laudimio Ciutat Reyal any dela Incarnacio del Senyor 981. 7. dels Idus de Iuliol 27. de ſon Regne confirmà totes les ſenyories, termens, rendes, y altres drets que dit Comta, y altres auian donat al monestir de S. Genis de Fontaynes en Roſſello eſpecificantlos tots en particular, com llargament en ell ſe conte.

Aqueſt Comta viſque molts anys per quant encara lo any 1061. ſe troba que Vifredo Comta de Roſſello viuia com apar ab la donacio feu a S. Genis de Fontayns en Roſſello. 11. Kalendes de Abril 1061. ja que no fos fill anomenat ab nom de Vifredo. Lo que es molt conforme a veritat, perquant ab lo mateix acte anomena Aldayza ſa muller, y la muller del altre Vifredo dalt anomenada Auan.

En lo intermedi de eſtos anys ſe troba notat que eſſent ſenyors particulars abſoluts los Comtes de Roſſello auian deixades les primeres armes de les 4. Barres vermelles en camp de or, y prengueren ab different forma, ſo es vn eſcut camp de argent ab dos faixes al traues de color blau, y ſis flors de Liri de or, tres dins cada faixa.

La figura de eſtes armes, y las faixas flors de Liri, y colors explica llargament *Caſan.* [c]

De la manera prengueren eſtes armes nos troba memoria ſols ſe cõiectura eren cõformes las dels Reys de França teninc los mateixos colors de blan, y flors de Liri de or ſi be ſegons opinio de alguns aqueſtes en França, ſon molt noues lo ques te per mes cert es que ſon les mateixes que vſauan los Comtes particulars de Roſſello, com encara les conſeruà la Illuſtre, y Noble confraria de S. Iordi dels militars, y Nobles de Roſſello, y Conſſent en lo ſello de dita confraria, en lo mig de les armes de Arago.

Capit. XVIII. De Guinart X. Comta de Roſſello, y Iaufre Guinart. XII. Vifre o Iofre. XIII. y los fills tingue ja ab titols de Comtes en vida de dit Iofre.

EN lo any 1068. eſcriuhẽ *Maria na*, y *Zurita*, [d] que Guinart Comta

[a] *Lib. 1. capit. 9.*

[b] *Lib. del capitol de Elna. fol. 252. num. 2.*

[c] *In Catha. glo. mundi p. p. conſidera. 38. ab 100. concluſio 5.*

[d] *De reb. Hiſpan. en dit any. Zurita lib. 1. cap. 20 alaſi.*

Comta de Roſſello poblà la Vila de Perpinya, en lloch ahont a vuy eſtà, que abans noy auia ſino dos hoſtals, ques anomenauã de Bernat de Perpinya, cerca les ruynes de la antiga Ruſſino, de hont lo Comta prengue lo nom. Aqueſt Comta ſi be es veritat ques troba en eſt any lo X. Comta, no empero que fundas la Vila de Perpinya, ſino rehedificà ja fundada, com conſtarà baix, [a] ahont transferi la caſa, y habitacio que fins aqui auian tinguda dits Comtes en Roſſello, lo lloch ahont lo Comta edificà ſa caſa, fonch en la mateixa, y caſa propria que ſon ſucceſſor lo Comta Arnau Gaufre donà, que ſeruis per Hoſpital General en la Vila de Perpinya, com llargament conſta en lo acte de donacio feta a 2. de Abril 1116. que es la mateixa ques continua, y a vuy encara ſerueix de Hoſpital en la Vila de Perpinya.

[a] *Lib. 4. cap. 5.*

Lo Cardenal *Ceſar Baronio* en ſos Annals, [b] any 701. y 713. inueſtigant les cauſes de la perdua de Eſpanya, per la conquiſta dels Moros, inuentà vna entre altres, que fonch caſtich de Deu, per lo que negaren ſos Reys lo feu feyen de Eſpanya a la Eſgleſia, y que apres lo Papa Gregori VII. ab ſas Epiſtolas, [c] dirigidas als Princeps voldrian pendre la cõquiſta de Eſpanya, feta al poſtrer de Abril 1073. en particular fa commiſſio al Comta Duuolo de Roſſello, ques offerì entrar en la conquiſta, y com mes llargament en ella ſe contè, del que trauhen alguns que en eſt any era dit Comta en Roſſello. Volent jo per mon inſtitut inueſtigar la veritat, attes repugnaua ab noſtres Chroniques, he trobat que Baronio no la ha dita en dit lloch, ſino que en ell ſe ha amoſtrat ſuſpecte, com en les demes coſes contra Eſpanya, com proua *Eſcolano*, [d] *en dit lloch, y lo Pare Iaume Bleda*, [e] *contra Baronio*, aixi be dit *Eſcolano* ſe es deſcuydat en la traduccio, o lo ques pot creurer millor en la impreſſio, per quant dit Papa Gregori enla Epiſtola integra, [f] q̃ he procurat veurer diu *Euolo de Roceio*, eſtat qui es en Italia, nom molt different de Roſſello.

[b] *Baronio tho. 8. annal. any 701. y 713.*

[c] *Tho. 3. Epiſtol. Pon. lib. 1. Epiſto. 7. y li. 4. Epiſtola vlti. Mariana li. 9. c. 5.*

[d] *Hiſto. de Valẽ. lib. 2. c. 14.*

[e] *Hiſto. de la per. de Eſpã. li. 2. c. 3.*

De aqui ſe ha de anar aduertint, q̃ entre los mateixos Hiſtoriadors, y dels mes aprouats, y ha coſes deuiants de la veritat, com la que diu tambe *Florian de Occampo*, [g] que anomena lo Comtat de Perpinya, titol tant contrari del que noſtres actes nos amoſtran, que may, y ha agut tal, y per ſo ſols jo anirè aſſegurantme en la opinio de aquells, ſegons los quals hi trobarè adepart acte, y memoria en noſtres Archius, y no altrement.

[f] *Grego. en ſas Epiſtolas thom. 3. de las Epiſto. Põtificals fol. 354.*

[g] *Choroniſta del Rey en lo lib. de las gran. de Eſpa. thom. 1. lib. 4. c. 44.*

En quin temps morì dit Comta Guinart, y ſi deixà fills, nos troba memoria ſino que al Cõtat de Roſſello ſuccehì Vifredo, o Iaufre, fill tercer del Comta Ramon Guillem de Cerdanya, any 1095. [h]

Dit Vifre, o Iaufre tingue vn fill anomenat Guitart, qui aná lo any 1097. a la conquiſta de la terra Sãta, ab ſon cosi Guillem Iordà Comta de Cerdanya, com baix conſtarà, y en ella fonch ja molt ſenyalat ab titol de Comta de Roſſello, que ſon pare deuia eſſer mort, o lo que es mes vertader que goſaua lo titol en vida de ſon pare, y aixi ſe obſeruaua.

[h] *Diag. lib. 2. c. 97. Beut lib. 2. c. 15. Çurita li. 1 cap. 31.*

Dit Comta Guitart morì lo any 1113. com apar de *Çurita*, [i] en la impreſſio del any 1610. y en la impreſſio antiga cap. 37. Diu a mes que lo dit Guitart fonch fill de la germana de Guillem Ramon Comta de Cerdanya ſenyor del Vallſpir, y del Caſtell de Coblliure, de aqueſt lloch de *Çurita* ſe pot creurer que aqueſt Guitart fonch lo fill major de Vifre, y que ja en vida de llurs pares tenia titol de Comta, alomenos ſenyor de Vallſpir, y Cobliure,

[i] *Lib. 1 cap. 10 Diago li 2. c. 97 Curita lib. 2. c. 40.*

aixi be se collig descuyt en *Carbonell*, [a] en lo que diu què en temps del Rey Don Sancho de Arago any 1073. fonch elegit Comta, ê senyor de Rossello, Vallspir, y del castell de Coblliure en Gerart qui era noble, y valeros Caualler de la mateixa terra, nebot de Guillem Ramon Comta de Cerdanya, y que aquest Gerart fonch lo primer Comta de Rossello, y tingue lo Comtat vint y set anys, y que poblà Perpinya. [b] De manera que ha errat que dit Gerart, ni fonch elegit, ni lo primer Comta, ni tingue lo Comtat vint y nou anys, com ha cõstat dalt, ni fundà Perpinya com baix se prouara. [c]

[a] *Fol. 33.*

[b] *Çurita p. 1. lib. 1. cap. 20.*

[c] *Lib. 4. cap. 3.*

En lo volum de les constitucions baix titol de pau, y treua es lo vsatge, o constitucio *7. ques intitula dels Prelats, è Comtes de Rossello que comença: Aquesta es la treua*, en la qual noy ha data, ni anys, nis troba rampoch en las antigas Latinas manuscriptas que tinch en mon poder, sols se pot traurer per la compilacio, en orde dels vsatges de dit titol se anaren fent per los Comtes, essent collocat entre lo vsatge del Comta Ramon de Cerdanya, y del altre vsatge del Comta de Barcelona, que començà en lo any de la Encarnacio 1163. Y aixi be que lo dit Comta Ramon de Cerdanya era tambe en la pau, y treua se feu en Rossello, de manera que segons vertader compta deuia ser poch mes, o manco any 1125. Lo qual vsatge fonch la treua, y pau confirmada per lo senyor en Iofre Archabisbe de Narbona, è per en Berenguer Bisbe de Gerona, Ramon Bisbe de Elna, è per los Comtes de Rossello, è per en Iofre, è Gilabert son fill, è per lo senyor en Pons Comta de Empuries, è per lo senyor en Guillem Comta de Besalu, è per lo senyor en Ramõ Comta de Cerdanya, è per lo senyor en Gaubert Vescomta de Castell Nou, ab los altres magnats del Bisbat de Elna, en lo prat Tuluges del Comtat de Rossello, constituyren los sobredits Prelats ab consentiment dels altres nobles, que en lo Comtat de Rossello, o de Conflent, è de Vallspir algu no trencas Esglesies, ni trenta passos al redededor, imposant pena de Sacrilegi, continuant apres mes de dotse capitols, en los quals foren posats los casos per lley, y com se tenia de proceyr, y com llargamẽt en ells se pot veurer, es cosa de notar en dit vsatge, que jura, y ferma Iofre Comta de Rossello, en particular, a dit Pere Bisbe de Elna, è feu a ell hostatge, que per dos temps del any mentre viuria aniria a la Seu de Santa Eularia, y no sen aniria sens llicencia sua, o de los Clergues, com aqui se conte. De dit vsatge sis prenia lo rigor de les paraules se podria dir que Iofre, y Gilabert son fill, erẽ altres Comtes de Rossello posats ab la conjunctio è, empero es superfluytat de la llengua, y comu parlar antich vsa la lletra è, molt souint, com en dit vsatge a la fi sols, y haje lo jurament de dit Iofre Comta sens altra, y aixi se concorda ab lo ques troba de dits Comtes ab los Historiadors, com esta dit.

Tambe se trau de dit vsatge que dit Iofre tingue vn fill anomenat Gilabert, lo qual no succehi al Comtat, que degue morir abans de son pare, com ajam trobat lo altre fill Guitart, que anà a la terra de Hierusalem que diu *Çurita*, [d] morí a la expedicio de la terra Sancta, y de ell nos troba succesſio, ja que la causa no sia error dels Escriptors, anomenant vns Guirart, altres Guitart, sols differẽciats ab la lletra, T, en, R, que es molt facil per la similitut que de si tenen, lo ques te de creurer, altramẽt se li te d donar tres fills, y aixi aquell q̃ anà a la cõquista de la terra Sãta, fonch lo mateix fill Guitart dit Vifre, Iofre, o Vifredo, y aquell, y del qual se troban moltes pragmatiques, y

[d] *Par. 1. lib. 1. c. 32. 40.*

tiques, y priuilegis encara en la Vila de Perpinya, particularment de set de Iuliol mil cent sexanta y dos, que estatuy lo orde judiciari, com se deuia pledejar en Perpinya. En aquest intermedi se trobà tambe que lo Comta Gerart tingue vn germa anomenat Gaufre, lo qual tingue lo gouern de la Vila de Perpinya, y en ella establi lleys, y vsatges, com apar expressament en lo principi de les costumes escrites de la Vila de Perpinya fetes ab Gerart, y ab son germa Gaufre; [a] demanera ques trobà altra tercer fill de dit Vifredo.

[a] *Que baix se referirá lib. 5. c. 10. §. 6.*

Tambe lo que escriu *Çurita*, [b] me ha fet estar admirat, que mori Guinart Comta de Rossello, y li succehi al Comtat lo Comta Gerart, que visque poch en son estat, y per son testament deixá successor seu al Rey de Arago; de manera que segons *Çurita* dit Vifredo pare auia tingut altre fill anomenat Guinart, y adaquest succehi son germa Gerart, lo que es forços dir per conciliar dites opinions, y puix totes se troben a vn mateix temps, per confessar que tots diuhen veritat, encara que se li fa de donar error ab ells, y confondrer lo temps, o que vns mateixos Comtes, vns anomenan de vna manera, altres de altra, ço es lo nom de Vifredo, altres li diuhen Iofre, altres Godofre, altres Vifre, o Gaufre, y tot es vn ab lo de Guinart, aixi be altres li diuhen Guitart, altres Guirart, altres Gerard, pero verament la ques conforma ab los actes, y escriptures authentiques ques troban en los Archius de Rossello, com baix constará. Dit Iofre pare tingue molts fills llegitims, y naturals, y en effecte son anomenats conforme la antiguedat, y lo temps gouernauan, y per mort de vns los altres, viuint sempre lo pare, en vida del qual jas anomenan tambe Comtes, y gouernauan, y auia entre ells pretensio sobre lo titol, y succesio del pare com constará.

[b] *Lib. 2. cap. 32.*

A cerca de esta aueriguacio he tinguda grandissima difficultat, com en est temps tambe del gouern de dit Guirart, y del altre Gaufre, y las lleys feyan a Perpinya trobas viu lo Comta Iofre son pare, y de ningun Escriptor he pogut satisferla, fins que cercant he trobat vns papers antiquissims que estan recondits en la caixa dita de les sinch claus de la Vila de Perpinya, ahont son guardades totes llurs memorables escriptures antigues, y modernes, originals, y authetiques, ahont trobi encara que vn poch confusament per estar part de ells de la antiguedat romputs, que lo dit Comta Vifre en son viuint repudia la muller llegitima tenia, y choabitaua ab la adultera, de la qual tingue infants per lo que fonch excomunicat per los Papas Adria Quart que presidia, y apres per Alexandre Tercer, com consta ab las Bulles dades a Mont Peller a catorse de les Kalendes de Setembre, dirigidas al Archabisbe de Narbona, y Tarragona, prohibint la succesio dels fills de la adultera, y com mes llarch consta en dites Bulles folio trenta y vuyt, y ab altre acte que dit Comta Vifre, o Guifredo donà de vida sua a son fill Guirart la Vila Perpinya, y lo honor tenia en la adjacencia de Sant Iuan, é la Vila de Malloles, è lo feu que tenia per lo senyor de Narbona, y despres son obit lo Comtat de Rossello, com apar mes llargament en dit acte, fet en presencia de Ramon Trencauall, Vldager Vescomte de Fonollar, Gispert Vescomta de Castell Nou, Guillem de Castell Rossello, Pons de Cobliure, y altres a quatre dels Idus de Iuny, Regnant Luys en França, que es lo intermedi de dits anys 1156. poch mes, o

manco com se ha comprouat al altre acte de dit any 1157. en lo qual los dits dos Gaufredo, y Guirart son fill junts donaren a Pere Bernat la mitat de vn mas, y de vna vinya, y de vna taula carnicera dins la Vila de Perpinya, es authentica dins lo sach dels priuilegis del Hospital de Perpinya num. 15.

Despres consta que estant en los vltims de sa vida carregat de malaltia de la qual morí, deixà lo Comtat de Rossello, è tot son honor a son fill Guirart, y aixi de paraula ordenà deuant Pons de Coblliure, Bernat de Vilallonga, Guillem de Soler, Vicens de Palau, Arnau Radulph, Iuan Robert, Ramon de Terrades, que son en numero set testimonis.

Los dits set testimonis dins sis mesos de sa mort testificaren deuant Artal Alexsi Bisbe de Elna, y Pere Abat de Sant Andreu, y de Nicholau Mirò Iutge, mitjensant juramẽt sobre lo altar de Sant Pere, en la Esglesia de Sant Iuan de la Vila de Perpinya que veheren, y oyren, y foren presents a dita disposicio, despres de la qual lo mateix dia morí, y aço testificaren a vuyt Idus de Maig mil cent sexanta y quatre Regnant lo Rey Luys de manera que segons aquell compta dit Comta Vifredo era mort ja abans del Octubre mil cent sexanta y tres, en lo qual any consta tambe sa mort, del qual se fonch fet acte sacramental, en presencia de Guillem Vescomta de Castell Nou, de Pons de Rocha, Berenguer de Arles, Bernat de Castell Rossello, Garau de Illa, Pons de Banyuls, Bernat de Lupia, Pere de Sancta Maria, y altres en dit acte anomenats.

(***)

Capitol XIX. Del Comta Guirart Tercer de aquest nom, catorse, y vltim Comta de Rossello.

DEspres la mort de dit Comta Vifredo, dit Papa Alexandro a peticio de dit Comta Guirart, y de son honcla Ramon Trencauall declarà la llegitima successio de dit Comtat tocar al dit Guirart, al qual no pogues fer questio la adultera, ni son fill, dada a Mõt Peller a vuyt de les Kalendes de Setembre, deuia esser lo mateix any lo nom del fill natural nol anomena, y aixi se tendra de deixar en vbert, fins se trobe altra cosa, ja que no sia vn dels quatre dalt nomenats. Succehi dit Guirart en lo Comtat de Rossello en dit any 1164. de aqui gouernà, y fonch senyor sol de dit Comtat ab quietut, com consta ab los priuilegis concedi en particular a la Vila de Perpinya a 17. de Maig del any 1170. lloant totes les costumes, vsatges, gracies, y prerogatiues tenian ja.

Despres de auer gouernat, gratiat de vna dolencia, trobantse sẽs fills, cõuocà a molts vassalls, è los Syndichs de les Viles, è Llochs de Rossello, als quals exposà lo que veyan que per ses dolencies, y anys no podia viurer molt, y com a verta-

[a] *In pomerio viridis ville per pinyani per doctrinam Cornei cõs. 171. num. 10. vol. 1. Auth a d hæc C. de fid. instrum.*

ders, lleals, y bons vassalls li eran estats, volia gratificar lo amor, y lleltat ab que lo auian seruit, y que deliberassen de quin Rey, y Senyor volien esser despres de sos dies, los dits vassalls sens discrepar ningu suplicaren fos lo Rey de Arago (cosa memorable que essẽt dit Comta senyor absolut de dit Comtat, y no reconeixer superior, estãt a sa llibertat donar dit Cõtat als Reys de Arago, Frãça, o altre qualsevol persona volgues seguir la voluntat de sos vassalls, [a] del que se amostra quant lo tenian

lo tenian obligat, y que ja dits Vassalls tenian amor intrinsech al Rey de Arago) vist lo dit Comta la voluntat de sos Vassalls, encontinent feu testament, y en ell moltes leixes, y llegats a les demes Esglesies, y llochs del Comtat, vltimament dona al Rey de Arago, è als seus successors si moria sens infants del tal matrimoni tot lo honor seu, so es a saber lo Comtat de Rossello, y tot lo dret li pertanya a Peralada, y al Comtat de Empuries ab tal cõuinensa, y condicio que cumplis tot lo leixat en son testament sens diminucio, pregant al Rey per aquella fe, y amor li amostraua en son testament com li donas lo honor que no li pertanya, que deffensas de tots homens, è honras tot lo den Berenguer Dorlà son parent, y car amich, è en Pons de Tarzò, è en Guillem de Sant Llorens, è tots lurs homens, y com mes llargament en dit testament se conte, fet a tres de Iuliol mil cent setanta y dos. [a] Mori aquest Comta passats pochs dies, y en ell se acabà la linea, descendencia, y genealogia dels particulars Comtes de Rossello, y entraren a esser senyors los Reys de Arago com baix se continuará.

[a] *Regist. lib. ma. de la Vniuersitat de perpinya fol. 16. me. fol. 10.*

Capitol XX. Del poder, gracies, y prerogatiues gosauan los Comtes particulars de Rossello.

(*)

DEscuyt notable es estat de alguns Escriptors han afirmat que los Comtes de Rossello, y Cerdanya, y los demes que hisqueren de la familia dels Comtes de Barcelona, regoneixien lo feu al Comte de Barcelona, lo que es veritat de tots los de Cathalunya, empero lo de Rossello consta clarament que si hisque del Comtat de Barcelona, com dalt està dit del temps del Comta Mir, tingue son origen different, y entrà a dit Comtat de Barcelona en temps de Grifa Pelos, y quant hisque fonch gracioſa, y liberament sens reserua de feu, ni superioritat, com està dalt dit, lo ques justifica ab tots los fets obraren apres dits Comtes, com a Princeps particulars, com a senyors soberans, sens regoneixer superior, ni a Comte de Barcelona, ni a altre com apar en tots los actes que prouan soberania, en particular los majors, que son lo establir, estatuyr, y ordenar leys propries, y peculiars en son Comtat en elles estatuyr que no se obseruassen los vsatges de Barcelona, com se prouarà * en los vsatges, y costumes escrites de Perpinya, batrer, y fer moneda, lo que podian de sa potestat los Comtes de Rossello, [b] y aixi be excercir les demes regalies supremes, com crear Cauallers, y altres titols de honor de officis, y demes actes a llur libera voluntat com lo de Barcelona, com apar de totes les memories del temps de dits Comtes, tant dels referits dalt: com dels demes estan en los Archius, y del que de ells escriuhẽ los Chronichs, majorment en lo ques veu en lo libero poder tingue de donar liberament lo Comtat aqui volgue, com dalt ha constat, sens apareixer acte de regoneixensa, ni de inferioritat en ningun cas al Comta de Barcelona, ni al Rey de Arago qui ha dit Comtat de Barcelona seccehi, ans tant sobera en Rossello, com lo de Barcelona en Cathalunya, com cõsta del sobredit, y a mes en aquelles paraules de son testament. *Rogo dominum meum Regem per illã fidem, & per illum amorem quem ei demõstro, in hoc testamento quando meum honorem, qui ad ius illius non pertinebat illi dono*, ab las quals apar que

* *Baix lib. 5. ca. 10. §. 6.*

[b] *Curita lib. 7. c. 55.*

li donà lo Comtat liberament ſens eſtari obligat altrament, les quals paraules fan plena proua dedret.[a]

[a] *Maſcardus de prob. cõcluſ. 621. n. 2. vol. 2. Capicius deciſ. 86. nu. 2.*

Cap. XXI. Dels noms, y genealogia dels Comtes particulars de Cerdanya.

(*_*)

LA noticia dels primers Comtes de Cerdanya pareix lo mateix deſcuyt que dels de Roſſello, ſols en lo intermedi dels anys 828. *Çurita, y lo Indice de las coſas de Arago*, y los demes Chronichs anomenan en particular fets, y caſos Comtes de Cerdanya; empero nols anomenan ab nom propri ſino del titol; de manera ques troban Comtes, y nos ſap quin nom tenian.

Lo que he pogut inueſtigar es per la mateixa proua, oſſer eſtat Cõta de Cerdanya lo dit Bernat lo mateix temps queu fonch de Barcelona, y Roſſello de la manera eſtà prouat dalt, y aixi ſe podra pendrer com a primer Comta anomenat de Cerdanya, y no lo dit Munyos referit dalt capitol 8. per lo que nos troba ningun acte de ell com a Comta, ſino ſols com a Gouernador, y ab los deſcuyts que en dits llochs eſtan referits.

En lo any 858. jas troba mes clar que lo Comta Vuifredo de Barcelona matá vn Caualler en França, y retirantſe fonch mort per los parents del Caualler, en particular per vn ques anomenaua Salamò Comta de Cerdanya. [b] Aqueſt Salamò es lo mateix quel Emperador Carlos Caluo dona la tinencia de Barcelona, y que venint de Flandes Vifre Pelos, fill de dit Vifre matà dins Barcelona, vns diuhen per entrar en lo gouern del Comtat de Barcelona que tenia occupat, altres per eſſer eſtat aquell Salamò que matá ſon pare, o alomenos occaſio, y cauſa lo mataſſen. [c]

[b] *Indice de las coſas de Arago en dit any.*

Aqueſt Comta Salamò deixà ſucceſſor, y nos troba lo nom ſino que en temps del gouern de dit Comta Vifre Pelos mori ſens fills lo Comta de Cerdanya, y que deixà lo Comtat al Rey de França, en poſſeſſio del qual ſe posà dit Comta Vifre Pelos en nom del Rey de França, y gouernà aquell com ſe ha prouat dalt del de Roſſello.

[c] *Beuter lib. 2. c. 13. Diago c. 4. fol. 61. Thomic. c. 25. 26.*

Lo feu libero quel Emperador Carlos Caluo concedi dels Comtats de Barcelona, y Roſſello, ha dit Vifre Pelos fonch tambe del de Cerdanya que les hores poſſehia com dalt eſtà prouat; de manera que ſegons aqueſt compta fou lo Quart Comta de Cerdanya. A ell ſuccehi Vifre Tercer ſon fill, é apres Mir altre germa fonch lo Siſe Comta. En lo any nou cents vint y nou mori lo dit Comta Mir, y deixà tres fills; Lo primer Seniofredo, y no Vifredo que ſuccehi al Comtat de Barcelona; Lo ſegon Oliba al Comtat de Beſalu, y Cerdanya; Lo tercer Mir Bisbe de Gerona, de aqueſt Oliba comenſa a entrar altra vegada Cerdanya a particular Comta.

Lo dit Comta Mir deixà dits fills molt menors, y per la menor edat prengue lo gouern del Comtat de Barcelona Sunyer germa del dit Mir, y regi fins lo any nou cẽts quoranta y nou, anomenant ſe tambe Comta de Barcelona, lo mateix degue ſer ab lo altre fill ſegon Oliba per los Comtats de Beſalu, y Cerdanya intitularſe Comta de Cerdanya, com de Barcelona fins que Oliba fos capas, lo que ſe ha de aduertir per lo que ſi a cas ſe trobaua en eſt intermedi algun altre Comta de Cerdanya no fes reparar. Dit Oliba fonch lo ſete Comta de Cerdanya anomenat Cabreta vulgarment, per lo vici tenia que ſempre parlaua ab colera mouia, y alçaua lo peu com la cabra, entrà

entrà en lo gouern segons compte vertader any 950. vn any apres que son germa entrà al de Barcelona morí any. 967. sens fills, y succehí al Comtat de Barcelona, son cosí lo fill de Suniofredo Comta de Vrgell, per lo que los Barõs principals dela terra contradiren ala succesio a dit Oliba son germa, aqui tocaua de dret per esser mal Princep, y no catholich. [a]

[a] *Zurita capit. 9. Diago lib. 2. ca. 18.*

En lo any. 990. morí dit Oliba Cabreta qui fundà lo monestir de Sant Benet de Bages, fonch enterrat ha Ripoll deixà tres fills, so es a Bernaldo que hen los annals antichs lo anomenan Tallaferro que succehí al Comtat de Basalu, a Vifredo, o Guifre Comta de Cerdanya[f], [b] a Oliba Monjo, y Abat de Ripoll, y despres Bisbe de Osona,

[b] *Fra Vicent Domenech en la Vida de S. Galderich a 16 Octubre*

Capitol XXII. De Vifredo VIII. Ramon Vifre IX. Guillem Ramon X. Guillem Iorda XI. Bernat Guillem XII. Comtes de Cerdanya.

LO Comte Vifre, Iofre, o Grifa de Cerdanya fill de dit Oliba casa ab Alizpesa filla de Guillem Vescomte de Querforadat, y tingueren vna filla anomenada Alda que fonch muller del Baro Ramon Galceran de Pinos, y seli donà en dot part del Vescomtat de Querforadat, tambe casa segona vegada ab Dulce filla del Comta de Pallas, de la qual tingue sinch fills, ha Ramon Vifre qui fonch Comta de Cerdanya mort son Pare, a Vifre de Vifredo, o Guinart Archabisbe de Narbona, Berenguer Vifre Bisbe de Gerona, y ha Guillem Vifre Bisbe de Vrgell, a Bernat Vifre Comta de Bergada, fundà dit Comta lo monestir de Sant Marti de Canigo, la causa de la fundacio fonch que entrant los Moros per correr ha Cerdanya, aixint vn nebot seu ab sa gẽt per guardar, y defensar la terra donà la batalla sens orde, ni comisio del Comta, fonch en ella vensut, y acudint lo Comta de socorro lo desslliura, y vence los Moros, y mogut de gran irà trobant son nebot que era recullit a vn Castell dit S. Marti dels Castells en la yglesia, entrà dins, y lo mata trobant lo abrasat ab vn Christo de aqui mana edificar apres lo monestir lo mateix any quel Comta morí que fonch any. 1025.[c] Esta Historia tambe refereix *Çurita* en sos Annals de la impresio del any. 1562. [d] empero en la impresio del any. 1610. nos parla de la Dulce, ni de la fundacio de dit Monestir sols acaba que les Histories fan mencio de altra muller de dit Comta Vifredo, pero no diuhen de qui fonch filla.

[c] *Beuter lib. 2. ca. 14. Diago lib. 2. c. 97 Thomic. cap. 30.*

[d] *Zurita lib. 1. ca. 12.*

La mort de aquest Comta posa *Beuter* [e] lo any. 1027. empero la veritat es que morí lo any. 1035. a 8. de Nouembre auent ordenat son testament que està recondit, y continuat en lo Archiu Reyal de Barcelona, [f] abont apar que deixà sis fills y vna filla los que dalt son anomenats, y ames Don Ardonio, y Dona Telo, y com llargament escriu *Diago* [g] a dit Vifre succehí Ramon son fill major, del qual, y de sos fets memorables, y dels encontres tingue ab sos germans escriu *Diago* en dit cap. 97. casà ab Dona Adale tingue dos fills don Guillem Ramon, y don Henrich, *Diago* en dit lloch pretè que tingue tercer fill qui fonch don Ioufre qui en lo any de la mort del dit Comta Ramon era Comta de Rossello, lo qual succehí a dit Comta Guinart, morí dit Comta Ramon lo any 1068. [h]

[e] *Lib. ca. 15.*

[f] *Lib. 2. dels feus fol. 149.*

[g] *Lib. 2. cap. 97.*

A dit Ramon Vifre succehí en lo Comtat Guillem Ramon son fill major, es anomenat comunament

[h] *Diago lib. 2. ca. 2. Beuter lib. 2. c. 15. ala fi. indice de Arago en dit any.*

fill dela Comtesa Adale, lo qual casà ab Dona Adalayda filla del Comte de Beses Don Pere Ramon, de la Comtesa Vengarda, [a] tingue dos fills lo vn anomenat Don Guillem Iorda, y lo altre Don Bernat Guillem, en son viuint auia fundada la vila de Vilafrancha de Conflent com constarà baix. [b]

Dit Comta Guillem feu testament a las nonas de Octobre any. 35. del Rey Phelip de França que venen esser dela natiuitat del Senyor 1095. entre moltes coses, y llegats particulars leixa ala Esglesia de nostra Senyora de Cornella la Esglesia ab les decimes, y tot lo tocant a ell, y sinch egues sues, y la Esglesia de Vilafrancha, manant a son fill Guillem Iorda fes las cases canonicals, y donàs lo demes necessari, deixà molts altres llegats, so es a sant Miquell de Cuixà, a sant Marti de Canigo, y altres. En tots sos bens feu hereter a Guillem Iorda son fill de Cerdanya, y Conflent ab totes ses pertinẽcies, y los Castells de aquells Rodes, Cerdan, Illice, Paracols, sant Esteue, lo Castell de So, de sant Marti de Allo, de Queralt, lo Castell de Llordat, lo Castell de An, ab totes les coses aquisides, y tots los Comtats, y Principat integrament, y com mes llargament apar en dit testament [c] en lo qual se aporta tambe quant al institut de la present obra la substitucio a Bernat II. fill seu, al qual si lo Comta de Tholosa no li donaua honor li deixà lo Comtat de Bergada ab totes les pertinencies, y Castells, so es Mahona, Senes, Torradell, Montfalco, Oluga, Puigalt, Castell Fullit, Ferran, Caramala, y tots los drets de dit Comtat en feu de son germa Guillem Iorda ab sagrament, y homenatge que fos home seu, mana aixi be a son hereter que ala vila de Vilafrancha que ell auia feta, no demanas vsatge sino vna vegada ala entrada cada any, cõcedint a dita vila pugues tenir mercat, y no lay pugues auer en altra part del Castell de sant Marti de Canigo fins al volo de sant Feliu excepta lo mercat de Eix, y com mes clar en dit testament apar.

Poch dies apres en lo mateix any mori dit Comta, y entrà Guillem Iorda son fill [d] aquest Comta lo any 1097. comença a cumplir lo testament de Guillem son Pare, y entre altres coses donà al monestir de nostra Senyora de Cornella moltes deixes Pasquers, y altres drets com apar ab la donacio feu a 4. nonas Mars any. 37. del Rey Phelip que fonch dit any. 1097. en lo qual acte y ha continuat lo decret de tres Bisbes, es en les escriptures de dit Monestir, he tambe registrat al Archiu Reyal dels Comtats de Rossello, y Cerdenya. [e]

En dit any. 1097. se feu la gran empresa de mes de 300000. homens Christians per la conquista de la terra sancta de Hyerusalem, en la qual anaren, y foren mes senyalats dit Guillem Comta de Cerdanya, y Guitart Comta de Rossello cosi de dit Guillem, y Guillem de Canet, y altres com apar de *Zurita* cap. 32.

Molts Chronichs escriuhen que dit Guillem mori a dita conquista ferit de vna sageta, y per esta causa lo anomenaren de sobrenom Iorda. [f]

Altres que mori al siti de Huesca any. 1096. que hi era anat ab lo Comta de Rossello acompanyat de molts vassalls contra los Moros, los fets de estos Comtes, si be son vertaders, no empero que agues pres lo nom de dit cas, com ja lo tingues en vida de son Pare, y ab aqueix mateix fonch anomenat hereter en son testament com dalt esta prouat, y desta mateixa opinio es *Diago*, [g] y ames consta que en effecte aná ha dita conquista [h] sibe la errà posant la lo any. 1131, y consta en lo Archiu

[a] *Çurita lib. 1. ca. 26. Diagoen dit lloch.*

[b] *Diago lib. 2. cap. 97. fol. 164.*

[c] *Registrat en lo Archiu Reyal de Barcelona li. 2. dels seus fol. 150. y en lo Archiu del Patrimoni Reyal dels Cõtats de Rossello, y Cerdanya R. 2. f. 106. Diago lib. 2. ca. 97. Zurita ca. 35. 36 ddits anys.*

[d] *Diago lib. 2. ca. 97.*

[e] *Registre 2. fo. 108.*

[f] *Çurita lib. 1. ca. 32. 36.*

[g] *Lib. 2. ca. 97. f. 164. col. 4.*

[h] *Diago en dit c. 97. Beuter lib. 2. ca. 17.*

chiu Reyal de Barcelona lib. 2. dels seus fol. 151. ahont esta continuat lo seu testament fet a 13. de Abril del any. 42. del Rey Phelip que era lo any 1102. disposant que despres sa mort succehis al Comtat a son germa Bernat Guillem, fent moltes substitucions, com en ell se pot veure, y vltimament a son deute Don Ramon Berenguer Comta de Cerdanya, ab lo matex testament, diu quel ordena estant de partida per visitar lo sant Sepulcre de Hyerusalem, tornant hi apres de la conquista, en la qual jornada morí ferit de vna sageta a vn Castell anomenat de Archas que ell fortifica junt a Tripoli de Soria, y aixi se ha de entendre *Çurita*, [a] y no ala primera conquista com escriu, y proua *Diago* [b] ahont se refereix la historia llarga.

[a] *Lib. 1. c. 37.*

[b] *Lib. 2. ca. 97.*

Per mort de dit Guillem Iorda succehi al Comtat Bernat Guillem son germa, lo qual vingue a ser lo X. Comta en lo any. 1117. morí dit Comta Bernat Guillem sens fills, y deixà lo Comtat de Cerdanya al Comta de Barcelona Don Ramon Berenguer III. [c] Ab la mort de aquest Comta Bernat Guillem se acabà la insigne, y nobilissima casa dels particulars Comtes de Cerdanya, lo temps auia durat erran los Escriptors *fra Diago* [d] posa 127. anys desde la mort de Oliba Cabreta del any. 990. que morí prenent fols que ell fonch lo primer, y que no ni auia aguts sino sinch, y com dalt ha constat, y auia aguts ja abans set Comtes, y tots ells Princeps en dit Comtat, senyors soberans, com se ha dit dalt dels de Rossello.

[c] *Çurita 1. ca. 43. 45. alasi Diago li. 2. ca. 97. alasi.*

[d] *Lib. 2. c. 97.*

Cap. XXIII. De Ramon Berenguer XIII. Comta de Cerdanya, y altra Ramon Berenguer XIIII. Comta.

[e] *Vsat a tots vehents titol d pau y treua.*

RAmon Berenguer III. de aq̃st nom Comta [e] de Barcelona lo qui tingue titol de Marques de les Hispanyes, com consta ab vn priuilegi per ell concedit he doo Olegario II. Archabisbe de Tarragona, any. 1117. [f] per la vltima disposicio de dit Bernat Comta de Cerdanya entrà en possessio d dit Comtat, y ja en lo any. 1120. feu la constitucio de pau, y treua que es la sisena que comesa. A tots vehents *Titol de pau, y treua* en la qual expressament disposa, y estatui juntament ab lo senyor Pere Bisbe de Elna ab consell, y jussio de tots los Magnats, y Cauallers de tot lo Comtat de Cerdanya, y Consellers molts casos per lleys, he a mes dit Comta ab concell dels sobre dits posa la moneda que de sa propria ma auia fermada en dit Comtat, aixi contenia en los demes, y que tant quant viuria nos mudas, ni minuas en lley, ni en pes imposant aixi certs drets de Bouatge 12. diners per parell de Bous, y altres com aqui se conte.

[f] *Escolano lib. 1. cap. 15.*

En temps de aquest Comta succehi la vinguda de la Emperatriz en Barcelona, y lo cas, y historia llarga de les taules de Barcelona. Aquest [g] Ramon Berenguer morí lo any. 1130. deixa de la Comtesa Dona Dulce sa muller dos fills lo major Ramon Berenguer, qui fonch lo IIII. de aq̃st nom Comta de Barcelona, qui succehi tambe als drets de les marques, y conquistes que a Espanya li tocauan, y al Comtat de Tarragona, Besalu, y Vallspir, y altres llochs en França, Perapertusa, Cerdanya, Conflent, y Berga. [h] Tingue titol tambe de marques de Prouença, [i] lo dret del Vallspir te sa difficultat quant a la possessio, alomenos, com de ell disposas tambe lo Comta Gerart de Rossello en son testament, com dalt se ha dit. Aquest Ramon Berenguer. IIII. fonch lo qui casà ab la filla del Rey Don Ramiro de Arago, anomenada Petronilla, dita per alguns Vrraca,

[g] *Beuter lib. 2. ca. 17. Carbonell fo*

[h] *Çurita lib. 1. ca. 51. Diago lib. 2. cap. 116. 117.*

[i] *Diago lib. 2. ca. 258.*

ca, per lo que quãt fonch enuiada a criar, ha Castella li mudaren lo nom, y digueren Vrraca, prengue dit Regne de Arago en dot ab los pactes, y condicions ques continuaren en los Capitols fets en Balbastro a 14. de Agost 1137. en y ab los quals apar que entre los de mes pactes foren estant anomenat lo de pendre titol de Princep de Arago, la inuocacio de S. Iordi, è umes les armes del Comte de Barcelona, les quatre barres vermelles dalt declarades, deixãt les antigues dels quatra caps de Moros, y de la creu, y les demes q̃ referexen *Hyeronim Blãcas, y Zurita*, [b] y las que tenia en temps del casament, que eren vna creu vermella de Sant Iordi en camp de Plata, [c] de aquí sempre Arago ha continuades; demanera que ja nos intitulan sino las quatra barres de Arago, y los colors de elles de vermell, y groch dela corona com apar en los priuilegis Reyals, y Bulles Apostoliques, y altres.

v Zurita cap. 56. Beuter, lib. 2. ca. 11. 18. Thom. c. 36. Escolano lib. 3. ca. 2. es registrat en lo lib. del capitol d Elna folio 227. 232 nu. 33. 38. le Doctor Menescal al sermo dl Rey Don Iaume f. 43.

b Lib. 2. c. 7. Beuter. lib. 2. c. 18. Diago lib. 2. c. 140.

Capitoll XXIIII. Dels estats, Familia, casa, cort, poder, gouern, y officis del temps dels Comtes de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, y titol de honor de aquells.

(:::)

c Diago lib. 2. c. 7

LOs estats gouern, y officis particulars del temps, y era dels Comtes de Barcelona, Rossello, y Cerdanya foren ja senyalats, y diuidits per tots los actes del gouern, cort, casa, y familia dels Comtes, y a quiscu ab son particular nom, y titol de honor. Tots ells en moltes especies, y maneres distincts, en tots los casos, de la Ethica quant al seruey de les persones, Echonomica de les cases, y familia, Politica de les republiques en la administracio, y gouern del poble en la justicia, en tots los actes de pau, y guerra.

De tots los estats eran caps, y tenian la soberania, y senyoria los Comtes, [d] coneguts, y anomenats quiscu en son Comtat, per excellencia sols ab lo titol de Comta, y de aqui a restat quãt al Comta de Barcelona tambe, despres que succehi als demes comtats de Cathalunya, que anomenant Comta en singular sens altra expresio se entenia, y encara auuy se ha de entendre en Cathalunya lo Comta de Barcelona, y aixi mateix los de Rossello, y Cerdanya quiscu en son districte com ha distincts, y sens dependencia vn des altres com dalt esta prouat.

d Vsat. placita. re Guillẽ de Villafinu. 2.

Ab aquest titols de Comtes, y Comtats passaren tots tres ala corona de Arago, y se conseruan encara, demanera que lo Rey de Arago, no te en ells titol de Rey, sino de Comta de Barcelona per tota la Prouincia de Cathalunya, y aixi mateix de Rossello, y Cerdanya per sa Prouincia, y ab aquexos titols esta obligat intitularse, segons nostres propries lleys com baix se prouara.

e Casan. in Cathala. glo. mundi 5 p. concid. 52. Mestrill. de Magist. lib. 4. c. 3

Dits tres Comtes per raho de la soberania, alteza, y excelencia tenian se intitulauan a mes del propri titol de Comtes, ab altra segon titol de Princeps com a senyors supremos, [e] en tots los actes del gouern com dalt esta prouat, [f] y per lo que lo titol de Princep, o Principat ve adjectiuament dela potestat suprema gosauan, y de aqui com ha primers, y caps anomenats Princeps. [g]

f Lib. 2. c. 10. 11. ala fi.

g Socar. in c. fi ali quis n. 9. Beuter lib. 2. ca. 15. Casan. 5. p. c. 41. 42. 52. Mestri. lib. 4 capit. 3.

Aquest titol de Princep entrà ha donarse apres a altres cõ a titol feudal, y de dignitat com lo de Duch, Marques, y los demes, [h] com lo de Princep de Orange, del Pimont, y altres molts en Italia, França, y Alemanya, en Espanya sols lo te lo fill major del Rey. [i] Tots los fills del Rey foren anomenats Princeps pre-

h Casa. 5. p. concid. 54.

i Mestri. lib. 4 c. 3. n. 17. Casa. 3. p. concid. 10.

nent

nent lo titol de primer lloch apres del Rey, ſibe ſegons regles de dret ſon ſols titols de fills majors los altres de infants * com ſe vſa en Eſpanya, acceptat en los noſtres Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya en los quals lo titol de Princep es ſols del Rey, [b] com'ha titol ſuccehit dels Comtes, y ſos fills tenen titols, ſo es lo major de primogenit, [c] los altres de infants, y infantes, com apar en totes les lleys municipals, y Chroniques encara que lo ſereniſsim primogenit del Rey ſe intitule Princep de Gerona, Duch de Montblanch, ſenyor de Balaguer. [d]

Per tercer titol rebian altre de Poteſtat, en ſingular [e] las Poteſtats en plural eren los demes Comtes a ells ſubmeſos, o magnats dels Comtats. [f]

Per quart titol lo de Senyors, [g] tots los dit quatra titols goſauan cõ haſenyors ſoberans tenint dignitat, mageſtat, y poteſtat Reyal per lo que no regoneixian ſuperior, [h] y dequi la poteſtat de eſtablir lleys, [i] y les demes ſoberanies, y regalies, y aixi be los altres titols goſan avuy los Reys de Arago per rabo de dits Comtats que baix ſe referiran.

Lo titol de Comta en comu qual ſia ja dalt eſta declarat, lo qual encara que de ſon natural ſia inferior als de Duchs, y Marqueſos, ab tot en dits Comtes era major, per quant com expreſſament ſe ha deixat eſcrit del de Barcelona excercia, y tenia poteſtat Reyal en ſon Comtat, y vſaua les mateixes pompes, y ſolemnitats Reyals, [k] ab altres titols honorifichs de ſubjugador de Eſpanya, [m] Princep ſens regoneixer ſuperior, [n] qui tenia conquiſtat lo Imperi, y ſon Principat de mans dels enemichs, [o] vſaua tambe de titol de Marques de les Eſpanyes, cõ ab actes authentichs proua *Eſcolano* [p] en perſona del Comta Ramon Berenguer any. 1117. y de molts altres titols que baix ſe referiran. [q]

De aqui tenia tan ampla, y magnifica cort, familia, y caſa, [r] no ſols de aquells que eren per lo ſeruey, y ornato de ſa perſona, y cort, pero tambe per tot lo demes com a miniſtres de juſticia, y del demes gouern, vns per la adminiſtracio de ſon Patrimoni, altres ſeruey de ſa cambra, altres de tots los demes actes de pau, y guerra quiſcu ab ſon particular titol de honor, [s] com ſe prouara, en lo diſcurs; demanera ques ſeruia de tots los officis de Princep ſupremo, tenint tãbe cort, y ſupremo parlament, y audiencia ab los officials, y miniſtres com los de Imperi, ab aquells titols que dels Emperadors Romans eſtan continuats als tres poſteriors libres del Codex de Iuſtinia, qui eren los de la caſa, cort, y familia dels Emperadors, [t] a tots los dits officials, y miniſtres donauan los Comtes ſes ſoldades, ſalaris, y porcions com los eſtipẽdis de la guerra ſegons lo offici, y calitat de quiſcu, [u] a ſimilitut de las preſtacions, y annonas ciuils que reben los criats, y ſeruẽts de Palacio, los quals en dits ſerueys militan. [x]

Tots los criats, y officials domeſtichs, y demes familia viuian, y habitauan en caſa dels Comtes, y quãt tenian de menjar era coſtuma cridarlos ab ſo de corn, y en lloch del qual ſon entrades en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya les Campanes y trompetes. [z]

Los officials, y demes eſtats de perſones del temps de dits, ſe anomenauan, y ſenyalauan ab ſos titols generals, y particulars cõ conſta de les mateixes lleys.

Los mes generals eren dos, ſo es de nobles, y innobles baix dels quals ſe comprenian tots los eſtats Princeps, Magnats, Cauallers, ruſtichs, pageſos, negociants, meneſtrals, peregrins

[a] *Meſtri lib. 4. c. 3 n. 17. 31.*
[b] *Conſt. vni. tit. del titol del prin.*
[c] *Conſt. 12. tt. de juriſd. d tots lut ge. Olib. ca. 3. nu. 43. 44.*
[d] *Olib. ca. 4. n. 32.*
[e] *Vſat, eſtratev ſat. auctoritate et rogatu 2 vſat ex Mag. Olib. c. 4 n. 6. 8.*
[f] *Vſat. ex magnatibus vſat. auctoritate et rogatu 2. Iacob de monte Iuda. n. 2 Olib. c. 3. n. 6. 8.*
[g] *Vſat. cũ dominus.*
[h] *Olib. ca. 3. n. 2. 14 15. Guillem de villaſica vſat. baiulus. nu. 4. 5.*
[i] *L. fin. C. de legib.*
[k] *Olib. de jur fiſci. c. 3. n. 14*
[m] *Vſa. cũ dominus Guillem de villa ſica. n. 19 20. 21.*
[n] *Ferr. p. p. obſer. de euic cat. cauſ. c. 9. n. 8.*
[o] *Ferr. en dit lloch n. 8.*
[p] *Eſcolano en la hiſto. de Valẽ. li. 1. c. 15.*
[q] *Del c. 42.*
[r] *Vſat. aliũ nãque.*
[s] *Olib. de jur. fiſci c. 3. n. 13. 14. 15.*
[t] *Olib. ca. 3. nu. 15.*
[u] *Vſat. aliũ nãq; Olib. c. 3. n. 18. 19*
[x] *tt. de priuileg. eorum qui in ſacro palacio mil. C.*
[y] *Vſat. aliũnãq;*
[z] *Olib. ca. 3. n. 52.*

regrins, jueus, farrains, y totes les demes persones; [a] so es per los nobles los Princeps qui eren los mateixos Comtes, y aixi be los Magnats, Cauallers, [b] Ciutadans, Burgesos, Balles; [c] Per los innobles tots los demes inferiors.

La segona diuisio feyan, era en tres estats de persones, so es de Princeps, Magnats, y Cauallers, [d] los Princeps eren los mateixos Comtes com a soberans, los magnats eren los Vescomtes, Comdors, y Valuassors, per los quals en nō dels Comtes se administraua la justicia, [e] com mes llargament baix se prouara, [f] estos eren los grandes, y majors de la casa, y cort dels Comtes, los Cauallers eren los qui ab armes, y caualls eren en seruey, y guarda dels Comtes com constara a son lloch, [g] als quals apres lo Comte Ramon Borrel de Barcelona ajusta los homens de paratge, [h] quals sian estos tots se declaran baix al lib. 3. dels titols de les milicies.

La tercera diuisio era en Cauallers, o militars, y homens de peu, [i] los Cauallers qui eren ja se explicaran a son propri lloch, [k] los homēs de peu erē tos rustichs, y demes persones que no gosauen les prerogatiues militars com baix se prouara. [l]

La quarta diuisio en Seniors, è inferiors vns, y altres per les senyories, y drets feudals, y emphiteuticaris, y de ells los titols de castlans, Capitans, y altres ques explicaran. [m]

La quinta, y mes general diuisio en los Comtes, y vassalls baix lo estat de vassalls entrauan tots los estats de persones majors, y menors subjectes als Comtes per qualsenol causa, o de feu, o milicia, senyoria, jurisdiccio, o altre que en lo discurs constarà, tots los quals eren la cort, y familia dels Comtes per tots los actes de gouern, y cort com apar en lo vsatge. *Iuy donat en cort,* [n] en lo qual ajusta a mes Abats, Philosophs, sauis, y jutges entre tots vns mes estimats, y honrrats segons lo titol com de quisseu en lo discurs se prouara, en la explicacio dels titols de honor de les armes, lletres, y republiques gosan estos Comtats.

[a] *Vsat. quoniam per iniquum.*

[b] *Vsat. quoniam per iniquum.*

[c] *Vsat. Mariti et vxores.*

[d] *Vsat. possunt etiam Principes.*

[e] *Olib. c. 4. n. 6.*

[f] *Lib. 3.*

[g] *Lib. 3. cap. 3.*

[h] *Lib. 3. cap. 3.*

[i] *Vsat. camini et estrate.*

[k] *Lib. 3.*

[l] *Lib. 3.*

[m] *Olib. c. 4. n. 3.*

[n] *Titol de celeb. corts.*

§. *Primer dels Titols de Veguers, Balles, y demes officials ordinaris de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

AMes de dits officials que tenian los Comtes, se seruian de altres, per los actes de justicia ciuil, y criminal ab titols de Balles, y Veguers, [o] titols de noblesa, y calitat, [p] ab sos sobballes, sobueguers, caps de guayta, Iurges, Assessors, aduocats, y procuradors fiscals, notaris, y escriuans, porters, nuncios, saigs, y executors de les sentencies criminals dit comunament Botxi; comprenense ab ells los jurges chartularis, opedanços qui son los notaris, y escriuans del tersos, clams, y reclams tots los quals eren, y son restats los ordinaris de les Ciutats, Viles, y Llochs, termens, [q]

Lo origen, y principi de dits officias se troba tant antich en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya com los mateixos Comtes, Vescomtes, nobles, y Valvassors, [r] lo de Balle molt mes antich quel de Veguer, los de veguers ja consta eren creats en temps del Emperador Carles Caluo en lo priuilegi concedit al Comtat de Barcelona any. 844. [s] en lo qual fa mencio de Veguers, ja abans dels Gouernadors. [t]

La jurisdiccio dels Veguers fonch la ques desmembra de la ordinaria que era la dels Balles, y en molts casos per comunicacio de les regalies supremes, com de conexer dels potents, militars, generosos, y estranys, per quereles de pau, y treua,

[o] *Olib. c. 4. nu. 4. als seguents.*

[p] *Vsat. Baiulus.*

[q] *Olib. cap. 4. n. 3 4.*

[r] *Calsa en sa Catha. c. 22.*

[s] *Diago hist. dls Comtes de Barcelona lib. 2. c. 4. fo. 95. col. 2*

[t] *Olib. c. 4. nu. 26. 27.*

ua, y altres actes com conſtarà, en lo diſtricte, y territori los ſenyalà lo Rey Don Pere a quiſcuna Veguería, [a] y apres los demes Reys, y ſenyors ſucceſſors que continuaren lo gouern per dits oficials, ab los mateixos titols de Balles, y Veguers, mudant, ajuſtant, y poſant, com ſegons lo temps es eſtat neceſſari ja del any 1128. fins lo temps preſent, com apar de totes noſtres lleys, y Chroniques antigues, y modernes. [b]

a *Oliba de iure fiſci c. 4. n. 14. 15.*

b *Conſt. 1. tit. de offi. de veguers.*

Los dits dos titols, y oficis de Balles, y Veguers deſdel principi ſon eſtats vns perpetuos, y naturals, que ſon les Ballies, y Vegueries enfeudades, o altrament acquiſides; altres temporals, y amouibles que ſon durant lo beneplacit del qui crea tant Reyals com de Barons. [c]

c *Oliba de iure fiſci c. 4. n. 12. 15.*

Les Ballies ſon tantes com ſon los Pobles, les Vegueries foren poſades, y diſtinctes ja en temps del dit Rey Don Pere Segon, a numero deſaſet, augmentades apres a numero vint y vna ab ſes Subvegueries, com ſon Barcelona, Roſſello, Conflent, Cerdanya, Gerona, Beſalu, Vich, Camprodon, Velles Vall de Ribes, Oſſona, Manreſa, Ceruera, Tarraga, Igualada, Montblanch, Lleyda, y Pallas, Balaguer, Tarragona, Tortoſa. Donant forma de la juriſdiccio, gouern, y obligacions dels Veguers en vna, y altra Vegueria, tant dels juraments, com de las formas han de tractar les cauſes dins les Vegueries, y Ballies, [d] y cõ llargamẽt apar de totes les conſtitucions, y altres lleys municipals delles diſpoſants, y de les del dret comu ſobre lo ofici, poder, y prehominencia, dels ordinaris en los llochs que ſon dits Balles, y Veguers.

d *Oliba c. 4. num. 20. 23.*

A mes de dita juriſdiccio ordinaria en moltes Ciutats, Viles, y Llochs vſan de juriſdiccio extraordinaria en molts caſos en virtut de priuilegis eſpecials, concedits apres per los Reys, cometent les regalies, y caſos que ſols tocauan als oficials ſuperiors, com per exemple ſe proua en lo Balle de Perpinya, y Veguer de Roſſello al §§. ſeguents, ab los quals quiſcu podra experimentar ab los de la Vegueria, o Ballia neceſſitarà ſaber, que a mi nom es poſſible dir los priuilegis eſpecials de tots, y es forſos tractar en eſpecial de vna, perque a exemple de aquella vejan lo que goſan totes les altres ſegons los priuilegis tenen.

§. 2. *Del offici de Balle de la Vila de Perpinya, ſegons particular priuilegis.*

LO Balle de la Vila de Perpinya te lo origen, antiguedat, y poder com los demes Balles ordinaris de les Ciutats, y Viles de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ſegons les lleys dels Romans, y conſtitucions de Cathalunya comunes, referides al principi del capitol, a mes ſe li ha atribuyt poder en virtut de eſpecials priuilegis en molts caſos, que com a ordinari nols podia excercir, y per ell ordenades pragmatiques particulars, y concedits priuilegis eſpecials ſobre lo excercici de ſon offici.

Quant a la forma de la creacio, y jurament del temps dels Comtes de Roſſello. Conſta ja en les coſtumes eſcrites de Perpinya, [e] del temps dels Reys de Mallorca en la *pragmatica del Rey Don Iaume de 5. de les nones de Octubre 1318.* Del temps Reys de Arago en la prouiſio particular *del Rey Don Pere data a Gerona a 8. de Iuny 1358.* A vuy la ques obſerua quant al jurament es com eſtà continuat baix *lib. 4. cap. 5. §. 6.*

e 51

Quant al offici, y poder que totes les causes dels homens de Perpinya son de sa jurisdiccio, com cõsta dels vsatges, y costumes escrites de Perpinya, [a] la validitat, y forsa de les quals se prouaran baix, [b] a mes consta ab molts especials priuilegis que li atribueixen tota la jurisdiccio ciuil, y criminal dels homens de Perpinya, com a ordinari sens poderse della niugu eximir, ni les causes exir de sa cort *del Comta Guirart de Rossello, dat a Perpinya a 6. de Iuliol 1162. del Rey D. Alphonso de 15. de les Kalendes de Agost 1172. Altra de dit Rey de 13. de Maig 1273. Del Rey Dõ Iaume dat a Calatayut a 13. Kalendes de Desembre 1249. del Infant D. Iuan dat a Barcelona a 28. de Febrer 1372. Del Rey D. Sanxo de Mallorca 1. de Desembre 1322. Del Rey D. Pere dat a Barcelona a 21. Octubre 1358. Del Rey Don Iuan dat a Tortosa a 15. de Nouembre 1393. Del Rey D. Marti dat a Çaragoça a 31. Octubre 1399. De dit Rey dat a Barcelona a 15. de Iuliol 1405. Del Rey D. Alphonso dat als Felices exercits, &c. a 7. d Maig 1448. Altra del mateix Rey de 6. de Agost 1448. Del Rey Don Ferrando dat a Monçò a 16. de Iuliol 1510.*

En confirmacio dels quals priuilegis es la cõstitucio del any 1599. [c] y fonch proferida sentencia en lo cõcell supremo a 10 *de Ianer* 1642. en fauor de vn habitant de Perpinya, contra lo senyor de Rodes. En la qual se declarà que ates tenia casa en Perpinya, y auia jurats los priuilegis, no tenia ninguna jurisdiccio ab ell, ni en sos bens en ciuil, ni criminal. [d]

A mes te concedits molts particulars priuilegis per molts casos especials, com quels Burgesos de Perpinya sian de sa jurisdiccio *Rey Don Marti dat a Çaragoça a* 31. *de Octubre* 1399. Aquest priuilegi fonch sempre obseruat, fins lo any 1599. que dits Burgesos honrrats, obtingueren lo priuilegi Militar, que baix se se referirà. [e] Ahont cõsta que son creats Cauallers, y gosan les mateixes prerogatiues, titols, y noms de Cauallers, per lo qual priuilegi sobreuenint han de dret mudat lo for, cõ es notori a tots, y es cert son de la jurisdiccio del Veguer, cõ a oficial ordinari dels Cauallers, com baix se prouarà. [f] Tenen a mes en est fet vna sentencia Reyal en termens de dotse Burgesos de Perpinya, que en lo any mil sinch cents vint y vuyt obtingueren del Emperador, vn altre priuilegi Militar de la mateixa manera, y ab les mateixes paraules, sens mes ni manco quel que obtingueren tots los Burgesos de Perpinya lo any mil sinch cents noranta y nou, y encõtinent aquells mudaren lo for, y ab sentẽcia Reyal, proferida a vint y set de Setembre mil sinch cents vint y nou, fonch declarat que eren Cauallers, y per so fora, y exempts de la jurisdiccio del Balle de Perpinya, y com baix mes clar se prouarà. [g]

Los processos de pau, y treua contra homens de Perpinya, se han de fer per la cort del Balle *Rey Don Marti ab priuilegi dat en Çaragoça a 31. de Octubre 1399. Reyna Dona Maria ab prouisso del any* 1448. La qual abdica lo poder al Gouernador de fer semblants processos, y aixi obseruat, com apar declarat ab *sentencia a* 10. *de Octubre 1494.* [h]

Altre exemplar de 10. de Desembre 1370. que abdica lo poder al Veguer.

Te jurisdiccio tambe dit Balle ab los forasters, y estranys, si captura primer quel Veguer, i pot conexer quisenn any de les mesures cõ fonch ordenat a 5. *de les Kalendes de Iuny* 1205. [k] en fets de matrimonis Clãdestins, cõ se prouarà. [l] Pot absoldre, y condẽnar, o remetrer, y fer cõposicios, en casos de mort *Infãt D. Iuã dat*

a *Cap.* 6. 57. 63. 64.

b *Lib.* 5. *c.* 10. §. 6.

c *Const.* 80.

d *Libre menor de la Vniuersitat fol.* 653.

e *Lib.* 4. *cap.* 9. §. 1. 2.

f *Lib.* 3. *c.* 4. *al* 6. *priuilegi*

g *Lib.* 4. *c.* 9. §. 2.

h *Libre Blãch del Balle folio* 183.

i *Costu.* 54. 60.

k *Lib. ordi. de la Vila de Perpinya fol.* 32.

l *Lib.* 4. *c.* 5. §. 8.

dat a Perpinya a 7. de Ianer 1385. Rey Don Pere ab priuilegi dat a Barcelona a 24. de Setembre 1372. Rey Don Iuan dat a Perpinya a 7. de Ianer 1385. Rey Don Ferrando dat a Perpinya a 8. de Febrer 1416. En obseruansa dels quals priuilegis manà lo Rey Don Alphonso al Gouernador dels Comtats, seruas vna composicio de cas de mort auia feta lo Balle, com apar *en la prouisio dada a Barcelona a 25. de Maig 1419.*

Los bannits per la cort del Balle son bannits no sols de la Vila, pero tambe de tota la Vegueria *pragmatica del Rey D. Iaume dada a Perpinya a 1. de Agost 1335.* En obseruansa de la qual la Reyna Dona Maria feu prouisio contra los homens Montesquiu que auian sostengut vn bandejat per lo Balle, com apar en la *prouisio dada a Gerona a 14. de Iuny 1358.*

Fa commissions, y dona poder per capturar malfactors, y per so no cõtrafa a las constitucions de creat nous officials, com fonch obseruat *a 29. de Ianer 1346.*[a] Deu perseguir los malfactors a despeses dels emoluments de la cort *Rey Don Pere ab priuilegi dat a Gerona a 9. de Iuny 1358. o ha 20. de Abril 1358.* Si captura ningu per crim que no meresca mort, o mutilació de membre lo pot donar a manlleuta *Rey Don Iaume ab priuilegi dat a Gerona al 1. de Mars 1272.*

a *Libre del Balle Blanch fol. 76.*

Pot fer Lloctinèt en absencia, o altre just impediment. En cõfirmacio de aquest poder lo Rey Don Ferrãdo renocà vna prouisio auia impetrada vn Sobballe de Perpinya, quel Balle no poques fer Lloctinent *ab altra dada a Monblanch a 22. de Octubre. 1414.*

Lletres requisitories de la cort del Balle deuhen esser obeydes per tots los officials Reyals, y de Barons dels Comtats sens firma del Veguer *Rey D. Alphonso ab prouisio dada a Lleyda a 19. de Desembre 1408.* E aixi es estat moltes vegades ordenat per lo concell *del Gouernador a 22. de Octubre 1452.*[b]

Es Iutge dels salaris que contra le priuilegi del Rey Don Martí serar reburs en la casa de la Vniuersitat *Rey Don Marti ab priuilegi dat a Valencia a 23. de Agost 1402. a la si*

Te jurisdiccio en tots los Iueus que habitan en Perpinya *Rey Don Iuan ab priuilegi dat a Barcelona a 4. de Ianer 1392.*

Les crides se han de fer per los Clauaris, y Mostassaphs, se han de publicar en nom del Balle *Rey Don Pere ab priuilegi dat a Valencia a 12 de Mars 1362.* Lo mateix es ab les crides dels Consols, y altres de gouern de la Vniuersitat, com baix se prouarà.

La jurisdiccio plena te ab los homens de Perpinya, se exten encara que sian Consols, o altres officials de la Vniuersitat *Rey Don Alphonsi ab priuilegi dat als Felices Castells a 9. de Maig 1448. c. 1. altre de 6. de Agost 1448.* Lo que se enten sens prejudici dels casos que poden procehir los Consols, y demes officials republichs sens ell; si be te jurisdiccio, y se pot entrometre en molts casos particulars del dit gouern, com baix se prouarà.

Es lo dit Balle Iutge de appellacions del tribunal dels sobrepasats de la horta, com en son lloch se prouarà.[c]

Ha de pagar los salaris dels Iutges, Aduocats, Procuradors fiscals de la cort *Rey Don Pere ab prouisio del any 1365.*[d]

Te jurisdiccio en molts casos notats ab los de la jurisdiccio general de tots los officials dels Comtats.

Te tot aquell poder, y jurisdiccio que sos predeceffors en lo offici han acostumat, vsat, y pogut segõs q per priuilegis, costumes, practiques, y lleys los es permes, cõ consta en los

priuilegis de la creacio dels Balles, regiſtrats en dita cort.

De dita juriſdiccio del Balle de Perpinya, ſon exẽpts los qui per particular exempcio ſon de altre tribunal, com de la capitania general, del patrimoni Reyal, de la juriſdiccio del Veguer, y aixi be los fets feudals, y de ſenyories directes, que tocã als ſenyors directes. [a]

[a] *Coſtu. 26.*

Son exemps los homens de Cobliure, q̃ abans eren de ſon for *pragmatica del Rey D. Iaume de Mallorca, dada a Mallorca a 3. dels Idus de Deſembre 1336. Rey D. Marti ab altra dada a Barcelona a 24. de Abril 1410.* exceptats los caſos dels ſobreposats de la horta.

La dita juriſdiccio, y poder del Balle d Perpinya es cõcedida priuatiuamẽt per tots los demes officials dels Comtats, aſſenyaladamẽt per lo Gouernador, al qual eſtà prohibit ab molts priuilegis entrometre en ciuil, ni criminal via ordinaria de la cort, è juriſdiccio del Balle, cõ apar a mes dels priuilegis dalt referits en altres *del Rey D. Pere dada a Barcelona a 13. de Octubre 1373. altra dada a Valencia a 12. de Iuny 1382. Rey D. Iuan dada a Tortoſa a 15. de Nouẽbre 1393. altra dada a Barcelona a 20. de Octubre 1394. Rey Don Marti dada a Barcelona a 29. de Maig 1409. Rey D. Ferrando dada a Barcelona a 24. de Iuliol 1413.* Exceptades les euocacions, y altres regalies que baix ſe referiran a ſon lloch. De aqui goſa vna prerogatiua que no la te ninguna altra Vila Reyal dels Comtats. En les quals quãt lo Gouernador es preſent tracta totes les cauſes via ordinaria dels Balles, y Veguers, [b] empero en Perpinya ſols ab qualitat.

[b] *Baix c. 35. §. 12. 13.*

Tambe dit Balle de Perpinya te la juriſdiccio priuatiuament per lo Veguer, [c] ampliant encara que lo Veguer tinga juriſdiccio ab los homens Reyals, Vniuerſitats, Balles, Conſols, y altres com ſe dirà, ſon exceptan los homes de Perpinya alhõt ſe vulla delinqueſcan, [d] aixi be en los delictes comeſos per camins en los llochs, y termens de Perpinya, y Cobliure, [e] de manera quels dits Balles tenen les dites regalies de camins ab ſos ſubmeſos.

[c] *Coſtu. 57. 60. 61. 98.*

[d] *Eſtils del mateix Veguer cap. 18. 48. 53.*

[e] *Eſtil 53.*

Aixi be te la juriſdiccio priuatiua per lo Capita General, al qual es prohibit entrometrerſe dels homens de Perpinya *Rey D. Iuan dada a Barcelona a 4. de Ianer 1390.* aixi be per los Alguatirs, o Comiſſaris del Gouernador, y altres, los quals ni quant a la captura tenen poder que ha de ſer per la cort del Balle, *Rey D. Pere dada a Barcelona a 7. de Ianer 1385.*

§. 3. *De les coſes prohibides al Balle de Perpinya, y a ſa cort.*

ENcara que lo Balle de Perpinya tingã concedida la juriſdiccio tant general ab los homens de Perpinya, te la empero limitada, y prohibida en molts caſos eſpecials, a mes dels generals de les coſes prohibides a tots los officials Reyals dalt referides.

No pot lo Balle de Perpinya pendre ningu per habitant ſens conſentiment dels Conſols *Rey Don Pere ab priuilegi dat a Perpinya a 21. de Iuliol 1344.* No pot fer guiatges a alcabots, o jugadors *Reyna Dona Maria ab ſa prouiſio dada a Barcelona a 4. de Febrer 1433* Nos pot appellar de ſentencies fetes per los lurges de ſa cort en cauſes criminals *Rey Don Iaume dada a Perpinya a 18. de Kealendes de Febrer 1276.*

Ningun pres, o capturat per ſa cort no paga eſcarcellatge, ſino es que ſia comdenat, o compoſit *Rey Don Iaume ab priuilegi dat a Perpinya a 18. Kalendes de Febrer 1276. cap. 3. no eſtà en vs.*

§. 4.

§. 4. *Dels Iutges ordinaris, Sobbatlle, y demes officials de la cort del Balle de Perpinya.*

EN la cort del Balle de Perpinya, y ha creats dos Iutges ordinaris, o Assessors, en virtut del priuilegi *del Rey Don Pere dat a Barcelona a 17. de Mars 1353.*

A la jurisdiccio de dits Iutges a vuy estan vnides les demes judicatures de les Ballies Reyals de Rossello ab vns mateixos priuilegis, y creacio, abans cada Vila Reyal com Coblliure, Tuyr, Argeles, Volò, y altres tenian sos particulars Iutges, cõ apar en las prouisions registrades al Archiu del patrimoni Reyal. [a]

[a] Reg. 8. fol. 14. 56. regi. 21. fol. 39.

No pot lo vn Iutge de la cort del Balle de Perpinya eller aduocat en la causa ques porte en la cort, encara que sia deuant del altre Iutge, *Rey Don Pere ab prouisio dada a Barcelona a 11. de Mars 1369.*

La jurisdiccio del Sobballe, y en quins casos la pot excercir, com, y quant a deuer lo ters de les composicions, è aixi be del cap de Guayta, consta en les prouisions dels registres. [b]

[b] Re. 24. fol. 183. del patrimoni Reyal lib. del Balle fo. 200. 156

Los Notaris, y Escriuãs de la cort del Balle tenen les mateixes obligacions quels demes Notaris, y Escriuants de les demes corts, tant en raho de cõstitucions de Cathalunya, cõ del que està ordenat en les posts de ses corts sobre les escriptures, y actes de la cort del Balle, en particular ques ha de cõtinuar per lo notari de ella, que estiguen recondides en la cort, y lo demes concernent a regirles, ja son las prouisiõs *del Rey Don Iuan dada a Puigcerda a 27. de Agost 1369.* [c] *Rey Don Pere dada a Gerona a 10. de Maig 1568.* [d] *Rey D. Iuan dada a Gerona a 21. de Febrer 1382. Rey Don Marti dada a Valencia a 24. de Nouembre 1402.*

[c] Lib. del Balle fo. 117.

[d] Lib. del Balle fo. 107.

Los emoluments de la escriuania, y cort del Balle, son del Reyal patrimoni, si be a vuy posseyts per particulars per concessions Reyals dels emoluments de la Ballia, se donan cõpta al Racional, com del demes officials.

Los salaris de tots los officials de la cort d dit Balle, Iutges, Aduocats, y Procuradors fiscals, Sobballe, y los demes son tatxats en la pragmatica *del Rey Don Pere dada a Perpinya a 18. de Febrer 1351.*

§. 5. *Del offici de Veguer de Rossello, y Vallspir segons los particulars priuilegis.*

LO Veguer de Rossello, y Vallspir te la antiguedat, y poder cõ los demes Veguers ordinaris de les Vegueries de Cathalunya, segõs les lleys comunes dalt referides, a mes se li ha attribuyt poder en virtut de especials leys, [e] y priuilegis en molts casos de regalies, y per elles ordenados moltes pragmatiques, y cõcedits especials priuilegis, sobre lo excercici de son poder, y offici.

[e] Quant a la forma de la creacio, poder, y juramẽt del temps dels Cõtes consta en dits costumes. Del temps dels Reys de Mallorca en la pragmatica *del Rey* D. *Iaume dadas a nonas de Octubre 1318.* y apres en tẽps del Rey de Arago la ques obserua abterna cõ los demes officials, si be al principi nos podian crear los Veguers q̃ fossen domiciliats, o nadius dels Cõtats de Rossello, y Cerdanya en virtut de la Reyal prouisio *del Rey D. Iuan dada a Valencia a 8. de Febrer 1393.* com estaua tambe per constitucio general ordenat per tots los veguers de Cathalunya, [f] lo juramẽt presta a vuy referirà baix.*

Quant al ofici, jurisdiccio, y poder es la ordinaria de tots los casos de la Vegueria, que son vns desmẽbrats de las jurisdiccios dels Balles, altres d non cõcedits, vns, y altres sõ molts

tants quants son las constitucions, estils, priuilegis, pragmaticas, y prouisions, disposants de sa jurisdiccio, com a regalies del Rey nostre Seyor, excedides per dit Veguer, continuades en los estils de sa cort, continuats en lo llibre dels estils recondit en lo Archiu del patrimoni Reyal. La força, y valor dels quals se prouarà baix llibre quint capitol 10. §. 9. 10.

Primerament en ciuil son tots los senyors, y Barons auents jurisdiccio temporal, encara que sien Bisbes, Abats, Priors, y altres, estil 40. 63. E aixi be totes persones Eccle-siastiques exemptes de la jurisdiccio del Bisbe 65. Los Comanadors, è sos Procuradors. 24.

En Ciuil, y Criminal son de sa jurisdiccio los Balles, Iutges, é altres oficials de Barons, Seculars, y Eccle-siastichs, Consols, Clauaris, segons los estils 8. 68. 69. confirmats expressament ab molts priuilegis que baix se referiran *lib. 5. cap.* 10. §. 9. E mes totes les Vniuersitats, Syndichs, y Procuradors. 9. 53. Congregacions, Monopolis, encara que sian vassalls de Barons. 43. Cauallers, generosos, Nobles, y homens de parage, y familia, [a] estos eran de la jurisdiccio sols del Rey per suprema regalia, apres cõmunicada a tots los Veguers de les Vegueries, com se prouarà a son lloch. Los Vassalls de vn Barò que delinquiran en terra de altre. 47. Delinquents cõtra officials del Veguer. 18. Homés Reyals encara que estigan, o delinquescã en terra de Barò, [b] recullints bandejats, [c] Sacrilegos ab preuensio ab lo Bisbe. 71. Lleuders, è Guardes. 60. Barquers de les aygues neuals è moliners. 61. Carnicers quant a vẽdrer la carn al pes de la Vila de Perpinya. [d] Pot entrar en castells, è terres de Barons seculars, o Ecclesiastichs a fer escorcolls, è alli pendre delats, Bannits, castigar los fautors.

[a] *14. 24. 49. 57. 97. cõst. jat fia c. 6. 7. 13.*

[b] *38. 48. const. jat fia c. 1.*

[c] *5. 32. c. 10. de la const. jat fia.*

[d] *27. c. 8. 18. de la const. jat fia.*

5. [e] Aquest cas està confirmats ab molts exemplars continuats en lo llibre dels estils del Veguer *116. 117.* y ab pragmatica particular del *Rey Don Pere dada a Barcelona a 15 de Mars 1374.*

[e] *Cap. 5 de la const. jat fia.*

Pot fadigar los Barons fassan justicia, en tots fets ciuils, y criminals, y faltant ells la pot fer. 15. 16. 46. Tots los delictes comesos en camins de tota la Vegueria, y en las cabanes junt als camins son de sa jurisdiccio. 7. 55. Com apar tambe en las pragmatiques del *Rey Don Pere dada a Barcelona a 20. de Octubre 1366. Altra de 15. de Mars 1374. Altra de 29. de Octubre 1377. y los exemplas estan continuats a la fi de la Rigaudina.*

Al Veguer toca fer adobar los camins en tota la Vegueria, y no als Barons. 54. Com consta tambe en la pragmatica *del Rey Don Pere dada a Barcelona a 29. de Octubre 1377.*

[f] *Const. jat. fia c. 9.*

A sa jurisdiccio pertany en punir les baralles dins mar, en cara que siã dins lo Vescõrat de Canet. 56. Delictes en Rius. 19. Camins, è llits de aygues nauals, è ẽla mar. 70. Los qui rõpan rechs de aygues 3. [f] en est fet, y es tambe la pragmatica *del Rey Dõ Pere dada a Barcelona a 29. de Octubre 1377.*

Excerceix sa jurisdiccio en totes aquelles terres de Barons, ahont los Barons no tenen jurisdiccio, com succeheix en molts que sols tenen la jurisdiccio ciuil, la crimihal se excerceix per lo Veguer. Estos llochs quals sian son especificats al llibre de Veguer. g

[g] *fo. 144.*

Las questions, debats, y contrasts entre Barõs, Vniuersitats, y senyors, assenyaladament sobre termens, y altres actes tocan al Veguer. 35. Cõ està tambe concedit ab pragmatica *per lo Rey Don Pere dada a Barcelona a 18. de Mars 1374.* Totes elles pot pendre assi, è posar secrest, [h] los fets tambe de penyoraments tocan a ell,

[h] *4. c. 4. de la cõstit. jat fia.*

[a] *Estil 3. c. 3. de la const. jatsia.*

a ell, [a] y aixi be los de bestiars, falcons, perdius. 26. Com apar a mes en la pragmatica *del Rey Don Pere dada a Barcelona a 29. de Octubre 1377.*

Quant per lo Rey, o son Lloctinēs General seran fets edictes, o crides de prohibiciōs de blats, la guarda toca al Veguer, y a coneixensa del ques fa contra la prohibicio. 6. En est fet es, y a mes la pragmatica *del Rey Don Pere dada a Barcelona a 29. de Octubre 1377.* Pot fer prohibicions de traurer blats, y reuendre. 28. Los colomers, y delictes en ells comesos tocan a sa jurisdiccio 20. Aixi be los esclaus, y quāt los amos los voldran cobrar han de pagar los drets de les aygues, 21. Pot fer crides de no callar perdius, ni truytes 29. Te jurisdiccio ab los qui trencan las appellacions 31. La llicencia de tallar, y vendre anyells als carnices de Barons toca al Veguer. 74. En casos de conuocacio de host despedeix mandatos als Barons 58. 59. Quant los Prelats, y Barons abusan de la jurisdiccio de la Baronia, o occupan, ho fan prejudici ala jurisdiccio Reyal, por posar empatras a las jurisdiccions de aquells ab la forma apar en lo estil. 10. Inquireix de tots los delictes a la sua cort denunciats. 1. Cita *ad fines banni,* [b] Cōcedeix feries demesses, y veremes quāt son demanades 34. è altres dos a Nadal, y Pasqua 35. Tenen los officials de sa cort dos dies a respondre alas reqstes 41. Fa pagar los jornals dels testimonis cita fora la vila, [c] Paga los gastos, y despeses del lurge, y escriua quant estan fora a fer justicia 77. cō apar ames en moltes prouisions Reyals. [d]

[b] *Estil 2. libr. del Veguer fol. 143.*

[c] *Estil 39. libr. veg. fol. 23. 90.*

[d] *Lib. del Balle fo. 88. libr. del Veguer fol. 107. 132 141.*

Lo Veguer, è saig, è demes oficials entran per tot ab lo basto 50. E exerceixen jurisdiccio en los casos los toca. 51.

Lo Bisbe no te territori sino en sa cort si nol concedeix lo Veguer. 72. Ningun Baro secular, o Ecclesiastich, ho altre auent jurisdiccio no pot tenir officials coronats, o Ecclesiastichs 42. Com apar tambe en les pragmatiques del Rey Don Pere *dada en Barcelona a 10. de Octubre 1366. de 15. de Mars 1364.* Totes les jurisdiccions de tots los Prelats, Barons, Cauallers, o altres son en feu del senyor Rey 45. Dins sa Vegueria nos podian vsar marques 52. Las appellacions de sentencies dels Barons tocan als officials Reyals si noy a priuilegi encontra, y en tal cas, y son les segones. 2. 44.

[e] *Tit. de jurisdic. tot Iurge.*

Tots los casos llargament continuats en dits estils desi fan lley en tota dita Vegueria, tant com asols estils continuats en dita cort: com tambe per esser confirmats ab molts priuilegis, y pragmatiques que ames refereixen tambe altres casos tocants asa jurisdccio, sens fer los prejudici, ni ser reuocats per la constitucio jatsia, [e] com extensament se prouara baix. [f]

[f] *Lib. 5. c. 10. §. 9. 10.*

Aixi be se ha de aduertir que los demes de dits estils son comuns ab les Vegueries de Conflent, y Cerdanya ames dels qüe en especial dites Vegueries tenen semblants registrats, y cotinuats en quiscun cort.

Ames dels casos de dits estils li tocan molts altres segons especials priuilegis, y pragmatiques *del Rey Don Iuan dat a Barcelona a 20. de Nouembre 1394.* per traure criminosos del Castell de Perpinya, y capturar per deutes. [g]

[g] *Li. ma. fo. 286.*

Pot fer composicions de casos de mort, com consta ab los mateixos priuilegis dalt cotats del Balle de Perpinya. Escriptura de ters denunciada ala cort del Vueguer de Rossello, te tanta forsa com la denuncia da a la cort del Veguer de Barcelona. [h]

[h] *Const. 23. tit. de execucio de cē. sals.*

Tenia de fer mostra quatre vegades quiscun any, y tenir sufficients

caualls com apar en la *pragmatica del Rey Don Iaume dada à Perpinya Idus Setembre 1335.*

Lo Rey Don Pere ab pragmatica dada en Barcelona à 20. de Octubre 1366. Estatui que totes les causes ciuils, y criminals dela Vegueria se tracten per lo Veguer, y de sa cort no pugan esser tretes per comisiõs, o altrament lo mateix se disposa ab altra *dada a Tortosa a 5. de Abril 1371.*

Los jutges ordinaris de la Vegueria, com jutge de Balle, de appellacions, aduocats fiscals han de donar conceli al Veguer sempre seran requests, y lo notari cõtinuar los actes a pena de priuacio de offici, Rey Don Pere *dada a Çaragoça a 12. de Dezembre 1397. lo mateix disposa lo Rey Don Martí ab pragmatica dada à Çaragoça à 30. de Iuliol 1398.* y ames que en cas de recusacio lo lo Veguer, y Balle poden elegir altres aduocats fiscals, y jutges ab los salaris acostumats, y com llargament aqui se contè.

Pot occupar las temporalitats dls Ecclesiastichs com apar ab moltes pragmatiques, asenyaladament del Rey Don Pere *dada en Barcelona a 23. de Ianer 1386.*

Quant lo Veguer es suspecte en les causes del Bisbe de Elna, y altres se dona vn adjunt com apar en la pragmatica del Rey Don Martí *dada a Barcelona a 10. de Iulibl 1397.*

Per ser crides en tot lo tocant asa jurisdictio com apar en los registres de sa cort, y antigament en lo llibre de Veguer, [a] y constitucio de Cathalunya. [b]

Bannits per lo Veguer son bannits per lo Balle prouisio *de las Kalendas de Agost 1335.* [c]

Al Veguer de Rossello, è demes de Cathalunya Rossello, y Cerdanya, toca la defensa de la jurisdictio dels Barons, y aixi los Veguers poden fer fermar contencions, è rescriure per los vassalls, y com proua *Oliba.* [d] Sobre contẽcions de jurisdiccions ab los Ecclesiastichs del Bisbat de Elna se ha de obseruar la concordia de la sereniſsima Reyna Dona Eleonor ab lo Cardenal de Comenge, y los capitols de Tortosa, per lo priuilegi *del Rey Don Ferran do dat ala vila de Almaça a 23. de Abril 1496. cap. 12. prag. 12. tt.* de *cont. de jurisd.* concedit al estamẽt Ecclesiastich no obstant los dit estils del Veguer pregmaticas sanaccions, o priuilegis è contrari disposants.

Moltes de dis regalies dels estils, y pragmatiques te concedides lo Rey ha molts Barons en ses Baronies com en Rossello al Vescomtes de Illa, y Canet las de les aygues, camins, martiners, coneixensa de estranys, de officials, y consols, y altres com apar del priuilegi del Rey Don Pere del any 1375. y aixi de molts altres, empero estas concessiõs seentenen comulatiuamẽt ab lo Veguer tenint lloch a preuencio cõ fonch disposat per lo Rey Don Pere ab prouisio *dada à Tortosa a 4. de Ianer 1377. altra dada à Perpinya a 19. de Iuny 1400.* exceptades les persones militars, y generoses la cognicio de les quals sols es del Veguer; lo que es lo mateix ab los vassalls dela Camareria, y Abadia de la Grassa, com fonch prouehit *per lo Rey Don Iaume a 4. de Març 1335.* es lo mateix ab los vassalls del Bisbe, y capitol de Elna, ab los quals se ha de obseruar lo concordat, com dalt esta prouat, y consta al llibre de Veguer fol. 124. 128. 167.

De dita jurisdiccio, y poder del Veguer segons dits estils, ordinacions, vsos, consuetuts, y constitucions sen exceptan molts casos, so es aquells que son contra la libertat Ecclesiastica per la pragmatica *del Rey Don Iaume dada à Perpinya a 19. de les Kalẽdes de Ianer 1334.*

[a] *Folio. 140.*

[b] *Const. jatsia c. 9.*

[c] *Lib. del Balle fol. 57.*

[d] *Olib. de jure fisci cap. 11. del num. 22.*

No

No pot dit Veguer conèixer dels Eccleſiaſtichs ſobre contractes perſonals, encara que per dits eſtils agues vſat *pragmatica del Rey Don Iaume dada à Perpinya pridie nonas February 1334.* ſen exceptan tambe de dits eſtils la conèixença de la gent de guerra *Rey Don Pere dada à Carinyena à 29. de Maig 1360.* ala fi, aixibe los homens de Perpinya, y Coblliure com eſta dalt prouat, y aixi be tots los demes generals que ſon prohibits a tots los officials.

§. 6. *Dels demes officials de les Vegueries de Roſſello, Cõflent, y Cerdanya, jutge, ſubueguer, notari, y demes officials.*

PEr la juriſdiccio de la Vegueria de Roſſello, y ha creats vn jutge, aduocat, y procurador fiſcal notari, ſubueguer, y altres officials per los quals reſpectiuament ſe han de tractar tots los negocis d'la cort, y les eſcripturas proceſſos, y lo demes per lo notari, y no per altres *pragmatica del Rey Don Pere dada à Barcelona à 20. de Octubre 1360. à altra del any 1397.* [a]

[a] *Libre. Veg. fol. 111.*

Antigament hi auia dos ſubuegueries vna de Roſſello, altra de Valleſpir com apar en la *pragmatica del Rey Don Pere dada à Perpinya à 15. de Febrer 1351.* apres reſtà ſols vn, ab titol de ſubueguer del Valleſpir com apar en les prouiſions Reyals, [b] y de aqui ſe diu te lo tribunal al lloch de Banys, [c] ſibe exerceix juriſdiccio per tota la Vegueria.

[b] Re. 19 fol. 42. 58. Re. 20. fol. 19.

[c] Re. 9. fol. 80.

Per priuilegi *del Rey Phelip del any 1573. Cap. 10.* concedit ala vila de Perpinya los dits dos officis de Veguer de Roſſello, y Balle de Perpinya ſe tenian de regir per vna perſona com en les demes vegueries en Cathalunya, empero dit priuilegi no conuingue poſarlo en execucio.

Aixi be antigament lo Veguer de Roſſello tenia de eſtar ha concell dels Conſols de Perpinya com fonch concedit al de Barcelona com apar en lo priuilegi *del Rey Don Alphonſo dat à Gayeta a 27. de Mars 1437* lo qual fonch limitat apres no procehir en los caſos, y fets d'ls militars, y altres com apar en la concordia d'l any. 1438. * En dita cort per *pragmatiques particulars dels Reys Dõ Iaume dat à Perpinya a 5. de les Kalendes de Maig 1309. Rey Don Pere dat à Perpinya a 10. de Dezembre 1355.* y ha de auer dotza porters, y faigs los quals reben dels emoluments de la cort dotza reals quiſcu per Nadal, los ſalaris, y obligaciõs de tots ells ſon continuades en la prouiſio *del Rey Don Iaume de 16. de Mars 1334.* [d] *y altres dels anys. 1329. 1365.* [e]

* *Libre Ord. fol. 276. 311 cap. 3.*

[d] *Lib. Veg. fol. 141.*

Los ſalaris del Veguer, ſobueguer, jutge, aduocat, y procurador fiſcal, y demes officials de ſa cort ſon tatxats en la *pragmatica del Rey Don Pere dat à Perpinya als 5. de Febrer 1551.* y vltimamẽt lo de 500. lliures per lo Veguer es la ſentencia feta à *24.* de Mars 1584. [f] Los ſalaris del notari, y eſcriua ſon tatxats en lo llibre de les tatxes ordinaries.

[e] *Lib. Veg fol. 139.*

[f] *Re. 35. fol. 246. del Reyal Patrimoni.*

La juriſdiccio, y poder dels Veguers de Conflent, y Cerdanya ſon caſi en tot jguals ab lo dit del de Roſſello, per vns mateixos eſtils, y pragmatiques regiſtrades en les corts de quiſcu, vltimament per lo Rey Don Phelip quant al de Conflent per priuilegi *dat à Barcelona a 13. de Iuliol 1599.* ſe concedi que pogues reconeixer, y poſar los ferros dela Vegueria, y no lo Balle de Prada, ni altres. En cas de abſencia no pot lo Veguer fer tinent, lo offici ſe rig per los Conſols de Vilafranca, los terſos ſe han de continuar ala vila de Vilafranca, acceptats los de les Ballies.

Del de Cerdanya, y de ſa ampla juridiccio aja eſcrit *Oliba.* [g]

[g] *Cap. 10. n. 14*

§. 7.

§. 7. *Dels Titols de Caſtlans, o Caſtellans en temps dels Comtes.*

SEruianſe tambe los Comtes de altres perſones per alguns actes particulars, y de ells paſſaren als demes Magnats, y Barons, reſtats fins avuy ab titols de Caſtlans, Subcaſtlans, y Caſtellans entre los quals, hia differẽcia los Caſtlãs ſon losqui tenẽ la guarda del Caſtell ſens teniri en ell ningũ dret lo Caſtella, es lo qui te la guarda, y dret, y aixi dels ſubcaſtlans, y ſubcaſtellans com a tinents com llargament declaran tots los practichs en lo vſat. *Caſtlani,* [a] *y apres Soccarrats en lo coment de les conſuetuts de Pere Albert* [b] dels quals apar que eſtos titols tambe eren feudals, demanera que les Caſtellanies, o caſtlanies ſon aquelles enfeudades per altre ſenyor tenint per ells feus, com ſeven ab les enfeudacions de decimes, y altres drets, ha eſtas Caſtellanies molts Eſcriptors anomenan Caualleries, y los Caſtlans Cauallers, y verament ſon altra eſtat de perſones encara que lo ſeruey de ells era per la guerra com eſta dit, perquant aquells que trobam avuy goſan ditas Caſlanies, o Carlanies per elles ſols no goſan priuilegis militars, ſino ſols los feudals del honor tenen, a eſta reſolucio me obliga lo que eſcriu *Soccarrats* [c] que lo titol, y nom de Coſtla, o Carla es de vaſſallatge, y que dit Caſtla, o vaſſall tot es vna coſa, prenent ſols aqueix eſpecial nom per raho del ſeruey.

Sens eſtos ſe ſeruian los Comtes, y abans los Romans de altres ab titols de Capitans eſtos eran vaſſalls feudals differents dels de la guerra com baix ſe declarara.

[a] *Cõmẽt dels vſat fol. 83.*

[b] *C. ſi Caſtlalanus ca. eſſi non eſt.*

[c] *En lo c. ſi Caſtellans. nu. 4.*

§. 8. *Dels Titols de Vaſſalls, y vaſſallatge en temps dels Comtes, y demes Reys ſucceſſors.*

TOts los eſtats dalt referits tant ab titols de offici, com altrament tenian, y ſe comprenian baix lo titol de vaſſalls dels Comtes, y lo mateix es avuy dels Reys de Arago ſos Succeſſors del mes halt Duch al mes infim vilà, ſols differenciats que los majors tenen, y goſan titols particulars per los quals ſon coneguts, anomenats, y differenciats los vns dels altres que ſon tots los titols de honor del preſent llibre, altres que ſols goſan lo titol inferior de vaſſalls, vns quant ala ſubjeccio de ſer vaſſalls en raho de la inferioritat, y baix lo mando, y juriſdiccio, ſens deurer altres obligacions ſino dels ſagraments, y homenatges regoneixent la inferioritat, y vaſſallatge llur, y ſenyoria de ſuperior tant per ſer naturals, com habitãts [d] eſtranys, o priuats, [e] altres a mes per raho d'ſer feudataris, y goſar feus ab grans obligacions, eſtar obligats a toces ellesco ſe prouara baix.

Tots los dits vaſſalls generalment deuen la primera ſubjectio al Rey per raho dela ſoberania, ſecundariament a llurs Senyors, y Barons que tenen enfeudades, o altrament concedides les Baronies, y demes ſenyories de tots los Vaſſalls, y en los Cõtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya molteſsimes eſpecies; tots prenen lo nõ, y titol, y ſa eſpecie ſegõs lo ſeruey, y obligacio majors, o menors cõ del Duch, Marques, als demes fins al mes inian d'remẽſa, ſoliu, home propri, aborder, y altres ques referirã baix als titols feudals.

Lo titol de Vaſſall generalment qual ſia, y ſon origen ethimiologia, y ſor-

[d] *Cicer tom. 3. c. 10. n. 31. 33. 34.*

[e] *quals ſiã eſtos. Mieres col. 2. pet 2. in curia Bar. cap. 42. num. 20. cap. 46. del n. 40*

y formacio ſeria ſuperfluo explicar, com hi aja tants llibres per ſo impreſſos en particular lo que eſcriu *Bouadilla* [a] qui ſuccintamẽt ha dit en eſta materia lo ques pot dir, ſols adiertire en aquell lloch per lo que comunament eſta vſat que tots los vaſſalls en los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya eſtan obligats ha molts ſerueys tots los quals ſon anomenats drets de vaſſallatge, q̃ ſon ſegons lo titol, y eſtat quel vaſſall gotà.

[a] *Boua. ẽ ſa Poli. lib. 2. ca. 16. n. 24 Pere. de reg Cathoo pretan. c. 18*

Eſtos ſon tots aquells actes quel Rey te, y pot exercir en eſtos Cõtats tant per raho de regalies com altrament per via ordinaria.

Ames ſon tots los ſerueys feudals y enphiteuticaris, anomenats ab altres noms ab titols de generals ſeruituts, y obligacions tant per raho del titol perſonal de la perſona, com dels homens propris, de remenſa, y altres molts ſe declararan cõ dels titols reals de Borders, o poſſeſſors de coſa obligada ha ſeruey, com per exemple apar en los drets que ſegons noſtres lleys municipals, y comuna obſeruanſa en eſtos Comtats ſe deuen al Caſtell terminat per los habitans, y vaſſalls de aquell que, ſon Guayta, ſo, alberga, y altres que refereixen los Eſcripiors, [b] y ames reſultan dels pactes entre las parts en les conceſsions.

[b] *Canter ſom. 3. c. 13. n. 33*

Qual ſia la differencia entre eſtos tres citats de perſones feudarari, vaſſall, y ſubdit aporta *Canter*, [c] y quins ſon mes antichs en Cathalunya, los vaſſalls, o emphiteotas refereix *Oliba*. [d]

[c] *Canter ſom. 3. c. 10. n. 29 40. 41.*

[d] *Oliba de accionibus p. 1. lib. 3. c. 3. n. 22.*

Cap. XXV. Dels Titols, noms, y Genealogia dels Reys de Arago qui ſuccehiren en los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya.

LO primer Rey de Arago qui ſuccehí, y ſe intitulà com ha Rey de Arago dels titols de Comta de Barcelona, y Roſſello fonch lo Rey Don Alfonſo II. ſo es del de Barcelona com ha fill, y legitim Succeſſor del vltim Comta Ramon Berẽguer IIII de Barcelona any 1163. com eſta dalt prouat. Del de Roſſello en virtut del teſtament, y vltima diſpoſicio del Comta Guirart vltim de Roſſello que mori en lo any. 1172 com a conſtat. [e]

[e] *Çurita Parte. 1. lib. 2. ca. 25. 32. 36. Luys nonio en ſa Hyſp. c. 91.*

Lo Comtat de Cerdanya reſtà baix domini, y ſenyoria encara de Comta particular, ſo es Don Sancho fill de dit Ramon Berenguer com eſta dit.

De aqueſt Rey Don Alphonſo entraren ha eſſer ſenyors los Reys ſucceſſors de Arago de dits Comtats, per lo que me ha aparegut era neceſſari per continuar lo fil de mon inſtitut, donar ſols vna ſumaria cognilio dels Reys de Arago que foren abans del dit Rey Alphonſo, tant per ſaber la antiguedat, y Genealogia com a Reys noſtres: com tambe per differenciar los Reys de vn mateix nom quins ſon ſegons de Arago, y primers de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya.

Lo origen dels particulars Reys de Arago es tambe de Comtes del mateix temps quels de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya desdela expulſio dels Moros que fonch per tres parts com eſta dit. De la de Cathalunya, y Roſſello reſtaren los noſtres Comtes. De la de Leo, y Caſtella comenſada per Pelayo ab titol de Rey, y de ell paſſaren 46. Reys fins al caſament feu Dona Iſſabel filla del Rey Henrich IIII. de Caſtella, y Leo ab lo Rey Don Ferrando de Arago any. 1474. los noms, y fets de tots refereixen *Iuan Vaſeo, Medina, Taraſa, Beuter, Eſcolano, y altres molts.*

Eſta deſcendencia de Reys de Caſtella eſtà aſsi aduertida perquant tenim de trobar baix en ſon lloch la vnio

vnio feré las dos coronas de Castella, y Leo ab Arago venint a senyorejarje per vn sol Rey del qual han succehit los demes fins al present. De pas no deixare de notar que en estes succesions no pot pretendre Castella, y Leo superioritat ala corona de Arago hans Arago la ma dreta a Castella, per occasio que los Reys de avuy gosan de linea de Pare Arago, de Mare Castella, y Leo ab dits casaments dels Reys Catholichs, y en regles de honor, y precedencia com lo marit tinga la ma dreta, y precedencia ala muller, los fills han de continuar lo mateix honor, majorment com conseruen en primer lloch lo titol, familia, y linatge del pare, y en moltes parts de Espanya sols lo nom del pare, sens mescla de la mare, y aixi se pot dir que totes les succesions de Espanya quan ala genealogia dels Reys son de la corona de Arago.

La altra, y tercera part de la conquista foch per Sobrarbre, Ribagorsa, Nauarra, y Comtes de Arago dels quals han succehit los demes que apres prengueren titol de Rey com se seguex.

1 *Garcias Ximenes primer Rey de Sobarbre, Ribagorça, y Nauarra elegit lo any 724. mori 758 auent Reynat 42. anys.*
2. *Garcias Enneco any 758. regna 44. anys.*
3. *Fortun Garcia any 802.*
4. *Xancho Garcia 815.*
5. *Inigo Arista 835.*
6. *Garcias Inigo 870.*
7. *Xancho Abarca 891.*
8. *Garcias Xancho Abarca. 921.*
9. *Xancho major 962.*

Comtes de Arago.

1. *Aznar primer Comte de Arago any 738.*
2. *Galindo Aznar 795.*
3. *Ximenis Aznar 815.*
4. *Ximenis Garces 818.*
5. *Garcias Aznar 832.*
6. *Fortun Ximenez 868. Dona Vrraca, o Blanca filla de aquest Comte casà ab Don Garci, Yniga VI. Rey de Sobrarbre, y Nauarra que dalt està senyalat.*

Reys de Arago.

1. *Rey Xancho primer Abarcha dalt VII. de Sobrarbre.*
2. *Garcias primer Abarcha. 960.*
3. *Xancho II. Abarcha, y Galindo.*
4. *Garcias II. Abarcha 990.*
5. *Xancho III. major Emperador* 1000.
6. *Ramiro primer christianissim* 1018.
7. *Sancho IIII. fill de dit Ramiro* 1058.
8. *Pere primer any.* 1094.
9. *Alphonso primer* 1108.
10. *Ramiro II. Monge* 1126.
11. *Patronilla, o Vrracha sa filla que casà ab dit* Don *Ramon Berenguer Comte de Barcelona del qual matrimoni nasque lo dit* Rey Don *Alphonso II. de Arago, y primer dels Comtats de* Barcelona, *y Rossello tota esta genealogia dels* Reys *de Arago llarga refereixen tots los Chronichs.* [a]

Dit Rey Don Alphonso tingue de la Reyna Dona Sancha tres fills lo Infant don Pere qui restà succesor ala corona de Arago, y al Principat de Cathalunya, y als Comtats de Rocello, y Pallas, y als drets tocauan ala Ciutat de Besies fins los ports de Aspa lo Infant don Alphonso hereter del Comtat de Prouença, Aymillan, Gaualdan, y Redon, y al dret li tocaua sobre Montpeller lo tercer Ferrando monge de Cistells en lo monestir de Poblet, que en temps de son Pare se era fundat, y tingue quatre filles les dos casaren ab Pare, y Fill Comtes de Tolosa. [b]

Del que es proua que la genealogia de dit Rey que esta continuada al principi del volum de les constitucion s

[a] *Curita Hyeronim. Blancas en los comment de Arago Rodrig. Xanches p. 1. c. 13. Lucio Marineo lib. 9 Tarrafa Beuter lib. 2. del cap. 5.*

[b] *Curita lib. 2. ca. 47.*

tions de Cathalunya, en lo que diu que ames de dits tres fills tingue altre anomenat Nunyo Sans, que li ſuccehi al Comtat de Roſſello, es errada, com dit Nunyo Sans fos fill de Sancho germa del Rey Don Alphonſo. II. [a]

a *Index Re. rab Arago. rer geſt. any 1196 Tomich cap. 37.*

Al Comtat de Cerdanya ſegons ſe collig de les hiſtories, lo Infant Pere, qui per lo Comta Ramon Berenguer eſtaua inſtituit hereter en primer lloch mori preſt, y aixi tingue lloch la ſubſtitucio de Sancho ſon germa en dit Comtat.

A 25. de Abril mori dit Rey Don Alphõs en Perpinya, [b] al qual ſuccehi lo Rey Don Pere ſon fill II. Rey de Arago de aqueſt nom, y primer de eſtos Comtats anomenat lo Catholich, aqueſt foch lo quis ana ha coronar en Roma, y alcansà lo titol de Confaloner dela Eſgleſia, y que fos deuiſat de colors vermell, y groch, que ſon los colors de les armes de la corona de Arago, de aqui ha reſtat que les vetes de les bulles ſe deſpedeixen en Roma per los de dita corona ſon de dits colors, li concedi lo patronat de les Eſgleſies, y moltes altres coſes, y com mes llargament referim *Zurita*, [c] *Beuter*, y altres. En lo any 1204. casà ab Dona Maria de Montpeller, de hont lo Rey de Arago comenſa a tenir titol de ſenyor de Montpeller, [d] en lo any 1205 ala fi del mes de Nouẽbre per eſſer tant deſperdiciat, y trobarſe tant atraſſat, impoſa lo dret dit de monedatge per Arago, y Cathalunya que era 12. diners per lliura, de tots los bens, mobles he inmobles, exceptats los Cauallers. [e]

b *Çurita lib. 2. ca. 47.*

c *Lib. 2. c. 48 Beuter lib. 2. ca. 9. 20.*

d *Çurita lib. 2. c. 5. 33. 54.*

e *Çurita lib. 2. ca. 52.*

Aqueſt Rey anà a la gran batalla, dita de Vbeda, o de las Nauas de Toloſa, y ab ell lo Comta de Roſſello, y molts Cauallers que anomenan los Chronichs, [f] y ala guerra de Toloſoſa ab lo Comta de Montfort, [g] mori dit Rey en la Batalla de Toloſa any 1214. [h] deixa vn fill de dita Reyna Maria de Montpeller, anomenat Iaume, ab la llarga hiſtoria que de ell refereixen los Chronichs. [i]

f *Zurita lib. 2. ca. 63. tho. c. 37. Beuter lib. 2. cap. 20.*

g *Zurita lib. 2. c. 3. 66.*

h *Zurita lib. 2. ca. 3. 66.*

i *Zurita lib. 2. ca. 59. Montaner ca. 3. 4. 5.*

Capit. XXVI. De don Sancho, y don Nuño Sancho Comtes particulars de Roſſello, y Cerdanya,

IA eſta dalt prouat que al Comtat de Cerdanya ſuccehi don Sancho fill de Ramon Berenguer. Comta de Barcelona, [k] y que a dit Sancho ſuccehi Nuño Sancho ſon fill. Si be li è jo trobat altra fill ques dehia don Ramon Berenguer [l] pero aqueſt degue morir preſt, aixi be ha conſtat quel Rey Don Alphonſo ſegon ſuccehi al Comtat de Roſſello, y quel deixa a ſon fill Pere ab lo Reynat de Arago, [m] a mes totas les Chroniques anomenan ha cada pas al Comta don Nuño Comta tambe de Roſſello, y Cerdanya, ſi be nos troba hen quin any ab certitut li vingue lo comtat de Roſſello. La genealogia dels Reys de Arago continuada al principi del volum de les conſtitucions, diu que lo Rey Don Pere II. tingue altra fill anomenat Nuño Sancho, que li ſuccehi al Comtat de Roſſello, lo ques creu eſſer error, perquant com ſe proua de tota la corrent dels Hiſtorichs, lo dit don Nuño fonch fill del Comta don Sancho, que dit Rey Don Pere no tingue tal fill; demanera que lo ques troba mes cert es, que dit Rey Don Pere danà graciosament lo Comtat de Roſſello a dit don Nuño ſon nebot, y de aqui fonch Comta de Roſſello, y Cerdanya queu era ja, de modo quel Comtat de Roſſello, altra vegada torna ha poſſehir ſe per particulars Comtes.

k *Marquill. in vſat. cũ dominus notab. 56 deſclos l. 1. cap. 3. Beuter lib. 2. ca. 18. Thomich. ca. 35. Carbonell fo. 53. col. 4*

l *Zurita p. 1. lib. 2. cap. 68.*

m *Indice rerũ ab Arago. del any. 1196. Thom. c. 37.*

Se diſcrepa tambe ab los mateixos Eſcriptors, ſi dit don Nuño tingue lo titol de Comta, o ſi ſols fonch tenir lo ſenyorio, rendes, y domini de dits Comtats, attes que en vns

actes se troba anomenat sols senyor en altres ab titol de Comta, y de ells ni dels Escriptors no sen pot traura la veritat.

Lo que causa major dificultat es, que los intermedis dels mateixos anys que dit Don Nunyo possehia dits Comtats, los Reys de Arago hi excercian jurisdiccio, y se intitulauan tambe, fins lo Rey don Iaume Comtes de Rossello, y Cerdanya cõ apar que en lo any 1207. lo Rey dõ Pere II. convoca corts en Puigcerda, cap del Comtat de Cerdanya, ahont feu la cõstitucio. *Si algu 6. Tit. de pau, y treua* com ason districte.

En les jornades de las Nauas de Tholosa, del any 1212. del mateix Rey Don Pere, escriuhen los Chronichs, que ab ell anaren lo Cõta don Sancho de Rossello son honcle, y dõ Nuño fill de dit don Sancho, ques armà Caualler aquell dia.

Dit rey Don Pere consta que en lo mateix temps concedi molts priuilegis alas vniuersitats, y particulars dels Comtats de Rossello, y Cerdanya, allenyaladament ala vila de Perpinya.

Quant lo Rey don Iaume vingue a pendre possessio del Regne de Arago, per sa menor edat fonc ano, menat per son procurador general, lo Comta don Sancho de Rossello, y Prouença. [a]

[a] *Zurita lib. 2. ca. 67.*

La guerra, y ague tant ensesa lo any 1222. en Rossello, entre dõ Guillem de Moncada, y don Nuño Sancho Comta de Rossello, que llargament escriuhen los Chronichs, [b] expressament diuhen que assistian los Comtats don Sancho, y don Nuño en ses terres de Rossello.

[b] *Zurita l. 1. c. 68. lib. 2. ca. 76. 69. 82.*

En las corts tingue lo Rey Don Iaume en Tarragona any 1218. assisti lo Comta don Sancho, [c] y aixi be en totes les conquistes, y empreses se feren per lo Rey Don Iaume en les Illes de Mallorcha, Menorcha, a cada pas anomenan los Historiadors don Nuño Comta de Rossello.

[c] *Zurita lib. 2. ca. 72.*

En los priuilegis, y actes antichs ques troban en los archius de Rossello, y Cerdanya dit don Nuño en vns se intitula señor de Rossello, y Cerdanya, com apar del concedit en Perpinya a 5. de Iuny 1225. [d] altre de 20. de Nouembre 1225. [e] altre del any. 1226. [f]

En altres actes, y priuilegis se intitula Comta de Rossello, y Cerdanya com apar del priuilegi de 5. de Maig 1238. en Vilafrãcha de Conflent. [g]

Lo ques pot restrejar en tantes contrarietats es, que dits Comtes don Nuño, y don Sancho, Pare, y fill tingueren ala veritat tambe los titols de Comtes de dits Comtats, empero baix de senyoria, y feu dels Reys de Arago, com ha constat del Comte de Cerdanya, ab lo mateix testament de Ramon Berenguer, *Beuter* [h] diu que lo Rey de Arago se intitulaua tambe Comta de Rossello y Cerdanya, perque li eren vinclats si moria don Nunyo, o sos successors sens fills, y de aqui se intitulaua tambe Comta.

[d] *Es la cõfirmacio dels actes de S. Andreu de Sureda.*

[e] *Capitol de Elna fol. 242. num. 2.*

[f] *Per lo monestir de Cornella de Conflent Re. 2. fo. 109. del Reyal patrimoni.*

[g] *Lib. del capitol de Elna fol. 241. nu. 66.*

[h] *Lib. 2. cap. 10.*

Estes rahons se confirman del que escriu *Zurita*, [i] que despres de la guerra de Mallorcha en lo any 1235 estaua don Nuño molt desauingut, y en desgracia del Rey don Iaume, perque pretenia esser seu lo Comtat de Cerdanya, y Conflent, y que li tocaua lo dret dela Ciutat de Carcassona, y Comtat de Narbona per substitucio testamentaria del Comta de Barcelona, y perdonacio feta a Dona Sancha Nunyez sa mare, y als fills que tingues del Comta don Sancho. Per reconuencio de manaua lo Rey a Don Nunyo a Cobliure, Vallspir, Capsir, y vall de Prats que son del Comtat de Rossello, y com lo Rey tingues ganes d' cõcertarse, y reduirlo a sa gracia a 5. de Maig 1235. fermaren compromis elegint arbitres que llargament refereix *Zurita* [k] del qual resta concertat de satisfer

[i] *Lib. 3. cap. 23.*

[k] *Lib. 3. cap. 23.*

ſatisfer lo Rey a Dõ Nunyo certa quantitat de diner, y en deixarli los eſtats vehins de Roſſello, tenint cõſideracio que dõ Nunyo no tenia fills, y que morint ſens ells tornaſſen ala corona Reyal.

Demanera que deſpres de dit concert lo Comta dõNunyo ſe intitula ab los priuilegis, y actes Comta com apar del referit del any 1238 y lo Rey Don Iaume deixa aqueix titol, com apar en totes les corts que celebrà fins les vltimes en Tarragona any mil dos cents ſeixanta, may es anomenat Comta de Roſſello, y Cerdanya. Lo temps mori dit donNuño nos troba ab certitut ſols ſe trau del temps ques deixan de trobar memories ſues, que tant com viſque aſsiſti en tots los actes honrroſos. Encara en lo any mil dos cents quarãta fins mil dos cents quaranta y tres Beuter [a] lo anomena, ſi be en dit any 1240. ſe troban ja actes, y pragmatiques quel Rey Don Iaume concedi à Perpinya, [b] y altres parts com ha Comta, y ſenyor y ſucceſſor en dits Comtats per eſſer morts ſens fills lo dit Comta don Nunyo Sancho. Deſpres de auer molt ſercat he trobat en lo Archiu del Capitol de Elna, notes, y memories que dit don Nunyo mori lo any 1241. Canonge de Elna lo ques conforma ab lo dit dalt, que ja en vida renuncià los Comtats al Rey Dõ Iaume per millor ſeruir a Deu. [c]

[a] *Lib. 2. cap. 37.*

[b] *Libre dela vniuerſitat de Perpinya vert menor folio 28. 29. major 50. vermell dela cort del Balle fol. 27.*

[c] *Libre mano eſcrit. fol. 6.*

Cap. XXVII. Del Rey Don Iaume primer.

LO Rey Don Iaume primer dit lo conquiſtador, fonch lo primer Rey de Arago que poſſehi jũts tots los tres Comtats de Barcelona Roſſello, y Cerdanya lo de Barcelona, ja continuat desde Alphons, lo de Cerdanya, y Roſſello per mort ſens fills de dit dõ Nunyo, lo temps entra a ſon regnat, y les grans proceſſes, y conquiſtes feu, y los fets memorables en tot lo diſcurs de ſa vida eſcriuhen tots los Chronichs, y ames hia llibres particulars ſols d' la vida, fets, y hazanyes de dit Rey als quals me remet, ſols aduertire per mon inſtitut tres coſes. La primera q̃ada queſt Rey any. 1214. comenſaren los vaſſalls de Arago, y Carhalunya, Roſſello, y Cerdanya preſtar a ſos Reys, y Cõtes juramẽt d' fidelitat. [d]

La ſegona que en lo any 1258. paſsà lo Rey a Montpeller, y eſtant en aquella vila ſe concertà ab lo Rey de França en les differencies antigues que tingueren los predeceſſors cofirmaren vna perpetua pau entre ells, y ſes caſes per aſſo ſe determina ques veſſen en vn lloch ques diu Carbolio que foñch al mes de Maig 1258. y a 11. de dit mes ſe conſerta entre dits Reys de tal manera (per lleuar tota manera de pretencions, ſibe lo Rey de Arago entenia que los Comtes de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya eran ja fora de dita ſenyoria per los que eren ſoberans ſenyors ſens tegoneixer a ningũ ſuperior com dalt eſtà prouat, y mes clar ſe prouara baix al llibr. 3. al principi) quel Rey de França renunciaua [e] lo dret que pretenia, y allegaua tenir per lo feu antich ſobre los Comtats de Barcelona Vrgell, Baſalu, Roſſello, Ampuries Cerdanya, Conflent, Gerona, y Oſona, y les Viles, y Caſtells, y lo Rey de Arago per lo de Carcaſſona, y lo Carcaſſes Roda, y Rodes Lauraco, y Lauragues, y per lo Beſes, y ſon Veſcomtat, Leucata, Albiges, Ruhẽ, y per lo Comtat de Foix, Cahors, Narbona, y ſon Ducat Mintrua, y lo Mintres Fenolleda, y lo Fenollades, terra de Salt, Pera pertuſa, y per lo Comtat de Aymillã, y Veſcomtat de Erodon Gabalda, Nimes, Solos, y ſon Comtat, y Sant Gil ab totes ſes Viles, y drets, las ores ſe cõfederaren ab grã eſtreta amiſtat, y ſe cõſerta caſamẽt entre la Infanta Dona Iſabel filla

[d] *Çurita lib. 2. fo. 66.*

[e] *Çurita lib. 3. ca. 56.*

menor del Rey de Arago a Phelip primogenit del Rey de França, foren embiats per Embaixadors, per effectuar aquest matrimoni, despres de differents Embaixades Don Arnau Bisbe de Çaragoça, y lo Prior de Cornella, y Don Guillem de Rocafull, qui era Gouernador de Montpeller, y se cõcertà precehint dispensa del Summo Pontifice, per raho de la consanguinitat era entre los dos.

La tercera que feu tambe les hores lo Rey de Arago donacio, a Margarida Reyna de França, del dret que li tocaua en los Comtats de la Prouença, y Folcalquer, y en tot lo Marquesat que anomenan de Prouẽça, y la senyoria de las Ciutats de Arles Auinyò, y Marcella, que foren del Comta Don Ramon Berenguer, que fonch llençat del mateix estat per los mateixos Prouẽçals, sos vassalls, y subdits, ab ajuda dels Comtas de Tholosa, del qual se apoderà despres Carles germa del Rey Luys, que casà ab Beatriz, la menor de las filias del Comta de Prouença. [a]

a *Çurita lib. 3. c. 56. y 63.*

Lo dit Rey tingue molts fills de dos mullers, de la primera Dona Eleonor, filla de Alphonso Rey de Castella lo primer Don Alphonso, de la segona Dona Violant Andreua, filla de Andreu Rey de Vngria, quatre fills, y quatre filles qui eren Don Pere, Don Iaume, Don Ferrando, Don Sancho, las Infantas Dona Violant, Dona Constança, Dona Sancha, Dona Maria sens gran multitut de fills naturals, que refereixen los Chronichs que donaren titols, y rendes en Arago.

Dit Rey en sa vida feu moltes dispoficions, testaments, donacions entre los fills, la primera en la Ciutat de Valencia a desanou de Ianer mil dos cents quoranta y vuyt, que refereix llargament *Çurita*. [b] La segona en Barcelona a 25. de Mars 1251. que aporta tambe llarga *Zurita*. [c]

b *Lib. 3. cap. 43.*

En lo any 1260. mori lo Infant Don Alphonso, [d] encontinent lo Rey casà lo Infant Don Pere ab Dona Constansa, filla de Manfredo Rey de Sicilia; se concerta lo matrimoni en Barcelona a vint y vuyt de Iuliol de dit any.

c *Lib. 3. cap. 66.*

d *Zurita lib. 7. c. 60.*

Lo dit Infant Don Pere, com per dita segona dispoficio de son pare li tocassen los Comtats de Rossello, y Cerdanya era anat a Perpinya, y alli li auian prestats los Sagraments, y homenatges, ahont concedi molts priuilegis, y gracies, en particular que en los contractes vsassen la moneda de Barcelona, dat a Perpinya a vuyt de Octubre mil dos cents xexanta y hu, [e] si be del any seguẽt mil dos cents xexanta y dos, se troban tambe priuilegis en Perpinya del Rey Don Iaume, [f] fonch la causa que dit Rey mudà las ditas dos dispoficions, y feu la vltima en Barcelona a 21. de Agost 1262. que està dalt llargament referida, [g] de la qual restà tota la Corona diuidida ab sos dos fills majors, al Infant Don Pere tot lo Regne de Arago, Valencia, Comtat de Barcelona, a Iaume lo Regne de Mallorca, los Comtats de Rossello, y Cerdanya, y la senyoria de Montpeller, y los Comtats de Omellades, y Carlades en França; esta dispoficio fonch la ques executà, y obserua si be apres feu vltima ab testament en Montpeller a vint y sis de Agost mil dos cents seranta y dos, ab lo qual confirmà totes les donacions auia fetes a dits sos fills, y dels que tingue de Dona Theresa Gil de Vidaura, y de Dona Berenguela Alphonso, y altres dones de gran llinatge, y noblesa de les que eren en lo Regne, y senyoria principal de Arago, prenent lo titol de las Baronies de Ixar, la vna, y la altra de Castro, dels quals descendeixen los

e *Libre vermell del Balle fo. 29. li. me. fol. 31.*

f *Libre ma. fol. 47. me. 25.*

g *Lib. 1. cap. 27.*

los que son a vuy [a] de las casas de Ixar; y Castro en Arago.

Morí lo dit Rey Don Iaume en Valencia a 27. de Iuliol 1276. de edat de vuytanta y tres anys, [b] tots los fets son dignes que qualsevol curios los tinga en memoria en tots los actes de religio, pau, y guerra, per sa deuocio fundà mes de 2000. Esglesies, y com diffusament refereixen los Chronichs.

a Çurita lib. 3. c. 91.

b Çurita lib. 3. c. 91.

Capitol XXVIII. Dels Reys Don Pere Segon de Arago, com a Comte de Barcelona, y dels Reys de Mallorca, particulars Comtes de Rossello, y Cerdanya.

(*)

LOs dos germans Pere, y Iaume se diuidiren tots los estats del pare Rey Don Iaume, inseguint dita disposicio del any 1262. De manera que la corona de Arago se diuidi en dos Reys, y Regnes differents, lo vn de Arago, y lo altre de Mallorca, y de qualsevn de estos Reys hi ague successors, y aixi ara se han de diuidir, y tractar differents les genealogies, a bona raho se devia seguir primer la de Arago, empero có la de Mallorca duras poch, y tornas à la de Arago, que ha tingut sempre successor fins la present era a gloria de Deu, en lo intermedi me ha aparegut deuia sumar la dels Reys de Mallorca particulars, puix ells eren los Comtes particulars dels dos Comtats de Rossello, y Cerdanya, y gosauan los titols dells, ques declararan en lo discurs del llibre, per tornar apres lligar lo fil quant tornaren vnirse ab lo de Barcelona, y Corona de Arago que vuy estan, y Deu per sa diuina misericordia conserue molts anys.

En lo intermedi del gouern de aquestos Reys de Mallorca, lo any mil dos cents vuytãta y sinch, fonch la entrada feu lo Rey Phelip de França en Rossello, per entrar a Cathalunya, y anar a Coronar Rey de Arago a son fill Carles, com dalt està aduertit. [c] En esta entrada patiren mes lo de Rossello que los de Cathalunya, ab robos, eremos, morts, y tants altres desastres, è infortunis, com llargament per jornades se pot veurer en *Montaner*, [d] *Carbonell*, *Çurita*, [e] *Thomich*, [f] *y demes Chronichs*, en los quals a mes apar que dit pas per Rossello per lo Rey de Mallorca, fonch ab voluntat, y consentiment del Rey Don Pere Segon de Arago per dos causes, com aduerteixen los Historiadors.

c *Lib. fol. 56. 1.*

d *Chro. dels Reys de Arago c. 119.*

e *Lib. 4. del cap. 56. fins 69.*

f *Ca. 40.*

La primera que arribant ab tant poderosissim excercit lo Rey Phelip, era impossible resistirli la entrada, y posauan en perill de perdrer irreparablemẽt los estats de Montpeller, Rossello, Conflent, y Cerdanya.

La segona que era mes danyos al senyor Rey de Arago, y mes facil al de França entrar per Nauarra, o Gascunya, aixi ho diu dit *Montaner*.

La entrada apres, y lliure pas a Cathalunya de Rossello, al excercit del Rey de França donà vn Abat, y tres Monges de Tholosa queu eren de vn Monestir junt a Argeles, suffraganeo del de la Grassa en França dit de Vallbona, segons dit *Montaner*, [g] als quals ajudá lo Abat de Sant Pere de Rodes que era tambe Frances. [h]

g *Capit. 122.*

Despres de la retirada, y expulsio de dits Francesos de Cathalunya, fonch lo socorro, y lo poderosissim excercit emuia dit Rey Don Pere Segon de Arago, per cap son primogenit lo Infant Don Alphonso en benefici, y ajuda del

h *Thomich cap. 40.*

Rey de Mallorca ſobre la Iſla, y de ſos fills, y eſtat com eſcriuhen llargament *Montaner*, [a] *y Eſcolano*. [b]

Lo Rey Don Iaume Segon de Mallorca, y dels dos Comtats de Roſſello, y Cerdanya ja en vida de ſon pare tingue lo gouern de tots ells, caſà ab la filla del Comta de Foix, anomenada Eſclaramunda, de la qual tingue quatre fills, ſo es los Infants Don Iaume, Sancho, Ferrando, y Phelip.

Lo any 1302. lo Infant Don Iaume primogenit renuncia la ſucceſſio del Regne, y entrà en Religio en lo Orde de frares Menors de Sant Franceſch, [c] y de aqui entrà Sancho en la primogenitura, mori lo Rey D. Iaume veſpre de Pentecoſtes any 1312. [d] lo Infant Don Sancho ſuccehi als eſtats, lo qual mori ſens fills, ni filles, de la vnica muller tingue qui fonch Dona Maria, germana del Rey Robert de Napols, ſa mort fonch en Formiguera en Capſir, Comtat de Cerdanya a 4. de Setembre 1324. auia ja fet teſtament en Mallorca a 9. de las Kalendes de Ianer 1322. ab lo qual feu hereter vniuerſal a ſon nebot Iaume, fill de Ferrãdo ſon germa ſubſtituyntli altre fill de Ferrando. De la ſegona muller que prengue quant conquiſtà a Clarenſa, neboda del Rey de Chipre, y en vltim lloch ſubſtituy als Reys de Arago, viuint encara los dos germans ſeus Iaume major frare de Sant Franceſch, y Phelip que eſtaua ordenat en ordens Sagrats, y en lo any 1308. era Ardiacha de de Conflent, y Canonge de Elna, e lo qual deixà per tudor, y gouernador al Infant Iaume, que era en edat de pochs anys. [f]

Apres en lo mateix lloch de Formiguera feu Codicils a 4. de les Kalẽdes de Nouembre 1324. los quals eſtã continuats authentichs en moltes parts de Roſſello, y Cerdanya, [g] ab los quals ordenà moltes altres coſes de ſon Regne, y eſtats, deixant per llegat a ſa muller vuyt mil lliures a ſas voluntats.

Mort lo Rey Don Sancho, pretengue lo Rey de Arago ſucceyr als Comtats, y Reynat de Mallorca, de hont ſuccehiren tants encontres, que llargament aportan los Chronichs, [h] anà lo Infant Don Alphonſo de Arago a Perpinya a pendre poſſeſſio, y de aqui naſqueren tants debats, y pretenſions, de les quals ſe feren tants memorials en fet, y en dret per las vnas, y altres parts, a la fi ſe vingue a concordar en fauor del Infant Don Iaume de Mallorca, donant per libre lo Infant Phelip ſon tudor vint y ſinch mil lliures auia deixades lo Rey Don Sancho al Rey de Arago per la conquiſta de Cerdenya, y ab molts altres pactes que dits Chronichs refereixen, entre altres que caſas dit Rey Don Iaume de Mallorca ab Dona Conſtanſa, filla del Infant Alphonſo de Arago, prometent que com la Infanta fos de dotſe anys ſe celebraria lo matrimoni, donant arras los vns als altres, com ab la concordia apar.

Aqueſt Rey Don Iaume fonch fill del Infant Ferrando, germa del Rey Don Sancho Noble, y valentiſſim Caualler qui feu moltes conquiſtes, y affanyes en Grecia, com dalt ſe ha prouat lib. 1. fol. 57.

De manera que extenentſe ſa fama, y tornantſen en Sicilia los Princeps de la Morea portaren la ſucceſſora del Principat Dona Iſabel, filla del Comta de Adria en Sicilia, pera que ab medi del Rey Federich de Sicilia caſas ab lo Infant Ferrando com en effecte ſe cõſumà lo matrimoni, dels dos naſque vn fill qui fonch dit Rey Don Iaume de Mallorcha, mori la dita Iſabel al cap de 32. dies que ague parit en braſſos de ſon marit, y reſtant aſoles lo Infant

a *Capit. 141.*

b *Lib. 3. c. 18. n. 1.*

c *Çurita lib. 5. c. 9 34. Mõtaner c. 289.*

d *Curita lib. 5. c. 97.*

e *Repert. capit. Eln. tit. de ſa lelles nu. 44.*

f *Zurita lib. 6. c. 57.*

g *Libre major de la Vniuerſi. de de Perpinya fol. 162. lib. del Cap. de Elna fol. 226. n. 30.*

h *Zurita lib. 6. c. 57. 63.*

fant Ferrando paſsà ab gran exercit de gent de cauall, y peu ala Morea, y arribant ha Clarença tingue grañ baealla, y teninc de ella victoria ſe apodera de la Morea, y lo jurarẽ Senyor, pero no paſſaren molts meſos que dit Infant mori en lo major calor de la empreſa, fon cos ſe aportà, y fonch ſepultat al moneſtir de S. Domingo de Perpinya ahont avuy encara en eſſer eſtà ſa ſepultura.

En lo gouern de aqueſt Rey ſe apodera lo Rey de França de la ſenyoria de Montpeller, y Comtats de Omellades, y Carlades, y de aqui ſe ha perdut per la corona de Arago com aportan los Hiſtorichs. *

* *Zurita lib 6. ca. 25. libe. 7. ca. 54.*

Tot lo temps que dit Rey Don Iaume, ho fonch de Mallorcha, y Comta de Roſſello, y Cerdanya eſtigue caſi ſempre ab encontres ab los Reys de Arago en particular ab lo Rey Don Pere III. de lany 1340. fins 1344. dins aqueſt intermedi ſuc ochiren en Roſſello, y Cerdanya los majors encontres, ruynes, deſaſtres, perdues poſats en los majors conflictes, y trebalis, que may nacio ſe aja vista, per quant tenian de ſatisfer, y acomentar a dos Reys encontrats, quels eren ſenyors lo de Arago per raho del feu, y homenatge li auian tots preſtat com baix conſtara, lo de Mollorca per ſer ſenyor, y poſſeſſor. De tots ells tenian cada dia las majors anguſtias del mon, lo de Arago ab potencia, y armes ſe volia apoderar de ells, y expelir lo de Mallorcha; lo de Mallorcha que eſtaua ab ells los compellia ab totes les violencies e poſibles, de pendre les armes contra lo Rey de Arago, demanera que no podian fer bona cara ni valer a vn, que no fos ab encontre del altre, lo que durà quatre anys que no eſtigueren ſino ab vn continuo apreto, defora ab lo ſiti los tenia lo Rey de Arago, dins en particular los de la Vila de Perpinya pobres, aſſolats ab tans drets, y impoſsicions fins a venir a pendrerlos totes les hazendes, ordenant mataſſen a vns, y altres que ſols li tractauan ſe conſertas ab lo Rey de Arago.

Arribaren amedis que las Vniuerſitats de las Viles de Perpinya Coblliure, y Vilafrancha de Conflent foren compellides en donarli 120. M. lliures.

A mes a totes les impoſicions, y drets poſats, compellia ha pagar a tots los exempts Cauallers, y altres. No ſe acaba eſta perſecucio per lo que quant fonch expellit per lo Rey Don Pere III. de Arago à 21. de Agoſt 1344. com baix ſe prouara quels Comtats de Roſſello, y Cerdanya tornaren eſſer poſehits per los Reys de Arago, tingueren de proſeguir los de Perpinya, y altres vn gran plet en las cortes de Montpeller, y Roma, ſobre quels auia fet obligar a moltes coſes a pena d' 300 M. ducats ab obligacio expreſſa en forma de camera de la cort Romana y a ſos delegats de Paris, Montpeller, y ala cort del Rey de França renuciant a reſtitucio, y appellacio. En virtut de eſtes obligacions los feu decretar execucio per la cort del ſagell Reyal de Mõtpeller a 21. de Dezembre 1344. per 50. mil lliures Barceloneſos en particular contra Pere Alomar, Arnau de Pere Pertuſa, Pere Grimau, Ramon Adalbert, Bernat Pages, Pere Sabater, y molts altres alli anomenats per raho del qual clamor apres foren tambe capturats Iaume Caſtello, Iuan Vidal, Iuan Deſcamps, y altres del que tingueren de apellar, y proſeguir lo plet format en Roma, copia de tot lo proces, y articles, y demes eſcriptures ſe trobaran en la caixa de les ſinch claus de la Vniuerſitat de Perpinya ab lo qual llargament ſe dona noticia de moltes coſes que

no la donan los Hiſtorichs. En parti
cular de les violencies feya lo Rey d
Mallorca als de la vila de Perpinya,
y los Sindicats, y procures los feya
fer per obligarſe al que a ell li do-
naua guſt, manantlos aplegar vn
dia en ſant Domingo, altra dia en lo
Carme, altra en ſant Franceſch, altre
al ſementeri de ſant Iuan à 16 Ianer
1343. y alli poſauan en los ſyndicats
los noms de mes d 2000. y per mes
fer les coſes ha ſon guſt feya donar
poder de tots à quatre, o ſinch de
ſos valedors los quals en nō de tots
feya jurar, regoneixer, obligar, y
y prometre lo que li eſtaua be, entre
les demes coſes que li valdrian con-
tra lo Rey de Arago, y ſos vaſſalls, y
valedors per qualſeuol cas, y que
no pogueſſen tractar publicament,
ni ſecretament ſi lo Rey de Mallor-
cha tenia de fermar dret en poder
del Rey de Arago, ni demanar con-
cell a ningu per dit cas, de obſeruar
lo acte, y obligacio ell los feu fer al
Rey de Arago ala Ciutat de Gero-
na a 3. non. Nouembre 1302. que
era de eſtarli feudataris, y que no
tindriā Rey, ni Princep ſino lo de
Mallorcha, poſaren penas de 300.
mil lliures, per elles los feu obligar
ala cambra Apoſtolica, y de no de-
manar reſtitucio, ni apellacio, y
tantes altres, que no refereixen los
Chronichs, ni lo mateix *Carbonell*
que porta la mateixa hiſtoria del
Rey Dō Pere, que ſi be tots ells refe
reixē los marauelloſos, y admirables
fets, y treballs dels homens de Roſ-
ſello en particular dels de la Vila de
Perpinya des d any 1340. fins 1346
empero los majors, y los actes de
major admiracio los han deixat ala
pluma, tots ells ſon molts que per
referir los tindria de occupar temps
fora del inſtitut comenſat que es
ſols fer ſumari, y index, y aixi qui
mes llargament los voldra veure tro
bara en los Archius dels Comtats
en particular de la vila de Perpinia,
tots los actes, y prouiſions feya que
contenen loſobre dit del any 1300.
fins 1344. en particular les dades
en la cambra del Caſtell de Perpi-
nya à 12. kalendes de Febrer 1330.
en Mallorcha à 12. kalendes d Abril
1331. alas kalendes Iuliol 1332. les
demes ſon del any 1338. [a] 1339. [b]
Lo demes es en los memorials arti-
des, y altres actes enfet, hi dret ſon
en dita copia de proces, nom es po-
ſible referirho tot per jornades, y
tant ala llarga com aqui eſtà per lo
que de tot ſols ſen podia fervn gran
volum hiſtorial, y aixi ſols ſumare
los caps mes notables ſegons mo-
nuyment comenſat de ſumari, qui
mes llarchs los voldra veurer quant
li conuindra cas aqui los trobara.

[a] *Lib me fol. 167.*

[b] *Lib me fol. 9. 3.*

Deixades apart tantes conſultes,
mandatos, obligacions, y oppreſsiōs
ſuccehi que apres de auer formats
dits actes, quatre Cauallers que aqui
anomena anauan induynt tot lo
poble quels firmaſſen, eſtant ells
preſents en los llochs hont los teniā
de jurar, y als qui recuſauan dehian
no reparaſſen que nos obligauan ha
mes del queu eſtauan ja, prenēt tres
a vna part, quatre ha altra, captu-
rant als qui recuſauan.

Probaren la falſedat de dits actes
en lo que molts dels anomenats vns
eren menors de 25. anys, y de qua-
torſe, altres morts, altres abſents lo
dia del jurament.

Lo Diumenge dels Rams manà
dit Rey de Mallorcha capturar als
nobles Pere de Fonollet Veſcomta
de Illa, Ademar de Moſſet, Dal-
mau de Tatzo, Franceſch de Bellcaſ-
tell Cauallers, Guillem Adalbert,
Pere Borro, y altres, y apres de molts
dies los feu portar ala Illa de Mallor
cha al Caſtell Bellaviſta, donant orde
al Capita quels matas, pero ſonch
ſort quel correu, y les lletres foren
preſes, y nos poſa en execucio dit or
de, prengue tots los bens dels dits
ab motiu ſols que procurauan la con

cordia

cordia ab lo Rey de Arago, feu tormentar a dit Borrò lo Dijous Sant, y apres lo feu jurar de no reuelar lo agues fet atormentar.

Lo dia de Paſqua conuidà als Conſols, y altres prohomens al caſtell ab engany, per capturarlos, y perque per occupacions, y faltaren dos que ell tenia en major odi, nou pogue effectuar.

Lo mes de Iuny, y Iuliol procurant los mes principals ques fes pau ab lo Rey de Arago, procurà poſar diſcordia entre los bratſos del gouern major, mitja, y menor de eſta manera, que feya predicar per les places, y altres llochs que los richs ſe eren aprofitats de la ſanch, y ſuor dels poores, rebent ajudes, è impoſicions que duraren vint anys, que lo Rey no auia agudes ſino cinquanta mil lliures, eſſent la veritat que ne auia rebudes mes de cent mil, induynt quels pobres ſe feſſen richs dels bens dels altres, feya ſeguir molts homens vils detras de ell, als quals anomenaua germans, y anauan cridant viſca lo Rey Dõ Iaume, injuriant de paraula als altres a fi ques volgueſſen tornar pera matarlos.

Molts ornaments de or, y argent que eran a la capella del caſtell, y al Conuent del frares Menors de Perpinya, ahont eſtauan les Reliquies feu fondrer, per fer fabricar moneda.

Lo dia de Sant Hypolit al mes de Agoſt, en la plaça major de la Vila, los ſoldats que anauan ab ell, mataren Mallol Cadanys Mercader home de be, y quiet pera q̃ ſols lo ſopli cana fes pau, y concordia ab lo Rey de Arago, è apres cridauan per tota la Vila muyran los altres, feu derrocar dos caſes de dos Conſols, donant lliccncia als ſoldats pera pendrer lo quey feria, anaua ſempre armat per la Vila en mitg de molts Lacays, y facinoroſos armats contra los prohomens.

Lo dia de Sancta Eliſabet feu anar tres cents homens dels mes richs, y millors de la Vila al caſtell, ab motiu li feſſen ſeruey, y honor per obir Miſſà ſolemne en honrra de Sancta Eliſabet, apres quey acudiren feu capturar, y poſar a vna ſala 118. ſens dirlos perque, tenintlos ab cadenes, grillons, y manilles, ſens deixarlos apenes menjar, ni tenir commoditats de dormir, y los demes erẽ vells, y minyons, y ſi ningu anaua a donarlos alguna coſa, feya poſar a la preſo, paſſats alguns dies tribulats de tantes oppreſſions, digueré a Pere Alomar, Ramõ Adalbert, Bernat Dolms, y Iuan Pages q̃ entraren en dit lloch pera veurerlos, y pregaren anaſſen al Rey, y li ſupplicaſſen ſe ſeruis dir perque los tenia capturats, los quals arribats en preſencia del Rey nos atreuiren a dirli, per lo que lo trobaren que deya quels volia fer matar a tots, y confiſcarlos los bens, y tornatlos la reſpoſta, de part de ells tornaren al Rey a ſuplicarlo ſe ſeruis donarlos lurge, pera que ſe pogueſſen deffenſar, lo que tampoch nou volgue fer, ans los feu diuidir, y mes apretar, y vexar, fins quels enuia a dir que ſi li volian deixar cent mil lliures ſerian deſlliurats de la mort, los quals por eximirſe de la mort, y tanta venacio, li donaren 25. mil florins, entre los quals hi eren tres Cõſols de Perpinya, y tots los demes los noms dels quals eſtan continuats aqui.

En dit temps tres dies abans Nadal, feu ſens culpa roſegar, aranallar lleuar la llengua a Pere Ribera Burges Conſols de Perpinya, y altres dos ſols per cauſar temor als altres.

Tenia los pubills, y pubilles, è infãts richs capturats en llochs obſcurs, y terribles, y molts vaſſalls dels Barons, a deſpeſes dels pares, en les quals molts moriren, altres ſe enmalaltiren

laltiren que may mes pogueren cobrar salut, entre los quals, y auia tãbe capturats Frares, Canonges, Capellans, Rectors, Monjos, perque se recusauan pagar los drets, è imposaua altres q̃ no poguessen anar per cami real ni eixir dels Monestirs.

Los qui portaua en sa companya eren lladres de pas, que moltes vegades auian al cami robat, los que aixian de Perpinya, a tots los que se eren absentats prengue las haziendas, y de molts de ells manà derrocar les cases.

Apres de auer cobrats dits 25. mil florins dels pubills, extorquí les viudes, y altres pubills de la Vila de Perpinya, grans quãtitats de pecunies; que foren mes de 50. mil florins, despedi prouisio de son cõcell, ab la qual sés causa ni proces revocà tots los priuilegis, y poder tenian los Consols, perque ningu li pogues contradir, y desterrar a molts.

Feu ordenar en sa cambra molts Sindicats, y obligacions, è apres feu jurar per los singulars, fent fer vna crida que apena de la vida, y amissio de bens acudissen en los llochs destinats per obligarse, y jurar tot lo contengut en los actes, y obligacios volia, en los llochs ahont tenian de jurar sempre eren presents molts homens vils, armats contra los qui no volian jurar. Entre los quals hi eren los porters, y demes officials ab cordes, y sols no volian donarlos vn punt per pendre concell, ni deliberar, y als qui sen volien anar feyan tornar per forsa, per la Vila anauan cridant muyran los traydors, no voldran jurar lo quel Rey vol.

Ab totes dites extraordinaries tratses, ni ell ni sos concellers nos pogueren saluar, que Deu sempre pren la venjansa dels juits, com ho confessà lo mateix Rey Don Iaume, quant a la postre anà a Elna a rendirse al Rey Don Pere, dientli sos valedors senyor que faren ara? respongue lo Rey plorant, maleyts los quim han posat en aquest cas, que donassen la Vila, y castell al Rey de Arago, o aqui ell voldria.

Totes estes, y altres causes, y rahõs prouaré en dit proces, en virtut de les quals en causa de appellacio ques ventilaua en la cort Apostolica Romana, deuãt los Comissaris per sa Sanctedat, deputats los quals sobre los merits del proces, y justicia de les parts fõch declarat, que per part dels de là Vniuersitat de Perpinya, y singulars noy auia inhobediencia, ans tot lo que per dit Rey contra de ells se procehi fonch tyrania, violẽcia, nullitat, è injusticia notoria, com en dita sentencia llargament se conte.

A mes en la cort del Rey de Fráça, com a superior dels proceyments fets en montpeller, fonch feta prouisio dada en Sant German a 28. de Abril 1345. en y ab la qual exprimint, y motiuãt totes dites causes, y oppressions q̃ juridicamẽt auiã cõstat, cassà, y revocà tots los procehiments fets en las corts de França contra la vniuersitat, y singulars de Perpinya, per raho de dites pretensions del Rey Don Iaume de Mallorca, manant en effecte esser relaxats, y posats en ses libertats los capturats en França.

En effecte los Reys de Mallorca foren expellits dels Cõtats de Rossello, y Cerdanya per lo Rey Don Pere Tercer als 16. de Iuliol 1344. de la manera baix se prouarà capitol 30. restant senyor de tots ells, y prẽgue possessio; de manera que de dit any tornaren entrar a la Corona de Arago, y se feren les vnions dalt referides. [a]

Lo dit Rey Don Iaume ques feu, y aixi be son fill anomenat Iaume qui auia fet jurar a Perpinya, com a successor lo any 1338. com apar en dits actes, y se veu en los Chronichs, particularment en Çurita, [b] que refereix

[a] *Lib. 1. cap. 27.*

[b] *Lib. 7. c. 77. 80.*

fereix la hiſtoria llarga, com lo Rey de Mallorca ſe posà en poder del Rey de Arago, y com ſe li ſenyalà per ſa habitacio a Manreſa, y lo que ſuccehi deſpres.

Dits Reys de Mallorca volgueren apres per forſa de armes ab exercit entrar als Comtats, comenſant per Cerdanya, ahont ſuccehiren [a] molts deſastres, y notables ſuccelſos, fins las morts del Rey, é Infant Don Iaume, [a] y com dit Infant eſcapà de la preſo, y ſen anà a Napols, y casà ab la Reyna Iuana, [b] apres empregue moltes entrades per Roſſello, y Cerdanya contra lo Rey de Arago, a la fi de elles mori ſens fills any 1375. [c] A la ſucceſſio del qual pretengue tenir dret Luys Duch de Anjou, [d] pero lo major, y mes juſtificat es lo q̃ goſa a vuy lo Rey noſtre Senyor de Eſpanya, que Deu conſerue molts anys.

[a] *Zurita c. 82. lib. 2. c. 2.*

[b] *Lib. 9. c. 39.*

[c] *Zurita lib. 10. c. 18.*

[d] *Zurita lib. 10. c. 20.*

§. 1. *De la cort, familia, poder, juriſdiccio, officials, y miniſtres particulars dels Reys de Mallorca en los Comtats de Roſſello, y Cerdanya, y titols de honor de quiſcu, en lo temps foren ſenyors.*

LO Rey Don Iaume de Mallorca tant com a Rey de Mallorca, com tãbe com a Comte de Roſſello, y Cerdanya pretengue reſtar ſenyor ſoberà en ſos eſtats, ſens reconeixer ſuperior al Rey de Arago ſon germa, ni a ſos ſucceſſors, per occaſio quel pare Rey Don Iaume primer, en la diſpoſicio quels diuidi entre ells ſos eſtats, no reſeruà ninguna ſubjeccio, ni feu del vn al altre. Contra eſta pretenſio lo Rey de Arago pretengue que tots los eſtats del de Mallorca ja eſtauan feudals, y baix ſenyoria directa de la Corona de Arago, y com mes llargament de les pretenſions eſcriuhen tots los Eſcriptors, en particular *Oldrado*. [c]

[c] *Conſil. 231.*

Aquell fonch la ſentella primera, y moriu q̃ dits Reys, y ſos ſucceſſors sẽpre eſtigueré ab encontres, y guerres tant com durà lo particular gouern dels Reys de Mallorca, al vltim quant lo Rey Don Pere Tercer ſe tornà encorporar los eſtats de Mallorca a la Corona de Arago, lo principal fonament, y cauſa fonch exceccutar la ſentencia de comis, y priuacio del feu per les fellonies, y cauſes pretenia era caygut, com ho refereixen tots los Chronichs, en particular *Carbonell*, [f] y *Çurita*. Si be de manera q̃ apar ſe troba crueldat ab lo Rey D. Pere, y no tãta juſticia, ſia vna coſa o altra, lo que conſta ab actes es que tots los Comtats de Roſſello, y Cerdanya, Conflent, Vallſpir, y Cobliure, y la Corona de Mallorca tot lo temps eſtigueren poſſehits per los Reys de Mallorca, eſtigueren en feu de la Corona de Arago, y la poteſtat, y juriſdiccio tingueren fonch ab moltes reſeruacions a la Corona de Arago, entre altres que cridats per los Reys de Arago anirian en la cort, los deffenſarian ab tot ſon poder, farian ſeruar en ſes terres los vſatges, conſuetuts, y conſtitucions de Cathalunya no farian fabricar particular moneda. En fauor dels Reys de Mallorca ſols reſtaua la juriſdiccio, y poder plea ab les regalies, ſens appellacio ni recurs als Reys de Arago, y com mes llarch ſe conte en les concordies, y [g] regoneixenſes ſe feren entre dits Reys vnes deſpres de altres, que foré les ſeguẽts ques troban authẽtichs en los Archius de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, y refereixen los Chronichs.

[f] *En tota ſa hiſto. y Zurita en lo mateix lloc.*

[g] *Libre majar de la Vniuerſitat de Perpinya fol. 197. menor 188.*

La primera fonch de 13. Kalendes de Febrer 1278.

La ſegona a 20. de Febrer 1279. [g]

La tercera en lo Caſtell de Perpinya a 3. Kalendas de Iuliol 1298. [h]

[h] *Zurita lib. 5. c. 34.*

La quarta

La quarta, de 10. Octubre 1302. [a]

La quinta, per lo Rey Don Sancho en lo Palau de Barcelona a 7. dels Idus de Iuliol 1312. [b]

La sisena, per Pheliph de Mallorca Sacerdot, com ha Tudor del Rey Don Iaume al primer de Octubre 1327.

La setena, del vltim Rey Don Iaume de Mallorca a 8. de les Kalendes de Nouembre 1328.

Totes estes regoneixenses, y concordies llargues son en la caixa de les sinch claus de la Vila de Perpinya. De totes consta que los Comtats de Rossello, y Cerdanya tot lo temps foren possehits per los Reys de Mallorca, foren subjectes a dos Reys, y als officials, corts, y ministres de quisca respectiuament, segons los actes, tant per raho de dites concordies: com tambe de altres particulars, que de consentiments de dits Reys les Vniuersitats en particular la Vila de Perpinya, Ciutat de Mallorca, y Puigcerda juraren en lo any 1302. que està tambe en dits actes. [c]

Los officials, Ministres, Familia, y cort particular tingueren los Reys d Mallorca enlos Cotats, y los titols d honor d aquells foré molts pochs, per quant com lo demes temps estassen, y habitassen en la Vila de Perpinya, la presencia suplia, y reparaua la necessitat de major numero de Ministres, com es ordinari en tots los Regnes, [d] per quant lo demes se ordenaua per lo mateix Rey, com apar dels registres son en les corts dels Comtats de dits anys, y en particular del patrimoni Reyal, y de la Vniuersitat de Perpinya, [e] y cort del Balle [f] en sa absencia, y en molts casos particulars tenia creats dos Loctinents Generals. Lo vn ab titol de Loctinent General en les parts Cismarines, qui era lo districte dels Comtats de Rossello, y Cerdanya. Lo altre del Regne de Mallorca per los quals dos se excercia la suprema jurisdiccio en sa absencia, o de sa voluntat en los casos li apareixia, com consta clarament en totes les ordinacions, pragmatiques, prouisions, y demes actes fetes per dits Reys, desde l any 1262. fins 1344. cõtinuades en dits registres, y aporta *Montaner.* [g]

Tambe en dits actes se troban continuats, y creats junts dos Loctinents Generals dels Comtats de Rossello, y Cerdanya. [h]

Ab altra pragmatica dada a Perpinya pridie kalendes de Maig 1319. Lo Rey Don Sancho crea dos Procuradors, als quals donà dos altres ab titols de portants veus de aquells. [i]

Lo Loctinent General era lo official mes supremo tenia son Concell format, remetia los negocis aqui li apareixia ab decret, o als Procuradors, o als Veguers, o Balles, o aqui son concell aconcellaua.

Los Cõcellers seus eren los mateixos del Rey per tots los negocis de gracia, y justicia, qui eren lo dit Loctinẽt, Caualler, Thesorer, Senadors, y Doctors peritsen dret, y molts Cauallers, y persones nobles, y sos Secretaris, com consta en dits actes, en particular del de 12. kalendes de Mars 1319. [k]

La creacio de sos officials era ab different forma de la de vuy, sols ab decret N. o N. excerceisca lo offici de Loctinent, o de Conceller, o de Veguer, o de Balle, y aixi dels demes, o tambe N. y N. oja les causes de tal Vegueria, o Ballia.

A mes tenia elegits dos Procuradors reyals sols per totes les causes feudals, y de ses rendes, y aixi be altres que ab titols de honor particulars de Commissaris de amortitzacions, tenian poder dels actes, y casos tocants als drets de amortitzacions quels mateixos Reys imposaren, y se conseruan encara en dits Comtats

a *Zurita lib. 5. c. 57.*

b *Zurita libr. 5. c. 97.*

c *Zurita libr. 5. c. 37.*

d *Oliba de iure fisci c. 4. nu. 2. vc. DD.*

e *Lib. de ordi. primer def. del prin.*

f *Libre blãch def del prin. lib. estils del Veguer de Rossello fol. 133.*

g *En mo lis llochs c. 269.*

h *Libre blãch de dela cort del Balle de Perpinya fol. 51.*

i *Libre blãch de les ordi. del Balle fol. 37.*

k *Libre blãch del Balle fo. 50.*

Comtats de Roſſello, y Cerdanya per diſpoſicions de tantes pragmatiques eſtatuts, y ordinacions totes tenint dependẽcia de la primera feta en lo any 1276. [a] altra dada a Montpeller 15. kalen. de Nouembre 1286. [b] altra del any 1308. altra del Rey Don Sancho 1324. y les demes que apres ſe eſtabliren en gran numero que ſon regiſtrades en lo Archiu del patrimoni Reyal de dits Comtats, totes les quals declaran qual ſia aquell dret, y com ſe ha de exigir, y de quines coſes que apres en termens de dret comu las declaran los Eſcriptors. [c]

Ames ſe feruian de tots los altres officials ordinaris com de Veguers Balles, Iurges, y los demes com conſta en dits regiſtres.

Tenia tambe per ſeruey de ſa caſa y familia noble molts ab differents titols ſegons los ſerueys ſo es de Camerlench, majordoms, camarers, caſſadors, y molts altres ques anomenan en dites prouiſions, y mes ſenyaladament en les merces que feya adaquells, y a les families donant los rendes, Caſtells, Viles, y altres coſes com ab lo priuilegi, y titol de quiſcu ſe motiua lo offici, y ſeruey feya com ſe pot veure en tots los titols que poſſeixen los Barons las juriſdiccions, Caſtells, y Viles, y demes rendes, decimes, y altres coſes dels Cõtats de Roſſello, y Cerdanya totes les quals iſqueren de la caſa Reyal en eſt temps, ſi be apres tornaren ala Corona, y ſe tornaren altra vegada deſmembrar per altres conceſsions feren los Reys de Arago ſucceſſors com apar en los regiſtres de dits Archius del patrimoni Reyal dels Cõtats.

a *Regiſtre del Reyal Patrimoni 1. fol. 30.*

b *Oliba Blanch dela cort al Balle fol. 54.*

c *Lib. de jureſiſci cap. 7. n. 4. 5. 6. Bellug. eſpecul. Prin. §.*

Cap. XXIX. Del Rey Don Pere II. Alphons II. y demes Reys de Arago.

TOrnant a pendrer lo fil de la genealogia dels Reys de Arago lo Rey Don Pere II. fill major del dit Rey Don Iaume primer qui ſuccehi ala Corona de Arago, y al Comtat de Barcelona com eſta dit, tingue quatre fills, y dos filles de la Reyna Coſtanſa filla de Manfredo Rey de Scicilia ſo es Alphons, Iaume, Federich, Pere, Iſabel que casà ab lo Rey de Portugal, y Violant que casà ab Robert Rey de Napols, aquell Rey fonch lo qui ſuccehi al Regne de Scicilia a occaſio de ſa muller, ſi be nol pogue goſar per tenir lo occupat lo Rey Carles de França, fins per forſa de armes lo expeli ab ajuda dels Cathalans mori dit Rey en Vilafrancha de Panades a 11. Nouembre 1286.

A dit Rey ſuccehi Alphons ſon fill major lo qual mori ſens fills a 18 de Iuny 1291. aquell fonch lo Alphons II. del Comtat de Barcelona, y III. de Arago.

Iaume fill ſegon de dit Pere era Rey de Scicilia ſuccehi a ſon germa Alphons, fonch anomenat lo juſticier renuncia lo Regne de Scicilia a Don Phederich ſon germa, casà ab dona Blancha filla del Rey Carles II. Rey de Napols del qual tingue ſinch fills, y ſinch filles mori en la Ciutat de Barcelona a dos de Nouembre 1327. aquell fonch Iaume II. de Arago, y Barcelona que lo II. Iaume dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya ja eſta dalt ſenyalat.

Alphons *III.* anomenat lo Benigne, mort Iaume *II.* ſon Pare ſuccehi al Regne de Arago, Valencia, y Comtat de Barcelona per auer renunciada la primogenitura ſon germa major Iaume que prengue lo habit de la milicia de ſant Iuan de Hyeruſalem. Dit Rey Alphons tingue dos mullers, y d quiſcuna Infants, de la ſegona dona Eleonor filla de Don Ferrando Rey de Caſtella dos fills maſcles ſo es Don Ferrando aqui donà lo Marqueſat de Tortoſa, Don Iuan qui reſta ſens

titol, morí dit Rey en la Ciutat de Barcelona a 24. Ianer 1335.

Capitol Trenta del Rey Don Pere anomenat Tercer del Punyalet.

LO Rey Dõ Pere fonch lo IIII. de aquest nom de Arago III. de Cathalunya, yprimer dels Comtats de Rossello, y Cerdanya com en tẽps dels altres Reys Peres estassen dits Comtats en poder de Comtes particulars com dalt està prouat aquest Rey fonch fill de Alphons III. tingue quatre mullers, y de totes fills, Iuan que li succehi ala Corona, lo II. Martí, lo III. Alphons que morí de edat de Infantesa.

De dit any 1335. que succehi a son Pare fins 1344. fonch fols senyor del Comtat de Barcelona, quels Comtats de Rossello, y Cerdanya estigueren baix los Reys de Mallorcha com esta dit, desde dit any 1262. fins 1344. que tornaren ala corona de arago la causa, y manera ja està referida, que fonch encorporacio per priuacio del feu que de ells feu lo Rey Don Pere al Rey Don Iaume de mallorcha.

Lo temps entrà ab son exercit en los Comtats de Rossello fonch en lo mes de Abril 1344. y guanyà totesles Plaças, y Castells al Rey de Mallorcha exceptat Perpinya, [a] a 25. de Abril Fra Guillem de Guimerà ja per dit Rey de Arago tenia carrech de Canet, y era creat Capita, y Gouernador general de Rossello, tot lo mes de Maig, y Iuny durà la guerra que no pogue guanyar Rossello fins a 15. de Iuliol ques posa lo Rey Don Iaume de Mallorca en poder del Rey de Arago, y manà ha Frances Çaragoça entregar lo Castell major, y Vila de Perpinya com a cap dels Comtats de Rossello, y Cerdanya [b] a Don Phelip de Castro. Dit dia entrà lo Rey Don Pere en Perpinya ahont estigue fins a 25. de Agost [c] posant totes les coses a son punt, y obrant coses memorables totes en gran honra dels naturals que refereixen los Chronichs en los quals expresamẽt apar en particular en la historia del mateix Rey Don Pere al qual succehi tot, [d] majorment la facilitat, y amor ab lo qual fonch admes a Perpinya quel mateix Rey, ho diu ab les seguents paraules *è apres los de la vila obriren les portes a la nostre Senyera è apres per esta forma mateixa al Castell &c.* y lo gust, y alegria de tota la vila de sa real entrada [e] *diuendres a 16. de Iuliol entram en Perpinya è totes les gents de la vila agueren molt gran goig de la nostra venguda &c. Puix apres dormir nos caualcam ab tota nostra caualleria per la vila de Perpinya saludam les gents: è miram la vila è conexem be que auian plaer de nos, mas eran esglayats que no tornassen en poder den Iaume de Mallorques, qui feya metre en veu que solament ho teniem nos per Postat, è dins breus dies ley retriem &c. è prenguerem possessio de tots los llochs qui voluntarosos vingueren a nostra obediencia, &c. Dijous à 22. de Iuliol en la Esglesia de Sant Iuan de Perpinya apres lo sermo faem legir la vnio dels Regnes, y Comtats nostres è apres que fonch lesta nos la confermam, è nouellament la juram, è la fem jurar als Consols de Perpinya, è als Barons, è Caualliers de Rossello que no la auiã fermada. E asso fonch gran referrament de consolacio ales gẽts, qui eren esglayades quen Iaume de Mallorques no cobras la terra &c.* Dits Chronichs deixan molta cosa, y lo q̃ mes importa es q̃ posá nou gouern en los Cõtats de Rossello, y Cerdanya tãt en general cõ particulars per les viles, creà per Loctinent general dels Comtats a Ramon de Tarzo confirmà

[a] *Zurita lib. 7. ca. 76.*

[b] *Zurita lib. 7. ca. 77. 78. lib. major de la Vniuersitat de Perpinya folio 285.*

[c] *Zurita cap. 76.*

[d] *Carbonell c. 28 del lib. 3. Zurita Thom. 2. lib. 7. ca. 78.*

[e] *ca. 29.*

confirmà la nominacio de ſinch Conſols de nou ſe feren en Perpinya, y 12. per jurats, anomenà, y creà per Balle à Guillem Albert, manà conuocar parlament per los Prelats, Barons, Cauallers, perſones generoſes dels Comtats ala vila de Perpinya al primer de Agoſt.

A nou, y a 20. de dit mes eſtatuí, y ordena moltes, y differents pragmatiques en particular que ningu pogues intentar actio, ni demanda ciuil, ni criminal contra los officials del Rey de Mallorcha [a], feu remiſſiions, donà elongaments, y goiatges, y remiſsions de molts deutes per lo que eren reſtats impoſsibilitats de pagar per les guerres paſſades, ſi be apres declarà perquins deutes tenian de ſer dits elongaments, com apar ab moltes pragmatiques continuades al llibre vermell de la cort del Balle de la Vila de Perpinya folio 85.

a *Libre blanch Balle fo. 85.*

A vint, y hu de dit mes concedí moltes gracies, y priuilegis als Conſols, y homens de Perpinya jurà, y lloà ab eſpecial gracia totes les coſtumes, llibertats, y demes prerrogatiues, y priuilegis a tots los eſtats Eccleſiaſtichs, Barons, Burgeſos, y als demes. [b]

b *Libre del Balle fol. 79. lib. ma. de la Vniuerſitat de Perpinya fol. 198. menor fol. 190.*

Dit dia ab altra pragmatica eſtatui, y ab priuilegi concedi per ell, y ſos ſucceſſors que tots los de la Vila de Perpinya, y dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya terra de Vallſpir, Coblliure, Cõflent, Eccleſiaſtichs, Barons, Cauallers, Burgeſos, y los demes pogueſſen vſar, y valerſe dels vſatges de Barcelona conſuetuts, y conſtitucions generals de Cathalunya, no obſtant la conſuetut antiquiſsima eſcrita de Perpinya dels Comtes de Roſſello quels vſatges de Barcelona no ſe obſeruaſſen en Perpinya, ſens reuocacio de les demes coſtumes, y vſatges, y altres priuilegis, y aixi be que ſempre ſe celebrarian corts generals per los Reys de Arago en Cathalunya, o altres parts per ſos Regnes cridarià, y conuocarià tant los ſindichs de la Vila de Perpinya, com los Prelats, nobles, Cauallers, generoſos eſtatuhint per pragmatica, y lley general que de neceſsitat en conuocacions de corts los tingan de cridar com los demes de Cathalunya, manant al Infant don Iaume, ſon germa procurador general de ſos Regnes, y a ſos vicisgerents que obſeruaſſen lo ſobredit, y com mes llargament en dita pragmatica ſe contè. [c]

c *Libre vermell del Balle fol. 80. lib. ma. de la Vniuerſitat fol. 200. me. 192.*

En virtut de eſta pragmatica tornaren entrar los de dits Comtats en corts com abans de les primeres que celebrà lo Rey Don Iaume lo conquiſtador fins las del Rey Don Pere en porpinya any 1351. no conſta quels dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya en onſe corts celebraren hi aſsiſtiſſen com en totes elles may ſe faſſa mencio ſino dels eſtaments de Cathalunya com apar en la conſtitucio 1.2.3. fins la 7. de dit any 1351. *tit. de celebrar corts* que les primeres *de pau, y treua* [d] ſi be eren generals noy auia encara obligacio de conuocar Prelats, Barons, Ciutadans com ha eſtaments fins lo any 1285. com ſe dira a ſon lloch [e] de dit any. 1344. coméſaren fer vn cos ab Cathalunya formant los tres braſſos y cos de tota la terra, y per millor poſar en execucio dites coſes, y honrrar als dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya mana conuocar les primeres corts en la Vila de Perpinya que foren les dites del any 1351.

d *Titol de pau, y treua.*

e *Baix libre. 5. cap. 11.*

Dit dia de 21. de Agoſt ab altra pragmatica eſtatui que per quant en tot lo que tocaua al a juriſdiccio Reyal los Comtats de Roſſello, y Cerdanya eſtauan dins vns limits ab Cathalunya que auian poſats los Reys ſos predeceſſors com eſtà prouat dalt [f] que aixi be

f *Lib. 1. capitol 17. 28.*

los officials de dits Comtats, y terres adjacents de tres en tres anys asseguressen taula, abans no poguessen exercir los officis com estan obligats los officials de Cathalunya segons constitucions, y com mes llarch apar en les pragmatiques. [a]

a *Regist. trades al lib menor de la Vniuersitat de Lèrpiña fol. 194. libr. del Balle f. 80.*

Dit dia de 21. de Agost ab altra pragmatica attes que la vila de Perpinya era cap dels Comtats de Rossello, y Cerdanya formà en ella vn tribunal de totes les apellacions se interposarian de totes les sentencies dels officials reyals de tots los Comtats, y que tinguessen sa residencia en ella los Iutges de primeres, y segones appellacions del Comtat de Cerdanya.

Apres reuocà lo offici auia creat en dits Comtats do Loctinent general, y crea de nou altre ab titol de Gouernador general de dits Comtats elegint per regir lo offici a Guillem de Bellera donant li assessor, qui fonch Iaume Desfar. [e] Demanera que aquest fonch lo primer Gouernador de dits Comtats de Rossello, y Cerdanya, y en ell se comensa formar altre gouernacio different y separada de la de Cathalunya, y aixi se ana prouehint com a offici triennal perquant lo any. 1447. elegi a Arnau de Eril cõ cõsta ab la mateixa prouisio registrada al Archiu de la procuracio Reyal dels Comtats [d] en les quals apar que ells, y los demes de molts anys foren Gouernadors generals, y no Portants veus com baix se prouara largament.

e *Çurita lib. 7. ca. 79. Carbonell.*

d *Regist. 19. folio. 28. 29. 33.*

La vltima cosa feu en Perpinya fonch la vnio dels comtats de Rossello, y Cerdanya ab la corona de Arago, y aquella jurà, y feu jurar en la Esglesia de sant Iuan de Perpinya que dalt esta referida lib. 1. c. 27.

De aqui sen ana a Vilafrancha de Conflent, y de *data de 26. de Agost* despedi moltes prouisions, y pragmatiques entre altres reuocant les que auia fetes *à 9. ya 20. de Agost* que tots los damnificats per lo Rey de Mallorcha, y sos officials pogues-sen instar en judici la reintegracio, y esmena. [e]

e *Lib. del Balle de Perpiña fol. 86.*

Apres sen ana en Puigcerda ahõt al primer de Setembre ab prouisio particular reuocà cassà, y anullá los sindicats, y obligacions: auian fetes los Consols, y homens de Perpinya al Infant don Iaume de Mallorcha tant en la cort Romana com altre part, y aixi be les sentencies que contra ells auian fetes, y com mes llarch apar en la prouisio [f] *dada en Puigcerda a les kal. d Setẽbre* 1344. dit dia manà restituyr totes les terres, y posesions auia manades a apendre a molts Barons, Caualliers, y particullars de Perpinya com consta en la prouisio, [g] y jura, y feu jurar la vnio auia ja jurada en altres parts.

f *Lib. del Balle. f. 87.*

g *Libre Balle. fo. 87.*

Les demes coses memorables de la vida, y fets de aquest Rey ja tenen llargament referit tots los Chronichs jo sols per remato aduertire que tota sa vida tingue gran afliccio als homens de la vila de Perpinya ab lo que auia experimentat lo valor de tots ells en totes les guerres passades, y lo temps estigue ab ells, de manera quels concedia tots los priuilegis volian que segons consta dels registres foren passats de 500. priuilegis differents quiscu de sa *data, mes, y any differents*, y en quiscun priuilegi molts capitols que contenen particulas prerrogatiues com se prouara en son lloch.

En les corts celebrà en Valencia any 1358. estatui ques deixas lo compta de la Æra, y peraldeuant se compras, y se posassen en tots los actes los anys dela natiuitat de Christo.

Mori dit Rey en Barcelona a 5. de Ianer

a Zurita libr. 10. cap. 39.

Ianer 1387. a auent ja ordenat son testament lo any 1379. eridant per son successor lo Infant Don Iuan, al qual per los codicils ordenà despres posà grans obligacions, com llargament refereixen los Historichs, b fonch sa condicio, y naturalesa tant peruersa, è inclinada a mal que en ninguna cosa se senyalà tant ni posá major força, com en perseguir a sa propria sanch, c en tots los fets del Rey de Mallorca com se ha dit dalt, mes temut que amat, prompta, y de gran rigor, y exceucio en tot lo que emprenia, ambicios, altiu, ceremonios per estrem en conseruar la auctoritat Reyal. d

b Zurita libr. 10. cap. 39.

c Zurita li. 8. c. 5.

d Zurita libr. 10. cap. 39.

Capitol XXIX. Del Rey Don Iuan lo primer.

PER mort de dit Rey Don Pere entrà a la successio del Regne, y Corona de Arago Don Iuan son fill, e en lo mateix any 1387. fonch molt gastador; de manera que alienà la major part dels Castells, Viles, y Llochs que possehixen los barons, y los successors en los Comtats de Rossello, y Cerdanya casà dos vegades, com ho denhé saber tots, tingué sols vn fill, mascle anomenat Iaume, quis intitulaua Delfi de Gerona, lo qual morí, y restà lo Rey sens fills masles, era tant gran cassador, que venint de la terra de Rossello, se posá casar al bosch de Foixà en lo Empurda, y correnr detras de vna Lloba caygue de cauall, è morí encontinent a 19. de Maig 1395. si be los Historichs compten sa mort de tres maneres, com se pot veurer à Zurita. f

e Zurita libr. 10. cap. 40.

f Zurita libr. 10. cap. 56.

Capitol XXX. Del Rey Don Marti.

DON Marti fill segon del Rey Don Pere succehi en los Regnes, y Comtats per mort del Rey Don Iuan son germa major, 8 sens fills masles se corona, è vngí en Zaragoça ab les solemnitats, y ceremonies que refereixen los Chronichs a 13. de Abril 1399. h viuint son germa lo Rey Don Iuan lo feu Duch de Montblanch, casà ab Dona Maria de Luna filla, y heretera del Comta de Luna, de la qual ague vn fill anomenat tambe Marti, lo qual casà ab Dona Maria, filla, y hereua de Phederich Rey de Sicilia, y per lo que durant la menor edat de dita Maria se alçaren quatre barons, ab titol de administradors del Regne de Sicilia, passà ab gran exercit en Sicilia, y doma la insolencia dels dits barons, despres se alça la Isla de Cerdenya, y ana ab gran exercit lo Rey Don Marti de Sicilia, ahont morí en la Ciutat de Caller, a sinch de les Kalendes de Setembre 1409. sobreuiuintli tant solament vn fill bastart anomenat Federich, lo qual lo Rey Don Marti de Arago son aui feya criar en sa cort, y vehentse lo dit Rey Don Marti de Arago sens fills, torna casar segona vegada ab Dona Margarida, filla de Don Iaume Comta de Pradas, del qual no tingue infants, ans morí poch apres en Valldonzella a 31. de Maig 1410. sens auer volgut disposar de sa successio per molt ho aguessen procurat sos Vassalls, per quant cõsta estãt lo Rey en lo article de la mort los estats de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya estauan congregats en Barcelona, en corts enuiaren al Cõceller en Cap de Barcelona, per entendre sa voluntat en lo de la successio del Regne puix moria sens fills, al qual declarà ques determinas per justicia. i

g Zurita libr. 10. cap. 57.

h Zurita libr. 10. cap. 69.

i Zurita libr. 11. cap. 2.

Capitol XXXI. Del gouern de la Corona de Arago, y particularment dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya desde la mort de dit Rey don Marti, fins se declarà per justicia lo successor en lo Regne.

PEr mort del dit Rey Don Marti se ns fills, ni auer de son Regne disposat, restà tora la Corona sens gouern ni cap, demanera que foneh forsos cada Regne pendre lo expedient poguerē, segons les lleys, y llibertats quiscuna gosaua, per los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdenya trobantse en corts en dita ciutat de Barcelona, se anomenaren dotsa persones pera que prouehissen en tot lo que conuenia al regiment, lo Gouernador de Cathalunya qui las hores era Don Guerau Alemany de Ceruellò, desde Barcelona a 22. de Iuliol 1410. conuocà parlament general per la Vila de Montblanch, per lo postrer del mes de Agost, lo dit parlament se prorogà per 25. de Setembre en la mateixa Ciutat de Barcelona, per causa de la pesta sobreuingue en les Viles circumuehines de Montblanch, tingueren dita congregacio, ahont assistiren los Sindichs de Barcelona, Perpinya, y les demes parts, y aixi be los demes brassos, com llargament aportan los Chronichs. [a]

[a] *Curita libr. 11. cap. 3.*

En est intermedi, y ague grans discensions, y encontres en Arago, y Cathalunya tenint los gouerns, y administracio de la justicia, los Gouernadors, y officials ordinaris, la jurisdiccio dels quals segons nostres lleys, no espirà per mort del Rey, com se dirà. Los pretenents en la successio de la Corona, vns se presentaren al parlament, altres enuiaren Embaixadors, tots ells eren Don Alonço Duch de Gandia, fill del Infant Don Pere de Arago, [b] lo Infant D. Luys fill de la Reyna Dona Violant de Napols, filla del Rey D. Iuan de Arago, lo Infant Don Ferrando de Castella, lo Comta de Vrgell, Don Iaume de Arago besnet del Rey Alphons Tercer, Don Phederich de Arago Duch de Luna, fill bastart de Don Marti, y com llargament refereixen los Historichs, tots los quals eran pretensors a la successio, y se presentaren a dit parlament donant adaquells audiencia, fent resolucio de elegir cert numero de persones qui foren tres Ecclesiastichs, tres Militars, y tres del bras Reyal, qui forē los Sindichs de Leyda, Gerona, y Perpinya ab dos Concellers de Barcelona que resolguessen ferse solemnes Embaixades a Arago, y Valencia sobre lo tracte de la declaracio dela successio, los quals en effecte enuiaren per Embaixadors los Sindichs de Barcelona, y Perpinya. [c]

[b] *Curita libr. 11. cap. 8.*

Lo parlament de Cathalunya en lo any 1411. a 16. de Iuny se prorogà per la Ciutat de Tortosa de hont delibera los requeriments cōtra, lo Infant Don Ferrando, y Comta de Vrgell, pera que manassen expellir del Principat, y Comtats les companyes de gent de guerra tenian aquadrillades. [d]

[c] *Curita libr. 11. cap. 12.*

Al dit parlament de Tortosa foren elegides certes persones pera q̄ entreuingues̄e ab les ques anome nariā per la cōgregacio de Alcanyz en Arago, sobre la determinacio de la successio de la Corona. Entre los quals foren anomenats los Sindichs de Perpinya, [e] apres de molts ajuntaments, y concordias se acabà de concordar a 14. de Mars 1412. per los dos Regnes, Arago, y Valencia, y per los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya se elegissen nou persones, tres de quiscu, y fossen so-

[d] *Curita lib. 11. c. 44. 53.*

[e] *Curita cap. 54.*

es per

es per lo Regne de Arago don Domingo Ram Bisbe de Hueſca Doctor en dret ciuil, Franceſch de Aranda Doctor en lleys natural de Teruel, y Berenguer de Bardaixi.

Per lo Regne de Valencia Bonifaci Ferrer Prior de Cartuxa Doctor en lleys, Meſtre Fra Vicent Ferrer en ſagrada Thologia, Pere Beltran.

Per los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya don Pere de Cegarriga Doctor en lleys Archabisbe de Tarragona, Guillem de Vallſeca Doctor en lleys, Bernat de Gualbes aixi be doctor en lleys. [a] Eſtes nou perſones ſe ajuntaren en Caſpe en lo Regne de Arago de la manera, y ab las ſolemnitats, y guarda que llargament refereixen tots los Chronichs [b] ahont aſſiſtiren los procuradors, y aduocats de les parts pretẽſors, prenent los memorials en fet, y en dret, y apres de mols dies conferit, tancats en lo caſtell diuendres a vint, y ſinc de Iuny 1412. feren reſolucio comenſant donar ſon parer, y vot lo Pare Vicẽt Ferrer (qui es lo que auuy coneixen ab titol de ſant Vicent Ferrer dela Guſmana religio de ſant Domingo) reſolent que ſegons lo que podia alcanſar de ſon entenimẽt, los parlaments, y los ſubdits, y vaſſalls dela corona de Arago deuian preſtar la fidelitat al inclit, y magnifich ſenyor don Ferrando Infant de Caſtella, net del Rey don Pere de Arago, Pare del Rey Don Marti com a mes propinch maſcle de legitim matrimononi, y acoſtat als dos en grau de conſanguinitat del Rey Dõ Marti, y lo deuian tenir per verader Rey, y ſenyor per juſticia ſegons deu, y en ſa bona conſciencia. Lo Bisbe de Hueſca, y Bonifaci Ferrer, Bernat de Gualbes, Berenguer de Bardaixi, y Franceſch de Aranda reſolgueren conformantſe en tot al parer del pare Vicẽt Ferrer eſſent los quatre los mes excelents Iuriſtes follen en dits temps.

Lo Archabisbe de Tarragona, y Guillem de Vallſeca donaren lo vot en fauor del Comta de Vrgell com a deſcendent per lineta de maſcle dels Reys de Arago.

Pere Bertran ſe eſcuſa donar ſon vot per no eſtar ben preuingut, de eſta reſolucio ſen feren tres actes de mans de Bonifaci Ferrer, y ſen donaro a cada cap de Prouincia copia dels quals aporta *Blancas* Dimars a 28. de Iuny en preſencia dels dits Iutges, y Embaixadors de les tres Prouincies per ſo de putats en dits llochs celebrada la milla del Eſperit Sant, y oyt lo ſermo de ſant Vicent Ferrer ſe publicà la ſentencia ab la ſolemnitat que refereixen los Chronichs, [c] y per part de las tres Prouincies enuiaren apres apreſtarli la obediencia. [d]

a *Zurita lib. II. c. 72.*

b *Zurita c. 70.*

c *Zurita libre. II. capitol 88.*

d *Libre. II. cap. 89.*

Capitol XXXII. Del Rey Don Ferrando I. de Arago.

EN virtut de dita declaracio feta en Caſpe entrà lo Infant dõ Ferrando de Caſtella per via de juſticia a eſſer Rey de Arago, lo qual ſe vingue coronar en Arago, y apres en Barcelona en las cortes manà conuocar per lo mes de Dezembre de dit any 1412. li preſtaren los ſagraments, y homenatges aſſenyaladament los Barons per los feus confirmant los lo Rey, y volent ſe reſeruar las donacions, y alienacions ſe feren en prejudici dela corona deſde 10. de Dezembre 1365. per los Reys Don Pere, Don Iuan; Don Marti fins a dit dia de vint, y tres de Dezembre proteſtaren los Barons com refereixen los Eſcriptors llargarment. [e]

e *Zurita libre ca. 9.*

En lo intermedi del gouern de aquest Rey, succehi en la Esglesia de Deu la Chisma de Benedicto XIII. ques anomenaua Pere de Luna, y Gregori XII. ques deya Angelo Corario, y Marti, per la qual se cõgregà lo Concili en Cõstancia, y de aqui se resolgueren los actes se auian de fer per venir a la vertadera vnio, los dos renunciaren en poder del Concili. Lo Benet de Luna estaua en Cathalunya, tenia tota la obediencia de la Corona de Arago, ja del temps del Rey Don Marti que de Genoua ab quatre Cardenals vingue desembarca a Cobilliure a 2. de Iuliol 1408. y a 24. del mateix entra a Perpinyà, y se li feu solemne rosebiment, y estigue molt temps, ahont arribà tambe a 23. de Agost lo Rey de Nauarra acompanyat de gran numero de nobles de son Regne. De dit temps fins lo any 1415. dura dita Chisma, ques concorda de trobarse en dita Vila de Perpinya, lo dit Benet de Luna, lo Emperador, y Rey dels Romans Sigismundo, y lo Rey Ferrando de Arago, com en effecte si trobarẽ en lo mes de Iuliol, Agost, y Setembre estant lo Rey Don Ferrando, y son fill en lo castell, lo Emperador a la casa del General, lo Papa a Sant Francesch, y molts Embaixadors dels Reys de Inglaterra, Nauarra, y altres Regnes, França, Castella, y apres de molts tractes pera obligar al dit Benet renũcias en poder del Concili son dret, nos pogue obtenir fins que de concell dels mes famosos Iuristes que tenia Espanya, ques trobauen les hores a Perpinya, se feren requeriments al dit Benet renuncias, altrament se li lleuaria la obediència, cõ en effecte vltimament se li feu de cõcell ð Mestre Vicèt Ferrer, y com llarguissimamẽt pot veurer lo Lector en los Historiadors, [a] que tractan aquest fet, quey ha coses notables, que jo per seguir lo institut del present llibre, esser sumari no puch allargar mes la pluma, sols dire que de aqui lo dit Benet ab sos Cardenals sen ana a Penisola, y lo Emperador satisfet de les diligẽcias, y cumplida satisfaccio, y correspondencia sen tornà, estãt en Perpinya, auia presa la diuisa de la Iarra, y Gripho del Rey de Arago, com a company, y germa en aquell orde de Caualleria, y en senyal de major germandat auia donat al Rey de Arago sa diuisa que era vn Drach, y resta concert que quisca la pogues donar a 30. Caualers, com mes per extes ho portan los Escriptors, [b] y que apres a 9. de Nouembre 1417. se feu eleccio de nou Pontifice en Constãcia Mariti anomenat, [c] feta esta eleccio los Reys de Arago, y costella lleuaren la obediencia a dit Benet.

Dit Rey Ferrando apres de deixar sinch fills de la Reyna Dona Eleonor, so es Don Alonso, Don Iuan qui fonch Rey de Nauarra, Dõ Henrrich Mestre de Santiago, Don Sancho Mestre de Calatraua, Don Pere, mori de edat de 37. anys, Dijous a 2. de Abril 1416. en Igualada, [d] auent ja ordenat son testament a Perpinya a 10. de Octubre 1415. [e]

a *Zurita lib. 12. c. 47. 48. 51. 53. 54. 57. 59.*

b *Zurita lib. 12. c. 59.*

c *Zurita cap. 66.*

d *Zurita lib. 12. c. 60. 61.*

e *Zurita lib. 12. c. 60.*

Cap. XXXIII. Del Rey Dõ Alfonso Quart de Arago.

DON Alfonso fill major de dit Rey Don Ferrando succehi en dit any 1415. a la Corona mort son pare, auent abãs casat ab Dona Maria cosina germana sua, filla de Don Henrrich Rey de Castella, dela qual no tingue ningun fill, fonch cridat per Dona Iuana Reyna de Napols, la qual lo afillà, y li feu donacio de dit Regne, passà en dit Regne, y tingue tantes guerres, tenint per Lloctinent seu Gouernador General de la Corona a la Reyna Dona Maria, y apres a dit Don Iuan Rey de Na-

de Nauarra germa seu, fins a 27. de Iuny 1458. que morí en lo castell de Ou Ciutat deuant Napols sens fills llegitims, y deixà per successor en lo testament auia fet lo dia abans del Regne de Napols a Don Ferrando Duch de Calabria fill seu bastart, y als seus, y al Rey de Nauarra son germa los Regnes de la Corona de Arago, era Rey molt esforsat, just, seuer, graue, magnanimo, clement, llarch, benefich, y lliberal. [a]

a *Çurita lib. 16. c. 47.*

Capitol XXXIIII. Del Rey Don Iuan Segon.

DON Iuan Segon Rey de Nauarra per la mort del Rey Alphons son germa, entrá a esser Rey de la Corona de Arago, tenint ja de la Reyna Dona Blanca de Nauarra vn fill anomenat Carles, Princep de Viana, y dues filles apres mort de dita Dona Blãca torna a casar ab Dona Iuana filla de D. Federich Henriquez Almirant de Castella, del qual matrimoni foren procreats D. Ferrando, y dues filles, per occasio desta segona muller ague la gran discordia entre lo dit Rey D. Iuan, y lo Princep don Carles que causà notables danys, è infortunis en los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, com ha constat dels llibres precedents, y refereixen llargament tots los Choronistas de dit Rey don Iuan. [b]

b *Lucio Marineo en tots sos li. de reg. Hispan. Çurita li. 16. del c. 1. libr. 17. per tot.*

De elles nasque que los Comtats de Rossello, y Cerdanya estigueren en poder dels Reys de Franca 31. anys, las causas no las tinch de referir puix son prou notories, sols dirè que en lo any 1462. Lo Rey don Iuan procurà confederarse ab lo Rey Luys XI. de França, y que a tres de Maig se veren los dos Reys en vn camp cerca de Saluaterra, que es en lo Principat de Bearn, a la ralla de França ab Nauarra, dit Saluaterra ab reseruacions de amistats ab altres Reys, y senyors feren altre assiento, y fonch obligarse lo Rey don Iuan al Rey Luys XI. de França de pagarli 200. mil escuts, [c] si be alguns Escriptors diuhen foren 300. mil escuts [d] pera que lo socorregues ab 700. llanças a la ordenansa, y forma de França, tant quant duras la guerra que tenia en lo Principat de Cathalunya, per la paga de esta summa obliga lo Rey don Iuan, especialment les rendes tenia en los Comtats de Rossello, y Cerdanya pagant los cartechs que les hores estauan obligats a pagar dites rendes, declarãt que les gracies, y merces se auian feres sobre aquelles rendes si vagauan fossen del Rey de França, y tot lo que cobras, fins pagarli los dits 200. mil escuts, nos descomptas, nis desminuis de la sort principal, y entretant no fos pagat cobras lo Rey de França totas las rendas per mans de Carles Dolms, Procurador Reyal de dits Comtats, y de sos successors en lo offici, y com mes llargament ho refereixen los Historiadors.

c *Çurita lib. 17. c. 38. Borrel. de reg. catho. c. 46. nu. 341.*

d *Luys Nonio en sa Hisp. cap. 91. Mõtoya y Tristany en las choronicas de S. Francisco de Paula c. 6. §. 66. lib. 1. c. 10. §. 2.*

En virtut de dit tracte y concert passat poch temps entrarè per Rossello dites 700. llanças quel Rey Luys enuiaua en ajuda del Rey don Iuan, per Capita don Gastò de Foix, y Bigorra gendra del Rey de Arago, de aquesta entrada se apoderaren ab violencia contra los pactes de la cõcordia molts llochs de Rossello, y tambe la Vila de Perpinya, de manera que restà senyor lo Rey de França no sols de las rendas, pero tambe de tot lo dels Comtats, de hont nasqueren tants encontres, guerres, persecucions, que refereixen tots los Choronistas, y dalt estan aduertides, [f] y restaré en poder dels Reys de França fins lo any 1493. com se dirà, y aixi tingueren los tres Comtats, so es de Barcelona baix lo Rey de Arago, y los de Rossello, y Cerdãya baix lo Rey d' Frãça.

e *Çurita lib. 17. c. 38.*

f *Lib. 2. fol. 44.*

Premo-

Premorint lo dit Princep Don Carlos de Viena, casà dit Rey Don Iuan lo fill de la segona muller don Ferrando ab Dona Isabel, germana del Rey don Henrrich de Castella, donantli ab dit casament titol de Rey de Sicilia, mori dit Rey don Iuan en lo Palau del Bisbe de Barcelona a 19. de Ianer 1479.

Cap. XXXV. Dels Reys de França occuparen ab mala fe los Comtats de Rossello, y Cerdanya desde dit any 1462. fins 1493.

(***)

A Occasio de dita concordia ab dits Reys don Iuan, y Rey de França tyranicament, y per forsa los Francesos essent entrats de bona pau, y de voluntat del dit Rey de Arago en Rossello se apoderaren de totes les plaças, jurisdiccio, rendes, y tot lo demes ja en lo mateix any 1462. [a] no auent ho pogut desuiar los naturals, essent entrats de volũtat del Rey de Arago, qui amauan tant, y de aquí tenint lo Rey dõ Iuan vna guerra en Cathalunya, tingue de tenir dos, so es la de Rossello contra dits Francesos, tant continuada que durà ab pochs intermedis desde dit any mil quatre cẽts xexãta y dos, fins lo any mil quatrecẽts noranta y tres, ques tornaren a restituyr a la Corona de Arago [b] per lo Rey Luys, en est intermedi succehi tot lo que se ha referit dalt al lib. 1. cap. 13. §. 4. Los Reys de França passaren en dit intermedi sols foren dos, so es dit Luys Onze, y Carles Vuyte, com dalt esta prouat al capitol tretse.

(*)

a *Çurita p. 5. lib. 2. cap. 1. als seguẽts.*

b *Çurita p. 4. lib. 20. c. 53. p. 5. lib. 1. c. 4. y cõ se dira al §. seguent.*

§. 1. *Del gouern, estats, familia, cort, casa, officials, y ministres del gouern tingueren dits Reys de França en dit temps, en los Comtats de Rossello, y Cerdanya.*

LO gouern tingueren los Reys de França en los Comtats de Rossello, y Cerdanya fonch tot turbat a occasio de les guerres, fins ques vingueren a celebrar concordies entre los Reys de Arago, y Reys de França sobre lo dit gouern, y los officials, y auia de auer, y la forma de crearlos, estes capitulacions, y cõcordies llargues son als registres, y llibres de la Vniuersitat de la Vila de Perpinya, [c] la mes llarga de data de 17. de Setẽbre 1473. la mes noua de 10. de Mars 1475. en les quals està posada la forma de les elecions del Gouernador, Procurador Reyal, Castellans, y Alcayts dels Castells, y demes officials per dit Rey de França, si be apres se mudà tot, y de potencia elegia lo Rey de Frãça los officials volia, los ques troban en los registres gouernauen en dit temps eren los seguents. Vn Virrey, y Loctinent General dels Comtats de Rossello, y Cerdanya, aquest offici seruiren Iaume Duch de Nemusi, Marques de Castres Perdiasi, y Bellfort, &c. Lo segon Pons Guillem Barò de Claramont, Vescomta de Nabesona, &c. Lo tercer Iuan de Foix, y de Bearn Comta de Candala, y de Benauges, &c. al qual donà lo Rey Luys de França a 14. de Desembre 1467. tots los bens que foren confiscats de aquells que estauan en seruey del Rey Don Iuan de Arago, qui eren Miser Iuan Pages Vicicanceller que li confiscaren lo lloch de Sant Iuan de Pla de Corts, tots los bens dels Vescomtes,

c *Libre me. 513. 516. Rigaudina ferca la fi lib. pro uis. fol. 344.*

Veſcomtes, y Barons de Euol, Illa, Pera Perruſa, y altres molts continuats en lo acte de confiſcacio de 16. de Setembre 1467. y dit Comta de Foix donà dits bens al noble Guillem de Bearn ſon germa, qui casà en Roſſello ab la pubilla Anna Calçera filla de Iordi Calçer Burges. Del qual deſcendeixen los qui ſon a voy de la caſa de Bearn en Roſſello; eſta donacio tingue ſols effecte lo temps eſtigueré en poder dels Reys de França; tornats a la caſa de Arago foren reſtituyts a quiſcu. Lo quart Virrey Raphel de Iudice Comta de Caſtres, &c. Aquestos Virreys tenian concell format ab Canceller, Preſident, Iutges, y altres officials, en los quals preſidian ells, o los Lloctinents que tenian anomenats dos, en los concells ſe declarauan las cauſas ciuils, y criminals, nos appellaua ſino ſupplicaua, y cõ llargament apar en totes les eſcripturas de dits anys, recondides en los Archius dels Comtats, en particular en los llibres de las deliberacions de la gouernacio de Roſſelló de dits anys, y en lo priuilegi de confirmacio de priuilegis, feta en la Eſgleſia de Sant Iuan de Perpinya a 5. de Agoſt any 1463. y ab altra eſcriptura feta en la caſa del General a 16. de Octubre 1467.

Aixi be hi auia Gouernador, y Capita General del caſtell, procurador Reyal, comiſſari de armortitſacions generals, aqueſtos tres officis ſerui molt temps Bernat Dolms Conceller, y Camarlench del Rey de França, com apar del regiſtre del patrimoni Reyal dels Comtats de dits anys, y aixi be dels demes officials per losquals forẽ gouernats fins dits Comtats, forẽ reſtituyts al Rey de Arago, que fonch a 3. de Maig 1493. La forma de eſta reſtitucio, y los pactes, tractes, y cõcerts hi ague eſcriuben llargament los Hiſtoriadors ſo es *Zurita*, [a] *Antoni de Nebriſſa*, [b] *y tots los Chroniſtas de la vida de Sant Franciſco de Paula, en particular lo Doctor Triſtany*, [c] *y Montoya*, [d] *Marianna*, [e] y molts altres referits per *Borrello* [f] y los demes, als quals podra lo Lector veurer la reſtitucio llarga, ſols dirè que ſe te de agrayr al glorios Sant Franciſco de Paula, per medi del qual ſe feu la reſtitucio, auent deſenganyat a dits Reys de França, nols podian tenir en bona conciencia, lo que confirma lo ſobredit, quant tyranicamẽt ſe eran alçats ab ells, ab tot hi ague gran repugnancia, de part de molts del concell Reyal de França, y lo Rey remetè a tractaro al ſenyor de Montpeller, y a Luys de Amboſea Bisbe de Albi, las conſultas hi ague, y ab quãta ſolemnitat ſe feu en Perpinya a 3. de Maig dia de Sancta Creu, en la Eſgleſia de la Reyal any 1493.

Los Chronichs Franceſcos poſan eſta reſtitucio per medi de Fra Oliuer Mayllardo, altres a Fra Iuan Manleono del Orde de Sant Franceſch de Aſſis, com *Arnaldo Ferroni*, [g] y altres, però la mes certa, y rebuda communament fonch per dit Sant Franciſco de Paula.

Eſta fonch la reſtitucio de la qual ſe causà noua pau entre los Reys de Eſpanya, y França, [h] y ſe ha tingut en tant per tota Eſpanya auerla alcançada, com la conquiſta de Granada. [i]

a *Par. 5. lib. 1. als ſeguents de dit any 1493*

b *Decades ad Ferdin. & Eliſabet fol. 815. 823 895. del any 1475 fins 1485*

c *Cap. 6. § 66.*

d *Lib 1. c. 10. §. 1. 2. 3.*

e *De reb. hiſpan. thom. 2. libr. 26. cap. 1.*

f *De reg. catho. preſtã. c. 46. nu. 342.*

g *De reb. geſtis gallorũ ſub Carolo 8. f. 6.*

h *Zurita p. 5. lib. 1. c. 1.*

i *Zurita p. 5. lib. 1. f. 18.*

Cap. XXXVI. Del Rey Ferrando Segon de Arago.

LO Rey Don Ferrando Segon de Arago ja en vida de ſon pare auia caſat ab Dona Iſabel, filla del Rey Don Henrrich de Caſtella com eſta dit, y per mort del dit Don Henrrich ſens fills, ſuccehi Dona Iſabel dit Regne; de manera que ja en vida de dit Rey Don Iuan ſe veu

dit

dit Don Ferrando abans de esser Rey de Arago Rey de Castella, que ab ajuda de son pare Don Iuan obtingue victoria contra los Portugueſos, y restà pacifich Rey de Castella, y apres per mort de dit Rey Don Iuan son pare de la Corona de Arago, lo dit any 1479. a 31. de Agost que jurà en Barcelona, aquest Rey tingue de dita Dona Isabel vn fill, y quatre filles, com aportan las historias, entre totes elles la q̃ succehi a pare, y mare fonch Dona Iuana que casà ab Don Phelip de Austria Archiduch de Austria, Comta de Flandes, fill del Emperador Maximiliano. Aquest Rey Don Ferrando fonch vn valeros, y esforçat Rey, feu moltes empreses, y conquistes, so es expellir los Moros de Granada 1492. En est any tambe foragità tots los lueus de sos Regnes, que nos volgueren convertir a la Sancta Fè Catholica, conquistà lo Regne de Nauarra de mans del Rey Don Iuan, qui avia declarat lo Summo Pontifice chismatich, donant li a ell la conquista, a tambe conquistà lo Regne de Napols primerament de mans de Phederich, y apres de mans de Luys Dotse de França, vltimament conquistà Alger, Bugia, Orà en Barberia, mori en la Vila de Madrigalejo de Castella a 22. de Ianer 1516. b y ordenà son testament que llargament refereix *Çurita*, c adaquest Rey succehi sa filla Dona Iuana qui era casada ab Phelip de Austria, y aixi be al Regne de Castella per la Reyna Dona Isabel sa mare, de manera que de aqui entraren las Coronas de Arago, y Castella esser de vn Rey, y lo primer fonch la dita Reyna Dona Iuana, y Carles son fill, auent succehit primer lo Regne de Castella, per esser morta primer la Reyna Dona Isabel, restant administrador sols lo Rey Don Ferrando, si be se veu Rey de Castella tambe lo dit Phelip de Austria, marit de dita Iuana, qui mori viuint encara Ferrando Rey de Arago; demanera que dit Phelip may fonch Rey de Arago, y aixi al Phelip lo prudent ques diu Segon fonch de Castella, y de Arago lo primer que dit son Aui Phelip de Austria may se veu Rey de Arago, sobreuiuint son Sogre Ferrando, y sols se veren, y començaren de ser Reys de las dos Coronas dita Iuana, y Carles son fill; y de aqui meſclarse los Estats, Coronas, Prouincias, y officis dels dits dos Regnes.

Abans de continuar la genealogia dels dits Reys, es necessari deixar memoria de las Coronas, Prouincies, Regnes, tocà sols a la Corona de Arago, y aixi los Estats, Officis, y Magistrats la gouernà, en particular los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya creats per dits Reys.

a *Anto. Nebriſ. de bello Nauar.*

b *Blaſco hiſtor. de Arago li. 1. c. 24. 25.*

c *Lib. 10 cap. 99. 100.*

§. 1. *Dels Regnes, Corones, Senyories, Estats, Prouincies, Ducats, Marquesats, Comtats, y altres titols gosa lo Rey de Espanya, com a Rey de Arago.*

LO Rey es a vuy de Espanya, com ha succehint als particulars Reys de Arago gosa los titols, Regnes, Prouincies, Ducats, Marquesats, Comtats, y altres titols, y senyories seguents.

Lo de Rey de Arago, y Comta de Barcelona, Rossello, y Cerdanya ja està dalt prouat.

Rey de Valencia, com a Regne vnit a la Corona de Arago, cõ dalt està prouar per la mateixa succeſsio, lo qual fonch cobrat dels Moros primer per Rodrigo Cid, y vltimamẽt per lo Rey D. Iaume lo afortunat, de la succeſsio de aquest Regne escriuhen *Belluga*, y altres. d

d *Rub. 6. Mariana li. 12. c. 19. Borrell. c. 46. nu. 58.*

Rey de Murcia, de aquest Regne vns

a *Anacephaleo c. 34.*

b *Lucio Marin. lib. 10. c. 15. Michel Riccius de reb. Hispan. li. 3. Augusti. histo. Sarracen. li. 2. Bar. c. 46. nu. 87.*

c *Borrel. c. 46. n. 139.*

d *Petrus Gregor. Syntag. iur. Vniuer. lib. 15. c. 5. n. 5. vol. 2.*

e *Michel Riccio de reg. Hierusal. li. 1. de regib. Sicil. lib. 2.*

f *Marius Antonius Sabellius histo. decad. 1. lib. 1.*

g *Borrel. n. 124.*

h *Borrel. n. 133.*

ens donan la conquista, y succesſio al Rey de Castella, desde el Rey Alfonso X. lo Astrolech, com *Alfonso de Cartagena*, [a] empero la opinio mes corrent dels Escriptors es la cõquista, y succesſio del dit Rey Don Iaume de Arago. [b]

Rey de las dos Sicilias, que son los Regnes de Napols, y Sicilia, estos tocan a la casa de Arago, de la manera que dalt consta, y mes llargament proban *Collenucio*, *Carrafa*, y altres referits per *Borrello*. [c]

Com a Rey de Sicilia, es Rey de Hierusalem, succehint al primer Godofre de Bullon, Duch de Lotaringia, com llargament afirman los Doctors en lleys, *Andreu de Isernia*, *Matheu de Afflictis*, *Pere Gregori*, y altres, [d] axi be los Historiadors, *Michel Riccio*, [e] molts altres cotats per *Borrello*, contra aquells qui donan dret al Comta de Cãpania, Reys de Chipre, Ingalaterra, y França.

Com a Rey tambe de Sicilia, y Napols, es Princep de Antiochia. [f]

Rey de Vngria per lo dret de Rey de Napols, y Sicilia, ſũbe titol de la casa de Austria, [g] y lo mateix es dels titols de Dalmacia, y Croacia. [h]

Rey de Nauarra, titol que tambe vsa lo Rey de França, y no falta qui en consciencia calumnia al Rey de Arago, ha de tenirlo, pero ben sabuda la veritat propriament, y ab llegitim titol li toca, com se pot veurer a *Ioseph Angles*, y altres. [i]

Rey de Serdenya, inuestit al Rey de Arago any 1297. y conquistat any 1327. *Marineo*, *Belluga*, y altres [k] proban la succesſio, y lo mateix de Corsega. [l]

Rey de les Illes de Mallorca, y Menorca, dites antigamẽt Baleares, de la manera tocan al Rey de Arago, està prouat per totes les histories Cathalanes del Rey Don Iaume, la conquista dels Sarrayns, ja la començà lo Comta Ramon Berenguer de Barcelona, y effectuada per lo Rey Don Iaume. [m]

Rey de Orà, desde la conquista dels Reys Catholichs, y vltimament per Don Francisco de Cisneros, Arcabisbe de Toledo any 1507. com proban les histories. [n]

Rey de Alger, desdels Reys Catholichs, com proua llargament *Borrello*. [o]

De las Islas de Canaria la conquista, si be fonch feta abans per los Reys de Castella, la vltima per la qual se conserua es dels Reys Catholichs. [p]

De les Indies Occidentals ab titol de la inuestitura del Papa Alexandre VI. [q]

Duch de Mlià, per la succesſio testamentaria del Rey Don Alfonso de Napols de Phelip Maria, [r] de Athenas, y Neopatria. [s]

Tots los sobredits titols, y senyories tocan al Rey de Espanya, com a Rey de Arago, los altres li expectan com a Rey de Castella, Portugal, y Archiduch de Austria, se referiran baix a son lloch, los qui extensament los voldra veurer prouats tots, podra acudir al particular llibre de *Iaume Maynaldo, de titulis Philipi Regis.*

La Geneologia dels Reys de Arago, despres foren vnides les dos Coronas, Castella, y Arago, fins lo present any 1618. se referiran baix.

§. 2. *De la familia, cort, casa, gouern, officials, y ministres, introduyts per los Reys de Arago en los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya abans succehissen a Castella.*

NOtori es a tots quel Rey que es a vuy Comta de Barcelona, Rossello, y Cerdanya es lo mateix ques ano-

i *Ioseph Angles Flores Theolog. qq. d resist. ex Bell. 65. clus. 7 p. 2.*

k *Marineo li. 11. c. 22. 23. Bellu. in Specul. prin. rubric. 34. §. vltim. nu. 1.*

l *Borrel. c. 46. nu. 159.*

m *Bor. c. 46. nu 166.*

n *Borrel nu. 177*

o *Borrel c. 46. nu 183.*

p *Anto. de Nebrisſ. decad. 2. li. 2. c. 1. lib. 4. cap. 3. Borrell. nu. 200.*

q *Alphõ. Aluares inspecul. Roman. Pontif. c. 31. Bor. c. 46. n. 217.*

r *Borrel. n. 261.*

s *Borrel. nu. 306. 313.*

mena ab titol del Rey de Eſpanya; empero en Arago nos coneix ni tracta, ni obeix ſino com a Rey de Arago, y en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, com a Comta de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya, y aixi en los demes Regnes, y Prouincies de Eſpanya ab lo titol de quiſcuna.

Ab los mateixos differents titols ſe differencian la vna Prouincia del altre, y eixa es la cauſa quel Rey prē tants titols en tots los actes, com en lo de cada qual ſia obeyt, amat, y ſeruit, y no ab lo dels altres.

Per cada titol goſa te different gouern, y obligacio, y per quiſcun gouern los Eſtats, Officials, y Magiſtrats te creats ſon differents ſegons los Regnes, y Prouincies, quiſcuna ab ſon nom, titol, y offici particular; vns de vna manera, altres de altra, com de tots, [a] y de quiſcu en particular hi ha llibres impreſſos que ſon les lleys dels Regnes, y los practichs ſobre elles de quiſcuna terra, en tots los quals eſtan anomenats, y explicats tots los eſtats, y titols de officis, y carrechs, y la eleccio, y creacio del Rey de Eſpanya ab lo titol de quiſcuna, cō baix conſtarà, per los quals ſe alcançan titols de honor de mes, o d' menys, cō ells sō, diuidits en tātes eſpecies cō sō los actes del gouern.

[a] *Borrel. en tot sō tract. de reg. catho. preſtan. Tiraquell. c. 30. de nobil.*

En los Cōtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya, los titols, eſtats, y gouern heredà dels Cōtes particulars que ja tenian, ſon referits dalt, tots los quals aixi mateix cōtinuarē los Reys de Arago, y han conſeruat fins la preſent era, los de Cōtes, Veſcōtes, Nobles, Cauallers, homens de Paratge, Ciutadans, Burgeſos, Balles, Veguers, y los demes dalt referits, exceptats Cōdors, y altres q̄ conſtarà, q̄ ſols ſe vſaren en temps de dits Cōtes, per los quals apres augmētāt llur eſtat de nou eſtabliren tantes cōſtitucions, y altres lleys corregint, ajuſtant, y mudant lo mes cōuenient ſegons la variacio del temps q̄ deſa naturaleſa requereix variacio de gouern, tots los quals anaren decorant de moltes gracies, priuilegis, y prerogatiues, que ſon les que a vuy goſon, com en ſon lloch ſe declarará.

Quant dits Reys de Arago foren ſenyors de dits Comtats, introduyrē, y poſaren en ells molts altres eſtats, y titols de honor, q̄ ja erē del ſeruey de la caſa, y cort de Arago, en particular los eſtats, y titols de Richshomens, los de Majordōs, Camarers, y molts altres q̄ abans no ſen tenia noticia ques obſeruaſſen en los Cō. tats de la manera q̄ deſpres, cō baix de llur origē, y explicacio conſtarà, tots los quals vingueren a naturalitzarſe en los Cōtats, y pendre en ells juriſdiccio, y poder ſegons les lleys naturals ſe anaren eſtablint; demanera que ja ſon officis de noſtres lleys municipals.

Tots ells preſos en general ſe troban diuidits en moltes eſpecies. La primera es per tots los actes tocants a la adminiſtracio, y gouern de la Ethica, y Echonomica del Rey, que es lo gouern de ſa perſona, caſa, y familia, y aixi be de la Reyna, y Primogenit quiſcu ab ſon particular titol cōforme la obligacio, y carrech, dels quals ſe cōſeruā encara a vuy molts ab los mateixos titols tenian en tēps dels Cōtes, ſi be ab differēt eſtat, cō lo de Majordom Major, y altres menors, aixi de Camarers, Camerlench, Vxer, Copers, Cauallers de la Boca, Secretaris, Almoyners, Apoſentadors, Adſemblers, y altres ques declararan, en particular en lo diſcurs.

A eſtos ſe augmētarē altres quāt ſe vni Caſtella ab Arago, y apres entrà la caſa de Auſtria, cō a Duch de Bornya, y la tornada feu lo Emperador Carles V. de Alemāya, dels quals tres actes ſe introduyrē de nou los titols, y eſtats d' Caualleris Major, Meſtres de Sala, Sumiller de Corps, la guarda del Rey de tres companyas, ſo es Eſpanyola, Tudeſca, y Borgonyona,

y tants

y tants altres numeros de officials de ſa caſa, y perſona, fins als Merges, Cirurgians, y altres ſeruents perſonals, tots los quals per raho del offici, tenen titol honrros, y ſe diuhen ſegons regles de dret conſtitucyons en dignitat, a co ſe referirà a ſon lloch.

a Tiraq. de nobil. cap. per tot.

A mes dels dits officials perſonals per ſeruey, y cort de ſa Mageſtat, y grandeſa ſe creats altres titols de Grandes, Princeps, Duchs, Marqueſos, Comtes, y altres ques explicaran en lo diſcurs.

La ſegona eſpecie es per tots los actes de juriſdiccio, generalment ab titols particulars, comenſant lo de la mateixa perſona ab titol de Rey, com a titol de offici, empero en eſtos Comtats ab titol de Comta, y en ſa abſencia lo de ſon Lloctinent General, ab los altres titols de Alternos Virrey, lo de Gouernador General, y dels dos portants veus de dit General Gouernador, vn de Cathalunya, altre de Roſſello, y Cerdanya, Meſtre Racional, Theſorer, o Regents, la Theſoreria Protonotari, Conſeruador General, Alguazirs, Veguers, Balles, Cõcellers, Aſſeſſors, Iurges, y altres molts ques declararã.

La tercera es per tots los actes tocants al gouern, y adminiſtracio de ſon patrimoni ab titols de Balle General en Cathalunya, Procurador reyal en los dos Comtats de Roſſello, y Cerdanya, en los quals eſtã encorporats los altres officis de Amortizadors generals, Procuradors, Feudals, Meſtres de Aygues, Meſtres de Ports, Meſtres de Foreſts, y ab ells tants altres titols de officials, y miniſtres de llurs corts, com Aſſeſſors, Aduocats Fiſcals, Secretaris, Archiuers, y altres molts.

La quarta es per tots los actes de guerra, ab titol de Capità General, encorporat a vuy ab lo officí de Lloctinent, o Virrey, y de aqueix vn Lloctinent eſpecial dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya, y partida de Empurda, y llurs corts ab officis de Aſſeſſors, Fiſcals, Secreraris, Alguazirs, y demes miniſtres, quant als actes de guerra, y guarda dels caſtells, y Fronteras, Alcayts, Capitans, Alferes, Sargentos, Veadors, Pagadors, Comtadors, Soldats, y altres.

Per tots los dits actes hi ha altres, y per gouern de dits officials te formats ſos cõcells, y en ells creats Preſidents, y numero de Concellers ab titols de concells de Eſtat, Guerra, Audiẽcia de Cathalunya, y Comtats lo del Supremo de Arago, hazienda, y altres molts particulars.

Te a mes altre numero ab titols de Concellers del Rey, tant per dits Concells, quant generalment, com ſon los Bisbes, y altres que en ſon lloch ſe prouaran.

A mes en dits Cõtats hi a altres eſpecies de officials, y magiſtrats, los quals ſi be ſon de la terra, empero ab priuilegis Reyals, y aixi officials immediatamét de ſa Mageſtat per dits actes, cõ los de la generalitat de Cathalunya, y Cõtats, de les particulars Ciutats, Viles, y Llochs, quant al gouern politich de quiſcuna, ab titols de Cõcellers, Conſols, y altres molts que cõſtarà baix a ſon propri lloch.

Totes eſtes eſpecies ſon los eſtats officials, y miniſtres goſan los dits Cõtats, empero entre ells hi a molts q̃ no ſon de noſtres lleys, y aixi per differenciar aquells, y per declarar la calitat, y eſtat de cada qual anirè ſeguint dos explicacions, la vna es de aquells que ſols ſon officials, y miniſtres ſegons noſtres lleys naturals, anomenantlos ſols ab orde, y graus ſegons la calitat ells tenẽ, majors los vns quels altres, ſens explicar quals ſon. En la ſegona explicacio los referirè tots, tant los que ſon de cõſtitucio, com los demes ques ſeruexẽ al Rey, y Patria, poſãtlos ab orde d' hiſtoria ſegõs llur origẽ, è inſtitucio, y qual es lo ofici, calitat, y obligacio de quiſcu per ſon orde de antiguedat.

§. 3. *Dels graus, ordens, y calitats dels magistrats, y officis dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya segons ses particulars lleys.*

LOs estats, y titols de honor dels officis, y magistrats dels Reys de Arago, com a Comtes de Barcelona, Rossello, y Cerdanya creats segons las disposicions deles mateixes lleys de la patria son en molts graus, y ordens segons llur preheminencia, y calitat. En lo primer son Rey, Reyna y Primogenit, si be entre estos hi ha graus de major, lo vn del altre, empero la Audiencia, y Concell Reyal de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya es, y se gouerna per estos tres, [a] ab lo numero dels dits se troban tambe les mullers, y fills de legitim, y carnal matrimoni procreats, [b] en est orde entra lo Lloctinent General, qui es lo Alternos del Rey, y en sa absencia. Aquest titol, y offici no es de constitucio, ni altra lley de la terra, [c] ni entra en lo numero dels magistrats, y officials dels Comtats, [d] si be en moltes de ses lleys se fa mensio de son offici. De manera que dit Lloctinent General no constitueix altre orde, ni segon despres del Rey, sino lo mateix tribunal, y Cancellaria, com constarà, com a cap dels demes magistrats en lloch del Rey. [e]

Tots los dits son en vn grau, empero ab orde, vns despres, y en absencia dels altres; demanera que essent present lo vn, o altre dels dits, en son nom corr la Cancellaria, y Audiencia Reyal, com apar en dites constitucions, y en faltar ells dorm la Cancellaria, y Audiencia Reyal, y sos oficials quels segueixẽ, [f] y reuiu la del Gouernador General, o dels portants veus, com baix se dirà al segon orde.

La Audiencia, y Concellers de est grau, y orde son lo Canceller, Vicicanceller, y Regent la Cancellaria a soles, [g] despres los Doctors del Reyal Concell, [h] com constarà en la explicacio de quisco, tots estos son officials ordinaris eregits per nostres lleys de la patria, [i] de est orde tambe son tots los officials, y ministres de la casa Reyal, com Camarlenchs, Camarers, Majordoms, y los demes ques explicaran, que son de constitucio de la terra.

Lo segon grau, y orde dels officials Reyals, y ministres de Iusticia, mes preheminents son los del Gouernador General, y dels dos portants veus de General, Gouernador lo vn de Cathalunya, lo altre de Rossello, y Cerdanya (entenent quel Gouernador General no sia lo Primogenit, o Infant, que los tals com sian Gouernadors Generals de tots los Regnes, o son tambe dels Comtats, y entran ab lo primer orde seguint la Cancellaria, com està dit en absencia del Rey) Los altres Gouernadors, o portants veus fan lo segon orde, estos en absencia, o mort dels del primer orde tenen la total preheminencia, y presidencia en los Comtats, segons les propries lleys, [k] quisco en son districte ab sos officials, Assessors, Alguazirs, Escriuans, y altres, y aixi se conseruaren fins lo any 1493. quel Rey Don Ferrando ab la lley general establi quels Doctors del Reyal Cõcell seguissen la Audiencia del Gouernador, quant faltassen los ministres del primer orde, com se prouarà baix.

Lo tercer grau es del Mestre Racional, [l] son offici es de constitucio, empero son origen es de offici de la casa Reyal, segõs las ordinacions de ella antigues, [m] en est orde son los Lloctinents del offici de Mestre Racional ques diuhen adjutors, y altres officials.

Lo quart grau es del Balle General en Cathalunya, y Procurador Reyal

a *Const. 2. 2. tit. de la Audiencia cõst. 1. 2. 3. tit. de offi. de Cancel. const. vnica tit. de la Audien. del Gouernador Vice regia cõstit. vni. tit. de offi. de Camerlench* totas *las const. del tit. de offi. de protonot. cõst. 4. tit. de offi. de Gouer. pragma. 1. tit. de offi. de Camerlench.*

b *Const. 1. tit. de la forma delvotar*

c *Olib. c. 4. nu. 58.*

d *Olib. c. 4. nu. 37.*

e *Oliba c. 4. n. 58.*

f *Olib. c. 4. n. 56.*

g *Const. 1. tit. de la Audiẽcia.*

h *Const. 1. tit. de la electio numero.*

i *Olib. c. 4. n. 38.*

k *Olib. c. 4. n. 37.*

l *Olib. c. 4. nu. 52.*

m *Oliba c. 4. n. 52.*

a *Oliba c.4.n.53.*

Reyal en Rossello, y Cerdanya, a llur origen es antiquissim, al principi sols tenian la exactio, y cobrança de les rendes reyals, aprés foren ampliats a conexer de les causes patrimonials, y exempcions, com baix constarà, de est orde son los Assessors, Aduocats Fiscals, y demes Ministres de dit tribunal.

b *Oliba c.4.n.54.*

Lo quint grau es del Theforer General, b qual fia, y los officials de son tribunal se explicaran baix.

c *Oliba c.4.n.55.*

Lo sise grau es del Conseruador General, c offici de auctoritat com baix constarà.

Lo sete grau los Veguers, Balles, Iurges, y demes officials ordinaris, com se ha vist dalt.

Los officials, y ministres de guerra, com de Capità General, Alcayts, Capitans, y altres nols trobo de constitucio, si be de molts de ells se fa mensio en elles, d ni del Almirant de la Mar, que si be de son offici hi ha pragmatica que baix se aportarà, empero ella no està compilada en lo volum de les constitucions sols ne fa mensio *Oliba.* e

d *Tit. de offi de Alcayts.*

e *Olib. c. 4.n.57.*

Tots los demes dels dits officials, y ministres de Iusticia, y los graus tenē origen, y son rebuts de feruey tenian passades en la casa del Rey, altres de les maioralies eren molts f de la casa reyal.

f *Oliba c. 4.n. 40.*

Altres magistrats hi aūia antigament, com se collig de nostres mateixes lleys que a vuy no's practican, y aixi deixarè aquells, remetentme al que escriuhen nostres practichs, g y baix se faca mensio.

g *Olib. c. 4. n. 57.*

§. 4. *De origen, antiguedat, offici, poder, y jurisdiccio de tots los officials, y ministres de Iusticia de la Corona de Arago, conforme a les lleys dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, assenyaladamēt de Majordom, y grā Seneschal.*

AMes dels officials, y ministres hi auia en los Comtats de Barcelona, Rosello, y Cerdanya en tēps dels Comtes particulars, so es de Veguers, y Balles, y altres que dalt son explicats, se crearen molts altres entrant los Reys de Arago, presos de las ordinacions de la casa reyal, h y vsos de Arago, dels quals referirè lo origen, y ab orde de antiguedat, com foren rebuts en estos Comtats.

h *Olib.c. 4.n. 40.*

Lo gouern, estat, familia, y cort dels Reys de Arago fonch primer per Comtes cō esta dit, la familia, y cort era sols dels richs homens de natura, richs homens de mes nada, Cauallers de honor, Cauallers de mes nada, y altres que baix se explicaran, i ahont constarà com molts dels dits entraren en Cathalunya ahont se rebè lo titol, ab estos titols se conseruaren fins quels Comtes prengueren titol de Rey, de hont augmentantse la Prouincia de nou crearē altres magistrats, y officis per tots los actes, y seruceys del Rey, y Regne que llargamēt aporta, y explica *Hieronym Blācas*, k posāt tots los officials, y magistrats antichs de Arago, y los titols teniā qui eren de majordom reyal, Iurges ordinaris, y delegat *Zaualmedinas* nō Arabich, q̄ es lo mateix q̄ eren lo ordinari qui representaua lo Roch, y vices del senyor, altres *Merins*, *Zadalachenos*, nō Sarrahi, qui era lo Iurge dels que eran restats en Arago, los quals tābe teniā altre ab titol de *Alamin*, nō tābe Arabich, los officials dels Iueus tenia titol de *Daiēs*, y altre de *Hedins*, *Supraiunctaris*, y altres molts.

i *Lib. 3. del c. 1.*

k *En sos com t. de Arago tit. de antiquis. no minibus & magistratib.*

Lo primer, y major de tot, fonch ab titol de Majordō Major, aquest fōch lo major, y primer offici despres del Rey, q̄ es lo mateix q̄ dir major home de la casa del Rey, aquest offici fonch tābe ordenat en altres cases, y corts de altres Reys, pero ab altres titols, so es en Sicilia de gran Seneschal, en França lo gran Mestre, l ha dit offici de Majordom tocaua antigament en Arago lo gouern, y administracio de Iusticia de tot lo

l *Casa. 6. p. concid. 7. 8.*

Regne. [a] Tot lo temps eſtigue ſols de la Corona de Arago, tingue baix de ſi los tribunals ordinaris, y demes officis que refereix Çurita, [b] deſque les dos Corones Arago, y Caſtella vingueren tenir vn ſol Rey, ſe poſaren baix de ſon mãdo, y carrech ſols los officis de la caſa Reyal que ſon mes de doſcents, com baix ſe dirá.

Dit offici es eſtat ſempre, y es a vuy de gran auctoritat, com ſe prona quel Rey Don Alphonſo Quart donà a ſon germa Infant Don Pere la Majordomia de Arago, y la Seneſcalia del Principat de Cathalunya, vnint los dits dos titols per eſſer enſemps de vn mateix offici, preheminẽcia, y eſtimacio, y de aqui lo titol de majordom en tota la Corona, reſtà de gran Seneſcal en Cathalunya que encara ſe conſerua, del qual tenen fera merce los de la caſa de Moncada Marqueſos de Aytona, q̃ tenẽ per titol preheminent gran Seneſcal de Cathalunya. [c] Eſta caſa de Moncada ja goſaua aqueſt titol lo any 1137. que Don Guillem Ramon de Moncada qui concertà los caſaments del Comta Ramon Berẽguer de Barcelona, ab la Infanta ſucceſſora de Arago, [d] ſi be nol tenia com deſpres.

En temps del Rey Don Alphons Quint de Arago, tornaren a diuidirſe los officis de majordom, y gran Seneſcal, y las hores reſtá la Seneſcalia a la caſa de Moncada, y de Condeſtable al Duch de Sogorb, y Cardona, cõ baix ſe prouara, a la explicacio de aqueſt offici de grã Seneſcal, que es lo mateix que de Condeſtable per actes de guerra.

Aqueſt titol de gran Seneſcal eſcriuhẽ algũs Chronichs, [e] que era ja en temps dels Comtes particulars de Barcelona, y fonch lo qui apres prẽgue lo titol de Veſcomta.

Lo de majordom es ja titol de lley de la terra, [f] com apar en la pragmatica del Rey Don Ferrando del any 1413. ſi be no tant preheminent cõ lo de Camerlench, que al capitol ſeguent ſe explicarà.

a *Madriaga del Senado, y de ſu prin. c. 12. n. 2. fol. 189. Caſa. cõcid. 7. p. 6 Çurita libr. 2. c. 64. Hieronym Blancas en dit lloch.*

b *Çurita lib. 2. c. 64.*

c *Eſcolano hiſto. de Valẽ. libr. 5. c. 26. n. 12.*

d *Diago libr. 2. cap. 139. 140.*

e *Calça en ſa catha. fol. 100. cap. 22. fol. 108. Eſcolano en dit lloch.*

f *Oliba c. 4. nu. 40.*

§. 5. *Dels titols, y officis de Camerlench, Camarers, Copers, ajudants de Camara, Cauallers de la Boca, Vxers, Almoyners, Apoſentadors, y altres.*

SEgons les mateixes ordinacions de officis de la caſa Reyal, ſe donà noticia de altres en eſtos Comtats, ſo es del Camerlench, Camarers, Copers, Ajudants de Camara, Cauallers de la Boca, Vxers, Almoyners, Apoſentadors, y altres.

Lo de Camarlench entrà en noticia, y ſe rebè per lley en los Cõtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya any 1408. en temps del Rey Don Marti, [g] ſon offici es lo mateix que Camarer, y lo major de ells es anomenat gran Camerlench, com apar en la dita conſtitucio del Rey Don Marti, y aqui Mieres; demanera que los Camerlenchs ſon los Camarers del Rey que tenen lo ſegell ſecret, y lo gran Camerlẽch lo Camarer Major. Son offici era, y es ſegõs les ordinacions de la caſa Reyal, ab quitacio ordinaria, [h] lo que a vuy es te, y adminiſtra los papers, y afers ſecrets de ſa Mageſtat, [i] es lo qui te ofici en la cambra del Princep, o qui en ſa Camara, y ſecret del Princep li refereix, y parla dels negocis ſecrets, prenent lo nom de Camera, y *logos* en Grech, que es paraula; demanera que per ſon offici lo Camerlench te libera entrada en la cambra, y ſecret del Princep, que es propriament lo offici que en la caſa Reyal ſeruex lo corrent any 1628. lo Comta de Oliuares del Rey noſtre Senyor, y lo Comta de Benauent de la Reyna noſtra Senyora.

g *Conſt. vni. tit. de offi. de Camerlench.*

h *Conſt. com ſegons 3. tit. đ offi. de Cancel. cõſt. vni. tit. de offi. de Camerlench.*

i *Mieres en dita conſtitucio.*

Aqueſt

Aqueſt offici quant als Cõtats, lo Rey noſtre Senyor deu prouehir lo en perſona, y cap de algun Baro Magnat, Noble, o Caualler, o home de paratge de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya com diſpoſa lo priuilegi del Rey Don Ferrando concedit al eſtament militar dat en Barcelona a 15. de Iuny 1413. [a]

Aqueſt offici en Arago te la caſa dl Comta de Saſtago dit offici de gran Camarlench, o Camarer major te baix de ſon gouern molts altres officis de camarers inferiors, los quals per inſignia, y ſenyal aportan vna clau per entrar en los ſecrets, llochs, y cambras de Palacio per exercir quiſcu lo carrech li eſta ſenyalat, vns ab la clau dorada, altres empauonada per differenciar lo acte, y offici de quiſcu ſegons la eſtimacio, y grau.

Deſpres entran los officis de Caualleris major, Caſſador major, Mõter major, Furriel, o Apoſentador major, y altres baix dels quals, y de quiſcu, y a molts altres officis, y miniſtres inferiors, y aixi be de Theſorers, Vehadors, Comptadors, Pagadors, y altres officis que reben, y adminiſtran los pecunies, y rendes reyals en particular del gasto ordinari de caſa reyal tots ells declaran, y refereix *Lucio Marineo Siculo.*

A mes ſegons noſtres lleys, [b] y ordinacions de la caſa reyal ſe troban molts altres officis com ſon Alguazirs, Copers, y Camarers entre los quals entran los Cauallers que auuy ſeruexen ab titol de Cauallers de la boca quant li apar menjar en publich los quals tenen, y goſan los ſalaris, y gages de la caſa reyal.

Dita pragmatica anomena tambe altre offici ques diu Vxer aqueſt es offici de guarda, y armes com apar de la conſtitucio del Rey Don Alphonſo. [c]

Los altres officis de la caſa reyal com de Almoyners, Apoſentadors, Adzemblers, Porters, ſon tambe de conſtitucio. [d]

Tots los dits officis, y molts altres del ſeruey de la caſa reyal quines obligacions tenen, y quins priuilegis goſan quant a regles de dret comu eſcriu llargament *Caſaneo.* [e]

a *Prag. vni. tit. de offici de Camerlẽch.*

b *Prag. vni. tit. de offici de Camerlẽch.*

c *Conſt. 10. tit. de celebrar corts.*

d *Conſt. 2. tit. de les les coſes prohibides al offici tit. de offici de apoſcuradors tit. de offici de porters.*

e *Caſan. in Catha glo. mundi 6. y 7. parts p tots.*

§. 6. *Dels titols de Procurados, y Gouernadors generals, y dels dos Portants-veus de Gouernadors, y del origen de tots ells en los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya.*

AVgmentanſe la Prouincia los Reys de Arago, occupats en les guerres fora Cathalunya, implicats ab tants negocis de nou tingueren neceſsitat de creàr vn altre noble magiſtrat, anomenat al principi ab titol de Procurador general, [f] aixi be ſe intitulaua Procurador, o Veguer de Catalunya. [g] Per diſcurs de temps, lo titol de Procurador prengue lo de Gouernador, [h] dqueſt Gouernador per lleys, y vs de Cathalunya es lo Primogenit, o Infant ques diu naixer, y no crear eſſent tambe Gouernador de tots los Regnes, y Prouincies del Rey, [i] antigament en Cathalunya, a mes del primogenit, o Infant ſonch creada altre perſona ab titol de Gouernador general com ſe troban las prouiſions antigas de gouernador general de Roſſello, y Cerdanya en perſona de Guillem de Bellera, y Arnau de Eril en temps del Rey Dõ Pere Tercer com baix conſtarà aixi be Garau do Ceruello en Cathalunya en temps del Rey Don Marti, qui per ſer mort lo Rey ſens fer teſtament, per lo gouern dels Comtats, y forma de ſucceſsio conuocà parlament en Tortoſa, [k] lo

f *Conſt. 1. tit. de offici del gouern Olib. de jur. fiſci c. 4. n. 27*

g *Ferr. p. p. ca. 3. Olib. c. 3. n. 42. c. 4 num. 29.*

h *Conſt. com ſegons tit. de off. de gouerna. Olib. c. 3. n. 4. c. 4. n. 28 Ferrer. p. p. c. 1. 4.*

i *Olib. c. 4. nu. 28. c. 3. n. 29 Ferr. c. 1*

k *Olib. c. 4. n. 29.*

origen del titol de Gouernador general que no sia Infant, en quin temps fou, nos dona noticia ni en lley, ni chronica com en les lleys nos fassa mencio de ells fins lo any 1321. [a] fols *Mieres* [b] refereix la mateixa prouisio quel Rey Don Iaume feu *dada en Çaragoça al primer de Ianer* 1304. ab la qual creà vn official en Cathalunya ab titol de Portantveus del Procurador general, o Gouernador lo qual pogues tot lo quel Infant por, si fos present, y com mes llarch se pot veure en dita prouisio; demanera que ja en lo Comtat de Barcelona en lo dit any 1304. y auia dits tres ministres supremos de justicia, vn en absencia del altre, so es Infant, Gouernador general, y Portantveus del General Gouernador.

En los dos Comtats de Rossello, y Cerdanya en dit temps era lo gouern dels Reys de Mallorcha, los officials de Cathalunya, no tenian en ells ninguna jurisdiccio com esta dit dalt c. 28. fins apres quel Rey Dõ Pere III. de Arago any 1344. vni, y encorporà a sa corona los dits Comtats, expellint de ells los Reys d' Mallorca, y llur gouern com esta dalt dit cap. 29. ahont de nou volgue posar lo mateix gouern de Cathalunya ab semblants officials, y titols differenciantlos en tot quant al districte dels de Cathalunya, creant vn altre sol Gouernador general per los dos Comtats de Rossello, y Cerdanya *a 17. de Agost.* 1344. en persona de Guillem de Bellera donantli per Assessor a Iaume Desfar, [c] dels quals comensaren dits Comtats tenir vn altre Gouernador general per ells sols, differents del altre de Cathalunya. Al cap de tres anys creà a Arnau de Eril com consta ab la prouisio *dada en Valencia à 13 Kalend. de Abril* 1347. ahont consta de son llarguissim poder, y grans prehemminencies, y magestat donaren los Reys al dits Gouernadors dels dos Comtats fent los caps, y presidents de ells ab moltes supremes regalies com en elles se pot veure, les quals prouisions son registrades al Archiu de la procuracio reyal de dits Comtats, [d] y les altres dels demes Gouernadors que ab dits poders se crearen.

Al principi noy ague en dits Comtats creacio de Portantveus de general Gouernador, sino propriamẽt Gouernadors generals fins los anys 1359. [e] ques troba ja quel Rey Dõ Pere en les corts celebra en Ceruera disposa generalment per los dos Portantveus dels generals Gouernadors lo vn de Cathalunya, y lo altre de Rossello, y Cerdanya com a differents, y de aqui se troba quels demes de Cathalunya, y Comtats despres ensa, foren creats Portantveus com ames del de Rossello, y Cerdanya apar ab les prouisiõs registrades en dit Archiu *dels anys* 1344. *en persona de Guillem de Bellera,* [f] *a* 13. *Kalendes Abril* 1347. *a Arnau de Eril,* [g] *a any* 1362. *a Ramon Alamany de Ceruello,* [h] 1391. *Gilabert de Cruilles,* [i] *a* 12. *Agost* 1419. *a Ramõ d' Perellos,* [k] 1453. *Carles Dolms,* [l] *a* 30. *de Setembre* 1493. *a Pere de Orsafa,* [m] 20. *Octubre* 1495. *Luys Dolms,* [n] 1417. *Don Alonso Baro de Eril,* [o] 1534. *don Carles Dolms,* [p] 1574. *Don Gillem de Sinisterra,* [q] sens molts altres abans de les cases, y families nobles *de Orcaus, Darnius Sagarrigas S. Pau, Queralts Argensola, Tuorra*, y vltimament que avuy presideix *don Christophol Gallart, y de Traginer* com apar ames en la forma dels juraments prestaren en lo ingres dels officis que baix se cotaran.

En totes dites prouisions, y creacions antigues de Portantsveus he trobada vna differencia que vns foren creats triennals altres de vida, fins que per lo Rey Don Ferrando ab prag-

a *Const. 1. tit. de offici del Gouer.*

b *Mier. colla. 7. 2. p. ca. 3. n. 5. Ferrer p. p. cap.* 10.

c *Carbonell è sa chro. lib. 3. c. 30. Curita li. 7. c. 79 80. Re. del patrimoni reyal 8. fo. 9. Reg. 21. folio 33.*

d *Reg. 8. fol. 9. reg. 21. fol. 33. reg. 19. fol. 28.*

e *Const. 2. tit. de offici de Gouernador cõst. 7. 8. tit. de aduocat fiscal.*

f *Reg. 8. fol. 9 re. 21. folio 33.*

g *Reg. 19. folio 28. 29. 33.*

h *Curita a dit any*

i *Regist. 12. folio 16. reg. 3. fol. 8.*

K *Reg. 15. folio 45.*

l *Regist. 26. folio 19.*

m *Reg. 32. fol. 8.*

n *Re. 36 fol. 114.*

o *Re. 35. folio. 96.*

p *Re. 33. fol. 104.*

q *Re. 35. fol. 128.*

ab pragmatica dada à Perpinya a 30 de Setembre 1493. [a] ſe ordenà ſos ſempre lo offici de Portantueus triennal, lo que dura fins vltimamẽt als moderns que ſon creats durant lo beneplacit.

a *Regiſt. 32 f. 11.*

La creacio toca aſa mageſtat, y en cas de mort, o altra cauſa lo interim al Loctinent general ab ygual poder dels altres creats per lo Rey, y ab les mateixes prerrogatiues, en los priuilegis noy ha ninguna differencia ab les mateixes paraules com los que crea ſa mageſtat ha acceptat la clauſula de precehir als Marqueſos, Comtes, y altres que es als del Rey, y als del Loctinent general ſols poſa la precedencia als Comtes com he vist en algunes prouiſions, ja que no ſia deſcuyt del ſecretari, que veramẽt lo Loctinent general es Alternos com altre Rey, y ſos ordens, mandatos, priuilegis, y prouiſions ſon admeſes, y tenen tanta forſa com les del Rey com a ſon lloch baix ſe prouara §. 39.

Eſtos Portantsueus de generals Gouernadors ja comunament ſon anomenats ab titols de Gouernadors, y veramẽt nou ſon, aquest deſcuyt a caygut tambe ab las perſones que ha tocar formar, y ordenar algunes conſtitucios en corts [b] anomenan Gouernadors de Cathalunya, y Comtats alias appellats Portantueus del Gouernador general, com ſi llurs priuilegis nou declaraſſen prou clar, que ſon Portantſueus, y no Gouernadors.

b *Conſt. com poch valdria.*

Dits Portantueus de Gouernadors creats preſtan lo ſolit juramẽt en lo ingres del offici, [c] com los demes officials Reyals ſegons les lleys generals de Cathalunya, y Comtats. Lo mateix es en los Loctinents en eſpecial quant al de Roſſello, y Cerdanya eſtà diſpoſada ames altra forma dela manera ha de preſtar lo juramẽt en la vila de Perpinya, en perſencia dels Conſols ſegons eſta expreſſat ab molts differents prouiſions, o priuilegis ala Vila de Perpinya concedits ſo es *del Rey Don Marti dat a Barcelona a quatre de Setembre 1409. Reyna Dona Maria, dat en la Torra de Orta en Barcelona à deu de Iuny 1412. Rey Don Alphons dat a Barcelona à vint y vuyt de Dezembre 1424* lo mateix ſe ha de entendre ab los Loctinents *Rey Don Pere ab priuilegi dat a Valencia à 10. Iuny 1382.* y com eſta expreſſat ab los dalt cotats priuilegis, que tots a mes diſpoſan ſobre lo que en eſpecial ha de jurar aſenyaladament de ſeruar conſtitucions de Cathalunya, capitols de cort, priuilegis, vſos, conſuetuts, ordinacions de Perpinya, y no venir contra elles com apart ab tants exemplars de juraments de Gouernadors regiſtrats en los llibres regiſtres dela Gouernacio, y vila de Perpinya, [d] y en lo regiſtre particular tenen de juraments de Reys, Virreys, Gouernadors, Veguers, Balles, y los demes en lo qual eſtan continuats tots los juraments dels Gouernadors, y en tots ells expreſſament juran lo cap. 17. del priuilegi del Rey Don Phelip dit del nou redres *del any 1573. dat a Madrid à 18. de Octubre* ſo es de no euocar cauſes criminals dels homens de Perpinya, ſino es ſegons conſtitucions, y priuilegis de la mateixa Vila.

c *Ferrer p. p. cap. 6. y folio 33. ca. 2.*

d *Libre Men. fol. 409. 425. 416 426. lib. ordi. fol. 167. 112 144. 188*

§. 7. *Del offici, poder, prehemineneia, y juriſdiccio dels Gouernadors generals dels Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya.*

LO offici poder, prehemineneia, y juriſdiccio dels Gouernadors generals es gran, ſian lo primogenit,

genit, o Infant, o altres Procuradors, o Gouernadors generals creats per los tres Comtats, o per quiscuna Prouincia, ells sõ los officials, y titols mes prehemincts, y majors despres del Princep, superiors ha tots los ordinaris. [a] Quant al primogenit ja esta dalt prouat que entra en lo primer orde dels magistrats en estos Comtats il segueix la cãcellaria, y sos officials ab los Doctors del Reyal concell de la manera que al Rey, reyna, o Loctinent general

a *Mier. p.p. colla 2. pet. 2. in cur. Barchi. cv. 15. n. 11. 12. Gerart c. 13. n. 1.*

Quant als altres Gouernadors generals creats es lo offici, y jurisdiccio del segon orde [b] de magistrats, tots ells tenẽ tribunal apart ab Assessor ordinari, Aduocat, y Procurador fiscal, Alguatzir, Notaris, y altres ministres ames dels que son dela audiencia real, lo poder de ells qual es, esta llargament explicat en los llibres particulars que ha impressos *Miquel Ferrer* [c] en tot lo que toca a les generals lleys, y obseruanses dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, sols jo per lo instituit del present llibre per ben entendre lo titol de Gouernador general qual es, y quin honor gosa, y aixi be los dos Portãtsveus de dits generals Gouernadors, y com se han de entendre segons los Particulars priuilegis, y pragmatiques que de ells disposan que dit *Ferrer* non a feta mẽcio aduertire lo seguẽt. Lo offici de Gouernador es conforme a la ethimologia so es de Gouernar, moderar, presidir, y regir la Prouincia [d] es lo mateix quel del offici de prefecte Pretor [e] segons disposicions de drer dels Romans, demanera quel que esta disposat de dret comu del offici de prefecte Pretor ab totes ses prerrogatiues se ha de entendre, y aplicar als dits Gouernadors de dits Comtats [f] ames tenen llarga jurisdicciõ, y poder segons disposiciõs de nostres propries lleys en molts casos, no sols ells, pero tãbe los dos Portantsveus de Gouernadors, estos casos quals sian se referiran als §.§. seguents ques declarara lo poder, y preheminencia dels Portantsveus que es la mateixa que dels dits Gouernadors generals las veus dels quals portan, y rigen, y en aquest lloch sols referire los casos especials que tocan als Gouernadors generals, y no se extenan als dits dos Portantsveus.

b *Oliba c. 4. n 37 Mieres colla. 6. p. 3. c. 23 n. 11. 12.*

c *Mieh: Ferrer libr. 1. 2. obser.*

d *Ferrer p.p. ca. 9. num. 3.*

e *Oliba c. 3. n. 30 Ferrer c. 20. n. 8 cap. 46.*

f *Ferrer cap. 49.*

LoPrimogenit cõ aGouernador general si be es veritat que no pot conuocar corts generals sino es com porta *Ferrer* [g] pot empero conuocar parlaments, è no sols lo Primogenit pero tambe qualseuol Gouernador general creat. [h]

g *Ferr. p.p. c. 12.*

h *Ferr. p.p. c. 12. 13. 14.*

Lo Primogenit com a Gouernador general pot donar licencia de fer guerra. [i]

i *Ferr. cap. 15.*

Lo Gouernador general mort, o absent lo Rey, o son Loctinent si sera present en Cathalunya, o Comtats deuant de ell se continuan las causes euocades ala audiencia, si es absent quiscuna torna en les corts dels dos Portantsveus las de Cathalunya del de Cathalunya, y las de Rossello, y Cerdanya deuant la altre Portantsveus com se dira baix. [k]

k *Const. les causes tit. de euoca. de causes.*

Lo Primogenit com a Gouernador pot euocar causes fora la Vegueria [l] los Portantsveus de Cathalunya no, lo de Rossello de consuetut inmemorial te la mateixa prerrogatiua dels Gouernadors generals com baix se prouara.

l *Ferrer p.p. ca. 4. n. 7.*

La sentencia proferida per lo Primogenit Gouernador se dedueix ha execucio prestada caucio, las dels Portantsveus no. [m]

m *Ferr. 3. par. ab ser. c. 47*

De la sentencia del Gouernador se suplica, dels Portantsveus se appella. [n]

n *Ferr. p.p. c. 46 47. 48. 42. f. 39.*

Lo Gouernador pot remetrer casos de mort [o] los Portantsveus no, sino es per raho de la concessio noua fels dona ab los priuilegis concedira baix

o *Ferr. c. 84. n. 6*

Lo

Lo primogenit presentlo Rey, o son Loctinent sols resta ab la jurisdiccio ab sos domestichs.

Lo Primogenit presideix despres del Princep en tots los judicis, ordena pragmatiques, y dona formes als drets dels Comtats. [b]

Lo Primogenit te mes ampla poder quels altres Gouernadors generals no Primogenits. [c]

No espira son offici per mort del Rey. [d]

Lo Gouernador general Primogenit assistint en Cathalunya, y Comtats fa cellar los Vicesgerents. [e]

a *Libre Bal. priuile. folio 104. 1777.*

b *Ferr. p.p.ca 4. num.12.*

c *Ferr. ca.9 10. num.3.*

d *Ferr. ca.9. fo. 34. c.4.*

e *Mier. fol.392.*

§. 8. *Del offici, poder, preheminencia, y jurisdiccio dels dos Portantsveus de generals Gouernadors lo vn de Cathalunya, y altre de Rossello, y Cerdanya.*

LO offici, poder, preminencia, y jurisdiccio dels dits dos Portantsveus dels generals Gouernadors es la mateixa q̃ dels Gouernadors generals, y dits casos especials exceptats, en lo demes es vn mateix tribunal, y cort, y la mateixa potestat [f] nos concideran segon grau de officis sino lo mateix dels Gouernadors ha similitut del Loctinent general ab lo Rey que es vn mateix, concedirà baix, present lo Rey cessa la del Loctinent general, [g] aixi present lo Gouernador general cessa la d̃ Portantsveus com esta dit.

Per raho del offici portan en tot las veus, y poder dels Gouernadors generals, y de aqui dits Portants veus, y no regents las veus, [h] com erroneament han entes alguns, lo titol de Gouernador sols toca a ells y no los altres Procuradors dels Duchs, Marquesos, ni del Archabisbe de Tarragona, ni altre subiecta al Rey nos poden anomenar Gouernadors, ni a ells se permet tenir cort en forma de audiencia, sols son anomenats Procuradors per la cort Reyal, [i] si be se troba auerse vsurpat aquest titol lo del Comtat de Empuries; es lo mateix offici de Portantsueus quel de Presidents de la Prouincia de dret dels Romans les prerrogatiues, y poders dels quals gosan, y tambe entre nosaltres del titol de Presidents de la Prouincia, majors despres de Princep [k] son ha ygual dels Proconsuls, y Legats ha Latere, son tambe ordinaris de la Prouincia, [l] llur poder, y offici no espira per mort del senyor Rey, [m] no obstant sia ab clausula durant lo beneplacit, [n] y ab tanta prerrogatiua, son ordinaris ques diuhen ordinaris dels ordinaris de la Prouincia majors que tots los demes ordinaris despres del Princep, [o] superiors als Veguers, y Iutges ordinaris, y de appellacions interposades dels ordinaris, y aixi los poden manar, inhibir, y euocar les causes com es notori, [p] si be quant als Iutges de appellacions dels Comtats de Rossello, y Cerdanya se ha de entendre ab la limitacio que en son lloch se referira baix §. 34.

La jurisdiccio, poder, y mando d̃ dits dos Portantsveus es jgual, que pot lo vn en sa Prouincia de Rossello, y Cerdanya lo que lo altre en sa Prouincia de Cathalunya, exceptats los casos especials que competeixen al vn, o al altre per dret especial, y local ques referiran baix, tenint los dos diuidides, y distinctes ses jurisdiccions, y poder en dos Prouincies, y termens distinchs demanera que quisca la te separada del altre, y aixi distinchs Assessors, Aduocats, y Procuradors fiscals, [q] y no pot entrometre lo vn del districte, y jurisdiccio del altre, per ninguna causa absent lo Rey, o son Loctinent, o present

f *Oliba cap.4. n. 27. 64. Ferrer p.p.ca.4. num.4.*

g *Oliba c.4.num. 37.*

h *Ferr. p. p. cap. 4 n.8.9. y c.68.n. 2.*

i *Oliba c.3.n.36.*

k *Ferr. c.5.*

l *Mier. p.3.colla 6.ca.23. n.11.12.*

m *Ferr. c.4.n.4. c.9.nu.2.*

n *Mier. p.p. fol. 167.n.2.*

o *Ferr. p.p.ca.5. 20.nu.6. 7.c.9.fo. 34.*

p *Ferr. cap. 5.9.*

q *Const. lo Procurador const. 7. tit. d ad-uocad fiscal.*

sent com esta expressat en moltes lleys, [a] y Doctors practichs, [b] que fan sempre differencia lo vn del altre assenyaladament la constitucio del Rey Don Alphos del any 1432. [c] ahont expressament fa lo Rey, y cort estes diuisions en dos Prouincies demanera que absent lo Rey, Loctinent, o Primogenit les causes se aportauan ala Reyal audiencia per euocacio, o altre qualitat tornauan quiscuna ala gouernacio fins la lley nona se establi lo any 1599. que baix se referira §. 10. quant sols ales causes penjants no euocar de nou.

Lo poder, preheminencia, y jurisdiccio del vn, y altre proue de disposicions de dret comu, lleys generals dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, y priuilegis especials de quiscu ensa Prouincia. Los de dret comu tocant als presidents de la Prouincia, la refereix ẽ ja los Escriptors dalt cotats lo d nostres lleys generals, y obseruanses, y aixi be en les lleys especials, es la que en los particulars casos ques aduertiran baix, expressats tant en lo priuilegi de la creacio: com en altres particulars, hans de entrar a ells, es be notar les especies generals en les quals se funda llur jurisdiccio, y poder.

§. 9. *De les differents, especies y casos generals, en los quals se exerceix jurisdiccio per los dos Portants veus de general Gouernador lo vn de Cathalunya, y altre de Rossello, y Cerdanya en particular absents o morts lo Rey, o Loctinent general.*

LO offici, potestat, preheminencia, y jurisdiccio dels dits dos Portantsveus de Gouernador, reb differencia, augment, y diminucio en sinch especies distinctes, y en cada qual es different.

La primera es absent lo Rey, y son Loctinent de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

La segona present lo Locti. general en los Comtats, y mort lo Rey.

La tercera absent lo Rey è mort son Loctinent general en los Comtats.

La quarta present lo Primogenit o Gouernador general en vn, o altre de dits Comtats.

La quinta present lo Rey, o son Loctinent al vn Comtat, o altre q̃ es la especie mes ordinaria.

Les tres primeres especies absent lo Rey, y son Loctinent general dels Comtats, o mort lo Rey, o lo Loctinent se regulan, y resolen de vna mateixa manera, en totes elles lo offici, poder, preheminencia è jurisdiccio dels dits Portantsveus es major que en ningun altre, la qual cessa per mort, o absencia, o del Rey o del Loctinent a similitut dels Procõsuls, y Legats de Latere com esta prouat [d] reb augment per quant es aueriguat que absents, o morts lo Rey, o son Loctinent general, restan los dits Portantsveus magistrats supremos, superiors, y presidents quiscu en sa Prouincia, y dels vns, ni dels ordinaris nos pot euocar, ni recorrer al altre, hans les mateixes causes tant en ciuil, com criminal ques portauã al Reyal cõcell tornauan quiscuna en lo tribunal de sa Prouincia, [e] particularment les causes de appellacions, [f] com encontradictori judici fonch obtingut quant a les causes de Rossello, y Cerdanya *a 27. de Iuny 1559.* [g] sens restar ab ninguna superioritat lo vn en la Prouincia del altre, demanera que restan separades las jurisdiccios de la suprema Reyal jgualment.

En la Prouincia de Cathalunya desde dit any 1304. ques fõch creat lo

a *Const. 5. ajusta da cõst. 1. y 6. tit. d offi. de Gouernad: consti. 7. 8. tit. de aduocat fisal const. 16. tit. d cus. de proces cõst. uni. tit. de llog. const. 1. 2. tit. de causes mercantiuols const. 3. tit. de of. d Procu. cõst. 1. tit. de fe auctor y chal de cartes const. 18. 19. tit. d les coses prohibi. als offi. consti. 8. tit. de obseruar cõstitucions. 20. cur. ãn. 1593*

b *Const. tollen lo abus 3. ab la doctrina de Mieres colla. 10. folio 19. n. 19. Fe. p. p. ca. 2. fol. 34. c. 19. fo. 16 Oliba de jurisdisci c. 11. n. 29.*

c *Const. les causes titol de euocar causes.*

d *Cap. precede.*

e *Const. les causes titol de euoca. de caus. Ferrer p. p. c. 19. 20. n. 11. Mier. colla. 11.*

f *Ferr. c. 24. n. 4 & 5.*

g *Regist. del Patrimoni Reyal d̃ls Comtats 35. fol. 186.*

lo Portantveus de Gouernador gouernaua, y excercià la juriſdiccio ſols en los calos cõcedits, com apar en dita prouiſio ab ſols ſon concell de Aſſeſſor, y Aduocat fiſcal, excercint les regalies, punir tofficials, y los demes actes de Preſidẽt deſpres de 189. anys que excerci ſon poder de dita manera. En lo any 1493. lo Rey Don Ferrando II. en la cort de Barcelona feu conſtitucio [a] ab la qual de nou ſe diſpoſa que en cas de abſencia, o mort del Rey, o Loctinent general los Doctors de la audiencia Reyal ſian tinguts de ſeguir la audiencia del Portantveus de general Gouernador de Cathalunya, en la qual deu preſidir lo Aſſeſſor ordinari de dit Gouernador, y en ella concluhir les cauſes criminals, y ciuils ſegons la forma del Reyal concell, ſaluats los priuilegis vſos, y altres drets de Cathalunya, y Comtats.

a *Conſt. vni tit. dela audiencia di Gouernador Vicereregia.*

Lo dit Portantveus de Cathalunya en dit cas alcanſa la juriſdiccio de procehir Viceregia, no per raho de la conſtitucio, com aquella ſols done forma quels Doctors del Reyal conſell ſeguoſcan la audiencia del Gouernador, ſino de la juriſdiccio tenia en virtut de dita pragmatica la qual te auuy de excercir ab la forma de dita conſtitucio, y de aqui es comu parlar en Cathalunya ſegons noſtres lleys que ales hores proceheix Viceregia, [b] ab les vices y poder del Rey en los caſos empero, y forme de dites lleys.

b *Ferr. p.p.c.17.*

Quanta ſia ſa juriſdiccio en dit cas y en quins actes, y caſos la deu excercir, y ab quina forma ſa ja particular tractat *Ferrer*, [c] ahont per 93. capitols tracta del dit poder quant proceheix Viceregia, ſo es excercir les regalies communicables, [d] fins a poder manar al Balle general falſa paraula en la gouernacio de les cauſes patrimonials, [e] punir officicials y altres molts caſos que baix ſe pro-

c *Ferr. p.p.a fo. 1. ad. 33 Oliba de jureſiſci c.3.n.31 50.& 51 c.11. nu. 29.*

d *Ferr. p.p.c.16. 21.nu.6.*

e *Ferr. cap. 77.*

uaran en particular.

La mateixa juriſdiccio es, empero ab different forma en lo Portantveus de Gonernador de Roſſello, y Cerdanya, quant al poder es jgual, y tant ſuprema juriſdiccio com lo de Cathalunya, demanera que abſent, o mort lo Rey, o ſon Loctinent general goſſa tanta juriſdiccio quanta lo de Cathalunya ſens eſtar ſubjecte lo vn al altre, encara que lo de Cathalunya procheſca ab los Doctors del Reyal concell, y de aqui ſe diu tambe que lo Portantveus de Roſſello, y Cerdanya en lo diſtricte de ſa Prouincia proceheix com ha Rey, y excerceix ſes vices, y de eixa manera tãbe Vicereregia ab jgual juriſdiccio del de Cathalunya, ſi be no ab la mateixa forma.

En eſtos caſos de Viceregia per lo vn, y altre Portantveus ſobre las contencions entre las corts Eccleſiaſticha, y ſecular venint a eleccio de arbitres, conforma la concordia de la Reyna Dona Eleonor, com la juriſdiccio de Canceller ceſſe, y ſe aja de elegir tercer, toca als Portantsveus ſegons la doctrina que porta *Ferrer*, [f] ajudat del priuilegi del Rey Don Ferrando del any mil quatre cents noranta y ſis, [g] ſi be es contra la opinio de *Oliba*, [h] que toca la declaracio al temps de Viceregia al Canceller, es ver que no allega ni lley, ni doctrina contra la primera opinio que eſtà mes fundada, en aqueſt cas entendria ſe ha de ſeguir lo que ſerua lo vs. En fauor dels dits Portantsveus ſon totes noſtres lleys majorment com dormint en dit cas la Cancelleria excerceſca les regalies, fins ha donar Iutges de taula a las parts, ho de appellaciõs de les ſentẽcies dels dits Iutges, [i] en cas falten los creats per ſa mageſtat, y aja neceſsitat, tambe ſi la juriſdiccio toca als Diputats ho no, [k] y altres demes

f *Ferr. 3.p. obſer. cap. 172.fol. 157.*

g *Prag. primera mẽt tit. de contẽcio de juris dicti.*

h *Oliba de jureſiſci cap. 11.n.30.*

i *Ferr. c.60.61. 77.n.2.*

k *Ferr. cap. 64.*

V. caſos

casos generalment exceptades les regalies personals del Rey que baix se referiran.

§. 10. *En quins casos especials es mes extesa la jurisdiccio, y poder dels portants veus de Gouernador de Cathalunya, quel de Rossello, y Cerdanya procehint Vice Regia los dos.*

SEgons apar de les lleys nostres municipals, y obseruansias seguidas, y escriuhen los pratichas dels dits dos portants veus, sols fan mensio de quatre casos en los quals donan poder al de Cathalunya, y al de Rossello, y Cerdanya no.

a *Const. 15. tit. de execucio de sentē. Ferrer p.p.c. 29. 31.47.*

Lo primer es que les sentencies del portant veus de Cathalunya se deuhen excecucio prestada caucio, [a] y las del de Rossello, y Cerdanya no, esta excepcio es molt conforma a raho, per lo que las de Cathalunya se fan, y declaran ab la forma ordinaria del Concell Reyal, y las del altra no, sino per son Commissari, y Delegat, y es mes conforme a Iusticia, que aquella se deuesca ha excecucio ab vot de moltes persones celebres: que de vn sol Delegat, o Commissari.

b *Ferrer cap. 47. c. 48.*

Lo segon cas es que de les sentencies del de Cathalunya se suplica, [b] del altre se appella, est cas se funda ab la raho del precedent.

c *Const. 56. cur. an. 1599.*

Lo tercer es, que en raho de la noua constitucio del any mil sinch cents noranta y nou, [c] totes les causes de Rossello, y Cerdanya euocades al Reyal Concell, se poden continuar, terminar, y executar en la Audiencia del de Cathalunya, procehint Vice Regia.

Si be es veritat que dita constitucio se ha de entendre sols en lo cas que disposa en les causes sols vertents per supplicacio, o altres qualseuols euocades al Reyal Concell Ciuil; de manera que ni euocarse de nou, y ni continuarse.

Les causes criminals que per euocacio se tractaran en lo Concell Reyal, en estas no disposa la constitucio, ans tornan als ordinaris de Rossello, y Cerdanya, aquelles empero que son euocades, [d] en virtut de la constitucio les causes, Titol de euoca. &c. no las de altra regalia, q̄ aquestas dormā fins la presencia del Rey, o Lloctinent General, y aixi be causes patrimonials de priuilegis, y altres que refereix *Ferrer*, [e] y tornan sols les causes comunicades, y les regalies quels dits portants veus tenan comunicades, y exercceixen. [f] De manera ques veu quant llimitada es dita constitucio, y en lo mateix cas disposa; no vull llastimarme dels Syndichs, y Brassos de Rossello, y Cerdanya assistiren a dites corts en lo descuyt tingueren de lloarla, puix tenā escusa de no pensar, ni aduertir lo que feyan, causant tant gran prejudici a les prerogatiues de llur Prouincia, volentse subjectar a la de Cathalunya, sols attenent al que menys importaua del treball de tornar los processos, no mirant que son majors sens comparacio los que pateixen, y era major interes conseruar lo que nostres passats auian mantingut, y estimat tants anys, que quant noy agues altra causa tenia de vencer en no pensari, ni mesclar los casos, y jurisdiccions tant separades a la fi de nostres dies, alomenos aduertescanho, per repararo a altres corts, ques reste com estaua abans lo any mil sinch cents noranta y nou.

d *Ferrer p.p.c. 20. 21. 22.*

e *Ferrer c. 21. n. 4.*

f *Ferrer c. 21. 22.*

Les causes tornades als dits Gouernadors

uernadors procehint Vice Regia, ſi quant ceſſarà preſent lo Rey, o Llochtinent, ſi han de tornar tractarſe al Reyal Concell, o finirſe ahont ſon tornades reſol *Mieres.* a

Lo quart cas que poſan los Eſcriptors es que lo portant veus de Cathalunya procehint Vice Regia, pot punir los officials durant lo offici, per occaſio que te extenſio dels caſos del Primogenit, y Gouernador General, ſegons lo poder del Rey Don Iaume li atribuhi, que dalt es referit, del qual regularment lo que eſtà eſtatuyt per lo Rey ſe enten repetit ab lo Primogenit, y General Gouernador, entenent tambe del portant veus de General Gouernador de Cathalunya, y no al Gouernador dels Comtats de Roſſello, y Cerdunya, eſtas ſon las rahons que expreſſament refercixen los practichs Cathalans. b

De aqueſtes mateixes proues, y doctrines ſe ve traurer ab euidencia que ab dits Eſcriptors hi ha agut deſcuyt, ja que no ſia falta en la reſolucio en no declararſe mes, y que en eſt cas nos differencia lo de Cathalunya del de *Roſſello*, y Cerdanya, ans en ell, y en los demes caſos no exceptats per lley expreſſament, corran al ygual, y que ſi lo dit portant veus de Cathalunyà pot punir los officials reyals durant lo offici, y conceixer de contractes per ells celebrats, lo mateix pot lo de *Roſſello*, y Cerdanya, com ſe amoſtra claramente ab lo ſeguent.

Dels §§. precedents, y del que als ſeguents ſe declararà, conſta que tant en la creacio, com en lo offici, poteſtat, preheminencia, y juriſdiccio es ygual, y en molts caſos mes extes lo poder del portant veus de Roſſello, y Cerdanya quel de Cathalunya, tant preſent lo Rey, o ſon Llochtinent, com abſent auent hi Vice Regia.

Quant en aquest fet de punir officials reyals, te commiſſio expreſſa lo portant veus de Roſſello, y Cerdanya, y mãdato eſpecial en ſon priuilegi, y creacio de conceixer de les cauſes de tots los officials Reyals dels Comtats Ciuils, y Criminals; de manera que trobantſe entre ells ygual poder, ſi los Doctors eſcriuhen que lo que eſtà eſtatuyt per lo Primogenit, ſe enten repetit ab lo portant veus de Cathalunya, per lo poder a ell per lo Rey Dou Iaume concedit, ab clauſula, y commiſſio expreſſa. c

Lo mateix ſe ha de dir forçoſament tenir ſemblant poder, y commiſſio lo de Roſſello, y Cerdanya en ſa creacio, y de aqui lo que eſtà eſtatuyt per lo Primogenit, aixi be repetit en ell, y per conſeguent ſi lo de Cathalunya pot conceixer dels officials, pot lo de Roſſello, y Cerdanya, y ſi ell no pot ni aquell; com milite ygual raho, y poder en lo vn, y altre.

Comfirmas a mes que lo poder concedit al de Cathalunya, no es per ſo que deſideix a vuy les cauſes ab los Doctors del Reyal Concell, ſino per lo que excerceix les regalies, entre les quals te comeſa expreſſament aqueixa de conceixer de dits officials. Eſta juriſdiccio ja la tenia, y excercia abans que excercis ab los Doctors del Reyal Concell, per lo poder a ell atribuyt, d y trobo jo mes ab lo de Roſſello, y Cerdanya, que ab lo de Cathalunya, que la dita commiſſio al de Cathalunya, es procehint Vice Regia, y la de Roſſello, y Cerdanya es General Vice Regia, o altrament com baix conſtara.

De aqui ſe collig a mes que no obſta lo que comunament ſe diu que la clauſula del priuilegi del Gouernador de Roſſello de punir officials es cõtra conſtitucio, e per quãt aquella diſpoſa ab las ſeguent paraules, *que nos pugam punir, o fer punir,*

a *En la conſt. les cauſes colla. 11. col. 3. col. 3. verſi. ed quid ſi &c.*

b *Canter tom. 3. var. c. 12. del num. 100. Ferrer p. p. obſer. c. 12. 23. 42. Mieres colla. 6 fo. 167 nu. 9. 7. colla. 5. cap. 17. n. 2.*

c *Ferrer c. 10. n. 2.*

d *Ferrer c. 21. n 6. c. 12. 23. fol. 36. 37.*

e *Conſt. vni. tit. que los offi. pugã eſſer punits durant.*

les quals de llur naturaleſa importan regalia, y poteſtat reſeruada, eſtas declara *Mieres*, y los demes practichs ſobre dita conſtitucio, quel Rey pot punir, o altre de ſon mandato, la forma com altre de mãdato del *Rey puga punirlos*, nos troba expreſſament diſpoſada que tinga de ſer eſpecial en tots los caſos ſuccehiran en quiſcun official, ni per lletres de juſticia, o per expreſſa commiſſio, ſino ques collig de les paraules de la conſtitucio que ſon generals, *o fer punir, &c.* de qualſeuol modo quel Rey, o ſon Lloctinẽt eligiran, com ſia cert que en lo cas que no eſtà certa forma eſtatuyda, lo que plau al Princep te forſa de lley, o ordenant en general, ó particular. [a]

Lo ques comfirma del ques collig dels mateixos Doctors en cas de punicio de officials, qui diuhen no es neceſſaria eſpecial commiſſio, o delegacio en tot cas particular, ſino que balta la general commiſſio de la poteſtat en la creacio, com apar del que eſcriu *Ferrer*, [b] que la poteſtat del portant veus de Cathalunya de punir officials, procehint Vice Regia proue del poder, y creacio general, y de la clauſula expreſſa poſada en lo priuilegi, dita clauſula es poſada expreſſament en tots los priuilegis dels portant veus dels Comtats, ja de la ſegona prouiſio ſe feu en perſona de Arnau de Eril any mil tres cents quoranta y ſet, ahont ſe li donà poder de priuar, ſuſpendre, punir los officials Reyals, y de ell als demes priuilegis dels prouehits de nou, y de aqui neceſſariament ſe ha de confeſſar lo mateix en ell, que al de Cathalunya, y procehir aixi de mandato del Rey, comforma les paraules de la conſtitucio, y conſeguentment ſegons lo que ella diſpoſa, o ſe ha de confeſſar que ſi nou pot lo de Roſſello, y Cerdanya, ni lo de Cathalunya, quãt mes en los caſos de abſencia del Rey, o ſon Lloctinent General te de tenir lloch per força dita conſtitucio, per lo poder lo Rey los dona, quey aja en la Prouincia que en tot cas adminiſtre Iuſticia, perque ningun delicte reſte ſens caſtich, y com a cas neceſſari vſe de la poteſtat de preſident de la Prouincia, la qual no tindria ſi no la podia excercir en dit cas, majormẽt no podent eixir les cauſes de Cathalunya, y no poder lo de Cathalunya entrometre de la cognicio dels delictes dels officials de Roſſello, y Cerdanya reſtarian los delictes ſens quils punis, y ſe ſeguiria queis officialls inferiors no regoneixerien ſuperior. Lo que es notori abſurdo que ſeria la republica, y gouern vn monſtruo, tants caps com hi auria officials contra dret, a tot bon modo de gouern, y a la poteſtat ſuprema dona lo Rey als dits Gouernadors, que es de preſidents de la Prouincia lo poder, dels quals tant quant a regles de dret comu, com noſtres municipals es de eſſer cap, lo que deixaria de ſero ſe li faltaua aqueixa juriſdiccio.

Les doctrines de *Ferrer y Mieres* dalt allegades, per no confeſſar les errades, y conciliarles ab la veritat, ſe ha de dir que no ſon encontra en lo que diuhen, que lo que eſtà eſtatuyt en lo Primogenit, ſe enté repetit en lo portant veus de Goueunador de Cathalunya, procehint Vice Regia, lo que es different en lo Gouernador de Roſſello, y Cerdanya; les quals paraules ſi be ſe concideran, no ſols no ſon contra lo deduyt, pero encara ſon en fauor, per lo que ſe han de entendre en lo cas ſe aplican, com los dits dels Doctors ſe ajan ſempre de entendre ſegons les lleys allegan, y aixi com reſte prouat, y mes clar baix ſe prouara, q̃ lo que eſtà diſpoſat per vns dels dits portant

a §. *Sed quod & principi Borrell. de reg. catho. preſtã. c. 31. n. 16.*

b *Ferr. c. 11. n. 6. c. 12. cap. 23.*

portants veus, no milita ni ſe enten en lo altre, eſſent dos Preſidents de dos differents Prouincies, y per quiſcuna de elles ſe diſpoſe moltes vegades en particular les dites doctrines de *Ferrer, y Mieres* en dits llochs no volen dir que te mes juriſdiccio lo portant veus de Cathalunya quel de Roſſello, y Cerdanya, ſino que lo q̃ eſtà eſtatuyt per vn en eſpecial, no te lloch en lo altre, com les gracies, y caſos eſpecials ſols comprengan lo cas, y perſona ans menan ſens extenſio a altre, y com la poteſtat en la qual ſe fundan dits Doctors era ſols del Gouernador de Cathalunya, eſcrigueren doctiſſimament nos extenia ab lo de Roſſello. Eſta raho es certa ponderant les paraules de dits Doctors, *ſed hic &c.* com ſi digueſſen en aqueſt cas &c. Aqueſt es lo vertader ſentit de dits Eſcriptors, per lo que en lo tẽps que dit Rey Don Iaume donà dit poder al de Cathalunya los Comtats de Roſſello, y Cerdanya eren dels Reys de Mallorca, y en ells noy auia encara creat Gouernador particular, fins deſpres any mil tres cents quoranta y quatre, cõ eſtà prouat? com donchs lo poder del dit priuilegi del de Cathalunya ſe podia verificar en lo de Roſſello, ſi encara no era? deſpres empero que fonch creat, y ſe li donà ſemblant poder del que te lo de Cathalunya en aqueix cas los dits doctors *Ferrer, y Mieres* ſi tornauen a eſcriurer es cert dirian, que lo que eſtà eſtatuyt per lo Primogenit, ſe ha de entendre tambe repetit en lo portant veus de general Gouernador de Roſſello, y Cerdanya.

Quant mes quel mateix *Miquel Ferrer*, [a] que aporta los caſos de punicio de officials, no parla del portant veus de Cathalunya, ſino generalment que lo Gouernador qui no es Primogenit ab mandato reyal, pot punir los officials? ſi lo portant veus de Roſſello te dit mandato; no es donchs neceſsari dir te la mateixa juriſdiccio, y ſi lo vn te poder, lo altre tambe, lo q̃ ſe enten no ſols en Criminal, pero tambe conexer de les cauſes Ciuils dels officials, per raho de contractes. [b]

Lo que mes ho aſſegura es quedat, y no concedit, que lo ſobre prouat ſos duptos, com lo portant veus de Roſſello, y Cerdanya eſtiga en conſuetut immemorable de conexer de delictes de officials Reyals, eſtà lo cas ſens dupta, com la conſuetut aja interpretada la conſtitucio en les paraules, *o ſer punir, &c.* baſtant lo dit mandato general te en lo priuilegi, [c] com ho proua lo mateix *Miquel Ferrer*, [d] en termens de aqueſt cas en fauor del Gouernador de Cathalunya, fundant en la conſuetut eſtà de conexer de delictes de officials, lo que mateix ſe ha de dir ab lo de Roſſello, y Cerdanya, y eſtar lo cas fora de dupte, com prouan los ſeguents exemplars, continuats en los llibres de deliberacions del Concell del Gouernador de Roſſello, y Cerdanya, en los dies, y anys ſeguents.

A dos de Setembre mil ſinch cents y deſaſet, lo Magnifich Eſtalrich Sebaſtida Gouernador capturá a Iuan de Viues Procurador Reyal, altres exemplars ſe trobaran de arreſtats, y feres prouiſiõs de captura en ſon Concell de molts Procuradors Reyals, y demes officials del patrimoni a vint y vuyt de Mars mil ſinch cents xexanta, y adames moltes altres que en dits regiſtres del Gouernador eſtã cõtinuades fins vltimamẽt del any mil ſis cents vint y quatre, ſi be de eſta vltima peuja contenſio en lo reyal Concell de Cathalunya, que era ques procehis contra lo Tinent de Procurador

a *Cap. 12 fol. 36. c. 23. fol. 37.*

b *Ferrer p.p.c. 39. fol. 39.*

c *Leg. ſi de interpretatione ff. de legibus.*

d *Ferrer cap. 21. nu. 6.*

curador Reyal ab mandatos penals, fermas treues ab lo Iutge del patrimoni Reyal, fins a venir a fer aprehensio de penyores, y vendrer per les penes de la constitucio. [a] A occasio de esta contencio se ha vingut apurar lo finor de la jurisdiccio del Gouernador sobre los officials del patrimoni Reyal, y es que es superior al Procurador reyal, y pot punirlo, y coneixer de sos contractes personals, no de fets patrimonials, y en sa absencia del Lloctinēt de Procurador reyal, no empero dels demes officials, com son Iutge, Aduocat Fiscal, y demes, tots los buals son de for, y jurisdiccio del Procurador reyal, priuatiuament per lo Gouernador, y demes officials reyals, com està disposat expressament en las pragmaticas que baix se faran mensio.

a *Fin. ti. d treuas cōuentionals.*

Lo priuilegi, y poder del Gouernador sols disposa que sia President, y superior al Procurador reyal, y sobre ell puga excercir tota jurisdiccio Ciuil, y Criminal, demanera que sols sera quant a ell, sens tenir extensio als altres, que de aquells hi ha moltissims exemplars, y sentencies reyals en caps de guardes, Notaris, y altres son del for del dit Procurador reyal, priuatiuament per dit Gouernador, y altre qualsevol official, preten lo dit Procurador reyal que aixi be hi ha expressas pragmaticas quel fan a ell exempt del Gouernador, que baix se faran mensio del §. 18.

Totes les quals enten lo Gouernador son reuocades per les vltimes, y noues commissions, y mandatos fa lo Rey al Gouernador, y te vltiament Don Christophol Gallart, y de Treginer qui de present es ab sō priuilegi, de les quals nos pot dir, que es carta contra carta, ni priuilegi, com en fets de officials reyals, sols sia lo interes del Rey, nos trobe perjudici, y cada dia estableix pragmaticas, y priuilegis nous, reuocant los primers, donant la jurisdiccio a vns, lleuāt a altres, cō poden ben experimentar los mateixos officials de dit patrimoni, en fet del mateix Gouernador, quey ha moltes pragmatiques, y priuilegis que donan jurisdiccio al dit Gouernador en fets patrimonials, cō en causas de amortitzacions, y altres molts, y apres per nouas pragmaticas, y priuilegis se li ha lleuat, y donat al Procurador reyal sol, com aquí nos concidere prejudici de Gouernador, ni de Procurador reyal, sino del mateix Rey que es vn, y altre, y te llibertat de valerse del qui vol, majorment com no repugne en res, a constitucions, ni altres lleys de la tera. Esta contensio a vuy penja en lo reyal Concell, aguardas la declaracio.

A 13. de Mars 1536. ab deliberacio del Concell del Gouernador, ha restat lo Veguer de Rossello, a 29. de Ianer 1539. prouehida captura al Veguer de Cerdanya, y Consols de Puigcerda, y apres citats *ad fines Banni.*

A 10. de Febrer 1539. lo Veguer de Cerdanya, y Balle de Puigcerda suspes dels officis, y creats per lo Gouernador Regent a 25. de Octubre 1541. Lo Veguer de Rossello, y Balle de Perpinya restats a 22. de Mars 1547. N. Iutge de Balle de la Vila de Perpinya, perque mudà la data de vna sentencia, arrestat, y capturat a 29. de Maig 1560. Veguer de Cōflent, Iutge, y Aduocats Fiscals citats que comparegan personalment, a 5. de Iuny prouisio de captura a dit Veguer, a 9. de Febrer 1599. al Veguer de Cerdanya. A 4. de Abril 1601. al Balle de Vinça, y generalment en tots los casos succeheixan de officials reyals de Rossello, y Cerdanya, per culpas personals, y de offici lo concell del Gouernador proueheix prouisions de captura, y altres procehiments com

com contra qualſeuol Prouincial vltimament auent feta prouiſio de captura, y en effecte capturat lo any 1624. lo Subballe de Perpinya recorregue al Reyal concell pretenẽt no tenia ab ell juriſdiccio, y fonch reſtituhida la cauſa al Gouernador, y eſta reſtitucio, y remiſsio ſia per qualſeuol manera, o per declaracio, o renunciacio, o altrament ſempra preſupoſa tenir juriſdiccio lo Iutge a quis reſtitueix conſtan a mes tants exemplars cada dia en tots fets manant, no procehesca en cauſes ciuils, ni criminals ſino es feta paraula a ſon cõcell decidir les quereles fan contra de ells, ordenar, y eſtatuhir en los fets de ells com apar dels llibres de les poſts de les corts, y en molts altres com en lo diſcurs conſtara.

Son, y ames *tants altres exemplars com* en lo priuilegi de la Reyna *Dona Maria del any* 1430. de la ma armada conſta quel Gonernador auia ſuſpes lo Balle de Perpinya, loqual apres fonch reſtituhit per ſentencia, aixi matcix cõſta ab altra cauſa per la prouiſio del *Rey Don Iuan dada a Leyda* 1461.

A mes ſtan eſtablides certes pragmatiques antigues que donan la juriſdiccio contra los officials Reyals al Gouernador com del *Rey Don Martí dada a Barcelona à* 25 *de Iuny* 1400. en la qual ſe diſpoſa que officials Reyals de Roſſello, y Cerdanya no pugan excercir officis de judicatures, o procures de Prelats, o Barons, ni rebre penſio annua lo que eſtan obligats a elegir deuant del Gouernador quin offici volen dels dos, altrament paſſats 15. dies ſien repellits per lo Gouernador com en dita pragmatica ſe contè.

Lo dit *Rey Don Martí ab prouiſio dada a Valencia à* 12. *de Maig.* 1407. declara que proceſſos de pau, y treua nos pugan fer contra officials Reyals, ſino que ſian punits per lo Gouernador ab la forma aqui expreſſada *lo Rey Don Alphous ab prouiſio dada à* 30. *de Setembre* 1426 a inſtancia del Procurador Reyal lo Gouernador a de fer execucio contra los officials reyals per les penes, incorregudes en no ſeruar prouiſions Reyals patrimonials, he quant lo Gouernador incidis no puga lo Procurador Reyal ſino retenirli lo ſalari. a

Lo Rey Don Iuan ab pragmatica dada en Alzira à 8. *de Febrer* 1443. eſtatuhi quel dit Gouernador pogues fer mãdatos als officials Reyals no procehiſſen en les cauſes ciuils, o criminals ſino es feta paraula en ſa audiencia, y en cas ſe propoſe quere la contra official Reyal fent portar lo proces en ſa audiencia, deliberar lo que conuinga, y com mes llarch en ella apar, y baix mes per extes ſe prouara.

a *Regi* 32. *folio* 60.

Les diſcordies, y contencions entre los officials Reyals, y Caſtella del Caſtell de Perpinya tocan a dicidir al Gouernador de Roſſello, y Cerdanya per lo *priuilegi del Rey Don Iuan de* 20. *de Nouembre* 1394.

§. 11. *De la juriſdiccio, y poder dels dos Portants veus de generals Gouernadors de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya preſent lo Primogenit, o Gouernador general en vn, o altre dels Comtats.*

LA reſolucio de aqueſtos caſos quant lo Primogenit, o Gouernador general es preſent en vn altre de dits Comtats, te la matcixa reſolucio que quant lo Rey, o Loctinent general, y es preſent ſo es, que dins la Vegueria, o Ballia ahont es, ceſſa

la jurisdiccio del Portantveus, lo mateix es essent present lo Primogenit, o general Gouernador, [a] differents encara ab lo primogenit que ab altra Gouernador general com al Primogenit segueſca la Cãcellaria com esta dit, [b] al altre no, empero si en vna mateixa Prouincia es lo Primogenit, o Gouernador general, y los Portantsveus en differents Vegueries, o Ballies poden lo mateix los Portantsveus en nom del Primogenit com en sa absencia, [c] de la manera que als §. §. seguents se amostrara.

a *Ferr. p.p.c.11. c.3. folio 34.*

b *Const. les causes titol de euocar de causes.*

c *Ferr. p.p.ca.3. 4.n.4.*

§. 12. *De la jurisdiccio, y poder dels dos Portans veus de general Gouernador present lo Rey o son Loctinent al vn, o altre Comtat de Barcelona Rossello, y Cerdanya.*

QVant lo Rey, o son Loctinent general Primogenit, o Reyna es present en vn ho altre dls tres Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya si los dits Portãsueus son presẽts, no tenẽ ninguna jurisdiccio sino en los casos de capturas de mãdato que baix se prouaran, demanera que ni poden tenir audiẽcia ahõt sera la Reyal audiencia, [d] hans tots los Doctors, y officials dels Gouernadors estan subordinats alas jussiõs y mandatos del Rey, o Loctinent general. Aixi be quant lo dit Loctinent es ab tot son Concell ciuil, totes les causes enocades se ventilan deuant de ell sens atendre estar a Barcelona, o en qualsevol part dels tres Comtats, decidint los verbals lo Canceller, y Regent. Quant es ab lo concell criminal, totes les causes criminals de la preso se conexen per los Iutges de cort, y para la jurisdiccio ordinaria sols los resta la captura, empero si estant lo Rey, o Loctinent en lo vn, o altre Comtat (que en est fet tenen los Comtats ygualtat sens tenir mes estat lo Rey, o son Loctinent en lo Comtat de Barcelona que als altres) y los Portantsveus estan en altra Vegueria, o Ballia Reyal encara que sia del mateix Comtat exerceixen la jurisdiccio com si lo Rey, o Loctinent estassen en altre Comtat.

d *Const. 2. tit. de la audiẽciaFerr. p.p.ca.8. fol. 34.*

Esta jurisdiccio es en los casos especials que per lleys generals, creacions, y priuilegis especials fels ha concedit, tant quãt a jurisdiccio ordinaria, com ha ordinaris dels ordinaris, [e] en casos de regalies comunicades tots los quals son los seguents: com altrament.

e *Ferr. p.p. cap. 9.n.1.3. fol. 34.*

Lo primer es en tots aquells que competeixen de dret com al presidont de la Prouincia com dalt esta prouat.

Ames los dits dos Portantsveus tenen, y exerceixen tota la jurisdiccio ordinaria de la Vegueria, o Ballia Reyal se troban presents, [f] y com mes llarch se prouara al §. seguent, laqual cessa en aixir de la Vegueria, o Ballia exceptades aquelles que tenen especial priuilegi, com per exemple la Vila de Perpinya la qual per especials priuilegis te, que la jurisdiccio ordinaria toca al Balle, y Veguer respectiuament, y de ella nos pot entrometrer lo Gouernador via ordinaria, ni impedir los llur jurisdiccio com apar dels priuilegis dalt referits cap. 24. §. 2. en tant que de ninguna manera pot reseruarse ni tenir les causes dels ordinaris sino restituhirles que sols a ells toca la conexensa com consta de dits priuilegis.

f *Const. 2. tit. de offici de Gouer.*

Ecceptats certs casos especials que son las enocacions com baix se prouara, aixi be via ordinaria en aquells que per prouisions Reyals son fets exempts delas jurisdiccions del Balle, y Veguers y posats baix de la del Gouernador com apar de la pro-

la prouisio de la *Reyna Dona Maria dada en Barcelona al primer de Abril 1452.*

A mes lo Gouernador aconeixen sa dels homens de Perpinya ha supplicacio, o requisicio del *Consuls Rey Don Alphonso ab priuilegi dat à Barcelona à 10. de Iuliol 1427. altre dat a Valencia à 13. de Octubre 1417. altra de 7. de Maig 1448. c. 1. altra de 6. de Agost 1448.*

Est cas es sols com disposan los mateixos priuilegis sempre que dits Consuls expresament li prorogan la jurisdiccio, demanant fassa justicia per sa cort, no empero ab sublicacions, o escriptures a son concell, o fora de manant fassa justicia, en estes a de ser manant als ordinaris aqui toca, o altrament prouehir cõ ha President de la Prouincia per son concell, lo que conue per bona direccio de la justicia, com sempre se es obseruat.

Te jurisdiccio sobre los debats, y contrasts de les taules de les parayreries de Perpinya *Rey Don Pere ab Priuilegi dat à Gerona à 20. de Abril 1358.*

A instancia dels Consuls se pot informar de la condicio, y fama dels Notaris *Rey Don Pere dat à Gerona à 9. de Iuny 1358.*

A instancia dels Consuls por fer prohibisions de traurer Oli d' Perpinya, è durant les prohibicions no puga donar treta a ningu, admetent les guardes anomenarà los Consuls com apar del priuilegi del Emperador *Don Carles dat à Moli de Reig à 10. de Dezembre 1519. c. 6.*

Aixi be en les prohibicions de Peix, y altres coses com baix, se dira sẽs molts altres casos q̃ per priuilegi especial li son comesos, com lo rebre informacio, y castigar los qui trauran escriptures, y actes del Consulat de Perpinya *Rey Don Martí ab prouisio dada à Valencia à 22. de Setembre 1403.*

La vila de Puigcerda preten tenir lo mateix q̃ la Vila de Perpinya, d' te nir lo Veguer d' ella la jurisdiccio ordinaria, y no lo Gouernador encara q̃s trobe presẽt, per raho d'ls priuilegis *del Rey Dõ Alphõs de 6. de Mars 1427. sino es requerit per ells mateixos Reyna Dona Maria de 8. de Iuliol 1443.* Aquestos priuilegis foren apres reuocats per lo mateix Rey Don Alphonso ab prouisio *dada en Napols à 26. de Nouembre 1444.* y en fauor desta reuocacio fonch feta sentẽcia reyal en lo concell de *Cathalunya à 31. de Agost 1456.* [a] ab la qual fonch declarat que no obstant dites prouisions podia lo Gouernador vsar en Puigcerda, y Vegueria la jurisdiccio ordinaria' *Despres à 29. de Dezẽbre 1457. dit Rey Don Alphonso* ab nou priuilegi estant en Bugia de Affrica, sens fer mencio de dita sentencia, confirma los primers priuilegis, exeptats alguns casos com de escandol, dany, y perill, hirreparable, quant sera request per los Consuls, y pera quells que voldran prorrogar sa jurisdiccio de consentiment, y voluntat comparexer denant ell.

a *Reg. 35. fol. 83. del Reyal patrimoni.*

Lo mateix tenẽ molts altres Vegueries, y Ballies de Cathalunya com la nobilissima Ciutat de Barcelona, y molts altres fundant totes ab especials priuilegis exceptades los regalies com al §. seguent se amostrara. [b]

b *Ferr. 3. p. cap. 468. nu. 3. et p. p. capit. 5.*

A mes dela jurisdiccio ordinaria com esta dit en lo cas precedent en les Vegueries, y Ballies ahont residexen tenen ames, y poden conexer, y euocarse ab qualitat totes les causes, y regalies, y altres delictes no preuinguts per lo Loctinent general. [b]

Entenent de aquelles regalies sols sels han communicades per priuilegi, o altrament en quant tenen costuma de excercir, y tenen poder en la creacio, y no mes. [c] Les altres ni compe-

c *Mier. in c. præterea n. 25. colla. 6. in p. p. fol. 168. Ferr. de Guber. c. 17. alasi.*

ni competeixen a ells ni als Gouernadors generals, ni primogenits, * solsles comunicades podā excercir cō son las manutenencies despedeixen en fauor de causes beneficials, Saluaguardes, recursos de oppressions, perhorescencies, euocacions ab qualitat, y pretextos de pubills, viudes, y pobres per questracta de forsa, y obseruança de Reyal priuilegi, [a] miserabilitat, causa pia, renunciacio de propri for, [b] quant les parts son presents en la cort, [c] per raho de euitar escandol, [d] per causa de connexitat perque nos diuidesca la continencia dela causa, y se seguescan differents sentencies, [e] y altres. [f]

Les mateixes qualitats seruexen per euocar les causes criminals a instancia de part actor, o reo no del fisc que ell sols pot euocar ab les qualitats quels ordinaris no son potents [g] que nos espera justicia del ordinari, o que es sospecta, o que no es al lloch, o no pot fer justicia, [h] quel ordinari es negligent, [i] quant, hi a contencio entre officials Reyals, y de Barons, y altres [k] (causes criminals de Barons no las pot euocar cō baix se prouara al §. 14.)

Entenent de qual seuol causes, y en qualseuol punt estiga lo proces encara que sia endecret de execucio tambe se pot euocar, [l] y causes de execucio de censals. [m]

Lo que se entenu dins la Ballia, o Vegueria no fora de ella euocarse ni conexer de la vna Vegueria a la altre [n] ni fer composicions, remissiōs, o guiatges ni excercir les altres regalies, y casos • quant a les causes de la Ballia de Perpinya euocades al concell del Gouernador quel no las puga rractar si es fora la Vegueria es la prouisio del *Rey Don Iuan dada a Barcelona à 20. de Octubre 1394.*

Ninguna de dites regalies tenen los dits Portantsveus del general Gouernador priuatiuament per lo Loctinent general hans totes elles se pot euocar dit Loctinent sian ciuils, o criminals. [p]

Poden tambe dins les Vegueries guiar, remetrer, conexer de causes menors de 20. lliures sens euocacio, manar, inhibir als officials ordinaris y com mes llarch apar en la constitucio, y aporta *Ferrer.* [q]

Estes causes de regalies, y euocacions tocan als dits Portantsveus no obstāt los dits priuilegis tenē les viles ordinaries com esta dit, y prouat dalt, los quals se entenē sols via ordinaria, no empero ab regalia com per euocacio, recurs, o altrament los quals son exceptats de la jurisdiccio ordinaria, encara que los priuilegis disposen generalmēt baix los quals no si comprenen com esta prouat, quant mes que en molts de dits priuilegis se exceptan ja expressament, com per exemple ab los de la Vila de Perpinya que donan la jurisdiccio als ordinaris encara que hi sia present lo Gouernador exceptan les euocacions, y recursos com apar en los priuilegis *dels Reys Don Alphonso dat en los felices exercits &c. à 6. de Agost 1448. altra de 7. de Maig 1448. cap. 1. altra del mateix Rey dat a Barcelona à 10. Iuliol 1417. Rey Don Pere dat à Barcelona à 3. de Setembre 1377. altra dat aValēcia 12. de Iuny 1382. en lo priuilegi del any 1573. capit. 5. 17. 18. dit del nou redres, y altres moltes.*

Tores aqueixes son reseruades en dits priuilegis, es ver que tenen concedits molts altres priuilegis que coartan, y limitan certs casos, y donan forma en dites euocacions com lo *del Rey Don Alphonso de dit any 1448.* que les causes se euocaran ab pretexto de pobresa no pot renir lloch en aquells que de la art professan, y obres podan comodament viuer.

Lo ques

* *Oliba de jure fisci cap. 2. n. 41. 42.*

a *Calicio mar. fisci dub. 8. cap. 74.*

b *Ferr. cap. 58.*

c *Ferr. cap. 57.*

d *Ferr. cap. 67.*

e *Ferr. cap. 70.*

f *Oliba cap. 2. n. 32. 34.*

g *Ferr. c. 37. 38.*

h *Ferr. cap. 38.*

i *Ferr. cap. 39.*

k *Ferr. c. 40. 66.*

l *Ferr. p.p. c. 48 fol. 40.*

m *Ferr. cap. 49.*

n *Ferr. c. 68 fo. 26.*

o *Ferr. p.p. c. 13 30. 31. 37. 44. 47. 48. 85. Olib. de jure fisci. ca. 3. n. 41. 42 Mier p.p. colla 6. fo. 167 num. 7.*

p *Mier. in c. præterea n. 23. titol offici de Gouer.*

q *Const. 2. tit. de offici de Gouer. Mieres col. 6. fo. 167.*

Ferrer p.p. del full 33. fins 41. per 54. capitols p.p. c. 24 folio 13. num. 4.

Lo ques conforma ab lo que eſtá diſpoſat de dret comu, que baix titol de pobres no ſi entenen los Artiſtes, y Meneſterals, [a] ni los Pageſos, [b] tambe en dit priuilegi eſtà diſpoſat, que ab qualitat de Vniuerſitat no venen los Collegis, o officis de Parayres, Tixedors, y altres en execucio del qual fonch feta prouiſio *per lo Rey Don Alphonſo a 28. de Setembre 1448.* En la qual fonch reſtituyda vna cauſa al ordinari, euocada per lo offici de Parayres, ab pretexto de Vniuerſitat.

Nos podan euocar les cauſes del Tribunal del Conſulat de Mar de la Vila de Perpinya, com baix ſe prouarà; ni cauſes de appellacions, com ſe dirà baix; ni ab pretexto de extraneytat, com apar ab prouiſio de 7. de Iuliol 1458.

Nos pot euocar cauſes de la ma armada per ninguna qualitat, ni aquelles cauſes ques portan deuant los Conſuls, y Clauaris, ni de cauſes de impoſicions, de les quals ni lo Rey ni altre official non pot conexer, com apar *en los priuilegis del Rey Don Alphonſo, dat a Valencia a 13. de Maig 1418. Altra dat a Barcelona a 10. de Iuliol 1427. Altra dat als Feliços Caſtells de Alberg a 7. de Maig 1448. Altra de 6. de Agoſt 1448.*

Nos pot euocar cauſes patrimonials tocant al Tribunal de la Procuracio Reyal, com apar *en dit priuilegi del Rey D. Alphõſo de 6. de Agoſt 1448. Altra de 7. de Maig 1448. c. 1.* ni les cauſes de *domib. & prædijs euacuandis* per cauſes de lloguers, [c] ni les cauſes ques ventilan deuant lo Delegat del Rey, ni inhibirlo, com aquella en dita cauſa comeſa ſia mamajor, [d] pot empero excitarlo que deſpedeſca la luſticia, y faſſa relacio, com aporta *Ferrer.* [e]

La forma ha de obſeruar en les euocacions lo Gouernador de Roſſello, y Cerdanya eſtà expreſſada en lo priuilegi del Rey Don Felip del any 1573. capitol 18. y en los capitols de las ordinacions de la poſt de la gouernacio cap. 7. 13. 16.

Los dits caſos prohibits de euocar, y lo ques ha dit de les euocacions ſe enten tambe de las ques fan al Lloctinent General, y ſon Reyal Concell.

Lo mateix es en les demes Ciutats, y Viles de Cathalunya, ja que en alguna nos concedeſcan tambe la regalia de euocacions, y altres, que eſtas tambe tindrian abdicades los Gouernadors, ja que no foſſen com las que preten tenir la Vila de Puigcerda per los priuilegis en lo cas precedent expreſſats, los quals en particular lo *vltim del any 1457. de 29. de Deſembre.* Prohibeix tambe las euocacions, ni ab qualitat.

Aqueſt vltim priuilegi quant a las euocacions no te ninguna forſa ni valor, per quant ell fonch demanat, conforme te la Vila de Perpinya, la qual no te ſino que via ordinaria, nos entrometa lo Gouernador deles cauſes dels ordinaris, ſino ques exceeceſcan per ells, exceptades les euocacions, que aqueſtas las te lo Gouernador en Perpinya, y en qualſeuol part de les Vegueries, y aixi mateix ha de ſer en Puigcerda, altrament ceſſaria en tot la juriſdiccio del Gouernador ab ells, y aſſi ſe pot dir que farian Prouincia adepart, eſtant baix la preſidencia, y poder de la gouernacio de Roſſello, y Cerdanya, y ſeria contra la diſpoſicio de dret comu, y municipal, y turbar tot lo gouern dels Comtats, com la Gouernacio ſols conſiſteſca en les regalies, com eſtà dit, y majorment com ells no las pugan tenir concedides, ſino es que indiuiduadament de ells diſpoſas lo Rey en llur fauor, com ſe prouarà baix capitol 42. §. 4. no empero ab la generalitat ho pretenen concedit, lo qual ſe ha de entendrer forçoſament com ho te la Vila

a *Lucas de penna in l. hac prouidẽtiſſima C. de quibus mun. nemini licet ſe excuſſ. li. 10.*

b *Lucas de penna in l. vni. C. de titulo in quo loco.*

c *Conſt. 1. tit. de lloguers.*

d *Ferrer c. 17. fol. 36.*

e *Ferrer c. 18.*

Vila de Perpinya, per esser priuilegi *ad instar* de aquell segons disposicions de dret, com baix se prouarà lib. 5. cap. 3. §. 8. y sia aixi conforme a raho, Iusticia, y necessitat del gouern de la terra.

Podan dits portants veus sens proprouisio, ni concell de Assessors sols de llicencia, y mandato proceyr a captura en virtut de la constitucio del Rey D. Ferrãdo del any 1503. [a]

a *Const. 2. tit. de capturas Ferr. 3. p.c. 468. n. 5. p. p. c. 51. p.p. c. 32. fol. 38.*

En est fet tambe tenen priuilegis especials algunes Vniuersitats, en particular la Vila de Perpinya, que las capturas de mandato fa lo Gouernador de Rossello, quant als homens de Perpinya ajan de ser feta paraula en son Concell, y com baix se prouarà §. 14.

Poden assumirse Assessors, majorment impedit lo ordinari. [b]

b *Ferrer p. p. c. 6. fol. 34.*

Coneixen de causes de pau, y treua, y poden euocarse ab pretexto de oppressio. [c]

c *Ferrer c. 14. 15. fol. 36.*

Exceptat en les Viles, y Vegueries ahont los es especialment prohibit per raho de priuilegi, com per exemple en la Vila de Perpinya, y Vegueria de Rossello, en virtut dels priuilegis dalt referits.

Tenen superioritat en los Delegats del Princep, en les especials causes a ell comeses. [d]

d *Ferrer c. 17. 18.*

Poden conexer de delictes comesos per Lleuders, y Arrendadors de drets Reyals. [e]

e *Ferr. c. 45. f. 40.*

Poden crear Commissaris, Alguazirs, Porters, Veguers, Saygs, sols no sian llur domestichs, [f] y delegar. [g]

f *Ferrer p. p. c. 5. n. 2. fol. 34.*

g *Ferrer c. 17. n. 2.*

Quant al portant veus de Rossello, y Cerdanya està obseruat en donar commissions secretes firmades de sa ma, y segellades de son segell, sols empero per vn acte singular per capturar, o executar, o altrament no commissions generals, que les ores seria fer nous officials, lo que està prohibit a tots, com se dirà. Tambe te prohibit quant a renir Alguazir de la manera te lo de Cathalunya, sols se ha de seruir dels officials ordinaris, o de sos Commissàris, com apar en lo priuilegi del Rey *Don Alphons, dat al Castell Nou de Napols a 24. de Octubre. 1452.*

Los dits dos portants veus antigament no podian fer Lloctinents, sino era sols en cas de absencia, [h] menys estant lo Loctinent General, o Primogenit en Cathalunya, [i] despres per la constitucio 20. de les corts del any 1599. sels concedi que poguessen fer Lloctinents en casos de absencia, malaltia, o altrament impedimẽt, anomenant per Tinents Militars, y com apar en dita cõstitucio; aduertint que en visita està obligats de les culpes de ells, y de les faltes faran. [k]

h *Ferrer p. p. c. 7. c. 5 f. 34.*

i *Const. 4. tit. de offi. d Gouer. Ferrer c. 8.*

k *Berart Inspecul. visit. c. 13. n. 35.*

Lo de Rossello està obligat sino te just impediment regir son offici per vuyt mesos, [l] no podia ser Tinent qui fos domiciliat dins los Cõtats, en raho de la prouisio *del Rey Don Iuan, dada a Barcelona a 2. de Setembre 1394. inclusa. Altre de 13. de Agost 1394.* Estas prouisions son reuocades per contrari vs.

l *Libre me. fol. 428.*

Los portants veus de Gouernador de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya han de jurar en lo ingres de les Ciutats, y Viles de obseruar les lleys, y priuilegis particulars de elles, [m] quant al de Rossello, sols se obserua prestar vn juramẽt en lo ingres de son offici en la Vila de Perpinya, ab la forma que està referit dalt §. 6.

m *Const. 9. tit. de offi. d Gouern.*

Acostuman per tots los Veguers, Balles, y demes officials dels Comtats despedir lletres *de causa recognoscendi*, com quant al Gouernador de Rossello, y Cerdanya consta ab infinits exemplars de sa Audiencia, per las quals regoneix los fets de ells, y proueheix, inhibeix, y mana, com li apar mes expedient conforme lo de Cathalunya, tant procehint Vice Regia, [n] quant altrament [o] sens esser contraria la constitucio del

n *Ferrer p. p. c. 66. fol. 26.*

o *Ferrer p. p. c. 11. fol. 35.*

del Rey Don Ferrando, [a] com aquella procchesca de instancia del mateix official.

a *Const. vni. titol de causa recognoscen.*

Moltes Vniuersitats tenen priuilegis particulars que en causes dels ordinaris de elles nos pugan despedir per los Superiors dites lletres có las te la vila de Perpinya, per lo Gouernador segons los priuilegis ques referiran baix lib. 4. capit. 5. §. 8.

b *Const. 10. de Gouernad.*

Dits Gouernadors per absencia, o malaltia dels Assessors ordinaris tant solamẽt poden assumirse altre peric en dret com apar en la constitucio del Rey dõ Ferrãdo any 1503. [b] y los dits Assessors no poden firmar, ni fer altres actes de jurisdiccio sino es present lo Gouernador en aquella vniuersitat vila, o lloch ab los Assessors. [c]

c *Ferr. p.p.c. 32.*

Si be quant al Gouernador de Rossello, y Cerdanya esta obseruat que se assumeix Assessor a son arbitre, per causes empero particulars, y comet, y delega aqui apar les causes ciuils, y criminals, los quals comissaris, estant fora la Vegueria lo dit Gouernador, excerceixẽ jurisdiccio com si fos present.

Lo Gouernador de Cathalunya esta obligat anar, y discorrer per tota sa Prouincia, y no por estar en vn lloch sino quatra mesos sino es per necessitat declarada per lo Rey, [d] lo de Rossello, y Cerdanya si, com se prouara ala fi del §. seguent.

d *Ferr. p.p.ca. 1. fol. 33.*

Lo Gouernador de Cathalunya no pot fer composicios, ni remissios sino es segons pragmatiques, y constitucions demanera que no pot en casos ahont se tenia posat pena de mort sino com apar escrit per Michel *Ferrer*. [e] Quant al Gouernador de Rossello, y Cerdanya se dona mes extencio conforme apar en son priuilegi que pot cõposar, y remetre de tot cas.

e *Ferr. capit. 30. fo. 348*

Lo Gouernador de Cathalunya present lo Rey, o son Loctinent general en Cathalunya no pot procehir, a occupacio de les temporalitats dels Ecclesiastichs en los casos dispo sats segõs nostes lleys, [f] lo mateix es en lo de Rossello, y Cerdanya present aqui lo Rey, o son Loctinent, empero si es absent encaraque sia en Cathalunya por compellir los Prelats a fermar contencio, y en cas de recusacio procehir ha occupacio de les temparalitats, [g] y de exemplars estan plens los regists de la gouernacio de Rossello, y Cerdanya de auer proceyt a occupacio de les temporalitats de molts Ecclesiastichs, no sols en casos de recusaciõs de fermar contencions sino tambe per altres fets particulars en virtut de molts priuilegis especials com Rey Don Alphonso *dat en los Felices excercits a 20. de Mars 1448.* quant lo Ecclesiastich lurge volgues conexer de causes de decimes contra homens de Perpinya,

f *Prag. y consti. dels titols de contencions de jurisdictions.*

g *Oliba de jure fisci cap. 11. n. 30. 31. als seguents Ferrer p.p. cap. 50. 73.*

Quant succehira cas de tenir de venir a occupacio de temporalitats dels Ecclesiastichs del Bisbat de Elna se ha d molt aduertir, y seguir en tot la forma que llargament esta empressada en la prouisio del Rey Don Marti *dat a Barcelona a 28. de Mars 1409.* que altrament, y ha molts exemplars que apres ab sentencia Real forẽ restituydes del any 1421. ab lletra de la Reyna Dona Eleonor *dades en Tortosa a 28. de Febrer lo any 1430.* ab lletres de la Reyna Maria *dades en Tortosa 1431. y altres del any 1547.* d l Rey Don Phelip *dat a Monso a 16. de Mouembre*

Poden tãbe lo dits Gouernadors de Cathalunya Rossello, y Cerdanya citar *in banco regio* los delegats Apostolichs sian conseruadors, delegats de la Cruzada, o altres quals seuols, altrament procehir contra de ells, [h] quãt al de Rossello, y Cerdanya estã en los Regists moltisims exẽplars.

h *Ferr. cap. 50. folio 51. cap. 69. cap. 80.*

Quant al concedir lletres de per horresscencia al de Cathalunya es proybit, sino es que prosehesca Vice Regia, [i] lo de Rossello obserua

i *Ferr. p.p.c. 13. 16. fo. 36.*

concedirles cada dia procehint Vice Regia o no, y euocarse aſsi les cauſes ab aqueix pretexto com les demes.

Exequeixen les penes en les quals incorr algu ſegons les Reyals crides, [a] enuian Porters Reyals per guardar lo lloch contra lo renitents fermar treues, [b] no poden relaxar arreſtats per proceſſos de regalia. [c]

Ab lletres deſpedides per la cort del Bisbe o altre Eccleſiaſtich ſe deuen moneſtar, y no requerir. [d]

Los dits Gouernadors poden fer captura de mandato a qualſeuol prouincial, [e] ſens euocacio de cauſa, ſobre eſtes captures te la vila de Perpinya los priuilegis dalt referits, poſats quel Gouernador de Roſſello, y Cerdanya no pot fer captures de mãdato en los homens de Perpinya que no ſia ab deliberacio de ſon concell com apar tambe en lo priuilegi del any 1573. cap 17. dit del nou redres.

La juriſdiccio tenen los dits Gouernadors deuen exercir ſegons los caſos, o en les audiencies tenen, o de concell dels Aſſeſſors, y en cas faſſan encontrari los actes, y ſentencies ſon nulles, y deuẽ eſſer punits.*

Aduertir molt en conexer los coſtums dels Prouincials de la Prouincia, y com ſe deu portar ab ells, en particular lo Gouernador de Roſſello, y Cerdanya, y ab los miniſtres de la gouernacio aporta *Oliba.* [f]

Com han de procehir, y proferir ſentencies de torments, y ſis appellã de aquelles. [g] Poden fer verbals de cauſes fins en 20. tit. [h]

§. 13. *De les particulars gracies, priuilegis, y prerrogatiues goſa lo portantveus de Gouernador de Roſſello, y Cerdanya,*

ENcara que en la creacio, y poteſtat general com eſta dit ſia jgual la juriſdiccio poder, y prehominencia dels dits dos Portantsveus empero com ſia diſtincta per Prouincias ſens reſtar ab ſuperioritat lo vn del altre ſe troba que en molts caſos eſpecials, en raho d particulars priui legis, y prerrogatiues te major poder lo dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya quel de Cathalunya preſent empero lo Rey, o ſon Loctinent en Cathalunya.

Eſta differencia en caſos eſpecials entredits dos portantsveus ſe funda en les conſtitucions generals, que lo que eſta diſpoſat per vn no te extencio en lo altre, [i] quãt al fet particular que diſpoſa no en lo demes, y aixi ſe veu vſar lo de Roſſello, y Cerdanya molts caſos que eſtan al de Cathalunya prohibits.

Lo primer es que com eſta dit al §. precedent los dits Portants veus poden euocarſe les cauſes ſols dins la Vegueria, y altrament conexer dels recurſos, y no fora la Vegueria com eſta alli prouat en termens del de Cathalunya. Lo dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya goſa mes que euoca les cauſes, y conex de recurſos interpoſats de tots los dos Comtats eſtant en qualſeuol lloch, y fora de la vna Vegueria, eſtant en la altra, de manera que com ha altre Virrey tota ſa Prouincia li es com a Vegueria, y en eixa poſſeſsio eſta deſde ſa creacio com es notori, y eſtã plens los regiſtres de ſa cort de cauſes euocades, recurſos interpoſats, y altres fets moltiſsims que excerceix juriſdiccio fora la Vegueria, y Ballia com deſpedir lletres de capſou, fer remiſsions, compoſicions, guiatges, concedir territoris als Barons de vna Vegueria al altre, y altres molts cõ eſtan plẽs los regiſtres de ſa cort.

Lo Portant veus de Cathalunya no conex de crims, ni delictes graues per nobles, y generoſos, [k] lo de Roſſello, y Cerdanya ſi, com tinga eſpecial comiſsio, y clauſula en lo priuilegi de excercir qualſeuol juriſdiccio alta, y baixa ſobre Marqueſos, Comtes

a *Ferr. cap. 72.*

b *Ferr. cap. 74.*

c *Ferr. cap. 71.*

d *Ferr. cap. 68.*

e *Conſt. 1. tit. de capturas*

* *Conſt. 10. titol offici de Gouernador.*

f *Oliba. ca. 4. nu. 68.*

g *Conſt. 5. de off. de Gouernador, Ferrer cap. 27. 28. folio 37.*

h *Ferr. capit. 53. folio 41.*

i *Conſt. 3. ala fi tit. de of. de proto. Notari Mier. coll. 10. fol. 119. num. 19 Ferrer. p. p. c. 10.*

K *Ferr. p. p. 43. fol. 40.*

Comtes, Vescomtes, Barós, Nobles, Caualliers, Ciutats, Vniuersitats, y altres de dits Comtats, com llargamẽt en les prouisions apar.

De aqui a mes de coneixer dels crims de aquells, ti a contẽcio entre los Nobles, Generosos, Barons, officials reyals, o altres potents, euoca a sa Audiencia *ex officio*, o de instancia de part les causes de contencio, y en elles se determina, com se troba faedor de Iusticia, com estan plens los registres de sa cort de semblants exemplars. A mes valentse, y vsant del dit poder especial a ell atribuyt proueix captures quant se occor cas a qualseuol potẽt, o Baro, fins a venir fer aprehensio de llurs jurisdiccios, Viles, y Llochs de aquells, y posar en pares reyals, majorment per casos q̃ contrafan a la jurisdiccio reyal, com consta ab molts exẽplars, so es de la Ciutat de Elna, de tota la Vegueria de S. Miquel de Cuixà, S. Andreu de Sureda de Codalet, de Pesillà, de Bula Terranera, de Palaudà, de Sant Genis de Fontaynes, de Ceret, de Arrià, del Soler, vltimamẽt de la jurisdiccio de Vernet, junt a Perpinya, y de altres molts, cõ en los llibres de deliberacions se poden veurer en dites dates. Esta jurisdiccio de fer aprehensio de dites jurisdiccions te atribuyda tãt per raho de sa presidẽcia, cõ tambe en virtut dels estils del Veguer de Rossello,[a] ahõt se aporta la forma se hà d obseruar, y per quins casos se deuhẽ fer dites aprehensiõs, confirmte apres, y manat obseruar per lo Rey Don Felip, ab prouisio *dada a Lisboa a 24. de Ianer 1583.*[b]

a *Estil 10. 13.*

b *Reg. de la Gouer cio del any 1480*

Lo portant veus de general Gouernador de Cathalunya no pot coneixer de sentencia per ell proferida, sino es procehint Viceregia, [c] lo portant veus dels Comtats de Rossello, y Cerdanya coneix, perque los Iutges ordinaris de apellacions en nom, y de part del dit Gouernador pronuncian, y declaran les sentencies de les appellacions, è interposades de les causes, y sentẽcies del Assessor, o Delegats del mateix Gouernador, [d] y en cas quels Iutges de aquells sian suspectes comet lo Gouernador les causes de appellacions aqui vol.

c *Ferrer cap. 41.*

d *Olib. c. 10. n. 14.*

Lo portant veus de Gouernador de Rossello, y Cerdanya coneix tãbe de les appellacions interposades de les prouisions, o execusions, so es per los Clauaris de la Vila de Perpinya, per priuilegi del Rey Don Pere *dat a Perpinya a 5. de Febrer 1353.*

Del Veguer de Cerdanya, y del Vicari de Vrgell coma ordinari se appella, indifferentment al Lloctinent General, o al Gouernador de Rossello, y Cerdanya. [e]

e *Oliba cap. 10. nu. 14.*

Lo portant veus de Gouernador de Rossello, y Cerdanya crea Balles en moltes Viles reyals Veguers en sõ cas, cõ en la Subuegueria d Ribes.

Lo portant veus de Gouernador de Rossello y Cerdanya en lo principi de sa erectio tingue la total jurisdiccio en totes les causes patrimonials, y feudals fins a poder enfeudar, y sols al Procurador reyal tocaua la exaccio, com apar de la prouisio, y priuilegi de Arnau de Eril creat en Gouernador any 1347. Aixi be apres quãt fõch donada jurisdiccio al Procurador reyal resta lo Gouernador com a superior, y supremo en molts casos, cõ se prouarà baix a son lloch, y resta encara ab jurisdiccio.

Tots los Doctors, o Licẽciats voldrã aduocar en la Vila de Perpinya, primer deuhen jurar en poder del Gouernador, o son Locttinẽt de seruar les pragmaticas, y regalies del Rey, è les demes lleys de la terra, y que sempre seran cridats per lo Gouernador acudiran per donarli concell, y aixi se practica.

Tots los officials reyals elegits hãs de excercir lo offici, prestan sagrament, y homenatge en poder del dit Gouernador.

A acostumat desdel principi de sa ereccio fer crides en lo ingres, y discurs de son offici, imposant moltes penes, com apar en los regiſtres de la gouernacio, y aixi be en lo discurs de son gouern, ordenar, estatuyr lo conuenient per la administracio de la Iusticia de tots los Comtats, com apar quant als officials reyals als llibres de les posts de les corts, quant als altres tants exemplars, que tots los regiſtres estan plens, y quant als Notaris *Ferrãdo ab sa prouisio dada a Barcelona a 14. de Iuliol 1413.*

Pot dit Gouernador requerir, è manar als Rectors de les Esglesies dels Comtats de Rossello, y Cerdanya no demanen delma de llana dels homens de Perpinya, com apar en lo priuilegi del Rey D. Pere *dat a Lleyda a 16. Kalendes de Desembre 1346.*

Concedeix cada dia en causes ciuils lletres instauratories, encara q̃sia perẽpta, y finida la instãcia, y ab ellas restaura, y torna al primer estat, tant de dret comu, com per especials priuilegis dels Reys Don Iuan, *dat a Çaragoça a 19. de Setembre 1388. Rey Don Pere dat a Tortosa a 18. de Febrer 1365. Rey D. Marti dat a Çaragoça a 3. de Octubre 1398. Rey D. Alfons dat a Tortosa a 3. de Abril 1420.* y moltes altres prouisions.

Estes lletres instauratories son de gran preheminencia, y quals sian declara *Bouadilla lib. 2. c. 18. nu. 210.*

Pot en tot cas fer prohibicions, y prouisions de grans, y vitualles en les Viles, y terres, com se prouarà a son lloch.[a]

a *Lib. 5. c. 28. §. 1.*

En la creacio fa lo Rey de Gouernador de Rossello, y Cerdanya com apar en los priuilegis de tots los queu son estats, se li dona grans prerogatiues, y preheminencies creant los portant veus del general Gouernador, per lo gouern de sos subdits, en pau, y guerra cometentli tot lo carrech de tots los Comtats, ell sol, y no altre sia president, y deffense la reyal jurisdiccio suprema, y relleue los oppressos,[b] tractat, obeyt, y hõrrat com a tal pera tots, y presidesca, y preseheesca a tots, y qualsevols Marquesos, Comtes, Vescomtes, Barons, Ciutats, Terres, y Vniuersitats, Veguers, Balles, Procuradors reyals, y a tots los demes officials, tant majors, cõ menors de dits Cõtats, sobre los quals, y qualsevols altres, encara que no sian subdits al Rey, forasters, estranys q̃ estigan, y se troben en los Cõtats puga excercir qualsevol jurisdiccio ciuil, o criminal, alta, y baixa mer, y mixt imperi, y si li apar sobre los delictes, encara q̃ meresca pena de mort natural, o mutilacio de mẽbre, remetrer, perdonar, composar, cõcordar, y pactar, y les penes ciuils, y criminals remetrer en pecunies, seruat lo orde de dret q̃ serà de cõcell de son Assessor, [c] acceptats los casos reseruats a la reyal dignitat.

b *Oliba c. 11. nu. 31.*

c *Ferrer p. p. c. 33. fol. 29.*

Que pugan fer generalment totes les demes coses que per aquelles, y cerca de aquelles son dependents, emergents, o necessaries, y vtils, y de qualsevol manera cõuenients, cõ los predeceſſors millor, y plenamẽt han acostumat fer, y exercir, y hã degut.

Lo portant veus de general Gouernador de Rossello, y Cerdanya te ab auctoritat reyal Audiẽcia, y concell forma ab numero d̃ 7. Doctors, y Concellers, qui son los dos necessaris Assessor, y Aduocat Fiscal, y los dos Iutges de primeres, y segones appellacions de Rossello, y Cerdanya, Iutge de Veguer de Rossello, los dos Iutges de Balle de Perpinya, y son Secretari, y Notari. En dit cõcell se resolẽ, y votã negocis tocants a la gouernacio particularmẽt les criminals, y aixi be de la Ballia, y Vegueria essent reladors los mateixos ordinaris, y aixi be los demes casos vrgents, y de importancia, cõ apar en tots los llibres de las delibecions de dit concell. Esta Audiẽcia, y concell es ja formar del priuilegi del

del ſegon Gouernador, qui fonch Arnau de Eril any 1347. En lo qual ſe li donà poder expres de tenir Audiencia, y decidir en ella les cauſes ciuils, y criminals.

De aqui confirmat ab tants priuilegis, y prouiſions reyals, y conſtitucions [a] que han diſpoſat en molts caſos ſobre la forma de dita Audiẽcia, y concell del Gouernador, manant vnesques tinga los dies ordinaris qui ſon Dimars, y Diuendres, com apar *en las dels Reys D. Iuan, dat en Algagera a 8. de Febrer 1393. Altra apres qui fonch del Rey D. Marti, dada a Barcelona a 4. de Abril 1405.* q̃ fes la viſita dels Carcers lo Dijous, o altre dia, y ſols en ella ſe tractaſſen les cauſes dels preſos, en eſtas prouiſions, y priuilegis es tàbe la forma, com los negocis, y cauſes en ella ſe han de tractar, en particular al del any 1393 ahont ſe donà poder al dit Gouernador puga manar als ordinaris ab penes no proſeheſcan en les cauſes ciuils, o criminals, ſino es feta paraula en ſa Audiencia, y coneixer de la queixa, o querela ſe fàra de algun official, fent portar lo proces, ſia ciuil, o criminal, y de concell dels Doctors mane ſe proſeheſca en lo fet, y cauſa, cõ ſe delibera, y cõ mes llarch en dit priuilegi ſe pot veurer, que es ygual al poder que lo Gouernador de Cathalunya te ab los mandatos ſa als Veguers, y Iurges, com aporta *Ferrer.* [b] Conſta a mes ab tantes prouiſions, y priuilegis, pragmaticas, dels Archius del patrimoni reyal, Gouernacio, y Vila de Perpinya, que fan menſio de la Audiencia del dit Gouernado. Eſta Audiencia no te lo de Cathalunya, [c] ſino procehint Viceregia; Lo de Roſſello ſi, encara que no proſeheſca Viceregia, en virtut de dits priuilegis.

En tẽps del Rey D. Felip, com apar del priuilegi del any 1573. cap. 4. ſe volgue formar vn altre concell del dit Gouernador ab major poder lo qual no tingue effecte.

Sobre de dits mãdatos del dit Gouernador *de faciendo verbũ*, han de ſaber los d' Perpinya quey ha vn priuilegi q̃ facilment podria ſer cauſa ſe enganyaſſen ſino aduertian quel Rey Don Alfonſo lo concedi *dat en los Felices Exercits, alberice, a 7. Maig. 1448.* En lo qual fonch per pacte en forma de contracte, jurat per lo Rey, q̃ no pogues dit Gouernador fer dits mãdatos a dits Iurges, ni de iſtancia de part, aqueſta cõcellio, y pacte ſols durà dos anys, per que fonch ſols concedida per empenyo de 3000 ducats li deuia la Vila de Perpinya, ab pacte expres que ſi dins dos anys ſe quitaua fos extinct, la quitacio no la aguera trobada ſi no lo qui agues feta la diligencia que jo, y es que en lo any 1449. ab la ſentẽcia feu la Reyna Dona Maria cap. 8. cõſta que dita quantitat fonch pagada, y ab pacte dit priuilegi extinct, y finit tornàt a reuiurer lo primer, y apres confirmat ab lo priuilegi del *any 1573. dit del nou redres cap. 19.*

Aixi be per molts fets particulars eſtan concedits priuilegis expreſſos, en particular en los mandatos fa als officials inferiors que capturen de mandato contra los homens de Perpinya, han de ſer feta paraula, y deliberacio en ſon concell, *Rey Don Marti ab prouiſio dada a Valencia a 4. de Octubre 1400.*

Las formas, y modos dels caſos ſucceheixen ſe han de tractar en dit concell, eſtan ja poſats llargamẽt en las ordinacions, y eſtatuts de la poſt de la Gouernacio, fets en virtut de priuilegis Reyals per lo mateix Gouernador, y ſon cõcell; y aixi be apar en los llibres de las deliberacions.

Sẽpre que per ſa cort ſe deſpedeixen lletres per qualſeuols officials dels Comtats, Procurador Reyal, Lloctinẽt de Capita General, y qual ſeuol altres, lo Gouernador ſe poſa en primer lloch, y aixi be les de dites

[a] *Conſt. fin. tit. de offi. d' Gouer. cõſt. 9. tit. del examen de Aduocats cõſt. 2. 3. tit. d' Procuradors.*

[b] *Ferrer c. 77. p. p. c. 18. 19. 20. 21. 22.*

[c] *Conſt. 2. tit. de offi. de Gouernador.*

corts que van dirigides a ell, vsa de les paraules *mandamus*, è los altres quant li escriuhen a ell *requirimus*, quant a les de la cort Eccleſiastica, vsa de les paraules ordinaries.

Lo dit Gouernador, y son Assessor, o Commissari acostuman fer Verbals, si be ha de ser en causes ab qualitat de viduytat, pobresa, o pupillaritat, de la qual si es notoria basta sens informacio, com fonch deliberat en son concell altrament no.

En temps de pesta, guerra, Iubileu, y altres fets per son Concell se fan las prorogacions de las corts dels ordinaris, com apar en moltes deliberacions dels anys.

Los tribunals de les corts de primeres, y segones appellacions, y tots los actes de ells van en nom del dit Gouernador; de manera que los Iutges son Assessors de appellacions del dit Gouernador, anomenats ab molts priuilegis. Totes les causes de appellacions dels ordinaris que han de venir en dit Tribunal, nos podan euocar a la Reyal Audiencia, sino es sols ab las qualitats de pobresa, viduytat, y miserabilitat, y seran majors de 300. lliures per priuilegi *del Rey Don Pere, dat a Perpinya a 12. de les Kalendes de Agost* 1344. Y com fonch declarat per lo Infant Carles Primogenit, ab sentencia feta en lo Senat supremo a 5 de Setembre 1461. y per Don Luan de Arago Comte de Ribagorsa, Lloctinent General, ab altra sentencia de 12. de Iuliol 1499. y altres continuades en los llibres de priuilegis de las corts de appellacions de dits Comtats, en les quals apar que foren restituydes dites causes del Reyal Concell a dits Iutges.

En la Audiencia del dit Gouernador en totes les causes menors de 20. lliures, o passades en cosa judicada, o de execucio de pensions de censals, y violaris, o fiscals que serà euocades al Reyal Concell se acostuma, com apar de milanars de deliberacions dir, y manar als ordinaris passar auant, no obstant la euocacio, y lletres inhibitories, com no sia intent del Lloctinent General, ni de sa Reyal Audiècia euocarse dites causes, com expressament exprimeixen ab les mateixes lletres, en les clausules en elles aposades.

Lo poder del Gouernador de Rossello, y Cerdanya en temps de guerra se referirà baix al lib. 4.

Los salaris drets, estipendis, gages, profits, y obuencions de dit Gouernador, son estats differents segõs los tẽps, en vns major salari que altres, tatxat quiscũ en son priuilegi. Lo salari general fonch lo tatxat en la pragmatica del Rey D. Pere de 15. de Febrer 1351. que era de 6000. sous Barceloneſos, cõpreſos los gastos auia de fer anant per la Gouernacio, pagadors de les rendes patrimonials dels Comtats; apres se li aumentà tingues 10000. sous Barceloneſos, cõ apar en la prouisio del any 1443. [a]

Los emolumens de la Gouernacio, com composicions, y lo demes de primer entrauan en poden de vn Receptor particular que sa Magestat anomenaua, [b] apres en poder del Procurador reyal, [c] y aixi cõtinuat fins al present augmentat lo salari al Gouernador a 500. ducats quiscun any, com apar en les pronisions registrades en dita cort patrimonial, y llibres de comptes del Receptor de dites rendes.

Lo poder de dit Gouernador de delegar ses causes, y assumirse Assessors se dirà baix al titol de Assessor.

Per absencia del Lloctinent de Capità general de Rossello, y Cerdanya, lo dit Gouernador resta Capità general *Rey D. Marti ab priuilegi dat en la casa de Bell Esguart, territori de Barcelona a 5. de Abril* 1410.

Lo Gouernador de Cathalunya no

a *Reg. 29. fol. 130.*

b *Reg. 2. fol. 95.*

c *Reg. 28. fol. 23.*

no pot estar sino quatre mesos quiscun any dins vna mateixa Vegueria, y en lo lloch ahont residirà la Reyal Andiencia. Per lo qual fonch disposant las constitucions dels Reys Don Ferrando any 1503. Phelip 1547. [a] lo Gouernador de Rossello, y Cerdanya fa sa residencia cótinua en la vila de Perpinya, y en ella te sa audiencia formada com esta dit.

a *Const. 20. 13. titol de offici de Gouer.*

§. *De les coses, y casos prohibits als Portants veus del general Gouernador.*

LOS casos que expressamẽt son prohibits als dos Portants veus del general Gouernador de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya son los seguents.

b *Leg 1. C. sine jussu Principis Cali. Marg. fisc. dub. 8. Casan 219.*

Primerament tots aquells que estan referits en los casos estant lo Rey, o Primogenit, o Lloctinent, o Gouernador general en la Prouincia, o Vegueria, o Ballia de les quals encara que sian absents no podan sens llicencia del Princep, o Lloctinent general imposar pena extraordinaria corporal, o de bens lo que sols toca al Princep. [b]

c *Ferr. p.p. c. 35. fol. 38. c. 79.*

No podan commutar sentencies criminals ja proferides, lo que sols toca al Princep, ja que no sia en elles reseruat arbitre, en tal cas podrian tambe qualseuol Iutges, y de Barons. [c]

d *Oliba de jure fisci c. 3. nn. 41.*

e *Ferr. c. 40. fo. 39.*

No poden excercir les regalies preuingudes per lo Rey, o son Loctinent encara que procehescan Viceregia, ni tambe aquelles majors que sols se poden excercir per lo Rey, Loctinẽt general, Primogenit, o altre les quals tenen abdicades encaraque prosehescan Viceregia. [d]

No podan coneixer de sentencies per ells proferides. [e]

No podan traure los processos de la Vegueria, o Ballia. [f]

f *Ferr. c. 40. fo. 39. Miet. 1. p. fol. 167.*

No podan habilitar per obtenir beneficis, o officis publichs contra priuilegis. [g]

g *Ferr. c. 36. fol. 39.*

No podan fer remissions sens consell de Assessor. [h]

Notaris, ni Porters sens la presencia de ells no podan anar, ni fer inquisicions de crims. [i]

h *Ferr. p.p. cap. 33. folio 38.*

No podan firmar lletres de justicia tocant a interes de part deduyble en judici, [k] sino es citada, y oyda la part. [l]

i *Ferr. p.p. capit 29. folio 37.*

No podan euocarse les causes sino ab los requisits dalt referits, ni en los cosos prohibits segons los priuilegis de les mateixes Vniuersitats com dalt esta prouat.

A mes no podan tots aquells casos que per priuilegis particulars de les Ciutats, Viles, y llochs los es prohibit, com per exemple en lo Gouernador de Rossello, y Cerdanya quant a la Vila de Perpinya en tants casos dalt referits assenyaladament no fer captura de mandato contra homens de Perpinya sino feta paraula en son concell, [m] no coneixer via ordinaria dels casos, y jurisdiccions dels officials ordinaris de Perpinya, [n] com del Balle Rey Don Martí ab prouisio *dada a Barcelona a 29. de Maig* 1409.

k *Const. com prevaldria titol de offici de Gouer.*

l *Ferr. p.p. cap. 51.*

No pot fer albarans, ni dar llicencies per traurer dels Comtats, ni de la Vila de Perpinya Peix, ni altres cosses que causen carestia sens consentiment dels Consuls de Perpinya, sino de les que esta en consuetut de donar com apar en lo priuilegi del Rey Don Pere *dat a Gerona a 20. de Abril* 1358.

m *Dalt §.*

No pot entrometrerse del regiment de la Vniuersitat de Perpinya Rey Don Alphonso ab priuilegi dat los felices excercits contra plumbinum *a 6. de Agost 1448. ala fi.*

n *Dalt §.*

No pot traurer gent de Perpinya encara que succeis tenir de fer excercit, que nou tracte ab los Consuls

perques puga certificar plenament del numero de les persones han de restar en custodia deffensa de la Vila per lo que podia succehir Rey Don Iuan ab priuilegi *dat a Valencia al primer de Mars 1394.*

No pot fer Alguatzir sino ques ha de acontentar del seruey dels ordinaris Rey Don Alphonso *dat al Castell nou de Napols a 24. de Octubre 1452.*

En sa cort, ni escriuania no si podan denunciar tersos, ni clams Rey Don Alphonso *dat al Castell nou de Napols a 24. de Octubre 1452.*

No pot donar licencies als estamets de Perpinya de cõgregarse sens official Reyal com semblants licencies tòquen al Rey sols, Rey Don Marti *dat a Barcelona a 6. de Setembre 1409.*

No pot fer proces de pau, y treua contra home de Perpinya Rey Don Pere *priuilegi de 13. de Dezembre 1370.*

Los mandatos del Gouernador per los officials inferiors no escusa a tenir taula sino ab los requisits del priuilegi del Rey Don Marti *dat a Valencia a 4. de Octubre 1402.*

No pot ningu dels casos q̃ baix sõ prohibits a tots los officials Reyals.

No pot proceyr contra ningu sino es dades deffenses Rey Don Iuan ab prouisio *dada a Aljatzir a 11. de Febrer 1393.*

No pot euocarse causes criminals de vassalls de Barons, encara que sia de instancia depart ab pretexto de viduitat, ho altre com fonch declarat en lo Reyal concell ab sentencia *a 26. de Nouembre 1627.*

No poden dits dos Portants veus de Gouernador fer cõposicions sino satisfeta la part leza primer *Berart cap. 13. num. 8.* ni composar en casos prohibits de constitucio nu. 14.

No poden despres de proferida sentencia composar lo reo encara que y aja justa causa num. 19.

No poden procehir en res sens concell de Assessor, y Aduocat fiscal altrament poden esser syndicats en la visita num. 29. a *Mier. in c. preterea n. 15. col. 6. i. pr. pa. fol. 168.*

No poden excercir, ni continuar les regalies comensades per lo Loctinent general sino sols aquelles que estan en consuetut. a

Tots los demes actes, y casos tenen prohibits, y poden esser Sindicats aportan nostres pratichs *Ferrer Mieres*, y los demes assenyaladament ara de nou lo Doctor Gabriel Berart *in especul visit. cap. 13. per tot.*

§. 15. *Dels Assessors ordinaris y dels Comissaris, y delegats dels Portantsveus de general Gouernador de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

LA creacio dels Assessors ordinaris que donarẽ los Reys als dos Portantsveus de general Gouernador de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya es tant antiga com la dels mateixos Gouernadors la del Assessor del de Cathalunya fonch

La del de Rossello, y Cerdanya fonch Iaume Desfar donat al primer mateix Gouernador Guillem de Bellera, aquest offici fonch de principi de vida apres triennal com apar en la pragmatica de Ferrando feta a Perpinya a 30. de Setembre 1493.b Apres torna crearse de vida, y aixi se es continuat. Aquest Assessor era tambe de les causes de appellacions *pragmatica del Rey Don Pere de 15. de Febrer 1351.* fins lo temps del Rey Don Iuan que ab prouisio *dada a Barcelona a 16. de Febrer 1390.* b *Reg. 32. folio 11.*

Prouehi que los dits dos officis fossen separats, y se regissen per dos persones lo vn de Assessor lo altre de Iutge ordinari de appellacions, aixi be lo dit Assessor del Gouernadora Iutge del Patrimoni Reyal com

com consta a la *pragmatica del Rey Don Pere dada a Perpinya a 15. de de Febrer 1351.* Apres aixi be se separaren dits officis, y restà lo de Assessor sol encap devna persona, y aixi se es continuat com se poden veure las prouisions dels queu son estats registrades en los Registres del Patrimoni Reyal dels Comtats, [a] lo dit Assessor del Gouernador de Rossello podia fer Loctinent com apar en la prouisio del Rey Don Marti *dada Barcelona a 5. de Setèbre 1409* y aixi be lo de Cathalunya. [b]

Ames de estos Assessors ordinaris tenen, y crean dits Gouernadors Comissaris, y delegats ab la forma ques explicara al §. seguent vns, y altres han de ser Cathalans, o de Rossello, y Cerdanya, [c] lo Assessor de Cathalunya no pot esser del Reyal concell sino persona, y offici distinct. [d]

§. 16. *Del offici, y jurisdiccio dels dits Assessors, y Comissaris.*

LO offici, jurisdiccio, y poder dels Assessors en tot lo que te respecte a dret comu aporta llargament *Chasanao,* [e] en lo que toca ha nostres lleys municipals es que son los Iurges, y Concellers ordinaris dels dits Gouernadors, los quals deuen jurar, en lo ingres del offici abans de vsar jurisdiccio com aporta *Mieres, y Ferrer,* [f] lo poder, y jurisdiccio tenan es sols la quels donan los Portants veus en quiscuna causa, sols la poden excercir present los Gouernadors que ab sents aquells no poden fer ningun acte d jurisdiccio, [g] tenè de seguir los Gouernadors, cõ apar en la constitucio del Rey Don Ferrando. [h]

Los dits Gouernadors, o Portantsveus en falta, yabsencia de dits Assessors poden posar Loctinent, y ab quins requisits aporta *Ferrer,* [i] y aixi delegar y cometrer les causes en particular als doctors los apar cõ se observa en lo portantveus de general Gouernador de Rossello, y Cerdanya lo qual comety delega les causes al Doctor de son concell li apar, y aquell en aqueixa causa li es Assessor, estos tenan sola jurisdiccio comesa, y no poden subdelegar. [k]

A mes pot, y acostuma lo dit Portantveus de Rossello, y Cerdanya per carencia dels ordinaris, y de impediment en cas no ajan creats tinents ells, crear Regents fins que per lo Rey, o Loctinent sõ creats, y aixi be anomena Aduocats fiscals per falta del ordinari. [l]

Aixi be quant los jurges ordinaris de appellacions son sospectes, o y ha carencia, delega les causes de appellacions com las de la gouernacio, esta potestat vsa per esser President de la Prouincia al qual toca prouchir als subdits no estigan sens Iurge, [m] y aiyi per defecte, y falta dels ordinaris pot fer dites comissions, o ell coneixer de dites causes, [n] estas delegacions, y comissions cessan venint loordinari, o cessan son impediment. [o]

Tant los Assessors ordinaris com los Commissaris, y delegats tenen sols poder en los casos tocan als Gouernadors totes les prouisions fan en nom de Gouernadors en particular quant ala vila de Perpinya fonch proferida sentencia en lo Reyal cõcell a 27. de Maig 1542. [p] eny ab la qual foneh prouchit quel Assessor del Gouernador no fassa verbals de les causes tocan als ordinaris Veguer, y Balle sino es feta primer enunciacio ab qualitat, y ques reba la informacio verbal, y en escrits, y com en ella apar.

Los dits dos Assessors ordinaris tenen offici de preheminencia, estimats, y honrrats, en tots los actes portan cota, y insignia de Doctor del Rey al cõcell, tenen salari de publich

a *Reg. 10. folio 31. Reg. 16. folio 122. 106 Reg. 2. folio 70. Reg. 32. folio. 9. Reg. 18. folio 30. Reg. 24. fol. 126. Reg. 32. fol. 121. 124. 129 146. Re. 33. folio 189.*

b *Const. 5. 10. tit. de offici de Gouer na. Ferr. cap. 90. p. p. y ca. 7. fol. 34.*

c *Ferr. cap. 87.*

d *Ferr. cap. 88.*

e *Casan in Catha glo mũ di 7. pa. concide. 27.*

f *Mier. 2. p. col. 9 fol. 100. Ferrer. p. p. ca. 6. 89. cõst. 5. 10. tit. de off. de Gouer.*

g *Ferr. p. p. c. 52. folio 4.*

h *Const. 10. titol da offici d Gouer. Ferrer cap 90.*

i *Ferr. p. p. c. 91. y c. 6 fol. 34. c. 17. num. 2.*

k *Ferr. c. 46. folio 40.*

l *Ferr. p. p. c. 81.*

m *§. 2. vers. illud vers. nõ enim nouel. de adminis tra. Rebuff. in prax benef. lib. 3 tit. de Simõ in re sig. n. 30.*

n *L. si forte ff. de offici presidis.*

o *Bal. in l. 1. §. Cõ sules 2. n. 4. titol de offici Consul. Tiraq; in trac. cess. causf. num. 4. verb. comis. jud. in trac.*

p *Re. 34 f. 28 Re. 33 f. 134.*

blich, a mes dels d' les causes corrèts, lo de Cathalunya presideix als Doctors del Reyal Concell quant hi ha Viceregia.

Les demes coses, y obligacions tocants a dits Assessors, se podē veure *a Ferrer, Mieres, Berart,* [a] y demes practichs.

a *Berart c. 13. nu. 35. in spe cul. visit.*

§. 17. *Dels demes officials, y ministres dels tribunals de las gouernacios de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

AMes dels dits Assessors tenen dits Gouernadors Aduocats Fiscals creats per lo Rey, votan despres del Relador, lo de Cathalunya procehint Viceregia no fa numero de vots, sino es sia Doctor del reyal Concell, [b] en altres fets si, està rebut en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya que los Aduocats Fiscals fan numero de vots, com se prouara baix.

b *Ferrer c. 82.*

Es hi tambe lo offici de Alguazir en lo de Cathalunya, [c] quel de Rossello, y Cerdanya ho te prohibit ab expressa prouisio, sino ques ha de valer dels ordinaris, com està prouat dalt. Son los Notaris, Secretaris, y Escriuans de la cort, los emolumēts de dites corts son del patrimoni reyal, de aquells empero lo Rey ne ha fet merce a differents persones qui tenen establiment, y concessio reyal, com està registrat en los Archius, que seria cosa enfadosa referiro, lo offici, salaris, tatxes, y demes coses tocants als Secretaris, y Notaris de dites Gouernacio, estāt ja ordenades en particular las de Rossellio, y Cerdanya en los llibres impressos intitulats llibres de tatxes de les corts, y com se prouara baix al titol general dels Notaris.

c *Const. 4. tit. del offi. de Alguazits.*

Crean tambe dits Gouernadors porters ab los salaris aporta *Ferrer.* [d] Lo de Rossello, y Cerda crea a mes dos Verguers, com apar en las pragmaticas del Rey Don Pere *dada a Perpinya a 15. de Febrer 1351.*

d *Ferrer p. p. c. 54. fol. 51.*

Esta pragmatica sols li donà poder de crear vn Verguer ab salari de 300. sous Barcelonesos, apres en virtut de nouas prouisions, e se li donà poder de crear dos ab salari de 18. lliures del patiimoni reyal.

e *Reg. 12. fol. 5. 17. Reg. 22. f. 87. lib. ordi. del Balle de Perpinya fol. 205. lib. 8 veguer fol. 78. col. 2. fol. 115.*

§. 18. *Del origen, y creacio dels officis de Balle General de Cathalunya, y Procurador Reyal dels Comtats de Rossello, y Cerdanya, y dels demes officis que a ells estan encorporats.*

JA està prouat als capitols precedents, que lo Rey mes senyalat que procurà augmentar sa familia, casa, y cort ab officis magestosos, y nobles officials fonch lo Rey Don Pere [f] Quart de Arago, y Tercer de Cathalunya, Segon de Rossello, y Cerdanya, lo qual ja del principi de son gouern que fonch lo any 1335. manà inuestigar ab gran cuydado, y diligencia de quins, y quals officis, y magistrats, y quines ordinacions per ells tenian fetes los Reys estranys, en particular lo de Anglaterra, y França, dels quals formà nou gouern, y officis en sa casa, y cort, y per la obligacio de quiscū offici feu particulars ordinacions, que apres foren anomenades ordinacions de la casa Reyal per sos domestichs, y cort, recondides en lo Archiu reyal de Barcelona, y en poder del Protonotari. [g]

f *Olib. de iure fisci cap. 7. nu. 4.*

Dels mes antichs officis ques troban de les ordinacions de aquest Rey foren dos ab titols, so es de Balla General de Cathalunya, y Procurador reyal dels Comtats de Rossello, y Cerdanya.

Lo origen de estos dos officis, y aixi be de la Ballia General de Valēcia, quels tres son vns matexos creats

g *Oliba c. 3 n. 15. 16. 53. Mieres colla. 6. q. 23. del Rey Dō Pere. 3. en la cort de Monço.*

creats per vn mateix Rey, lo vn a similitut del altre casi en vn mateix temps, com apar de totes les pragmatiques, y prouisions per ells fetes, que quant a constitucions generals de ells nos fa mencio, nis reben per oficials de la patria fins lo any 1423. en la constitucio de la Reyna Dona Maria, [a] empero abans, com a officials de la casa del Rey ja estauan creats, y per ells ordenades prouisions, y pragmaticas seguents Rey D. Pere *dada en Barcelona als Idus de Iuliol* 1340. eregi lo offici, y tribunal de la Ballia general del Regne de Valencia, atribuyntli jurisdiccio, y exempcio, augmentantla apres ab altra pragmatica *dada a Tamarit de Litera a 7. de Abril* 1384. *Altra dada a Barcelona a 15. de Febrer* 1386. Casi lo mateix temps eregi lo tribunal de la Ballia General de Cathalunya, que abans sols eren Thesorers, y Procuradors de les rendes reyals.

a *Const. 1. tit. de offi. d Balle General Olib. c. 7. nu. 5.*

Les primeres pragmatiques se te noticia de la ereccio foren tres, *dades a vn mateix dia a Barcelona a 4. dels Idus de Iuliol* 1347. dirigides a Pere a Costa Balle general, en la primera donant ampliſſim poder al Balle General sobre bens patrimonials per conseruarlos, y defensarlos. La segona sobre coses Fiscals, y pertanyents al Fisch reyal per defensarles, y demanarles. La tercera sobre totes coses feudals, y emphiteuticaries. [b]

b *Olib. c. 7. n. 4. 5. de iure fisci.*

Per lo qual anaren apres los Reys establint differents pragmatiques, com la del Rey Don Alfonso *dada en Valencia a* 20. *de Agost* 1417. ab la qual exten las ditas pragmaticas de la Ballia General de Valencia que tingan tambe lloch, y se obseruen en la Ballia General de Cathalunya, com sian vns mateixos tribunals.

En temps de la ereccio de dites dos Generals Ballias, los Comtats de Rossello, y Cerdanya estauan en poder dels Reys de Mallorca, separats de la Corona de Arago, en los quals tenian los Reys particulars officials destinats per la exaccio de les rendes reyals, tant per coses de feus, cõ de amortitzaciõs, senyorias directas, rendes, y altres drets, com apar en tantes pragmatiques, en particular en la del Rey Don Iaume *dada a Perpinya a las nonas de Mars* 1294. [c] y altres anomenats los officials ab titols de Thesorers, [d] Procuradors, y altres fins que dits Comtats tornaren a la Corona en temps del Rey Don Pere, lo qual en lo any 1341. a 14. de Febrer, [e] y apres a 15. de Febrer 1331. ab altra pragmatica dada en Perpinya, ordenà que en los Comtats de Rossello, y Cerdanya se se creassen dos Procuradors reyals distincts de la Ballia General de Cathalunya sens inferioritat della, ni a sos officials, lo vn natural de la Vila de Perpinya, y lo altra fora los Comtats, y que en Cerdanya fos vn Lloctinent de dits Procuradors reyals, en Conflent altre qui exercissen los officis en absencia dels dits Procuradors reyals, apres entra la creacio del Tinent de Perpinya, y altre de Cobliure.

c *Llibre me. fol. 39.*

d *Reg. 1. fol. 19.*

e *Reg. 20. folio 21.*

f *Reg. 20 fol. 11.*

Ab dits officials fonch gouernat lo patrimoni reyal fins lo any 1360. en lo qual dit Rey prouchien Procurador reyal a Iuan Vola, [f] y estatuy que de aqui al deuant noy agues sino vn Procurador reyal, y de ell als demes foren creats las prouisiõs, dels quals son registrades en los registres de la procuracio reyal. [g]

g *Reg. 19. fol. 1. reg. 6. fo. 297. reg. 18. fol. 108. reg. 10. f. 82. reg. 26. f. 107. reg. 32. f. 149 reg. 11. f. 24. 69. reg. 12. f. 69. reg. 33. fo. 29. 73. 164. reg. 1. fo. 58. 12. 26. f. 10. 13. reg. 32. f. 184. 350*

En confirmacio, y augment de la creacio, y jurisdiccio del dit Procurador reyal, y de les exempcions ha de gosar foren establides per lo mateix Rey, y altres tãtes pragmatiques dels anys 1361. 1376. 1384. 1386. Rey Don Iuan del any 1384. altra del Rey Don Alfonso, *dada a S. Culgat a 24. de Octubre 1419. altra del Rey Don Ferrando dada a Barcelona a*

na a 15. de Octubre 1493. Altra del mateix Rey dada en la Ciutat de Granada a 27. de Iuliol 1499. Ab la qual se estatuy que com los officials de las Ballias Generals de Valencia, y Cathalunya, y de la procuracio reyal de Rossello, y Cerdanya sian vns mateixos encara que tingan differents titols, y noms per so exten, y amplia totas las pragmaticas de ditas Ballias que tingan tambe lloch en dita procuracio reyal, confirmant les apres ab altra pragmatica *dada en Valladolid a 30. de Mars 1509.* dins la qual son incertades casi totes les sobre mencionades. [a]

a *Reg. 31. folio 20.*

En obseruansa de elles, y de la jurisdiccio, y exempcions dels dits officials sobre differents contencions, pretenent los Gouerdadors, y altres officials reyals exercir ab ells jurisdiccio foren proferides dos sentencies reyals, la vna per la Ballia General de Cathalunya del Infant Don Henrrich, Llochtinent del Rey Don Ferrando Segon *dada a Barcelona a 7. de Nouembre 1486.* La altra per la procuracio reyal de Rossello, y Cerdanya del Marques de Lombay, Don Francisco de Borja Llochtinent General *dada a Barcelona del any 1539.*

Reg. 5. fol. 24.

Reg. 34. fol. 19.

Entraren apres las comfirmacions del Emperador Dō Carles, ab pragmatica *dada en la Ciutat de Curua a 11. de Maig 1520.* y altra de la Reyna Dona Isabel *dada a Ocanya a 15. de Febrer 1531.*

Las ditas son las pragmaticas capitals, y principals dels officis de la Ballia General, y procuracio reyal en las quals apar, com al principi sols tenian la exaccio de les rendes, y bens patrimonials, y com apres sels anà concedint jurisdiccio, y exempcio, com en lo discurs constarà, restāt eregits dos tribunals sols per cōseruacio, exaccio, y administracio de totes les regalies patrimonials que son los bens, y patrimoni quel Rey te en los Comtats, sens inferioritat lo vn al altre, ni poder lo vn en lo districte del altre, sino quisca superior en sa cort, [b] priuatiuament per tots los altres officials reyals, [c] de manera que sols en les corts de ells se podan tractar les causes patrimonials agent, o deffenent lo Fisch patrimonial, cōtra Laychs, y Ecclesiastichs, [d] com se prouara.

b *Oliba c. 14. nu. 123. 124 125.*

c *Berart c. 15. n. 3.*

d *Cali. Marg. fisci dub. 8. cas. 172.*

§. 19. *Dels officis de Mestre de Aygues, Mestre de Ports; Mestre de Forests, Commissaris de amortitzacions, y altres que foren vnits, y encorporats en los dits officis de Balla General, y Procurador Reyal, y dels demes officials dels dits Tribunals.*

LA administracio de tot lo patrimoni reyal dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya era diuidida al principi en sis officis, distints, y differēts, y quisca ab son poder, y jurisdiccio creats, è instituyts en differents temps, y Reys so es per totes les cosses tocants al patrimoni, y rendes eran lo de Balla General, y Procurador reyal. Per totes les cosses feudals, y senyories directes era altre anomenat Procurador Feudal, al qual sols tocauan las capbreuacions, y demes cosses annexes. Altre per exigir los drets de amortitzacions, aquestos eren dits Commissaris Generals de amortitzacions, o amortitzadors generals en Rossello, y Cerdanya. Altre per lo de les Aygues pluuials, veuials, y altres dits Mestres de les Aygues. Altre per guarda, y deffensa dels ports, y passos, y eixides dits Mestres de ports. Altres qui erē dits mestres de forests per les guardes, y prohibicions dels boschs, y cassa, tots estos officis patrimonials,

trimonials hi auia, ſens tenir inferioritat lo vn al altre, com del offici de quiſcu baix ſe dira, tots eſtos apres ab differents pragmatiques ſe vniren, y incorporaren en los officis de Balle general, y Procurador reyal, demanera que ſon regits per vna perſona, y entelos tots baix de dits officis de Balle general en Cathalunya, o Procurador reyal en los Comtats de Roſſello, y Cerdanya ſi be ells ſe intitulan ſegons los actes del titol del cas ſucceeix.

Tots ells, y quiſcu tenia sō Iutge, y Notari apres ſe ſon vinguts a reduyr als officials ordinaris de la Ballia, y procuracio qui ſon los tinents, eſtacionaris, Aſſeſſors, Iutges, Aduocats fiſcals, Procuradors fiſcals, Reſeptor, Notaris, Obrers, Guardes, Parters, Saigs, Nuncios, Foraſters dels Boſchs Reyals, Portafeixos, Corredors, y altres anomenats quant als de la procuracio reyal de Roſſello, y Cerdanya a les pragmatiques dels Reys Don Pere *dada a Perpinya a 15. de Febrer 1351. Rey Don Alphō ſo dada a Sant Culgat a 24. de Octubre 1419. Rey Don Ferrando dada a Barcelona a 15. de Octubre 1493. altra del any 1414.* [a] ſobre lo conſeruador general.

a *Reg. 24. fol. 142.*

En les quals pragmatiques ſe poſa la exſecucio de ells dels demes ordinaris, y ſubjectes als dits Balle general, y Procurador reyal reſpectiuament, ſi be apres molts de ells foren trets de la exempcio com los Arrendadors, y altres en la conſtitucio de la Reyna Dona Maria del any 1413. y com ſe prouara baix.

Per quiſcu tribunal tenen vna caſa particular ahont com ha Atchiu Reyal tenen recondides, [b] totes les eſcriptures tocants ala adminiſtracio dels officis de les quals nos poden traure ningunes eſcriptures ab les pœnes apoſades quant ala procuracio Reyal de Roſſello, y Cerdanya en la prouiſio regiſtrada al R. 7. f. 15.

b *Reg. 1. fol. 46*

Aixi tenen altres caſes, y llochs per les exaccions de les lleudes, y altres drets com en la vila de Perpinya la caſa dita del pes del Rey *pragmatica de Ferrando dat a Barcelona a 15. de Octubre 1493.*

Dites corts tenen particulars ſagells per tots los actes e omapar en *pragmatica del Rey Don Martide 12. de Dezembre 1398.* [c]

c *Reg. 2. fol. 49.*

§. 20. *Dels bens patrimonials Reyals per los quals ſon los officis del Balle general de Cathalunya, y Procurador Reyal dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya.*

LOs officis dels Balle general de Cathalunya, y Procurado reyal de Roſſello, y Cerdanya ſols era el principi per cullir, y rebrer les rendes reddits Reyals, y apres foren ampliats ala cognicio de les cauſes del Reyal patrimoni, y tota ſa adminiſtracio, [d] ſon los mateixos officis del Procurador del Ceſar de dret comu, y aixi mateix lo patrimoni Reyal lo mateix quel patrimoni del Ceſar, [e] demanera que tenen lo mateix poder, y juriſdiccio, y ames lo que ſels es atribuyt ab particulars prouiſions pragmatiques, y priuilegis eregir vn tribunal ordinari aſoles per dites cauſes deſmembrat de la juriſdiccio ordinaria vniuerſal.

d *Oliba ca. 4. nu. 53.*

e *Oliba c. 14. nu. 124.*

Lo que ſe enten, y veu prouat en lo fonament de la juriſdiccio que ſon les prouiſions, priuilegis, y creacions ſa lo Rey en les quals expreſſa tots los caſos tocants als dits officis, y conforme las generals pragmatiques que per ells ſe han eſtatuydes, totes ſe venen reduhir en general, y eſpecial a la conſeruacio y adminiſtracio del patrimoni del Rey

dels Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya q̃ conſiſteixen * en Caſtells, Viles, Llochs, termens, rocas, montanyes, juriſdiccions, feus, paſquers, boſchs, ſenyories directes, y drets feudals, y dominicals, caſes, palaus, platſes, eſcriuanies, rendes, censos, censals endecimes, lleudes, ciſes preus, arrendaments, drets de naus, patronats, y rendes en beneficis, emoluments de les corts, pœnes, bẽs vagants, bens de rebelles, drets de quint de hoſt, y caualcades, drets de amortitzacions, y altres molts.

* *Oliba c. 14. nu. 124. 125 126.*

Tots los Caſtells, Viles, Llochs, termens, rocas, montanyes, y juriſdiccions de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya al principi eran del Rey, y ſa corona de la qual ab differents titols foren deſmembrades ab donacions, vendes, conceſsions, y altres titols que ſon los que poſſeheixen avuy los barons, vnes en feu, altres allodials ſegons los pactes dels titols com dalt eſta prouat. Totes les quals eſtan encara en feu del Rey per raho de la ſuprema ſenyoria, y en elles te la intencio fundada, y tots los feudataris eſtan obligats ſegons los pactes de la enfeudacio, y generalment los que dalt ſon referits. [a] En elles te los drets, y ſenyories feudals en particular los foriscapis, y lluyſmes de alienacions que es la tercera part del preu com apar en noſtres conſtitucions. [b]

a *Cap. 1. §. 1. ala fi.*

b *Conſt. item ſobre lo lluyſme titol tit. drets feudals.*

Totes eſtes ſenyories ſe adminiſtrã per dits Balle general, y procurador Reyal ſe entenſols en lo que es reconeixer lo feu que en los demes actes de juriſdiccio eſtan ſubjectes als altres officials ordinaris deſtinats per lo excercici d'la juriſdiccio ſoles ſols reſtan los dits officials patrimonials ab juriſdiccio en vaſſalls en aquelles Baronies ahont lo Rey la exerceeix com ha Bãro, com per exemple ſe veu en Cathalunya en tantes Viles, y Llochs, en Roſſello, y Cerdanya, ha Opol, Tologes, Corſaui, y altres ahont excerceixen los dits officials patrimonials juriſdiccio cõ ha Barons, [c] creãt Balles punint los delictes via ordinaria, y aixi be en aquelles ahont, hi ha poſada empara Reyal. [d]

c *Regiſt. 21. f. 30. 34. 90. reg. 6. f. 130. reg. 7. f. 176.*

Los paſquers, boſchs, ſenyories directes, y demes referits ſon tambe patrimoni Reyal no tots los dels Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya ſino ſols aquells quel Rey proua la ſenyoria, que altrament en ells no te la intencio fundada com en les feudals, y juriſdiccio, per quãt ſe preſuman allodials, y liberas ſinos prouan ab ſeruitut, y obligacio cõ apar en las q̃ reb la Ballia general, y procuracio reyal ab tantes regoneixenſes que tenen en los Archius que ſeria gran prolixitat referirles,

d *Reg. 33. folio 83 84. 85.*

Los drets de eſtes ſenyories ſon differents dels feudals, ſon ſegons los pactes, y faltãt lo pacte de la conſuetut de la terra majorment ſi ſon vilans, los foriſcapis en vna terra ſon la ſinquena, en altra la ſizena part del preu, y de altres maneres que conſtan dels Eſcriptors, Solſona, Socarrats, Paguera, y altres. La cobranſa, y exactio deſtos drets toca ha dits officials, y quant als foriſcapis tenen prohibit fer gracia, ſino exigir los integrament com apar en les pragmatiques dels Regiſtres 4. folio 10. Regiſtre 25. folio 58.

Quant als Cẽſos, y particular ſi sõ vilans nos poden luir, ni quitar per los quil fan, prouiſio del Rey Don Juan feta en Perpinya a vint, y vuyt de Setembre mil quatre cents ſetanta, y tres Regiſtre 26. folio cent ſetanta ſet,

Les rendes, y drets reyals com en les lleudes, gabelles, impoſicions ciſes, cenſals, vendes de herbes, les menes de or, y plata de tots los Comtats ſon del Rey, y ningun Baro las te ſino ab eſpecial conceſsio, [e] lo mateix es de les deueſes, cenſos, bans, y altres eren &c. totes del Rey

e *Cancer tho. 3. ca. 13. nu. 311.*

Rey apres ſe anaren concedint a les vniuerſitats, y particulars, y reſtaren al patrimoni Reyal las particulars que avuy exigeixen aſſenyaladamẽt les lleudes de totes coſes per elles te eſtablides lo Rey moltes pragmatiques, y prouiſions com apar en los regiſtres de dits Archius les mes principals quãt a les lleudes dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya ſon del Rey Don Alphonſo any 1449. [a] altra del any 1405. [b] de totes elles, y ha particulars tarifas, y arrendaments, y eſtan obligades ha pagar tots generalment exceptats ſi per particular lley, ho priuilegi ſon exempts, y lliberts com ſe dira baix al titol de franqueſes.

Los bens vagants ſon aquells que no tenen legitim ſenyor ſon del patrimoni Reyal com ha regalies patrimonials tant de dret comu, [c] cõ pragmatiques, y prouiſions del Rey Don Iuan del any 1460. [d] y altres, [e] de Don Ferrando del any 1493. c. 1. baix dels bens vagants ſi com prenen les lleñes quels Rius, y Mar portan per inundacions, y altrament dits aygualeixos, [f] y tots los deimes bens que no troban verdader ſenyor com theſors, y altres.

Los drets que exhigeixen en los ports dits drets d' meſtrat de ports d' les coſes paſſan ſon del patrimoni Reyal, com apar en les pragmaticas, y prouiſions regiſtrades en dits Regiſtres, [g] aſſenyaladament del Rey Don Phelip *dada a Monſo a 10. de Nouembre 1547.* [h] Totes les aygues com ſe dira baix, y aixi be tots los drets fiſcals, com ſon bens de rebelles, y enemichs, drets de quint de hoſt, y caualcada prouiſio del Rey Don Phelip de 10. de Nouembre 1547. y altres, [i] bens ques lleuan als indignes dels contrahents nupcias inceſtes dels condemnats, y proſcrits, ſalines, y vectigals de las ſals, los bens dels condemnats per crims de leza mageſtat, treſors, mines de or, y argent, courer, ferro, y les demes com llargament ſe pot temer en *Borrello*. [k]

Dret de les naus per milanar de ſalmes, [l] y tants altres drets, y rendes que ſeria meneſter fols vn llibre per referirlos, les pragmatiques, y prouiſions que per elles ſe ſon fetes en general, y en particular com conſta en dits regiſtres, ſols per remato me acontentare fer mencio del que no es tant notori, y entra en lo numero de bens patrimonials que ſon los patronats no ſols de les prelaturas de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya: ſino tambe de moltes beneficis particulars, y ames moltes rendes, y drets ſobre ells, en ells te lo Rey en vns ſola la preſentacio, en altres tambe la collacio, [m] y per exemple notare los quel Rey te en los Comtats de Roſſello, y Cerdanya baix de ſon patronat, y patrimoni Reyal dels quals ſe pendra la proua per los deimes de Cathalunya que conſtan en los regiſtres d' la Ballia general. En lo Caſtell de Perpiña, y ha ſis beneficis y vna eſcolania fundats per lo Rey Don Iaume ab acte fet en Perpinya al primer de Iuny 1340. aſsignant les rendes, [n] anominacio, y collacio del Rey.

En la Eſgleſia de ſant Iuan tres beneficis fundats en la mateixa fundacio apreſentacio del Rey collacio del Bisbe, [o] y aixibe altres dos beneficis fundats en dita Eſgleſia, [p] en la Eſgleſia d' noſtra Senyora del põt vn benefici, y vna Eſcolania que funda la Reyna Eſclamunda de Mallorca en ſos codicils fets a 9. de les kalendes de Abril 1312. [q] en ſant Iaume, y ſanta Magdalena de Perpinya dos beneficis, [r] en ſanta clara, y ſanta Magdalena tres beneficis, [s] en la Eſgleſia del Caſtell de Tautavll altre, aſsignada la decima. [t]

En la Eſgleſia de Sant Matheu de Perpinya, vn altre bene-

a *Re. 31. ol io 61.*
b *Re. 32. fol. 102.*
c *Camil Borr. ca. 14.*
d *Re. 26. folio 38.*
e *Reg. 32. folio 231. Regiſtre 11. folio 30.*
f *Reg. 22. folio 124. 128*
g *Reg. 10. fo. 83 Regiſtre 33. f. 24.*
h *Reg. 34 fo 32.*
i *Reg. 34. fo. 32 55. 44. 45. 48. Regiſtre 34 folio ſi als ſeguents.*
k *Borr. de reg. Cathala. preſtan. c. 15. 16. 17. 25. 26. 27. 28*
l *Reg. 31. f. 42. Camil Borrel ca. 19.*
m *Oliba de jure fiſci c. 13 del nu. 1. Camil. Borrell de reg. Catho. preſtan. c. 52.*
n *Reg. 6. folio 15. r. 4. f. 2.*
o *Reg. 5. fol. 84. reg. 8 fol. 72.*
p *Reg. 5. follo. 86. reg. 25. folio 10.*
q *Re. 14 f. 76. re. 5 fol. 87. o 187. 120.*
r *Reg. 5. f. 87. reg. 11. fo. 33 reg. 8. fo. 74.*
s *Reg. 5. fol. 88.*
t *Reg. 5. fol. 89.*

fici fundat per lo Rey Don Sácho. * En Cerdanya tres Rectories de Trau ja Queixans, y Pera. En lo Castell de Corcent dos altres Beneficis a tota disposicio del Rey, [a] En la Esglesia d Elna vn benefici. En la de la Real de Perpinya vn benefici. [b] En Sant Iaume cami de Salses vn benefici. en la Esglesia de Sant Iuan de Perpinya 3. beneficis fundats per lo Rey Don Pere, [c] a 20. de Octubre 1362. en Cobliure vn benefici, de dits beneficis, y de les fundacions, y rendes, y ha mes vn particular llibre en lo Archiu de dita procuracio Reyal intitulat *liber beneficiorum regiorum* ahont podra acudir lo Lector per lo que falta assi.

* *Reg. 1. fo. 90.*

a *Reg. 5. f. 605.*

b *Reg. 8. fo. 71.*

c *Reg. 20. f. 38.*

Per dits beneficis, y ames per lo seruey, y obligacions dels beneficiats, y prouisions de ells foren fetes moltes pragmatiques differents quant a les prouisions que fos per lo Rey, y quel Procurador reyal nols pugues prouehir sino era durant lo beneplacit Reyal es del Emperador Don Carles *dada a Valledolid a 3. de Mars 1549.* [d] y que nos collen sino apramisio del Rey. [e]

d *Reg. 34 f. 38. 15.*

e *Reg. 34. folio 40.*

Los dits beneficiats en particular los del Castell major de Perpinya deuen de nits y dies estar al Castell saluat just impediment altrament lo Procurador Reyal los pot retenir les rendes, [f] sian seruits personalment, y no per substituts. [g]

f *Reg. 12 fo. 4. 40. reg. 34. fol. 5.*

Los comendataris dels dits beneficis, o abadies del patronat Reyal de uen gastar la quarta part de les rendes en reparos, y manteniments de les cases altrament lo Procurador reyal los pot compellir Rey Don Phelip a 26. de Nouembre 1553. [h]

g *Reg. 34 fol. 5.*

h *Reg. 34. fol. 84.*

Los dits beneficis Reyals, ni altres qual seuols nos poden prouehir a persones que no sian naturals de Cathalunya, *Rosselló*, y Cerdanya com apar en tantes constitucions de Cathalunya ques aduertiran a son lloch, y de quina manera se han de entendre

Ames son les pragmatiques, y prouisions particulars seguents de la Reyna Dona Maria *dada en Barcelona a 16. de Iuny 1366.* Rey Don Iuan *dada a Valencia a 15. de Decembre 1392.* Don Alphonso *de 9. de Dezembre 1416.* [i] y altres en particular les crides vltimes del Locotinent general de 15. de Febrer 1526. [k] en la qual posa pœna per als Notaris que lleuaran acte de presentaca de Bulles pactes tocants ha dites prouisions contra dita forma.

i *Reg. 13. f. 92. reg. 32. fol. 170. reg. 14. fol. 109.*

K *Reg. 34. fol. 35.*

dits Beneficiats Reyals gosauan abãs de molts priuilegis, no pagauan, quotidianes, [l] eren exemps del ordinari Ecclesiastich, y subjectes al Rey en ciuil, y en criminal del Canceller, [m] lo ques obserua auuy es que en tot son de la jurisdiccio ordinaria Ecclesiastica com los demes Ecclesiastichs.

l *Reg. 14 fol. 136.*

m *Reg. 33. folio 21. reg. 7. f. 100. als seguës reg. 27. fol. 107. als seguës reg. 28. folio 69. reg. 60. folio 22. reg. 27. folio 64. reg. 29. folio 45.*

Tots los dits, y altres bens patrimonials Reyals gosan de particulars prerrogatiues differents dels demes bens, per ells esta estatuyt que nos poden desmembrar de la corona de ninguna manera, ni per ningun titol com consta en les vnions que dalt son referides lib. 1. cap. 27.

A mes lletres comissions, o altres priuilegis, y prouisions impetrades contra los drets, y patrimoni reyal no sian obehides si, y conforme apar en moltes pragmatiques, [n] reuocãt tambe totes les concessions, donacions, y altres alienacions.

n *Reg. 1. fol. 188. reg. 16. folio 30. reg. 31. folio. 11. 86. reg. 18. fol. 4 14. So.*

Totes dites rendes, y bens seruexen per los gastos necessaris del Rey en dits Comtats, y quant faltan supple de les rendes de la Thesoreria de Arago, o altres, com apar en les prouisions del Rey Don Ferrando que feu gracia ala procuracio Reyal de Rossello, y Cerdanya de 37880. sous 8. dines sobre la Thesoreria general de Arago

Arago per supplir los carrechs de la procuracio Reyal a 14 de Dezembre 1493. [a] altra prouisio de Dona Iuana, y Carles del any 1520. *

[a] *Regist. 32. folio 113. reg. 34. fol. 1.*

§. 21. *Del poder jurisdiccio, y obligacions dels officis de Balle general, y Procurador Real.*

* *Reg. 34. fo. 2.*

LO poder, jurisdiccio, y obligacions dels officis de Balle general, y Procurador Reyal son sols en los casos particulars dels bés patrimonials Reyals per quisco dels quals, y ha disposicions expresses de dret comu, y dlles fan mëcio nostres pratichs *Mieres, Ferrer,* [b] *Berart* y altres, y de quines coses deuen ser Syndicats, y de quines no, y com deuen ser los arrendaments, y a quines persones, y de quins casos coneixer, y de quins no. Com deuen fer las aprehëcions, descripcions, confiscacions, y en quins casos poden compellir a las parts amostren los titols de la possessio tenen, y a quins no, y aixi no tinch que ferla sols sera del que ells no han deixat escrit, y nos notoricia que son tantes pragmatiques particulars que per dits officis son establides, cō per exemple se veura en lo Procurador Reyal de Rossello, y Cerdanya.

[b] *Ferr. 3. p. obs. del. cap. 54. Berart in specul. visitc. 15 per tot.*

Lo primer es obseruar literalmēt las obligacions, y poder attribuyt en las creacions conforme esta concedit en los priuilegis, y no excedir de ells, ni passar les comissions, y disposicions de les pragmatiques Rey dō Alphonso *ab pragmatica dada en Valencia a 20. de Octubre 1477.*

Obseruar totes les pragmatiques prouisions, sentencies, declaracions e altres actes tocāts, y estatuynts per dit Rey al patrimoni *Rey Don Iuan dada a Barcelona a 4. de Febrer 1387.* [c]

[c] *Reg. 18 folio 20.*

Pagar als Castellans, y Alcayts dels castells los salaris per terses, y aixi be als demes officials, y los censos, censals, pensions, y altres mals, y cartechs imposats sobre los bens patrimonials, exigir les rendes, y distribuyrles segons les pragmatiques com mes llarch apar en la pragmatica del Rey Don Pere *dada a Perpinya a 15. de Febrer 1351.* [d]

[d] *Reg. 31. folio 38. reg. 21 fol. 8. lib. estils del Veg.*

Rebre los comptes, y emoluments, y prouēts de tots los officials Reyals y Notaris de les corts que deuant de ells los tindrā de donar pragmatica de Alphos del any 1419. c. 5. † de tots los quals apres lo Procurador Reyal a de donar compte al mestre Racional com apar tambe ab altres pragmatiques. [e]

† *Reg. 13. folio 102.*

En virtut de la pragmatica del Rey Don Alphonso *dada al monestir de Sant Culgat a 24. de Octubre 1419* pot guiar, y desguiar juehus, fer aprehensio de fustes, patrons, mariners, robes, y altres coses vingudes, y preses dels enemichs.

[e] *Reg. fol. 97. reg. 16. fol. 92.*

Fer ordinacions, y prouisions simples, o pænals, crides concernents vtilitats de les lleudes, rendes, drets, patrimonials perssquiuar danys, y fraus.

Pagar, y gastar totes los jornals dels Castells dels Comtats en particular de la vila de Perpinya, reuocāt los officis de obrers, y altres mestres d' aixa, rebrer los cēsos, cēsals, y altres drets. Pagar los gastos del Gouernador Assessor, y demes officials de la gouernacio quant anira per administrar justicia per los Comtats tant dels emoluments trauran dels officis com altrament quant en est fet, y auia ja altra prag. antiga del Rey Don Pere *prid. idus Iuny 1347.* [f]

[f] *Reg. 19. f. 17.*

[g] *Reg. 3 fol. 79 registre 32. folio 236.*

Per altres pragmatiques del Rey Don Ferrando *dada en Barcelona a 15. de Octubre 1493.* [g] *confirmada ab altra del any 1509.* [h] pot, y deu fer aprehensio de tots los bens vagās dels que moriran sens successors dels esclaus que van sens Patrōs, los

[h] *Reg. 32. folio 276.*

bens dels rebelles, y enemichs, fer prohibicions de cassar, pescar en deueses, y aygues reyals, mars, rius, estanys, è donar llicencia, en est fet, y era ja altres pragmatiques abans del anv 1361. [2] y altres. [b]

a *Reg.20 fol.23.*

b *Reg.32 fol. 149.*

Sobre la franquesa de lleuda tenen los homens de Perpinya ordenã dites pragmatiques del any 1493 per euitar fraus que son dins los llimits de lleuda reyal, se parlarà de qualseuols coses, y mercaderies de les quals se dega pagar lleuda, encara que no tinga effecte lo contracte, si les mercaderies parlades se porten fora del lleudari, se pague lo dret de la lleuda, com si lo contracte fos fet dins lo lleudarj.

Concedir llicencies de traurer coses prohibides de Cathalunya tocan al Balla General, y de Rossello, y Cerdanya al Procurador reyal, y nos poden donar per lo Regent la Cancellaria, com se acostumaua fonch feta declaracio per lo Bisbe de Oriola, com a visitador de Cathalunya a 7. de Maig 1580. [c]

c *Reg.35 fol. 201.*

En cas de aprehensio de coses per los officials de la Ballia General, y de la Deputacio la confiscacio se ha de fer per ygual parts, y la conexẽsa toca de la contencio a la reyal Audiencia, fonch feta declaracio a 25. de Iuny 1549. [d]

d *Reg.35 fol. 201.*

Toca a ells ohir, y demanar los comptes a las Vniuersitats per los drets reyals se deuhen, [e] y dels qui cullen les rendes reyals, prouisio del Emperador Carlos del any 1528. [f]

e *Reg.10 fol. 101.*

f *Reg.34 fo.7.reg. 14.f.107*

Reparar los ponts en particular al Procurador reyal, tots los qui son sobre lo resh de Tuyr, y altres segõs la prouisio de la Reyna Maria *dada a Perpinya a 20. de Abril 1449.* cõcedir llicencies de cõstruyr oratoris als camins reyals, [g] y deffensar los plets dels predecessors del offici.

g *Reg.4 fo.8.reg. 24. fol. 178.*

Toca a ells la taxacio dels salaris dels actes dels Notaris, com se prouarà baix al lib.4. cap.§.

Toca al offici, y jurisdiccio de ells sempre quey ha questio de termens entre Barons, o Esglesia, y Viles reyals termenar, y conexer de dites questions, y no altre official, com fonch declarat per la reyal Audiencia a 12. de Setembre 1539. cap. 5. sobre la terminacio de Tuyr, y Toluges. [i]

i *Reg. 34.f. 19.*

k *Re.13 fol.60.*

La conexensa dels qui desfan termens entre lo Rey, y altres [k] cullir, y rebrer los censos reyals per collectors, o arrendors, prouisio *del Rey Don Alfonso dada a Valencia a 20. de Octubre 1417. Altra del Rey Don Ferrando del any 1499.* [l] que pugan arrendar los censos menuts, com de les demes rendes.

l *Reg. 32 f.346*

m *Re.34 fol. 60.*

Deuhen personalment regir los officis, altrament no sian pagats dels salaris, pragmatica de 30. de Iuny 1554. [m] quant no tingan just impediment que en tal cas podan fer Tinents, y Delegat, com a ordinaris, [n] entes empero de aquells que poden crear substituts, y Tinents de Procurador reyal.

n *Reg. 3.fol.35. reg.6.fo. 106.*

o *Reg.13 fol. 12.*

p *Reg. 34.f.43.*

A cerca les lluycions de les Viles, y Llochs empenyats, y sobre les lluycions dels censals lo orde, y forma han de seguir refereixen quant al Procurador reyal dels Comtats moltas prouisions, y pragmaticas de 27. de Setembre 1417. [o] de 26. de Maig 1552. [p] y altres, [q] a mes de les constitucions del any 1585. 1599. [r]

q *Reg.13 fo.80.88 reg.9.fo. 16.*

r *Ca. 37. 52. 53. del any 1599. y cap. 42.*

Sobre la policia de les Vniuersitats, y Viles no obstant las jurisdiccions dels Clauaris en materia de plaços, carrers, enuans, y altres, com apar de la que te lo Procurador reyal en Perpinya en los registres [s] de dita procuracio reyal, entesos per les vltimes pragmatiques dels Reys que baix al lib.4. cap.26. se referiran. Si be no pot ser en prejudici de la dels Consols, y Clauaris, en tot lo tocant a la policia, de la qual nos deu entrometrer lo Procurador reyal por lo priuilegi del Emperador Dõ Carles

f *Reg.1. fol. 188.*

s *reg. 24. fol. 182. reg. 25. fol. 62. reg.3.fo. 60.reg.7 fo.31.12. reg. 32. fol. 349.*

Carles de 10. de Desembre 1519.

Poden fer crides, ordinacions, inhibicions ab penes, y sens elles, com apar en moltes prouisions, y pragmaticas, assenyaladament en la del Rey Don Alfonso, *dada al Monestir de Sant Culgat a 14. de Octubre* 1419. *cap. 11.* [a] y com apar en tantes crides, y ordinacions dels regis-tres, en particular las generals que publican quiscun any, que contenen los demes caps. [b]

Totes les coses son estades del reyal patrimoni si vagan se deuhen incorporar altra vegada. [c]

Las terminacions dels Terrritoris, y Termes dels Llochs, Castells, y Viles tocan al tribunal de la procuracio reyal, encara que la jurisdiccio se excerceisca per los Veguers, y altres officials reyals, com està declarat en molts casos, y exemplars en virtut de dites reyals pragmatiques. A son offici toca rebre, y esser General Rebedor de les pecunies reyals en los Comtats de Rossello, y Cerdanya, y fer de dites quantitats entrada, y aixida *pragmatica de Alfons del any 1419. cap. 5.* a la fi cap. 11. Tot comprador de Lleuda del peix, o taulatge pot comprar tot lo fort de peix freseh, y salat. cap. 2. Poch Procurador reyal, y son Tinent fer qualsevols ordinacions, crides, prouisios, los apar.

En fet de lleudes, com ha de proceyr pragmatica Ferrando 1493. cap. 2.

La jurisdiccio te lo Procurador reyal sobre los officials de sa cort, y quins, com tambe en quins casos patrimonials està expressa llargament en las pragmaticas del Rey Don Pere *dada a Barcelona als Idus de Iuliol* 1340. *Altra del primer de Desembre* 1361. [d] *Altra de 4. de Febrer* 1376. *Altra dada en Tamarit de Llitera a 7. de Abril* 1384. *Altra dada a Barcelona a 15. de Febrer* 1386. *Don Alfonso dada a Valencia a 20. de Agost* 1417. *Altra de 26. de Ianer* 1444. *Del Rey Don Iuan de 10. de Abril* 1388. *Ordinacions del Rey Don Iuan del any* 1396. [e] *y las vltimas dels Reys Don Alfonso, dada en lo Monestir de Sant Culgat a 24. de Octubre* 1419. *cap. 9.* [f] *Don Ferrando dada a la Ciutat de Barcelona a 15. de Octubre* 1493. [g] *Altra dada en la Ciutat de Granada a 27. de Iuliol* 1499. [h] *Altra dada a Valladolid a 30. de Mars* 1509. [i] y moltes altres antigues, y modernes regis-trades en dits regis-tres. [k]

Senyaladament las que las confirman, que son del Emperador Don Carlos, *dada en la Ciutat de Curua a 11 de Maig* 1520. *Reyna Dona Isabel dada a Occanya a 15. de Febrer* 1531. *Altra del any* 1535. [l]

En totes estes prouisions, y pragmaticas se ha de aduertir ques dona la jurisdiccio al dit Procurador reyal priuatiuament, y ab exempcio per tots los altres officials reyals, en particular per lo Gouernador dels Cotats, de manera que sols dit Procurador te la jurisdiccio en los bens, y regalies patrimonials, y en totes les persones, y officis que son del for del patrimoni reyal en ciuil, y criminal, anomenades mes extensamet en la dita pragmatica de Ferrando del any 1493. sens poder esser impedit per lo Gouernador. Ni poderse de ells entrometre, ni per euocacio, recurs, ni per via de fer paraula en sa Audiencia abdicantli, y lleuantli tot lo poder, com apar en lo cap. 4. de dita pragmatica de Ferrando del any 1493. y de altra del any 1509. Ni pot esser impedit per ningun altre official ab les penes en dites pragmatiques posades.

Te tambe la jurisdiccio priuatiua per lo Capita General, en los casos particulars de la prouisio del Princep Don Felip *dada en Monço a 10. de Nouembre* 1547. [m]

a *Reg.* 13. *del full* 102.
b *Reg.* 33. *fo.* 7.
c *Reg.* 33. *f.* 129
d *Reg.* 20. *f.* 48.
e *Reg.* 25. *f.* 60.
f *Reg.* 13 *fol.* 102.
g *Re.* 31. *fol.* 79.
h *Re.* 31. *fol.* 99.
i *Re.* 32. *fol.* 236. *fins* 240.
k *Reg.* 7. *fol.* 165. *reg.* 30. *fol.* 108. *reg.* 31. *fol.* 59. *reg.* 32. *fol.* 136. *reg.* 16. *fol.* 125. *reg.* 3. *fo.* 44. 56. *reg.* 13. *f.* 11. 19. 78. 105. *reg.* 15. *fol.* 143. 147. *reg.* 14. *f.* 23.
l *Re.* 32. *fol.* 231. 236.
m *Reg.* 34 *f.* 32. 35. 44. 45. 48. 55.

Ab les quals se mana al Capità General, que en temps de guerra no age de empatxarse dels drets Fiscals patrimonials, com son bens de rebelles, y enemichs, ni de drets de mestrats de ports, ni altres, ni del dret del quint de host, ni caualcades.

Generalment te tota la exempcio, jurisdiccio, y poder que tenen los Balles Generals de Valencia, y Cathalunya, com sian semblants officis encara que tingan differents titols, y noms, y aixi les pragmatiques de vns sian aplicades als altres, com apar en la pragmatica del Rey Don Ferrando *dada en la Ciutat de Granada a 27. de Iuliol 1499.* [a]

a *Re. 31. fol. 10.*

A occasio de dites pragmatiques, y prouisions se han suscitades en differents temps moltes contencions entre los officials patrimonials, y los demes, fundades en la constitucio de la Reyna Dona Maria del any 1422. [b] la qual disposa entre altres coses quel Balle General de Cathalunya, y lo procurador reyal de Rossello, y Cerdanya no pugan exercir major jurisdiccio que la que tenian en tẽps del Rey Don Pere, y per conseguent les pragmatiques que sobreuingueren, atribuynt los major jurisdiccio eren nulles, per resecar dits debats foren proferides dos sentencies reyals. La vna per lo Infant Don Hẽrrich Lloctinent del Rey Don Ferrando Segon *dada a Barcelona a 7. de Nouembre 1486.* [c] quant al que toca a la Ballia General de Cathalunya, declaran que la cognicio tant en ciuil, cõ criminal dels officials d' la Ballia tocan al Balle General, y no al Gouernador, no obstant dita cõstitucio per les rahons en ella expressades. La altra es proferida per lo Marques de Lombay Lloctinent General de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, en Barcelona any 1539. [d] per los officials de la procuracio reyal dels Comtats de Rossello, y Cerdanya declarant que dita constitucio no contraria a les reyals pragmatiques, quant a la exempcio del Procurador reyal, y son Tinent, y altres ministres de la jurisdiccio del portant veus de Gouernador dels Comtats, de la exempcio dels quals ja constaua ab dites pragmatiques del Rey Don Pere dels anys 1384. 1386. Confirmades ab les pragmatiques dels Reys Don Alfonso, y de Ferrando del any 1499. En temps de dites pragmatiques del Rey Dõ Pere ja dits officials del patrimoni reyal eren exemps de la jurisdiccio ordinaria, y com mes llargament en ella apar.

b *Const. 1. tit. de offi. de Balle General Oliba c. 7. nu. 5.*

c *Reg. 5. fol. 24.*

d *Re. 34. fol. 19.*

Inseguint esta sentẽcia se son estades apres proferides moltes altres en les contencions se son suscitades en lo reyal Concell, y sempre declarat que les guardes, y altres ministres, y officials del dit patrimoni eré sols sols subjectes al Procurador reyal en ciuil, y criminal, y exemptes dels altres ordinaris, y del Gouernador, exceptats los Arrendadors dels drets reyals, pescadors del Mar, Rius, Estanys, y altres que si be son posats en dites pragmatiqnes noues, nou eren ab les antigues del Rey Don Pere, y aixi a vuy de la jurisdiccio dels ordinaris.

Esta jurisdiccio del Procurador reyal se ha de aduertir es, quãt a tots los officials de la procuracio reyal a ell subjectes, empero quant a sa persona, o en sa absencia del Tinent. Aquestos en ciuil, y criminal en fets propris son del for, y jurisdiccio del Gouernador, que si be es verdat que en algunes prouisions los fan exempts del dit Gouernador, y subjectes immediadament al Rey, y Lloctinẽt General, empero per raho de les noues, y vltimes prouisions, y priuilegis en les creacions dels Gouernadors, lo Rey sempre posa clausulas que prefereixcan als dits Procuradors reyals, y exerceixcan en ells

tota

tota jurisdiccio; de manera que estas son nouas commissions, y prouisions reuocant les antigues, sens esser carta contra carta, com llargament dalt està prouat sobre la jurisdiccio del Gouernador ab molts exemplars, y se confirma mes del ques dirà al cas del §. seguent, que las nouas prouisions, y pragmaticas han llenada la jurisdiccio, y poder al Gouernador tenia en lo dit tribunal de la procuracio reyal, segons las pragmaticas antigas.

La jurisdiccio dels dits Balle, y Procurador reyal en los bens patrimonials es contra qualsevols persones majors, y menors privilegiades, y no privilegiades, Eclesiastiques, y seculars, y les demes.

Totes les quals quant a les regalies patrimonials só de for dels dits, y tenen de compareixer en los tribunals de ells, com proua llargamẽt *Oliba*. [a]

a *De iure fisci cap.* 14. *num.* 132.

Consta ab molts exemplars con los [5] Eclesiastichs, en casos de contencions entre la cort secular, y Eclesiastica, declarades per los Cãçallers,

b *Re.* 34 *fol.* 112. A 27. de Agost 1527. [b] que la cort Eclesiastica deuia prestar assistencia al Balle General, o a sos ministres, per execucio de vna prouisio feta en la Ballia contra vn Capellà, per occasio de son benefici era obligat a cert cens reyal, per la aygua de vn rech.

c *Re.* 34. *fol.* 113. A 15. de Ianer 1522. [c] semblant contra vn Eclesiastich, que la cognicio de vna causa penjaua en la Ballia sobre certs drets reyals tocar a dita cort.

d *Re.* 35. *fol.* 225. A 26. de Abril 1583. [d] que lo Abad de la Reyal de Perpinya, no auia pogut declinar de for del reyal patrimoni, per censos fa la Abadia a dit reyal patrimoni, y que la cognicio tocaua a ell.

e *Re.* 33 *fol.* 214. A 1. de Desembre 1537. [e] que la cognicio de bens vagants tocaua al reyal patrimoni, es contra lo Rector del Volo.

f *Re.* 35. *Oliba c.* 14. *num.* 134. A 3. de Iuny 1584. [f] sobre cert blat auian apres los officials del dit patrimoni al Cononge Delpas, ques treya dels Comtats contra las prohibissions, declarada en fauor de dita cort.

g *Reg.* 36. A 1. de Octubre 1586. [g] sobre vnes decimes, è drets de la Rectoria de Montferrer. Altra a 18. de Ianer 1588. sobre la decima de Vernet. Altra a 5. de Agost 1599. sobre la decima de Toluges, que pretenia lo Rector tenir hi part.

h *Re.* 38. A 27. de Abril 1622. [h] sobre la jurisdiccio de Vltrera, que pretenian lo Ardiaca del Vallspir, com a feudal, y altres molts.

En los quals fets podẽ cõpellir als Eclesiastichs compareixer en ses corts, o fermar contencio ab los remeys ordinaris de dret.

§. 22. *De la jurisdiccio del Gouernador de Rossello, y Cerdanya en lo tribunal del patrimoni reyal.*

SEgons las pragmaticas, y prouisions antigas en lo offici, y tribunal de procuracio reyal dels Comtats de Rossello, y Cerdanya lo demes poder, y jurisdiccio tocaua al Gouernador dels Comtats, assenyaladament la superioritat, y mando, y en molts actes tota la jurisdiccio, com cõsta en infinits actes quel Procurador Fiscal patrimonial acudia a la Audiencia del Gouernador, y demanaua justicia en vn y altre cas; demanera que era mes president en dit tribunal que no lo mateix Procurador reyal, com apar en tants fets dels registres de dita procuracio reyal, [i] en tots los officis de Mestre de Aygues, de Ports, Cõmissaris de amortitzacions, y en los demes en tant que noy ha ninguna prouisio

i *Re.* 10. *fol.* 81. *reg.* 33. *fol.* 86. *reg.* 32. *fol.* 152. *lib. prouis. de la Vniuers. fol.* 432.

prouiſio, o pragmatica antiga en fet del tribunal del reyal patrimoni que no done poder, y juriſdiccio a dit Gouernador, majorment la del Rey Don Pere *dada a Barcelona a 4. de Febrer 1376.* Ab la qual expreſſament manaua al Gouernador defenſas lo Procurador reyal, y dos dies la ſemmana Dimars, y Diſapte entenes ſols en los affers del patrimoni reyal ab les penes aqui apoſades. Per diſcurs de temps, tant per raho de prouiſions, y pragmaticas nouas referides dalt, ſe ha lleuada la juriſdiccio, y poder al dit Gouernador en molts caſos, y atribuyda ſols al dit Procurador reyal. [a]

En los demes caſos ha reſtat lo poder, y juriſdiccio del dit Gouernador en lo mateix punt, ſo es quant a la juriſdiccio, y poder en ciuil, y criminal en les perſones, y bens del Procurador reyal, y Tinèt com eſtà dit, que quàt los demes miniſtres per les dites pragmatiques, y prouiſions noues ſon fets exempts de la juriſdiccio del dit Gouernador, y demes ordinaris, y ſubjectes al dit Procurador reyal.

Vn dia cada ſemmana lo Procurador reyal en preſencia del Gouernador, y Aſſeſſor ha de tenir tribunal per tractar coſes, y negocis tocants a la Procuracio reyal, y al Gouernador toca manar ſe deſpedeſcan los negocis, y ſe tinga aquell cuydado ſe requereix, y com mes llargament apar en las vltimas prouiſions del Rey Don Felip *dadas a Madrit a 9. de Maig 1576.* que es caſi reuocar la dita prouiſio antiga del Rey Don Pere dels anys 1376. lo que ha eſtat en obſeruanſa molt temps, fins apres que per deſcuyt, y negligencia dels Gouernadors han deixat de cumplir a la obligacio, y de aqui ſe es deixat per los altres, no quey aja prouiſio en contrari, que encara las ditas reſtan ab la mateixa forſa, com molts altres caſos que eſtan en dites pragmatiques, aixi be deſcuyt han deixat de continuar los Gouernadors, y de aqui ja com a no vſat, no ſen fa mencio reſtant en ſa forſa, ſols ſe ha continuat que ſempre ſe altercarà de juriſdiccio entre lo Gouernador, y altres officials reyals, y lo Procurador reyal en continent ſeran preſentades lletres per vna, y altra cort tingan de parar, y la cognicio toque ſols al Lloctinent General, y a ſa reyal Audiencia, com apar en les prouiſions del Emperador del any 1539.

a *Re. 3. fol. 44. 56. reg. 13 f. 78. 105. y en lesdemes pragmatiques re ferides.*

§. 23. *Del offici, y juriſdiccio del Balle General, y del Procurador reyal, com a Procurador feudal.*

EN tots los feus, y ſenyories baix la del Rey, y ſon reyal patrimoni dalt referides te juriſdiccio, y poder lo dit Procurrdor reyal, y es ſegons los vſatges, conſtitucions generals, y altres lleys de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, è ames ſegons les pragmatiques, y prouiſions particulars a dit tribunal concedides las de dret comu, ja les refereixen los Eſcriptors dalt mencionats, las de particulars prouiſions, y pragmaticas ſon, com li eſtà ordenat ab les reyals pragmaticas del Rey Don Pere *dada en Poblet a 13. de Agoſt 1380. Del Emperador Don Carles dada en Ratisbona a 2. de Abril 1532.* [b] en ellas tè la juriſdiccio que apar en las prouiſions del any 1535. [c]

Los foriſcapis, com ſe han de pagar de las juriſdiccions enfeudades per lo Rey, è quant per la ciuil a ſoles, è quant per la criminal eſtà determinat, com apar del any 1370. [d] Los dreits tocan al Rey, y los que tocan als officials patrimouials dels foriſcapis, y de las capbreuacions, y altres fets apar en los regiſtres. [e]

b *Re. 34.*
c *Re. 33. f. 83. 84. 85. reg. 16. fol. 119. 116 reg. 10. fol. 7.*
d *Re. 10. fol. 7.*
e *Reg. 32. fol. 152. reg. 33. fol. 158.*

§. 24.

§. 24. *Dels drets de Amortitzacions, y del offici, y poder del Balle General, y Procurador reyal, com a Commissaris de Amortitzacions.*

LOS drets de Amortitzacions reb lo Rey nostre Senyor en los Comtats de Barcelona, y allenyaladament de Rossello, y Cerdanya quals sian, y com se han de entendre segons regles de dret comu, y municipal, y qual sia la ma morta, està llargament explicat per *Oliba*, [a] ab auctoritat de molts altres Escriptors, falta a saber per quines, y quals pragmatiques, y prouisiõs se imposà dit dret, en les quals es tota la forsa de las doctrinas de *Oliba*, y de quines, y quals coses se deu pagar, y lo que fins a vuy nos ha donada noticia per ningun llibre impres, y es propri per lo assumpt del present llibre.

Las ditas Amortitzacions, y sos drets de tots los Regnes de la Corona de Arago tingueren principi en los Comtats de Rossello, y Cerdanya, y Regne de Mallorca, y entẽps del Rey D. Iaume de Mallorca com apar en las ordinacions feu del any 1226. altra feu en Montpeller a 4. de les Kalendes de Nouẽbre 1188. [b] apres ab altra *dada en Perpinya a 4. dels Idus de Abril* 1305. De estas pragmatiques fan mẽcio *Socarrats, y Oliba*. [c] A mes sen troban altres tocats sols als Cõtats de Rossello, y Cerdanya del Rey Don Sancho *dada en Perpinya a 10. de les Kalendes de Iuliol* 1324.

Ab dites ordinacions, y pragmaticas se prohibi tota manera de alienacio de bens a ma morta a Esglesias, o persones Ecclesiasticas, Vniuersitats, Comunitats, Collegis, Religions, Confraries, y altres estas son las mans se diuhẽ mortas (encara que sia donar a fills per contracte lucratiu cosas immobles, encara que allodials, y lliberas) a pena de confiscacio, si donchs dins vn any nos posauan en mans habils Seculars, y Laycas, totas ellas se fundan per lo que en dites coses nos podẽ imposar talls subsidis, ni serueys, y es en dany dels forisfapis, y altres drets dominicals, com en ellas llargamẽt apar, y en lo que de dret de Amortitzacions han escrit los Doctors.

Lo Rey Don Iaume ab pragmatica *dada a Perpinya a 4. dels Idus de Abril* 1335. Permet la dita alienacio ab tal se pague la quarta part del preu al Fisch, y en los Regnes de Mallorca, è Illas adjacents la tercera part, entenent encara que la cosa alienada sia ab cens, o prestacio de pecunia, o altra cosa, y que tinga tãbe lloch si la cosa obligada a dit cens se alienarà, y disposant tambe en cas que la cosa alienada serà allodial, y lo Rey no tindra feu, lo ques deu pagar.

Lo Rey Don Pere ab sentencia *dada a Perpinya Idus Nouembre* 1350. reuocà dita pragmatica del Rey Don Sancho, y manà se obseruassen les primeres, y ab altra sentencia *dada en Barcelona a 26. de Ianer* 1374. [d] disposà de nou ques per metessen dites alienacions, ab tal se pagas la quarta part, cõ en ella apar en los fets de fundacions de beneficis, anniuersaris encara que sia fundar censals, o censos sobre sos bens, ab altra prouisio *dada en Barcelona a 12. de Febrer* 1376. *Altra de 15. de Octubre* 1376. [e] *Altra dada a Barcelona a 6. de Maig* 1381. *Altra* 1380. [f] tinga tambe lloch en les quantitats de pecunies deixades per comprar rendes, y censals per obs de dites, y altres coses pies perpetues, o temporals, restant elles a pagar los drets, y serueys reyals, y vehinals, lo mateix ab pragmatica *dada*

a *Oliba de iure fisci c. 7. per tot.*

b *Re. 1. fol. 130.*

c *Socarrats cap. eodem modo n. 74. 75. fol. 128. Oliba de iure fisci c. 7. n. 6.*

d *Reg. 1. fol. 184. reg. 4. fol. 52.*

e *Re. 1. fol. 158. lib. ma. fol. 165. me. 260.*

f *Re. 31. fol. 47.*

dada a Vilanoua a 26. de Iuny 1385.

Lo Rey Don Iuan ab pragmatica *dada a Monço a 16. de Iuny 1389.* que tinga lloch si per per persones Laycas seran deixats Legats, o per donacio de causa mort, o entre vius a Ecclesiastichs, com son casas, y altres proprietats, y bens, encara que de dites cases, o bens se compren fruyts, y rendes, y cedesquen los Ecclesiastichs dins lo any a Laychs, com en ella apar mes llargament, y ab altra de 16. de Iuliol 1391. [a]

a *Reg. 1. fol. 185.*

De totes les sobredites pragmatiques se ha de aduertir que les tres primeres foren generals per Cathalunya, Rossello, y Cerdanya les demes particulars dels Comtats de Rossello, y Cerdanya, y Mallorca, ahon a occasio de tantes noues pragmatiques se ordenaren per los Reys particulars de Mallorca, qui adepart de Cathalunya possehian los Comtats de Rossello, y Cerdanya. Aquest dret se reb en molts mes casos q̃ en Cathalunya ahon les causes de amortitzacios se tractan de different manera, com explica *Oliba.* [b]

b *Olib. de iure fisci cap. 7. n. 46.*

Los dits drets, y amortitzacions tenen tambe lloch en los senyors directes particulars quant la cosa passa a ma morta, pero de different manera que del Rey, y tambe los Barons, y senyors directes no tenan poder de amortitzar, sino lo Rey quels pot a ells compellir, com se pot veurer a *Oliba.* [c]

c *Olib. de iure fisci cap. 7.*

Las demes prouisions, y pragmaticas de amortitzacions, son registrades als registres del patrimoni reyal. [d]

d *Re. 1. fol. 144. 158. 160 184. 185 reg. 25. fol. 135. reg. 4. fo. 52. re. 18 fo. 31. re. 24. fol. 177.*

Estos drets de amortitzacions no son contra la libertat Ecclesiastica, com segons nostres mateixes constitucions quisca te libertats de alienar bens en Esglesia, saluats empero los drets reyals, [e] y com llargament proua *Oliba* en dit cap. 7. per tot.

e *Cõst. 2. del any 1234. ii. de las Sãctas Esgleyses.*

§. 25. *Del offici, poder, y jurisdiccio dels dits Balle General, y Procuador reyal, com a Cõmissaris de amoatitzacions, o amortitzadors generals.*

DE la institucio de dits drets de amortitzacions fins lo Rey Don Pere Tercer en dites pragmaticas del any 1376. noy ague official particular per la cobransa, y execucio de dit dret, sino ques feya per los officials ordinaris. De dit any en los Comtats de Rossello, y Cerdanya se comensa a trobar a Guillẽ de Estanybo Commissari del Rey en lo fet de amortitzacions, y de ell als demes succehiren en lo offici, trobantse junts moltes vegades tres, y quatre Commissaris de amortitzacions, fins lo temps del Rey Don Iuan, lo qual ab sa pragmatica *dada a Perpinya al primer de Mars 1396.* [f] vni lo offici del dret de amortitzacions, ab lo Procurador reyal, y com en ella apar.

f *Re. 31. fol. 65.*

La forma, y modo se te en la cobransa, y exaccio de dits drets esta continuat ab les mateixes pragmatiques, de different empero manera en Cathalunya, q̃ en Rossello cõ esta dalt dit, y so es ab mãdatos, cõfiscacions, en tant q̃ ninguna ma morta pot entrar en possessio de la cosa acquirida que no sia aueriguada ab lo Procurador reyal, apena de confiscacio, com apar en les crides ordinaries. [h]

g *Olib. c. 7. n. 48.*

Aixi be per facil exaccio, y cobrãsa pot lo Procurador reyal ab suplicacio del *Procurador* Fiscal fer aprehẽsio de tots los bens se deixan a ma morta, y de aqui satisferse, y fundar segons los casos son, y consta en molts exemplars, [i] en tot pot procehir sumariament, y de pla sens figura de judici te moguda tota appellacio, com

h *Re. 25. fol. 135.*

i *Reg. 1. fol. 30. 149. reg. 25. fol. 141.*

com apar en dita pragmatica del Rey Don Pere del any 1385. no pot esser impedit per los Iutges de appellacions, ni ab inhibicions, ni altra causa, ni per Gouernador, com tambe cõsta en la pragmatica de la Reyna Dona Maria *dada en Valldõzella a 7. de Nouembre* 1422. Si be segons las mateixas pragmaticas, y sentencia de procedir ab concell del Gouernador, y Assessor pragmatica del Rey Don Pere *dada a Figueres a 30. de Agost 1385. Rey Don Pere dat a Barcelona a 14. Desẽbre 1377. Rey Don Iuan dada a Perpinya al primer de Mars 1396.* Dels Commissaris de amortitzacions se recorria al Gouernador, Rey Don Iuan ab pragmatica *dada a Valencia a 16. de Abril 1393. Rey Don Martí dada a Çaragoça a 31. de Octubre 1399.* Lo que durà, y se obserua com cõsta en tots los registres fins lo any 1500. quel Rey Don Ferrando ab pragmatica *dada en la Ciutat de Siuilla a 31. de Mars* 1500. [a] donà poder al Procurador reyal puga cobrar la quarta part, y fer auinenses, tractar, compossar a son arbitre, com aqui apar, y de aqui a proceyr per al deuant sens concell del Gouernador; si be dita pragmatica non fa mencio puga, ni dega.

a *Re. 31. fol. 100.*

Esta jurisdiccio del Procurador reyal sobre amortitzacions es contra qualsevols persones, encara que Ecclesiasticas, y la cognicio toca al reyal patrimoni, com a regalies patrimonials, com en moltes contencions està declarat per los Cancellers, so es en lo any 1541. a 27. de Agost. [b] Altra a 19. de Octubre 1593. [c] y està aixi obseruat, com apar en infinits exemplars de amparas, y aprehensions fetes als mateixos Ecclesiastichs per la exaccio, y cobrança de dits drets. [d]

b *Reg. 1. fol. 149.*

c *Re. 36. fol. 145.*

d *Re. 25. fol. 141.*

Encara que en dits fets degan los officials proceyr sens figura de dret, empero si la part vol proposar causes justes sen den fer proces, y proceyr sentencia Rey Don Pere ab prouisio *dada a Barcelona a 14. de Desembre* 1377. [e]

e *Re. 35. fol. 42. re. 10. fo. 119. reg. 31. f. 119 lib. prouis. de la Vniuer. fol. 32.*

Los salaris han de rebre dits officials patrimonials sobre drets de amortitzacions, està posat en moltes prouisions de dits registres.

En est fet de admortitzacions hã de aduertir que no han de fer cosa que excedesca las commissions, prouisions, y pragmaticas, com prouehi lo Rey Don Pere ab prouisio *dada a Figueres a 30. de Agost* 1384. [f] *Altres tres del dit Rey dada a Barcelona a 14. de Desembre* 1377. [g] *Altra dada a Monço a 4. de Setembre* 1376. *Rey Don Martí dada a Çaragoça a 31. de Octubre* 1399. y altres moltes.

f *Libre prouis. fol. 41.*

g *Libre prouis. fol. 33. 34.*

§. 26. *De les persones, y casos que nos paga dret de amortitzacions en dits Comtats.*

ENcara que les dites pragmatiques, y prouisions de amortitzacions sian generals, empero per particulars prouisions, y priuilegis moltes persones, y mans mortes son exemptes de pagar dit dret, y tambe en molts casos està proueyt no tenirse de pagar.

Los casos en los quals nos deu dret de amortitzacio, son vns de dret comu, altres de especials priuilegis, las de dret comu son las cosas liberas, allodials, y francas estas nos amortitzan, [h] y altres los de priuilegis son molts, tant per los de la Vila de Perpinya, com de les demes parts de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya los de Perpinya son dels censals, y violaris que son imposats per fundar Capellanias, Aniuersaris, o altrament conuertir en vsos pios, o seran rebuts de Capellans, interuenint carta de gracia no deuhen

h *Oliba cap. 7. n. 46.*

dret, per que segons los dits edictes, y pragmaticas se requereix translacio de domini dels bens prohibits alienar, y que aquells bens transferits may tornẽ a Laychs, y com apar ab las prouisions dels Reys Don Pere *dada a Barcelona a 14. de Desembre 1377.* Rey Don Marti *dat a Çaragoça a 31. de octubre 1399.*

Altra que per censal a carta de gracia noy ha sloch a amortitzacio del matcix Rey Don Pere *dada a Barcelona a 31. de Mars 1386.*

Per censals comprats per beneficis noy ha amortitzacio Rey Don Pere *dada a Barcelona a 14. de Desembre 1377.* ni per comprar censals per cáuses pies, ni per moltes altres fets, com apar en vuyt prouisiõs registrades en lo llibre de les prouisiõs de la Vniuersitat de Perpinya,* entre altres que de deleixa deixada de vida, è apres fi a causa pia durant la vida nos deu amortitzacio.

* *Fo. 30. fins 35.*

En fets de amortitzacions dels homens de la Vila de Perpinya hi ha appellacio per priuilegi especial del Rey Don Alfonso *dat a Valencia a 20. de Octubre 1477.* [a]

Les mans mortes, y persones que son franques de tot dret de amortitzacions son los particulars Capellans, y Beneficiats de Sant Iuan de la Vila de Perpinya, com apar llargament ab lo priuilegi del Rey Don Marti *dat a Barcelona a 8. de Desembre 1400.* [b] Ahont excepta la comunitat, y Esglesia, y que apres de ells los bens vajan a Laychs.

a *Libre me. fol. 406.*

b *Libre del Veguer fo. 179.*

Los Capellans, y beneficiats de la Esglesia de Sant Iaume de Perpinya ab altra priuilegi del Rey Don Marti *dat a Perpinya a 12. de Mars 1406.* Beneficiats de la Seu de Elna, y Cobliure.

Lo Capitol, Canonges, y Canonicat, y Capellans de la Seu de Elna, de censals, ni violaris, y com apar en lo priuilegi del Rey Don Marti *dat a Barcelona a 24. de Mars 1401.* llibre del Archiu del Capitol de Elna.

A mes aquelles que no son franques tenen moltes generals amortitzacions de coses degudes, y particulars de certs casos, com consta de les demes Esglesies, y Comtats de Rossello, en dits regitres del reyal patrimoni, en particular al primer.

§. 27. *Del offici del Procurador reyal, com a Mestre de ports, y de sos drets.*

LO offici de Mestre de ports que es de guarda dels ports, y passos tant per mar, com per terra dels comfins dels Comtats, perque nos defrauden los drets reyals, y no passen les coses vedades, y prohibides traurer del Regne, com constan en les Tarifes, [c] y en les prohibicions de totes les pragmatiques, assenyaladament del Rey Don Alphonso *dada a Sant Culgat a 18. de Nouembre 1419.* que prohibeix traurer tota sort de moneda, or, plata, y altres coses sino es ab llicencia, com aqui se conte, è altres continuades en lo regitre del mestrat de ports, ni traurer Rossins, ni Caualls a pena de la vida, de la Reyna Dona Maria de 2. de Ianer 1437. [d]

c *Reg. 1. fol. 45. re. 20. fo. 31.*

d *Re. 14. fol. 20. 50. reg. 13. fol. 158. re. 7. f. 151.*

Aquest offici fonch particular, y separat del de Procurador reyal ab titol sol de Mestre de ports, cõ apar en moltes pragmatiques, y prouisions, senyaladament del Rey Don Pere del any 1383. apres se vni ab lo de Procurador reyal.

Te poder per crear guardes per los passos, com consta notoriament ab tantes prouisions antigues, y modernes que cada dia crea continuades en tots los regitres. Les guardes han de estar en los confins dels Cõtats almenys als llochs mes estrẽs en la

en la frontera, com Salçes, Estagell, Vingrau, y altres, y no poden a la aixida de Perpinya al pont de la pedra, a Vernet, ni altres passos, com apar en la prouisio del Rey Don Pere *dada a Tortosa a 26. de Febrer* 1383. ab graues penes per lo Mestre de Ports, exigidora per lo Gouernador.

Les mercaderies ques han de traurer ab albara del Mestre de Ports quales son especificades en la prouisio reyal *dada a Perpinya a 12. de Agost 1378.* y quant al cuyram altra prouisio del mateix any 1378.

§. 28. *Del offici del Procurador reyal, com a Mestre de Aygues, y Mestre de Foresta.*

ENtre les demes coses que son dels bens patrimonials reyals, y ses regalies son les aygues neuals, pluuials, rius, sequies, fonts, estanys, pesques, y altres totes estes son del Rey, encara que en terra de Baro, si nos amostra de ellas concessio, com apar tant de les disposicions de dret comu, [a] com per particulars pragmaticas, y prouisions del Rey Don Pere *dada a Barcelona a 5. de Maig 1377. Altra dada a Valencia a 17. de Mars 1382.*

Per administrar dites regalies de aygues al principi se feyan commissions especials, com apar en les dites prouisions del Rey Don Pere, y altres moltes regiſtrades en los Archius, en particular de la Vila de Perpinya, [b] fins apres que generalment se concedi poder general al dit Procurador reyal sobre totes dites aygues, y distribuycio de elles; de manera quel dit Procurador reyal se pogues anomenar, è intitular Mestre de aygues, pragmatica del Rey D. Alfonso *dada a Barcelona a 30. de Setembre 1416. Altra del any 1419. cap. 10.*

Ab dites pragmaticas li donà poder llargament sobre de elles, y que a ell de concell de son Iutge toque adenpriuar, cõcedir llicencies, de fer molins, y totes les demes coses decidir tocants a dit offici.

Apres dit Rey ab altra pragmatica *dada a Valencia a 20. de Iuny 1417.* [c] inseguint vna prouisio del Rey Don Marti *dada a Çaragoça a 21. de Agost 1399.* ajustà a la dita sua pragmatica del any 1416. volẽt que per dit Mestre de aygues se profehesca no obstant qualsevols appellacions, recursos, suplicacions manant als Iutges de appells, y altres nols inhibesca ni impedesca.

En execucio de esta pragmatica foren fetes sentencies differents per los mateixos Iutges de appells, y per lo cõcell del Gouernador que no es licit appellar del Mestre de aygues sobre fets de aygues. [d] Sen exceptã empero les causes de aygues dels homẽs de Perpinya, en les quals per especials priuilegis es licit appellar, Rey Don Alfonso ab priuilegi *dat a Valencia a 20. de Octubre 1417.*

Tota la jurisdiccio general de dites aygues toca al dit offici, y a ell determinar totes les questions, com apar en tants exemplars sobre reparos de reseloses, regatius, ponts, y altres fets differents de aygues. [e]

Tambe si enclouhen totes les llẽnyes, è altres fustes que venẽ per los rius, è inundacions, les quals son del Rey, com a aygualeixos, y ningu los por tocar, y dit Procurador las ven, o arrenda, com dels demes bens patrimonials. [f] Si enclou tambe lo pescar, y prohibir, o concedir pescar. [g] En fets de dites aygues no pot esser impedit per ningun official, y te la jurisdiccio priuatiua per tots los demes, fins als sobre posats de la Orta de Perpinya. [h]

Lo que se ha dit de les aygues, y del pescar se ha de entendre tãbe del

a *Tit. de sequies tit. d caçar, y pescar Borrel. de reg. catho. pres. c. 8. cap. 24.*

b *Lib. de prouis. fol. 42. 45. 61. 73. 122. 136. sobre les aygues d la Gli. Teeh. Tet. Agulla de Aualrri y altres.*

c *Libre prouis. fol. 161. regist. 6. fol. 9. 3.*

d *Reg. 2. fol. 102. re. 5. fol. 171. reg. 7. fo. 65.*

e *R se. 3 fol. 108. re. 14. f. 45. re. 7. fol. 18. 9. re. 14. fo. 46. 59. re. 11. fo. 32. re. 32 fol. 170. re. 16. fo. 113. 114*

f *Reg. 13 fol. 137. reg. 14. fo. 28. re. 15. fo. 1. 4. re. 22. fol. 36.*

g *Re. 20. fo. 81. re. 33. fol. 196.*

h *Reg. 7. f. 65. re. 14. fol. 138. 87.*

cassar, quel Rey nostre Senyor es senyor deles casses, y entrā a sos bens, antigament tenia senyalades moltes deueses, com apar en Rossello en tantes pragmatiques.

A vuy nos fa mencio de elles sino generalment per tots los Llochs, per los quals lo Rey te senyalat vn ministre ab titol de Mestre de Foresta, qui es lo que deu tenir cuydado dels boschs, y casses, aquest era distinct del de Procurador reyal, y se seruia per los Veguers segons los estils, apres se vni ab lo de Procurador reyal, com apar en la pragmatica del Rey Don Ferrando del any 1493. cap. 1. y que pogues prohibir, y concedir llicencies de cassar, no de pendre la cassa al pagesos pera ells, que ha de entrar en poder del Receptor, y fer entrada en sos llibres, cō cōstà en la prouisio del Emperador D. Carles de 10. de Desembre 1519. cap. 9.

Per raho de dit offici crea guardes de Foresta dels Comtats, com apar en los regiſtres, [a] tant de les casses, com dels boschs.

a *Re. 19. fol. 51. re. 20. fo. 53. reg. 21. fo. 72 reg. 8. fo. 141. reg. 17. fol. 22.*

§. 29. *Los bens, y regalies patrimonials com se han de administrar, y distribuyr per lo Balle General, y Procurador reyal.*

EN la administracio, y distribuycio dels bens, y regalies patrimonials estan estatuydes ja certes formes segons ells son, ab les pragmatiques tenen establides ab concell del Iurge, y Aduocat Fiscal, de mans del Receptor ab cartell dels Notaris, y Escriuans, y com mes llargament en elles apar [b] segons los casos, y de tot se dona compta apres al Mestre Racional, aduertint que ni de salaris, ni altrament no ha de pagar vna terça que la altra no sia cayguda. [c]

b *Re. 31. fol. 2. 7. 73. 41. reg. 3. f. 62. reg. 18. fo. 82 re. 12. fo. 73. reg. 20. fo. 1. 4. 5. 54. re. 21. fo. 8. re. 18. fol. 24.*

c *Re. 16. fol. 126.*

§. 30. *Dels officials de les corts de la Ballia General, y procuracio reyal en coses de justicia, y lo orde judiciari han de obseruar en sas corts.*

LOS officials tenē los Balle General, y Procurador reyal, y sos Tinents pera administrar justicia, y per les causes, y negocis corrents son los Iutges, o Assessors, y Aduocats Fiscals de concell, y vot de estos han de resoldre, y decidir totes les causes en los tribunals, o consistoris votant ab forma, y en cas de paritat tenē vot los dits Balle, y Procuracurador, y sos Tinents tot se continua en los llibres de deliberacions per los Escriuās, y Notaris, com apar quant al dit Procurador reyal en les prouisions, y pragmatiques antigues, [d] y vltimament en la del Rey Don Felip de 14. de Ianer 1547. [e] y altres.

Totes les causes patrimonials se han de tractar per dits officials, y en dits consistoris, y en primera instancia, y no poden esser tretes per euocacio, ni recurs encara que sia al reyal Concell ab qualseuol qualitat, com apar en les pragmatiques antigues, [f] y molts exemplars que foren restituydes causes del Concell reyal a dits cōsistoris, [g] vltimament fonch establida pragmatica per lo Rey Dō Felip *dada al Pardo a 5. de Nouembre 1617.* En la qual abdica, y priua tota manera de euocacio, ni ab la qualitat, per ques tracta de força; y obseruansa de reyals priuilegis, entenent quant a la primera instancia. Quant a la segona mana obseruar, com se es acostumat, com es notori en la Ballia General. En la procuracio reyal, y ha ja senyalats Iutges ordinaris de primeres, y segones appellacions deuant de ells se aportan

d *Re. 26. fo. 19. re. 32. fol. 204.*

e *Re. 34 fol. 31.*

f *Reg. 1. fol. 181. 182.*

g *Re. 33. fol. 225. reg. 34. fol. 101. 99. re. 32 fol. 236.*

aportan les causes de appellacions patrimonials, y han de decidir aquelles ab vot y parer de Aduocat fiscal patrimonial com baix se prouara.

Se reserua empero lo Rey que puga de son concell Reyal despedir lletres *de faciendo verbum* [a] firmades empero del Aduocat fiscal patrimonial, y en tal cas los officials del dit patrimoni no poden declarar les causes que no ajan enuiat lo proces, y seguir en tot lo que per lo Reyal concell se declarara, no com a sentecia sino com a vot decisiu que referiu lo Iutge patrimonial, y pronuncia com apar en aquell.

Totes les sentencies, y prouisions dels dits Iutges patrimonials se excecutan prestada caucio, no obstant qualsevol appellacio, entes de aquelles causes quel Fisch tindra interes principal, o altres causes del Fisch, com apar en les pragmatiques del Emperador Don Carles *dada a Montso a 30. de Setembre 1542.* [b] *del Rey Don Felip dada en Valledolid a 7. de Setembre 1545.* [c]

En deffensa de sa jurisdiccio despedeix lletres ab firma de Iutge, y Aduocat fiscal per tots los officials Reyals, y aixi be per lo Gouernador no se entrometan de causes, ni perturben en sa jurisdiccio com apar en mil exemplars. [d]

Quant sera suscitada contencio entre lo Gouernador, y Procurador Reyal ningu es Iutge, que han de remetre la coneixensa al Loctinent general, y a son Reyal concell cessant de procehir los vns, contra los altres com fonch declarat a 13. de Agost 1360. [e] altra de 2. de Octubre 1567.

Quant lo Procurador Reyal es suspecte, ho no pot entreuenir en la causa en só lloch entrà lo Loctinent, lo qual ab los Iutge, y Aduocat fiscal proceheix, cõ fonch declarat en lo 5. dubte de la sentencia proferida en lo concell de Barcelona a dotze de Setembre mil sinch sents trenta, y nou. [f]

De totes les rendes ha de donar compte al mestre racional, y en elles te poder, y jurisdiccio dit mestre racional com apar en tantes pragmatiques, y prouisions. [g]

En tots los fets han de seruar lo orde judiciari de la Reyal audiẽcia. [h]

Tots estan subjectes a la visita general, y a les sentencies dels visitadors com apar en molts exẽplars. [i]

§. 31. *Dels Loctinents, Iutges, Aduocats fiscals, Resceptors, Notaris, Escriuans, y demes officials de la procuracio Reyal.*

TOts los officials, y ministres de la procuracio Reyal, y les obligacions de quiscu estan continuats en differents pragmatiques, com esta dit assenyaladament a la de Ferrando del any 1493. cap. 3.

Lo segon offici apres del Procurador Reyal es lo de Tinent general lo qual es cõ a coadjutor, perquãt serueix lo offici present lo Procurador Reyal al lloch, en tots los mateixos actes quel Procurador Reyal mateix. Quant lo procurador Reyal no assisteix es superior als demes officials, y tambe als Tinents particulars de Conflent, y Cerdanya, Coblliure, y altres los quals son locals, y anomenats Tinents, estacionaris, lo altre de Perpinya que es com esta dit lo general, es en lloch del dit Procurador Reyal. Quant lo Procurador Reyal es absent, o vaca lo offici exerceix tot lo mateix lo Tinent, y de aqui se ha declarat q̃ encara que se done poder al Procurador Reyal de fer substitut en absencia, com apar en les creacions, y priuilegis, sols es cert ha de assistir, y exercir lo offici lo dit Tinent.

Lo Iutge del patrimoni Reyal ordinari fóch creat ab la mateixa prag-

a Reg. 34. folio 97. 98. 99. 101.

b Re. 33 fol. 150.

c Reg. 33. f. 169

d Reg. 34. folio 104. 106 107. reg 26. folio. 65. reg. 16. f. 61. reg. 19. fol. 111.

e Reg. 34. folio 102. 113

f Reg. 34. f. 19.

g Reg. 1. fol. 9. 11. 27. f. 149. reg 34. f. 63. reg. 18. fol. 53.

h Capit. 48. del any 1599

i Reg. 35. folio 140. 202.

matica del Rey Don Pere del any 1351. qui era lo Assessor del mateix Gouernador, apres fonch creat adepart altre anomenat Iutge patrimonial, pragmatica del Rey D. Ferrando 1509. cap. 1. 1493. cap. 3. y consta en tantes creacions de Iutges en los registres ab los salaris sels deu, [a] a mes hi ha ordenades altres pragmatiques que donan poder al Procurador reyal de pendrer, y cometrer als Iutges voldran, [b] y cō hā de proceyr los dits Iutges patrimonials en donar sentencies. [c]

Lo Aduocat Fiscal, y son offici se prouarà baix al titol general del Aduocat Fiscal.

Los Notaris, Escriuans, y Archiuer de la Procuracie reyal son tres, com apar en les pragmatiques dels anys 1351. 1493. per ells se despedeixen tots los negocis han de assistir en lo consistori, sols ells podan pendre, y fer actes del patrimoni reyal, y no altres, com apar en la pragmatica del any 1512. [d] *dada en Burgos a 30. de Ianer.*

Los Escriuans, y porters de la Procuracio reyal son priuilegiats de anar a host, y caualcadas, è de guardes de nits, è de dies, [e] com apar en la prouisio del Rey Don Pere *dada a Perpinya a 23. de Octubre 1363.* [f]

Son, y a mes las guardas ordinarias, si be ab lo exces de la constitucio 43. del any 1599. y dos saigs ab lo salari ordinari de la pragmatica del Rey Don Pere del any 1351. y altres. [g]

Los salaris de tots los dits officials patrimonials estan senyalats ab les mateixes creaciōs, y altres pragmatiques, y ordinacions particulars. [h]

Pot lo Procurador reyal satisfer als Aduocats, y treballans per la procuracio reyal. [i]

a *Reg. 6. fol. 6 re. 18. fol. 126. reg. 26. f. 28. 71. reg. 31 fo. 2. 207. 208 116. 366*

b *Re. 21. fol. 26. libre prouis. fol. 364.*

c *Re. 31. fol. 1. re. 1. f. 108.*

d *Re. 12. 31. fol. 201.*

e *Re. 10 fol. 100.*

f *Re. 20. fol. 19.*

g *Re. 16. fol. 123.*

h *Re. 7. fol. 86. reg. 12. f. 72. 73. re. 16. fo. 128. reg. 18. f. 53. re. 19 fo. 9. re. 13. fo. 104. re 7 fol. 86.*

i *Re. 13. fol. 107. re. 18. fo. 23. re. 32 fol. 121.*

§. 32. *Dels officis de Iutges de primeres, y segones appellacions dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya.*

SOn creats tambe altres Iutges ordinaris ab titols de Iutges de primeres, y segones appellacions de les sentencies de les corts dels ordinaris, sian reyals, o de Barons, exceptat lo Concell supremo, lo qual no te Iutges particulars de appellacions, com del Llocti. nent General nos appelle sino supplique, y aixi los mateixos Doctors, y Iutges del reyal Concell son Iutges de supplicacio de vna sala al altre, en totes empero les demes corts dels ordinaris, y officials de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya hi ha Iutges ordinaris creats ab titols de Iutges de primeres, y segones appellacions, no de tercores, com tercera vegada no sia licit appellar en dret, [k] estos son tant ab la jurisdiccio, y poder de dret comu, com per constitucions, y altres leys locals Iutges de qualitat sols ab la jurisdiccio quels atribueix la appellacio, y grauamen ahont està fundada, tenen la mateixa antiguedat en estos Comtats quels Iutges ordinaris, ja de les lleys dels Romans, com experimenta quiscuna cort en sos registres, y per exemple no puch deixar de prouar ab los Iutges de primeres, y segones appellacions te creats lo Rey nostre Senyor en los Comtats de Rossello, y Cerdanya puix jo a tēps de 14. anys seruesch en lo de Iutge de primeres appellacions en dits Comtats, com dalt ha constat, a exemple de aquest offici podrà saber quiscun altre Iutge de appellaciōs en Cathalunya de quina manera segons nostres lleys li proue la jurisdiccio.

k *C. non liceat tertio pro uocare.*

Dits Iutges de appellacions de Rossello, y Cerdanya son ja del tēps los gouernauan los Romans, la creacio

cio empero particular de ells de la manera se te noticia avuy tingue son origen com apar en les pragmatiques, y ordinacions dels Reys Don Iaume de Mallorca *del primer de Octubre 1307. Don Sancho dada a Sant Feliu de Guixols 2. Kalendes de Mars 1313.*

Ab les creacions de Iurges de appellacions segons dites pragmatiques se gouernaren dits Comtats, fins tornaren ala corona de Arago any 1344. com esta, dit de aquest temps sols se creaua Iutge de appellacions lo Assessor del Gouernador *prag. del R. D. Pere dada a Perpinya a 15. de Febrer 1351* fins quel Rey Don Iuan ab prouisio *dada a Barcelona a 16. de Febrer 1390.* prouehi que los dos officis do Assessors, y Iutge de appellacions fossen regits per dos persones differents la vna de Assessor, la altra de Iutge de appellacions, dela qual sen fóc fet acte de cort, [c] aquest Iutge era sols de Rossello tenint creat altre en Cerdanya, Conflent, y Capsir fins quel Rey Dō Pere ab priuilegi que concedi ala Vila de Perpinya *dat a Perpinya a 12. de les kalendes de Agost. 1344.* concedi ques regis en tribunal de totes les primeres, y segones appellacions dels Comtats de Rossello, y Cerdanya, y creats dos Iutges, vn de primeres appellacions de Rossello, y Vallespir, altre de segones, y lo de segones fos de primeres de Cerdanya, Conflent, Capsir, y de segones lo de primeres de Rossello. Tots los quals fossen residencia en Perpinya ahont se tractassen deuant de ells totes les causes de appellacions, y quereles simples, [d] contra aquest priuilegi obtingueren altre los de Cerdanya quel Iutge de appellacions del Comtat de Cerdanya resids en la vila d Puigcerda, lo qual fonch apres reuocat, manāt, y proue hint que tots los dits dos Iutges residissen, y tinguessen son tribunal en Perpinya com apar en los priuilegis, y prouisions del Reys Don Pere *dat a Çeragoça a 12. de Febrer 1357. altra dat a Çeragoça a 25. de Iuny 1366. altra dat al Monestir de Poblet a 10. de Iuliol 1384.* Rey Don Marti *dat a Barcelona a 13. de Agost 1400. y ab altre priuilegi lo Rey Don Marti dat a Valencia a 4. de Nouembre 1402.* amplia, y que los de Cerdanya no sen pogues sen eximir d anarhi, ni ab qualitat, y pretexto de perhorrescencia. Per los delegats, y tinents de dits Iutges fonch feta prouisio per lo Rey Don Sancho *dada a Sant Feliu de Guixols a 12. de les Kalendes de Mars 1313.* que han de jurar obseruar les costumes de Perpinya, y esser lleals en no rebre presents com los Iutges principals.

c *Libre cort del Ballepriuilegis fol. 123. 124.*

d *Oliba c. 10. nu. 14.*

§. 33. *De la jurisdiccio, y poder dels dits dos Iutges de appellacions de Rossello, y Cerdanya.*

A Dits dos Iutges anomenan molts Escriptors, [e] y comunament Assessors de appellacions del Gouernador de Rossello, y Cerdanya, y ala cort tribunal del Gouernador, lo que es sols per lo que les sentencies, y altres actes fan en nom seu, son empero ordinaris que no parā per mort, niabsencia del Gouernador, que dir que es tribunal del Gouernador es de vs, com ho escriu *Oliba* en dit lloch. Confirmas ames que ab la jurisdiccio de ells ajusta lo Rey Don Iuan ab *Pragmatica dada en Alguatzira a 8. de Febrer 1393.* que fossen tambe Iutges de appellacions de les sentecies del Gouernador, y son Assessor, anomenant los sols Iutges ordinaris, y no Assessors, y quel Gouernador obehesca les lletres inhibitories de dita cort, y les sentencies perells fetes.

e *Oliba cap. 10. nu. 14.*

A 14. de Dezembre 1513. fonch declarat al concell del Gouernador que no obstant lo dit estil, y practica, de fer tots los actes los Iutges de apells en nom del Gouernador, que vacant lo offici de Gouernador les sentencies proferides per dits Iutges de appells en nō propri no erē nulles per deffecte de poder; lo mateix es en les causes del patrimoni Reyal dels Comtats de les quals son aixi be Iutges com de la gouernacio, com apar de dits priuilegis, y aixi be ð *la pragmatica del Rey Dō Alphonso del any* 1448. *cap.* 3. en la qual se priua al Procurador Reyal la electio, y obcio tenia de introduyrles causes de appellacio, o deuant del Gouernador, o de dits Iutges de appells, y que de necessitat dites causes se ajan de tractar deuant dits Iutges.

Vltimament fonch prouehit per lo Marques de Lombay Loctinent general ab sentencia *dada a Barcelona a 12. de Setembre* 1536. *capitol* 7. que lo estil de la Ballia general acerca les appellacions nos podia obseruar en dits Comtats, atres hi auia creats dos Iutges peculiars de appellacions.

Resta confirmat ab les pragmatiques del Emperador Don Carles *dada a Monso a 30. de Setembre 1542.* y ab la del Princep Don Felip *dada a Valladolid a 7. de Setembre 1545.*

Toca, y especta als dits Iutges les appellacions de tots los demes tribunals dels Veguers, Balles, Vniuersitats è altres auents jurisdiccio reyals *pragmatiques dels Reys Don Sancho dada a Sant Feliu de Guixols a 2. kalendes de Marts 1313. Don Pere dada a Perpinya a 15. de Febrer 1351. Don Iuan dada a Perpinya a 16. de Febrer 1390. Rey Don Pere dat a Perpinya a 12. de les kalendes de Agost* 1344.

Les appellacions dels Barons tocan tambe als dits Iutges: per lo que la segona, y tercera instācia com ha regalies tocan tambe al Rey, y a sos officials, fino es q̄ los Barons ho tingan per priuilegi, o ab altre titol. [a] En lo que communament se diu que tots los Barons en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya tenen les primeres appellacions, y en elles anomenan Iutges es vsurpacio, y ab aqueixa fins assi son restats, [b] les segones appellacions empero sempre son del Rey. [c]

En los Comtats de Rossello, y Cerdanya totes les appellacions primeres, y segones tocan als dits Iutges fino es de aquells qui tenen especial priuilegi com lo Bisbe, y capitol de Elna, y Abat de Arles com apar en lo estil del Veguer cap. 44. y de estos les segones als dits Iutges, [d] com apar en la concordia, y confirmacio ð ella per lo Rey Dō Pere dalt aduertida c. 2. §. 2. de la qual se trau que en los altres Barons que no tenen priuilegi les appellacions primeres, y segones son de dits Iutges Reyals, en virtut de dit estil, confirmat ab tantes pragmatiques, y ja introduyt abans del any 1460. com apar en dita concordia, que tenirles lo Bisbe de Elna, y Abad de Arles es per expressa concessio, y no altrament, ja que nos vlgan de la doctrina de *Oliba*, que las tenan com los demes de Cathalunya com esta dit.

Tocan ha dits tribunals les causes emphiteuticaries de capbreus, y feudals com se practica, aixi be dels Cōsuls de la Vniuersitat de Perpinya com cōsta en dits priuilegis, y ab tants exemplars de 28. de Mars 1534. que fonch restituyda vna causa dels Cōsuls per lo Reyal cōcell al Iutge de primeres appellacions. [e]

Son excepran empero aquelles causes en les quals per raho de expressos priuilegis no y ha appellacio, ni recurs dels Consuls com de reparaments de blats, y altres fets. [f]

Tocan tambe al dit tribunal les appe-

a *Oliba de jure fisci ca. 10. n. 18. 19. 20. 21.*

b *Olib. cap. 10. n. 19. ala fi.*

c *Olib. num. 20.*

d *Const jatsia §. 1. tit. de jurisd. de tots jutges.*

e *Lib. de la cort dels appells fol. 5. col. 2.*

f *Libre ð prouis. fol. 295.*

appellacions de les sentencies dels Iurges de Taula. [a]

a *Const. 5. lib. 3. fol. 25.*

Se limita la jurisdiccio dels dits Iurges en les appellacions de causes criminals, les quals no tocan ha ells sino als mateixos ordinaris mudat Assessor en virtut de la constitucio, si be algun temps fonch obseruat que dita constitucio no tenia lloch ahont, y ha Iurges peculiars de appellacions, empero dempres insequint vna resposta interposada al Reyal concell sobre dit cas sols dites appellacions se tractan per los ordinaris mudat Assessor.

Totes les demes causes de appellacios se deuen tractar en dit tribunal, en tant que no poden euocar se al Reyal concell de Cathalunya, sens altra calitat, com apar ab dits priuilegis, en obseruansa dels quals a finc de Setembre 1461. per la audiencia Reyal de Cathalunya fonch restituyda vna causa de appellacio euocada al Reyal concell, [b] y a setze de Nouembre 1497. a dotze de Iuliol 1499. fonch diffinitiuament ab dos sentencies declarat en dit Reyal concell no poderse euocar sens qualitat, [c] y com ames segons termens de dret comu proua *Oliba.* [d]

b *Libre appella. fol. 29.*

c *Libre appella. fol. 36.*

d *Oliba cap. 10. num. 14.*

Dit Iurges no poden aduocar, ni patrociniar en les causes que per appellacio poden venir en la cort com apar en les pragmatiques dels Reys Don Marti *dada a Barcelona a 30. de Iuny 1400. Don Alphonso dada al Monestir de Sant Culgat a 13. de Iuliol 1419.*

Quant dits Iurges de appellacions no poden entreuenir, o son recusats susspectes, la forma han de obseruar esta ordenada ab pragmatica del Rey Don Marti *dada en Ceragoça a 22. de Abril 1398.* ab ella sels dona poder de delegar les causes al qui voldran, y en cas tots los de Perpinya fossen recusats per susspectes, a nomenar los de Gerona, o altre Ciutat.

Si be se obserua tãbe quel Gouernador delega, y comet les causes de appellacio quant lo ordinari es susspecte. Lo demes tocant al orde Iudiciari, y proceyr de dita cort es lo que esta disposat de dret comu, y en particular ordenat en la post cap. 6. 7. 8. 9.

En lo que toca a les causes patrimonials les pragmatiques del emperador Don Carles *dada en Montso a 30. de Setembre 1543. y del Princep. Don Felip dada en Valladolid a 7. de Setembre 1545.*

Tota la jurisdiccio que ells tenen se limita en los casos en los quals no es licit de dret appellar, tant de dret comu, cõ per raho de constitucions de Catahlunya, y altres lleys especials q̃ son moltes, entre altres dels sobre posats de la horta de Perpinya nos pot appellar Rey Don Pere ab priuilegi *dat a Gerona a 9. de Iuny 1358.* ni de causes que sera dos vegades appellat Rey Don Iuan *dat Algatzire a 10. de Febrer 1395* ni en molts altres fets com consta en tot lo discurs del present libre. Dits Iurges si pẽdran Concellers en lo pronunciar les causes deuen pagarlos dels salaris de ells mateixos priuilegi del Emperador Don Carles *dad a Barcelona a 29. de Maig 1535.*

Lo salari ells rebian era antigament cõ estaua taxat en la pragmatica del Rey Don Pere *dada a Perpinya a 12. de les kalendes de Agost 1344.* los que reban avuy son segons les costitucions de Cathalunya com los demes Iurges, acceptada vna tersa que sols reben dues terses en virtut de la constitucio *los salaris 10. tit. de salaris.*

Esta constitucio algun temps no fonch rebuda pera tots entenent que sols disposaua per lo Reyal concell fins que per part del Gouernador dels Comtats y de sa audiencia se interposà consulta al Reyal concell,

cell, y fonch reſpoſt quels Iurges de appells no podian rebre deſalari fino dos terſes, y deuian obſeruar dita conſtitucio.

Los ſalaris reben ſon ſols de les cauſes altrament no tenan altra ſalari de publich pragmatica del Rey Don Pere *dada a Perpinya a 15. de Febrer 1351.*

§. 34. *Dels officis de Aduocats, y Procuradors fiſcals dels Cõtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya.*

EN tots los tribunals dels Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya hi ha officis particulars ab titols de Aduocats, y Procuradors fiſcals que ſon los mateixos que dir Aduocats, y Procuradors del Fiſch qui es perſona ficta que repreſenta lo erari, bolſa, interes, o juriſdiccio del tribunal, o cort tant ha gent com deffenent ciuil, o criminalment, [a] de manera que totes les corts que tenan Fiſch tenen officis de Aduocats, y Procuradors fiſcals com ſe experimenta en tots los tribunals Eccleſiaſtichs, y Seculars Reyals, y de Barons aſſenyaladament en los reyals tant per la juriſdiccio, y demes regalies que ſon los ordinaris: com per lo patrimoni Reyal qui ſon los Aduocats, y Procuradors fiſcals patrimonials. Lo offici de vns, y altres ja prouè de les lleys dels Romans com llargament nos hã deixat, eſcit tants Eſcriptors en particular quant a noſtres lleys *Calicio*, [b] y altres, [c] lo offici de tots es vn mateix differenciat ſols per los tribunals ſegons la juriſdiccio, y poder de vns, y altres ningu de ells te juriſdiccio, [d] ſols es la obligacio aduocar, y patrocinar lo interes, y part de la cort ques anomena ab nom de Fiſch.

Los Procuradors fiſcals no poden vſar de ninguna juriſdiccio, ni fer execucions ſino inſtarles per los ordinaris aqui tocara ſens concell de aduocat fiſcal, ni altrament a capturar, y ſino es en fragancia de crim, o temor de fuga, [e] en Cathalunya Roſſello, y Cerdanya ſegons los propries lleys los Aduocats fiſcals tenen vot deciſiu numerable en les cauſes te interes lo Fiſch ſian ciuils, o criminals, y aixi be en les lletres ſe deſpedeixen de les corts quant ſe tracta de dites cauſes. La forma, y eſtil ſe obſerua en tots nos pot amoſtrar ab ninguna regla general que quiſcuna cort te lo ſeu different, y aixi per exemple pendre los del Reyal concell, y dels Gouernadors, y altres tribunals a exemple dels quals quiſcuna podra aplicar a la ſua, y tindra noticia de tot lo ques neceſſari quant als dits officis ſegons noſtres lleys generals, y particulars. De dret comu, y municipal baix de les cauſes fiſcals no ſi entenen les patrimonials totes les lleys que diſpoſan de Fiſch, y cauſes fiſcals ſempre diſtingueixen cauſes fiſcals de les patrimonials, [f] de aqui lo Rey en lo Reyal concell de Cathalunya te creats dos Aduocats fiſcals, y dos Procuradors fiſcals los vns per les cauſes fiſcals a ſoles, y los altres per los patrimonials.

Los Aduouats fiſcals de la Reyal audiencia tenen dignitat, y ſe comptã entre los clariſsims ſe poden decorar ab titols de eſpectables, van ab togas com los demes Concellers, [g] y ſe aſſentan deuant del Princep.

Aixi be lo offici dels Procuradors de dita Regia cort es noble encara que lo dels demes ſegons regles de dret comu ſia carrech infim, y de menys calitat, [h]

Aixi mateix en les demes corts, vns per les Reyals, altres per la Ballia general en Cathalunya, per la procuracio Reyal en los Comtats de Roſſello, y Cerdanya, per tots eſto[s],

a *Cali. dub. 2. in marg. fiſci.*

b *Cali. margar. fiſci per tot, y la practica de Pagueira.*

c *Martin laudes de fiſco.*

d *Conſt. 1. tit. de Aduocat y Procurador fiſcal, y ha aqui Mieres.*

e *Berart cap. 12. num. 25. 27.*

f *Cali. in marg. fiſci dub. 2. del nu. 2. dub. 1. num. 3.*

g *Lucas de penna per lo D. Berart cap. 12. num. 2. que ſon molts.*

h *Berart ca. 12. n. 3.*

estos, y per quiscu en particular estan estatuydes moltes lleys, y pragmatiques differents.

Les lleys generals son al titol de offici d Aduocats, y Procurados fiscals, les particulars te quiscuna cort per si ordenades, y estatuydes, com per exemple las pragmatiques y prouisiõs dels dos Aduocats, y Procurados fiscals dels Comtats de Rossello, y Cerdanya lo vn fiscal Reyal, lo altre patrimonial estos dos son generals per totes les corts dels Comtats, y aixi creats que ells sols, y no altres sian Aduocats fiscals com
2 *Reg.* 18. *f.* 10. *reg.* 10. *f.* 102. *r.* 8. *fo.* 58. *reg.* 33. *fo.* 176. 139. *re.* 35. *f.* 126. *reg.* 6. *fo.* 59. *re.* 8. *f.* 53. *re.* 32. *fo.* 3. 205. 290 146. 126 *reg.* 34. *fol.* 204. *reg.* 33. *f.* 38. *reg.* 14. *fol.* 17. *reg.* 19. *f.* 55. *re.* 23. *f.* 13. *reg.* 26. *f.* 81.
consta en los regiſtres, [a] assisteixen en Perpinya, y tenen creats Tinents en totes les Vegueries, y Ballies si be la de Cerdanya, y Conflent apretes tenir propri sol Aduocat fiscal, ab tot se veu excercir lo offici per dits Aduocats, y Procurados fiscals generals en dites vegueries. En les creacions aixi mateix se proueheixen Aduocats fiscals de tots los Comtats y en les pragmatiques que han disposat dels salaris reban los dits Aduocats, y Procurados fiscals de quiscuna Vegueria, Ballia, y cort dels Comtats comprenen, y tatxen totes tambe les de Cerdanya, y Conflent com se poden veure las del Rey Don Pere *dada a Perpinya a 15. de Febrer 1351. Altra de 7. dels Idus de Nouembre 1345.* [b] *Altra de 15. de Marts 1374. lo Rey Don Ferrando dada a Barcelona a 30. de Iuny 1503.* [c]

Per ells estan ordenades altres pragmatiques, y prouisions sobre si han de tenir vot que baix se referiran. No pugan los Aduocats fiscals tenir juntament judicatures Reyals, o de Barons, ni altres offi-
b *Reg.* 8. *fo.* 53.
cis Emperador Don Carles *dada en Moli de Reig a 10. de Dezembre 1519* no tingan ninguna jurisdiccio
c *Lib.* d *Veguer fol.* 113.
Rey Don Marti dada a Çeragoça a 12. de Marts 1398. contra dels quals com apar contra los Procurados fiscals se ha proceyt del any 1389. 1391. y altres, [d] los salaris, y dietes si en deffensa de las corts Reyals, o patrimoni van a Barcelona, o al cort suprema sels a de pagar, any 1538. [e]

Entre los demes casos generals resolts en fauor dels Aduocats fiscals lo mes duptos es estat si lo Aduocat fiscal te veu numerable en lo Reyal concell, y si te vot en les demes corts ab lo jutge en totes causes ciuils, y criminals, y si en les lletres citatories, y inhibitories que te interes lo Fisch, y ha de auer firma de aduocat fiscal.

Tota la resolucio de dits casos se funda en lo estil te quiscuna cort com se proua ab lo seguent. La regla que comunament se sol allegar de dret quel Aduocat fiscal a de entreuenir sempre se tracta del interes del fisch, sols reb interpretacio en lo orde judiciari, y no en la decisio de les causes com estiga en libertat de assistir lo Aduocat fiscal si vol, ho no perso la sentencia no es nulla basta sia requerit per lo Iutge com no tinga obligacio de seguir son vot sino fer justicia, [f] majorment com totes les lleys, de dret comu que disposan en esta materia, [g] no digan quel Aduocat fiscal te vot en les causes fiscals, sino que ha de ser present, y de aqui diu *Calicio,* [h] que lo Aduocat fiscal en causes fiscals, y patrimonials assistir, y tenir vot en lo Reyal concell es de vs, y obseruansa, que nos troba disposat en dret que quant se tracta criminal tinga de ser present. De aqui se ha anat continuant, y de nou disposat particularment en los tribunals ahõt hi a concurs de vots, [i] com ala audiẽcia y altres quel Aduocat fiscal es present, [k] y vota. [l]

A mes se troban moltes corts en Cathalunya Rossello, y Cerdanya quel Aduocat fiscal noy entreue cõ de la de Gerona proua *Mieres.* [m]

A mes per moltes altres corts, y ha agut

d *Libr prouis. folio. 95.* e *Reg. 32. f. 16. 24. 26.*

f *Mier. 2. p. f. 71 n. 39. 46 50. 51.*

g *Lege super C. de Aduo. fis. l. 2. C. si aduers fis. l. si fis cus l. non intelligi §. D. Ad. cũ. glo. ff* d *jur. fi. glo. 3. in c. 1. ex. vt lit. nõ contest.*

h *Marg. fisci du. 1 n. 3. vers 3. Bera. c. 12. nu. 11.*

i *Ferr. 3. p. c. 8. 9.*

K *Const. item per tolre tit de appellacions, y altres referits per Berart c. 12 num. 12.*

l *Mier. 2. p. f. 71 nu. 40.*

ha agut necessitat se establis sé pragmatiques particulars, y se fessen sentencies, y prouisions peraque entreuinguessen los Aduocats fiscals.

Primerament per la Reyal audiencia a 8. de Abril 1557 se feu sentencia en la causa de Alcarras quel Aduocat fiscal te veu numerable en vna y altra sala en les causes de executions, oppositions, y restitucions in integrum implorades per lo Procurador fiscal. a

a *Reg. fol. 111.*

Per lo Procurador Reyal de Rossello, y Cerdanya les lletres se despedeixen de la Reyal audiencia de mandato *de faciendo verbum* se han de fer ab firma d'Aduocat fiscal. b

b *Reg. 34. f. 98 99.*

En les causes de appellacio ala Reyal audiencia de fets patrimonials es necessari sia firmat lo Aduocat fiscal patrimonial en les lletres citatories, y inhibitories altrament son nullament despedides a 18. Febrer 1536. c

c *Reg. fol. 16.*

Lo Aduocat fiscal se pot allegar suspecte, lo que fonch declarat quant ha donar lo vot a 21. de Agost 1567. Regist re 35. folio 100. en tal cas lo Loctinent general pot anomenar altre que vote en lloch de aquell encara que no sia del cõcell. d

Encara que sia allegat suspecte pot assistir ala Reyal audiencia sempre voldra pera deduyr, y informar lo q̃ voldra no quant se vota lo dupta. e

d *Reg. 35. folio 110.*

Per los negocis, y causes particulars dels tribunals dels Comtats de Rossello, y Cerdanya quant al votar y assistir lo Aduocat fiscal en les causes fonch feta la pragmatica del Rey Don Alphonso *dada a Barcelona a 14. de Octubre 1414.* f en la qual se dispossa per totes les causes fiscals de les corts del Gouernador, Veguer, Balle, Iurges d'appellacions nos prosehesca sino es cridats, y oits lo Aduocat, y Procurador fiscal, y present lo Aduocat fiscal, dita pragmatica no dispossa donas son vot pero està de molt temps practicat q̃ dona son vot tant en primera, com en segona instancia en causes criminals, y ciuils exceptat en causes de appellacions de fets patrimonials en les quals de estil de la cort de primeres appellacions de dits Comtats may hi auia entreuingut en lo votar Aduocat fiscal, sino sols per deduyr, y informar com consta ques prouehi per lo Rey nostre senyor Felip a 16. de Febrer 1621. y ab altra 9. de Iuny de dit any. quels Iurges de appellacions en causes patrimonials no pogues sen proceyr sino es cridat, y hoyt lo Aduocat fiscal patrimonial no que donas son vot. Apres ab noua prouisio *dada a Sant Llorens a 20. de Octubre 1621.* la qual enclou las dos precedents, hi ajusta que sia tambe en donar son vot. Officials Reyals en los Comtats de Rossello, y Cerdanya en causes de contencios no poden anomenar per arbitre sino lo Aduocat fiscal de les corts *pragmatica del Princep Don Felip dat a Montso a 10. de Nouembre 1547. capitol 3.*

f *Reg. 15. f. 30.*

Iurges de Veguet, Balle, a lomenos Aduocats fiscals de les corts de Rossello tenen poder que si lo Veguer, Balle, y demes officials nols pagan los salaris, ho deffereixen que pugan fer cõposicios, y retenir se fins lo degut com llargament apar en la pragmatica *del Rey Don Pere dada a Barcelona a 15. de Marts 1374.* Totes les obligacios dels Aduocats, y Procuradors fiscals refereix *Calicio*, y demes practichs assenyaladament ara de nou lo Doctor Gabriel *Berart.*

A ell se podra veurer tot, y aduertir Principalment que no esta hallur libertat instar, ni appellar sino en causes ques veura interes del Fisc y sera de iusticia, altrament poden ser condempnats de propris bens a tots los gastos, y despeses. g Si lo Fisch pot appellar en causes ciuils, y criminals resolẽ nostres practichs. h

g *Berart in espe. visit. ca. 12. n. 16. 17.*

h *Berart c. 27. del num. 20.*

§ 35.

§. 35. *Dels Cõcells, y Audiencies Reyals de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

LOS Concells, y Audiencies reyals te formades la Magestat del Rey nostre Senyor, en particular en los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya tenen origen despres de la creacio de tots los officials de cõstitucio dalt explicats, y per esta causa seguint lo orde de antiguedat, è guardada la explicacio de totas ellas, y de sos officials entaquest lloch, que a seguir lo orde de precedencia, y graus tenian de entrar en primer, y major lloch que tots los altres dalt referits, com ja dalt està aduertit a son lloch.

Totes les formes de les Audiencies, y concells reyals ques obseruan en estos Comtats tenen origen del temps del Rey Don Pere Tercer any 1365. com se prouarà totes elles son les seguents.

La primera es la Audiencia, y cõcell reyal de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

La segona la Audiencia, y concell dit Supremo de Arago.

La tercera concell de Estat.

La quarta concell de Guerra.

La quinta concell de Ordens.

Son a mes los altres concells de Inquisicio, y Cruzada, estos son Eclesiastichs Presidents los mateixos Delegats Apostolichs, sols per los actes particulars tocants a la commissio, y poder en fet de Inquisicio, y execucio de les tres gracies Apostoliques, concedides al Rey de Espanya, so es Cruzada, subsidi, quarta, y escusado cõ esta dit dalt c. 2. §. 1.ª

Los altres concells te creats sa Magestat, com de Castella, Italia, Indies, Portugal, Camera, Hazienda, y altres no tenen ninguna superioritat en estos Comtats que son particulars quisca de son Regne del poder auctoritat, offici, precedencies de dits concells han escrit *Lucio Marineo*, [b] *Iuan Montaynè*, [c] *Nicholau Boerio*, [d] *Marti Laudense*, [e] *Cassaneo*, [f] *y vltimament Madriaga*. [g]

Nos admire lo Lector que de dites especies de concells de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya aja posat en primer lloch lo que resideix en dits Comtats, quel del Supremo de Arago, ni dels de Estat, y Guerra que noy aja legits los §§. seguents.

§. 36. *Del Concell, Audiencia, o Senat de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

LO concell te lo Rey nostre Senyor format en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya se diuideix en dos especies, la primera, y mes principal es dels officials, y magistrats de justicia, y gouern te creats en lo Concell, Audiencia, o Senat. Lo segon es de aquells Concellers, y senyors que tenen dignitat, y per ella titol particular de Cõcellers del Rey, com Bisbes, Gouernadors, y altres que baix se prouaran.

Los de la Audiencia, y Senat que resideixen en los Comtats son los propris, y ordinaris Concellers, y supremo concell del Rey nostre Senyor per tot lo gouern de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya tota la forma, y disposicio de dit Senat, tant de generals constitucions de Cathalunya, quant altres leys es sempre entesa, anomenada, tractada, y honrrada com a Audiencia, y Senat del Rey present; demanera que nos concidera, ni intitula Audiencia del Loctinent General, ni de altre official supremo, sino sols del Rey, en son nom se despedeixen totes les lletres, y negocis de

A a concell

a *Madriag del Senado, y de su Principe fol. 47.*

b *Lib. 4.*

c *De auctoritate conciliorũ de parlamentis collatione parlamentorum.*

d *De auctorita. mag. cõcil.*

e *De cõcil. Principis, y altres de officialibus dominorum.*

f *In catha. glo. mun. 6. y 7. p. per tot.*

g *del Senado, y de su Principe c. 2. fol. 37.*

concell dels Concellers, com apar en totes les constitucions del titol del juy verbal del Rey.

De manera quel concell fols se diu del Rey, en tãt que mort lo Rey en Cathalunya, o fora de ella en Castella, o qualsevol altre part para tot lo curs del Concell; y Audiencia, y resta lo Virrey, Concell, Canceller, Regent, y Conceller sens jurisdiccio, y se continuan las causas en las Audiencias dels Portants veus de Gouernadors, com dalt está prouat.

Lo origen de la Audiencia, y Concell del Rey segons nostres lleys es del temps del Rey Dõ Pere Tercer en las corts celebrà en Barcelona any 1365. los Concellers fols eren lo Canceller, o Vicicanceller,[a] despres en temps del Rey Don Ferrando any 1493. se disposá sobre la eleccio, y numero de altres Concellers, com baix se prouarà.

a *Olib. c. 4. n. 46.*

Les causes de la introduccio, y formacio de dita reyal Audiencia, es principalment[b] per los pobres cõtra potents, magnats, richs, per viudes, orfans, pubills, religiosos, forasters, ahont se expedeixen les causes plenaries, sumaries, y verbals sés escrits.

b *Olib. c. 11. n. 44.*

Lo President de ella es lo mateix Rey, y en sa absencia lo Loctinent General, com baix se prouarà. Tots los negocis dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya de qualsevol importancia sian se podẽ tractar fols en dit concell, y Audiencia, y per ninguna causa, via, regalia, ni manera aixis de Cathalunya, ni tractarse en altra part, encara que sia en lo concell ques diu Supremo de Arago, com baix se prouarà. De manera que en dit concell de Arago fols se podan tractar certs casos particulars, y aquexos mateixos de gracia, com crear officials, y los demes que baix se prouaran. A mes en lo Concell de Cathalunya es lo conceller preheminent lo Canceller, en lo de Arago lo Vicicanceller, qui es Loctinent del Canceller, com se prouarà, y de aqui per estes, y altres causes prenent la naturalesa, y essencia dels Concells, y Audiencies lo que te lo primer lloch entre nosaltres, y regularment mes preheminent es lo de Cathalunya, y de aqui meritamẽt gosa de titol de sacro Senat, per essere del mateix Rey, y los altres titols que baix se referiran.

La forma y modo de tenir concell; y de les tres Sales, decidir los negocis, y si basta estiga en qualsevol part dels Cõtats, encara que no sian present en la Vegueria, y tot lo demes a ell tocãt, y espectant se disposa enlas constitucions del titol de la Audiencia, y concell reyal del any 1599.[c]

c *Ca. 52. 55. 1. 2. 3. 4.*

Lo altre concell del Rey en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya es de aquells Concellers, y senyors que tenen dignitat, y titol particular de Concellers del Rey, aquest es lo mes antich que han tingut los demes Regnes de Espanya, del qual se son formats los demes sona vuy, com apar del temps dels Comtes en estos Comtats, que erẽ sos Concellers los Vescõtes, Comdors, Valuassors, y altres titols del dignitat, y honor, aixi be apres dels Reys dArago, los Richs homens, Mesnaders, y altres, com se prouarà al llibre seguent.

Vltimament son restats ab aquest titol los Virreys, Archabisbes, Bisbes, Gouernadors, Canceller, Capita General, y los demes officials preheminents de Concellers del Rey.[d]

d *Bouad. lib. 2. c. 17. n. 15. c. 16. n. 7. Oliba de iure fisci c. 7. n. 7. Madriaga del Senado y de su Principe fol. 175.*

§. 37. *De la Audiencia, Senat, o Concell Supremo de Arago.*

LEs mateixes causes que obligaren als Reys crear Loctinents Generlas en sos Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya en absencia forẽ tambe de la formacio del Cõcell Supremo de Arago te creat lo Rey

lo Rey noſtre Senyor junt a ſa perſona per les coſes, y fets tocants a les Prouincies de la Corona de Arago, ſo es Arago, Valencia, Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, y aixi be les Iſles de Serdenya, Mallorca, Menorca, è Iuiça. Lo dit Cõcell eſtà format de ſet Cõcellers, y vn Preſident, lo Preſident ab titol de Vicicãceller, qui es ygualment de totes dites Prouincies, per raho de les lleys de quiſcuna que te creat en ſa Prouincia lo offici de Vicicanceller, com a offici de Lloctinent del Canceller, có baix ſe prouarà §. 40. feta eleccio junt a ſa perſona, de vna qui rija la Vicecancelleria de totes les quatre Prouincies. Los Concellers vn ab titol de Theſorer General de la Corona, los altres ſis ab titols de Regents, dos de Arago, dos de Valencia, y dos de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, a mes vn Aduocat Fiſcal, quatre Secretaris, ſo es vn de Arago, qui es lo Protonotari, altre de Valencia, altre de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, altre de les Iſles de Serdenya, Mallorca, Menorca, ê Iuiça, y los Notaris, y Eſcriuans de la Cancellaria qui ſon de Manament, Regiſtre, y altres.

A mes ſe ha de aduertir que en dit Concell, lo Rey fa eleccio moltes vegades de perſones de capa, y eſpaſa de la Corona ab lo mateix ſalari de Regent, les quals tenen vot, y aſſiteixen en dit Concell en totes coſes de gracia.

Aqueſt Concell, com de ſon diſtricte era format, y excercicia juriſdiccio en tots los Eſtats de Italia, com Napols, Sicilia, y Milà, fins quel Rey Don Felip Primer de Arago ordenà altre Concell particular per dites Prouincies, anomenãt Concell de Italia.

En dit Concell Supremo de Arago ſe tractan les coſes de dites Prouincies, com prouiſions de Officis, Archabisbats, Bisbats, titols de honor, y les demes coſes tocãts a coſes de gracia a ſoles, quant a Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya que quant a les demes Prouincies ſe tractan, y decideixen tambe les cauſes de juſticia per apellacio en dit Cõcell. De Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ſols ſe poden tractar en lo Concell Reyal ordinari dins noſtres Comtats, y ninguna cauſa en dit Concell Supremo, exceptades dos, ſo es les patrimonials, y de officials Reyals, có baix ſe prouarà.* Per dit Concell ſe deſpedeixen totes les pragmatiques, y altres coſes tocants al gouern de dits Comtats, en tots los quals negocis ſe han de tractar en dit Cõcell, lo Rey a de donar Audiencia, com eſtà diſpoſat per la conſtitucio del Rey Don Felip del any mil ſinch cents quoranta y ſet. [a]

* *Lib. 5.*

a *Conſt. vni. tit. de la Audiencia del Princep.*

§. 38. *Dels Concells de Eſtat, Guerra, Ordens, y demes excerceixen juriſdiccio en los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya.*

LO Concell de eſtat es lo mes prehominent de tots los demes de Eſpanya, lo Preſident es lo mateix Rey, Concellers, ſenyors principals de titol, y altres quel Rey anomena, y vn Secretari que propoſa los negocis. Aqueſt Concell *Lucio Marineo*, [b] anomena concell ſecret, te la prouidencia vniuerſal de tots los eſtats del Rey, per lo qual moltes vegades ſe reuocan coſes prouehides per altre concell, encara que ſien bẽ deſpedides, per que ſucceheix que lo que es profitos, y conuenient per la conſeruacio de vna Prouincia, o Ciutat particular, nou es per tota la Monarquia de Eſpanya, y de aqui menys inconuenient que pareſca la part quel tot, y aixi ordena, y prouheix lo que per los altres concells la tar-

b *De reb. Hiſpan. lib. 4. c. 2.*

no està prouehit. Ajuntas aquest cõcell lo Dimars, Dijous, y Dissaptes a la tarda, o al dia, y hora quel Rey vol, tots los del Cõcell de Estat, o son de Guerra, pero no los de guerra de Estat, assentantse com venen, se cubran deuant del Rey en concell, encara que no sien Grandes.

Lo poder, y jurisdiccio de aquest cõcell refereixen *Cerdà*,[a] *y Madriaga*, y molts altres, als quals me refereisch, en tot empero lo que es seruey de sa Magestat, y solsdire quant al que toca a Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, que segons propries, y naturals lleys, lo Rey nostre Senyor nos fa merce de exercir jurisdiccio, y proceyr en los actes de justicia, o gracia ab Concell, y firma dels officials de constitucio, que son lo Canceller, Vicicanceller, o Regent la Cancellaria.[b]

a *Cerdà in suova riioq. c. 4. §. 3. Madriaga fo. 38.*

b *Const. 1. 2. tit. de offi de Cancel. Olib c. 4 n. 40. 44*

Lo Concell particular de ordens te lo Rey junta sa Cort, y persona es desde que los Mestrats de las Religions, y Ordens de Santiago, Calatraua, Alcantara, y altres se vniren a la Corona Reyal per gracia dela Seu Apostolica, y de aqui te titol lo Rey de administrador perpetuo de las Ordens, y Religions Militars. Gouerna per dit concell les dites Religiõs ab sos Oydors, dos de cada Orde, y vn Fiscal. La Religio de Montesa te en lo Regne de Valencia vn particular Lloctinent de sa Magestat ab sos Concellers. Las Religions Militats de Portugal que son *Christus*, *Auis*, y les altres tenen alli son particular gouern. Adaquest concell de Ordens estan subjectes tots los Caualers de Creu de las Religions de Espanya, no com a Prouincials, sino com a Religiosos baix la obediẽcia, y poder del Gran Mestre, qui es lo Rey, com a superior, y cap de la Religio de quiscuna, ab poders bastantissims, donats per sa Santedat, com de totes es facil veurer en les Bulles, Breus, y altres gracies tenen concedides en los impressos llibres, particulars corren de les Religions, y quiscuna de elles.

§. 39. *Del President del Concell Reyal de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y del origen del offici, y Magistrat de Lloctinent General, Virrey, o Alternos, y sa creacio, y poder.*

LO President del Concell, y Audiencia ordinaria de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya es lo mateix Rey, y en sa absencia lo Lloctinent General, dit, y anomentt comunament ab titol de Virrey.

Lo origen, y creacio del dit Lloctinent General es, despres del Gouernador, Portants veus, Balle General, y demes officials dalt referits,[c] de ell se començà de donar noticia lo any mil tres cents xexanta y sinch. [d] La causa de sa creacio fonch q̃ cõ los Reys per los negocis vrgẽts dels *Regnes* tinguessen de acudir en moltes parts, y absentarse de estos Comtats, restauan los Concells formats, y Concellers sens jurisdiccio, ni poder, y los Barons en les Baronies de alguna manera, ab absoluta jurisdiccio, suspes lo exercici de moltes regalies, de aqui fonch necessari se creas vn Lloctinent General de la *Reyal* Magestat, per la administracio vniuersal de tota la Prouincia, que representas lo mateix tribunal del Rey present, y se procehis com si fos present en pau, y guerra; de manera que fos cap de tots los Magistrats, y los demes membres, de aqui ha restat que sa creacio, poder, y jurisdiccio proue, y mana del Rey per modo de mandato, y prouisio de persona ab poder expres; de manera que lo q̃ no sera en lo mãdato nos podra

c *Const. 1. tit. de la Audiẽcia.*

d *Oliba de iure fisci c. 4. nu. 58.*

excercir

exercir per lo Llocti-
nent General encara que lo Rey ho pogues fer eſ-
tant preſent, aixi que lo poder gene-
ral es al Rey, y lo exercici al Llocti-
nent General, cõ als demes Procu-
radors. [a]

a *Oliba de iure fiſci c.4. nu. 37. 38.*

Lo Rey pot fer Llocti-
nent de ſa llibertat, y voluntat, [b] y crearlo en
nom de Llocti-
nent General, o Vices
gerent, o Vicari, o Vice ſenyor, o
Virrey, o Prefecte, o Gouernador,
o Prepoſit, o Meſtre, o de qualſeuol
altre, y aixi be de Virrey, o Alternos
que es lo mes propri ſegõs ſon offi-
ci, que es dir lo mateix que altre
Rey, [c] ſon poder, y juriſdiccio es
delegada, y no ordinaria la qual eſ-
pira per mort, y preſencia del Rey
a differencia dels demes officials, y
magiſtrats que dalt ſon referits,
la juriſdiccio dels quals com pro-
uinga per modo de ley, y prouiſio de
ofici, no eſpira per mort, o preſencia
del Rey, [d] lo dit Loctinent General
es cõparat al prefecte pretor, a exẽ-
ple de aquells que per los Empera-
dors ſe embiauan per regir las Pro-
uincias. [e]

b *Mier. coſta. 10. reg. Mariæ Bar. c.1.n. 4.*

c *Franciſcus a Ponte de poteſt. pror. c.1. nu. 1. Berart in ſpecul. viſit. c. 9. per tot.*

d *Oliba de iure fiſci c.4. nu. 37.*

e *Oliba c.4.n.59 Berart dicto loco n. 4.*

Lo tribunal del Rey, y del Locti-
nẽt General es vna mateixa cort, Au
diencia, y poder; de manera que no
es different, ni tal ſe concidera ſegõs
noſtres leys, cõ es notori que en to-
tes elles noy ha titol ni conſtitucio
particular del Loctinent General, [f]
ſino ſols del Rey, y en ſa abſencia del
dit Loctinent que es lo mateix, y no
pot ſer, ni ab mes, ni menys juriſdic-
cio, per quant ſeria fer official nou,
lo q̃ es prohibit en Cathalunya, Roſ-
ſello, y Cerdanya, [g] ahont nos trobã
ſino lo del Rey, y apres immediada-
ment lo de Gouernador General, y
ſos portãts veus, [h] y aixi entre noſal-
tres lo dit Loctinent General, cõ Al-
ternos, no te lo ſegon lloch deſpres
del Rey ſino lo mateix, de ell noy ha
appellacio, ni recurs al Rey, es lo ma
teix concell reyal, la mateixa Cance-
llaria, a ell tots los Magiſtrats, Barõs,
Ciutats, Vniuerſitats, Prelats, totsles
Cauallers de las Religions, è altres
obeixẽ, com al mateix Rey, y aixi te
lo primer lloch en perſona de ſa Ma
geſtat no preſideix, com a prefecte
pretor, ſino com a Princep, y en ſon
nom, y perſona te tanta poteſtat, que
abſent lo Rey pot tot lo que lo Rey
preſent, a ell ſon los recurſos de tots
los magiſtrats de les Prouincies, ell
excerceix les regalies, è las comẽça-
des, com a Loctinent General parã,
y nos podan excercir per los portãs
veus del Gouernador encara q̃ proce-
heſca Viceregia, y aixi los captu-
rats per regalies fetes per lo Locti-
nẽt General reſtã fins vinga lo Rey,
o altre Loctinent, y lo mateix es en
molts altres caſos, [i] de modo que en
tot te la juriſdiccio. [k] Sen exceptan
empero aquells caſos, y regalies eſ-
pecials quel Rey no pot exercir per
altra perſona, ſino ſols la ſua, com lo
conuocar corts generals, y per guer
ra los Vaſſalls en virtut del vſatge,
princeps namque, [l] y altres ques ex-
plicaran baix libre 3. 1.

f *Olib. c. 4. n. 37.*

g *Cõſt. 1. 2. tit. que nouells offi.*

h *Olib. c. 4. n. 37.*

i *Olib. de iure fiſc c. 4. nu 64.*

k *Olib. c 4. nu. 61 64. 67*

l *Olib. c. 6. n. 6. 7.*

Ningũ altre cas ſen exceptã ni los
que acoſtuman tenir los Virreys en
las inſtruccions ſecretas, com no
crear nous Cauallers, ni donar altres
titols de honor, no donar ſupple-
ments de edats als menors, ni licen-
cias a las Vniuerſitats de pendre cẽ-
ſals, y altres molts caſos de gracia, y
contencio voluntaria ques reſeruan
per lo Concell Supremo de Arago;
eſtos ſi be en dites inſtruccions ſon
exceptats, es quels Virreys no volẽ
anar contra la inſtruccio, pero en cas
feſſen lo contrari valdria tot lo que
per ells ſe concediria, com dites inſ-
truccions ſeriã cõtra noſtres leys, cõ
eſtà dit, y cada dia experimentam
que alguns Loctinents Generals
ſuccehint morir en eſtos Comtats
crean Cauallers, y concedeixen al-
tres coſes prohibides en dites inſ-
truccions.

Los dits Loctinẽts Generals en lo

ingres del offici han de preſtar lo ſolit juramẽt dels demes officials, y oyr ſentencia de excomunicacio exceptats los que ſeran de la caſa reyal per recta linea maſculina. [a]

a *Conſt. 14. tit. de obſeruar cõſt.*

§. 40. *Dels Concellers de dits concells, en particular del Canceller, Vicicanceller, y Regent la Cancellaria, dels Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya.*

LOS Concellers, y officials ordinaris dels dits dos cõcells principals de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ſon los Canceller, Vicicanceller, y Regent la Cancellaria, y los Doctors de la reyal Audiencia.

Lo origen dels officis de Canceller, y Vicicanceller es de las ordinacions de la caſa reyal, com ha Aſſeſſors. [b] Aqueſt origen, y formacio de dits officis donan molts al Rey Don Pere Tercer, y a la veritat ſe troba ja molt abans, en particular en los Reys de Mallorca en lo tocant dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya tenia, y ſe feruia de Canceller, com apar de las ordinacions feu del any 1319. [c] y moltes altres.

b *Oliba de iure fiſci c. 4. n. 39. 40.*

c *Lib. ordina. del Balle de perpinya fol. 50.*

Al principi dits Canceller, y Vicicanceller tenian ſols la juriſdiccio, y ſuperioritat ſegons dites ordinaciõs en los Prelats reſidian en la caſa reyal, Capellans, y Doctors del concell del Rey. [d] Lo Princep adepart per ſa caſa, y officials tenia, tambe Canceller lo any 1365. [e] apres fonch exteſa la juriſdiccio, y poder dels Cancellers, y Vicicancellers per noſtres lleys en coſes de juſticia, y comenſa en temps del Rey Don Marti del any 1409. [f] com apar en totes les conſtitucions del titol de offici de Canceller, Vicicanceller, y refereixen los Eſcriptors. [g]

d *Oliba c. 4. nu. 39. 40.*

e *Cõſt. 1 tit. de la Audien. y concell reyal.*

f *Cõſt. 1. tit. de offi. de Cancel.*

g *Olib. c. 4. n. 41.*

Al Canceller ſe doná apres la cognicio de les cauſes de contencions de juriſdiccions entre las corts Eccleſiaſticas, y Seculars, com refereixen llargament noſtres practichs. [h]

h *Olib. c. 4. n. 41.*

Lo offici de Canceller ſegons termens de dret comu qual ſia, y de hont te ſon origen ja eſtà llargament decidit, com aporta *Couarruuias*, [i] *Gomes*, y altres lo qual no es altra ſino de Aſſeſſor del Rey, lo Vicicanceller qual ſia tambe de dret comu explica *Portolez*. [k] Son offici tambe es creat per noſtres lleys de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, [l] de las quals ſe trau que no es altre ſino vn Lloctinent del Canceller en abſencia, o altrament, y ab aqueſt nom lo anomena tambe en Arago *Portolez*; de manera q̃ quant ſa Mageſtat aſsiſtis en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, preſidiria lo Canceller, y abſent lo Canceller la mateixa Audiencia correria per lo Vicicanceller, y aixi mateix abſent lo Vicicanceller per lo Regent la Cancelleria en ſon cas, com apar en dites conſtitucions, tot lo ques enten en coſes de juſticia; en les de gracia empero ſe veu practicat que eſtant lo Rey en los Comtats quant ſe celebran corts, o per altres actes ſe proueheix per lo Vicicanceller, y en les honrres, preſidencies, y demes actes lo Vicicanceller preſideix en mes alt lloch quel Canceller, deu ſe fundar per lo que rig la Vicecancelleria de la Corona, ſi be quant es en Cathalunya poch fa al cas la juriſdiccio, y poder exerceix en Arago, y Valencia a mon judici no trobo altra raho me ſatisfaſſa ſino eſſer voluntat del Rey.

i *Couar. prac. qq. cap. 4. n. 10. Gomes ad Reg. Cãcellariæ q. 1. Oliba de iure fiſci c. 4. a n. 38*

k *Portolez in Eſchol. ad Molin. verb. Vicicancel. Berart cap. 10.*

l *totes les conſt. del tit. d offi. de Cancel. Vicicancel.*

Lo offii de Regent es lo mateix quel de Vicicãceller en tercer lloch, apres del Canceller Vicicanceller, entra en ſon cas lo Regent, dit Regent de la Cãcellaria no es ordinari ſino en ſubſidi faltant lo de Vicecãceller, demanera que los dos ſon en vn lloch, [m] y enſempts tambe officials

m *Mier. colla. 9. Regiſtre Ferdin. cap. 11. nu. 2.*

ficials de la Cancellaria; son offici te principi de lany 1422. segons apar de les corts celebrà la Reyna Dona Maria Loctinent de Alphons, [b] es aixi be Assessor del Rey en los judicis verbals fa, presideix en vna de les tres sales, en la altra lo Canceller, y en la tercera lo Rey, o Virrey.

Estos tres officis de Canceller, Vicicanceller, y Regent la Cancellaria no espiran per mort del Rey com sian ordinaris, [c] son los ordinaris de la Cancellaria dels quals pren lo nom, que es la cort, o tribunal del Rey, dita aixi Cancellaria, tots los negocis de justicia se deuen despedir ab firma de vn dels dits, y no altrament, [d] los quals no poden esser impedits en lo exercici de llur jurisdiccio per lo Rey ni altre. [e] Los officis de ells son de gran auctoritat y magestat poder, y jurisdiccio. [f] Lo Canceller distribueix les causes entre los Doctors del Reyal concell cometentlas en nom del Rey, a ell toca firmarse en los priuilegis, y mandatos, respondre, y judicar als judicis verbals, tenir lo segell Reyal, precehex a tots los jutges, officials, y magistrats fins als portants veus del general Gouernador, [g] y als Regents del supremo de Arago com se veu obseruat per decret del Rey lo any 1626. quels dos Regents Cathalans eran en Cathalunya en los llochs se trobauã ab lo Canceller. Te titols d Illustre, Illustrissim, Eminentissim, y glorioſissim, y de Senyoria. [h]

Les prerrogatiues competeixen al Canceller en sa absencia tocan al Vicicanceller, y aixi be apres al Regent la Cancellaria. [i]

Esta Cancellaria es dos maneres gran, y xica, la gran es en tots los negocis de la corona de Arago la qual segueix lo concell supremo de Arago, la petita es la de cada Prouincia so es de Arago, Valencia, Cathalunya, Rossello, y Cerdanya com baix se declarara al titol del offici del protonorari. [k]

Lo Canceller se ha de crear en Cathalunya ha de ser persona Ecclesiastica graduada en dret canonich, o ciuil, lo Vicicanceller altra persona seglar graduada, [l] vn, y altre han de ser nadius, naturals, edomiciliats realment, y de fet ab veritat, è sens dispensacio, del Regnes de Arago Valencia, Cathalunya, o Regne de Mallorcha è no de altres. [m]

Lo juramẽt han de prestar dits officis, y les demes coses tocants en lo excercici, y obligacio aportan llargament tots nostres practichs, [n] sobre dites constitucions.

§. 41. *Dels Doctors del Reyal Concell de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

LA forma, numero, y eleccio dels Doctors del reyal Concell de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y Iutges de cort, te origen, y principi del temps del Rey Don Ferrando Segon, en la segona cort de Barcelona any 1493. [o] tots ells só ordinaris per lleys municipals, instituyts, y creats, y per so no espiran per mort del Rey, [p] la commissio de les causes sels fa per lo Canceller Vicicanceller, y Regent la Cancellaria, y en los casos de regalies per sa magestat, o son Loctinent no es delegacio sino distribucio de causes son officials creats per sa Magestat com los demes ab la forma ordinaria, y clausula durant lamera, y libera voluntat del Rey, no son ha voluntat del Rey, com eren antigament, sino a cert numero cõ se disposa per nostres lleys vltimes del any 1599. [q] a numero de sinch Doctors per cada de las dos salas, sens los presidents assi siã en numero de dotse Doctors, y lo President de quiscuna.

La forma de la tercera sala è dels Iutges de cort per lo criminal nomament

b *Const. 2. tit. de pena aupencia.*

c *Oliba. cap. 4. n. 43.*

d *Oliba c. 4. n. 40 Berart in especul vis. c. 10. n. 2*

e *Ferrer p. 3. c. 74 Berart num. 4.*

f *Berart num. 5.*

g *Ferr. p. 3. cap. 83.*

h *Berar. in especul vis. cap. 10. del n. 8. fins 17.*

i *Berart nu. 18. Guiller. Bene. in c. Raymundus verb. et uxor no nomine a del nu. 198. de test.*

k *Berart num. 8.*

l *Const. 4. tit. del offici de Cãceller Berart num. 7.*

m *Const. 4. del. titol de offi. de Cãceller*

n *Ferrer p. p. c. 71 fins 80. Oliba. c. 4. n. 42.*

o *Const. 1. tit. de la eleccio nõb. dels Doctors.*

p *Oliba c. 4. nu. 45. 46.*

q *Capit 52. del any 1599*

ment fonch creada per los capitols de cort de dit any 1599. [a] en vna mateixa sala noy por auer dos sian parents. [b] Dels dits Doctors seruei-xen dos en los officis vn de Aduocat fiscal jurisdiccional altre patrimo-nial, les obligacions de vns, y altres estan posades en les constitucions de Cathalunya, [c] los titols priuile-gis, preheminencies, y prerrogatiues gosan so es de Concellers supremos, que estan al costat del Princep; per-sones sublimes, Pares conscriptos re fereixen los Escriptors, [d] y eixa es la causa que van senyalats ab cotes que son vestidures que denotan la Exce lencia, y dignitat gosan. [e]

La jurisdiccio, y poder tenen re-sulta de nostres lleys ab las de dret comu, no poden esser syndicats de sentencies feres ab deliberacio del Reyal concell, encara ques pretenga son preferides contra constitucions priuilegis, consuetuts, y altres lleys nostres, [f] empero estan obligats ha judicar segons elles, y no altrament, [g] no podan rebre presents. [h]

a *Capit. 1.2.3.4. del any 1599.*

b *Capit. 55.1599*

c *Del tit. de la elec cio als seguents*

d *Boer. de auct. mag. cõcil. per tot signo rol. cõs. 23.n. 27 Iuã Mõtayne de auct. mag. con cil Bera. in espe. visit.ca. 10.n.20.*

e *Boer. de auct. mag. cõ-cil.n.29. 42.*

f *Berart num.22.*

g *Num. 40.*

h *Const. 3.tit.dls salaris rebenlos officials sobre lo general.*

§. 42. *Del offici de Thesorer, o Regent la Thesoreria de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

LO offici de Thesorer de Catha lunya, Rossello, y Cerdanya, se compta entre los officials Reyals preheminents de ell se comensà donar noticia per nostres lleys del Rey Don Alphons en lo any 1426. [i] Rey Don Ferando 1503. [k]

Aquest offici es de Thesorer ge-neral qui es lo qui resideix ala cort del Rey en lo concell supremo de Arago, lo qual es tambe de tota la co rona. En lloch seu esta deputat altre officiol particular en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya ab titol de Re-gent la dita Thesoreria, [l] aquest tambe ha de ser home de capa, y es-pasa, [m] entra ha Concell. Lo offici del Thesorer, y Regent tot es vn re-git per dos persones, a ells toca la exaccio, y custodia de tot lo que en-tra als cofrens Reyals de donatius subsidis, drets de coronatge, maridat je, confiscacions, composicions, y cõ-dempnacions en causes criminals se gons los cassos son vns tocan al The-sorer general, altres al Regẽt la The-soreria, lo dit Regent se crea per sa Magestat no es subjecta en cosa al Thesorer general, sols li deu las res-tas de las entradas quey son, com aquelles entren als cofrens Reyals de la Corona de Arago qui son lo dit Thesorer com apar en tantes dif ferents constitucions, [n] y pragmati-ques qui aportan son offici, y obli-gacions en particular la del Rey Dõ Alphonso IIII. *data Valencia a30. de Ianer 1426.* [o] y refereixen nos-tres practichs. [p] Ahont podra facil-ment veurer lo Lector lo que vol-dra, y escusarme allargar la pluma.

i *Prag. 1.t.d.off de The-sorer.*

k *Const. 1.tit. de offici de Thesor. Oliba c. 4.n. 54.*

l *Mest. de mag. lib. 5.ca. 9.n. 89.*

m *Const. 8.delany 1599.*

n *Titol de off.de Thesor. const. 54 an.1599*

§. 43. *Del offici de Conseruador general.*

EN Cathalunya, Rossello, y Cerdanya hi a creat altre offici de constitucio del any 1448. que es de Cõseruador general qual sia y lo que pot fer per raho de son offici se declara ja per les pragmatiques, [q] y Escriptors. [r]

o *Titol de off. de Thesar. vol.2.*

p *Berart in espec. visit.ca. 11. per tot.*

q *Prag. 1.tit. de Conser. general.*

r *Oliba c.4.n.55*

§. 44. *Del offici de Alguatzirs Comissaris, Aposetadors, Ad zemblers, y Porters, Reyals Escarcellers.*

PEr les execucions dels ordens decrets, y prouisions del Rey y sos concells hi ha en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya creats quatre Alguat-

a *Const.* 5.7. *tit. de offi. de Alguatzir.*

Alguatzirs dos ordinaris Cauallers, [a] y altres dos extraordinaris estos no portan vara quant los ordinaris son en lo mateix lloch sino absēts aquells. A mes hi ha altres Comissaris particulars per certs negocis estos no portan vara sino en lo acte de la execucio, [b] la jurisdiccio, y poder de vns, y altres se disposa en las constitucions de Cathalunya, [c] y en lo que escriuhen los Doctors de dret comu. [d]

b *Const. sin titol de offici de Alguatzir.*

c *Titol de offici de Alguatzir.*

d *Bouad. lib. 1. ca. 13. del num. 10.*

Los dits Alguatzirs nos poden entrometre dels homens de Perpinya en virtut dels Priuilegis del Rey Don Pere *dat a Barcelona a tres de Setembre mil tres cents setanta y set, Altra de Marti dat a Perpinya a vint y dos de Mars mil quatre cents y sis*, lo que se enten via ordinaria.

Los officis de Aposentadors, Adzemblers, [e] Porters Reyals, y Escarcellers declaran prou clar las constitucions, quisco en son propri titol, y ames nostres practichs.

e *Berart in espe. cul visit. capit. 10. 21.*

§. 45. *De la Cancellaria de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y sos officials com Prothonotari, Escriuans, Notaris de manament, y Registre, y altres.*

LA Reyal Cancellaria de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y sos officials residints en Barcelona, o altre part seguint lo Lloctinent, y Concell es la mateixa que resideix junta la persona del Rey vna, y altra es la Cort ahont residexen los officials per ella creats qui son Cancellers, Vicicancellers, Regent en lo Concell Supremo de Arago, Protonotari, Secretaris, Escriuans, de Manament, y Registre, y altres. Es lo mateix dit Cancellaria que Cort, o Secretaria, o Escriuania de la mateixa Reyal Cort, com apar en totes les constitucions, y pragmatiques vnes disposants de las obligacions, salaris, y altres fets dels dits officials. [f]

f *Prag. de offici. de Prothonotari prag. tit. de salaris.*

Esta Cancellaria, y sos officials se ha de aduertir no son sols los que residexen en Cathalunya junt lo Virrey, y Concell sino tots los qui seruexen en los de Arago, Valencia, y en lo Supremo de Arago tots los quals son officials de la Cancellaria que es vna mateixa dels tres Regnes, com se veu quel Prothonotari que resideix junt la persona Reyal en lo Supremo de Arago, te creat Tinent seu en Cathalunya, y reuoca a sa voluntat, y aixi los Notaris, y Escriuans de manament, y Registre, y Secretaris ques crean per lo Concell de Arago junt al Rey poden seruir, o en Madrit, o Valencia, o Arago, o Cathalunya sino es quels senyalen lloch del seruey apres de la creacio, vense mes clar ab lo que totes les constitucions, y altres que disposan de la Cancellaria, y sos officials ygualment parlan del Canceller, Vicicanceller, y en son cas lo Regent la Cancellaria, sens disposar del lloch, y les demes fan mencio tambe de Arago, y Valencia com apar en la *Pragmaticha del Rey Don Ferrando del any mil quatre cents setanta y nou*. [g]

g *Titol de salaris.*

Lo offici, y titol, y prehemineh- cia de Prothonotari es ja declarat en nostres lleys, [h] propriament es lo Notari qui riteg la Secretaria, o Escriuania del Rey, y per la prehemi- nencia dels altres Notaris, y per es- ser lo cap de ells se diu Prothonotari, [i] com Proconsul, Prothomedich, y altres dalt declarats. Dit Prothonotari, en sa casa te la Cancellaria que es lo lloch ahont escriuhen tots los Notaris, y Escriuans de manament y Registre que despatxan los negocis de la Corona. Com a Prothonotari te lloch en Concell de Arago assentat seruexix de Secretari de Arago, quels altres Regnes te quisco son Secretari com esta dit, lo Prothonotari reb lo dret del Segell de tota la Corona en ell te certa part, y lo altre lo Vicicanceller

h *Titol. de offici de Prothonotari.*

i *Mest. de Mag. lib. 5. ca. 11. 12. Berart in espe. cul visit. capit. 19. num. 2.*

cicancellller com disposa la constitucio de dret de segell

Despres del Prothonotari entran los Escriuans del Archiu Reyal de Manament, Regiſtre, Racio, Pencioners, y altres Escriuans, y Notaris de les causes. Las obligacions, y officis de quscu referirlos seria cosa prolixa, majorment com ab poch treball les puga veurer lo lector en sos propris titols de les constitucions, y pragmatiques, y en lo que de nou han escrit nostres pratichs. [a]

a *Berart in especul. visi. c. 10. per tot.*

Los dits Prothonotaris, Loctinent, y demes Notaris demanament son officials de preheminencia, y dignitat, [b] com mes clar baix se prouara [c]

b *Berar. num. 27.*

c *Lib. 4. c. 10. §. 2.*

§. 46. *Del offici de Mestre Racional.*

d *Bellug. in especul prin. rub. 6. de forma & ordine sedendi. 9.*

e *Lucas de pen. in le. si quando 2. C. de bonvacã libr. 10. Conrad. templ. om. jud. libre. 1. capit. 8.*

LO offici de Mestre Racional de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya es dels que estan en lo tercer orde de preheminencia, auctoritat, y assiento despres dels Presidents de la Prouincia qui son los Gouernadors, [d] entra en lloch de aquells officis quels Romans anomenauan Presidents del Erari Sacro. Procurador de Cesar, Dispensers del Princep, y altres, [e] en estos Comtats fonch eregit, y creat per lo Rey Don Pere III. *a 5. kalendes de Nouembre* 1344. com apar de sa institucio en lo llibre vermell recondit en lo Archiu de dit offici fol. 51. a son offici toca, y especta oyr, veure, y rebre los comptes dels reddits, y bens Patrimonials Reyals de tots los officials Reyals dels Comtats, com Balle general de Cathalunya, Procurador Reyal dels Comtats de Rossello, y Cerdanya, Thesorer general de la Corona de Arago, y Regent, la Thesoreria de estos Comtats, Veguers, Balles, y altres de composicions, y altres emoluments y tots los demes officials. [f] En est offici, hia criats tambe Lloctinents los quals anomenan Coadjutors, al offici dels quals tocar, notar, y despedir mandatos, y prouisions. Per la cobransa de dits drets, y pecunies patrimonials ques porten, y donen al Thesorer, o altri a qui toca.

f *Conſt. uni. tit. de offici de mest. racio nal Oliba de jure fisci c. 4. num. 52.*

Esta jurisdiccio tenen priuatiua per tots los demes officials fins al matcix Lloctinent General que nols pot impedir al exercici de aquella, com fonch ordenat ab particular pragmatica per lo Rey Don Ferrando *dada a Montso a 2. de Setembre* 1510. incertada en lo llibre vert de dit Archiu folio 110. La forma de procehir en est tribunal es ab mandatos, y vias executiuas per tots los casos, y restas trobaran deutors ha dits officials, y com llargament apar en tantes pragmatiques, y aportan nostres practichs, [g] los quals refereixen tambe quins gastos los han de pallar en comp ta, y com poden esser punits en persones, y pœnes de les onse doblaries segons la pragmatica del Rey Don Alphonso *dat en los Felices a 15. de Octubre 1441.* recondida en dit offici, y Archiu.

g *Berar. in especul visi. c. 24. per tot.*

§. 47. *Dels Aduocats, y Procuradors de pobres, y superintendent, y solicitador de ells*

EN Cathalunya, Rossello, y Cerdanya estan creades altres persones ab titols, y officis de Aduocats, y Procuradors de pobres, y aixi be de superintendent, y solicitador de ells. Los de Aduocats, y Procuradors tenen ja origen en estos Comtats del any 1520. [h] Lo de solicitador, y superintentdent del any 1599. [i] Aquest offici en la Reyal Audiencia se rig per lo Guardià de Sant Francesch, sols es en dit Senat, y no en altre tribunal de estos Comtats, sino sols los Aduocats, y Procuradors,

h *Conſt. 1. 2. tit. de Aduocat, y Procurador de pobres conſt. 4. cur. anni 1599.*

i *Conſt. 5. cur. anni 1599.*

dors los quals tenen majors obligacions en lo for interior y exterior de les ques pensan cõ de totes faltes pugan esser Syndicats, ferueſcan aduertir les obligacions han ja recopilades noſtres pratichs a ells ſe podẽ veure. [a] Entre altres deffensar les causes dels pobres sens paga de ells ab aquella solicitut, diligencia, e estudi que farian per la mijor causa, y de major ganancia del mon.

a *Berart in especul. visit. c. 18. per tot.*

§. 47. *Dels officis de Visitadors y Iutges de Taula de tots los officials aixi Reals, com de la Deputacio, Ciutats, Viles y de Barons dels Comtatats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya.*

EN Los Comtats de Barcelona Rossello, y Cerdanya creà lo Rey noſtre senyor certs officials ordinaris, y no delegats, [b] ab titols de Visitadors, y Iutges de Taula, o visita, estos son ab poder, y jurisdicio de coneixer de les culpes, y faltes dels officials Reyals, los Visitadors dels officials de vida, los Iutges de Taula dels temporals, lo que se entenen dels temporals finits los officis que durant aquells ja esta la disposicio de la constitucio, [c] dalt declarada. [*]

b *Berart in especul visit. capit. 3. num. 5.*

c *Const. vni. tit. que los officials pugan esser pun.*

Lo offici, obligacio, poder, y forma de procehir, y judicar de tots ells ja esta llargament pesada en noſtres lleys so es dels Visitadors en les del any 1599. [d] Dels Iutges de Taula, en les del titol general de offici de Iutges de Taula. Dels Visitadors de la Deputacio, y de les visites de les Ciutats, y Viles, y aixibe dels Barons, y altres tenint jurisdiccio consta en los capitols de corts, y en los priuilegis de quiscuna vniuersitat, lo mer, y mixt Imperi te lo Baro, y en la que de vns, y altres, han tant llargament escrit *Cancer*, [e] *Gallego*, [g] y nouament lo Doctor Gabriel *Berart*, [h] ab vint, y vuyt capitols tot lo tocant ha dits actes so es quant a les elections, jurisdiccios casos, y formas de procehir querelar, judicar, sentenciar en tots los fets, y casos generals, y de quiscun official en particular de que pot ser querelat, y de que no, y tot lo demes tocãt ha esta materia, sols aduertire que la jurisdiccio de tots ells es contra tots, y qualseuols han tinguts y regits officis de la terra encara que sian Ecclesiastichs, Capellans, Bisbes, Archabisbes, Comenadors, y altres qualseuols si auran delinquit en lo offici estan supjectes ala jurisdiccio de dites visites. [i]

d *Const. 5. 6. 7.*

e *Thom. 3. c. 12.*

g *Desin dicatu.*

h *En tot son trac in especul visit.*

Les demes vniuersitats tenen priuilegis particulars sobre dites visites com quiscuna experimenta la de la Vila de Perpinya te molts entre altres del Rey Don Pere ab prouisio *dada a Barcelona a 22. de Febrer 1358.* que imposa pœna als Iutges de taula sino daclaran dins lo temps estatuyt per constitucions.

i *Berart ca. 3. del num. 34. fins 52. dd.*

Capit. XXXVII. De la genealogia dels Reys de Arago despres que les dos Corones Arago, y Castella se vniren, y se succehiren per la Reyna Dona Iuana, y Carles son fill.

LA Reyna Dona Iuana viuda, y muller relicta de Felip de Austria filla dels Reys Catholichs Ferrando de Arago, y Isabel de Castella fonch lo primer senyor, y Reyna de les dos Corones de Arago, y Castella succehint ala de Arago ha Ferrãdo son Pare, y de Castella a Isabel sa mare, la qual feu venir a Don Carles de Austria fill seu, y de dit Felip de Austria qui era en Flandes, ensemps ab ell gouerna sos estats, y Regnes desde dit any 1516.

fins

fins a dotse de Abril mil sinch cents sinquanta, y sinch que mori en Tor de Silles sobreuinintli lo dit Dõ Carles è Don Ferrando qui fonch Rey de Boemia é tres filles com refereixen los Historichs.

Capitol XXXVIII. Del Rey, y Emperador Don Carles.

a *Blasco hist o. de Aragon libre. 1. capit. 11.*

DOn Carles nasque en Gant a 23. de Febrer 1500. [a] cridat per la Reyna Dona Iuana sa mare comensa de gouernar lo any 1518. tingue per muller a Dona Isabel filla de Don Emanuel Rey de Portugal de la qual li nasqueren Don Felip, Dona Maria, y Dona Iuana en lo any 1519. fonch elet Emperador per mort de Maximiliano son aui los electors aportarenli la noua en Moli de Reig ahont estaua, passa en Alemanya, y pregue la primera corona del Imperi en Aquisgran, la segona corona en Mila any mil sinch cents vint, y nou la tercera en Bolonya per mans del Papa Clement lo any mil sinch cents trenta fonch molt valeros, y forsat guerer guanya victories doma los comuners de Castella, y rebelles de Flandes, feu presoner al Rey Francisco de Values de França en Pauia, y lo gran Rey Mutessuma de Mexico, y Temestiran, y tantes altres proeses que seria gran prolixitat sols en referirles totes se poden veure en llibres particulars que sols dels fets de dit Emperador Carles V. estan impresos. Trobantse en Brucellas de Flandes lo any 1556. a 6. de Ianer, [b] renuncià lo gouern de tots sos Regnes, y estats a dit Don Felip son fill, y lo Imperi a Ferrando son germa, y sen vingue a Espanya, y se retira en lo Monestir del orde de Sant Hyeronim ahont ab gran sanctedat, y exemplarment visque lo restant de sa vida fins a vint, y hu de Setembre mil sinch sens sinquanta, y vuyt que mori celebrà sis corts en Catalunya.

b *Balaf. Thom. 2. lib. 1. capit. 1.*

Capitol. XXXIX. Del Reys Don Felip I. Felip II. Felip III. de Arago.

DOn Felip fill de dit Emperador Carles succehi ala orona, y estats de Espanya, y fonch segon de aquest nõ de Castella, y primer de Arago, en vida de son Pare casà primerament ab Dona Isabel filla del Rey Dõ Iuan de Portugal de la qualague vn fill anomenat Carles que mori any 1568. tingue quatra mullers, y de la vltima Dona Anna de Austria filla de Maximiliano Segon Emperador tingue quatra filles masles Ferrando, Ladislao, y Iaume que moriren, y Felip qui succehi en la corona, dit Rey Don Felip fonch molt prudent, y aixi be feu moltes empreses de guerra que refereixen los Choronistes mori a tretse de Setembre mil sinch sens noranta, y vuyt.

c *Blasco thom. 2. libre 4. capit. 22.*

Per mort del dit Don Felip Primer de Arago succehi altre Felip dit Segon de Arago Tercer de Castella lo dit any 1598. casà ab Dona Margarida de Austria filla del Emperador de la qual tingue molts fills entre altre los que viuen lo present any 1628. a Don Felip qui li ha succehit al Regne, Don Carlos, Don Ferrando Cardenal, y Archabisbe d'Tholedo, Dona Isabel qui ha casat ab Luys Tretse Rey de França, y Dona Maria qui es encara Donzella.

A dit Don Felip Segon succehi Felip Tercer de Arago son fill quart de Castella qui regnà lo corrent any 1628. Deu per sa infinita misericordia conserue molts anys.

§. 1.

§. 1. *Dels Estats, Senyories, Prouincies, Reynats, Ducats, Marquesats, y altres titols gosa lo Rey de Espanya, com a Rey de Castella.*

COm a Rey de Castella gosa lo Rey de Espanya dels Estats seguents. Los de Castella Noua, y Castella Vella començaren a tenir titol de Regnes any 1025. abãs erẽ de Comtats, de la manera foren, y de la Genealogia, y succesio de sos Reys, han escrit particulars llibres, *Roderico Archabisbe de Toledo*, [a] *Alfonso de Cartagena*, [b] *Borrello*. [c]

Rey de Leo com a vnit a Castella los Reys de dit Regne, y de la manera succehiren proua *Lucio Marineo*, [d] *Rodrigues*. [e]

Rey de Toledo desde Leouigildo Rey Godo, Metropoli de Archabisbat; en aquest Regne succehiren los Reys de Espanya ab lo mateix dret de Castella, y Leo com proua *Borrello*. [f]

Rey de Granada desde la conquista dels Reys Catholichs, com consta llargament de *Lucio Marineo*, & *Celio Augusti*, [h] *Borrello, y altres*. [i]

Rey de Siuilla, [k] Cordoua del mateix temps que Siuilla, [l] de Gibraltar, [m] de Gien per lo mateix temps que de Cordoua. [n] De Galicia per la conquista dels Reys de Leo, [o] Marques de Gotea, [p] senyor de Cãtabria, que es la Viscaya, [q] y de Molina. [r]

§. 2. *Dels Estats, Corones, Prouincies, y altres titols gosa la Corona de Espanya per la succesio de Portugal.*

LO Rey Don Felip Primer de Arago, y Segon de Castella succehi per mort del Rey Don Sebastia de Portugal, y del Cardenal Don Henrrich son Honcle, a tota la Corona, y Estats de Portugal desde l any 1580. de la manera foren escriuhen molts Auctors, y cõ de aqui vingue a esser senyor, y vnich Rey de totes les Corones, y Estats que son en lo ambit de tota Espanya, y lo primer que prengue lo titol de Rey de tota Espanya, que abans sols era Rey en Espanya de las Coronas particulars, no de tota Espanya.

Per dita succesio de Portugal succehi, y prengue titol de altres Estats, com de Rey de Marruecos, [t] Rey de Algerbe, [s] de les Indies Orientals, Terra ferma, nou Orbe, (si be aquest es de Castella, y Arago) y Mar Oceano. [u]

Lo titol de Rey de Anglaterra per inuestitura noua feta al Rey Dõ Felip any 1588. per lo Papa Sixto Quint, si be en ell pretenia ja dret com a Comta de Flandes, com proua los Historichs. [x]

Duch de Bretanya succehi lo mateix Rey Don Felip, per la Reyna Dona Isabel sa segona muller, filla del Rey Henrrich Values de Franca. [y]

§. 3. *De la Familia, Cort, Casa, Gouern, Officials, y Ministres introduyts en Arago, Cathalunya, Rossello, y Cerdanya despres de vnides les dos Corones, Arago, y Castella.*

PEr lo casament feu lo Rey Dõ Ferrãdo de Arago ab dona Isabel que succehi lo Regne de Castella, com dalt esta prouat. Restà la successora dels dos qui foren Dona Iuana, que casa ab Felip de Austria Reyna de las dos Coronas, y de aqui ja en vida de son Pare Ferrando, constant lo matrimoni ab dita Dona Isabel començarẽ los dos

a *De reg. hispa. ii. 4. c. 1. lib. 6. c. 9.*

b *In Anacepha. reg. hisp. c. 45. vii pluribus seqq.*

c *De reg. catho. prestant. y altres molts c. 46. n. 42.*

d *Histo. Hispan. lib. 3.*

e *Lib. 6. c. 9. lib. 9. c. 15. Borrel. c. 46. nu. 47.*

f *Ca. 46. n. 60.*

g *Li. 20. c. 1. 2. 3.*

h *Histo. Surrace. lib. 2.*

i *Ca. 46. nu. 65.*

k *Borrel. c. 46. nu. 70.*

l *Leo Aufrerius rerũ African. li. 2. Borre. nu 74.*

m *Rodri. Arch. b. lib. 3. c. 18. 19. Borrello n. 76.*

n *Mari. lib. 5. c. 5. Boser. relatio. vniuers. lib. 1. c. 9.*

o *Borre. nu. 92.*

p *Borre. nu. 335.*

q *Borre. nu. 338.*

r *Borre. nu. 391.*

s *Leo asser. histo. Affrica. li. 2. Bor. cap. 46. nu. 176.*

t *Borre. nu. 216.*

u *Annatua in fabrica mũdi tract. 4. y altres referits per Borrello*

x *Borre. c. 46. ns. 189. als seguẽts.*

y *Borre. nu. 321.*

Reys a ſeruirſe no ſols dels officials, y miniſtres de la Corona de Arago en los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya referits, y explicats als capitols precedents, ſino tambe de molts altres dels que tenia Caſtella, en particular lo de Condeſtable que baix ſe declarara, lo de Almirant, y Vicealmirant ja eren de Arago abans, com ſe prouarà.

Aixi be es de Caſtella lo titol de Adelantado, que es propriament offici de Preſident, y cap dels que eſtan en algun Regne, o Prouincia, [a] aqueſt titol nos troba en Arago, ni Valencia.

a *Lucio Marineo de reb. Hiſ. Madria. fol. 202. Bœr. de aucto. & Ordinis grad. 2. p. per tot.*

§. 4. *Dels Eſtats, Senyories, Prouincies, Archiducats, Ducats, Marqueſats, Comtats, y altres titols goſa lo Rey de Eſpanya, deſpres que la nobiliſsima caſa de Auſtria casà ab la ſucceſſora de Arago, y Caſtella.*

DOn Felip de Auſtria qui casà ab dita Dona Ioana, ſucceſſora de les dites dos Corones, Arago, y Caſtella, deixant fills, y ſucceſſors, ſo es lo dit Don Carles de Auſtria ſon fill, y de ell los demes Reys de Eſpanya de la familia de Auſtria, que a vuy feliſment gouernao, ſucceheixen als titols, y eſtats que dit Don Felip goſaua, que ſon los mateixos quels Reys de Eſpanya a vuy ſe intitulan, per occaſio de la caſa de Auſtria, que ſon los ſeguents.

Lo primer, y mes principal es lo de Archiduch de Auſtria, aqueſt titol com li proue hà eſcrit molts copioſos llibres, aportant tambe la Genealogia de la caſa de Auſtria, y aixi be lo Ducat de Borgonya, Brabancia, Lotaringia, Lemburg, Luzemburg, Geldria, Zutpleno en la Geldria, Marques del Romà Imperi, Comta de Flandes, de Artues, de Annonia, Holanda, Zelandi, Comtat de Borgonya, Haſpurg, Tirol, Senyor de las Friſias, y de Mechilinia, de Vltrajecti, o Vtrect, de Tranſiluania, de Gronuyga. Tots eſtos titols per quines cauſes tocan a la caſa de Auſtria, ſe pot veurer llargament prouat en molts Eſcriptors. [b]

b *Borrel. de regia tho. pref. c. 4. c. 45. del num. 237.*

§. 5. *De la Familia, Cort, Caſa, Officials, y Mineſtres introduyts en Eſpanya de la caſa de Borgonya, com a ſucceſſors de Don Felip de Auſtria.*

LOS Reys de Eſpanya, com a ſucceſſors del dit Felip de Auſtria qui casà ab dita Dona Ioana ſucceſſora de les dos Corones, Arago, y Caſtella, goſan de moltes particulars prerogatiues, y tenen introduyts molts nobiliſsims, y excelents officis, preſos de la caſa de Borgonya.

Primerament la Religio, Diuiſa, Blazò, o inſignia dita del Toſon, o Toyſon, que es vn collar de or eſclauonat, y eſmaltat de color de foch penjant, com a preſea en lo mitg vn Vellocino, que es vna pell de corder de or, com declaran los Eſcriptors, [c] y baix eſtà prouat. [d]

c *Beuter lib. 2. cap. 27. 38.*

d *Lib. 4.*

Entra tambe per eſta nobiliſsima caſa en Eſpanya lo offici, y titol de Sumiller de Corps, retenint lo mateix nom de Borgonya; aqueſt offici es lo mes preheminent de la caſa Reyal, per lo que toca a ſon offici donar la camiſa, y veſtir al Rey.

Aixi be tots los demes miniſtres, y officials que tenia, com a Duch de Borgonya per lo gouern de ſa caſa, y familia ab los mateixos noms, com ſon de contra olor, qui es lo ſuper intendent dels altres, Acroys, los quil acompanyan, y ſeruexen

Buſsier

Buſſier qui te carrech de donar lleña, y carbo, potatjer verdura, y ſal, guarda manxell carn, y caſſà, ſauſeria dona la plata de ſeruey, y altres moltiſſims officis tots a prouiſio, y ordinacio del Majordom Major, cõ es notori a tots los qui tenen noticia de la caſa Reyal de Eſpanya.

Aixi be te ordenat per guarda de ſa perſona, y caſà tres companyes de ſoldats, y gent de guerra, ab Capità, Alferes, Sargento, y Cap de Eſquadras a quiſcuna ab la mateixa forma, y ſou com ſi ſeruiſſen en la guerra, ſo es la companya de Eſpanyols ques diu la guarda Eſpanyola, altra Tudelca, eſtas dos ja eran en temps dels Reys de Arago, y Caſtella, portant per armes, e inſignies alabardes, y eſpatas. La tercera guarda es Borgonyona, que es la que eſtà mes cerca del retret de ſa Mageſtat, tots los ſoldats ſon Borgonyons de nacio; eſta guarda fonch ordenada per lo Emperador Carles Quint, junt a ſa perſona, dita a vuy de Archers, per la arma aportan a manera de cultell llarch, y molt ampla; eſta guarda may deixa lo Rey anant en qualſeuol part; de manera que es euident ſenyal en palacio, quel Rey es fora que nos veja niogun Archer en lo lloch ordinari de la guarda, qui es la primera ſala entrant al corredor.

Lo titol, y dignitat de Grande de Eſpanya, es tambe deſpres que ha entrat a ella la caſa de Auſtria del temps del Emperador Carles Quint, que es ſols poderſe cubrir deuant lo Rey, de aqui alcançan, y tenen grans preheminencies, com de ſon origen, y la forma los crea ſa Mageſtat eſcriuhen los Eſcriptors. [a]

Eſta prerogatiua de cubrirſe deuant del Rey nos enten en aquells que encara que Grandes tenen officis a la caſa Reyal, ſon Grandes qualſeuols titols, ſo es Comtes, y Marqueſos molts, Duchs tots los de Eſpanya, no que per ſer Duch ſia grande, ſino per auer aparagut als Reys ſer cubrir tots los Duchs, com a majors dignitats Reyals de Eſpanya, y als altres titols algons.

a *Madriaga c. 12. §. 2. fol. 181.*

Capitol XXXX. Dels altres titols de honor generals que goſan tots los eſtats dels officials, y miniſtres de Iuſticia, referits als capitols precedents, ſegons les lleys comunes de tot lo mon.

(***)

TOTS los dits officis a mes que quiſcu de ſi te titol de honor particular del mateix offici, com ha cõſtat als capitols precedents, goſan de molts altres generals, y comuns dels quals quiſcu a mes reſta decorat, y honrrat, eſtos ſon molts diuidits fols en dos eſpecies, la vna es de aquells titols que fols competeixen al ſenyor, cap, ſuperior, y ſupremo, com al Rey, tant per raho de ſas Coronas, com tambe com a Comta de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya per ſer en ells lo ſoberà, y aixi als altres de tot lo mon. Lo altre a tots los demes miniſtres, y officials a ells inferiors ygualment. Los q̃ expactan al cap ſon Deu en la terra, [b] com Deu en lo Cel, [c] Vicari de Deu en la terra, [d] miniſtre de Deu, [e] enuiat per lo cuydado, y ſalut del poble (pera que los bens que Deu li ha donats part diſtribueſca, y part cõſerue.) Lo primer d ſupremo mes alt, y ſummo Magiſtrat del Regne, Ducat, o Comtat, [f] Font, y Origo dels demes Magiſtrats, y officis, Iutge de ſon Regne, cap de tota la Milicia, y Iutges, lley animada, cap del Senat, de numero dels Concellers, com lo fet del Senat ſia fet del Princep, tots eſtos

b *Bouad. en ſa politic. 2. p. lib. 3. c. 2. n. 3. p. p. lib. 2. c. 10. n. 15.*

c *Pague. in praxi. c. 2. n. 5. 6*

d *Bouad. p. p. lib. 1. c. 2. n. 18.*

e *Oliba de iure fiſci c. 6. nu. 31.*

f *Meſtr. de magi. lib. 1. c. 1. nu. 19.*

proua *Meſtrillo* ab molts Doctors,[a] Iutge de Iutges, ſenyor de ſenyors, font de la juſticia, y de ſos officials,[b] magiſtrat que concorr ab ſos magiſtrats, y miniſtres de juſticia ſempre,[c] Preſident, y Monarcha,[d] Paſtor,[e] Princep,[f] Aqueſt titol propriament es del Emperador, Papa, o Rey,[g] empero com deſpres en lurs domiñis los demes alcançaſſen los mateixos dreits imperials, y ſupremos vingueren propriament tambe intitularſe Princeps,[h] com per exemple dalt eſtá proua en noſtres Comtes de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya. Aqueſt titol de Princep ſi be comunament ſe dona tambe als fills dels Reys, empero en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ſols es entes baix de aqueix titol lo Rey com a Comte, y no los fills, ni lo mateix Primogenit,[i] ſino los altres titols que baix ſe eſpecificaran.

Goſa tambe lo cap altre titol, ſo es de poteſtat, baix del qual en ſingular ve lo cap ſols, y no altres inferiors,[k] com per exemple en los Cõtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya dalt eſtà proua.

Muralles de la Eſgleſia, pau dels Eccleſiaſtichs, Baluart, Preſidi, y amparo de la Religio Chriſtiana.[l]

Los altres titols de atributs que competeixẽ als caps, com de Sacras Reyals Mageſtats, Senyors, Cathoſichs, Religioſiſſims, Magnus, Glorioſos, y altres molts que ordinariamẽt ſe ſolen donar, ſe declararan baix en ſon lloch, particularment los quis donan al Rey de Eſpanya.

Los fills dels Reys, o Comtes, o altre viuint los Pares de dret comu goſan tambe, y ſe poden anomenar ab titols de Reys, o Comtes, o altres ſols los falta la adminiſtracio,[m] lo Primogenit de vicari del Regne, o altre titol.[n] En Alemanya tots los fills dels Marqueſos, Cõtes, y altres titols, ſe intitulan tambe los titols dels Pares, en Eſpanya ſols los ſucceſſors del titol,[o] goſantlo empero, y no abans. Lo titol de Princep lo fill major, y los altres de infants,[p] ſi ſon fills de Rey, exceptat en eſtos Comtats, que lo titol de Princep es ſols del Rey com eſtà dit,[q] no obſtant q̃ lo Sereniſsim Primogenit del ſenyor Rey ſe intitule Princep de Gerona, Duch de Mont Blanch, ſenyor de la Ciutat de Balaguer, cõ apar en moltes leys, y prouiſions,[r] los titols teneẽ en eſtos Comtats los fills del Rey ſon ſo es lo major, y primer en la ſucceſsio de Primogenit, com apar en totes noſtres leys, lo q̃ es lo mateix ſegons les leys, y coſtumes de Françia, Italia, y altres Regnes que proua *Tiraquello*,[s] ahont refereix totes les prerogatiues dels Primogenits.

Lo Primogenit ſegõs noſtres leys te altra titols de Gouernador general, quant a la adminiſtracio de la juſticia de tots los Regnes, y terres del Rey, ab lo qual titol, y offici naix, y nos creà cõ dalt eſtà proua, y de ell los dos portants veus de General Gouernador, lo vn de Cathalunya, y lo altre de Roſſello, y Cerdanya.[u]

Los altres fills dels Reys ab titols de Infants llegitims, y naturals, y no als naturals ſols, ni als fills de Duchs, o Grans Senyors,[x]

Los titols de Virreys entran apres quant a la preheminencia, eſtos en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya tenen altres titols propris, com es de Loctinent General, Alternos, com altre Rey per regir lo mateix tribunal del Rey, com dalt eſtà proua. Eſtos Virreys en altres Regnes goſan de molts altres differents titols que refereix llargament *Meſtrillo*, y començant dels que tenian los Virreys dels Hebreus, Aſſirios, Perſas, Godos, Romans, y altres nacions del mon.[z]

Los altres titols comuns, a tots los miniſtres de juſticia, en particular a Preſidents, y Iutges ſon de Deus en la terra, titol donat per lo mateix Deu.

a *Meſtr. lib. 3. c. 1. n. 1. als ſeguẽts.*
b *Boua. lib. 1. c. 2. n. 17. 18. 19 lib. 2. c. 15. per tot. Oli. c. 4. n. 1. 37.*
c *Cancer tom. 3. var. c. 13 n. 180.*
d *Meſtr. lib. 3 c. 2. nu. 7.*
e *Plato de Regno lib. 16. Bor. a la prefa. n. 7.*
f *Meſtr. lib. 4. c. 3.*
g *Meſtr. lib. 4. c. 3. nu. 17.*
h *Meſt. lib. 1. c. 4. num. 10.*
i *Oliba de iure fiſci c. 3. n. 32. 43.*
k *Oliba de iure fiſci c. 4. num. 6. 8.*
l *Oliba de iure fiſci c. 15 nu. 72.*
m *Ca. fin. 23. q. 7. Mieres eolla. 10. reg. n. 1. vi. e Bar. c. 2. n. 7. Meſtril. lib. 1. c. 5. n. 1.*
n *Meſt. en dit lloc n. 2. o Meſt. lib. 4. c. 22. n. 23.*
p *Meſtr. lib. 4. c. 3. nu. 17.*
q *Conſti. vni. tit. del ti. del Prin. cõſ. vni. tit. de la Audien. del Princep.*
r *Conſt. vni. tit. de la Cõcept. Inma.*
ſ *Oliba c. 4. n. 32.*
t *Tiraq. in tract. de iure primoge. a la prefa. n. 1.*
u *Cõſt. los in puber ſ. tt. de euo. cau.*
x *Boua. li. 2. c. 16 nu. 166. y Meſtr. lib. 5. c. 7. del nu. 1.*
z *Meſtr. lib. 5. c. 7. del nu. 4.*

Deu. [a] Los qui explican la voluntat de Deu, miniſtres de Deu, y com a tals ſe han de obeyr, [b] Princeps de las Ciutats, [c] benauenturats, [d] lleys animades, [e] executors de les lleys, [f] tots ſe poden intitular ab lo de magiſtrats, ſian ordinaris, o altres majors, o menors, [g] miniſtres neceſſaris en les republiques que no podē ſens ells eſſer gouernades, [h] Concellers del Rey, ſi be aqueſt titol quāt al effecte tots lo tenen per lo que eſtan obligats acōcellarlo, empero de goſar del titol de concellers de ſa Mageſtat, com a titol de honor, ſols eſtà practicat quel goſan los miniſtres preheminents que tenen juriſdiccio ciuil, y criminal, [i] com los Virreys, Bisbes, Gouernadors, Canceller, Vicicanceller, Regents, Concellers dels cōcells Supremos, y no altres, [k] y tots eſtos per raho del dit titol de concellers goſan altra de membre del Princep, [l] y molts altres titols tant propris cō de atributs, ſo es de Sacerdots ſacratiſsims, y altres moltiſsims ques referiran baix.

Tots los dits a mes de dits noms, y titols goſan ſon ſenyalats, y anomenats ab figuras, ſymbolos, y emblē mas differents, vns ab la Abella, altres ab vna vara dreta de plom, altres vn cos ſens mās, ni vlls, ab vnes orelles grans de ſomer, y grillons en los peus, altres ab la ciguenya, y moltes altres que refereixen los Eſcriptors. [m]

Cap. XXXXI. Dels titols de honor, y drets eſpecials alts, y ſupremos goſa lo Rey de Eſpanya per raho de ſos Regnes, y en particular cō a Rey de Arago, y Comta de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya.

LO Rey de Eſpanya per raho de totes ſes Corones, Regnes, y ſenyories goſa de tots los titols generals q̄ eſtan referits al capitol precedent, com a cap de tots ſos Comtats, a mes en particular dels ſeguents, que ſeran propris de eſta terra.

Lo qui no regoneix ſuperior, [n] ſe pot dir de ell tot lo ques diu del Emperador, [o] no es ſubjecta al Imperi, [p] es Monarcha en ſon Regne, [q] quant a ſos ſubdits es com Emperador, y Monarcha, [r] en molts Regnes, procehint ab poder de Legat a Latere del Summo Pontifice, [s] goſa tots los drets alts, y ſupremos, y regalies reyals, [t] te, y poſſeheix mes quel Emperador, [u] ab ſol lo titol de Rey, preceheix a tots los demes Reys de Europa, [x] vſa de ceremonies, y preheminencies reyals. [y] Tota la juriſdiccio, y ſoberania del ambit de Eſpanya reſideix en ell, [z] com a Rey de Eſpanya ſe pot vngir ab oli Sant. [a] es poderoſiſsim en riqueſes, y quanta renda annual goſa, quants Regnes, Prouincies, Ciutats, Terres, Senyories, com eſcriuhen llargament los Hiſtorichs, [b] ahont me remet per no poderlos ſumar, ni proceyr, y coneixer dels Eccleſiaſtichs, y bēs de ells en molts caſos dels quals *Bouadilla*, [c] recopilà mes de 200. *Borrello*, [d] mes de 62. *Oliba* tot ſon tractat de *iure fiſci*, dels quals quants als que tocan als Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya ſe referiran baix alguns. Es protector de totes les Eſgleſies de Eſpanya, [e] goſa los decimes, com ſe prouarà baix, te lo patronat, y nominacio de les Prelatures, Archabisbats, Bisbats, Abadias, Conſiſtorials de tots ſos Regnes, [f] te virtut de expellir dimonis dels coſſos dels homēs, com lo de França curar porcellanes. [g] Te domini en totes les temporalitats, y homēs de ſa terra, [h] ſos Regnes, y ſenyories ſon hereditaris a la ſucceſsio dels quals entre los maſcles lo primogenit,

a *Deuter. cap. 22. Pſal. 81.*
b *Meſt. de magi. lib. 1. c. 2. del n. 18. cap. 3.*
c *Lib. 5. cap. 3.*
d *Boua. lib. 2. c. 2. n. 83. 85.*
e *Li. 1. c. 1. n. 3. 11.*
f *Lib. 1. c. 1. n. 16.*
g *Lib. 1. c. 1. per tot.*
h *Li. 1. c. 30. n. 36.*
i *Lib. 4. c. 2. n. 62.*
k *Lib. 4. c. 15. del n. 19. Oliba de iure fiſci c. 10. nn. 7.*
l *Bellu. in ſpecul. prin. rub. 44. n. 3. lit. a.*
m *Boua. p. p. lib. 2. c. 13. n. 1.*
n *Oliba capit. 3. n. 2. 15. Meſtril. lib. 1. c. 4. n. 17. 18.*
o *Rub. 1. lit. e. ru. 6. n. 3.*
p *Bouad. p. p. lib. 2. c. 16. nu. 67.*
q *Bœriu de auctо & ordi 2. p. n. 25*
r *Meſt lib. 1. c. 4*
ſ *Borrel c. 52.*
t *Meſtr. lib. 1. c. 4. nu. 15.*
u *Meſtr. lib. 1. c. 4. n. 17.*
x *Meſtr. lib. 1. c. 4. n. 17. 18.*
y *Bouad. p. p. lib. 2. c. 16. nu. 69.*
z *Bouad. p. p. lib. 2. c. 16. nu. 73.*
a *Borrel. cap. 49. per tot.*
b *Bor. c. 45. 76.*
c *Bouad. p. p. c. 18. per tot.*
d *Borrel. en dit lloc. c. 71.*
e *Boua. p. p. lib. 2. c. 18. nu. 222.*
f *Bor. en dit lloch c. 50. 59. per tot.*
g *Bouad. p. p. lib. 2. c. 16. nu. 227.*
h *Oliba de iur. fiſci c. 9. n. 1*

entre les dones lo maſcle, en particular dels Regnes de Arago, y Mallorca, [a] en ſos Regnes ſucceixen les dones, [b] poden eſſer elegits en Emperadors, [c] poden expellir los lueus de ſos *Regnes*, [d] concedir priuilegis, immunitats, [e] inſtituyr Collegis, y Vniuerſitats, [f] Mercats, Fires, [g] edificar Caſtells, Torres, Fortaleſes, [h] reſtituyr, y perdonar bannits, relegats, deportats, y condemnats [i]

Priuilegi cõcedi als Reys de Arago lo Papa Innocencio Tercer, que poden ſer coronats per lo Archabiſbe de Tarragona. [k] Lo titol de Catholich lo primer Rey de Arago lo tingue, fonch lo Rey Don Pere Segon. [l] Altra per poder diſtribuyr, y augmẽtar les rendes de les Eſgleſies, y Moneſtirs. [m]

§. 1. *Dels particulars titols de honor dels Reys de Arago.*

LOS demes titols referits al capitol precedent que ſon aplicats al Rey de Eſpanya per ſas coronas, ſon propris tambe com a Rey de Arago, per lo qual Regne no regoneix ſuperior, y goſa les demes ſoberanies referides, y altres que llargament ſon poſades en los Fueros de Arago, furs de Valencia, y conſtitucions dels Comtats, y lo que ſobre elles han eſcrit tots los practichs ahont me remet, ſols aduertirè que los Reys de Arago primers ſo es Pere Primer, Sancho Primer, y altres tingueren titol de Reys de las Eſpanyas, cõ clarament conſta en las Bullas dels Papas Gregori Sete, Alexandre Segon, y Vrbà ſobre las conceſſions de les decimes los feran, ques referiran baix. En les quals los dits Papas los anomena, è intitula Reys de las Eſpanyas, en aquells temps nou eren de tota Eſpanya, ſino ſols del diſtricte de Arago, pero ſe pot creurer era que eren los Reys que poſſehien mes pobles Chriſtians, y Vaſſals cobrats dels Moros, que altre Rey de Eſpanya, y de aquí per excellencia anomenats ab aqueix titol, com en eſt propoſit ſe trau del que eſcriuhẽ *Belluga*, [n] *y Eſcolano*. [o]

§. 2. *Dels particulars titols de honor goſa lo Rey per raho dels Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya.*

LO ques ha dit dels Reys de Eſpanya, y particulars de Arago ſe ha de aplicar, y es tambe propri en lo poder, y ſoberania te lo Rey en los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya ab lo titol ſol de Comta, encara que no tingan de Reynat, o Corona, en los quals ha ſuccehit dels Comtes particulars, tambe en tots los drets, y titols alts, y ſoberans dalt referits, tots los quals les noſtres lleys, y Eſcriptors pratichs los prouan en noſtre Rey de Arago, y a vuy de Eſpanya, com a Comta de dits Comtats, per raho dels quals ſe pot dir de ell tot lo ques diu del Emperador, no es tributari a ningu, [p] no regoneix ſuperior, [q] es com Emperador en dits Comtats, [r] te poteſtat Reyal encara que no tinga per ells titols de Rey ſino de Comta, [s] ſols ſe differẽcia de Rey ab lo nõ, [t] te lo Principat de Cathalunya per Comtat de Barcelona, [u] ès Iutge de Iutges, y perſona comuna per tots los habitants dels dits Comtats, [x] totes les coſes dels Comtats ſon ſues quant ala juriſdiccio, no quant ala proprietat, [y] totes elles te en franch alou, tots los demes titols li ſon a ell ſubjectes, com a Cõta que no regoneix ſnperior, [z] goſa los priuilegis dels indults Apoſtolichs de les decimes com ha Comta de dits Comtats per auer ſos patu-

rals

[a] *Borr. c. 56. nu. 2. 3.*
[b] *Borr. c. 57.*
[c] *Borr. c. 58.*
[d] *Borr. c. 69.*
[e] *Borr. c. 33.*
[f] *Borrel. c. 34.*
[g] *Borr. c. 35.*
[h] *Borr. c. 36.*
[i] *Borrel. c. 37.*
[k] *Çurita p. 1. lib. 1. c. 51.*
[l] *Çurita p. 1. lib. 2. c. 63.*
[m] *Çuri. p. 1. lib. 1. c. 25. 32.*
[n] *Bellu in ſpecul. prin. rub. 16. nu. 4.*
[o] *Eſcolano en la hiſto. de Va. c. 15.*
[p] *Deſpuol fo. 19 col. 2.*
[q] *Oliba de iure fiſci c. 3. n. 2. 15. Mieres colla 11. reg. Alphon. in cur. Bar. c. 1. n. 48 Fer. 3. p. obſer. c. 278. n. 5.*
[r] *Olib. de actio. p. 1. lib. 3. c. 2. nu. 12.*
[f] *Calicius in director. paciſ. & treguæ in primo dub. veſ. & hic quero & dub. 23. col. 2. Oliba en dit c. 2. n. 13.*
[t] *Olib. de iure fiſci c. 6 num. 4. 5.*
[u] *Deſpuol fol. 45. col. 7. 2.*
[x] *Ferr. 3. p. obſer. cap. 168. n. 2. y Mier. colla. 2. Petri 2. in curia Bar.*
[z] *Mier. 2. p. col 7 Regin. Eleonor. in cur. dertur. c. 5. nu. 18. Mieres colla. 9. Regis Ferdi. in cur. Bar. c. 30. nu. 18.*

rals conquiſtades les terres dels Sarrayns, [a] te lo Patronat de totes les Prelatures de dits Comtats fins alas Abadies conſiſtorials que ſon totes generalment les tatxades a valor de 66. florins, la que es de menor tatxa no es conſiſtorial, ni es del Patrimoni Reyal, ſino del Papa ſegons la Bulla del Papa Adria del any mil ſinch cents vint, y tres, [b] goſa porcio Canonical en la Seu de Barcelona com ha Comta de Barcelona (los Cõtes de Roſſello aixi be teniã porcio Canonical, y alberga en la Eſgleſia de Sant Iuan de la vila de Perpinya la qual dona, y relaxalo Gomta Guirart a ſinch de les nones de Iuny 1165.) Telo lo domini en totes les temporalitats, y homens dels Cõtats per raho de la ſuprema juriſdiccio, y poteſtat, [c] quant ha rebre lo juramẽt de fidelitat de tots los dels Comtats ningu ſen pot eſcuſar, ſempre los pot compellir cõ tinga la intencio fundada tant cõtra laychs cõ Eccleſiaſtichs, [d] tots reſpectiuament liſõ ſubjectes en particular los laychs ſobre los quals te tot podet, y juriſdiccio ſaluades empero lurs libertats ſegon les propries lleys, com baix ſe prouara, y encara que creſcine Comtats, Baronies, o altrament ſe deſmembre de ſa corona, lo Mer Imperi reſtà empero ab les regalies y ſoberania, [e] com ſe declarara al §. ſeguent, de manera que en ells es com vn altre Emperador ſens regoneixer ſuperior temporal. [f]

a *Ferr. 3. p. obſer. cap. 278. y primera part de euocaſiõs cauſesc. 6. num. 8*

b *Ferr. 3. p. obſer cap. 1. 2.*

c *Oliba de jure fiſci c. 7. n. 52. c. 9 num. 1.*

d *Oliba. de jure fiſci c. 9. per tot.*

e *Mier. colla. 9. Reg. ſer din. in cur. Bar. c. 30. nu. 42. als ſegents.*

f *Mier. ẽ dit lloc num. 47*

§. 3. *Dels altres Titols, Regalies, y drets alts, y ſupremos goſa lo Rey de Eſpanya com ha Comta en los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya.*

GOſa lo Rey de Eſpanya com ha Comta de Barcelona Roſſello, y Cerdanya a mes dels titols referits al §. precedents altres molts y aixi be regalies nom que importa lo mateix que drets fiſcals, cauſes fiſcals, drets alts, y ſupremos losquals encara que regularment ſe digan regalies per lo que ſon drets de Reys, y Reyals, y aſsoles als Reys tocan en ſos Regnes, empero es veritat que tambe competeixen als Ducbs, Comtes, y altres titols que no regoneixen ſuperiors, [g] que ſon aquells qui poden crear dignitats, [h] com creauan los dits Comtes antichs de Barcelona Roſſello, y Cerdanya. [i]

Totes les regalies reben moltes diuiſions en ſes eſpecies, ſo es ſeculars, y Eccleſiaſtiques, les vnes, y altres fiſcals, y patrimonials en les coſes feudals, allodials, y emphiteuticaries, y altres, [k] cõpeteixẽ de moltes maneres la primera legons diſpoſicions de dret comũ dels Romans que tocan, y eſpectan com ha Reys, y ſenyors ſoberanos com apar en tot lo cos del dret en particular als tres poſteriors llibres del Codex, y refereixen tots los Eſcriptors cotats que ſuman los caſos que competeixen al Princep. [l] La ſegona ſegons les lleys antigues dels Comtes de Barcelona, dels quals prouenen les demes regalies quel Rey vſa, y obſerua en los Comtats que ſon per dicho ab vna paraula tots aquells caſos quels Comtes eſtabliren per lley y ells de ſi judicauan, y no ſos miniſtres, reſtats apres ab titols de regalies com ha caſos q̃ ſol podẽ exercir lo Rey, o ſos miniſtres ſupremos aqui ell comunica eſpecialmẽt, eſtos ſon tots aquells que en los vſatges ſe diſpoſan o ab nom de Princep, o de poteſtat en ſingular, o altre que ſenyalas lo Comta dalt explicats, ab la mateixa diſpoſicio ſon paſſats als Reys ſucceſſors com ſe pot experimentar en los demes caſos que ha vuy ſe diuhan regalies en eſtos Cõtats mirant la diſpoſicio, y lley quels

g *Boſsius tit de regal n. 7. 8. Oliba de jur. fiſci c. 5. nu 3. 4.*

h *Oliba. c. 5 nu. 6. c. 6. n. 7.*

i *Oliba c. 6. per tot.*

K *Oliba c. 5. n. 15*

l *Cali. marg. fiſci dub. 8. ahõt. refereix Martí lauden. ẽ sõ tract tat de principi. refereix 405. Ca. ſan. in Ca. tha. glor. mundi 5. p. concid. 24. refereix 208 caſos Camil Born en tot sõ tractat de reg. Catha. preſtan. Olib. en tot ſon tractat de jure fiſci.*

estabIi. La Tercera segons les constitucions, y lleys noues se han anat establint com en lo discurs constara.

Vnes, y altres reben altra diuisio en tres maneres, vnes regalies son de sa naturaleza tant altes, y sobrànes que son vnides als ossos, y corona del Princep; de manera que no las pot cometre, cedir, ni abdicar de si, ni de sa corona sino per si mateix personalmẽt, sino es q̃ renuncie la Corona, [a] estes son en los casos especials seguents conuocar, y celebrar corts, [b] com baix mes llarch se prouara. Demanar donatius, prestar juramẽt en lo ingres del regiment pera rebre lo de fidelitat, y homenatges dels vassalls, [d] la forma dest juramẽt del Rey, y los sagraments y homenatges dels vassalls, y dels brassos de les corts, [e] posà lo Rey Don Iaume II: en lo any 1296. y esta llargament continuada en los processos familiars de totes les corts se son tingudes fins al prestt temps. Acerca dest juramẽt se ha de aduertir que si be tots estan obligats ha jurar lo Rey, y prestarli sagraments y homenatges personalment estant en estos Comtats, no empero jurar Princep primogenit, y immediat successor, aquest acte es voluntari, y mer gracios dels Comtats, com se pot veure en los processos familiars en lo juramẽt del any 1585. en Montso quant juraren lo Primogenit Felip, es tambe regalia suprema que sols la pot excercir lo Rey personalment la conuocacio del vsatge *Princeps namque*, [f] que es pera la guerra dels Barons seculars, y Eclesiastichs ab la forma com baix se referira, [g] diuidir vna Prouincia en dos y d dos, o mes ajũctar, y vnir abvna, [h] demanar, y rebre los drets de maridatge aquest dret comu quant, y de quins vassalls se deu declarã llargament nostres practichs,* Coronatge quint, y altres, crear Caualler, y homens generosos, [k] conexer de llurs causes ciuils, y criminals com baix se prouara, y generalmẽt totes que son annexes, vnides, y incorporades a sa corona, [l] ver es que totes se poden remetre en corts generals, [m] è aixi be concedirse de consentiment dels brassos. [n]

Altres regalies supremes son ques poden comunicar, y cedir, y aquelles excercir, y explicar tant solament per los majors magistrats que te en los Comtats, [o] lo ques enten per especial mandato, y comissio Reyal altrament no, ni per prescripcio de 200. anys, ni altra, [p] lo exemple de estes son, dels vsatges *auctoritate & rogatu, simili modo, Camini, et strate, monete, aliũ namq;* que son los recursos, euocacions, y altres, [q] les appellacions, [r] alomenos les vltimes que les primeres ja tenẽ los Barons en estos Comtats, [s] tambe hi entran les regalies ques exerceixen ab los Eclesiastichs que son mes de 90. que refereix *Oliba*, [t] en particular les capitals que son la occupacio de les temporalitats, Bannir los dels Cõtats, declararlos per estranys, priuarlos dels priuilegis, y libertats, y altres. Si comprenen tambe totes les regalies, y casos que conuenen, y competeixen ala potestat per raho de potestat. [u]

Altres regalies son de sa naturalesa concessibles, no per comissions, sino per priuilegis, gracies especials, prescripcio, [x] o altre titol lucratiu, o oneros com son lo mer, y mixt Imperi, y alta jurisdiccio que gosan los Barons, vniuersitats, y altres particulars, y aixi be moltes de les altres com deles appellacions, camins, aygues, y altres practicables, com crear Ciutadans, Burgesos, Notaris, Batre moneda, [y] que les vniuersitats en estos Comtats tenen ordinariament concedides; y tambe Host, Ma armada, Caualcada, Bandera, [z] poder les vniuersitats congregarse, tenir consulat, crear officials,

a *Oliba de jure fisci c.6. n.23.24. 25. 44. 45.*

b *Olib.c. 10.nu.9. Calicio Cas.178*

d *Oliba c.6.n.17. 18.*

e *Const. 2.tit. de dret de bonatge.*

f *Oliba c.9.n.65.*

g *Libre 5.*

h *Calicio marg.fisci dub.8. n.6.vers 50.Bona. lib.2.ca. 16.num. 205.sest decisio 187.*

* *Fonta. p.2.clau. 5.glo.del num.27.*

K *Calici Cas.177 Olib.c.3. n.67. als seg. Cal. dub. 8. Cas.97.*

l *Oliba c.6.n.25.*

m *Oliba c.6.n 42. 43.*

n *Oliba c.6.n.41*

o *Oliba c.5.n.11.*

p *Oliba c.6.n.20 23. 28.*

q *Oliba c.6.n.19. 20. 21.*

r *Oliba c.7.n.53.*

s *Cancer thom. 3.*

t *Oliba en tot sõ tractan de jure fisci.*

v *Oliba c.6.alas.*

x *Oliba c. nu. 5.*

y *Oliba c.6.n.44*

z *Oliba c.3.n.36. als seg.*

cials, y sindichs, vendre censals tot lo que nos pot sens licencia, o priuilegi Reyal, * tenir mines de or, argent, y altres, fercar metalls, imposar nous vectigals, cises, imposicions colectes, talls, lleudes, y altres, [a] occupar bens vagants, thesors, [b] edificar en rochas, [c] instaurar instancies de causes principals, no empero de appellacio, [d] donar licencia a las vniuersitats que donen salaris, y es necessàri que dita licencia sia especial, [e] traurer aygues, y pendre dls Rius, o fonts publiques, [f] sustentar Bannits, [g] proceyr contra lo poble rebelle, [h] per causa, y utilitat publica, pendre per forsa qualsevol casa dels priuats, pagant empero lo preu just, [i] concedir collegis, congregacions, monopolis, [k] tenir mar adjacent al territori, les vies publiques, [l] multes, y pœnes, [m] crear magistrats, [n] crear banquers, campsors, cambiadors, [o] crear Duchs, Comtes, y altres titols, [p] poder fer lleys, [q] concedir priuilegis libertats y exempcions, y immunitats, [r] concedir licencies per fer collegis, escoles academies, y vniuersitats, [s] legitimar los illegitims, [t] edificar castells, y fortalesas, [v] restituyr relegats, y desterrats, [x] totes les appellacions, [y] crear Notaris, y tabellions, [z] concedir licencies de mercats, y fires, [a] y altres molts com se experimenta que les vniuersitats dels Barons per gosar, y tenir dits casos quant los conue necessitan de concessio Reyal, la qual no pot consedir lo Baro si nol te comunicat expressament per lo Rey en sa concessio, tãts dels dits, com de mols altres casos que refereixen los Escriptors, [b] que son mes de 500. ningu dels quals pot vsar que no tinga gracia especial del Princep, com ha cas de regalia, y dret fiscal: y en cas se tinga obseruar lo tenor del priuilegi o vs que no aja memoria de homens en contraria. [c]

Aduertint generalment per totes les regalies dalt dites que ninguna de elles se trasfereix ab paraules generals, [d] nis comprenen baix les lleys generals, [e] o priuilegis sino es que de elles fassan mencio, [f] y sis troban concedides es comunlatiuament y altres moltes coses que de les regalies refereixen los Escriptors. [g]

Tots los dits casos de regalies gosan vn priuilegi general que quant se tractan en judici ningu pot aduocar contra elles sino es primer demanada, y obtinguda licencia de aquell official deuant del qual se tractan tant per disposicios de dret comu, [h] com tambe quant als Comtats de Rossello, y Cerdanya de les pragmatiques dels Reys Don Pere *dada a Barcelona a 15. de Mars 1374.* Rey Don Marti *dada a Barcelona a 25. de Iuny* 1400. imposant penes contra los contrafaents.

Per total explicacio de les regalies gosa lo Rey nostre senyor en estos Comtats se ha de aduertir vna regla general que entre nosaltres sols les pot vsar, en quant noy ha rõpiment de constitucions, o altres en tal cas cessan les dites regalies. [i]

§. 4. *Dels Titols de honor particulars gosauan los Reys de Arago, y a vuy de Espanya de Comtes de Barcelona, Rossello, y Cerdanya.*

TOta Espanya, y ses Prouincies desde la primera poblacio tingueren tants senyors ab differents titols, com hi auia Prouincies, vns de Reys, altres de Comtes, y ab altres titols particulars com consta de tots los Escriptors, [k] *Mariana Iuã Vaseo, Hieronym Blancas, Beuter, Escolano, Belluga, Antoni de Nebrissa* y altres, y aixi de totes les demes, cõ apar ab tants Escriptors varios dela Hispania

* *Calicio Marg. fisci dub. 8. Cas. 61*

a *Calicio Cas. 81. Oliba. cap. 6. nu. 41. 42. 43.*

b *Cas. 83*

c *89.*

d *101.*

e *104.*

f *134.*

g *169.*

h *206.*

i *210.*

k *214.*

l *Borr. cap. 7.*

m *c. 13.*

n *ca. 21.*

o *ca. 22.*

p *ca. 29.*

q *ca. 31.*

r *ca. 33.*

s *c. 34. 40*

t *ca. 35.*

v *ca. 37.*

x *ca. 38.*

y *ca. 39.*

z *ca. 30.*

a *ca. 36.*

b *Dalt cotats a las disposicions de dret comu Camil. Borrel. per tot.*

c *Oliba capit. 6. nu. 44.*

d *Oliba c. 14. n. 8*

e *Oliba c. 14. nu. 107.*

f *Fonta. p. 1. clau. 3. glo. 3. nura. 33.*

g *Mest. lib. 1. ca. 12. n. 42. c. 16. per tot.*

h *Calicio in Marg fisci dub. 4. nu. 8. Cas. 10.*

i *Galli extrauag. 7. c. 7. nu. 104. versicu. quero Princeps num. 56.*

B *Boua. lib. 2. ca. 16. n. 30.*

Hiſpania Illuſtrata, y aſſenyaladament dels Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya tants que ſon cotats en lo diſcurs del preſent llibre.

Totes les dites Prouincies de Eſpanya han vingunt ab vltima goſar vn ſol titol de Regne que es lo que goſa auuy lo Rey Felip de Arago de Rey de Eſpanya, y ha de part Rey de Caſtella, Leo, Arago, Portugal &c. [a] Deixant per ells los altres titols tenia antichs de Comtats, [b] ſols conſeruats, y continuats en los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya ab lo mateix titol antich com ſe veu notoriament quel dit Rey en tots los actes, y prouiſions que pren los titols de les ſenyories *Nos Philipus Dei gratia Rex Caſtelle &c.* Tots los que ſon dins lo ambit de Eſpanya ſon de Reynat mudant lo primer titol antich exceptat Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya que ſempre han conſeruat lo mateix de Cõtats des quel prengueren com ſe ha prouat.

Del ques trau vna alabanſa, y titol admirable, y honrros de dits Comtats per les mateixes rahons que les altres nacions los penſan portar auantatge ab ſos titols de Reynats, Ducats, Marqueſats mes honorifichs, y preheminents comunament en raho del titol quel de Comta, o Comtat com prouan los Eſcriptors. [c]

Empero prenent la preheminencia per mes halt punt en raho de poder, ſoberania, mageſtat, y grandeſa com la prengueren totes les famoſes monarchies antigues dalt referides, vns ab titols de Rey, altres de Emperador, Princeps, altres de altres, tots volian ſignificar vna mageſtat ſuprema, may ſe feu attendencia, ni differencia al titol, qualſeuol fos, ſino a la ſoberana poteſtat, no regoneixent ſuperior, goſant les regalies ſupremes de hont prenian la grandeſa, honrra, y mageſtat, y no del titol fos vn, o altre demanera que encara que com ha Comta, o altre inferior ſegons la mageſtat, y ſoberania ſe honrran, y concideran en tot com ha Reys ſupremos, [d] y com ha Emperadors. [e]

Los Comtes de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya antichs, y per ells los Reys de Arago ſucceſſors, y auuy los de Eſpanya tenen tant ſupremo poder com a Comtes com los altres com ha Reys ſols differenciats del nom, [f] lo titol de Comta tenen es com ha ſenyor ſobera, y ſupremo ab altres titols de Princeps, ſenyors, y poteſtats com dalt ſon referits, y mes clar conſta en les conſtitucions, [g] ſens fer differencia de altre ab titol de Rey com no la fan molts potentats, y ſenyors de Europa, Aſia, y Affrica vns prenent titol primer de Duch, o altre, y apres de Rey, o Emperador com lo Duch de Moſcouia, Emperador de Ruſsia, Duch de Saboia eſſent Rey de Cypre, y molts altres.

De eſta veritat donà bon teſtimoni lo Comta de Barcelona *Ramon Berenguer* quart quant casà ab la Infanta Dona Patronilla ſucceſſora del Regnat de Arago com ſe ha dit dalt lo qual ſi be podia per los pactes nupcials intitularſe Princep de Arago ſe eſtimà, y honrrà mes ab lo de Comta de Barcelona, y aixi continua ell, y ſos fills eſſent Rey de Arago hadepart intitularſe Comta de Barcelena com a conſtat.

Si aqueſt teſtimoni no ſatisfa apareixent apaſsionat en fet propri de ſon ſolar alomenos no tindra objecte lo del Emperador Carlos V. lo qual conſultat per los Conſellers de Barcelona en la entrada feu en ella ſi era ſon ſeruey lo rebeſſen los Concellers acauall, o ha peu per lo que no tenlan exemplars de entrada de llurs ſenyors Rey, y Emperador, reſpongue nos apeaſſen que eſtima-

ua

[a] *Oliba c.3.n.53.*

[b] *Boua lib.2. ca. 16.n.30.*

[c] *Caſa. in Cath. glo. mundi p. per tot.*

[d] *Caſan. 5.p.conſidera. 52 Meſtri. lib.4.c.3*

[e] *Meſt. lib.1.c.4 num.10.*

[f] *Oliba c.6. n. 4. 5.*

[g] *Titol de titol del Princep. titol de la audiencia i del Princep.*

ua en mes eſſer Comta de Barcelona que Emperador dels Romans. a

Aqueſt titol de Comta los Reys de Arago al principi lo anauen oluidãt, y vehẽt los Cathalans ſe anaua perdent llur blaſo, y honrra tant antiquiſsima, y auentatgada en les corts quel Rey Don Pere II. celebra en Barcelona lo any 1283. *capit. 34. qui es la conſtitucio vnica titol del titol del Princep*, eſtabliren per lley general que lo titol de llur ſobera ſenyor en Cathalunya anomenãt lo Princep fos ſempre per tots los ſucceſſors en tots los actes de juſticia, y gracia, no de Rey, ni altra ſino de Comta de Barcelona, y aixi ſempre ſe ha obſeruat en tots los actes fins al juramẽt li preſtan los Cathalans, com ha Comta com es notori en totes les corts.

Tot lo que es conforme les diſpoſicions de dret comú ſegons lo qual lo Rey en lo Cõtat, Marqueſat, Ducat, o altre ſe reb, obeheix, y excerceix ſon poder ab titol de la terra, y no com ha Rey, b y rete lo poder, y ſenyorio ſegons ella es, ſens attendencia al titol, demanera que encara que ſia Rey, o altre ſi per la terra regoneix ſuperior, ſe reſpecta mes lo ſuperior del Regnat, Ducat, ō Comtat, y ſe appella, y recorr a ell no atteſa la dignitat Reyal. c

Les cauſes de retenir aqueſt titol Cathalunya foren moltes per ſer ja ſenyorio ſupremo, Prouincia per ſi no ſubjecta, ni inferior ha altre, deſlliurada dels Moros per ells mateixos prenent llur primer Capita, y ſenyor aqueix titol de Comta, y eſſer nobiliſsim, antiquiſsim, natural, y nadiu llur alcanſat ab tanta derramamẽt de ſanch en exaltacio, y propagacio de la Fe de Chriſto, y altres que per lo diſcurs del llibre cada coſa en llur propri lloch ſe veu prouada, en totes les quals conſiſteixen tots los effectes de la Monarchia, y ſupremo poder ſens ſer attendencia al titol.

Aqueſt titol de Comta de Barcelona al principi era ſol de la Dioſeſ. de Barcelona apres per ſucceſsions vingue ha tenir ſon territori, y diſtricte tot lo de Cathalunya com ſe ha dalt prouat. Demanera que dit Cathalunya, o Comtat de Barcelona totes aravna coſa per ſer diſtricte di Comta differenciats ſols que lo vn es titol de la terra, lo altre del ſenyorio y dignitat de la manera prengue aqueſt nom ja dalt ha conſtat. lib. 1.

En los Comtats de Roſſello, y Cerdanya es formalment en tot lo mateix que dalt ſe ha dit del Comtat de Barcelona los quals dos Comtats, y titols ſino foren poſats ab dita conſtitucio del Rey Don Pere ab lo de Barcelona fonch que en aquell any, y temps eran poſſehits per different Rey, y ſenyor ſo es per los Reys de Mallorcha, pero ab lo mateix titol de Comtats com ha conſtat, los quals no aſsiſtiren ha dites corts del Rey Don Pere fins foren tornats a la caſa, y Corona de Arago com eſta dit, de hont los Reys de Arago adepart continuaren a pendre particular titols de Comta dels dits dos Comtats de Roſſello, y Cerdanya, ſeguint lo mateix que del de Barcelona, y aixi ſe ha ſempre obſernat tant ab les diſpoſicions de totes noſtres lleys com eſta prouat, com ab los titols quel Rey noſtre ſenyor pren adepart ſo es Comta de Roſſello, y Cerdanya del Comtat de Barcelona.

Quant ha dit dos Comtats de Roſſello, y Cerdanya tambe lo Rey com a ſucceſſor de llurs particnlars Comtes es ſobera ſenyor, y no tributari, ni regoneixent ſuperior, ab totes les regalies ſupremes que excercian los mateixos Comtes, ſens tenir dependencia, ni inferioritat als Comtes de Barcelona com ha conſtat, y ames per lo que lo Rey de Arago ſuccehi al Comtat de Roſſello any 1173. deſpres que ja noy auia particulars

Comtats

a *Iuã Annio deuera zuniga en lo Epitome de la vida, y echos del Emperador Carlos V. fol. 62.*

b *Feder. deſenis conſilio 220. Gabriel cõſ. 195. n. 9 volu. 2. Surdus conſ. 19. num. 33. Meſt. li. 3. c. 8. nu. 32. de Magiſt.*

c *Frãciſco Marco deciſ. 454. n. 1. p. 1. Meſ. l. 3 cap. 8 num. 33.*

Comtats en Barcelona que ja estauan vnits ab Arago, y en los actes de la possessio prengue lo Rey Don Alphonso del Comtat de Rossello en persona quant ana pẽdrerla, prengue titol particular de ell de Comta d Rossello adepart dRey d Arago.*

* *Luys Nonio e sa Hispania c. 91.*

Lo del Comtat de Cerdanya se prengue per la successio ab lo Comtat de Barcelona, y desmembracio dell al fill del Comta Don Ramon anomenat Sancho com esta prouat, y apres ab lo de Rossello als particulars Reys de Mallorcha, y los dos junts tornaren ala casa, y Corona de Arago conseruant lo mateix titol de Comtats. Vns, y altres Comtats tenẽ lo territori, y districte dalt referit, tots prenent lo nom de la Ciutat, o Vila que de quiscu es cap, so es lo de Barcelona de la antiquissima, y nobilissima Ciutat de Barcelona, lo de Rossello de la antiquissima Colonia dels Romans Roscino, vui Castell Rossello cõ se prouara en son lloch. Lo de Cerdanya de la Torre Cerdana, o Vila de Puigcerda.

Lo cap antich de Rossello Roscino avuy esta dirruit, y de ses ruynes edificada la Vila de Perpinya que es entrada per cap del Comtats.

Tot los dits tres Comtats constitueixen avuy vn cos tant en esser de vna jurisdiccio del Rey, y sos ministres, lligats per vnes mateixes lleys formant vn cos de generalitat que es lo de la terra com en son lloch se dira lib. 4.

Si be constituheixen dos Provincies distinctes com se es vist, la superioritat, y magestat te lo Rey com ha Comta en quiscu sens dependencia lo vn del altre. En ells ab titol de Comta te lo Rey dignitat Reyal, [a] y com mes llarch se prouara als §§. seguents.

a *Oliba de jure fisci c. 3. n. 14. c. 6. n. 5.*

Sols aduertire per remato de aquest §. que los dits tres Comtats, com formen vn cos de la terra son cõuocats en corts generals, y de ells se formã los tres brassos per fer lleys y altres actes per los quals se conuocan les corts, sis conuocan dins los Comtats noy a ninguna precedencia ab ells quant se conuocan per tota la corona de Arago, com moltes vegades ha succehit a Fraga, y Monso en primer lloch te la precedencia lo Regne de Arago, y en segon los Comtats de Barcelona Rossello, y Cerdanya precehint al Regne de Valencia encara que gose titol, y Corona de Regne com ho proua lo mateix *Valencià*, *Belluga*, [b] lo que confirma totes les rahons dalt referides que proua la calitat de estos Comtats ab altres quels tenen de Regnes y Corones com dalt esta dit lib. 1. capit. 28. 29.

b *Bellug. in especul. prin. rub. 4. n. 24.*

Capit. XXXXII. Dels Titols de honor particulars dels Llochs, cases habitacions de tots los officials, y ministres,

NO sols son coneguts, honrrats, y estimats tots los sobre dits officials ab tots los titols de honor particulars, y comuns quant a llurs persones, pero tãbe los llochs, cases, y parts ahont fan residencia, y exerceixen los carrechs amostrant en ells lo mando, preheminencia, excellencia, y potestat tots los quals tenen nom, y titol particular segons lo offici, y magistrat es. So es de Tribunal quels Francesos anomenan Parlamet, los Espanyols Cancellaria, los Italians senat, y concell, [c] lo de senat, y audiencia es tambe dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, [d] titol preheminent al qual se li applica tambe lo de Sacro senat, [e] Pretori, [f] Basilica, Erari, curia, o cort, [g] orde, collegi, congregacio, capitol, audiẽcia, cos, Palau, [h] consistori, [i] conuents juridichs, [k] ajuntament, deputacio, [l] y altres que prenen

c *Mest. de Magist. lib. 1 c. 2. n. 17. lib. 3. c. 9*

d *Const. pa. tit. de la audit.*

e *Borr. de reg. Catha. prestan. c. 60. un. 13. 17. 18.*

f *Leg. Prator. C. de oper publi.*

g *Boua. p. p. lib. 3. cap. 14. Socarr. n. 8. Olib. de jure fisci c. 2. n. 13. 15. 17.*

h *Mest. lib. 3. c. 9.*

i *Mest. lib. 5. ca. 10.*

k *Borr. ẽ dit lloc cap 66.*

l *Boua. lib. 3. c. 7 num. 5.*

prenen lo nom, y titol segons los
a *Bouad. lib. 3. c. 7. n. 3.* llochs, officis, y excercicis, [a] molts dels quals se donan tambe en las casas, y llochs de les Republiques, y Vniuersitats particulars de les Ciutats, y Viles per raho tambe dels officis del gouern politich que baix se explicaran. Estos son Concell, Senat, Collegi, Congregacio, Vniuersitat, Ajuntament, Cort, Palau, Pretori, Consistori, Regiment, Ajuntament, Deputacio, y altres que refereixen, y explican los Doctors, [b] y en particular del de Cort, y de quantes maneres se entē [c] quiscuna terra ab lo seu. Tots los dits quals sian, y de hont prenen sa Ethimologia, y origé, y en ques differencian los vns dels altres, y quin seu aqui propriamēt competeix, y los priuilegis, y prerogatiues que gosan dits llochs explican los Escriptors, [d] als quals me remet, sols aduertire del titol de Palau que en Espanya està rebut differentment del ques pren comunament, segons les disposicions de dret coma, en virtut de les quals sols lo titol de Palau es de la casa del Rey, o Supremo Senyor, y no las dels altres titols, [e] com se experimenta en Madrid ahont resideix la Cort del Rey de Espanya, sols la casa del Rey se diu Palau, les demes dels Princeps, Duchs, Embaixadors, Archabisbes, Nuncios, Bisbes, ni altres sols de cases de N. Senyor, &c. different de les demes parts de Espanya, ahont las cases de dits senyors, y aixi be las dels Archabisbes, Bisbes, donan lo titol de Palau, sols se pot saluar en dir que es en respecte de esser cort, y administrarse en ells justicia en nō del Papa, o del Rey, y cō satisfa llargamēt *Borrello*, [f] *Mestrillo*, [g] prouāt q̄ quant no milita eixa raho, no podē tenir titol de Palau. Quāt se parla de Palau en singular se ha d entēdre per excelēcia sols lo dit Princep, cō prouā dits Autors, referint a mes los priuilegis, y prerogatiues gosā dits Palaus

b *Bouad. p.p. lib. 3. c. 7. per tot.*

c *Iacob. Cali. extrauag. car. dub. 1. Mier. p.p.c. 26. colla. 2. reg. Pet. 2. in car. Bar.*

d *Alex. ab Alex. dier. gen. lib. 1. c. 16. li. 2. c. 12.*

e *Boua. lib. 2. c. 16. n. 9.*

f *Borrel. de reg. cathalo. prestā. c. 23. per tot.*

g *Mest. lib. 3. c. 9. de pala. magistr.*

Cap. 45. De les eleccions, y creacions dels titols de honor de officis per lo Papa, y Rey quant als Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya.

LOs dos mes principals titols supremos de Papa, y Rey, com a Comta en los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, o de Emperador, Rey, o altre Princep en les altres Prouincies, y Regnes del mon crean, y donan per raho de les regalies, y drets imperials gosan tots, y qualsevols altres officis necessaris per tots los actes ab lo poder, y prerogatiues necessaries, [h] aixi be les Republiques, Ciutats, Vniuersitats q̄ refereix *Auendanyo*, y altres, [i] y tambe les persones particulars de Barōs, y altres especials priuilegis, o altrament per raho de superioritat, [k] com mes clar al discurs del llibre de quisevol se veura.

h *Mest. lib. 1. del c. 2. als seg. fins lo c. 11.*

i *Auend. de exeq. mandat. prin. c. 1. Mestril. lib. 1. c. 7. n. 17.*

k *Mest. lib. 1. del cap. 2.*

Tot lo que se enten tant per los officis, y magistrats Ecclesiastichs, com Seculars differents empero, per quāt los Ecclesiastichs sols se crean per lo Papa, y altres tenint de ell poder, y en persones Ecclesiasticas, exceptats en aquells actes q̄ procehixē ab jurisdiccio temporal, eō a Barons en estos Comtats, en los quals hā de elegir, y crear officials Laychs, y no Ecclesiastichs. [l] Los Laychs entre nosaltres, y aixi be en altres parts del mō tenen poder tābe de elegir officis Ecclesiastichs, tant per raho del patronat de la dignitat, beneficī, o offici, en los quals los Laychs tenen la eleccio, y presentacio, empero la creacio q̄ es la collacio es del Ecclesiastich, si be tambe molts tenan la collacio, cō per exēple lo Rey de Espanya en lo patronat te de las prelaturas de sos Regnes, com dalt esta prouat, en estas no te sino la presentacio, y eleccio de la persona, la collacio es del Papa, si be molts beneficis particulars que es patro, en

l *Borrel. de reg. cathalo. prestant. c. 73.*

particular en la Vila de Perpinya te la presentacio, y collacio cõ se ha proua a son lloch, y aixi be molts dels demes patrons, lo que no repugna a la disposicio dels sagrats Canons, segons resol *Gonçalez, y Garcia.*

La creacio, y eleccio dels oficis Seculars tocan al cap, y senyor temporal, com en estos Comtats al Rey de Espanya com a Comta a sa voluntat, sens tenir obligacio de pendre de les ternes de sos Virreys, y Gouernadors ni altres,[a] ab los requisits empero necessaris que disposan nostres propies leys, vns temporals, altres de vida, y que opera la clausula durant la libera, y mera voluntat del Rey, se ha prouat dalt, y als §§. seguents se declarará.

a *Ca. 58. de les corts del any 1599*

§. 1. *Dels requisits necessaris per obtenir beneficis, y officis en los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya segons les propries, y naturals leys.*

EN totes les creacions dels titols per raho de officis, o altres los qui tenen la creacio, y eleccio no la tenen a llur arbitre, si volen viure regulats segons los preceptes de Deu, y bona justicia, y gouern, per quant estan obligats a attendre, y cõsiderar moltes circunstancies quels obligue en vn, y altre for interior, y exterior que llargament refereixen los Politichs. De totes elles vnes prouenẽ de les disposicions del dret comu, altres de les leys municipals dels Regnes, com en estos Comtats de llurs propries leys. Las que son generals segons les leys comunes del mõ son la pureza, y bons costũs en la vida del q̃ ha d'ser elegit,[b] preferir los mes dignes, y aptes als menys, cõ los perits, y Doctors en dret a qualsevols altres, per occasio q̃ llur professio es de gouern per tots los actes del mon,[c] los nobles als innobles,[d] los qui hã donat ja experiencia en auer ben regit altres officis, esta circunstãcia es la major, y mes certa de totes, per quant los officis, y magistrats prouan los homẽs; de manera que ningu pot ser alabat ques puga tenir la alabansa certa, que no se li aja vist regir vn, o altre carrech,[e] los naturals als estranys.[f] Esta circunstancia en estos Cõtats es ja segons les propries leys, com se prouarà baix, no poden esser creats, ni elegits Cegos, Sorts, Muts, malalts de malaltia los impedesca, furiosos, dones, menors, y altres que recopila *Mestrillo*,[g] ni los demes que per raho de nostres propries leys està prohibit regir officis, que tots baix en son lloch se referirã, ahõt son posats com a libertats de estos Cõtats.

b *Bonad. p.p. lib. cap. 3. del n. 1. Mestril. lib. 2. c. 1. 2. per tots.*

c *Mest. lib. 1. c. 3. per tot.*

d *Belleg. in spec. prin. rub. 26. per tot. Mestril. lib. 2. c. 8.*

e *Boua. p.p. lib. 1. c. 16. del nu. 1.*

f *Gomes sup. reg. canc. de idiomate q. 1. Mestril. lib. 2. c. 7.*

Fetas las creacions de dits officials segons dites regles los elegits estan obligats de acceptar, y nos poden escusar si al Rey li apar quant no tingã justas causas que refereixen los Doctors,[h] tambe han de aduertir no procurarse medis, ni per alcansarlos, ni causes per escusarse.[i]

g *Mest. de magi. lib. 2. c. 7. g. 10.*

h *Mest. lib. 1. cap. 30.*

i *In aut. thẽ. vt iudi. sine quoquo suffrag.*

§. 2. *De les obligacions, jurisdiccio, y offici en comu de tots los officis Reyals segons les leys especials dels Comtats, y de les coses a ells prohibides.*

TOtes les obligacions, y offici de tots los officials Reyals dels Cõtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, o son comunes de tots, o particulars de Cathalunya, o de Rossello, o Cerdanya, o de la Ciutat de Barcelona, o Vila de Perpinya, o altres parts.

Los officis, y jurisdiccio de tots, o es ordinaria, o delegada, o subdelegada, quals sian vns, y altres de estos ja llargament està explicat en dret.[k]

La obligacio d' vns, y altres es segõs totes les disposicions de leys, y tot lo dret comu, y ciuil, y aixi be segõs nostres municipals leys, segõs les quals esta

k *Olibe de iure fisci c. 4. n. 4. 37. 38.*

estan expressament disposats moltissims casos quels officials Reyals han de obseruar en estos Comtats, totes les quals son posades com a libertats, y prerogatiues nostres baix al títol general, com obseruar constitucions, y altres lleys, prestar sagrament, y homenatge, oyr sentencia de excomunicacio, y altres mes de cent que alli se referiran, tant las que tenen de seguir, com les coses que tenen expressament prohibides, so es los casos generals pera tots, quels especials segons les leys particulars de les Ciutats, y Viles se referiran en altre, y son propri lloch.

Aduertint que totas ellas estan obligades a seguir, y obseruar tots los officials com se prouarà, y a mes saberlas, y entendre, y adoptarse a les costumes, leys, y estats dels Prouincials, y quisceuna terra per ben gouernarla. [a]

Totes les demes obligacions, y officis dels officials Reyals, y de Barons, tant en general com en particular, es lo q̃ disposa lo dret comu, è refereixen los Doctors, [b] assenyalada ment donant la vertadera noticia, y principi de portar vares los officials per insignies de Iusticia, y las obligaciõs q̃ per so cõcorren, altramẽt sino portan vara la resistencia sels fa no es punible, [c] no ronden ab musica di donen occasionsde resistẽcies, ni que sos criats posen primer ma a les armes, [d] en los fets, y casos trobarà armes prohibides, anar aduertit, ab los coucells dona *Bouadilla*, [e] en particular que las prenga, y rompa que altramẽt serà lleuarles a vn, y donarles a altre, lo endema fer denunciacio de elles, que les armes regularmẽt no son llurs, si fent son offici troban resistencia poden ferir, y tornarse ab los quils voldran offendre, y adames los quils offendran han de ser punits. [f]

Tot lo demes tocant a les obligacions, offici, y de les coses prohibides als officials segons nostres leys municipals baix se referiran, [g] com a llibertats, tant en materia dels salaris han de rebrer los Iutges, y demes officials, anar regulars a les leys, y llibertats de la terra, que son las taxes de constitucio, altrament incorran moltes penes, com en les demes coses a ells tocãts, en totes les q̃ expressament tenẽ prohibidos.

§. 3. *Dels priuilegis gracies, y prerogatiues dels officials segons les leys particulars de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y dret comu.*

VNA de les coses q̃ amostra mes la calitat, y estat de la persona es lo offici, y priuilegis, prerogatiues, y hõrres q̃ per ell gosa, estes son segõs les leys, y vsos obseruats en la terra, cõ se experimẽta en los de estos Cõtats q̃ gosan de moltes segõs les leys comunes, municipals, y locals de les particulars Ciutats, y Viles, y singulars. Les de dret comu son moltes, cõ se trau dels Escriptors, [h] sols referirè algunes. Sels deu rotà honrra, reuerencia, respecte, y precedencia, segons ells son de mes, o de menys, [i] si be tots generalment han de esser honrrats, respectats, y obeyts, [k] saludats, sens mirar qui son, ni llurs fets, y personar; de manera q̃ aquest acte es de obligacio, y lo qui recusa hõrrarlos, y saludarlos pot ser punit segons lo cas. [l] La cortesia, y hõrra sels deu es de manera ques ha de baixar de cauall quant se ha de parlar ab ells, o anar a veurerlos ahõt està, [m] qui offẽ a ellsoffen al Princep; de manera q̃ ni sels pot dir paraules injurioses, ni descorteses, q̃ totes sõ punibles, [n] no podẽ esser priuats de llurs officis sens causa, com se ha prouat en son lloch, no sols los officials q̃ actualment serueixen, pero tambe los quils han tinguts hã d ser mes hõrrats, y preferits

a *Oliba de iure fisci c. 4. n. 68.*

b *Boua. en tot sõ tho. 1. de la politi. tho. 2. c. 2 n. 11. als seguẽts.*

c *Boua. lib. 1. c. 13. n. 50. 51.*

d *Boua. c. 13. nu. 56. 57. 58.*

e *Bouad. c. 13. del n. 59.*

f *Bouad. del num. 112. fins 134.*

g *Lib. 9. cap. 28.*

h *Mestr. de magi. lib. 5. c. 3. n. 4. a la fi.*

i *Bouad. 2. p. li. 3. cap. 1. del nu. 1. c. 2. del nu. 3.*

k *Mest. lib 5. c. 3. n. 23. 26.*

l *Mestr. lib. 5. c. 3. n. 25. 26. 41.*

m *Mest. lib. 5 c. 3. nu. 19.*

n *Mest. en dit lloch nu. 52.*

als altres demes al regne, [a] en molts casos per raho de offici prefereix lo till al pare. [b] Tenen la precedencia en les Viles, y Llochs ahont exerceixen los officis a tots los demes, y als mateixos Iurats, y Consols, no tots los officials Reyals, sino segons los costums de cada terra, com baix en son lloch se prouarà [c] per exemples en la Ciutat de Barcelona, y Vila de Perpinya, y quisco pot experimentar lo ques obserua en la sua, y se dirà de la precedencia de quisco en son lloch.

Sols lo Rey, o son Lloctinent General pot conexer, y tractar llurs causes ciuils, y criminals, o altre de llur mandato, [d] com dalt se ha prouat, qui fa querela contra official Reyal se ha de obligar a pena del Talio abans, y de refer tots los gastos. [e]

Les causes, y casos dels officials Reyals, y patrimonials nos comprenen baix les constitucions generals, ni que causes de la Ballia, o Vegueria se degã tractar dins les Ballies, y Vegueries. [f]

Los Officials, y aixi be Iuristes, y Concellers tenen justa causa de excusarse de les tudeles, y cures, [g] y cõ se enten declara *Calicio.* [h]

Molts altres priuilegis, y prerogatiues gosan segons les lleys particulars dels llochs, y clausules de llurs especials priuilegis, so es de tenir concedides moltes regalies, preheminencies, poders, so es de composar de casos de mort, y molts altres ques referirã en lo discurs del llibre.

Gosan tambe en particular los mes preheminents de esser Vicaris dels Reys en sos Estats, [i] y Concellers del Rey. [k]

a *l. 1. C. d. cõdi. in pub. hos. l. ad sub. de denino §. si qua in autho. de defens. ciuit. Bel luga in spec. prin. rub. 26.*

b *Mest. lib. 2. c. 28.*

c *Lib. 4.*

d *Const. uni. tit. q̃ los offi. pugã esser punits durãt llur ofici.*

e *Prag. 6 tit. fol. 137.*

f *Olib. de iure fisci c. 4. n. 19. 20. 21.*

g *Cali. in Marga. fisci dub. 8. cas. 145.*

h *Cali. viridat. mil. de la 2. 9. n. 8. 9.*

i *Bouad. lib. 2. c. 16. n. 19.*

k *Boua. lib. 6. nu. 7.*

LIBRE

LIBRE TERCER.

DELS TITOLS DE HONOR DELS FEVS, MILICIES, Y LLETRES DE CATHALunya, Roſſello, y Cerdanya.

Capitol I. Dels Titols de Honor Feudals, tant Reyals com altres menors.

LOS titols, y dignitats majors de Pontifice, Emperador, Rey, y altres que no regoneixen superior conegut ab altra general de titols reyals, a tenen altres inferiors a ells de Duchs, Marqueſos, Comtes, Barons, y altres enteſos, y compreſos tãbe baix de dignitats, y titols reyals, deriuants empero dels primers titols, y reyals dignitats, b cõ a feudals, que es lo mateix que ſubjectes a fidelitat, ſeruey, o obediencia c de aquells.

De eſtos vns ſon majors, altres menors, los majors anomenats ab particulars nõs de titulars, o titols, d qui ſon Princeps, Duchs, Marqueſos, Comtes, Veſcomtes, y altres e majors, eſtos nos donan ſioo per dits ſupremos titols reyals, f y per aquells qui tenen les ſoberanes regalies, g com lo Rey de Eſpanya crear en ſos Regnes, Princeps, Duchs, Marqueſos, y altres. h

Tots los dits titols aixi be reban altra diuiſio, vns ſon dignitats, qui ſon tots los titulars fins als Barons, incluſiuament, quant als Barons ſegons opinio de alguns ſe dupta, i empero la mes certa opinio es que los titols de Barons, y Baronies tenen titol de dignitat no empero titulars, k los altres inferiors, ſi be ſon titols feudals empero ni de dignitat, ni titulars encara que molts de ells ſian enteſos baix altre titol de Feus Nobles, com ſon en Cathalunya, y Comtats las Valuaſſories, Caualleries, Milicies, Caſtellanies, y altres que baix ſe referiran a mes dels continuats de dret comu als titols feudals. l

De aqui comunament eſtà rebut que per los titols a ſoles per excelẽcia ſols ſon enteſos los Princeps, Duchs, Marqueſos, Cõtes, Veſcõtes, y los demes ſuperiors, y aixi eſtà introduyt en Eſpanya dir ſols, y anomenar a eſtos ſenyors d titols, los altres inferiors, vns d nobleſa, altres d feus ſimplament anomenats, no per nom de ſenyors de titol, ſino de titols ajuſtat de honor, y nobleſa, m cõ ſon los q̃ per exemple baix ſe expecificarã.

Aixi be los dits titols, y dignitats

a *Pariſ. de Puteo de re integra feudi. cap. 1. Meſtril. de mag. lib. 4. c. 2. nu. 1.*

b *Meſt. de mag. lib. 4. c. 1. nu. 2.*

c *Borrel. de reg. catho. preſ. c. 64. nu. 164. 157*

d *Cap. 1. ti. quis dicat. dux marchio, &c. c. 1. de feud. dignitatum.*

e *Meſt. de ma lib. 4. c nu. 3.*

f *Meſt. en d lloc. n. 1*

g *Borr en d Hoch ra 74. num 112.*

h *Bor. e dit lloc c. 62.*

i *Meſt. de ma lib. 4. c. 2 nu. 31.*

k *Meſt. en dit ll ch n. 38*

l *Meſt. lib. 4. c 13. nu. 3*

m *Tira de nobi c. 7. pe t. 01*

a *Poli. Christi.*

tats reyals se concideran de altres maneres, vns sols de offici, y per ell dignitat, com son los de Reys, y superiors, [a] altres ab dignitat sens administracio, altres ab offici, y jurisdiccio, altres ab offici, jurisdiccio, y feu, tots estos vns personals, altres reals, vns transmissibles als successors, altres sols personals, com llargamẽt declara *Mestrillo.* [b]

b *Mestr. de mag. lib. 4. c. 10. 11. 12. per tot.*

c *Mest. de mag. lib. 4. c. 1 n. 42.*

Las concessions, y ereccions de tots aquells son sols ab la concessio expressa de pendre los castells, terresi, y llochs tenen lo titol, o enfeudarles de nou ab lo titol, [c] demanera que tots los majors se diuhen titols, y dignitats feudals, [d] y regalies del Princep, [e] concedides ab majors, o menors prerogatiues, com resulta de las concessions. [f]

d *Cap. 1. §. preterea ti. de prohibita feudi. alien.*

e *Bor. de reg. cath. prest. c. 5 nu. 6.*

f *Mari. Frectia in tract. special de subfeud. Baro. lib. 2. per tot*

Las formas de las creacions de las dignitats feudals, y altres de noblesa, y aixi be los demes inferiors son de paraula, o ab priuilegi, [g] los de priuilegi han de ser cõcedits de certa sciencia, y no basta per paraules anticiatiues sian anomenats Duchs, Marquesos, Comtes, Cauallers, o altres titols superiors, o inferiors. [h] Lo mateix es quant a les prerogatiues, gracies, y priuilegis han de gosar, que ha de ser ab concessio, y disposicio expressa, y no per paraules narratiues, o enunciatiues. [i]

g *Mest. lib. 4. c. 1. nu. 16.*

Ni basta tampoch la possessio del Ducat, Comtat, Marquesat, o altre per tenir, y gosar del titol de Duch, Marques, Comta sino es ques conferesca tambe la dignitat reyal. [k]

h *Mest. lib. 4. c. 13. n. 99.*

Lo crear dits titols està a libera disposicio dels dits superiors ab grau, o poch numero ab majors, o menors prerogatiues segõs los apar, y donan en les concessions, [l] y aixi be dels menors pujar a majors, com de Baronia eregir Vescomtats, de Vescomtat Comtat, y aixi dels demes, [m] lo que ha de ser ab concessio expressa, que altrament la acquisicio, o possessio del Ducat, Marquesat, o Comtat a soles, duptes si passa ab lo titol, sino es ab les circunstancies que refereixen los Doctors. [n]

i *Cancer thom. 3. var. c. 3. del n. 6. 9*

k *Cãcer to. 3. c. 3. nu. 324.*

Quant a dites creacions los titols reyals qui no regoneixen superior sols poden crear dignitats, o titols inferiors, y no majors, com lo de Duch crear Marquesos, o Comtes, y altres, y no Princeps, Reys, o altres. [o] Sen exceptan empero aquells supremos que no regoneixen superior, y tenen les soberanies en sos Estats, los quals encara que tingan sols titols de Comtes, Marquesos, o Duchs, o altres sols se differencien del nom dels que tenen dignitat reyal ab titols de Emperadors, Reys, y altres, [p] a exemple del Comta de Barcelona, com baix constarà.

l *Olib. de iure fisci c. 6. nu. 2. Boua. n. 3. a la fi.*

m *Mest. lib. 4. c. 1. nu. 18.*

n *Cãcer tom. 3. c. 3 n. 324. Mestril. lib. 4. c. 11 nu. 13.*

De aqui en causes feudals los titols superiors son moltes vegades subjectes als inferiors, a occasio dels feus, [q] fins lo mateix Rey de Espanya per algunes senyories fora Espanya, que refereix *Borrello.* [r]

o *Olib. c. 6. num. 1. 2. 3.*

p *Olib. de iure fisci c. 6. n. 5.*

Lo que se ha dit dels feus de dignitats reyals, y nobles es lo mateix quant a la essencia del feu ab totes les demes concessions feudals, y altres menors militars quals eran estas, està prouat en lo dret comu, [s] y aixi be a las dades en emphiteusim, ques anomena en Cathalunya de nouell accapta, ab les senyories directes restan als senyors, en vns majors ab jurisdiccio, mando, y tota superioritat ab altres sols, ab los drets dominicals de censos forisapis, y altres com esta ple tot lo dret ciuil, y canonich, y quant a nostres lleys se fara mencio als §§. seguents.

q *Mier. colla. 2. Pet. 2. in cur. Bar. c. 60. c. 55. n. 28.*

r *Borr.*

s *Tit. de Milit. Vassal. Fõtanel. clauf. 4. glos. 12. nu. 155.*

Los noms, y numero dels titols, y titulars son en Espanya de tots sos Regnes, y Prouincies de Duchs, Marquesos, Comtes, Vescomtes, y altres aguera assi continuat, com ha propri lloch, si nols agues trobats referits per *Iuan Vaseo*, *Madriga*, *Marineo*, *Siculo*, y altres, als quals remet lo Lector.

t *Madriaga del Senado, y de su prin. c. 12.*

§. I.

§. 1. *Dels Titols de honor feudals antichs de Cathalunya Roſſello, y Cerdanya.*

DEixat apart los feus, y ſenyories eran en los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya abans de la expulcio dels Moros que eran les mateixes que reſtà memoria del temps dels Romans en totes les lleys Romanes, que ſon les comunes obſeruan a vuy, y tambe del temps dels Godos les que ſon poſades al Codex dels Viſigots, [a] ſegons les quals ſens dupta en dits Comtats a ells ſubjectes, y auia titols, y ſe obſeruaua lo mateix que en les altres parts. Prenent ſols la memoria del temps que te mes certa, desde la expulſio dels Moros, y nouas creacions en eſtos Comtats de Comtes, Veſcomtes, Comdors, Valuaſſors, Barons, y altres que ſon referits dalt, y mes clar ſe explicarà baix, tots los quals eren titols feudals ſubjectes a vns, y altes.

a *Tercer Thomo Hiſpan. Illuſtra ta.*

La primera ſenyoria deſde dit tẽps y lo titol Reyal ſupremo quey ague en ells fonch lo de Emperador, y Rey en perſona de Carlo Magno Rey de Franſa, per ell, y per ſos ſucceſſors ſe comenſaren a donar los altres dits titols en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ſo es de Comtes, Veſcomtes, Barons, y los demes. Tots eſtos eſtigueren baix feu, y ſenyorio de dits Reys de França fins que per lo Emperador Carlos Caluo any 884. ſe enfranquieren en perſona del Comta Guifra Pelos de Barcelona, y los ſucceſſors com ja llargament eſta prouat, [b] demanera que de aqueſtos Comtes ſe comenſa tenir noticia de conceſsions feudals titulars en eſta terra, y remiſsio de les mateixes en libero, y franch alou de hõr reſtaren ab la dignitat Reyal ab titol empero de Comtes com ha ſenyors ab totes les regalies ſupremes. Si be ſegons opinio de alguns reſta com a feu noble, ab la inferioritat de la ſenyoria major als Reys de França fins fonch remeſa per lo Rey Luys any 1238. com dalt eſta referit. Fins a dit tẽps conſta en tots los Archius, y Chroniques de Cathalunya, y Comtats quels Reys de França concediren moltes coſes ha Eſgleſies, y a particulars que a vuy poſſeheixen ab aquells mateixos titols com apar dels priuilegis, y conceſsions dels archius de Sant Colgat Ripoll, Sant Miquel de Cuixa, y altres molts que dalt en tants llochs eſtan prouats.

b *Lib. 2. cap. 14.*

De dit temps ab tota certitut reſta lo Rey de Arago com ha Comta de dits Comtats ſenyor ſobera ſens regoneixer ſuperior, ſi be de abans ja com eſta prouat, ſe eſcriu quel Comta de Barcelona era ſobera ſenyor ſens regoneixer ſuperior, y Monarcha en ſa Prouincia, [c] y aixi be los Comts de Roſſello, y Cerdanya, [d] per raho de les ſoberanies podiã crear titols majors al de Comta, [e] que ells tenian. En dit temps antich los majors titols Reyals eren los de Comtes, y los mes principals los de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya com ſe ha dit, los altres titols inferiors comaticulars eren los Magnats ſo es Veſcomtes, Comitors, y Valuaſſors que ells creauan [f] los de mes eren ſols titols de honor feudals ab lo nom del ſeruey com Cauallers Capitans, Caſtlans, y altres que ſe explicaran a ſon lloch que per raho del feu tenian ſeruey de militia, y vaſſallatge. En temps de aquells lo feu ques daua fonch anomenat honor, y aixi conegut per tots tant dels majors com los menors, y ha reſtat fins ha noſtre temps ſegons apar dels vſatges, y altres lleys feudals de eſtos Comtats com dalt eſta prouat, en les quals nos anomenaua feu ſino honor.

c *Oliba capit. 6. num. 4.*

d *Oliba nu. 4. 5.*

e *Oliba de iure fiſci cap. 5. num. 6. cap. 6. nu. 3. als ſeguents.*

f *Oliba capit. 6. nume. 3.*

De dits temps comensaren ja tots los Comtats ha desmembrarse quant a les Senyories, y Castells fent los Comtes merces ab titols a vns, y altres, y aixi be aquell los honors gosauan dels Comtes donauan ha altres y de tots se forma vn titol a de part per raho de les coses feudals, y donades baix senyoria anomenat senior, y no senyor, [a] y lo senyorio dret senioratich, baix del qual eren entesos los qui les possehian ab titol quiscu segõs lo feu obligacio, y concesio del de Vescomtat al de cauallaria, mitja caualleria, als rustichs, y demes ques referiran com apar dels Vsatges de Cathalunya, [b] y aqui los comentadors ahont referei xen lo poder jurisdiccio, obligacio, y mando de aquells, y dels inferiors. De tots sols eran mes estimats, honrrats, y differenciats dels altres los qui tenian los feus nobles segons los serueys qui eren los dits magnats, y Cauallers com apar de tots los vsatges. Los altres no, sino compresos baix de rustichs si be prenian altre titol segons lo seruey, personal, o real que son tots aquells vassalls que segons nostres lleys tenan tants differents titols com de Aloers, solius, homens propris, amansats, Borders, de Remensa, y altres declarats ab les mateixes lleys, y Escriptors, [p] casi los mateixos, y aquells que de dret comu dels Romans tenian los titols de Escriptors, mansats, originaris, clientelars, inquilinos, y altres. [c]

Los actes, y obligacions feudals tant en respecte del senior ab los feudataris com dels vassalls ab los senyors, son molts, tant de dret comu, [f] com segons nostres propries lleys antigues, y moderões com quiscu por facilment veure.

Los serueys, y drets pagan per raho dels feus, y senyories son molts differents segons los pactes de les inuestitures, y concesions los mes vsats en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya son los demes censos, y altres drets dominicals.

A mes, hi altres deguts al castell terminat, y al senyor de aquell, [g] cõ guarda, so, corn, bada, questia, agrer, obres foranes, joues, tragi, llit, alberga, senes, gallines, y altres infinits, &c.

Son tãbe altres q̃ resultan de la mateixa naturalesa dels feus, y senyories com de prestar los sagraments, y homenatges sian Ecclesiastichs, o llaychs sempre seran requests per lo Rey alli ahont voldra dins los Comtats, [h] com consta tambe en la prouisio del Rey Don Marti que mana a tots los feudataris comparaguessen en Barcelona per prestarli sagrament, y homenatge de 17. de Marts 1405. [i] segons los pactes de les mateixes concesions, y titols en totes les quals a mes si enclouen les obligacions so es de acudir en seruey, y ajuda del senyor com los del Rey ala conuocacio del vsatge, *Princeps nõ que*, host, somatent, Pau, y treua, [k] no excercir mes jurisdiccio, y poder del que tenen concedit altrament incorren en cas de regalia, y poden esser punits, [l] si son Barons aduertir no sian tirans ab los vassalls ans tractarlos be, no abusar de la jurisdiccio, y poder, [m] tenir segurs los camins he llochs de lladres, y mals factors en ses terres altrament estan obligats adonarne compta, [n] regoneixer, y demanar noues inuestitures los successors, cumplir los serueys pactats, y pagar tots los drets dominicals cõ foriscapis, fatiga, cẽsos y altres ques referiran aduertint en tots estos que sols tenen lo poder, y jurisdiccio dels feus, y senyories, y quant no consta per soles les senyories directes no tenen lo Mer Imperi, ni altra jurisdiccio en altres causes comunes no feudals en los vassalls, y subdits [o] en les feudals, y dominicals tenen tota aquella que llargament

a *Oliba c. 4. n. 3. 4. 5.*

b *Vsat. omnes vsat. placitare vsatge magnates, y tots los seg.*

d *Oliba de actio. pa. p. lib. 3. cap. 3. n. 12. Tots los tit. de homẽs propris, y lo de feus.*

e *Oliba de jure fisci c. 3. n. 29. ca. 9. nu. 17 18 Borr. de reg. Catho. prestan. c. 18. nu. 44. 45.*

f *Tots los tit. in vsib feudo.*

g *Oliba. de jure fisci c. 9. n. 15. 16. Cancer. tom. 3. var. c. 13 n. 33.*

h *Oliba c. 9. n. 1. 17.*

i *Reg. 25 folio. 23.*

k *Oliba c. 14. n. 8 ca. 8. per tot.*

l *Bouad. lib. 2. ca. 16. n. 82. 83.*

m *Boua. lib. 2. ca. 16. n. 15. 17. 18.*

n *Boua. num. 49.*

o *Oliba. capit. 10. n. 17.*

gament refereixen, [a] *Oliba, Solçona, Socarrats*, y altres noſtres practichs.

Los noms, numero, y genealogia dels dits titols majors, y menors feudals hi auia en eſtos Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya en tẽps dels Comtes, y Barons, y dels que reſtan a vuy de aquells, ja llargament dalt ſon referits.

a *Olib. c. 9. del nu. 9. c. 2. nu. 30. 51. 58.*

§. 2. *Dels titols de honor feudals de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya deſque ſon entrats a la Corona de Arago.*

AMes dels mateixos titols feudals que goſauã los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya en temps antichs dels Comtes que foré cõtinuats fins la preſent era, y temps dels Reys de Eſpanya, exceptat lo de Comtor com ſe prouarà. Se introduyren molts altres ja deſde el principi en temps dels Reys de Arago, y de nou ſempre ſen han anat augmẽtãt, cõ apar en los archius, en particular en los Reyals de Barcelona, y de la Procuracio reyal dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya de tots los Caſtells, Rocas, Viles, Llochs, Termens, montanyes, juriſdiccions, y altres coſes poſſeydes per particulars ſenyors ab titols de Comtat, Veſcomtat, Baronia, Senyoria, y altres molts de la manera ſe ſon deſmembrades de la Senyoria major, y primera dels dits Comtats, vnes donades, altres venudes, altres empenyades, altres concedides de tantes maneres, empero de totes es reſtat ſenyor, y ſuperior feudal lo Rey com a Comta, y los poſſeydors feudataris ab las majors, o menors obligacions ſegons las conceſſions. Entenent tambe de aquelles concedides allodials, y liberas en franch, y libero alou, les quals ſols ſon exemptes de ſerueys, y drets dominicals foriſcapis, cenſos, y altres empero ſubjectes al feu, y ſoberania al Rey per raho de ſes regalies, en fidelitat, ſagrament, y homenarge, y las demes; de manera que totes les coſes noſtres ſon baix lo ſenyorio del Rey, [b] quant a la ſuprema poteſtat, perque totes ſe diuhen ſer de *realencho* del Rey, y de ell paſſades als altres, particularment las juriſdiccions ciuils, y criminals, en elles ſempre ce la intencio fundada, y aixi be en las proprietats, y terras, y demes coſes particulars quant a la Senyoria, y ſuperioritat de Rey, y ſenyor, com dalt eſtà prouat, [c] ſi be es veritat que quant a la ſenyoria directa, o feudals per raho dels drets dominicals, foriſcapis, y altres de aquelles coſes que de llur naturaleſa no ſon feudals, com los camps, vinyes, y rendes dels particulars, no te altre dret lo Rey ſi nou proua, cõ totes elles ſe preſuman allodials, y liberas. [d]

b *Oliba de iure fiſci c. 7. n. 52. c. 9. per tot.*

c *Lib. 2. c. .§. 3.*

Totes les dites coſes concedides per los Reys, y ſenyors ſon poſſeydes a vuy de dos maneres, vns ab lo mateix titol que hiſque de la Corona ab ſucceſſions, altres ab nouas cõceſſions, tranſports, enfeudacions, y altres alienacions de vns a altres; de manera que a mes de eſtar ſubjectes a la Senyoria, y feu major al Rey deuhen altra ſubjeccio, y feu al concedint, com apar per exemple ab las tres Torres, cauallaries, o honors quels Veſcomtes de Illa en Roſſello de nou enfeudaren a tres Cauallers, que a vuy ſos ſucceſſors las poſſeheixen ab los pactes, y ſerueys en elles contengudes, de aquell feu, y titol de Veſcomtat de Illa, y Canet auian los dits Veſcomtes rebut del Rey Don Sancho ab priuilegi *dat a Mallorca a 6. de les Kalendes de Nouembre 1314.* y aixi de infinits altres exemples en Cathalunya de totes les coſes enfeudades, o altrament concedides, o alienades.

d *Cap. 1. §. 2. ſi de feud. fuerit. controuerſ. inter domin. & agnatum eſt comunis opinio. Gab. lib. 3. cõmun. concluſ. tit. de feudis cõcluſ. 3. y altres referits per Ceuallos comunes cõtra comunes q. 725. nu. 17.*

En les conceſſions de vns, y altres tant del Rey, com dels demes ſe ha de ad-

de aduertir que sempre si acostuman posar moltes excepcions, y aixi quãt succeyrà cas sobre la jurisdiccio, y poder del vn, y altre es necessàri acudir als titols, [a] per quant en ells en particular dels que son donats per los Reys en las jurisdiccions dels Barons se excepta las demes vegades los homens Reyals, los delictes contra lo Rey, o sos officials, si troba defecte de Iusticia en lo Baro, o sos officials, y molts altres, y aixi be concedint lo mer imperi, molts especials casos de herergia, moneda, y altres. A mes baix las concessions de dits Castells, Viles, y Llochs aduertir si ab ells si anomenan les regalies, que altrament no si comprenan, [b] o sols tota la jurisdiccio alta, y baixa, o lo mer imperi sol, o lo mixt, o la simple jurisdiccio, per quant a cada vn de estos tocan certs casos que son del vn, y no son del altre, quals sian ja llargament troban dispost en dret; [c] de manera que tanta major, o menor es la senyoria, poder, y jurisdiccio en la concessio, o enfeudacio quanta resulta del titol Reyal ques desmembra de la Corona, lo que se ha de aduertir, sino serà facil errar. Per la jurisdiccio sia tota criminal, o ciuil, o part tenen poder de crear officials ordinaris, com Procuradors, Balles, Iurges, y tenir Fisch, Aduocats, y Procuradors Fiscals, [d] Notaris, Escriuãs, Sobballes, Porters, Banders, y altres per excercir lo poder tenen atribuyt, [e] a mes arrendar les Escriuanies. [f]

Los noms, y numero de titols, y titulars, hi ha creats en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya desque sõ possesyts per los Reys de Arago son los seguents.

Lo de Princep de Gerona en cap del Primogenit, quel de Princep en general es sols lo Rey, cõ se ha provat dalt al lib. 2.

Duch de Monblanch es titol tambe del mateix Primogenit.

Duch de Cardona es la familia de Folch, y Cardona.

Marquesat de Lleyda es a la casa Reyal.

Marques de Pallas, es lo Duch de Cordona.

Marques de Aytona, es Mõcada.

Marques de Camarasa en Cathalunya es Cobos en Arago.

A mes dels Comtes antichs dalt explicats, los que restan sols ab titols de Comtats son sols los tres de Barcelona, Rossello, Cerdanya, los de Vrgell, Besalu, Ceruera, Osona, Mãresa, son encorporats a la casa Reyal, y entran baix lo titol del Comtat de Barcelona, com està dalt provat.

Comta de Empuries, Duch de Cardona.

Comta de Prades lo mateix.

Comta de Palamos lo Duch de Sesa, y Soma.

Comta de Paralada es Rocaberti.

Comta de Eril, es Eril.

Comta de Vallfogona es Pinos, y Fonollet.

Comta de Guimerà es Pinos, So, y Castro.

Comta de Montagut es Cruylles.

Comta de Osona es Moncada.

Comta de Sancta Coloma de Cẽtellas, es Centelles vuy Blanes.

Comta de Sancta Coloma de Queralt, es Queralt.

Comta de Sauallà es Boixados.

A mes dels Vescomtats antichs, com lo de Barcelona ques tranferi a Cardona, lo de Gerona a Cabrera. Vescomtat de Bas, de Castello ques tranferi, de Rocaberti, de Anglesola, Castello, Vilamir, Ager, Escornalbou, Castell bo, y molts altres son a la casa Reyal, y altres que han perdut lo titol, com de Castellnou, Tarzò, y altres en Rossello, y aixi be en Cathalunya eregits de Vescomtats Comtats. Restan, y son en esser a vuy los de Vescomtat de Euol es lo Comta de Guimerà.

Vescomta de Querforadat es lo mateix.

Lo

a *Bouad. lib. 2. cap. 16. n. 40. Olib. c. 4. n. 13. c. 6. del num. 20.*

b *Oliba cap. 14. nu. 120. 121.*

c *Cancer tho. 2. c. 2 del num. 44.*

d *Bous. lib. 2. c. 26. n. 65.*

e *Bouad. en sa polit. li. 2. c. 26. nu. 41. Cali. de moneta n. 28.*

f *Bouad. nu. 47.*

Lo Veſcomta de Illa es lo fill del Marques de Aytona.

Veſcomta de Canet es lo Comta de Vallfogona, com a Fonollet.

Veſcomta de Cabrera, y Bas es lo Marques de Aytona.

Veſtomta de Rocaberti es lo Comta de Paralada.

Veſcomta de Ioch es Pera Pertuſa.

Baronies a mes de les antigues, y altres que han perdut lo titol, y de Baronies pres lo de Veſcomtat, y Comtat, com ſon Canet, Ioch, Illa, las ques conſeruan encara ab titol ſon de Moncada, Pinos, Bagà, Ceruellò, Ribelles, Igualada, Mataplana, Alemany, la Laguna, Entenſa, Sammenat, Sant Vicens, Luzanès, Ripoll, Orchau, de Bellera de Sant Pau, de Mur de la Rocha, y Rocafort, altres moltes ſens las particulars ſenyories dels Senyors de Vaſſalls, que tots en noſtres Comtats tenen titols de Barons, com dalt reſta prouat.

Molts altres titols creats per los mateixos Reys de Arago ſe ſon acabats, dels quals no reſtan ſucceſſors ſino la memoria de eſſer eſtats, y aixi be de moltes Caualleries, Caſtellanies, y altres concedides a tants particulars per tants ſeruеys fets, com llargament apar en los llibres dels feus Reyals dels archius de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya, y tots los demes, que ſols per ſumarlos ſeria meneſter vn gran volum, remetent me a la proua al que quiſcu pot experimentar, y veure en dits archius.

Tots los dits titols feudals quals ſian, y com ſe crean ſi be propriamẽt tocaua en aqueſt lloch explicar, empero com entre noſaltres comunament tots los dits titols ſian mes coneguts ab titol de Militars, y del eſtament Militar, me ha aparegut deixaro en la explicacio dels titols de les armes, é milicies, com ſe proua als capitols ſeguents.

Capitol II. Dels titols de honor de les armes, y milicies.

PEr les armes, y milicies ſe alcanſan nobiliſſims titols de honor, [a] eſtes milicies ſon en moltes differens maneres, y eſpecies, [b] les mes comunes, y principals ſon tres, ſo es milicia eſpiritual, milicia armada, y milicia Palatina, y aulica. [d]

La eſpiritual compren tots los ordens, eſtats, y titols de culto, y religio dalt referits, del Papa al mes infim Sacerdot, o Religios, tots los quals goſan de titols de Militars de la cort Celeſte, [e] y quant al mon de nobleſa [f] de eſtat.

Baix de eſta milicia propriament ſon tambe totes les Religions dites Militars, que ſon los Ordens, y Cauallers cruſados. Lo inſtitut, y titol propri de tots los quals es de Militars, y Religions de milicia com ſe prouarà baix, ſota la regla dels fundadors de les altres Religions, ſo es de Sant Aguſti, Sant Benet, y altres, de eſtes milicies hi ha moltes differents eſpecies en Europa, y quiſcuna Prouincia, o Rey ab ſa inſtitucio, forma, o inſignia different.

Los de ſota meſtrat del Rey de Eſpanya, a vuy per raho de la encorporacio te de tots los Regnes, y Prouincies ſon lo Orde, Religio, y Milicia de Sant Iaume, dita comunament de Santiago, ab inſignia de habit blanch, y creu vermella, figura de eſpaſa, y per ſo anomenada tambe Religio de la eſpaſa. La de Calatraua creu vermella. La de Chriſto en Portugal. La de Auis de Monte Gaudio, ajuſtada a la de Calatraua. De Monteſa ab creu vermella baix lo Orde de Calatraua. Alcantara, o Cauallers de Sant Iulia del Peyro ab creu verda. De Sancta Maria de Redempcio, o dela Merce ab creu blãca, y en eſcut vermell, ab les barres de Arago.

Eſtos

a *Tiraq. de nobil. c. 8. per tot.*

b *Andr. Alciat. li. 1. prætermiſ. verb. militia, idẽ Alcia. de magiſtr. ciuil. & militia. Pet. Gregor. ſyntag. iur. vniuerſ. lib. 47. c. 12. 17. 18. 30. Tiraq.* d *nobil. c. 8*

d *Oliba de iure fiſci c. 3. n. 72. 76. Otalora 4. p. c. 1. n. 6. als ſeguẽts Cẽcer tho. 3. var. c. 7. n. 145. Caſan. in cath. glo. mundi 8. p. coneid. 8. als ſeguẽts Calicio viridar. militia.*

e *Olib de iure fiſci c. 3. n. 76.*

f *Tiraq.* d *nobil. c. 4. per tot*

Estos son los ordens militars que son en Espanya naturals quiseu de son Regne, y sols de la Corona de Arago lo de Montesa en lo Regne de Valencia, y lo de Redempcio en lo Principat de Cathalunya casa en la noble Ciutat de Barcelona, si be aqst orde militar de la Merce, se serueix avuy per particular dispesa del Summo Pontifice per Sacerdots, y altres ministres de la manera que les Religions mendicants, [a] de totes dites Creus, y Religions es mestre, y administrador lo Rey de Espanya, y reb les rendes dels mestrats, per elles te concell format en sa Cort dit concell de orden, sbaix lo gouern del qual presidint sa Magestat com ha mestre estan los dits religiosos militars.

Ames de dites Religions lo Rey de Espanya te a son orde moltes altres en los demes Regnes, y estats gosa en particular com ha Duch de Borgonya lo de *valleris Aurei de la banda* de Felip II. Duch de Borgonya que vulgarment es dit lo orde del Tolson, o Toyson. [b]

La forma institucio, y origen de est orde donan comunamẽt a la faula d Iason, y Medea la veritat es ques formà de la Historia sagrada de Gedeon, y no Iason com llargament pro ua *Hyeronim Romà*. [c]

Los altres Reys, Senyors, y Potentats de Europa tenen instituits tambe altres ordens, y religions militars com los Cauallers de S. Gregori, de la Iarratera del Rey de Anglaterra, lo Rey de Frrnça de Sant Esperit, de sant Miquel, de Estella, lo Duch de Saboya de la Enũnciacio de nostra Senyora, lo de Florencia de S. Iordi, lo Imperi de Constantinopla, y altres los de Teutonichs, Templers, de Sant Iuan del Hospital de Hyerusalem, del sant Sepulcre, de Sant Latzar, Sant Maurici, de Sant Iuan de Arce, y moltes altres [d] antigues de Espanya que avuy no son en vs com de la Terraça, la banda, o Iarra de Açusenas, y altres.

Estos si son persones Ecclesiastiques, ho no se pot veurer ha nostres practichs, [e] vltimamẽt la noua santa, nobilissima religio de la immaculada concepcio de nostra Senyora per lo Papa Vrba VIII. any 1624. lo appellido, y titol de la qual es milicia christiana de la Immaculada Concepcio de Maria verge.

Totes dites religions son de estat militar equestre, y noble anomenades ja comunament ab titols de Nobles, o Cauallers de vna o altre religio; demanera quë per entrar baix qualseuol de elles segons lo institut de totes es lo principal tenir noblesa, [f] no com comunament se pensa noblesa de titols de Don, o de linatge sols de Cauallers, sino tambe de qualseuol altra manera de les referides a son lloch com de virtuts, armes, lletres, officis, y les demes demanera que per esser honrrats de dites creus las prouas de dites noblesses bastan ab la limpiesa, y honor de sanch linatge propri, y de sos passats, com se experimenta cada dia ablas quel Rey nostre senyor fa merce en los Senats, y Concells per lletres, y en los actes de guerra per proeses, y armes propries, y de sos passats, y aixi be los altres Monarchas que dona creus dels quals estan plenes les histories esser se donades, y cada dia donarse a homens sols per fets propris memorables en virtuts, armes, y lletres, y altres actes de aqui Nobles sens tenirla d sos passats. Estes religiõs, y creus ja donan noticia les histories perqui foren inuentades principalment per deffensa de la Fè, y religio Christiana, y perqui, y com foren confirmades, y en quin temps lo offici, y obligacio de quiscuna, y si son subiectes al ordinari Laych, o Ecclesiastich, y si poden casarse, y testar sens licencia y les demes coses a ells pertanyents sols dire que lo estat de eltes religiõs segõs institut de cadaqual participa

de

a *Borrel de Reg. Catho. præstan. cap. 74. num. 36.*

b *Casan. in Catha. glo. mũdi p. 1 conside. 38. concl. 49.*

c *Hiero. Roma. en las Repub. del mundo lib. 2. de la Repub. Christia. cap. 9.*

d *Borrel de Reg. Cathol. præstan. cap. 74. Hieron. Roman. de las Repub. del mundo lib. 7. de la Repub. Christian. del cap. 3. fins 13.*

e *Cancer Thom. 3. cap. 14. d. 1 num. 65.*

f *Borrel. cap. 74. per tot.*

de les milicies espiritual, y armada, quant ala religio, instituts, vots, y titol de la espiritual conforme molt a las demes religions. De la armada quant ala professio, excercici, y actes de dits vots en armes, y guerres cõtra infels exti ab la matexa forma antiga de la creacio dels Soldats, [a] ab exa men, aprobacio, jurament, sinint la espata ab colps, y en lloch de senyals, y estigmatas les insignies exteriors de les Creus, y habits sels donã com apar de quiscuna. [b]

La milicia armada, sia pedestre, o equestre que es voler dir per los que no estã curtits en lletres de Peu, o de Caball com distingueix *Lucas de Pẽna*, * es la ordinaria de la guerra, los militars de ella prenẽ aquell titol so es de milicia, o duricia, y treball que patiẽ, o de la malitut, o del mal, o numero de Mil homens, o altres, [c] aquell titol imposà *Romulo*, fundador de Roma ell fonch lo qui comẽsà de crear, y anomenar los Soldats, militars, y milicia.

E la milicia gosa en tot lo mon de molts titols de honor tant dels majors so es de Capitans generals, mestres de camps, Condestables, Almirants, Capitans, Alcayts, Alferes, y altres molts fins als mes infims Soldats tots los quals deuen esser molt honrrats, respectats, y estimats, y per eixa causa son tant priuilegiats cõ de tots y de priuilegis gosan consta diffusamẽt en molts titols del cos del dret, [d]

Tots los titols de honor, hi a de guerra, y los priuilegis, gracies, y prerogatiues gosan segons les leys municipals ja remissiuament aporta *Oliba*, [e] a fuertine que encara que nos matriculen com antigament los Soldats de aquell temps, y presidis, y los demes titols de guerra gosan los mateixos priuilegis dls Soldats antichs. [f]

De ella milicia armada se forma la altra que comunament es anomenada entre nosaltres de militars, qui son los Caualliers, y tantes altres, especies de estaments de persones cõpreses baix lo titol de militars lo origen, offici, y principal estat dels quals es, y fonch per actes de milicia, y guerra com als §.§. seguents se amostrara, esta dempres a vingut a conexerse, y pendrer altre nom de *Palatins, y Aulics*, y aixi anomenada per los practichs Cathalans, [g] que es vn titol que sona en dignitat simple segons lo comu vs de parlar, y entendre conforme los termens legals, [h] es titols de Cort, y Palacio propriament.

Cap. III. De les milicies de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y los titols de honor de elles.

LEs milicies que estan referides al capitol precedẽt tenen la matexa hõrra, respecte, y estimacio en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya q̃ hã tingut ẽ les demes naciõs del mõ.

Quant ala espiritual, y de ses particulars prerogatiues, y gracies ja esta dalt prouat, y aixi be quant a les religions militars dels ordẽs, y Creus tantes persones naturals de nostra nacio senyalades en les de Sant Iaume, Alcantara, Galatraua, Montesa, y altres lo matexi en les milicies armades que son referides lib. 1. en les proeses allanyes, y extraordinaris actes en totes les virtuts morals, devalentia, esfors, y guerra quant a les palatines, y aulicas que son de caualleria, y altres se explicaran llargament als §.§. seguents de totes elles sens dupta com esta terra fos estada dels Romans com està prouat restaren molts dels naturals Caualliers, y Militars ab los mateixos titols, y se continuaren apres en temps dels Comtes particulars com se prouarà a son lloch, y tenir de ells lo origen, o fan confessar los mateixos termens de nostres lleys dels vsatges los quals son les mateixes en aq̃st cas, y ab les

a §. 1. glo. al prin. de milit. tel 1 am.

b Ben. de priuil. leg. juris consul. priuileg. 38. n. 3. 4. Borell en dit lloch.

* Lucas de pen. in l. 1. Co. qui mil. pos.

c Mier. colla 4. Iacob. 2. in cur. Bar. cap. 27. del n. 31. 32. 33

d Calicio en lo vsat placitum mẽt de Oliba c. 3. n. 72 73. 74. Bellug. in especul prinal prin. addit. Borrell. lit F. ru. 20. §. qui post. Calisio vsat. placitũ num. 3.

e Oliba de jure fisci. c. 3. nu. 72. Bullug.

f Bẽnio de priui leg. juris priuileg. 38. n. 3. Fonta. p. p. clau. 3 glo. 3. n. 17.

g Oliba c. 3. n. 70 Cancer. tom. 3. c. 7. n. 145

h Rub. de priui leg. eorũ qui in sacro pala. mil. lib. 12. Co. y lo altre de protecto. & domesticis.

mateixes differencies, y diuiſions de homẽs de guerra feyen los Romans ſo es de homens de cauall que eren dits Cauallers dels homens de Peu ab les mateixes prerrogatiues, y preheminencies que entre noſaltres a vuy ab dits eſtats ſe obſeruan, * cõ mes clar ſe prouarà en lo diſcurs.

* *Vſat. Batalla vſit. miles y los demes ajuſtats als llocs del tẽps dels Romans q̃ ſon Alex ab Alex. dier. genil. lib. 2 cap. 29.*

Deixant apart la llarga digreſſio de les hiſtories en la explicacio de les milicies, y titols militars particulars de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya del temps dels Romans, y Godos prenent ſols des de la expulſio dels Moros, ſe ha de ſaber que tot lo temps dels eſtats, y gouern dels Comtes ſols eren enteſos baix lo titol de militars los Cauallers, com apar en tots los vſatges de Barcelona, y demes leys antigues anomenats *milites* militars de la milicia, [a] com eſtà dit en les quals leys arromanſades en lengua vulgar, y cõ declaran los Comentadors ſon dits Cauallers; [b] de manera que los militars en tẽps dels Comtes eren los qui ſon dits avuy Cauallers. Baix del qual titol antigament no ſi comprenian altres eſtats de perſones, ni deſpres als principis dels Reys de Arago, no ſi comprengueren los Magnats, [c] fins deſpres ques formà vn bras, y eſtament ab titol de Militar, tant per los actes de celebrar corts com per los demes dl gouern republich de la generalitat, en pau, y en guerra com apar dels priuilegis del Rey Don Ferrando concedits al eſtament militar *a Mõſo al primer de Nouembre 1389.* [d] en los quals, y en los demes ſon enteſos baix titol de militars los Magnats, Barons, Nobles, y Richs homens, Militars, o Cauallers, Generoſos, y Homens de paratge, y ab molt gran prop prierat com los officis, y eſtats propris de tots ells ſia principalment ja del origẽ, y primera creacio en eſtos Comtats per actes de milicia, y guerra cõ ſe prouara, de aqui tots ab molt gran raho enteſos baix lo titol general de militars, y de vn bras, y eſtamẽt militar encaraque quiſcu ab differẽts titols eſpecials per ſi, ſens eſſer lo Noble, Caualler ſino es armat, ni Veſcõta, Comta, ni Baro, ni lo Home de paratge, Caualler com expreſſament baix conſtarà de quiſcu com los differencian les mateixes pragmatiques militars. [e]

a *Leg. 1. §. milites de teſtamẽtomili. Cali. ſobre lo vſat. qui inter feeerit n. 4.*

b *Vſat. vt qui inter feeerit v. ſat. aguayt Cali. n. 1*

c *Mieres colla. 4. Iacob. 2. in cur. Bar. cap. 27. n. 4.*

d *Eſle. 1. tit. de priuileg. militars Eſprag prag. vnit. de offici de Camerlech.*

De aqui ſe ha de entẽdre la diſtincio ſa *Mieres*, [f] que tots los homens, y eſtaments de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ara cõ enteſos, y compreſos baix dos titos generals ſo es de Militars, y homens de peu, que es la mateixa que feyen los Romãs, com dalt eſta dit los Militars que goſan priuilegis militars, ſon los Richs homens, Barons, Nobles, Cauallers, Donzells, y homens de Paratge que altrament ſe diuhan de *Genere*, o Generoſos. Los homens de peu ſon tots los demes eſtats de perſones que no tenen priuilegis de guerrejar, ni los demes priuilegis militars que en Dret ciuil ſe diuhen Pagans.

e *Prag. 1. tit. de priuileg. mili.*

f *Colla. 4. reg. Iacob. 11. in cur. 3. Bar. n. 7. 8. y colla. 6. ca. 31. fol. 118.*

Eſtos Pagans, o Homens de peu, ja des de principi en temps dels particulars Comtes quant al ſeruey dela guerra tãt militauan, y eren Soldats com los Cauallers, y altres militars, com apar de tots los Vſatges, y Chroniques, la differencia ſe introduhi entre ells fonch, que als dits Cauallers, y demes Militars, per los ſerueys mes honrrats feyẽ ſeguint lo eſtat los auian ja donat los Romans mes honorifih que als altres, com baix ſe prouarà, anaren los Comtes, y demes miniſtres honrrantlos, y differenciãtlos dels altres homens de Peu, ab conceſsions de honors ſo es Caſtells, Viles, feus, milicies ques dehiã cauallories, y altres decorantlos ab ells de priuilegis Perſonals, y Reyals com conſtarà a ſon lloch; de manera que de aqui reſtaren tots ells de eſtamẽt de major eſtimacio, reſpecte, y hõrra differẽciats dels altres militars de peu sẽs priuilegis, prerogatiues, ni honors

de

de hont apres sols foren enteses en les leys noues, y chroniques ab titols de Militars los qui éren priuilegiats ab dites prerogatiues, y no los altres, y per diferéciar digueren als demes homens de peu.

Aixi be baix del titol de Militars ja desde les leys dels Comtes de Barcelona, [a] y despres per raho de altres prerogatiues sobreueninț, y si son compresos, y entesos los Ciutadans, y Burgesos honrrats de les Ciutats, y Viles quant al gosar priuilegis Militars, particularment los de Barcelona, y Vila de Perpinya, los quals se podran a mes intitular Cauallers, o Militars, per raho dels priuilegis mes auentatjats tenen, com de tots se prouara llargamẽt baix a son lloch, [c] quant se explicaran los titols de les Republiques.

Ta nbe son entesos, o gosan priuilegis Militars los Doctors segons nostres leys, tant en leys, com en medicina, assenyaladament los de leys per tenir de si ja titol propri de Militars segons les leys comunes, [d] y com mes llarch dels vns, y altres se prouarà baix en la explicacio del titol de les lletres. En aquell lloch sols pendre la exposicio dels que propriament son anomenats Militars, y del bras, y estament Militar, començant per los qui eran caps, y Princeps dels altres ab titols de Comtes.

a *Vsat. ciues aut. burgen.*

b *Cãter tom. 3. c. 3. n. 256. Mier. 2. p. fo. 119. del n. 18.*

c *Lib. 4. cap. 9.*

d *L. aduocati C. de aduoca. diuers. iud.*

§. 1. *Dels titols de Comtes antichs, y moderns de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

LOs titols, y officis dels Comtes que primer foren creats en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya ab la forma dalt referida, foren aixi be per los mateixos actes que abans per los Romans, Godos, y demes nacions sols en raho de offici per lo gouern de pau, y guerra quiscun Comta en son Comtat, cõ a son districte, y Prouincia fossen tots en lo numero de nou, o altre, de qualsevol manera es cert que de dit temps restaren los Comtes en dits Comtats ab gran poder, y mando en tots los actes quant als de pau, y gouern ja dalt son referits. En aquest lloch se ha de tractar sols dls d guerra dela manera seguẽt. Los Comtes, y aixi be los officials, y ministres, Vescomtes, Comdors, o Comitors, Valuassors, y los demes se formiren dels officis de Cõsuls, Proconsols, y Legats Romãs, [e] y del ques seruiã per capitans de la guerra, anonats Comtes, [f] com dels Comtes *sacrarum largitionum* qui tenian carrech pagar lo sou als soldats Comtes de las cosas priuades, y altres molts ques refereixen als tres posteriors llibres del codex de Iustinia, [g] com Comtes del Patrimoni, Comtes Palatins, o de Palacio, y altres, lo mateix se proua en termens en los dits primers Comtes ab la doctrina de *Marquilles* [h] que eran creats, y posats cõ a Rectors, y administradors del districte, o limits se senyalà a quiscu ab lo titol de Comtat, donant, y creant li baix quiscun Comta, o Comtat, vn Vescomta com a Llochtinent del Cõte, y vn Comitor, o Comdor qui era lo Capita de la guarda, y companya, y vn Valuassor qui era altre official inferior ab lo carrech que baix se prouarà.

e *Beuter en sa chro. lib. 2. c. 15.*

f *L. nemo C. de re milita.*

g *Escolà en la historia de Valẽcia thom. 1. lib. 5. c. 26. n. 10. 11. Mestril. de magistr. lib. 4. c. 7. per tot.*

h *Marquil. in vsat. cũ dominus*

Dits Comtes com a caps, y generals quiscu de son districte, y Comtat seguian la guerra, y tenian la guarda, y custodia de son districte [i] ab sos officials; de manera que segons se collig de tos los Escriptors Cathalans, [k] era vn gouern de pau, y guerra ab titol tots los officials segons lo offici, com constarà de quiscu.

i *Indices rerum ab Arag. anni 844.*

k *Calça en sa cathalo. c. 20. 21.*

Tots los dits titolt, y officis tinguren sols lo gouern, y administracio en nom dels Reys de França, fins quel Emperador Carlo Caluo donà per libero, y franch alou al Comta Guifra Pelos los Comtats cõ

dalt se ha prouat, de aqui los Comtes
a *Oliba. c. 6. n. 3.* restaren senyors, y superiors de tots los Comtats, y de tots los Castells, Ciutats, Viles, Termens, y jurisdiccions, y demes regalies supremes, y aixi be inferiors, y subjectes a ells los
b *Vsat. si a Vicecommit. y Calici. nu. 12.* Vescõtes, Comitors, y Valuassors q̃ creauan [a] la demes gent Militar, y de peu, [b] en tots los quals tenia jurisdiccio ciuil, y criminal, [c] seruat lo orde de honor ab ells primer al Vescõta,
c *Calici. in vsat. placitare n. 17.* al Comitor, al Valuassor. [d]

Los dits Comtes no tenian feus sino los Vescomtes, Comdors, Valuassors, y Cauallers, sols los Cõtes eren
d *Vsat. vt qui interfecerit.* senyors, y no vassalls, com tots los demes fins als mateixos Vescomtes en los honors, y feus per ells donats, y aixi mateix en los Cõdors, y Valuassors en los actes de milicia, y guerra eren capitans dels ordens, y companyes dels Militars, o Couallers, y gent de peu.

Per alcançar lo titol, y dignitat de Vescomta, Comitor, o Valuassor era necessari tenir baix son gouern, y mando deu Cauallers, o mes alomenos sinch, y estos Cauallers eren alguns dits Castlans, tant per lo seruey de guerra, cõ gouern, tenint los castells, cases, proprietats, o altres honors baix de ley feudal de aquells, o
e *Calça en sa catha. c. 1. per tot, y tots los commẽtadors dels vsatges.* rebian sou per sustentarse ab los caualls, y armes, com encara se troban molts castells, terres, y honors ques anomenã Caualleries, o Castellanies, y de aqueixos honors los Cauallers com a sou, y estipendi de soldats se mantenian en los presidis, o castells, [e] los Vescomtes, Comitors, y Valuassors eren sols los qui administrauan
f *Olib. de iure fisci c. 4. n. 3.* justicia en nom dels Comtes, y per ells respectiuament se regian los tribunals, y corts en tots los actes de jurisdicció, y gouern, [f] exceptades les
g *Oliba d. n. 3.* causes dels vassalls, y sos rustichs, homens propris, y altres emphiteuticaris, en les quals com a causes feudals
h *Lib. 3. cap.* tocaua la jurisdiccio, y poder als seniors, o Barons, [g] dalt està prouat. [h]

Dits Comtes per raho del mando, y soberania tenian foren anomenats ab molts altres titols, so es de Princeps, potestats, y altres dalt referits, y ab aqueixos titols passaren a la Corona de Arago conseruats en cap del Rey nostre Senyor. De ahont entraren altres creacions ab titols de Comtes differents de les dites antigues, sols per priuilegi, gracia, y dignitat, podent vsar totes les prerogatiues, y priuilegis dels Comtes no dels dits primers, aqui ha succeyt lo Rey de Arago, que aquells eren titols supremos com està dit sino de les altres prerogatiues de dret comu competeixen als Comtes, y altres ques exprimeixẽ en les gracies, y priuilegis, com a socis en lo gouern, totas las quals, quals sia, y de la dignitat, y excellencia gosan, y quins son los titols de Comtes ques donan a vuy refereixen ja llargament los Escriptors, [i] als quals, y al que dalt està prouat me remet, sols aduertire quey ha differents vsos en Espanya, quant als titols de Comtes dels que son en Italia, y altres parts ahont tots los fills del Comta tenen titols de Comtes, y en Espanya sols los successors al Comtat, Marquesat, o Ducat, [k] aixi be en altres Prouincies, y Regnes, hi ha altre titol de Procõta, titol tambe de dignitat, y excellencia, cõ si digues lo primer, y cap dels Comtes, com lo Protonotari dels Notaris, Protomedich dels Merges, [l] y similitut del titol de Archiduch, y altres, aquest titol nos troba vsat en Espanya.

i *Mestr. de magi. lib. 4. c. 7. per tot.*

k *Mest. lib. 4. c. 12. n. 23.*

l *Mestr. li. 4. c. 8.*

§. 2. *Dels titols de Vescomtes, y Barons de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

LO titol de Vescomta es de different manera, conciderat segons los termens generals de dret comu, o de les leys municipals nostres.

De dret comu es despres del Cõta es dig-

es de dignitat, y offici com a Lloctinent del Comta gosa les mateixes prerogatiues, y de ell se ha de judicar com del Duch, y Marques. [a]

Segons les leys municipals antigues, y tradicions de Chroniques entrà en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y cingue son origẽ del mateix tẽps dels Cõtes cõ està prouat. Eran los qui gouernauan los Comtats per los Comtes, so es officials que teniã lo lloch dels Comtes, [b] quisco en son Comtat ab les obligacions de assistir als ayers, y actes dels Cõtes, com apar dels expressos vsatges.

Los Vescomtes desde son origen foren en dos maneres, los vns ab titols differents dels Comtats, com lo Cõta de Barcelona Vescõta de Cardona, y aixi dels demes q̃ dalt son referits. Altres foren ab los titols mateixos dels Comtes, com lo de Vescomta de Barcelona, y aixi dels demes com a tinents dels Comtes en los mateixos Comtats. [c]

Los titols, cases, solars, y families dels dits Vescõtes antichs restan encara de molts memoria, cõ en Cathalunya los Vescõtars de Cabrera, Bas, Rocaberti, y altres. Les prerogatiues, priuilegis, y gracies dels Vescomtes, resultã dela creccio dels Vescõtats, y quant no consta son les mateixes del Comta com dalt està dit, seruada la precedẽcia al Cõta, les armes, è insignies dels Vescõtes se referiran baix.

Los Barõs quals sia, y del origen, y estat en termens de dret comu, y de leys dels Cõtars ja està llargamẽt explicat a son lloch, alli sols ne fera mẽsio entre los estats Militars, per lo q̃ son capitãs de los Vassalls, y per rabo tambe de les prerogatiues militars de les Baronies que gosan, assenyaladamẽt entrar en cortsen estament Militar, [d] encara q̃ no sian Cauallers.

§. 3. *Dels titols de Comitors, o Comdors de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

LA noticia que te del titol de Comitor es sols la q̃ nos ha donada la historia, y tradicio antiga dalt referida, de la creacio dels nous Comtes, nou Comitors, &c. y la q̃ donã tambe los vsatges, y leys antigues dels Cõtes de Barcelona, [e] las quals apres vertides en llẽgua vulgar en lo volũ de les demes leys, los Comitors anomenã Cõdors, estos eren vn estat de persones teniot titol, y dignitat media entre Vescõta, y Valuassor, [f] dits aixi Comitors, *acommitãdo*, que es lo offici teniã de esser socis, y cõpanyãs los Cõtes, cõ apar dels vsatges, y del q̃ sobre dẽ ells escriuhen los Cõmẽtadors. Estos titols erã ja de dret comu titols feudals, qui eren dits Capitãs, y Valuassors grans, [g] segõs nostres leys era estat per si differẽt dels Valuassors, [h] y sols durà lo tẽps dels Cõtes particulars q̃ apres en temps dels Reys de Arago, ni en leys noues, ni ni altrament nos feu mes mensio de dits titols, ni tals se son donats.

Lo ques escriu comunament q̃ en lloch de ells se donà lo titol de Noble, es no de tot genero de Nobles de dret comũ com està dit, sino de aquells sols qui sõ inuestits de noblesa per lo Princep, [i] escriu *Calça*, [k] q̃ dit titol de Comitor obseruaren fins q̃ los Cõtats entraren a la Corona de Arago, q̃ prengueren lo de Nobles per ser yn mateix offici que tenian los Nobles en Arago de prefectes, y Capitans: Verament a mon judici vistes totes les leys quels Cõtes de Barcelona establiré aquest titol de Comitor, o Cõdor se començà a deixar, y pẽdre lo de Nobles ja en temps dels mateixos Cõtes, per quãt seguint lo orde de antiguedat de les dites leys a les mes antigues anomenã sempre dits Comitors, y continuant ja a les mes vltimes, disposant de casos de dits Vescomtes, Comitors, y Valuassors los anomena, y enclou dins lo titol de Nobles, [l] y despres anomenan Cauallers.

a *Mest. lib. 4. c. 9. per tot Casa. 5. p. concil. 55. Madria. fol. 202. Bouad. lib. c. n. 36.*

b *Calça en sa cathalonia c. 21. Iacob. Calli. en lo vsat. vt qui interfecerit al prin. vsat. si a Vicecomitibus.*

c *Mier. 2. p. coll. 7. reg. Eleonor. in cur. dert. c. 5. num. 18. Beu. lib. 2. c. 15. Carbonell fol. 50. col. 4 Calça c. 21.*

d *Prag. 1. tit. de priuileg. militars*

e *Vsat. omnes homines v-*

sat. vt qui interfecerit. y molts altres.

f *Calici. en lo vsat vt qui interfecerit n. 1.*

g *Cap. 1. quis dicat. duxe marchio. in vsib. feud.*

h *Calici. al vsat. vt qui interfecerit n. 1*

i *Calici. en lo vsat. vt qui interfecerit n. 1.*

k *Calça en sa catha. c. 21. a la fi.*

l *Vsat. quoniã p iniquum vsat. itẽ statuerũt quod homines vsat. auctoritate & rogatu. 2. vsat. aliũ namque.*

Prouas tambe que totas las hiſtorias que donan lo origen, y creacio dels dits titols de Comtes, Veſcomtes, Comitors, &c. dalt referides, cõ ſian hiſtories deſpres de dits Comtes ningu anomena ab dit titol de Comitors, ſino de Nobles; de manera que ja en lo mateix temps ſe auia deixat lo dit titol, y en ſon lloch pres lo de Noble, per raho del mateix offici tenian a la Prouincia vehina de Arago, per conciliar la opinio de *Calça.*

§. 4. *Dels titols de Nobles, ó Dons en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya.*

LO titol, y eſtat de Noble, origen, echimologia, y eſpecies quant à diſpoſicions de dret comu de totes les nacions del mon qual ſia ja eſtà llargament explicat dalt, [a] ſols en aqueſt lloch pẽſo dir quin eſtat tenen los Nobles que ſon anomenats en noſtres leys antigues, y modernes, y lo titol que per priuilegi de Don ſa Mageſtat dona.

a *Lib. 1. t. 14.*

De las diſpoſicions de les leys nos pot ben traure, com elles ſols faſſan menſio de Nobles, y ninguna explique qual es lo eſtat goſan, lo ques conjectura dels Commentadors dels vſatges antichs [b] es differẽt, vns diuhen [c] que los Nobles en temps dels Comtes, y ſegõs diſpoſicio dels vſatges eren de totes les mateixes maneres de dret comu, per armes, lletres, virtuts, riqueſes, y les demes, en particular tambe aquell era Noble que viuia honradament ſens negociar; de manera que qualſeuol ruſtich, y pages encara q̃ fos de pares humils ſi deixaua de treballar, y tenia proſperitat en auers, y bens tractantſe hõradament, tenint eſcut armes, y canalls viuint de ſes rendes era Noble. Altres diuhen [d] que los vſatges que fan menſio de Nobles, y nobleſa no es de aquella que proue de abundãcia de merits, o riqueſes, o altres reſpectes de dret comu, ſino ſols de aquella nobleſa, y Nobles que ſon de pares aixi be Nobles, o de la nobleſa ques dona per priuilegi Reyal eſpecial, eſta opinio à mõ judici es mes conforme a dites leys antigues, per quant los altres vſatges [e] que fan menſio de Nobles, differenciant dels Innobles, entenen dels Veſcomtes, Comitors, y Valuaſſors qui eren los Grandes, Magnats, y majors titols de nobleſa dels Comtes, preceyntlos als Gauallers, com apar en dits vſatges, y del que eſcriu *Oliba.* [f]

b *Sobre lo vſat. Baiulus.*

c *Guillẽ de Valle ſeca n. 3.*

d *Calicio ſobre dit vſat. n. 4. 2. col.*

e *Vſat. quoniam per iniquum vſat. item ſtatuerũt quod homines vſat. auctoritatè & rogatu. 2. vſat. alium nãque, y altres.*

Quant a las conſtitucions, y demes leys modernes [g] que fan menſio de Nobles es lo mateix, entenent de la nobleſa de deſcendencia, o de priuilegi.

f *Olib. c. 4. de iure fiſci nu. 8.*

Lo titol de Noble en tot lo temps dels Comtes nos donà per gracia, y priuilegi, ſino deſpres enteſos, y poſats en aquell mateix eſtat dels Comitors deſpres dels Veſcomtes; de manera que a vuy per ſaber ſegons noſtres leys, y fets quin es lo eſtat dels Nobles de a vuy, nos pot dir altra ſino es que es lo de Comitor, o Comdor antich, eſtat major quel de Valuaſſor, y Caualler.

g *Prag. 1. 2. 3. it. de priuileg. miti.*

De les families antigues de aquells que primer en dits Comtats tingueren titol de Comitors, y apres de Nobles ſe conſeruan encara moltes, ſi be los demes ſon de creacio eſpecial Reyal de Nobles ells, o ſos antipaſſats.

La forma de la creacio dels Nobles a vuy es ab eſpecial priuilegi, ſo es quel Rey los creà Nobles, y que goſen les prerogatiues, y priuilegis de Nobles, ſens fer menſio de altra coſa en los priuilegis, quals ſian dites prerogatiues, y priuilegis ſe ha de entẽdre de dos maneras, la vna es de dret comu per lo qual goſa de tots los priuilegis que ſon concedits als Nobles dalt referits, com ſian creats nobles

nobles del estat particular de nobles ab lo titol general de nobles queu son de armes lletres, y los demes, creat, y anomenat per lo Rey nobles per vna cosa, o altra.

Estos Nobles de priuilegi, y gracia de poch temps a esta part apres altra titol de Don deixant lo de Nobla de manera que nos firman ja Noble N. sino Don N. y aixi comunament anomenats, aqst titol de Don en lo priuilegi nos dona, nis fa mecio sino quels fa nobles, y que gosen priuilegis de nobles, lo titol de Don que significa, y de hont proue se dira a son lloch sobre los titols de cortesia lib. 5. aquest titol de Noble, o Don en los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya a vingut ha pendre vn particular estat de persones baix del qual si comprenan los qui son decorats del titol per lo Rey, y aixi be los titols majors de Vesscomtes Comtes, y altres titulars tots los quals per raho dels titols de dignitat gosan tambe lo de Nobla tant per raho de lleys comunes [a] co particulars de nostres Comtats com apar del que dalt esta dit quels Comtes, Vescomtes, y Comitors eran anomenats nobles, altres persones no, encara que tingan noblesa per qualsetrol altra causa de dret comu. De aqui entendran les histories, y opinions comunes desque escriuen de noblesa quant a les disposicions del dret ciuil, y aixi be de nostres practichs Cathalans, que la noblesa de dret cou per armes, lletres, riqueses, y los demes actes es sols rebuda quat a les prerrogatiues, y priuilegis generals gosan los nobles com ab les proues de noblia de linatje, y fets, y altres que totes valen per les proues de Creus de Sant Iaume, y altres no empero que tingan lo titol de Don com lo quiu te per priuilegi, y gracia, [b] ni los mateixos Cauallers, ni altres, ni poder gosar los especials priuilegis que per raho de la noblia se donan en los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya q en son lloch se referiran que resultan de differents estat gosan sols tenen comuns ab los militars los priuilegis ques diu han militars que en son lloch se portaran.

Los dits Nobles de priuilegi si son Cauallers, y Donzells tambe se prouara a son lloch. §. 11.

[a] *Alcia. in tract. de præced. n. 2. Casan. 8. p. concid. 15. mestri.*

[b] *Fabro lib. 9 Codicis tit. 28. diffe. 12. Casa. 8. p. concid. 15. 17. 49.*

§. 5. *Dels Titols de Valuassors en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

AQuest titol es anomenat en nostres leys de tres maneres so es de Valuassors, Varuassors, y Vasuassors per vns de vna, y per altra de altra sia qualseuol son titol qual sia de dret comu se amostra en los textos feudals, [c] y doctrines de Doctors declarant sa Ethimologia, y proue de nom Grech diuidit ab Valuassors grans, y menors, y les prerrogatiues de vns, y altres.

En lo que toca a les lleys municipals nostres los Valuassors eren los Capitans, y Officials dels Comtes, o los qui tenian feus dels Barons o Capitans, y alguns Cauallers baix de si feudataris. [d]

Aquest titol en temps dels Comtes era de preheminencia, y dignitat entre los Nobles, [e] y Magnats, [f] de estat major quels Cauallers, [g] sols a vuy resta memoria dels ques crearen en temps dels Comtes que des que son entrats ala Corona de Arago nos te noticia certa ques sia donat a ningu per titol, y aixi sols me acontentare dir que ses prerrogatiues son les mateixes que competeixen als Magnats, y Barons, [h] dalt explicades.

c *Cap. 1. quis dicat. dux Marchio Otaloræ p. 1. c. 5. n. 18 de nobilitate Beuter lib. 2. c. 15. Boua. lib. 2. c. 15. nu. 39.*

d *Vsat. vt qui interfecerit Cali. nu. 2. vsat de Varuassors Soccarrats c. Barones n. 15. Calça c. 11. fo. vol c. 22. per tot.*

e *Com dalt esta dit §. 4.*

f *Baix §.*

g *Dalt §. 4.*

h *Cap. 1. vt quis dicatur dux March.*

§. 6. Dels Titols de Magnats, y Potents de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

TOts los dits Titols de Vescõtes, Comitors, y Valuassors eren oficials dels Comtes cõ està prouat, [a] so es los officials majors de aqui per raho dels officis tenian dels actes del mes preheminẽt gouern erẽ anomenats tots ab vn sol titol de Magnats, [b] y ab aqueix foren continuats en les leys nones, si be compresos apres ab ells tambe los Comtes, Marquesos, y Duchs que de nou per priuilegi foren creats en estos Comtats. [c]

Aquest titol de Magnat es ja antiquissim rebut dels Grechs, è pres per los Llatins en lloch del qual donan tambe altres titols equiualents que declaran lo de Magnats, so es Primats, Summats, Optimats, Proceres com declaran los Doctors, [d] que es lo mateix que dir Grandes, titol auuy tant preheminent en Espanya com se ha prouat a son lloch, en effecte lo mateix eran los Magnats en temps dels Cõtes que auuy Grandes de les Corts dels soberãs senyors aquest titol de Magnat com en Florencia, y en altres parts es tingut per Nobla [e] entre nosaltros tambe baix de ell sean vingut entendre los officials, y titols preheminents [f] ab distincio de Magnats majors, y menors [g] different de dret comu segõs lo qual entre los Nobles, y Magnats, y auia ja differencia. [h]

De esta especie eran los seniors que ja als titols feudals son declarats, y aixi be los Potents, estos deixat apart les explicacions reban de dret comu [i] segons les lleys dels Cõtats son enteses totes les persones tant per raho de grans riquees com de officis, y de la manera que mes llargament aporta

Mieres. k

§. 7. Dels Titols de Richs homens de natura, y Mesnaders.

LOs que en los Comtats de Barcelona Rossello, y Cerdanya foren anomenats Magnats en Castella, y Arago foren dits Richs homẽs y lo que los Escriptors [l] de ells han escrit ve nat, y propri al ques pot, y deu dir dels dits titols que son enteses baix lo de Magnats en estos Comtats.

Aquest titol de Richs homens al principi fonch sols de Arago, y com los Reys succehissen als Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya introduyren en ells lo dit titol, y se comensa rebre com apar en totes les lleys, [m] y Chroniques * nostres les quals fan dells mencio, y aixi be les vnions quels Reys feren dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya ab la Corona de Arago dalz referides demanera que vingue a tenirse per propri titol nostre per lo que, y per venir millor entendre los altres titols precedents me ha aparegut com a titol propri nostre tambe deuia donar noticia sumaria dell.

Los Richs homens eren aixi anomenats no per ser richs, o tenir molts bens sino per esser de clar linatge, y poderosos qui eren aquells senyors que tenian senyoria en los seus ques anomenauã honors, losquals encara que se mudauan facilment com al Rey li apareixia empero nos podian repartir sino entre ells mateixos, y despres de morts entre los fills, y parents mes acostats que succeyen dels primers conquistadors, qui eren los mes principals, y de major noblesa anomenats ab dits noms de richs homens com a Capitans dels Cauallers, y de mes gent los seguian per lo q̃ tenian auctoritat de portar pendo, y caldera, ocelada com escriu *Beuter*, [n] tots

a *Olib. c. 4. n. 3.*

b *Vsat. hæc sunt vsalia vsat magnates. vsat ex magnatib. y aquitots los Comẽtadors Olib. de iure fisci c. 4. n. 9.*

c *Prag. 1. 2. tit. de priuileg. milit. Cars.*

d *Tirq. de nobilitate cap. 37. n. 32 24.*

e *Bar. in leg. 1 col. vltima C. de dig. lib. 12.*

f *Tiraquelloen dit c. nu. 33.*

g *Oliba de iure fisce c. 4. num. 9.*

h *Cap. ex multa § secũdo quæstiuncula ex de voto.*

i *ff. et C. nelicear potencia rib.*

K *Mier. colla. 6. c. 3. fol. 33. del nu. 1.*

l *Boua. lib. 2. ca. 16. n. 37. 38. Çurita lib. 2. c. 564 Escolano tomo. 1. lib. 5. ca 27.*

m *Prag. 1. 2. tit. de priuileg. milit. constit. 2. tit. de jurament cõst. 2. 3. titol de interpret. cõst cõst. 3. tit de offici de deputats cõst. 2. tit. de guiatjes.*

* *Beuter lib. 2. ca. 38.*

n *Beuter lib. 2. ca. 38. Escolano cap. 27.*

tots ells eren dits Richs homens de natura, [a] los senyorios de les demes principals Ciutats, y Viles tocauan a ells aixi com anauan guanyant dels Moros, y se repartien ab les rendes peraque les distribuhissen ab los Caualers que ordinariament seguian los Richs homens, anomenats sos vassalls a be que estaua alibertat de despedirse, y seguir al Rich home volian, y aquell sou, y benefici militar que los Caullers guanyauan del rich home anomenauan honor.

[a] *Hieronim Blancas en los cometaris d Aragó Iaume Bleda en la hist. de la restaura. de Espanya li. 3. c. 37.*

Ninguna cosa podia fer lo Rey en pau, y en guerra sens concell dels richs homens, com los Comtes de Cathalunya sens concell dels Magnats, [b] encara que les principals jurisdiccions tenian eran com a Capians de les Ciutats, y Viles que tenia en honor, empero estos carrechs se mudauan ordinariament, y tots ells tenia a ma tota la caualleria, y Caullers del Regne estimats per lo que los Caullers podian seguir al Rich home apareixia, lo que durà fins que Arago se ana mes apretant per la persecucio dels Moros, de hon los Richs homens donaren a deixar estats als fills per patrimoni, y hereatats, y nos curaren del poder, y prehominencies tenian sos honors que era mes administracio, y carrech de gouern, restant sols ab les rendes feudals, y de honor ab poder de deixarles perpetuament als successors, y de aqui lo Rey Don Pere II. de Arago comensa a pendrer a sa ma la jurisdiccio ordinaria, y extraordinaria, y vingueren los dits Richs homens a restar de la manera esta dit, y a mes ab la auctoritat de esser de concell del Rey en tots los negocis principalment totas les Ciutats, y Viles del Regne aixi majors com menors sels senyalauan com a caps, y senyors dels Caullers qui eren sos vassalls anomenats ab titols de Çalmedinas, que es lo matcix en Cathalunya que Balles, jurges, y officials ordinaris. Totes les dites prerrogatiues aixi be apres anaren perdent; y tambe la obligacio de repartir les rendes de sos honors ab la gent de guerra ques anomenauan Caualleries, y restar sols ab los honors, y rendes, y la memoria, y titol sols de Richs homens dels antichs. A vuy nis usa, nis dona tal titol, y en lloch de aquells en Arago ha entrat los de Duchs, Comtes, Marquesos, y altres com ha titols de estats mes preheminents del Regne apres del Rey, y sos ministres,

[b] *Vsat. hæc sunt vsalia, y aqui Comentadors.*

Aixi be en Arago, y auia altres ab titol de Mesnaders qui eren los Caullers de la casa del Rey, sos priuats als quals donauan rendes pera que los repartissen ab los Caullers los aparexia, y anomenassen Caullerias de Mesnada, [c] altres anomenats homens de bones Viles, qui eren aquells que les tenien alcansades de mans de richs homens, per serueys a ells fets en les guerres, anomenats tambe ab altra titol de Bons homens, [d] estos vltims titols nos troba may se ajan usat en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya com lo de Richs homens, si be quant al offici son los matcixos que dits Magnats en respecte de esser caps, y Capitans del poble en pau, y en guerra honrrant los Caullers que tenian baix si.

[c] *Beda en dit c. 37. Çurita lib. 2. cap. 64. Hieroni Blancas en tots los comentaris Escolano Thomo. 1. lib. 5. cap. 27.*

[d] *Escolano p. p. lib. 5. ca. 26.*

§. 8. *Dels Titols de Caullers.*

DEls Capitols precedents resta bastantment justificat que tant en lo Regne de Arago, com en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya en tẽps dels Comtes particulars los officials, ministres, y Gouernadors per tots los actes de pau, y guerra eren so es en Arago aquells eren anomenats ab titols de Richshomens, Mesnaders, y homens de bones Viles, y en los Cõtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya los Magnats qui eren los Vescomtes,

comtes,Comitors, y Valuaſſors.

Tot lo numero del demes poble, y vaſſalls eſtauan baix gouern de ells, diuidits ab dos eſtats,vns ab titols de Militars, altres de homens de peu, com eſtà dit. [a]

a *Vſat. Batalla vſat. miles.*

De dits dos eſtats foren mes eſtimats,y honrrats los Militars qui eren los ſoldats, y gent de guerra anomenats ab aqueix titol de la milicia, y guerra, y de aqui priuilegis Militars, o de ſoldats. [b] Aqueſt titol de Militars es general,baix de ſi comprenia, y comprenen tots los eſtats de perſones que ſeruheixen en la guerra del major titol al menor, diuidits en temps dels Comtes en Magnats, y ſimples Militars, los Magnats eren los capitans com eſtà dit. Los ſimples Militars eren no tots los ſoldats generalment, ſino aquells eſtats de perſones que ſeruian ab armes, y cauall ſenyalats per los actes mes honroſos de guerra; eſtos foren anomenats ab altres titols ſingulars ſegons lo offici, ſo es de Cauallers,generoſos, y homens de paratge, per differenciarſe dels altres Militars. Los Cauallers tenian per propri offici, y ſeruey la guarda dels Comtes,y Veſcomtes [c] per tots los actes,principalment per la guerra ab armes, y cauall, y de eſtes inſignies, y offici dits apres Cauallers, en tant que eſtaua diſpoſat en les leys de dits Comtes,[d] quel Caualler ſino tenia armes,y cauall,ni honor, o feu de Caualler,y no anaua a hoſt, y caualcada, ni en corts perdia la caualleria,ſi ja nou deixaua per velleſa, o per altres cauſes que aporta *Marquilles*. [e] De manera quel propri eſtat fonch,y es del titol de *Equites* en Laci, y en Cathala, o altre llengua Cauallers. [f] ſi be encara los reſtà per propri lo titol general de Militars,y aixi ſon anomenats comunament en los Comtats, tant per lo offici tenan de guerra, com per baixar dels dits antichs Militars, [g] y per heix effecte, y ab aqueix titol creats per los Comtes antichs de Barcelona,y a vuy per lo Rey ſegons los mateixos termés de noſtres leys [h] de Militars,que es dir lo mateix que Cauallers. [i]

b *Tit.de milite vaſſallo tit. de vaſſallo milit. in vſib feudo.*

c *Calça c.21.fol. 202.*

d *Vſat. miles vero ſi cauallerii. Calici.al vſat. aguayt.*

e *Marquil. en lo vſat. filius militis.*

f *Federi. Scotus tom.1.li. 1.reſpõſ. 1.c. 9.*

g *Eſcola notab. 5. c.26.p.p.*

De aqui ha reſtat lo ques te noticia en tantes Chroniques que las hazanyes, y proheſes dels auentatjats Militars feyen en les guerres no las anomenan ab altre nom ſino ab nom de excellencia, ſo es de Cauallerias, com apar de *Beuter*, [k] eſcriuint del Comta de Cerdanya Guillem Iordà, y lo Comta de Roſſello, y Guillé de Canet ſobre lo fet de eſſerſe tant ſenyalats en la conquiſta de la terra Sancta,ab lo excercit de Godofre de Bullon any 1095. nou encareix ab altre nom, ſino que feren moltes Cauallerias dignas de perpetua memoria, y altres moltiſſims llochs, fins als llibres, antichs ja rebuts ab llibres, y fets de caualleria, pres de la propria, y vertadera ſignificacio, y fets de Cauallers, com les demes ficcions de termens, y titols de verta-deres hiſtories, com a la veritat ho fonch la dels dits Cauallers, y del offici,y ſeruey tenian en eſtos Comtats que era ab armes,y cauall,com conſta de totes les leys antigues, [l] y modernes.

h *Vſat. aliũ nãque ibi facerent nouellos milites.*

i *Olib. de iure fiſci c.*

k *Beut. li.2.c.16 a la fi.*

l *Vſat. Batalla.*

De aqueſtos ſucceixen los demes Cauallers que ſon a vuy en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, y los que de nou ſon creats quant al titol,cõtinuant lo eſtat tant honrros dels paſſats, y en molts graus millorat per raho de les gracies,prerogatiues, y priuilegis los han ſobreuingut ab les leys, y diſpoſicions noues dels Reys de Arago que baix ſe eſpecificaran: de manera que han vingut a goſar vn eſtat particular de perſones, per tots tingudes en gran honrra, y eſtimacio, y aixi be en Arago, y en les demes pars de Eſpanya; en tant que lo eſtat que era ſols de milicia, y guerra ha vingut a pendre tambe altre de dignitat *Palatina, y Aulica, y*

aixi

aixi anomenats per tots los Historichs antichs, y moderns, y nostres practichs Cathalans, com a titol que sona en dignitat simple, segons lo comu vs de parlar, y entendre del dret dels Romãs, [a] que son titols de cort, y palacio que propriament los qui militan baix de esta milicia son anomenats *Equites* en Lati, y en vulgar Cauallers, [b] y encara que son titols a vuy de palacio, empero posats en lo estat del offici, y seruey de guerra que tenen los Cauallers, com llargament constarà als §§. seguents.

a *Rub. de priuileg. eorũ qui in sacro palacio milit. lib. 12. C. y lo altre C. de profect. & domesticis.*

b *Oliba de iure fisci c. 3. n. 70. Cãcer to. 3. c. 7. nu. 145.*

§. 9. *Del origen, principi, y honor del estat de Cauallers de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y com prengueren lo titol tambe de Centils homens.*

LO titol de Cauallers es antiquissim en esta terra, ja del temps hi era dels Romans quant la senyorejaren, y entre los mateixos Romans tingue origen ja desde el primer Imperi tingueren, entre los quals los Cauallers constituhian lo segon orde del Poble Romà, [c] de aqui los de dignitat equestre ques entenen esser los Cauallers de aquest tẽps. Comunament en tot lo Orbe se reputan tenir dignitat en *genere*, y no es rebuda la glosa de la *l. 1. ala fi de equest. dignit. lib. 12. del Codex de Iastinia.* [d]

Esta milicia, y son particular estament de Caualleria es lo mateix segons los Escriptors antichs, y moderns quel orde, y estat equestre dels Romans anomenats ab titol *de Equites Romani*, que es lo mateix que dir Cauallers Romans, ab aqueix mateix titol de *Equites*, tots son anomenats comunament per tots los Practichs Escriptors. [e] Son tambe los mateixos que anomenan *Equites aurati*, *Equites Torcati*, vullo Cauallers, [f] que es lo mateix que dir Cauallers ornats, y adreçats de vestits, adreços, armes, insignies, y ornaments de or, com collars, cadenes, y altres.

c *Pirrus in rubr. de equest. dign. Tiraq. de nobil. c. 9 n. 13.*

d *Olib. c. 3. n. 70.*

e *Fonta. clauf. 3. glos. 3. n. 22. 26. y altres.*

f *Tiraq. de nobil. c. 37. nu. 165. Borrello de reg. catho. pre. c. 74. nu. 102. Oliba c. 3. n. 70. Belug. rub. 10 § qui post. n. 1 Bona. li 1. c. 15 n. 32.*

De aqui se escriu que aquestos Militars, o Cauallers son tambe Nobles segons les noblesses de dret comu g dalt referides, y aixi està introduyt per tota Espanya que anomenar Cauallers, es anomenar persones Nobles, y principal estat, per eixà raho fonch meritament introduyt en totes les nacions del mon, y en particular en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya decorar als Cauallers de tantes gracies, prerogatiues, y priuilegis com fossen del estat de aquells Cauallers Romans que de si eren Nobles, è Illustres, [i] prouat aquest origen restaria la materia imperfeta si constant, com son lo mateix orde, y estat dels Cauallers Romans, si nos donaua noticia qui eren aquells, y qual titol de honor, y estament tenià; per venir a ben explicar qual es lo dels Comtats que a ells han succeyt, y quina magnificencia, y prehemminencia tenen.

g *Tira c. 8. de n. 1. 13. c 37. num 164.*

h *Otalo. de nobil. hispã. 4 p. 3. p. c. 1. nu. 6.*

i *Tiraq. n. 164. q̃ refereix molts altres.*

Romulo fundador de Roma ja en sos primers heroychs actes per custodia de sa persona elegí 300. Romans anomenats, y senyalats perquè fossen coneguts ab titol de *Equites*, com se donà aquest nom, y no altre discordan los Escriptors, vns diuhen per la promptitut, y celeritat en seruir, y cumplir lo offici tenian titol de *Celeres*, [k] altres ab *Equitando*, que es lo mateix que Cauallers del seruey de anar a cauall, y esta es mes cõforme, la qual segueix *Borrello*. [l]

k *Borr. de reg. cathol. prestã. c. 74. nu. 129.*

l *Borr. en dit c. 74. nu. 130.*

Aquest titol mudaren segons los temps en vn dits *Celeres*, *Flenumines*, *Trossulli*, y despres *Equites ab Equitando*, a differencia dels qui seruian a peu. [m]

m *Borr. en dit loch nu. 132.*

Al principi los de est estament, y orde no eren tinguts ni anomenats entre los nobles, y honrrats de Roma, sols començaren a magnificarse

quant

quant se feu la diuisio del Poble, y Ciutadans Romans en los tres Ordens de Patricios, Orde Equestre, y plebeyos abans del temps dels Grachos, qui foren lo any 519. de la fundacio de Roma, lo poder de donar leys, judicar, mando, senyorio, y honor era sols ab los Senadors que eren aquells que eren elegits com a mereixedors, y dignes per la integritat de vida, y costūs dits al principi Decuriats, fins que Sempronio Gracho quant fonch Tribuno afficionat al Poble establi la ley dita de Gracho, disposant judicassen ygualment los Senadors ab lo orde Equestre, y de aqui escriuhē los Escriptors que tingueren yguals los graus de Senadors, y Cauallers en honrra, y Noblesa, empero com se trau del mateix Plutarco, [a] aqui cotà, y concilia los demes Escriptors lo orde, y dignitat dels Senadors era mes digne, y prehominent, y en segon lloch lo dels Cauallers, y en tercer lo Plebeyo diferenciats, y senyalats ab les insignies, so es los Senadors ab la veste *Laticlauia*, que en son lloch baix se declararà, los Cauallers anells de or, lo Poble anells de argent, y plata, y ab est orde, è insignies estauan en tots los actes de festes, y altres. [b]

Lo orde Equestre dits Cauallers, entre ells prengue la Noblesa, tant de dites leys, com tambe per lo que fonch estatuyt entre ells, quel Orde Equestre fos seminari del qual se elegissen les persones per Senadors de Roma, [c] y que lo numero de aquells se soplis de ells, y dels nats de la familia Equestre, los elegits se anomenassen primerament Patricios, y ajustats ab los altres, y escrits ab ells jūts, foren començats de anomenarse *patres conscripti*, pares escrits ab los demes del Senat, com declaran los Escriptors. [d]

Los dits Cauallers Romans per tenir lloor, honor, prehominencia, y gosar de priuilegis entre los Romans era necessari que primer per temps legitim aguessen seruit en la guerra, tenint carrechs Militars, y per proua, y abono portauā lo cauall als Cōsors en lo for, y tribunal, y segons las lloors, o vituperis, y los fets que de ells se blasonauan los comensauan de donar lo estipendi, y ab ell la honrra, titol, é insignies de Caualler. [e]

Lo dit Orde, y estat se anà apres extenent, y rebent per totes les demes nacions del mon, so es dels Calcienses, Cretenses, Acheos, Germās, Batauos, Gaditans, Macedons, Ægipcios, y casi les demes nacions, y gēts del Orbe, tenintlos ab la mateixa honrra, y estat, [f] y de ells apres rebuts ab lo mateix en estos Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya ab la forma dalt dita.

Estos Cauallers foren apres en esta terra conegutz, y anomenats ab altre titol de Gētils homens, com apar de les mateixes leys, [g] qual sia aquest titol de Gentil home declara *Tiraquello*, [h] sols dirè quel prengueren los Cauallers en estos Comtats desque passarē a Italia, seguint los Reys a les conquistes, y tingueren comunicacio ab los Italians, y Francesos, entre los quals als Nobles se donà titol de Gentils homens, [i] en esta terra baix de est titol son entesos tambe los demes titols compresos baix lo estament Militar. [k]

a *Borr. c.74.nu. 107. als seguēts.*

b *Borr. n.134.*

c *Tiraq. de nobil. c.37.nu. 165. Bouuadil. 3. c.8.n.1. lib.1.c.4 del n.30.*

d *Borr. nu.137. 138. Alex. ab Alex. li. 1.c.20.*

e *Borr. nu. 139.*

f *Alex. ab Alex. lib. 2. c. 29.*

g *Prag. 5.de priuileg.militars.*

h *Tiraq. de nobil. c.2.n.53.*

i *Escola. lib. 5. c. 27. nu. 10. p.p.*

k *Prag. 5. en dit tit. del estamēt militar.*

§. 10. *De la forma de la creacio dels Cauallers en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

LA forma de la creacio dels Cauallers es estada different segons les nacions, la dels Romans està ja dalt referida, la que tingueren los Hebreus, y altres nacions del mon, [l] la dels Comtes, y Reys de Arago es estada different segons los temps, la mes antiga dels temps dels Comtes particulars, era ab la mateixa forma quels

l *Borrel. c.74.del nu.139.*

quels demes Soldats de guerra po-
a *Vſat. aliũ nãq; Olib. c.3.n.67* ſats en ſerueys ab armes, y cauall a eſcritits en los llibres dels Capitans Comitors, Valuaſſors, y altres.

Sols conſiſtia a volũtat de quiſcu ſo es en tenir armes, y Cauall, y ſeguir la guerra, o tenir feu com a
b *Olib. ca.6. del n.9 ca.2. n.30.51. 58.* Soldat, y Caualler que era lo ſou, y no negociaua ni excercia actes vils, ni humils ab lo abono del ſeruey, aquestos tots eren Cauallers encara que de Pares humils, y Innobles, de manera que ſols duraua la Caualleria tant quant dit tracte y en deixar de tenir armes, y Cauall, o no tenian feu de Caualler, no anauan a
c *Vſat. miles vero, y aqui los Comẽtadors. vſat. Bailus y aqui Guillem de Valle n. 3. Cali. nu. 2. 3. Guillem de valle. vſat. Bailus n.6* hoſt, ni caualcada deixauan de ſer Cauallers. b

Eſta creacio podian fer no ſols los Comtes, ſino tambe los Veſcomtes, Comitors, Varuaſſors, y Barons fins ha altres Cauallers c

Lo feu de Caualler que era dit caualleria de terra ſolsera conceſsio de alguna part de terra de valor de deuſiſters de blat que eren 80. quarteres de renda, cada ciſter 8. quarteres. Mitja caualleria 5. ſiſters, d y
d *En lo vſat. omnes homines n. 6. Cali. n.4 21.* eſtos erẽ dites caualleries 6. caſes, y terres militars les quals apres foren reduydes per los Comtes de Barcelona a cert numero, e que foren a 500. com ha Cauallers, y caſes militars, y ha quiſcu aſsignada certa caſa, y eſtada ab ſon corredu, y redits ſufficients per tenir cauall, y armes alliſtats quant ſuccehia cas per
e *Cali. n5.22.23 24.* deffenſa del Principat de Cathalunya. En lo eſtat d la creacio d eſtos Militars, y Cauallers han ſuccehit los de vuy com apar dels priuilegis goſan, que ſon los que goſauan aquells com de la citacio de vint, y
f *Vſat. placitũ.* ſis f dies, y los demes que baix ſe referiran.

Quant ſeelegiã per los mateixos Cõmilitars, o Cauallers, apres ſe manauan eſcriurer per lo Princep en
g *Bellug in eſpecul prin. rub. 20. §. qui poſt del n.14.* la matricula, g y de aqui dignitat Militar.

En la forma de la creacio, y matricula de ells no ſe obſeruauan las ſolemnitats de les creacions dels Sol dats antichs, com lo ſiñirlos eſpaſa continuarlos en la matricula dels altres, y los demes ques aporta en dret, h ſeguides en totes les creacions dels Soldats, y Militars de totes les nacions del mon, vnes empero ajuſtant, altres lleuant, altres mudant empero tots ab ſenyals, y actes de milicia, aixi mateix en les milicies, y caualleries de les religions de Sant Iuan, Sant Iaume, y les demes i en totes les quals ſe arman Cauallers quant prenen lo habit com lo inſtitut principal ſia milicia, y guerra ſegons lo ſi, y actes de cada qual. k

La creacio dels Cauallers per dits Comtes antichs, no ſols era en la guerra ſino tambe en temps de pau en ſa caſa, y aula Reyal, y en Corts o ahont los apareixia com reſulta de la lley ques eſtabli per eſt effecte, l y ſobre ella eſcriuhen los Comentadors, m de manera que lo acte de conferir aqueſt titol, y honra, y dixi be los demes ſonch ab ells, y eſtan be ab los demes ſenyors de contẽcio, y juriſdiccio voluntaria, n pot ſer en qualſeuol part, y en qualſeuol dia, y temps com ſe experimẽta q̃ ſa Mageſtat los crea eſtãt en ſa cort lo lloch, y tẽps mes propri era abãs en los mateixos excercicis d guerra, ſeguint la hõrra lo excerci per ques dona, lo mes vſat es a vuy en les corts celebrã los Reys en les quals com ſe amoſtren, y prouen los ſerueys de cada qual ſegõs ells ſa Mageſtat fa les merces, entre altres de dit priuilegis de Cauallers.

Aqueſt poder de crear Cauallers al principi ſonch general a tots los dits apres reſtret, y reſeruat ſols per los Comtes, y Princeps com ha Poteſtats ſupremes dels Comtats, tant per raho de la diſpoſicio del mateix vſatge, o y altres lleys:

h *Glo. in l. pen. ff. ubi ex cauſ. major § fin in auth. de mandat prin. rub jnſti de milit. teſtamẽ. y altres que apor ta Bellu rub. 20. §. qui poſt n.7. Mieres colla. 6. c.32.n.12 13.*

i *Ben. de priuileg. juris cõſuls priuileg. 38 num.34. Borrell. de reg. catholi. preſtan. cap.74.*

k *Boua. lib.1. ca. 13. del n. 78.*

l *Vſat. aliũ nãq ibi facere noue. llos milites.*

m *Oliba c.3.n.67*

n *Oliba c.3.n.68.*

o *Vſat. aliũnãq.*

com tambe de dret comu per eſſer lo acte d̃ crear Cauallers de les ſupremes regalies, y cõperir ſols adaq̃lls qui tenen drets Reyals, a com ſols a paſſat auuy al Rey noſtre ſenyor, y no altre, y dat per algu ſe aja pretes q̃ lo dit vſatge *altũ namq;* ſe entenia de tots los Militars, y Soldats ſols empero eſta rebut, y practicat ab la milicia Palatina que es ſols titol de dignitat que ſon los dits Cauallers. b

En temps del gouern, y mando dels Reys de Arago, y en les altres parts de ſos Reyalmes ſe troba ques tenia altra forma de crearlos, ſo es ques armauan Cauallers, ſols en la mateixa guerra donantlos les armes ciñint la eſpaſa, poſant les eſpueles, y donant tres colps de eſpaſa com eſtan plenes totes les hiſtories de exemples.

Eſta forma no ſols era ab los homens ordinaris ques creauan Cauallers, ſino tambe ab los mateixos Nobles, fins als mateixos Reys ſe armauan Cauallers, vns en la guerra, altres en Palacio, y Cort, com conſta del que eſcriuhen los Hiſtorichs, c que Bernat Embaixador del Rey Don Iaume I. de Aragò armà Caualler al fill del Soldà, en lo Cayro de Egipta, en nom del Rey de Aragò, calſantli les eſpueles, ciñntli la eſpaſa donantli ab ella los colps dientli ſe deſpertas, y no dormis en les obligacions de Caualleria.

Lo Rey Don Alphonſo II. a 18. de Ienet 1174. ſe armà Caualler en Çaragoſa ab les ſolemnitats, y feſtes que refereix Çurita. d

Lo Comta de Roſſello, Don Nunyo Sancho nebot del Rey de Arago lo armà Cauallerlo Rey Don Pere en la mateixa guerra de les naues de Tholoſa. †

Altres molts exemples que refereixen los Chronichs. e Antigament per ſer Caualler no baſtaua ſer lo de linatge, ni Donzells ſino que neceſſitauan de armarſe. f

Per diſcurs de temps en altres parts ſe introduy tambe armar, y crear Cauallers fora los actes de guerra en les Corts, y Palacios, y altres llochs la forma antiga era que primer vellauan les armes en les Eſgleſies en ſenyal del que votauan, y prometian de eſſer principals deffensors de la ſanta Fè Catholica, que en la Eſgleſia ſe enſenya g eſta forma ſe deixà quant als ſols Cauallers, y reſtà, y ſe continuá ab los habits, y Creus dels ordens militars en les Eſgleſies jurant lo que proua Bouadilla en dit lloch.

Se prengue altra forma, ſo es armar ſols de eſpaſa, y eſpuela dorada, y molts de collar de or, y ab les demes formes que porta *Otalora.* h

Lo ques obſeruan a vuy es que ſols ſa Mageſtat los arma, o comet la armatura ab cartilla, aqui li apar que es ſols agenollats a ſos peus donantlos tres colps de eſpaſa com dalt eſta dit.

Apres ſels deſpedeix lo priuilegi ab lo qual conſta de la armatura, y les conceſsions de les gracies.

Los dits Cauallers ab la armatura ſola no goſan de ninguna prerrogatiua fins tenen obtingut lo priuilegi en eſcrits que es lo abono, y Fè, y conceſsio de les prerrogatiues, y a mes per lo que ſi dins ſis meſos nos obte lo priuilegi la armatura es nulla com ſi no fos feta com apar en la conſtitucio del Rey Don Pere III. i la qual encara que ſols diſpoſe dels generoſos es enteſa, y obſeruada ab los demes titols militars, ames de la clauſula expreſſa, y acoſtuma de auer en les cartilles de armarſe que ajan de obtenir lo priuilegi dins dit temps, tambe ſe ha de aduertir que la forma de la armatura es neceſsaria ſi ja ſa Mageſtat no diſpenſa, que en tal cas la diſpenſa ſuple lo acte, com en eſtos actes de titols tot eſtiga a libera diſpoſicio del Rey

no

a *Oliba c.3.n.69 79. 80. l.neminẽ C. de re militari Bellug. rub. 20. §. quia poſt. n.3. 4.*

b *Oliba. c.3.n.71.*

c *Beuter lib.2. ca. 43.*

d *Çurita lib.2.ca. 33.*

† *Çurita lib. 2.ca. 63.*

e *Garibay lib. 14.ca.8. Beuter lib.2.c.4*

f *Boua. lib.1. ca. 14.n.30.*

g *Boua. lib.1.ca. 4. n. 30. 14.n.30.*

h *Otalo. de nobil. tit. Hiſ. pan.lib.3 p.3. c. 1. nu.3.Bo. lib.16.13 del n.78 caſa p.p. concide. 38. cõcl. c.8. y en la 9.part per tot Mieres 2.p.coll. 6.ca.32. n.12.13. fol. 119.*

i *Conſt. 2. tit. de priuilegi y imunitats.*

no auer hi lleys en contrari com es notori obseruat en molts priuilegis militars dels Comtats que quiscu pot experimentar.

§. 11. *Com lo estat, y titol de Caualler nol gosa ningun altre titol encara que sia maior sino lo armat, y creat ab vna de dites maneres.*

LO dit estat de Caualers se ha de aduertir que es particular, y ningu pot gosar de son titol sino es expressament armat, o te priuilegi encara que sian Duchs, Marquesos, Comtes, Nobles, ni altres titols majors com consta de doctrines de Escriptors estranys, [a] y naturals [b] pro uant com es different estat de tots los dits, y que per ser aquells nó son aquest, y que poden gosar de aquells sens lo de Caualler en tant quel estatut que dispossa de Caualler nos satisfa per lo Noble, Duch, ni altra titol major, exceptats los descendéts de Caualers encaraque no sian armats com los priuilegis sian per ells, y successors.

No es contra esta opinio la de *Fõtanella*, [c] que los Chualers son en dos maneres vns simplement Caualers, altres sobre la milicia tenir la diccio de Don, lo que a mon judici, ja que no sia descuyt del Impressor que es lo mes cert, mescla, y posa dos estats en vn essent tant distincts, y differents com ha constat, que altra cosa es nobla, y altra Caualler, mes que mes que ell mateix aporta majors priuilegis ab los Nobles, so es que no pagan dret de segell entran a la Diputacio per qualseuol Vuegueria, y altres quant als actes de Vniuersitats, y Brassos ahõt entrã los Caualers, y ha agut menester particular priuilegi perque entrassen los Nobles, y encara que sia veritat que en los llochs ahõt tots, hi entran noy ha precedencies entre Nobles, y Caualers, y en eixa possessio se està, empero en los actes noy aura possessio se deu la precedencia al Noble, com tinga major estat com se veu practicat en los llochs de la Diputacio de Cathalunya quels Nobles tenen, nos mira en ells la edat, tenen los officis mes preheminents de Deputats si be entran altres, empero ab different forma, en les graduacions de les Ciutats, y Viles en molts actes donan la precedencia al Noble, en los priuilegis militars, y altres lleys de la terra [d] estan nomenats, y graduats en primer lloch.

De aqui se ha de confessar quels Nobles, o Dons son de different estament, y de major titol, y dignitat quels Caualers, [e] y quel Rey nostre senyor crea ja Nobles que no son Caualers com es notori, y que son ja differents los priuilegis dels Nobles q̃ dels Caualers, cõ se veu practicat en Arago, ahont los Nobles a soles no poden patir mort natural per ningun delicte, los son comũs entre los Nobles, y Militars los priuilegis que diuhen Militars que baix se referiran tant per ser ells mencio de Nobles com per tenir ells estat de Militars com esta prouat, y altramẽt per raho de la noblesa.

§. 12. *Dels priuilegis gracies prerrogatiues, y honors dels Caualers en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

LEs gracies, prerrogatiues, honors, y priuilegis gosan los Caualers en estos Comtats son moltes; primeramẽt les demes de dret comu q̃ cõpeteixen als Nobles de dites especies com ells tingan estat noble, com està dalt prouat.

Gosan aquells que resultan dels particulars priuilegis que sa Ma-

a *Gutier. practi. qq. lib. 4 q. 8. Ibã de Bardaxi de offi. Gub. Regne Arag. q. 3. vers. exhis fo. 22. 38.*

b *Mier. colla. 5. Alphõs. Reg. in cur. mõ. tisalbi cap. 34. num. 14.*

c *Fonta. clauf. 3. glo. 3. n. 83.*

d *Prag. 1. 2. tit. de priuileg. militars cõst 10. quels Caualle. tit. de celebrar corts pr. 1. §. 1. tit de offici Camer lench §. 1. §. 28. de salaris prag. 2. §. 10. de homẽs propris. prag. 2. de desafius prà. 3 del coronatge, y moltes altres.*

e *Bar. in leg. 1. §. preterea n. 46. C. de digni. libre. 12. arce de nobil. fo. 26.*

f *Fonta. clauf. 3. glo. 3. n. 27.*

geſtat, com pot priuilegiar a vns mes que a altres, y acoſtuma poſar mes ab los priuilegis.

3. Aquells dels honors, o feus tenen alcançats, y goſan ſegons la naturaleſa del feu, com eſtà dalt dit.

4. *Eſſer* del eſtàt, bras, o eſtament Militar per tots los actes de Corts, Parlaments, y officis de tots los governs dels Comtats.

5. Goſan de tots los generals, y eſpecials priuilegis concedits al bras, y eſtament Militar, eſtos quals ſian ſe referiran baix a ſon lloch quant ſeran explicats tots los titols Militars, que tambe com ells los goſan.

§. 13. *Dels titols de honor dels homens de Paratge.*

LO titol, y eſtament dels homens de Paratge es altre eſpecie dels Militars de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanda, [a] tenen ſon origen, y primera creacio del any 986. del Comta Ramon Borrell de Barcelona, lo qual per faltarli los ſoldats auia menester, per expellir los Moros de la Ciutat de Barcelona, publicà franqueſes, y libertats Militars adaquells, y deſcendents dels que li acudirian ajudar ab armes, y cauall contra los Moros, en ajuda del qual acudiren mes de 900. los quals de aqui, y ſos deſcẽdents foren anomenats ab titol de homens de Paratge com a pars, è yguals ab los Cauallers, differenciats dels altres del Poble, com llargamẽt eſcriuhen la hiſtoria los Chronichs, [b] poſant los tots ab lo mateix eſtat, y titol que en Caſtella Hijos Dalgo, prouant tambe com de aqueixa jornada començaren los Cathalans a pellidar Sant Iordi quels aparegue, y ajudà.

Aqueſt titol de homens de Paratge ſols es a vuy dels deſcendents de aquells, que ſa Mageſtat nos te noticia aja creat altres; ab altre priuilegi general, o particular ſi be eſtà a ſa libertat, ja que no ſian aquells priuilegis ab diſpenſa de la milicia ques diuhen Generoſos que baix ſe declararan, als quals lo vulgo anomena tambe homens de Paratge, [c] pero verament ſino es quel Rey expreſſament menſione crear lo home de Paratge, noy ha altres ſino los dits deſcendents dels antichs.

Eſcolano [d] eſcriu que en lo Regne de Valencia, en lloch dels de Paratge ſon enteſos, y entran los Ciutadans, y Merges.

En Cathalunya lo eſtat dels dits homens de Paratge es par, è ygual dels Cauallers, y goſan les mateixes prerogatiues Militars, [e] que baix ſe referiran.

§. 14. *Dels titols de Generoſos.*

LOs titols de Generoſos ſon altre eſtat, y eſtament de perſones Militars en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya compreſes ab les mateixes leys dels Militars, [f] lo origen de eſtos Generoſos, y quals ſian propriament nos troba.

Lo Doctor Mieres [g] poſa los Generoſos entre los Militars, dient que ſon los homens de Paratge, dits altrament de *genere*, o Generoſos.

Belluga [h] diu que los Generoſos ſon los qui ſon de *genere*, y deſcendẽcia de Cauallers, o altres Militars, o ſon creats Generoſos del Princep, al qual ſols toca crearlos, y de ells fer la nominacio de Cauallers.

Bouadilla [i] eſcriu que los Generoſos ſon los qui ſon excelents en las virtuts propries.

Tiraquello [k] que los Generoſos ſon aquells que no degeneran del natural coneguts de tots, los quals ſe differẽcian dels Nobles en lo q̃ lo titol de generoſitat es propri d̃ *genere*, lo de

a *Prag. 3. 4. tit. de priuileg. mili.*

b *Çurita lib. 1. c. 9. Beuter lib. 2. c. 14. Diago lib. 2. cap. 23. Thomic. c. 29. Eſcolano en la hiſto. de Valẽ. tho. 1. lib. 5. c. 27. n. 12. 13. Otalora de la nobleſa de Eſpan. 2. p. c. 4.*

c *Fonta. clauſ. 3. glo. 3. nu. 86.*

d *Eſcola. en la hiſtoria de Valencia thom. 1. lib. 5. c. 27. n. 13.*

e *Fonta. n. 88.*

f *Prag. 2. 3. 4. tit. de priuileg.*

g *Mier. p. p. colla. 4. fol. 215. de la noua compila. n. 7. 8.*

h *Bellug. inſpecul. prin. rub. 20. n. 4.*

i *Boua. p. p. lib. 1. c. 4. n. 3.*

k *Tira. de nobil. c. 2. n. 23. 47. 49. 50. 52.*

lo de nobleſa es comu, ſo es de *genere*, y de altres actes.

a *Otalor. de nobil. hiſpā. 1. p. c. 2. n. 8.*

Otalora, [a] que entre los generoſos, y clars de *genere* hi ha differencia, los generoſos propriament ſe poden anomenar aquells que deſcendixen de pares Nobles, encara que la mare ſia de ſanch obſcura, empero clar de *genere* nos pot dir ſino aquell que deſcendeix de tot coſtat de ſanch clara ſens altre nota.

b *Conſt. 2. iii. de priuileg. y immunit.*

Segons ſe trau de noſtres leys de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya en particular de la conſtitucio del Rey Don Pere del any 1363. [b] y aqui los practichs, los generoſos ſon perſones conſtituydes en altre eſtat honros, deſpres dels Cauallers ab titol de generoſitat, ſens eſſer armats Cauallers, no perque ſiā de *genere*, y ſanch illuſtre, y clar a ſoles, per quant eſtos no trobo jo que tingan titol Militar, ſino es quels paſſats ajā goſat vn dels titols anomenats, ſino la ques te ab eſpecial priuilegi de generoſitat, y aqueixa obtenint armadura de Caualler dins vn any altrament no, com apar en dita conſtitucio.

§. 15. *De la creacio dels Generoſos.*

LEs formes, y modos de les creacions dels titols de Generoſos quals han de ſer, nou he trobat a ningun Eſcriptor ſino ſols ab la noticia ques ha donat de certs priuilegis quel Rey Don Ferrando Primer cōcedi vn *dat a Barcelona a 27. de Febrer 1481.* a 27. Pageſos de la Subuegueria de Beſalu, en ell anomenats ab motiu, que ab animo generos ab proprias perſonas, y gaſto, y grā perdua de bens, en temps quel Rey Don Iuan ſon Pare, y la Reyna ſa Mare eſtauan oppreſſos per alguns Cathalans en la Ciutat de Gerona, en molt gran perill de la vida, los deſſliurarē, y continuaren a ſer molts ſeruеys a la Corona, com llargament apar en dit priuilegi, y fan menſio los Chronichs, [c] en retribucio, y paga de dits ſeruеys a tots ells, y a quiſcu en particular, y als deſcendents per recta linea maſculina crea Generoſos, alçantlos a la honrra de generoſitat, volent que ells, y los deſcendents pogueſſen eſſer armats Cauallers, inſigniats, y decorats ab Militars, inſignias pujant al grau, y honrra de Militars, y entretant goſaſſen de totes les gracies, prerogatiues, y libertats que goſan los Militars que eſtan decorats de les inſignies, o las perſones Militars Generoſas, o de Paratge, y com mes llargament eſtà contengut en dit priuilegi. [d]

c *Çurita lib. 17. c. 40.*

d *Fontā. de pac. nup. glo. 3. clauſ. 3. n. 86.*

Deſpres per lo que los demes nomenats en dit priuilegi, y altres molts que per lo diſcurs de temps obtingueren ſemblants priuilegis no reberen la Caualleria dins lb any, com diſpoſa dita conſtitucio, fonch duptat ſi podian goſar de les prerogatiues de Generoſos, y quals eren las que goſauan los Militars per lleuar dit dupte, lo mateix Rey Don Ferrando ab altre priuilegi *dat a Monço a 17. de Iuliol 1510.* concedi attes que los drets de ſanch, y generoſitat, y nobleſa dels pares nos podian perdre per actes ciuils, [e] comfirma lo dit priuilegi antich, y que los priuilegis Militars com a Generoſos goſauan eren los qui aqui continuā, a dits priuilegis los podra veurer lo Lector; lo que jo ſe dir es, que ſegons ells es eſtament molt menor del que goſan a vuy los Militars, y los demes qui goſan priuilegis Militars.

e *L. iurā ſanguinis ff. de reg. iur.*

Tambe he tingut noticia de vn altre priuilegi que concedi lo Emperador Carlos Quint, *dat a Monço a 19. de Iuliol 1528.* a 12 Burgeſos de Perpinya anomenats ab lo mateix priuilegi, ab lo qual ſels concedeix priuilegi de Militars, y Generoſos a ells, y fills, diſpenſant ab la

armatura, com si actualment foſſen armats Cauallers, (no obſtant la cõſtitucio vol que dins de vn any ſe armen Cauallers) y goſaſſen totes les prerogatiues Militars, exceptats dos caſos de entrar en corts, y parlamẽts, y pugueſſen tambe intitularſe Cauallers. Ab la mateixa expreſſio de paraules ſon los priuilegis obtingueren, ſo es los Ciutadans honrrats de Barcelona per lo Rey Don Ferrãdo, *dat a 31. de Agoſt 1510.* Los Burgeſos honrrats de Perpinya per lo Rey Don Felip, *dat en Barcelona a 13. de Iuliol 1599.* * Eſtos priuilegis de generoſitat tenẽ mes que dels dits primers de la Subueguería de Beſalu, per lo que en aquells hi ha expreſſio de certs caſos, y en eſtos tots los Militars, exceptats los dos de entrar en Corts, o Parlaments; de manera que ſegons ells los generoſos ſon pars, è yguals ab los Cauallers, y del eſtamẽt Militar.

* *Baix ſe prouarã lib. 4. cap. 9.*

La forma com los generoſos reban la armatura, y Caualleria ſi es per lo Rey, o altre de ſa commiſſio, o ſens ella per altre Caualler, veramẽt ni *Mieres* que comentà dita conſtitucio, ni altre Eſcriptor practich, o ha deixat eſcrit, ja que no ſia lo que eſcriu *Belluga*, [a] que los generoſos ſian de ſanch que deſcendeix de genero Militar, o fets, y creats per lo Princep poden rebre la Caualleria, è inſignies Militars per vn altre Caualler, com ja altrament goſen los priuilegis, ſis obſerua, o no de eixa manera nou he trobat, y aixi en eſta materia ſe ha de ſeguir la coſtuma, lo mes ſegur es rebre la milicia del mateix Rey, com a ell ſols toque ter Nobles generoſos, y Militars, [b] ja que no ſian diſpenſats en la armatura, è inſignies com eſtà dalt prouar, entenent per los generoſos de priuilegi, ſols que en ells exten la conſtitucio *Mieres* no los de ſanch, los quals no ſi comprenan com eſtos, en tot ſegueſcan lo eſtar dels pares, ſia de Nobles Cauallers, o altres encara que no reban dins lo any la milicia, com apar en les leys dels Comtats, [c] en les quals anomena Cauallers generoſos, y homens de paratge yguals per lo bras Militar, podentſe entendre dels fills dels Cauallers que no ſon armats, als mateixos anomenats tambe Donzells, com baix conſtarà, tambe ſi poden entendre los generoſos de priuilegi que auran obtinguda la Caualleria dins lo any, que eſtos de fet no ſon Cauallers creats com los altres, ſino ab la forma de generoſos, y de aqui retenen altre different nom, y eſpecie de Militars, ſi eſtas rahons nols ſatisfa podran acudir per altres als Eſcriptors. [d]

a *Bellug. in ſpecul. prin. rub. 20. §. qui poſt n. 4.*

b *Bar. in leg. 1. de dignit. lib. 12. C.*

c *Prag. 1. 2. 3. 4. tit. de priuileg. militars.*

Vns, y altres de dits generoſos ſon pars, è yguals ab los Cauallers, y goſan les mateixes prerogatiues, entrant en corts, y en los demes actes Militars [e] que ſe referiran.

d *Fonta. clauſ. 3. glo. 3. n. 88. 89.*

e *Fonta. num. 86. conſtit. 10. tit. de cele. corts prag. 1. 2. 3. tit. de priuileg. milit. Mier. 2. p. col. 6. fol. 119. c. 32. per tot.*

§. 16. *Dels Titols de Donzells.*

LO titol de Donzell en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, es tambe tingut, y anomenat com altre eſpecie, y eſtament dels Militars, y ab aqueſt titol ſon comunament anomenats, acceptat en los Braſſos, y Corts, en los quals entran ab titol de Militars.

Los Donzells ſon aquells que no ſon armats Cauallers ſino ſon fills, y deſcendents dels Cauallers armats; de manera que lo quis arma, y obte lo priuilegi es propriamẽt Caualler, ſos deſcendents Dozells, [f] ab aqueſt titol ſon tambe anomenats los fills, y deſcendents dels Senyors, Nets de Reys, Germans de Comta, y altres. [g]

Eſtos Donzells ſe han de entẽdre de aquells que tenen la Caualleria, o altre titol per los ſucceſſors que altrament

f *Fonta. de pac. nup. clauſula 3. glo. 3. n. 1. als ſeguents 5.*

g *Eſcola. tom. 1. li. 5. c. 26. nu. 4.*

tament com apar de nostres vsatges, [a] los fills de Cauallers sols gosauan dels priuilegis dels Pares Cauallers fins a 30. anys, passats empero se tenian de armar Cauallers quant no, restauan del estat dels rustichs estos abans de arribar a 30. anys eran anomenats Donzells, [b] lo mateix era ab los fills naturals. [c]

Aquest titol de Donzells, se dona tambe als Nobles, [d] homens de Parage, Generosos, [e] y altres estats inferiors al Caualler per ocasio de esser Donzell encara pera pujar al de militar, y Caualler.

Tot lo que se ha dit dels dits estaments militars se ha de entendre ab los Donzells, y ab auantatge prenèt de aquells Donzells, que tenen mes propri lo titol com a descendents de estats militars, y Nobles per lo que la noblesa, y milicia d'estos es de major estimacio, y honor tant quant es mes antiga que dels altres Cauallers armats per priuilegi, y de altres que no descendeixen de Pares nobles, [f]

Esta different estimacio es quant al que quisco te d' tenir de si, no quãt als actes publichs, y precedencies en offici, y altres en los quals nos te attendencia ala antiguedat de linatge sino al estat, y costuma que gosa quiscuna terra per raho dels respectes ques referiran baix a son lloch de edat offici, o altres.

a *Vsat. pluis militis, y aqui los Comentadors cali. sobre lo vsatge aguayt.*

b *Calic. virida milit. 2. q. nu. 19*

c *Marq. sobre lo vsat. filius milit. q. 1. 2. 3.*

d *Mier. colla. 5. Reg. Alphons in cur. mõtis alb. c. 34. n. 14*

e *Fontan. in dit lloch. n. 1. 2.*

f *Gutier. lib. 4. pr. qq. q. 1. nu. 11. q. 8. nu. 19. 23. lib. 3. q. 13. nu. 98.*

§. 17. *Dels Titols de Infansons, o Hijos dalgo.*

EN Cathalunya, Rossello, y Cerdanya quant als titols naturals nos troba lo de Infanso, o Hijo dealgo, sols son en Arago, y Castella, ahõt los de Infanso entenen ells, son los mateixos que nosaltres anomenam Donzells.

Los Infansons tinguerẽ entre ells origen del temps del Rey Don Iaume primer de Arago per noblesa de linatge dits aixi a similitut dels fills dels Reys que als primers anys son anomenats Infants, los quals encara que no alcansassen la dignitat de Rey del Pare, se restauan antigament ab aqueix nom ells, y los descendents, g lo mateix era ab los successors de linatges, y cases que eran libres, y exemptes de tot genero de serueys los anomenarem en Arago, Infansõs restant apres lo titol als descendents que gosauen de dites franqueses, differenciats dels altres obligats a dits serueys, que anomenauan de signo seruicio.

Los dits Infansons en Arago entenẽ ser del estat que entre nosaltros los homens de Paratge, y en Castella Hijosdalgo que totes vn, com llargament de tots ells prouã los Doctors, [h] en esta terra no estan rebuts.

g *Curit. lib. 2. ca 64.*

h *Curit. ẽ dit llo Gutier. prac. qq lib. 3. ca 17. 18. / se Thõ 2. decis. Escolan Thom. 1 lib. 5. ca 27. nu. 1 10. Otalora 2. p cap. 3.*

Cap. IIII. Dels priuilegis, gracies, prerrogatiues, y llibertats generals, y especials gosan los dits estats Militars segons les nostres propries, y naturals lleys.

LOs priuilegis, gracies, prerogatiues, y libertats generals, y especials gosan los estats Militars, dalt referits en los 17. §§. precedents segons leys nostres son de moltes maneres, y especies differents.

La primera es que son en tot, y per tot del estat dels Nobles de dret comu gosã les gracies, y prerrogatiues [i] dalt referides, per occasio que tots los dits titols, y estats Militars son los mateixos quels que son dits Nobles en altres Regnes, y prouicies cõ dalt se ha prouat, de aqui gosan los mateixos priuilegis, com apar que entre nosaltres son los mes honrrats, estimats, y respectats, persones differenciades de les demes, [k] les qui tenen los officis, y carrechs mes preheminents

i *Porta lez in esch oli. a Molino verb. m les verb Infanso nes Bou dilla lib 1. c. 4. n. 15. Bella rub. 20. §. qui poj ter tot Olib. de jure fisci c. 3. del n. 69. c. 11. n. 25. Fõtanella, clau. 3. glo. 3. n. 9.*

k *Boua. lib. 1. ca. 15.*

minents, y majors los caps, y qui precehexen als demes tant en los actes de honrra: com en les merces dels Reys, los proceres majors del Regne en los estats, y brassos los priuilegiats, y exempts com baix costarà, los quis tractan ab major ostentacio, y honrra en habits, vestits, trages, criats, familia, casa, vsant de carrosses coches, caualls, y altres que denoran la Noblesa, [a] demanera que totes les circunstancies, y requisits que han de tenir los Nobles anomenats, y tinguts de dret comu tenen, vsan, y gosan tots los dits estats militars, y aixi sens dupta gosan de totes les prerrogatiues, y priuilegis que de dret comu competexen als Nobles,

Son tambe en tot, y per tot del estat de Militars, y Soldats de la milicia armada gosant les prerrogatiues, y priuilegis de aquells encara que no estigan actualment seruint en la guerra, ni ab ells se obseruen totes les solemnitats de la milicia armada, que si be als Soldats sols se son concedits los priuilegis de la guerra, y milicia ab tot dits estaments militars com sian vertaders militars [b] han de gosar de les prerrogatiues † dels altres Militars antichs, cõ clarament consta de les nostres lleys en particular de les antigues que fan mencio dels estats militars, totes les quals los posan en los mateixos de Soldats, y Militars de la guerra ab les mateixes prerrogatiues, y offici, si be en les oracions differencia forma, pero en lo effecte, y naturalesa de ser Soldats que es lo principal totes vna, demanera que de aqui se ha dit que cõ los militars de aquest temps de la milicia Palatina, y Aulica sian en lo estat de aquells que per so han de gosar de les prerrogatiues, y milicies dels Soldats antichs, [c] exceptats aquells priuilegis que son concedits als Soldats per occasio de la prompta expedicio, y perill de la guerra que estan sempre ahont es la falta de les coses, y requisits de le lleys cõ en poder fer testament en lo escut, o bayna, acerca les institucions, substitucions, y altres actes [d] com en aquells actes sia impossible poder aplicar, y valerse de notaris, testimonis, y demes requisits, estos casos, y priuilegis, no gosan, no sols los Militars Cauallers, y altres referits, ni tampoc los mateixos Militars Soldats que no estan actualment en dits actes de armes, y perills [e] en los quals actes per ells cessan les causes, y aixi los priuilegis. [f]

Altres priuilegis son concedits als Soldats per honrra, y retribucio del seruey, y offici, so es no esser conuinguts, ni condemnats sino en lo que poden pera que en menys cap del estament no vinga a mendicar, y altres tots estos gosan tambe los demes Militars, y Cauallers encara que no seruesca en la guerra com en ells *milite* la mateixa raho [g] que ab los altres, y per conseguent lo mateix dret.

Demanera que sens dupta se pot traure vna regla general que los Cauallers, y Militars destos Comtats gosan de tots los priuilegis de Soldats en la guerra militant la mateixa raho. [h]

Molts priuilegis gosan los Militars d dret comu refereix los nostres famos, pratichs *Mieres*, [i] y *Oliba* [k]

Gosan de tots los priuilegis, gracies, prerrogatiues, libertats, y excepcions que per les lleys generals, y especials dels Comtats tant antigas cõ modernas son concedides que son moltes.

Primerament tenen, y gosan que en los actes de conuocacios de corts, Parlaments, y gouern del General de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya per tots los actes constituheixen, y forman vn dels tres brassos com baix se prouara, [l] y tenen tots vots en Cortes exceptats los menors de 25. anys per raho de la noua constitucio del

a *L. vni. C. de honor vehi Borrell. de Reg. Cathol. præstan. cap. 19. Alex. ab Alex. li. 2. ca. 30.*

b *Mier. 2. p. colla 6. c. 32. n. 13. folio 116 Calicio millor que tots enlo vsatge placitum del nu. 5.*

† *Bellug. rub. 20. §. quia post n. 8. per la gl. ord. l. filius familias tit. de vet. Bal. in l. milites tit. exquibus caus. major Oliba. c. 3. n. 73.*

c *Oliba c. 3. n. 71 y los Escriptors dalt co. tats.*

d *Bellug. rub. 20. §. quia post. del num. 10. Olib. c. 3. num. 72.*

e *Leg. ne vt quidē de testamen. mil. y aquilos dd.*

f *Tiraq. in tract. cessa. de causa priuilegi.*

g *Leg. miles ita de testa. mil. Bellug. rub. 20. §. quia post n. 14. lit. d.*

h *Bellug. rub. 20. §. quia post n. 21*

Olib. c. 3. nu. 71.

i *Mier. colla. 4. Iacob. 2. in cur. Bar. ca. 27. n. 37.*

K *Oliba de jure fisci c. 3. num. 72.*

l 4. 5.

del any 1593.[a] tots hi poden assistir, y entreuenir a different dels altres dos brassos Eclesiastich, y Reyal que sols alguns, y altres per Syndichs, com constarà.

Esta prerogativa gosan los Militars de entrar en Corts, y tenir vot en establir leys, es conforme lo estat ja de dret comu, com sian formats del Orde Equestre, y Caualliers Romans qui tenian semblant prerogativa, com dalt està prouat, y aixi en aquest priuilegi no tenen noua concellio, sino lo abono de les leys municipals. Del qual priuilegi gosan tots los anomenats del estament Militar dalt explicats, ajustant los Barons sian Militars, o no, com apar de les mateixes leys.[b]

No poden esser capturats per deutes ciuils, encara que sian per cartas de comandas, escriptura de ters, o altra obligacio priuilegiada,[c] aquest priuilegi gosan ja los Nobles de dret comu, cõ dalt està prouat lib. 1. c. 14. De manera que per raho de estat cõpetreix als Militars, tãbe aquest priuilegi de dret comu,[d] en tãt que nos poden submetre, ni obligar sa a preso, ni renunciar al priuilegi encara que sia ab juramẽt.[e] Aquest priuilegi no sols competeix als dits Militars, pero tambe als qui gosan priuilegis Militars, com dispossa la mateixa constitucio;[f] de manera ques entén tambe ab los Ciutadans, y Burgesos, particularment ab los Doctors en dret, y Medicina no sols que actualment llijan, pero tambe ab los demes,[g] no per raho sols que gosan priuilegis Militars, sino tambe de dret comu, com se prouarà baix. Aixi be aquest priuilegi competeix a les dones,[h] als soldats no sols als que estan actualment seruint en la guerra, sino tambe en los presidis.[i]

Se limita empero aquest priuilegi quant los dits priuilegiats, occultan los bens que tenian en temps de la obligacio en frau del creador.[k]

Animals, com caualls, ni armes de cors, ni paraments de sa casa nos poden executar per ningun deute,[l] sino com declaran los practichs en falta de altres.[m]

Les obligacions, y donacions generals per los Militars fetes no si entenen, ni comprenen les armes, caualls, ni ornaments de casa.[n]

No poden esser capturats, ni proceyr contra de ells en delictes, y causes criminals sens instancia de part, per priuilegi del Rey Don Pere, concedit al estamẽt Militar, *dat en Barcelona a 19. de Maig 1380.* o confirmat ab altre priuilegi per lo Rey Don Ferrando del any 1481.[p]

Aquest priuilegi tambe te lloch en les causes quey ha instancia de part, y apres cessa quel Fisch no te llegitima instancia, y nos pot proceyr contra de ells, com consta ab altre priuilegi del Rey Don Ferrando del any 1510.[q] Tambe se amplia, y te lloch en les accions ciuils que resulten de les criminals.[r]

Se amplia que nil Fisch pot compellir a la part fassa instancia.[s]

Se amplia en los Caualliers forasters que delinqueixen en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.[t]

Se amplia en tots los qui gosan priuilegis Militars, Doctors, Ciutadans, Burgesos.[u]

Dit priuilegi se limita, no proceyr en molts casos, primerament en los delictes que de sa naturalesa noy ha, ni pot auer instancia de part, com en les penes que resultan dels edictes, crides, mandatos, y resistencies a officials Reyals, y altres.[x]

Quant se ha de proceyr contra de ells en los casos de regalies, com de moneda falsa, delictes en camins, y totes les demes que refereixen los Escriptors.[y]

En lo cas de la constitucio cõ instigant[z] que son los fets de Bandols.

En los crims de Leza Magestat, heretgia, y altres.[a]

Lo

a *Ca. 15. an. 1599*
b *Prag. 1. 2. 3. 4. tit. de priuileg. militars.*
c *Cõst. 1. fin. tit. de action. y oblig. Cãcer tom. 2. var. c. 1.*
d *Fonta. p. 1. glo. 3 clauf. 3. nu. 12.*
e *Const. fin. tit. de actiõs, y oblig. Fõtanel. en dit lloch n. 14.*
f *Const. fin.*
g *Fonta. clauf. 3. glo. 3. n. 15. 16. 17*
h *Cõst. 8. tit. de actions, y obliga.*
i *Fonta. n. 17. 18.*
k *Cãcer to. 3. c. 8. n. 108. c. 17. n. 56 Fõ. n. 20.*
l *Cõst. 1. tit. de actions, y obliga.*
m *Mier. p. p. colla. 2. reg. Pet. 2. in cur. Bar.*

c. 49. per tot Can. to. 3. c. 17 d/ n. 22
n *Mier colla. 2. reg. Pet 2. in cur. Bar. cap. 49. n. 9.*
o *Cap. 3. tit. d' accuf. a las prag.*
p *Prag. 4 tit de accusatiõs.*
q *Prag. 5 tit. de accusa.*
r *Fonta. clauf. 3. glo. 3. nu. 30.*
s *Fonta. n. 36.*
t *Cãc. to. 3. c. 3. n. 430. Fer. n. 37.*
u *Fõ. p. p. ala addi. nu. 3.*
x *Fonta. clauf. 3. n. 31. 32. y Fonta. n. 33.*
z *Tit. quãt sia licit a ningu vẽ garse. Fonta. n. 34.*
a *Olib. d' actio. p. 1. in vltimo prg lud. §. pœna. n. 54.*

a *Conſt. 2. tit. de priuileg. y immuni. cõ ſe prouarà al priuilegi precedent.*

La dita prerogatiua ſe atorgá per lo Rey D Pere en les Corts celebrà en Monçó, ab priuilegi de 18. de Ianer 1363. concedi a les Vniuerſitats dels Regnes de Valencia, Mallorca, Principat de Cathalunya, y Comtats de Roſſello, y Cerdanya poder de impoſar, cullir, exigir, y rebre impoſicions, y ciſes ſobre les mercaderies, y demes coſes a les quals tots hi tenian de contribuyr exempts, Militars, Generoſos, y altres com llargament en dit priuilegi ſe conte, es regiſtrat en totes les Vniuerſitats. Per raho de aqueſt priuilegi, y altres que concedi en Cathalunya, en particular en les Corts que apres celebrà a Barcelona any 1380. Los Militars, y goſants priuilegis pretengueren eſſer grauats, per occaſio que ells per raho de ſes prerogatiues erẽ franchs de tots drets, [a] y no podia lo Rey impoſarlos a ells dites ciſes, è impoſicions, y de aqueſt debat fonch conuingut entre lo Rey, y lo Bras Militar, congregat en las Corts de Barcelona ques farian commiſſions a certes perſones pera que coneguеſſen per via de juſticia ſi los dits Militars, y los Vaſſalls tenian de contribuyr a dites impoſicions en les Ciutats, y Viles, com en effecte ſe feren a 19. de Maig 1380. [b] y que fins a tant ſe declaras en dita cauſa, y ſeria finida per ſentencia, o ſeria conuingut entre les parts. Los concedi lo Rey priuilegi que no poguеſſen eſſer capturats ſens inſtancia de part; les demes pragmatiques, y priuilegis ſobreuingueren, foren en confirmacio de la dita: de manera que goſan lo dit priuilegi com en penyora, fins ſia declarat en dita cauſa, y de aqui ſe veu que ygualment en les Vniuerſitats pagan les ciſes, è impoſicios, com los demes dels Pobles.

b *Capit. 77. 1599*

c *Conſt. 2. tit. de priuileg. y immu. y Cancer tho. 3. c. 3 n. 128.*

Dits Militars ſon frãchs de impoſicions, y ciſes, y carrechs de Vniuerſitats ahont habitan, [c] eſta exempcio no la goſan a vuy, com per ella tingã empenyat lo de no poder eſſer capturats ſens inſtancia de part ques ha referit dalt, y a mes que ab les admiſſions que han fet dels Militars als gouerns de les Vniuerſitats, ells mateixos ſe ſon ſubmeſos de contribuyr, y pagarles, y com mes llarch ſe prouarà baix, tractant de la contribucio de dites impoſicions.

d *Conſt. 3. tit. de vect. Fõta. in dit lloch. nu. 53. Calicius dub. 8. caſ. 168.*

Son exempts de Leudes, peatges, meſuratges, pes, de rendes, y altres coſes. [d] Lo que ſe enten per vs, y ſeruey propri, no per occaſio de negociar que en eſt cas no tenen franqueſa. [e]

e *Fonta. n. 54.*

Son de for, y juriſdiccio del ſenyor Rey en ciuil, y criminal, y exempts de la juriſdiccio dels Balles Reyals, [f] y dels Barons ahont habitan, ver es quel Baro, o qualſeuol official los pot capturar en crim fragant, per remetrer al ſuperior ordinari, ſ ni per jurament, ni pacte ſe poden dits Militars ſubmetre a altre juriſdiccio, ſino del Rey, y dels Veguers que tenen a vuy per lo Rey comeſa la juriſdiccio de ells. [h] De aqui ſe ha introduyt ques intitulá domiciliats en N. lloch, encara que ſian de ells naturals, per lo que ſempre eſtan ſubjectes al Rey, y per les obligaciõs dela milicia, y diuagar en ſon ſeruey, nos diuhẽ tenir propria, y natural habitacio en ningun lloch, com ſe pot traure del que eſcriu *Marquilles.* [i]

f *Conſt. 4. tit. de iuriſd. d tot Iuig. prag. 6. ti. d iuri. d tot Iuge Mier. colla. 2. Pet. 2. in cur. Bar. c. 44. per tot c. 55. per tot colla. 4. Iacob. 2. in cur. Bar. c. 17 Fontane. clauſ. 3. glo. 3. del num. 38. fins 53.*

g *Cãcer. tho. 3. c. 13. num. 127. 128*

h *Cõſt. 4. tit. de iuriſd. de tots Iutges. Calici. prerog. mil. n. 29. 30. 38. & 39 Fõta. en dit lloch del n. 38.*

De dit priuilegi goſan los Ciutadans, Burgeſos, y Doctors en les terres ahont noy ha priuilegi particular, en contrari de coneixer de ells lo Balle, o altre ordinari.

i *Mar. en lo vſat ciues q. 37.*

En les citacions tenen termini de 26. dies pera reſpondre, [k] donats ab vna, o tres dilacions, limitant quant lo Cauller es Procurador, o Tudor de Plebeyo, quant ſe cita a continuar la cauſa, quant ſe fa execucio en virtut de algun acte de cenſal, violari, o altre inſtrument guarentigiat per mandato de pagar; en eſtos caſos baſtan 10. dies de citacio.

k *Vſat. placiti mandet. conſt. 1. ti. de dilacions Fontanel n. 35. Fer. 3. p. obſ. c. 134 135. 138.*

Las

Las treuas per ells fermades sõ per 6. mesos, [a] dels altres per 100 anys.

En terres de Militars, y Barons no poden posar penons, ni porters Reyals. [b]

No sels poden lleuar les armes, en particular deffensiues, [c] es ja priuilegi que toca als Militars de dret comu.

Quant als delmes los Militars de Rossello son molt priuilegiats, com pagar al vinte, acceptats los ques armaran de nou per la Esglesia de Elna, los quals pagan, cõ abans en virtut del Capitol de Cort del Emperador. [d]

Vassalls de Cauallers, Barons nos podẽ armar Cauallers, sino com apar en la pragmatica [e] del Rey Don Ferrando.

No poden esser atormentats sino cõ apar, y en los casos de la pragmatica [f] del Rey Don Pere III. del any 1380. es ja priuilegi que toca als Militars, y Nobles de dret comu.

Son exempts de donar Hostatge als soldats, y gent de guerra dels exercits del Rey, y tambe a la familia del Rey, sino es cas de necessitat, & aqueft priuilegi ja gosan los Militars, y Nobles de dret comu.

Sobre penes de constitucions, pragmatiques, y altres leys deuhen esser differentmẽt castigats quels altres, en ells la pena de la vida es lleuar lo cap, no poder esser punits ab penes de forca, assots, ni altres vils en la prohibicio dels pedrenyals, es la pena a ells desterro, als altres galera.

Estos casos priuilegiats se fundan per raho de la milicia, y noblesa que gosan de dret comu; esta prerogatiua de no patir penes vils [h] es, ja cõtenian los Ciutadans Romans de no poder esser assotats, pena ques daua a vils, y esclaus. [i]

No poden esser executats en bẽs, y persona sino per los delictes posats en la pragmatica del Rey Don Ferrando any 1481. [k]

Poden congregarse sens assistencia de official Reyal, y fer entre si collegi licit, y aprobat, establir qualseuols estatuts, y ordinacions per comoditat, conseruacio, y augment de les regalies Reyals, tenir segell adepart, caixa comuna. [l]

Podian entre si antigament licitament guerrejar, y posarse desafius, si be està a vuy prohibit per raho del Concili de Trento, *cap 19. de reforma. sef. 25.*

En les guerres poden demanar seruеys, y hosts a sos vassalls. [m]

Raptats de Bausia, y traycio podiã per judici posarse en batalla, y desafius; [n] està a vuy prohibit per lo Cõcili de Trento, com està dit.

No poden los officials Reyals imposarlos penes pecuniaries, ni executarles, si ells no las han acceptades. [o]

Sobre les tudeles dels fills de Militars se requereix differẽt edat, menor que als altres. [p]

En les Vniuersitats de les Ciutats, y Viles dels Comtats nos comprenẽ baix les ordinacions, y estatuts dels Consuls, y Iurats ahont no son del cos, y concell, [q] que regularment ells no son del gouern de les Vniuersitats, [r] com se experimenta per exemple en la Vila de Perpinya, los quals abans no entrassen en lo regiment, y officis de la Vniuersitat no estauan compresos a llurs estatuts, com llargament apar en la concordia del any 1438. [s] ques obseruà fins foren admesos a ella, que fonch lo any 1601. En la qual admissio expressament renunciaren a dita concordia, submetentse ygualment com los altres a dits estatuts, y quant a les coses de la casa de Consulat a la jurisdiccio del Balle de Perpinya, cõ apar en lo priuilegi de la admissio.

Altres priuilegis sõ en lo vsatge del Rey Don Alfonso [t] sobre la seguretat tenen los Cauallers anant, y estãt a la

a *Prag. 1. tit. de treuas cõuentio.*

b *Prag. 5. tit. de accus.*

c *Const. 50. del any 1599. Iacob. Calicius de prerog. mili. n. 5.*

d *Cõst. 2. tit. de delmes.*

e *Prag. 5. tit. de priuileg. milit. Can. to. 3. c. 3. nu. 318. 320.*

f *Prag. 1. tit. de tormentis Mie. p. col. 1. c. 13. nu. 5. 2. p. col. 16 f. 119*

g *Cancer to. 3. c. 5. nu. 73.*

h *Tiraq. de pœn. temper. 1.*

i *Alex. ab Alex. li. 2. c. 20.*

k *Prag. 1. tit. dels bens dels cõdẽnats*

l *Prag. 1. 2. 3. 4. ti. de priui. milit.*

m *Iacob. pe Valle sica en lo vsat. qui fallerit.*

n *Const. fin. 11. de raptats de bausia, y trayclo*

o *Cõst. 2. ti. de pe. corpor. Cali. vs. placitum n. 4. casu 22.*

p *Vsat. tutores.*

q *Calici. prerog. mil. n. 11*

r *Calici. pre. mil. del. n. 11. fins 46.*

s *Lib. de las ordi. Vniuers. 2. fol.*

t *Cũ tẽporib. 8. tit. del dret del fisch, que porta a la fi dels commen. dels demes vsa.*

a la cort del Rey, y quils offen ha de ser mes grauament punit, com en dit vsatge apar.

Los dits Militars tenen prerogatiua entre los demes homens ordinaris en las formas dels ornaments, y vestidures de ses persones, y cases de major ostentasio, y valor vsar de perles, pedres precioses, anar en carroçes, cotxes, y demes actes honrrosos, com ab moltes rahons, y doctrines proua *Calicio*. [a]

a *Calicio de prero. Militar per tot.*

Molts altres priuilegis, y prerogatiues gosan los Militars, so es en les esmenes corporals per injuries, y des honors mes quels Plebeyos. Fermã per major quantitat en les fermes de dret. Quant moran intestats quels seniors los succeixen, no tenẽ cosa dels bens, lo que es different ab los altres. Si lo senior los vol afligir, lo Rey los deu deffensar. Sels te de defferir lo jurament en judici per major quantitat q̃ als altres. La exorquia de ells se deuia antigament de altra manera que dels altres. De la esmensa del Militar mort lo senior noy tenia res, lo que era differenr dels altres. Ab mes benignitat son tractats quant rompan empara que als altres. Si aniran ab lo Rey al excercit, o en corts, lo Rey los te donar despeses, y fer esmenes en lo que aurà patit. Si algu capturarà algun Militar, lo deu tenir publicament, y no amagarlo, y quant serà requerit per son ordinari lo deu restituyr encontinent. Lo Rey te de fer judicar les causes feudals que te ab los Militars. En los desafius dels Militars antichs segõs los vsarges de Barcelona, lo cartell del desafiu, o senyal nos podia donar sino per altre Militar, o fill de Militar. Elt cas prohibit està a vuy per lo Concili de Trento. [b] Los Militars poden donar treguas, no los altres homens. Tots estos, y altres priuilegis, y prerogatiues Militars proua *Calicio*, [c] altres segons nostres leys aporta *Mieres* [d] en les donacions que fan als fills. Si nos podã preparar per la guerra per vellesa, o pobresa sels creu ab lo sol jurament, y molts altres alli cotats.

b *Capit. 19. de reforma. sess. 25.*

c *Calicio en los vsat. placiti mandet. n. 4.*

d *Mier. colla. 4. reg. Iacobus 2. in 1. cur. Bar. c. 27 nu. 39.*

Totes les dites prerogatiues Militars, y aixi be los vsos, y costumes escrites, y no escrites, y altres priuilegis, tãt per dret comu, com per vsatges, y altres leys atorgats, y les prouisions, sentencies, y totes les declaracions en fauor. Del dit estament Militar son expressament confirmats per noues pragmatiques, totes elles tenen vna especial prerogatiua, [e] que nos derogan, ni comprenen baix de paraules generals, ni qualsevols disposicions generals los pot prejudicar sino es que de dites prerogatiues fassan mensio expressament. [f]

e *Tit. de priuilegi Milit.*

f *Prag. 6. tit. de iurisd. de tots Intges. Fon. de pac. nup. 2. p. clausf. 7. glos. 2. p. 9. nu. 83. Marq. in vsat. ex magnatib. fo. 264. col. 4.*

Tots los mateixos priuilegis gosan las mullers, y fills, com se prouarà baix. [g]

g *Lib. 5. c. 30.*

Les obligaciõs del dit estamẽt Militar se referiran baix al titol general. [h]

h *Lib. 5. t. 38.*

Los casos per los quals perdan la milicia, y noblesa, se referreix baix. [i]

i *Cap. 5. de priui. mili. Fõ. nu. 105. clausf. 3. glo. 3.*

Dites prerogatiues Militars tant fauorables per occasio que en alguns fets podian esser dany de tercer, donaren occasio als Reys, y senyors disposar en alguns casos ab consentiment, empero del mateix astament que estan a ells prohibits.

Primerament posseyr proprietats, reddits, en terres de Barons sis crean nouament Cauallers, essent Vassalls del Baro, y dins vn any tenen de alienar dits bens, com consta del priuilegi del Rey Don Ferrando, *dat. a Mõço a 2. de Setembre. 1310.* [i] en moltes parts no es en vs.

No son habils pera posseyr bens ques tenen baix domini de altre, si aquells tenan seruituts, y obligaciõs, y nos podã posseyr sino per rustichs. Estos nos podan adquirir per Militars, com sian exempts de dites seruituts, y aixi estan obligats a alienarles en mahabil. [k]

k *Cancer to. 3. c. 3. nu. 251. Fontan. clausf. 3. glos. 3. nu. 108.*

l *Lib. 5. cap. 40.*

Capit.

Cap. 5. Dels Titols Militars entraren en Cathalunya Rossello, y Cerdanya per los tribunals officials, y ministres de la Capitania General en temps dels Reys de Aragò.

LOs de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya foren gouernats per los actes de guerra tot lo temps eligueren baix senyorio dels Comtes particulars per los titols, y officis militars dals referits, entrant lo gouern senyorio, y mando als Reys de Arago restant dits antichs mes per titols de honor, y nobleta de palacio que per exercicis de guerra se formaren altres, y de ells moltes tribunals anomenats de la Capitania General sols per lo seruey, actes, y exercici de guerra, y en quisca de ells molts officials, y ministres ab titols particulars de honor del acte de milicia, y guerra exerceixen que son los seguents.

Lo concell de guerra ce-sa Magestat format juot a la persona de Virrey ja des dels primers mateixos actes, y exercicis de guerra han tingut de emplearse tots los Reys, y senyors en tots los quals com consta de les histories, y fets passats de totes les nacions del Mon Lybichs, Affricans, Cartaginesos, Romans, y los demes assenyaladament en la Corona de Arago, en totes les guerres han tingut los senyors, y Reys tenian senyalades certes persones per concellers ab lo concell, y parer dels quals emprenian totes les empreses, y conquistes com a constat, de tots los capitols precedets dels titols, y officis Militars seruian als Comtes, y apres als Reys de Arago de ells se ha anat continuant per tots los successors fins al vltim qs succeirè totes les Corones de Espanya per vn Rey, y successor lo qual tingue necessitat de tots los concells ques tenian per quiscun Regne formarne vn sol junt a sa persona destinat en particular sols per les coses successos, y casos de guerra de totes les Corones. Lo President es lo mateix Rey Concellers tots los del Concel de estat, y altres Senyors, y Cauallers principals anominacio libera del Rey, dos secretaris, vn per los fets de Mar: altre de Terra se juntan, Dilluns, Dimecres, y Diuendres de mati, al dimecres a la tarda hi a concell de guerra per les coses de justicia causes Ciuils, y Criminals de la gent de guerra.

Tots los officis, y carrechs de tots los exercits, armades, y presidis com Generals, Mestres, de Camps, Capitans, Alcayts, y tots los demes se proueheixen per dit concell, exceptades les terres que per alguna lley, o gracia particular Reyal tenen concedida altra cosa com per exemple Cathalunya, Rossello, y Cerdanya ahont molts officis de guerra se proueixen per lo concell de Arago del de Capita General ab particular priuilegi de Capica general differente del altre de Virrey, y Loctinent General de tots los Castellans, y Alcayts, dels Castells, y Presidis ver es que ja altres officis se proueheixen per lo concell de guerra com lo Loctinent de Capita General en Rossello, y Cerdanya, y partida de Emporda, Tinent de dit Loctinent General en lo Castell, y Presidi de Perpinya, y officials de la Tresana de Barcelona los demes Capitans de Infanteria, Veadors, Pagadors, Còptadors, y altres.

Cap. VI. Dels officis de Condestable, Mariscal, o Senescal, Almirat, Vice Almirant Capitans, Mestre de Camps, y altres.

LO Titol de Condestable es offici de guerra de Capita General del Regne, y justicia major, sempre quel Rey va en persona a la guerra

al qual toca guardar lo estandart Reyal [a] no es offici general de tota Espanya, sino sols de vn Regne demanera que en cada Regne com en Castella, Nauarra, Arago, y altres hi a vn different Condestable. [b] Aquest titol nos troba auer hi agut en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya si be resta memoria de les ordinacions feu lo Rey Don Pere any 1369. sobre les obligacions tenia lo offici de Condestable [c] quant les lleys de Cathalunya Rossello, y Cerdanya entense era per lo qui seruia per la Corona.

Mariscal, o Gran Senescal es Loctinent del Condestable qui es lo Mestre de Camp, [d] te les mateixes preheminencies quel Condestable com fonch declarat lo any 1263. [e] com se verifica per les dites ordinacions del Rey Don Pere del offici de Condestable posades, y aplicades quant a Cathalunya, Rossello, y Cerdanya al titol de Senescal com aporta *Miquel Ferrer* en dit lloch, no falta qui ha deixat escrit que lo titol de grã Senescal prégue lo altre de Condestable, y fonch quel Rey Don Pere any 1363. a 23. de Iuny agrega la Senescalia ab lo offici de Condestable, [f] y de aqui à vn matex offici vns anomenan gran Senescal, altres Condestable que es lo mateix que gosa a vuy la noble, è Illustre casa, y familia de Moncada, y la donaren los Comtes de Barcelona, com a mes principal de tores. [g]

Aquest titol de gran Senescal en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya tingue tambe la tinencia del Majordom major, si be dels dos officis se tornaren desunir com dalt esta probat, [h] de manera que fonch offici de guerra y de seruey de Palacio empero lo propri de ell es lo que te lloch en la vant guarda en qual seuol fet de armes dins lo Principat de Cathalunya [i] quin carrech era en Cathalunya y de quanta preheminencia, y jurisdiccio se trobara en *Çurita*. [k]

Almirant, o com anomenã nostres lleys Almirall, [l] es lo mateix que Cõdestable sols differenciat q̃ lo Cõdestable es General del excercit de la terra, y lo Almirant de la Mar, y armada naual sempre sa Magestat va en ella, y toca la guarda del estandart Reyal. [m]

Aquest titol te quiscun Regne de Espanya, com Almirant de Castella, Murcia, Granada, Nauarra, Arago te la casa de Cardona, en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya no he trobat, hi aja particular titol en alguna familia, sino que seruia, y era rebut lo mateix de Arago, com per lo dit offici sian estat.blides moltes particulars lleys generals, [n] y particulars senyaladament la pragmatica del Rey Don Iuan *dada a Barcelona a 4. nonas de Octubre 1313.* [o] la qual fan mencio tambe dit offici de Vice Almirant qui era, y es lo Loctinent del Almirant.

A mes per tots los Regnes de Espanya te lo Rey nostre Senyor creats tres officis de milicia, y guerra qui son de Capita General de Espanya, Mestre de Camp General de Espanya, Capita General de la Artilleria de Espanya los quals residexen junt ala persona Reyal quant noy ha particular cas de assistir en altra.

Cap VII. Del origen, y principi de la Capitania General, y ereccio de son tribunal, y officials particulars.

EN Cathalunya, Rossello, y Cerdanya nos te noticia hi aja agut tribunal particular de Capitania General ab officials, y ministres particulars sino de poch tẽps a esta part despres foren formats tots los demes tribunals, y ministres de justicia ordinaris.

En temps dels Comtes sols eren crear los officis militars per los actes de guerra com Vescomtes, Comdors Valuassors, Militars, y per les guardes dels

a *Casan 9 p. concide. 16. Madr. del Senado c. 11. § 2. fol. 185. 338*

b *Mest. de mag. lib. 5. ca. 13. Madriag. f. 190.*

c *Ferr. 3. p. c. 115 nu. 3. 11.*

d *Mad. fol. 191.*

e *Çurita p. 1. lib. 1. c. 64.*

f *Escola. lib. 5. ca. 26. n. 12.*

g *Çurita p. 2. lib. 7 cap. 12.*

h *Lib. 3. cap.*

i *Çurita p. 1. lib. 1. ca. 69.*

k *Part. 1. lib. 1. cap. 20.*

l *Const. 5. tit. de off. de Alcayts.*

m *Mest. de Mag' lib. 5. ca. 13. Cas. 9. p. con. cid. 17. o Madri. fol. 191.*

n *Const. 5. tit. de offic. de Alcayts, y altres moltes.*

o *Olib. c. 4. n. 17*

dels Castells lós Castellans, o Castlans los demes eren los mestres de Camp, Capitans, Veguers, Balles, y altres oficials de la guerra com dalt esta prouat, estant subjectes los vns als altres, teninr a mes lo gouern en tot lo demes tocant ala jurisdiccio; de manera que totes les coses, y succesos de pau, y guerra ensemps estauan ha gouern de dits officials. [a]

a *Calici. virid. mil. per tot.*

Quant los Reys de Arago entraren a ter senyors dels dits Comtats se comensaren a seruir per tots los dits actes per los mateixos titols, y officis tenian los Comtes, è ames per los que ells tenian introduyts en Arago com ha constat, si be quant a la guerra en particular asoles noy auia official perpetuo sino que los Reys, y Senyors elegian en les occasions se offerian, lo offici dels quals finia acabada la guerra com apar en totes les histories de dit temps.

Los primers officials particulars de guerra se te noticia quels Reys de Arago posaren en Cathalunya, Rosse llo, y Cerdanya foren los Alcayts, y Castellans dells Castells, y presidis majorment de les fronteres de Mar, y terra, de estos se troban ja anomenats, y prouehits en los Archius actes, y histories com baix se prouara per los primers Reys de Arago com apar ab tantes pragmatiques que per dits Alcayts establiren que baix se prouaran. Los mateixos officis de Alcayts se continuaren en temps del Rey Dõ Pere III. Per los salaris, yobligaciõs dels quals feu la pragmatica *dada en Perpinya a 15. de Febrer. 1351.* [b] y apres mencio en les leys de la mateixa terra en les Corts del any *1363.* [c] dits Alcayts tenian tribunal quisca en son Castell, y poder ab los Soldats, y demes actes dels Castells pero tots subjectes al Rey, y a son Loctinent General, y demes officials Reyals tenia en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya com baix se prouara.

b *Libre del Veg. del Patrimoni Reyal fol*

c *Const. 1. tit. de off. de Alcayts.*

Les occasions de guerra tant vrgents, y cõtinues sobreuingueren als Reys de Arago en particular per les parts de Rossello, ab los vehins Francesos los obligaren crear vn official de guerra particular ab titol de Capita General que cuydas sols dels actes de guerra deffensa de dites fronteres, y offensa dels enemichs [d] y assistis sem pre als actes, y obligacions com vindrian donant lo poder conuenient, officials, y ministres necessaris.

d *Oliba c. 4. n. 63. Ferrer p. p. c. 83. fol. 29.*

La primera creacio foneh per lo Rey Don Pere lo any 1344. lo qual era tambe Gouernador de dits Comtats com dalt esta prouat [e] succesiuament apres dit Rey, y sos successors anaren continuant a crear dit offici de Capita General en proprietat en les terres de Rossello, y Cerdanya, y aixi be de particular Alcayt del Castell de Perpinya, vnes vegades quis cun offici en la persona altres Vegades lo de Capità General, y de Alcayt en vna mateixa, altres vegades, y les demes tots en Cap del Gouernador de dits dos Comtats, en vna mateixa prouisio, y creacio com apar de molts priuilegis, y prouisions registrades en lo Archiu del Reyal Patrimoni de dits Comtats, so es dit Bellera, de Arnau de Eril dalt referides [f] de Gilpert de Cruilles, [g] Bernat Albert, [h] Berenguer Estalrich, [i] Bernat de Vilarig, [k] Bernat Dolms, per lo Rey Don Marti any 1405. [l] de Carles Dolms anys 1457. [m] altra dl mateix any 1462. [n] de Iuan de Albio, [o] any 1493. Iaume de Albio, 1518. estos dos eren de la Alcaydia del Castell, y altres molts constan en dits registres, y histories.

e *Libre 2. c. 30.*

f *Libre 2. C. Regist. 15. folio 46.*

g *Reg. 2. fol. 11.*

h *Reg. 5. fo. 140*

i *Reg. 11 fol. 1041*

k *Reg. 2. fol 19.*

reg. 26. fol. 23.

l *Reg. 26. fo. 19.*

m *Reg. 25. f. 108*

n *Reg. 33. f. 142*

o *Regist. 32. folio 309.*

Dit offici de Capita General estigue les demes temps en Cap del dit Gouernador de manera q̃ apres nos donaua sino als mateixos Gouernadors com apar de les pragmatiques del Rey Don Pere *dada a Perpinya a 15. de Febrer 1351.* ahont esta tatxat lo salari tenia lo dit Gouernador per dits dos officis altra

tra del Rey Don Marti *dada en la casa de Bellesguart a 5. de Abril 1410.* en la qual apar que dits dos officis estigueren primer en cap del Gouernador, y com apres dit Rey ordená que prouchintse lo offici de Capita General en cap de altre, morintse, o absentantse lo Capita General quel Gouernador restas Capita General fins altre per lo Rey fos prouehit. Despres tornaren dits dos officis a regirse per vn sol, encara en lo any 1573. que per part de la Vila de Perpinya se suplicà a sa Magestat se seruis de no prouehir los dits dos officis de Gouernador de Rossello, y Cerdanya, y Capita General en vn cap per las rahons estan posades en lo priuilegi del any 1573. cap. 15. dit del nou redres.

Tenint los dits dos oficis lo Gouernador prouehia en totes les coses de pau, y guerra fent crides, edictes, y altres ordinacions, com apar de la que feu a 16. de Ianer 1437. lo noble Mossen Luys de Perellos Caualler, Gouernador, y Capita General de dits Comtats, per mandato de la senyora Reyna, Lostinent General ab sa lletra *dada en Barcelona a 2. de Ianer 1437.* de no poder traurer ni fer traurer de la senyoria del Rey cauall, o caualls, o rossins, a pena de la vida, è perdua dels bens. [a] Esta ordinacio, y crida encara a vuy se obserua per la Capitania, quant a dita prohibicio, y altres. Aquest ofici de Capita General sols era en Rossello, y Cerdanya (per occasio que ells son la porta, en particular Rossello de tota Espanya, [b] defensa, y muralla de sos Regnes, assenyaladamẽt de Cathalunya, dels quals te tota sa deffensa, y quietut com ho diu expressament Çurita.. [c]) y aqui tenia son tribunal, tot lo tocant de Cathalunya en les coses de guerra se prouehia, y regia per lo Lochtinent General, y demes officials ordinaris, quãt succehia cas quel Rey tenia per la jurisdiccio ordinaria, y per les coses de la guerra en los hosts, caualcades, y altres fets, cõ consta en totes les histories, y actes antichs que alçauan los Veguers en les Vegueries, los Barons en les Baronies, y los altres officials, per los quals foren ordenades tantes pragmatiques de la gent, y caualls tenian de tenir tots los officials ordinaris que baix se referiran, [d] los quals se entrometian tãbe dels actes de guerra, no sols en Cathalunya, sino tambe en Rossello, y Cerdanya per lo Gouernador, enlo mateix tẽps hi auia Capita General en certs actes particulars, com apar de la pragmatica del del Rey D. Marti *dada en la casa de Bellesguart a 5. de Abril* 1410. ahont se disposà quel dit Gouernador ẽ dits Comtats per raho de son offici li toca lo carrech de la vigilãcia, y segura custodia de les Republiques dels Cõtats, de aqui ab moltes prouisions Reyals consta, so es del Reys D. Pere del any 1385. D. Marti *dada a Barcelona a 14. de Ianer 1408. Altra dada a Valencia a 20. de Setembre 1407. Altra del any* 1405. [e] se ordenà pagassẽ al Gouernador qui era Romõ Segarriga los gastos auia fets de espies, y correus en tẽps de guerra. Altra prouisio del Rey D. Iuã *dada a Barcelona a 27. de Ianer* 1390. ab la qual manà al Gouernador fes obseruar q̃ en temps de la guerra hi auia, y durant aquella si ningu prenia ningũ home de armes del cõtrari nol pogues rescatar, ni vẽdre, sino als naturals de Cathalunya, y Comtats, cõ si fos esclau, passada la guerra si vltrimament ab carta Reyal *dada en Monço a 18. de Desembre* 1552. se mana al Gouernador que permeta la negociacio entre Frãça, y Espanya, conforme en tẽps de guerra se era acostumat.

Dit offici de Capita General, y tribunal particalar sol en Rossello, y Cerdanya durà fins los anys del gouern dels dits Reys Catholichs, encara en lo any 1500, 1501. que seruia dit offici Don Sancho de Castella, com apar en les pragmatiques, y prouisions

a *Reg. 7. fol. 97.*

b Çurita *lib. 1. c. 7. del any 1493.*

c Çurita *lib. 1. c. 4. lib. 18. c. 54.*

d *Lib. 5. c. 28.*

e *Lib. de prouis. fol. 191. reg. 25. fol. 54. reg. 8. fo. 90.*

sions de dit temps essent Loctinent General lo Comta de Ribagorça. En est intermedi feren dits Reys noua creacio de vn Capità General queu fos tambe de la demes part de Cathalunya, [a] al qual estassen subjectes tots los officials, y ministres de guerra, y per ell se prouehissen los ordés necessaris. [b] Aquest Capità General comença crear Loctinent seu en Rosses, Alfachs, y altres parts en particular de Rossello, y Cerdanya, y Alcayt del Castell de Perpinya la persona li apareixia, y durà dita creacio anominacio del Capità General fins lo any 1582. quel Rey la feu en persona d'lua Dorbina per Loctinēt de Capita General, y cō Alcayt del Castell, y Vila de Perpinya, ordenāt q̄ dita Loctinēcia fosper al deuant a ordinacio sua, com apar de la prouisio embia als Consuls de Perpinya de dit any, y de aqui se anat continuāt en los demes Loctinēts de Capitans Generals, creats en caps de Mestres de Camps, y persones principals qui son estats Antoni Moreno, any 1590. Dō Ferrando de Toledo, Don Carles Colonia, Don Alsuaro Suarez, Dō Gabriel de Lupia, D. Bernardino de Meneses, y Toledo. A esta Loctinēcia de Rossello, y Cerdanya, y a son districte ab les noues reformacions, com baix constarà agregaren partida de Empurdà, q̄ son les plaças del Castell de Roses, Trinitat, y de les quatre Torres, ses de Cap de Creus, las Medas, Mogò, Nosseu.

Lo dit offici de Capità General de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya se gouerna per vn official particular, y distinct del offici de Loctinent General, y Virrey molts anys, com apar encara quel seruia Guillem de Rocandolf lo any 1525. [c] en temps del Emperador Carles V. se cōtinuà fins aptes ques ordenà per lleuar, y deiuiar les contencions, debats, y encōtres hi auia en los dos Tribunals del Loctinēt, y Alter nos, ab lo de Capità General se prouehissen los dos officis en vn cap, y persona pero ab dos priuilegis, y prouisions diferēts, restāt lo Tribunal de quiscu en son ser different, com abans estauan.

a *Fer. 3. p. 2. 115.*

b *Olib. c 4. n. 62.*

c *Ferrer c. 115.*

Cap. 8. Del offici, poder, y jurisdiccio del Capità General, y dels Tribunals, Officials, y Ministres de la Capitania General.

LO offici de Capita General de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya se proueheix per lo Rey nostre Senyor triennal en cap del mateix Virrrey, y Loctinent General ab altre, y particular priuilegi es lo mateix offici que de dret comu es anomenat (*Magister militum & Dux Belli*) Mestre de soldats, y Capità de la guerra, [d] dels quals trau, y vsa la mateixa jurisdiccio, poder, y priuilegis que refereixē los Escriptors [e] de aquells, si be regulada segons les propries leys, libertats, y prerogatiues nostres.

Per exercir son poder, y jurisdiccio te eregit vn Tribunal, al qual estan subordinats los demes, ab los Concellers, officials, y ministres per tots los actes de guerra. Son es los Capitans, Alferes, y altres entretinguts jūt a sa persona pera acōcellar, y prouehir a tot lo que conuinga.

Los officials de justicia, cō Assessors, Aduocats, y Procuradors Fiscals, Alguazils, y Comissaris, y altres officials del sou, com Veadors, Pagadors, y Comtadors, y aixi be los demes dels Tribunals, y officis dels Loctinēt de Capità General en Rossello, y Cerdanya, y partida de Empurdà Alcayts dels Capitans de Caualleria, Infanteria, y Artilleria, y tots los demes, tots los quals, y la demes gent de guerra, y estipendiaris de sa Magestat estan subjectes, è inferiors al de Capita General, pri-

d *L. 1. C. de offi. mag. lit. Olib. c. 4. n. 62. Socar. c. si aliquis n. 60. Berart in spec. visi. c. 9. n. 42.*

e *Tots los Escriptors en dita ley 1. C. de offi. mag. mil. Socar. nu. 61. Casa. 7. per tot concide. 47.*

uariuament per los demes ordinaris Prouincials a ningun altre subjectes, ni en coses de guerra, ni justicia en bens, persones, ni familia.

Esta jurisdiccio està introduyda a mes de nostres propries leys, segons les quals, ni ell ni los demes Capitans, y Alcayts Generals, o particulars no poden vsar de jurisdiccio alguna, sino en quant de dret, è per constitucions dels presents Cõtats los es permes, com ordenà, y estatuy lo Emperador Don Carles en la segona Cort de Mõço 1534. [a] Esta constitucio foneh declarada a res per lo Rey Don Felip en la primera Cort de Monço 1547. que la dita jurisdiccio sols la pugan exercir ab les persones que reban estipendi, y sou de guera conforme dret comu, [b] y nostres leys; [c] en los dos Comtats de Rossello, y Cerdanya hi ha pragmatica del Rey Don Ferrãdo, dada en Granada a 20. de Ianer 1501. [d] q̃ disposa ells, y la familia, en quins casos son del for del ordinari, y en quins de la Capitania.

En casos de contencio entre officials Reyals, y ordinaris, y dita gent d guerra [e] en la appellacio, y prouocacio al Loctinẽt General, y altres. [f]

a *Const. 7. tit de offi. d Alcayts.*

b *L. 1. C. de offi. magist. militũ.*

c *Const. 2. tit. de offi. d Alcayts en les super flues.*

d *Reg. de la gouernacio de dit any.*

e *Fer. 3. p. c. 112.*

f *Oliba c. 4. nu. 63 64.*

§. 1. *Del offici, poder, y jurisdiccio, del Loctinent General de Rossello, y Cerdanya, y partida de Empurda, y dels officials, y ministres a ells inferiors.*

LO offici, poder, y jurisdiccio del Loctinent General de Rossello, y Cerdanya, y partida de Empurda desde son origen es estat de moltes maneres, com dalt està prouat segõs lo vltim estat se troba a vuy es lo mateix quel del Capita General, cõ a Tinent vsant lo mateix poder, offici, y jurisdiccio, com llargament apar en les creaciõs fa de ells sa Magestat, ab las quals los crea Loctinents de Capitans Generals de la Vila, Castell de Perpinya, y ses fronteres, que es tot lo districte de Rossello, y Cerdanya, y partida de Empurda; de manera que tingan la superintendencia, guarda, deffensa, y custodia de tota la terra en actes de guerra, majorment sobre Alcayts, y Capitans, y altres officials, y estipendiaris de dit districte, la guarda, y deffensa de la Vila, y Castel de Perpinya, com a Alcayts estiguen subjectes als ordens, mandatos, prouisions del Capita General, ab tots los salaris acostumats que son 2000. ducats quiscun any, en los quals se enclouhen les dotse plaças de Alabarders q̃ te per sa guarda, y Magestat, presten juramẽt, fe, plet, y homenatge al vs., y consuetut de Espanya en poder de la persona quis fa la comissio, la qual a de ser Hijo Dalgo, y Noble de tenir, y deffensar dites plaças, y com mes extensament en los dites prouisions apar, que quiscu las pot veure en poder del Vehedor de dites fronteres.

Te creat lo Rey nostre Senyor altre official en lo presidi de Perpinya ab titol de Tinent del Castell; aquest offici abans la reforma general del any 1609. se prouchia per lo Rey, y tenia assiento, y sou en los llibres de sa Magestat, despres de la reforma per capitol expres de ella, toca la nominacio del dit Tinent, al Loctinent de Capita General, ab pacte que anomene tres Capitãs de Infanteria Espanyola, y de la terra anomena sa Magestat lo qui li apar, y se li despedeix lo priuilegi per Cõcell de guerra, ab lo qual se li dona poder segons la dita reforma de Tinent del Castell, Vila, y Presidi de Perpinya a soles, y com mes extensament en elles se pot veurer en poder del dit Vehedor.

La jurisdiccio es segons la creacio sols del dit Castell, y Vila de Perpinya, ja quel Rey quant succeheix

cas

cas no dona supplement q̃ entre en tot lo lloch del Loctinent general mort, y en aq̃st cas tots los Alcayts, y demes officials son a ell subjectes, altramẽt no, són tãbe baix, è inferiors de dit Loctinent de Capita general, tots los Capitãs de caualleria, infanteria, y artilleria, y aixi be los Alcayts, y demes officials, y estipen diaris seruexen en dit districte.

Los officials per causes de justicia ciuils, y criminals del tribunal del dit Loctinent de Capita general son los ordinaris de la Capitania general que estan assentats, y tenen sou als llibres de sa Magestat, abans la reforma general ere, dos Assessors ordinaris, Procurador fiscal, despres de la reforma ha restat sols la plaça, y sou dels officials que baix se referiran ques crean ab priuilegi per lo Capità general, y de aqui se ha de aduertir que dits officials so es lo Assessor qui resideix en Perpinya es lo ordinari de la Capitania general, tant per Loctinent de Capita general, com per lo mateix Capita general, de manera que en sa creacio si be se li dona poder de Assessor asoles del Loctinent de Capita general de Perpinya, y les fronteres que es Rossello, Cerdanya, y partida de Empurdà, ab tot ell es lo qui ab la reforma del any 1609. de totes les places de la Capitania general de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya es restat ab plaça viua, y sou del Rey, y ningun altre no, ni los que anomena lo Capita general, que aquells sols tenẽ la nominacio, no plaça assentada, ni sou del Rey com a officials de guerra, sino Comissaris, delegats per les causes de la Capitania general, sols lo de Perpinya te la plaça viua, y que ab priuilegi se dona lo titol de Assessor ab poder llarch, y que gose de totes les prerrogatiues, libertats, salaris, places, y demes coses, manant a tots los officials, y gent de guerra lo tractẽ obehescã, y estimen com a tal, y com mes extensament en les prouisions se pot veure en poder del veador.

Cap. XIV. Dels Castells presidis y fortaleses de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya

TOta la circunferencia, ambit, y rodalia de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y confins ab los Regnes yehins, y aixi be totes les Ciutats, Viles, y llochs Reyals, y de Barons en lo mig, y estremis estan fortificades de fortissims, è in expugnables Castells, y Torres per deffensa Atalaya, y Aguayt dels enemichs, fabricats ja per los mateixos naturals del temps dels Romans, com los de Leyda que restã encara ab los titols de Castells de Cesar, y Pompeyo, y molts altres, dits Castells com apar del Vsatge *Castrum*, [a] eran cases en lloch molt alt situades, lo mateix que dir cases altes ab muralles, les quals eran nomenades, y tingudes per Castells, y ab lo mateix nom restades. En Catalunya, los mes principals son Roses, Alfachs, Tortosa, Leyda, y molts altres, y aixi be les Torres tant y ral Marina, com son de les Medes, y les demes per los fochs, y fumades per senyal dels Moros, y enemichs [b] per la part de terra desde Cobliure, Sant Elm la Torra de la mallana, la Torre del Portus, Paniças, y de aqui en auant fins al Castell Leo, Vall del Aran, als estrems de Arago, aixi be per fochs y senyals de la vna al altra, si be les demes destes avuy estan sens seruey.

En Rossello, y Conflent a la circũferencia son lo ingenios, y in expugnable Castell, y presidi de Salses ala porta, y ralla de Espanya, a França, y corrent la cordillera dels confins Opol, Tautaull, Forsa Reyal, Puig Valador, Bella Guarda, S. Elm,

a *Vsat. 2. tit. de ob. pub.*

b *Const. 8. 10. tit. de off. d alcayts.*

y Coblliure, en lo mig son lo Castell major de Perpinya: lo Castell del portal de nostra Senyora de Perpinya. Lo de la Ciutat de Elna, y altres com baix en les prouisions dels Alcayts constarà.

En Cerdanya, y Barida, son los de Puigcerda, Querol, y Torre Cerdana, Liuia, Aristot, Belluer, Bar, Rierol, si be alguns de ells son fora la Casa Reyal. En los confins de Rossello, y Cerdanya ab Frãsa se ha de aduertir que encara restã moltes Torres per senyal de fochs de la vna, al altra comensant a Salses, Opol, Tautavll, Forsa Reyal, de aqui a Rigarda, y peral deuant Mõtanyes amunt fins als confins de Arago.

Dits Castells estauan, y restaren obrats en la forma antiga acostumada de quisevna nacio quels fabricà com los dels Romans que son les obres de Tarragona, Castells de Leyda, y de altres parts tot de pedra picada, los dels Comtes, y Senyors apres, de la manera restan encara los vestigis, y ruynes dels demes ab les fortificacions segons les armes vsauan assenyaladament per les Ballestes, y altres que refereix *Beuter*, * y S. Isidoro per les quals armes eran dits Castells fortissims.

* *Libre 2. ca. 16. 27.*

Inuentant apres la malicia humana per les armes ques vsan auuy se ingnieren de reparar, y obrar les fortificacions dels Castells de altra manera per deffensa, so es de artilleria, y les dorics. Los primers Reys comensaren la fortificacio foren los Catholichs ab la extraordinaria, y de grã art fabrica, manarẽ obrar del nou Castell, y presidi de Salses, en Rossello a la frontera de Espanya derrocant lo Castell vell com llargament deforin, y porta la traça com se feu Çurita apres lo Emperador Don Carles V. ab la noua fortificacio de tores les places de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya en particular les tres mes senyalades Barcelona, Roses, y Perpinya com mes extensament se pot veurer sobre la fortificacio de Barcelona *la pragmatica dada a 14. de Maig 1542.* per la fortificacio de Roses *la pragmatica dada en lo Ciutat Imperial de Augusta a 24. de Iuny 1551.* per la fortificacio de la Vila de Perpinya, y Castell *les pragmatiques del 'Rey Don Felip dada en Toledo a 11. de Setembre 1560*, y altra *dada en Madrit a 18. de Octubre 1573.* les quals enclouhen, è insertan dins les dites de Barcelona, y Roses. En elles apar la forma se tingue en les fortificacions, y contribucio de les Vegueries de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y demes persones exemptes segons les prouisions Reyals de *7. de Setembre* 1566, [a] y la sentencia Reyal del any 1565. [b] segons dispo sán nostres lleys, y fonch ordenat per los Reys Don Pere any 1283. Rey Don Alphonso any 1289. Rey Rey Don Iuan any 1470. [c] y la constitucio del Rey Don Felip del any 1547. [d] En Cathalunya, y assenyaladament en Rossello, y Cerdanya totes les obres de les cases, y Castells dalt especificats se fan agasto del Patrimoni Reyal, y lo Procurador Reyal te obligacio de fer los pagar per lo Receptor, y per so hi a ja vn official destinat ab titol de obrer del Rey qui te carrech de dites obres com apar de les *pragmatiques dels Reys 'Don Alphonso dada al Monestir de Sant Culgat a 24. de Octubre 1419.* Les obres del Castell se entenen de tot lo que es Palao, y Capella Reyal, quel demes dels Baluarts, y altres obres son ha gastos de diners de guerra.

a *Libre prouisi. de Perpinya f 407, 408.*

b *Libre prouisi. 403.*

c *Const. tit. de obres publiques.*

d *Const. 4. tit. de off. de Alcayts en les super flu.*

§. 1. *Dels Alcayts de dits Castells, y del offici, y jurisdiccio tenen.*

Dits Castells, Torres, y forsa les ses son regides per los officials,

a *Socar. c. ſi aliquis nu. 59. fol. 369.*

ficials, y miniſtres ab titols ſegons los temps lo dels Cartagineſos Romãs, y Gados, y en temps dels Comtes ab los officials, ells tenian de Capitans, y los demes dalt referits.

En temps dels dits Comtes tambe ſeruiã altres perſones ab titols de Capitans, qui eren aixi be aquells que

b *Reg. 1. fol. 112. y altres.*

rebian los feus de aquells quels teniã dels Comtes, qui eren los ſummos Princeps, y de la mateixa manera ſe troban de dret comu, a per ſeruey de

c *Reg. 6. fol. 37. y altres.*

pau, y guerra ſegons reſulten dels pactes feudals differents dels Capitans que ſols ſon a vuy deſtinats per la

d *Reg. 6. fol. 111. reg 8 fo. 10. reg. 24. fol. 133. reg. 35 fo. 35 y altres.*

guerra. De dits Caſtellans, Caſtlans, o Capitans ſe formaren apres en tẽps dels Reys de Arago los officials ſols per guarda dels caſtells, ab titols de Alcayts Caſtellans, o Capitans, com conſta en les prouiſions regiſtrades en dits archius, en les quals a mes apar que vnes Caſtellanies, o Alcaydies, o Capitanies eren, y ſon temporals, altres de vida, altres per los ſucceſſors,

e *Reg. 6. fol. 117. reg. 32. fol. 221.*

com la de Liuia ques donà al Veſcomta de Euol b per ſos ſucceſſors, apres a Pons de Çallar ab la Ballia. c La de Tautaull a N. Dolms, y moltes

f *Reg. 2. fol. 11. y altres molts. Reg. 11. fol. 70. regiſt. 5. fol. 101. reg. 19. fol. 101.*

altres en Cathalunya, altres Alcaydies ſe donauen vnides ab Vegueries, Sobueguerics, y Ballies, y altres drets com la de Cobilliure, y de Sant Elm ab la Ballia. d La de Salçes ab los forns, y altres prerogatiues. e Bellaguarda ab la Ballia del Portus, y Paniças. f Querol, Caſtellania, y Ballia g de Belluer, Caſtellania, y Ballia, y Subueguería de Barida. h Caſtellania de Puigualador, y Subueguería de Capſir, y aixi be

g *Reg. 6. fo 21. re. 26. fo. 46*

totes les demes de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, ſi be ſe ha de aduertir que dites conceſſions a dites Caſtellanies, y Alcaydies han rebut aug-

h *Reg. 4. fo. 18. re. 18 fol. 4. reg. 32. fol. 179.*

ment, y diminucio en vnes conſeruat, en altres lleuat, en altres augmentat, com apar en la de Belluer que apres de particular gracia ſe li augmentarẽ les rendes de les corts de la Gouernació de Roſſello, y Cerdanya; de manera que ſiguera per traurer en quant ſe exten lo poder de la Alcaydia, ha de aduertir quant ſe li donà en lo priuilegi, y prouiſio. Lo mateix es en los ſalaris, y ſoldats del preſidi de quiſcun caſtell, eſtos tambe reban augment, y diminucio ſegons los temps, antigamẽt per ells eſtaua ordenada la pragmatica del Rey Dõ Pere *dada a Perpinya a 15. de Febrer 1351.* tatxats los ſalaris de tots los officials Reyals de Roſſello, y Cerdanya ſenyalant a quiſcu lo que tenia de rebre de les rendes patrimonials, entre ells eſtan tambe tatxats los ſalaris de tots los Alcayts, y ſoldats, y obligacions tenian quiſcu que per ſer a propoſit de equeſt lloch no deixarè de aduertiro.

Lo Caſtellà de Opol per ell, y per quatre ſoldats, y vn moſti, y gos de ajuda q̃ tenia de tenir ſe donaua de ſalari 1600. ſous Barceloneſos, y aixi dels demes, com en ella ſe pot veurer; de manera que a quiſcun caſtell tenia obligacio lo Caſtellà tenir vn gos de ajuda, y aixi be en altres que eſpecifican los officials ſeruents, Tinents, y demes miniſtres tenian de tenir dits Alcayts. i

i *Reg. 8. fol. 176. reg. 19. fol. 195.*

La Alcaydia del caſtell major de Perpinya es anada ſempre ab differẽt gouern de les altres, ſi be ſempre conſeruat lo Capita ab titol de Alcayt de dit caſtell, cõ eſtà prouat antigament la guarda tenia, y los ſoldats, conſta en les pragmatiques dels Rey Don Martia 11. de Setembre 1493. k de la Reyna dona Iuana, y Carlos del any 1510. l y vltima la de 23. de Octubre 1527. m

k *Re. 19. fol. 32.*

l *Reg. 34. fol. 2.*

m *Re. 33. fol. 40.*

Per la paga del dits ſalaris dels Alcayts eſtauen ordenades moltes altres pragmatiques del Rey Don Pere any 1349. n del Rey Don Alfonſo del any 1416. o y altres. p

n *Re. 19. fol. 20.*

o *Re. 30. fol. 100.*

Tots los dits ſalaris, y ſoldats de dites Alcaydias han rebut augment en virtut de noues prouiſions; de manera que a vuy reban major ſalari, pagador encara de les rẽdes patrimonials, exceptats

p *Re. 32. fo. 13. re. 19. fo. 54 reg. 10. fol. 115.*

exceptats los de Perpinya, Salçes, y Opol, quel reban de las plaças, y assiẽtos dels llibres de sa Magestat, y sou de la gent de guerra. Aixi mateix les plaçes antigues dels castells son mudades en differẽts reformes, en la primera ja del temps dels Reys Don Pere, Marti, y Alfonso se reuocaren, en particular del castell de Perpinya les plaçes, y officis de Faroner de mestre del Rech, de la guarda dels pagos, è conills, é altres besties saluatges, y aixi be lo offici de Hortolà del ort del Rey era en dit castell, com apar en diferents prouisions, [a] desde dita reforma anaren en augment les plaçes, y serueys dels dits castells, fins a venir a tenir lo de Perpinya de presidi ordiri mes de setcents homens, set companyes ab son Sargento major, Tinent, y demes officials, y ministrels del sou, y seruey de guerra, lo que durà fins lo any 1609. a 22. de Iuliol ques feu la reforma general per tots los presidis de Espanya, que baix se fara mensio.

a *Re. 11. fol. 46.*

Tots los dits Alcayts en tots los actes de pau, y guerra, y justicia ciuil, y criminal estauan subjectes abans la ereccio de la Capitania General, com dalt està prouat als officials Reyals, Loctinent General, als Gouernadors, Procuradors, y demes justicies, com a par de tantes prouisions registrades en dits Archius, en particular del patrimoni Reyal de Rossello, y Cerdanya quant a les Alcaydies de son districte, com ha constat, y aixi be moltes lleures, y prouisions del Gouernador de Rossello que manaua en molts fets als Alcayts, [b] prouehian Loctinents quant faltauen, [c] feyan prouisions de guerra a la vora de la mar, cõ apar de la prouisio del Rey Don Pere del any 1356. queu comete al Gouernador, [d] moltes prouisions que manauan al Procurador Reyal prouehis los castells de bastiments. [e]

b *Re. 3, fol. 13.*

c *Reg. 6. fol. 172.*

d *Lib. del Vegner fol. 109.*

e *Re. 10. fol. 27.*

Los ordens, y prouisions de guerra se registrauã als registres del patrimoni Reyal, cõ dels demes officials. [f]

f *Re. 24. fol. 185.*

Tantes prouisions del Rey, sobremanar als Alcayts, fassan personal residencia en los castells. [g]

g *Re. 24. fol. 70. reg. 9. fo. 104 reg. 19. fo. 62 reg. 8. fo. 176.*

Los senyals tenian de fer los castells quant tenian ardit, y auis de gẽt enemiga. [h]

h *Re. 24. fo. 25. re. 3. fol. 12.*

Los Alcayts no poden acullir bandejats, processats, ni delats, prouisio del Rey Don Ferrando de 16. de Iuliol 1510. [i] cap. 3.

i *Libre vert.*

La jurisdiccio, poder, y mando de dits Alcayts se trau de la quel Rey los donà en los priuilegis, com a Capitãs tenen la superioritat en tot a sos soldats, y gẽt del castell en coses de pau, y guerra.

Tots los Alcayts, y Castellans de dites Alcaydies han de ser Cathalans, o fills de Cathalans, [k] y aixi se observa, exceptat la Alcaydia del Castell major de Perpinya, per ser vnida ab lo offici de Loctinent de Capita General. A vuy tots los dits Alcayts estan subjectes en ciuil, y criminal al Loctinent de Capita General, y al Capita General, y a sos officials, y ministres.

k *Const. 11. 14. ii. de offi. de Alcayts c. 46. 1399*

§. 2. *Dels titols, y officis de la demes gent de guerra son restats desde la reforma.*

LOs officials, y ministres de guerra de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya son estats differents segons los temps, tant quant al offici, com del titol dels demes se ha donada noticia als §§. precedents, tots ells arnaren rebent augment, y diminucio, mudãr, lleuant, y posant de nou en vn temps vns, y en altre altres. Los que han restat de la reforma general se feu de tota la gent de guerra de Espanya dalt referida, quant en particular de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya son los en ella continuats, so es Capita General ab sou de dos mil ducats, 12. Arcabussers de cauall ab sa trompeta per sa guarda, los quals portã lo guio, y estandart.

Dotse

Dotſe Capitans extraordinaris ſon los que comunament ſe diuhen del batallò, eſtos Capitans anomenan los Capitans Generals, y donan prouiſions particulars ab poder de crear Alferez, Sargento, y demes officials de poder alçar quiſcu companya de 400. homens, ſenyalant a quiſcu lo lloch, y partida de Cathalunya li apar quant ſe li donarà lo orde particular; de manera que ſon dotſa compayes alliſtades, per a que alçen quant conuinga, entretant ſols es la nominacio de Capitans ab ſou viu de deu ducats lo mes, quant tenen la companya lo mateix ſou dels demes Capitans.

Son hi ha mes tots los demes officials, y gent de guerra que aparague a ſa Mageſtat baſtaua tenir en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya a ella ſe podà veurer tots, que jo ſeria prolix ſils tenia de referir, ſols dirè ques ha de aduertir, que ſino es plaça que eſtiga en dita reforma no entra en les prerogatiues de gent de guerra, com ella mateixa diſpoſa.

Capitol X. Del officì, poder, y obligacions de tots los officials de la Capitania General, y demes gent de guerra.

AMes de les obligacions, officì, y poder de tots los officials de la Capitania General, y gent de guerra ſegons diſpoſicions de dret comu, tenen altres particulars ſegons noſtres propries leys.

Primerament totes aquelles que reſultan de las creacios, com la guarda, y cuſtodia dels preſidis, acudir al ſeruey del Rey ab puntualitat en totes les occaſions de guerra, preſtar en lo ingres del officì ſagrament, y homenatge, y moltes altres.

Guardar, y ſeruar les conſtitucions, y altres leys de la terra, y ſegons elles judicar, y proceyr, com apar diſpoſat en la pragmatica del Emperador Don Carles V. *data en Toledo a 8. de Octubre 1525.* [a] ſino es en los caſos executius de guerra que poden proceyr a modo militar, que refereix *Ferrer*, [b] en tots los demes ſegons noſtres leys en quins caſos poden conexer ciuilment entre ſoldats, y prouincials, y quant criminalment, majorment, quant lo Loctinent General es fora del excercit eſtà ja reſolt per noſtres practichs. [c]

Contra prouincials, ni officials Reyals no poden vſar ninguna juriſdiccio, com en particular per los de Perpinya ſe ha fetes moltes prouiſions en lo cap. 16. del priuilegi dit del nou redres del any 1573. altra del any 1587. [d]

Sols tenen la juriſdiccio ab los ſubmeſos, y gent de guerra, [e] y en aquexos ſols en los diſtrictes dels caſtells, y territori, ſi be tenen les captures per los Alguazirs, y Comiſſaris [f] de la Capitania que reſideixen en Perpinya, en qualſeuol part de la Vila, o Ciutat. No poden pendre, ni aſſentar per ſoldats, ſino aquells que faran continua reſidencia en los preſidis. [g]

Eſtan obligats de tenir vnio, y correſpondencia ab la gent de la terra, com apar de la prouiſio del Rey Don Felip *data en Valladolid a 24. de Mars 1573.*

Tots los ſoldats, officials, y gent de guerra han de pagar las impoſicios, y ciſes de les Vniuerſitats, y Vilas de totes quantes vitualles prené, com te concedit quiſcuna Vniuerſitat per priuilegi expres, en particular la Vila de Perpinya, com ſe prouarà baix a ſon lloch. [h]

a *Ferr. 3. p. ob ſer. cap. 115. n. 1.*

b *Fer. en dit c. 115. nu. 4. 8.*

c *Fer. 3. p. c. 116.*

d *Lib. de prouiſ. fol 434. l. nu y.*

e *Fer. p. p. c. 83. fol. 29.*

f *Ferrer cap 115. nu. 11.*

g *Capit. 47. del any 1598*

h *Lib. 4. c. 25 § 6*

Capitol XI. De les coſes prohibides als officials, y gent de guerra.

REgularment tots los officials, y gent de guerra tenen prohibides

des

des totes les coſes, ſino ſols aquelles que per eſpecial gracia ſels concedeixen, com les demes toquen als officials ordinaris, les concedides ſon ſegons las comiſſions, y priuilegis com dalt eſtà referit, y de les que de ells podian reſultar expreſſament en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya tenen prohibides les ſeguents.

No poden fer pendre, o comprar als Prouincials per forſa lo blat, o altra vitualla los reſta, ſino vendrer las com los altres en les plaçes, prouiſio *data en Valladolid a 4. de Agoſt* 1544.

Quant aniran ſoldats per la terra ab Comiſſaris, o ſens ells per ſeguir malfactors, ahont hi aura hoſtals no pugan eſſer apoſentats en caſes de particulars,[a] fou ordenat Per lo Rey Don Felip any 1564.

En temps de guerra tambe no deuhen eſſer apoſentats en caſes de particulars, ſino es que ſa Mageſtat no tinga lo comodo, y en tal cas ques ajan de apoſentar en caſa de priuades perſones, no ſels puga obligar donar ſino lo apoſento, que es la tercera, o mitat de la caſa, conforme la perſona, y que no ſian tinguts donar los llits, llum, oli, ſal, vinagre, ni ſeruey, ſino ſols la ſola habitacio,[b] com apar en la conſtitucio del Rey Don Felip any 1547.

Acerca los apoſentaments, y quãt als homens de Perpinya quins priuilegis a mes goſan ſe prouarà baix lib. 4. cap. 25. §. 6. a la fi.

No deuhen los Prouincials pagar ſalaris, ni altres coſes als Alcayts, y Capitans de guerra,[c] com fonch ordenat per lo Rey Don Pere any 1363.

No podan tenir los Alcayts als termens dels caſtells, ſino 60. caps de beſtiars, y deuhen pagar los bans, y talas.[d]

No poden pendre vitualles, lenyes, palla, ni altra coſa als portals, ni altra part, ni adzemblas als Prouincials, ſino es pagant primer lo valor de la coſa,[e] Rey Don Iuan any 1470.

No podan pendre ningun dret de beſtiar que paſſe, o paſture per lo terme del caſtell, Ciutat, o Vila, Rey Dõ Iuan any 1470.[f]

Los officials del ſou, y demes gent de guerra han de pagar los arbres, fuſta, o madera prenen dels Prouincials per la artilleria, o altre neceſſitat de la guerra, y aixi be los jornals ſe fan de treballar,[g] y paguen tot lo que pẽdran[h] ſobre los arbres, a quin preu ſe han de vendre al Rey, y com ſe han de plãtar, fonch ordenada vna pragmatica per lo Rey Don Felip del any 1577.[i]

Lo Capita General no pot impoſar vectigals, ni a Franceſos.[k]

No podan los Alcayts, y Capitans acullir bandejats, proceſſats, ni delats en los caſtells, com fonch ordenat per lo Rey Don Iuan any 1470.[l] ab la forma cõ ſe ha de proceyr en dits caſos per los ordinaris. La Vila de Perpinya per dit cas te ja priuilegi contra lo Alcayt del caſtell no puga recullir enqueſtats del Rey Dõ Ferrando de 16. de Iuliol 1510. cap. 3.[m] y abans del Rey Don Iuan del any 1394. en lo qual ſe donaua poder al Veguer, y Balle de Perpinya los pogueſſen anar a capturar en lo mateix caſtell, o circuyt de ell.[n]

Regularment en los caſos de guerra no poden guiar a Prouincials,[o] y en los caſos podan, no rebã ſalari dels guiatges en Perpinya, ſino tant ſolament lo dret de eſcriptura, prouiſio Reyal de 29. de Maig 1535.[p]

Capitol XII. Dels Titols de honor de les ſciencies, y arts lliberals del mon, y quant tingueren principi en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya.

LOs titols de honor ſe alcançan per ſciencios, y arts liberals ſon molts,

a *Conſt. 15. tit. de offi. de Alcayts Fer. 3. p. cap. 380. Cancer to. 3. c. 5. nu. 61.*

b *Conſt. 22. tit. de offi.* d *Alcayts.*

c *Cõſt. 1. ti. de offi. de Alcayts.*

d *Cõſt. 2*

e *Conſt. 3. 13.*

f *Cõſt. 4.*

g *Libre vert me. fol. 635.*

h *Letra nu. 147.*

i *Letra nu. 213.*

k *Ferr. 3. p. cap. 381.*

l *Cõſt. 5. ti. de offi. de Alcayts.*

m *Libre men.*

n *Libre del priuilegi del Balle de Perpin. fol. 133. col. 2.*

o *Ferr. p. p. c. 83. fol. 29.*

p *Lib. de prouiſ. fol. 385. 394.*

molts, y los mijors los de sabiduria, y prudencia, y per senyal titol, y honrra del saber los altres de Doctors, Mestres, Licéciats, y moltes altres en vna, y altre facultat, tots los quals donã tants titols de noblesa, magestat, y honrra, com son les sciencies, y arts. [a]

a *Tiraq. de nobil. c. 7 per tot.*

Tots ells se comensaren a donar cõ a propris, y naturals de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, so es, lo any 1300. en Cathalunya, y lo any 1349. en Rossello, y Cerdanya deles fundacions, è institucions de les primeres Vniuersitats, y Estudis generals ab ygual poder, y prerogatiues de donar, y conferir titols q̃ son los graus, y honrres en les sciencies, y arts que baix se explicaran, ver es que consta de les mateixes pragmatiques de dites fundacions, y segons se troba en Historichs, y actes antichs, ja abans totes les arts, y sciencies se professauã, y auia en cllos Comtats Escoles, y academies publiques, y estudis generals, aõde se ensenyaua la Geometria, Musica, Philosofia moral, de hõde prouenen les Leys, y Iurisprudencia, totes ellas ja foren primer en Espanya, que en Grecia, comẽçades a instituyr per lo Rey Boto, [b] y apres per Quinto Sempri Capità Romà, qui fũdà los Escolas de Huesca en Arago, [c] do totes les quals, y de ses perdues, y restauracions en tẽps dels Romans, y Feniceos escriu *Escolano*, [d] y de la manera que les sciencies vingueren, y entraren en nosaltres, [e] y tots los Estudis, y Escoles antigues. [f] Totes elles no eren ab auctoritat Põtificia, y Reyal, ni que en elles se donassen los titols de honor de graus de Doctors, Mestres, Licenciats, y altres sino sols per la ensenyansa, y erudicio de vna, y altra de les faculcats, y arts.

b *Pujades lib. 1. cap. 16.*

c *Pujades lib. 3. cap. 61.*

d *Escola. lib. 5. c. 23. nu. 1.*

e *Borrel. de reg. cathalo. prest. c. 40. del nu. 130.*

f *Alexã. ab Alex. Semestr. dier. Gẽ. lib. 2. c. 9.*

Lo principi, y origen de les Escoles publiques, y Vniuersitats de Europa en les quals se començaren a conferir los dits graus, y titols de honor fonch lo any 880. com assereixen alguns, o del tẽps començà a Regnar Carlo Magno, cõ escriu *Benedicto*, [g] de les Vniuersitats de Paris, Pauia, Bolonya, y altres si ja nos creu *Borrello*, [h] q̃ de estes primeres se anaren apres instituynt les demes, ab comunicacions, y extensiõs de priuilegis, estatuts, y gouerns de les vnes a les altres de les primeres, de les quals nasqueren les de Leyda, y Perpinya abans que ninguns altres dela Corona, y de les demes de tota Espanya, y moltes de França, è Italia.

g *Benedict. in. Raynal. verb. Regnantias n. 9.*

Abans de dites fundacions jay auia en Cathalunya Rossello, Cerdanya graduats de titols de Mestres, Doctors, y altres seruint tant en los officis, y carrechs Reyals, com en los gouerns de les Vniuersitats, causes publiques, lectures en les Escoles, en particular quant a la facultat Legal, y Canonica ja eren anomenats ab titols de sauis, y perits en drets, com apar del temps dels Comtes de Barcelona que feren los vsatges, [i] y del any 1289. que es la constitucio del Rey D. Alfons II. [k] si be se creu que en dit temps sols se prenia titol de la pericia, y doctrina del vna, o altra facultat, q̃ deuia esser tãbe de sauis, perits, y Mestres en Theologia, Medicina, y en les demes tenint sols acte[n]dencia al saber, y pericia, y no ab grau, y titol com a vuy.

h *Borrel. cap. 40. nu. 48.*

i *Vsat. in dicti ũ in curia da ti ũ tit. de celebra. corts.*

k *Const. 3. tit. de examen de aduo.*

l *Choqui. thesaur. aphoris. pol. libr. 1. c. 11. Benn. de priui. iuris cõsul. enlo prœ. del. nu. 9. Borrel. c. 40. per tot Roman. en las re pub. del mun. lib. 5. de la republi. Christiana c. 14.*

Tots ells gosauã ja de dits titols de honor ab les prerogatiues dels graus tenis conferits en altres Vniuersitats literaries, tãt de França, com Italia. [l]

Lo origen, y principi tingueren les dites de Leyda, y Perpinya fonch q̃ lo Rey D. Iaume II. de Arago conciderant lo grã benefici tenia de redũdar a tota la Corona si fundaua Escoles publiques en ella, cõ estauã en les altres antiquissimes de Europa de propri motiu, ab pragmatica Sanctio *dada a Çaragoça a 4. Nones de Dezembre* 1300. fundá, è instituy la Vniuersitat Literaria, y Estudi general en la Ciutat de Leyda, [m] è apres inmediatament lo Rey Don Pere

m *Borrel. c. 40. nu. 143. ve scrip.*

ab priuilegi particular *dat en Çaragoça a 13. Kalendes. de Abril. 1349.* funda la de la Vila d' Perpinya, [a] y per los demes Reys successors les de Barcelona, y les demes que confereixen dits graus, y titols. Estes fundacions se feren no sols per dits Reys en la potestat Reyal, pero tambe per los Summos Pontifices donant potestat Pontificia quãt ala sagrada Theologia, y Canons ab Bulles particulars asenyaladamẽt quãt ala d' Perpinya, [b] de les de Clement VI. Benet XIII. y Nicolau. Per raho d' les quals gracies restaren instituhides estes Vniuersitats ab tots los requisits de la manera que de dret comu es necessari, y son eregides les demes de Europa, [c] altrament sens les llicencies, y auctoritats Reyals, y Pontificies respectiuament nos poden eregir Vniuersitats, Academies, Collegis, Congregaciõs, Escoles.

a *Camil. Borr. n. 150. en c. 40.*

b *Libre menor de la Vniuersitat de Perpinya fol. 458.*

c *Mest. de Mag. lib 3. ca. 10. del n. 82 Bor. en dit v. 44.*

§. 1. *Quals sian les Sciencies, y Arts que donan titols de honor.*

NOtori es a tots que les sciencies, y arts del mon son del numero de les coses, y bens que donan honrra, y titols de honor. [d]

Estos se alcansan, tant per los graus, y estats de les Escoles, com baix se prouara, com per lo sol saber, lo qual à soles de si gosa de admirables alabanses, honrres, gracies, y prerrogatiues en tots los actes de perfeccio en particular per illustrar, è illuminar als demes, [e] per causar tants beneficis, y fruyts en los mortals, [f] y aixi be grans profits, [g] per constar ab euidencia que sens ell nos poden gouernar, ni conseruar les Republiques, y esser per elles acte necessari, [h] y per tots digne de glories honrres, y estimacions, [i] en particular de gosar del titol de noblesa lo qual es propri del home saui, y prudent, [k] y ab major abono, auentatje, y seguretat adaquells qui per testimoni premi, y retribucio de auer alcançada la sabiduria en vna de les arts, o sciencies son senyalats, y dotats d' particulars graus y titols. Estes honrres, noblesa, titols y graus se alcançan per qualsevol de les sciencies, y arts totes elles son en numero de 7. com arts liberals, so es Gramatica, Logica, Rethorica, Geometria, Musica, Arigmetica, y Astrologia, entre estes son la Theologia, y jũts Prudẽcia, y Phylosophia, si be no son arts sino sciencies com se veura.

d *Aristo. lib. 1. de anima Bernardinus de Busti 2. p de son rosari sermo. 2. y. lite. d. e. f.*

e *Casan. in Cathalo. mũd 10. p. cõcid. 1.*

f *Casan. en dit lloch. cõcid 4.*

g *Casan. concid 6.*

h *Casan. concid. 3.*

i *Casan. concid. 8.*

k *Don Frãcisco Gilabert discurs. 3. fol. 1. num. 21.*

Totes juntes son especulatiues Theoriques, o Practiques vnes, y altres reals, y racionals, les Reals se diuideixen en Methaphisica, o Phisica, la Methaphisica, o inspirada de Deu, com es la Theologia vertadera donada en lo vell, y nou testament, o ab les rahons humanes alcançada.

La Mathematica en quatre parts, Arigmetica, Geometria, Musica, Astronomica.

La Phisica, o natural compren la Medicina Theorica, com se pot veurer en los llibres de Aristotil phisich que tracta del Cel, Mon Generacio, y Corrupcio, Metheoros, Minerals d'ls elemẽts, de anima, y aixi d' les demes.

Quant a la Phylosophia reb les 3. parts moral, natural, racional, de les quals se son formades les sciencies legals, y canoniques quant a tots los actes morals.

Les excellencies, gracies, y prerrogatiues de totes dites sciencies, y arts son moltes, [l] y aixi be les preceden cies de vnes a altres, y les causes de quiscuna, y aixi be titols de elles per quiscuna de les quals se podrian escriurer molts volums.

l *Sant Isidor. l. 5. orig. Casan. 10. p. d' la cõcid. 10 ala. 52.*

§. 2. *Dels Titols de honor se donan en les Escholes so es de Cãceller, Mestre de Escueles, Rector, y Vice Rector.*

TOtes les Vniuersitats del Mon d' institut de les fundaciõs tenẽ poders

poders expreſſos de elegir officials, y miniſtres per lo gouern de elles ſegons les formes de les Vniuerſitats de Tholoſa en França, Bolonya en Italia tenen juriſdiccio de conferir los graus, y demes titols de honor tant de officis com de altres actes de les mateixes Vniuerſitats.

Lo primer, y mes preheminent, y cap de tots es ab titol de Cãceller, en quiſcuna d dites Vniuerſitats, la creacio toca a ſa Mageſtat, sõ officies perpetuo de aprobar, y auctoritzar perſonalment los graus, y titols ſe donan que baix ſe eſpecificaran interpoſant en ells ſa auctoritat Regia, y Pontificia que en aquells actes ſe comeſa conforme les pragmatiques, y eſtatuts de les mateixes Vniuerſitats.

Lo de la Vniuerſitat de Leyda per conſtitucio expreſa del Rey Don Felip del any 1585. a goſa de altre titol de Meſtre de Eſcuela, o Eſcola per lo qual ſe li donà, y atribuy llarga juriſdiccio Ciuil, y Criminal ſobre los officials, y demes Lectors, y Eſtudiants de la mateixa Vniuerſitat ab poder de crear Alguatzir ab vara alta cõ ordinari, Nuncios, Notaris. Vn, y altra officies de gran preheminencia en particular lo de Canceller que denota de ſi lo titol de Aſſeſſor del mateix Rey, y Papa com en nom, y poder, y comiſsio de aquells confereſca los graus, y excerceſca la juriſdiccio. b

Lo ſegon official es ab titol de Rector per lo que li toca regir, gouernar, y adminiſtrar la Vniuerſitat en lo qual offici te lloch de la perſona del Princep, y en dignitat porta auentatje a tots los demes en les Eſcoles, c ſa eleccio, y creacio toca a les mateixes Vniuerſitats ab la forma juriſdiccio, y poder dels eſtatuts, y priuilegis ſon officies ſols conferir los graus de Batchillers, y matricular profeſſors, y Eſtudiants, en los altres graus ſols te la preſencia, per ſon gouern te ſenyalats, y deſtinats cert numero de Concellers, y altres, per actes de abſencia o malaltia acoſtuma tenir Vice Rector ab la mateixa juriſdiccio honrra que al Rector, d com apar dels mateixos eſtatuts, y priuilegis.

d *Boer. de auct. & ordin. gradu. p. p nu. 20.*

§. 4. *Dels Titols, y graus de Doctor, y ſa creaſio, y de les inſignies Doctorals.*

LO Grau, y Titol de Doctor es lo major ques acoſtuma, y pot donar en les Eſcoles en ſciencies, y facultats, com ſon Theologia, Canons Lleys, Medicina, y Philoſophia, y no en les altres Arts liberals ſi be propriament lo titol de Doctor com baix conſtarà es ſols quant ala facultat canonica, y legal que dels altres es lo de Meſtre. e

e *Benn. priuileg. 65. nu. 1.*

Lo titol, y grau de Doctor confereix, y dona dit Canceller ab la forma que quiſcuna Vniuerſitat obſerua precehint lo Eſtudi, y lectura, y demes requiſits dels examens priuats, y publichs ſegons los priuilegis, y eſtatuts de quiſcuna de ells, en ſubſtancia en la aprobacio ha de ſer la major part, y en numero han de ſer fet altra numero menor no pot crear, ni aprobar Doctor ſino es q̃ altra coſa cõſte dels mateixos eſtatuts, y priuilegis. f

f *L. ſiquis Codice de profeſs & medis libro. 10. gloſ. ſing. in l. mag. vbi Bar. cod. tit. canoniſt. inc. ppoſuiſti vbi Abbas n. 8. de proba. Benn. priuileg. 11. nu. 4.*

La forma es ſols ab les paraules de crear los Doctors com abenemerits, y condignes ab aſſentiment, y cõcell dels altres Doctors.

Les inſignies, ſenyals, y blaſons ſe donã ab los quals ſe li cõfereixen totes les prerrogatiues, priuilegis ſon moltes primerament vn llibre tancat, y vbert ab lo qual ſe dona la poceſsio de la proprietat de la facultat ſe agradua ab poder de enſenyarla, é interpretarla, g y cõ al Juriſta la proprietat de la juſticia qui es la Reyna dl Mõ. h

g *Homo Dei cõſ. 13. nu. 5.*

h *Homo Dei cõſ. 23. nu. 5.*

2. Vn Anell ab lo qual ſe demoſtra auerſe contractat matrimoni entre ell, y la facultat ſe gradua, i y de aqui los Doctors encara que Eccleſiaſtichs

i *Caſan. p. 10. con. cid. 30.*

a *Conſt. 2. 3. tit. de ſtudis general.*

b *Bennio priuileg. 11. nu. 2.*

c *Bennio p. 19. p. p. num. 3.*

siastichs portan anells per la insignia tenen conferida. [a]

3. Lo Barret, o sombrero ab diadema, o floch en senyal de victoria, y corona que obtenen los Doctors en la palestra literaria. [b]

4. Lo osculo, bes, o abras senyal de la pau ha de seruar en la facultat.

5. La benedictio per demostrar que en premi de ses virtuts reportaria de Deu per sos actes benediccio.

6. La Cathreda per lo poder, y facultat de ensenyar, è interpretar, y de aqui lo titol de Doctor a *Docendo.*

7. En algunes Vniuersitats se sol donar Zona, o sinta en senyal de premi per la victoria, y en altres spasa y espuela dorada de aqui escriu *Espectulador* [c] quels Doctors, y Advocats poden portar la sinta dorada, y vestes talars, togas, y demes insignies de honrra, y magnificencies. [d]

Totes estes insignies, [e] no estan obligats los Doctors sempre vsarles sino quãt volen, y en qualsevol lloch encara que sia devant del Rey. [f]

De aqui està introduyt per totes les parts de Europa quels Doctors, o Mestres van ab robes talars sens espasa per senyal, y demostracio quel titol, è insignies son totes de lletres, y no de armes, com los Cauallers portar espasa per esser la insignia sels dona en la armatura, cõ se prouara baix a son propri lloch lib. 5.

Totes les vestiduras aportã, ames han de ser molt decents tant honestes de color negre, y fora rota vanitat com per ella degan donar clara demostracio de la saviesa, prudencia, y talent per exemple, y ensenyansa que son persones destinades, y senyalades per lo gouern politich different del Militar, y Bellich als quals es propri los vestits de gala, y colors, com baix se prouara lib. 5.

§. 4 *Dels Titols, y grans dels Mestres.*

LO titol, y gaut de Mestre es general de tots aquells que ensenã empero lo qui gosà les prerrogatiues son sols en dos maneres la vna de aquell, qui ligen en les Escoles, y Vniuersitats aprobades precehint oppositio, y examen segons los estatuts de quiscuna Vniuersitat los quals sols retenen lo titol de Mestres lo temps ligen. La altra mes propri, y excelent es de aquells que apres de auer estudiat, legit, y Cursat sols confereix, y dona grau, y titol de Mestre, y aquest te encara que no lija per titol de honrra gosant les prerrogatiues de Doctor, qui son los graduats en Theologia, Medecina, Arts, Phylosophia.

Aquest titol de Mestrat donan tambe les Religions en particular la nobilissima Guzmana de Sant Domingo, y aixi be de Presentats, y altres segons la Regla, è institut, lo mateix es de moltes altres Religions.

§. 5. *Dels titols, y grau de Licenciats.*

LO titol, y grau de Licenciat nos acostuma donar separat en nostres Vniuersitats sols en les de Castella, y altres parts esta en obseruansa ab la forma que refereix *Gomez,* [g] *y Guido Pape*, aquest titol se dona de dos maneres la vna es de aquells que simplament se licencian per pujar despres al examen publich per pendre lo titol, è insignies de Doctor, la altra es ques dona en los mateixos Collegis aprobant, y licenciant per tots los actes que està aprobat lo Doctor sens conferirli lo titol, è insignies Doctorals, [h] en aquest cas lo Licenciat en lo demes actes de aduoca es agut per Doctor, [i] y aixi se veu obseruat en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya ahont se reben ygualmẽt los dits Licenciats ab titols de aprobats en totes les hõrres, y actes cõ los Doctors, cõ apar en les cõstituciõs de Cathalunya, [k] exceptats en les Vniuersitats q̃ tenen especial priuilegi en contrari com se dira al §. seguent dels Batchillers.

a *Petrus Leznaz der de Doctor. p. 1. q. 3. Bennius de privil. leg. juris conf. priuileg. 37*

b *Leoni. C. d arbolers lib. 10. signo. d cap. 23. num. 5.*

c *Especulator de aduocato in § sequitur.*

d *L. final. C. de postulan. Bennio priuil. leg. 11. n. 12.*

e *Casan. p. 10. concide. 36. Bennio p. 11. n. 10 Cardinal in cler. 2. de Mag. Alex. de precedencia n. 34.*

f *Bart. in L. oni. C. de honor. vehi lib. 11. al qual segueix Casa p. 10. cõsid. 37*

g *Ludo. Gomez. in reg. de de ãnal. posf. q 36. Ben. 3. p. in prin. n. 12 Guido Pape decisio.* 390.

h *Benn. 3. par. in prin. nu.* 10.

i *Bennio 3. par. in prin. nu.* 11. 12. 13

k *Const. 5. 7. tit. de examen de aduoca.*

§. Dels Titols, y graus de Bachiller, Professors, y Estudiants.

LO Titol de Bachiller es lo mes infim se confereix, y dona per lo Rector de concell dels examinants: en totes les sciencies, y arts segons les formes dels priuilegis, y estatuts de quilcuna Vniuersitat, de si te aprobacio per judicar, y aduocar, y licencia per promoure als altres graus majors exceptat en les Ciutats, y Vilas que tenen especials priuilegis que en elles no poden esser admesos si no Doctors, en les demes son yguals ab los Doctors, de la mateixa manera aduocan, y entran en los gouerns de, moltes Vniuersitats per bras major esta ygualitat se deu fundar per lo que lo titol de Bachiller es ygual ab lo de Licenciat, [a] y aixi se pot pendre la constitucio [b] de Cathalunya, en la paraula *aprobat* de manera que son titol, y grau ja es de honor major ment com apar del que escriuhen los Doctors que quant lo Bachiller se anomenas Doctor no faria perço la gracia surrepticia, [c] tres casos empero trobo segons nostres propries lleys, y obseruansa en los quals los Bachillers son de menor poder, condicio, y estat quels Doctors: lo primer es que en causes Criminals no poden fer sentencia, sino es ab vot de Doctor. Lo segon en les Ciuils sentencies dels Bachillers nos poden executar, en causes menors prestada caucio, no obstant la aprobacio sino es sian proferides de vot de graduat, y Doctor. [d] Lo tercer que resulta dels dos precedents que no gosan les prerogatiues, y priuilegis Militars com los Doctors, segons se veu obseruat, y està fundat en Dret. [e]

Los Professors son aquells que interpretan, y cursan en les facultas diuines, y humanes sagrada Theologia, Canonica, y Legal. [f]

Los Estudiants son los demes Cursants en dites Vniuersitats, tant los Professors, com los Estudiants sols gosan los priuilegis, y prerogatiues de les Vniuersitats si son en elles matriculats de aquest estat, y titol se promou als demes ab les matricules, y examinacions com ha athletes. [g]

§. VII. Dels Titols, Blasons, Prerogatiues, y Priuilegis comuns, y generals a tots los dits titols de les Sciencies, y Arts.

LA primera prerrogatiua es quel titol, y grau de Doctor es de dignitat, [h] han de ser honrrats pera tots y en particular per los Presidets, Gouernadors, Magistrats Iurges, y altres officials en los tribunals donant los assientos, y fent los cubrir, [i] poden usar, y anar ab grandesa ab Cotches, y Carrolles en qualseuol part encara que sia deuant del Rey. [k]

Entre los mateixos graus, y titols, hi a precedencies segons les facultats los primers llochs, y honrres gosan los graduats en Theologia per raho del subjecte mes noble. [l] Lo segon Doctors en Canons. Lo tercer en Lleys, si be auuy com los Doctors en Canons, y Lleys sian vn Collegi nos dona la precedencia segons lo grau, en Canons, o Lleys sino de la antiguedat en lo Collegi, y aixi se acostuma, [m] Lo quartlloch Doctors en Medicina. Lo quint en Arts quant en los Doctors graduats en la mateixa facultat sino consta de la costuma se ha de recorrer a dret comu, y considerar les circunstàcies de antiguedat, noblesa, y altres que refereix *Bennio*, [n] per donar la precedencia se deu a quisca.

Lo Canceller com a cap de Collegi es de grã preheminẽcia precedeix al Rector, y lo Rector als Doctors, Mestres, Licenciats, y altres tots son honrrats, y estimats en totes les Ciutats, y Viles en gran manera com apar en la Ciutat de Leyda que Rector te lloch entre los mateixos Paers, y Iurats, en la Vila de Perpinya no sols es hõrrat lo Rector en los actes publics, pero tambe los quiu son estats

a *Benn. 3.p.n.13*
b *Const. 5.tit. de examen de aduo.*
c *Bal. in l.1.n 24. ff.de fol. matri. Bennio 3.p.n.13.*
d *Const. 12.tit.de execu io de sentẽ.*
e *Guido Pape dec. 390. ersbi add.*
f *Aurbẽ. bartol. C ne filius pro patre, y aqui Bal. folice, y altres Ben. al. proẽ. n.8. priueleg.65 num.1. gl.neminẽ. Co de aduo. diuer. jud. Ben. 3. p. in prin. num.9.*
g *Benn. 3.p. del nu. 20. Boer. dẽ auctor et ordin. grad.del nu.27. a la fin.88*
h *Capit. quanto. C.fin ex. de mag. Tiraq. dẽ de nobil. c.28.n.2 viuius commu. opin.197 n.1.Ben. priu.62. Fontan. de pact. nup.glos. 1.clau.3. num.28. Mestri. de Magi.3.c.10 n.90.*
i *Leg.fin. vbi.glo. C.de aduo diuers. jud.alcia tus dẽ preceden. n. 27. Bẽn. p.59.per tot.*
k *Benn. 3.par. al prin.Casan p.10 de la concid.28.*
l *Abbas inc.fi cleric i n.3. de judi.*
m *KL.vni. C.de honor.veh. alciat.de precedẽ. num.29.*
n *Bennio*

qui tenen poder de assentarse entre los Nobles, com apar en los estatuts, y priuilegis de sa Vniuersitat ja del any 1400.

a §. 2. *tit. de maior & obedien.*

Los Doctors, Mestres, Licenciats, aixi be tenè lo assiento en los llochs, y banchs dels Nobles.[a]

b *Gemi. in c. acollationed appel li. 6. Bal. in præm. de tre. col. 3. Belog in auth. habita nu. 363. C. ne fil. pro pa. Benn. p. 19. n. 4*

No sols lo Canceller, y Rector, pero los Doctors quant estan en actes de Collegi, o Estudi, tenen la precedencia a qualsevols altres, encara que sia lo mateix Bisbe.[b]

Tots los sobredits titols del major al menor estudiant generalment gosan de totes les prerogatiues, y priuilegis de les Vniuersitats, en particular de aquellas ahont han rebut lo titol, ver es que ab differencia, per quant lo temps estan professant en dites Escholes, sia ensenyant, estudiant, o per altre acte, observant les formes dels estatuts, y recriptes deles mateixes Vniuersitats, gosan de moltes mes prerogatiues que quant son fora delles, en ses cases sens animo, ni causa, de tornar, que quant hi es encara que estigan fora, y sia per guerra, pesta, malaltia, o altra justa causa, son com si fossen presents.[d]

d *Hostiē. Ioā. Andreas Imol. in c. tuæ n. 3. Abbas n. 4. d cler. non resi- dem Felina. in c. fin. in prin. limit. de magist. Benn. de priuileg. iurisdō- fult. al præm. n. 18.*

Los majors, y demes priuilegis, y prerogatiues son expressamēt en les mateixes pragmatiques, en particular de les dites Vniuersitats de Leyda, y Perpinya, y altres en les quals hi ha expresses clausules que gosen totes les de les Vniuersitats de Tholosa, y Bolonya en general. A mes assenyaladament que no pugan esser capturats, detinguts, penyorats, o marcats, ni en persona, ni en bens per ningun deute ciuil, o criminal, venint, estant, o tornant, encara que fos cōtractat, o perpetrat abans de anar al estudi, sia Mestre, Doctor, o Estudiant, o Criat, o Familiar, o continuo Domestich, Capella, o Laych, o com llargament aqui se contè.

No poden esser capturats per leues crims, y delictes en lo estudi, per les quals nos pot imposar pena de mort, o mutilacio de membre, si poden donar fermanças de comparexer deuant lo Iutge, no obstant contraria consuetut, y obseruansa.

No poden esser compellits a anar a excercits, host, o caualcada Real, o vehinal, ni a sometent, ni altre acte, ni enuiar ningu en son lloch.

En les cases de ells nos pot ser per los officials Reyals serca ni escorcoll de algun delinquent ques diga esser amagat, sino es que meresca mort natural, o mutilacio de membre, ja que nos fos recullit publicament seguint los officials Reyals, y en tal cas lo official ab poca companya a de ser lo escorcoll, y sens lesio de la casa, y habitans en ella.

Dins lo districte de les cases senyalades per habitar, o del Estudi ningu no pot mouer brega, ni batalla, ni fer als dits alguna violencia, ni desembaynar armes contra dells, altrament incorran en les penes aqui posades, q̄ arriban a perdrer la vida si causara aluorot, o escandol congregant multitut de Poble.

No sels puga fer ningun dany fora dits llochs, y llimits ab les penes aqui posades.

Tots los dits estudis estan baix la proteccio del Rey, y son especialmēt guiats; de manera que si qualsevol persona ab aguayt, nafrarà, assotarà, o matarà en persona, y bens sian posats del tot a la voluntat del Rey, y com llargament aqui se conté. Les penes apposades contra dels qui contrafaran a dits priuilegis, nos poden per ningun official remetre sens especial llicencia del Rey, y si fugen, y no seran trobats dins tres mesos, dels bens paguen lo ban, y pena com aqui se contè.

No podan esser conuinguts per causes ciuils, ni criminals, sian Capellans, o Laychs (en los casos, empero noy ha pena de mort, ni abcisio de membre) sino es deuant vn dels tres Iutges voldrā, so es a la Cort del Bisbe, o

be, o Rector, exceptats los bans, y penes pecuniaries. Eſt cas quant a la Vniuerſitat de Leyda eſtà reuocat per la total jurisdiccio priuatiua ſe concedi nouament al Meſtre de Eſcuelas, com dalt eſtà declarat.

Si los dits ſeran trobats en maleficis, o ab armes dins, o fora los llimits de la Vniuerſitat ſiã punits, ſols ab la forma aqui apoſada, y las armas las pugan lleuar los officials Reyals.

No pagan lleuda, ni peatge, ni altre exactio de qualſeuol coſa aportaran, ſi ſe eſdeuè cas la tingan de vẽdre, ni tampoch lo Mercader los portarà llibres, o pergamins per vendre.

Ni pagan lleuda, ni altra dret de permutas, o baratas de blat, vi, oli, y altres, ſi nou fan per mercaderia, ſino per neceſſitats. Qualſeuol Mercader que arribarà en dites Vniuerſitats a cauſa deixar diners als dits, no puga eſſer compellit de anar en excercit, caualcada, ſomatent, ſia Reyal, o vehinal, y de ſinch anys no dega pagar de ſesmercaderies, ſino es mitja lleuda, y aixi de altres drets.

Poden anar qualſeuols perſones à eſtudiar, o llegir encara que ſien de nostres enemigues del Rey, ſino es que ſian ſuſpectes, y en tal cas ſe li done temps competent pera tornarſen, y aixi de la terra.

Quant a les injuries, danys, y agrauis a ells donats, o ſi ſon moleſtats contra las conceſſions, exempcions, llibertats, immunitats, y priuilegis tenen particulars Iurges, Delegats, o Conſeruadors Apoſtolichs contra qualſeuols perſones Seculars, y Eccleſiaſtichs, com conſta en les Bulles Apoſtoliques, en particular de la Vniuerſitat de Perpinya la del Papa Benet, y altres. [a] Las quals conſeruacions no ſon may reuocades, com ſian confirmades per lo Concili de Trento. [b]

Los Capellans, Seculars, o Regulars que profeſſaran en dites Vniuerſitats, no ſols de dret comu, en particular en las facultats de Canons, [c] y Sagrada Theologa, [d] pero tambe per Bullas particulars poden per expreſſa diſpenſa licitament en abſencia rebre los fruyts, reddits, emolumẽts, y prouents de tots los beneficis que obtindran en qualſeuol Eſgleſia, o Moneſtir, encara que ſian Metropolitanas, y Cathedrals, Canonicats, Prebendas, o altres qualſeuols, encara que tingan cura de Animes per lo temps del eſtudi. Quant a la Vniuerſitat de Perpinya eſtan diſpenſats ſet anys, com apar ab altra Bulla de Benet, regiſtrada en dits actes.

A mes de dits priuilegis, y prerogatiues que expreſſament eſtan expreſſats en dits reſcriptes, goſan de molts altres Chalendats en los eſtatuts de quiſcuna Vniuerſitat, que per ſer tants, y differents me ha aparegut a ells referirme, puix facilment los podra quiſcu veurer, y valerſen donant per conſtant que tenen lo mateix valor, y força quels altres dalt expreſſats, per quant les mateixes pragmatiques donan à ditas ordinations, y eſtatues força, y valor reuocant reſcriptes, conſuetuts en contrari.

Los altres priuilegis que goſan de dret comu, ſegons las diſpoſicions de la *Authentica habita*, [e] y altres drets ciuils, y Canonich, recopilan los Eſcriptors, en particular Rebuffo, [f] y altres.

Per tots los quals hi ha vna prerogatiua general, que fera comparacio de ells, com a profeſſors, y reſidints en les Vniuerſitats ſiã Doctors, Meſtres, Licenciats, Eſtudiants, o altres prefereixen a tots los altres, encara que tingan lo mateix grau; [g] de manera que a mes de la hõrra, y precedencia goſan de dits priuilegis que no goſan los altres, aixi be los Doctors dels altres titols, y prerogatiues que goſan los demes fora les Eſcholes que ſon los ſeguents.

[a] *Lib. de eſtatuts de la Vniuerſ. fol.*

[b] *Cõcil. de Trẽto ſeſſ. 14. cap. 5.*

[c] *Ardia. in c. 2. de priuileg. lib. 6. Butriusin c. ð cetero nu. 4. de clericis non reſiden. & alij relati per Benn. de priuileg. turiſcon. priuileg. 15. n. 1. 2*

[d] *Ca. ſin. ð magiſ. Concil. Triden. ſeſſ. 5. c. 1 in fine de reform.*

[e] *Auth. habita C. ne filius pro pat.*

[f] *Rebuf. en sõ particular tract. de priuileg. Eſchol. y altres.*

[g] *Tots los Eſcriptors in c. clerici de iudi. & inl. cũ quid. ff. ſi certũ petatus Benn. al prem. n. 4. 5.*

a *Bonn. de priuil. inuisco. Fontan. claus. 3. glos. 1. nu. 1.*

§. 8. *Dels priuilegis, gracies, y prerogatiues particulars dels Doctors, assenyaladament en les facultats Canonica, y Legal.*

DEls priuilegis, y prerogatiues particulars dels Doctors a soles, hi ha impressos copiosissims llibres, en particular dels Doctors en leys, [a] dels quals sols referirè algunes succintament, qui mes copiosos los voldra veurer, podra acudir als Escriptors de dret comu.

b *Casa. 3. p. concide. 7.*

c *Ca. ex literis d constitu. Alexandri. li 3 c. 10. n. 92. Bē. pri. 10.*

Lo primer, y de mes estima, es que les animes dels Doctors, en particular dels graduats en les sciencies Canonicas, y Legals son collocades en lo Cel en lo orde, y chor dels Cherubins, en lo qual entrā tambe los Cardenals, Patriarcas, y Priuats supremos dels Reys, per lo que administran, y guian la Iusticia, vn dels principals atributs de Deu posats alli en rerribucio, y premi contemplant la diuina sciēcia Canonica, y Legal per la qual tot lo mon es illuminat. [b]

d *Guido Pape q. 388. Bē. pri. 95.*

En esta vida ells, y los demes Doctors en totes les sciencies, y arts constituexen Collegi licit, y aprouat, ahōc poden ordenar, y fer estatuts, priuar altres del Collegi, aplegarse, y juntarse sens llicencia de official Reyal, y aixi be exercir les demes coses conservēts al gouern de la Vniuersitat. [c] No poden esser conuingnts, ni condemnats en judici, sino en quant poden pagar, lleuat nols falte lo necessari. [d] La ley final [e] que dispossa, quel que no te bēs ha de ser punit en persona, no procheix en lo Doctor, o Iutge per raho de la dignitat. [f] Lo Doctor per culpa graue comdemnat deu ser degradat, en respecte de lleuarli les insignies se li donaren quant se li conferi lo grau. [g] Aquest priuilegi no es rebut en Espanya. Sō exēpts

e *ff. de in ius voc. l.*

f *Bolog. in Auth. habitan. 58. Ben. prim. 50*

g *L. omnes § preterea C. de Epis. & cler. Bē. p. 44.*

h *Guido Pape q. 388.*

i *Fabro de dic. de fini. 10. Bē. p. 49*

ells, mullers, y fills de tota contribucio, y carrechs ciuils, y publichs. No poden esser capturats per deutes ciuils. [i] No poden forsats esser portats a la cort, y lo official qui contrafarà per so pot ser Syndicat. [k] No han de ser carcerats per tots delictes, sino es que sian molt indiciats per lo que contra de ells se ha de proceyr ab different manera. [l] Doctor suspecte de delicte leue no pot esser carcerat, ans sa causa se ha de tractar, y decidir fora los carcers ab caucio, encara que sia juratoria. [m] Lo Doctor se asseenta ab lo Iutge, en lloch empero mes inferior. [n] Deuhen esser desliurats en molts casos ab sola caucio juratoria, sino poden prestar altra. [o] Los salaris, y remuneracions continuas se deuhen a tots temps, y aixi be en los intermedis de guerra, peste, malalties. [p] Los salaris dels Aduocats se deuhen per sols pacte, encara que de dret ciuil lo pacte sol, y nu no produesca accio. [q] Podan licitament rebre salaris sens reuolucio de llibres, [r] auent empero estudiat abans. Aduocats conduyts per cert salari fora la Ciutat, a mes deuhen cobrar los gastos, y despeses. [s] Las accions, y salaris dels Doctors morts passan als hereters. [t] Los salaris nos poden emparar, ni sequestrar. [u] Los salaris no admetan compensācio ab altre deute. [x] Los actes, è instruments dels salaris, y remuneracions dels Doctors se presuman anteriors, y primers, y mes priuilegiats q̄ de les altres obligacions. [y] Poden compellir als Ciutadans, o altres de les Viles ahont habitan los lloguen casos, y no poden esser compellits de aixir de elles encara que los senyors, y amos tingan necessitat per sos vsos propris. [z] Nos pot edificar cerca les cases dels Doctors sis danya a la claror de les cases. [a] Los Doctors poden expellir lo ferrer, o altre official li està cerca de sa casa. [b] No poden esser compellits administrar tudeles, ni cures. [c] No poden

k *Berart c. 16. nu. 14.*

l *Berart. c. 17. n. 110.*

m *n. 113 116.*

n *n. 116.*

o *Ben. p. 49. n. 2.*

p *Ben. p. 5. 9. 22.*

q *L. vni. C. d suff. Bē. p. 73.*

r *Ben. p. 74.*

s *Pri. 75*

t *L. diē functoff. d offi. assess. Ben. p. 22. 76.*

u *Benn. p. 3. 4.*

x *Bē. p. 4*

y *L. 1. & ibi Ripa n. 139. ff. soluto matrim.*

z *Marc. deci. 635*

a *Bē. p. 7.*

b *Pri. 69*

c *L. fed & repro bari §. amplius d excus. tutor. Bē. p. 12.*

poden eſſer cridats en judici per los eſtudiants ſens venia. [a] No poden fer repreſalias contra Doctor, ni familia. [b] Los teſtimonis dels Doctors tenen mes fe en judici quels dels altres. [c] Lo Aduocat en molts caſos pot teſtificar per lo clientulo. [d] Los Doctors, Aduocats, Confeſſors, o Iurges no eſtã obligats a reuelar per monitori de excomunicacions lo que la part los aura comunicat. [e] Baſta lo teſtimoni de vn ſol Doctor ſobre la pericia del Eſtudiant. [f] Al Doctor ſe creu que teſtifica, o afirma de la conſuetut. [g] En totes les dignitats, beneficis, y officis Eccleſiaſtichs han de ſer preferits los Doctors, y als demes los Canoniſtas, y tãbe als Theolechs. [h] En les cauſes, collacions, pluralitats de beneficis, y altres facilment ſon diſpenſats. [i] Per officis, beneficis, ni ordens no deuhen eſſer examinats. [k] En tots caſos les preſumpcions ſe han de pendre en fauor, per excluyr culpa ab ells. [l] Lo Doctor ſempre ſe preſum perit, y quant es reſtituyt com ha menor. [m] Deuhen eſſer mes benignament punits. [n] No poden eſſer caſtigats ab eſpecies de penes vils, com de forca, y altres com conſtarà baix. Lo Doctor no incorr pena de eſtatut que ningu puga ajudar a Bannits. [o] La injuria feta al Doctor, y Aduocat ſe puneix, com a tros tant per raho del fet, com de la qualitat de la perſona. [p] Per la injuria feta al Doctor, pot ſer inſtancia qualſeuol, com ſia accio popular. [q] En cauſes ciuils, y criminals facilment deuhen eſſer diſpenſats. [r] Los fills de Doctors may preſuman eſſer naturals, y excluheixen lo ſubſtitut cridat ab condicio de excluyts los legitims. [s] Goſan lo priuilegi de la *l. ad egregias perſonas*, [t] que es ques ha de anar pendre lo teſtimoni de ells en ſas caſes. [u] En les Prelatures han de ſer preferits los Canoniſtas als Theolechs. [x] La diſpoſicio de la *l. Centurio*, y competeix als Doctors. Los Doctors prefereixen a tenir los actes, è inſtruments a qualſeuols altres. [z] Aduocats deffenſant juſta cauſa, quant los es licit en conciẽcia enganyar lo aduerſari. [a] Los es licit en dies de feſta eſtudiar. [b] Poden interpretar la lley, o cas de ſa facultat duptos. [c] Quant noy ha lley, ni Canon la ſentencia del Doctor ſe ha de ſeruar com a ley. [d] Lo concell, y opinio de Doctor excuſa en molts caſos a la part de eſſer condemnada en deſpeſes, y lo Iurge de ſer Syndicat. [e] Los Doctors qui depoſan ſobre lo que diſpoſauan los actes, ques prouan perduts, prouam com ſi lo acte hi fos, [f] lo qual priuilegi competeix tambe als Notaris inſignes. Lo Pare pot donar al fill Doctor, per cauſa de eſtudi, encara que la donacio entre Pare, y fill ſia prohibida de dret. [g] La donacio feta algu ſi eſtudia, no la pot alcançar que no ſia graduat. [h] Lo Legat per libres es priuilegiat. Lo Legat incert deixat al Doctor val, ſi es per cauſa de eſtudi. [k] Lo Doctor no confereix ab ſos Germans los libres en la ſucceſsio del Pare quels auia comprats, ni lo que per ell auia goſtat als eſtudits ſe computa en la legitima. [l] Lo qui eſtà obligat a cõferir deu la mateixa coſa, y no pot eſcuſarſe preſtant la eſtimacio lo que es different al Doctor quant als libres, y demes coſes te de conferir. [m] Ni lo fill de Doctor deu conferir lo *peculi quaſi caſtrenſe*, encara que eſtiga baix de poteſtat de Pare. [n] Lo Pare no te vs de fruyt al *peculi quaſi caſtrenſe* del fill Doctor. [o] Pot lo fill Doctor intentar accio contra del Pare, lo que als altres es prohibit. [p] Pot teſtar de ſon *peculi*, encara que eſtiga baix poteſtat de Pare. [q] Lo eſtat de Doctor es de Noble, en tant que ſi la Comteſa caſa ab ell, no caſa ab indigne. [r]

Altres priuilegis competeixen als Doctors, a imitacio dels ſoldats, Militars, y Caualliers, y en particular

a *L. generaliter ff. de in ius vocã.* Ben. p. 17
b *Auth. habita* Ben. p. 21
c Ben. p. 53.
d *Putens conſ. 56. lib. 3* Bẽ. p. 53. n. 4
e Ben. p. 53. n. 6.
f *c. 1. cũ glo. 12. q. 1.* Ben. p. 20.
g *Cuma. conſ. 57.* Ben. p. 81
h Ben. p. 24. 25. 26. *fins* 36.
i *c. poſtulaſti de reſcript.* Bẽ. p. 32.
k *Can. de Petr. 43. diſtinct.* Ben. p. 31
l Ben. 40
m Ben. p. 78.
n Ben. p. 41.
o Ben. p. 46.
p Ben. p. 47.
q Ben. p. 48.
r Bẽ. p. 51
s Bẽ. p. 63
t *ff. de iur. iurando.*
u Ben. p. 66.
x Ben. p. 25.
y *ff. de vulg.* Bẽ. pri. 67.
z Ben. p. 68.
a *Couar. prac. qq. c. 2.* Ben. pri. 72.
b *S. Thomas 2. 2. q. 41. artic. vlt.* Bẽ. p. 77.
c Ben. p. 79.
d *c. 1. de decimis* Felin. in c. 1. n. 54. *de conſt.*
e Bẽ. p. 82
f Bẽ. p. 83
g Ben. p. 84.
h Ben. p. 85.
i Bẽ. p. 86
k Ben. p. 87.
l Ben. p. 88.
m Ben. p. 89.
n Ben. p. 91.
o Bẽ. p. 91.
p Ben. p. 92.
q Ben. p. 93.
r *Fonta. de pac. nup. p. 2. clauſ. 5. gloſ. 1. p. 1. n. 98.*

a *L. aduocati C. d aduoc. diuer. iud.*

b *Glo. in l. miles & ibi DD. ff. de re iudicata Benn. pri. 38.*

c *Mier. colla. 6. reg. Pet. 3. in cur. y Perpi. colla. 6. in cur. montis c. 17. n. 1. Fontan. n. 27.*

d *Cancer to. 3. c. 3. n. 251.*

e *Fabro desse. 10. d dig. C.*

f *De la l. fin. C. de palat. sacr. lar. lib. 12.*

g *Fonta. num. 26. clauf. 3. glos. 1.*

h *Meno. de arbit. iud. casu 394. nu. 74. Ben. p. 45.*

i *Parens de syndi. in verb. Doctor, y altres per Ben. pri. 39.*

cular als de la facultat Canica, y Legal.

En la creacio quant a les insignies, vns pera lletres, altres per armes, y Caualleria son ygualats quant al titol de esser tots Militars dels soldats, y Cauallers ja dalt està prouat, y baix mes clar se veura.

Quant als Doctors, y Aduocats en particular de la facultat Legal es expressa, la constitucio del Emperador Leo, * de la qual comunament esta rebut quels Doctors en particular en Leys, y Canons, gosan tots los priuilegis Militars. b

De aqui en los llochs, dels gouerns de les Ciutats, y Viles de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya son del estat enseculats, y seruexen los officis ygualmẽt ab los Cauallers, y Ciutadans, y Burgesos honrrats. c

En tant que baix los priuilegis que disposan de Militars, com en les bolses dels officis de les Vniuersitats no sien enseculats Militars, o Cauallers comprenen tambe los Doctors en Leys, tant per esser Militars, com esta dit, com tambè per altres rahons que refereix *Cancer.* P

Per eixas causes tots los concells, y rotas del Mon, Espanya, França, Italia, Saboya, * y les demes, y aixi be la de Cathalunya sempre succeheix cas, declara que los priuilegis dels Militars competeixen tambe als dits Doctors, com baix mes clar se prouarà. f De aqui jas te per cas rebut que los priuilegis que competeixen als Cauallers, y Ciutadans, y Burgesos honrrats que baix se especificarà al lib. 4. tant de dret comu, com per especials priuilegis, competeixen tãbe als Doctors en Leys, y Medicina; g de manera que los dits Doctors quãt a ley general, ni especial de Cathalunya, y Comtats no gosan ningun priuilegi, tots los que a ells competeixen son de dret comu, segons disposicions de les mateixes Leys, anomenats priuilegis enclosos en lo cos del dret que tenen llarga extensio. A mes gosan a imitacio, y semblansa dels Militars, en particular de la milicia armada, que com a ells no son prohibides les armes, ni vs de aquelles, aixi mateix als Doctors. h Aixi com los soldats no poden esser atormentats per indicis, aixi los Doctors, encara quey agues consuetut en cõtrari la qual no valdria. i Ni poden esser compellits, ni forçats ab terror, ni altrament. k No poden esser assotats. l No poden esser punits sino ab les penes dels Nobles, y no de forca, ni altres. m Las pagas dels soldats nos prenan, ni emparan, ni sequestran per altres causes, ni per sentencies, ni altres obligacions, aixi mateix es en los salaris, y pagas dels Doctors, com dalt esta prouat. n Lo soldat es Ciutadà de la terra ahont reb la paga. o Aixi lo Doctor, gosan los priuilegis de les Ciutats ahont està. p Aixi com crear soldat es offici de soldat aixi lo de Doctor crear de Estudiant Doctor. q Aixi com los bens dels soldats morint sens hereter se deuhen a la legio, o companya, aixi los dels Doctors al Collegi exclus lo Fisch. r Aixi com los Militars, o soldats no poden esser excecutats en armes, y caualls, com ha constat, aixi los Doctors en los llibres. s Aixi com la donacio fa lo soldat a la Amiga, no val, aixi la del Doctor. t Aixi com los soldats no podan esser compellits a carrechs personals, aixi be los Doctors. u Son liberos, y franchs de pagar tota collecta Gabella, y altres drets Reyals. x No poden esser compellits a rebre soldats, ni altres en ses cases per hospedar. y Tots los priuilegis que tenen los soldats son enclosos en lo cos del dret, y tenen llarga extencio los de Doctors aixi mateix, differents dels altres Militars, y Cauallers, que son priuilegis particulars que no tenen ninguna extensio, com se dira en son lloch. z Entre ells, y en les Escholes, y Collegis en los actes de

k *Ben. p. 39. n. 13 4. Fabro desse. 10. y 2 p. nu. 26.*

l *Ben. p. 39. n. 3.*

m *l. moris § sed enim de pen. Ben. pri. 43.*

n *Marã. de ordi. iud p. 6. arti. 3. prin. nu. 45. Ben. priui. 3.*

o *Roma. cõs. 216. Ben. p. 6.*

p *Bẽ. p. 6.*

q *Bẽ. p. 11*

r *Bẽ. p. 23*

s *Glo. in l. nepos ff de verb. sign. Bẽ. p. 90.*

t *Bar. in l. 1. n. 3. C de dig. li. 12. Bẽ. pri. 94.*

u *l. nequis l. sã ẽximus C. de aduoca. diuer. iudi. Bẽ. p. 96.*

x *D. l. medicos. d. auth. habita Ben. p. 98. 99. y Berart c. 16 n. 2 p*

z *Bẽ. p. 97*

de lletres, en la mateixa facultat nols precedeix ningu per molt major dignitat tinga, encara que sia Bisbe, o Senador, o altre qualsevol, lo qual se ha de assentar a son lloch, segons la antiguedat del grau, o la costuma del Collegi. [a] En causes de lletres, o estudi lo reo te de donar los actes al actor. [b] Preferits en los officis a qualsevols altres en particular los perits, y Doctor en drets com prova llargament *Mestrillo*. [c] Los Bisbes, o los capitols Seu vacants, sols poden elegir per Vicaris Doctors, o Licenciats en dret. [d] No podan esser condemnats a restitucio de dots de mullers, ni altres coses, sino en quant poden salvar nols falte. [e] Lo estatut, o consuetut que no admet en Canonges, o altres honrres, sino Nobles, no exclou heix los Doctors. [f] En los Comtats de Barcelona se troba vna prerogativa dels Doctors antiquissima, que ells eren los que entreveningueren en les Corts del Comtes de Barcelona, y aixi be los Philosophs, [g] y altres. Aixi com baix la donacio general del Militar, no si comprenen armes, y canall, aixi del Doctor no si comprenen los vestidures, llibres, y ornato de sa casa. [h]

a *Cancer tom. 3. c. 10. n. 117*

b *Tiraq. de privil. pig. causa in prefa. vers. nec refert a Ben p. 5.*

c *Mestr. lib 1 c. 3. per tot.*

d *Cõcil. Triden. sess. 14.*

e *Fonta. de pac. nup. p. 2. claus. 7. glos. 3 p. 11.*

f *Casa p. 10. cõcl. 40. 41. Bẽ. p. 30.*

g *Vsat. tuydonat tit. de celeb. curts*

h *Mier. p. p. calla. 2. reg. Pet. 2. in cur. Bar. c. 49 n. 4. 5. 6.*

§. 9. *De les excelencies particulars de les sciencies Legals, y Canoniques.*

DE les excelencies, y titols particulars te la jurisprudẽcia Canonica, y Legal de vera sciencia, se escriuhen mols copiosos llibres, [k] dels quals he succintament sumat los seguents.

Lo primer que las dos se comprenan baix lo titol de jurisprudencia, so es Canonica, y Ciuil vna, y altre te per sos particulars titols de honor los de sacratissima, y santissima sciencia, [l] de ella gosan sos professors, y perits de jurisprudents, ab titols de

k *Casa. p. 10. cõcide. 17. als seg.*

sanctissims, sacratissims, [m] tenint per institut, y subjecte la Iusticia, y objecte a Deu, alcançant de ells tantes alabanças, y renoms per esser las scièncias quels ensenyan. [n] Ellas son las que contenen en si, y en lo cos del dret se troba, y ensenya la verdadera Theologia, los preceptes no sols de la Canonica com es notori, son articles, y propolicions clares, y solides diffinides en Concilis Generals de la Esglesia, y altres tretes dels dits dels Sancts Pares, sentencies, y decrets de Pontifices, y Congregacions: Pero tambe de la Ciuil los preceptes son tants, y los mes principals reduyts a tres, so es viurer honestamẽt, no danyar a ningu, y donar lo dret a quiscu, tots estos, y los demes concordan ab los preceptes diuins. [o]

De aqui tots los Escriptors concordan que la jurisprudencia es la sciencia inestimable, sanctissima, sens comparacio mes excellent, y ab auẽtatge que las altres en noblesa, dignitat, origen, effectes, institucio, y altres causes per tantes rahons refereixen dits Escriptors, en particular *Bouadilla*, [p] y *Casaneo*, exceptada la Reyna de les demes, que es la Sagrada Theologia, esta te la madreta, y prefereix a totes per moltes causes que refereixen los Doctors, [q] si be es veritat que dita jurisprudencia prefereix a la Theologia en molts casos, y los Doctors della en vot als de Theologia, com baix se prouarà. Sens lo dret Canonich es notori que sufficientment nos pot regir la Esglesia de Deu; [r] de manera que no menys aprofita que la Theologia. [s]

Sens lo dret Ciuil, o Cesareo es aixi be notori, que sufficientment no poden gouernar les Republiques, ni tenirles en pau, quietut, y bon gouern, [t] tant en actes de pau, cõ guerra, [u] ell es lo que dona poder de manar, [x] y sens lo orde, y modo de mandar, y superioritat, be sabẽ tots que es impossible gouernarse les Republiques.

l §. *1. al præ. inst. tit.*

m *Bou. lib. 2. c. 2. nu. 10.*

n *Bouad. en dit lloch.*

o §. *iuris precepta insti. iustitia & iure cum alijs.*

p *Bouad. li. 1. c. 16. n. 43. Casa. 10. p. conci. 19. 20. 21. 22.*

q *Cas. 10 p. cõci. 17 fins 27. Ben. p. 25 54. n. 10.*

r *C. cum ex eo de elect.*

s *Bẽ. p. 15 n. 3. 4. p. 25. n. 2.*

t *Bouad. lib. 1. c. 9. del. n. 21. c. 10. per tot.*

u *Bouad. li. 1. c. 10. n. 43. 44*

x *Alciat. de precedentia n. 33.*

ques. Lo si dels dos drets, so es del Canonich, o Pontifici es la felicitat de la anima; del Ciuil, o Cesareo lo be publich. [a]

Lo vn, y altre ensenyan sos preceptes, com a veres sciencies, encara que hoy entretinga tanta multitut de argumentacio, [b] com los conegan, y prouen ab demonstracio certa per causes, y rahons naturals, y euidentes aprobades per los Legisladors.

a *Cap vt animarū de cōsti. Benn. in præm. 3. p. nu. 22. & prin. 55. nu. 5.*

b *Benn. p. nu. 10. 15. 16. Fontan. claus. 3. glos. 1. n. 13.*

§. 10. *Dels altres titols de honor gosan los professous, y graduats en les sciencies de Canons, y Leys, y de les precedencies als altres.*

LEs sciencies de Canons, y Leys per raho de les excelencies, com dalt està prouat, gosan de magestat different de les demes, per quant los titols de honor donan son molts mes sens comparacio que les altres arts, y sciencies, y los matcixos aixi be mes auentatjats quant a la soberania, y grandesa als de les altres, com se prouara baix, y de aqui donan per constant tots los Escriptors que los Doctors, y Professors de elles se han molt de honrrar, y respectar. [c]

Elles son les que honrran tants estats, y donan tant inmemorables titols honorifichs en totes les sciencies, y demes actes, tant en les Escoles, com fora de elles en los gouerns de pau, y guerra espiritual, y temporal en les presidōcies, y tribunals publichs, y priuats, y en los demes actes dels primers ques reben en les Escoles de Doctors, Mestres, Licenciats, Batxillers, y altres als demes apres de tots los gouerns dels majors, com de Papa, Emperador, Rey, als demes que de ells se segueixen, tant de titol sols, com de officis de Presidents, Gouernadors, Cancellers, Iurges, Aduocats, y tots los demes del Mon dalt referits. Sian de armes lletres, o gouern, o de qualseuol manera com sia notori que la obligacio, y forma del honor de quiscu de qualseuol estat sia, y les prerogatiues, prehemminencies, y priuilegis gosan son segōs les regles de dret, y justicia se deu, y pot donar, o lleuar propries de dites sciencies, y no de ninguns altres, y aixi han de confessar que les honrres, y demes prerogatiues gosan les demes son segons los termens, y formes los han elles donat segons lo estat, y naturalesa de cada qual per lo que han tingut de tenir noticia de esser de elles.

c *Casan. 10. p. cōcide. 14.*

De manera que dels preceptes son tingudes, tractades, y reputades les altres en los estats conseruan, y gosan los de dites sciencies a mes dels titols que en comu gosan ab les altres que conuenen, y pertanyen tābe a elles, y aixi be a mes dels titols particulars gosa cada especie de titol de dites dos sciencies, com lo de Doctor los de llum de la Esglesia, y altres, y aixi dels demes Cōcellers, Aduocats, y altres cada vn en son estat, [d] seruant orde entre ells de major a menor, com se declararà al lib. 5. cap. 36. gosan a mes de molts altres en general que son los seguents.

d *Guido Pape q. 388.*

e *Ben. al proem. nu. 4.*

Los titols de Professors publichs tenen sols aquells que en Vniuersitats publicas, y aprobadas interpretā, y ensenyan lo dret Ciuil, y Canonich, y Sagrada Theologia, y los altres de les demes facultats no. [e]

f *§. respō sa prudē tum.*

Tenen tambe a mes molts altres titols posats en los gouerns, y tribunals, com de Presidents, Concellers, Senadors, Iurges, Iurisconsults, Iurisprudents, [f] Sauis, y perits en dret, titols propris de nostres constitucions de Cathalunya, [g] y comu vs de parlar, y aixi be Misers, Iuristas que baix se declararan lib. 5.

g *Cōst. t 4. 5. tit. de examē de vduo.*

Altres titols los dona, y proua lo Cardenal *Zabarella*, [h] so es de senyors, Antecessors, Pares del dret,

h *Zabarella de mē. 2. de magistr. Casa. 10. p. concid. 24. Alciatus de precedē. del n. 16.*

Probe-

Prophetas, amichs dl Princep, parẽts del Princep, pares dl Princep, Key, o Emperador, parts de son cos, professors, Mestres, preceptor, lurisperits.

Aixi be tenẽ titol d Gouernadors. [a] Conce'lers dels Emperadors, y Princeps, primats, Pares Conscriptos, [b] Proceres, [c] Sacerdots, [d] Administradors de coses sagrades, [e] sanctissims. [f]

Lo offici de ells es demes merexer quel de Predicador, Monge, Frare, Religios, ni Hermita, [g] de aqui per Sanct Luch [h] son anomenats Deus, benauenturats, y los qui aplican los majors beneficis de Deu al pobla, [i] tots los Escriptors deferuhen la grandesa, y estat del offici de Iutge, y com estan posats en dignitat, y excellencia, y en estat de honor [k] los Doctors a soles del dret Ciuil se han de molt honrrar, [l] quant mes als Iutges quesdeu tot respecte, reuerencia, y cortesia com de si tingan offici noble, [m] y lo judicar de si fia honrra, [n] y de aqui dignes quels Princeps los reuerencien, y concedescan tants Priuilegis [o] posantlos en gran dignitat, y auctoritat, no sols per los graus, y titols sols pero tambe per los officis, [p] en senyal cõ han de ser honrrats per los altres com per molts Escriptors proua *Mestrillo*, [q] per esta causa sels donan, y atribueixen tants titols honrrosos de gran estimacio, y respecte, com de Religiotissims, [r] benauenturats, [s] ministres de Deu, [t] ministres de justicia, raigs del Sol, Estelas resplandents en lo Regne de Deu, [u] Magistrats de les Republiques, [x] tenen offici de Reys, y que es lo de judicar a sos subdits, lo que es propri del Iurisconsalt, [z] tenẽ tambe titols de Excellents, [a] y de aqui en molts parts de Italia de cortesia los anomenan Excellencies, Illustres, [b] Magnifichs, [c] *Egregis*, [d] Nobles, [e] Nobilissm, [f] gosant tambe los priuilegis dels Nobles, [g] y Militats. [h]

Tenen tambe titols de Venerables, y Reuerencies per la que sels deu, [i] fins als sols Aduocats, [k] lo respecta, y cortesia sels fa per los Princeps, coberts, y en molts llochs ab asientos, essent mateix lo titol de Aduocat, o honrrat. [l]

Als vns, y altres la porta de Princep sempre es vberta, [m] se assentan al costat del Princep, [n] poden anar en cotxes com dalt §. 6. esta prouat han de ser saludats per los Magistrats quant van en ses cases, y en elles donats asientos. [o]

Toçes les sobre dites prerrogatiues y molts titols d elles gosã les mullers dl dits Doctors cõ se prouara baix. [p]

Lo mateix es en los fills de Doctors, [q] com se prouara al §. seguent majorment en les prelatures, y precedencies en los officis, y gracies de esser preferits als altres.

Molces d dites hõrres, y priuilegis gosã tãbe per occasio d ells los Pares encara q̃ del natural no tingã nobble sa la del fill los fa mes honrrats. [r]

En lo Principat de Cathalunya, y Comtats de Rossello, y Cerdanya se ha de aduertir que los dits graduats en les facultats Canoniques, y Legals per gosar de molts titols han de satisfer ha molts altres requisits, y obligaciõs segons les mateixes Leys nostres, no basta sols lo grau, lo que se obserua tambe de dret comu segõs les terres cõ les de Castella aporta *Boua.* [f] de altres Prouincies, y Regnes segõs disposiciõs comunes, [g] las q̃ son segõs les Leys particulars son differents segõs les terres, les comunes sõposades ales cõstitucions, [u] les altres tenẽ quiscuna Vniuersitat segons sos especials priuilegis, en particular la vila de Perpinya hãs de aduocar presẽtarse al Gouernador dels Cõtats, y obtenir d ell llicẽcia lo q̃ es cõforme de dret comu, [x] ames auer practicat dos anys abãs de poder tenir ningũ offici de Iutges, y mols altres, y aixi de les de mes Ciutatats, y Viles les precedẽcies, preminẽcies, è

Hh ygual-

a *Bona. de iurisd. 3. gl. 1. n. 19.*
b *Boer. de auctor. mag. cõ. n. 175.*
c *Boer. n. 26.*
d *Alciat na n. 22.*
e *Guido. Pape q. 388.*
f *Casan. p. 10. cõcid 24.*
g *Boua. lib. 2. c. 2 n. 83. li. r. Benn. p. 71.*
h *Sant Luc. c. 12*
i *Boua. n. 83.*
k *Bas. de statutib. hom. tit. de jud. stat. Sant Matheu c. 2. 25. Boua. lib. 5. c. 1. nu. 55*
l *Casan. 10. p. con cid. 24.*
m *Boua. lib. 3. c. 1.*
n *Mestr lib. 5. c. 3. n. 14.*
o *Boua. l. 1. c. 10. num. 5.*
p *Fabro C. de dig. diff. 10.*
q *Mestr. lib. 5. c. 3n. 42.*
r *Al prin. proemi. inst.*
s *Boua. li. 2. c. 2. n. 83.*
t *Boua. li. 3. c. 1 nu. 5. 11.*
u *Bẽnio priui. 71.*
x *Alciat. nu. 75. y Ben. p. 54. 70.*
z *Bẽn. pri. 70.*
a *§. igiturin proemio inst titut.*
b *§. cũq.*
c *Casa. 10. p. cõ cid. 24.*
d *Bẽn. p. 30. 66.*
e *D. Frã cis. Gila. dis. 3. n. 50.*
f *Cas. cõ cid. 24.*
g *Bẽn. p. 56. n. 1. 3*
h *Guido Pape q. 388.*
i *Bẽn. p. 17.*
k *Bẽn. p. 71. u. 3.*
l *Mier. coll. 10. cap. 12.*
m *Tiraq. de nobil. c. 19.*
n *Alcia. nu. 26.*
o *Alciat. n. 28.*
p *Casan. 10. p. cõ cid. 40.*
q *Lib. 5. c. 38.*
r *Bẽn. p. 61.*
s *Bouad. lib. 1. ca. 6. n. 17.*
t *Mest. lib. 7. c. 10. num. 9.*
u *Cõst. 1. 2. 4. 5. 7. tit. de examen de Aduo.*
x *Mestrillo libr. 3. caapit. 10. numer. 94.*

ygualtat tenen los titols de honor de Canons, y Leys als demes, estan ja prouades per molts Escriptors quant als Marquesos, y Comtes se poden veurer *Alciat,* [a] *y Signorolo, de Homodeis,* [b] quant als Soldats Militars, y Nobles, Ciutadans, y Burgesos *Bennio,* [c] *Tiraquello, y Ruino, Mieres, Fontanella,* [d] *Casaneo, Bouadilla,* [f] y altres.

a *De precedencia.*

b *Consi. 23.*

c *P. 54.*

d *Clauss. 3. glo. 1. 2. 18.*

c *P. 10. concide. 37.*

f *lib. 1. C. 10. n. 43.*

g *Mier. colla. 6. Reg. pet. 3. in cur. Pp. folio 407. n. 7. colla. 6. curia Montis. c. 17. n. 1.*

h *Fabro en son C. titol de dignitatibus lib. 9. tom. 2. diffe. 10.*

i *Guido Pape dec. 889.*

§. 11. *Dels particulars priuilegis gosan los Doctors en Canons, Leys, y Medicina segons les leys, y vsos particulars de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

TOts los sobre dits titols de lletres ames de les gracies, y prerrogatiues de dret comu, y municipal com esta dit gosan tambe altres segons les obseruanses, priuilegis, y costums de les terres de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya en vnes de major estimacio que en altres per quãt se veu que los Doctors en medicina son admesos ygualment en los llochs de la Deputacio de Cathalunya per bras major Reyal, y aixi be en tots los gouerns de les Vniuersitats, y Viles exceptat en la Vila de Perpinya ahont no son admesos per ningun bras en lo Regiment des del principi de son gouern.

Los Doctors, y Licenciats en dret generalment per tots son ygualment admesos en tots los dits estats, y honors per bras major Reyal ygual ab los Ciutadans, y Burgesos, g lo que se enten quant a llurs persones quant als fills no esta rebut que gosen lo estament, y priuilegi dels Pares si be sels deu de dret comu com proua *Fabro,* [h] *y Guido Pape,* [i] y menos en la Ciutat de Barcelona lo Rey Don Felip concedi especial priuilegi als Ciutadans hontrats de *data en Barcelona a 13. de Iuliol 1599.* ab lo qual se disposa que los fills de Doctors Metges, ni Iuristes no gosassen de les prerrogatiues quels Pares gosauan per raho dels graus de Doctors, no essent ho ells.

En les demes parts de Cathalunya Rossello, y Cerdanya es lo mateix exceptat en la Vila de Perpinya; ahont los Doctors en Leys, ells, y fills gosan de moltes majors prerrogatiues, y priuilegis que en les demes parts de Cathalunya assenyalada ment com ha Doctors, y Aduocats no poden esser compellits a anar a host, y Caualcada per priuilegi del Rey Don Iaume *dat a Perpinya a 8. Idus Nouembre 133.* A mes ells, y fills son, y tenen titol de Burgesos de Perpinya gosant de les prerrogatiues com se prouara al §. seguent.

§. 10. *Dels Titols de Burgesos hõrrats gosan en porticular los Doctors en Leys de la Vila de Perpinya com se han de entendre.*

EN la Vila de Perpinya los Doctors en Leys per raho de Priuilegis expresos son ames Burgesos, y com a tals tractats en molts actes, y prerrogatiues a ygual dels Burgesos, aixi be los fills sols com llargament tefereixeen nostres pratichs. [k]

En confirmacio ames del que esta per ells dit me ha aparegut com a prerrogatiua del grau de Doctor en Leys de dita Vila que tant me honrrò, encara que com ha *Burges* matriculat de dita Vila apareixera alguns deuia escusar ho, empero amon judici es conuenient pera tots dir lo que hi a per vns, y altres en esta materia peraque quisca se acontẽre del ques seu, y no confonan vn fet ab altres que seria facil als quino han fet los

k *Fontane. clau. 3. glo. 3. del nu. 98.*

fet los treballs que jo hi tinch fets, y no y tenen la noticia jo hi è alcansada, trobãt algun priuilegi aſoles, fer alguna conſequẽcia que no faran ſis te noticia de tots, y aixi donare vna ſumaria cognicio en fet ſegons los priuilegis particulars que no han tingut noticia, los que fins aſsi han della materia eſcrit peraque ſapiã los dits Doctors lo que tenen ſols cõ ha Doctors, y lo quels falta a ygual dels *Burgeſos*. Des del gouern politich de la Vila de Perpinya, es cert ſempre los Doctors en Leys ſon eſtats del gouern en lo bras major com apar dels priuilegis *del Rey Don Pere Kalendes de Nouembre mil tres ſents quaranta, y quatre*, *Rey Don Martí dat a Valencia a vint, y tres de Agoſt 1402. la ſentencia de la Reyna Dona Maria dada a Perpinya a deſa vnſt de Agoſt mil quatre ſents quaranta, y nou*, *Rey Don Ferrando de vint, y ſet de Maig mil quatre ſets noranta, y nou Reyna Dona Eliſabet data en Valladolid a 11. de Agoſt 1536. Rey Don Felip dat a Madrit any mil ſinch ſents ſetãta, y tres* en tots los quals priuilegis ſe poſan los Doctors en Leys de dita Vila per ſon regiment en lo bras major, y los fills com a fills de Burgeſos, en particular en lo del Rey Don Ferrando del añ. 1499. ſe creã los dits Doctors Burgeſos de la Vila de Perpinya y que ſian aguts, y reputats aixi en lo Concell de la Vila apres que ſeran eſtats caſats, com en tots los altres actes caſats, ono caſats Burgeſos ſens altra habilitacio, o matricula *ipſo facto* è no res menys los fills de Juriſtes ſian aguts per fills de Burgeſos tractats en totes coſes com ha fills de Burgeſos, ſemblantment lo priuilegi de la Reyna Dona Eliſabet poſa los fills de Burgeſos, y fills de Juriſtes tots en vn mateix grau, y lloch, è apres aixi mateix lo del Rey Don Felip del any 1573. ab lo priuilegi dit del nou redres, demaneraque dels dits priuilegis conſta eſſer ells, y los fills Burgeſos, y aixi fonch ſempre obſeruat com apar en la admiſio dels militars ſe feu en dita Vniuerſitat en virtut del priuilegi Reyal *dat a dotſe de Octubre mil ſis ſents, y hu* en lo qual conſta ab eſtes formals paraules, que ſe admetan los Militars en lo bras dels Burgeſos honrrats ab los quals ſon compreſos los Doctors en Leys, y apres en tot lo priuilegi ño fa mencio de Doctor ſino ſempre Burgeſos, y aixi ſe poſa en execucio que tenen yguals los llochs, y comuns Burgeſos, y Doctors ab los Cauallers.

Lo mateix fonch obſeruat en lo priuilegi de la viſita de la Vila de de Perpinya, *dat en Barcelona a 18. de Iuny mil ſis ſents, y ſis* en lo qual may ſa mencio de Juriſtes ſino ſempre *Burgeſos*, y Cauallers. En obſeruanſa de dites coſes, ni Juriſta, ni fill, ni deſcendent fonch matriculat *Burges* ſino ab la forma de abono, quãt als fills com als altres dels Burgeſos, è no ſols en lo que te reſpecte en lo gouern de dita Vniuerſitat, pero tambe en los demes actes judicials, y extra judicials honrres, officis, preheminencies ſon eſtats tinguts per Burgeſos, y com ha tals ells, y fills enſeculats en los llochs de la Diputacio de Cathalunya Deputats, y Oydors Reyals de la Vegueria de Roſſello.

Per raho de dits priuilegis, y obſeruanſa volen fer illacio dits Eſcriptors que tambe dits Doctors en Leys goſan los dos vltims priuilegis Militars obtingueren los Burgeſos matriculats de Perpinya lo any mil ſinch ſents noranta, y nou que baix llibre quart ſe referiran, y verament qui no ſap, y entra ha apurar los priuilegis del gouern de dita Vila li apareixera tenen juſticia, pero viſt aquells priuilegis de la manera diſpoſan, y confirmats ab la obſeruanſa ſeguida reſta lo cas ſens dupta diſtin-

guint de la manera seguent.

Tots los dits priuilegis que disposan dels dits Doctors, trobaran son en respecte de posarlos en lo bras, y estament de Burgesos per lo gouern de la Vila de Perpinya de manera que ells son Burgesos sens matricula segons lo dit priuilegi del Rey DonFerãdo,y ho son estats fins lo añ. 1599.los altres empero Burgesos de matricula son Burgesos per raho de altra priuilegi de la Reyna Dona Maria cõsedira a son lloch lib.4.Los dits dos vltims priuilegis militars expressament disposan ab formals paraules quels concedeix als Burgesos, y descendents ques matricularian segons la forma del priuilegi de la Reyna Dona Maria posãthi a mes la paraula *y no altres* de manera que no essent matriculats Burgesos dits Doctors per lo dit priuilegi de la Reyna Dona Maria sino del Rey Don Ferrando, es clar no poden gosar del dits priuilegis militars, cõ ells en via de dret no tingan extensio, y tant valen quant sonan com baix se prouara. [a] En execucio,y obseruansa de estaveritat, la primera matricula feren despres de obtingues dits priuilegis del any 1599. qui fonch a 16. de Iuny 1603.aplegats ab la forma acostumada per ferBurgesos,comensaren a fer la primera matricula noua de quatre Doctors en Leys de dita Vila perBurgesos,a effecte tant solamẽt de fruyr y gosar dels dits dos vltims priuilegis militars del any 1599. concedits als Burgesos honrrats, y no altrament. Tots los anys seguẽts se ha anat continuant sempre matricular Burgesos los Doctors en Leys sens exprimir per gosar dels dits dos vltims priuilegis militars,sino matriculant los com los demes, y tots o han acceptat, y acceptan, y ames so procuran.

a *Lib. 5. cap 9.*

Majorment ques ha de aduertir que encara q̃ fos vertadera la opinio dels dits Escriptors, empero segons los mateixos seria sols en respecte dels Doctors, y fills en primer grau no empero dels nets, y demes descendents com dit priuilegi capital del Rey Don Ferrando,y los demes sols disposen dels fills, y en termens de dret sols se han de entendre del primer grau, y no altres. [b]

b *Fontanella en dit lloch.*

Esta tambe obseruat que no podẽ entrar,ni entrã ells,ni fills sens matricula en la cõfraria dels Militars, y en los actes, y excercicis militars per occasio que fer tots vn bras, y confraria los Militars,y Burgesos matriculats es per concordia, y ab la mateixa esta expressat que sols hi entren los Burgesos matriculars ab la forma del priuilegi de la Reyna Dona Maria, y aixi se obserua, y es obseruat sempre; de manera que segons dits priuilegis, y obseruansa, y consuetut los Doctors en Leys se han de acontentar sols de gosar de titol, y prerrogatiues de Burgesos honrrats de Perpinya, per raho de entrar per bras major en lo gouern de la Vniversitat com haBurgesos sens altra matricula, no empero per lo demes sobre dit, que ames gosan los Burgesos hontrats de dita matricula.

Los dits priuilegis dels Doctors en Leys de Perpinya quels fa Burgesos si se entenen dels Doctors que son graduats en lo Collegi, y Vniuersitat de Perpinya, encara que habiten en qualseuol part de Cathalunya, o altre, y tambe si los graduats en altra part sols habiten a ella respon *Fontanella*. [c]

c *Fontanella de pac. nup. glos. 3. claus. 3. nu. 103.*

Ames del que per ell esta dit a ma opinio segons les disposicions dels mateixos priuilegis que son Burgesos los dits Doctors, es necessari que habiten, y sian domiciliats ells, y fills en Perpinya per occasio que dit estament sols es agregat per entrar al gouern de la Vniuersitat,en tot a ygual dels Burgesos,per bras major,cõ cõsta dla mateixa cõtextura,y disposicio dl priuilegi de Ferrãdo del añ. 1499. intitu-

intitulat de la inseculacio, y gouern de la Vniuersitat, lo esser graduats en altra part no importa sols sian domiciliats en ella, ver es que hi a differencia quels graduats en Perpinya basta lo grau, quant als graduats, y admesos en altres Vniuersitats, hi venen a habitar en Perpinya. Lo Doctor Iurista, o licenciat sia natural de Perpinya, o foraster, a de estar primer sinch anys en la Vila de Perpinya, hi a de ser o casat, o viudo sentencia de la Reyna Dona Maria cap. 3.

A mes en virtut del priuilegi del Emperador Carlos V. *dat al Moli de Reig a 10. de Dezembre 1519. c. 11.* los Doctors, o Licenciats de altres Vniuersitats gosan tambe de la mateixa Prerrogatiua de esser de bras major, ab tal que abans de exercir lo offici de aduocat agen de tenir vnes conclusions publiques de la facultat legal, o Canonica, y amostrar los titols als Consols, y Cõcellers del Estudi; y com mes llarch en dit Cap. se conté, y aixi se observa.

Cap XIII. Dels homens Illustres han florit en lletres, y tenen titols de Escriptors naturals de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

SI no tenia de seguir lo instituit del present llibre que es sumar, y epilogar, sols en referir los homens Illustres Escriptors han florit en lletres en totes les facultats sciencies, y arts naturals de Cathalunya, Rossello y Cerdanya, y dels fets, y actes de quis cun podria fer vn volum, y aixi sols me acontentare cotarlos.

Los Escriptors Ecclesiastichs en sa sagrada Theologia, y casos de consciencia, y demes llibres pios son.

Lo Excelentissim, y Illustre Lucio Dexter natural de la Ciutat de Barcelona qui ja per Sant Hyeronim fonch posat en lo numero dels Escriptors Ecclesiastichs escrigue lo añ. 383. gran priuat, y Loctinent General del Emprador Theodosi del qual se escriuhen coses memorables. [a]

Vgo Cardenal de S. Caro de San Domingo de la Ciutat de Barcelona, no obstant alguns Escriptors lo posen natural de altra part que per ami basta tinga opinions de Escriptors graues quel fan natural de Barcelona, escrigue molts thomos sobre tota la sagrada escriptura, y en particular lo primer que compongue les concordancies de la Bibblia.

Guido Terreua de Perpinya, y no de Tarragona cõ lo fa Pons Deycart cap. 42. Religios dl Carme XII. Prior General, Bisbe de Mallorca, y apres de Elna, escrigue molts Thomos.

Cosma Damia Hortola de Perpinya Doctor en Theologia, y Canons enuiat per lo Rey Felip en lo Concili, de Trento escrigue *in cantica cãticorum.*

Angel Delpas de Perpinya de la Religio de Sant Francesch clar en miracles ha escrit dos Thomos grans sobre lo simbol dels Apostols, y ames expoficions sobre los Euangelistas en particular sobre Sant March. [b]

Iust Vrgelita Bisbe de Vrgell germá de tres Bisbes *in cantica canticorum* any 540.

Hyeronim Lauert de Ceruera Abad de Sant Feliu de Guixols qui escrigue lo llibre tant admirable de la Silua *Alegoriarũ sacræ scripturæ.*

Sant Damaso Papa natural de Argelagues de Empurda composa molts llibres. [c]

Francesch Ximenes de Gerona Bisbe de Elna de la Religio de Sant Francesch escrigue molts llibres.

Ramon Marti de Barcelona del orde de Sant Domingo escrigue molts llibres.

Sant Pacia, Bisbe de Barcelona escrigue molts llibres.

Bernat Oleri Carmelita do *antiquitate ordinis & de Concepcione B. Virginis Mariæ.*

[a] *Pujad. ẽ sa Chroeica lib. 5. ca. 19.*

[b] *Libre d la tercera règla.*

[c] *Pujad. lib. 5. ca. 14. 15.*

Franceſch Baceona Carmelita de Gerona *in libros ſententiarum*, y *ſumma predicantium.*

Franceſch Marti Carmelita *de Conceptione Virginis.*

Iaume Cathala de Sant Domingo *de Conceptione Virginis.*

Iuan Balleſter Carmelita *de Bello militantis Eccleſiæ & Antichriſti.*

Iuan de Clára Cathala Carmelita Bisbe de Boſna en Serdenya *comenta. in lib. 4. ſententiarum*, y altres.

Iuan Palomar Ardiacha de la Seu de Barcelona *ſermones, queſtiones & tractat. de abſtinentia carnium.*

Pere de Barcelona de la Religio de Sant Domingo *Pugio judeorum.*

Pere Iuan Perpinya, eſcrigue molts llibres.

Miquel Giginta de Perpinya Canonge de Elna, cadena de oro.

Lo Doctor Bernat Pujol Canonge de Elna, *de adoratione.*

Vicent Domenech de Sant Domingo vida dels Sãts de Cathalunya.

Lo Doctor Iuan Garcia Canonge de Barcelona, vida de Sant Ologuer.

Ramon Marti de Barcelona de la Religio de Sant Domingo eſcrigue molts llibres.

Iaume Rebulloſa, del orde de Sãt Domingo.

Pere Gil de la companya de Ieſus, *ars bene moriendi.*

Pere Martir Coma de la Religio de Sant Domingo Bisbe de Elna Doctrina Chriſtiana.

Miquel Lot de la Religio de Sãt Domingo natural de Perpinya.

Ramon Paſqual de la Religio de Sant Domingo *Comentaris* ſobre les Epiſtoles *ad Romanos* de Sant Pau.

Pere Rimo de Perpinya [a] ſobre los Pſalms de David. [b]

Fra Iuan General del Carme ſobre les ſentencies, y de *Bello militaris Eccleſiæ.*

Fra Felip Ribot del mateix orde *de ordinis ſuæ inſtitutione.*

Fra Frãciſco de Bacho del mateix orde ſobre les ſentencies al qual en Paris per excelencia lo anomenauan lo Sublimat Doctor com diu lo Abat Tritemio.

Iuan de Rippaciſa al qual diem en Cathala Iuan de Pere Tallada.

Monſerrat Marti Cathala verti la Bibblia de Hebreu en Llati diuhen-li Victoria por queti.

Ramon Lull molts lo fan Cathala qui compongue mil llibres.

Lo Doctor Meneſcal ſermons de *Oracio Mental, Logica*, Lo ſermo del Rey Don Iaume.

Raphel Nadal Gil de Tarragona del orde de Sant Domingo Doctrina Chriſtiana.

Y altres molts que qualſeuol curios Lector podra trobar ſo es dels Eſcriptors antichs als que poſa Sant Hyeronim en ſon Cathalago. Dels moderns a *Antoni Poſſauino* en ſos laborioſos llibres *apratus ſacri ad Eſcriptores &c.* baix lo titol de Eſpanyols, y aixi be en totes les Chroniqs de les Religions de la Prouincia de Arago aſſenyaladament quant ala de Sant Domingo als que refereix Fra Franceſch Diago en la Chronica de Sant Domingo de la Prouincia de Arago, [c] ahont anomena mes de ſinquanta Eſcriptors.

[c] *Iaume Blaſco Hiſtoria de Arago thom. 1. c. thom. lib. 4. ca. 18. lib. 5. c. 46. als ſeguẽts. Meneſcal al ſermo del fol. 71.*

Eſcriptors de Canons, y Leys.

SAnt Ramon de Penyafort de Sãt Domingo cõpilador dels decretals, y Eſcriptor de molts altres volums, y llibres.

Nicholau, Aymerich de Gerona, de Sãt Domingo *Directorum Inquiſitorum*, y molts altres.

Iaume de Mõte Iudayco añ. 1300.

Iaume de Vallſeca any 1375.

Guillem de Vallſeca.

Calicio ſobre los Vſatges, y altres tractats peculiars.

Thomas Mieres de Gerona *Apparatus ad conſtitutiones Cathaloniæ.*

Iaume Marquilles de Barcelona ſobre

[a] *Pons Dejcars cap. 42.*

[b] *Meneſcal folio 71.*

sobre los vsatges.

Iuan Socarrats de Sanct Iuan de Abadessas sobre las consuetuts feudals.

Solsona *lucerna laudimiorum, & de stilo capibreuiandi.*

Iaume Cardona de Vich sobre los vsatges.

* *Apostillas sobre las consuetuts feudals de Catha.*

Arnau de Moraria.

* Bernat de Ceua.

Raynalt de Area.

Guillem Prepositi, del qual fa mencio Marquilles.

Antoni Amat *repertorium.*

Bertran de Seua.

Guillem Domenge.

☜ *Sobre los vsatges de Barcelona Oliba de actio. p. 1. lib. 3. c. 3. n. 98.* ☜ Ramon de Arca.

Ramon Ballester.

Iaume de Faro.

Pero Terrena Doctor.

Pere Despens.

Bertran de Monte Iudayco.

Berenguer de Gualbes.

Pere de Pont

* Esperans in Deo Cardona.

Francesch Franch.

* *Socar. fol. 402.* Guillem de Montserrat.

Geronym Pau.

Guillem Calladó.

Christofol Robuster Auditor de la Rota Romana.

Iofre de Biura Audiencia de Tarragona sobre las constitucions Prouincials.

Guillem de Biura sobre dites * constitucions.

* *Miser Pons de Icart c. 42.* Guillem Montserrat de la successio dels Reys de França.

Miser Amat repertori.

Bernat Papio de Cerucis de reformatione Populi, & de ornatu loquendi.

Antoni Ros de Perpinya del Reyal Concell *memorabilium iuris*, y en poder de sos successors, y pets son restades moltes obres pòstumes en original.

Don Luys de Paguera Decisions Practica, y sobre lo capitol *item super laudemio.*

Miquel Ferrer obseruationes.

Oliba de actionibus, y de iure fisci, ab adicions de Hypolit Montaner.

Moli de Ritu nuptiarum, & de Brachio Seculari.

Ripoll de cõdicionibus, & demonstrationibus.

Iaume Cancer, lo qual si be es de nacio Aragones, empero per tenir tota la erudicio, y llet de Cathalunya com se amostra en tres Thomos de Varias tant auentatjats, y profitosos per Theorica, y Practica se pot cõptar com a natural.

Gallego de Syndicatu.

Soler de reformatione Monete.

Despujol Repertori de Mieres.

Fontanella de pactis nuptialibus.

Ferrer sobre la constitucio dels Impubers.

Ioseph Ramon de Perpinya consilia.

Gali compendium causarum criminalium.

Gabriel Berart in speculo visitatorum, y molts altres que han escrit sobre crides, edictes, y ordinacios, y tres altres immumerables memorials en drets.

Escriptors en Medicina.

ARnau de Vilanoua.

Lo Doctor Francesch Rossell, y altres.

Escriptors en Philosophia.

IVan Vileta Canonge de Barcelona qui trobá en lo Concili de Trento.

Honofre Menescal.

Pau Llorens.

Antoni Sala, y altres.

Escriptors en Retorica, Poesia, é Historia.

PAu Orosi de Tarragona any 398. fonch dexeble de Sant Agusti fa-

mos Hiſtoriador, vn dels quatre quel Bisbe de Gerona al principi del *Paralipomenon de Eſpanya* que es digna de loor dels que han eſcrit de Eſpanya, quels demes diu dit Auctor han eſcrit ſomnis, de aqueſt Eſcriptor, y de ſes excellencies, y eſcrit fa llarch tractat *Pons de Icart*, [a] y tambe *Poſſauino*, entre altres ques trobã molts volums fets per Sant Aguſti, dirigits a Paulo Oroſio, y que Sant Aguſti feu lo excellent llibre de *Ciuitate Dei*, inſtruyt de Pau Oroſio, Arnau March, Pere March, Iaume March, Auſias March, Iuan Berenguer, Demas de Ouelles, aqueſtos refereix lo Doctor Meneſcal han eſcrit en Poeſia.

a *De las grandeſ. de Tarragona cap. 42.*

Chriſtophol Eſtela de Sabadell, lo viatge del Princep, y tres llibres de la conquiſta de la India, y de Epigrammas.

Llorens Valenti ſobre Pomponio Mela.

Don Iuan Margarit Bisbe de Elna, y apres Gerona *Paralipomenon Hiſpaniæ.*

Geronym Pau.

Lo Canonge Franceſch Taraſa.

Thomich.

Miquel Carbonell en ſa Hiſtoria de Eſpanya.

Montaner.

Antoni Viladamur.

Ioſeph Dalmau.

Miſer Pons de Icart de les grandeſes de Tarragona.

Pau Lopelis Icart.

Matheu Paſqual Mathematicas.

Franceſch Satorres de Balaguer Hiſtoria *Delphini contra Perpinianum.*

Fra Franceſch Diago, lo qual ſi be es Valenciá ha eſcrit la Hiſtoria dels Comtes de Barcelona.

Fra Eſteue Barellas.

Miſer Geronym Pujades Chronica de Cathalunya.

Don Ioachim Setanti de Barcelona frutos de Hiſtoria.

Raphel Ceruera Hiſtoria de Cathalunya.

Lo Caualler Calça de Cathalonia.

Don Franciſco Gilabert inclinacion de Cathalanes.

Don Franciſco de Moncada Marques de Aytona, expedicion de Cathalanes, y Aragoneſes en Grecia.

Matas Viatge de Hieruſalem.

Ramon Ribes Viatge de Hieruſalem.

Lo Pare Bernat Nauarro Aguſti, vida de Sant Nicholau de Tolenti.

Don Diego de Rocaberti Epitome Hiſtorich.

Eſcriptors en Gramatica, y altres arts.

IVan Torrelles de Canet en Roſſello *Sintaxis latinæ linguæ.*

Rocha *de Arietmetica.*

Miquel Aguſti de Agricultura.

Hieronym Giraua de Tarragona de Coſmographia. [b]

b *Põs de Icart c. 42.*

Pere Rocha de Tarragona.

Bernat Vila, Regla de arigmetica.

Pujol Theſaurus puerilis.

Eſteue Marti de Gramatica.

LIBRE

LIBRE QVART.

DELS TITOLS DE HONOR DE LES CIVTATS, VILES, Y LLOCHS DE CATHALVNYA, Rossello, y Cerdanya tant en lo material: quant en lo gouern propri de totes, y de quiscuna en particular.

Capitol I. Dels Titols de honor propris de les Ciutats, Viles, Llochs, y demes Vniuersitats.

LES Ciutats, Viles, y Llochs, y los particulars gouerns, Republiques, y Vniuersitats de elles decorã, hõran, y ennobleixẽ los patricios ab molts titols honorifichs, y de gran estimacio, [a] tant ab la memoria antiga, y moderna dels fets memorables dels passats en los actes de gouern, virtuts, y fets propris, y en los titols de honor donan: com en la situacio, fundacio, obres, edificis publichs, y priuats que perpetuan, y eternizã la fama, assenyaladament dels fundadors, y pobladors, com de tants exemples tenim plenes les histories, dels quals restan titols de honor per los demes successors naturals, y habitans, y elles ennoblides, decorades, y estimades.

En los actes mes senyalats, y principals son en los modos, y formes de gouerns, y officis, vnes de Monarthia per vn cap, altres de Democracia per molts, com les senyories dalt al llibre primer referides, y la que gosa la Republica de la generalitat de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya que baix a son lloch se referira. Altres de Aristocracia per lo Poble, y de moltes altres maneres dalt explicades, [b] tant en respecte de tota la Prouincia, com de les particulars Vniuersitats.

Tambe se senyalan, y honran en la bellesa, y decoro de les Ciutats, y Viles populoses, Castells sumptuosos, Llochs, Termes, Territoris, Edificis, Habitacions, Sepulchres, y les demes coses refereixen los politichs, de totes les quals declara la Ethimologia Sant Isidoro, [c] en particular de les Ciutats, y com gosan, y tenen aqueix titol, y si es necessari hi aja Bisbe per ser Ciutat. [d]

Lo titol de Republica se enten de moltes maneres de dret comu propriament, y per excellencia se enten la dels Romans, [e] se pren tambe llargament per quiscuna Vniuersitat, [f] segons nostres leys [g] compren dos especies, la vna per tot lo Poble, y gouern dels Comtats que es lo de la Generalitat, y Deputacio. La altre de

a *Bouad. p. 1. lib. 1 c. 9. del nu. 15.*

b *Lib. 2. c. 3. fol. 137.*

c *En los 20. libres de les Ethimologies.*

d *Eppiscopalia ex de priuileg. Mieres colla. 6. c. 17. n. 5.*

e *In Authen. de Triente & semis.*

f *L. 1. ff. de rer. diuisione.*

g *Mier. colla. 6. cap. 36. nu. 11.*

de quiſcuna Vniuerſitat, [a] Barcelona, Tarragona, Leyda, Perpinya, y les demes la vna, y la altre obte les vices del Poble. [b]

De Totes les Republiques, y Vniuerſitats de dret comu es lo gouern lo Poble, baix lo titol de Poble, ſe entenē vniuerſalment tots los de les Ciutats, o Viles Nobles, Cauallers, y los demes majors, y menors baix: lo nom de plebe, ſols la gent menuda, y menor. [c] Del Poble ſempre en totes les Republiques ben gouernades ſe han formades tres eſpecies de homens differēts, ſo es majors, mitjans, y menors. [d]

Lo exemple primer quens ha donat llum a noſaltres es lo de la Ciutat de Roma, ab los tres Ordens diuidiren lo Poble, ſo es Patricios, Orde Equeſtre, y popular com dalt eſtà prouat, a imitacio, y exemple de aquells, [e] les demes Ciutats, y Republiques del mon apres vingueren a poſar los mateixos Ordēs, y en quiſcun Orde ſos graus de major, o menor honrra ſegons lo eſtat, offici, y ſer poſant eſta differencia no ſols ab los homens: pero tambe ab les mateixes Ciutats, vnes ab titols de Colonies, altres de municipals, confederades, y de altres maneres, y titols, [f] ſegons los titols la honrra, y prehominencia en orde, vnes majors que altres, com reſtan encara memoria de aquelles que goſauan del dret, y for Italich en Eſpanya, que fa menſio lo Iuriſcōſult *Rau* poſant per vna de elles la nobiliſſima Ciutat de Barcelona, [g] com baix al c. 3. ſe prouarà.

En quiſcuna Ciutat los dits tres ordens, y eſtats diſtincts en lo major los mes honrrats ab titols differents ſegons lo vs de quiſcuna nacio. Los ques reberen en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya foren quant en la Republica de la Generalitat de la terra, los tres anomenats ab titols de Braſſos, y eſtaments, ſo es lo major lo Eccleſiaſtich, lo mitja lo Militar, lo menor lo Reyal que baix ſe explicaran. [h] En les Republiques de les ſingulars Vniuerſitats foren en lo major orde de Ciutadans en les Ciutats, y Burgeſos honrrats en les Viles, los mitjans, altres de menor grau, y lo vltim, y menor de tota la multitut de pobladors, y habitans enteſos, y compreſos baix lo nom de plebe, o vulgo que ſon los officials que exercēixen les arts mecaniques, com ſe prouarà baix. [i]

Lo gouern de vna, o altre de dites Republiques entre noſaltres es baix lo nom, titol, o cos de Vniuerſitat, y per cap de tots los qui ſon entrats en lloch dels Senadors, y Conſols Romans, reſtant en lo nom encara los de les Ciutats, y Viles de Conſuls, Concellers, y altres com baix ſe prouarà, y per Braſſos los dits tres eſtats, y ordens.

Tots los dits eſtats reben major eſtimacio, honrra, y reſpecte ſegons la te la Republica: de manera que ſi be molts Llochs, y Solars arrimats, y pobres tenen calitats auentatjades, y per elles titols de honor de antiguedat, llinatge, fets memorables, y altres molts: empero a la veritat no lluen, ni ſe amoſtran tant, ni tenen tanta ocaſio de medrar, y alcançar honrres, com en les Republiques, Ciutats, o Viles populoſes, y magnifiques en les quals apar ſe va a porfia en alcançar titols de honor per tants camins, com ſe experimenta que dels mes infims eſtats venen a pujar de grau en grau a Burgeſos, Ciutadans que ſon los propris majors titols, y eſtats que donan dites Republiques, y als de lletres que ſon los que ells mes ſe frequentan, y honrran en dites Vniuerſitats populoſes, y als demes de les milicies que ſon mes eſtimats, com dalt ſe ha prouat, [l] fins als titols majors de Veſcomtes, Comtes, Marqueſos, y altres.

Tots los caſos, y actes que ennobleixen les patries, y per ells reſtan los

a *Mier. en dit lloch nu. 17. 21.*

b *Mier. en dit lloch nu. 26.*

c *Calici. de prero. mil. nu. 22.*

d *§ interim. §. audient in Auth. de defens. ciuit. §. que igit. Calicius nu. 17. Auenda. de exeq. manda. Reg. c. 1. prætor. num. 28. Anlesin l. 1. nu. 1. tit. 4. li. recopil.*

e *Beuad. lib. 3. c. 8.*

f *Escola. histor. de Val. lib. 5. c. 28.*

g *L. fin. iii. de conſtitu.*

h *Lib. 5. cap. 11.*

i *Lib. 4. cap. 11.*

l *Lib. 3. del c. 1. als ſeg.*

los patricios decorats de honorroſos titols ſe troba auerlos tinguts, y tenir encara a vuy auentatjadiſſims los de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya per los que goſan tots, tant ab la forma, y modo de gouern Democratich que es la Republica de la Deputacio, y ſos officials: com tambe dels noms, y titols de ſes Prouincies, y parts cõ eſtá prouat dalt,[a] y deles particulars Vniuerſitats de les Ciutats, y Viles que ſon tantes, y tant magnifiques, com ſe veu en les onze Ciutats, ſo es Barcelona, Tarragona, Leyda, Gerona, Tortoſa, Vich, Elna, Vrgell, Solſona, y tambe Manreſa, y Balaguer, totes eſtes com a Ciutats anomena *Mieres*, [b] en les dues vltimes noy auia dignitat Epiſcopal fins pochs anys a Manreſa per la ereccio de nou Bisbat en ella ſe feu.

a *Lib. 1. c. 26. 27. 28, 29.*

b *Mier. colla. 6. c. 17. n. 5.*

Les Viles, y llochs ſon en gran numero les mes inſignes, y nobles ſon Perpinya, Puigcerda, Ceruera, Vilafranca de Panades, Valls, Reus, Mõtblanch, Piera, Terraſſa, Granolles, Mataro, Hoſtalrich, Aulot, Figueres, Vilafranca de Conflent, Cobliure, Prada, Vinça, Ripoll, Camprodon, Calaff, Tarraga, Berga, Trem, Oliana, Cardona, Aguamunt, Andorra, Sanghuja, Torà, Caſtellò de Empuries, y moltes altres en les quals hi ha tantes coſes memorables que auria meneſter molts volums per referirles, de elles ja ſen te prou noticia, cõ del Altar de Argent de la Seu de Gerona que manà obrar Hermiſendis dels diners cobrà quant venè lo Comtat de Barcelona, lo Portal de la Seu de Tarragona, lo campanar de Leyda, los clauſtros de Vich, la Seu, y Sancta Maria la Mar de Barcelona, que abans ſe deya Sancta Maria de les Arenes, la montanya de Montjuych ahont creix la pedra, la ſal de les mõtanyes de Cardona dels Alfachs, y en moltes parts de Roſſello artificialment, la aygua miraculoſa de Sant Magi, la aygua dels coſſos Sants de Arles en Roſſello, cas digna de memoria, y admiracio que hix de vna tomba, y ſepultura de pedra que eſta en layre ſens ſuſtento de ninguna part, ni forat ſi puga poſar aygua, y ſempre ſen trau, y ſe nan tretes milanars de carregas, reſtant ſempre la tomba plena. Eſta aygua cura de totes maleſties miraculoſament, moltes altres coſes han recopilades noſtres Chronichs, [c] y aixi ſols anire ſumariament referint las de major gloria q̃ reſtan prouades ab actes authentichs, remetentme en lo demes al que de elles han eſcrit tots los Eſcriptors Cathalans. [d]

c *D. Meneſcal ſermo del Rey D. Iaume fol. 69.*

d *D. Mieres colla. 8. Reg. Marti cap. 9.*

Capitol II. De la particular Republica de la Deputacio, o General de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, y de ſon Principi, y origen, y titols de honor.

LOs eſtats, o eſtaments de Cathaluuya, Roſſello, y Cerdanya, y diuidits en tres ordens deſde ſon origen formaren vn cos, o Republica general pers tots, per cap lo Princep, per Braſſos los tres eſtats Eccleſiaſtich, Militar, y Reyal, [e] per los actes de celebrar corts, y eſtablir leys, com llargamẽt ſe prouarà baix a ſon propri lloch al lib. 5.

e *Oliba de iure fiſci c. 20 num. 8.*

Dels mateixos tres Braſſos ſe formà vna altre Republica, y gouern politich per tot lo tocant a la conſeruacio, benefici, y augment de tots ab titol particular de Deputacio, o General prouenint la juriſdiccio, y poder del Rey. [f]

f *Olib. de iure fiſci c. 6. n. 14.*

Eſtes dos Republiques tenen lo gouern Democratich, q̃ es de molts lo que ſe enten ſols quant als actes de eſtablir leys, y del gouern de la Generalitat de la terra, com ſe prouara baix, que en lo demes lo gouern general de tots es de Monarchia

chia fols per vn cap, que es lo Rey noſtre ab titol de Comta per noſaltres geueralment en tots los actes del gouern, juriſdiccio, creacio de miniſtres, y officials, y en les demes ſuperioritats, regalies, y juriſdiccio ordinaria, com en lo llibre ſegon ellà prouat.

Per los actes de la Deputacio, y Generalitat de la terra ellá formar vn conſiſtori, o tribunal ques gouerna per molts, ordenat per actes de les mateixes corts, y leys generals que repreſentas tots los dits tres Braſſos, y formas vn cos en cap de tres perſones per Deputats, altres tres per Oydors de comptes vna de cada Bras, y tinguellen lo poder, y auctoritat de tots tres, y aixi de tota la terra, y Generalitat, eſtes ſi be ſon ſis perſones fols repreſentan vna ab titol de ſenyoria en ſingular, y de molt Illuſtre Senyor, y no en quiſcunes perſones, en particular de ſenyories, ni molt Illuſtres ſenyors.

b *Mier. colla. 7. Regi. Eleccion en la cort de Tortoſa c.6.n.11.*

Les cauſes de la formacio de dita Deputacio, y Generalitat refereixen los mateixos capitols que ſon les ſeguents. Per ſeruey de Deu, Rey, y Cor, Concell, deffenſa, y ajuda de la terra contra enemichs, y de ſes prerogatiues generals, y particulars, cõ baix conſtarà baix proteccio, y comanda de la qual eſtan tots. b La cõſeruacio, y obſeruanſa de les leys, y llibertats, acudir al reparo de les rõpudes, o violades, o malguardades; c conſeruar lo eſtat, y publica vtilitat de la terra, d y per ajuda, y ſubuencio de totes dites coſes impoſats los drets de General, y Bolla com a Erari com baix ſe prouarà, y altres molts. e

c *Cõſt. 8. 11. 12. ti. de obſer. conſt. 45. cur. anni 1599.*

d *Meſtr. de magi. lib. 5. c. 15.*

Lo principi, y origen de la formacio de dita Republica, y cos de la Generalitat es tat antich com lo gouern que comenſaren a eſtablir les leys ab conſentiment, aprobacio, y volontat de la terra, y de ells continuat en totes les corts ſe han celebrades fins la preſẽt era per los Reys, y Senyors ab la forma, y manera que baix ſe prouara. f Per los actes de les celebracions de dites corts, y per los gaſtos, y affers conuenients de elles, per les demes cauſes referides fonch neceſſari tractar las corts de impoſar impoſicions, y altres drets, y de aqui fer Erari, y elegir perſones tant per la exaccio, com guarda, adminiſtracio, y execucio dels actes, y determinacions feyen en dites corts tinguereu de deputar, y ſenyalar certes perſones que del ſobredit tinguellen carrech, de aqui anomenats Deputats, com a perſones deſtinades, y deputades per dits effectes, a les quals les mateixes corts los anaren nomenant ab propri titol de *Procuradors, Adminiſtradors del General, Deputats per la Cort.* g

e *Gabriel Berart in ſpecul. cirſt c 24.n.1.2*

f *Lib. 5.*

g *Cap. 1. cur. anni 1413. lib. dels 4. ſenyals.*

Eſtes perſones ſe elegian per la mateixa Cort General conuocada, y duraua la eleccio, y offici fins eren reuocats per la mateixa, o altre Cort, o elegits altres, ſi be moltes vegades la Cort ſeguent los confirmaua ſens tenir deſtinat, ni ſenyalat numero cert, ſino lo numero de les perſones apareixia mes conuenir, lo mateix orde ſe anà guardant ab los Oydors de comptes, ſi be aqueſtos ſobreuingueren deſpres de molts anys quey auia Deputats, a ocaſio que aquells fols no podian acudir a tot, y per ſo ſe deſtinaren, y deputaren altres perſones ab titols de Oydors de comptes, que es lo mateix del offici tenen que es ohir, y rebre los comptes dels debitors, y exactors dels drets, y debits de la Generalitat, als quals apres ſe donà mes poder, y vot en conſiſtori, y com apar en los mateixos capitols, y baix ſe referirà.

Tot aqueſt diſcurs he tret dels capitols, y actes de les mateixes Corts, ſi be tots ho portan molt ſeparat, y ſe ha de traurer de les paraules de vns, y altres, y del llibre de quatre ſenyals ab molt gran difficultat.

La

La noticia mes clara he pogut comenſar tenir de la eleccio, y nominacio de dits Deputats es la de les Corts ſe celebraren en Montſo per lo Rey Don Alphonſo, com conſta del priuilegi de 7. dels Idus de Nouembre 1289. y apres de les que celebra lo Rey Don Pere en Ceruera any 1359. en les quals ſe elegian los Deputats per la Cort General, ſens numero cert, lo offici dels quals duraua fins la Cort los auia reuocats, demanera que tant lo offici, com la eleccio de ells ana de different manera, fins les Corts ſe celebraren en Barcelona per los Reys Don Ferrãdo any 1413 Rey Don Alphonſo any 1433. los capitols de les quals quant al tocant ala eleccio, y offici dels Deputats, y Oydors ſon los q̃ eſtan ſerits en dit llibre dels quatre ſenyals, que eſta recondit en lo Archiu de dita Deputacio, [a] en ells apar que ordena la Cort que los Deputats, y Oydors foſſen triennals, y en numero de tres vn de quiſcun eſtamẽt, la forma de la eleccio es llargament continuada en dits capitols de dites Corts.

a *Conſt. 1. tit. de offic. de Iut. y Oydors.*

Dita forma dura fins les Corts dels anys 1452. 1455. 1481. en les quals ſe dona noua forma de eleccio, com en elles ſe pot veure, y dura fins les Corts del any 1493. en les quals ſe eſtatuhi, y ordena la noua forma de enſeculacio, y extraccio que es la continuada, y encara ſe obſerua, confirmada, y en algunes coſes reparada en les Corts dels anys 1512. 1520. 1533. 1537. 1542. 1547. 1553. 1576 1585. 1599.

En los capitols de dites Corts majorment als que ſon anomenats del nou redres eſta continuat tot lo tocant al offici, y poder dels dits Deputats, y Oydors, y demes officials, y la impoſicio, exaccio, y cobranſa dels drets de dita Generalitat, y numero dels Llochs tenen los eſtaments en los officis de Deputats, y Oydors, y aixi be les Vegueries majorment del repartiment que de dits llochs ſe feu lo any 1493. com conſta en lo llibre de la anima que es tingut per capitol de Cort.

De tots los dits capitols, y actes de Cort tenen dits officials la juriſdiccio y poder ques tãta, y no mes quanta ſe dona per la cort lo q̃ ſe entren quant la Cort General no es junta, les ores los dits Deputats, y Oydors tenen les vices de tota la Cort, y exerceixen ſon poder, en los caſos empero d' dits capitols. Quant empero la Cort General es jũta, y cõgregada, lo offici dls Deputats, y Oydors ſols es en los caſos que la mateixa cort tollera, per lo que lo offici, y titol propri de ells es de Procuradors Deputats per la Cort en la Generalitat, com los mateixos capitols los anomenan, [b] quel de Deputats aſoles es per Excelencia y ſe ha de entendre neceſſariament Deputats per dits actes, lo offici dels quals ceſſa ab la preſencia del principal conſtituhint, y ſols enuia de dret lo Procurador pot exercir aquells actes quel principal los tollera, y conſent, demanera que es cas clar, y cert que junta la Cort ella es la Deputacio, y per ella, o per los Preſidents en los Braſſos deu ſer regida, o per los que la mateixa Cort apareix ordenar, com ſe trau de dits capitols tãt dels antichs que donauan la forma de eleccio per la Cort: quant los nous que ordenan la forma de inſeculacio y extraccio, los quals per ſo no donan mes jurisdiccio, ni poder als dits Deputats del que tenian, reſtant la Cort ab lo mateix poder ſens auer may ordenat coſa en particular per eſt cas.

b *Capit. 2. de les Corts dl añ 1413 lib. 4. ſenyals.*

Lo que ſe ha acoſtumat obſeruar fins aſsi, ſegons apar en los mateixos proceſſos familiars de les Corts es, que junta la Cort porta les tres Maſſes grans de la Deputacio, ab los Maſſers ab veſtits de Domas Morat, tant quãt ſe va fer embaxada

al Rey per los Braſſos quant altrament, y aix be quant los Preſidents en los tres Braſſos aſiſteixen en juſtes o altres feſtes, y actes: Ames la cort mana als Deputats paguen, y faſſen lo que per ella ſe ordena ab lletres, y cartells deſpedits per los Notaris dls braſſos ſegons lo cas qual es, ab firma dels tres Preſidents. Quant la cort es junta ſi es temps de enſeculacio a ella toca fer la, aixi mateix les prouiſions de officis, y tot lo demes.

Sols ſea tollerat que los Deputats, y Oydors cõ altres Procuradors ſols cuydan ala cobrãſa, y exaccio d̃ totes les rendes, y drets ab los mateixos titols, pompa, y mageſtat q̃ antes. En ells he trobades dos coſes encontrades que en les Corts del any 1563. y altres los Deputats no aſsiſtiren a les Corts, y en les que comenſaren lo añ 1626. ſi que forẽ habilitats, a mon judici aqueſt vltim exẽplar es mes conforme a raho, per lo que lo offici de ells encara que ſia de officials Reyals per raho de priuilesi, cõ baix ſe proua ra, empero no deixen de ſer officials del gouern de la mateixa terra, y aixi com no ſon impedits per regir los officis de Iurats, Concellers, y altres de les Ciutats, cõ ſe veu que enſẽps ſon Deputats, o Oydors, y Concellers, es la mateixa raho no tenir de eſſer impedits de entrar en Corts, com acte de la republica, y gouern de les mateixes Vniuerſitats, y terra de la qual faltant la Cort ells ſon cap.

§. 1. *Com entraren los de Roſſello, y Cerdanya en los cos de dita Deputacio ab Cathalunya, ſi per Vnio particular, ho altramẽt.*

EN los cos, y gouern de dita republica de la Deputacio, y generalitat los naturals dels particulars Comtats d̃ Roſſello, y Cerdanya tenen la mateixa antiguedat, quels de Cathalunya a ſer tots vn cos, y formar dita Deputacio, lo que he volgut aduertir adepart per deſegany de molts de Cathalunya, y moltiſſims de Roſſello, y Cerdanya que penſan ſer grans papeliſtes, als quals he oyt alguna vegada que los dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya entraren en dita Deputacio per particular vnio, apres de molts anys altaua eregida en Cathalunya, lo que veradament es error manifeſt, que tal vnio nos troba, nis ſap, ni lahi por auer, per lo que la veritat es prouada per los actes de les mateixes Corts, y molts priuilegis que baix ſe fara mencio, q̃ ja deſde l principi de la ereccio de dita Deputacio, aſsiſtiren, votaren, y preſtaren ſon conſentiment los de Roſſello, y Cerdanya, y concorregueren ygualment ab los de Cathalunya en les Corts li donaren principi, y les demes ſe continuaren, y donaren tot lo poder, y forma te dita Deputacio ab veus actiues eleginț, y paſsiues eſſent elegits. Perquant conſta que ja en les primeres Corts que los Reys de Arago com ha Comtes noſtres nos celebrarẽ, vna de elles fonch la del Rey Dõ Pere primer en Puigcerda any 1207. les del Rey Dõ Iaume primer en Vilafrãca any 1218 en Barcelona 1228. y en les demes, hi aſsiſti lo Comta de Roſſello, y Cerdanya Don Nunyo Sancho, * qui era Procurador, y Honcle del mateix Rey Don Iaume primer, com o motiuan les mateixes conſtitucions, deſpres ja han viſt prouar dalt, quel mateix Rey torna a ſuccehir los dits Comtats per mort de dit Don Nuño ſens fills, y que altra vegada deſmembra los dits dos Comtats de Roſſello, y Cerdanya de Arago, y los dona al ſegon fill Iaume ab lo Regne de Mallorca. a *Supra lib. 2.*

Tot lo temps eſtigueren dits Cõtats en poder dels Reys de Mallorca quant ſe cõuocauan Corts en Cathalunya

lunya per lo Rey de Arago era conuocat, y cridat dit Rey de Mallorca per lo tocant a Roſſello, y Cerdanya com ſe ha prouat, [a] quant iſqueren del poder de dits Reys de Mallorca, y tornaren a la Corona de Arago añ. 1344. [b] en temps del Rey Don Pere III. Entre les demes coſes ab pragmatica eſtatui que nos pogueſſen celebrar Corts en Cathalunya ſens eſſer conuocats los de la Vila de Perpinya *dat a Perpinya a 12. kalendes de Agoſt 1344.* immediadament les primeres Corts ell mateix cõuoca fonch en la mateixa Vila de Perpinya any 1351. y de elles en totes les demes continuades, ſempre hã aſsiſtit ygualment en los tres braſſos, com en totes elles es facil veurer: no es donchs proua certa que eſſent la creccio, y forma de dita Deputacio de dites Corts, que concorregueren los de Roſſello, y Cerdanya ygualment, y que nos por ſols daptar hi agueſſen entrat per vnio particular, com no fos neceſſaria, ni de ella ſe tingue de parlar, concorrent com los altres de Leyda, Tortoſa, y los demes de Cathalunya. Proua a mes que en lo mateix primer any, y ague Deputats, per eleccio de Cort q̃ fonch lo any 1359. com dalt ſe ha dit ho fonch en ero altres Pere Borró Burges de Perpinya, y en lo any 1366. Armengau Martí Burges de Perpinya, y ſucceſsiuamẽt los hi a agues ſempre, y aixi be en lo intermedi tots eſtigueren en poder del Rey de França, lo any 1473. fonch Benet Iuan Aybri Burges, y Oydor Nicholau de Lupia Donzell, 1479. Benet Caſtello Burges, 1482. Pere Blanca Burges, 1491. Lorens de Vilanoua Burges de Perpinya fins la preſent era, de manera q̃ noy ha agut intermedi, ni altre principi a dita Deputacio que los de Roſſello, y Cerdanya noy ſien tant antichs com los demes de Cathalunya, ab veus actiues, y paſsiues.

Lo temps eſtigueren los dits Comtats de Roſſello, y Cerdanya en poder dels Reys de França q̃ fonch del any 1462. fins 1493. com dalt ſe ha prouat, [c] en les dos Corts ſe celebraren en Cathalunya, en eſt intermedi en los anys 1470. 1481. be ſaben tots q̃ lo motiu mes principal de conuocarles com conſta en les prouiſions de elles, continuades en los proceſſos familiars, y ab tantes prouiſions, y cartes ſeriuian los Reys, y los Deputats, y Oydors qui les hores eren als de Perpiña per los apretos ſitis, y fam patian com dalt ſe ha prouat, y apar en los archius, foren per tractar, ſubuenir als de Roſſello, y Cerdanya que eſtauan en dits cõflictes, los donatius, y ſerueys ſe donaren en les Corts per acudir a la gent de guerra per llur ſocorro aſſenyaladament lo fogatge poſaren per tota Cathalunya, de 20. ſous per caſa per pagar, y armar la gent de Peu, y Caual ſi be no puguerẽ aiudar q̃ ells mateixos ſe tingueren đ deſſliurar cõ dalt ſe ha prouat, [d] y los drets impoſarem en dites corts que ſegons ſe enten la impoſicio del dret de les Bolles, ja que no fos comenſada en dites Corts fonch alomeno s poſada en lo augment, y forma q̃ vuy eſtà, en ella fonch expreſſamẽt diſpoſat quey ninguеſſen de contribuhir los de Roſſello, y Cerdanya quãt ferian tornats ala juriſdiccio, y poder libero đl Rey de Arago. Auent ſuccehida la reſtitucio deſtos Comtats lo any 1493. Los de Roſſello, y Cerdanya recuſarẽ contribuyr a dits drets, y per lo q̃ ells ſen podiã eximir per no ſer preſents, y ſerlos preiudicials fins q̃ per cõcordia, y tracte ſen acõtentaren pagarlos y en retribucio obtinguerẽ, y en particular los de la Vila de Perpinya, en los repartiments dels Llochs ſe feren en la enſeculacio per raho de les Vegueries lo numero tenen de ſetanta Llochs, y major part q̃ no te ninguna altre Vegueria quey entre, ſeñalant apres llochs particulars per los Mercaders đ Perpiña q̃ ſeriã eſtats Cõſuls

[a] *Lib. 2. cap. 28.*

[b] *Lib. 2. cap. 30.*

[c] *Lib. 2. cap. 35.*

[d] *Lib. 1. c. 12. §.*

6. llochs de Oydors, que nols te ninguna Vniuersitat de totes les demes.

§. 2. *Dels titols de honor dels Magistrats, y officis de la dita Deputacio, y del poder, preheminẽcia, jurisdiccio, y priuilegis de aquells.*

PEr lo gouern de la dita Deputacio estan creats certs officials, y tots per disposicions de les mateixes lleys, demanera quel poder de ells jurisdiccio, y preheminencia no es de Reyal priuilegi especial, sino de lley general, y aixi entran tambe en lo numero de officials de constitucio, y aixibe de officials Reyals, y com a tals han de ser respectats, hõrrats, tractats y temuts com foncb concedit per lo Rey Don Ferrando ab priuilegi *dat en Valladolid a 18. de Maig 1509.* a La creacio dels officials de ella no toca al Rey, sino ala mateixa Republica ab les formes dalt aduertides, b so es quant als Deputats, y Oydors per enseculacio, y extraccio de bolsa asort de tres, en tres anys del numero ense culat, so es Deputats Ecclesiastichs 30. Militars 36. Reals de Barcelona 39. Reals de totes les Vegueries 52. Oydors Ecclesiastichs 36. Militars 53. Reals de Barcelona 46. de de totes les Vegueries 72. los altres officials inferiors per eleccio, y nomi nacio dels mateixos Deputats, y Oydors ab la forma tant sabuda.

a *Lib. 4. senyal.*

b *Cap. 2.*

Los officials mes preheminents sõ avuy comunament ab titols de honor de Deputats, q̃ es voler dir Procuradors, y Administradors del General per la Cort en virtut de dits Capitols Deputats com dalt se ha pro uat; estos son tres Ecclesiastich, Militar, y Real, y aixi mateix Oydors de comptes per raho del offici fan. Lo poder, preheminencia, jurisdiccio, offici, y carrech dlls, y aixi be dels demes officials, y Ministres de la Generalitat estan llargament posats en tants capitols, y actes de dites Corts, y ordinacions fetes per dits Deputats, y Oydors sumats vltimament en la sentencia feta per los Visitadors lo any 1621. ahont se apunta lo offici, y obligacio de quiscu anomenant, y senyalant tots los officis per son propri titol, y salaris so es de dos Assessors, vn Aduocat fiscal, Escriua major, tres Aiudants descriua major, y vn Escriuent, lo Regent los comptes del General, Aiudant del Regent los comptes, Aiudant comú de Regent los cõptes, y Racional, Racional, tres Aiudants del Racional, Procurador General dl General, Syndich dl General, Receptor del salari menor de 40. sous dels Doctors del Reyal concell, Credenser dels salaris dels Doctors de la Reyal Audiencia, tres Porters dels Deputats qui son los Massers, Receptor de les Taules foranes, fraus, y fogatges, dos Sobrecollidors de les collectes, vn de Leuant, altre de Ponent, exactor del Genera, l Cullidor de les aueries de les composicions fa la Regia cort, Defenedor dls drets del General, Receptor dels drets del General eo Cullidor, Credenser del General, Albaraner del General, Guardes de la casa del General, Receptor dels drets de la casa de la Bolla, eo Cullidor; Credenser dels draps de la Casa de la Bolla, Credenser de les sedes de dita casa, Manifest de les coses deuen dret de Bolla, Guardes de la casa de la Bolla, Guardas dels tres portals de Barcelona, Dresener del General, Officials mechanichs del General.

Ames dels dits los officials de les Galeres acompta de la Deputacio son General, Capitans, Auditor, Veador, Comptador, Pagador, Prouebedor, Procurador fiscal, Doctor en Medicina, Barber, Dietari, Alguatzir, Patrons, y molts altres.

Los sis Visitadors se trauhen quiscun trienni, la auctoritat poder, y jurisdic-

risdiccio dels quals, y del Assessor, Aduocat fiscal, y demes officials ells creã resulta de les disposicions dels Capitols de Cort, y nou redres de les corts del any 1599.

A mes son los Deputats locals, Assessors, Aduocats, y Procuradors fiscals, Resceptors, Taulers, y altres molts officials del General, y Bolla, de les Ciutats, Viles, y Llochs, de Cathalunya, Rosselló, y Cerdanya.

Tots los dits officials han de ser naturals dels Comtats, exceptats sols los Prelats Ecclesiastichs, so es los Bisbes, y altres los quals entrã per raho de la dignitat, y Esglesia rigen. [a]

a *Berart num. 8.*

De tots dits officials estan posades les obligacions, carrechs, priuilegis, y hreheminencies en dits capitols, y en les ordinacions se fan quiscun trienni per los Deputats, y Oydors ahont lo Lector podra acudir que jo pera sumarles sols auria de menester lo present llibre, sols aduertire lo que nos troba tant facilment que prouè de especials priuilegis, y gracies fora actes de Corts.

Lo poder, y facultat tenen los Deputats de anar ab Porters, deuant ab masses de argent, o altre alibera vo, lunta[t] los prouè del priuilegi, o proüisio del Rey Don Alphonso *dat. en Capua 6. de Iuny 1432.* [b]

b *Lib. 4. senyals.*

Lo poder portar armes los Ministres, Guardes, y Arrendadors, y altres officials del General, y Bolla es de les prouisions dels Reys Don Iuan *dada a Perpinya a 13. de Marts 1396. Altra de Don Ferrando dada ala Vila de Madrid a 26. de Febrer 1495.* [c]

c *Son en lo lib. dls 4. señals*

Los titols, y officis dels Deputats quant ha termens de dret comu son de Proceres del Regne, [d] y de Tribuns del poble, [e] de manera que lo propri offici de ells es oppossarse al ques fa contra constitucions, y demes leys tant generals com particulars de quiscu a instancia de part, o sens ella com esta dit.

d *Mest. de Mag. lib. 5. ca. 15.*

e *Const. 45. cur. añ. 1599*

Tenen ampla jurisdiccio, y poder contra los defraudants los drets en la qual no poden esser impedits per los officials Reyals. [f] Al offici de ells toca seruir a Deu, y Rey, deffensar los vsarges de Barcelona, constitucios y demes lleys de la Patria generals, y particulars com priuilegis, y altres per la obseruansa de les quals los es licit instar, opposarse, contradir ab Escriptures, requestes, protestos, appellacions, y altres remeys de dret contra qualseuols Iutges que fan contra dites Leys. [g] En tots los negocis tocants al Regne son legitims contradictors. [h]

f *Const. 3. tit. de offic. de Deput. y Oydors.*

g *Berart c. 24. nu. 5. 11. DD. ibi y constitucions.*

h *Berart n. 7. dd.*

Poden fer ordinacions, y estatuts en tot lo tocant ala Generalitat, en virtut de tants capitols de cort com se experimenta les fan, y publican renouantles, y publicantles de nou quiscu trienni com es necessari segõs termens de dret que altrament finirien finit lo trienni dels qui les ferẽ. [i]

i *Riccio en sa col lecta. decis. 1011.*

Los qui impetran, o obtenen inhibicions contra la jurisdiccio, y drets del General de Iutges Ecclesiastichs son aguts *(ipso facto)* per inhabils per officis de Deputats, y Oydors de cõptes, y demes officis del General. [k]

K *Const. 2. tit. de offic. de Deputa. y Oydors*

Son estats seruits los Reys, y Señors nostres concedir q̃ ningũ official Reyal del mateix Rey, Primogenit a altre qualseuol tãt Reyal com de Baronos puga entrometre contra algu agues comes frau en los drets de la Generalitat, sino es adenũciacio, o instancia dels Deputats, y com mes llargament apar en la cõstitucio del Rey Don Ferrando, del any 1510. [l]

l *Const. 3. tit. de offic. de Deput.*

Lo Deputat Ecclesiastich ames de sa jurisdiccio ordinaria com ha Deputat, te altra delegada pera poder compellir ab censures, y altres qualseuols penes als Ecclesiastichs, tant Seculars, com Regulars paguen los drets de la Generalitat, y Bolla com concedi expressamẽt lo Papa Clemẽt Setè ab la Bulla del any 1524.

Als Deputats, Oydors Generals, o Locals, no sels pot protestar ab

escriptures. [a] No poden los Notaris presentar escriptures a ningu en prejudici del dit General, y los drets. [b]

Lo qui mes llargament voldra saber del offici, poder, y prehiminencia de dits Deputats, y Oydors, y demes officials quant a disposicions de dret comu podra acudir a *Mestrillo*, [c] y en termens de nostres lleys a *Mieres*, [d] y altres. [e]

a *Cõst. 1. tit de Not. y aqui Miceres Fer. p. p fo. 63 n. 5. 7.*

b *Cõst. 1. tit. de Nota. y Scriuãs.*

c *Mest. de mag. li. 5. c. 15*

d *Mier. colla. 10. cap. 29. per tot.*

e *Berart in specul. visit. c. 24. per tot.*

§. 3. *Dels drets del General, y Bolla, y per quins fins sols se han de gastar, y quals persones estan obligades a pagarlos.*

LOs drets del General antigamẽt eren sols com los que son en Arago, y Valencia, apres per discurs de temps se imposaren los drets dits de Bolla, que ja sen fa mensio en les corts del any 1413. si be lo mes provable es de les corts del any 1481. per tots los quals drets, y quants, y de quines coses se han de pagar, estan ordenats tants capitols de cort, ordinacions, prouisions, y sentencies, com en tots los llibres se pot veurer.

Los drets de Galeras quals son, y com, y perque sols se han de pagar, y gastar ja consta clarament en los capitols del any 1569. cap. 63. 64. 65.

f *Lib. de prouis. đ la Vniuersi. de Perpiña fol. 251.*

Dits drets ques reben en Perpinya, Puigcerda, Vilafranca, y en altres parts de Rossello, y Cerdanya quants han de ser, fonch prouehit, y declarat a 22. de Mars 1564. [f] y ab quina moneda de Rossello, o Barcelona a 10. de Octubre 1565. y ja abans en los anys 1411. 1412. altra de 3. de Setembre 1535. [g]

g *Libre del Capitol de Elna fo. 13. nu. 8.*

Tots ells estan imposats per les causes dalt referides cap. 2. y per Erarari per prouehir lo conuenient, y en honor sols de la Reyal Corona, [h] y forses en temps de guerra en seruey de sa Magestat, com per trets, munisions, armes, poluora, y tots los demes. Per estos mateixos fins se hã de gastar, com consta en los mateixos capitols quels imposaren, y a mes per casos de alegria, vingudes de Reys, obres necessaries, per deffensa dels drets, y libertats de la terra, [i] y son especificats llargament en la dita Bulla del Papa Clement VII del any 1524. y a mes per totes aquelles causes, per les quals la Generalitat, y Deputacio està eregida dalt referides, y aportan nostres Practichs, [k] y lo particular volum tragué a llum lo Bisbe de Tortosa ab titol propri de *Iuribus Generalis Cathaloniæ, Rossillionis, & Ceritaniæ.*

h *Cõst. 1 tit. del dret del General*

i *Const. 2 cur. anni 1599. c. 45. de dites corts const. 8. 11. 15. tit. de la obseruãsa const. 1. 5. tit. del dret del Geu.*

Los dits drets estan obligats a pagar totes, y qualsevol persones de qualsevol estat, grau, y condicio sien fins lo mateix Rey, Reyna, Primogenit se son seruits a cõtentarse, y obligar a les demes persones, ministres, y officials Reyals. [l] Los mateixos Ecclesiastichs, Religiosos, y demes persones exemptes en virtut de la dita Bulla expressa del Papa Clement VII. *dada en Roma a 17. de les Kalendes de Maig 1524.* que obligà als Archabisbes, Bisbes, Prelats, Religiosos, fins als de Sant Iuan de Hierusalem, y altres qualsevols, y per so son dits del General, per lo que cõprenen generalment tots.

k *Solsona in sly lo capibreui. c. đ forma. amor. n. 2. 8. fol. 73. Berart in Speeul. visit. c. 24. nu. 2. & 3.*

Quant als Pares Inquisidors es, y a mes la prouisio antiga del Rey Dõ Ferrando *dada a Madrit a 9. de Setembre 1509.*

l *Cõst. 1. tit. del dret del General Mier. p. 2. c. 28. nu. 21.*

Quant als de la Vall de Aran es la constitucio del Rey Don Ferrando de les Corts del any 1510. [m]

m *Const. 3. tit. del dret del General.*

Sols sen excepta lo Summo Pontifice, lo qual de ninguna cosa paga dits drets, com fonch expressament disposat en nostres leys. [n]

Los officials, y ministres de la dita Generalitat la obligacio tenen en consciencia de denunciar los fraus, y aixi be totes les persones pagar dits drets, està llargament prouada en los memorials ja impressos ab auctori-

n *Capit. 44. deles corts del any 1481*

tat, y

rat, y comprobacio de tantes doctrines, y firma de tants Theolechs, y Canoniſtes que eſtan ficats en les caſes de les taules, y exaccio de dits drets, y aixi be en dit llibre impres de *Iuribus Cathaloniæ*.

Capitol 3. Dels particulars titols de honor de la Ciutat de Barcelona.

LEs alabanſes, excellencies, y coſes memorables de la principal, y nobiliſſima Ciutat de Barcelona, han ja impreſſes molts auctors, [a] en particular ſa fundacio antiquiſſima del any 752. abans de Chriſto. 460. abans de Roma, com ella es la mes antiga, y noble Ciutat de Cathalunya, [b] fonch en temps que eſtaua ſenyorejada dels Romãs, Colonia Romana, com a cap de Prouincia, goſant dels priuilegis, y prerogatiues de la Ciutat de Roma, que entre les altres eren tenir vot en los actes, y eleccions del Imperi, y ſon gouern, y poder eſſer elegits en ſos officis, y carrechs, de ella fa monſio expreſſament lo dret ciuil Roma, per lo Iuriſconſult Pau, [c] poſantla en lo numero de les principals Ciutats del Imperi, que eſtauan exemptes del dret Italich, a mes era Cõuent juridich, y Cãcellaria Romana, cap, y Metropoli del Regne dels Godos, [d] Cort Reyal de molts Reys, goſant ſempre de ſa fundacio moltes mageſtats, grandeſes, y prerogatiues, Religioſa ſempre, y affectada a la vertadera Religio de Chriſto ja onze anys apres de ſa felis mort, y de moltes altres marauelles dotada; de manera que no ſols ab lo referir: pero tambe en lo material en les obres publiques, tant ſagrades, com profanes, com la Seu, y demes Eſgleſies ſumptuoſes, y riques tanta grandeſa, y numero de Conuents de totes les Religions ſon en Eſpanya de Frares, y Monges, caſas de la Deputacio, Ciutat, Taraſenal, Moll, Sala de armes, Llochja, Palau, y particulars caſes que cada vna del'es es vn Caſtell, y fortaleſa, en la obra, traça, y materia totes de pedra picada, en comparacio de totes les demes Ciutats de Eſpanya, aſſenyaladament de las de la Corona de Arago, Çaragoça, Valencia, y les demes que tenen la obra de poca oſtentacio, com de tapia, y altres materies que de ſi ni denotan grandeſa, ni tenen fortaleſa, ni llarch temps duradores. *Pedro de Medina* [e] ho encareix mes, dient que a mes de ſer molt noble, y rica te dels majors edificis de caſes de tota Europa, perque las mes de ellas ſon ſemblants a Caſtells, y Fortaleſes.

Los Eſcriptors eſtranys [f] li donan titols, y blaſons de potent per mar, y per terra, celebre ſi ni ha en tot lo Orbe, Meſtra de diſcrecio, y de honeſts modos de viurer, la qui dona leys de fe, y lealtat; en confirmacio de eſta veritat, y altres podia tractar, y traduyr literalment en aqueſt lloch lo quens ha deixat eſcrit *Luys Nonio*, [g] y altres qui de ella refereixen tãtes coſes memorables, empero tindria de ocupar vn gran volum, y nõ me es poſſible ſegons lo aſſumpt del preſent llibre que es ſols de ſumari, ab tot nou aguera deixat ſino me agues vingut a noticia, quel Magnifich Raphel Ceruera Ciutadà honrrat de Barcelona, quis trobà lo any preſent Conceller Segon de ella, te traballat vn particular libre, ſols de ſes grandeſes, lo qual ſens dupta ſegons lo ſaber, prudencia, y talent de dit Auctor en humanitat, lléguatge, y hiſtoria, y demes perfeccions, ſera lo llibre tant noble, y de eſtimacio com es la materia, y aſſumpt de ell, y aixi no tinch jo que paſſar auant en eſt ſubjecte puix en mes delicada, è ingenioſa pluma bolarà la memorable fama de dita Ciutat, ſi be ſe me ha de donar licencia ſols com a cas

a *Ferr. p. p obſer. cap. 57. fol. 24.*

b *Mier. colla. 7. Regi. Eleonor in cur. Dertuſ. c. 5. n. 15. priuileg. del Rey Dõ Pere de 14. Kalendes de Nouẽbre 1339. Berart in ſpecul. viſi. c. 22 n. 31. 9. D'D ibi*

c *l. lycitania ff. de cenſibus.*

d *Pineda en ſa monarchia Eccleſ. li. 14. c. 16. §. 3.*

e *De les grandeſ. de Eſpanya c. 43 a la fi.*

f *Beuter en la chro. generral de Eſpan. p. 1. c. 14. Fontan. de pact. nup. claus ſula 4. glo. 8. p. 2. nu. 21.*

g *En ſa Hipan. cap. 88.*

neceſſari de traduyr la vertadera deſcripcio, y Chronica ſumaria fan de ella *Gordi Branu, y Franciſco Hogemberch* Eſcriptors Alemanys per admirarnos. Diuhen tots que dita Ciutat es eſtada Illuſtriſſima, y nobiliſsima de Princeps, Caualliers, y nobleſa, abundantiſsima de totes les coſes que tocan al vs de viurer, potentiſsima mes que caſi les demes Ciutats de mar, y terra, clariſsima, y de gran renom per los fets memorables de ſos naturals dins, y fora de ella, en tant que ſon nom, y potencia a cauſat gran temor a França, Affrica, y altres parts, y Princeps del mon, floria no ſols en abundants riqueſes, pero tambe en prudencia, y ſaber ſingular de ſos naturals en tots bons coſtums, y enſenyanſa, tots ſos Ciutadans en adminiſtrar, y augmentar la Republica en ſeguir lo orde, y coſtūs dels vells Romans, may excedint en res, ſino ab molta maduresa, y raho ſatiſfent a totes les coſes publiques, y priuades, les riqueſes, y coſes familiars de ells no les diminuyan per diſcordies, plets, judicis, encontres, ſedicions, (com en altres moltes parts ſe acoſtuma fer) eſtimant en mes tots eſſer lutjats, y viure mes ſegons bona raho, y natural que per diſpoſiciōs de leys, los Nobles eſtudiauen en armes, actes de Caualleria, y officis Militars, y en aqueſtos ſe excercitauan, y contra ſos enemichs eren feroces, los Mercaders tractauen, y negocianen licitament, y ab tota honeſtedat, en los tractes eren fels, liberals, y leals ſens ferlos tropeçar auaricia, ni cobdicia, los Sacerdots, y altres que tenian cuydado de les coſes Sagrades vinian ſempre pia, y ſanctament, y ab gran veneracio, y temor ſeruian lo culto Diui, y coſes ſagrades. Los demes Ciutadans de qualſeuol edat exercints arts liberals, o mechanicas treballauan ab gran cuydado, a ocaſio dels quals era molt frequentada la Ciutat, en la qual ningun fora viuia deſocupat, negligent, pereſos, y ſens emplearſe en actes, y negocis de profit; de manera que noy auia en ella ningun mal, ningun pobre ſino tots bons, y richs ab aqueſta fama los homens no ſols de tota Eſpanya, pero tambe de moltes altres nacions venian a tractar, y ab gran deſig, y gana a habitar, y de cada dia la feyan major, y mes rica, de hont moltes Ciutats eſtranyes la vingueren imitar en lo orde, coſtums, y ſanctiſsims modos de viurer, com a exēple de vna Republica bella, y ben gouernada en lo excercici de totes bones arts. La qual Ciutat encara que en grandeſa, y numero de caſes, y pobladors ſos inferior a moltes altres; empero en la perfeccio dels edificis, amenitat de plaja, netedat, y belleſa de carrers; y gualdat de caſes, recreo de horts, que ab varietat de arbres, y palmers tenen les demes caſes, y ab la forma, y excellent belleſa de totes les coſes (ſens diro ab enueja) ſe ha de antepoſar a totes les Ciutats del mon.

Totes les ſobredites ſon literals, y formals paraules traduydes de dits Eſcriptors Alemanys. Goſa a mes per raho de ſos pobladors de altres honrres memorables, com eſſer eſtats ells ſols los qui expelliren los Moros, que ab violencia la tenian oppreſſa en temps de la reſtauracio de Eſpanya, y liberament ſe ſubjectaren, y poſaren baix lo domini, y ſenyorio del Emperador Carles Magno, y Rey Luys ſon fill. La Ciutat que es eſtada mes guerrejada per los infels de tota Eſpanya, * proua euident del valor, animo, y conſtancia de ſos naturals, y habitans; de manera que meritamēt, y ab veritat poden pendre per Blaſò de reſtauradors, y libertadors de la Patria, y per eixa, y altres cauſes reſta decorada de fama, gloria, y nobleſa, y tants priuilegis, y prerogatiues, y com mes llargament conſta en los que li concedi lo Emperador Carles Caluo

* Çurita p. 1. lib 1. c. 9. fa 15

Caluo,[a] que baix se referiran lib. 5. cap. 1. De aqui noy ha que admirarse que aja vingut a medrar, y alcansar tants priuilegis, renoms, y titols, so es de Patria comuna, [b] com altre Roma, Cap, y Metropoli del Principat de Cathalunya, [c] y Comtat de Barcelona, Metropoli Secular, casa, y habitacio dels Comtes, y Princeps de Cathalunya, entenent en raho del auentatge a les demes, y es primera en tot, no empero que tinga dret de superioritat ab les altres Ciutats, y Viles, [d] y aixi be lo de Patria comuna es per lo que qualsevol estrany trobat personalment en ella, pot ser conuingut, y ha de compareixer per lo priuilegi li concedi lo Rey Don Iaume II. a 6. de les Kalendes de Ianer 1306. [e]

Per occasio de sa noblesa, y prehominencia los vsatges dels Cõtes prengueren lo titol de ella de vsatges de Barcelona, com se prouarà lib. 5. cap. 10. §. 3.

a *Çurita p. 1. lib. 1. c. 9. fo 15*

b *Mier. p. p. colla. 2. Pet. 2. in curia Bar. c. 37. nu. 2. Fer. p. p. c. 57. fol. 23.*

c *Mier. en dit lloch Põta. & pac. nup. clauſu. 4 glo. 8. p. 2. n. Berart inſpecul. viſ. c. 22. n. 8. p. & 10.*

d *Mier. en dit lloch nu. 2. 3.*

e *Marquill. in vſat. cequiã fol. 205. Cãcer to. 1. var. c. 2. nu. 130. Fer. p. p. c. 57. fol. 24. c. 9. n. 2. fo. 48.*

f *Fon. de pac. nup. clauſ. 3. glo. 2. per 77. num.*

g *Cancer to. 3. c. 3. nu. 72.*

§. 1. *De les prerogatiues, llibertats, y priuilegis, franqueses, è immunitats de la Ciutat de Barcelona, y de sos naturals, y habitans.*

Dita Ciutat de Barcelona està decorada de tantes altres prerogatiues, immunitats, libertats, franqueses, priuilegis ja posats en lo segon volum de les constitucions, y molts altres que refereixen los nostres practichs, [f] tãt de les leys, y ordinacions dels Antichs, anomenades *Recognouerunt proceres*, [g] com altres assenyaladament per deffensa de sos Ciutadans, poder fer proces de Sobrassent fora la Vegueria, fer represalies, [h] prestar lo solit juramẽt lo Rey en ella, en lo ingres de son gouern en virtut del priuilegi del Rey Don Pere III. *dat a 14. de les Kalendes de Nouembre 1339.* i tantes vegades obseruat, y abonat per lo Rey en les Corts celebrà en Monçó any 1585. en lo juramẽt alli prestà, y vltimamẽt les Corts maná conuocar en Barcelona lo Rey Don Felip any 1626.

h *Cãcer to. 3. va. c. 5. n. 47 als seg. Berart c. 22. n. 19. 20. 21. 22.*

Elegeix la dita Ciutat Consols Vltramarins de las Ciutats de Sicilia, Napols, Genoua, y altres, [i] entrà en Corts generals, y sos Syndichs que son enuiats ab titols de Embaixadors segons lo priuilegi del Rey Dõ Ferrando *dat a Occany a 13. de Desembre 1498.* se assentã en primer lloch, parlan primer per lo Bras Real, [k] precehint al Regne de Valencia quant per la Corona son conuocades Corts, com fonch declarat per lo Rey Dõ Pere, y refereix lo mateix Valencià *Belluga*. [l]

i *Olib. de iure fisci c. 4. n. 34. Mieres colla. 7. reg. Eleonor en la Cort de Tor. c. 5. n. 16. Fer. 3. p. ob. c. 82. nu. 2. Berart in Specul. viſ. c. 22. n. 15.*

k *Cõſt. § 11. de pri. y immu.*

l *Ber. in Spe. viſ. c. 22. nu. 23. 24.*

Sos Concellers sens ministre, ni official Reyal tractan los negocis de la Ciutat, imposan imposicions, tenẽ jurisdiccio civil, y criminal dins la Ciutat en tot lo districte de Mõtcat, a Castell de Fels, fins a Moncada, per lo priuilegi del Rey Don Iaume *dat a Tarragona a 10. de les Kalendes de Febrer 1319.* [m]

m *Bellu. inſpecul. prin. rub. 6. n. 24.*

En criminals los proceres, y prohomens de Barcelona judican, [n] a sos Concellers es atribuyt poder, y facultat per la pau, y quietut del estat de la Republica pugan en ella, y sos termens fer, y ordenar estatuts, y ordinacions ab penes pecuniaries, y corporals, fins à mutilacio de membre, mort, y vltim supplici, las quals lo Veguer, y Balle deuhen seruar, com apar en dit priuilegi del any 1319.

n *Prag. de priui. 7. ſtat. vol. 2. Mier. p. 3. colla. 10. fol. 7. n. 21. 22.*

Lo Conceller de Barcelona en temps de guerra es Coronell, com se ha experimentat en tants actes, assenyaladament en lo any 1409. al darrer de Iuny, lo dia de la Batalla de Sant Luri en Serdenya, en vingudes, y entrades de Reys en Barcelona, y altres Llochs, son seruits los Reys honr-

o *c. 2. del dit pri.*

honrrarlos tant, que sos Concellers van en sa presencia cuberts, [a] y se assentan en banch en altres llochs, [b] gosan moltes prerogatiues, preheminencies, y honrres entre altres las dels Magnats, homens Illustres, y Titolars, y de aqui precedeixen als Barons, Comtes, y Marquesos. [c]

Son decorats de molts altres priuilegis, cõ prouan sos Archius que estan plens de gracies, majorment de moltes regalies quels Reys los hã comunicades, com crear Ciutadans honrrats, Notaris, tenir Sala de Armes, batre moneda de or, plata, y altres especies, tenir sos Ciutadans frãqueses de drets de maridatges, [d] lleudes, peatges, pallatges, pensions, y altres qualsevols drets imposats, è imposadors en terres del Rey de Espanya, en virtut dels priuilegis dels Rey Don Iaume *dat a Barcelona pridiæ Idus Aprillis 1232. Rey Don Iaume II. dat a Barcelona a 18. de les Kalendes de Ianer 1323.* confirmats ab molts altres priuilegis, y sentencies Reyals obtinguts en contradictori judici a 15. de Nouembre 1493. Altra a 3. de Desembre 1572. y altres moltes. [e]

No sols son franchs de dits drets, pero tambe de pagar decimes, y primicies de Oliues, Rayms, llegums, y altres fruyts en les vinyes de Barcelona, per raho del priuilegi del Rey Don Pere II. *dat a Barcelona a 3. Idus de Ianer 1283.* [f] ahont se posan cent, y sessa priuilegis de moltas immunitats que la Illustran en gran manera.

Capitol IIII. Dels titols particulars de honor de les demes Ciutats, y Viles de Cathalunya.

DE les coses memorables, y grãdeses de Tarragona hi ha escrits molts llibres, en particular lo de Misser *Pons de Icart,* [g] qui prouasa antiguedat, fundacio, y moltes altres alabanses, assenyaladament com te titol de Comtat, Principat, y com lo Rey pot pẽdrer titol de Rey de Tarragona. De ella hisque ja lo Edicte del Emperador Cesar Augusto, que fa mensio Sant Luch, peraque se descrigues tot lo Orbe, ella es estada Cap, y Colonia de tota Espanya, Metropoli de tants Bisbats, so es Mallorca, Çaragoça, Guesca, Pamplona, Taraçona, Osca que apres passà la cadira a Burgos, Luca, Valencia, a vuy resta de Barcelona, Gerona, Vich, Leyda, Vrgell, Tortosa, Elna, y vltimament Solsona.

Los titols de honor de les demes Ciutats, y Viles de Cathalunya ja llargament son referits per los Hisrichs, [h] com de les nobles, y antiquissimes Ciutats de Leyda, Gerona, [i] Tortosa, y les demes, y aixi be de les Viles, y de les gracies, priuilegis, prerogatiues, exempcions tenen alcansades per propris fets de quiscuna, y de sos naturals, com tots los Archius donan bastant proua, a ells me remet, y faria lo matex quant a les dels Comtats de Rossello, y Cerdanya si los Escriptors agueslen tingut de ells mes memoria, y cuydado, y per so tindre de allargar la pluma, cas que nol puch escusar, tant per lo amor tinch a ma fidelissima Patria, y la obligacio quem cau, com a natural de no oluidarme de ella, segons nos ensenya aquell gran *Patricio Marci Tullio Cicero,* [k] lo qual tractant de les obligacions caben al home en naixer, senyala lo mirar, y exalsar sa Patria, y per occasio tambe que los titols de ells honran, y ennoblei-xen als demes, com ab lo seguent capitol se prouarà.

(†)

a *Olib. de iure fisci c 6. n. 44*

b *Berart in specul. visita. c. 22. n. 11.*

c *Bouad. lib. 3. c. 8. nu. 20.*

d *Fonta. de pact. nup. clau sula 5. glo. 4. n. 50.*

e *Fonta. de pact. nup. p. 1. clauf. 3. glof. 2. a nu. 1.*

f *Segon vol. cõst. fol. 23.*

g *Libre d les grãdeses de Tarrag.*

h *Medina de les grãdeses de Espa. lib. 2. Pujades en tota sa chronica Luys Nonio en sa Hispan. del c. 84.*

i *Luys Nonio en sa Hispa. c. 68.*

k *Cicero lib. 1. offi. Bouad. li. 1. c. 15. nu. 22.*

Capitol V. Dels particulars titols de honor de les Ciutat, y Viles del Comtat de Rossello, en particular de Perpinya, y son Presidi, y Castell.

LO Comtat de Rossello que ja està descrit, diuidit, y declarat dalt, [a] tenia de son principi per cap la antiquíssima Colonia dels Romans Roscino, de les ruynes de la qual se ampliá, y reedificà la Vila de Perpinya, decorada ab titol de cap de Comtat, cõ baix se prouarà, a mes de ella està Rossello ornat de moltes Viles populoses, y antiquíssimes, en particular de la Reyal, sino dich Imperial Ciutat de Elna, per raho de sa fundacio per Sancta Elena, Mare del Emperador Constantino any 336. [b] cap de tot lo Bisbat, seu Episcopal ab lo qual titol encara se cõserua a vuy, no obstant la translacio se feu lo any 1602. en la Vila de Perpinya, lo que fonch sols quant a la residencia del Bisbe, y Capitol restant en tot com abãs, com consta de la Bulla del Papa Clement VIII. en virtut de la qual se feu dita translacio.

Les fundacions, y altres fets de les demes Viles de Rossello refereixen ja moles Chronichs, en particular de la antiquíssima *Illiberis*, vuy Collliure, ahont se celebrà lo primer Concili General de la Christiandat en Espanya, com dalt està prouat, [c] y de les demes.

De la fundacio, y titol de la fidelíssima Vila de Perpinya escriuhen *Beroso Caldeu*, *Iuan Annio Viterbiense*, *Luys Nonio*, [d] *Pineda*, [e] *Beuter*, *Medina*, [f] la posan al mateix temps del gran incendi dels Pirineus, que fonch lo any 880. abãs de Christo, com dalt està prouat, [g] y fonch que la terra, y regio ahont està edificat a vuy Perpinya, es vehina, y prop de les montanyes Pirineas de tot costat, posat al mitg de elles a vna plana, ahont se començà posar lo foch. Los pastors retirats de les montanyes baixats a la plana vehina, comensaren a habitar en cabanes, è tenir corrals de bestiars en lo lloch ahont es a vuy Perpinya, posantli nom de principi de foch, que a vuy corruptament se diu Perpinya, y se ha de escriurer cõ aduerteixen los mateixos Escriptors *Pyrepinia*, so es porta, o boca de incendi, y cremo per lo principi, y en memoria dels Pastors que comensaren a posar foch als Pirineus, y en son lloch se retiraren, per lo que *Pir* es foch en Grech, *Pini* boca, o principi segons llengua de Phenices, com testificã los Thalmudistas, ajustant mes que *Pi* se diu porta, y Origo *ni*, y *no* se interpreta de gran nom, y fama, de aqui *Pyripini*, Origo del cremo que fonch de tanta fama, y aixi se deu escriurer *Pyrepinya*, ja que no sia lo que se acostuma per *sincresis*, y syncopa la letra e, sen lleue, y propriament reste sols *Pyrpinia*, y a vuy corcuptament *Perpinya*, ab la diuturnitat del temps.

Altres donan sa fundacio, y nom so es lo *Bisbe de Gerona*, [h] de aquell poble, al qual Antoni en lo Itinerari anomena *stabulum*, ques conforma ab la auctoritat de Virgili *en lo 8. de la Heneyda*. Es lo mateix que loch ahont estan recullits, y encorrelats los remats de bestiars, y com mes llarch de ell se pot veurer.

La tercera *de Florian de Occampo*, [i] qui la posa ja en temps del Capita Hannibal Cartagines.

La quarta es de *Paulo Iouio*, [k] *Visori*, [l] y *Pineda*, [m] los quals la posan de March Perpena Capita Romà, lo qual passà ab trenta companyes de Soldats en Espanya en lo any 66. abãs la Natiuitat de Christo, y que fundà Perpinya, y que de ell se prengue, y deriuà lo nom.

La quinta de *Hieronym Oliuario* en las

a *Lib. 1. cap. 19.*

b *Bisf. Gerun. lib. 1 c. antera Rosil. fit Hisp.*

c *Lib. 1. cap. 24.*

d *Luys Non. en sa hispa. cap. 91.*

e *Pineda en la monarchia Eccles. li. 2. c. 14. §. 4.*

f *Lib. de las grãdeses de Espanya c. 4. 9. fol. 178.*

g *Lib. 1. c. 18.*

h *Episco. Gerund. in paralipo. Hispan. lib. 1. c. de terra Ros. Pujades li. 2. c. 15.*

i *De las grãd. de Espa. to. 1. lib. 4. c. 44.*

k *Paulo Ioui en sa chro. c. 61.*

l *Visori in anag. vit. huma. c. 6.*

m *Pineda en sa narch. li. 2. c. 14. §. 4.*

en las Addicions de *Pomponio Mela, y Pineda* sobre la vida de Annibal, que Perpinya es lo que antigament se deya Rossello.

a *Mariã no d reb. Hispan. c. 7. lib. 9. en dit any 1068*

La Sexta del *Pare Marianna*, a Çurita, b *Carbonell*, c y altres qui la posan lo any 1068. de la Natiuitat de Christo, que lo Comta de Rossello anomenat Guinart de les ruynes de Castell Rossello, fundà Perpinya en lo lloch es a vuy, ahont les hores, y auia dos hostals anomenats de Bernat de Perpinya.

b *Çurita p. 1. lib. 1. c. 3. c. 20. a la fi en dit any.*

La mes verdadera ques conforma ab los actes authentichs, y memories antigues nostres, que nos poden negar, continuades en los Archius, y esculpides en lamines, y pedres es la primera, y segons apar dels anys, se ha d affirmar que sols los dits Escriptors han errat en posarles, com a differẽts fundacions, que en lo demes tots han dita veritat, com se proua de la manera seguent.

c *Carbonell ensa chronica*

Tenint ja lo titol, y fundacio Perpinya de dit principi de foch continua lo nom, y augmentà sa poblacio, y se conforma ab la opinio del Bisbe de Gerona, y altres, y molt aproposit, apres que dit March Perpena trobãt ja lo siti, y lloch fundat, o ab ruynes, y vestigis posas ses tendes, y de sos soldats augmentas, lo que fonch mes ver semblant que trobarlo Herm, y com a tant vehi distancia de mitga llegua de la antiga Colonia Rosino se prengues encara, com a part de ella, y de aqui continuat fins al Comta Guinart de Rossello, que com ves lo siti, y lloch de Perpinya tant vehi, mes apta, y acomodat, mudá aqui son domicili, cort, y los demes; de manera que fonch veritat que de les ruynes de dita Rosino se augmẽtas les hores per les guerres, y ruynes se era tornat a poques cases, a sols dos hostals, y que ells tinguessen lo titol de Bernat de Perpinya, es conforme al dit, y del que de tradicio certa resta encara la memoria dels dits hostals, o cases en lo lloch que a vuy encara serueix de hostal, dit de la Creu Blanca, la paret, y finestres del qual denotauan encara lo any 1627. gran antiguedat, y lo altre era deuant lo lloch ahont a vuy es la casa de Misser Marti Soler, Assessor del Gouernador, que en memoria te encara al cantò vna pinya esculpida de pedra que era lo lloch ahont era la casa de dit Bernat de Perpinya, y en lo mitg de les dos cases lo cami Reyal qui anaua a Castell Rossello, ahont residian los Senyors, y apres los Comtes, pres lo nom del mateix lloch ques anaua ja dirruynt, y no restaua la memoria en altre.

Esta raho, y opinio se ha de donar per certa, y no que fos sa fundacio de dit any 1068. com confessarian dits *Marianna, Çurita, y Carbonell*, si viuian suian errat prengues sa fundacio, y nom de dits dos hostals, ni que dit Comta la fundas, com se proua ab los actes authentichs seguents.

En los actes, y llibres d del Archiu del Capitol de la Esglesia de Sant Iuan de dita Vila, y aixi be en les Bulles Apostoliques de la consegracio de dita Esglesia, y en molts altres actes authentichs tenen recondits en dits Archius, assenyaladament en lo acte, y transumpt authentich de la summa, y recollectio de totes les Indulgencies concedides per los Sants Pares a dita Esglesia, transumptat de orde, y mandato, y ab firma del Bisbe de Elna Galceran, consta ab les dates de les Bulles antigues ell inserta, que ja en temps del Emperador Carles Magno se rehedificà vn Monestir, y Conuent de Religiosos de Sant Benet, en lo lloch es a vuy la Esglesia vella de Sant Iuan, la qual abans fonch ja desolada per los Moros, y Sarrayns quant conquistaren a Espanya, ja abans del any 714. Per discurs de temps lo Abad de dit Cõuent anomenat Archimiro, enuia vn

d *Libre antich dels estatuts.*

Monge

Monge anomenat Obedito, ala Seu Apostolica lo qual obtingue gracia del Papa Sergio II. qui presidia les hores a la chadira de Sant Pere, de consegrar dita Esglesia que segons histories verdaderes Pontificals presidia lo any 846. de dit temps, y ab la frequẽtacio de dit Monestir tornà la Vila d Perpinya pendre augment, y edificar se moltes cases ferca dita Esglesia, en tant que apres los mateixos naturals tingueren a edificar altre Esglesia cõ consta claramẽt ab lo acte auctentich de la consecracio se feu de la altre nova Esglesia lo any 1025. per lo Bisbe Ramon Berenguer de Elna apeticio, y suplicacio de Baro Pons, Isaubert Bernat, Pons Amalrich, Pere Baro, y altres present lo Comta Iofre de Rossello, lo qual acte motiua que consegrà la dita Esglesia que los dits avian edificada a honor de S. Iuan Baptista en lo lloch quel mateix acte senyala ab les decimes, y cementeri cõtiguo, y com llargament en ell apar fet a 17. de les Kalendes de Iuny any 29. regnant lo Rey Robert de França que es data de dit any 1025.

Esta Esglesia apres se regi per Frares de S. Iuan de Hyerusalem los quals apres per lo Comta Gerart de Rossello foren transferits a Bajoles.

En memoria de esta consegracio se celebrà encara quiscun any a 16. de Maig grans festes en dita Esglesia vella de Sant Iuan, guanyant tantes Indulgencies, y Perdons concedits per lo Vicari de Christo com apar en les Bulles dalt cotades, y no per la aparicio del Angel en lo carrer del Angel en Perpinya, quant parà la Pesta, lo qual fet si be pot ser verdader, pero jo no l'he trobat en actes, y dites Bulles no fan mencio sino que sols se fa festa per la dita consegracio de dita Esglesia del any 1025. y del Angel Custodi que ordenaren fos lo mateix dia ab professo solemne per la Vila.

De dits actes de consecracio manifestament se proua lo error de dits Escriptors que posan la fundacio de Perpinya de dit any 1068. majormẽt com en dit mateix any 1025. ja tenia titol, y nom de Vila de Perpinya com la anomena lo mateix acte que presupposa temps abans de esser estada poblada, consta ames que ja en lo any 1102. a 17. de les Kalendes de Octubre lo Comta Gelabert de Rossello, instituhi, y funda en dita Esglesia porcions canonicals donantlos decimes, y primicies, y com llargament consta en lo acte recondit en dit Archiu, demanera que presupposa ja gran poblacio puix se posaren 14. Canongies, vn Capella major 14. Capellanies tot ab confirmacio, y decret del superior.

Dita Vila foneh augmentada apres de les ruynes dels llochs vehins com Bajoles, Cabestany, Malloles, Vernet, Sant Genis de Tañeres tots los quals encorporà en son cos, restant en aquells sols los termens com se veu a vuy que Perpinya no te terme propri exceptat lo que li donà de la part de Vernet lo Rey Don Pere ab priulegi *dat a Barcelona a 12. de Iuliol 1370.* Rebe tant augment que dins poch temps vingue a tenir sis mil cases, y les gosana encara lo tẽps quel Emperador Carles V. manà fabricar les muralles al modern de la part del portal de Elna, y feren los Baluarts, y trauessos del Castell major, y de la Vila per les quals obres retiraren les muralles velles, y derrocaren mes de mil cases, per posar en forma de presidi, y fortalesa lo Castell, y Vila com consta de les pragmatiques, y priuilegis dels anys 1573. al principi [a] en los quals se motiua la ruyna predita, y com des que obraren dites obres Perpinya avia disminuyt mes de 1500. cases, y se anava cada dia reduhint.

[a] *Priuilegi del nou redres.*

En dita Vila de Perpinya esta edificada la antiga, noble, y principal fortalesa, Castell, y Presidi Reyal ab la traça, y figura Geometria del de Mila en Italia, ab sos trauessos, Baluarts, Escarpas, contra Escarpas: fossos, y altres perfeccions

demanera que te quatre muralles per deffensa, y guarda del Palau, y casa Reyal està en lo mig, sa fabrica es ja comensada dels Reys de Mallorcha en temps foren particulars Comtes de Rosselló, y Cerdanya, lo qual estaua enclos dins les muralles de la Vila, apres se mana fabricar lo Baluart deuant, que es ala porta del camp, de aqui en augmẽt fins acaba de pẽdre sa perfeccio ab los Baluarts, y trauessos se obraren al rodedor, rompent les muralles velles que estauan tinents ab la Vila, com encara restan los vestigis per occasio de dites obres se feren per lo Emperador Carles V. y Rey Felip moltes pragmatiques dalt referides [a] en virtut de les quals se obra dit Castell.

a *Lib. 2. t. 9. §. 2.*

Les grãdeses, y marauelles hi a per sa fortificacio de Artilleries de totes sorts, molts Canons de batre, armes de tota manera ab abundancia tants milanars de quintars de poluora, bales, corda, y lo demes necessari que esta prouehit per combatre mes de tres anys continuos, tanta perfeccio en obra, y trassa que es marauella de mirar, tanta destresa, vigilancia, y cuydado, y excercicis militars en lo Mestre de camp, Tinent, Capitans, y Soldats estan de presidi que es vn cõtinuo camp formar com si lo enemich estas a la porta, ab continua guarda, y ronda de dia, y nit estant de presidi segons los assientos de les places mes de 600. soldats continuos.

Les coses particulars memorables insignes, y senyalades de la Vila, y Castell de Perpinya tinch llargament posades en lo llibre que de sa Politica tinch en borro, y penso traurer allũ, ab la aiuda de Deu, ahont constara de totes les obres publiques antigues, y modernes assenyaladament de la fabrica del ingenios Pont dit de la pedra ja per la concessio del Rey Don Pere ab priuilegi *dat a Perpinya al vltim de Iener* 1196. de la obra de les muralles noues per extensio de la Vila, y la forma de la contribucio segons los priuilegis del Rey Don Pere *dat a Perpinya a* 13 *Kalendes de Octubre* 1207. Rey Don Iaume *dat a Perpinya a les Kalendes de Febrer* 1242 *Altra dat a Montpeller a* 14. *Kalendes de Iuliol* 1262. *y apres lo any* 1287 quel Rey Don Iaume de Mallorcha ensemps ab la Vniuersitat de la Vila de Perpinya, per perficionar les muralles, y valls impolaren certa cisa, è imposicio pagadora per tots los llocs de Cerdanya, Conflent, Rossello, y Vallspir per la exaccio de la qual ano menauã quiscun any la vespra de nostra Senyora Candelera Clauaris, los quals rebian de dites Viles, y ab la forma continuada llargament en lo libre antich recondit en lo Archiu de la Vniuersitat de Perpinya. Fonch apres lo priuilegi del Rey Don Sanxo *dat a Puixcerda a* 10. *Kalendes de Iuny* 1324.

La fundacio, y constructio de la Esglesia parroquial noua de S. Iuan junt la dita Esglesia vella fonch manada fer, y comensada per lo Rey de Mallorcha Don Sancho qui posa la primera pedra a sinch de les kalendes de Maig 1324. [b] present lo Bisbe de Elna *Berenguer*, y acabada en tẽps qui estauan en poder dels Reys de França del any 1462. fins 1493. que es a vuy la Esglesia ahont esta transladada la residencia de la Seu de Elna, tenint ella ja 4. cures perpetues, y 150. Capellanies.

b *Sculpïa en les pedres sobre les portes d les sacristies.*

La fundacio, y cõstruccio de la Esglesia Parrochial d la Real per lo Rey Don Iaume com consta ab acte *dat a Mallorcha a* 4. *non. Ianer* 1300. *ahõt lo any* 1380. fonch transferida ab auctoritat Apostolicha, la residencia del Prior, y Canonges de Spira de la Gli, y de nou eregida la dignitat Prioral en Abbatial consistorial de mitra, baculo, y benedictio segons lo poder se li dona apres de tres de les kalendes de Febrer 1440. ab seruey de quinse Cononges, y 30. Capellanies.

Les

Les fundacions, y fabriques de les altres Parroquies, y Conuents, y Monestirs de totes les Religions assenyaladament del Seraphich Pare S. Francesch fundat per ell mateix intermedi dels anys 1218. com se veu en les Scriptures, y seputures de dit Conuent, y del que escriu *Gonçaga*, y y apar de la concessio de la aygua de la Sequia passa dins dit Conuent feta lo any 1262. per Elstella senyora de dita aygua, y sequia. [a]

Lo Real Conuent de Sant Domingo fundat per lo Rey Don Iaume lo Conquistador en lo qual miraculosament per mãs de Angells fonch aportada la preciosissima Reliquia del bras y ma esquerra del Precursor Sãt Iuan Baptista com proua extensament lo Doctor Lot, y molts altres de totes les Religions, y demes obres publiques, erectio de la antiga Vniuersitat que dalt se ha referida. Y molts altres que seria cansarse referirles sols sumare, y fare mencio assi lo que no puch deixar en oluit la fabrica, y obra tant antiga, extraordinaria, y costosa de la Sequia, o Rech vulgarment dit de les Canals, antigament de Tohir discurs de mes de sis llegues que denota segons las conduyts, archs, põts, y altres coses es obra dels Romans alomenos de cert se sap en temps dels Comtes de Rossello seruint per los conduyts de les aygues de les Fonts, y Molins de la Vila, y vltimament donar aygua al fossò del Castell com de tot consta en les prouisions, priuilegis, y actes dels Reys *Don Iaume dat a Perpinya a fine de Nouembre 1341. ordinacions, y capitols del Procurador Reyal del any 1422. confirmats per la Reyna Dona Maria a prouisio dada a Barcelona a 17. de Abril 1423. Rey Luys de França dat en la Rocha Talbot als 29. de Agost 1488. concessio de dit Rech als Consuls, y Vniuersitat de Perpinya Rey Don Ferrando dat en la Vila de Medina del Campo a 10. de Setembre 1504. Altra dat a Montso a 18. de Agost 1510. la visura del any 1527. de tot lo Rech, y vllals, y sentencies contra S. Feliu com apar del proces copia recondida en la caixa de les sinch claus, moltes altres obligacions del Rech en les sentencies de la procuracio Reyal de 14. de Marts 1575. y 27. Agost. 1575. y molts altres procehiments, y actes que seria cosa enfadosa referirlos continuats en los Registres de la procuracio Reyal de Rossello.*

[a] *Es lo acte autentich en lo Archiu de dit Conuent.*

En dita Vila de Perpinya fan la residencia, y tenen son tribunal, y Corts tots los officials majors Eclesiastichs y seculars dels Comtats de Rossello, y Cerdanya; com lo Bisbe, y Capitol de Elna, los subdelegats del sant offici ja del temps dels Reys de Mallorcha, los quals tenia lo tribunal de dita santa Inquisicio de tot lo Regne en Perpinya administrant justicia a Mallorcha per vn Comissari, [b] Comissaris de la Cambra, Cruzada, quarta, y escusado.

[b] *Ludou. a paramo de orig. & pro. 5. inquisi. 2. tit. 2. cap. 8. anu. 11. y al c. 11.*

Los officials Seculars com del Portantveus de General Gouernador dels Comtats, Procurador Reyal, Locotinent de Capita General, Veguer, Balle, Assessors, Iutges, y demes officials inferiors. Ha tingut grãs comers de mercantia en ferros, y altres molt es mercaderies assenyaladament en draperia quey a memories certes hi auia junts 500. Telers de Tixedors de llana, y jo puch assegurar auer llegit vn sindicat que feren los dits Tixedors a sis de les Kalendes de Maig 1332. en poder de Guillem de Bosquets Notari quey auia nomenats 349. Tixedors caps de cases, miren lo numero de la familia, y Telers auian de tenir puix per cada Teler ademenester tres persones per teixir tantes, quant gran numero de Parayres, y Filadors, totes les coses se acaban? seruescas sa diuina Magestat sia a son sant seruey.

§. 1. *Dels Titols memorables, blasons, y armes gosa la Vila de Perpinya, y sos naturals.*

LOs titols, renoms, y blasons esta decorada la Vila de Perpinya son moltisms, los quals es facil veure en Chroniques entre altres de molt antiga en Espanya, y sempre famosa, [a] y altres tants quants son los priuilegis te obtinguts, com notoriament, cõstã en sos Archius, y llibres los mes principals son los seguents.

Los de Fidelisima Vila de Perpinya, y sos naturals fidelisims, menja Rates, y carn humana en seruey de Deu, Rey, y Patria, y altres molts ja estã dalt prouats. [b] Es cap de Prouincia dels dos Comtats de Rossello, y Cerdanya, y ab aqueix titol decorada ab moltes prouisions, y priuilegis Reyals tant quant ala ereccio, y residencia dels dits tribunals majors, y menors en ella: com tãbe altrament en virtut del priuilegi del Rey Don Pere *dat a Perpinya a 12. de les kalendes de Agost 1344.* y ab aquest titol la anomenan los demes Historiadors, [c] y sa moneda de Plata, y billo fabrica corr, y se ha de pendre per totes les terres de dits dos Comtats y gualmẽt com es notori, y clarament baix se prouara. [d]

Es, y te titol de Patria comuna cõ era la Ciutat de Roma, [e] y se ha dit de la Ciutat de Barcelona, en dita vila por esser conuingut tot home estrañ com apar dels priuilegis, y prouisions dels Reys Don Iaume 3. nones de Agost 1303. Don Sancho *dat a Sant Feliu de Guixols* 12. *kalend de Marts* 1313. Don Pere *dat a Barcelona a* 13 *kalendes de Nouembre* 1344. Don Marti *dat a Barcelona a 23. de Febrer 1409 Altra de* 18. *de Marts* 1409. vltimamẽt del Emperador Don Carles V. *dat a Moli de Reig a* 10. *de Dezembre* 1519. tots los quals priuilegis tenen principi de la Ley antiquisima, y vsatge dels Comtes de Rossello que la dotaren ja de dit titol de Patria comuna.

Te titols de Vila principal, senyalada, insigne, notable entre les altres Ciutats, y Viles del Regne de Arago, *Rey Don Iuan dat a Montso a 22. de Dezembre 1388. Altra del Rey Don Marti dat a Barcelona a* 20. *de Setẽbre* 1397. *Altra* 15. *de Iener* 1401. *Altra del Rey Don Marti dat a Çaragoça a* 3. *de Febrer* 1402.

Sempre prompta a socorrer les necesitats Rey als Reys Don Iuan ab priuilegi de 20. de Nouembre 1394. *Altra de* 15. *de Ianer* 1399. lo mateix del Rey Don Marti del any 1402.

Benemerita, y condigna ella, y sos naturals de fauors, y gracies *Rey Dõ Iuan de* 12. *de Dezembre* 1388. *Altra de 6. de Abril* 1396.

Constituyda, y posada en la Frontera dels Regnes de Espanya als quals seruex de defensa, y murralla *Rey Don Marti dat a Ceragoça a* 3. *de Febrer* 1402.

Clau, y Porta de Espany, [f] populosa de gent notable, y de naturalesa, y affeccio immensa, y liberalitat que en seruey del Rey, y Corona de Arago han sempre amostrat *Rey Dõ Marti dat a Ceragoça a* 15. *de Ianer* 1399.

Grans Zeladors en seruey del Rey y Patria *Rey Dõ Felip dat a Barcelona a* 13. *de Iuliol* 1599.

Digna de ser amada, y molt cara entre les demes de sos Regnes, y Senyories de Espanya per esser part tãt principal de la Reyal Corona teninc impressa los Reys en son animo la grã fidelitat en los molts enotables serueys ha fets a sos Reys, y com mes llargament se contè, *en lo priuilegi del Rey Don Ferrando dit de la enceculacio del any* 1499.

Molt important al seruey, y estat de la Corona Reyal del Emperador Don Carles *dat a Barcelona a* 25. *de Abril*

[a] *Pedro de Medina de les grande. de Espanya cap. 169. fol. 178. y altres.*

[b] *Lib. 1. c 13. §. 3. 4. 5. del folio. 40. 49.*

[c] *Zurita lib. 7. ca. 77. 78.*

[d] *añ 1344.*

[d] *Libre 4. ca. 26. §. 1. alasi*

[e] *L. Roma ff. ad municipal.*

[f] *Marq. in vsat. ciues 440. fol. 38. col. 3.*

Abril 1538. en ella se han celebrades Corts Generals, en ella se trobaren junts lo Papa Benet XIII. lo Emperador Sigismundo, y lo Rey Don Ferrando de Arago, Rey Carles de Navarra lo any 1415. ab molts fets memorables obraren los Perpinyanesos com notan les histories. [a]

En ella se feu lo estatut Reyal que per tota la Corona se cõptas, y comẽsas lo any per la Natiuitat de Christo, y no per la Encarnacio, [b] per lo Rey Don Pere ab *pragmatica dada en Perpinya a 16 de Dezembre* 1350. de la qual Pragmatica apres en les Corts lo mateix Rey celebra en Perpinya any 1351. feu constitucio, [c] incertant tota la pragmatica, disposant aixi be com se ha de fer lo kalendari foragitars, Idus, nones, kalendes com se era acostumat comptar fins aqui continuant sols lo nom, y numero de dies, mes, y any.

Es dotada de titol de Mestre de General Estudi, y Vniuersitat publica de totes les sciencies, y facultats com ha constat dalt, [d] per esser ella benemerita, digna, fertil, y acomodada de totes coses com apar en dits priuilegis.

Molts altres titols de honor de dita vila son referits en lo priuilegi del Rey Don Felip *dat a Montso a 16. de Nouembre 1585.* y en molts altres que en lo discurs se faran mẽcio.

No pense lo Lector es encariment allargar tant la pluma en alabansa de ma fidelissima Patria, puix per mi responen dos testimonis calificats, y fide dignos de Cathalunya, qui son los famosos Escriptors practichs *Marquilles, y Oliba*, los quals en particular *Marquilles* [e] diu que per la bellesa, y amenitat de la Vila de Perpinya se decora, y honra en gran manera tot lo Principat de Cathalunya tant per la Noblesa en ella hia, com per esser insigne, y estar fabricat en ella lo singular, y magnifich Castell, celebrat per tal, per tot lo orbe lo qual no sols es Clau, y porta de Rossello, pero tãbe de tota Cathalunya, y Espanya guardat en la fidelitat dels naturals.

Lo Doctor *Oliba*, [f] que ell mateix poch tẽps auia, la auia coneguda celebre, y frequentada, poderosa, y animosa, y que de 50. anys a son temps anaua a Ruyna les causes aqui aporta.

Les armes de la Vila de Perpinya son les mateixes quatre Barres de Arago dalt explicades, empero ab different figura, perquant les de Arago, y Cathalunya son a forma, y figura de Escut ab les quatre Barres vermelles en Camp de Or, les de la dita Vila son ha figura, y forma quadriangular les puntes alt, y baix mes agudes que les Collaterals dels Comtats, esta figura explican *Casaneo*, [g] y *Beuter*, [h] per ser les mateixes que del Regne de Valencia en lo mig son les quatre Barres vermelles en Cãp de Or, que son les que venen a totes les quatre pũtes del quadro en la Barra del mig de Or, vn Sant Iuan Baptista ab lo Anyell en les mans sobre elles per timbre, y blaso vna Corona Reyal. La explicacio de estes armes se veura baix. [i]

§. 2. *Dels serueys particulars fets ala Corona per los homens de Perpinya, y dels priuilegis, y prerrogatiues que per elles gosan.*

LOs serueys han fet los de Perpinya a sos Reys, y Señors sõ molts com apar en tant numero de priuilegis, y merces que per ells obtingueren com en ells llargament apar que jo no penso sino fer mencio dels priuilegis quant sia menester a ells, o trõbaran del Rey Don Marti *dat a Ceragoça a 15. de Iener 1399. Altra de 7. de Marts* 1405. assenyaladamẽt del any 1403. la notable quãtitat de florins 1900. donaren al Rey Don Marti per desempeñar les joyes de sa Capella tenia empeñades, com apar del

a *Zurita p. 2. lib. 10. c. 85. lib. 12. c. 42. folio 106. col. 1.*

b *Zurita lib. 8. ca. 39. de dit any.*

c *Const. 1. tit de scauctor y kalen. de cartes Mier. cull. 6. p. 3. f. 374*

d *Lib. 3. cap.*

e *Marq. in ofic. ciues fo. 38. co. 2. 3.*

f *De iure fisci. c. 10. n. 14.*

g *Casan. in Catho. lago. gl. a mũdi p p concid.*

h *Beuter lib. 1. ca.*

i *Libre 5. ca. 31. per tots los §. §.*

acte fet en Valencia a vint, y dos de Setembre mil quatre cents, y tres altres molts constan en los priuilegis dels Reys Don Pere *dat a Ceruera a tretse del mes de Dezembre mil tres sents setanta, y quatre. Altra dat a Çaragoça a setze del mes de Iuny 1360.* Dotse mil florins li donaren. *Altra dat en Barcelona a 28. de Mars 1353.* y tants altres ques referiran baix lib. 5, cap. 8. §. 4.

§. 3. *Dels priuilegis especials dels homens de Perpinya quant a libertats, y franqueses.*

LEs franqueses, y libertats dels homens de Perpinya son moltes per tots actes, ja de les quels concedi lo Comta Guirart ab priuilegi *dat als 8. de les Kalendes de Iuy 1170.* y apres lo Rey Don Alfonso *dat a Perpinya a 4. de les Kalendes de Desembre 1174.* en particular que no sels puga demanar ningun tall, prestich, ni subsidi, ni pugan esser obligats a pagarlo, ni per redempcio de excercit, questia, o qualsevol altre cas, y los serueys fets a senyors per sobuenir a les necessitats no sels puga traurer, per consuetut, ley, ni exemple, Rey Don Alphonso *dat a Perpinya a 12. de Maig 1173. Don Iaume dat Alcalà a 13. de les Kalendes de Desembre 1249. Altra dat a Barcelona a 16. de les Kalendes de Iuny 1254. Don Pere dat a Çaragoça a 4. de Mars 1357.*

Les franqueses dels drets Reyals, y vehinals, peatges, põtatges, en particular de les lleudes Reyals, y altres com apar de molts priuilegis, so es de les lleudes de la Vila de Perpinya, reb lo patrimoni Reyal, y altres los priuilegis dels *Reys Don Iaume dat a Mallona a 4. Nonas de Mars 1299. Rey Don Marti dat a Çaragoça a 3. de Febrer 1402. Rey Don Alphonso dat a Valencia a 31. de Iuliol 1417.*

De Coblliure, y Volò dit priuilegi del *Rey Don Marti del any 1402.* ahont tampoch no han de pagar dret de mesurar blat per regoneixer *Rey Don Sancho dat a Mallorca a 3. de les Nones de Maig 1315.* ni Barra *Rey Don Pere dat a Leyda a 10. de les Kalendes de Desembre 1346. Rey Don Iaume dat a Perpinya a 15. de les Kalendes de Abril 1303. Altra dat a la Cambra Reyal del Castell de Perpinya a 2. dels Idus de Setembre 1317.*

De les Illes de Mallorca, Menorca, è Iuiça, *Rey Don Sancho dat al Castell de Perperpinya a 7. de les Kalendes de Abril 1317. Altra dat a Mallorca al primer de Desembre 1322. Altra de 30. de Octubre 1322. Rey Don Iaume dat a Perpinya a 27. de Iuny 1342.*

De Serdenya, y Corsega *Rey Don Iaume dat al Port fangos a 10. de les Kalendes de Iuny 1323. Rey Don Alphonso dat en los Excercits, &c. a 16. de les kalendes de Iuliol 1423.*

De Mediona, y Cadaques *Rey Don Phelip dat a Binefa a 4. de Desembre 1585. cap. 11.*

De Sicilia *Rey D. Phederich de Sicilia dat a Palerm al vltim de Maig 1313. Rey Don Iaume de Mallorca dat a Meßana a 14. de Setembre 1303.*

De Tamarit, y Xatiua *concordias del any 1329. y de 4. dels Idus de Abril 1339. me. 168.*

De Vernet *Concordia de 15. de les kalendes de Iuliol 1305.*

De Tatzò Deuall *de 9. de Setembre 1310.*

De Sant Feliu Deuall *Prouisio de 18. de les kalendes de Iuliol 1302.*

De Tortosa, Alicant, Oriola, y totes les terres del Rey, cõ los de Barcelona *Rey Don Alphonso dat a Barcelona a 10. de Iuliol 1427. Reyna Dona Maria dat a Tortosa a 20. de Maig 1434. Executoria a 7. de Iuliol 1435.*

De

De Iunquera *Rey Don Iaume dat a la Ciutat de Mallorca a 4. dels Idus de Febrer 1336.*

Del dret del Bouatge a mes de la remissio de la constitucio * q̃ era per tota Cathalunya, tenen particular del Rey Don Iaume los de Rossello, y Cerdanya ab priuilegi *dat al Castell de Perpinya a 17. de les Kalendes de Octubre 1303. y ab altra dada al Castell de Perpinya a 30. de Octubre 1312. dalt prouada fol. 107.*

Del dret del quint del Pes de Perpinya, y de traurer, y vendre grans, [a] dels drets de Tauernatge, [b] Viduatge *Comta Gerart ab priuilegi dat a les Nones de Iuliol 1162.*

De la Gabella, y dret de sal, ni Botatge *Rey Don Sancho dat a Mallorca a 3. de les Kalendes de Nouembre 1322.*

De drets de Marques *Rey Don Pere dat a Barcelona a 17. de Maig 1386. Altra dat a Çaragoça a 4. de Iuny 1360. Altra dat a Barcelona a 28. de Mars 1353. Altra dat a Barcelona a 29. de Mars 1353. Rey Don Iuan dat a Barcelona a 4. de Febrer 1387. Rey Don Martí dat a Valencia a 8. de Ianer 1403.*

Les Marques quels homens de Perpinya poden vsar els altres *Rey Don Pere dat a Leyda a 8. de les Kalendes de Desembre 1346. Altra dat a Perpinya a 6. de Iuliol 1342. Rey Don Martí dat a Barcelona a 16. de Octubre 1404.* Es a vuy la noua disposicio de la constitucio del any 1547. [c] y altres disposants de Marques, [d] y lo que sobre elles escriuhen nostres Practichs, [e] ques general per tots lo dret de marques de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

Tores les dites franqueses gosan los homens de Perpinya, no sols es per raho de dits particulars priuilegis, perb tambe per especial constitucio de Cathalunya del any 1512. [f] de lleudes, peatges, y demes drets, y de la pragmatica del Rey Don Pere III. del any 1368. [g]

En confirmacio de tores dites franqueses, gosan en particular de les lleudes Reyals, fonch proferida sentencia Reyal cõtra lo Fisch patrimonial, y despedides lletres dades *a Barcelona a 20 de Mars 1515.* en execucio de dita sentencia foren fetes crides.

Esta franquesa nos enten ab los fictos habitadors de Perpinya, que son los quels Consuls solen fer en virtut dels priuilegis Reyals, y ordinacions, los quals sen exceptan de dites franqueses, com consta de les dites pragmatiques ques referiran baix al lib. 5. cap. 30.

Quant a les decimes, y primicies son tambe los homens de Perpinya frachs de oliues, herbes, y altres moltes coses que llargament estan continuades als vsatges, y costumes escrites de Perpinya, [h] la forsa, y valor de les quals se prouara baix al lib. 5. cap. 9. §. 6.

En confirmacio de dites franqueses, de decimes, tenen titols Reyals del Rey Don Pere *dat a Leyda a 16. de Nouembre 1346. Rey Don Alfonso dat en los Felices Exercits, &c. a 20. de Mars 1448.* Es bi a mes la concordia, y sentencia arbitral entre lo Bisbe de Elna, y Consuls de Perpinya, *lloada al primer de Desembre 1323.*

En obseruansa de dites consuetuts en particular de la franquesa de oliues, fonch en contradictori judici, proferida sentencia per lo Assessor del Gouernador dels Comtats de Rossello, y Cerdanya a 20. de Iuny 1596. entre dos naturals, y habitans de Perpinya, y sert senyor en lo Terme de Sancta Coloma, com mes llargament en dita sentencia se pot veurer. [i]

Esta franquesa de delmes no es contra les prerogatiues, y libertats Ecclesiastiques, com se prouarà baix al lib. 5. cap. 27. §. 3.

Sobre les decimes gosan altre priuilegi

* *Cõst. 1 tit. de Bouatge, y del priuilegi del Rey Dõ Pere.*

a *Costu. 29.*

b *Costu. 34. 51. lib. ma. del full 1. me. 1.*

c *Const. 13. tit. de vectig.*

d *Const. tit. de prohib. de marques.*

e *Fonta. p. 1. clau. 3. glo. 2. del n. 60.*

f *Const. 12. d vectigals.*

g *Prag. 3. tit. de vectig.*

h *Libre ma. fol. 1 me. fol. 1.*

i *Libre prouis. fol. 523.*

uilegi los que tenen terres, y posseſsions en Caſtells, y Baronies ahont no deuhen pagar 20. ni rera delme priuilegi *del Rey D. Sancho de 5. de les Kalendes de Iuliol. 1308.*

Les frãqueſes han tingut de donatius de Corts eximintlos los Reys no entraſſen en fogatges, com conſta de les prouiſions *dada a Barcelona 20. de Nouembre 1542. Altra del any 1544* y altres.

Les frãqueſes particulars hã tingut de drets de Coronatge, y Maridatge *Rey Don Marti ab priuiſio dada a Çaragoça a 31. de Octubre 1399. Altra del mateix dada a Çaragoça a 3. de Febrer 1402. Rey Don Ferrando ab prouiſio dada a 26. de Setembre 1414. Altra del any 1562. Altra dada a Madrid a 18. de Octubre 1573. Altra del Rey Don Pere dat a Barcelona a 7. de Febrer 1374. Altra del Rey Don Iuan dada al Moneſtir de Sant Culgat a 2. de Octubre 1392.*

Beſties de lloguer de ningu de Perpinya ſe poden pendre per forſa per Adzembler del Rey. *Rey Don Pere ab priuilegi dat a Barcelona a 29. de Mars 1353.* exceptat per ſeruey del Rey, o Reyna, o ſos fills *Rey Don Pere dat a Barcelona a 30. de Iuliol 1370. Altra de 18. de Iuliol 1370.*

Particular forma com ſe ha de procehir en les dretes Senyories *coſtu. 6. 26. 33. 52. Pragmatica de 24. de Abril 1307.*

No pagan foriſcapis de permutes, y ſi de cenſals morts *Regiſtre 1. fol. 164.* ab tal no ſia en frau *Rey Don Pere de 22. de Octubre 1376. Don Alphonſo a 14. de Nuembre 1419. Emperador Don Carles dada a Monço 27. de Deſembre 1634.*

No pot vſar ab ells lo Rey dret de fadiga per lliurar a altre perſona *Rey Don Iaume ab priuilegi dat a 7. Aygues 3 Nones de Agoſt 1273.*

Los foriſcapis, y cenſos en los caſos ſe deuhen pagar, hi ha ja particular forma en la *pragmatica del Rey Don Iaume dat a Gerona a 3. de les Kalendes de Octubre 1265. Rey Don Alphonſo dada a Valencia a 20. de Octubre 1417.*

§. 4. *Dels priuilegis dels homens de Perpinya quant a fets, y actes de guerra.*

IA al llibre primer ſe ha viſt prouar en quantes ocaſions de guerra te experimentada ſa Mageſtat, la fidelitrt, y ſeruey de la Vila de Perpinya, y ſos naturals en abono, y teſtimoni dels quals tenen alcançades tantes gracies en ocaſiõs, y actes de guerra.

Primerament en temps de guerra lo Conſul en Cap es creat Capita General de la gent de la Vila, y ſon territori ab llarga juriſdiccio, cõ apar llargament en la carta Reyal del Rey Don Iuan *dada a Barcelona a 17. de Iuny 1474. y en lo priuilegi del Rey Don Ferrando dat a Barcelona a 20. de Setembre 1503* en lo qual ſe li comet dit offici, attes tant en temps de guerra, com de pau, ab vn zel innat ha conegut gran obſeruanſa de fidelitat, y aixi mateix molt cõfiat de la experiencia, y prouada fe, y llealtat dels Cõſuls, y vehins de Perpinya, los quals tots ha trobats a ell, y a ſos primogenitors fideliſſims, y prõptiſſims en tot ſeruey Reyal, y cõmes diffuſament en ell apar, y en cas de carencia, abſencia, o impediment del Conſul en Cap, ho es lo mateix lo Conſul Segon, y per falta del ſegõ lo Tercer, com concedi ab altre priuilegi lo Emperador Don Carlos de 19. de Nouembre 1525.

La forma exerceixen dits Conſuls dita Capitania, y lo que deuhen fer, eſtá ja practicat en los actes, y guerres paſſades dels anys 1542. en la guerra del Delfi, ahõt Miſſer Galderich Font qui era Conſul en Cap, com a Capita portaua per inſignia vn baſto en la ma, mànà deſpedir, y

publicar

publicar crides ſobre los preus de les vitualles, y altres coſes tocants als actes Militars en ſon nom, y ſola ſa firma. Lo mateix ſuccehi lo any 1574. y a mes lo Conſul en Cap en virtut de dit priuilegi, feu ſentencia de mort contra alguns auian contrafet los ordens. [a] Aixi mateix en la guerra d'Alfonſo Corſo lo any 1597.

a Lib. de prouiſ. a la carta del primer full.

Dona dit Capita a mes, y concedeix Bollatins, y paſſaports, o guiatges, als qui negocian ab los Franceſos, y altres eſtrangers, reſponent lo ters a la Theſoreria del Rey noſtre Senyor, com cõſta ab los exemplars, y caſos de guerra hi ha agut en particular, ab acte rebut per Pere Fabra Notari, &c. Secretari de la Vniuerſitat *a* 11. *de Ianer* 1556. de la Apocha fermà Ferrando Coſta Alguatzir Ordinari de ſa Mageſtat, a Franceſch Vilaſeca Burges Cõſul en Cap de Perpinya, de cent lliures en paga, y prorrata de la quantitat aguda, durant ſa Capitania de dits Bollatins, o paſſaports auia concedits.

Dit Alguatzir arribà en Perpinya ab procura, y clauſula expreſſa del Theſorer, rebuda per Geronym Eſteue Notari de Barcelona a 24. de Deſembre 1555. de poder rebre de dit Vilaſeca lo dret, y pre tocaua al Rey.

Los dits Conſols Capitans han de preſtar primer ſagraments, y homenatges ſegons la conſuetut de Eſpanya, cõ expreſſa lo dit priuilegi. Baix de eſta clauſula ſe contè que lo dit Capita ſe obliga en tot allo que tots los Capitans, y Alcayts eſtan obligats en los preſidis, y fronteres de Eſpanya, y ſegons las obligacions tenen, y han coſtumat en Eſpanya, aqueſta interpretacio ſe ha de donar a las paraules dels priuilegis, com ſe trau de altres priuilegis *del* Rey Don *Alfonſo dat en los* Felicet *Caſtells, &c. a* 27. *de Ianer* 1448. *Altra dat a Monço a* 3. *de Deſembre* 1447.

Aixi be ſe declara per lo que ſe eſcriu dels actes, y obligacions de guerra ſon en Eſpanya antigas, y noues que los homenarges, y juraments preſtan los Capitans, y Alcayts ſon de dos maneres, ho a vs, y coſtum de Eſpanya, ho a fuero de Arago, vns, y altres ſe declaran per las leys, ſo es lo vs, y coſtum de Eſpanya per las leys de Partida, y los de Arago per los fueros, tots contenen moltes coſes, ſo es de mantenir, deffenſar, y guardar la plaça cõtra enemichs cuberts, y encuberts, no rendirſe per ningun cas, pagar, o no pagar a pena de la vida, y altres. Los de Arago lo mateix, é a mes que no deſamparará per ningũ fet la plaça per ningu, ni per Primogenit, ni altre ſino es ab expres orde, y ſenyal de la contraſenya ſecreta, y altres.

A mes los Conſuls de Perpinya tenen poder de fer companyes de ſoldats dels homens de la mateixa Vila, ab Capitans, Alferes, Sargentos, y demes officials, com en effecte tenẽ diuidides las Confraries, y eſtamẽts en companyes en virtut de prouiſions Reyals, y manan aixir aquelles, y fer guarda quant los apar ſens licencia, ni darne raho al Capita, y [illegible] General de ſa Mageſtat en lo Caſtell de Perpinya, y en eixa poſſeſsio inmemorial eſtan. Aixi be ab les mateixes prouiſions los es concedit poder de fer artilleries en defenſa de la Vila, com en effecte les tenen fetes ab nominacio de Capita particular de la Artilleria, y Artillers neceſſaris, com apar de les prouiſions Reyals *dada en Valladolit a* 24. *de Mars* 1537. *Altra de* 17. *de Iuny* 1474.

Les claus dels portals de la Vila de Perpinya foren recomanades deſdel principi als Conſuls, y conſeruaren ſempre, y per major abono conciderant lo Rey Don Alfonſo ab quanta fidelitat las auian guardades, y la bona, y lleal raho auian ſempre donada de la cuſtodia de la Vila, ab priuilegi *dat a* 7. *de Maig* 1448. los ho concedi

cedi que tant en pau, com en guerra tinguessen dites claus, cõ en effecte tingueren fins los intermedis dels anys 1542. que per la guerra tant enfesa del Delphi vingue sobre Perpinya ab cent mil homens, no podent los Consuls, y habitans de Perpinya acudir a la guarda dels portals, essentlos cosa tant dura, y pesada la continua guarda, lo Rey nostre Senyor los volgue eximir de dites obligacions, y prengue a ſon carrech la guarda, y custodia dels portals, y muralles de Perpinya, y tenir las claus dels portals, del qual temps començá crear lo Alcayt tant del Castell, com de la Vila, per la guarda li donà tambe dels portals, y muralles a soles de ella.

En temps de guerra lo Capita General de sa Magestat en lo Castell, y presidi de Perpinya està obligat a comunicar als Consuls de Perpinya los affers de guerra, y pendre de ells cõsells *Rey Don Phelip ab priuilegi dat a Barcelona a 13. de Iuliol 1599.* Quãt als fets dels aposentaments dels soldats se dira baix quins priuilegis gosa[illegible] 25. §. 6. y se ha dit dalt lib. [illegible] 1.

En temps de guerra los grans, y mantenimens serã recondits en los llochs de Rossello, se deuhen portar a la Vila de Perpinya, com apar en lo priuilegi del Rey Don Felip *dat a Barcelona a 13. de Iuliol* 1599. quant a las prouisions, y prohibicions de vitualles se dira baix lib. 5. c. 28. §. 1.

Quant per host, o altra causa han de anar fora Vila de Perpinya, lo Gouernador, y los Consuls han de fer romandre aquells quels apareixerà conuenir *Prouisio del Rey Don Iuan dat a Valencia al primer de Mars 1394. Rey Don Iuan dat a Perpinya a 18. de Iuny 1384.*

Obligacio de fer armes, y arnesos per deffensa de la terra *Rey Don Pere ab priuilegi dat en Barcelona a 18. de Desembre 1368.*

Home de Perpinya no pot ser forsat de anar en armada, sino com apar en lo priuilegi del Rey Don Pere *dat a Barcelona a 21. de Iuliol* 1351.

Los Consuls han acostumat sempre estar a la vigilancia, y cuydado de la Vila, y en particular lo Consul en Cap, enuiar espies en França, y fer altres diligencies, y de totes elles donar ne raho al Rey, y a son Locthinent General, com de tants auisos, y respostes de Reys, y Virreys consta en les cartes Reyals, recondides en la Caixa de les sinch c'aus, assenyaladament en los numeros 61. 65. 78. 79. 90. 92. 99. 116. 126. 129. 136. 171. 178. 188. 192. 205. assenyaladament lo numero 123. que es la *Carta del Emperador Don Carlos dada en Bruselas a 11. de Abril 1522.*

Los qui de nou venen a habitar a Perpinya no poden esser compellits de fer guarda, o aguayt per vn any, y gosan de molts altres priuilegis continuats en lo priuilegi *del nou redres del any 1573. cap. 29. 30.*

Armes nos poden traurer de la Terra *prouisio Reyal de 3. dels Idus de Febrer 1297.*

En les Viles, y Llochs en Rossello dels Francesos, en temps de guerra si posa secrest, com apar en la *constitucio 5. tit. de secrests, y empara.*

§. 6. *Dels priuilegis particulars dels homens de Perpinya quant als officials Reyals, y altres.*

AMes dels demes casos que estan estatuyts per constitucions generals tocants a las obligacions de tots los officials de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya tenen especials priuilegis los dels dos Comtats de Rossello, y Cerdanya assenyaladament los de la Vila de Perpinya abans no fos estatuyt per constitucio, y del temps eran separats de Cathalunya,

com

com apar dels mateixos casos. que son a vuy generals, posats baix al titol de les llibertats, [a] y quant al que toca al Balle, y Veguer ja dalt son prouats lib. 2. cap. 24. §. 2. 3.

[a] *Lib. 5. cap. 27. §. 4.*

Segons les costumes antigues, [b] y priuilegis dels *Reys Don Iaume dat a Perpinya a 18. de les Kalendes de Febrer 1276. Reyna Dona Maria dat a Barcelona a 16. de Agost 1437.* han de prestar sagrament, y homenatge no sols la general de obseruar constitucions, &c. segons nostres leys comunes, que obligan a tots los officials Reyals de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya que baix a son propri lloch se referiran *lib. 5. cap. 27. §. 4.* Pero tambe de obseruar los priuilegis, vsos, y costumes, ordinacions dels homens, y Vniuersitat de Perpinya, com està disposat ab molts especials priuilegis particulars, que ja a son propri lloch de quisca està posat, so es del Gouernador *lib. 2. cap. 36. §. 6.* Del Veguer, y Balle *cap. 24. §. 2. 3. 4.* y aixi dels demes officials, com apar continuat llargament ab la forma dels juraments de tots, estan continuats al llibre de juraments de officials Reyals, fan en la Vila de Perpinya, recondit en lo Archiu de dita Vniuersitat, en los quals apar en tots los exemplars de juraments de Reys, Reynes, Primogenits, Virreys, quant entran a Perpinya, y aixi dels demes quant als juraments dels Balles, y Veguers; en particular a mes juran en ma, y poder dels Consols en virtut del priuilegi del *Rey Don Alphonso dat a Gayeta a 27. de Mars 1437. confirmat ab altra per la Reyna Dona Maria dat a Barcelona a 31. de Mars 1439.* de estar a Concell dels Consols, y obseruar los priuilegis, vsos, costumes, ordinacions de Perpinya, saluades les regalies de sa Magestat.

[b] *Costu. 51.*

Tots los officials majors, y menors abans de regir los officis han de donar idoneas fermanses de tenir taula, è pagar lo que en ella seran condemnats, no sols per raho de les constitucions, [c] sino tambe per priuilegis, y prouisions *dels Reys Don Marti dat a Valencia a 2. de Maig 1404. Rey Don Pere dat a Perpinya a 12. de les Kalendes de Agost 1344. Altra dat a Barcelona a 2. de Febrer 1354.*

[c] *Const. 1. 2. tit. de offi. de concell.*

Ningu pot tenir offici en Rossello, y Cerdanya assenyaladament a la Vila de Perpinya si ha tingut, que no sia absolt per sentencia per los Iurges de Taula *Rey Don Pere dat a Barcelona a 16. de Agost 1362. Altra dat a Valencia a 15. de Mars 1362.*

Lo mateix es disposat per los officials de la Vniuersitat, quant a son gouern politich, y que ningu puga tenir dos officis de jurisdiccio *Rey Don Iuan dat a Valencia a 16. de Abril 1393. Rey D. Marti dat a Barcelona a 4. de Agost 1405.* ni tenir dos officis incompatibles *Emperador D. Carles dat a Moli de Reig a 10. de Desembre 1519.*

Ningu pot esser admes a offici de judicatura en Perpinya, que no aja practicat primer dos anys *Rey Don Alphons dat als Felices Exercits, &c. a 7. de Maig 1448.*

Les persones que declinaran de for del senyor Rey, y voldran gosar de priuilegi clerical, deuhé esser priuats de aduocar, y judicar, y de tots los demes officis Reyals *Pragmatica de la Reyna dona Maria dada a 17. de Nouembre 1439.*

No pot tenir en dita Vila offici de Iurge, o Aduocat, sino son Doctors, o aprobats, y auran oyt sinch anys, [d] y que no sia graduat de Doctor en la Vniuersitat de Perpinya, y si te grau de Leyda, o qualseuol altre part que no aja tingut primer vnes conclusions publiques, ab la forma està disposat en lo priuilegi del Emperador Don Carles dalt referit. [e]

[d] *Const. 5. tit. de exam. de aduo.*

[e] *Lib. 2. c. 12. §. 14.*

Gracies de officis de persones viues que indueixen desitg de mort als altres, no sien valides, ni obeydes. [f]

[f] *Re. 25. fol. 161. regist. 1. fol. 180.*

Los

Los emoluments de les corts de Perpinya, antigament lo Veguer, y Balle administrauan different que a vuy, primer hi auia caixas particulars a las corts, apres se disposa que dites caixes se tenia de tenir al patrimoni Reyal, com apar en les prouisions *del Rey Don Iuan del any 1387.* Rey Don Marti, y altres regiſtrades en lo Archiu del patrimoni Reyal.

Apres se disposà *per lo Rey Don Pere, ab pragmatica dada a Perpinya a 15. de Febrer 1358. Altra del* Rey *Don Ferrando dada a 13. de Iuliol 1415.* que dits officials donassen compte dels emoluments al Racional, reuocant vna prouisio auia impetrada lo Procurador Reyal, quels officials li responguessen dels emoluments *del Rey Don Iuan dada a Tortosa a 10. de Desembre 1393.* com foren fetes de tot prouisions, y crides *de 22. Agost 1449. Altra de 15. de Mars 1447.* vltimament ab la prouisio *del Princep Don Phelip de 10. de Nouembre 1547.* y de aqui los officials reban los emoluments a ses mans. Esta disposicio vltima del any 1547. ordena tambe com han de ser los officials les composicions, y com los presos nos poden traurer de la preso sino ab cartell, y firma de Iutge, y Aduocat Fiscal.

Dits officials poden rem'etre bans, é penes de ters, é empares, y justicies, vltra la tercera part *Rey Don Pere ab priuilegi dat a Barcelona a 28. de Mars 1357.*

Dits officials dels emoluments de les corts, y dels officis seruexen deuhen sercar los mals factors *Rey Don Pere ab priuilegi dat a Gerona a 4. de Iuny 1348. Altra del mateix dat a Gerona a 20. de Abril 1358. Altra dat a Gerona de 9. de Iuny 1358.*

Los officials Reyals poden forçar als Prelats, y Barons, y altres escancellen les obligacios fan fer als vassalls, nos fallan homens de Perpinya *Rey Don Iuan ab prouisio dada a Barcelona a 12. de Nouembre 1394. y la pragmatica dada a Barcelona a 10. de Febrer 1395.*

Si los delinquents, y debitors fujan al Castell major de Perpinya, de quina manera deu esser procehit contra lo Castellà pera quels done *Rey Don Iuan ab prouisio dada a Tortosa a 6. de Agost 1393.*

Balle de Perpinya, è demes officials poden entrar en cases Militars, è altres per pedre delats *c. 4. del priuilegi del* Rey *D. Ferrando de 16. Iuliol 1510.*

Causes ciuils, y criminals, no pode esser tretes de la Ballia de Perpinya, y Vegueria de Rosselló, per ninguna causa, é lletres en contrari, son *ipso iure nulles*, no deuhen esser obehides a mes de les constitucions de Cathalunya,[a] son los priuilegis especials de la Vila de Perpinya *del* Rey *D. Iaume dat en la Ciutat de Mallorca a 4. Nones de* Mars *1336.* Rey *Don Pere dat a Barcelona a 3. de Setembre 1377. Altra dat a Valencia a 12. de Iuny 1381. Altra del* Rey *Don Iuan dat a Barcelona a 20. de Octubre 1394.*

[a] *Const. 2. 10. 13. tit. de iurisdiccio de tot Iutge.*

Ni ab lletres de causa de regoneixer ab dits priuilegis *dels anys 1377. 1382.*

Ni per proces de pau, y treua, ni altra causa, ni postrarse en cort *Rey Don Ferrando ab prouisio dada a Çaragoça a 27. de Mars 1414. reuocant la que auia concedida de 12. de Febrer 1414.* Son exceptan les euocacions, y altres regalies, com se ha dit al titol de Gouernador.

Esta jurisdiccio ciuil, y criminal tenen ab tots los submesos, reuocades totes excepcions particulars dades per lo Gouernador, Rey, ni altres *Reyna Dona Matia dada a Bene. a 4. de Nouembre 1402. Rey Don Alfons dat a Port vendres a 17. de Ianer 1436.*

Tots los Iutges, y Aduocats Fiscals de Perpinya tenē obligacio de acōcellar al Veguer, y Balle requests, y los Notaris escriure a pena de priuacio de

de offici Rey *Don Pere ab priuilegi dat a Çeragoça a 12. de Dezembre 1397. è si recusan* poden elegir altres ab los salaris *Rey Don Marti dat a Çeragoça a 30 de Iuliol. 1398. Lo Rey Don Iaume ab priuilegi dat a Perpinya pridie Kalendes de Marts 1337.* forma per tots los officials dls segells deles Corts, y la forma com se han de segellar les lletres.

En los processos se han de posar tots les scedules supplicacions, y sentencies complides *Rey Don Iaume dat a 6. de les Kalendes de Iuliol 1328* y los Iutges les sentencies als originals processos *Rey Don Alphonso ab prouisio dada a Tortosa a 28. de Marts 1420.*

Los priuilegis concedi lo Rey Dõ Pere del any 1357. foren temporals per 10. anys, y aixi deixo de sumar en aquest lloch la disposicio de ells.

Tots los Iutges de qualsevols corts estan obligats de conexer de les causes ciuils, y criminals tocants, y a elles no sen poden eximir per ninguna causa *Rey Don Iaume ab priuilegi dat a Perpiña a 19. de les kalẽdes de Ianer 1334.*

Quant vna cort aura menester en questes de altre se agen d donar sens salari per los escriuans com fonch declarat ab sentencia *a 23. de Octubre 1376. lib. blanch. del Balle fol. 109.*

Lo Rey Don Marti ab priuilegi dat a Barcelona a 19. de Marts 1405. donà poder al Gouernador, Consuls, y demes officials de Perpinya que sempre, y aura bandols, rixxes, y dissencions dins la Vila no voldran fermar pau, y treua los pugan traurer de Perpinya, y capturar, fins ajan fermat.

Officials Reyals estan obligats a fer pagar les imposicions, y cises de la Vila a qualsevols persones Canalliers, y altres *Rey Dn Pere dat a Monso a dezauuyt del mes de Ianer mil tres sents seixanta, y tres.*

Estan obligats executar les penes encorreran los deutor de la Vniuersitat request per los officials de ella. †

† *Cap. 46. del priuileg. del nou redres.*

La residencia dels Iutges en causa consta en lo llib. de la post del Gouernador.

Ningun official Reyal se pot entrometre de les coses del gouern de la Vniuersitat de Perpinya com apar del priuilegi *del Rey Don Alphonso dat a Portvendres a 17. de Ianer 1436. Altra dat als Felices exercits a 23. de Marts 1448.*

Ames destos priuilegis generals ay altres especials so es d no poderse entrometre de les imposicions, y cises *lo del Rey Don Pere dat a Montso a 18. de Ianer 1363.* ni lo mestre racional *Rey Don Marti dat en Çeragoça a 15. de Ianer 1399.*

Ni de prohibicions de grãs aauran fetes los Consuls *Rey Don Felip ab priuilegi del any 1585.* com esta baix al ritol de prohibicions no poden los officials Reyals de Rossello, pẽdre pẽcions de Prelats, Barons, ni Vniuersitats, ni esser Aduocats, ni Iutges, ni Procuradors, *Reys Don Pere dat a Barcelona a 15. de Marts 1374. Don Alphonso dat a Fraga a sinch de Dezembre mil quatre sents y dezauuyt Don Marti dat a Barcelona a vint, y sinch de Iuny mil quatre sents Don Pere dat a Valencia a quinse de Marts mil tres sents seixanta, y dos Altra dat a Barcelona a setze del mes de Agost mil tres sents seixanta, y dos Altra dat a Barcelona de vint, y sis de Abril mil tres sents seixanta, y vuyt pragmatica del Rey Don Ferrando dada a Montso a setze de Iuliol mil sinch sents, y deu* es, y ames la constitucio del any 1299. *a*

a Const. 9. tit. de les coses prohibials offic.

Ni judicatura Reyal, y aduocacio fiscal *Emperador Don Carles dat a Moli de Reig a 10. de Dezembre 1519.* Los Iutges ordinaris de Perpinya no poden aduocar en processe ma armada *Rey Don Marti dat a Barcelona a 30 de Iuny 1400.*

Officials Reyals condempnats per

iniuries no poden tornar tenir officis *Rey Don Alphonso en lo priuilegi del any 1445. cap. 6.*

No poden tenir carcers priuats, ni capturats en Castells sino en los carcers Reyals de Perpinya *pragmatica del Rey Don Alphonso del any 1419. cap. 3.*

Albergues, ni fenes no sien dades a officials Reyals per los vassalls de Barons com apar en la *pragmatica del Rey Don Iaume dada a Gerona a 6. de les Kalendes de Abril 1265.*

Officials Reyals no poden composar Gascós qui porten armes *pragmatica del Rey Don Ferrando dada a Montso a 29. de Agost 1510.*

Gouernador de Rossello, ni altres officials Reyals no poden tenir bestiars en los termens de Perpinya, ni en tot Rossello, ni fer arrendaments *Rey Don Iaume dat a Cobliure a 29. de Nouembre 1308.* Ni fer de poyxer en terres de homens de Perpinya en los Comets *Rey Don Pere ab priuilegi dat a Barcelona a 3. de Abril 1368. Altra del Rey Don Ferrando dat a Montso a 18. De Agost 1510. Rey Don Felip dat a Binesa 1585. cap. 8.*

§. 7. *Dels Priuilegis especials dels homens de Perpinya quant als salaris dels officials Reyals.*

LEs disposicions generals de constitucions, pragmatiques, y altres lleys que donan la forma en tota materia de salaris de Iutges, Officials, Notaris, ni altres qualsevols casos nos obseruauen en Rossello, assenyaladament ala Vila de Perpinya, fins lo any 1573. com baix se prouara per occasio que tenen concedits tanta multitut de priuilegis especials disposant en tot cas, y fets de salaris, en quins se ha de pagar, en quins no, y la forma de pagarlos de tots los quals donare vna noticia sumaria.

Les disposicions especials per tots los Iutges, y officials ordinaris, y delegats en totes causes ciuils, y criminals anades, y altres fets venen ja del temps dels particulars Comtes de Rossello, com apar dels Vsatges, [a] y del *priuilegi del Comta Gerart dat a Perpinya a 6. de Iuliol* 1162. y apres dels Reys de Arago comensant *lo Rey Don Iaume a 6. pragmatica dada a Calatayut a 19. de Nouembre* 1249. que ningun home de Perpinya pagas salaris sino lo litigant ab ell, *Rey Don Iaume ab priuilegi dat a Perpinya a 18. Kalendes de Febrer 1276.* ni de cures, tudeles, emancipacions, adopcions, ni altres fets.

[a] *Vsat. 9. 10. 66.*

En los casos se poden rebre donan la taxa, y forma les pragmatiques, prouisions, ordinacions, y priuilegis dels *Reys Don Iaume dat a Vilafeca del Camp de Tarragona a 16. Kalendes de Iuliol 1299. Altra de 1300. Altra Pridie Idus Setembre 1306. Altra dels anys 1307. 1315. 1319. Rey Don Sancho dat a Perpinya a 12. de Iuliol 1320. Altra 1328. Altra dat a Perpinya a 7. de les kalendes de Abril 1317. Rey Don Iaume de 5. non. Octubre 1318.* taxaua a sou per lliure, y que fos lo mateix en causes possessories, y de seruituts com de propietats.

Los salaris de anades, dietes, y altres *Rey Don Sancho dat a Perpinya pridie Kalendes de Maig. 1319.* exceptat quant van a instancia del Fisch, en tal cas no tenen salari, sino quels officials dels emolumets de les corts los pagan los gastos, com apar en dits priuilegis, *y pragmatiques dels anys 1318. y en les de l Rey Don Iaume de 16. de Marts mil tres sents trenta, y quatre Altra a quatorze de Dezembre mil tres sents trenta, y quatre Rey Don Iaume a 18. kalendes del mes de Iuliol mil tres sents trenta, y tres Altra dat a Mallorcha a quatre Nones de Marts mil tres sents trenta, y fis Rey Don Pere dat a Perpinya a dotze de les Kalendes de Agost 1344.*

renouà

renouà dites pragmatiques, y manà se obseruen per tots los Iutges, en particular sobre distribucions, com apar tambe en los priuilegis *dels Reys Don Pere dat a Leyda a 7. de les kalendes de Dezembre 1346. Altra de 16. de les kalendes de Dezembre 1346. Altra de 18. de Marts* 1348. *Altra 1349.*[a] *Altra dat a Perpinya a 15. de Febrer* 1351. que posa la tatxa dels Salaris reben del Rey, tots los officials Reyals dels Comtats de Rossello, y Cerdanya *Altra dat a Barcelona a 16. de Agost 1362.* que no tingan salari de relacions *Altra dat a Tortosa a 14. de Setembre* 1365. que no reban salaris de Barons, com dalt ab altres priuilegis esta prouat.

a *Libre ordi. fol. 79.*

Rey Don Iuan ab pragmatica dada Algetzira a 8. de Febrer 1393. Rey Don Pere dat a Tortosa a 14. de Febrer 1365. *Altra de 20. de Maig. 1387. Lo Rey Don Iuan dat a Tortosa a 7. de Iuliol* 1393. declarar les causes de la Vniuersitat de Perpinya sens salari *Rey Don Iuan dat a Tortosa a 15. de Nouembre 1393. Rey Don Alphonso dat al Castell nou de Napols a 16. de Maris 1454.* Los salaris del Escarceller tatxa *lo Rey Don Ferrando ab pragmatica dada a Barcelona a 11. de Febrer* 1413.[b] Vltimament tant en virtut de constitucions de Cathalunya,[c] com de dits priuilegis pragmatiques, y prouisions los Consols de la Vila de Perpinya feren les tatxes dels salaris dels Notaris, y Escriuans de les Corts Reyals de Perpinya ab interuencio, voluntat, y consentiment del Gouernador, Procurador Reyal, y demes officials, les quals tatxes manà obseruar lo Emperador *Don Carles ab priuilegi dat a Moli de Reig a 10. de Dezembre 1519.* manades apres renouar, è posar en les posts de les corts, y imprimir en llibre particular dit de les tatxes.

b *Libre Veg. fol. 147.*

c *Const. 3. tit. de officii. de paers.*

Apres en virtut de les constitucions se ordenaren en los corts del *any 1585.* se feren moltes altres ordinacions, y tatxes en lo concell del Gouernador al primer de Octubre *1586.* aiustades a les antigues, y posades ab les demes.

Nouissimament *lo Rey Don Felip ab priuilegi dat en Madrid a 18. de Octubre 1573. cap.* 10. cócedi, y ordena que en materia de salaris se obseruasen les constitucions de Cathalunya, demanera que aquesta vltima disposicio a fet ceilar les disposicions dels demes priuilegis precedents, prenent en tot la obseruansa de dites constitucions en tota materia de salaris.

Ames per los casos que de constitucio faltauen, se disposa de nou ab altres priuilegis *com del Rey Don Felip dat a Binesa a quatre de Dezembre* 1585. *cap.* 10. que tots los salaris dels Iutges de Perpinya se deposassen a la taula comuna de dita Vila, a pena de perdre lo salari.

Aixi be de nou se ha disposat que com segons dites pragmatiques, vsos, y costums antichs la major part dels Comissaris, y Iutges ordinaris de appellacions dels Comtats de Rossello, y Cerdanya rebessen salari integre de la manera lo atlia rebut lo Iutge primitiu fens obseruar *la constitucio 10. tit. de salaris* que disposa, que en causes de appellacio sols se reban dos terses, interposada consulta per lo Gouernador dels Comtats, y son concell, a sa Excelencia, y son Sacrosenat en virtut de la constitucio,[d] se respongue se obseruas dita constitucio, y de aqui dits Iutges, y Comissaris de appellacions no reban sino dos terses desdel any mil sis sents vint, y quatre com consta en los Registres de la Gouernacio.

d *Const. vni. tit. que los Doctors del Reyal concell han de respondre.*

* *

*

§. 8. *Dels priuilegis especials dels homens de Perpinya quant a judicis.*

LOs priuilegis gosan los homens de Perpinya quant als judicis ciuils, y criminals son moltissims ja de ells molts referits dalt [a] ames los seguents.

a *Lib. 2. cap. 24. del § 2 f 181.*

Primerament en temps dels Comtes particulars de Rossello, fels concedi que fossen lutjats segons les propries lleys que eren les costumes com baix se prouara, y no per lleys Gotigues, ni vsatges de Cathalunya.

En dites costumes tenian tot lo orde judiciari tant per lo actor : com reo en totes demandes ciuils, y criminals, sentencies, execucions, quereles; molt de dit orde judiciari encara se obserua com apar en los capitols de dites costumes que son mes de 70. la cõfirmacio, forsa, y valor d' les quals baix se prouara. [b]

b *Lib. 5. ca. 10. §.*

Entrant los Reys de Arago per senyors posaren en molts caps de dit orde judiciari differents formes com apar en los *priuilegis del Rey Dõ Iaume, vn dat a Perpinya a 18. Kalendes de Febrer 1276. Altra del any 1280. y molts altres.*

Ames se dispossa en molts casos particulars sobre les faries demesses, veromes, y alcres, y en quines causes cessaua lo strepit, y figura de judici com apar en les ordinacions, y llibres de les Corts.

Sobre los qui fan cessio de bens ames del disposar per constitucions de Cathalunya, [c] son los ordinacions, y estils, y los priuilegis *del Rey Don Iaume dat a Perpinya a 18. kalendes de Febrer 1276.* que dona la forma quant son capturats no estigan obligats los creadors darlos aliments *Altra del Rey Don Pere dat a Barcelona a 23. de Febrer 1380.* que los capturats no pugan esser relaxats. [d]

c *Tit. de abatuts y fattijs*

d *Ca. 10. tit. de ac cio, y ob. vol. 2.*

Les scedules, y prouisions se han de scriure de mans de Aduocats, y Iutges, [e] los quals han de tenir les constitucions, y no euocar causes no euocables, [f] en la Vila de Perpinya no poden aduocar Doctors que no ajan estudiat sinch anys, [g] no pot excercir offici de Procurador ningu que no sapia escriure, [h] Aduocats no sian admesos en les Corts si allegan lleys a hour priuilegis costumes è Vsatges abastan. [i]

e *Ca. 65. 1599. c. 7. tit. de examen de aduo. const. 16 tit. de ob ser. cõst.*

f *Cõst. 1. 2. tit. de examen de aduo.*

g *Cõst. 5*

h *Const. 9. 12.*

i *Fol. 54. vol. 2. const.*

Dins Perpinya nos pot tenir sino vn Aduocat *Rey Don Pere ab priuilegi dat a Çeragoça a 22. de Marts 1349.*

Cartes fetes en la Scriuania de Perpinya tenen lloch de demanda *Rey Dõ Iaume dat a Perpinya a dezauuyt kalendes de Febrer mil dos sents setanta, y sis.*

Qui denuncia nouella obra derrocant, o altrament deu prouar son dret dins tres mesos, quant no pac los gastos *Infant Don Iaume III. nones de Setembre mil dos sents setanta, y hu.*

En causes menors de 100. sous se ha de procehir sumariament, y de pla sens estrepit, ni figura de judici atteса sola la veritat del fet *Rey Don Iaume dat a Perpinya 8. Idus Setembre 1339.*

Les causes Ciuils, y Criminals de la Vniuersitat de Perpinya, y singulars se han de tractar en tots los tribunals segons los priuilegis vsos, y bons costums, y practiques de la Vila, simplament, sumariament, y de pla sola la veritat del fet atteса *Rey Don Iuan ab prouisio dada a Tortosa a 15. de Nouembre 1393. Rey Don Alphonso dat en lo Castell nou de Napols a dezasset de Marts mil quatre sents sinquanta, y quatre.*

Tots los Iutges de les Corts dels Comtats de Rossello, y Cerdany estã obligats de coneixer de totes les causes Ciuils, y Criminals que en elles se aportã, y no sen podẽ eximir per ninguna

guna causa *Rey Don Iaume de 19. de les Kalendes de Iauer 1334.*

Les causes nos poden traurer de mans dels ordinaris dels Comtats per ninguna causa, sino per euocacio *Rey Don Iaume dat a Mallorca a 4. Nones de Mars 1336.*

Totes les causes de les Vegueries, y Bailies de Rossello, y Cerdanya se han de tractar dins elles *Rey Don Pere dat a Barcelona a 12. de Setembre 1373. Altra dat a Valencia a 12. de Iuny 1381.* Lo qual a mes conte, ni poderse traurer per superior ab lletres de causa de regoneixer, sino son de pubills, viudes, y miserables. *Altra del Rey D. Ferrando dat a Çaragoça a 27. de Mars 1414.*

Ningun official pot esser pres en testimoni contra home de Perpinya *Comta Guirart en dit priuilegi.*

Ningu de Perpinya por ser tormẽtat sens deffenses. *Rey D. Pere dat a Barcelona a 23. de Setẽbre 1372. Rey D. Iuan ab prouisio dada Algesira a 10. de Febrer 1393.*

Enquestes se han de rebre per Notaris de bon nom, vida, y fama, y experts. *Emperador Don Carlos dat a Molins de Rey a 10. de Octubre 1519.*

Home de Perpinya pot penyorar son deutor, o fermansa en los bens. *Rey D. Alfons II. Idus de Maig 1175. Altra de 16. de les Kalendes de Abril 1176.*

Les execucions dels tersos, clams, y reclãs hixen de les corts de Barcelona, se han de cometre als ordinaris de Rossello per euitar gastos, y no anar officials de Barcelona, sino es en cas que dits ordinaris no fesse lo que deuhẽ, en tal cas poden anar officials de Barcelona a gastos dels de Perpinya *Rey D. Felip dat a Madrit a 18. de Octubre 1573. c. 6.* y aixi se ha declarat en lo Reyal Concell de Cathalunya ab prouiho *dada a Barcelona a 16. de Febrer 1581.*

Los obradors, y botigas de draps nos podẽ executar, ni tencar als drapers, y parayres si tenen altres bens. *Rey D. Iaume dat a Valencia a 29. de Iuny 1249.*

Officials Reyals deuhen fer empares en bẽs de estrangers, instades per homens de Perpinya, encara que per dites de poca cãtitat. *Rey D. Pere dat a Barcelona a 3. Kalendes de Nouembre 1344.*

Ningun home de Perpinya pot ser executat, o penyorat de deute de altre. *Rey Don Iaume dat a Valencia a 12. de Abril 1269.*

Tres sentencies conformes en Perpinya fiẽ executades, no obstãt apres sia allegada nullitat, primer se han de executar prestada caucio, y apres tractar la causa de nullitat *Rey D. Iaume dat a Mallorca a 15. kalẽdes de Abril 1311.*

Homens de Perpinya nos podẽ executar per deutes de la Vniuersitat, sino sols los bens de aquella, en tant q̃ ni en los bens de la Vniuersitat si comprenen los dels particulars. *Rey Don Iaume dat a Barcelona a 20. de Nouembre 1394.*

En diffinicions de pubills sien seruades les constitucions de Cathalunya. *Rey D. Pere dat a Gerona a 5. de Iuny 1359.* Sis penyora alguna cosa dotal moble, per deute del marit, se restituesca a la muller sens gastos *Rey Don Iaume de 5. Nones de Nouembre 1303.*

Delictes.

LO poder dels officials Reyals de Perpinya de remetre bans, y penes, y la forma han de obseruar, es en los priuilegis *del Rey Don Pere dat a Barcelona a 28. de Mars 1357. Rey Don Iuan ab dos prouisions, la una dada a Barcelona a 15. de Mars 1381. Altra dada a Barcelona a 15. de Maig 1391. Rey Dõ Alfons dat en la Ciutat, &c. a 20. de Febrer 1457.*

Lo Veguer de Rossello, y Balle de Perpinya com han de fer les compo-

ficions, ſo es pagar primer les deſpeſes y proces, y aixi be ſi ſera algu condemnat a quantitat de pecuria, y aura apellat, no obſtant la appellacio lo poden compoſir ab concell de lurge, y Aduocat Fiſcal *Pragmatica del Rey Dõ Pere dada a Barcelona al vltim de Octubre 1366.*

Poden dits officials fer compoſicions en caſos de mort, o mutilacio de membre, ab tal que en totes les compoſiciõs ſian los conſentiments, y firmes dels lurges, y Aduocat Fiſcal, y ſe faſſen com diſpoſan las pragmaticas *dels Reys Don Ferrando dada a Perpinya a 11. de Ianer 1416. Altra dada a Valladolit a 5. de Maig 1509. Princep D. Phelip dada a Monçon a 10. de Nouembre 1547.*

No poden guiar, ni compoſar los lladres *cap. 2. del priuilegi del Rey Dõ Ferrando de 16. de Iuliol 1510.*

En execucio de bans, y penes, com ſe ha de procehir, y quãt hi ha appellacio *7. Kalendes de Nouembre 1333.*

Crim enorme qual ſia eſtà declarat en lo priuilegi del Rey Don *Iaume dat a Gerona a les Kalendes de Mars 1272.*

La pena del adulteri ſe auia de impoſar als homens de Perpinya *diſpoſà lo Rey Don Sancho ab priuilegi dat a Sant Feliu de Guixols a 16. de les Kalendes de Mars 1313.* Lo qual Rey apres ab altre priuilegi *dat al Caſtell de Mallorca a 3. de les Kalendes de Nouembre 1322.* Remete tota pena de dit delicte, y quels homens de Perpinya no pogueſſen per ell eſſer punits, ni compoſits, no obſerua a vuy, que es *contra Religioyẽ.*

Home de Perpinya no pot eſtar pres en altre preſo ſino del Balle, *Rey Don Pere dat a Barcelona a 21. de Octubre 1358. Altra dat a Barcelona a 24. de Setembre 1372.*

Los homens de Perpinya poden guardar ſos bens, poſſeſſiõs, y fruyts, y ſi en guarda de elles matan, nafran, o cometen altre cas, no poden per ell eſſer punits. *Rey Don Pere ab expres priuilegi dat a Gerona a 9. de Febrer 1209. Altra del Rey Don Iaume dat a Montpeller a 4. de les Kalẽdes de Maig 1262. Altra del Rey Don Pere III. dat a Barcelona a 8. de Maig 1378* Y tants altres en tãtes differents ordinacions de tots los officials dels Comtats, Gouernador, Veguer, Balle, Conſols, y los demes contra juradors, jugadors, terſes, alcabots, donas publicas, vſurers, y tots los demes delictes, com apar en los llibres de les corts.

Per les injuries fetes als homens de Perpinya, y per les eſmenes de totes elles tenen concedits tants priuilegis, y prouiſions dites de la ma armada, dels quals podia fer llarga digreſſio, y ſols per ſeguir lo inſtitut del llibre los cotarè ſumariament, en los quals lo Lector quant li ſuccehirà cas, tot lo que en dita materia ſe es fet, y por fer.

Priuilegis del Rey Don Pere dat a Perpinya a 7. de les kalendes de Mars 1196. Rey Don Iaume dat al Caſtell de Mallorca a 8. dels Idus de Agoſt 1329. Rey Don Pere III. dat a Barcelona a 7. de les Kalendes de Nouembre 1344. Altra dat a Barcelona a 30. de Ianer 1345. Altra dat a Çaragoça a 5. de Febrer 1357. Altra dat a Barcelona a 15. de Maig 1368. Altra de 18. de Maig 1385. Altra dat a Tamarit de Llitera a 29. de Abril 1384. Rey Don Iuan dat a Barcelona a 10. de Nouembre 1394. Rey Don Marti dat a Valencia a 1. de Setembre 1402. Altra dat a Barcelona a 15. de Febrer 1408. Altra de 7. de Maig 1405. Rey Don Ferrando dat a Valencia a 10. de Iuliol 1415. Rey Don Alfons dat al Moneſtir de Sant Culgat a 9. de Octubre 1419. Reyna Dona Maria dat en la Vila de Vall de Andorra a 27. de Maig 1430. Altra dat a Tortoſa a 20. de Ianer 1430. Rey Don Alfons dat a Port Vendres a 17. de Ianer 1436. Reyna

Dona

Dona Maria dat a Çaragoça a 24. de Mars 1442. Altra dat a Tortosa a 21. de Maig 1446. Emperador Don Carles dat a Molí de Reig a 10. de Dezembre 1519. Altra dat a Sivilla a 14. de Abril 1526.

Ab los dus priuilegis, y prouisions se crean Iutges particulars dits de la ma armada, qui son lo Veguer de Roſſello, Balle de Perpinya, y Conſul en cap als quals donan poder, y juriſdiccio contra les perſones que no seran de la Vila de Perpinya, que faran algun mal, dany, ho injuria, en homra, o en bens, de qualſevol manera dels homens de Perpinya, y aixi be li donan juriſdiccio de tots los danys delictes, o culpes comeſes en la execucio de la ma armada, o excedint la forma dels priuilegis anant, estant, y tornant en Ciuil, y Criminal no sols dins la Vegueria de Roſſello, pero tambe fora dels Comats de Roſſello, y Cerdanya com apar eſpecificadament en dits priuilegis dels añs 1196. 1385. Ames tenen juriſdiccio en los caſos de prohibicions de grans fetes per los Conſuls de Perpinya ſi contra elles ſe voldran traurer poden procehir ab forſa de ma armada *com apar en lo priuilegi del Rey Don Felip dat a Montſo a 26. de Nouembre 1585.*

Esta juriſdiccio tenen no sols contra perſones priuades, Viles, Llocs, y Vniuerſitats, pero tambe contra qualſevols officials Reyals com Gouernador, Veguer, y Balle com diſpoſan expreſſament los priuilegis dels anys 1430. 1368. 1384. ordenant que no pugan eſſer impedits per dit Gouernador, ni altre officials, en cas ajan de procehir contra lo Veguer, o Balle qui son los mateixos Iutjes de la ma armada, com podē procehir los altres Conjutges de la ma armada.

Contra Viles, Llocs, y homens Reyals, y de Barons diſpoſa lo priuilegi *del any* 1415. reuocant vna prouiſio auia obtinguda lo Senyor de Mōtſquiu *dada a Montblanc a* 20. *de Nouembre* 1414. *Altra del Rey Don Iaume del any* 1329. *reuocant vnes* lletres de ſobracehiment auien obtingudes los de la Vila de Tuhir, *Altra del Emperador del any* 1526. contra lo lloch de Sant Sebria, y altres del Bisbe, y capitol de Elna. Contra qualſevols perſones encara que tingan guiatges, o acordaments del Rey, o ſos officials com conſta ab dit priuilegi *del any* 1394. Dita juriſdiccio tenen concedida dits Iutges priuatiuament per tots los officials Reyals, ſens poder los impedir, ni a les parts no faldan quereles, ni al jutges de judicar, y executar, ni conexer de les morts, cremos, ni altres mals fets en la execucio en Ciuil, ni Criminal, y en cas ſe pretenga auer excedit la diſpoſicio dels priuilegis primer ſe ha de decidir lo punt del exces com llargament apar en los dits priuilegis dels *anys* 1196. 1357. *1415. 1446.*

La juriſdiccio tenen es tota appellacio remoguda, priuilegis dels *anys* 1345. 1415. y aixi be tota euocacio, priuilegis dels *anys* 1519. 1526. 1419 1442.

Lo orde judiciari tant en procehir com judicar, y executar es llarch en los dits priuilegis dels *añs* 1196. 1357 1344. 1436. *lib. ordi. dels anys* 1377. procehint ſempre breument, ſimplement, ſumariament, y de pla, ſens ſtre pit, ni figura de judici.

La forma de compareixer la part es ab ferma de dret com diſpoſa lo dit priuilegi del *any* 1196. com en los proceſſos de Pau, y treua que refereix *Calicio* les proues ha de donar diſpoſa lo priuilegi *del any* 1384.

Quant algun jutge de la ma armada es ſuſpecte dona la forma com han de procehir los altres Iutges, lo Rey Don Marti ab dit priuilegi del any 1405. Quant lo hoſt hix de Perpinya lo Veguer porta la Bandera Rey Don Marti ab prouiſio *dada a Barcelona*

a 12. de Octubre 1400.

Los exemplars dels casos han succehit, que la nia armada es anada son de Millàs 1430. Thuyr, Sant Cebria, Montsiquin 1415. Illa 1322. Aspirà, vltimament a Vilafranca, 1613.

De la validitat, y forsa dels priuilegis, vsos, costumes, y prouisions de la nia armada de Perpinya, y aixi be de la Bandera de Barcelona vehinatge. Escriuben llargament *Oliba,* [a] *Cancer,* [b] y altres.

a *Olib de iure f. fci c. 2. n. 48 c. 3. n 36. als seg.*

Exemplars de hosts conuocats per lo Rey, dels de Rossello per anar a Cerdanya any 1393. Al Volò 1384. Empuries 1394. Querol 1380. y altres. [c]

b *Cancer thom. 3. var. c. 5. nu. 132. 133.*

Quant lo host va de Perpinya com han de anar les Banderes ordenades, se estatuy lo any 1356. fol. 114. 115.

c *Libre d proui. fo. 39 95 105. 111 109. 110*

Homens criminosos si auran delinquit fora los Comtats de Rossello, y Cerdanya, y apres anauan a habitar a Perpinya eren guiats, y assegurats, priuilegi del Rey Don Iuan *dat a Monço a 15. de Desembre 1388.*

Esta prerogatiua hà deixada perdre per contrari vs, poch aduertida per los naturals, que era vna de les majors golaues, com se llig en lo *Exodo, Deuteronom, y Iosue,* que tres Ciutats passat lo Riu Iorda, y tres desta foren refugi, y tenian tal immunitat, que los qui auian mort a altre, y fugian en vna de elles, eren segurs fins a la mort del sumo Sacerdot, è apres tornauen segurs a ses terres, escriu se tambe de Romulo, què com agues manat fabricar gran muralla, pera que dins ella fos edificada Roma, edificà vna casa la qual manà se anomenas Asilo, a la qual fugint qualseuols delinquents fossen segurs, y per esta occasio dins poch temps fonch poblada la Ciutat. Lo mateix fonch despres per las cõstitucions imperials Romanes, los qui fugian a las Aras, y per dret Canonich, y Pontifici, los qui fujan a vuy en les Esglesies. [d]

d *Tit. de immunit. Eccles.*

En les fires de Perpinya son guiats tots los quey arriban en persona, y bens, robes, y mercaderies, anant, estant, y tornant *Rey Don Iaume ab priuilegi de 4. de les Kalendes de Setembre 1288. Altra dels Idus de Iuny 1307.*

Ningun Mercader estranger, ni mosso seu per ningun delicte per ells comes, fora los Bisbats de Elna, y Vrgell podia esser enquestat en la Vila de Perpinya, si donchs noy auia instãcia de parent fins al quart grau. *Rey Don Iaume ab priuilegi dat a Perpia 18. de les Kalendes de Febrer 1276.*

Home de Perpinya podia guiar qualseuol estranger anant, y tornant de Perpinya. [e] Esta prerogatiua fonch apres reuocada per lo *Rey Dõ Pere, ab prouisio dada a Barcelona a 3. de les Kalendes de Nouembre 1344.*

e *Costu. 38.*

Tots los estranys tenen hostatge en Perpinya, eren guiats. [f]

f *Costu. 40.*

Guiatges impetrats contra homés de Perpinya no valen. *Rey Don Pere dat a Perpinya a 19. de Setembre 1207.*

Alcabots no poden esser guiats a Perpinya *Rey Don Marti ab prouisio dada a Barcelona a 7. de Febrer 1433.* Ni estar dins Perpinya ab guiatges, ni sens guiatges, com fonch ordenat a 2. de Iuny 1452. [g]

g *Libre ordi. fol. 259.*

Vltimes voluntats.

LA disposicio de la constitucio *dels Impubers* se auia cõcedida ab especial priuilegi als homens de Perpinya, molt abans per los *Reys Don Pere dat a Sogorb a 4. dels Idus de Nouembre 1348. Don Iaume dat a Perpinya a 2. de les Nones de Maig 1293. Altra dada a Perpinya a 8. de les kalendes de Nouembre 1280.*

Qualseuol home de Perpinya pot en son testament deixar per llegitima a sos fills finch sous de Barcelona, sens

sens poder tenir querela de rompre lo testa nēt, ni demanar supplement; encara que los dits finch sous no sien deixats ab titol de hereter, ab tal no tingan infants del segon matrimoni, si ja no eren casats, è lo mateix les filles que auran dot del pare, o mare no pugan mes demanar, si ja no morian los pares intestats, *com disposa la pragmatica del Rey Don Iaume data a Perpinya a 18. de les Kalendes de Nouembre 1280.*

Contractes.

AMes dels casos que estan compresos en les costumes escrites, sobre vendrer, comprar, lloguers, drets dominicals, y altres en materia de cōtractes, tenen los seguents privilegis.

Lo Rey Don Iaume dat a Perpinya a 8. de les Kalendes de Nouembre 1280. En favor dels creadors, y contra los deutors, concedí lo privilegi que dit de la mala paga que tots saben, cōfirmat apres per lo *Rey Don Sancho a 13. dels Idus de Nouembre 1303. Apres lo Rey Don Iuan ab privilegi dat en Caragoça a 13. de Setembre 1388.* extes lo dit privilegi que vinga sambe lloch en aquelles persones auran fet cessio de bens.

Lo pagador del Rey deu pagar los sabres, y fusta callan dels particulars en seruey del Rey. *Rey D. Felip dat a Monçon a 8. de Desembre 1547.*

Home de Perpinya si es compellit a vendrer cases per fer carrers, o altres obres publiques, la part de casa resta ha de estar a sas liberas voluntats. *Rey Don Iaume ab privilegi dat a Mallorca a 4. de les Nones de Mars 1299.*

Per cessio de cens la cosa no cau en comis, sino lo cens se duplica any 1295. [a]

[a] *Libre privileg. del Balle fol. 69.*

Les mateixes prescripcions estatutaries de constitucions sobre soldades, y deutes de Botiga eran en Perpinya, per ordinacions fetes per los Reys. [b]

[b] *Libre ordi. fol. 129. 212 234. lib. del Balle fol. 114. 115. 202.*

Los pesos, mides, y mesures de totes les cosses erē les propries de Perpinya, afinades per lo Afinador de la Vila, com apar en les costumes 28. 30. 31. 32. per les quals foren fetes tantes ordinacions, [c] y aquestes se obseruaren fins lo any 1585. que fonch feta constitucio, [d] en virtut de la qual se feu reduccio de tot pes, mida, y mesura a noua forma, y de totes se enuiarē a les Vegueries, ab memorial del de Perpinya consta *lib. mem. fol.* 660.

[c] *Libre ordi. fol. 18. 128. 171. 79. 145. 383 lib. ordi. dela cort del Balle fol. 15. 16. 20. 19. 29. 71. 85. 65. 44. lib. ma. 75. 108. men. 51. 100.*

[d] *Const. uni. tit. de pes mides.*

La regoneixensa de estos pesos, mesures, y mides es del Balle de Perpinya, com ja fonch estatuyt *per lo Rey de Mallorca a 5. de les Kalendes de Iuny* 1205.

Filla menor de 25. anys que contractarà matrimoni sens consentiment expres de son pare, é mare, de sa mare, y Tudors, y Curadors, si se, è faltant dels propinchs, no succeheixca als bens paternals, ni maternals, è lo home sia punit a exili perpetuo *Rey Don Iaume ab pragmatica data en Cathalunya Kalendes de Octubre 1296.*

Lo mateix concedí lo *Rey Don Pere ab altre privilegi dat a Barcelona a 28. de Febrer 1369.* posant pena de desterro, y de incapacitat de fer cessio en los bens de pare, y mare, y que no puga donar en dot ningun bens a son marit, è si lo contrahent estava en casa ab la Donzella, sia condemnat a mort, y com alli apar.

Lo Rey Don Iuan ab altra dat a Barcelona a 6. de Mars 1392. confirmà la dita, è a mes posa pena als assistints, y consentints, com en ella apar.

Altra del mateix Rey dat a Valencia al primer de Mars 1394. de les quals fonch feta crida publica *a 27. de Agost* 1464.

Lo Balle, y Consuls de Perpinya al principi del gouern dels anys 1100. fins

fios 1344. feyen, y ordenauen moltes ordinacions, y estatuts en tota materia de contractes, com se auian de celebrar, y quins eren prohibits, y aixi be aforar, y posar preu a totes les mercaderies, vitualles, y prouisions se venian, com llargament apar en los llibres de ordinacions de la Vniuersitat, y llibres de la Cort del Balle, y altres de Perpinya, de les quals per curiositat lo Lector y cura alli la mudãsa del temps, los ous anauan a diner lo parell, los colomsa, 6 dines lo parell, y aixi de moltes altres coses que alli se poden veure. Iornals de meitres a dos sous, y vuyt criats diuuyt dines. Aquestos aforaments se son mudats, y lo poder donat als Cõsols, y Iurats de les Vniuersitats, segons cõstitucions de Cathalunya, com baix se prouarà.

Guiatges no poden tenir lloch en cambis, ni actes mercantiuols. *Reyna Dona Maria ab prouisio dada a Vilafranca de Panades a 18. de Nouembre 1452.* conforma la pragmatica de Alphonso *dada a Barcelona a 2. de Octubre 1424.*

Elongaments, ni guiatges sobrecehiments, lletres moratories, feces per lo Rey, ni sos officials contra homens de Perpinya per deutes, fian de censals, violaris, o altres no valen mes del que està disposat per constitucions generals. a To la Vila de Perpinya los priuilegis seguents del *Rey Don Pere dat a Çaragoça a 4. de Mars 1357. Altra dat a Barcelona a 27. de Nouembre 1366. Altra del Rey Don Iuan dat a Moli de Reig a 15. de Ianer 1459. Altra de la Reyna Dona Maria ab prouisio dada a Barcelona a 30. de Octubre 1447.* reuocant la forma antiga quey auia, com se tenian de fer dits Elongaments, y en quins casos, cõ disposaua la pragmatica del *Rey Don Iaume del any 1306.* b *Altra del Rey Don Sancho dada a Perpinya a 6. de les Kalendes de Mars 1320.* c

a *Tit. de Elongaments.*

b *Lib. de ordi. fol. 35 lib. del Balle fo. 31. libr. del Veguer fol. 136.*

c *Lib. del Balle fo. 53.*

Homens de Perpinya no poden esser vexats per los Barons *priuilegi del Rey Don Phelip, dit del nou redres del any 1573. cap. 64.* y a cas ho seran, ni en persones, ni en bens, bestiars, o los demes se pot procehir a aprehensio de las jurisdiccions de aquells, priuilegi del *Rey Don Phelip dat a Madrit a 8. de Octubre 1573.* cõtra lo priuilegi tenia lo Senyor de Perellos, quels homens de Perpinya anant a Conflent, tenia de passar per Millas, fonch reuocat, y llibertat per la *Reyna Dona Maria dat a Barcelona al primer de Iuliol 1432.*

Ningun Prelat, ni Baro pot posar imposicio en prejudici dels homens de Perpinya. *Rey Don Pere dat a Barcelona a 2. de Octubre 1358.*

La Lleuda Reyal se pagara Cobliure, ha de ser segons lo vs antich de quintar de Cobliure, y no Montpeller, com fonch prouhit *en la sentencia de 7. de Febrer 1430.*

Tenen llibertat los de Perpinya, y Conrat de Rossello de carregar, y descarregar les mercaderies en qualsevol part de mar, sens tenir descarregar a Cobliure, com pretengueró en virtut de cert priuilegi Reyal, *de 17. de Desembre 1388.* contra lo qual son les sentencies Reyals *de 24. de Desembre 1388.* y los priuilegis *del Rey Don Iuan dat a Monço a 26. de Agost 1389.* y altres.

Lo Rey Don Iaume ab pragmatica dada en Perpinya a 8. de les kalendes Nouembre 1280. concedi als homés de Perpinya, que en totes les coses venudes, mobles, è inmobles per cõtracte fet a Perpinya, de les quals lo preu se deura al venedor, prefereixca lo creador en ell a la muller, y ha altres creadors anteriors, encara que segona vegada sien venudes, ab tal sian en esser, y si non son en les altres coses alcançades del preu de aquelles tinga, o non tinga lo venedor hipotecha en elles, y lo preu se aura agut, o se deura, o permutades les quals

quals coses permutades sien especialment obligades al venedor, per lo preu que primer eren venudes, no obstant qualsevol obligacio de dites coses antecedent, y que cinga lloch mort, o viu lo comprador.

Los mercaders de Perpinya anant en terres del Senyor Rey, deuhen ser en aquellas tractats de la mateixa manera, y forma que los Mercaders naturals, è altres son tractats, aguts, y reputats en aquell lloch. *Pragmatica vnica tit. de les coses prohibides als officials.* Aixi be podian comersar, è anar per totes les mars de França ab sos vexells, prouisio del Rey Don Carles de França de 18. de Nouembre 1483.

Homens de Perpinya poden tenir bestiar gros, y menut volran en los termens de Castells, y Viles quey tenen terres, sens pagar pasquer, ab tal no sia bestiar de trenuta, y no sia en frau, y si de nit aixi be volē tenir en ses possessions ab clausura de paret. *Priuilegi del Rey Don Marti dat a Cobllure de les Nones de Nouembre 1407.*

Los Iuristes, y Aduocats juren que sens malicia, ni diffugir aduocaran. *Rey Don Martí dat a Barcelona a 19. de Mars 1405.* **contra los Iuristes que venen contra priuilegis,** vsos, y costumes de Perpinya, se pot inquirir, com disposa lo Rey D. Martí ab la prouisio *dada a Valldaura a 10. de Setembre 1404.* en particular si venen contra los priuilegis de la ma Armada. *ordi. fol. 240.*

Ningun Prelat, o Baro, o Vniuersitat, ni altre pot tenir sino vn Aduocat en Perpinya apensionat. *Rey Don Pere dat a Çaragoça a 24. de Mars 1349. Rey Don Ferrando dat a Mõçó a 10. de Iuliol 1510.*

Gosan, y poden vsar de moltes regalies qu'els Reys los han comunicades, com crear molts officials, y ministres ab jurisdiccio, com Consuls de Mar, Clauaris sobrepostats de la horta, crear Burgesos, Notaris, [a] y molts altres, com se prouara als capitols seguents.

a *Olib. de iure fisci c. 6. n. 44.*

Politica, y gouern.

EN juraments de Reys, o Primogenits, no poden esser compellits los Syndichs, ni homens de Perpinya a jurar, que primer no ajan jurat les demes Vniuersitats, y los Reys estan obligats a jurar tots los priuilegis, franqueses, gracies, y llibertats gosan, cõ apar del expres priuilegi del Rey Don Pere *dat a Barcelona a 4. de Maig 1354.*

Quant se celebran Corts en Cathalunya han de ser cridats los Syndichs de Perpinya, cõ dalt se ha prouat *lib. 4. cap. 2. §. 1.*

Los tres Syndichs de la Vila de Perpinya, en les Corts precedeixen a totes les demes Ciutats de Cathalunya, exceptat Barcelona, Leyda, y Gerona, com consta en los actes de corts.

Homens de Perpinya no poden esser compellits de ser serueys en altre lloch fora la Vila de Perpinya. *Rey D. Pere ab Priuilegi dat a Barcelona a 26. de Agost 136e.*

No poden esser compellits de anar a Cerdanya, ni en altres Llochs, a habitar. *Rey Don Pere ab priuilegi dat a Çaragoça a 4. de Mars 1353.*

Los mercats, y fires com se han de tenir fora, fõch ordenat lo any 1551. *lib. 2. ordi. fol. 127. cap. 9.*

Sobre taules, banchs, porjos, barres, no llençar aygua per les finistres, no tenir femorallos dins la Vila, y tot lo demes tocant a la policia, està llargament posat *en los llibres de les ordinacions 1. y 2.*

Enuants nos poden reparar, y si es dany del Patrimoni Reyal de vint lliures enamunt, sia satisfet. *Rey Don Ferrando dat a Monçó a 16. de Iuliol 1510. cap. 7.* è quil voldra lleuar puga,

puga, pagant al Patrimoni Reyal lo interes, si passa de vint lliures en amunt, no empero de vint lliures abaix, ans liberament lo poden lleuar.

Ningu pot fer femoraſſos dins la Vila. *Rey Don Alphonſo de 18. de Mars 1175.*

Vna llegua al entorn de Perpinya nos poden tenir tocinos, ni truges. *Pragmatica del Rey Don Ferrando dat a Mõço a 29. d Agoſt 1510. Altra dat a Valladolit a 25. d Setẽbre 1513.*

Beſtiar menut, y gros ques talla per prouiſio de la Vila de Perpinya, pot paſturar, y depeixer los arminis del Patrimoni Reyal, fins en 1500. beſties quiſcun any sens pagar peſquer. *Rey Don Felip dat a Barcelona a 13. de Iuliol 1599.*

Quiſcu pot fer forn per courer en ſa cata *coſtuma 36.* En los forns de la Encomanda del Mas deu, pagan al vintè de courer, exceptat coques, y tortells *coſtuma 37.* La forſa, y valor de eſtes coſtumes ſe prouarà baix lib. 5. cap. 10. §. 6. Per goſar de tots los dalt referits priuilegis, quins requiſits ſe han de tenir ſe prouarà baix lib. 5. cap. 29. 31. ahont ſe veura lo ques neceſſita per tenirſe per home d Perpinya, y goſar ſes prerogatiues.

Capitol VI. De les Viles, y Republiques del Comtat de Cerdanya, y dels priuilegis, y prerogatiues goſan.

LEs Republiques, y Viles del Comtat de Cerdanya eſtan tambe honrradiſſimes de molts titols de honor de les mateixes dalt referides, en particular de eſſer cap del Comtat de Cerdanya, la inſigne Vila de Puigcerda, [a] de la qual, y de les demes han eſcrit los demes Chronichs de Cathalunya, [b] refereixen los actes, y fets memorables de ſos naturals, y dels particulars Comtes de Cerdanya, y de la terra de Conflent, com a ſon diſtricte, com ha conſtat. [c]

Los priuilegis, prerogatiues, y gracies eſtan decorades, experimentan los mateixos naturals, a mes de les regalies los te comunicades ſa Mageſtat, ſo es de crear Burgeſos, Notaris, y altres, [c] com en tants priuilegis es facil veurer, regiſtrats, y recõdits en la caſa Conſular de Puigcerda, y Archiu del Patrimoni Reyal de Roſſello, y Cerdanya, en particular de la franqueſa de Lleudes que tenẽ los de la Vila de Puigcerda, [d] y confirmacio dels priuilegis, [e] ordinacions per lo Rech dels molins. [f]

Capitol VII. Del Gouern, eſtaments, y officials de les Republiques, y Vniuerſitats particulars.

LO gouern, eſtaments, y officials de les particulars Republiques, y Vniuerſitats de les Ciutats, Viles, y Llochs de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya en temps eren ſenyorejats dels Romans, y Godos, eren dels tres Ordẽs, Patricio, Equeſtre, y Plebeyo dalt referits, [g] deſpres de la expulſio dels Moros en temps dels Comtes particulars, quant a la juriſdiccio, y gouern en pau, y en guerra ſon eſtats los referits al lib. 3. cap. 3. Los republichs de les mateixes Vniuerſitats foren ſols aquells qui eren anomenats Ciutadans, y Burgeſos, [h] baix lo titol dels quals entrauan tots los eſtats del mes alt, al mes infim meneſtral, com baix ſe prouara cap. 9. Tots eſtos tambe ab titols de prohoms, com apar en tots los actes de les mateixes Vniuerſitats, per tots los quals ſe gouernauen, enſemps ab los Balles en tot lo tocant a la politica, a ſimilitut dela Ciutat de Roma, [i] sens tenir lo gouern de ells titols particulars de caſa, o gouerns de Ciutats, o Viles, ni differents braſſos, com ſe experimẽta q̃ los priuilegis ſobre la eleccio, y creacio

a *Curita f. 2. lib. 7. c. 82.*

b *Oliba de iure fiſci al præm. Miſer Pujades en tota ſa chro.*

c *Oliba de iure fiſci c. 6. nu. 44.*

d *Re. 17. fol. 1. re. 25. fol. 140. re. 32. fol. 185. reg. 33. fol. 154. reg. 31. fol. 116. 118.*

e *Re. 32. fol. 186.*

f *Re. 17. fol. 48.*

g *Lib. 2. c. 6. §. 1. lib. 3. c. 3. §.*

h *Vſat. ciues aut burgẽſes*

i *Bouad. lib. 2. c. 8. n. 3. 4.*

creacio de Iurats, Concellers, y Concell, y demes officials son del temps dels Reys de Arago, com se prouara baix, de dit temps comensaren tenir noua, y differẽt forma de gouern ab diuisio de tres estaments ab nous officials, y ministres que baix se especificaran, ab differents empero formes, segons lo temps, com per exemple se prouara tant sumariament com sera posible de la Ciutat de Barcelona, y Vila de Perpinya exemple de les quals experimentaran les demes los priuilegis antichs, y moderns dels gouerns gosan, acomodant segons ells lo que veuran referit en aquest, que de tots ami nõ es posible fer mencio.

Los Comtes, y Senyors de les Ciutats, y Viles, y aixi be los officials tenian per la administracio de la justicia com Veguers, Balles, gouernauan tambe les Vniuersitats, y gouern politich fins que a ells agregaré lo concell de Prohomens, com apar dels vsatges, y Comentadors. Entrant los Reys de Arago com apar de la Ciutat de Barcelona se comensa lo gouern per Concellers, per nominacio del *Rey Don Iaume a 17. de les Kalendes de Iuny* 1249. de quatre persones ab titols de Paers, y lo mateix any ab priuilegi *dat en Valencia*, o concedi per priuilegi que pogues sen elegir quatre Paers, y Concellers com en ell apar, lo que dura fins lo any 1257. *quel Rey Don Iaume concedi altre priuilegi a 18. de les Kalendes de Febrer* que pogues sen tenir vuyt Concellers, y los vuyt pugues sen elegir dos cents homens per concell ab la forma que en ell apar, aquest gouern durà fins lo any 1265. en lo qual *als Idus de Abril* dit Rey los concedi que pugues sen elegir quatre Concellers, y cada disapte se pugues sen aiustar al Palau del Rey, y elegir 100. homens de concell, durà fins *a les 3. Nones de Nouembre* 1274. que pugues sen elegir Concellers fins en numero de sinch, donant noua forma de regiment confirmat apres per *lo Rey Don Pere ab priuilegi de sis de Agost Mil dos cents setanta y sis y durà fins lo any Mil tres cents vuytanta y sis* que fonch mudat si be apres restituyt *lo any Mil tres cents vuytata y tres per lo Rey Don Iuan ab priuilegi dat a Barcelona a vint y sinch de Iuner*, y apres ab altre *de vint y tres de Octubre Mil tres cents vuytanta y set dat en Vall Donzella*, y durà fins *lo any Mil quatre cents sinquanta y quatre* q̃ los Mercaders, Artistes, y Menestrals comensaren entrar en lo gouern de la Ciutat, y se comensa per tres estamens formats de Ciutadans honrrats, Mercaders, Artistes, y Menestrals, y aquest dura fins lo any 1455. *ab priuilegi concedit per lo Rey Don Alphonso dat al Castell nou de Napols a 5. de Octubre* que entrà altre fins lo añ. 1490 quel Rey Don Ferrando reuocà lo priuilegi del dit Rey Don Alphonso si be apres lo torna lo any 1492. aiustant quel concell fos de cent, y ab noua carta, *y priuilegi dat en Ocanya a 13. de Nouembre 1498.* posà noua forma de regiment per tots los actes y negocis del gouern de la casa de la Ciutat, y aquest es lo priuilegi que per Excelencia en la Ciutat de Barcelona li diuhen del regiment de la casa de la Ciutat, en lo qual se posa la forma de les creacions de officis per extraccions de Bosses, y comensaren a esser ensesculats Cauallers, Gentils homens ab los Ciutadans, com llarga. ment en ell apar, aq̃st priuilegi fonch extes apres per altre del mateix *Rey dat a Granada a 16. de Octubre 1499.* y ab la forma, y disposicions de dits priuilegis se es gouernada sempre la Ciutat de Barcelona com apar ab lo vltim priuilegi que apeticio dels Concellers *concedi lo Rey Don Felip en la Vila de Mõtso a 7. de Dezẽbre Mil sinch cents vnytanta y sinch* q̃ confirma lo dit regiment ajustant de nou algunes coses, y la extraccio

de la dotzena per la habilitacio segons lo priuilegi *dat a Montso a 27. de Maig 1587.*

En la Vila de Perpinya comensaren a donar poder ha dits Prohomens, ja en temps dels mateixos Comtes, y se continua de molt different manera com apar ab tanta multitut de priuilegis que pensaua per orde sumar, si agues pogut ab la breuedat pensaua, pero verament no es estat posible donarne noticia, y sentit perfet que no occupas molts fulls, y aixi per escusar prolixitat me acontare cotar los priuilegis per orde, qui voldra saber les difficious llarges, li sera facil puig ja te lo cami fet. Lo principi tenen es dels mateixos Comtes particulars de Rossello, com apar en les costumes escrites, [a] y apres en los priuilegis del Rey Don Alphonso dels anys 1172. 1173. y ab la concordia *del Rey Don Pere de 7. de les Kalendes de Marts 1196.* en virtut de la qual entrà la eleccio de sinch Consols ab ple poder, a ells dona Concellers *lo Rey Don Iaume ab priuilegi dat a Gerona 1. de Marts* 1272. extengue lo gouern, y que fos sens lo Balle dit Rey Don Iaume *ab altra priuilegi dat a Perpinya a 18. Kalendes de Febrer 1276. y Don Sancho dat a Mallorcha 3. non. Maig 1315.* en est temps eren del gouern tots los estaments Cauallers, Iurges, Burgesos, y tots los demes apar en lo *priuilegi del Rey Don Pere de les kalendes de Nouembre 1344. en lo any 1346. ab priuilegi dat a Leyda a 16. Kalendes de Dezembre dit Rey Don Pere* diuidi les persones del gouern en tres estamẽts y mans durà fins lo any 1402. quel Rey Don Marti ab priuilegi dat a Valẽcia a 23. de Agostdonà noua forma de regiment lo qual se muda cõ apar llargamẽt en los priuilegis *de dit Rey Don Marti dat a Barcelona a 26. de Marts 1405. Rey Don Alphonso dat a Valencia a 29. de Maig 1417. Altra de 16. de Octubre 1417. Altra de 29. de Nouembre 1417. Altra 13. de Maig 1418. Altra de 19. de Maig 1418. Altra dat a Barcelona a 12. de Iuny 1431. se continua fins lo any. 1499.* ques feu la concordia dita *de la Reyna Dona Maria en Perpinya a 18. de Agost* en la qual es la forma que encara a vuy se obserua del gouern dels tres estaments, y mans mudat sols alguns caps per los priuilegis sobreuingueren del Rey Don Ferrando dit de la enseculacio *dat a la Vila de Madrid a 22. de Maig* 1449. *Reyna Dona Elizabet ab priuilegi dat a Valladolid. a 11. de Agost 1536. del Rey Don Felip dit del nou redres del any* 1573. admissio dels Militars *per priuilegi del Duch de Feria Locttinent general dat a Barcelona a 12. de Octubre 1601.* y vltimament agregacio dls Artistes a la ma menor ab *priuilegi del Rey Don Felip dat en la casa del Aranjuez a 14. de Maig 1622.*

Sino la mateixa molt semblant forma de regiment diuidit en tres estats de persones com de la Ciutat de Barcelona, y Vila de Perpinya se troba en totes les demes Vniuersitats (anomenats ab los mateixos priuilegis ab titols de estaments, y mans major mitjana, y menor, y no de Brassos que estos son sols de les Corts, y Deputacio) differenciats sols en actes particulars com quiscu desa terra por experimentar.

[a] *Costũ 46. 47. 53.*

Cap. 8. De la creacio dels tres estaments dels quals se forman los officials de les Vniuersitats,

LA creacio dels tres estaments dels quals se forman los estats, y officis de les Republiques, y Vniuersitats de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya es different segons son los priuilegis, vsos, y costumes de quiscuna Vniuersitat, los que tenen tots cõ a propris, y naturals son los de

Ciutadans

Ciutadans, y Burgesos honrrats, y los demes dels estaméts, y mans mitjãs, y menors la creacio dels quals toca sols a les mateixes republiques. Los altres estats de Militars, Doctors en Leys, y Medicina que entran en dits gouerns per ma major en les demes Ciutats, y Viles de Cathalunya, tenẽ de different manera les creacions com esta dalt prouat al lib. 3. en virtut de les quals son encontinent de estat habil per los gouerns de dites Vniuersitats, segons empero los priuilegis de elles, y de quiscuna en particular ahont volen ser admesos, en les quals se admetan per acullimẽt, y agregacio: com lo estat de ells sia de armes, y lletres de differents honrres, y estaments dels altres que son sols de les republiques, de estos sols se ha de fer mencio, y explicacio en est quart llibre comensant per orde per los majors qui son los Ciutadans, y Burgesos honrrats, y de ells als demes mitjans, y menors.

Cap. 9. Dels Titols de honor de Ciutadans, y Burgesos honrrats.

(1)

LO origen, y principi dels titols, y estaments de Ciutadans, y Burgesos honrrats de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya es ja del temps de la expulcio dels Moros de Espanya dels mateixos estats de persones que tenian senyalats los particulars Comtes en los gouerns de les Vniuersitats en les Ciutats, y Viles com apar del vsatges, y altres lleys, [a] y aqui los Comentadors.

[a] *Vsat. ciues aut Burgen. se vsat. sacramẽta Burgẽcium.*

La forma, y manera com se introduhiren dits estats en dits Comtats no he trobat ningun Historiador, ni practich ne aja feta mencio, amon judici se formaren, y reberen dels titols, y estats de persones de les nacions de Alemanya, y França de la part de Aquitania vingueren a poblar a Cathalunya dels quals prengue la mateixa terra lo nom de Cathalunya, y aixi be la llengua, estats, trages, y demes coses com se ha prouat, demanera que la mes antiga noticia que de ells se troba es dels vsatges dels dits Comtes, y de les demes paraules de dits vsatges que son de llengua, vsos, y costums aquitanichs com esta prouat, lo ques confirma en lo que los estats en particular dels Burgesos no conste los tinga altre nacio de Espanya sino sols Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

Bes pot dir tambe que dits estats poden esser restats en esta terra dels Romans, com los altres dalt referits ab lo titol com los de Ciutadans Romans ques troba en totes les histories de ells, y veram*e*nt, ni aguera fet inclinar si agues trobat en histories de Romans, y Godos lo titol de Burges, y segons lo estudi tinch fet, no he trobat lo titol de Burges sino en histories de Alemanya, y França, y altres nacions septentrionals, y aixi vinch ha residir a la primera opinio, ja que not concilie restar lo de Ciutadans, dels Romans en les Ciutats, y lo de Burgesos dels Alemanys, y Francesos en les Viles, y esta entench es la pura veritat [b] majorment com segons los Escriptors dits titols prouingan de les consuetuts de les terres. Sia de vna manera, o altre estos titols foren, y son so es los de Ciutadans dels habitants en les Ciutats, los de Burgesos habitants en les Viles com apar en la constitucio del Rey Don Perc, y altres moltes lleys [c] y aqui *Mieres* prenent los titols los vns de la Ciutat, los altres Burgo com explica *Marquilles* en dit vsatge, deixades moltes altres explicacions que aqui refereix, y los demes Comentadors, prenent sols esta com ames propria dels Burgesos del Burgo que es lo Arraual, o Vila, demanera que aqueixos

[b] *Casan. p. 11. cõsid. 11.*

[c] *Const. fin. tit. de raptat de Bausia, y trabicio.*

dits noms prengueren vns, y altres de les habitacions.

Baix aquestos titols si comprenen tots los estats de persones del major Duch, Marques, Comta, y altres al menor habitant tant naturals com aduenedissos, habitants, incolas, Colons, conductors, muncipes, rustichs, y les demes sorts de persones, [a] demanera que tots los habitans en les Ciutats son Ciutadans, y en les Viles Burgesos.

Tots estos apres quant al gouern de les Vniuersitats se differenciaren, y diuidiren en tresordens, y estats de persones, so es Ciutadans, y Burgesos majors qui eren los mes honrrats, y estimats seus excercir art mechanicha, y d aqui dits Ciutadãs, y Burgesos honrrats, lo segon estat de Ciutadans, y Burgesos mitjans com los Mercaders, lo tercergrau los Ciutadans, y Burgesos menors qui son los Menesterals, [b] tots anomenats, Ciutadans, o Burgesos, y aixibe del gouern de les Vniuersitats, empero differenciats en la honrra, y estimacio, tenint lo primer estat los qui feyan, y fan Vida mes honrrada, y estimada, y aixi los anomenan les constitucios, [c] homens honrrats de Ciutats, o Viles, *Mieres* comentant dita constitucio à dits honrrats los anomena Ciutadans, o Burgesos, y de aqui comunament dits honrrats; demanera que sibe quant als Ciutadans ha restat encara lo titol general de esser tots los de la Ciutat, fins al mes iofim Menestral Ciutadans, empero quant ala honrra, estimacio, y respecte, y priuilegis son differents tenint major estat los del major, que son sobre los altres dos, de estos majors comensare la explicacio, los altres menors vindran a son orde.

Estos titols, y la honrra ques dona avn, y altre son yguals; demanera que no es major estat lo de Ciutada que de Burges, quant a les prerrogatiues com los yguala los matcixos vsarges, y constitucios en tot, majorment cõ lo titol de honrrat en Cathalunya, no sia sols per los Ciutadans, sino tambe per los Burgesos de les Viles, [d] differenciats sols en lo nom per raho de la habitacio, parts empero en tot lo demes, e sols entre ells trobo dos differencies, la vna es que estant los Ciutadans, y Burgesos en algun lloch hã de precehir los Ciutadans als Burgesos. [f] La altra differencia es que si be tots los Ciutadans, y Burgesos de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya quant a les prerrogatiues, y gracies de vsarges, y altres lleys comunes son yguals, gosant tant los vns com los altres de priuilegis militars, empero los de vnes Ciutats, y Viles portan auentatge ha altres per raho despecials majors priuilegis, y prerrogatiues gosan en molts casos, com consta dels mateixos actes de les Vniuersitats, en particular los Burgesos de la Vila de Perpinya, ha molts Ciutadans de les demes Ciutats de Cathalunya, per raho dels priuilegis militars que amés tenen, obtingut que no tenen les demes exceptat Barcelona, com se prouara.

Los titols, y estats de dits Ciutadans, y Burgesos son los majors, y mes preheminẽts de les republiques entrã en lloch, y orde dels Patricios del Imperi Romà, que eran los majoos del Gouern de la Republica Romana, [g] a differencia dels altres dos mitjans, y menors que entran en lo de la plebe, ells los mes estimats, y honrrats com encara resta memoria que son anomenats comunament ab titols de Patricios, titol que sibe es general, aplicat a tots, pero veraméc sols es propri a ells com en lo Senat Romà lo tinguessen sols los dits majors, en lloch dels quals ells son entrats, y coneguts en los actes de majors honrres de les Republiques, com en los llochs d e Deputats, y Oydors en la generalitat los d e Cõcellers majors, y altres offic is ẽ les Vniuersitats.

§. 1.

a *Marq. en dit v-sat. folio 36. col. 2. fol. 37 col. 3. arg l. 1. ff. ad municipal et de in col. tit de cõsuetut de Barcelona c. 53. Fontan. glos. 2. clauf. 3. num. 1.*

b *Marq. en lo v-sa. ciues aut Burgenses f. 28. col. 2. alafi fol. 38. q. 40*

c *Conſt. fin tit. de raptat d Bauſia.*

d *Mier. fol. 407. n. 9. 2. y colla. 6. cur. mõ-tis c. 17. num. 9.*

e *Guillẽ de vella-ſica n. 14 Mieres p. p. folio 92. n. 9.*

f *Caſan. p. 11. cõ-ſid. 14.*

g *Alex. ab Alex. diet. gen. lib. 4. c. 11. Boua dilla lib. 3. cap. 8.*

§. 1. *De la creacio dels Ciutadans, y Burgeſos honrrats.*

LOs Ciutadans, y Burgeſos honrrats majors en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ſe crean de quatre maneres.

La primera es ab la forma antiga que ſols conſiſtia lo eſſer Ciutada, o Burges honrrat en lo tracte, reſpecte y eſtimacio, y differencia, o per regir vida militar, o per la honrra major rebien vnes perſones en les Ciutats, y Viles mes que altres ſegons la opinio del vulgo, com ames eſtimats, y honrrats eren ſenyalats ab aqueixos titols de Ciutadans, o Burgeſos honrrats en lo gopern, y adminiſtracio dels actes de les mateixes Vniuerſitats, diferẽciãtſe dls altres mitjãs, y menors, libertat tenint quiſcu anomenarſe, y eſſer Ciutada, o Burges ſens tenir neceſsitat de altre creacio, ni matricula, ni priuilegi, ni altra forma cõ ſe trau del coment de tots los pratichs ſobre dit vſatge. Lo mateix era de dret comu en les altres nacions que goſan de dits titols de Ciutadans y Burgeſos. a

a *Caſan. p. 11. nõcid. 11.*

Lo ques proua tambe ab tots los priuilegis de les Vniuerſitats, en particular de la Vila de Perpinya los del Rey Don Pere *dat a Leyda a 7. de les Kalendes de Dezembre 1346 ſentencia de la Reyna Maria any mil quatre cents quoranta y nou ca. 1. 2. 3.* crearſe dits Ciutadans, y Burgeſos al principi ab dita forma.

Eſta forma antiga ſe es continuada fins lo preſent temps en moltes Vniuerſitats de Cathalunya, y Comtats ſens tenir altra forma de matricula, demanera que ſols ab la reſidencia, y habitacio de les Ciutats, y Viles, y ab dits requiſits, y enſeculacions en los officis ſon creats los Ciutadans, y Burgeſos honrrats ſens altre acte goſant de tants priuilegis com qualſeuols altres de matricula ſian de qualſeuol Ciutat, o Vila conforme dites lleys comunes de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, eſtos ſon molts, ſo es de Ceruera, Manreſa, Vilafrancha de Panades, Vilafrancha de Conflent, Puigcerda, Beſalu, Figueres, Granolles, y les demes ſibe algunes ja tenen priuilegis de matricula, o altre creacio de priuilegi, empero tingan, o no tingan ſon aixi be Ciutadans, y Burgeſos, y goſan los priuilegis Militars en raho de eſſer ygualment Ciutadans, o Burgeſos auent empero obſeruat en les Vniuerſitats, y Republiques aqueixos titols, y no altramẽt cõ tots proningan d les cõſuetuts de les terres cõ dalt eſta dit, y en tal cas ab la ſola cõtinuacio de anomenarſe ab aqueixos titols, y vſar de les prerrogatiues baſta cõ per raho de dits Vſatges, y Eſcriptors quels ygualan als Militars no donen altra forma de creacio, ni per conſequent noſaltres la tenim de donar.

La ſegona forma es que moltes Ciutats, y Viles de Cathalunya, y Comtats han volgut deſpres de centenars de anys que auian obſeruada dita forma antiga, pendre noues formes de crear Ciutadans, y Burgeſos lleuant la libertat que quiſcu tenia de anomenarſe Ciutada, o Burges, ſeguintſe molts abuſos, y de aqui obtingueren particulars priuilegis Reyals dits de matricules com quiſcuna Vniuerſitat experimenta, de les ques te mes noticia es de la Ciutat de Barcelona, y vila de Perpinya, ſo es de la vila de Perpinya, *de la ſentencia de la Reyna Dona Maria del any mil quatre cents quoranta, y nou cap. 12.* Rey *Don Felip dat a Madrid a deſanuyt de Octubre Mil ſinch cents ſetanta y tres. Capitol trenta ſet* Reyna *Dona Elizabet dat a vint y ſis de Maig mil ſinch cents trenta y ſis.*

De la Ciutat de Barcelona lo priuilegi del Rey Don Ferrando del any

1510. y les demes Vniuersitats segons los priuilegis concedits, que ja fan mensio nostres escriptors. [a]

a Fonta. clauf. 3. glo. 3. per tot.

En les Ciutats, y Viles que tenen certa forma, sols poden gosar del titol, y priuilegis de Ciutadans, y Burgesos los matriculats ab dita forma, lleuada tota llibertat antiga.

La tercera forma es la dels especials priuilegis, quel Rey nostre Senyor concedeix creant Ciutada, o Burges de alguna Ciutat, o Vila, tant de les que tenen matricula, quant de les demes de dita forma antiga. Estos son anomenats de rescripte, que es lo mateix que dir creats de especial gracia, o priuilegi Reyal. Tots los Ciutadas, y Burgesos creats ab qualsevol de dites tres formes, son verts Ciutadans, y Burgesos honrrats.

La quarta forma es de aquells que per los graus de Doctors en Leys, y Medicina son admesos en les Ciutats, y Viles, a ygual dels Ciutadans, y Burgesos per bras major en tots los actes, com dalt està prouat, no que sian Ciutadans, y Burgesos, sino ygualats a la honrra a ells, exceptats los Doctors en Leys de la Vila de Perpinya, los quals per especial priuilegi son creats Burgesos de dita Vila, com dalt està prouat.

§. 2. *Dels priuilegis, gracies, y prerogatiues dels Ciutadans, y Burgesos honrrats.*

TOts los Ciutadans, y Burgesos creats ab qualsevol de dites formes, gosan de moltes gracies, prerogatiues, y priuilegis, tots son de quatre maneres, so es de dret comu, de vsatges, y constitucions, o altres lleys municipals, o de gracies, y priuilegis particulars de quiscuna Ciutat, o Vila, o personals.

Los de dret comu prouenen de les consuetuts de les terres per la honrra, y differencia dels altres de la mateixa terra, de mitjana, y menor condicio, [b] de aqui hà escrit *Boerio, y Cochier*, [c] y altres Escriptors q̃ los Ciutadans, y Burgesos se posan en lo numero dels Nobles, y primats, y gosan los priuilegis dels Nobles de dret comu dalt referits, com per exemple consta ja en la Sagrada Escriptura del temps dels Romans, que S. Pau per esser Ciutada honrrat de Roma, y gosar de ses prerogatiues no pogue esser assotat, en la conuersio feu de Sancta Tecla.

Los priuilegis, gracies, y prerogatiues gosan segons vsatges, y constitucions de Cathalunya, tenen origen dels que concedirõ los vsatges *ciues, sacramenta Burgensium, item statuerunt siquidem*, y aqui tots los comentadors, y aixi bé de la constitucio 25. del Rey Don Iaume II. de les corts de Gerona any 1321. y tambe constitucio 25. dels Corts de Barcelona de dit Rey, y capitol trenta y hu del Rey Don Pere III. en les corts de Monso any 1363. en les quals expressament apar que los Ciutadans, y Burgesos, foren, y son pars, è yguals ab los Militars, y Cauallers, quant a les prerogatiues, esmenes, judicis, juraments, y altres, [d] ja en temps dels Comtes, y despres dels Reys de Arago ygualment tractats, [e] y ab molts casos yguals als Nobles, [f] lo que se entén tant en les esmenes, y honrres, com tambe ab los titols poder se aixi be intitular Cauallers, [g] tant per raho del estat, com ajan acostumat, y pugan tenir caualls, y armes, y exercir los demes actes Militars, en justes, torneigs, y altres. [h] Lo que se entén de tots los Ciutadans, y Burgesos de les Ciutats, y Viles de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, com de la Vila de Perpinya, escrigue expressamẽt *Marquilles*, [i] ja en lo any 1448. (que feu dits comments als vsatges) que son los majors, y mes honrrats en dita Vila, y que gosan los priuile-

b *Casan. p. 11. con cid. 11. y los comẽtadors d dits vsatges.*
c *Bœr. d auctor. mag. concil. num. 124. Cochier in Thesau. c. 6. q. 17.*
d *Mier. 2. p. fo. 92 n. 9. coll. 4. p. 1. fo. 47. n. 4. Despujol fol. 2. 3.*
e *Mier. 2. p. colla. 17. c. 31. nu. 2. 3.*
f *Mie. 2. p fol. 49. col. 4 fol. 50. n. 2. 3*
g *Mie. p. p. colla. 4 cap. 19. Marq. in vsat. ciues aut. burgens. q. 23. 24. Fontan. clauf. 3. glo. 3. nu. 95.*
h *Mie. 2. p. fol. 50. n. 2. 3.*
i *Marq. en lo vsat ciues q. 40.*

gis

gis de dits vsatges, los quals anauan ja vestits, y adornats ab vestidures, y altres ornaments dorats, y vsauen de moltes altres preheminencies, aixi com los Ciutadans honrrats de Barcelona, Leyda, Tortosa, Gerona, y altres. De hont se veu que les prerogatiues Militars gosan los Ciutadãs, y Burgesos, y los descendents no son de especials priuilegis, sino de Leys comunes, municipals, disposants per tots de qualseuol Ciutat, o Vila lien ygualment. [a]

a *Cancer. to. 3. c. 3. nu. 251.*

Gosan tambe a mes de altres prerogatiues, segons molts priuilegis particulars tenen concedits quiscuna Vniuersitat en molts fets, y casos especials, tant per raho de habitants de les Ciutats, y Viles, com tambe en raho del particular estat de Ciutadans, y Burgesos, los mes senyalats ques te noticia son dos, los vns concedits als Ciutadans honrrats de Barcelona, los altres als Burgesos de Perpinya.

Los dels Ciutadans honrrats de Barcelona, ja fonch per antiga costuma confirmada ab priuilegis Reyals. [b] Estos priuilegis aleanseren ja en los ferueys memorables feren al Princep de Arago lo any 1169. en la presa de Tortosa, ab los quals segons escriu *Tarafa*, los concedi totes les prerogatiues, y priuilegis Militars, y apres tants altres Reys, y Senyors, fins lo Rey Don Ferrando ab altre priuilegi *dat a la Vila de Monço a 31. de Agost 1510.* confirmat ab altre priuilegi del Rey Don Felip *dat a Barcelona a 13. d Iuliol 1599.* [c] cõ los refereixen nostres Practichs, posantlos hõrrosissims motius de auerlos obtinguts, so es los ferueys auian fets ells, y sos passats en les guerres, y conquistes de Valencia, Mallorca, Sardenya, y les dos Illes, y altres moltes.

b *Guiller. vsat. Baiulus interfectus in fine Olibae. 3. n. 80.*

c *Fonta. glos. 3. clauf. 3. del n. 31.*

Los priuilegis dels Burgesos de Perpinya, son del Rey Don Ferrando del any 1510. [d] Rey Don Felip *dat a Lisboa a 24. de Ianer 1585.* e y vltimament lo mes notable es paraula, per paraula, sols mudats los ferueys, y motius que (per ser de differents persones es necessari se muden) dels dits priuilegis de Barcelona, per lo Rey Don Felip *dat a Barcelona a 13. de Iuliol 1599.* sa disposicio esta fundada sobre ferueys, y motius hõrrosissims, com mes llargament en ell se pot veurer, sa disposicio sumariament conte. *Que los Burgesos de Perpinya, y los descẽdents per linea masculina gosan de tots los priuilegis, libertats, inmunitats, franquesas, preheminencies, fauors, prerogatiues que gosan, vsan, y frueixen los Ciutadans honrrats de Barcelona, y altres persones Militars, tant per disposicio de dret comu, quant per vsatges de Barcelona, priuilegis, y actes de cort, estatuyts, y estatuydors, y altrament de dret, consuetut, com tambe de tots los priuilegis, y gracies que per al deuant se concediran als Ciutadans honrrats de Barcelona, y a les demes persones generoses, y Militars encontinent sens altra prouisio, ni expressio sian concedits, y se entenguan als Burgesos de la Vila de Perpinya, y als descendents per linea masculina, cõ si paraula per paraula fossen exprimits en la priuilegi, los quals en tot, y per tot sien vertaderes persones del estament dels Ciutadans honrrats de Barcelona, y per persones Militars sien tinguts, aguts, y reputats, gosan de tot del que gosan los Ciutadans honrrats de Barcelona, y demes persones Militars, y generoses, com si per lo Rey fossen armats Cauallers, de la mateixa manera que als dits Ciutadans, y Cauallers sera concedit, no com a gracia de* perinde, *sino com si quiscu fos armat Caualler, y ques pugan anomenar Cauallers, exceptat no sien cridats en conuocacions de Corts Generals, o Parlaments, ni en elles tingan veu per valor del present priuilegi. En totes les demes, y particulars coses vol sien*

e *Lib. de prouis. fol. 421.*

d *Lib. de prouis. fol. 367.*

aguts per vertaders Cauallers, y del eſtament Militar, y ſens ninguna differencia, declarant que encara que los qui obtenen priuilegi de generoſitat tingan de armarſe dins vn any, que no tinga lloch ab ells, y que no tingan de armarſe, y no obſtant goſen de dites gracies, y com mes llargament en dit priuilegi ſe conte. A occaſio de auer obtingut los Burgeſos de Perpinya, dit priuilegi foren trets del gouern de la Vniuerſitat, [a] com ha Militars, com en aquella occaſio los Militars noy entraſſen encara. De manera quels fonch forſos obtenir altre nou priuilegi, y declaracio del precedent, *dat a Madrit a 23. de Deſembre 1599.* ab lo qual declarà lo Rey que no fonch ſa Reyal intencio ab dit priuilegi Militar, derogar en alguna coſa a la ſentencia de la Reyna Dona Maria, que es del gouern de la Vniuerſitat, hans reſtas en ſa forſa, y valor, y aixi que los Burgeſos ſe feſſen ab la forma en ella expreſſada, y que per al deuant ſe matricularien, y los deſcendents per recta linea maſculina foſſen tinguts, aguts, y reputats per vertaders Burgeſos de la Vila de Perpinya, y goſaſſen de les mateixes prerogatiues que goſan los continuats en dit priuilegi, *y no altres*, reſtant dit priuilegi en ſa forſa, y valor. Obtinguda dita noua declaracio foren tornats en lo gouern, com abans ab concordia celebraren ab la Vniuerſitat a 26. de Deſembre 1601. y de aqui tinguts, è intitulats Burgeſos de Perpinya, goſant de totes les dites prerogatiues Militars, a ygual dels Cauallers. A mes de dits priuilegis generals que goſan los Ciutadans, y Burgeſos per raho del eſtament, los competeixen molts altres, que ſon los caſos ſingulars tenen per priuilegis de quiſcuna Vniuerſitat ahont habitan.

a *Lib. de preuiſ. fol. 446. 447.*

Tots los Ciutadans, y Burgeſos crea lo Rey noſtre Senyor de qualſeuol Ciutat, o Vila de Cathalunya, y Comtats, anomenats comunament de *reſcripte*, que es de eſpecial gracia Reyal, ſon aixi be Ciutadans, y Burgeſos com los demes, y goſan totes les mateixes gracies, y prerogatiues Militars, ells, y los deſcendents, com los altres, [b] lo que ſe enten tambe ab los creats de la Ciutat de Barcelona, y Vila de Perpinya, dels dits vltims priuilegis Militars, com fonch declarat, ſo es per los Ciutadàs de Barcelona, per lo mateix Rey Don Felip ab priuilegi *dat a Barcelona a 13. de Iuliol 1599.* ab lo qual los confirmà lo priuilegi del Rey Don Ferrãdo, expreſſant que goſaſſen tambe lo mateix los Ciutadans honrrats de priuilegi, y que entraſſen en los gouerns de les Ciutats, com los demes matriculats, exceptat que no entren en la matricula de fer Ciutadàs quiſcun any ab la forma del dit priuilegi del Rey Don Ferrando, com conſta tambe ab ſentencia Reyal proferida a 29. de Abril 1588.

b *Cãcer var. c. 3. nu. 256. Caſa. 8. p. concid. 25.*

Quant als Ciutadans honrrats de Gerona, es hi la ſentencia Reyal de 12. de Deſembre 1592. Quant als Burgeſos de Perpinya noy ha particular priuilegi, empero fonch declarat ab ſentẽcia Reyal a 12. de Octubre 1620. que los Burgeſos de *reſcripte* de Perpinya eren pars, è yguals ab los de matricula en tot, y que goſauen les mateixes gracies, prerogatiues, y priuilegis Militars, exceptat que en lo gouern, y officis de la Vniuerſitat per Bras Major, no poden entrar ſino es ab la forma ordinaria, y matricula de la Reyna Dona Maria, per lo quel Rey ſe ha abdicat lo poder de entrometrerſe del gouern de la Vniuerſitat de Perpinya, ſino es trobantſe preſent en Perpinya, o per lo Gouernador, a peticio de la mateixa Vniuerſitat, y no altrament, com concedi lo Rey Don Alfonſo ab priuilegi, *dat a Port Vendres a 17. de Ianer 1436.* confirmat ab altre de 20. de Mars 1448.

De

De aqui los Burgeſos de *reſcripte* de Perpinya ſon yguals ab los altres, gosãt ſols los priuilegis Militars ells, y los deſcendents en los llochs de la Deputacio, y judicis, no empero en los officis, y gouern de la Vniuerſitat, confraria de Sant Iordi, y altres exercicis Militars en lo Comtat de Roſſello, ahont no ſon admeſos, ni entran com a Burgeſos que no ſien matriculats, hans ſe obſerua que reſtan dits Burgeſos de *reſcripte* en lo eſtament tenien ſegons dites matricules, de Mercaders, o Artiſtes, y com a tals tenen, y ſeruexen los officis de Conſuls Mercaders, o Artiſtes, y aixi dels demes officis.

§. 3. *Quins, y quals ſon los priuilegis Militars, y altres que goſan los Ciutadans, y Burgeſos honrrats.*

LOs priuilegis Militars, y altres goſan los Ciutadans, y Burgeſos honrrats ſon los ſeguents.

Primerament ſon les perſones mes prehemminents, y de major honor, y eſtat que tenen, y donan les mateixes Republiques, del eſtamẽt, y ſeminari de ells ſe eligeixen los ſubjectes per los carrechs, y officis majors en tots los actes de pau, y guerra per los gouerns de dites Vniuerſitats, y de ells com a mes honrrats, diſpoſa lo vſatge *Ciues*, y no dels altres mecanichs;[a] de manera que ells ſe poden intitular Cauallers de les Republiques.

a *Mier. 407. fol. 9.*

Sõ de les juriſdiccios dels Veguers en les Vegueries ahont habitan, aixi com los demes Cauallers.

Poden ajuſtarſe, y congregarſe, y tenir Boſſa comuna, y deliberar lo quels conuinga per lo eſtament, com crear Syndichs, ſens aſſiſtẽcia, preſencia, ni llicencia de official Reyal en qualſeuol lloch, com tot lo ſobredit puga lo eſtament Militar, per lo priuilegi del Rey Don Iuan; majormẽt los de la Ciutat de Barcelona, y Vila de Perpinya, per raho de dits vltims priuilegis Militars, com ſian en tots pars, è yguals fins al mateix titol ques podan intitular Cauallers, y Militars, y la ſola excepcio de les corts, y parlaments firmà la regla en contrari en tots los demes actes.

Poden tambe poſar en ſes armes les inſignies Militars, com a yguals adaquells, y de aqui ſe veu comunament que poſan tambe per timbre de llurs armes celades, diuiſes, y empreſes Militars, amoſtrant que ells tambe les poden exercitar en pau, y en guerra, com mes clar baix ſe prouarà.

Generalment tot lo que eſtà diſpoſat per los Militars goſan dits Ciutadans, y Burgeſos, [b] tant en les penes, [c] com en los demes fets, [d] y altres priuilegis Militars dalt referits, majorment los de Barcelona, y Perpinya, en raho de dits priuilegis Militars, tots los quals goſan totes les prerogatiues Militars, è ygualment ſon admeſos en tots los exercicis Militars, en tots los actes honrroſos de les Vniuerſitats, juſtes, torneigs, fortiges, y tots los demes pars, è yguals ab los Cauallers, y per eixa cauſa ygualmẽt tambe ſon admeſos en les Creus, en particular de Sant Iuan de Ieruſalem, com a Cauallers, com a tots es notori dels Ciutadans honrrats de Barcelona. Quant als Burgeſos de Perpinya, hi ha moltiſſims exemplars, fins de noſtres anys, queu foren Frãci Caſtello Burges de Perpinya, fonch Comenador de la Eſpluga de Francoli, y apres Prior de Cathalunya, ſens T. Iou, Nicholau Cãter, y altres, com conſta en los actes rebuts lo any 1565. en la cort del Veguer de Roſſello, Notari Miquel Marti, quant mes deſdel any 1599. cõ conſta en dit priuilegi, que foren creats Cauallers, y ſe poden anomenar Cauallers.

b *Cãcer to. 3. c. 3. nu. 251.*

c *Mier. colla. 6. reg. Pet. 3. in cur. Perpiniani fo. 378. cap. de falſis.*

d *Calicius viridi. milit. 2. q. n. 28*

En

En confirmacio de dites coſes es apropoſit la ſentencia Reyal, proferida en lo Reyal Concell a 4. de Deſembre 1624. en, y ab la qual conſta que N. cridat, y anomenat hereter, ſi es Caualler, y quãt no a ell ſubſtituyts altres, que auent prouat lo primer anomenat que es Ciutada honrrat de Barcelona, es Caualler, y no te lloch la ſubſtitucio, com los dits Ciutadans ſiã Cauallers, y ſe poden anomenar Cauallers, com ſi per lo Rey foſſen armats Cauallers, goſant a mes totes les prerogatiues de aquells, cõ dalt eſta prouat.

Es hi lo altre exemplar del Reyal Concell, de 24. de Octubre 1605. en lo qual fonch declarat que noſtres leys, conſtitucions, y priuilegis que diſpoſan de Cauallers, ſe han de entendre, compendre tambe los Ciutadans, y Burgeſos honrrats, com ells ſian tãbe Cauallers, y baix de aqueix nom, y titol de Cauallers, o Militars compreſos. [a]

Fonch hi abans lo altre exemplar, y ſentencia proferida en lo Reyal Concell dels Comtats a 27. de Setembre 1529. en la qual ſe declarà que dotſe Burgeſos honrrats de Perpinya, que auian obtingut vn priuilegi del Emperador Don Carles, paraula per paraula, com los que obtingueren apres los dits Ciutadans honrrats de Barcelona, y Burgeſos honrrats de Perpinya, que com ha Cauallers no podan entrar en lo gouern de la Vniuerſitat attes, que en aquella occaſio los Cauallers noy entrauan, y ells per raho de dits priuilegis eren Cauallers, y no ſubjectes a la juriſdiccio del Balle, del for del qual auian de ſer los qui eran del gouern.

La paritat, è ygualtat tenen ab los Militars, ſe ha de entendre ygualmẽt ab los Nobles, Barons, Cauallers, homens de Paratge, y Generoſos compreſos baix lo eſtament Militar, com dalt eſta prouat, y eſta ygualtat no ſols es en los actes de armes, y excercicis Militars, Braſſos, y altres, ſino tambe en los demes gouerns de les Republiques ahont entran los Militars, en les quals tots ſon del Bras Major, ſens tenir la ma dreta a los Nobles, ni altres Militars a dits Ciutadans, o Burgeſos, vns anys Cõcellers, y Iurats, en cap Militars, altre Ciutadans, o Burgeſos, reſtant lo ſegon inferior, encara que Noble, o Militar, ſi be hi ha algunes Vniuerſitats que los Militars no entran, que tot lo gouern es de's Ciutadans, y Burgeſos. [b]

Tota dita paritat fonch molt ab raho, y acort feta per quant los principis, y lleys que donan la honrra a vns, y altres, prouenen de vna mateixa cauſa, y raho, encara que de differents fets, los dels Militars del ſeruey de guerra, y milicia, y per eixa cauſa differenciats, y honrrats a differencia dels altres, dotats de moltes preroga tiues, y de aqui lo eſtat de ells de nobleſa, y eſtimacio, com dalt eſtà prouat en tot lo llibre tercer.

Las honrras, y eſtimacions ſe donan als Ciutadans, y Burgeſos prouenen del ſeruey politich, y republich, y per occaſio de ell differenciats ab honrra particular dels altres, de les mateixes Vniuerſitats a ells inferiors.

La honrra de vns, y altres en eſtos Comtats es ygual en la antiguedat, prouenint del mateix temps de la expulſio dels Moros, y creacio de Cõtes particulars, en virtut de vns mateixos vſatges, y lleys, vns en pau, y gouern politich, altres en guerra. Eſtos dos actes de honrra tenen en ſi tota germandat, com nos ha deixat eſcrit lo Emperador Iuſtinia per ley, la qual equipara la honrra del prefecte Pretor, y dela Ciutat a la del Meſtre de ſoldats, qui ſon a vuy los Meſtres de Camp, [c] y quant ſe vulla mirar quin eſtat es mes honrros, y de precedẽcia ſe deu als del gouern poli-

a *Cancer thom. 3. var. c. 3. dalt al nu. 251.*

b *Cancer to. 3. c. 3. nu. 80.*

c *Oliba c. 3. n. 8. a la fi.*

litich, com ab moltes leys, y rahons proua *Bouadilla*, [a] jo ſols en aqueſt continuare a mes la raho tinch comenſada en altre lloch, ſo es quels ordens, y differencies dels eſtats entre noſaltres, tenen origen dels ordens del Imperi Romà, y que lo Militar que es a vuy, es entrat en lloch del Orde Equeſtre, com dalt eſtà prouat; [b] be ſaben tots que dit Orde Equeſtre era en ſegon lloch, y ſols ſeminari del qual ſe elegian los ſubjectes per lo eſtat major de la Republica, qui eren los Patricios, en lloch dels quals entra, y es lo eſtament major tenen les Republiques, com dalt eſta prouat; de manera que ja del origen dit Orde Equeſtre, fonch acculit al gouern politich, y en ſegon grau, en eſtos Comtats be ſaben que dits Militars ſon admeſos en lo gouern en algunes Vniuerſitats, en altres no, en las que ſon admeſos ſels ha donat major lloch que al Imperi Romà, que ſon Igualats ab lo eſtament major que ſon dits Ciutadans, y Burgeſos.

a *Bouad. en ſa polit. lib. 1 c. 9. per tot aſſenyaladament nu. 15.*

b *Lib. 3. c. 3. §. 9.*

§. 4. *Dels caſos, y actes particulars per los quals los Ciutadans, y Burgeſos honrrats ſols ſe differencian dels Militars.*

LOs caſos particulars que los Militars en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ſe differencian ſols los Ciutadans, y Burgeſos honrrats ſon los ſeguents.

Primerament entrar tots los Militars en corts, y parlaments, com baix ſe prouara, y los Ciutadans, y Burgeſos no, ſino ſols per ells, y altres los Syndichs de les Vniuerſitats, com es notori.

Eſta prerogatiua, y priuilegi ſe coneidera comunament differét del que es, per quant la excepcio tenen los Ciutadans, y Burgeſos, y demes titols, tant de lletres, com de Republiques, de no entrar en corts, ni parlaments no es lleuarlos prerogatiua alguna, ni donar mes als Militars, ans es eſtat molt acordat, neceſſari, y cõforma raho, que altrament ſeria abſurdo, y turbar tot lo gouern dels Comtats, per quant lo entrar, y celebrar corts, be ſaben tots, y com baix ſe prouarà a ſon propri lloch lib. 5. cap. 11. es acte que eſta format de tres Braſſos Eccleſiaſtich, Militar, y Reyal, y quiſcu entra per ſon bras ſegons lo eſtat goſa; de manera que los Ciutadans, y Burgeſos encara que en tot ſien pars, è yguals ab los del bras Militar, empero tots ja ſaben que ells ſon los eſtats majors de les Republiques, y Poble q̃ fan lo bras Reyal, com a tals ja entran en corts, com los mateixos Militars, empero per ſon bras Real, y ſino fos de eſta manera tindrian de deixar de ſer del bras Real, y del eſtat deles Republiques, y Vniuerſitats quels donan lo titol, y entrar com a Militars, confonent los dos eſtats Militar, y Republich que com tots ſaben han de ſer tant differenciats, com eren en los tres braſſos del Imperi Roma, de hõt ells ſon formats, ahõt quiſcu entraua per lo ſeu en eſtablir leys, differenciãt ſe lo Orde Equeſtre, que era lo dels Cauallers, del Patricio, que es lo Real, com dalt eſta prouat, y baix ſe veura mes clar. lib. 5. cap. 11.

La differencia de entrar tots los Militars en corts, y los Reals ſols per Syndichs, no lleua tampoch com aja de eſſer eſtat cas forços, per lo que los Militars dels Comtats no tenen cos, ni gouern particular de Republica, com lo Reyal hans lo vn domiciliat en vna part, lo altre en altre, y aixi com a ſingulars han de ſer cridats, y aſsiſtir, empero les Vniuerſitats tenen cos particular, y gouern comu, ab poder de crear Syndichs, de manera que enuiats los Syndichs, es com ſi tots los ſingulars hi aſſiſtiſſen, ſeruint à mes per lo que ſeria notable,

ble inconuenient, y casi impossible poder hi tots assistir, y aplegarse tots los singulars en vn lloch. Es mes veritat que en cas no tinguessen Vniuersitat, aixi mateix tindrian de esser citats los singulars del poble, com los Militars, per lo q̃ ells enlo establir les leys, son tant proceres del Regne cõ los altres, y diuidits ab dits tres brassos, tant poder lo vn, com lo altre cõ apar dels Escriptors, en particular de de *Calicio, y Belluga*, [a] y altres. Esta mateixa rabo te de ser en les mateixes differencies, y brassos se fan en la Generalitat de Cathalunya, y Comtats, com tots ells sian formats dels proceres del Regne, y de aquells mateixos que assisteixen a la celebracio de corts, y establir leys sens fer mescla de vn, ni altre bras, com dalt se hã prouat.

a *Rub. 2. nu. 1.*

No concideran es lo mateix en lo bras Ecclesiastich, estos si be entran alguns com a Barons per las temporalitats, y Vassalls gosan en lo Regne, empero per quant no son del estat Militar, ni Real, hans de different estat de persones, han tingut de formar vn altre bras different, dit bras Ecclesiastich, quina confusio seria ques mesclassen, de necessitat se ha de confessar que es estat conuenien cia auer feta esta differencia de brassos, estant quiscu segons son estat al seu, y los de bras Real differenciarse dels Militars, sens tenir vn mes poder que altre, ni superioritat, ni prerogatiua.

Sols trobo gosar lo bras Militar la ma dreta, y precedẽcia del bras Real, y aixi de aqui de dits Ciutadans, y Burgesos en corts, y altres actes de la Deputacio.

En los quatre casos dels vsatges *Mariti, & vxores, De omnibus hominibus exceptis, Tutores* aqui *Iaume de Monte Iudayco num.* 2. y aixi be en lo capitol 51 *del seyor* 19. *tit. de feus Reyals*, y en la constitucio capitol 19. del Rey Don Iaume II. en la tercera cort de Barcelona, quels Militars per raho del feu no prestan homenatge sino a llurs yguals, aqui *Mieres*, [b] preten que ni en poder dels Ciutadans, y Burgesos, com sian homens de peu, a mon judici apar ques contraria dir *Mieres*, en lo que ha deixat escrit en altre part, [c] que los Ciutadans, y Burgesos honrrats nos comprenen baix del nom de homens de Peu, sino de Cauallers, y aixi se ha de dir que en dita primera part parla dls demes Ciutadãs, y Burgesos vilãs de bras mitja, y menor, [d] no dels majors, dels quals dispossa lo vsatge, q̃ estos son Cauallers, com esta dit, en particular los de la Ciutat de Barcelona, y Vila de Perpinya, per raho dels nous priuilegis Militars han obtingut, com esta dalt prouat.

b *Mier. colla. 4. c. 19. nu. 11. 12.*

c *Mie. 2. p. colla. 6. c. 31. de Pere 3. en la cort de Mõço nu. 3.*

d *Mier. colla. 4. Iaume 2. in cur. Bar. c. 25.*

En lo Comtat de Rossello tots los Cauallers de antiquissima, è inmemorial possessio, pagã lo delme sols al vintè, com dalt se ha prouat. Esta possessio no la han tinguda, ni tenen a vuy los Burgesos de Perpinya, y quant obtingueren lo priuilegi Militar lo any 1599. com estauan en possessio de pagar lo delme, com los demes, no aduertiren en prerendrer de nou esta prerogatiua, si be quant a dispositio de dret poden en quant al titol, y proprietat, gosar lo mateix priuilegi.

Fol. 335

Capitol X. Dels titols de honor del estament, y ma mitjana de les Republiques.

LOs titols de honor de la ma mitjana de les Republiques de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya son los Ciutadans, y Burgesos de mitjana, y menor condicio, dits Plebeyos, ho homẽs de Peu, com dalt esta prouat lib. 3. que son los qui exerceixen les arts; les quals donan, y confereixen aixi be titols de honor, segons les consuetuts de les terres, en vnes mes que en altres, com baix

conſtarà, per intelligencia de les quals ſe ha de ſaber, deixades apart altres prolixes digreſsions, que fan los Eſcriptors de elles, [a] ſeguint ſols lo eſtil de noſtres pratichs ſobre tots los dits vſatges, *Ciutadans, y Burgeſos, vſatges ruſtichs*, y altres. Segons lo vs, y obſeruãſa en eſta ma mitjana comunament ſols ſon compreſos los Mercaders, [b] y en algunes parts los Notaris de numero, y Collegiats, y en altres altres arts, ſegons priuilegis expreſſos, o coſtumes com ſe dira

a *Caſan. 11.p. per tot cepola de remiſſ. & duello. lib.7.*

b *Marq. vſat. ciue fo.38.*

§. 1. *Dels Titols dels Mercaders.*

LO eſtat, y art de Mercaders comunament es rebuda per ma mitjana, no tots los que excerceixen dita art per quant entre ells, y ha differents eſpecies, ſo es de Artifices Mercaders, o Negociãts, [c] Banquers Argentaris, * y altres tots los quals cõ actualmẽt excerceſcã la art đ Mercader comprant, y venent, o altramẽt tractant, y negociant de dret comù ſon Mercaders, [d] empero los que conſtitueixen la ſegona ma mitjana en dites Vniuerſitats ſon ſols los matriculats ab les formes dels priuilegis de les Vniuerſitats, los altres per molts riehs ſian, y eſtimats ſols ſon anomenats ab titol del acte exerceixẽ cõ de Banqrs, Negociãts, y altres.

c *Cancer tom. 3.c. 10.n.13.*

* *Borr. cap.22.*

d *Tiraq. capit. 33 per tot.*

Los dits Matriculats eſſer differenciats dels demes de llur art, y coneguts ſols en les honrres, y officis de les Vniuerſitats per dita ma mitjana deſpres dels del ma major es conforme al vs, y practica de les demes Nacions del Mon, y ſegos regles de dret comù, [e] als quals es permes tenir carrechs, y honrres de prehemineneia en llurs patries. [f]

e *Tiraq. c.33. nu. 13.*

La creacio dels dits Mercaders matriculats es ſegons los priuilegis de les mateixes Vniuerſitats, los de la vila de Perpinya ſon la *ſentencia de la Reyna Dona Maria del any 1449. cap.13. lo priuilegi del Rey Don Ferrando dad a Madrid a 22. de Maig 1499. y del Rey Don Felip del any 1573.ca. 37.41. Reyna Dona Iſabel del any 1536.*

f *L.eo. C. de decur. Tiraq. n.12.*

Los priuilegis dels Mercaders de la vila de Perpinya ſon referits dalt als titols dels priuilegis generals dels homens de Perpinya.

g *Cancer tom. 3. c.2.num. 132.229 als ſeg.*

§. 2. *Dels Titols de Notaris.*

LA art de Notaria, y los qui excerceixen aquella ab titols Notaris han de tenir auctoritat, y creacio del Rey, y deſpres examinats ſegons conſtitucions generals, y priuilegis particulars de totes les Vniuerſitats, en les demes parts de Cathalunya, cõ Barcelona, y altres entran en lo eſtament menor, en altres parts per mitja com en la vila de Perpnya entre los Mercaders matriculats, no empero tots los Notaris ſino ſols los Collegiats, y publichs ſegons los priuilegis concordies, y ordinaciõs com baix ſe prouara, los altres encara q̃ ſien Notaris ab auctoritat Reyal, o Pontificia anomenats comunamẽt Notaris Reyals, o Apoſtolichs, g o Eſcriuẽts entran en lo numero, y eſtat dels demes arciſtes per ma menor.

h *Tiraq. de nobil. c. 3. Caſan. 11. p.concid. 19. Borrell. de Reg. Catho.preſt c.30. Bouadilla en ſa Poli. lib. 3. c.14.nu. 43.*

i *Bennio de priuileg. juriſc conſ.2.p. al prin. n.11.12.*

Lo origẽ, creacio, alabãſes, gracies prerogatiues, y priuilegis dels Notaris de dret comú refereixẽ *Tiraq̃llo*, [h] *Caſſanéo, Borrello, y Bouadilla* a mes dels eſpecials quiſcuna Vniuerſitat te cõcedits. Aduertint q̃ totes elles ſon ſegõs les Prouincies, Regnes, Ciutats y Viles en les quals en vnes ſon mes eſtimats q̃ en altres, y ſegons la eſtimacio, o honrra goſan aixi be demes o demenys prerrogatiues. [i]

K *Tiraq c.30.n.8.*

Per lo eſtat del Notari ſis pert la Nobleſa ſe pot veurer a *Tiraquello*, [k] los Secretaris empero đl Rey, y los demes Notaris, y Secretaris cõ ſon en la Corona de Arago lo Prothonotari, y Notaris demanamẽt cõ prouan *Belluga*, [l] *Bouadilla, y Tiraquello, Bennio*, eſtos de cert per lo offici tenen dignitat, y Nobleſa.

l *Bellug. in ſpecul prin. rub 3.n.7. Bouadi.p.p. c.9.n.14 Tiraq.c. 30.nu.8. Benn. de priuileg. juriſcõſ. 2.par. al prin. nu. 12.*

En los Comtats de Barcelona, Rosselló, y Cerdanya los Notaris gosan molts priuilegis particulars segons les terres, en vnes mes que en altres, com per exemple prouarè ab los de la Vila de Perpinya al §. seguent, ab los quals podra quiscu en sa terra experimentar del que obserua.

§ 3. *Del estat, titols, priuilegis, y prerogatiues especials dels Notaris de la Vila de Perpinya.*

Desde ques te memoria del gouern particular del Comtat de Rosselló, cõsta que en la Vila de Perpinya hi auia sols vna escriuania publica, ahont se tenian de continuar, y fer tots los actes de Perpinya, y se exercis publicament lo offici de tabellionat per vn Notari publich.[a] Contra estos actes fets en dita escriuania no si admetia proua, sino dels mateixos testimonis del acte, y tenia forsa de demanda, com apar en lo priuilegi *del Rey Don Iaume dat a Perpinya a 18. Kalendes de Febrer 1276.*

a *Costu. 11.60. de les ð Perpinya.*

Lo Escriua sino podia acudir a fer tots los actes, podia posari altre. Apres lo *Rey Don Iaume ab dita pragmatica*, attes lo augment de Perpinya ordenà dos Escoles, y Escriuanies publiques en differents llochs, los Notaris de elles tenien de residir en los llochs senyalats, y no en les propries cases. *Rey Don Pere dat a Monço a 18. de Mars 1363.*

Per discurs de temps, tant en raho de constitucions de Cathalunya quãt per particulars priuilegis de la Vila de Perpinya, dels Reys Don Marti *dat a Çaragoça a 3. de Febrer 1402. Rey Don Alfonso dat a Tortosa a 16. de Mars 1420.* fonch extes lo poder de examinar Notaris, per excercir lo offici publich de Tabellionat dins la Vila de Perpinya, y sos termens, com apar llargament ab la forma ordenada per los Cõsuls en les ordinacions fetes lo any 1407.[b] y apres ab moltes altres fetes en differẽts tẽps.[c]

b *Libre ordi. fol. 228.*

Dites ordinacions, y forma de examinar los Notaris, segons elles foren manades obseruar per lo *Rey D. Iuan ab priuilegi dat a Barcelona a 9. de Agost 1460.* disposant a mes que altres Notaris dins de Perpinya, ni sos termés no pugan cõtinuar actes, encara q̃ sian Notaris Reyals ab decret de nullitat de actes, y pena de priuacio de offici. Lo mateix fonch concedit per altres priuilegis, *dat a Vilafrãca de Cõsent a 12. de Mars 1462.* y apres cõfirmat lo dit priuilegi del *Rey D. Iuan del any 1460. per lo Emperador Don Carles ab altre dat a Barcelona a 28. de Iuny 1514.* en cõfirmacio forsa, y obseruansa dels quals foren proferides sentẽcies Reyals, obtingudes en contradictori judici cõtra los Notaris Reyals, *de 25. de Febrer 1611. y 20 de Ianer 1613. lo decret de execucio a 17. de Octubre 1613. crides a 28. de Ianer.*

c *Fo. 51. 57. 200. 233. 238 302. 342 325. 359*

En dits priuilegis, y sentencies son exceptats expressamẽt los Notaris de les Corts Reyals, los quals sens precehir dits examens poden continuar qualsevols actes, y contractes dins la Vila de Perpinya, y sos termens, si be per part dels Notaris collegiast se pretẽ esser sols exceptat lo Notari de la cort del Veguer, cõ expressa lo priuilegi *del Rey D. Alfonso, dat en la Ciutat de Napols a 28. de Mars 1458.* la obseruansa empero es, q̃ si comprenen tots los Notaris de les Corts Reyals, so es Gouernador, Patrimoni, Veguer, Balle ð Perpinya, y altres.

Los dits Notaris examinats ab dita forma, formarẽ vn particular Collegi ab poder de elegir Rectors, y Cõcellers, y decidir los debats entre los Notaris, y parts sobre salaris, y altres fets, podent sols recorrer dela tatxacio de ells, al Procurador Reyal, o al Balle de Perpinya, y cõ mes llargament apar en lo priuilegi del Rey D. Pere *dat a Perpinya a 28. de Nouẽbre 1355.*

1355. las quals tatxas tots los officials Reyals està obligats a obseruar. *Reyna Dona Maria ab prouisio dada a Barcelona a 10. de Iuny 1452. Rey D. Iuã dat a Barcelona a 2. d Agost 1455.* Aquest poder, y forma ab les ordinacions fetes per lo Balle, y Consuls de Perpinya, confirmades ab expres priuilegi per lo *Rey D. Iuan dat al Monestir de Sant Culgat a 20. de Octubre 1382. y apres per lo Rey Don Alfonso, dat en lo Castell nou de Napols a 12. de Febrer 1444.* segons los quals podé congregarse sempre volran sens licencia, ni assistencia de official Reyal, fer ordinacions, talls, executar, y mes llarch en ells apar.

A mes gosan a vuy de altra prerogatiua, y priuilegi, que si be al principi eren dela ma Menor de Perpinya, y per ells se ordenaua per los Consuls, com dels demes officis, y menesterals, com apar dels dits priuilegis dels anys 1382. y 1444. y en les ordinacions dalt cotades, ab tot apres conciderant los Reys quant conuenia la art de Notaria, com a notable, è insigne entre les demes arts del mon, y molt vtil, y necessaria al estat humà, conseruant llealment la fe del Notari, los tractes de les parts, y per so dignes de especials gracies, honors, y priuilegis, com motiua lo *Rey Don Marti ab lo priuilegi dat en Barcelona a 6. de Mars 1395. y lo Rey Don Felip ab priuilegi dat a Barcelona al vltim de Iuny 1599.* que los Notaris miran la commoditat, y vtilitat del Poble, y son persones versades, y de intelligencia, y conuenients als gouerns de les Republiques, y *dit Rey Don Felip ab altre priuilegi dat a Barcelona a 13. de Iuliol 1599.* quant lloable, y necessaria es al estat humà, y a las Republicas de tot lo Orbe la art de Notaria, com sens ella per discurs de temps se perdria dels fets la memoria, y per ella se perpetua, y eternisa, y son excercici es conuenient pera tota bona vtilitat, y commoditat.

Aixi be atteses les moltes alabanses que de dita art aportã los Escriptors de dret comu, [a] y constitucions de Cathalunya en virtut de dits priuilegis Reyals posaren en la Vila de Perpinya, los dits Notaris collegiats per ma mitjana, ensemps ab los Mercaders matriculats, y apres fonch celebrada concordia entre los dits Notaris, y Mercaders a 9. de Agost 1567. decretada per lo Lloctinent General a 5. de Iuny 1568. sobre los llochs, y officis han de tenir en dita ma mitjana de la Vila de Perpinya, y aixi sempre obseruat, que en les guardes, y altres ordens dits Notaris collegiats van yguals ab dits Mercaders, com ordenà tambe lo Lloctinẽt General ab carta *dada a Barcelona a 23. de Iuny 1598.* y vltimament lo Rey D. Felip ab priuilegi *dat a Barcelona al vltim de Iuny 1599.* que los Notaris collegiats de Perpinya encontinẽt sien tinguts per ma mitjana ells, y fills, y descendents, ab tal no excercescan officis mechanichs.

[a] *Casan. 11. p. concide. 19.*

A ocasio de aquest nou priuilegi se mogue causa al Reyal Concell de Cathalunya entre dits Mercaders, y Notaris, y fonch plenament declarat a 20. de Maig 1605. tenirse de obseruar dit vltim priuilegi del Rey Don Felip, entes empero q̃ no cresca, ni decresca ningun dret a las parts quant a las enseculacions, y officis de la casa de la Vila, segons la concordia celebrada en dit any 1568.

Gosan tambe dits Notaris collegiats de altres prerogatiues, y priuilegis, so es de ser Iutges los Rectors de dit collegi, de tatxar los salaris de tots los actes dins Perpinya, com dalt esta prouat. Qui carta de dits Notaris objectarà de fals que ab quatre, o sinch altres cartes, y senyals sia aguda per vertadera. *Rey D. Iaume lib. vert men. fol. 53.*

Lo qui imputarà a dits Notaris de fals, incorregã en pena de Talio. Rey

Don Alfonso dat Gayeta a 18. de Febrer 1442.

Lo Rey Don Alfonso ab priuilegi *dat en Castell Nou de Napols a 19. de Febrer* concedeix en fauor de dit Collegi de Notaris de Perpinya lo priuilegi auia concedit lo Rey Don Iuan al Collegi de Notaris de Barcelona, *dat a Barcelona a 6. de Mars* 1395.[a] en lo cap de la pena de Talio, que es subjectarse primer lo acusador ab caucio a la mateixa pena, y gastos, com se conte en dit priuilegi llargament, y a mes que nos puga fer acusacio de fals contra dits Notaris *ex officio*, sino es de instancia de part, anomenant particularment lo Notari, abdicant lo poder als officials de fer en contrari. Lo mateix conte altra priuilegi del Rey Don Iuan *dat a Barcelona a 22. de Desembre* 1473. confirmant los sobredits.

a *Prag. 3 tit. d Notar. vol. 2. consti.*

Lo Escriua quis ha de anomenar per los lutges de Taula de Rossello, se ha de elegir per los Rectors, y Cōcellers de dit Collegi, y lo qui sera elegit vna vegada no puga altre, que tots los del Collegi no sian passats. *Rey Don Alfonso ab priuilegi dat a Gayeta a 18. de Febrer 1448.*

Lo Escriua dels sobreposats de la horta es a eleccio del Rey, empero del numero dels Notaris de dit Collegi, elegidor per sa Magestat segōs lo priuilegi del Rey Don Felip *dat a Barcelona a 13. de Iuliol 1599* la cort empero, casa, y tribunal es dels Consuls de Perpinya.

Los Notaris son franchs de totes escriptures, y cartes que sie propries del vn al altre. *Rey Don Sancho ab priuilegi dat a Perpinya Kalendes de Febrer* 1323. [b]

b *Major 174. me. 128. reg. 1. fol. 14. 15. lib. d Bal. fol. 84.*

Notas de Notaris deffunts se han de posar en llochs segurs, a coneguda del Balle, y Consuls de Perpinya *Rey D. Iuan dat a Valencia a 16. de Abril 1393.*

Notaris no son obligats a amostrar actes sino present lo ordinari, è que no li sien tretes de casa, o ahont acostuma tenirles. *Rey D. Pere dat a Barcelona a 3. de Setembre 1377.*

Notaris requests poden pendre totes cartes deuant lo Gouernador, o son Lloctinent. *Infant D. Iuan dat a Barcelona a 25. de Febrer mil tres cents vuytanta y vuyt.*

Lo Rey D. Iuan ab priuilegi *dat a Perpinya a 13. de Ianer 1399.* concedeix quels Notaris de Perpinya pugā escriure los actes per ells, o substituts ab lo vocable, o abreuiatura, &c. y que ningun official Reyal los puga regonexer los actes, sino es de iustācia de part. Aquest priuilegi es confirmat ab altre per lo Rey Dō Felip, *dat a Monço a 26. de Nouembre 1585.*

Segons la pragmatica del *Rey Don Alfonso dada en Gayeta a 18. de Febrer* 1442. Los Notaris tenen obligacio denunciar al Patrimoni Reyal, y escriure a vn llibre tots los actes deuhen forisscapi, o dret de amortisacio al Rey.

No poden pendre actes vsuraris encara que sien de lucus. [f]

f *Ma. 50 me. 29.*

No poden escusar de anar a host, y caualcada, y contribuyr als carrechs de la Vila. *Rey Don Iaume dat a Perpinya a 8. dels Idus de nouembre 1335.*

Les tatxes dels salaris de les escriptures dels Notaris, son en les constitucions de Cathalunya, en los casos que ellas faltan en les ordinacions Reyals, fetes de molts anys. [g]

g *Me. 87 mea. 5. 7. 34. 13. 59.*

En los priuilegis del Rey Don Pere de 12. de Agost 1344. Altra dat a Gerona a 5. de Iuny 1358. Rey Don Marti dat a Barcelona a 29. de Maig 1409. *Rey Don Pere dat a Tortosa a 14. de Febrer 1365. lo Rey Don Iuan ab prouisio dada a Barcelona a 2. de Agost* 1455. comet la coneixensa de les causes dels salaris dels actes al Procurador Reyal, precehint la tatxacio dels dits Rectors del Collegi, abdicant lo poder al Gouernador

uernador, y com mes llarch en ella se pot veure, ab les altres prouisiõs, y priuilegis dalt referits, en virtut de dita prouisio se feu vna tatxacio general per los Rectors, y Concellers del dit Collegi lo any 1465. de tots los actes contenint noranta quatre capitols confirmats per lo Procurador Reyal.

Les dites tatxes se entenen dels Notaris publichs, y actes de compres vendes, y altres no de les Escripturres, y processos de les corts estes ja foren tatxades per lo Gouernador, Procurador Reyal Veguer, y Balle, y Consols de Perpinya que son totes les que son continuades en lo llibre de les ordinacions de les tatxes de les Corts.

Exceptats processos de distribucions que nos deuen pagar que no sien tatxats per los Rectors de dit Collegi [a]

a *Lib. 2. ordi. fol. 13. 5c.*

Si, y ahont se duptara si la mitat del salari sera pagat segons les constitucions de Cathalunya, [b] se crega a jurament de la part, y si es mort, ho absent del Notari *Rey Don Pere ab prouisio dada a Barcelona a 3. de Setembre mil tres cents setanta y set a la fi.*

b *Const. 2. 2. tit. de salari de Nota.*

Lo Rey nostre Senyor rebia de tots los actes, y Escripturres se preniã per tots los Notaris dels Comtats de Rossello, y Cerdanya cert dret anomenat preu Reyal pagador quiscun any per quiscun Notari, del qual fa mencio la dita prouisio *del Rey Don Iuan mil quatre cents sinquanta y sinch*, aquest preu se concedi al Collegi dels Notaris de Perpinya *a 13. de Iuny Mil quatre cents quaranta y hu* per lo Procurador Reyal, com llargament en ell apar lloat, y confirmat per los *Reys Don Alphonso ab priuilegi dat en Gayeta a desauuyt de Febrer mil quatre cents quaranta y dos. Emperador Don Carles dat a Barcelona a vint de Iuny Mil sinch cents desanou Rey Don Felip dat a Barcelona a tretse de Iuliol 1599.*

La tatxa del preu *Reyal es al Reg. 17 fol. 9.*

Los Notaris de les Corts no pagan de les escriptures de elles preu Reyal com apar en dits establiments y priuilegis.

Cap. XI. Dels Titols de honor del estament, y ma menor de les Republiques.

TOtes les arts mechaniques, y officis de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya que en llengua, y titol vulgar nostre son dits Menesterals, [c] cõstituexen, y forman lo tercer, y vltim estat, y ma menor totes elles concideran los Escriptors, [d] vns en nou maneres, altres en sinch, altres en altre numero, los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya los tenen en tantes maneres com son les arts, y officis mechanichs per les quals tenen quiscuna lo titol com son regularment los Mercaders, y Notaris entran tambe en aqueix orde si be en les demes almenos los Mercaders son del estat mitja com esta dalt protat, los altres comunament de ma menor com son Pagesos, Botiguers, Apotecharis, Droguers, Speciers, Sucrers Argenters, Parayres, Fusters, Sastres, Cassadors, Pescadors, Sabaters, Sombrerers, Pentiners, Mercers, Ferres, Pinters, Cochs, Pastissers, Tauerners Regaters, Hostalers, Corredors, Moneders, Ollers, y lo demes numero es notori en totes les Viles, y refereixen los Escriptors.

c *Marquilles vsat cises q. 40. fol. 38.*

d *Casan. 11. p. concide. 2. 3. 34. Tiraq. cap. 34.*

Entre tots se ha de aduertir les seguents regles generals que los graus, ordẽs, y estimacio que hi a entre ells si be regularmẽt tots son mechanichs es segons les costumes, y priuilegis de les terres, [e] com se experimenta que los exercints la vna, o altre art de les referides, vns son mes estimats en vnes terres que

e *Tiraq. cap. 34. nu. 1. 31.*

altres demanera que vnes honrran mes a vns, y altres ha altres, esta estimacio, y differencia prouè de dos causes, la primera es de la differencia fa lo dret comù dels vns als altres segons la qualitat, y respecte de la art en respecte de les altres com prouà *Casaneo*, de quiscuna [a] en particular de la Agricultura, y art del Pages que ha de ser posada en prime ra estimacio, y honrra per esser los exercits aquelles los membres mes principals, y de major importancia per conseruacio de les Republiques, [b] de la qual escriuhen los Escriptors tantes alabanses, y priuilegis, [c] y aixi mateix la calitat de les demes.

La segona causa es per raho de les consuetuts, y priuilegis particulas de les terres fundats, o per necessitat mes de aquella, que la terra mes estima, ho tenir major antiguedad, y serueys, o per altra qualscuol causa que donan honor, y precedècia baix referides. Ames è vna, altres en altra, demanera que en vnes entran per bras major, en altres menor com se experimenta en les demes Vniuersitats dels Comtats en particular en la Vila de Perpinya ahont de son principi quant no estaua tant ennoblida, ni populosa los Mercaders eren de bras major, y los Parayres eren de bras mitja ab los Notaris, com apar dels dits priuilegis antichs, per occasio que la art de draperia en dit tèps floria molt en ella.

Les demes arts de ma menor fins que multiplicantse los estats en ella posaren quiscu en lo seu propri cò esta avuy, y aixi es en totes les demes Vniuersitats de Cathalunya.

Lo origen Ethimologia, alabanses, y priuilegis de totes elles, y de quiscuna en particular a mes dels particulars de dret comu, [d] gosan molts altres segons los vsos, costumes, y priuilegis ahont habitan. Moltes de dites arts com dels Comediants, Boltejadors, y altres [e] antigament en moltes naciòs eren tinguts en ygual honrra ab les altres, avuy son tinguts en molt poca estimacio, y hònra, y ja per actes vils, y de desonor seguint la disposicio del dret ciuil, y canonich quels re per infames. [f]

La creacio de tots los dits officis, y estats de ma menor es segons los priuilegis, ordinacions, vsos, y costumes de quiscuna terra, y offici que son los examens, y altres abonos, y requisits per ser del offici, y gosar los priuilegis de mestres, y aixi be altra forma de creacio per entrar als gouerns de les Vniuersitats, y ser Sobre posats, y Macips dels officis, que si be tots son del offici, y ma menor, no empero abtes per entrar als gouerns de les Vniuersitats, ni esser Sobreposats, esta habilitacio tambe es ab enseculacions, y matricules com apar quants als de la Vila de Perpinya de les ordinacions antigues dels anys 1395. 1410. y altres [g] y dels priuilegis *del Rey Don Marti dat a Valencia a 4. de Iuliol* 1404. *Rey Don Alphonso del any* 1432. *Reyna Dona Maria ab dita sentècia del any* 1449 *y vltimament del Rey Don Felip dat a la casa del Aranjuez a 14. de Maig Mil sis cents vint y dos capitol* 8. 13.

Los priuilegis particulars concedits per los Reys, y Senyors a tots los officis de les arts mecaniques a mes dels que gosan de dret comù son molts com quiscu pot en sa terra experimentar que quant ala Vila de Perpinya puch assegurat si tenia de referirlos, tindria de fer vn particular llibre, majorment dels officis de Parayres, y Tixidors qui tenen armaris, y cayxes plenes de tantes concessions Reyals, y ordinacions tocants als dits officis, y aixi mateix los demes, com sera facil a quiscu trobar lo que aura menester en poder dels mateixos officis, y en los llibres de les ordinacions de la Vni-

a *Casan. en tota 11. p.*

b *Boua. lib. 4. ca. 9.*

c *Boua. lib 3. ca. 7. Tiraq; c. 32. per tot.*

d *Tiraq. cap. 34. per tot Casan. 11. p. per tot S. Isidoro lib. 17. origè Dõ Frã eisco Gilabert discurs 3. del num. 37.*

e *Tiraq. cap. 34. n. 13. Casan. 11. concid. 42. 43. Tiraq. num. 22.*

f *§. aliud quoque causa. 10 nouell. vt cum à appell. cog.*

g *Libre ordi. fol. 164. 56. 209. 144 1 6 8. 3 8 4.*

la Vniuersitat, recopilats en la recollecta del priuilegis de dita Vila, y esta es la causa que jo he deixat de sumarlos, aduertint per tots en general que lo demes disposant de ells son ordinacions fetes per los Consuls, com ells de si tingan Priuat sens Balle, y Consuls de Perpinya fer ordinacions. *Rey Don Marti dat a Barcelona a 3. de Iuliol 1400. Altra del Rey Don Ferrando dat en Valladolit a 30. de Iuliol 1413. del any 1513. fol. 363.* Sols dire que quiscu de dites arts se ha de acontentar gosar de les prerogatiues, y priuilegis de vn offici, y contribuyr als talls del offici que mes vsa, com fonch ordenat lo any 1354. *lib. del Balle fol. 82.*

Capitol XII. De la creacio, y forma de Concell General, y del poder se ha atribuyt a totes les Vniuersitats, y Republiques.

DEls dits estats de persones, y mans de les Vniuersitats dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya se formà lo Concell General de les Vniuersitats, ab la forma, y modo dels priuilegis de quiscuna, segons disposicions de dret comù. Lo Concell General ha de ser de tots los singulars de la Vniuersitat, si be apres totes les nacions del mõ vingueren a reduyrlos a cert numero, com los Romans, Atheniens-
a *Bouad. lib. 3. c. 7 nu. 60.* ses, y altres,[a] y se veu per experiẽcia en totes les Republiques de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya en les quals en virtut de priuilegis Reyals teneh estatuyt cert numero a quiscuna Vniuersitat, com en la Ciutat de Barcelona los Concellers de cent, y de trenta, que respectiuament formã lo Concell General, y ab heix se representa tot lo demes poble, y tot lo que per ells se fa, lliga als demes, com si hi aguessen entreuingut tots. Aduertint que de dret comu lo Concell General no te ninguna jurisdiccio, y poder per auerla transferida lo Senat Romá al Princep, y sos Ministres, sino es aquella que per especials priuilegis sols ha concedida,[b] y aixi no pot ninguna Vniuersitat del mon, ni congregarse, ni tenir caixa comuna, ni Consulat aprobat, ni Syndich, sino es ab llicencia, y gracia Reyal,[c] com per exemple se apar de la Vniuersitat de Perpinya, la qual en virtut de Reyals priuilegis del principi de son gouern republich, no tingue forma certa, ni numero de Concell General, sino ques conuocauan tots, o los sinch Consuls ab concell, y parer dels Prohomés quels aparcixia conuocar, pera q̃ los aconcellassen, ordenauen lo expedient per la Republica, tant en eleccio de officis, com demes actes particulars. Dsepres vingue la conuocacio de Concell General a cert numero de xexanta, com mes llargament apar en los priuilegis del Rey Don Marti del any 1402. y del Rey Don Alphonso any 1431. apres en virtut de la sentencia de la Reyna Dona Maria del any 1449. capit. 6. se donà noua forma, y creacio de Cõcell General, de numero de trenta persones de cada bras, o alomenos quinse, com en ella llargament se contè al cap. 6. 8. 36. de nou renouat, y mes extes ab lo priuilegi del Rey Don Ferrando del any 1449. cap. 2. 10.

b *Boua. lib. 3. c. 8 nu. 163.*

c *Mier. p. p. col. 2. p. 2. in cur. Bar. c. 30. n. 3.*

La forma de tenir Concell General es precehint primer conuocacio ab veu de publica crida, o campana, o altre forma, altrament es nullo, y aixi be tots los actes de ell resultãts,[d] cõ ho te per priuilegi la Vila de Perpinya, com apar del capitol quint de la sentencia del any 1449. ahont se posà tambe lo orde, y modo de assentar, y votar. Si en lo ques tracta en Cõcell General es de pare fill, o germa, gendre, o fogre, o altre parent pro-

d *Boua. lib. 3. c. 7 nu. 14. 15. 16.*

pinch,noy por entreuenir lo Conceller parent, y aixi be sis tracta negoci de algun Conceller mateix, tãt principal, cõ accessori a de aixir del Concell,o sino len poden traurer per força, com llargament prouan los Doctors, [a] quant a la Vila de Perpinya son los priuilegis dels Reys D. Martí *dat a Valencia a 23. de Agost 1402. cap. 9. Reyna Dona Maria ab dita sentencia cap 6. y del Rey Don Ferrando en dit priuilegi del any 1499.*

a *Boua. lib. 3. c. 7 del. nu. 45. als seguents*

En lo votar han de euitar prolixitat de paraules; sino tenan cosa noua que dir, aderirse al vot quels apareixera millor votar. Deuhen seruar lo secret del Concell. No permetan los Consols quey aja en los Concells cõfusions de crits,ni paraules desacatades, ni replicas perillosas. [b]

b *Boua. lib. 3. c. 7 per tot c. 8. per tot.*

En dits Concells no pot votar cosa que no sia proposada per los Consuls,Iurats,o Caps.Quant a la Vila de Perpinya es la ordinacio del any 1453. [c] los caps nos deuhen ser part del que han proposat.Ningu sen pot anar del Concell que no sia acabat, procuren no reuoquen a vn Concell lo que hã resolt ab altre, que de aqui naixen grans inconuenients.Les cartes van a Consuls, y Concells no las deuhen obrir, sino en Concell mateix.En los Concells no podan votar sino los presents,y de manera que sian malalts, o tingan altre impediment, no podan cometre, tots los dels Cõcell estan obligats a votar,y se poden compellir;de manera que nos pot escusar lo qui vota postreriament,dient que hi ha conclusio,sino que te de dir son parer. Estàs, y moltes altres aduertencies per los Cõcells Generals posan diffusament los Escriptors.

c *Lib. de ordi fol. 359.y dl 2. lib fol. 59.*

Conuocat lo Concell General,tots los Concellers estan obligats a acudir, sots incorriment de les penes ques posan en les conuocacions, tant de dret comu,[d] cõ segons los priuilegis, y ordinacions de quiscuna Vniuersitat, com apar en la Vila de Perpinya, son dels priuilegis dels Reys Don Sancho, *dat a Puigcerda a 10. de les Kalendes de Iuny 1324. Rey Dõ Pere dat a Barcelona a 22. de Nouembre 1363. lo Rey Don Ferrando en dit priuilegi del any 1499. priuilegi vulgarment dit de M. May c. 10. priuilegi del nou redres del any 1573. cap. 40.*

d *Boua. lib. 3. c. 7 n. 61.*

A mes incorran altres penes a arbitre dels Consuls, com de inhabilitacions,y altres, com apar de la ordinacio del any 1525.de 10.de Desembre. Estes, y altres penes cauhen,si ja no tenen justa causa de aquelles que baix se referiran.

Capitol XIII. De la creacio,y forma dels Concells especials de les Republiques, y Vniuersitats.

EN virtut dels mateixos priuilegis,vsos,y costumes de les mateixes Vniuersitats poden formar Concells especials ab different numero de persones, los quals segons los actes tenen lo mateix poder quel Concell General,com experimenta qüiscu en sa Vniuersitat,segons los priuilegis gosa, com en la Ciutat de Barcelona lo Concell de trenta, y altres.

Lo que de experiencia puch dir de la Vniuersitat de Perpinya es,que en tot cas conue als Consuls, conuocan Concell especial de les persones mes conuenients segons lo cas, o deperits en dret, o Theologia, o altres homens de gouern, si be per los demes casos tenen formades moltes especies de altres differents Concells especials, de numero de dotse Concellers, o tractadors, dites de entre ells dotsenes, so es quatre de cada ma, estas se forman per lo mateix Concell General que comet, y delega lo cas que li apar, o la execucio a la dotsena que te formada, o de nou

forma

forma ab lo mateix poder del Concell General, y son tantes quantes apar conuenen a dit Concell, cõ apar dels priuilegis dels Reys Don Marti *dat a Valencia a 23. de Agost 1402. Rey Don Alphonso dat a Barcelona a 12. de Iuny 1431. Reyna Dona Maria en dita sentencia del any 1449. cap. 6. 7. 8. 24.*

Estes dotsenes, y dotse Cõcellers entran en lloch dels dotse Concellers antichs, quels Consuls podiã elegir en virtut dels priuilegis dels Reys Don Iaume *dat a Perpinya a 18. de les Kalendes de Febrer 1276. capit. 6. Rey Don Sancho dat a Mallorca a 3. de les Nones de Maig 1315.*

De dites dotsenes la mes principal es vna vulgarment en dita Vila dita de Sant Pere, la qual es en lloch dels 12. Electors dels officis antichs, com ho dio lo Rey Don Ferrando en lo priuilegi del regiment de la Taula cap. 32. del any 1510. Esta dotsena te carrech dels arrendaments de les imposicions, y altres drets de la Vniuersitat capit. 50. del priuilegi del nou redres del any 1573. si dita dotsena no troba Arrendador, a de fer relacio al Concell General, per resoldre si ha de collectar cap. 56. del dit priuilegi, com abans ja estaua disposat per lo priuilegi del Rey Don Marti *dat a Çaragoça a 15. de Ianer 1399.*

A mes les despeses, y gastos menuts han de fer los Consuls de las quatrecentes, o sis centes lliures selsgira, com apar del cap. 1. 3. del priuilegi del Rey Don Ferrando *dit del quitament del any 1498.*

Ningu de dita dotsena, ni pare, ni fill, ni germans no podan dir, ni fer dir als arrendamẽts de dites imposicions, ni tenir part en elles, com apar del cap. 50. del dit priuilegi del nou redres, ni arrendarles a debitors, ni fermanses, com consta en lo cap. 46.

La forma de la creacio de dita dotsena de Sant Pere, de tres en tres mesos, està posada en lo cap. 11. del priuilegi del Rey Don Ferrando del any 1499. dit de la enseculacio, y en lo altre priuilegi dit del regimẽt de la Taula cap. 32.

Les altres dotsenes son, y tenen lo poder, nõ, y titol del cas se's comet, com de dotsena de Corts, dotsena de la Almoyna, dotsena de la Taula, y tantes altres que tenen formades, y de nou segons lo cas los conue forman en virtut de dits Reyals priuilegis.

Esta forma de gouern de remetrer la resolucio, o execucio del Concell General a dotsena, o altre Concell especial, es conforme les regles de bon gouern, que en totes les Republiques ben gouernades se obseruã, a occasio de pendrer mes acordada, y acertada resolucio. [b]

Estas commissions a concells especials licitament se podan fer, encara que no tinga priuilegi expres, com basta lo tinga lo Cõcell General, que fer comissio, o remetrer la resolucio a concell especial es delagacio, que la te qualsevol que te jurisdiccio de dit Concell, y les persones senyalades tenẽ lo mateix poder del Cõcell General, [c] en tant se extendra la cõmissio, y poder, y no mes; de manera que si excedeixen tot es nullo, y poden esser punits, estant tot a carrech de ells, y no de Consuls ni Concell. [d]

Per bona expedicio de negocis, y bon gouern lo que mes importa obseruar los Concells Generals es, que la primera cosa se llija si lo concell passat se es posat en execucio, y quant no donar orde se cumpla, [e] esta obligacio no sols es de dret comu, pero tambe precepte en la Vila de Perpinya per priuilegi del any mil sinch cents setanta y tres, capitol cinquanta y sinch.

b *Cathaneo lib 3. de rebus ven. Madria. del principe, y su Senado cap. 4. fol. 64.*

c *Omnia nostra facimus quibus auctoritatẽ impartimur c. si Apostolice de preb. in 6. l. 1. C. de vet. iur. inucle. Abbas in c. 2. nu. 9.*

d *rescrip. Boua. nu. 31. al marge.*

d *Boua. lib. 3. c. 7. n. 29. 30. 31.*

e *Bouad. lib. 3. c. 7. nu. 9.*

§. 1. Del

§. 1. *Del poder, y jurisdiccio dels Concells generals, y especials de les Vniuersitats.*

LOs concells generals, y especials conuocats ab la forma de dret, y segons los Reyals priuilegis represen tan, y en effecte son, y fan tota la Vniuersitat, Republica, y poble, tots los actes que per dits concells son delibe rats tenen tanta forsa com si per tot lo poble congregat fos concordat tant segons regles de dret comù com per especials priuilegis tenen totes les Vniuersitats, los de la vila de Perpinya son del Rey Don Pere *dat a Gerona a 20. de Abril 1358. Rey Don Martí ab priuilegi del any 1402. de la Reyna Dona Maria del any 1449. cap 6. Rey Don Ferrando ab dit priuilegi de la enseculacio.*

Ells tenē tot lo poder del gouern politich, tant en les creacions de officis, com en los demes actes que constaran, dels quals se deriua com de font, y principi tot lo poder Republich, demanera que tot lo poder del poble esta en ell radicat, y los officials, y demes ministres com de lurats, Concellers, Consuls, y los demes, sols son com Administradors, Deputats per la distribucio, execucio, y exercici del gouern politich, y aixi de dits concells quiscu per son acte a similitut dels Curadors, [a] com costara en lo discurs.

a *Bonad. lib. 3. c. 8 num. 91.*

Lo poder de dits Concells no te de ser ab consentiment de tots los Concellers basta de la major part, si be es veritat que quant lo parer de la menor part mes justicia, ja dona forma lo dret com se ha de procehir. [b]

b *Bona. lib. 3. ca. 8 n. 168. 175.*

Ames, y ha molts casos, y actes en totes les Vniuersitats que restan radicats, y posats sols en lo poder, y deliberacio dels concells, en particular dels concells generals, com per exemple se veura en los de la Vila de Perpinya en los casos seguents.

Primerament en lo concell general se deuen fer les prouisions de grans, y vitualles, y aixi be les prohibicions com llargament baix se prouara lib. 5. cap. 28. §. 1.

2. Lo concell general asegura la taula de la vila de Perpinya de la manera consta en lo priuilegi del Rey Don Ferrando del any 1610. c. 27.

3. Lo concell general jura obseruar los capitols de la taula cap. 43. 69. de dit priuilegi.

4. Lo concell general, y Consuls tenen poder per corregir habilitar, y esmanar tantes vegades com menester sera los capitols de la taula ca. 68. de dit priuilegi.

5. los capitols de la dita taula son concedits a Consuls, y cōcell general en dit priuilegi a la fi.

6. Al concell general, y Consuls es concedit habilitar corregir, y ordenar sobre lo regiment de la casa, y Vniuersitat de Perpinya en tot lo que se ordenà en la sentencia de la Reyna Dona Maria del any 1449. com apar al cap. 26.

7. Lo concell general sols te poder de administrar, y collectar les rendes de la Vniuersitat quant nos troba Arrendador cap. 56. del nou redres.

8. Lo concell general sol, sols pot imposar imposicions noues ab consentiment de la mes part de quiscu de les tres mans de dit concell segōs apar del priuilegi del Rey Don Iuan *dat a Barcelona a 14. de Iuny 1455.*

9. Ningunes despeses poden esser fetes per la Vila, si donchs per la major part de les mans de dit concell general no seran consentides acceptades les ordinaries, y extraordinaries Rey Don Iuan ab priuilegi *dat a Barcelona a 14. de Iuny 1455.*

10. Per los Consuls sens concell general nos poden donar, ni consentir salaris, pensions, remuneracions, o satisfaccions a Merges, Iuristes, Aduocats,

Aduocats, ni a Doctors, Mestres per llegir decrets, lleys, decretals, o gramatica sino es fins en quantitat de 100. sous com apar dels priuilegis dels Reys Don Marti *dat a Valencia a 23. de Agost 1402. a la fi Reyna Dona Maria cap. 19.*

11. No poden los Consuls sens concell general fer obres, o altres actes en que se ayen de fer despeses sumptuoses, ni profitoses Marti ab lo priuilegi del any 1402. a la fi Maria cap. 20.

12. Lo Concell General te sols poder de fer talls com se prouara baix.

13. Lo concell general te sols lo poder de crear los officis del regiment com se dira baix, y aixi be priuarlos.

14. Sols lo Concell General, y ha de ser no discrepant ningu, te poder de traurer, y priuar de la matricula que quisen esta matriculat sia de ma major, mitjana, o menor, *sentencia de la Reyna Dona Maria del any 1449. cap. 16. 17.*

Sols pot lo concell allo que te concedit de dret comù, y priuilegis altrament es nullo lo que fa, si ja per consuetut no estas en possessio de fer ho, com baix se prouara de les coses prohibides als Consuls.

Aduertint que en molts casos lo concell general pot delinquir, y ser castigat, y la Republica condemnada en bens, [a] tambe en quins casos los Consuls, y los demes officials, è singulars poden testificar per la Vniuersitat, y concell en ciuil, y criminal, ja esta decidit en dret. [b]

[a] *Boua. lib. 3. ca. 8. n. 92. 95.*

[b] *Boua. en dit lloch nu. 96.*

§. 2. *De les coses prohibides als Concells de les Vniuersitats.*

LO poder dels Concells generals, y especials se ha de aduertir no es general a gust, y voluntat del poble en tots casos sols va regulat en los actes, y poder del gouern politich en quant sols disposan los priuilegis Reyals tenen concedits que han formada la Vniuersitat Republica, demanera que nos poden extendre mes del que ells sonan, y disposan.

Ames en los mateixos actes del gouern politich tenen los Concells abdicat lo poder, y regulat com per exemple apar en la Vniuersitat de Perpinya en molts casos.

Lo Concell General, ni los Consuls poden manar que los Taulers de la Taula comuna fassen dites sino tãt solament fins ala quantitat auran les persones a la taula cap. 4. del Regiment de la taula.

Lo Cõcell General, ni los Consuls poden manar als Arrendadors, o Collectors que paguen dels diners de les imposicions, y cises, sino es deposant ala Taula cap. 18. del Regiment de la taula, y altres molts.

Capitol XIIII. De la creacio de tots los officis en comù de totes les Vniuersitats.

ENtre los demes actes, y mes principals dels poders dels Cõcells de les Vniuersitats, [c] de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya es la creacio dels officis com Concellers, Consuls, Clauaris, Mostassaphs, Taulers, y los demes del gouern Republich d'les mateixes Vniuersitats, esta creacio es different en quiscuna segons los priuilegis.

[c] *Boua. lib. 3. ca. 8. n. 41.*

La dels officials de la vila de Perpinya es estada desde son origen de gouern de different maneres. La primera per eleccio del concell, ab la forma apar al *priuilegi del Rey Don Pere de 7. de les Kalendes de Marts any 1196* apres per extraccio de rodoli Rey *Don Marti dat a Valencia a 23. de Agost 1402.* en temps del

Rey

Rey Don Alfonso, y Reyna Dona Maria tornaren a eleccio de Cossuls, y Concell, com consta del priuilegi *dat a Valencia a 29. de Maig 1417. dit a Barcelona a 12. de Iuny 1431. y de la Reyna Dona Maria del any 1449. cap. 10. 11. 37. y en lo cap. 7.* se posà la forma del juramẽt auian de prestar los quils elegian, que es digna de aduertir, despres tornà a enseculacio, y extraccio de bolses ab rodolins, com llargament se conté en lo priuilegi del Rey Don Ferrando, dit de la enseculacio *dat en la Vila de Madrit a 22. de Maig 1499.* y esta es la ques obserua a vuy. En lo cap. 4. de les ordinacions, y priuilegi dit de Misser May del any 1532. se disposà que la enseculacio fos publica, y que los Consuls no poguessen ensecular a fill, ni ha germa, ni vn Consul a fills, ni germãs de altres, si donchs los tals fills ne eran estats Consuls, y en lo cap. 2. del priuilegi del Emperador Don Carles *dat a Monço a 9. de Octubre 1542.* Tres Consuls podian fer la enseculacio; empero despres lo Rey Don Felip ab lo priuilegi del any 1573. cap 43. tornà a confirmar lo dit priuilegi de Ferrando, manant se obseruas en tot, y ordenà de nou que com abans les enseculacions fossen de sinch en sinch anys, se fessen de tres en tres anys, y que sia secreta, jurada, ohint sentencia de excomunicacio, y com en dit capitol quoranta y dos apar.

b *Bouad. lib. 3. c. 8. nu. 46.*

Totes les dites enseculacions, y creacions de officis se han de fer ab la forma dels mateixos priuilegis, y dies en ells senyalats, altrament son nulles, y a mes poden esser punits, [b] si ja no se guarde la consuetut de la terra, que en tal cas en la forma de la creacio dels officis de les Republiques se ha de obseruar molt lo ques acostuma, [c] altrament no podan aixir del quels priuilegis literalment disposan, [d] si ja no obtenien prouisio, o cartilla quels dispensas per aquella vegada a fero, de altra manera, com apar en moltes han obtingut los de la Vila de Perpinya, a cerca de fer les enseculacions, [e] passat lo dia del priuilegi, com apar dels anys 1506. 1578. en lo numero de las cartas fol. 179. 181.

c *Bouad. lib. 3. c. 8. n. 40. ac. DD.*

d *Auẽd. de exeq. mandat. reg. c. 19. nu. 22.*

Quant no, poden esser grauament punits, com apar de la remissio feu lo Rey Don Ferrando, *dada a 20. de Abril 1509.* als de la Vila de Perpinyà, a occasio de les culpes comeses, per no auer obseruat lo dit priuilegi de la enseculacio.

Totes les Vniuersitats tenen senyalats officis segons lo regiment, en vnes mes que altres, y ab majors, o menors prerogatiues, y titols tant en les enseculacions, com en les extraccions de bolses, o altres creacions.

Les de major numero son de la Ciutat de Barcelona, y Vila de Perpinya, casi per vns mateixos priuilegis, alomenos de vn mateix Rey Don Ferrando, los de la Ciutat de Barcelona del any mil quatre cents noranta y vuyt, y altres en los quals se veuhen anomenats tots los officis de la casa de la Ciutat, com Conceellers, Administradors de les Plaças, Clauaris, Consuls de Llotja, y Consulats Vltramarins, Taulers, Balle de Cops, Escarceller Major, Rescptor de la Ballia, Mestre Portola, Regoneixedors de Monedes, Embaixadors, Visitadors, Palloles, Rescptors, Credencers, Portalers, Cauquilladors, Escriuans Majors, Verguers, Correu, Porter del Clauari, Cap de Guayta, Sota Administrador de les Plaças, Pesador del Mostasap, Affinador, y altres molts. Los de la Vila de Perpinya son anomenats en lo priuilegi del Rey Don Ferrando, dit de la enseculacio del any mil quatrecents noranta y nou, que venen a ser casi los mateixos de dita Ciutat.

De quiscu dels sobredits officis hi ha bolsa particular ab lo numero cert

de

de cada estat, y te de ser ensesculat en ella, com apar dels priuilegis del Rey D. Ferrando del any 1499. y del Rey Don Felip 1622. quant als Consuls quints, quant als Militars lo priuilegi del any 1061. cap. 17.

En la ma major las bolsas dels Cauallers, y Nobles sols son vnes, las dels Burgesos, y Iuristes junts altres, fent la extraccio de elles, lo vn any de les dels Militars, lo altre de les dels Burgesos, y Iuristes alternatiuament, y com llargament està posat en dit priuilegi del any 1601. c. 1. los de la ma mitjana Mercaders, y Notaris, vnes mateixes, si be dels Notaris sols hi ha cert numero, com apar de dita concordia. De la ma menor Artistes, en numero dels quals entran Apotecaris, Argenters, Droguers, homens de Plaça, Notaris Reyals, Botiguers de draps, y teles, Cirurgians, y no altres, com apar del cap. 6. del priuilegi del any 1622. estos son en vna bolsa a soles, quant a Consuls hi ha altra bolsa, de tots los demes de ma menor segons lo numero dels dits priuilegis, fent extraccio de Consuls lo vn any de vna, lo altre de la altre.

Si durant los officis sien annuals, biennal, o de vida se morã, ho absentan los officials extrets, o elets, podẽ elegir en traure, o subrogar altres, com apar dels priuilegis del Rey Dõ Alfonso, *dat a Valencia a 28. de Febrer 1418. Altra dada a Tortosa a 27. de Mars 1420. cap. 10. De la sentencia de la Reyna Dona Maria del any 1449. y nouissimament per lo priuilegi del Rey Don Ferrando del any 1499. cap. 5.* ahont se disposà en tot cas de vacacio de offici, hans de finir lo temps del regiment si, y com se deu prouehir estant a llibertat, si es abans, o apres de sis mesos, com en ella apar.

Lo qui sera deputat per algun offici de la Vniuersitat no pot delegar, que està elegida la industria de sa persona, sino que se ha de elegir altre, en cas no puga entreuenir, [a] creat empero, y acceptat pot ser Tinent.

a *Bouad. lib. 3. c. 8. nu. 130.*

Cap XV. Dels requisits necessaris per esser ensesculats en les bosses, per esser elets, o extrets en los officis en comu de totes les Vniuersitats, y ser del regiment.

PEr esser ensesculats en les bosses, o esser elets en los officis de totes les Vniuersitats de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya son necessaris molts requisits, tant de dret comu, cõ constitucions, y priuilegis particulars de quiscuna Vniuersitat.

Los de dret comu refereix *Casaneo*, [b] que son deu, com en ell se pot veure, los de les constitucions jas refereixen en lo discurs; los de priuilegis son differents, y segons los que quiscuna Vniuersitat te, cõ per exẽple en les de la Vila de Perpinya.

b *Casa. p. p. 44. cõcid. 44. y de la cõcide. 62.*

Lo primer, y principal es esser dels estamẽts, y mans q̃ les mateixes Vniuersitats tenen, so es majors, mitjans, y menors, cõ dalt està prouat, aduertint que han de esser de dits estamẽts sien per matricules de les mateixes Vniuersitats, o per priuilegis de rescripte del Rey, quels Ciutadans, o Mercaders honrrats, com està dalt prouat, [c] dels Ciutadans honrrats de Barcelona, y Gerona, quant als Mercaders tambe es la sentencia Reyal proferida en lo Reyal Concell a 21. de Ianer 1620. y altres, y lo mateix es totes les demes mans, y de totes les Vniuersitats, exceptat en la de la Vila de Perpinya, en la qual sols entran en lo gouern de la Vila los que son matriculats Burgesos, Mercaders, o Menestrals, segons les formes de les matricules de la mateixa Vila, y no altra, encara que sien creats Burgesos honrrats, o Mercaders del Rey, com fonch declarat ab sentencia Reyal dalt c. 9. §. referida. Esser matriculat de aquell estat, y estamẽt q̃s ensecula,

c *Cap. 9. §. 2.*

o elegeix en lo offici, [a] quiscu en lo seu, no los dela ma major al menor, ni aixi dels altres, com segons lo priuilegi del Rey Don Ferrando *dat a Barcelona a 20. de Setembre 1503.* [b]

Ningu puga esser en diuerses matricules, ni brassos sino quiscu al seu. ningun Frances pot ser matricular, ni enseculat, [c] los fills de Francesos si, ab tal sien nats en Perpinya, o al Comtat de Rossello, y no altramẽt, cõ disposa lo priuilegi del Rey D. Felip, *dat a Binefa a 4. de Desẽbre 1585.*

Han de ser domiciliats de la Vila de Perpinya, contribuhint en los carrechs de ella, y molts altres casos que al capitol seguent se prouaran.

a *Auen. de exeq. reg. c 19. n 23. ver sicul. decimoter. tio.*

b *Llibre men. fol.*

c *Cap. 1. de les ordinaciõs de Mis. May del any 1532 c. 45. del priuileg. del Rey D. Felip del any 1573.*

Capitol XVI. Dels requisits necessaris per obtenir los officis, en los quals los enseculats son extrers, o elets, y de les excepcions, y objectes los fan inhabils.

LOS enseculats en les Bosses, o posats en los gouerns de les Vniuersitats, moltes vegades son inhabils per obtenir los officis de elles, y tenen necesitats de molts requisits, per obtenirlos tant de dret comu, com dels priuilegis de quiscuna Vniuersitat.

Lo primer que sien enseculats, y extrets, o elets segõs les formes dels priuilegis, com en la Vila de Perpinya, segons lo del Rey D. Ferrando, dit de la enseculacio del any 1499.

Del estat, y condicio que requereixen los priuilegis, vsos, y costumes de la Vniuersitat. *Rey Don Alphonso ab dit priuilegi del any 1431. dat a Barcelona a 12. de Iuny.*

Que no aja passat dos anys, o altre temps no poden obtenir lo offici que auian ja obtingut, acceptat Hospitaler, o Almoyner. *Rey Don Alphonso ab dit priuilegi del any 1431. y ab la sentencia de la Reyna Dona Maria cap. 4. Apres ab lo dit priuilegi de la enseculacio del Rey Don Ferrando del any 1499. capit. 6.* disposa que passẽ 3. anys, so es en lo mateix offici.

Quant a esser Consuls obsta esser ensemps pare, y fill, sogre, y gendre, ni dos germans, quant al Consul en Cap no tenir quoranta anys. *Sentencia de la Reyna Dona Maria c. 9. Priuilegi dela enseculacio del Rey D. Ferrando. Rey D. Sancho dat al Castell de Guixols a 12. kalendes de Mars.*

Ningu podia esser Consul en Cap que no fos estat Consul segon, è ters, que no fos estat quart. *Sentencia de la Reyna Maria c. 9. per lo priuilegi del Emperador dat a Moli de Reig a 10. de Desembre 1519.* a vuy se observa q̃ baste sia enseculat en les bolses de Consul segon, o quart, encara que no sia estat extret pera poder esser Consul en Cap, o ters.

Qui pot declinar de for, y jurisdiccio del Balle de Perpinya, no pot tenir ningun offici al regiment de ella. *Rey D. Marti ab priuilegi dat a Valẽcia a 23. de Agost 1402. cap. 9. Reyna Dona Maria en dita sentẽcia c. 16. priuilegi de la enseculacio en lo mitg, com fonch declarat en lo Reyal Cõcell a 27 de Setembre 1529.* quant als Militars que son de la jurisdiccio del Veguer, y de aqui ab la noua admisio dels Militars lo any 1601. se submeteren a la jurisdiccio del Balle en tot lo que toca als actes de dita Vniuersitat, y son regiment.

Los Capellans, o Clerchs en sagrats ordens constituyts, y los q̃ per altres ordinaciõs son inhabils c. 6. del priuilegi de la enseculacio, se enten si gosan priuilegi de altre for, q̃ si sols tenen corona, y no gosan no impedeix tenir officis. *Rey D. Pere ab priuilegi dat a Cobliure a 25. de Mars 1351.* Los Cauallers de les Religions, com de Sant Iuan, Santiago, y altres no poden ser del gouern.e [c] *Boiad. lib. 3. c. 8. n. 15.*

Si es absent se ha de aguardar vn mes, y

mes, y quant no vinga fer extraccio de altra, *dit priuilegi del Rey D. Ferrando de la enfeculacio, reuocant lo de la sentencia de la Reyna Dona Maria cap. 11.* que disposaua era necessari foilen presents en la eleccio.

Que no sien officials Reyals tant cō ciutadā los officis, los quals deixats los officis sien habils, acceptats Alcayts de la Seca, y Iurge de Taula Burges, e tots los altres officials Reyals quel Concell acostuma elegir, los quals encara que obtingan los officis poden ser del regiment. *Sentencia de la Reyna Dona Maria cap. 4. 13. 14. de les ordinacions del any 1488. a 7. de Iuny* que manà als Notaris no continuen lo vot dels officials Reyals, en cas assistillen en Cōcell, *y ab altra ordinacio de 2. de Iuny* 1495. [a] que los officials Reyals per obtenir los officis del dit gouern han de auer renunciat quatre mesos abans, lo que se enten ja que al Concell General no aparega en contrari, que està a sa llibertat admetre qualseuol official Reyal en los officis; de manera que no poden tenirlos, si ja ells nou volen, com fonch declarat ab sentencia en lo Reyal Concell a 14. de Maig 1524. [b] en persona de Misser Maler, Iurge del Patrimoni Reyal, extret en Consul segon, puix era estat admes en altres officis, per las rahons de dret, que baix se referiran.

Los qui tenen officis de vida en les Republiques antigament no podien obtenir altre offici, com fonch ordenat a 7. de Iuny 1488. [c] la qual apres fonch reuocada, y en lo priuilegi dit de la enfeculacio cap. 5. disposat que los officials de vida pogues sen esser Consuls, Embaixadors, y altres officis, com apar tambe en lo priuilegi de Misser May del any 1538. cap. 5. y en lo priuilegi del nou redres del any 1573. cap. 67. tambe lo Assessor, y Aduocat pot tenir qualseuol offici, y rete lo de Assessor nu. 68.

Los deutors com a principals, o farmāçes de les Vniuersitats son inhabils per officis, tant de dret comu, com de constitucio de Cathalunya, [d] del Rey Don Felip del any 1585. esta cōstitucio salua los priuilegis de les Vniuersitats, com quiscuna obserua, en la de la Vila de Perpinya son los particulars priuilegis seguēts, del Rey Don Sancho *dat a Sant Feliu de Guixols a 12. de les Kalendes de Iuny 1313. Del Emperador Don Carles del any 1542. Priuilegi de la enfeculacio del any 1499. cap 3. Priuilegi del nou redres cap. 51.*

Lo dit cas quels deutors de les Vniuersitats no poden tenir officis en ella se llimita, si ja lo debit no era procurat, o fermança per no concorrer als officis, en tal cas està a arbitre del Concell de admetre, o no *priuilegi de Ferrando del any 1499. cap. 7. de Felip del any 1573. cap. 46.*

2. Se llimita si ha fetes les degudes diligencies per pagar, y no es estada sa culpa. [f]

3. Se llimita en los deutes de poca quantitat. [g]

La forma han de tenir los deutors en pagar, y donar comptes es segons obserua quiscuna Vniuersitat segons los priuilegis, com baix se prouarà.

Los qui han tingudes administracions, y no han donats comptes son inhabils fins los ajan donats, segons la forma, y temps obseruan quiscuna Vniuersitat, com en la de Perpinya son los priuilegis del any 1498. cap. 4 y del any 1510. cap. 31. y està ordenat ab cantes ordinacions. [h]

Los Arrendadors, o qui tenen part a les imposicions, y cises. *Rey Don Marti ab priuilegi dat a Valencia a 23. de Agost 1402. Sentencia de la Reyna Dona Maria cap. 8. 11. Lo priuilegi de Ferrando dit de la enfeculacio cap. 7.* disposà que sols sien inhabils durant lo arrendament, y per los officis de Consuls, Clauaris, Taulers, y no per los altres, ni per esser

d *Const. vni. tit. de deutors de Vniuer.* e *l. vni. debet ciuit. libr. 11. rescriptio §. de debit. stab. glo. ff. de muner. & honor. Auenda. de exeq. c 19. nu. 25.*

f *Lib. de ordi. fol. 384.*

g *Cācer thom. 3 var. c. 2 uu. 55.*

h *Lib. de ordi. fol. 384.*

a *Lib. de ordina. fol. 401.*

b *Lib. de prouis. fol. 372.*

c *Lib. de ordi. fol. 382. 384*

de Concell, empero que noy pugan ser presents quant se tractarà del interes de ells, si be los officials de vida tenen prohibit a pena de privacio de offici de tenir part a les imposicions.

Los qui pendran mes que no tenen a la Taula, y los officials quels donaran sien privats dels officis, è inhabils pera sempre. y com apar en lo privilegi del regiment de la Taula cap. 25.

No poden tenir officis sino son homens de la Ciutat, o Vila, y gosen de sos privilegis, auent estat lo temps se requereix, segons privilegis de quiscuna, com dalt esta provat.

Quant a la Vila de Perpinya han de tenir casa propria, o arrendada, y auer passat sinch anys de habitacio, contribuhint en les imposicions, y carrechs de la Vila acudint a Cõcell, y altres effers de ella, com apar en les ordinacions del any 1443. a 20. de Iuny, a 5. de Maig 1363. a 20. de Maig 1585. fol. 411 sentencia de la Reyna Dona Maria cap. 4. Los de Vilafranca de Conflent han primer de auer habitat, com apar en la ordinacio del any 1612. [a]

Si tenen inhabilitacio per algun fet, com sino exceptan los officis. Si los Militars compelleixẽ los Vassalls, nos fassan homens de Perpinya, [b] qui directa, o indirectament patrocinarà, aconcellarà, o farà contra la Vniuersitat, y sos privilegis, vsos, y bons costums, per la ordinacio del any 1419. [c] y altres molts que als capitols seguents se especificaran.

Si los Consuls, è Syndichs no aurã girades les summes a Iluycio de censals son inhabils, *privilegi del regiment de la Taula cap. 65.* Los Doctors qui venen, y aconcellen contra los privilegis de la Vila. *Rey D. Marti ab privilegi dat a Valldaura a 10. de Setembre 1404.* Sino aura passat lo temps a de passar, per auer obtingut lo mateix offici, y quãt temps es menester de dret comu. [d] Cõcorrẽt vna de qualsevol de dites, y altres inhabilitacions, no por lo elet, o extret tenir offici, y por lo Syndich, y qualsevol persona del Poble ferli contrari en la extraccio, com sia accio popular que competeix a tots. [e] Los Iutges de extraccions sié los Iurats, o altres, no poden admetre los dits inhabils ab decret de nullitat, [f] y fet lo objecte penjant lo judici, no deuhen esser admesos fins sia declarat per Iutge cõpetent, [g] y en est cas hi ha appellacio, o recurs per lo Syndich, o per qualsevol, y aixi be per la part, y en cas sia per lo Iutge de Appells revocada la provisio de esser, o no esser admes, se cobran los salaris, y despeses, com llargament prova *Bouadilla,* [h] Les eleccions de officis se poden fer en dia de festa, [i] Si vna persona inhabil per vna de dites causes serà admes, no por apres per la mateixa incapacitat esser expellit. [k]

Ningu pot ser privat de offici, ni benefici sino es ab causa bastant, y casos expressats en dret que disposan privacio de offici, estos son, o segons regles de dret comu, o dels privilegis de quiscuna Vniuersitat; los de dret comu son barateria, y coecho, força, parcialitat, crueldat demasiada, negligẽcia, imprudencia, y altres moltes de dret estatuy des. [l]

Los de privilegis son molts, com quiscu en sa Vniuersitat experimẽta.

a *Lib. 2. de ordi. fol. 171.*

b *Cap. 8. de la admissio dels militars del any 1601.*

c *Lib. de ordi fol. 240.*

d *Bouad. lib. 3. c. 8. nu. 60. y quant de privilegi el. si reus postulatus §. si. & ib. glo. ff. de muner. & honor. Auenda. de exeq. c. 19. nu. 27. Bouadil. lib. 3. c. 8. n. 68.*

f *Auend. c. 19. nu. 23.*

g *Auen. c. 19. nu. 23. vers. decimo tertio.*

h *Boua. lib. 3 c. 8. n. 48. 62.*

i *Nu. 50.*

k *Num. 17. 57.*

l *Bouad. lib. 7. c. 16. del n. 28. als seguents fins 49. Doctrines lite. e. nu. 50.*

Capitol XVII. De la forma se deu seruar en declarar les persones dels regiments inhabils, o estranyes, o altrament privarles dels officis que obtenen.

LA forma se ha de seruar en declarar inhabils per obtenir los officis en que son elets, o extrets, es different que per privarlos adaquells

adaquells que jals obtenen vna, y altra es segons dispoſa lo dret comu, y priuilegis particulars de quiſcuna Vniuerſitat, ſegons les inhabilitaciõs referides als capitols precedents. Las formas de dret comu ſon en les doctrines poſades al capitol precedent, las de priuilegis ſon ſegons las que quiſcuna Vniuerſitat te, com per exemple la Vniuerſitat de Perpinya en virtut de Reyals priuilegis te eſtatuydes moltes ordinacions que donan las formas de las inhabilitacions, o priuacions. La primera de 17. de Maig 1419. [a] a ſimilitut dels Romãs, ques fes vn llibre, en lo qual ſe eſcrigan los noms, è los actes bons, y mals de aquells qui faran be, o mal ala Republica, y lo qui fara mal apres ſerà eſcrit, no puga goſar de priuilegis, officis, y com mes llargament en ella apar, y en les altres ordinacions de 10. de Deſembre 1525. [b]

Los qui tenen officis de vida no poden eſſer priuats, ſens determinacio de Concell General, ſens diſcrepar ningu, ſi donchs no eren trobats, ab dol auer delinquit enlo ofici, com apar en lo priuilegi del Rey Dõ Ferrando del any 1498. cap. 6. com es tambe de dret comu. [c]

a *Lib. ordina fol. 240.*

b *Llibre ordi. fol. 254. y lib. 2. ordi fol. 35*

c *Felin. in c. cum omnes n. 18. verſ. 4. fallit extra de conſtit.*

Capitol XVIII. De les obligacions tenen los creats en los officis de les Vniuerſitats de acceptar, è les penes incorran ſino acceptan.

LOs qui ſeran creats en los officis, y carrechs de les Vniuerſitats eſtan obligats a acceptar, y ſeruir los officis, quant no poden eſſer compellits, tãt ſegõs los remeys de dret comu, com ſegons priuilegis particulars.

Los de dret comu ſon ab les mateixes accions que als Tudors, [d] y penes poſades per los Iuriſconſults. [e]

d *l. ſiquis magiſtr. d muner. & honori Auĕd. de exeq. mandat. reg. c. 19. n. 24.*

e *l. ſi ad magiſtr. l. omnib. domibus C. de delur. lib. 10. Auĕ. d. loco.*

Los de priuilegis ſon ſegons quiſcuna Vniuerſitat obtè, los de Perpinya ſon en los priuilegis dels Reys Don Martí *dat a Valencia a 23. de Agoſt 1401. a la ſi. Rey Don Ferrando any 1499. cap. 9. Altra del mateix del any 1498. cap. 2. 3. de les ordinacions de Miſſer May del any 1538. del Emperador del any 1542. cap. 1. del Rey Don Felip del any 1573. cap. 39.* En eſtos priuilegis ſe poſan les penes, y tambe que no puga renunciar lo que te ſi es annual, o biennal per acceptarne altre, no ſe entenab los officis de vida, exceptat en any de extraccio de Deputats, y Oydors pugan renunciar abans los incompatibles, com Conſuls de Mar, Iutges de Appells, y altres per concorrer a la Deputacio, com apar en dit cap. 39. del priuilegi del any mil ſinch cents ſetanta y tres, è no ſols poden eſſer compellits a acceptar officis, pero encara qualſeuol commiſsions, y altres carrechs de les Vniuerſitats, ſi be hi ha de auer prouidencia, repartintlos, y donantlos ſegons lo poder, y los que ſeran profitoſos que tots ne goſen. [f]

f *Bouad. lib. 3. c. 7. n. 31. 32.*

Les dites compulſions, y penes tenen moltes limitacions. La primera es en los officis de vida, los quals eſtá a llibertat de acceptar, y no poden eſſer compellits, y ſi dins vint, y quatre hores no acceptan, eſta a libertat de crear altre. *Rey Don Ferrando ab priuilegi del any mil quatrecents noranta y nou, capitol nou, reuocant altra del any mil quatrecents noranta y vuyt, capitol ſis.*

Quant lo extret ſerà eſtat Conſul, o altre carrech, no pot eſſer compellit a acceptar offici menor, eſtant a libertat, y voluntat, *ſentencia de la Reyna Dona Maria capitol vint y dos.*

Totes les cauſes de dret comu que eſcuſan de acceptar los carrechs, cõ diſpoſan tots los priuilegis, en particular *del Rey D. Pere dat Çaragoga*

a *Llibre ma. fol. 210. me. 203. Auenda de exequẽ. mandat. reg. c. 19. nu. 24.*

b *Auẽd. dicto loco verſ. 1. caſus.*

c *Auend. verſ. 2. eſt.*

d *Verſ. 3. eſt.*

e *Verſi. 3. eſt.*

f *Verſi. 4. caſus.*

g *Verſ. 5. eſt caſus.*

h *Verſi. 6. caſus.*

i *Verſi. octa. caſus.*

k *Verſi. 9. caſus.*

l *Verſic. 10. caſus*

m *Verſi. 11. caſus*

n *Nu. 26*

o *Auẽd. nu. 24. verſi. 2. eſt n. 28. verſ. itẽ licet.*

a 11. de les Kalendes de Abril 1349.[a]

Les cauſes de dret comu ſon moltes, ſi lo de ma major ſerà extret, o creat en lo offici baix, y de la menor condicio, y los Nobles en officis vils, [b] ſi es infame, o indigne, [c] impedits de malaltia perpetua, [d] ſenectut, o edat de 70. anys, ſi be es veritat que la ſenectut eſcuſa de officis, no empero de dar concells a la Republica, [e] dels quals ſe aguarda los mes madurs, y acertats, los bannits, y deſterrats, [f] los creats en vns officis, ſi impugnan la creacio ſe podan valer de la mateixa excepcio creats en altres. [g] Si vna perſona es elegida en vn carrech en lo lloch de ſon origen, y en lo mateix temps en altre en lo lloch del domicili, pot recuſar lo offici del lloch del origen. [h] Lo fill extret, o elet en lo lloch del pare quel auia tingut lo precedent any. [i] Lo deutor de la Vniuerſitat. [k] Lo qui es priuat de honrres. [l] Lo qui te priuilegi de excepcio de officis. [m] Lo qui te dotſe fills, [n] è generalment tots los caſos quels fan inhabils per concorrer, y eſſer elets, los quals mateixos valen a la perſona per eſcuſarſe. [o]

Les cauſes de dites excuſacions en la vniuerſitat de Perpinya, han de ſer a coneguda dels ſinch Conſuls concordes. Reyna Dona Maria ab dita ſentencia cap. 22. y en los priuilegis del quitament del any 1498. y de la enſeculacio del any 1499. 3. 7.

Cap. XVIIII. De la forma ſe ha de ſeruar en admetrer, y donar poſeſsio als creats en los officis.

EN quiſcuna Vniuerſitat de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ſe obſerua differenc forma, y rito acerca la admiſſio, y poſſeſsio dels officis, en vnes obſeruant lo de dret comu, en altres los priuilegis, y quiſcuna differenc, la de dret comu ja e[illegible]six *Auendanyo*, [p] la de priuilegis [illegible] de la Vila de Perpinya ſon en los del Rey Don Marti, *dat a Valencia a 23. de Agoſt 1402. Altra del mateix dat a Barcelona de 19. de Mars 1405. ſentencia de la Reyna Dona Maria capit. 10. 11. 27.* y altres ahont ſe poſan les formes dels juraments preſtan, y en poder de qui, y tot lo demes.

p *Auẽd. dicto loco c. 19. n. 28.*

Capitol XX. De les graduacions precedencies, y ordens, tant en votar, aſsientos, y altres actes publichs dels officis, y eſtaments de les Vniuerſitats.

LEs graduacions, precedencies, y ordens en tots los actes de les Vniuerſitats ſon differents, en vnes de vna manera, en altres de altra, lo que es lo mateix en totes les Ciutats, y Vniuerſitats del mon, quiſcuna obſeruant ſa forma, o de dret comu, o de priuilegi. La de dret comu quals han de ſer, y quines circunſtancies ſe han de conciderar, ſe referiran baix al lib. 5. cap. 36.

La ques conforma mes a les lleys comunes dels Romans es, que preferesca la ma major ala mitjana, y lo mitja al menor, y en quiſcu lo qui es primer rebut en lo gouern, o es eſtat Cõſul, o altre offici major, encara q̃ ſia mes joue, ſens ſer differencia de ſanch, ni nobleſa, [q] com obſeruan les demes Vniuerſitats de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, en particular la Vila de Perpinya, en virtut dels priuilegis de la Reyna Dona Maria any 1449. cap. 40. del Rey Don Ferrando any 1499. cap. 12. en los quals ſe posà llargament. Quant a les precedencies de la mamajor entre Cauallers, y Burgeſos es lo priuilegi del any 1601. cap. 3. 4. que vn any te la precedencia vn, lo altre altre, entre los de ma mitjana, Mercaders, y

q *Bouad. lib. 3. c. 7. nu. 27.*

ders, y Notaris la concordia del any 1567. y lo de la ma menor artistes, y menesterals lo priuilegi del any mil sis cents vint y dos capitol 13.

Cap. 21. De les honrres, remuneracions, salaris, prerrogatiues, y preheminencies gosan los qui obtenen los officis de les Vniuersitats.

TOtes les Vniuersitats del mon, tenen donats certs modos com han de ser honrrats, y remunerats, y priuilegiats los officials que seruexen en elles vnes de vna manera, altres de altra, estes honrres, remuneracions, y priuilegis son generals, y particulars. Los generals son los que gosan com ha naturals, y habitants de les terres q̃ baix se explicarã l. 5. c. 30. 31. los particulars só segons los officis com se troba obseruat ẽ los Romãs, Egipcios, Feniceos, y les demes nacions del orbe, y donat ja per lley vniuersal cõ quiscuna Vniuersitat experimenta ab lo q̃ dona, o lleua, o retrinxa a sos officials, y seruents de salaris, remuneracions demes honrres com de quiscu baix en particular se veura vnes tenintho ab priuilegi general de poder donar salaris altres ja tatxat ab los mateixos priuilegis com apar en la vila de Perpinya en tots los fets, en les ordinacions, [a] y priuilegis. [b] En particular del Comta de Miranda Loctinent, y Capità General lo any.

a *Lib. 2. ordi. fol. 54. 57.*

b *Libre vert me. fol. 588. 107. ma 121. m. 47. me 26.*

Capit. 22. Dels Titols, y officis differents dels qui gouernan, y seruexen les Vniuersitats en particular dels Concellers Iurats, o Consuls, y del origen de tots ells.

(:)

LOs majors titols, y officis mes preheminents de totes les Vniuersitats de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya son los de Cõcellers, Consuls, Paers, o Iurats com dalt se ha prouat restats ja del gouern del Imperi Romà comensant de Romulo qui elegia numero de 100. homés mes venerables, y principals com dalt esta prouat lib. 3. cap. 3. §. 9. fossen Senadors ab Concell dels quals se gouernassen tots. Los majors de estos foren anomenats Patricios, Pares Conscriptors, [c] qui erẽ los qui tenian lo supremo poder en lo concell anomenantse tambe Pares del Emperador, de dits Patricios, y Senadors vingueren a senyalarse dos per caps ab titols de Consuls als quals estassen tots los demes subiectes, y mudassen quiscun any, de ells prengueren lo officis les demes Republiques, y Vniuersitats del Mon, demanera que quãt al offici en Cathalunya, Rossello y Cerdanya es ja succehit, y continuat del Imperi Romà, lo titol empero de Consuls, Iurats, y Consellers nos prengue fins lo temps dels Reys de Arago per quant tots los actes ques troban del temps dels Comtes, los qui gouernauan les Republiques eren anomenats Prohomens com dalt esta prouat.

c *Boua. lib. 3. c. 8. n. 1. lita.*

Dels primers, y mes antichs ab titol de Consuls foren los qui lo Rey Don Pere Primer creà en la Vila de Perpinya a 7. de les Kalendes de Marts 1196. ahont tot lo poble junt de Concell, voluntat, y mando del Rey comensà de crear sinch officials ab titols de honor de Consuls atribuhitlos tot lo poder del gouern politich de la Vila, ab cõcell dels dits Prohomens com en dita concordia apar ahont son anomenats los qui foren primer sinch Consuls. Lo Rey Don Iaume lo primer dit lo Conquistador any 1249. concedi poder, llicencia, y facultat a la Ciutat de Barcelona de tenir Concell, y en lo ma-

teix any foren elegits quatre Prohomens per Consultors, succesiuament dit mateix Rey a 6. de les Kalendes de Agost de dit any 1249. concedi a dita Ciutat poder de elegir quiscun any quatre Prohomens ab titols de Paers com mes llarch apar en dits priuilegis.

a *Const. 1. tit. de offic. de Conc-llers.*

Los de la Ciutat de Gerona comensaren en temps del Rey Don Pere II ab priuilegi de 8. de les kalẽdes de Febrer 1285.

b *Const. 2. 3. tit. de off. de concell.*

De les altres Ciutats, y Viles es lo origen segons consta dels priuilegis, y los que nol tenen ab priuilegi particular entraren ab la concesio general de la constitucio del Rey Don Pere II. del any 1283. [a] y altres de les quals resta comunamẽt la creacio dels dits caps de les Republiques, empero ab titols differents en vnes lo mateix antich de Prohomens, [b] en altres de Regidors, [c] aquest es lo ordinari dels de Castella, [d] altres de Rectors, y Administradors com consta del priuilegi del Rey Don Iaume del any 1265. Pares de la Republica, [e] Decurions, y Concellers, Senadors, Magistrats, Pretors, Pares Conscriptors, Deffensors de les Ciutats, y cosa publica, [f] Pares de la gent Plebeya, y pobre, [g] y altres molts restats dels temps dels Romans com Consuls, Paers, Iurats, Procuradors, y altres, [h] tant en terres Reyals com de Barons.

c *Const. 5. 7.*

d *Boua. lib. 3. ca. 78.*

e *Borr. c. 21. n. 7. Bellug. rub. 1. ad d. Borr. lit. b.*

f *L. munerum §. deffensores ff. de mu. et honor.*

g *Berart in spec. cul vt c. 22. n. 2. Thomas Grama. vot. 1. 32*

h *Const. 11. titol de vestig Boua li. 3. cap. 8. per tot.*

§. 1. *De les creacions dels Consuls, Iurats, Concellers, Paers.*

EN les creacions dels Consuls, Iurats, Paers, y Concellers de Cathalunya, Rosselló, y Cerdanya se observan certes formes, y ritos differents los vns dels altres segons los priuilegis, vsos, costumes, y mudansa del temps com experimenta quiscuna Vniuersitat, y se troba per exemple en la Vila de Perpinya ahont des del principi de son gouern a anat variant, y mudant la forma de crear los Consuls com llargament se pot veure en tots los priuilegis que referire en orde de les dates, y differents temps. Lo primer del Rey Don Pere *dat a Perpinya a 7. de les Kalendes de Marts 1196.* Rey Don Iaume *dat a Perpinya 18. de les Kalendes de Febrer 1276.* Rey Don Pere III. *dat a Leyda a 16. Kalendes de Dezembre 1346. Altra dat a Valencia a 31. de Maig 1382.* Rey Don Marti *dat a Barcelona a 26. de Marts 1402. Rey Don Alphonso de dit any 1431.* Reyna Dona *Maria de dit any 1449 cap. 7. 8. 12. Rey Don Ferrando dat a Madrid a 31. de Marts 1499. Altra de 31. de Maig 1511.*

Quant a la admisio dels militars per lo priuilegi *del any mil sis cents y bu* quant a la admisio dels artistes a Consuls quints *Rey Don Felip dat a Anaranjues a 14. de Maig 1622.* En tots estos priuilegis està les formes antigues, y les ques obseruan a vuy acerca les creacions dels Consuls y aixi be del jurament han de prestar y en poder de qui so es en orde en poder del Rey, Loctinent general, Gouernador, Balle de Perpinya, y aixi dels demes com apar al capit. 12. de dita sentencia de la Reyna Dona Maria, de auer prestat en poder del Rey es lo exemplar de dit priuilegi del any 1196. en poder del Virrey los exemplars dels ans 1593. 1598. i lo mes vlat es en poder del Gouernador en sa casa, y en sa absencia, en poder del Balle exemplars dels anys mil sinch cents seixanta y nou. [k]

i *Lib. decerimo. ta folio 38. 44.*

k *Folio 11.*

Ames del jurament en poder de dits officials prestan altre jurament en poder del Consul en cap, arribats ala casa Consular com cõsta en lo priuilegi de Ferrando de dit any cap. 23 32. es del regiment de la Taula, y cõ apar en les formes continuades per lo Notari, y Escriua de dita Vniuersitat quiscun any.

§. 2.

§. 2. *De les insignies dels Consuls, Concellers, y Iurats de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

EN totes les nacions del mon los Pares de la Republica han anats senyalats, ab insignies particulars differents, segons les terres com llargament se prouara baix a son propri lloch, [a] aixi be differents segons los temps sempre anant en augmẽt, com experimenta quiscuna Vniuersitat, y de la vila de Perpinya apar en los priuilegis, y ordinacions dels anys 1395. 1394. 1481. [b] y altres, y aixi be en los priuilegis dels Reys Don Sancho de 10. de les kalendes de Iuny 1314. Rey Don Iaume *dat a Perpinya a* 8. *Idus Iulioi* 1334. *Don Felip* 1547. Les vestidures ordinaries aportan son quatre so es Gramalles de grana forrada de pells, o vellut, altra de domas carmesi, o brocat, o de la manera mes pot quiscuna Vniuersitat altres negres.

Tots los dits Pares de Republica de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya tenen poder de portar deuant insignies, o Missatges, y Verguers diuisats ab insignies, y gramalles particulars dl mateix color dels Consuls empero de different forma, y estofa ab vergas, o masses de plata ab lo senyal del Rey, y de les Viles com consta dels de la Vila de Perpinya, dels priuilegis del Rey Don Pere *dat a Leyda a 16. de les Kalendes de Dezembre 1346. Rey Don Felip dat a Barcelona a 15. de Iuny 1591.* Tots los dits Consuls poden anar sempre ab dites insignies, majorment los de Barcelona en qualsevol part del mon los de Perpinya per tota Cathalunya com ja mes extensament baix se prouara. [e]

a *Lib. 5. c. 31. §. 4*

b *Libre ordi. fol. 14. 164. 168. 127 367.*

e *Lib. 5. c. 31. §. 4*

§. 3. *Dels officis, prerrogotiues, honrres, gracies, y priuilegis dels Concellers, Consuls, y Iurats.*

TOts los particulars gouerns politichs de totes les Vniuersitats de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya forman vn Consistori, o Magistrat quiscuna per si, sens dependencia, sub ordinacio, llicencia, ni presencia de official Reyal, ni altre jurisdiccio ordinaria com consta en los matcixos priuilegis de les Vniuersitats, [f]

Lo offici, y poder de ells entra en les matcixes gracies dels Cõsuls, y Senadors Romans, [g] es ames segons tenen concedit per priuilegis, vsos, y costumes particulars, y aixi be per les disposicions generals de dret comu, y constitucions, y altres lleys de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya tant en casos especials: com generalment, en tot allo que es necessari per la administracio de la Republica, encara que noy entreuinga consentiment del Superior, [h] fins poderse entrometre de la administracio de la justicia quant los officials Reyals no la administrã, [i] requerintlos, y fent altres actes contra ells. [k]

Tots los Ministres, y Officis de les Republiques son de gran prehemineñcia, honrra, estimacio, y respecte en particular los dits Consuls, o Concellers com a cap de tots, y representant tot lo poble, y tots los estats y titols de les Republiques, [l] lo offici de ells es de dignitat, [m] es offici publich seruint, gouernant los actes de tots en general, y de quiscu, y de aqui escriuhen tots los Politichs que de justicia quant algun Consul passa, o entra en alguna part sia a Concell, o altre, estan obligats los circunstants alsarse, y ferli cortesia en peus, restant descubers fins que ell se cubre, y assente, y lo Consul fer cortesia, y honrrar

f *Don Francisco Gilabert discurs 4. num. 37.*

g *T. lom. Grã vo. 1. 32.*

h *Cancer tom. 3. c. 13. num. 162. 163*

i *Mier. p. 11. col. 2. fol. 17. num. 2.*

k *Boua lib. 2. ca 8. 104.*

l *Boua lib. 3. c. 8 n. 18. 39.*

m *Boua lib. 3. c. 8 n. 19. lit. B.*

y honrrar a quiscu conforme son estat. [a]

a *Boua. num. 19.*

Lo que se enten tambe entre los mateixos Consuls encara que entre ells, y aja graus, y ab los Consuls de vna Republica als de altres conforme la calitat de quiscuna. [b]

b *Boua. num. 19. lit. L.*

Los Consuls son superiors a tots à Cauallers, y qualsevols altres, y en sos casos à Capellans, Religiosos, y als demes per los quals poden fer ordinacions, y si son per be publich lligaran a tots, y als Cauallers, y altres encaraque no sian del Gouern. [c]

c *Cancer tom. 3. c. 4. n. 225. 228.*

Los dits Consuls, o Concellers en nom, y com a cap, de tots tenen les precedencies en tots los actes publichs de les Ciutats, o Viles exceptat lo official Reyal o de Baro superior a ells, als quals deuhen donar la ma dreta per la representacio te nèl llur Senyor ab lavara, o insignia, [d] sia en les mateixes cases de les Republiques, Esglesies, o qualsevol parts. Als demes generalment deuhen precehir sian Barons, Comtes, [e] Marquesos, o altres qualsevols sols no sian Grandes que en tal cas deuen donarlos la precedencia, a qualsevol altres no, ha causa que dits Consuls, o Iurats en particulars de les Ciutats, o Viles Caps de Regnes, o Prouincies com son la Ciutat de Barcelona per tota Cathalunya, com se ha prouat dalt capit. 3. y la Vila de Perpinya per los dos Comtats de Rossello, y Cerdanya en les quals residexen los tribunals supremos de vna, y altre estos com tingan dignitat de Grande preceheixen als de mes Titulars. [f]

d *Boua. c. 8. n. 24*

e *Fonta. clauf. 3. glos. 1. n. 10.*

f *Bouad. lib. 3. c. 8. n. 20. lit. m. Don Francisco Gilabert discurs. 4. nu. 36. Marti Freixa, y tractat de subfeudis Baroli. 3. add. n.*

En cas se trobe juns Grande, Cõsuls, y Official Reyal sia en Proffessions, Obsequies, Festes, o altres actes lo Consul mes antich qui representa tota la Vniuersitat se assenta apres del Grande a ma dreta del Official Reyal, totes les demes hõrres, prerrogatiues, y preheminencies de dits caps de Republiques aportan llargament los Politichs. [g]

g *Boua. ca. 2. per tot n. 21. Don Frã cisco Gilab. discurs 4. n. 36.*

En les cases mateixes de les Ciutats, o Viles ahont residexen estan ab gran Magestat, a totes elles deuhen differents titols de honor, vnes de Concell, altres de Senat, Collegi, Congregacio, Cort, Palau, Casa, Pretori, y altres moltes com dalt està prouat. [h]

En la Vila de Perpinya tenen vna senyalada, y preheminent prerrogatiua digna de memoria, y estimacio que no he tingut noticia la tingan ninguns altres, y es que los Consuls en la casa de la Vila, estan baix de dozel magestos de la manera acostuma tenir sa Magestat, y demes Grãdes, y Senyors en la Cort, y esta prerrogatiua tenen molt justificada ab prones, y titols Reyals no sols de Reys de Mallorcha pero tambe de Reys de Arago, y mes en particular del Rey Don Pere III. que en persona moltes vegades se assentaua en dit dozel, y aixi ho han continuat assentarse sempre tant sols, quant ab lo Gouernador, y demes officials Reyals, quant per alguna causa necessitan anar en dita casa, y en eixa possessio estan ames de 300. anys, per raho de esta prerrogatiua sels deu major honrra com lo dozel nos concedesca sino ha persones posades en gran titol, y dignitat com se ha prouat dalt. [i]

h *Lib. 2. c. 42. fol. 300.*

Gosan ames totes les Republiques altra prerrogatiua que nos poden celebrar Corts sens los Sindichs que ells mateixos elegeixen, no sols per constitucio general: sino per especials priuilegis dalt referits demanera que sens caurer en nota poden tambe honrrarse del titol de Legisladors. Tenen prerrogatiua, honrra, y preheminencia de assentarse ygualment ab los officials Reyals, y si lo official Reyal te cadira o almoada poden ells tambe tenir la, [k] tenen tambe titol, y entran en lo numero de Officials Reyals, [l] sels

i *Lib. 1. c. 14. §. 2. fol. 70.*

K *Boua. lib. 3. c. 8 num. 24.*

l *Calicio pretenga mel. nu. 43.*

sels den tollerar portararmes, [a] al Cónsul qui presideix toca tornar les respostes, proposar è fer los demes actes que la Vniuersitat fa junta, [b] los Consuls tenen poder quiscu com los Tudors lo vn per lo altre. [c]

Tots han de ser seruits en la millor carn, peix, y demes manteniments ques venan, son franch, de tots serueys personals, [d] no poden esser atormentats, en cas que sien condemnats ha atlots, o galeres, ni apoena de mort sens consulta del Princep, [e] no poden esser impedits per Officials Reyals, ni altres que no vsen del offici, y poder tenen. [f]

Poden ordenar, y estatuyr en les coses tocants al gouern de la Vniuersitat, com llargament proua *Boadilla*, [g] prouant tambe quel Cócell General pot ordenar, y estatuyr, y posar penes corporals. [h]

Segons constitucions de Cathalunya tambe poden ordenar, y estatuhir en molts casos, so es sobre los salaris dels Escriuans de les corts dels Veguers, y Balles, [i] elegir, y deputar los llochs abont se tenen de Vendres les mercaderies Capons, Gallines, fruytes, y demes coses, [k] lo mateix es de drer comu com apor za *Auendanyo*, [l] sobre lo obrar, y aparellar los draps, y demes coses del excercici, y art de draperia, [m] sobre lo fer Pastells. [n]

Poden ordenar, y estatuyr sobre prouisions de Blats, Carn, Pesca, Vi, Oli, y demes vitualles, y manteniments que son les principals causes, son formades les cases de les Vniuersitats, y comuns per benefici, y conseruacio del poble, en les quals prouisions deuhen cuydar mes que en lo demes, com aquest sia lo principal offici de ells ab poder llarguissim. [o]

Poques Vniuersitats hi a en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya que no tingã poder de fer ordinacions, y estatuts, è imposar pœnes ciuils, y corporals fins amutilacio de mébres, y altres, [p] com de la Ciutat de Barcelona es lo priuilegi del Rey Don Iaume II. *dat a Tarragona a deu de les Kalendes de Febrer mil tres cents desanou.* [q]

§. 4. *En quins casos tenen llarga jurisdiccio los Consuls, y Iurats, y poden procehir com ha Iutges, y Superiors sens subordinacio ha Officials Reyals.*

EN molts casos la jurisdiccio dels Consuls, y Iurats en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya es molt extesa ab poder com ha Iutges, de proceyr, y judicar en Ciuil, y Criminal, [r] sens presencia, ni assistencia de Oficial Reyal, com experimenta quiscuna ab sos priuilegis, en particular los Paers de Leyda, Concellers de Barcelona quant hi a Viceregia, y Consuls de Perpinya, en molts casos com se prouara baix, De constitucions generals de Cathalunya tots son Iutges, y tenen llarga jurisdiccio priuatiuament per los Officials Reyals, en tots los casos tocants ha administracions, y cises, é imposicions, y altres drets. [s]

En los quals no poden esser impedits per los Officials Reyals, ni per euocacio de causa, [t] poden procehir, y executar les sentencies fetes en dites causes no obstant lletres citatories, è inhibitories de la Reyal Audiencia, en les causes fins a summa de 200. lliures Barceloneses prestada caucio. [u]

Son Superiors, y Iutges en los casos de processos, y execucions dites de Bandera en les Ciutats de Leyda, y Barcelona, de la ma armada en Perpinya, y altres com dalt esta prouat lib 4. capit. 5. §.

En fets, y excercici de draperia, y bondat de draps son Iutges los Pares de Republicha de Cathalunya, Rossello,

a *N. 34.*

b *Boua. n. 23.*

c *Francis. Marco decis. 782. tom 1. n. 12.*

d *Boua. n. 27.*

e *Boua. n. 26.*

f *§. interim. in auct. def fens. Ciuit.*

g *Boua. lib. 3. c. 8 nu. 152. fins 167.*

h *N. 157.*

i *Const. 2. 3. tit. de offi. de cõcellers.*

k *Const. 4. Cancer tom. 3. c. 3. n. 156.*

l *Auend. de exeq. mà. prin. c. 19. nu. 31.*

m *Const. 5. 7.*

n *Const. 6.*

o *Boua. lib. 3. c. 13 n. 26. C. c. 10. n 3 Francis. a Ponte de potestat. pro Reg. tit. 2.*

p *Iacob. Cast. prerog. mil. n. 20. Cãcer var. p. 3. ca. 1. nu. 211. Celsus vgo cõsil 106. nu. 13.*

q *In vol. prag. lib. 1. tit. 12. fol. 29.*

r *L. 1. C. de defens. Ciuit le. magistr. y aqui tots los dd. ff. de jurisdic. om. jud.*

s *Cõst. 11 tit. de vectigals prag. 4 5 tit. de vectigals.*

t *Prag 4. tit. de vectigals.*

u *Const. 22. de lañ. 1599.*

a *Conſt. 5. 7. tit. de offic. de Concell.*

Roſſello, y Cerdanya. a

En molts caſos que ſon lutges los Concellers de Barcelona, com de impoſicions, extraccions, enfeculacions de officis nos poden appellar *Rey Don Ferrando ab priuilegi dat en Santa Maria del Camp a 4. de Setembre 1506.* quant per recurs eſtes cauſes ſe tractan al Reyal Concell es *per cõpareant partes*, y aixi be ſi ſe euocan, y ſe dupta de la euocacio. b

b *Oliba de accio. p 1. lib. 3. c. 4. n. 40*

Si poden eſſer recuſats per ſuſpectes tots los Conſuls, y Concell, y quant lo cap es ſuſpecte cõ ſe te de procehir, en cauſes de appellacions quina juriſdiccio tenen de dret comu proua l'argament *Bouadilla.* c

c *Boua. lib. 3. c. 8 nu. 121. 124. del nu. 183. fins 300.*

Poden dits Pares de Republica, remunerar los ſeruey s fets a les Republiques encaraque ſia del temps dels Predeceſſors, d poden capturar en crim fragant, y lleuar les armes, y preſentarles ala juſticia no auent hi Miniſtre de juſticia, e toca a ells la reparacio de totes les obres publiques com ſon ponts, fonts, places, carrers, obligant als vehins a contribuhir ab materials, jornals, diners, y altres coſes, f poden introduhir coſtuma en molts caſos, g ſi poden moderat, remetre, ni fer compoſicions de les pœnes aplicades ala Vniuerſitat per les ques incorren, ſi contrafan a priuilegis, ſi poden dar franqueſes, y aguardar deutors, jau prouan llargament los Eſcriptors, h han de poſar los Cõſuls, y los demes Officials de les Vniuerſitats, lo cuydado, y diligencia en tot lo tocant dels officis tenen de la manera que lo curador ab lo menor. i

d *Boua. c. 8. n. 70 71. fins 79.*
e *Boua. c. 8. n. 130 Bar. in l. Magiſtratus* d *juriſdic. om. jud. n. 3. §. & judi. de deffen. ciuit.*
f *Bouad. lib. 3. c. 5. per tot.*
g *Bouad. lib. 3. c. 8. n. 18.*
h *Boua. lib. 3. c. 8. n. 81.*
i *Bouad. n. 91.*

Poden aſiſtir a les viſites dels Preſos, * quãt al poder tenen los Concellers de Barcelona en eſt fet es ja la *pragmatica del Rey Don Pere dat a Monſo a 11. de Mars 1368.* k

* *Boua. n. 115.*
K *Prag. 2. tit. de offici de Concell.*

Deuen cuydar, y procurar los embellimẽts dels edificis publichs, y fer prouiſions de poluora, armes, y demes municions los demes caſos tocants al poder, y juriſdiccio dels dits Pares de la Republica ſe poden veurer los Eſcriptors dalt cotats, y altres que de nou han eſcrit. l

l *Berart in ſpecul viſit c. 22. 23.*

§. 5. *Del poder, offici, juriſdiccio prerrogatiues, y priuilegis particulars dels Conſuls, Paers, y Iurats.*

AMes dels caſos que de dret comu, y conſtitucions tocan, y eſpectan al offici, poder juriſdiccio y preheminencia generalment de tots los Conſuls, Iurats, o Concellers de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya referits als capitols precedẽts pertanyen molts altres ſegons los priuilegis particulars de quiſcuna Vniuerſitat, y Republica com apar en la de la Vila de Perpinya la qual per particulars gracies Reyals poden los Conſuls de ella, lo ſeguent declarat per caſos ſegons los priuilegis lo Rey Don Pere ab priuilegi *dat a Perpinya a 7. de les Kalendes de Febrer 1196.* dona poder de guardar, deffenſar, mantenir, y regir tot lo poble de Perpinya, y totes les coſes de aquell, tant mobles, quant immobles, y tots los drets del Rey, y la fidelitat, y vtilitat de tot lo poble.

Rey Don Iaume dat a Perpinya a 18. de les Kalendes de Febrer 1276. que tingan cura de tots los negocis comuns de la Vila, y faſſen, y tracten les coſes de aq̃lla cõ apareixera faedor, Aduertint primer q̃ lo poder fels ha donat, no es a quiſcu en particular q̃ vn Cõſul ſol no pot fer res, m ſino ab major part, demanera que en la reſolucio ſe ha de fer no es neceſſari entreuingan tots ſinch, baſta tres qui fan Conſulat *Rey Don Ferrando ab priuilegi dat any 1499. c. 10.* exceptat eſcriurer cartes en nom dels Conſuls que han de conſentir

m *Boua. lib. 3. c. 8. n. 85.*

tots sinch, y quant los tres voldran escriure se han de firmar en les cartes, y com llargament apar en dit priuilegi. *Lo Rey Don Felip ab priuilegi del any 1573. capit. 55.* Posà obligacio als Consuls de conuocar 3. Concells Generals quiscun any, de quatre en quatre mesos, en los quals deuhen notificar los debitors de la Vniuersitat, y lo modo de executar aquells, juntament los altres negocis concernèts ala cosa publica y lo que sera deliberat en lo primer Concell se dega llegir als altres, affi se veja si sera excecutat, o no apœna de 50. ducats.

Toca ames al offici de ells conuocar los altres Concells ordinaris, ja senyalats ab priuilegis, com de extraccions de officis, y altres fets, y aixibe per los negocis extraordinaris succehiran entre any, y executar y cumplir tot lo que per dits Concells Generals, y especials sera resolt com apar en dits priuilegis.

Deuhen per raho del offici comunicar, y tractar les coses se occorren a les persones de Concell, que per so tenen senyalades com al Assessor, y als altres Doctors, y Aduocats, quant no si erran nos escusan de visita.

Han de assistir al juramènt del Gouernador, y son Loctinent, los quals estan obligats a prestar lo solit juramènt en Presencia de ells, com dalt esta prouat, y apar en lo priuilegi del Rey Don Pere *dal a Valencia a 10. de Iuny* 1382. Son Patrons del Hospital Gener. *Rey Dõ Iaume vẽda feta eu Perp. a 4. Idus Mars 1466.* †

† *Libre ma. 52. me. 32.*

Poden compellir als pecuniosos de prestar a la Vila *Rey Don Pere ab prouisio dada a Barcelona, a 4 Nouẽbre* 1375. y de comprar censals *Rey Don Pere dat a Ceruer a 13. de Dezẽbre 1374.* es tambe de dret comu. a

a *Bouad. lib. 3. c. 8. num. 19.*

Poden mudar, y de nou fer lo Segell del Consulat sempre voldran *Rey Don Marti ab prouisio dada a Barcelona a vuyt de Iuliol* 1400.

Lo Puntor de ferro per senyalar lo Argent fi, se acomana per los Consuls com apar en les ordinaciõs *del any 1354. folio 33. 113.* Lo te avuy lo official del Contrast.

Poden quiscun dia la semmana los Consuls visitar los Carcers Reyals, com sera vist faedor, y si sera necessari suplicar, y instar quels presos sian absolts, o comdemnats *Rey Don Marti ab priuilegi dad a Barcelona a 19. de Mars 1405. Altra dat a Barcelona a 4. de Abril 1405.* Quãt als Concellers de Barcelona, *es la prag. del Rey Don Pere III. dada a Monsso a 11. de Mars 1368.* b

b *titol de offici de Concell. vol. 2.*

Los Consuls asoles sens deliberacio de concell poden gastar dels bẽs de la Vniuersitat fins en 600. lliures per gastos de les coses menudes com paper, carbo, llum, Correus, antorches dos per cada Consul ab la forma, y com llargament apar en los priuilegis *del Rey Don Ferrando añ. 1468. capit. 5. 8. Altra 1510. a 16. de Iuliol, altra dit del regiment de la Taula del any capit. 16. 32.*

Tenen poder los Consuls a mes dels officials ordinaris de la casa, crear molts altres seruets, o officials so es Corredors tant com voldrã per les crides, arrendaments, y altres affers de la Vila, è mes Correters *Rey Don Alphonso ab priuilegi dat en los felices &c. a 7. de Maig 1448. capitol vuyt.*

Crean Pesador al Pes de la Leuda de Perpinya, per pesar mercaderies y mudar tant com voldran *Rey Don Sanxo dat a Mallorcha a 13. de les Kal. de Dezembre* 1322. Podenposar guardes als Colomers, é fer ordinaciõs per ells *Rey Don Marti dat a Ceragoça a 9. de Octubre 1399.* Posã Vehadors que tingan la coneixensa de la bondat dels Pastells. c Poden posar Guardes als Vergers, è altres possessions, Viñes, Camps. *Rey Don Marti ab prouiso dada a Barcelona a treuta del mes de Agost*, 1409.

c *Const. 6. titol de offici de Concellers.*

Son ſuperiors, y proueheixen, y manan a tots los dits officials, y tots los demes del regiment de la Vniuerſitat, en los actes de Concell, y dotzenes, ſubſtitueixen, y ſubrogan en lloch dels abſents, o impedits *Rey Don Alphonſo dat a Portvendres a 17. de Ianer 1436.*

Tenen poder ſobre lo tribunal Conſuls, y demes Officials del Conſolat de Mar en crear los Conſuls, Iutges de Apells, y Deffenedor, y Cõcellers de Pariatge cõ los demes officials ordinaris de la Vniuerſitat, los quals eſtan ſubordinats a les ordinacions de ells, y als officials de la viſita capit. 1. del priuilegi de la viſita per ſer eregit lo tribunal ha ſuplicacio, y gaſtos d' la Vniuerſitat, hi a diſpoſicio dels Conſuls della, y baix ſon domini com ſe prouara en particular dels *priuilegis del Rey Don Marti de 30. de Setembre 1397.* y altres.

Tenen poder, y juriſdiccio dits Conſuls ſobre los officials de la Taula en molts caſos com apar *del priuilegi del Rey Don Ferrando del any 1510. capit. 36.*

Sobre lo tribunal dels Sobrepoſats de la Horta, ſo es en les creacions de Sobrepoſats, Porters, Guardes de Verjers, com baix ſe prouara aſſenyaladament en fer ordinacions eſtatuts, mudar, alterar ſuſpendre, y cõ apar en lo *priuilegi del del Rey Don Marti del any 1397. capitol 9.*

Poden remoure lo Moſtaſaph, y poſarni altre *Rey Don Pere ab priuilegi dat a Barcelona a 8. Idus de Setembre 1347* los Conſuls ab los Moſtaſaphs tenen la juriſdiccio ſobre la policia *Emperador Don Carles dat al Mati de Reig a 10. de Dezembre 1519.* Poden inhibir Carnicers, Peixoners, Flaquers, è poſar de nouells, y com apar en lo *priuilegi del Rey Don Alphons dat a Barcelona a 10. de Iuliol 1427.* Sobre Fornsfarines *Rey Don Pere dat a Valencia a 15. de Mars 1362.*

Poden ordenar, y decretar les ordinacions fetes per los Obrers, Baciners, Panſanyaders de les Parroquies, y Eſgleſies de Perpinya. Y aixibe determinar, y judicar differencies, precedencies, y aſsiẽtos dels Banchs com apar en les prouiſions *dels Reys Don Marti dat a Barcelona a 26. de Maig 1410. Rey Don Alphons dat a Tortoſa a 16. de Nouembre 1425.* Com apar tambe en la *ſentencia Reyal de 22. de Dezẽbre 1492.*[a] de vna cauſa fonch reſtituyda d'l Reyal Concell a dits Conſulls ſobre la eleccio feta de Obrers de Sant Mateu demanera que tot lo gouern de les Eſgleſies quant a les obres, y gouern de elles toca a ells mudar, augmentar com apar ab los exẽplars de les Parroquies de Sant Iuan los anys 1519. y altres.[b]

Sant Mateu, anys 1432. 1488. 1524. y les vltimes añ. 1619. y altres.[c]

La Reyal anys 1416. *

Sant Iaume anys 1447.[d] y altres folio 308.

Toca al offici dels Conſuls la cuſtodia dels Frares menors de S. Franceſch *Reyna Dona Maria ab prouiſions dades a Vilafrancha de Panades a 5. de Dezembre 1452.*

Toca al offici de ells fer preſtar a quiſcun habitant de Perpinya, jurament de deffendre la coſa publica *Rey Don Iuan ab prouiſio dada a Perpinya a 6. de Mars mil tres cents noranta y dos*, forſar aquells qui no voldran firmar als Sindicats, y obligacions ques faran en Concell General *Rey Don Pere dat a Barcelona a 20. de Abril mil tres cents ſinquanta y vuyt Rey Don Marti dat a Barcelona a 24. de Octubre 1405.*

Tot lo gouern politich toca a ells en la juriſdiccio, y exercici en lo qual no poden eſſer impedits per ningun Official Reyal, ni per lo Procurador Reyal, Emperador Don Carles ab priuilegi dat al

a *Libre me. folio 518.*

b *Libre de ordi. fol. 421.*

c *Libre de ordi. fol. 259. 299. 386 400. lib 2. fol. 31.*

* *Libre de ordi fol. 253.*

d *Libre de ordi. fol. 253. 331.*

dat al Moli de Reig a 10. de Dezembre 1519. poden fer obres *cap. vint y hu de la ſentencia de la Reyna Dona Maria*, y forſar ha quiſcu vendre les caſes per fer carrers, y lo que reſtara, o poden vendre, y dar a accapte *Rey Don Iaume dat a Mallorcha a quatre nones de Mars 1299.* Logar les Torres dels murs è los lloguers tornar en reparacio *a Rey Don Sancho dat a Puigcerda ſerze de Iuny mil tres cents vint y quatre ſer Molins de vōt com apar en la prouiſio del Rey Don Pere dada a Barcelona a 10. de Setembre 1374.* lleuar Taules de Carnicers, ſi algu ni poſaua mes de les quey ſon. Toca a ells donar los apoſentaments, y poſades, y no a Porters, ni apoſentadors *Rey Don Pere ab Priuilegi dat a Monſo a deſauuyt de Mars mil tres cents ſeixanta y tres* he ſino baſtan Oſtals poden elegir les caſes *Rey Don Pere dat a Barcelona a tres de Setembre 1377.*

Toca alo offici de ells gouernar, y adminiſtrar les ciſes impoſicions, y altres drets, y rendes de la Vniuerſitat, y rebre bones é idoneas fermāſes dels Arendadors altrament eſtan obligats en bens propris *Rey Ferrando priuilegi del regimēt de la Taula cap. 30.*

Fer rebrer informacions *ad futuram rei memoriam*, o per imformar lo animo del ſuperior contra quiſvulla fadigats primer los Officials Reyals, y no altrament com apar en lo *priuilegi del* Rey Don *Felip dat a Barcelona a 13. de Iuliol 1599.*

Poden prohibir la entrada als forans lib. 2. ord. fol. 269. fer venir la aygua del Portal de Elo a la Font noua, *Rey Don Marti dat a Valencia a 6. de Octubre mil quatre cents y ſis*

Poden fer ordinacions, y eſtatuts tant en Ciuil com Criminal, fer crides, y prohibir, y manar ab multes, y altres impoſicions de pœnes, a llur arbitre tant en caſos eſpecials com generals. Los eſpecials vns ſon de conſtitucions de generals ja dalt referits §. quatre, altres de priuilegis eſpecials de la Vniuerſitat en molts caſos com ſobre lo Pes, y dret de la farina *Rey Don Iaume dat a Murcia a 4. de Febrer 1265.* Sobre les compres dels grans per la neceſſitat de la terra, com diposa lo *Rey Don Iaume ab Pragmatica dada a Perpinya a 22. de Agoſt 1342.* Sobre la prohibicio de dits grās de no traurer de la Vila *Rey Don Pere ab priuilegi dat a Barcelona a 4. de Nouembre 1375.* ni de Roſſello *Rey Don Felip ab priuilegi data Monſo a 26. de Nouembre 1585.* Sobre los talls ſe faran *Rey Don Pere dat a Zaragoça a 12. de Dezembre 1380.* Sobre coſes tocants al Conſulat de Mar, ſo es ſobre los ſalaris han de rebre los Cōſuls d Mar en judicis, y altres fets, è les ordinaciōs mudar, corregir cō apar en lo mateix priuilegi d la ereccio de dit tribunal *del Rey Don Iuā del any 1388.* y conſta ab exemplars del any 1535. lib. 2. ord. fol. 54. 1551 fol. 126. lib. del Conſulat de Mar fol. 93. 95.

Poden ordenar en fets de fer ordinacions ſobre les prouiſions dels formēts, y poſar en les caſes, del any 1426. libre prouiſions dos cents noranta y ſinch.

Poden ordenar ſobre lo regiment, y augment de la Taula comuna *prouiſio de la Reyna Dona Maria dat a Valencia a vint y dos de Octubre mil quatre cents quaranta y quatre ab priuilegi de Ferrando del regiment de la Taula cap. 68.* Sobre lo redres, y art de draperia, y llana *Rey Don Pere dat a Honda a 3. de Mars 1365. altra dat a Barcelona a 10. de Abril 1387.* cap. 52. del priuilegi del nou redres *conſt. 5. 7. tit. de Concellers*; ſobre eſclaus *Rey Don Pere dat a Mōtſo a 10. de Febrer 1384. lib. prouiſ. 37.* ſobre Cābiadors *Reyna Dona Maria ab prouiſio dat a Valēcia*

a 12. de Octubre 1444. ſobre tot lo tocant a la juriſdiccio dels Clauaris, y Moſtaſaphs, y los Clauaris ſeruarles *Rey Don Iuan dat a Çeragoça a 19. de Setembre 1388. Altra data a Barcelona a 6. de Mars 1392.* Sobre lo regiment, y gouern dels Obrers, Baciners, y altres officis en les Eſgleſies com dalt eſta prouat, ſobre lo regiment, y adminiſtracio de totes les Confraries, com ſe dira; ſobre lo cõcernẽt al art de Notaria, y examẽ, y admiſsio de Notaris com ſe ha dit.

Generalment poden eſtatuyr, y ordenar tant en Ciuil, com Criminal en tot cas tocant à llur gouern com a ells los apareixera ab pœnes corporals, y pecuniaries, les quals los Officials Reyals, deuhen obſeruar, y requeſts fer publicar, y nols poden impedir, ni Gouernador, ni altre ab tal que ſian a vtilitat de la Republica ſens prejudici dels drets, y Regalies Reyals com apar en los priuilegis del Rey Don Alphonſo *dat a Portuendres a 17. de Ianer 1436. Altra dat a Napols a 16. de Mars 1454.*

La forma de fer, o mudar, y reuocar dites ordinacions, per los Conſuls antigament era ab conſentimẽt y voluntat del Balle de Perpinya com apar en totes les antigues fins quel Rey Don Iuan *ab priuilegi dat al Moneſtir de Sant Culgat del Velles a 2. de Octubre 1392.* los concedi les puguesſen fer, ſens lo Balle, ni altre official en qualſeuol cas, o negoci comu, o particular ab tal que no impedeſcan, ni lleuen la juriſdicèio Reyal, ſegons aqueſt priuilegi podian ſols ab pœnes pecuniaries moderades a llur arbitre que quant ſe poſaſſen Corporals auian de ſer ab conſentiment del Balle fins quel Rey *Don Alphonſo ab dit priuilegi del any 1436.* donà poder de impoſar tambe ells penes corporals.

Dites ordinacions qualſeuols ſian ſe ha de aduertir peraque lliguen han de ſer publicades, o notificades per los llochs acoſtumats emanades obſeruar, com apar en dits priuilegis dels anys 1392. 1436. y en lo priuilegi de ordenar dels Concellers de Barcelona del any mil tres cents dezanou pragma. 1. tit. de eſtatuts.

Les dites ordinacions comprenẽ, y lligan tots los habitans de Perpinya encaraque ſian Familiars del Sãt offici com fonch declarat ab ſentencia Reyal en lo ſupremo de Arago *dada en Valladolid a 4. de Mars 1559. lib. preuiſ. fol. 367.*

Antigament baix les ordinacions de ells no ſi comprenià los Eccleſiaſtichs, ni Militars, ni familia, ni vaſſalls ſi ja los vaſſalls no eren de la juriſdiccio del Balle de Perpinya, y ells del cos de la Vniuerſitat tant de dret comu,[a] com fonch cõcordat lo any 1438.[b] avuy ſi comprenen tots los Militars en virtut del nou priuilegi del any 1601. que foren admeſsos al regiment ſubiectantſe a les ordinacions, y poder de dits Conſuls.

Los Conſuls de Perpinya ſon Iutges, y poden fer ſentencies en molts caſos ames dels de dret comu, y municipal dalt referits, ſegons ſos particulars priuilegis, ſo es ſon Iutges de extraccions de officis, com apar en lo priuilegi de Ferrando dit de la enſeculacio, ſon Iutges de les cauſes juſtes de pode anar a Concell, y ſeruir los demes affers de la Vniuerſitat, ſon Iutges de la ma armada com dalt eſta prouat, de impoſicions, y ciſes, ames del poder tenen de conſtitucio dalt referit tenẽ particulars priuilegis *del Rey Don Pere dat a Çeragoga a quatre de Mars mil tres cents ſinquanta y ſet altra dat a Monſo a dezauuyt de Ianer mil tres cents ſeixanta y tres* ſon Iutges en temps de guerra, com dalt eſta prouat, en cauſes, y queſtions dels Obrers, y Baciners de les Eſgleſies com eſta prouat, podian anomenar, elegir, y poſar Capitans en les Gale-

ras

a *Calicio prerrog. mil. n. 25*

b *Lib. de ord. fol. 276. 310*

ras armauan contra Genoueſos *Rey Don Iaume dat a Mallorcha a 7. de les Kalendes de Nouembre 1332.* ſon Iurges de appellacions interpoſades de les ſentencies dels Clauaris, y Moſtaſaphs Rey Don Iuan ab priuilegi *dat a Barcelona a 6. de Mars 1392.* y de la ſentencia ells faran no ſen pot appellar, com apar en dit priuilegi. Son Iurges priuatiuamēt per los Ordinaris de les cauſes de la adminiſtracio del Hoſpital com fonch declarat *ſentēcia a 22. de Mars 1555.*

Tenen juriſdiccio ſobre Alcabots *Rey Don Alphonſo dat a Barcelona a 10. de Iuliol 1427.* tenen juriſdiccio contra de aquells quels perdran lo reſpecte, y diran paraules iniurioſes quels poden capturar, y com apar en lo priuilegi de Alphons *dat a Gaycta a 27. de Mars 1437.*

Poden los Conſuls de Perpinya fer preſentar eſcriptures a tots los Officials Reyals dels Cōtats Gouernador, Procurador Reyal, y als demes ab proteſts, y requeriments voldran, y tambe los Notaris que elegiran podran tambe ab los Notaris, y Secretaris dels dits Officials Reyals retenir actes, y de ells donarne copies authentiques, com apar llargament ab tantes prouiſions Reyals que baix ſe referiran.

Poden dits Conſuls trencar armes, y deſarmar los qui paſſan en Lotje ab armes, y los reſiſtens capturar, o requerir als Officials Reyals ſi ſon preſents les lleuen com apar en la prouiſio del Rey Don Iuan *dat a Barcelona a 22. d'Octubre 1456*

Poden fer gitar de la Vila, o fer poſar, o eſtar en preſo aquells que no voldran fer Pau, y tregua ab los qui auran aguda brega, ramor, o diſcencio requerint ne lo Balle, o lo Gouernadador, o altres Officials *Rey Don Marti ab priuilegi dat a 19. de Mars mil quatre cents y ſinch* quant ſon allegats los Conſuls ſuſpectes fonch ordenat lo *any mil quatre cents ſet anta y nou a vint y ſinch de Mars libre de ordinacions folio tres cents ſeixanta y ſis.*

De les demes ſentencies donades per los Conſuls no ſen pot auer recurs, ni euocacio, ni appellacio com apar en la *ſentencia de la Reyna Dona Maria dada a Barcelona a ſetze de Iuny mil quatre cents y deſaſet y de la prouiſio del any mil quatre cents vint y ſis.*

Lo poder de dits Conſuls no te de ſer ab conſentiment de tots los Concellers, baſta de la major part ſi be es veritat que quant lo parer de la menor part te mes juſticia, ja dona forma lo dret com ſe ha de procehir. * Lo orde Iuriſdiciari han de ſeguir es ja ſenyalat, y format ab les mateixes Leys generals, y particulars los donan poder. a *Bouad. lib. 3. c. 8 nu. 168. 175.*

§. 6. *Dels caſos en los quals los Conſuls, Iurats, y Paers no poden procehir ſino es ab vn, o altre Official Reyal, ni los Officials Reyals procehir ſens conſentiment dels Conſuls.*

LA Iuriſdiccio, offici, y poder dels Conſuls, Iurats, Paers de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya en molts caſos es limitada poderſe exercir ſino es ab vn, o altre dels Officials Reyals, y aixibe, ni los Officials Reyals procehir ſens conſentiment dels dits Conſuls, y Iurats com apar en molts caſos eſpecials de conſtitucio dalt referits.

Les ſeguretats, y fermanſes de tenir Taula, han de donar los Veguers, Balles, y altres Officials han de ſer ab approbacios dels Conſuls, y Iurats.

Los Conſuls ab conſentiment, y voluntat dels Veguers, y Balles poden retenir los ſalaris dels Notaris, y Eſcriuans. b *Conſt. 2. 3. tit. de off. de Concell.*

Ames conſta de molts altres caſos ſegons los priuilegis eſpecials de les Vniuerſitats, com per exemple dels de la Vila de Perpinya lo Rey Don Pere ab priuilegi *dat a Gerona a 20. de Abril mil tres cents ſinquanta y vuyt*, que lo Gouernador no puga donar licencies de traurer Peix, ni altres coſes fora los Comtats ſens conſentiment dels Conſuls.

Rey Dõ Pere ab priuilegi *dat a Onda a 3. d Mars 1365. Altra dat a Barcelona a 10. de Abril* 1387. lo Gouernador, y los Conſuls, poden fer ordinacions ſobre los draps de llana.

Rey Don Marti ab priuilegi *dat a Barcelona a 19. de Mars 1405.* dona poder al Gouernador, Conſuls, y demes Officials que ſempre, y aura bandoſitats, rinyas, y diſcencions dins Perpinya, y no voldrã fermar pau, y treua los pugan capturar, o traurer de Perpinya fins ajan fermat Rey Don Iuan *dat a Valencia al primer de Mars mil tres cents noranta quatre* Gouernador, Conſuls poden fer romandre dins la vila de Perpinya, la gent los apareixera quant lo hoſt aixira fora.

Los Conſuls ab lo Procurador Reyal poden tatxar los ſalaris dels Eſcriuans, y Notaris de les Corts, y altres, y ſino ſon de acort poden conuocar lo Balle Rey Don Pere ab priuilegi *dat a Ceruera a 21. de Dezembre 1359.* es ja de conſtitucio com eſta dit.

Lo Vueguer, y Balle de Perpinya antigamẽt tenian de jurar que eſtarian ha concell dels Conſuls per los priuilegis dalt referits fol. 395.

Los Conſuls ab lo Balle poden fer aprehenſio, è poſar en lloch ſegur les notes dels Notaris morts qui no auran ordenat de elles com apar en lo priuilegi del Rey Don Iuan *dat a Valencia a 16. de Abril 1393.*

Lo Balle de Perpinya no deu pendreningu per habitant de Perpinya ſens conſentiment dels Conſuls Rey. Don Pere ab priuilegi *dat a Perpinya a 12. kalendes de Agoſt 1344.*

Los Conſuls de Perpiña ab lo Balle tenẽ coneixenſa ſobre matrimonis clan deſtins com apar en los priuilegis dalt referits. cap. 5. §. 8.

Los Conſuls de Perpiña Veguers Balle ſon Iutges, y excecutors de la ma armada com apar en los priuilegis dalt referits cap. 5. §. 4.

Lo crear guardes de la treta del Peix toca als Conſuls, y al Balle Rey Dõ Pere *dat a Gerona a 20. de Abril 1358.*

Lo poder tenen los Conſuls de vnir, deſunir, augmẽtar, y ajuſtar los Officis dels Meneſterals de Perpinya ha de ſer ab lo Balle de Perpinya com apar en lo priuilegi del Rey Dõ Pere *dat a Bugia a 25. de Mars 1360 cõ fonch declarat a 20. de Mars 1609.* per lo Iurge de primeres appellaciõs reuocant vna ſentencia dels Conſuls que auian vnit lo offici de Ciſtellers ab altres ſens aſsiſtencia, ni Concell del Balle.

Poſar la vigilancia, guarda, y cuſtodia de les caſes publiques ahont ſe deuhen retirar les rameres per benefici publich, toca als Conſuls, y Balle com apar llargament en lo priuilegi del Rey Don Pere *dat a Vilafranca de Panades a 10. de Agoſt. 1384.*

§. 7. *De les coſes prohibides als Conſuls Iurats, Concellers.*

LO offici, juriſdiccio, prerrogatiues, y poder dels Conſuls, y Iurats de Cathalunya, Roſſello, Cerdanya encaraque ſia poſat tant extes als capitols precedents, ſe ha de aduertir que es ſols en los caſos tocants als gouerns de les Republiques, y Vniuerſitats, y ſegons los priuilegis dels Reys, y Senyors altrament no tenen ninguna juriſdiccio de dret comu, per auerle transferida lo Senat Roma al Princep, y ſos Miniſtres ſino

es aquella que per especial gracia sels es concedida; [a] de manera que tots los demes actes de jurisdiccio deuhen excercir en nom del official Reyal, com son les crides, y demes actes.

a *Bouad. lib. 3. c. 8. nu. 103.*

Los casos que de dret comu tenen prohibits, se podē veurer als Escriptors, [b] com no conuertirse les pecunies comunes en vsos propris, ni la que està destinada per comprar formens en altres vsos. Sils blats se corrompan, com los han de diuidir, no fer gracies, ni aguardar ningun debitor, ni vendrer, ni allenar cosa sens les solemnitats degudes. No poden comprar, ni arrendar rendes de les Vniuersitats ahont son Concellers, no fer absencies, sino residir cōtinuament, y les hores ordinaries. No poden reuelar ninguna cosa, hās en tot tenir secret, y altres molts.

b *Boua. en dit lloch Berart in spec. visita. c. 22. del num. 26.*

Lo poder sels ha attribuyt tant de dret comu, com priuilegis referits als capitols precedents, es segons los casos, vns als Consuls a soles, altres ab lo Concell; de manera que los casos que requereixen Concell, no poden los Consuls a soles resoldre, com apar en lo priuilegi del Rey Dō Alphonso *dat a Barcelona a 12. de Iuny 1431.* tenen abdicat lo poder de admetre en officis, y carrechs dela Vila los inhabils, per raho de priuilegis, y ordinacions ab decret de nullitat; *priuilegi del Rey Don Ferrando, dit de la euseculacio del any 1499. en lo mitg.*

No poden donar collectes de les rēdes, ni retenirse deues si, sino troban arrendadors, sino quel Concell General a de resoldre lo ques te de fer. *Rey Don Marti dat a Çaragoça a 15. de Ianer 1399. Rey Don Felip del any 1573. cap. 56.*

No poden arrendar imposicions a deutor de la Vniuersitat capit. 46. del nou redres.

No poden fer remuneracions a ningu, sino es de les sis centes lliures sels dona encara que sien per vrgent necessitat cap. 3. del priuilegi del quitament.

No poden fer obres sumptuoses, ni constituyr salaris que no sia primer deliberat per Concell General cap. 21. de la sentencia de la Reyna Dona Maria cap. 20. 21.

No poden escriure al Rey cosa sia contra constitucio, ordenat lo any 1391. *al lib. de ordinacions 162.* Ni donar armes de la Vila sens llicencia expressa del Rey. Don Iaume *dat a Perpinya a 6. de Iuliol 1341.*

Los Consuls no poden remetre la injuria feta a la Vila. [c] No poden arrendar, ni contractar a la Vila. * Generalment los es prohibit tot allo que per gracia no tenen concedit, si be es veritat que en materia de gouern de les Vniuersitats, Concells, Consuls, y demes officis se observa tot lo que de antiga costuma estan en possessio de fero, poden cōtinuaro, [d] per lo que de dret segons costuma se pot introduyr nou gouern, [e] y la mateixa costuma te forsa de lley, y priuilegi, com llargament baix se prouarà lib. 3. c. 10. §. 1.

c *Bouad. lib. 3. c. 8. nu. 86.*

* *nu. 89.*

d *Boua. lib. 3. c. 8. n. 81. 84. 57. 194. 102.*

e *Boua. nu. 166.*

§. 8. *Dels salaris, y remuneracions dels Consuls, y Iurats.*

PEr gastos, y seruceys dels Consuls, Iurats, y Cōcellers hā acostumat totes les Vniuersitats senyarlarlos salaris certs, dels quals pagan las gramalles, è insignies. Estos salaris han tingut augment segons los temps, com apar en la Vila de perpinya dels salaris han tingut los Consuls fins la present era, del antich consta en les ordinacions dels anys 1329. y ab lo priuilegi del Rey Don Sancho *dat a Sant Feliu de Guixols a 10. de les Kalendes de Mars 1313.* y ab les demes dalt referides, y apres ab lo priuilegi de Misser May del any 153. cap. 12. y ab lo del Emperador

dit del regiment c.4. vltimament ab lo del Duch de Maqueda Lloctinẽt, y Capita General, *dat a Barcelona a 26. de Agost 1593.*

§. 9. *Dels Tribunals, y cases de les Vniuersitats.*

LOs titols, prerogatiues, y priuilegis de les cases de les Vniuersitats estan referits dalt; totes elles son de obres magnifiques, y magestoses, ahont tenen los Tribunals, ajustan los Concells, y determinan tot lo faedor per lo gouern republich, y politich, en elles tenen los archius, ahont estan recondides totes les lletres, escriptures, actes, y priuilegis ab sos regiſtres, [a] dels quals trauhen los Escriuans, Notaris, y Secretaris los actes conuenen.

[a] *Bouad. lib. 3. c. 7. nu. 71.*

Lo poder de fer, y obrar dites cases es ja de la llicencia Reyal de tenir Vniuersitat; lo material està obrat a gastos de les mateixes Vniuersitats, ab enfranquiment dels drets Reyals en moltes Vniuersitats, y cõ apar en la de la Vila de Perpinya, en los priuilegis dels Reys Don Sancho *dat a Mallorca a 3. de les Nones de Maig 1314. Don Marti dat a Valencia a 10. de Desembre 1402. Lo Rey Don Pere dat a Barcelona a 16. de Nouembre 1379.* En elles tenen Esglesies, y Capelles de Oracio, ahont se celebran Misses, ab la inuocacio del Sant, o Sancta que es Patrò de la Vniuersitat, com de la Vila de Perpinya apar en lo llibre de les prouisions fol. 504. en lo llibre de les ceremonies fol 52. col. 2.

La prohibicio ques feu per lo Sanctissim Papa Paulo Quint lo any 1615. de totes les Capelles, y Oratoris priuats de Espanya no si pogues celebrar, no comprengue les Capelles de dites Vniuersitats, com fonch declarat per la de la Vila de Perpiña *en Madrit a 3. Agost 1616.*

[b] *Llibre ma. fol. 351.*

Capitol XXIII. Dels officis de Assessors, Aduocats, Syndichs, Secretaris, Notaris, Escriuans, y Verguers, y Missatges, y altres Officials de les Vniuersitats.

EN totes les Vniuersitats de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, hi ha senyalats certs officials, y ministres sols per concell, ajuda, y seruey dels Concellers, y Iurats, estos son los Assessors, Aduocats, Syndichs, Secretaris, Notaris, Escriuans, Verguers, Missatges, y altres. La creacio, offici, salari, y obligacio de tots es segons los priuilegis de quiscuna Vniuersitat.

Los de la Vila de Perpinya son quant als officis de Assessors, y Aduocats, los dels Reys Don Marti *dat a Valencia a 23. de Agost 1402. Don Alphonso dat a Barcelona a 12. de Iuny 1431. cap. 6. del priuilegi vulgarment dit de Misser May del any 1538. cap. 2. del priuilegi del Emperador Don Carles dat a Barcelona a 10. de Desembre 1519. del Rey Dõ Ferrãdo dit de la enseculacio del Rey Don Felip dat a Madrit a 18. de Octubre 1573. capit. 44. y com fonch ordenat los anys 1474. al llibre de les ordinacions 364. 1551. 127. llibre 2.*

Los dels Secretaris, Notaris, y Escriuans de la casa Consulat son quãt a la creacio, los priuilègis de la enseculacio, y del any 1585. *dat en Binesa a 4. de Desembre capit. 6. del nou redres c. 59. y del adjunt se donà al Secretari lo cap. 3. del priuilegi del Emperador dat a Barcelona a 10. de Iuny 1519.*

Les obligacions, y offici de tots son segons los casos.

Poden presentar actes de la Vniuersitat als officials Reyals ab protest,

test, encara que sien lo Gouernador, o Procurador Reyal, y retenir acte, com apar en les prouisions Reyals *de 6. de Desembre 1547. Altra dada a Madrit a 2. de Iuny 1611. Altra dada a Madrit a 16. de Mars 1616.*

Han de denunciar los deutors de la Vila sino hi donat compta,[a] si assisteixen officials Reyals en lo Concell, no han de continuar los vots de aquells, ni eferits, sots priuacio de officis. [b]

Han de fer residencia al Consulat al Estiu a set hores demati, al Iuern a les vuyt, è a la tarda a les dos, è tenir les Escriuanies vbertes, è no anarsen fins los Cõsuls sen van 1500. *llibre de ordinacions 412. 615. lib. 2. fol. 173.* Los salaris de ells son en les ordinacions dels anys 1377. *llibre de ordinacions 127.* 1374. *fol. 121.* y en los priuilegis nous dels augments dels salaris.

Los del Syndich, y Subsyndich quant a la creacio, son en los priuilegis de la ensesulacio, del nou redres cap. 59. del any 1585. cap. 5. *dat a Binesa a 4. de Desembre.*

Les obligacions son en dites ordinacions, y quant al Subsyndich les del any 1615. *lib. 2. 173. cap. 58. del priuilegi del nou redres*, ha de residir al Consulat dos hores demati, y dos de tarda.

Del poder, y offici del Syndich quant a dret comu, y del que pot fer, y contractar en prejudici del Poble, y obligarlos los bẽs de la Republica, y singulars, tracta llargamẽt *Bouadilla.* [c]

Los dels Verguers, Missatges, y Porters ja son dalt referits, sobre les vestes, y vares de Argẽt poden portar, y las obligacions tenen, y aixi es en les ordinacions del any 1394. fol. 114. Y com los Valls de la Vila tocan als Verguers. *Rey Don Ferrando ab prouisio dada a Madrit a 28. de Octubre 1578. llibre de prouisions 430.* Y en lo priuilegi del Rey Don Ferrando dit del quitament cap. 8. que vn de ells ha de tenir la bolsa de les despeses menudes, y com las ha de gastar, y en la prouisio del any 1584. fol. 50. colum. 2. de les cerimonies.

a *Lib. de ordi. fol. 294.*

b *Lib. de ordi. fol. 383.*

c *Lib. 3. cap. 8. n. 70.*

Capitol XXIIII. Del Tribunal, y officis dels Consulats de Llotja, y de Mar de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y del origen de tots ells.

EN Cathalunya, Rossello, y Cerdanya se troban eregits dos particulars Tribunals, y officis, en ells ab titols de honor de Cõsuls de Mar, o de la mercaderia; [d] estos sols son en la Ciutat de Barcelona, y Vila de Perpinya, per lo que los Mercaders de ses terres tenien gran contractacio ab la Grecia, y Romania, y ab lo Imperi de Constantinobla; [e] so es en la Ciutat de Barcelona ab titol de Consuls de Llotja; en la Vila de Perpinya ab titols de Consuls de Mar, tots per vns mateixos negocis, y fets, tractes, y contractes mercantiuols de mar, y cerra, ab jurisdiccio ordinaria desmembrada, y treta de la ordinaria Reyal, en virtut de molts priuilegis expressos tenen cõcedits, y ab ells poder de crear altres officials ab titols de Iutges de Appells, Deffenedor, Conceller, y altres.

Los priuilegis de dits dos Tribunals cati son vns mateixos, si be differenciats alguns per los Reys, y datas.

Lo origen dels dits dos Tribunals, y magistrats prouè de la primera ereccio se feu de ells en la Ciutat de Valencia, y de aqui secundats en la Ciutat de Mallorca ab priuilegi del Rey D. Pere, *dat en Mallorca a 12. de les*

d *Const. 1. de causes mercãtiuols.*

e *Çurita 2. p. lib. 9 c. 64. fol. 344.*

de les Kalendes de Iuny 1343. tercerament en la Ciutat de Barcelona per priuilegi de dit Rey, *dat a Port Vēdres a* 10. *de les Kalendes de Mars* 1347. Quartament a la Vila de Perpinya per lo Rey Don Iuan ab priuilegi, *dat a Monço a* 20. *de Desembre* 1388. y apres a la Vila de Montpeller en França, quant era possehida per los Reys de Arago, apres de Mallorca, ahont dit Tribunal encara ygualment se conserua a vuy com los nostres. Esta ereccio de dits Tribunals fonch a similitut del Collegi de Mercaders que instituyren los Romans, segōs apar de *Tito Liuio.* [a] la en la Vila de Perpinya en lo any 1180. cent anys abans que nos cregis dit Tribunal hi auia donada certa forma de procehir, y judicar en los tractes mercantiuols, fins a dites planes de Mercaders naturals, y estranys, com apar de la pragmatica del Rey Don Iaume *dada a Perpinya a* 8. *de les Kalendes de Nouembre*, empero era per los ordinaris, y officials Reyals, y en les Corts Reyals, com consta de altra pragmatica del dit Rey Don Iaume, *dada a Perpinya a* 18. *de les Kalendes de Desembre* 1276. la qual forma se continuà fins dit any 1388. quel Rey Dō Iuan ab dit priuilegi desmembrà de la jurisdiccio ordinaria la de conexer de fets, y tractes mercantiuols, y la atribuhi als dos Cōsuls de Mar, Assessor, y Iutge de Appells quels Consuls de la Vniuersitat de Perpinya elegiren, com llargament apar en dit priuilegi.

En execucio del qual priuilegi los Consuls de la Vila de Perpinya a 14. de Ianer 1389. presentaren a Arnau de Millars Donzell Balle de Perpinya lo dit priuilegi, y a 16. de Febrer elegiren, y pretentaren a dit Balle per Consuls de Mar dos Mercaders, so es los venerables Iuan Nomdedeu, y Ramon Blancha, y en Assessor lo venerable Guillem Verdera Doctor en Leys, y en Iutge de Appells lo venerable Bernat Castelló Mercader, en poder del qual jurarē, y de prouisio del dit Balle se feu fer publica crida, ab incerta dels dits actes, y priuilegi per notificar la noua ereccio del dit magistrat, y com mes llargament apar en lo Regiſtre de la cort del Balle. [b]

Esta forma de eleccio durà fins lo any 1449. q̄ la Reyna Dona Maria en la sentēcia doná noua forma cap. 8. y apres lo Rey Don Ferrando ab lo priuilegi dit de la enseculacio any 1499. en la qual se troban ja per Consuls de Mar, primer vn dels de bras Major, y aixi de Iutge de Appells per enseculacio, y extraccio de bolses, com los demes officials de la Vniuersitat, admesos venen a prestar lo solit juratment en poder del Balle, la forma del qual comprē molta cosa, com se contè en los regiſtres; [c] entre altres coses de tenir taula, y esmenar als querellāts los danys, obligantse ab fermanses.

En virtut de aquest juratment, y dela forma del excercici de jurisdiccio son tinguts per officials Reyals, y com a tals tractats, com se veurá als §§. seguents.

Cali la mateixa forma de eleccio, y juratment se observa ab los Consuls de Llotja de Barcelona, segons los priuilegis de la enseculacio, differents de la creacio del Consuls de Llotja de Mallorca, y Valencia segons lo dit priuilegi del any 1343. *cap.* 3. 6.

Los dits Consuls tenen poder de elegir Tinents *capit.* 7. del priuilegi de Barcelona del any 1347. empero han de aduertir quel Lloctinent no assegura, ni purga taula, hans lo Cōsul qui la assegurada es tingut per lo Tinent; [d] lo qual ha de anomenar no susptos, y plahent a les parts, que altrament està obligat a les culpes de ells, [e] de aquì per elegir Tinents deuhē aduertir primer los requisits han

a *Lib. ab vrbe cōdita* 2. *Tiraq. de nobil. capit.* 33. *nu.* 13.

b *Llibre vermell fol.* 119.

c *Llibre vermell del cōsulat de mar fol.* 91.

d *Estil 2 lib. vermell fol.* 45.

e *Boua. lib.* 1. *c.* 6. *n.* 39. 40. 41.

han de tenir que llargament se refereix en dret, [a] si per cas lo extret es impedit, fins a tant es admes, y prestat lo juramẽt lo Consul del any passat, continua sa jurisdiccio. [b]

Per concorrer en la extraccio, y creacio, tant los Consuls, com Concellers, y demes officials de dit Tribunal, han de auer donats comptes del que auran administrat sis mesos abans, y purgada taula, com apar en les ordinaciõs de 26. de luny 1551 [c] de manera que ni han de tenir ningun plet ab dit Consulat, que altrament son inhabils, com foch obseruat a 23. de luny 1589. y aixi be si concorren les demes inhabilitaciõs, segons los priuilegis de la Vniuersitat dalt referides. [d]

a *Bouad. li. 1. c. 12 per tot.*

b *Estil 17. del Consolat de Mar de Bar.*

c *Lib. de prouis. fol. 126. lib. vermell del Cõsulat de Mar fol. 86. estil 13.*

d *Llibre vermell fol. 90. 91.*

§. 1. *Dels motius, y causes per les quals foren eregits los dits Tribunals, y donat poder de exigir los drets del pariatge, y per quines causes se poden sols gastar.*

LOs motius, y causes de la creacio dels dits dos Tribunals son expressades ab los mateixos priuilegis generals, y particulars en gran blazo, honra, y estimacio de la art mercantiuol que dona a ells materia, y fonament, com apar dels priuilegis, so es del de Perpinya. Primerament perque la art mercantiuol deu ser summamẽt affauorida, de la qual alcançan grans vtilitats les Republiques, y drets Reyals, com expressamẽt ho motiua la Reyna Dona Maria en lo priuilegi, *dat en Barcelona a 19. de Maig 1457. Rey Don Iuan en lo priuilegi dat en Çaragoça a 8. de Ianer 1461. Rey Don Felip dat a Monço a 29. de Nouembre 1585. capitol 11.*

De la art mercantiuol, y de la copia dels Mercaders amostra la experiencia que les terres prenen, y guanyen gran bellesa, y augment, y prouenen a les Republiques vtilitats, y profits inestimables. *Rey D. Marti dat a 10. de Setembre 1397. dit Rey ab altre dat a Barcelona a 15. de Ianer 1401.* com se experimenta en la Vila de Perpinya que auia rebut grã augment de la art mercantiuol, com motiua lo Rey Don Iuan ab lo priuilegi, *dat en Barcelona a 20. de Nouembre 1394.* y per la frequentacio hi auia se fundà, y eregi lo dit Tribunal. *Rey Don Iuan ab dit priuilegi dat en Monço a 20. de Desembre 1388.*

Les causes, y motius mes principals de sa ereccio, y sos drets foren per procurar, y deffensar la art mercantiuol de qualsevols drets, tributs, vectigals, impediments, y com mes llargament apar en lo priuilegi del Rey Don Iuan *dat a Barcelona a 20. de Nouembre 1394.*

A mes com se veu de la contextura del priuilegi del Rey Dõ Marti *dat a Barcelona a 15. de Ianer 1401.* lo qual ab vnes mateixes expressions de paraules, y data es concedit als de Barcelona, y Perpinya, pera que la art mercantiuol, y los drets, y vectigals, imposats, aplicats, y conuertits en seguretat, deffensa, y custodia dels mars Reyals se puga segurament nauegar, y com mes extensament en ell apar.

De aqui resta memoria que la Vila de Perpinya mãtenia Galeres, per tenir los passos segurs, y portar les mercaderies de Mercaders de altres parts, los actes dels quals estauẽ subjectes als Consuls de Mar, qui auian destinats certs Procuradors de les Naus, y Galeres, per les causes que constan en la prouisio de la Reyna Dona Maria, *dada en Barcelona a 10. de Abril 1448. y del dit priuilegi del Rey Don Marti 1401.*

(..)

§. 2.

§. 2. *Del offici,poder,y jurisdiccio dels Consuls de Mar, y Llotja.*

LO offici,poder,y jurisdiccio dels Cõsuls de Mar,y Llotja de Barcelona, y Perpinya se ha de aduertir es sols llimitada en los casos concedits en los priuilegis, y no mes per los quals forẽ eregits los Tribunals, Corts, y consistoris per si,desmembrats de la jurisdiccio ordinaria,com expressament del de Perpinya, o diu lo Rey Don Iuan ab lo priuilegi *dat a Tortosa a 6. de Agost 1393.* en aquells casos empero son ordinaris, *Rey Don Pere dat a Mallorca a 2. de les Kalendes de Iuny 1343. cap. 31. cap. 59. dels vsos, y estils. Rey Don Marti ab priuilegi dat en Barcelona a 25. de Mag 1432.*

Los casos son segons los priuilegis; primerament poden vsar tot aquell poder,y jurisdiccio liberamẽt ab lo vs, modo, y forma que vsan, y poden vsar los Consuls de Mar, y Iurge de Appellacions de Barcelona. *Rey Don Iuan ab priuilegi dat a Monço a 20. de Desembre 1388.*

Los Consuls de Mar, y Iurge de Appells de Barcelona la mateixa jurisdiccio, poder, vs, modo, y forma, concedit al Consulat de Mar de Mallorca. *Rey Don Pere ab priuilegi dat a la Vila de Moruedre a 10. de les Kalendes de Mars 1347.*

Los de Mallorca lo mateix quels de la Ciutat de Valencia. *Rey Don Pere dat a Mallorca a 2. de les Kalendes de Iuny 1343.*

En virtut dels quals priuilegis estan registrades les ordinacions, capitols y priuilegis ques obseruauan en la Ciutat de Valencia, sobre tot lo tocãt del Tribunal,vs,y exercici de jurisdiccio de dits Consols, com en elles se pot veure, rotes les quals se deuhen obseruar en dits Tribunals de Barcelona, y Perpinya, com los priuilegis siẽ *ad instar* de aquells, aixi anomenats per lo Rey Dõ Marti, ab lo priuilegi *dat en Valencia a 21. de Nouembre 1402.* a la fi quant als de Perpinya.

Aixi be molts altres priuilegis concedits expressament que gosassen,y puguessen de alguns priuilegis particulars, que apres foren concedits a la Ciutat de Barcelona, senyaladament tot lo quel Rey Don Alphonso los concedi al Offici, y Tribunal dels Consuls de Llotja de Barcelona,concedeix al de Perpinya ab priuilegi, *dat als dichosos Exercits a 7. de Maig 1448. cap. 10.*

Tenen poder dits Consuls de tenir en lo Tribunal segell particular, com apar en lo dit priuilegi de Mallorca del any 1343. cap. 5.

Tenen poder de determinar totes questions de nolits,damnatge de robes que sien carregades en Nau, de lloguers de mariners,y altres fets molts maritims particulars, que son expressats en lo dit priuilegi de Barcelona cap. 22. comprenent tambe generalment tots los contractes declarats en les costumes del mar. En cõfirmacio de esta jurisdiccio lo Rey Don Pere promulgà sentencia en Barcelona a 27.de Desembre 1354. sobre la contencio hi auia entre lo Balle de Barcelona,y Cõsuls de Mar sobre vna vela furtada,trobada en lo lleny, en la qual fonch declarat que com a cosa maritima tocaua als Cõsuls de Mar.

Apres de dits priuilegis,y capitols pera que sols ab ells nos podia ben regir lo dit offici,que sols era en fets particulars, y negocis de mar, dits per so Consuls de Mar;aparague cõuenir al Rey D.Iuan ab priuilegi *dat a Emposta a 26. de Iuliol 1393.* ampliar la jurisdiccio d ells, y de nou cõcedir que pugan conexer, decidir, determinar, y executar totes, y qualsevols questions, plets, y debats de qualsevols fets, contractes, o negocis

gocis mercantiuols maritims, celebrats en qualseuol part per qualseuols persones habitãts en dita Vila, o altre part, y cõ llargamẽt en dit priuilegi se cõtè, perpetuat apres ab altre *dat en Perpinya a 6. de Abril 1396.*

Lo Rey Don Marti apres ab dos priuilegis *dats en Barcelona a quinse de Ianer mil quatrecents y hu*, lo vn al Cõsulat de Mar de Barcelona; lo altre al de la Vila de Perpinya ab vna matcixa expresio de paraules amplia, y extengue la Iurisdiccio, y poder de dits Cõsuls, y Iuge de Appells q̃ fos no sols per los contractes de Mar, pero encara per totes questions, cõtrasts, y debats ciuils prouenints de cõpanyes, cõtractes, cambis, dites planes de qualseuol qualitat, tintes de draps, de llanes, compres, y vẽdes mercantiuolmẽt, de catius, etclaus, de lloguers, d carrechs, o ports de mercaderies, salaris de carreters, o de qualseuols cosas baixãts del art mercantiuol, ab tãt poder cõ los maritims, y cõ mes llargamẽt en dit priuilegi se cõtè, confirmat ab prouisio de la Reyna Dona Maria *dada en Barcelona a 16. de Abril mil quatrecents quoranta y vuyt.*

De la cõcesio de aquestos priuilegis ja los anomenarẽ ab titols de Cõsuls de la Mar, o mercaderia, cõ apar en les constitucions. [a]

Lo Rey Don Marti ab prouisio *dada a Barcelona a diuuyt de Ianer mil quatrecents y nou*, en interpretacio del dit seu altre prouisio del any 1401. sobre la cõtẽcio hi ague entre lo Balle de Perpinya, y Consuls de Mar sobre vna cõpra de vna quantitat de verema, feta a vn traginer mercantiuolment, tocaua als Consuls de Mar, manant al dit Balle nos entrometa de causes, ni debats semblants.

Robas de encant de deffunt son tractes mercantiuols, y tocan a dits Consuls, si les parts deuant de ells seran cridades, cõ consta de exemplar del any 1602. [b]

Lo Rey Don Felip ab priuilegi *dat en Monço a vint y nou de Nouembre 1585. cap. 1.* concedi als Consuls de Mar de Perpinya, lo mateix estaua cõcedit als de Barcelona per lo Rey Don Marti ab priuilegi *dat à Barcelona a 13. de Maig 1409.* que tingan poder, y jurisdiccio de conesxer de causes de restitucions en integro de menors, o majors, principalment, o incidentment demanades en les causes pertanyents a llur jurisdiccio, com abans no la tinguessen, com apar en la prouisio de la Reyna Dona Maria *dada en Mele a 8. de Nouembre 1423.*

Dit Rey Don Felip ab dit priuilegi cap. 2. concedi tot lo contengut en lo priuilegi del Rey D. Alphonso *dat en Napols a 24. de Agost 1444.* cõcedit al Consulat de Mar de Barcelona que contè tingan jurisdiccio de conexer, y terminar totes questions de armamẽts de Naus, Galeasses, y altres barques, y generalment de tots los altres contractes que son en los vsos, costumes, y practiques del mar.

Dit mateix Rey Don Felip ab dit priuilegi cap. 9. concedeix que conegã de totes les causes de Mercaders romputs, y abatuts conforme fonch concedit per lo Rey Don Alphonso al Consulat de Mar de Barcelona ab priuilegi *dat a Barcelona a 25. de Maig 1432.* ab captures de persones, com si fos de commanda, declarant que los abatuts son aquells que deuran, y requests deuant dels Iutges, no satisfaran al creador, estos se deuhen capturar, y capturats detenir, fins que sia prouehit lo que sie de dret, y justicia segons actes, y concurs dels creadors.

Dit Rey Don Felip ab priuilegi *dat en Barcelona a 29. de Iuny 1599. cap. 9.* concedi que tinguessen tambe jurisdiccio en tots fets de albarans

[a] *Const. 1 tit. de causes mercantiols.*

[b] *Manual de dit any fol. 250.*

contenint la clausula mercantiuolment, y de pla prohibint als ordinaris nols impedescan en la jurisdiccio.

Nouament per decrets, y prouisions fetes en lo Reyal Concell en lo any 1623. se son eregides les quatre fires dels cambis en Cathalunya pera Perpinya, anullant las de Nola, Placẽsa, y altres atribuhint, y donant tota la jurisdiccio, y poder als Consuls de Mar de Perpinya de coneixer, decidir, y determinar tots los fets, cambis, interessos, protests, y demes concernents a dites fires, cõmes llargamẽt apar en los capitols d' dits decrets, recõdits en son Archiu.

Generalment a mes de dits casos especials expressats en dits priuilegis, y prouisions, vsos, y costumes tenen poder en tots aquells altres cõtinuats en lo llibre vulgarment dit del Consulat de Mar, que es general a tots los Regnes, y demes parts de Europa, Asia, y Affrica, com apar en lo fol. 88. que tots los capitols, lleys, ordinaciõs de ells foren lloades, fermades, è promulgades per moltes senyories de elles, y en particular per les de Barcelona, y Perpinya &c.

A mes lo dit llibre impres està recondit en los archius de dits tribunals, y per conseguent se deu obseruar, com apar en lo cap. 41. del priuilegi de Barcelona. Altra del Rey Don Alphonso *dat en Napols a 24. de Agost* 1444. prouisio de la Reyna Dona Maria *dada en Barcelona a 10. de Abril 1448. Rey Dõ Marti dat en Barcelona a 15. de Ianer* 1401. Tots los quals cõfirman, y manan obseruar los vsos, estils, consuetuts, y altres practiques per ells obseruades. De aqui los tenẽ cõtinuats en los Registres, en particular los estils obseruan, los quals entre ells tenen forsa de priuilegi, y tant ells com los priuilegis ordinaciõs, vsos, y deliberacions se deuhẽ obseruar * primer quel dret Romà, ni municipal, o qual seuol altre, cõ disposà la prouisio de la Reyna Dona Maria *dada a Barcelona a 22. de Maig 1423. y altra de 10. de Abril* 1448.

a *Const. 1. tit. de causes mercãtiuols Ferrer p. p. de euo. c. 39. c. 59. dels estils.*

Les sentencies promulgan se deuhen donar per dites costumes, vsos, priuilegis, y practiques, è aho̅t faltan o no bastã de concell de Prohomens Mercaders, è de Mar, com apar en lo c. 41. del dit priuilegi de Barcelona, cap. 59. dels estils de Perpinya.

Tota dita llarga ciuil jurisdiccio ordinaria, no sols tenen en les dites causes principals, pero tãbe en les incidẽts, dependẽts, emergents, annexes, y connexes de aquelles, vsant la cõ sien en lloch de sa Magestat, tenint comeses les veus, y pars Reyals plenariamẽt de la manera vsan, y los es estat atorgat ab los priuilegis. *Rey D. Iuan ab prouisio dada a Monço al primer de Abril* 1389. *y ab priuilegi dat a Barcelona a 20. de Nouembre* 1394. *Rey D. Ferrando ab priuilegi dat a Monço a 17. de Maig 1510. col. 2. al principi*, tambe ab les regles de dret comu segons les quals encara q̃ no tinguessen dits priuilegis de coneixer delincidẽts, &c. podriẽ per lo mateix cas que tenen jurisdiccio sobre dits fets principals mercãtiuols.b

b *l. cum eorũ C. de sentẽ. & interlo. l. si quis ex argentarijs §. rationẽ de edendo Baldus y Alex. ibidem.*

En totes les quals coses principals, è incidents podẽ vsar lliberament de jurisdiccio si, y segons los Veguers, y Balles podẽ vsar en les causes tocãts a llur jurisdiccio, prorogant la jurisdiccio dels dits Cõsuls. *Rey D. Alfonso ab priuilegi dat en Napols a 24. de Agost* 1444. De tots los quals priuilegis, vsos practiques, estils, y altres se trau ab euidencia q̃ la jurisdiccio, y poder de dits Cõsuls, es en los casos especificats q̃ ells disposan, y generalment en tots tractes, y contractes mercantiuols, quins, y quals sien estos proua *Cancer.* c

c *Cancer. tom. 3. c. 10. nu. 9. 10. 11.*

Dita jurisdiccio tenẽ contra qualseuols persones q̃ aurã celebrats dits cõtractes de qualseuol lley, grau, preheminẽcia, o condicio siẽ domiciliades en Perpinya, o qualseuol part, cõ concedi

concedi expressament lo Rey Don Marti ab priuilegi *dat a Barcelona a 15. de Ianer 1401. y ab altre de 21. de Abril 1406.* encara que sien del estament Militar, o pretenguen tenir qualsevol exempcio, officials de la Inquisicio, Cruzada, Patrimoni Reyal, Estipendiaris de sa Magestat, o altres qualsevols, com concedi lo Rey Don Felip ab priuilegi *dat a Barcelona a 29. de Iuny 1599. cap. 5.* confirmant lo dit del Rey Dõ Marti del any 1401. ab llimitacio empero, en quant no sie contrari als priuilegis concedits a les persones priuilegiades. De tots los dits priuilegiats estan en possessio de conexer sens contradiccio, com consta ab infinits exemplars, assenyaladament en lo que y aguè lo any 1459. sobre certa captura feren dits Consuls de cert Mercader q̃ pretenia lo Procurador Reyal era de son for, fonch prouehit vist los actes, y ohides les parts per lo Rey Don Iuan en Çaragoça a 15. de Octubre 1459. que la causa, y parts tocauan a dits Cõsols, manant al Procurador Reyal no se entrometa.

Dita jurisdiccio no sols es en les persones de la Vila de Perpinya, però encara en tots los dels Cõtats de Rossello, y Cerdanya, tots los quals quant a la jurisdicció, y pagar los drets del dit tribunal, dits de pariatge, estan compresos en lo priuilegi del Rey D. Iuan *dat en la Ciutat de Barcelona a 20. de Nouembre 1394.* lo qual quant en aquest cap es confirmat per lo Rey Don Felip ab lo priuilegi *dat a Barcelona a 29. de Iuny 1599. c. 8.* en quant estan en vs.

A mes tant en les persones de dits Comtats, quant estranyes de qualsevols Regnes, y Prouincies trobats, y auent fets contractes dins los Contats. *Rey Don Marti ab priuilegi dat a Barcelona a 15. de Ianer 1401. Reyna Dona Maria ab prouisio dada en Barcelona a 16. de Abril 1448. y ab altre dada a Barcelona a 20. de Iuny 1448.*

Tota aquella jurisdiccio tenẽ ampliada poderla deffensar, no sols ab actes ciuils, pero encara ab judicis penals, podẽt fer encarcerar per los Verguers aqui dirá paraules males, è injurioses a ells, o a los ministres (a compta empero dels officials ordinaris als qui toca lo castich) com en dits llochs sie just sien honrrats, cõ sien en lloch de sa Magestat, com apar en lo dit priuilegi del Rey Don Ferrãdo cap. 5. y en lo cap. 6. posa los dits Cõsuls, Iurge de Appells, Deffenedor, y demes officials de dita Llotja baix de sa proteccio, y saluaguarda ab sos familiars, y bens, com estan los de la casa de Deputacio del General de Cathalunya, a fi sien mes estimats, y no vlterajats; lo qual priuilegi fonch cõcedit al tribunal del Cõsulat de Mar de perpinya per lo Rey D. Felip, ab dit altre priuilegi cap 3. Esta saluaguarda Reyal q̃ opera declara *Oliba*,[a] com se veu per fets cõtra dits officials de resistẽcia, y altres actes, quant succeheix cas se ha feta regalia per lo Llochtinent General cõ apar dels anys 1572. y 1595.[b]

[a] *Olib. de iure fisci c. 15. nu. 30. 31.*

Los dits officials si han prouehit conforme dits capitols, y priuilegis del Consulat han de ser absolts en la Taula. *Reyna Maria ab prouisio dada a Barcelona a 22. de Maig 1422.*

[b] *Llibre vermell fol. 89.*

Lo offici de dits Consuls es de magestat, y hõrra, y de aquí portan Verguer deuant ab massa de plata, ab les armes Reyals, y vestidura talar, com de dret los sie licit, encõtinẽt tinguen tribunal, y magistrat per si.[c]

Del Assessor del tribunal del Cõsulat de Mar de Perpinya, sols ne fa mencio lo Rey D. Iuan ab dit priuilegi del any 1388. concedint als Cõsuls lo pugan elegir, de si no te jurisdiccio, sols son offici es aconcellar en los casos quels Consuls necessitan de concell, y conexer en les causes que per ells seran comeses.

[c] *Casan. in catha. glo. mun. 7. p. concide. 51.*

§. 3. *Del orde Iudiciari se deu obseruar en lo consistori del Consulat de Mar de Perpinya.*

PEraque mes liberament la art de mercaderia se puga exercir, y per major vtilitat dels Mercaders està estatuyt, y ordenat en lo tribunal del Consulat de Mar de Perpinya lo modo, forma, y orde judiciari se ha de obseruar, so es en tot lleuar las prolixitats dels plets. *Rey Don Iaume ab priuilegi dat dit any* 1280, procehir, y judicar breument, sumariament, y de pla sens brugit, ni figura de juy, sola la veritat del fet atesa, segons que per los vsos, costums, y estils mes es acostumat fer. *Rey Don Pere dat a Mallorca a 2. de les Kalendes de Iuny 1343. cap. 36. Reyna Dona Maria ab prouisio dada en Mele a 8. de Nouembre 1423. Altra del Rey Don Alphonso dada a Barcelona a 24. de Ianer 1424.* [a] apartant les aspres, y rigurosas dilacions dels plets. *Rey Don Martí ab priuilegi dat a Barcelona a 25. de Ianer* 1401. De aqui lo Rey Don Martí ab altre priuilegi *dat en Valencia a 11. de Nouembre* 1402, prouehi que en dites causes de dit tribunal no sie Aduocats Doctors, ni altres, ni Procuradors publichs, sino es en causes de pubills, viudes, malalts absents, com lo mateix se obserue en lo Tribunal de Barcelona.

[a] *Cap. 4. dels vsos*

Dita forma de procehir en dits tribunals, no sols es en virtut de dits priuilegis, pero tambe segons constitucions de Cathalunya en totes causes mercantiuols en ells tractades, y axi be en los tribunals supremos euocades, o altrament tractades, les quals totes son sumaries, y ab breuedat deuhen esser tractades, [b] com tambe esta disposat segons regles de dret comu. [c]

[b] *Cõst. 23. tit. de cauſ. mercãtiuols.*

[c] *Baldus in leg. ſi fideiuſſor § quedam ff. mãdati.*

Segons totes dites disposicions, y altres que baix se especificaran, se veu claument que en dits tribunals està estatuyt, y ordenat cert, y different orde judiciari del dret comu en les demes causes, en tots los fets de procehir, y judicar en les demandes, dilacions, excepcions, sentencies, execucions, y en los demes altres actes, per major intelligencia dels quals es necessari diuidir lo dit orde judiciari, quant al ques obserua en Perpinya en dos especies distinctes; so es en les causes deduydes en escrits, y en les verbals.

Tots los anantaments, y procehiments se poden fer per vn sol Consul, absent lo altre, exceptades les sentencies interlocutories, y diffinitiues ques han de donar per los dos, capitol vint y hu del priuilegi de Mallorca.

En la causa que lo fill, o gendre es aduocat, lo pare, o sogre no den esser Iutge, o per lo contrari [d]

[d] *Conſt. 56. de les corts del any* 1510 *c. 34. dels eſtils.*

Quant los Consuls son allegats susptes en lloch de ells, o del vn se elegeix vn Prohom Mercader, [e] obseruant esta forma, y no la antiga, continuada al cap. 39. del priuilegi de Mallorca.

[e] *Lib. del conſulat de mar fol. 93. lib. vermell fol. 78. lib. ordi. fol. 397.*

La forma de les seguretats de judicis de dit tribunal, quant confessan lo deute, y quant no de la manera deuhen esser arrestats, o capturats, aporta llargament lo Rey Don Alphonso ab lo priuilegi *dat a Barcelona a 25. de Maig* 1432. consta en los estils nu. 26. y aixi se ha de prouehir en lo priuilegi de Barcelona cap. 30. De manera que demanada per la part, en cas quels Consuls no la proueheschan en falta de bens del deutor, los Consuls estan obligats.

Los quatre juraments a de prestar lo qui demana seguretat de judici, aporta los mateixos estils num. 25. que son los mateixos que refereix *Ferrer.* [f]

[f] *p. p. ob. de euoca. cauſ. cap. 39.*

Qui aura assegurat, no pot declinar

nar de for, ni euocar la causa. [a]

A mes se feren differents ordinacions al primer de Iuliol 1486. [b] disposants dels salaris per dites seguretats han de rebre, so es sis diners per lliura, y de quina manera, com mes llarch alli se pot veure.

Les empares verbals, y fermas de dret si dios vn any nos proseguixen son extinctes. [c] Lo poder tenen dits Consols de prouehir dites empares ab penes, y manaments, y executarles, y remetre les penes a arbitre, y de les fermes de dret sobre dites empares, com han de ser, està expressat en los priuilegis dels Reys Don Alphonso, *dat en Napols a 24. de Agost 1444.* cap. 42. del priuilegi de Barcelona.

Quant algu sera citat per tres vegades simplement ab penes, y ab duplicades, y no comparrà se decernida execucio cótra ell per tot lo deute, y contumacies. [d]

En la compra, y venda dels esclaus, y de la eniccio de les malalties latēts, o intrinsecas, com se ha de prouehir, està ordenat en dit Tribunal. [e] Lo que s ha de obseruar en los dilatorios mandes en escrits, y quant di ha de contestio, y les dilacions, y resposicio de testimonis, està continuat al cap. 8. del priuilegi del Rey D. Pere del any 1343.

Testimonis publicats nos poden obiectar, y en cas se obiecten, obseruarlo cap. 9. del dit priuilegi.

Lo Rey Don Felip ab priuilegi *dat en Monço a 29. de Nouembre 1585. capit 3.* concedit en fauor del Consolat de Mar de Perpinya tot lo que lo Rey Don Fernando ab priuilegi *dat en Monço a 20. de Maig 1510.* a la concedit al de Barcelona, que los demes contè sobre lo ordo judiciari, en particular lo cap. 1. de testimonis prouehir, o. 12. que lo reo dins tres dies apres la domanda aja de proposat totes les excepcios dilatories, y fins dies per prouar los quals passats sino auran prouat, no sien obits, cap. 3. fis declara en dites excepciōs quāt a la appellacio lo ques a d'obseruar.

Pare en la causa del fill, ni lo fill en la causa del pare, no son rebuts per testimonis. [f] Ningu se reb per testimoni que no tinga 14. anys cūplits [g]

Lo capitol 16. del dit priuilegi de Mallorca donà la forma, cō se ha de proceeyr quant se opposa la excepcio declinatoria del for deuant dits Cōsuls. En dit Tribunal noy ha feries de messes, ni veremes, com tot judici en ell dega ser abreuiat. [h] Sobre los lloguers de besties quant los ve lo mal per lo cami, lo que ha de fer lo llogater, y cō pot llogar altre a gastos del amo, y per tots los demes casos q̄ solen succeyr en les besties de lloguer hi ha disposicions expressas, en los estils cōtinuats en dit Tribunal. [i] Treginer que sera llogat a fercar blat, o altra cosa, y arribant al lloch no trobarà la persona li te de donar, abans de tornarsen buyt a de estar, y aguardar vna hora, y presentarse deuant de algun prohō, o official, y les hores tornarsen, se li ha de pagar lo viatge, com si portas lo carrech. [k] En les besties ques compran encara q̄ sien venudes cō vn sach de rossos, a de estar lo venedor a gota sorà, y corposat per espay de 40. dies, ja q̄ no sie pactat expressamente de no estar a dits mals. [l] Lo que no te lloch en cambieres de besties, en les quals nos està a dits mals. [m]

Sobre les segurats se ha de aduertir quel qui assegura ha de correr algun arrisch en part, y no pot assegurar tot lo viatge, com apar en les ordinacions, y estils. [n]

Seguretats nos poden fer ab polisses, ni albarans, sots pena de nullitat, que han de ser ab acte de Notari, [o] y no valen que les preus no sien integrament pagats. [p]

A mes entorn fets mercantils obseruar les costumes del mar, que fa mensio lo priuilegi de Barcelona cap.

[a] *Llibre vermell fol. 71.*

[b] *Llibre vermell fol. 70.*

[c] *nu. 27. dels est. const. de Ferrādo II.*

[d] *nu. 14. dels est.*

[e] *Llibre vermell fol. 43. c. 2. de cōptes, y vēdes volū 2. a las const.*

[f] *Cap. 31 dels vsos y estils.*

[g] *cap. 32.*

[h] *Llibre verm. fo. 44. c. 3. n. 1. dels estils.*

[i] *Del est. 36. fins 49.*

[k] *nu. 47. dels est.*

[l] *nu. 48. de dits estils.*

[m] *nu. 49 de dits estils.*

[n] *Estil n. 61 lib. de ordi. fol. 387. lib. vermell fol. 71.*

[o] *nu. 22. dits estils lib. ordi.*

[p] *nu 23.*

capit. 41. impresſes en lo llibre que dalt se ha feta menſio; que contenen mes de 344. capitols concernents tots casos, y materies tocants a dita art nolits, ports, y altres fets.

Tota perſona li es preſentada lletra de cambi te vint y quatre hores de temps, del punt se li es preſentada, per deliberar acceptarla, y pera reſpondre, la qual ha de eſcriurer aldors de la lletra, è la jornada, y ſino fa la reſpoſta dins dit temps, lo cambi es agut per acceptat. [a]

a *nu. 62. dels dits vſos, y eſtils lib. d ordi. fol. 32. 378.*

Letra de cambi apres de deu anys es preſcrita, y es ſens ninguna efficacia. [b]

Viſta, y acceptada, y paſſats los dies de la paga te prompta execucio, y noy ha deu dies de la cort. [c]

b *nu. 18. 19. dels eſtils lib. vermell fol. 70.*

Per la lletra de cambi ſe pot executar la perſona, y traurerla de la caſa, y habitacio, [d] no obſtant la *l. pteris que eſſ. de in ius vocando.*

Dita plana feta, y acceptada es aguda per Real paga, [e] com apar tambe en lo priuilegi del Rey Don Iaume del any 1280.

c *Eſtil. 20.*

Comanda feta per viatge, ſi dins deu anys nos demana es preſcrita, excepta de pubills, y menors de 14. anys. [f]

d *Eſt. 32.*

e *nu. 16. dels eſtils*

1. Los ſentencies dels Conſuls, com ſe han de fer en eſcrits, y la forma ſer ha de obſeruar, quant a de ſer ab cõcell de Prohomens, y concell eſtil expreſſat en lo capitol del priuilegi del Roy Don Pere del any 1343.

f *Nu. 8. dels eſtils*

Ens tortes les ſentencies de eſtil ſe han de exprimir los motius, [g] com eſtá tambe diſpoſat per conſtitucio. [h]

g *nu. 33. dels eſt.*

h *Cap. 55 d les cortes any 1510 c. 12. any 1520.*

Quant faran ſentencies, o declararan de vot de Prohomens, los Cõſuls de Mar no tenen yoan ni lo lugo de Appells, ſino que inſeguint la cõclusio del concell pronuncien les ſentencies, [i] lo numero dels Conſellers no ha de ſer par a fi que puga auer major part. [k] Entre ells aquelles que ſeran difficultoſes, y ells voldran fer ab concell per mes deſcarrech, y eximirſe de la taula, empero está a llibertat de ells ferles, a ſoles ſens dit concell. [l]

i *Nu. 11. dels eſt.*

k *Nu. 7. dels eſt.*

l *Nu. 6. dels vſos y eſtils.*

En la primera inſtancia de eſtil nos condamna ningu en deſpeſes, cap. 18. del priuilegi de Barcelona, numero 10. dels eſtils de Perpinya. Exceptat quant les deſpeſes ſon eſtipulades en los actes, y en los albarans ab clauſula sēs danys, ni deſpeſes, en tals casos hi ha cõdemnacio de elles.

En les execucions de les ſentencies ſe han de obſeruar les formes, y ordens poſats als capitols 23. 24. 25. 26. del priuilegi de Mallorca, en la execucio dels mobles, è inmobles. [m]

m *nu. 53 dels eſt.*

Les cauſes fins en 50. ſous inclusiue, ſe han de executar, remoguda appellacio, [n] y les fins en deu lliures moneda de Barcelona preſtada caucio, no obſtant appellacio. [n]

n *Eſtil 59.*

Los capturats per dit conſiſtori ſols han de ſer eſlargits ab cartell de ells, y no de ningun altre. [o] La forma de execucio cõtra Patrò ſobre preſtich, y cambi ſe ha de fer no obſtant excepcio, y com diſpoſa lo priuilegi del Rey Don Martì, *dat a Barcelona a 15. de Ianer 1401. a la fi.*

o *Eſt. 56*

Quant Creadors ſe oppoſan en les executiõs prouchides per los Conſols de Mar, ſe fa la ſentencia de graduacio, com apar en los eſtils. [p]

p *Eſt. 15.*

En la execucio del veixel los jornalers, y a ſous deu la fuſta, y lo demes sō primers en lo preu, y ſino baſta, ſe ha de repartir entre los Creadors, com apar als capitols 32. 33. del priuilegi de Barcelona, y en cas que aja fet viatge cap. 34. y ſi preſeroix la muller cap. 36.

Los ſalaris han de rebre dits Conſols de ſentencias diffinitiues, y altercats, y ſegurecats de juy, y axi be de lluge de Appells, y Calculadors, diſtribucions, ſon eſtats ſegons los temps, com ſe pot veurer en los eſtils, y abans en lo priuilegi de Mallorca cap. 37. 39.

q *nu. 28. 29. 30. 54. dels eſt. lib. ordi fol. 377. y 378.*

En les

En les causes verbals se obseruaja differents que en les escrites com apar en dits estils, tant en la demanda, testimonis, com sentencia cap. 17. del priuilegi de Mallorcha.

Les demandes de nolits, lloguers de Mariners, y fer verbals, y altres fets son posats als Capitols 27. 28. 29. del priuilegi de Barcelona, en totes causes verbals ahont noy ha contradiccio de part noy ha salari. [a] En les causes mercatiuols noy ha instauratories. [b]

a *N. 55. dits estils.*

b *Const. fin. tit. de causes mercan. n 57. dits estils.*

§. 4. *Del offici, y poder del Iutge de Appells del Tribunal del Consulat de Mar, de Perpinya.*

LO offici, y poder del Iutge de Appells, particular del Tribunal del Consulat de Mar de Perpinya, es conexer de totes les appellacions interposades de les sentencies, y prouitions dels Consuls de Mar, totes se hã de introduhir deuãt de ell, y no de altre official Rey Don Pere *al priuilegi dat a Barcelona a 28. de Iuliol militares reiss vagaria*, a son offici se ha de executar, y applicar tot lo que dalt esta dit dels Consuls de Mar, com tots los priuilegis disposen tambe de ell, com apar en los *del Rey Don Iuan dat a Monso a 20. de Dezembre 1388. Rey Don Martidit a Barcelona a 15. de Ianer 1404. Rey Don Fernando dat a Montso a 17. de Maig 1510. Rey Don Felip dat a Montso a 29. de Nouembre 1585. capit. 1.* y los demes *Priuilegi de Barcelona capitol quinze.*

Tots los dits priuilegis son confirmats en molts exemplars, y declaracions fetes al concell del Gouernador, a on totes se foren appellades als Iutges ordinaris de appellacions, y per ells remeses al Iutge de appellacions de dit Tribunal com apar de les sentencies fetes a 19 *de Iuliol 1391. Altra a 18. de Nouembre 1602. libre vermell ala fi.*

Segons los quals priuilegis sols se dona vna appellacio de dites sentencies, y segona vegada nos pot apellar demanera que la sentencia del Iutge de Appells se ha de excecutar en caraque lla reuocatoria de la dels Consuls com fonch declarat, y ordenat en lo Concell del Gouernador, [c] vists dits priuilegis.

c *Libre del Consulat fo. 22. libre vermell fol. 14.*

Si be se ha preres, y se troban alguns exemplars que los Iutges de Appellacions Reyals de Rossello, auentse euocada la causa mercantiuol de appellacio a la gouernacio, apres tornauan ha declarar entenẽt quel dit priuilegi del Rey Don Martí, y ordinacio dalt referida, no remouhen segona appellacio sempre que la del Iutge de Appells, es reuocatoria de la dels Consuls, sino quant es confirmatoria, altrament es cõtra dret, per lo q̃ en judici se ha de seruar ygualtat, y no deu tenir prohibida la vna part la appellacio que fonch concedida, y vlada per la altre, presumintse tant greuamen en la vna sentencia com en la altre y la ordinacio no val contra dret.

Lo orde judiciari de les causes de appellacions de dit Tribunal es, en lo demes dalt referit dels Consuls, sino en particular disposat en lo priuilegi de Barcelona sobre lo curs capit. 11. forma de proces capit. 12. que en la causa de apellacio nos pot res de nou prouar capit. 13. que la apellacio se ha de proceguir dins 30 dies altrament es deserta, y la sentencia dels Consuls passada en cosa judicada capit. 14. com se deu fer la sentencia capitol 15. 17. y quant ha de condemnar en despeses capitol 20. y lo salari ha de auer capitol 38. Les causes fins en 50. sous se terminan tota appellacio remoguda, [d] de assignacio de sentẽcia, ho de vist

d *N. 53 58. dels estils cõf tit. del Rey Dõ Pere III ẽ les cors de Monso ca. 13.*

lo proces ; ni de asſignar apublicar teſtimonis, ni de *intimetur*, y altres noy ha apellacio. [a]

[a] *Capit. 35. dels vſos, y eſtils cap. 22. de les Corts del any 1520*

Les cauſes de appellacio de dit Tribunal ſe poden decidir no aguar dant los trenta dies quey auia per dits capitols antichs, com diſpoſa lo *Rey Don Alphonſo ab priuilegi dat a Barcelona a 25. de Maig 1432.*

Les appellacions de interlocutories ſe han de fer dins tres dies, y finir dins deu, les de diffinitiua dins 10. dies è finir dins 30. dies cõ apar ẽ los priuilegis *del Rey Don Ferrando dat a Monſo a 17. de Maig 1510, capitol tres*

Quant lo Iutge de Appells es ſuſpecte ſe pot elegir altre Prohõ per Iutge com apar en les ordinacions, y priuilegis de Barcelona, *capitol quaranta, libre de Conſulat de Mar folio noranta tres, libre vermell folio ſetanta vuyt*, confirmats ab prouiſio de la Reyna Dona Maria *dat a Barcelona a 10. de Abril 1448.*

§. 5. *Del Concell, y Concellers del Conſulat de Mar de Perpinya.*

LO Rey Don Iuan ab priuilegi *dat en Barcelona a 20. de Nouembre 1394.* concedi licencia, y facultat als Conſuls de Mar de Perpinya, que pugan quant los apareixera ab los Mercaders voldran congregarſe, y celebrar Concell per los affers de dit Tribunal, y actes mercantiuols, y en dit Concell elegir Mercaders que no excedeſcan numero de quinſe, y aquells variar, y mudar com en dit priuilegi ſe conte confirmat per la Reyna Dona Maria ab altre priuilegi *dat a Barcelona a dezanou de Maig 1453.* Apres per dit Rey Don Iuan ab altre priuilegi *dat en Perpinya a ſis de Abril mil tres cents noranta y ſis.* Se concedi que poguеſſen compellir ab impoſicions de pœnes, y exaccions de elles tots los Mercaders, y altres quels apareixera ha anar, y entreuenir en dits concells per decidir queſtions, plets, contraſts, y debats pagantlos lo concell ſi faran requeſts. Lo mateix concedi lo Rey Don Martí ab Priuilegi *dat a Barcelona a quinſe de Ianer 1401.*

Antigament tots los dits Concellers tenian de ſer Patrons, y Mariners practichs en art de Mercaderia com apar en lo priuilegi de Barcelona capitol 1. 2. 3. y per que en la Vila de Perpinya faltaua lo numero, per ſo dit Rey Don Martí ab dit priuilegi prouehi que pugan en lloch de ells elegir Prohomens, Mercaders aprobats per Concellers per tots los actes los quals valegan com ſi de concell de Mariners los agueſſen decidits.

Per mort o abſencia, o altre cauſa de vn, o molts de dits Concellers los Conſuls poden elegir altres com foren prouehit per la Reyna Dona Maria ab prouiſio *dada a Valencia al primer de Dezembre 1445. y ab altra dada a Barcelona a dezanou de Maig 1453.* que dona la forma de la ſubrogacio ſe aja de fer ab la major part dels Concellers, y no ſens ells reſtant ab ſa forſa dit *priuilegi del Rey Don Iuan del any 1394.* Auuy los dits Concellers ſe crean per extraccio de les Bolſes que crean los mateixos Conſuls ab la forma ordinaria dels demes officials de la Vniuerſitat, y la ſubrogacio ha de ſer ſegons dits priuilegis.

Lo offici, y obligacio, y poder de dits Concellers es ja eſpreſſada en dit *priuilegi del Rey Don Iuan 1394.* Entre les demes coſes que pugan donar, y conſtituyr ſalaris ha qualſeuols perſones que treballaran per dit Tribunal de qualſeuol manera per la expedicio dels negocis, pugan oyr comptes.

A concellar en les ſentencies en eſcrits

escrits capitol 10.17.41. del priuilegi de Barcelona.

Los dits Concellers se poden per les parts donar per sospectes fins en numero de sinch, y no mes ab tal ques donen al principi de les causes, y no apres. [a]

Lo deliberat, ordenat, y estatuyt per dits Concellers, o la major part lliga a tots los demes del bras, orde y estat en tot fet mercantiuol segons dits priuilegis com tambe de dret comu. [b]

a *Nu. 3. dells est. ills libre vermell folio 70.*

b *L. 1. §. 3 l. ite eorũ §. si a decur. le. sicut §. in decur. ff. quodquisque Vniuers. nõ.*

§. 6 *Dels officis, y poder del Deffenedor, y del Syndich de dit Tribunal.*

LO offici de Deffenedor, es lo mateix que deffensor dels drets y prerrogatiues del Tribunal del Consulat de Mar, com lo anomena, y consta expressament en la sentencia proferida per lo Gouernador dels Comtats a 7. de Febrer 1430. [c]

En la causa se aportana sobre la lleuda de Cobliure en deffensa dels Mercaders, y mercaderies. Son offici te origen en virtut del priuilegi del Rey Don Iuan *dat en Barcelona a 10. de Nouembre 1394.* al principi lo Deffenedor se elegia per los Consuls, y concell fins lo any 1564. ques ordena fos per extraccio de la Bolsa dels Consuls de Mar Mercaders, extret jura en poder dels Cõsuls de Mar, y se obliga ab ydoneas fermanses de excercir be son offici, y de donar compta dels diners, y rendes del Pariatge que entran a sa ma com llargament apar en les formes ordinaries, paga los salaris, reb les rendes, y exerceeix los demes casos de son offici segons sa creacio.

Lo Rey Don Felip *ab lo priuilegi dat en Monso a 29. de Nouembre 1585. capitol* 3. Lo pota baix Salua guarda Reyal.

Son offici no es de Syndicat, ni Procura com se pot veure a les lleys expresses dels Romans q̃ fan differencia de ells al de deffensor que es sens mandato, [d] y de aqui se entra a cognicio del altre offici se elig en dit Tribunal que es lo de Syndich sols per les causes, y plets embaixades, y demes actes segons lo poder que se li acostuma atribuyr per los Consuls, y Concell en virtut del qual pot tot lo que semblants Syndichs de Comunitats poden.

c *Libre Consulat folio 61. vermell fol. 42.*

d *Leg. si Procurator §. sed etsi deffensor vbi glos. verb. deffensor ff. de procuratio. le. Pomponius §. sed is qui deffẽsor vbi glos. fin. ff. eodem l. fin. §. deffensores ff. de munerib. & honor.*

§. 7. *Dels officis de Secretari, Notari, o Escriua, Verguer, y demes Officials del dit Tribunal del Consulat de Mar de Perpinya.*

LO offici de Escriuà, y Notari del Tribunal del Consulat de Mar de Barcelona, y Perpinya es ja *del priuilegi de Barcelona capitol 4.* de Perpinya del *Rey Don Marti del any mil quatre cents y dos libre de les prouissions folio 186. Rey Don Iuan ab prouisio dada a Tortosa a 6. de Agost 1393.* era per eleccio sols per vn any, fins quel Rey Don Alphonso *ab priuilegi dat en la Torre de Octauio a quinse de Octubre 1449.* Concedi a vn particular de Perpinya la dita Escriuania, y apres ab altre priuilegi *dat en lo Castell nou de Napols a vint y dos de Abril 1451.* Reuocà la dita concessio ab fals motiu obtinguda, y restà en fauor dels Consuls de Mar, com apar de la executoria de la Reyna Dona Maria *dada a Barcelona al 1. de Iuny 1451* ab esta forma estigue fins quel Infant Don Iuan ab priuilegi *dat a Barcelona a onse de Maig mil quatre cents sinquanta y sis* concedi fos dit offici, y lo de Verguer, è altres a eleccio dels Consuls, perpetuos, y nos pugues sen remoure sino per culpes, y deffallments sufficients, en tal

tal cas tot lo Concell de Pariatge se aja de concordar. Aquest priuilegi fonch confirmat per lo Rey Don Felip ab priuilegi *dat en Madrid a 6. de Dezembre 1595.* y aixi se es obseruat com consta en los exemplars del dit Tribunal, a los salaris, y obligacions del dit Secretari estan continuades a la fi dels estils en 35. capitols.

a *Libre vermell a la fi.*

Al principi de la ereccio del dit Tribunal no tenia Verguer, ni Missatge particular sino lo quel Balle de Perpinya li auia de donar Rey Don Iuan *ab priuilegi dat a Montso a 20. de Dezembre 1388.* fins despres en dit any 1456. que fels donà poder de crearlo com dalt esta dit. Son offici, y obligacio, y salaris concisteixen en les ordinacions continuades als Regiſtres del dit tribunal, b entre les demes anar ab vesta talar blaua, aporta per insignia deuant dls dits Consuls vna Massa de Plata, en tots los actes honrrosos que ells exerceixen com dalt esta dit.

b *Libre vermell fol. 23. li. ordi. Vniuersitat fol. 192.*

A eleccio de dits Cõsuls hia altre offici de Corredor jurat de vida, segons les ordinacions dels Consuls de Perpinya a 7. de Iuny 1498. en les quals estan continuades les obligacions d e ell. c

c *Libre del Consulat fo. 95. libre vermell fol. 82. libre de proniſs. fol. 400.*

Los Corredors de Orella de Barcelona, se han de elegir per los Concellers de la Ciutat, y Consuls de Mar, ab la forma contenguda en lo priuilegi del Rey Don Alphonso *dat en Napols a 24. de Agost 1444.*

§. 8. *Dels Drets, y Vectigals dels Tribunals del Consulat de Mar de Perpinya, dits drets de Pariatge.*

LOs Consuls de mar de Perpinya de concell dels dits Concellers, desde la ereccio tingueren ja poder del Rey Don Iuan ab priuilegi *dat en Barcelona a 20. de Nouembre 1394.* de imposar, estatuyr, y ordenar en qualsevol part dins los Comtats de Rossello, y Cerdanya tant solament dret, o vectigal sobre totes, y qualsevols pecunies, coses, mercaderies que en dits Comtats se enuiarien, o de ells se extraurien, y lo dit dret exigir, o lleuar, vendre, arrendar, fer excecucions contra los recusants pagar, y fer totes les coses per so necessaries, y convenients, y lo dit dret augmentar, o disminuyr, o lleuar en tot, o en part tornarlo posar tant com apareixera convenir.

Podẽ en virtut d dit priuilegi entre qualsevols Mercaders dins dits Comtats imposar talls, y de ells cobrar, poder oyr cõptes de dits drets diffinir, y remetre als exactors, y sobre dits drets los Officials Reyals no tingan ninguna jurisdiccio, hans tota toque ha dits Consuls.

Aquesta gracia, y priuilegi es confirmat per lo Rey Don Alphonso ab altre priuilegi *dat a Portvendres a dezasset de Ianer 1436.* y de nou concedit per lo Rey Don Felip *ab priuilegi dat en Toledo a 12. de Iuny 1596. Altra dat a Barcelona a 29. de Iuny 1599. capitol 8.* En virtut de dits priuilegis se son fetes differents ordinacions sobre dit dret y Tarifas de quines coses, y quant se ha de pagar com apar en les Crides antigues del any 1594. y en lo priuilegi del Rey Don Marti *dat en Barcelona a 20. de Setembre 1393.* y en les noues ordinacions, y Tarifa, es en poder del Escriua. Les pœnes contra los fraudants lo dit dret posà lo Rey Don Felip ab priuilegi *dat a Montso a 29. de Nouembre 1585. capitol* 8. ahont apar les parts sen han de fer.

Lo dit dret encaraque segons dits priuilegis antichs se pogues imposar per totes les mercaderies dels Comtats de Rossello, y Cerdanya, pero ala veritat sols se esta en possessio de rebre

rebre dins lo lleudari de Perpinya que es vna llegua al entorn, que en altres parts nos reb. Los de Cobliure pretenen no estar obligats alli pagarlo cõ concedi ab priuilegi lo Rey Don Ferrando *dat a Barcelona a 6. de Iuliol 1415.* y ab sentẽcia proferida en lo Reyal Cõcell a 12. de Abril 1413.

Les causes, y motius perque se imposa dit dret, y perquines se ha de gastar estan ja prouats dalt al §. 1. y vltimament en lo priuilegi del Rey Don Ferrando *dat a Montso a 17. de Maig 1510. capitol 6.* demanera que no pot seruir per altres cõ se experimenta ja que per gastar de dit dret les obres del Consulat de Mar, cosa tant necessària per tenir Tribunal, y casa fonch necessàri obtenir altre expres priuilegi del Rey Don Marti *dat a Barcelona a 20. de Setẽbre 1397.* cõ al §. seguent se prouara, y de aquí hã de anar molt aduertits que corr gran escrupol, si nos gastan dites rendes per los fins dels dits priuilegis, y ames poden sen castigats.

§. 9. *De la Cort, Casa, o Lotja del Consulat de Mar.*

EN virtut de Reyals priuilegis tots los dits Officials del Consulat de Mar, tant en Barcelona, com en Perpinya tenẽ vn lloch senyalat per Tribunal, o Consistori, anomenat ab titol de Lotja ahont exercei xen tots los actes dalt referits la de Barcelona ja tenen noticia tots quant sumptuosa, magestosa, y magnifica es, y en segon lloch la de Perpinya ques obrà en virtut del priuilegi del Rey Don Marti *dat en Barcelona a 20. de Setembre 1397.* y no sols los Consuls, Iutges de Appells, Notari, y Escriua tingan en ella les escriptures Registres, llibres, y demes altres actes, pero tãbe pugan en ella los Mercaders, y negocians alli congregarse, tractar, y negociar libe ramẽt, tenir colloquis entre ells per qualsevols contractes, y com mes llargament en ell apar, ahont consta tambe quels dona poder que dels drets de Pariatge que son les rendes dalt prouades de dit Tribunal puguessen esmersar 4000. Florins de or fent los frãchs dels drets de amortitzacio com en effecte se esmersarẽ en la obra que avuy esta en esser.

Per dit gasto dit Rey Don Marti *ab altra priuilegi dat en Barcelona a 15. de Ianer 1412.* aplica a dita obra la mitat de les penes dels Mercaders que incorrerian per no acudir a Concell.

Dita Casa, o Lotja de Barcelona, y Perpinya esta posada baix protecccio, y Saluaguarda Reyal, demanera que lo mal que en ella se cometra, y fara los officials de dit Tribunal pugã prosehir ab la forma ques pot en la Casa de la Deputacio del General de Cathalunya, afi se tinga respecte, y aja recato en dita casa Ferrando ab priuilegi *dat a Montso a 17. de Maig 1510. capitol 6.*

§. 10. *De la obligacio tenen tots los Officials Reyals en obseruar los priuilegis, usos, y costumes del Consulat de Mar, y sentenciar en causes mercantiuols.*

LA jurisdiccio, y poder dels dits Consuls, Iutge de Appells, he demes officials del Tribunal del Consulat de Mar de Perpinya, es concedida priuatiuament per tots los Officials Reyals, demanera que tenen abdicat lo poder de conexer dels casos, y jurisdiccio del dit Tribunal tant lo mateix Rey com tots los officials majors, Gouernador, y menors ordinaris, delegats, y qualsevols altres tots los quals estan obligats

gats de remetre la coneixensa de totes dites causes ha dits officials, declarant nulio tot lo ques fara encontrari com apar en los priuilegis dels Reys Dõ Pere *dat a Barcelona a 26. de Iuliol 1380* Rey Don Iuan *dat a Montso al primer de Abril 1389.* Rey Don Martí *dat a Barcelona a 15 de Ianer 1401.* Rey Don Iuan *dat a Montso a 5. de Febrer 1389.* Rey Don Iuan *dada a Ceragoça a 8. de Ianer 1461.* Quant al Gouernador de Rosello son les Prouisions del Rey Don Martí *dada en Barcelona a 18. de Ianer 1409.* Rey Don Alphonso *dat a Tortosa a 13. Maig 1420.* contra los demes officials es la sentencia Reyal proferida a 19. de Ianer 1618. Quant al Almirãt, y Vice Almirant que no se entrometan de dites causes de Mar, ni impedescan ha dits officials *lo priuilegi del Rey Don Alphonso dat en lo Castell de Napols a 5 de Mars 1444.*

Ni poden los Officials Reyals cõcedir guiatjes, ni sobrecchimẽts als deutors de lletres decãbi, ni en dites causes, y no obstant aquells poden los dits Consols procehir com fino sotlen guiats Rey Don Alphonso ab priuilegi *dat en lo Monestir de Sant Cugat a 9. de Dezembre 1419.* [a] *y altra dat en Barcelona a 2. de Octubre 1424.* [b] *Reyna Dona Maria ab prouisio dada en Vilafranca de Panades a 18. de Nouembre 1452.*

Ames segons lo priuilegi del Rey Dõ Felip *dat en Barcelona a 19. de Iuny 1599 cap. 4.* tots los Officials Reyals, y de Barons dels Cõtats requests ab lletres de dits Consuls estã obligats ha executar en llur Territori les prouisions fetes de persones subjectes a la jurisdiccio de dits officials del Consolat, y en cas de recusacio incorran en pena de 500. Florins de or.

Ni podien los Officials Reyals, ni tenen jurisdiccio sobre los dits drets de Pariatge que tota es de dits Cõsols, hans estan obligats prestar tot auxili, y fauor *Rey Don Iuan ab priuilegi dat a Barcelona a 20. de Nouembre 1394.* Sols trobo que sels ha reseruada jurisdiccio als dits Officials Reyals en alguns fets de mercaderies, en lo priuilegi del Rey Dõ Felip *dat a Montso a 27. de Nouẽb. 1585.* en los c. 5. 6. 7. sobre lo que deu fer lo Veguer quant trobara ferro que no es de pes, y que nol puga fer descarregar en cami Real per pesarlo, sino en poblat, confiscant tot lo ferro vulgarment dit de Ginclar de ruhin mena, agre, fals, y com alli apar.

No sols tenen abdicat lo poder, dits Officials Reyals de coneixer de dites causes via ordinaria segons dits priuilegis, pero tambe ni per regalies de appellacions, simples quereles, suplicacions, y altres qualsevols recursos, interposats de dit Tribunal als officials supremos com disposa expressament lo Rey Don Martí ab lo priuilegi *dat en Barcelona a 15. de Ianer 1401. Reyna Dona Maria ab pruisions dada a Barcelona a 16. de Abril 1448.* §. è aixibe, ni per euocacions de la manera que baix se declarara.

Quant a les appellaciõs ja dalt esta prouat que no les poden coneixer los Officials Reyals sino que les a de coneixer sols lo Iutge ordinari de appellacions de dit Tribunal lo que procehix tambe en lo de les supplicacions al Tribunal supremo, conforme dit priuilegi del Rey Don Martí. Quant als recursos en Ciuil, y Criminal consta ames ab la prouisio de la Reyna Dona Maria *dada en Barcelona a 10. de Abril 1448.* y ab la *dita del Rey Dõ Pere del añ 1380. y altra del Rey Don Martí dada a Barcelona a 13. de Maig 1409.* ab los exemplars del concell del Gouernador dels anys 1391. 1602.

Quant a les euocacions no sen fa nioguna mencio en lo dit priuilegi de

a *Libre vermell fol. 38.*

b *Libre vermell fol. 45.*

de Marti, y segons consta de constitucions Generals, y dels priuilegis que baix se referiran.

Sols esta regalia es reseruada als Officials Reyals que les causes de dit Tribunal en primera, y segona instancia se poden euocar al Lochinent General, o al Gouernador dels Comtats, y aixi se obserua majormẽt en les tres qualitats d' pobresa viduytat, pupillaritat, y miserabilitat, exceptats alguns casos especials que baix se referiran.

Les dites euocacions permeten tores les constitucions *del titol de causes mercantiuols*, * feres les demes despres del dit priuilegi de Marti al consentiment del Sindich de Perpiña. Ames de les doctrines dels practichs, y exemplars que fan mencio de euocacios de causes de seguretat de judici per deutes mercantiuols, cambis, y altres, [a] son, y tambe los priuilegis, y prouisios seguẽts del mateix Rey Don Marti *dada a Barcelona a 31. de Abril 1406. 5. añs* despres del altre que prohibeix los recursos dalt referits Rey Don Felip *dat a Barcelona a 9. de Iuny 1599. c. 2.* que sols les prohibeix en les appellacions de interlocutories que no tingan forsa de diffinitiua, y aixibe en lo cap. 10. de dit priuilegi quant a totes les causes de la primera instancia, exceptades les de appellacio.

Aixibe al capit. 7. que los Menesterals que tindran offici, y comodament poden viure del offici no pugan euocar ab pretexto de pobresa deixat la euocacio vberta per los altres.

Aixi be del capit. 31. que dona execucio prestada caucio de causes menors de 100. lliures Barcelones no obstant inhibicio, del ques presupposa que restan en son punt les causes majors euocades.

Consta tambe en molts casos dels vsos, estils, [b] y exemplars infinits en la Cort del Gouernador.

No obstan ha dits priuilegis pretendre que les euocacions se comprenen baix lo nom de supplicacios o altres qualsevols recursos, y com aquells sian prohibits per dit priuilegi del Rey Don Marti, tambe apar ho auian de ser les euocacions com expressa ames dit Rey Don Marti ab dits altres priuilegis del any 1409. y any 1406. *del Rey Don Alphonso del any 1420.* Ames se troban molts exemplars particulars de sentencies feres per los Comissaris del Gouernador en differents causes euocades en les quals se declarana que altres dites causes nos podian euocar, ni ab dites qualitats, y pretextos de pobresa, viduytat, o pupillaritat se restituhisse al dit Tribunal, [c] cõ de causes de albarans mercantiuols lloguers de Animals, y altres moltes.

Per lo que los mateixos, y altres priuilegis anteriors al dit del Rey Don Marti y posteriors han lleuada tota difficultat que ab dits pretextos les causes de dit Tribunal se podian euocar, y ab dites qualitats si be nos podia recorrer; y los exemplars ques troban que fonch declarat nos podian euocar son per los casos especials que baix se referiran.

Los casos especials que son prohibits euocar de dit Tribunal segons particulars priuilegis son los seguents.

Primeramẽt nos pot euocar ninguna causa mercantiuol, o tocant ha dit Tribunal ab pretexto de extraneitat q̃ es dir de causa de estrañ, y foraster com fonch prouehit per la *Reyna Dona Maria a Barcelona a 16. de Abril 1448. y ab altra de 20. Iuny 1448.*

Les euocades *pretextu Baiuliæ* so es que eren del for del Balle de Perpinya cõ la jurisdiccio de ells sia cõtra persones de qualsevols fors

Rr Reyna

* *Const. 1. 2. 3. 5.*

a *Ferr. pa pr. de euoca. ca. 39.*

c *Libre vermell a la fo. 93. 97.*

b *Num. 60. dels vsos, y estils.*

Reyna Dona Maria ab prouiſio dada en Valencia a 19. de Dezembre 1444.

Les euocacions fetes ſimplament ſens dites qualitats *Rey Dõ Alphõſo ab prouiſio dada a Tortoſa a* 13. *de Maig* 1320. y en caſos prohibits de dits priuilegis ſobre contẽciõs entre lo Balle de Perpinya, y dits Conſuls.

Les cauſes ques euocaran per pobres, viudes, pubils, y miſerables als quals ſera feta donacio per les parts portauan les cauſes en dit Tribunal ſi ja les donacions, o tranſports no agues vn any foſſen fetes abans de la euocacio. a

a *Num. 60. dels eſtils ca. de les Corts dl any* 1551

Les cauſes de appellacio de interlocutories que no tenẽ forſa de diffinitiua *Rey Don Felip ab priuilegi dat en Barcelona a 29. de Iuny* 1599. *capit.* 2.

Ames totes les cauſes de appellacio per qualſeuol qualitat nos podé euocar, ni al Loctinent, ni al Gouernador dels Comtats.

Totes les cauſes menors de 50. lliures ni ab qualitats de viduytat, pobreſa, pupiliaritat, ni miſerabilitat com apar en lo priuilegi del Rey Dõ Felip *dat a Monſo a 29. de Nouembre* 1585. *capit.* 10.

En obſeruanſa, y confirmacio de aqſt cas fonch proferida ſentẽcia en lo Reyal Concell 19. de Ianer 1618 encontradictori judici, y prohibit al Gouernador dels Comtats nos euoque dites cauſes menors de 50. lliures, y peral deuant obſeruada en lo concell del Gouernador.

Si be quant ſucceheix cas trobãt me yo preſent com a Iutge de Appells del Rey noſtre Senyor en eſtos Comtats, ſe auerigua primer ſi la cauſa es menor, y ſi es mercantiuol, perquant lo dit priuilegi ſols prohibeix euocarſe cauſes mercãtiuols menors de 50. lliures demanera q̃ les altres que no ſon mercantiuols meramẽt, ſino ques tractan, y aportan en dit Tribunal per ſer mercãtiuolmẽt tractades com de polices, y altres q̃ tractã en dit Tribunal per altres priuilegis, vſos, y coſtumes en eſtes no te lloch lo priuilegi per ſo q̃ en eſſe ſuplicaua per les mercãtiuols, y mercãtiuolmẽt tractades, y ſols decreta lo Rey per les mercantiuols, y entre elles hi a differẽcia aixi be com apar dels matcixos priuilegis, y de la *cõſt.* 1. *titol de cauſes mercantiuols* nos prohibeixen les euocacions al Loctinent General.

No poden euocar de dit Tribunal ab pretexto de pobreſa los meneſterals, y homens de Perpiña que tindrã offici mechanich del qual cõmodament poden viure Rey Don Felip *ab priuilegi dat a Barcelona a 29. de Iuny* 1599. *c.* 7. conforme lo altre *de Alphonſo de 6. de Agoſt.* 1448 en obſeruanſa dels *quals priuilegis a 9. de Dezembre* 1602. en lo concell del Gouernador dels Cõtats fonch feta ſentencia no tenir lloch euocacions de perſones de art mechanica ab dita qualitat. b

Totes les ſentencies menors de 100. lliures Barceloneſes fetes en dit Tribunal donada y donca caucio per la part ſe poden executar, per los Conſuls no obſtant qualſeuol appellacio, ni inhibicio del ſuperior ſens incorriment de penes de les lletres ni vici de attentats en virtut del priuilegi del Rey Don Felip *dat a Barcelona a 29. de Iuny* 1599. *c.* 3. aqueſt priuilegi fonch manat obſeruar en dita ſentencia Reyal *del any* 1618.

b *Libre vermell a la fi.*

Per raho de aqſt priuilegi goſan del benefici de les conſtitucions de Cathalunya 12. *y* 13. *titol de execu. de ſenten.* y mes que aquelles no diſposã d̃ inhibicio cõ lo dit priuilegi, cõ conſta rãbe ab carta del Loctinẽt Gener. de 14. de Maig 1615. ab la qual mana al Gouer. deixe executar ha dits Cõſuls dites ſentencies. c

c *Libre vermell a la fi.*

Nos pot euocar cauſa de contencio de juriſdiccio entre los Conſuls de Mar, y altres Officials Reyals ſino es que la demanda ſia feta primer

mer deuant los Consuls de Mar, è si sera euocada se deu restituyr ha dits Consuls per lo priuilegi de Barcelona, [a] y altra del de Perpinya del Rey Don Iuan *dat a Çeragoça a 8. de Ianer 1401.*

a *Cancer tom. 3. c. 10. n. 6.*

Tots los dits casos especials, y altres que prohibeixen les euocacions de causes mercantiuols, y pertanyents al Tribunal dels Consuls de Mar son expressiament saluats, y reseruats en les cõstitucions de Cathalunya, * q̃ disposan sobre les euocacions de aquelles ques podẽ euocar.

* *2 3. tit de causes mercan.*

Aixi be per los casos ques poden euocar gosan altra prerogatiua les dites causes mercantiuols, ques han de tractar en dits Tribunals supremos, segons los priuilegis, vsos, costumes, y ordinacions del Consulat de Mar ab les mateixes seguretats de juy, y captura com se costuma fer en dit Tribunal, † com disposan les mateixes constitucions de Cathalunya, [b] sumariament abreuiant les dilacions y abreuedat despedides, [c] è no sols aquelles: pero qualsevol altres de mercaderies encaraque no vingan de dit Tribunal. [d]

† *Ferr. p p. d euoca. c. 39. 491. 3. 3.*

b *Const. 1.*

c *Const. 2. 3.*

d *Ferr. capit. 39 abst 491.*

Segons particulars priuilegis del Consulat de Mar de Perpinya esta tambe concedit lo mateix ques han de tractar en dita euocacio, y portar ab la mateixa caucio, y de la mateixa manera que en dit Tribunal priuilegi del Rey Dõ Marti *dat a Barcelona a 21. de Abril 1406.* y del Rey Don Felip *dat a Barcelona a 29. de Iuny 1599. cap. 1.* que aporta dins quant temps se han de declarar. Tot lo que se ha de entendre quant se sera euocada causa ab dites qualitats de pobresa, viduitat, pupillaritat: empero quant sera euocada sens dites qualitats com per comparicio, y prorogacio de jurisdiccio per les parts encaraque sia mercantiuol, y entre Mercaders nos pot tractar com les altres, ni demanar seguretat de juy ni proceyr ha captura de persona, ni procehir segons capitols del Consulat de Mar encaraq̃ les dilacions se pugan abreuiar, ni en aq̃st cas se poden entendre les constitucions sino quãt se euocan ab alguna qualitat, [e] demanera q̃ per altres Cortes capturat per seguretat d juy se ha d relaxar dels Carcers, si jura no trobar fermã sa. [f] Euocada la causa si per alguna d les parts sera retbituyda, é apres sera tornada euocar lo euocant deu ser codemnat en despeses duplicades *Rey Don Felip ab priuilegi dat a Monso a 17. de Maig 1510. c. 4.*

e *Ferr. 3 p. c. 491 Cancer tom. 3. c. 10. n. 8. 9*

f *Cancer num. 8.*

Si euocãt ab qualitat de pobres è apres constara que nou son, o quant auran euocada la causa per altra qualitat, y sobcũbiran han de ser condẽnats en despeses triplicades *Rey Dõ Marti ab priuilegi dat a Barcelona a 13. de Maig 1409.*

Sempre, y quant entre lo Gouernador, demes Officials Reyals, y los dits Cõsuls d Mar se altercarà de dit jurisdiccio, o de qualsevol causa de Tribunal, lo Portantveus ha de decidir la causa audiencia breument, sumariament, simplement, y de pla, y sens proces, ni escriptura cõ espressament concedi *lo Rey Don Iuan ab priuilegi dat en Çeragoça a 8. de Ianer 1401.* al qual priuilegi com se agues cõtrafet algunes vegades tractant causes, o pretensions de dits Cõsuls ab proces, y de differẽt manera fonch (precehint) proces feta sentencia per lo Reyal Concell a 19. de Ianer 1618. y declarat se obseruas lo dit priuilegi com en effecte se obserua quant succeheix cas. Semblant se troba disposat per lo Consulat de Mar de Barcelona com aporta *Cancer tom. 3. capit. 10. num. 6.*

En materia de euocacions ja esta donada altra forma per lo priuilegi del Rey Don Felip *dat a Bar. 26. de Iuny 1599. c. 1.* ahont se disposa que euocada la causa del Cõsulat de mar, ha dites Audiencies ab qualitat de pobresa, en cas se pose la excep-

cio de no poderse euocar si dins 15. dies apres seran passats los temps probatoris donats per constitucions sobre dites excepcions, y de posat lo salari no sera declarat si la causa es ben euocada, o no la part aura de posat lo salari puga cobrarlo, y dega lo iutge restituyrlo, y sens altra prouisio pugan dits Consuls passat dit termini, passar auant no obstant les inhibitories les quals sie agudes per lleuades.

Quant als Iutges de Taula se ha disposat per la Reyna Dona Maria ab prouisio *dada a Barcelona a 22. de Maig 1423* que los Consuls de Mar Iutge de Appells, ni officials del dit Tribunal pugan ser querelats, ni condemnats en visita sempre que auran procehit segõs les ordinaciõs, capitols, vsos, estils, obseruanses y priuilegis incertats en los libres del Consulat, encarque no ajan obseruat lo dret Romà, ni municipal altra semblant libre de prouisions folio 287.

Tots los Officials Reyals majors, y menors estan obligats en obseruar totes les dites lleys del dit Tribunal que son dits priuilegis, vsos, estils, y capitols, y totes les demes coses contengudes en tots los §§. precedents, sots incorriment de graues pœnes pecuniaries, y corporals, y altres de interessos de les parts, y les demes que cõtra ells quiscun priuilegi los comina, y posa com en la execcutoria d quiscu se veura, y trobara quant se necessitara saber, aqst punt me ha aparegut aduertir per occasio de major obseruansa de les coses dalt expressades, y quels Officials Reyals nols pugan impedir en lo exercici de la jurisdiccio tenẽ. La Rey Don Felip ab priuilegi *dat en Montso a vint y nou de Nouembre 1585. capitol 11.* concedi que les penes que incidirian los violadors dels dits priuilegis sian Officials Reyals, o los mateixos ministres del Tribunal del Consulat de Mar, o qualsevols altres se pugan fer esmenar, cometent la cognicio, y execucio al Loctinent General, o al Gouernador dels Comtats deuant dels quals se pot instar la cobransa, y applicarla com ha quisca dels priuilegis se conte.

Entes empero quant seran requests, y sientment auran contrafets a ells, com apar de la sentencia en est cas feta d'l Gouernador de 15. de Octubre 1594. ques instaua per dits Consuls vnes pœnes contra lo Balle de Perpinya, y fonch absolt ates no constaua tingues noticia dit Balle fos causa comensada al Cõsulat de Mar.

En particular ames per raho del priuilegi del Rey Don Felip *dat a Barcelona a 29. de Iuny capit. 4.* poden instar dits Consuls, o part qui tindra interes contra los Officials Reyals, y de Barons que no executaran les prouisions de dits Consuls, y en tal cas se deu manar executar irremisiblamẽt per lo Gouernador de dits Comtats, o altre superior aqui sera denunciada.

En est fet de denunciar les penes contra officials, hi a molts exemplars en dit Archiu libre vermell ala fi, manual del any 1599. cartes 235.

Ca. 25. Dels emolumenns, rendes, y drets de les Vniuersitats de les Ciutats, Viles, y Lochs, y del poder de imposarlos.

LOs emoluments, drets, y rendes de les Vniuersitats de les Ciutats Viles, y Lochs de Cathalunya, Rosse llo, y Cerdanya son les imposicions, cises, ajudes, Gabelles, vectigals, qstties, Barres, talls, subsidis, contribucions, põtatges, y altres molts ames dels particulars de censals, proprietats, y Senyories gosan acquisides ab differents legitims titols,

La

La major part dels dits drets, y rendes gosan ja del principi tingueren poder de congregarse, y formar Republicha, y Vniuersitat com esta dit; lo que ames los proue de concessions Reyals particulars per quant segons disposicions de drec comu dites Vniuersitats no les podé gosar sino ab especial gracia, [a] com sien regalies que tocan sols al Rey, [b] si be no falta qui deffensa que qual seuol Republicha, y Vniuersitat per soccorrer, y remediar ses necessitats pot imposar drets, [c] majormét continuar los siu te ja de costuma antiga. [d]

Dites gracies tingueren per millor sustentar, y acudir als carrechs, y obligacions comunes de les Repu. bliqs tãt per reparo de les obres publiques Ponts, Fonts, y altres, [e] com a les necessitats del poble, y pobres per conseruar, y donar vida a tots, de aqui nostres lleys anomenã dits drets animes de les Ciutats, y Viles, [f] que les sustentan, y ab elles se subuenan, y remedian les necessitats. [g]

Dits drets, y rendes obtenian les Vniuersitats de differents maneres vnes de vna, altres de altra, y moltes sens tenirne fins lo any 1363 q̃ entrà la gracia, y dispensa general del Rey Don Pere ab priuilegi *dat a Monso a 18. de Ianer de dit any* 1363. en les Corts generals que aqui celebraua per los Regnes de la Corona de Arago, en hi ab lo qual concedi licencia, poder, y facultat plenaria ab forsa de lley paccionada y contracte apreciat, y pagat, [h] ha totes les Vniuersitats del Principat de Cathalunya, y contrats de Rossello, y Cerdanya, y altres Regnes de Valencia, y Mallorcha, del qual se fa mencio en la constitucio del any 1470. de imposar, cullir, y rebre imposicions, o cises sobre les coses, y mercaderies qualseuols imposedores per los Consuls, y Iurats obligãt ha pagarles qualseuols persones (cõ ha regalies, y que gosen de ses prerrogatiues) tins als Caualers, militars y altres qualseuols exempts, creixer lleuar, y tornar, y com mes llargament en ell apar.

Desde dita concesio han gosat les Vniuersitats Reyals de dits drets ames ja tenian obtingut abans, hi obtingueren despres moltes Vniuersitats principals, com Barcelona, Leyda, Gerona, Perpinya, y altres moltes especials gracies, y priuilegis per imposar dits drets extenent lo poder en molts casos particulars com quiscuna Vniuersitat experimenta, y per exemple ho prouare ab les que tinch mes noticia que son los de la nobilissima Ciutat de Barcelona dls Reys Don Alphonso II. *dat a Barcelona a 4. kalendes de Abril 1286. Rey Don Iaume Pridie kalendes de Ianer 1299. Rey Don Pere dat a Çeragoça als 4. de Mars 1357. Altra dat en Barcelona a 17. de Maig 1359. Altra de 18. de Dezembre 1366. Altra de 13. de Mars 1369. Altra de 9. de Iuny 1378. Rey Don Ferrando dat en Almansar a 26. de Maig 1496.*

Los de Perpinya son dels Reys Don Pere *dat a Perpinya a 13. de les kalends de Octubre 1207. Rey Don Iaume dat a Barcelona a 16. de les Kalendes desde Iuny 1254. Rey Don Pere dat a Çeragoça a quatre de Mars 1557. Altra de 24. de Dezembre 1378. Altra de 4. de Agost 1364.* Rey *Don Iaume dat a Mallorcha a 12. de les kalendes de Abril 1335. Rey Don Iaume dat a Perpinya a 17 de Dezembre any 1342. Iaume del any 1260. altres del Rey Don Pere dels anys 1368. 1448. Altra dada a Barcelona de 8. de Iuliol 1373. Rey Don Iuan dat a Barcelona a 14. de Iuny 1455. Rey Don Marti dat a Çeragoça a 15. d Ianer 1399. Reyna Dona Germana dat a Montso a 2. de Setembre 1512.*

[a] *L. fin. C. de vectig & comis.*

[b] *Borr. de Reg. Catho. pref. C. 1.*

[c] *Ioseph Ludo. de cis. per 43. Purpur. cõs. 556. n. 11 23 Cãcer tom. 3. c. 3. n. 130.*

[d] *Farina de fort. q. 173. a n. 91. Rolã a vall cons. 66. vol. 2. Guitier. prac. qq. lib. 7. q. 5*

[e] *Oliba de Iure fisci c. 5. num. 10.*

[f] *Const. 11. tit de vectig.*

[g] *Auenda de exeq. mã. da. Reg. 2. p. c. 14. n. 1. & 4.*

[h] *Const. 11 tit. de vectig.*

Ames de dits priuilegis, y prouisions tenen molts altres en casos especials del Rey Don Pere *dat a Gerona a 20. de Abril 1358.* que podẽ forsar tots los homens de Perpinya ha fermar Syndicat per pagar mals, y carrechs è drets de la Vniuersitat, y aixibe per altre priuilegi dé dit Rey *dat a Barcelona a 30. de Octubre 1344.* de contribuhir en les compres, y perdues dels grans.

Lo poder de fer talls en benefici, y subuencio de la Vniuersitat, en quins casos, y la forma de exigirlos, y de quines persones es als priuilegis dels Reys Don Iaume *dat a Mõtpeller a 4. de les Kalendes de Maig 1262. Altra de 4. de les Kalendes desf de Febrer 1286 Don Sancho dat a Perpinya a 7. de les Kalendes de Abril 1317.* Rey Don Pere *dat a Barcelona Pridiæ nones Dezembre 1347.* Rey Don Iaume *dat a Perpinya a 4. Idus de Maig 1339.* Rey Don Pere *dat a Çeragoça a 12. de Dezembre 1380.* Rey Don Alphonso *dat a Barcelona a 6. de Octubre 1431.*

§. 1. *De la forma, poder, y Iurisdiccio de imposar, y cobrar dits drets de les Vniuersitats.*

LOs mateixos dits priuilegis, y prouisions de les concessions de dits drets donan la forma, y modo com se han de imposar, rebre, y pagar majorment quant als de la Vila de Perpinya los de dits anys 1373 1399. 1455. Los quals se han de obseruar a la lletra, y no aixir de ells altrament, hi ha cas de Regalia.

La exaccio, cognicio, è jurisdiccio dels dits drets, è imposiciones es dels mateixos Concellers, Paers, Consuls, o Iurats de les Vniuersitats, y no poden los Officials Reyals de ells entrometre directa, o indirectament, que en tot sels ha abdicat lo poder, no sols en raho de generals constitucions, [a] quant ala jurisdiccio, y procehir: pero tambe que de totes les sentencies fetes per los dits Iurats, en dites causes tingan execucio prestada caucio, no obstãt qualseuol appellacio, o inhibicio de la Reyal Audiencia, [b] é aixibe ames en virtut de priuilegis de les mateixes Vniuersitats assenyaladament del dit General del Rey Dõ Pere del any 1363. y quant a la Vila de Perpinya son ames los altres priuilegis dalt referits, y tambe lo del Rey Don Iaume *dat a Mallorcha a 12. de les kalẽdes de Abril 1331 Altra dat a Perpinya a 17. de Dezẽbre 1342.* lo qual ames concedeix que nil Rey puga posar imposicions noues sino es ab voluntat dels Consuls.

a *Const. 11. titol de vectigals.*

b *Const. 22. dl any 1599.*

En tant que ni lo Loctinent General, ni Gouernador de Rossello, nos pot euocar ab ningun pretexto les dites causes Rey Don Pere ab dit Priuilegi General del any mil tres cents seixanta y tres.

§. 2. *De quines mercaderies se reban dits drets de les Vniuersitats.*

AB les mateixes disposicions de dites lleys, priuilegis, y prouisions se ordena com poden rebre, è imposar dits drets sobre carn, peix, rehims, vi, y demes coses comestibles, y aixibe a les mercaderies, y altres com quiscu experimenta en sa terra, com per exemple se obserua en la vila de Perpinya rebrer dits drets de les seguents coses.

Primerament dels forments, Plaça, y Botiga del Blat, ab la forma dels priuilegis dels Reys Don Iaume *dat a Murcia a quatre de Febrer mil dos cents seixanta y sinch Don Ferrando dat a Valladolid a dezanou de Abril any mil sinch cents y nou.*

Per

Per traurer seccada de forment de la Vila nos paga lleuda. *Rey Don Iaume ab priuilegi dat a Mallorca a 4. de les Nones de Mars 1299.*

Ningu pot tenir blat publicamẽt a vendre sino a la plaça del blat, ni lo Comanador del Maldeu rebrer lo dret de mesuratge. *Rey Don Iaume dat a Perpinya a 3. de les Kalendes de Iuliol 1293.*

A Coblliure nos pague dret de mesuratge del blat ques mesura per regoneixer si nos ven. *Rey Don Iaume dat a Mallorca a 3. de les Nones de Maig 1315.*

En virtut de dits priuilegis, prouisions, y altres los Consuls moltes vegades han fetes ordinacions sobre la cobransa del dit dret, y del demes pertanyent a la venda dels formẽts, com estan continuades en los llibres de les ordinacions. [a]

a *Folio 227. 249 293. 19. 49 51. 79. 191. 236. 235 249. lib. prouis. 505.*

Farines.

DEls Reys Don Iaume *dat a Murcia a 4. de Febrer 1265. Don Ferrando dat en la Vila de Medina del Campo a 21. de Abril 1504. Rey Don Perè dat a Barcelona pridie Nones de Desembre 1347. Reyna Dona Germana dat a Monço a 1. de Setembre 1512.*

Sobre dit dret, y la forma de pagarlo, y los officials son en lo pes, y altres fets per euitar fraus, son fetes moltes ordinacions per los Consuls. [b]

b *Folio 155. lib. 2. lib. 1. 293. 326*

Rayms.

DEls Reys Don Iuan *dada a Barcelona a 14. de Iuny 1455. Don Ferrado dit del regiment de la Taula del any 1510. capitol 61. 62. 63. 64.*

Les ordinacions fetes per los Cõsuls en est cas, y assenyaladament quines, y quantes carreres han de fer los traginers segons los termens. [c]

c *Fol. 31 139.*

Vi.

DEls Reys Don Iaume *dat a Perpinya a 15. de les Kalendes de Desembre 1299. Don Pere dat a Barcelona als 26. de Iuliol 1374. Altra dada a Barcelona a 1. de Octubre 1373. D. Iuan dat a Barcelona a 9. de Setèbre 1387. Altra dat a Barcelona a 5. de Nouembre 1394. Don Martí dat a Barcelona a 7. de Abril 1405 Altra dat a Çaragoça a 31. de Octubre 1399.* Tots los dits priuilegis disposan sobre lo no poder entrar vi estrany en Perpinya, y lo dret a de pagar, y moltes altres coses en esta materia, è apres lo Rey Don Alphõso ab priuilegi *dat en Castell Nou de Napols a 16. de Mars 1454.* que vna llegua al entorn de Perpinya nos puga tenir tauerna, ni carniceria, exceptat los llochs poblats; sobre aquest dret, y tauernes estan fetes moltes ordinacions, majorment sobre lo reuendre vi. [d]

d *Ma. 8. 11. me. 4. lib. ordi. fol. 122. 117. 140 145. 339 lib. 2. de ordi. fol. 197.*

Oli, prohibitions, y mesures de ell.

SOn hi a mes los priuilegis del Emperador Don Carles Quint *dat a Moli de Reig a 10. de Desembre 1519.* y les ordinacions per dits Consuls fetes. [e]

La concessio Reyal de la compra de la casa de vendre Oli, del Rey Don Martí *dat a Valencia a 22. de Desembre 1402.*

e *Ma. 8. me. 4. lib. ordi. fol. 18. 28. 131. 154 210. 327.*

Sal.

LOs priuilegis, y prouisions generals, y ordinacions per so fetes, [f] y del afranquiment del dret de la Sal quel Rey alli rebia, fet per lo Rey Don Sancho, *dat al Prat del Castell de Perpinya pridie Nones de Agost 1311.*

f *Llibre ordi. fol. 52. 207. 218. 223*

Carn, y Carniceries.

DEls Reys Don Iaume *a 3. Kalendes de Nouembre 1308. Rey Don Alphonso dat a Barcelona a 19. de Iuliol 1416. Altra dada en Napols a 16. de Mars 1454. Reyna Dona Maria dat a Perpinya a 10 de Desembre 1450.* Tots estos contenen lo poder de posar pesadors de la carn, reuocacio de priuilegis obtinguts per los carnicers, en torn Perpinya vna llegua nos puga ven-

dre carn fino en poblar, nos puga tallar carn al Castell.

Aixi be del Rey Don Felip *dada a Valladolit a 19. de Nouembre 1538. Altra dada a Valladolit a 18. de Mars 1559.* llicencies de poder comprar carns en França per la prouisio de les carns de Perpinya.

Lo pesador si ha de pesar ab la Romana, terges, cors, melçes, y altres menudecies, en lo priuilegi del Rey D. Ferrando dit del quitament del any 1498. *dat a Çaragoça a 18. de Iuny.* anyels, ni moltons de dos anys, y ouelles de set anys en los Comtats de Rossello, y Cerdanya nos poden tallar. *Rey Don Alphonso ab priuilegi dat a Barcelona a 31. de Mars 1425.* Los Consuls ab los Mostasaphs poden inhibir, y priuar als Carnicers. *Rey Don Alphonso dat a Barcelona a 19. de Iuliol 1427.*

Cassa, y Barra, y dret de ella dels Estrangers.

REY Don Ferrando *dat a Perpinya a 7. de Febrer 1416. Rey Don Pere dat a Perpinya a 12. de les Kalendes de Agost 1344.* Los de Elna per priuilegi son exẽps de aquest dret. *Reyna Dona Germana ab prouisio dada a Monço a 4. de Agost 1512.* Cassa sols se pot vendre a la Barra, com fonch ordenat lo any 1383. 1585.[a]

a *Lib. 2. ordi. fol. 140. 145*

Peix.

REY Don Pere ab priuilegi *dat a Barcelona a 24. de Octubre 1326. Altra de 28. de Octubre 1376. Altra dada a Barcelona al vltim de Iuliol 1380.*

Lenyes, Carbo, Cals, Guix, Cendra, y altres.

REyna Dona Germana *dat a Monço a 2. de Setembre 1522.* Ordinacions per estes coses fetes, com se ha de vendre a pes lo carbo, mesurar la cendra, guix, cals, no vendre llenya a la plaça publica, ni deuant del pes del Rey, no pujar llenya ab curriola, y molts altres fets. [b]

b *Lib. de ordi. fol. 35. 117. 167. 189 306. 376 lib. 2. de ordi. fol. 158.*

Homens de Perpinya poden tallar llenya al bosch de Perellos. *Rey Don Iaume pridie Kalendes de Febrer 1296.*

§. 3. *De la forma, y manera se han de administrar, y exigir los drets de les Vniuersitats, y aqui toca la jurisdiccio sobre ells.*

LEs administracions dels drets, y demes rendes de dites Vniuersitats tocan als Consuls, Concellers, Paers, y Iurats, tant segons regles, y disposicions de dret comu dels Romans, [c] com de constitucions del Rey Don Iuan del any 1420.[d] y priuilegis generals, que es lo del Rey Don Pere del any 1360. dalt cotat, y del Rey Don Ferrando *dat a Mõço a 2. de Setembre* 1510.[e] Las quals atribueixen tota jurisdiccio a dits Iurats, abdicant tota euocacio ab qualsevol pretexto del Reyal Concell; son hi a mes los priuilegis especials que quiscuna vniuersitat te alcançats, los quals aixi be donan la forma, y modo com han de fer dita administracio, com per exemple tenen los de la Vila de Perpinya los dels Reys Don Marti, *dat a Valencia a 2. de Maig 1404. cap. 16. Rey Don Iaume dat a Mallorca a 12. de les Kalendes de Abril 1331. Rey Don Ferrando dat a Barcelona a 24. de Iuliol 1413.* Segons dits priuilegis locals de Perpinya estan obligats los Consuls de ella, y Concell de arrendar les imposicions al encant al mes donant, prohibint tot genero de collecta per ells, o altres, com apar tambe en los priuilegis, y prouisions dels Reys Don Marti *dat a Çaragoça a 15. Ianer 1399. Don Ferrando dat a Ça-*

c *Bouad. lib. 3. c. 8. n. 81. 82.*

d *Const. 11. tit. de vestig.*

e *Prag. 5. tit. de vestig.*

a Çaragoça a 18. de Iuny 1498. y ab altre dit del regimẽt de la Taula del any 1510. cap. 28. 29. Reyna Dona Germana *dada a Monço a 16. de Iuny 1512.*

Quant nos troba arrendador, o just preu sis ha de collectar, se ha de fer ab deliberacio de Concell General, com dispossa lo priuilegi del Rey Don Felip del any 1573. cap. 56. dit del nou redres; tot lo demes tocant a esta materia se podra veurer al que segons nostres propries lleys han escrit nostres Practichs. a

a *Berart in spec. visita. c. 23. per tot.*

§. 4. *De les obligacions dels Arrendadors, y Collectors, o altres deutors dels drets, y emoluments de les Vniuersitats.*

LOS Arrendadors dels drets, y emoluments de les Vniuersitats estan obligats segons los pactes posats en las tabbas, o albarans dels arrendaments, y priuilegis de les Vniuersitats, y los collectors, y demes deutors segons lo deute qual es, vns, y altres han de assegurar los preus, y donar bones, y sufficients formanses, altrament los Consuls, y Iurats hi son obligats de sos bens propris, com en la Vila de Perpinya es lo priuilegi del Rey Don Ferrando del any 1498 cap. 2. dit del quitament de la Taula. Los preus pagarlos dins del any dit cap. 2. y cap. 30. del priuilegi del regiment de la Taula. Las pagas han de fer a la Taula comuna cap. 29. encara que sels falla manaments dels Consuls, ni Concell General, com apar en lo capitol 18. Los Collectors aixi be se obligan a tot lo dit dels Arrendadors, los quals se anomenan per Concell General, o per los Consuls. *Rey Don Iaume ab priuilegi dat a Mallorca a 12. de les Kalendes de Abril 1331.*

Tots los dits deutors principals, o fermanças estã obligats a pagar cayguda la paga, altrament se pot fer execucio contra de ells, com a deute Reyal, y fiscal en bens, y persones, encara que sien priuilegiades. *Rey Don Pere ab priuilegi dat en Zaragoça a 4. de Mars 1357. Rey Don Ferrando dat a Zaragoça a 18. de Iuny 1498. cap. 2.* y ab altre dit del regiment de la Taula capitol 25. 30. 66. 67. Rey Don Marti *dat a Valencia a 18. de Iuliol 1404.*

Los officials Reyals requests que sien han de fer dites execucions en persones, com apar en dit priuilegi del any 1357. a mes son inhabils fins ajan pagat per tots los officis, y beneficis de la Vniuersitat, com dalt està prouat.

Ningun official de vida, ni de la dotsena de Sant Pere pot ser arrendador de dites imposicions, Rey Dõ Felip ab lo priuilegi dit del nou redres del any 1537. capitol 50. ni altres officials de la Vniuersitat. b

b *Lib. de ordi. fol. 33.*

Arrendament nos pot fer a ningun deutor, tant com a principal, com fermansa capitol 46. del nou redres.

§. 5. *De la forma deuhen seruar los deutors de les Vniuersitats, en obtenir diffinicions de comptes pagar los deutes, y restes de les administracions.*

TOts los Administradors, sien Consuls, Iurats, Arrendadors, Collectors, o altres qualsevols de les pecunies comunes, o bens de les Vniuersitats sien Reyals, o de Barõs, aixi be Tudors, Curadors, Socios, Procuradors, Executors, Testamentaris, o altres qualsevols qui administraran bens de altre, està obligats adonar compta, y raho de administracio al Rey, Barò, o a sos officials, y en donarlos podẽ esser compellits, y pagar lo reliquum, no obstãt qualsevol

a Perart in spec. resist. c. 2. num. 1. a 195.

seuol consuetut en contrari; a tenen c upero les demes Vniuersitats dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya priuilegis particulars, ab los quals fels ha donat forma, poder de reberer, y donarse los comptes entre ells ab expressa clausula, de no tenirlos de donar al Rey, Baro, ni a fos officials, com de la Ciutat de Barcelona, y demes Ciutats, y Viles, consta ab tants priuilegis, de la Vila de Perpinya se posa als priuilegis referits al §. precedent, è a mes en moltes altres, y en les ordinacios per lo fetes per los Consuls. b La dels priuilegis antichs era del Rey Don Iaume, *dat a 13. de les Kalendes de Iuny 1299.* dels priuilegis moderns son del Rey Don Ferrando dit del quitament, cap. 7. 12. del Regiment de la Taula cap. 18. 29.

b *Lib. de ord. fol. 15. 84 lib. fol. 227.*

Different forma dels Arrendadors que dels Collectors, y altres, los deutors han de presentar los comptes a la dotzena de Sāt Pere, que delibera sien aduerats, y abalançats, apres se han de presentar als Clauaris, y aduerarlos mitgensant juramēt en llur poder, la qual adueracio se continua per ells, apres se donan al Abalançador del offici del qual se fara mensio baix capitol 30. y abalançats fan girada a la taula del deute aurà calculat lo Abalançador, y lo Notari del Manual de la Taula certifica als mateixes comptes als Clauaris de la paga del deute, als quals Clauaris apres toca difinirlos, cōtinuantse lo acte per lo Notari del clauaritat, y com mes llargament apar en dits, y altres priuilegis que baix se referiran.

§. 6. *Dels llochs destinats per vēdrer les vitualles, de les quals se cobran dits drets, y de les persones estan obligades a pagarlos.*

PEr vendrer les mercaderies que pagan dits drets, estan destinats, y senyalats certs llochs, y assenyaladament les plaças per los Consuls, y Iurats de les mateixes Vniuersitats als quals toca, no sols en raho de cōstitucions generals, c pero tambe en virtut de particulars priuilegis deles mateixes Vniuersitats.

c *Const. 2. tit. de offi. de Cā cellers.*

A la solucio, y contribucio dels dits drets, estan obligats tots los habitans de qualseuol grau, y condicio sien, com disposan los mateixos priuilegis.

Los de la Vila de Perpinya son los referits dalt al princpi del present capitol, y a mes la prouisio del Rey Don Pere *dada a Tortosa a 31. de Mars 1371.* ab la qual se obligà a totes, y qualseuols persones de Perpinya, cassant, reuocant, y annullant tots los priuilegis, y exempcions, per les quals se poguessen escusar a dita contribucio.

A mes dels priuilegis que disposan de tots generalment, y en comu foren concedits altres especials, per certes condicions de persones, que podien pretendrer estar exemptes.

Lo Rey Don Pere ab priuilegi *dat en Zaragoça a 4. de Mars 1357.* disposà ajan de contribuyr, Rey, Reyna, Primogenit, è Infants, y altres qualseuols Senyors, sens poderse escusar, y aixi be tots los de la casa del Rey, y altramēt son priuilegiats, com consta a mes ab altre priuilegi de dit Rey, *dat a Barcelona pridie Nonas de Desembre 1343.* lo mateix gosa la Ciutat de Barcelona ab priuilegi del Rey Don Ferrando, *dat a Almançar a 26. de Maig 1496.*

Los Ecclesiastichs residints en la Vila de Perpinya, en quins casos, y temps han contribuyt a dits drets, y en quins no, y quines, y quals prouisions, y procehiments per ells se son fets, puch donar noticia llarga per auer vists tants Archius, papers, y actes, empero me contentarè sols de referir los sumats, que a la llarga tindria

dria de ocupar molts fulls, y lo Lector quant li succehirà cas a ells, ho podra facil veurer, y la resolucio en esta materia si han de contribuyr, o no, remet al judici de la Sancta Mare Esglesia, y aqui toca, y al que en esta materia han escrit tants Autors. [a]

a *Bouad. en sa politica lib. 2. c. 18. del num. 251. fins 324.*

Lo priuilegi del Rey Don Pere *dat a Perpinya a 13. de les Kalendes de Octubre de dit any* 1207. per la contribucio de rehedificar les murralles en les cises, è imposicions imposades ab lo priuilegi del Rey Don Iaume, *dat a Barcelona a 16. de les Kalendes de Iuny 1254.*

En lo any 1356. se exigi dels Ecclesiastichs lo donatiu, en adjutori de la armada enuia lo Rey a Romania, prouisions del Rey Don Pere *dada a Barcelona a 20. de Febrer 1356. Altra del primer de Agost de dit any*, sobre dites imposicions de Perpinya, sils Ecclesiastichs hi auian de contribuyr; apres succesiuament succehiren molts casos, y per ells fetes moltes prouisions Reyals, que llargament donan noticia quals foren; y com si prouehi del Rey Don Pere, *dada a Barcelona a 29. de Maig* 1368. *Altra dada a Barcelona a 8. de Iuliol 1373.* esta dona la forma cõ fols ha de donar franquesa, y sols en quins casos.

De la Reyna Dona Maria de 5. de Iuny 1439. Rey Don Alphonso *dat als Felices Exercits a 7. de Febrer 1448.* per occasio que los Ecclesiastichs, y Militars se volgueren eximir de contribuyr a dits carrechs, se ordenà per los Consuls de Perpinya en los anys 1391. 1398. 1434. [b] quels bens dels homens de Perpinya que pagauan dits drets, nos fossen transportats als dits per testament, o altre titol, sino es pagant ala Vila 5. sous per lliura; estes ordinacions jurauen los Consuls obseruar, a occasio de elles se seguiren grans debats en dita Vila, y a la fi lo Rey Don Alphonso ab priuilegi, y prouisio *dat a Port Vendres a 17. de Ianer* 1436. confirmà dites ordinacions, y apres ab altra *dada a Gayeta a 27. de Mars* 1437. y moltes altres de la mateixa data, del que nasque apres tanta discordia, que fonch necessari venir per medi de persones Religioses, a concordar lo any 1438. com llargament consta en la concordia continuada en dit Archiu. [c]

b *Lib de ordi. fol. 158. 171 263.*

La prouisio del Rey Don Ferrando *dada a Valladolit a 20. de Abril* 1509. de esta prouisio resultà que en lo any 1511. se fermà, y jurà concordia entre los Ecclesiastichs, y Consuls de Perpinya, de la manera los Ecclesiastichs deuian tenir, y gosar la franquesa, y en quins casos pagar, com llargament en ella se pot veurer, y en les declaracions seguides. [d]

c *Lib. 2. ordi. fol. 311.*

En lo any 1550. succehi altra contensio, y se declarà en fauor de la Vila, com apar en les lletres de la cort Ecclesiastica, de data de 6. de Octubre 1550. [e]

d *Llibre vert ma-jor de la Vniuersitat de Perpiña fol. 319. 346.*

En la fabrica dels Baluarts del Castell de Perpinya se prouehi, hi cõtribuhissen los Ecclesiastichs, com apar en la prouisio *dada a Barcelona a 7. de Setembre* 1566.

e *Lib. de prouisiõs fol. 160.*

En totes les demes Ciutats, Viles, y Llochs de Cathalunya hi ha agudes tambe moltes contencions en esta materia, y a la postre han vingut a concordar, quina, y qual franquesa sels deu donar.

Los Cauallers, y demes persones del estament Militar, estan obligats tambe a contribuyr, y pagar les cises, è imposicions, y altres drets de les Vniuersitats de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, com apar del priuilegi general del Rey Don Pere, *dat a Monço a 18. de Ianer 1363.* Los quals Militars si be han pretes esser exempts, empero desde que sels concedi lo priuilegi de no esser capturats sens instancia de part, com llarga-

a *Lib.* 3. *c.* 4. *fol.* 334.

llargament dalt se ha prouat, [a] han contribuhit, y continuan, contribuhit sens contradiccio.

A mes del dit priuilegi general totes les Vniuersitats tenen altres priuilegis, y prouisions particulars que obligan als dits Militars expressament a dita contribucio, y paga de imposicions, com en la Vila de Perpinya son los dels Reys Don Pere, *dat a Perpinya a* 13. *de les Kalendes de Octubre* 1207. *altra de* 1274. *Altra dat a Tortosa a* 31. *de Mars* 1371. *Altra dat a Barcelona a* 7. *de Setembre* 1566.

Consta a mes que en los casos se son volguts eximir, foren fetes les ordinacions dalt posades, sobre lo cap dels Ecclesiastichs, de sinch sous per lliura, sobre les quals nasque la concordia alli referida, y vltimamẽt vinguè lo cis a fora tota difficultat; per los particulars priuilegis de les admissions se han fetes de ells en los officis, y gouerns deles Vniuersitats, particularment a Perpinya, ahont se son obligats a pagar, y contribuyr com los altres, com apar en lo priuilegi de la admissio dalt referit.

Los Iuristes, y Doctors per los priuilegis dels Reys Don Iaume, *dat a Perpinya 8. dels Idus de Nouembre* 1335. *Don Pere dat a Barcelona a* 20. *de Octubre* 1376.

Los Monaders, y Officials de la Seca, y Aduocats per les prouisions del Rey Don Pere, *dada a Valencia a* 14 *de Mars* 1362. *Altra dada a Barcelona a* 20. *de Octubre* 1376.

Los Soldats, y Estipendiaris de sa Magestat tambe son obligats a contribuyr, y pagar dits drets, en virtut dels priuilegis, prouisions, y sentencies Reyals seguents. *Del Rey Don Pere dat a Tortosa a* 26 *de Febrer* 1383. lo qual a mes disposà que ni lo Capita General puga entrar, ni fer entrar, ni aixir ningunes vitualles per les portes del Castell, en frau de dites imposicios, y per so ha de prestar en lo ingres de son offici sagrament, y homenatge, o sempre serà request en poder del Gouernador de Rossello, tot lo que està confirmat ab altres priuilegis dels Reys Don Iuan, *dat a Barcelona a* 5. *de Febrer* 1392. *Altra dat a Barcelona a* 12. *de Setembre* 1392. *Don Alphonso dat a Gayeta a* 27. *de Mars* 1437. *Don Ferrando dat a Monço al Iuliol* 1510. *Altra dat a Barcelona a* 11. *de Octubre* 1546. *Altra de* 16. *y* 27. *de Febrer* 1570. *Rey Don Alphonso, dat en los Felices Excercits a* 27 *de Ianer* 1448. *Altra de* 15. *de Octubre* 1447. *Altra del Princep Don Felip, dadas a Monço de* 21. *de Agost, a* 5. *de Setembre, a* 28. *de Setembre, a* 3. *de Desembre* 1547. Estes prouisions vltimes contenen a mes, que ni pugan los Soldats pendre als portals, llenyes, carbò, fruytes, ortalisses, ni altres vitualles.

Es hi a mes la sentencia Reyal obtinguda en contradictori judici, de 24. de Nouembre 1553. que donà la jurisdiccio als Consuls contra Soldats, en fets de dites imposicions. Altra sentencia contra los Carnicers qui tallan carn al Castell, *dada a Barcelona a* 10. *de Desembre* 1553. *Altra prouisio dada a Barcelona a* 22. *de Mars* 1564. *Altra dada a Barcelona* 21. *de Mars* 1565. *Altra de* 25. *de Octubre* 1565. vltimament lo priuilegi del Rey Don Felip *de* 13. *de Iuliol* 1599. que expressament obliga als Soldats pagar dites imposicions, y no tenir fleca, tauerna, ni carniceria, exceptat en temps de guerra vberta, y declarada. Dins aquestos nous priuilegis, estan chalendats los dalt referits, y lo de Alphonso *dat Gayeta a* 27. *de Mars* 1437. y del Princep de Melito *dat a Barcelona a* 23. *de Febrer* 1570.

Altres coses tocants sobre la obligacio tenen los Soldats en fet de dites imposicions, y jurisdiccio dels Consuls contra ells, en termens de

drets

dret comu, y municipal eſtan poſades en les allegacions, y memorials, continuats al llibre Menor folio 591.

Aixi altres en fets de apoſentaments de ſoldats, y aqui, y perqui ſe deuhen donar en Perpinya, y ſi los Cauallers sõ exempts, a mes del que de ells ja dalt ſe ha dit, ſe poden veurer, en particular los priuilegis, prouiſions y ſentencies Reyals dels anys 1598. [a] 1552. [b] 1553. [c] 1554. [d] 1550. [e] 1538 [f] es hi a mes lo que eſtà dit dalt llibre 3. capitol 11. y ſe dirà baix llibre 5. capitol 28. A mes ſe ha de ſaber que en prejudici de totes les dites exempcions dels hõmens de Perpinya, fonch feta vna pragmatica per lo Emperador Don Carles en Brucelles, a 10. de Iuliol 1549. la qual apres ſe reuocà en les Corts de Monço del any 1553. g y manas ſe declaras en la cauſa ſe portaua al Reyal Concell ſobre dits apoſentaments. [h]

a *Lib. de prouiſiõs fol. 443.*

b *Llibre men. fol. 638.*

c *Llibre men. fol. 641 648 541. 548*

d *Lib. de prouiſiõs fol. 393.*

e *Llibre men. fol. 609.*

f *Lib. me. fol. 595. 633.*

g *Conſt. 5. tit. de offi. & Al cayts en les ſuper flues.*

h *Conſt. 6. alas ſu per fluas.*

§. 8. *De les cauſes, y negocis, per les quals ſe deuhen gaſtar les pecunies reſultants de dits drets, y quin drets, y tela Rey noſtre Senyor en ells.*

LOs caſos, y negocis per los quals ſe deuhen gaſtar ſols les pecunies reſultants de dits drets de les Vniuerſitats, refereixen llargament los Eſcriptors de dret comu, y aixi be noſtres Practichs. [i] Se diſpoſan ab tots los mateixos priuilegis ques à donat poder de impoſarlos, vns en general per ſubuenir, y gaſtar per los affers conuenients, y neceſſaris de les mateixes Vniuerſitats; altres en eſpecial per algun fet particular, cõ per reparar muralles, per lluyr cenſals, y altres ſemblants; los quals no poden ſeruir per altra coſa, com experimenta quiſcuna Vniuerſitat.

i *Berart in ſpecul. viſita. c. 23. per tot altres molts.*

Quant a la Vila de Perpinya a mes dels priuilegis dalt referits, ſon hi molts altres, com dels Reys Don Marti *dat a Çaragoça a 15. de Ianer 1399. Rey Don Pere del any 1537. Rey Don Marti dat a Valencia a 2. de Maig 1404. Rey Don Iuan dat a Barcelona a 14. de Iuny 1455. Rey Don Pere dat a Barcelona a 4. de Agoſt 1364.*

Per priuilegi del Rey Don Ferrando de 13. de Iuny 1498. foren aplicats per dotſe anys per redemir cenſals, acceptats ſi la Vila era ſitiada per gent de armes; en lo qual cas ſols ſe daua llicencia ſe pogueſſen gaſtar ab deliberacio empero de Concell General; apres ab altre priuilegi del mateix Rey Don Ferrando dit del regiment de la Taula del any 1510. capitol 1. 42. 51. 61. 62. donà forma tant dels Reyms, com dels demes conſignades a lluyr, y quitar mals, y carrechs.

De totes dites pecunies, rendes, reban totes les Vniuerſitats dels Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya preten lo Rey noſtre Senyor tenir dret de demanar comptes, y exigir lo quint de tot. Eſta pretenſio a molt dura, y les Vniuerſitats allegan, y amoſtran molts priuilegis, ab los quals los fonch concedit, a vnes no tenir obligacio de donar comptes, altres expreſſament de franquiment, y exaccio de quint, altres de auer ja pagat al Rey grans quantitats de pecunies en la conceſsio; altres quels diners de les impoſicions han ſeruit per coſes quel Rey tenia obligacio de ferles, com reparar muralles, ponts, majorment en Perpinya ab tantes guerres, y gaſtos forçoſos ſucçehits. De manera que per eſtes, y altres cauſes lo Rey noſtre Senyor ſe ſerueix en no cobrar dels qui a ſon ſeruey han ſuportats tants gaſtos, com la Ciutat de Barcelona, y Perpinya.

Altres pagan no tenint tant bastant satisfaccio, per est fet se son traballats molts memorials, hi ha impressos en punt de dret, quines, y quals deuhen pagar dit dret de quint, a ells me remet, y al que han escrit nostres Practichs. [a]

a *Cancer to. 3. c. 3. nu. 441.*

§. 9. *Dels censals se poden imposar les Vniuersitats, y les formes, y obligacions de lluyrlos.*

LES demes de dites Vniuersitats no podent dels drets, y emoluments reben, moltes vegades arribar als gastos necessaris, han tingut de pendre, y manlleuar differents censals, precehint empero licencia, y poder del Rey, y no altrament; de manera que casi tots los priuilegis obtingueren sobre dites imposicions despres de auerse carregats rants censals, son per lluyr, y quitarlos.

En la Vila de Perpinya consta obtingueren differents licencies dels Reys Don Alphonso, *dat en los Felices Exercits a 11. de Febrer 1448. Altra dat a Valencia a 20. de Setembre 1409. Altra del Rey Don Felip dat a Barcelona de 19. de Febrer 1598.* altres per lluyr censals dels estrangers, è imposar als naturals, o al Hospital, y Almoyna comuna. *Rey Don Ferrando dat a Burgos al primer de Iuliol 1515. Altra dat a Barcelona a 29. de Maig 1535.* obtingudes dites licencies en cas no aguessen trobat quils donas a censal, podan forsar a les persones pecuniosas de comprarles. *Rey Don Pere dat a Ceruera a 13. de Desembre mil tres cents setanta y quatre.*

La forma del Syndicat de les Vniuersitats per manlleuar censals, com ha de estar, disposan les constitucions de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, [b] y aixi be los mateixos priuilegis, y licencies.

b *Const. 12. tit. de executions de censals.*

Los censals al Comtat de Rossello se han de imposar a dotze diners per lliura, segons la capitulacio del any mil quatrecents setanta y sinch. [c]

c *Llibre men. fol. 512.*

Per pagar les pensions dels censals, y per lluyr, y quitarlos quiscuna Vniuersitat te sa forma, y obligacio different. La de la Vila de Perpinya se disposa en los priuilegis, y prouisions del Rey Don Ferrando, *dat a Çaragoça a 18. de Iuny 1498. Altra del mateix Rey del any 1510. capitol primer 42. 61. 62. 63. 64. 65.* Rey *Don Iuan dat a Barcelona a 20. de Iuny 1460.* en los quals se motiua la principal causa de esmerçar dites pecunies en lluyr censals, y en lo capitol vint y sis la forma de quitarlos. En los contractes antichs de les imposicios de censals en Rossello sempre se comptaua, y especificaua moneda de Barcelona, y per los inconuenients resultauan. Lo Rey Don Ferrando ab pragmatica, [d] declarà que les pensions dels censals en Rossello se agen de pagar en moneda, y lliura de Perpinya, no obstant los contractes digan moneda de Barcelona.

d *Es en la caixa de les 5. claus de nu. 98.*

§. 10. *De la custodia, y guarda de les pecunies comunes.*

DE les mateixes concessions, y gracies tingueren les Vniuersitats, tenir, y rebre dites imposicions, y drets nasque la forma, y modo de guardar les pecunies prouenints de elles, en vnes per los Clauaris, altres per los Thesorers, y Receptors, y per altres differents officials; lo que mes comunament se anà obseruãt fonch ereginc vn offici, en particular ab titol de

Theso-

Thesorer, com del dela Vila de Perpinya, y de sa eleccio, forma, y poder consta ab los priuilegis dels Reys Don Marti, *dat a Valencia a 23. de Agost 1402. Altra dat a Valencia a 26. de Maig 1404. Altra dat a Perpinya a 16. de Mars 1406. y ordinacions dels anys 1362. 1382.* [a]

[a] *Lib. 2. de ordin. fol. 111. 138.*

Dits officis duraren fins se introduyren los Eraris, y Taules comunes, y assegurades de les Vniuersitats de Barcelona, Gerona, Perpinya, Lleyda, en les quals se donà noua forma, tant com tenian de ser deposades, guardades, y administrades les pecunies comunes de les mateixes Vniuersitats, com dels particulars, y de totes fer pagaments, depòsits, y altres actes, com quiscuna Vniuersitat segons obserua, per rabo de los priuilegis experimenta, y aixi be dels Banchs dels particulars, y de les Vniuersitats, com del ben gouernat de la Ciutat de Barcelona.

La Taula comuna de la Vila de Perpinya, es ja dela Reys Don Marti, ab priuilegi *dat a Valencia a vltim Maig 1404.* incertan tots los capitols. *Reyna Dona Maria dat a Valencia a 12. de Octubre 1444.* prouehint en fauor de la Taula, y que noy puga auer Banchs sino ab la forma aqui expressada. Altra prouisio del Rey Lluys de Franca, quant dits Comtats estauen per ell tyranisats, de 7. de Iuliol 1478. Altra per lo Rey Don Ferrando, *dat a Çaragoça a 18. de Iuny 1498. Altra dat a Monço al primer de Setembre 1510.* dit vulgarment del regiment de la Taula de Perpinya, que conte setanta y vn capitols formalment trets del regiment de la Taula de Barcelona, com al principi de ells se pot veure.

Esta Taula està assegurada per lo Concell General, ab obligacio de tots los bens de la Vniuersitat, capitol 27. de dit priuilegi, y tots estan obligats a seruar los capitols en ell contenguts, com apar al capitol 43. 49.

Lo mateix priuilegi concedeix moltes prerogatiues en fauor de dita Taula, per millor abono, y seguretat de ella. Lo primer que de les pecunies deposades, tant comunes, com de particulars, lo Rey, ni sos officials no sen poden entrometre, encara que les persones cometã crims, exceptat de Lesa Magestat cap. 1. y a la fi de dit priuilegi.

Totes monedes deposades a ella son guiades, y assegurades, com aquelles ques deposarã a la Taula comuna de la Ciutat de Barcelona capitol 70.

Si algu per inaduertencia dels officials de la Taula pendra mes que noy te, sie promptament executat per aquella quantitat, com a deute Real, y fiscal, y si sientment serà presa, y donada per los Taulers sien punits, com apar en lo cap. 25.

En la Vila de Perpinya noy pot auer altra Taula assegurada sino la Taula de la Vila, y totes les Taules, y Banchs de cambis sie lleuats, y nos permetan, capitol 14. com tambe ja estaua prouehit per la Reyna Dona Maria, ab prouisio *dada a Valencia a 23. de Octubre 1444.* y per lo Rey Dõ Felip ab lo priuilegi dit del nou redres del any 1573. cap. 66.

Tots los depositis fets, y faedors en Banchs, o altra part se fassan a dita Taula, y aixi be los de les corts, com se prouarà baix.

Si pecunies, o quantitat alguna girada a solta de algu, y emparada, los diners no sien tocats que no sien soltats, o desamparats cap. 35.

Lo Rey Don Felip ab priuilegi *dat a Binefa a 4. de Setembre 1585.* confirma los priuilegis atorgats a dita Taula, è de nou, sens prejudici dels cõcedits atorgá que les partides ques fã en dita Taula per los ha-

bitans de Rossello, sien agudes per vertadera, y real paga, y solucio, intimades a la part a quis faran.

Si los deutors de la Vila tenen dites a dita Taula, encontinent sien girades a compta de la Vila, compensant lo deute, com apar cap. 40.

§. 11. *Del regiment, y administracio de dita Taula comuna de Perpinya.*

LO regiment de la Taula comuna de la Vila de Perpinya, es segons los capitols dels priuilegis dels Reys Don Martí dalt referits, y del Rey Don Ferrando, *dat a Barcelona a 24. de Iuliol 1413.* y de les ordinacions per los Consuls en differents temps fetes, confirmades, y manades obseruar per la Reyna Dona Maria, ab prouisio *dada a Valencia a 21. de Octubre 1444.* y apres del Rey Don Ferrando ab los dos priuilegis dels anys 1498. y vltimament ab la del any 1510. lo qual donà tota la forma del regiment nou, mudant en lo demes los dits antichs, com apar del principi de ell, y del capitol 68. reseruant poder als Consuls, y Concell General, y no altrament de corregir habilitar, y esmenar tantes voltes, com menester sera tots los capitols, y ordinacions contengudes en lo dit priuilegi.

Per tenir ab perfeccio lo dit regiment, foren creats, y senyalats deu officis, regidors per deu persones; so es dos Taulers, dos Escriuãs dels llibres de la Taula Major, y Manual, dos Escriuans de Apochas, y Clauería, vn Caixer, vn del Pes del Contrast, lo Andador, y porta feix, les obligacions de quiscu se diran baix.

Los Dos Taulers, dos Escriuans, y Caixer deuhen prestar sagrament, y homenatge de obseruar a la lletra les coses contengudes en los capitols del regiment, y no contrauenir en res, com apar en los capitols 17. 42. 69. los dits en virtut de dits sagraments, y homenatges han de amostrar los llibres als Consuls sempre seran requests cap. 13.

La Taula se ha de tenir almenys tres dies la semmana, y fer les pagues, com apar al capitol 33. y aixi se obserua, no obstant lo priuilegi del Comte Miranda Lloctinent General, *dat a Barcelona a 19. de Desembre 1584.* que disposaua segons differents ordinacions, fetes per los Consuls los anys 1583. 1584. que incerta se tingues cada dia, exceptats los feriats; sols resta aquest priuilegi quant als salaris tenen dits officials de la Taula, y altres obligacions, com en ell se pot veure.

§. 12. *Dels depositis, dites, y pagaments de dita Taula.*

TOts los depositis de corts, y altres fets, y faedors per officials, lurges, Notaris, y qualsevols altres se han de depositar en dita Taula; de manera que si altrament seran fets, no tenen ninguna forsa capitol 21. 41. *Constit. 2. tit. de depositariis.*

Dels depositis fets a compta de joya no sen pot valer, ni la Vniuersitat, ni altres, cap. 57 del priuilegi del nou redres del any 1573.

La forma dels pagaments quanc la Vniuersitat te de pagar pensions de censals, o altre deute cap. 59.

Si se han de donar diners de bestretes per anades, o administracions de pecunies, quãt altrament lo quils reb abans, se ha de obligar en bens, y persona, submetentse al for, donant caucio, com està continuat al capitol 43. del priuilegi del nou redres, altrament està a compta dels Consuls.

Dites, ni pagaments nos pugan fer

fer de mes quantitats se tindra a la Taula, ni la Vila nos pot valer de dites de dita Taula, capitol 34. del regiment de la Taula.

§. 13. *Dels officis de Taulers, o Administradors, y demes officials de la Taula comuna.*

LOs officis dels Taulers, y Administradors de la Taula comuna, y assegurada de Perpinya es dels mateixos priuilegis de la Taula; sa creacio era antigament per eleccio, com apar en la sentècia de la Reyna Dona Maria del any 1449. capitol 8. y apres per ensiculacio, y extraccio de bolsa, com los demes officials del regiment, segons lo priuilegi del Rey Don Ferrando del any 1499.

Les obligacions, juraments, cautions, y altres actes tocants al offici de dits Taulers, son llargament posades als capitols 1. 6. 17. A mes que nos valdran de diners de la Taula, capitol 3. No passaran dites a ningu mes de les quantitats hi tenen, encara que sie ab mandato de Consols, y Concell General, capitol 4. No pendran dites de ningu, capitol 5. Regir lo offici personalment, sino en cas de malaltia, capitol 2. Porten llibre de Recort, capitol 7. Pagar los salaris, y despeses, fer vendre les imposicions, fer pagar los deutes, y com apar al capitol 16. No desampararan los officis fins los altres auran jurat, y prestades les mateixes obligacions capitol 19. Donar les monedes als nou Regidors capitol 20. Fer la girada per lo quitament dels censals, majorment lo preu dels Reyms capitol 61. que ha de ser la segona partida encontinent seran entrats capitol 62. y complir les demes obligacions dels capitols xexanta y sis, y xexanta y set.

Lo offici, obligacions, y forma de continuar los llibres dels dos Escriuans de la Taula, estan llargament en los capitols 9. 11. 37. 38. 39. Las del Caixer als 10. 14. 15. Las del Escriuà, o Notari del Clauariat, o Racional del capitol 44. fins 60. y a mes en les ordinacions fetes per los Consols, del anys 1488. 1498. folio 407. 75. 127. que son assistit en les extraccions de officis, posar los objectes, y moltes altres, com en elles apar.

Las del Escriuà, y Notari de les Apochas, tenen de pendencia de les que son del Notari del Clauariat, y a mes de les continuades als capitols 16. 45. 46. Estos Notaris, y lo Secretari, y Escriuà Major de la casa Consular, poden tenir adjunts, y adjudants, segons lo priuilegi del Emperador Don Carles, *dat a Barceloaa a 10 de Iuny 1519. cap. 3.*

Las del Pesador del contrast segons lo priuilegi del Rey Don Iaume, *dat a Mallorca Nones Kalendes de Nouembre 1332.* y ab altre del Comte de Miranda Lloctinent General, *dat a Barcelona a 19. de Desembre 1584.*

Capitol XXVI. Dels officis, iurisdiccio, y poder dels Clauaris, y Mostasaphs de les Vniuersitats.

LOS dos officis de Clauaris, y Mostasaphs se troban creats en totes les Vniuersitats de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y en moltes parts regits per distinctes persones, en altres per vna mateixa, ells en si son dos officis distincts. Lo de Clauari es sobre los comptes, y exaccions dels debits de les Vniuersitats. Lo de Mostasaph es sols en lo tocant en la policia de la Ciutat, o Vila, com consta de nostres lleys, tant comunes, cō priuilegis especials. Son los mateixos officis dels

Romans,que ells anomenauen *Ædiles curules*; [a] de manera que tot lo que dret comu disposa de ells se ha de aplicar, y adaptar a estos, aixi be tot lo que escriuhen los Doctors en materia de policia,que hã recopilats [b] *Bouadilla*, y nostres Practichs, [c] se ha de acomodar, y verificar a estos; ni be se ha de aduertir, que tots ells son, y poden en quant resulta de les disposicions dels priuilegis de les Vniuersitats dels Comtats.

a *ff. & Cod. de edil. edicto.*

b *Bouad. en sa politica lib. 3. cap. 5. per tot.*

c *Ferr. 3 p. cap. 233. 234 428. 429*

Io no puch donar noticia de totes, cõ a cas casi impossible, sols donaré de ma Patria, com a exemple, ab lo qual qualsevna Vniuersitat facilment se podra fer lo judici semblant,segons los priuilegis veura tenen concedits.

Quant als priuilegis de la Vila de Perpinya lo offici de Clauaris es diuidit en dos, **que es lo ordinari per los comptes, y execucions dels deutes, y execucions de la Vniuersitat; altra de Clauari Major, com baix se prouarà.** Aixi be lo offici de Clauari ordinari es different del de Mostasaph; la jurisdiccio, y poder dels dos officis era dels Consuls, y per ells se exercia, o per persones per ells deputades, com apar en lo priuilegi del Rey Don pere, *dat a Barcelona à 8. dels Idus de Desembre 1347. Altra data a Valencia a 15. de Mars 1361.* o en los dos officis jũts, o quiscu per si, com apar dels priuilegis dels Reys Don Pere, *dat a Barcelona a 10. de Octubre 1358. Altra dat a Barcelona de 16. de Desembre 1361,* **estant a llibertat dels Consuls. Com als dos officis toca fer vna mateixa cosa com lo afforament de vitualles, y altres per lleuar encontres se disposà se regisen los dos officis,ensemps per vna persona mateixa,** cõ apar dels mateixos priuilegis,y vltimament del Rey Don Ferrando,dit **de la enseculacio del any 1499 ques fets sols per vna enseculacio,y extraccio de offici; empero en dos persones,vna de la ma Major, altra de la Mitjana,igualmẽt los dos Clauaris,y Mostasaphs, y tots dos officials Reyals,en virtut del priuilegi del Rey Don Iaume,** *dat al Castell de Mallorca a 13. de les Kalendes de Abril 1331.*

Lo offici de Clauari Major se ritg per altre persona, son offici es sols fer exceeutar los deutes de la Vila, aquells que no seran fets exceeutar per los Clauaris ordinaris, ab los salaris que estan continuats en los priuilegis del Emperador Don Carles, *dat en Toledo a 13. de Nouembre 1538. dits de Misser May cap. 13. 14. Altra del Rey Don Felip dat a Madrit a 10. de Octubre del any 1573. cap. 43. del Emperador Don Carles dat en Toledo a 13 de Nouembre 1538. capitol 10. del cap 15. del priuilegi dit de la visita del any 1606.*

La creacio, offici, y obligacions del Clauari ordinari, son en substancia, rebre, diffinir, y enllestir los comptes als deutors, y executarlos, com apar en los priuilegis dels Reys Don Iaume, *dat a Perpinya a 4. de les Nones de Mars 1299. Rey D. Pere dat a Barcelona a 10 de Octubre 1358. Altra de 8. Idus de Desembre 1347. Rey Don Iaume dat a Mallorca a 12. de les Kalendes de Abril 1331. Rey Don Martí dat a Valencia a 19. de Desembre 1403. Rey Don Pere dat a Barcelona a 16. de Desembre 1361. Rey Don Alphons dat a Valencia a 16 de Octubre 1417. Priuilegi dit de Misser May del any 1538. cap. 7.* **vltimament la llarga jurisdiccio,y forma de executar los deutes donà lo Rey Don Ferrando, ab lo priuilegi del regiment de la Taula del any 1410. capitol 66. 67. 71. obseruant les ordinacions de Misser May cap. 13. y del priuilegi del nou redres del any 1573. cap. 47.**

Toca tambe a la jurisdiccio de dits Clauaris la execucio, y cobrança dels

ſa dels talls, y queſties *Rey Don Iaume dat a Vallmuſa de les kalendes de Iuliol 1332. Reyna Dona Maria dat a Perpinya a 19. de Febrer 1449. Altra de 15. de Iuny 1449. Altra de 5. de Iuny 1439.* y cō apar en les ordinacions dels *anys 1319. 1335.* [a]

[a] *Libre ordi fol. 69 ma. 76. me. 207.*

La creacio, offici, y obligacions del Moſtaſaph en tot lo tocant a la policia ſon en los priuilegis dalt referits, y dels Reys Don Pere *dat a Barcelona a 10. de Octubre 1358* Lo qual poſa tambe les dels Clauaris, fent differencia de eſtos dos officis, y de les obligacions de quiſcu, tot lo poder de ells eſtaua en lo dels Conſuls al principi com eſta dit, fins apres que per eſpecials priuilegis ſe concedi a ells ſols la jurisdiccio, ſi be en alguns caſos particulars es ab los Conſuls juntament com baix ſe proua, aqueſta tenen en virtut de priuilegis generals en tots los caſos tocant a la policia, y de particulars en certs caſos.

Los caſos que han de procehir ab los Conſuls ſon inhibir, y priuar los Carnicers, y Flaquers, y Peixoners y poſarni de nous *Rey Don Alphonſo dat a Barcelona a 10. de Iuliol 1427.*

En los pans quels Moſtaſaphs trobaran minues de pes, los Conſuls lo diſtribueſcan al Hoſpital *Rey Don Pere dat a Moncada a 13. de les kalendes de Mars 1347.*

Ab voluntat dels Conſuls, Moſtaſaphs, y Clauaris han conexcinſa dels llochs del paſatje de les carretes, è impoſar pœnes *Rey Don Pere dat a Barcelona a 3. de Agoſt 1368.*

Los Clauaris, y Moſtaſaphs ſon obligats a ſeruar, y fer ſeruar totes les ordinacions fetes per los Conſuls y los tocants a la jurisdiccio de ells *Rey Don Iuan ab priuilegi dat a Çeragoça a 19. de Setembre 1388. Altra dat a Barcelona a 6. de Mars 1392.*

Los priuilegis, y prouiſions generals, y eſpecials de la jurisdiccio dels Clauaris, y Moſtaſaphs ames de les dalt referides ſobre totes les coſes tocant a la policia, carrers, edificis, porxos, enuans, farines, femorallos, valles, forns, peſos, mides, meſures, carns, Peixos, aforaments ſobre venders, y demes coſes tocants al officid ells ſon molts, que ſols tils tenia de ſumar tindria de ocupar molts fulls, ſols los cotare, peraque lo lector quant ſuccehira cas puga ſaber en quins priuilegis, o prouiſions, o ha de trobar, lo que li ſera facil mes que ami, quels he tinguts de veurer tots, y en tant ſeparades, y diuerſes parts, que aſeguro me ha coſtat moltes difficultats, y treballs,) dels Reys Don Pere *dat a Barcelona a 15. de Iuliol 1354* confirmat ab altre *dat a Barcelona a 23. de Agoſt. 1378. Altra dat a Leyda de 27. de ſetembre 1380. Altra dat a Çeragoça a 22. de Dezembre 1380. Infant Don Iuan a Honda a 3. de Mars 1365. Rey Don Pere dat a Valencia a 15. de Mars 1362. Altra dat a Leyda a 14. de Mars 1361. Altra de 29. de Mars 1353. Altra de 6. de Iuny 1383. Altra dat a Perpinya a 9. de les Kalendes de Ianer 1350. Rey Don Marti dat a Çeragoça a 31. de Octubre 1399. Altra de 3. de Dezembre 1360. Altra dat a Barcelona a 8. Idus de Dezembre 1347. Rey Don Iuan dat a Barcelona al vltim de Setembre 1383. Altra del Rey Don Pere dat a Barcelona a 12. de Setembre 1360. Altra de 11. de Setembre 1360. Altra de 11. de Nouembre 1366. Altra de 3. de Dezembre 1361. Altra dat a Barcelona a 3. de Agoſt 1368. Rey Don Alphonſo dat als felices Excercits a 7. de Maig 1448. Altra de 31. de Agoſt 1448. Reyna Dona Maria dat a Perpinya a 24. de Dezembre 1448. Emperador Don Carles dat al Moli de Reig a 10. de Dezembre 1519. prouiſio, y ſen-*

tencia Reyal de 17. de Nouembre 1447. Ames se poden veurer les ordinacions sobre les Tarifes del Peix, y altres dels anys. [a]

a *Folio 137.147 & 96.*

La coneixensa dels carrers, y taules dels Parayres se trobara *al libre menor folio* 28. 281. 283. *actes continuats dels anys* 1346. 1382.

Sobre Molíners en no tenir farina a la caixa del Pes, y no tenir les moles, y rilcles segons ordinacions consta en los libres dels comptes del Racional dels *anys* 1535. 1541. *fins* 1548.

La jurisdiccio, y poder tenen en los enuans, porxos, carrers, hedemes coses fetes en bellesa de la Vila, es encaraque sian ensenyoria del Rey, y sian establides en Alou, no obstant qualseuol pragmaticha encontrari, saluo que si de dita policia les coses establides se deterioran se esmene lo dany al Fisch Patrimonial cõ apar en lo dit Priuilegi del Rey Don Alphonso del any 1448. cap. 4. registrat en lo Patrimoni, demanera quel Procurador Reyal en dites coses de Politica noy te poder sino quant ha fer esmenar la deterioracio, y no impedir la coneixensa, y jurisdiccio dels dits Clauaris, y Mostasaphs com apar en lo mateix priuilegi, y dels altres *del Rey Don Iuan dat a Barcelona a* 30. *de Setembre* 1387. *Altra de 6. de Mars* 1392.

En los quals expressament priua la jurisdiccio al Procurador Reyal de les causes de enuans, porxos, Taules, portes, y altres obres de cases, y edificis de la Vila, y dona als Clauaris encaraque estigan en dreta senyoria del Senyor Rey, reuocant les prouisions auia fetes en fauor del dit Procurador Reyal de 12. de Agost, y de 15. de Octubre 1380. que incerta ab les mateixes prouisions, y aixi se obserua.

Dita jurisdiccio no sols la tenen priuatiua per dits Procuradors Reyals, pero tambe per Gouernadors, y demes Officials Reyals com apar en dits priuilegis en particular dels Reys *Don Iaume dat a Mallorcha a* 12. *de les kalendes de Abril* 1331. *y del Rey Don Iuan dat a Barcelona a* 4. *de Iuny* 1460. *vltimament del Emperador Don Carles dat al Moli de Reig a* 10. *de Dezembre* 1519. quels priua expressament impedir, ni coneixer ha ells, ni als Consols en tot lo tocant a la Policia confirmats ab tants exemplars que les causes son restituydes per los Officials Reyals ha dits Clauaris consta en los Registres. [b]

b *Libre de les prouisions fol.* 340. *lib. men.* 349. 285 287. 509

Les sentẽcies dels dits Clauaris, y Mostasaphs se exceeutan no obstant recurs, ni quereles *Rey Don Pere ab priuilegi dat a Barcelona a* 20. *de Abril* 1358.

Lo Balle d Perpiña te obligacio de fer publicar totes les crides ordenades per dits Clauaris, Mostasaphs en tot lo tocant al ossici de ells *Rey Dõ Pere ab priuilegi dat a Valencia a* 12. *de Mars* 1362.

Estan empero subjectes los dits Clauaris, y Mostasaphs en donar comptes en poder del Procurador Reyal com consta de la prouisio del Emperador Don Carles *dada a Barcelona a* 20. *de Dezembre* 1519.

En tots los actes tocants a la jurisdiccio de ells tenen ple poder de procehir com a Officials Reyals fent mandatos simples, o ab penes, y executar les donant al Fisch del Senyor Rey la mitat cõ apar dels dits priuilegis dls ans 1353. 1361. 1365. 1368

Dita jurisdiccio tenen contra qualseuols persones de qualseuol for y estat sian, encaraque del sant ossici, Capitania General, y altres qualseuols *capitol* 48. *del priuilegi del any* 1573. dit del nou redres *prouisio de* 4. *de Mars* 1559.

Per excercir los dits dita jurisdiccio tenen eregit vn Tribunal segons les disposicions de dits priuilegis ab son Notari dit de la claueria

lo qual

lo qual teles obligacions dalt referides.

En lo orde judiciari procehexen sumariament, y de pla sens escrits, ni figura de judici *Rey Don Pere dat a Barcelona a 3. de Dezembre 1360.* Totes les sentencies per ells fetes se deuhen deduyr a execucio no obstant recurs *Rey Don Pere dat a Barcelona a 20. de Octubre 1358.*

En casos de aforaments de Peix, y de carn, no sen pot ningu de ells appellar *Rey Don Pere en los dits priuilegis dels añs 1360. 1350. 1360.* en los casos empero quey ha appellacio los Consuls sols son iutges, de manera ques appella dls Clauaris als Consuls *Rey Don Pere ab Priuilegi dat a Barcelona a 6. de Mars 1392.* com apar de tants exemplars. [a] de les sentencies donades per los Consuls corregint sentencies de Clauaris, ningu sen pot appellar, ni recorrer *Rey Don Iuan dat a Barcelona a 6. de Mars del any 1392.*

Los salaris dels Clauaris, y del que han de donar compte està ordenat en les ordinacions de ls añs 1394 1350. 1342. 1488. y altres; [b] y en lo priuilegi dit de *Miser Mayc ap. 7.* y del nou redres capitol 49.

[a] *Libre d prouis. 312. lib. ord. 396. 406.*

[b] *Libre de les ordi. fol. 75 80. 164. 381.*

Capitol. XXVII. Dels officis de Alcalders, Monaders, y altres Officials de les Seques, y cases de la monederia.

ENtre los demes officis tenen les Vniuersitats de les Ciutats, y Viles de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya son dels Alcalders, y Monders per les Secas, y cases de fer, y ohrar moneda tenē algunes lo quels proue de la manera seguent. Ia dalt esta prouat que lo poder de fer baetre moneda de or, argent, y qualsevol altres metalls, y materies en estos Comtats son regalies del Rey, [c] q̄ ningu sino ell te poder de trēcar, fer, corrompe, ni falsar, y qui contrari fa encara sia Prelat, Duch, Marques, Cōte, Ciutat, Vila, noble, Baro, Eclesiastich, o Secular, o qualsevol altre, pot esser punit ab grauissimes pēnes tant segons nostres lleys, [d] com del Dret comu, [e] segons les quals aquest poder te origen ja del temps dels Comtes particulars com del d Barcelona, lo *vsatge Moneda*, [f] del de Rossello ja dalt esta prouat, [g] del de Cerdanya es lo Vsatge *a tots vehents*, [h] y aixi dels demes com consta dels Comentadors de dits vsatges.

Aquesta regalia de batre moneda es de les ques poden communicar a sinferiors com dalt esta prouat, [i] y de aqui los Reys, Senyors nostres en different temps han concedits molts priuilegis, y gracies particulars a les Ciutats, Viles, y Lochs dels Comtats a vnes perpetues, ha altres tēporals, en vnes de tota especie de moneda, en altres de certa especie, y quantitat limitada com quiscuna Vniuersitat ab sos priuilegis te noticia lo que mes auentatjats ha tinguts, y tenen, y ab molt grā raho cō a caps de Prouincies son la nobilissima Ciutat de Barcelona, y Fidellissima Vila de Perpinya, de les quals, y de les Seques de elles sols fan mencio nostres constitucions generals, [k] y de les demes com Leyda, Gerona, y altres en tant sols cō ho tenen per priuilegis especials.

Dels priuilegis de totes, y de les memories, y actes antichs consta auerse fetes moltes especies de monedes differents, so es morabatins, y altres dits morabatins *Alphonsins*, lo valor, y preu dels quals consta en nostres lleys, [l]

Florins, y mig Florins de or, de Arago, lo valor senyal, y pes, es ē les pragmatiques, y priuilegis dels Reys Don Pere *dat a Valencia a 4. de les Kalendes*

[c] *Calic. Marga. fisci dub. 8. nu. 82.*

[d] *Pague. in prax. cap. 16.*

[e] *Borr. de reg. Catho. prestan. cap. 12.*

[f] *Titol del dret dl Fisch.*

[g] *173.*

[h] *Titol de Pau, y Treua.*

[i] *295.*

[k] *Const. 3. tit. de effici. de Alcal.*

[l] *Vsat. solidus, ya qui los Comentadors cōst. 2. tit. de moneda valor.*

Kalendes de Abril 1349. Rey Don Martí dat a Perpinya de Mars 1406. Altra dat a Barcelona al primer de Mars 1409. Rey Don Iuan dat a Valencia a 7. de Abril 1393. Rey Don Alphonso ab prouisio dada en lo Castell a 8. de Nouembre 1453. tatxat a raho de onse sous dit Rey *ab altra pragmatica dada en la terra de Bugia a 8. de Ianer 1457.* feu la tatxa a raho de 13. sous Barcelonesos, y lo mig Flori 6. sous 6. diners, y que 8. Croats, y dotza diners fossē lo Floris de dites pragmatiques, y prouisions consta tambe del valor del Escut de or, y aixi be en la *constitucio del Rey Don Ferrando del any 1413.* [a]

a *Const. 4. tit de la moneda.*

Sous de or, vnsa, mancus, lliura, y altres especies de monedes ques fabricauan en estos Comtats en temps dels Comtes, y lo valor de elles aportan nostres Vsarges, y Comentadors sobre ells. [b]

b *Vsat. solidus aureus const. 2. tit. de la moneda.*

Sous malgueresos corregueren en los dits Comtats dels quals se fa mēcio en los demes priuilegis dls Reys Don Alphonso I. Pere I. Iaume I. y altres en los quals consta tambe del valor assenyaladament en lo del Rey Don Iaume *dat a les Kalendes de Agost 1258.* en virtut del qual se prohibiren dits sous en Rossello, y en iloch de ells entraren los diners de tern de Barcelona.

La moneda de tern de Barcelona qual èra consta ab la *constitucio del Rey Don Pere del any 1365.* [c] so es la moneda se fabricaua en Barcelona en virtut del dits priuilegis del *Rey Don Iaume any 1258. Rey Don Pere ab pragmatica del any 1283.* [d]

c *Const. 3. tit. de la moneda.*

d *Prag. 2 tit. de la moneda forma*

Croats de argent com se auian de pendre, y aquin preu fonch tatxat en dita pragmatica del any *1283.* y en la prouisio del Rey Don Alphonso *dada en la Castell a 8. de Nouembre 1453.* [e]

e *Libre Veg. fol. 75.*

Moneda Barcelonesa, o tornesa de argent es la tatxa que consta en los Regiſtres,* y en dita prouisio del Rey Don Iaume.

* *Libre veg. fol. 9. 10.*

Maymondins de or valian dos reals Castellans, y dos diners Valencians, dits per altre nom maymondines Iosepines. [f]

f *Beuter libre. 2. cap. 20. lib. veg. f. 10. 132. 139.*

Corrian tambe altres monedes anomenades Starlins, Blanques, moneda negra, liliats, y altres com consta en la *prouisio del Rey Don Alphonso de 7. de Maig 1448. capitol 2.* y tantes altres que refereix nostre practich *Mieres*, [g] sens les differents monedes de lliga, y de billo, commenuts, ardits, malles, blanques, sous, y altres.

g *Mier.*

§. 1. *Dels Officials de la fabrica de la moneda en les Seques.*

PEr la fabrica, y obra de totes dites monedes antigues, y altres q̄ de nou son inuētades les mateixes constitucions, pragmatiques, priuilegis, y prouisions donan la forma destinant, y senyalant la casa particular ab nō, y titol de Seca, y en ella officials, so es Mestra de la Seca, Alcalders, Monaders, Obrers, y altres molts tots los quals son de for, y jurisdiccio del Mestre, Alcalders qui tenen particular Tribunal, y Cort ab Assessor, y Aupcat fiscal, exemps de les jurisdiccions ordinaries gosant molts priuilegis particulars tāt de dret comū, [h] com municipal, [i] y priuilegis especials de quiscuna Seca

h *Guida Papæ dec. 402. 403.*

i *Ferrer p. 1. c. 14. 15. const. 1. 2. titol de officis de Alcal.*

Per gosar de dits Priuilegis, y esser de for de dits Alcalders es necessari obseruar la constitucio de la *Reyna Dona Maria del any 1422.* [k] y aixi bé que en les Secas de la Ciutat de Barcelona, y Vila de Perpinya los officials no sian Fancesos, [l] en los judicis obseruar la constitucio del Rey Don Ferrrndo, [m] antigament esta exempcio era en tot cas nouament per la cōstitucio del Rey

K *Const. 1. 2. titol de offi. de Alcald.*

l *Cōst. 3.*

m *Cōst. 3*

Don

Don Felip del àny 1585. es ſols en lo tocant del offici, y no altrament, y en quãt faran lo excercici del offici, en lo demes ſon del for ordinari Reyal, o de Baro. a *Cõſt.4.*

La moneda falſa ſe pot trẽcar per Cãbiadors *pragmatica del any* 1285. y moneda de França no pot, ni deu correr cõ baix ſe dira al llibre 5.

Los particulars priuilegis en eſta materia de la fabrica de monedes, de la Ciutat de Barcelona, ſon molts de obrar moneda de or, argent, billo, y altres materies dels Reys Don Iaume Primer, Pere II. ab pragmaticha *dada en Barcelona a 4. de les Kalendes de Iuliol* 1283. y expreſſament diſpoſa que moneda de argent ſols ſe puga fer en Barcelona, y no en altra part, lo que ſe entẽ ſols de Cathalunya, ſegons la data de dita pragmatica, que en dit temps los Comtats de Roſſello, y Cerdanya eſtauan en poder de different Rey de Mallorcha com eſta dalt prouat, y aixi be molts altres que apres ſe concediren per differents Reys.

Los priuilegis, y prouiſions particulars de la Vila de Perpinya ſegõs los quals ſe ſon en ella fabricades, y poden fabricar monedes, ſo es Florins, Eſcuts, de or, Reyals, y altres eſpecies de or, Plata, y Billo ſon dels Reys Don Pere *dat a Barcelona a 8. kalendes de Nouembre 1339.* del qual teſtifican noſtres Hiſtories, b *altra de dit Rey dat a Valencia a 4. de les kalendes de Abril* 1349. *Altra dat a Barcelona a 10. de Abril* 1386. *Rey Don Iuan dat a Valencia al primer de Mars* 1394. *Rey Don Martí dat a Valẽcia a 17. de Ianer* 1404. *Altra de 5. de Mars* 1406. *Altra dat a Barcelona al primer de Mars* 1409. les Crides, y capitols ſobre dita fabrica ſon en los Regiſtres. b *Çurita pa.2.lib. 7.ca.60.*

Son, y ames los altres priuilegis *del Rey Don Pere dat a Valencia a 10. de Octubre* 1369. *Altra dat a Beſalu a 28. de Ianer* 1385. *Rey Don Martí dat a Valencia a 23. de Dezembre* 1403. *Rey Don Pere dat a Perpinya a 22. de Ianer* 1351. *Rey Don Ferrando dat a Çaragoça a 28. de Dezembre* 1494. *Altra dat a Barcelona a 4. de Nouembre* 1493. *ſentencia de dit Rey Don Ferrando publicada en Barcelona a 4. de Nouembre* 1493. En fauor del Meſtre Alcalders, Miniſtres, y demes officials de la Seca de Perpinya. En tots los quals conſta que per la fabrica de dites monedes tenian Cafes, Cort, y Tribunal particular dita de la Seca, lo numero dels officials ſols poden ſer 30. Lo poder, y juriſdiccio dels quals es ſols avuy, no ſegõs dits priuilegis ſino dites conſtitucions generals de nou eſtablides. Ames ſegons dites prouiſions dels anys 1385. 1403. los dits officials no ſon exemps de la juriſdiccio, y poder dels Sobrepoſats dels officis tenian.

Molts altres priuilegis han tingut la Vila de Perpinya per fabricas de differents monedes de com apar en los Regiſtres.

La reduccio de la moneda de Billo del any 1603. es en lo llibre de les prouiſions folio 490. 491.

Per vltim fi, y remato deſta materia ſe ha de aduertir acerca les fabriques de monedes corran en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya en particular de les de Billo que quiſcuna ſols cor en la terra ahont ſe fabrica, y no fora de ella de manera que la de Barcelona, no val ha Gerona, Leyda, o altre part, y aixi mateix la de Gerona, ni altres.

Aixibe en tota Cathalunya, y Comtat de Barcelona lo Real val, y ſe parteix, y cambia ſols ab vint y quatre diners de moneda de Billo, y en los Comtats de Roſſello, y Cerdanya en quaranta diners, y tres ſons y quatre, dels ſous de la moneda de Billo ſe fabrica en Perpinya, demanera en les monedes, y valua de elles

de nota la differencia hi a entre lo districte, y terra de Cathalunya de la de Rossello, y Cerdanya. Ames la moneda de Billo de Perpinya corr ygualment per tot Rossello, y Cerdanya, y no en Cathalunya, y aixi mateix la de Cathalunya, no en Rossello, y Cerdanya.

Capitol XXVIII. Dels officis de Hospitalers dels Hospitals Generals.

LEs demes Ciutats, Viles, y Lochs a'omenos los mes poblats de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya tenē fundades ē seruey de Deu cases Religioses, deuotes, y santes del Hospitalitat ab moltes rendes pera curar, y recullir los malats, y pobres que no poden curar, ni viurer altrament ha similitut de la fundacio de la Religio santa de Sant Iuan de Hospital de Hyerusalem que començà any 1048. com apar en lo llibre curios de Fra Domingo *Maria Curion*, [a] de estos Hospitals alguns son Generals; com lo de Barcelona, Vila de Perpinya, è altres, y altres particulars de vns y altres estan obligades les mateixes Vniuersitats posarhi lo seruey ab los Officials, Ministres, y persones que conuenen per son gouern, y administracio eleginc, y creantlos ab les formes que acostuman los demes officials de les Vniuersitats com quisca experimenta, y per exemple referirę lo de la Vila de Perpinya.

a *Triumpho de la Religio de Sant Iuan c. 1. 2. 3. als seguents.*

La fundacio del Hospital Gene- de la Vila de Perpinya fonch ja del any 1116. Per lo Comta de Rossello Arnau Iofre en la Casa que ell habitaua com llargament apar ab lo acte fet, y consentiment del Bisbe de Elna, *a 2. dels Idus de Abril de dit any 1116.* [b]

b *Archiu del Hospital nu. 2. 32.*

Lo Comta Gerart successor lo do sa de rendes com apar en lo acte de donacio feta a 3. de Ianer 1167. [c]

c *Nu. 10 54.*

Esta dotacio, y fundacio fonch ha similitut, y memoria del Hospital auian fundat los Religiosos de Sant Iuan en Hyerusalem per lo que lo Comta Iuan Gerart de Rossello ab lo Comta Guillem Iorda de Cerdanya anaren a la Conquista de la terra Sancta de Hyerusalem any 1097. com dalt se ha prouat, y apres de esser tornats discurs de desaoo añs lo Cōta Arnau Iofre Pare de dit Gerart instat per son fill, è instruhit del q̄ auia vist alli feu dita fundacio cō se ueu encara ab los actes auctentics y memories antigues, hi a en dit Hospital fins ala mateixa insignia, y senyal si donà que fos vna Creu com la de Sant Iuan ab quatre brāques houades, y vuyt puntes ha significacio de les vuyt beneventuranses, com declara dit *Maria Curion*, de la de Sant Iuan differenciada sols ab lo asiento, y colors. Lo Gouern tambe eran per officials ab titol, lo cap de Comenador, y los altres de Frares, y Sors com constarà baix, y de esta manera durà en Patronat, y disposicio dels Comtes, y apres Reys de Arago, fins que lo Infant Don Iaume ab acte fet en Perpinya a *4. Idus de Mars 1266.* vene a la Vniuersitat de Perpinya lo Patronat, y rendes com es llarch en dit acte apar, y en altre de 14. *de les Kalendes de Iuny* 1267. que restas la visita al Bisbe francha empero de totes despeses, y gasto *Altra del Rey Dō Iaume data Idus de Octubre* 1272. [d]

d *Nu. 18. de dit Reg.*

Continuant los Consuls, y Vniuersitat de Perpinya, lo Gouern de dit Hospital de la mateixa manera, en lo any 1424. que ampliaren, y reedificaren de nou com apar en les ordinacions de dit any, obrant los embellliments hi son, y en particular la Font, y Sortidor, es al mig del pati lo any mil quatre cents trenta y hu, com de tot consta en los actes de dit Archiu numero 69.

Los

Los officials, y miniſtres reſtaren ab los mateixos noms, y citols al cap de Comenador, o Preceptor, Meſtre, o Diſpenſador com lo anomenan los mateixos actes abcerts numeros de Frares, y Sors ſenyalats ab veſtits particulars, y los Eccleſiaſtichs ab vn Rector per celebrar miſſes, y adminiſtrar ſagraments com apar de les ordinacions dels *anys* 1167. 1304. 1315. confirmades per lo Rey Don Sanxo ab priuilegi *dat a Mallorcha a 3. de Idus de Maig mil tres cents y quinſe, Altres mil quatre cents vint y quatre, 1430. y altres moltes, libre menor al marge fol. 92. 93 218. Archiu del Hoſpital n. 24. 51. 69. 42. lima 111. 187. 183. 113. 115. 150. 361. libre de les ordinacions folio 361. 416.*

Fundaren tambe les dos Confraries de noſtra Senyora, y de Sant Blaſi ab conceſsio de moltes Indulgencies *num.* 21. 30. 57. 93. 148.

La adminiſtracio de dit Hoſpital apres ſe vingue mudar, y concideranc que era vn dels mes principals officis de la Vniuerſitat en lloch del Comanador vingueren ha llegir Hoſpitaler de les mateixes perſones del gouern de la Vniuerſitat ab la forma dels altres officis com apar en los Priuilegis, y Prouiſions dels Reys Don Marti *dat a Valencia a quatre de Iuny 1404. Altra dat a Perpinya a ſetze de Mars mil quatre cents y ſis, Rey Don Iaume a ſetze de les kalendes de Iuliol mil tres cẽts, Rey Don Marti dat a Barcelona a 27. de Mars 1408. Rey Don Alphonſo a 12. de Iuny mil quatre cents trenta y hu, Reyna Dona Maria en ſa ſentencia del any mil quatre cents quaranta y nou, vltimament de Ferrando del any mil quatre cents noranta y tres,* en virtut dels quals es reſtat lo gouern a dos Hoſpitalers, vn de ma major, altre mitjana duradors dos anys quiſcu

§. 1. *Dels Priuilegis, gracies, franqueſes, y prerrogatiues del Hoſpital General de la Vila de Perpinya.*

LO Comta Gerart enfranqui al dit Hoſpital de tot lo que podia acquirir, y aixibe acceptar per totes ſes terres, y que lo beſtiar del Hoſpital tingues Paſquer en tota ſa terra, y posà tot lo Hoſpital, y rendes en ſa cuſtodia, y guarda, y com apar en lo *Priuilegi de ſet de Ianer 1167. n. 10. 23. 54.* confirmat y de nou concedit per lo Rey *Don Pere ab altres prerrogatiues dat a 16. de Iuliol 1193. n. 53. Altra de Ianer 1196. n. 62 Altra del* Rey Don *Pere III. dat a Perpinya a 20. de Iuliol 1356. Altra dat a Salſes a 8. de les* kalendes *de Iuliol 1206. nu. 9.* Rey *Don Pere dat a Mallorcha a 15 de les* kalendes *de Mars 1210. ma. 40. y molts altres num. 6. 11. 12. 17. 29. 30. 31. 53. 46. 49. 60.*

Lo Papa Innocencio IIII. ab dos Bulles, la primera dels *Idus de Mars Altra de 13. de les Kalendes de Octubre any 4.* de ſon Pontificat confirma la dita fundacio, y donà los priuilegis, y gracies de Hoſpitalitat, ab la franqueſa de les Decimes poſantlo ab los bens, y rendes baix de ſa proteccio, y amparo *num. 3. 12.* En virtut de dites Bulles ſe ha declarat, ſempre eran franchs de tota contribucio *n. 5. 6.* de les cõcordies.

Lo Rey Don Pere *ab priuilegi dl any 1196.* concedi exempcio ad dit Hoſpital, y ſos officials de la ſolucio de tots drets, y obligaciõs de miſsiõs de la Vila manãt als officials deffenſen ſes coſes com les propries *nu. 9.*

Lo Comta Don Nuño Sancho enfranquiſo dit Hoſpital, del dret de Agrer, y altres tenia al Camp de de la Garriga *dat a les nones de Iuny mil dos cents vint y ſet.*

Licencies de alienar, y franqueſes dels Drets Reyals amortitzacions, y altres del Infant Don Iaume ab prouiſio *dada a Barcelona a 5. dels Idus d'Octubre 1266. Pere dat a Perpinya a 20. de Octubre 1351. nu. 22. Rey Don Ferrando dat a Medina del Campo a 28. de Setembre 1507. Rey Don Pere dat a Calatayud a 6. de Mars 1359. Rey Don Alphonſo ab priuilegi del any 1448. de 7. de Maig cap. 11.* Rey Don Pere *dat a Çaragoça a 3. de Abril 1360.* Licencies Reyals per acaptar per dit Hoſpital per totes les terres *Reyna Dona Maria dada a Valencia a 24. de Abril 1444 numero.* 40. nouament lo Rey Don Felip *dat a 25. de Iuliol 1587.* de poder acaptar, y poſar baciners per los Bisbats, Elna, y Gerona, lo Emperador Don Carles *dat a Valladolit a 18 de Mars 1557. num.* 1. de tenir vna caſa en quiſcuna vila per allotjar los qui aniran a captar; les quals caſes goſen de totes les exemcions, y priuilegis que goſan los de la Religio de Sant Franceſch.

Moltes altres licencies de Bisbes Comiſſaris de la ſanta Cruzada ſalua-guardes de Gouernadors *nu. 9. 20. 22. 27. 26. 25. 27. 28.*

Lo Rey Don Felip ab priuilegi *dat a 10. de Agoſt 1587.* que nos pugan repreſentar Comedies en Perpinya ſino en lo lloch ſenyalat per los Hoſpitalers pagãt al Hoſpital, lo que en altres parts es ſolit, y acoſtumat num. 58. No pagar de paſquer en Salſes lo beſtiar del Hoſpital ſino dos ſous per centenar *ſentencia de 20. de Maig 1378. num. 4.*

Los Conſuls de Perpinya poden impoſar cenſals al Hoſpital, y del preu de aquells lluyr dels altres eſtranys Rey Don Ferrando *dat a Barcelona a vint y quatre de Iuliol 1413.*

Los bens, Rendes, ſenyories, paſquers, patronats, y altres drets de dit Hoſpital de Perpinya ſon molts, com dels actes de tots ells conſta en lo Archiu, que per ſumar los ſols ſeria meneſter vn llibre, en ells lo Lector trobara lo que aura meneſter.

Cap. XXIX Dels officis de Almoyners de la almoyna comuna de la Vila de Perpinya.

ENtre los demes officis ques crcã en lo gouern de la Vniuerſitat de la Vila de Perpiña ſon dos, vn de la ma major, altre de la mitjana dits Almoyners, de la almoyna comuna de la vila de Perpinya. Eſta almoyna conſiſteix en diuerſes rendes fundades per particulars a diſtribucio dels Almoyners, com de les fundacions conſta en los actes recondits en lo Archiu de ella, acoſtuma valer de renda annual 1795. 9. ſ. y 5. de pẽſions de cenſals, y ames 110. carregas de blat, ames de les ſenyories particulars, drets de braſſatge en Vinça, y la ſenyoria, y vaſſalls del lloch de Cornella, ab tota juriſdiccio, y patronat de mols beneficis.

Tots eſtos drets, y rendes ſon priuilegiades, y enfranquides de tots drets Reyals, en particular de Amortitzacio, com apar dels Priuilegis, y Prouiſions dels Reys Don Iaume *dat a Calatayut a ſis de Mars mil tres cents ſinquanta y nou,* Rey *Don Iuan a 10. de Nouembre 1390* Altra *dat a Tortoſa a 10. de Nouembre mil tres cents noranta y tres,* Rey *Don Sancho dat a Perpinya a ſis de les Nones de Maig mil tres cents y vint,* Rey *Don Pere dat a Çaragoça a 3. de Abril mil tres cents ſeixanta,* Rey *Don Ferrando ab prouiſio dada a Barcelona a vint y quatre de Iuliol mil quatre cents tretſe.*

La creacio, offici, poder, adminiſtracio, y obligaciõs d' dits Almoyners Rectors, o Adminiſtradors, de dita

almoyna

almoyna consta segons los temps en los Priuilegis, y Prouisions dels Reys Don Iaume *dat a Mallorcha a 16. de les Kalendes de Iuliol 1300. Rey Don Sancho dat a Perpinya a 6. Nones de Maig 1320. Rey Don Martí dat a Valencia a 4. de Iuny 1404. Altra dat a Barcelona a 27. de Mars 1408. Reyna Dona Maria ab la sentẽcia del any 1449 de 18. de Agost Rey Don Alphonso de 22. de Iuny 1431. Altra de 12. de Mars 1406. vltimament del Rey Don Ferrando del any 1499.* dit de la enseculacio, *y en les ordinacions dels anys 1498. folio 407. 1362. folio 111. 1588. fol. 143. libre 2. 1551. folio 127. 1388. folio 150. 384. 1495. fol. 402.*

Cap. XXX. Dels demes Officials del Gouern de la Vniuersitat de la Vila de Perpinya.

AMes dels officis dalt referits del gouern de la Vniuersitat de Perpinya son, y tambe los de obrers de totes les Parroquies del poder dels quals ja dalt se ha dit. Son y a mes quant als Obrers de Sant Iuan, lo priuilegi del Rey Don Ferrando dit del regiment de la Taula cap. 31. y de les ordinacions nouament fetes lo any 1620. a 12. de Iuny. [a]

Del obrer de Sant Latzer, y casa de Leprosos *Priuilegi del Rey Don Ferrando dit del quitament del any 1498. capit 4. Rey Don Iaume dat a Mallorcha a 15. de les Kalendes de Iuliol 1300. Rey Don Sancho dat a Mallorcha a 13. de les Kalendes de Nouembre 1322.*

Del Obrer de les obres comunes lo priuilegi de la enseculacio, y ordinacions dels anys 1390. 1414. fol. 155. 220.

Del Pesador del pa, y de la carn a eleccio dels Cõsuls *Rey Don Iaume dat a Cobliure a 3. de les kalẽdes de Dezembre 1308.*

Del Pesador del Pes de la lleuda a creacio dels Consuls *Rey Don Sancho dat a Mallorca a 13. de les kalendes de Dezembre 1312.*

Lo offici, y poder del Abalansador resulta, y apar dels mateixos priuilegis, y ordinacions que dels Clauaris, y demes Administradors de les rendes, y vltimament lo priuilegi del Rey Don Felip dit del nou redres *del any 1573. capitol. 4. y ordinacions del any 1541.* [b]

Del Affinador *les ordinacions del any 1504.* [c]

Dels Misatgers, y Embaixadors enuiats per la Vila en Corts, y altres embaixades, y de la creacio, poder, offici, y obligacions *Rey Don Martí dat a Valencia a 23. de Agost 1402 sentencia de la Reyna Dona Maria del any 1449. capitol 17. 16 Priuilegi del Rey Don Ferrando dit de la enseculacio capitol 4. del nou redres del Rey Don Felip del any 1573. ca. 30. 43. Rey Don Pere dat a Çaragoça a 27. de Mars 1381. Rey Don Ferrando dat a Montso a 10. de Iuliol 1510. Rey Don Alphonso dat a Valencia a 15. de Maig 1418. y endes ordina. dels anys 1365. 1407. 1584.* [d]

Les obligacions tenen, com portar lletres de fe, y crehensa altrament no son creguts, no tornar sens licencia dels qui son enuiats, seguir ab tota puntualitat les instruccions, y ordens, y altres hà recopilades los Doctors, [e] en termens de dret comu, altrament segons elles poden esser punits.

Los officials de la visita dis visitadors entran en vltim lloch com los officis de ells sian visitar, y coneixer les culpes de tots los sobre dits ab la forma, modo, y obligacions llargament posades en los deu capitols del priuilegi del Duch de Mõte Leõ Loctinent General *dat a Barcelona a 18. de Iuny 1606.*

[a] *Libre de ordi. fol. 270.*

[b] *Folio 64. libre 2.*

[c] *Libre de les ordinacions, fol. 415.*

[d] *Libre de ordi. fo. 80. li. 2. 140. 109.*

[e] *Berart in especulo visit. ca. 22. del num. 55. ibi. dd.*

Los casos poden visitar, y ab quina forma resulta dels mateixos priuilegis, o no obseruats, o mal obseruats, y del que de dret como se poden querelar, y perquins casos estan ja recopilats per los Escriptors a ells se pot veure ꝫ facilment.

a *Berart capit. 22. 23. per tot.*

Capitol XXXI. Del offici, y jurisdiccio dels Sobrepossats de la Horta de la Vila de Perpinya.

EN la Vila de Perpinya hi a formar vn particular Tribunal de jurisdiccio, y en ell creats Officials Reyals si be com ha dependents, y parts dels officials de la mateixa Vniuersitat, com se crehen per extraccio de bolsa com los demes ab titols y noms de Sobrepossats de la Horta, estos se crean, y tenen jurisdiccio sols en casos particulars de danys, tales, y malifetes en los termens, y proprietats dels homens de Perpinya. Lo offici de ells te origen de vna antiquissima costuma scrita de Perpinya que si sera tala, o dany tant per auer posat foch com altrament en proprietat de home de Perpinya situada en qualsevol part de Rossello en terme de Castell, o Baro, o qualsevol altre, los dits Sobrepossats elegidors per los Consuls solen anar al lloch del contrast, o questio, y coneixen, y discerneixen la cosa al vll, y lo dany donarse esmena ha judici de ells fent fer la execucio com sera jutgat. Esta costuma es continuada entre los estils del Veguer de Rossello *nun sinquanta y hu, y cent y dos.* Confirmada, insertada, ampliada, declarada, y extesa ab molts Reyals Priuilegis, y Prouisions despres concedits a la Vila de Perpinya als dits officis, so es dels Reys Don Iaume *dat a Perpinya a les kalendes de Iuny mil dos cents seixanta y set, Rey Don Iaume dat a Maller ha a tres Idus de dezembre mil tres cents trenta y sis, Rey Don Iaume dat a Perpinya a 8. dels Idus de Setemb. e mil tres cent trenta y nou, altra dat a Leyda a setze de Dezembre mil tres cents quaranta y sis, Rey Don Pere dat a Sagorb a quatre Idus Nouembre mil tres cents quaranta y vuyt, altra dat a Çaragoça a sinch de Febrer mil tres cents sinquanta y set, altra dat a Gerona a vint de Abril. mil tres cents sinquanta y vuyt, altra dat a Gerona a nou de Iuny mil tres cents sinquanta y vuyt, altra dat a Monso a desavuyt de Mars mil tres cents seixanta y tres, altra dat a Barcelona a vint de Dezembre mil tres cents seixanta y sinch, altra dat a Barcelona a tres de Abril mil tres cents seixanta y vuyt, altra de 10. de Febrer mil tres cents seixanta y vuyt, altra dat a Barcelona a trenta de Mars mil tres cents seixanta y vuyt, altra dat a Valencia a tres de Iuliol mil tres cents seixanta y nou, altra dat a Barcelona a vuyt de Mars mil tres cents setanta y vuyt, altra dat a Tortosa a vint y hu de Febrer mil tres vuytanta y tres, altra a Monsa a 10. de Febrer mil tres vuytanta y quatre, Rey Don Marti dat en lo lloch de Sant Feliu de Lobregat a set de Setembre mil tres cẽts noranta y set, altra dat a Valencia a quatre de Iuliol mil quatre cents y quatre, altra dat a Barcelona a nou de Maig mil quatre cents y sinch, altra dat a Barcelona a trenta de Agost mil quatre cents y vuyt, altra dat a Barcelona a vint y quatre de Abril mil quatre cents y deu, altra dat a Barcelona al postrer de Maig any mil quatre cents y deu, Rey Don Alphonso dat als Felices Exercits a 7. de Maig 1448. ca. 9. Alphõs dat a Bar. a 10. de Iuliol 1427.*

altres

altres 1428. 55. y 554. Rey Don Felip dat a Madrid a 18. de Octubre 1573. capitol 24. 25. 26.

Ames de dits priuilegis per lo gouern, y adminiſtracio de dits officis en totes les coſes a ells pertanyents ſon eſtades fetes moltes particulars ordinacions, y eſtatuts per los Conſuls en virtut de Reyals Priuilegis dalt Kalendats en particular del Rey Don Marti *dat a Sant Feliu de Lauregat a 7. de Setembre 1397.* Quels dona poder de ordenar, y eſtatuyr en tot lo tocant a la juriſdiccio, y poder de dits Sobrepoſats, demanera que ſols ſe podria fer vn llibre de les ques ſon feres en los anys 1291. 1292. 1311. 1308. 1306. 1304 1345. Altres 1345. 1354. Altres 1354. 1339. 1383. 1326. 1359. 1387. 1368. 1363. 1467. 1381. 1383. 1384. 1395. 1611. folio 425. 1589. 1571. totes eſtes ordinacions contenen molts caps a elles ſe poden veure ſols ſumare algunes coſes particulars.

§. 1. *De la Creacio, juriſdictio, y poder dels dits Sobrepoſats de la Horta.*

EN tots los dits priuilegis, y prouiſions eſta poſada llargament la forma de la creacio, y juriſdiccio dels dits Sobrepoſats aſſenyaladament quant al Tribunal, y Conſiſtori apres de auer viſt lo lloch del debat per oyr les parts en les deduccions, y fer declaracions dins la Vila de Perpinya en lo lloch que avuy eſta aſſenyalat diſpoſan los dits priuilegis dels anys 1363. 1397. capitol 6.

Quant a la creacio, y juramẽt ſon los dits priuilegis dels anys 1348 1368. de 10. de Febrer 1397. capitol 1. 1404. y vltimament ab lo del Rey Don Ferrando dit de la enſeculacio del any 1499. ordinaciõs del any mil quatre cents y quatre.

Quant a la juriſdiccio es com eſta dit en la dita coſtuma confirmada, è incerrada ab dits priuilegis aſſenyaladamẽt *dels anys mil tres cents quatranta y vuyt, altra mil tres cẽts ſinquanta y tres,* en lo qual ſe extenmes que tinga tambe lloch, ſi los homens de Perpinya faran mal, o dany en algun altre home de Perpinya, o forà, y eſtrany ha inſtancia dels damnificats tenen la mateixa juriſdiccio.

Ames per priuilegi, y ordinacio feta per lo Rey Don Iaume, y per lo Balle de Perpinya a tres *Idus de Abril mil dus cents noranta y dos, y de altres ordinacions dels anys* 1345. 1387. *libre de les ordinacions folio* 78. 144. *lib. del Balle* 76. de voluntat del Rey que poden tallar rames, y branques dels Arbres penjants al Camp del vehi, o cami, y ſi per vent, o cas fortuhit cauhẽ ſobre cami, o vehi pugan fer tallar tot feta denunciacio al ſenyor del arbre, en tots los termens de Vernet, Malloles, Bayoles, Tayneres, Caſtell Roſſello, Sant Eſteue è aixibe de tenir condrets los camins de la Horta de la amplaria ordinaria ſi ſon engorgats, fer los adobar, pagant los frontalers lo coſt tenint eſcoredor, y lo quil aura gaſtat, o pague tot, y aixi be com ſe han de plantar los arbres, canyes, y ſauchs per clauſura, y los eſpurguims dels Sauchs, ames quant hi aura debats de regatius, y Termens *libre de les ordinacions folio 4. colum. 2. libre veg. folio 132.*

Tenen tambe juriſdiccio per dit *Priuilegi del Rey Don Pere del any mil tres cents vuytanta y tres,* quanc Mercaders eſtranys paſſan per lo Comtat de Roſſello ab lo beſtiar, y fan dany fer lo pagar, y la tala, no empero bans.

Poden judicar ſobre fruyts com apar en la prouiſio de vint y vuyt de

Agoſt mil quatre cents vint y ſis, aixibe tales fetes per Cans, Gallines, y altres animals domeſtichs.

Lo Rey Don Marti *ab dit priuilegi del any 1397. capit.* 5. los atribuheix poder, y jurisdiccio en cõtraſts, y debats de Termens, carreres, ſenders, Marges, agulles, regatius de aygues, y altres qualſenol, de eſta cõcelsio ja tenian ordinacio abans de *17. de les Kalendes de Iuliol* 1339. y ab altra ordinacio en temps del Balle Bonhoſt que tingues tambe lloch en rechs, y reſcloſes de Molins, y moltes altres,

Dita jurisdiccio tenen, y ſe exten en tots los Termens del Comtat de Roſſello, y Vallspir en terres de Prelats, Barons, aixi Eccleſiaſtichs com Seculars com apar en los Priuilegis dels Reys Don Pere *dels anys* 1357. Encaraque ſia en terres del Bisbe, y Capitol de Elna, com apar en lo *priuilegi del any* 1369. Confirmat ab ſentencia per lo Canceller, en caſos de contencions *dada a Barcelona a* 10. *de Setembre* 1585. [a] *Altra del Gouernador de 11. de Ianer any mil ſinsh cents vuytanta y ſis,* [b] *è altres folio cent ſetanta.*

a *ma 328*

b *Libre menor 659 170*

En tant que ni dit Bisbe pot excomunicar ha dits Sobrepoſats, ni impedir, altrament com a occupador de les Regalies Reyals ſe pot procehir a occupacio de ſas temporalitats com apar en lo dit *priuilegi del any* 1369. aixibe en tots los termens de Cobliure com apar del dit expres. *Priuilegi del Rey Don Marti del any mil quatre cents y deu.*

En tota dita jurisdiccio ningun Official Reyal, ni de Baro los pot impedir com apar en dits priuilegis, ni Aduocat, ni Iutge aduocar contra ells, ni en caſos de llur jurisdiccio apœna de priuacio de offici com apar en dit *priuilegi del any* 1368. antes deuhen excecutar los que per ells ſe ha declarat com apar en lo priuilegi del nou redres *del any* 1573. *capitol* 24. *y en capitol* 25. que per tala, o dany de Beſtiar fet ab dol ver, o preſumptiu ſe puga procehir Criminalment deuant los Officials Reyals.

§. 2. *Del orde judiciari, y forma de procehir en les cauſes ſe aportan, y tractan deuant dits Sobrepoſats.*

LO orde judiciari dels dits Sobrepoſats de la horta, no es vn mateix per tots los caſos ſino differents ſegons lo cas.

La forma, y modo de cobar lo dany, en cas de auer poſat foc, o altrament eſta llargament poſada en dit *priuilegi del Rey Don Iaume del any* 1267. *Lo Rey Don Marti ab dit Priuilegi del any* 1397. *capitol* 2. 3. diſpoſa que ſi home de Perpinya, en lloch que faſſa comu de terres, o fruyts, è li ſera donat damnatge que lo home de Perpinya ſia obligat primer denunciar lo dany al Balle, o vn Conſul, o Sydich, o en abſencia ha dos homens de aquella Vila, o Loch ahont ſon les poſſeſsions, dihent lo dany ſe li es fet anomenant lo damnificant, y ſi nol ſap denuncie lo comu, lo qual dins dos dies ha de fer eſtimar lo dany, y denunciar al inſtant ſi li plau, faſſan dins dos dies pagar la eſtima, quant no ſino agrada la eſtima tant al home de Perpinya, com eſtrany precehint primer juramẽt en poder dels Sobrepoſats que han feta dita denunciacio, quels dits Sobrepoſats hi pugan anar, y fer judici ab la forma que llargament apar en dit priuilegi. *Lo capitol quart* poſa tambe la mateixa forma en fauor del eſtranger ſi home

home de Perpinya li fa dany, lo que ſe enten en caſos de dany, o tala, no empero en los altres caſos de juriſdiccio.

Nos por donar deſcarrech contra comu, que primer nos aja jurat que nos ſap lo malfactor, en cas que no tinga teſtimonis, o penyora, capitol vint y vuyt de les ordinacions del any mil ſis cents y onze.

En caſos de Termens, carreres, agulles, marges, regatius, è altres nos obſerua dita forma, ſino que pugan ſens dita denunciacio anarhi dits ſobrepoſats, capitol 5. de dit priuilegi.

En tot cas de anada deuhen citar la part, com apar en les ordinacions del any 1339. y procehir en les dilacions, y proues, com apar en los capitols de les ordinacions dels anys 1387. 1611.

Les citacions, aſsignacions, penyoraments, execucions, y altres actes faedors per lo ſayg de dits ſobrepoſats, primer hà de requerir al official del lloch las faſſa, quant no fadigat las por fer, capitol 7. 8. de dit priuilegi del Rey Don Marti.

No eſtimen, ni viſuren ſens requeriment del damnificat, cap. 22. de dites ordinacions 1611.

Sis denuncia lo deſcarrech contra comu per beſtiars: los homens de Perpinya tenen beſtiars de ſemblant eſpecie en lo lloch, hi han de contribuyr, com apar en les ordinacions 1384. 1571. *llibre del Balle fol. 148.* y de 1611. cap. 25. 32.

Dels procehiments, y ſentencies dels dits ſobrepoſats ſe por appellar ſols al Balle de Perpinya, y la appellacio ſols ha de ſer duradora quinſe dies, capitol 6. del dit priuilegi del Rey Don Ferrando del any 1510. exceptat cauſa de vint ſous. Altra del Rey Don Alphons 1427. ja que no ſie cap appellat de effecte de juriſdiccio que haja altres quinſe dies, y que lo iutge ſie lo Balle: lo qual ſi vol ſe puga aſſumir Aſſeſſor no ſuſpecte, y dels procehiments no ſen faſſen proceſſos per los Notaris, ſino com ſe donan per les pares, com llargament foncb declarat en la Audiencia del Gouernador a 24. de Nouembre 1529. prohibint als demes officials non pugan conelxer.

Dits Iutges de appellacions ordinaris Reyals de dits Comtats, no poden inhibir, ni conexer de dites cauſes de appellacions, com conſta en molts priuilegis dels anys 1358. 1357. 1510. y ab dita declaracio de la Audiencia del Gouernador.

Lo orde judiciari de primera inſtancia, y de cauſes de appellacions de dites cauſes, eſtà poſat en dits priuilegis, y prouiſions en les ordinacions de 4. de Ianer 1384. *Llibre del Balle fol.* 148. y dels anys 1303. *Llibre del Veguer folio* 146. y en dita deliberacio del Gouernador. Declarant ſumariament, ſimplement, y de pla ſens eſtrepit, ni figura de judici, ſola la veritat del fet ateſa. Rey Don Ferrando de dit any 1510.

Los ſalaris dels ſobrepoſats, y Balle en tots caſos, y en quins mals poden rebre, eſtan ordenats en les ordinacions dels anys 1354. 1389. 1381. 1611. capitol 3. fols 15. 17. 24.

Del Notari, y Eſcrina de dits ſobrepoſats, y de les eſcriptures, com les ha de fer, y com tenen de eſter recondides en dit conſitori, eſtà llargamẽt ordenat en los anys 1589. 1611. cap. 2. 18. 19. 20.

Los Saygs dels ſobrepoſats ſon dos, vn anomenador per lo Balle de Perpinya, altre per ells; los quals tenen les obligacions poſades en les ordinacions dels anys 1348. 1365. 1397. capitol 9. los ſalaris, capitol 21 del any 1611.

Ordinacions Reyals ſobre poder

tenir beſtiar los homens de Perpinya en terres de Prelats, Barons, y altres,[a] y quants, y quin numero podē tenir per ape, altra del any 1306, ſobre los qui tenen conrreu, per cada parell de bous quantes aymínades pot fer per deueſa, è aixi be dē ouelles, y moltons.[b]

Beſtiars no entren en roſtolls fins les garbes ſien fora, com ſe diſpoſà en lo priuilegi dit del nou redres, capitol 26. del any 1573. es hi a mes la conſtitucio del Rey Don Felip del any 1585.[c]

Tots los demes officials de la Vniuerſitat de Perpinya a mes dels oſficis, y obligacions particulars de quiſcu, eſtan obligats tots en general a moltes coſes. Primerament tant los annals, com de vida acompanyar los Conſuls en tots los actes publichs, com fongh ordenat a 6. de Octubre 1500.[d] y cumplir les altres obligacions ordenades lo any 1541.[e]

(***)

a *Lib del Veguer fol. 137. 138.*

b *Lib. de ordi fol. 69. Veg. 136.*

c *Conſt. 7. tit. de diuerſ. y extra. crim.*

d *Lib. de ordi. fol. 412.*

e *Lib. 2. de ordi. fol. 64.*

LIBRE

LIBRE QVINT.

DELS TITOLS DE HONOR DE LES GRACIES, IMMVNITATS, FRANQVESES, LLIBERtats, priuilegis, exempcions, insignies, armes, precedencies, titols de cortesia, y molts altres de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

Capitol I. Dels Titols de honor dels priuilegis, gracies, llibertats, y prerogatiues de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya segons ses propries, y naturals lleys.

PER les llibertats, franqueses, gracies, priuilegis, y exempcions, tant de tributs, cises, imposicions, collectes, consos, vectigals; com altres actes, serueys, y drets Reyals, y y chinals se alcançan admirables titols de honor, per los quals se dona demonstracio de la calitat, honra, estimacio, y noblesa de la persona qual es, tant quãt es mes immune, priuilegiada, y exẽpta; ultes persones de justicia se han de estimar, respectar, y honrrar en gran manera, [a] per esser senyalades entre les demes per actes de retribucions, y pagas en dites exempcions, y de aqui dignes de honor, com està prouat dalt lliure 1. cap. 14. §. 1.

Tots los de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya general ment poden blasonar de esta gran honra, estimacio, y noblesa per estar decorats, y honrrats ab tantes exempcions, immunitats, llibertats, franqueses, y priuilegis en tots tributs, y serueys ja del temps que estauen subjectes al Imperi Romà, quant las Ciutats de Barçelona, Tarragona, Roscino, y altres participauan, y golsauan ses prerogatiues, y gracies de Ciutadans Romans, senyalats ab titols de Colonies, Latines, y Municipals, com dalt ha constat; [b] de totes majorment de la Ciutat de Barcelona de tot lo dret Italich, y ses llibertats, y franqueses. [c]

No foren menys lliberts, y priuilegiats en temps dels Godos, y aixi be dels mateixos Moros, restant ab les mateixes de esser jutgats, segons les lleys Goticas, y profesar la Fé de Christo, com se ha prouat dalt al llibre primer.

Desde la expulsio dels Moros vingueren alcançar majors, com expressament consta ab los priuilegis particulars los concediren los Emperadors Romans, auctorizant, y fent testimoni de veritat quels naturals restaren en les montanyes expelliren ab propries mans, esfors, y valentia

a *Boad. en sa polit. p. p. lib. 1. c. 4. n. 2. 2 p. libr. 4. c. 10. nu. 2.*

b *Lib. 4. fol. 372. 381.*

c *l. Lictania ff. de cẽsib. glo. en lo vsat. si quis Iudeo vel Sarraceno Mier. colum. 5. Reg. Alphons. in cur. mõs Albi cap. 19. n. 9.*

valentia los Moros, y apres voluntariament, y sens força, ni obligacio alguna, y ab pacte que fossen lliberts, y frauchs, y gouernats segons les propries lleys Goticas que baix constaran, se subjectaren al Emperador Carlo Magno, y a Lluys Pio son fill, y a Carlo Caluo son net, del qual apres lo Comta de Barcelona Guifre Pelos obtinguè relaxacio del feu de son Comtat, restant en ell senyor absolut sens regoneixer superior, com [a] està dalt prouat, y a mes los priuilegis seguents. Lo primer de Lluys Pio de les Kalendes de Ianer en lo primer any de son Imperi, que corria 815. de Christo, segons les Chroniques Franceses. Lo altre a 4. dels Idus de Febrer del any tercer de son Imperi 817. [b] Altre de Carles Caluo, dat al Monestir de Sant Saturni prop de Tholosa a 10. de Iuny lo any quart de son Regne 844. En los quals clarament confessan dits Reys que ells mateixos se desliuraren del poder dels Sarrayns, donantlos en retribucio, y paga de tals serueys, y fets conseruarlos, y tenirlos ab les mateixes lliberrats, y en particular que no pogues sen esser jutgats per qualseuol Comta, o ministre de Iusticia, sino es per ells mateixos, segõs les lleys propries, y no pagassen seruey, ni tribut Reyal al Comta, ni a altre, y si per cas seruian en alguna cosa de voluntat en esdeuenidor, nos perpetuas per cens, ni tribut, ni sen pogues allegar costuma, ni imposarlos nous generos de exaccions, concedintlos a mes altres immunitats, exempcions, y franqueses, com consta en los mateixos priuilegis, en particular lo del any 844. registrat en lo Archiu Reyal de Barcelona. [c]

Dites lliberrats eren ja abans per los francos anomenades franquitats, y de ells prengue la primera llengua nostra Limosina lo nom de franqueses que rete. [d]

Les dites concessions, y pactes fets ab dits primers senyors, son, y constitueixen les lleys fundamentals de les llibertats de tots, [e] en les quals se son fundades totes les demes han sobreuingut, y per elles se son seruits los Reys, y Senyors conseruarlos ab tantes llibertats, y prerogatiues, y en particular no poder esser regits sino sols per les propries lleys, y costumes, [f] establides de consentiment, aprobacio, y voluntat de tots, com mes clar baix constarà en totes les especies de lleys donades, y posades tant en temps dels Comtes, com dels Reys de Arago fins la present era.

De aqui tenen per blasò, y llibertat que tenen lo Rey per eleccio, y que ses lleys son paccionades, y celebrades en via do contracte, entre lo Rey, y naturals; de manera q̃ nos podẽ establir ab altra forma de la pacta da. [g] Esta prerogatiua se ha de tenir, y cõciderar per molt excellẽt, y preheminent per ser contra les regles de dret comu dels Romans, que si be es veritat quel poder de fer lleys al principi estas en lo Senat, y Poble segon lo dret vell; [h] empero despres per lo dret nouissim tot lo poder del Poble fonch transferit al Emperador, [i] y en particular lo poder de fer lleys, [k] y aixi assistir tot lo Poble dels Comtats en establir dites lleys, y no poderse elles fer sens consentiment, y voluntat de ells, es prerogatiua, y llibertat ques te de tenir en gran estimacio. [l]

Altra prerogatiua contenen les mateixes lleys, que totes se han de entendre a la lletra, com baix se prouarà, per no venir a cas ques apliquen, y declaren a mes, o contra la voluntat, y consentiment dels mateixos naturals legisladors, y de les llibertats, en tant que nos poden interpretar, sino segons la forma pactada ab la terra, sobre lo interpretar constitucions, y altres lleys, [m] ni fer altres lleys contra les establi-

des,

a *Lib. 2. cap. 14.*

b *Histo. annal. de Frãcesch Pere Pytheo del any 708. fins 990. fol. 288. Diago hist. dels Comtes de Bar. lib. 2. c. 4.*

c *Diago hist. dels Cõtes de Bar. lib. 2. cap. 4. fol. 58. Çurita lib. 1. c. 6.*

d *Indice rerũ ab Arago. Reg. gesta. en dit any 844.*

e *Grego. Tholos. in repub. lib. 6. c. 16. per tot.*

f *Olib de iure fisci c. 4. n. 66.*

g *Const. 1. tit. dels vsat. y const. Cãcer to. 3. c. 3. n. 68.*

h *l. non ambigit. ff. de legib. l. omnes populi ff. de justi. & iur.*

i *l. 1. §. sed hoc studium C. de vet. iur. enu.*

k *l. fin. C. de legibus.*

l *Bellug. in specul. prin. rub. 2. n. 1. 2.*

m *Titol. de interpretatione const.*

des, encara que fos ab forma de priuilegi, o altra lley, [a] ni per via de decisio, [b] com constará en lo discurs, ahont referirè totes les especies de les lleys naturals de estos Comtats, y origen ab les demes que en ells se obseruan, so es vsatges, constitucions, capitols, y actes de corts, pragmatiques, priuilegis, rescriptes, annotacions, y prouisions, ordinacions, estatuts, edictes, crides, estils, vsos, costumes, obseruanses, practiques, sentencies, concordies, y altres moltes.

Totes les disposicions de estes lleys, y les libertats, franqueses, y prerogatiues donan, estan obligats tots de obseruar; [c] no proceyr en ningun cas sino com elles disposan, [d] que entre nosaltres segons terme de les mateixes lleys se diu proceyr, y judicar per *directe*. [e]

La absoluta en estos Comtats se han seruit los Reys, y Senyors, com a tant Christians, y en retribucio, y paga de nostres serueys subordinarla a dites lleys, y no proceyr sos officials altrament sino segons elles, ni de plenitut de jurisdiccio, y supremes regalies, com condemnar ningu sens deffenses, y altres mes de quoranta casos que refereix *Mieres*. [f]

a *Omnes constit. tit. si contra dret, o utilitat, &c. Cancer to. 3. c. 3. n. 74*

b *Cancer to 3. c. 3. nu. 51.*

c *Mier. colla. 7. Reg. Eleonor in cur. Der. cap. 8.*

d *Olib. de iure fisci c. 4. n 66. Mie. p p. colla. 2. Pet. 2. in cur. Bar. c. 27. n. 8*

e *Vsat aliũ nãq; titol del dret del Fisch.*

f *Mier. colla. 4. Reg. Iacob. in 2. cur. Bar. c. 4. per tot fol. 131. Cancer tom. 3. cap 3. num. 44. Mie. colla. 11. c. 35. n. 15.*

Capitol II. Del origen, y formes de celebrar Corts, y fer lleys.

TOts los Escriptors tant naturals quant altres, sobre les particulars, y propries lleys de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya sols donan lo origen, y primera forma de celebrar corts, per estabblirles del temps del Comte de Barcelona Ramon Berenguer any 1070. tenintla ja de temps mes antich. Per donar noticia de esta veritat, y entrar bẽ explicar, com requereix esta materia tant necessaria per lo assumpt del present llibre, me ha aparegut deuia pendre la aygua de la propria font, y mare per venir ben declarar lo origen, y formacio de les corts se celebran, y de tantes differents especies de lleys tenen establides, per les quals son gouernats, y tenen alcançats tants titols honorifichs en llibertats, prerogatiues, preheminencies gracies, y priuilegis ques referiran.

Abans per no peccar en regla de Philosophia ques deu primer diffinir que diuidir, me ha aparegut donar cognicio dels termens ahont se fundan dites prerogatines, y llibertats; so es saber que cosa es lley, que es lo mateix que explicar la naturalesa, forsa, y essencia [g] de dites llibertats, que en dites lleys estan fundades.

g *Ceuallos comunes cõtra comunes a la presa. nu. 1.*

§. 1. *Que cosa es lley.*

DEixãt a part lo que ab tants copiosissims llibres se ha escrit en la Iurisprudencia sols per clara, y sumaria noticia dels qui no han cursat en dita siencia, dirè que la lley es vn nom especial format de altre general, anomenat en Llati *ius*, [h] y en vulgar *dret*, dit aixi perque es just que es lo cas se ha de seguir, y cumplir; aquest dret se trau de la raho natural de la mateixa regla general, *lo que no vols per tu, no vulles per los altres* [i]

Aquest dret es genero supremo ques verifica en altre genero subalternat, que es la lley ques amostra, y exercita en moltes especies, y formes que son totes aquelles disposicions que obligan a obseruar, compreses baix dos principals, que son lleys escrites, y no escrites.

Les escrites son les constitucions ques diuideixen en totes, y quiscuna de les formes q̃ han obseruat los Legisladors en establirles, com se amostrarà baix per exemples, en particular de les que establiren los Romans ab tan-

h *§. cõstat inst. de iur. natu rali gen. Can. lex est. 1. distinct.*

i *Quod tibi non vis alteri ne feceris Cã. humanũ genus. 1. distinct.*

ab tantes formes, y aixi mateix en les lleys naturals de Cathalunya, Rosselló, y Cerdanya, com constitucions, capitols de corts, pragmatiques, y altres moltes ques declararan.

Les no escrites son les que forman los vsos, estils, costumes, y pràctiques. a

Esta explicacio se ha posada differents de la que apar dels textos Canonichs, y ciuils, b en los quals se fan la lley, y les costumes especies del genero, que es lo dret, a occasio que tinch de referir baix totes les especies, y totes baix lo genero que es la lley, en tot lo que te respecte a nostres Comtats. Lo orde en referirles pot ser de tres maneres. La vna seguint la obseruansa quines primeres se hã de seguir, so es en primer lloch los priuilegis, y altres drets locals, y de ells en orde les lleys generals, que son les constitucions, vsatges, y altres faltant elles lo dret canonich, ciuil, opinions de Doctors, y altres. c

La altra manera es segons la força, y auctoritat, com les refereix *Oliba*. d

La tercera segons la antiguedat, y temps foren establides en orde, vnes despres de altres; aquest seguirè per contenir a mon judici historia dels fets de nostres passats, y mes claredat pera tots, y ser a proposit segons lo institut del present llibre, referint los titols de honor que per elles se alcançan, y tenir mes occasio de portar totes les lleys que son establides, desque los Comtats de Barcelona, Rosselló, y Cerdanya son poblats, no auent donat los nostres Escriptors sino dequatre especies; so es vsatges, constitucions, priuilegis, y pragmatiques, essent la veritat mes de trenta en orde, segons los temps tingueren origen, y se anaren formant, com als capitols seguents constarà.

a *Can. ex non scripto Can. consuetudo 1. distinct.*

b *Cano. ius natule, y segg. 1. distin.*

c *Const. 40. cur. ann. 1599*

d *Oliba de actio. p. p. lib. 3. c. 3. per tot.*

Capitol III. De les primeres lleys de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya desde la primera poblacio, fins la vinguda dels Romans.

DE la creacio del Mon fins a la segona edat, y diluui vniuersal nos troba certa forma de lleys particulars per lo gouern, sino de la manera se trau, y collig dels Textos Sagrats dels sinch primers capitols del Genesis, y lo que sobre ells han deixat escrit les edicios dels Hebreus, setanta Interpretes, Sant Agusti, Sant Geronym, y los demes Sagrats Doctors; de dit temps no pèso fer digressio, com esta terra segons opinio de molts en dita primera edat no fos poblada, com se ha prouat. e

Entrant a la segona edat de la creacio del Mon, que fonch de la propagacio del Patriarcha Noe, lo primer poblador de Espanya qui fonch Tubal net de Noe, com se ha dit, f començà de donar lleys, è ensenyar les arts lliberals, continuades per los successors Reys de Espanya, fins lo vltim Rey Abidis any 1105. abans de Christo, lo qual las augmentà, è doná altres noues a tot son gouern, g ques conseruaren fins lo any 326. abans de Christo, que los Marcellosos dits Phocenses donaren altres lleys, y ordinacions pera bè viure als de Empuries. h

Ab dites, y altres lleys dels superiors se gouernarè Cathalunya, Rossello, Cerdanya, y les demes parts de Espanya totes les sinch edats, y tèps de les Monarchies antigues fins la de Roma, de la qual entraren les lleys dites dels Romans.

e *Lib. 2. cap 1.*

f *Lib. 2. cap. 1.*

g *Mariana de reb. hisp. lib. 1. cap. 13. Pujades libr. 1. c. 30.*

h *Garib. lib. 6. c. 6. Pujades li. 2. c. 16.*

Cap. V. De les lleys dels Romans.

EN totes les dites lleys de las primeres edats nos troba ques done noti-

noticia de forma de establirles celebrant Corts generals, ni especials, fins lo Imperi dels Romans, que ja Romulo fonch lo primer qui celebrà corts per establir lleys, per posar forma en son gouern, diuidint lo poble en tres ordens, y parts, com està dit, [a] anomenant a las parts corts, de Concell dels quals se ordenauen les lleys, y de aqui foren dites *Curiatas*, que foren las que donà al poble, y les primeres paccionades se establiren. [b] Per vns, y altres se formaren tanta multitut de Especies differents, com abundantment apar en tot lo cos del dret, y tenen noticia los doctes, per los que nou son sumariament per seguir lo institut començat, donarè noticia del origen, principi, y forma de totes les lleys Romanes, com a article necessari per lo allumpt del present llibre, y esser serebudes, cò a propries de Cathalunya, Rosello, y Cerdanya com constarà, y esser elles les q̃ gouernan lo mon? cosa digna de admiracio? que vna nacio sola aja arribat a tanta felicitat, alcansar lo finor dels preceptes, per saber los actes morals ahont se fundan les lleys q̃ establiren, les quals essent particulars de vna nacio se sié tãt sancta, justa, y raonablement establides, q̃ ajan merescut apres esser comunes, obseruades, y seguides per totes les naciõs Christianes, y no Christianes del mon? de manera q̃ nos troba republica bẽ gonernada, q̃ no aja rebudes per propries dites lleys, no com a lleys de superior, sino per cõtenir tãta equitat, y bona raho, y esser tant raonables, [c] y les lleys naturals q̃ quiscuna nacio de nou ordena, totes a imitacio de aquelles en tots los actes, de cõtractes, judicis, vltimes voluntats, delictes, com se proua ab euidencia en les nostres, en la disposicio, orde, y materia de la del Codex del Emperador Iustinia, y aixi mateix los Fueros de Arago, y Furs de Valencia, y les demes de Espanya, fins a les q̃ estatuyren los Godos, com se prouarà baix, de hont me ha aparegut com a acte necessari donar de elles la sumaria noticia ques segueix.

Les lleys dels Romans tingueren origen ja abans de la vinguda del Saluador, com nos ho a deixat escrit lo Iurisconsult *Pomponi*, [d] de les dues nobles Ciutats Athenes, y Lacedemonia, ab la tradicio de les lleys de les dotse Taules, [e] prenent de elles forma estatuyren les altres escrites, y no escrites, vnes, y altres eren lo quel poble junt estatuhia los Reys, y Emperadors manauã, y cõstituhiã, lo Senat ordenaua, los edictes dls Pretors, los responsos dels Iurisconsults tenint poder dl Cesar, y lo q̃ lo vs aprobaua. [f]

Totes estes formes, y especies de lleys estigueren separades, y collocades en molts, y differents volũs, è llibres de les corts, y tribunals q̃ tenien dit poder de ferles, y en los llibres particulars dels responsos dels Iurisconsults, y altres, fins lo tẽps del Emperador Iustinia any 527. de la Natiuitat de Christo; lo qual manà posar en orde, y cõpilar totes les dites especies de les lleys Romanes, elegint per so deu homẽs, y varons Illustres, excellẽts, nobles, y doctes, los quals comẽsarẽ a recopilar dels tres Codex antichs Gregorià, Hermogenià, y Theodosià, ahont estauen continuades les constitucios auien fetes los Emperadors Romans per la expedicio, y gouern de differents negocis, y de nou formaren vn nou sol Codex, ques confirmà per dit Emperador, donãtli titol de Codex de Iustinià; [g] esta obra fonch feta, com se collitg del Chronicon de *Antoni Concio*, en los Idus de Abril any 529.

En lo mes de Desembre 530. dits cõpiladors de mãdato de dit Emperador cõpilarẽ tots los responsos dels Iurisconsults separats en molts llibres, posantlos segõs les materies baix de sos propris titols, diuidint la obra en 50. llibres q̃ son los collocats enlas pã

a *Lib. 2. cap. 3.*

b *l. 2. al prin. ff. de orig. iur. Bellug. rub. 2. n. 1. 2.*

c *Aluaro Velasco consult. 150. nu. 20. Carolus de Grassal. lib. 5 c. 7. Oliba de actio. p. 1 lib. 3. ad §. curarẽ niposter. coment. nu. 3.*

d *l. 2. ff. de orig. iur.*

e *§. ex nõ scripto d iur. nat.*

f *§. cõstat insti. de iur. nat.*

g *Tit. de nouo C. faciendo tit. C. de iusti. codi. confirman.*

dectes, y tres volûs, ò digests, so es *ff. vell ff. infortiat, y ff. nou*, dins lo intermedi del any 531. a 532. En lo mes de Nouembre 533. compilaren les institucions, o constitucions del mateix Emperador Iustinia, y aixi mateix les Nouelles que anaua ordenãt, que foré les 168. que son dites a vuy Authentichs del any 535. fins 544. sumades moltes en lo dit Codex de Iustinia, dites Authentiques.

Dites lleys son les mes antigues ques trobã en memories certes ques obseruaren tãbe en Cathalunya Rossello, y Cerdanya tot lo temps estigueren subjectes al Imperi Romà, [a] cõ està prouat, y se continuaren fins la vinguda dels Alãs, Godos, y altres que ordenaren altres lleys, que duraren fins la expulsio dels Moros, del qual temps començà introduyrse altra vegada en Espanya, y en particular en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya la obseruansa de dites lleys Romanes, [b] com cõstarà baix en los vsatges de Barcelona, é costumes de Perpinya, y de aqui sempre continuada la obseruansa, è pres lo nom de dret comu, que lo que contè los termens, materies, y disposicions ques lligen en les Escoles, dels quals se son formades les nostres lleys municipals, que han sobreuingut sens derogacio de dit dret Romà, sino en lo que cõtraria, que en lo demes, com està disposat ab expressas constitucions, [c] se ha de obseruar lo dret Romà, en orde despres de les lleys municipals, com mes clar baix se prouarà.

a *Olib. de actio. p. p. lib. 3. c. 2. nu. 3.*

b *Oliba lib. 3. c. 2. nu. 8.*

c *Const. 40. del any 1595.*

Capitol VI. De les lleys dels Pontifices, y Papas del nou testament.

LES lleys dels Papas, y Summos Pontifices entraren ja en temps del Imperi Romà, comensant establirles lo mateix Saluador Christo, continuades per sos Choronistes los Euangelistes, y Apostols passant lo poder a Sant Pere, com a son Vicari, y de ell als demes 244. Pontifices successors; estes lleys son dites vulgarment dret Canonich comu, contenen tots los Canons, y decrets dels Concilis Generals, les sentencies, y decrets dels Papas, Epistolas, llibres, vots, opinions dels Sants Paresi, tots los quals estauen continuats en differents volums, so es en les Ethimologies de Sant Isidoro, y altres abans de Gracià, [d] com se proua en nostres vsatges antichs de Barcelona, que ja hi auia compilacio de Canons, y decrets, dels quals se tregueren molts vsatges, com se prouarà.

d *Oliba en dit lloch c. 3. n. 53.*

Ab dites compilacions antigues se obseruaren dits Canons, fins lo temps del Papa Eugenio, que Gracià Monge del Orde de Sãt Benet any 1151. compilà lo nou volum del Decret, si be resta errat, tant en los Textos, com en las Glosas; de manera que fonch necessari quel Papa Gregori XIII. any 1582. lo manas emendar, y de nou emẽdat, fonch feta impressio noua, que es la que corr a vuy.

Despres del Decret lo Papa Gregori IX. en lo any 1227. feu compilar per Fra Ramon de Penyafort, Noble de nacio Cathalana, collocat a vuy en lo numero dels Sants les varies constitucions, y Epistolas decretals, sentencies Papals en vn volum, ab titol de Decretals.

Lo Papa Bonifaci VIII. any 1294. manà fer altra compilacio de les Decretals se feren despres, y aquella feu anomenar Sexto. Clement Papa V. any 1305. la compilacio del volum dit Clementines publicades en temps del Papa Iuan XXII. any 1316. y adepart los vint Extrauagants de la validitat, y forsa dels quals ha escrit *Francisco de Pauinis.*

Sobreuingueren apres los Decrets, y Canons del Concili de Trento, declaracions dels Cardenals, regles de Cancellaria, de la validitat de las quals

quals escriuhen *Gomes*, *Gonçales*, *Rebuffo*, y altres.

A mes se despedeixen Bulles, y lletres Apostoliques, y altres rescriptes en coses de gracia, y justicia per tots los actes tocan a la jurisdiccio Ecclesiastica, de les quals ha escrit copiosament *Estaphileo*, *Octauià Vestrio*, y altres molts. Totes se obseruan en son cas com a lley, si be es veritat que enlo que te respecte a les Prouincies de Espanya, vnes son rebudes, altres no; de manera que encara que disposen generalmẽt per tota la Christiandat, tenẽ necessitat de particular publicacio, y obseruansa, com escriuhen tots los Canonistes, y se experimenta per exemple en la Bulla del Papa Marti, que prohibeix la imposicio dels censals, sino es de preu en pecunia numerada, y no de blat, vi, oli, ni altres especies, de la qual tots los Escriptors en eixa materia de Espanya diuhen que dita Bulla no es rebuda en Espanya, y aixi se practica tãbeen Cathalunya, Rossello, y Cerdanya. *

* *Cãcer thmo. 2. var. c. 1. nu. 253.*

Moltes de dites Bulles Apostoliques son concedides per casos especials, com apar per exemples, les que son continuades, é impresses en lo mateix volum de les nostres lleys, altres en los Archius, y llibres de quiscuna Ciutat, Vila, o Lloch, estas sien generals, locals, o particulars fan lley en los casos disposan. a

a *Olib. de actio. p. 1 lib. 3. c. 3. nu. 56.*

Totes dites Bulles, y lletres Papals ans publicarse en Espanya se han de seruar les pragmatiques particulars dalt referides, b registrades en los demes Archius de nostres Comtats.

b *Folio 136.*

Cap. VII. De les lleys dels Alans, Vandalos, Sueuos, Godos, y altres.

AB la vinguda feren a Espanya los Vandalos, Sueuos, Alans, Alamanys, y altres, se turbaren les lleys dels Romans, y començà tota Espanya oppressa de guerres, y confusa de tantes differents naciõs, vsar lleys differents, è incertes quiscuna de sa nacio, c fins que foren expellits per los Godos, tant ells, cõ los demes Romãs eren restats, y quant restaren los Godos senyors de ella, d any 420. lo Rey Theodoret Godo qui regnaua, començà donar noues lleys als Godos differents de les Romanes, per les quals Espanya se gouernaua.

c *Olib p. p. lib. 3. c. 2. nu. 3.*

d *Olib. c. 2. n. 4.*

Dites lleys Godas primeres segons la mes vertadera opinio, no foren escrites sino sols en alguna manera per lo gouern de la policia. e

e *Pujad. lib. 6. cap. 16. col. 2.*

Lo any 475. lo Rey Eurich Godo començà donar lleys escrites a tots sos vassalls, y de assi donan tots los Historichs lo origen de les antigues lleys Gotiques de Espanya, f que son aquelles que los Castellãs en la noua compilacio anomenã *forus iudicum*, Fuero juzgo, y los Cathalans lleys Godes.

f *Renato Copino ad domin. Franciæ li. 2. c. 15. n. 5. Cuiac. lib. 2. de feud. tit. 11. fol. 518. to. 4. Rodrig. Archi. lib. 2. sua histo. c. 10.*

La forma de establir dites lleys fonch ja cõ a conuocacio de Corts, q̃ ells anomenauen Cõcilis Nacionals, *conuocant, y oridant tota nacio, y les persones senyalades dels Regnes, Magnats, Nobles, y Poble*, ab la mateixa forma ques cõuocan a vuy nostres Corts; entre les quals hi auia seranta Bisbes de Cathalunya. g

Lo Rey Sisenando apres en lo Cõcili 5. Toletà que celebrà any 633. ab 74. Bisbes de Espanya, entre los quals hi erẽ los Bisbes de Cathalunya, y lo Bisbe *Acitulo* de Elna, h entre les demes coses en ells se deliberá ques cõpilassen de nou totes les lleys Gotiques fetes per los Reys sos predecessors; esta fonch la segona compilacio, y la q̃ restá despres, y a vuy se te noticia ab titol de *Codex legum Visigotorum lib. 12.* que es dir los dotse llibres del Codex dels Visigots. Aquest Codex es casi ab la mateixa forma, estil, y materies quel del Emperador Iustinià, si be discrepa al principi q̃ contè lo primer titol del Legislador. De aquest Codex se tenia en nostres

g *Pujad. li. 6. cap. 30.*

h *Pujad. libr. 6. c. 95. 96.*

temps poca noticia fols de ell fen fa memoria en los vſatges de Barcelona, y ſobre ells los Commentadors, en particular *Calicio*, [a] fins que de nou ſe ha impres en lo tercer volum de la *Hiſpania Illuſtrata*.

Les lleys de dit Codex ſe feruaren en tota Eſpanya, [b] en particular a Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya que foré tambe propries lleys, [c] fins quels Comtes particulars apres de la expulſio dels Moros quiſcu en ſon Cõtat eſtabli ſes lleys noues, vns repellint del tot les Godes, altres prenent vnes, y mudãt altres, altres confirmãt les. Los del Cõtat de Barcelona foré los qui ab mes pũtualitat les obſeruaren, puix ja en los primers priuilegis obtingueré dl Emperador Luys Pio, y Carles Caluo, foré paccionats, y ab expres pacte q̃ entre ells ſe obſeruaſſen les lleys Gotiques, mes auant lo Comta Ramon Berenguer, y Almudis en los vſatges eſtabliren dits de Barcelona, no reuocaren totes les dites lleys Gotiques, ans les deixaren en obſeruanſa, [d] ſi be en alguns caſos mitigan les aſpereſes de les diſpoſicios de elles. [e] Ab eſta meſcla de vſatges ſe obſeruaren en Cathalunya fins lo gouern del Rey Don Iaume Primer qui de tot las reuocà, y de aqui foren lleuades. [f] En lloch de les quals ſe manaren tornar obſeruar les Romanes; [g] ver es que reſta encara la obſeruanſa en ſis caſos que refereixen dits Practichs. [h]

En lo Comtat de Roſſello en tẽps de ſos Comtes, en particular en la Vila de Perpinya hi auia lley ordenada per ſos Comtes, que de ninguna manera ſe obſeruaſſen les lleys Gotiques, ſino lo dret comu Romà, com baix conſtarà.

Cap. VIII. De les lleys dels Moros, y Sarrayns lo temps tingueren occupada Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya.

QVant la maluada nacio Sarrayna occupà Eſpanya, en particular Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya posà noues lleys, amodo, y arbitre d̃ ells, turbades ab tãtes differẽts Religiõs, [l] en elles ſe cõtenia moltes noues ſeruituts, tributs, y obligacinos, y differents vſos, coſtumes, y lleys dalt ja prouades lib. 2. cap. 8. fol. 146. de les quals ſen feya menſio en temps dels Comtes, en particular en Roſſello, y Vila de Perpinya. [m]

Capitol IX. Dels priuilegis, reſcriptes, annotacions, y prouiſions.

LOs priuilegis, prouiſions, reſcriptes en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya foren les lleys q̃ ſuccehiré inmediadament deſpres de les Gotiques, y Moriſques, vſos, y coſtumes molt abans dels vſatges eſcrits, ni cõſtituciõs ja en tẽps dels Reys de Fraça. Encara q̃ conega eſta veritat *Oliba*, [l] diẽt quels Reys de França lo tẽps tingueré lo domini, cõcediren molts priuilegis ſens fer de ells menſio, ſegueix altre orde en referir les lleys de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya auẽt explicat primer los vſatges, y cõſtitucions. Del que de ell mateix diu ſe trau ab euidencia que mes antichs foren los priuilegis, puix los vſatges ſe eſtabliren apres per los Comtes, y les conſtitucions per los Reys de Arago.

Quals, y quants foren dits priuilegis dels Reys de França, donan baſtãt proua los Archius, tantes fundaciõs, dotacions de Eſgleſies, y altres molts referits per lo diſcurs del llibre, en particular los tres principals, que ſon en termens de la materia ſubjecta de aqueſt capitol, que foren los qui donaren lleys, y ſe obſeruaren com a lley, dalt poſats al capitol ſegon. Tots los quals, y altres foré los qui donaré en lleys, y ſe obſeruaren abans dels vſatges,

a *Calicio en lo vſat & qui inter fecerit n. 14.*

b *Couar. prac. qq. c 1.*

c *Olib. de actio p 1. lib. 3 c 1. c.2.n.4.5*

d *Vſat cũ dominus.*

e *Vſat. iuy donat en cort Mie. colla. 10 tit. 22. iuris perit. n. 15.*

f *Calici. vſat. vt qui inter fecerit n. 14. fol. 9. y en lo vſat ruſticus nu. 26.*

g *Calici. vſat. vt qui inter fecerit n. 16. y en lo vſat. ſi quis impulerit n. 3. vſat. ſi quis aliqui criminalem iniuriam n. 20.*

h *Iuñ de Valleſi. in vſat. iuditia. n.1. Mie. colla. 5. c.28.n.8. colla. 6. Petr. 3. in curia Perpiniani cap. de emantib. patione nu. 4.*

k *Oliba de actio. p.p. lib. 3. c 2.n.6.*

l *Coſtu. 2. lib. ma. fol. 1.*

m *Oliba de actio. p.2. lib. 3 c.3.n.55.*

vsatges, ni constitucions, com consta mes clar baix.

§. 1. *Que son los priuilegis, rescriptes, prouisions, y les differẽcies de ells.*

a *Vsat priuilegia, y aqui Marquil. q. 1*

LOS priuilegis tant segons disposicions de dret comu, com les municipals dels Cõtats son les particulars concessions fetes per los Princeps en fauor de algu, a mes, o derogãt lo dret comu, o municipal, a cõ apar en lo *vsat. priuilegia*, que es la mateixa disposicio del Canon *priuilegia*, [b] tots ells ho son vniuersals, o particulars tocãts, ò a tota la Prouincia, ò a tots los Bratlos, ò a vn dels tres bratlos, ò alguna Ciutat, ò Vila, Confraria, Collegi, Esglesia, familia, persona, [c] com apar en lo segõ volum de nostres ileys, y experimẽta qualcuna Vniuersitat, y particular dels que gosa.

b *Canõ. priuileg. distin 3. Oldr. de actio. p. p. lib. 3. c. 3. n. 54. Cancer to. 3. c. 3. nu. 1.*

Baix de nom de priuilegis se entenen tãbe los rescriptes, ò prouisiõs, ò annotacions la differẽcia sola que entre ells se troba refereix *Marquilles.* [d]

c *l. priuilegia l. in omnibus causis ff. de reg. iur. Oliban n. 54. Mieres colla. 10. c. 18. n. 4*

Les prouisions sõn los rescriptes, ò declaraciõs particulars quel superior fa à peticio de les parts, ò de propri motiu sobre algun cas particular per direccio, o decisio de la Iusticia, o declaracio de alguna lley, ò priuilegi, ò cas, [e] entre ells, y los priuilegis sols se troba differencia en la disposityua, com en les prouisions se dispose per paraules, prouehim, manam, cometen, è altres, y en los priuilegis concedim, donam, lloam, cõfirmam, y altres, en les pragmatiques edictuvm, ordenam, y altres.

d *Marquil. q. 4 3. Cãcer to. 3. c. 3. n. 1. Oliban. 55.*

Altra differencia hi ha de dret comu que la prouisio, ò rescripte se pren propriament per lo quel Princep referix ab obseruacio del dret, ò priuilegi, y los priuilegis lo ques rescrita derogant lo dret en fauor de algu, tots llargament se anomenã priuilegis, com apar en los Doctors citats.

e *Tots los titols de rescriptes.*

§. 2. *Qui pot concedir priuilegis.*

LO concedir priuilegis es regalia q̃ toca al superior, y senyor, cõ en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya al mateix Rey, y per quant lo Lloctinent General segons nostres lleys te lo mateix tribunal, y poder del Rey, pot concedir tambe priuilegis ab la mateixa força que los del Rey, [f] com se veu practicat en totes les Vniuersitats ahont hi ha concedits molts priuilegis per los Lloctinents Generals, y aixi be per los Infants, y Primogenits del Regne, los quals com sian jurats Senyors, è inmediats successors, tenen sens dupta lo mateix poder.

f *Cancer to. 3. c. 3. del num. 325.*

Altre official Reyal no pot concedir priuilegis, ni los Portants veus de Generals Gouernadors qui son los mes preheminents, com esta regalia no sia desmembrada de la Corona Reyal, ni concedida a ningu altre sino en formã de prouisio de Iusticia.

Los Barons, y Senyor de vassalls, com sien senyors poden concedir priuilegis de la manera escriuhen nostres Practichs. [g]

g *Cancer to. 3. c. 3. n. 339.*

§. 3. *De les differents especies de priuilegis.*

LOS priuilegis en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya se troban en moltes maneres, y especies, vns generals a certs estats de persones, y particulars a certa condicio, tots encloses en lo cos del dret comu dels Romans, per los quals no val la derogacio general, sino especial, com son los dels pupills, viudes, pobres, menors, [h] y aixi be los qui cõpeteixẽ als soldats, homens de lletres, Cõce-

h *l. vni. C. quãdo imp. inter pupil. tots los titols de mino.*

llers,officials,y los demes estats,com se ha dit en lo discurs de tot lo present llibre.

a *Fonta. clausf. 4. glos. 11. n.77.78*

En esta especie entran tots los cõcedits, y compilats en lo volum de nostres lleys, com per estes prouincies sien dret comu. [a]

b *Natta. conf. 66. Benn. de priuileg. Iurisdõ. p. 100.*

Tots los encloſos en lo cos del dret reben interpretacio,y extensio facilimament,[b] nos derogã per clausules generals *no obstant priuilegis* sino es que de ells se fassa especial mensio. [c]

c *l. decurionibus Benn. p. 100. n. 2. p. 49. n. 4*

Los de Reys,Duchs,Cõtes,Marquesos, Nobles, y los demes, y en particular los qui gosan lo estament Militar en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya son encloſos en lo cos del dret, [d] y a mes per lo que tots ells sõ concedits per causas honorificas per remuneracio de serueys, fidelitat, bondat,y altres. [e]

d *Otalo. 4. p. c. 1. nu. 4.*

e *Otalo. 2. p. c. 6. per tot.*

Lo mateix es dels concedits als Doctors tots encloſos en lo cos del dret comu, [f] y assenyaladament los dels Doctors en Leys, y Canons en premi del treball, y fauor de la utilitat publica, y comuna per la qual es formada tota la professio legal,y los titols de honor de ella, [g] tots de orde,y dignitat, y aixi en aqlls nos pot renũciar, y cõpeteixen a tots imperits,y altres qualsevols,passã als fills, y mullers, com llargament prouan los Doctors. [h]

f *Bennio priuileg. 100.*

g *Ben. 2. p. al principi n. 1. priuil. 1. nu. 1.*

Lo mateix es dels titols de les Republiques, Consuls, Iurats, y altres Ciutadans, Burgeſos,en tots aquells que alcançan per raho de dites lleys comunes, y municipals, cõ de quisca se prouará.

h *Ben. 2. p. in princip priuileg. 39 n. 78 Faber en sõ codex.*

Les gracies,y prerogatiues, y priuilegis per rescriptes especials e tots seguexen lo priuilegi sens extẽsio, com son los que les Vniuersitats, y particulars renẽ cõcedits ab especial rescripte,q̃ no gosauã de dret comu.

i *Bennio priuil. 1. n. 1. prileg. 100.*

Altres especies de priuilegis son de extẽsions de vns a altres,com los homens de Paratge,Generoſos,Doctors,Ciutadans, Burgeſos gosar los priuilegis Militars,es per les mateixes disposicios de dret comu, y municipal, com de quisca se ha prouat, los quals tots a la vna gosã de yguals gracies,la sola exẽpcio hi ha per los Doctors, Ciutadans, y Burgeſos de no entrar en Corts,y Parlaments es per no esser del mateix estat delbras Militar , sino del altre anomenat Reval, com se ha dit a son lloch. [k]

k *Lib. 4. c. 9. §. 1. 2. 3.*

Molts de dits priuilegis son de altra especie , so es sens particular, ni expressa concesio anomenats priuilegis *ad instar* , que son aquells ques cõcedeixen , que gosen lo que N. gosa, com es per exemple molts de les Ciutats de Gerona, y Vila de Perpinya, que gosen dels priuilegis q̃ gosa la Ciutat de Barcelona , dels quals se son composts molts particular llibre declarãt lo ser, y naturalesa de ells,y si dits priuilegis comprenen lo que està cõcedit, y se cõcedirà adaquell,al ygual del qual se cõcedeix lo priuilegi declara ja *Cãcer.* [m]

m *Cãcer to. 3. c. 3. nu. 3. als seguents*

Altres especies de priuilegis se troban que lo demes refereixen ab paraules enũciatiues, que son aquelles ques comtan , y narran sens posarles a la disposicio,estes si disposan, y valen esta decidit entre los Escriptors. [n]

n *Cancer to. 3. c. 3. n. 6. fins 21.*

Altres que per ser tant antichs no consta ab priuilegi escrit, pero se te de ells noticia , estos sis podã prouar altrament,y cõ ha de ser la proua,hã deixat ja resolt nostres Practichs. [o]

o *Cancer en dit lloch. nu. 165. Fõta. clausf. 4 glo. 17 nu. 43.*

Altres que si be de ells consta,empero no estan en vs, alomenos aparega,estos per so no son perdues encara que agueſſen passats mil anys, cõ no agues succehit cas de vsarlos, y si vs contrari contra de ells se oposa ha de constar,altrament se presum en fauor del priuilegi. [p]

p *Cãcer to. 3. c. 3. nu. 47 i.*

Altres priuilegis que no sols consta de no estar en vs,pero de contrari vs,estos son perduts, com resolen dits Escriptors.

Altres

Altres ques perden tambe per abus, [a] aduertint empero que ſi ſon priuilegis concedits ala Vniuerſitat, y ſingulars preſents, y ſdeuenidors en cas ſian abuſats, o preſcrits per los ſingulars paſſats: no ſon per los preſents, y ſdeuenidors. [b]

Totes les eſpecies differents de dites gracies, y priuilegis ſon, y tenen aquell poder, y goſan la honrra prehominencia, y prerrogatiues, y titols majors, o menors ſegons les mateixes conceſsions, [c] demanera que per ſaber quiſcu quin, y qual eſtat te, y quines gracies titols prehominencies, y prerrogatiues goſa, ſe ha de recorrer, y veurer primerament la conceſsio, y poder del concedint, y perſona a quis concedeix, y la forma de la conceſsio ſi es de dret comu, o particular reſcripte. Eſta regla es general per tots los priuilegis, y titols de honor del mon de qualſeuol manera ſien, o per cõceſsio, conſuetut, o preſcripcio ſian Eccleſiaſtichs, o Seculars, ſegons ells ſon de la mateixa calitat de mes, o de menys ſon les gracies prerrogatiues, y priuilegis [d]

La gracia, o titol major ſobreuenint no lleua lo menor que jas goſaua, [e] com lo de Duch, no pert lo de Comta tenia abans, lo popular ſer noble, no pert los priuilegis populars, no empero per lo contrari, lo titol menor no goſa los dels majors.

Per goſar de qualſeuol de dits priuilegis, gracies, y titols a de conſtar del eſtat, y differencia, que ſols ſe preſum tota ygualtat ab los homens la proua por ſer ab les mateixes gracies, o reſcriptes, o teſtimonis, [f] o de les demes proues aportan los Doctors de dret comu, [g]

En fauor, y per los priuilegiats, y dels titols, y eſtats de honor dona eſpecial forma lo dret en los judicis en procehir, proues, ſentencies, y en los demes actes per los quals ſe pren particular terme en judicis de cauſes de eſtat. [h]

§. 4. *De la forſa, y valor dels priuilegis, y de la obſeruanſa, ê interpretacio de tots ells.*

LOs priuilegis en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya que ſon les gracies, prerrogatiues, y libertats ſon lleys, y com a tals ſe tenen de obſeruar. [i]

Ames tenen forſa de contracte de aqui lo Rey nols pot reuocar, [k] majorment com ſien eſtipulats en les corts ab eſtipulacio de Notari, y juramẽt, no venen baix la reuocacio general de priuilegis, [l] obligan lo Rey com a priuada perſona. [m]

Eſta forſa de contracte es generalment ab tots los priuilegis concedits en comu, en particular ſenyaladament los que tenen concedits les demes Vniuerſitats, braſſos, y ſingulars ab expreſſa clauſula de pacte, y lley paccionada com ſe pot veure en tots, los archius de les Vniuerſitats, y per exemple dels de la Ciutat de Barcelona ſon los que eſtan cõtinuats en los volums de les Pragmatiques. Los de la Vila de Perpinya, los recondits en lo Archiu de dita Vniuerſitat, en particular *los del Rey Dõ Pere del any 1363.* ſobre les impoſicions *del Rey Don Alphonſo del any 1448.* Sobre lo gouern de la Vila, *altra del dit Rey Don Alphonſo del any 1436.* Sobre lo dret del Pariatge del Conſulat de Mar *del Rey Don Marti del any 1401.* Sobre la juriſdiccio dels Conſuls de Mar *altra del mateix Rey 1409.* y molts altres.

Ames molts de dits priuilegis ſon comprats, y per ells donades notables quantitats de pecunies effectiues per lo que tenen gran forſa, y valor, y no pot lo Rey reuocarlos, [n] lo numero dels dits priuilegis experimenta

a *Fonta. clauſ. 4. gloſ. 19. p. 2. n. 25*

b *Cancer tom. 3. cap. 3. n. 21.*

c *Bouid. p. p. lib. 2 c. 16. nu. 40. Can. tom. 3. c. pertot. Borrell. c. 21. nu. 19. maſtrillo*

d *magiſt. trat. lib. 1. ca. 14. del n. 11. 15. n. 19. lib. 4. c. 1. n. 4.*

d *Meſt. lib. 1. cap. 15. n. 27. cap. 19.*

e *Tiraq. de nobil. c. 6. n. 50. a. nu. 56*

f *Cancer tom. 3. c. 3. n. 170*

g *Maſcardo de proba. pertot pacia de pub.*

h *Otalora de nobil. hiſp. 3. y 4. p.*

i *Vſat. priuileg. conſt. 1. tit. d priuileg.*

K *Fonta clauſ. 4. gloſ. 10. p. 2. n. 36 Calicius marga. fiſci dub. 8. Caſa. 36.*

l *Fonta. n. 89.*

m *Bellu. in eſpec. prin. dub 9. nu. 3. rub. 11. num. 15.*

n *Cali. dub. 8. caſ. 36. in Marg fiſci Bellug. in eſpecul. prin. rub 2. u. 2. ad ditio Borrell. lit. d. rub. 36 n. 3.*

rimenta quiscuna Vniuersitat quant als de la Vila de Perpinya per exemple son los del *Rey Don Alphons del any 1175.* rebe dels homens de Perpinya 6000. sous malgurcsos de altre *Rey Don Alphonso del any 1436.* 3000. ducats prometent los pagar en Barcelona, Pisa, Florencia a eleccio del Rey vltra la nau armada que pagada tres mesos, y mig enuiaren ha Scicilia en seruey del Rey, es sobre lo dret de Pariatge, molts altres priuilegis sobre la jurisdiccio del Consulat de Mar, de la Vila de Perpinya com del *Rey Don Iuan del any 1396.* pagaren 1000. Florins de or *del Rey Don Alphonso del any 1444 altres mil Florins de or del Rey Dõ Iuan del any 1456. vint y sinch Florins, del Rey Don Alpnonso del any 1448.* Sobre lo gouern de la Vniuersitat de Perpinya 6000. ducats, de la sentencia de la *Reyna Dona Maria sobre lo regiments del any 1449.* 8000. ducats de or, y altres.

Ames dels dits priuilegis de la Vniuersitat que son generals los particulars estaments de militars, Burgesos, Iuristes, Mercaders, Notaris, Menestrals tenen molts priuilegis per los quals han donades grans quantitats de pecunies.

a *Calici. in Marg fisci dub. 8. cas. 36*

Altres priuilegis son cõcedits en paga remuneracio, y retribucio de molts donatius, y altres serueys personals, y Reyals com ha constat los quals lo Rey no pot reuocar.

b *Surdus cõs. 416. num. 57.*

Altres confirmats ab juramẽt lo qual dona mes forsa quel Rey no pot venir contra de ell. [a]

c *Const. 4. tit. si contra dret.*

Qualsevols de dits priuilegis no sols esta obligat lo Rey, y sos officials obseruar, pero tãbe, ni reuocar los, [b] ni concedir altres priuilegis prouisions, ni sentencies contra de ells que en tal cas, seria carta, contra carta, ques te per prerrogatiua, y libertat en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya no poderse fer, [c] sols se poden concedir sino contrarian, o

d *Cancer tom. 3. c. 3. n. 278. als seg.*

apeticio, y supplicacio del mateix priuilegiat, [d] o si son perduts per contrarivs, o abus, [e] que en tal cas lo Rey los pot reuocar, o priuar ab la forma que aporta *Calicio*, [f] si be no falta qui deffensa que estos priuilegis no son reuocats per cõtrari vs, [g] lo demes tocant ala obseruansa dels priuilegis se referira baix.

La interpretacio, y declaracio de aquells ha de ser literalment per lo que tant sols valen comsonan, y disposan, demanera que excluheixen tota manera de interpretacio tant de dret comu, [h] quant segons nostres propries lleys, [i] sols reb laẽ extẽcio declaracio, è interpretacio que resulta de la obseruansa. [k]

e *Oliba c. 14. nu. 114.*

f *Calici. dub. 8. cas. 86. num. 5.*

g *Gabr. cõci. 151 n. 11. lib. 2. surd. cõs. 416. num. 30.*

h *C. quod ob gratiã c. priuilegiũ de reg. jur. in 6.*

i *Cõst. 1. tit. de iust. ter cõst.*

K *Fonta clauf. t. num 34.*

Capitol X. De les lleys se establiren per los Comtes particulars de Barcelona, Rossello, y Cerdanya.

APres dels priuilegis les primeres, y mes antigues lleys com a propries, se gouernaren los Comtes particulars de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya foren les costumes, vsos, y estils, [l] que ells mateixos introduhiren per tots los actes segons los modos, y ritos tenian y ab estes se gouernaren fins tots los Comtes assenyaladament los de Barcelona, Rossello, y Cerdanya quant foren, y restaren senyors absoluts sens regoneixer superior, y de aqui ab poder de fer lleys, [m] com ha Princeps als quals sols toca com a suprema regalia, [n] comensaren ordenar, estatuyr, y disposar per tot lo tocant quiscu a son Comtat, y per so establiren lleys escrites, les primeres, y mes antigues ques feren pe los del Principat de Cathalunya foren los vsatges de Barcelona, [o] lo que se ha de entendre de esser esta-

blides

l *Oliba de actio p. p. lib. 3. c. 1. n. 1*

m *Oliba c. 2. n. 2. de jure fisci.*

n *Calic. Marga. fisci dub. 8. cas. 42*

o *Olib. p. 1. lib. 3. c. 2. n. 1. 2. 3 c. 3. n. 8.*

blides en forma de cort com baix se prouara, que quãt a antiguedat primers foren los dits priuilegis dels Reys de França que los vsatges de Barcelona, [a] en lo intermedi de aquest temps se gouernaren per les lleys Romanes, Gotiques, y apres per vsos, costumes, y estills propris, [b] dels quals se formaren los dits vsatges com constara, de manera que en raho de antiguedat de lleys abans dels dits vsatges foren les costumes, vsos, y estils obseruats mes de 100. anys que eren les lleys quels Romans anomenaren no escrites. [c]

Los dits vsos, costumes, y estils se formaren, è introduhiren de la differencia de les nacions vingueren desde la expulsio dels Moros com ja se ha comẽsat de veure del temps dels Moros de aquells que com ha mals vsos se reuocaren, despres entraren tantes Nacions differents de Alemanys, Anglesos, Francesos, Aquitanichs, qui eren Cathalans los quals cõ pobblassen vns, en vna part altres en altra, quisca introduya son natural los vsos, costumes, y estils aparegue. Los dels Aquitanichs anomenaren vsatges què es vocable frãces, y de ells restat ab nosaltres, vns, y altres se anaren obseruant fins se establiren les lleys curials del Comta Ramon Berenguer, ab lo mateix titol de vsatges que declara tot lo pensament referit, que fonch continuant les costumes, vsos, y estils que estauan ja introduhits, empero sens orda, ni forsa de lley general de la terra, y reduytles en escrits en Corts de consentiment de la terra, establirles com ha lleys, mudant vnes, reuocant altres, y altrament com baix constara. Lo que fonch semblant en los demes Comtats de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y aixi abans de entrar ha explicar los dits vsatges, y altres lleys escrites es necessari donar noticia, y declaracio de dites lleys ques obseruaren en lo intermedi que foren dits vsos, costumes, y estils, y de la forsa, y valor de tots ells per entendre los altres vsos, costumes, y estils escrits, y no escrits, sefon introduyts y se introduheixen cada dia, y quals tenen forsa de lley.

a *Oliba pa. 1. lib. 3. c. 2. n. 5*

b *Vsat. antequã vsat. judicia curies Olib. de actio. p. 1. lib. 3 c. 1. nu. 1.*

c § *ex nõ escripto insti. de jur. nat. gen.*

§. 1. *Del origen, antiguedat, y ser dels vsos, costumes, y estils, y la differencia entre ells.*

LO origen, y antiguedat de les costumes, vsos, y estills es primera en totes les nacions que les demes lleys escrites tãt Romanes, [d] com les nostres municipals, [e] y demes parts del mon, primer se regiren per elles, y de elles formaren les demes escrites, quals sia dits vsos costumes, y estils a la veritat he trobada gran obscuredat ab los Escriptors confonent, y pronent vns per vna cosa, y los altres per atra, y aixi be en lo que resta diffinit de dreo comu, [f] y per lleys municipals de estos Comtats, [g] que disposan lo mateix que del dreo Roma, la disposicio resta obscura, y aixi anire seguint la declaracio del vsatge, *cascuna gent &c.* de aquest vsatge se trau que la costuma es formada del vs, y quel vs es la continuacio, y frequentacio de actes, y vsos particulars los quals forman vn acte ques diu vs, del qual apres se introduheix la costuma, y se anomena ab differents noms en llati *Mos*, que es lo dret, no escrit, y *consuetudo*, que es dret escrit, y no escrit com hi aja costumes vnes escrites, y altres no escrites com constara. Esta declaracio se trau dels textos Canonichs, [h] y dels Comentadors de dit vsatge, y aixi be dels demes Ecriptors que refereixen les differencies entre vs, y costuma. [i]

d *Leg. 2. §. exact. ff. de origin jur.*

e *Oliba p. 1. lib. 3 c. 1. nu. 1.*

f *Cãmos est. 1. distinct.*

g *Vsat. vnaque quegeus.*

h *Glo. in can. mos 1. distric. can. consuetudo.*

i *Bouad. li. 2. c. 10 n. 37. Rebuf. in cõmẽi cõst. reg. 111 d consuet. vsu & estilo ala prefa, y al proem de la glo. del nu. 10 Casan. in consu. Burgum verb. costumes.*

Lo

Lo vsse compren baix la apellacio, y nom de costuma si es seruat tant de temps que noy ha memoria de homens encontrari, [a] si be ab different forsa quel vs nos allega contra constitucions, [b] y les costumes si, [c] si la consuetut precedent se reuocà per la constitucio, o altre lley postrera declara *Oliba.* [d]

Aixi be baix lo nom, y appellacio de la costuma en general se comprē lo estil que es lo mateix ques vsa feta differencia que la consuetut, o costuma que tot es vna cosa es de actes judicials, y extra judicials, y los estils sō los judicials, los qūes freqūentan, y se acostuman obseruar en judicis en lo rito, y orde, y en lo recto que es en los merits, y decisions de les causes. [e]

Lo estil es anomenat ab altre nō practicha qūe son los actes que en judicis se solen frequentar, [f] encara que sia different del dret, esta supleix qualsevol deffecte, per los que declara lley, o priuilegi, [g] y esta se ha de seguir en tots casos, en judicar, y aconcellar. [h]

Quins, quals, y quants actes introduheixen vsos, costumes, y estils legitims explican los Escriptors, [i] tant si son introduhits ames de la lley, o contra ella, y si se extenen ha altres persones fora de aquelles perqui son introduydes, si se extenē de cas, a cas de persona, a persona declaran los Doctors. [k]

Tots dits vsos, o estils, costumes, son en differents especies, so es, o son disposititues, o declaratiues, o interpretatiues, les demes declara *Cancer.* [l]

§. 2. *De la forsa valor, y obseruansa dels Vsos, costumes, y estils.*

LOs vsos, costumes, y estils en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya fan lley, y se ygualan quant a la essencia de la lley a les constitucions generals, com se prouara, [m] a mes en especial en respecte dels vsos, costumes, y estils quant ha nostres propries lleys fan licit lo que altrament seria illicit, y tribueixen jurisdiccio aqui altrament no la tindria, escusan de qualsevol culpa, en tant que ja se dona accio vniuersal per tot cas de la consuetut, o estil, cō de la constitucio, o estatut, [p] lo quis fa contra de ells, es com son contra constitucions. [q]

Lo estil, y consuetut particular si es immemorial se ygualà ab lo priuilegi, y proceheixen ygualment te la costuma forsa de priuilegi especial, com en termens proua la constitucio del Rey Don Iuan II. y llargament justifican los Doctors segons les disposicions de dret comu, prouant ames esser mes poderosa la costuma quel priuilegi, ella re auctoritat, y potestat del Princep, y forsa de lley, si es de la mateixa terra se reputa per lley, y fa cessar les lleys y rescriptes dels Princeps, es mes forta quel dret comu, y quel estatut, [r] ni quel priuilegi.

Tot lo ques alcanasa per priuilegi expres se acquireix per costuma, ella se pot allegar cō priuilegi, y prouant la possessio immemorial no requereix altres proua de priuilegi.

Tot lo que se ha dit de la costuma se pot dir dels estils. [s]

§. 3 *Dels Vsatges, y altres lleys del particular Comtat de Barcelona.*

LOs Vsatges de Barcelona foren lleys obseruaren, cō a costumes no escrites, y vsatges ordinaris, [u] ja molt abans del gouern de Ramon Berenguer Comta de Barcelona que les establi per lleys escrites. La forma fonch que dit Comte, y

a *Socer. col. 169. c. 11.*
b *Fonta. clauf. 4. glos. 11. nu. 41.*
c *Fonta. clauf. 4. glo. 11. n. 57. glos. 19. p. 1. num. 71.*
d *Oliba de actio. in praxi p. 2. lib. 1 c. 2. n. 9.*
e *Calici. extrauag cu. c. 4. n. 5. 6.*
f *Oliba d jur. fisci cap. 1. num. 10. c. 11. n. 19 repert. d Mieres fol. 48. 2. col.*
g *Fonta. clau. 1. n. 33. 34. 35. clau. 3. glo. 2. num. 10. clauf. 4. glos. 14. num. 72.*
h *Ceua. llos cō es cōtra cō es alayre fa. n. 71.*
i *Bouad. lib. 2. ca. 10. del n. 41.*
K *Fōta clauf. 3. glos. 2 n. 18. clau. 4. glo. 18 p. 5. n. 94.*
l *Cancer tom. 3. c. 1 n. 95. ca. 19 n. 74.*
m *c. 27.*
n *Fonta. clauf. 3. glo. 2. n. 6*
p *Olib. d accio in prax p. 2 lib. 1. c. 2. num. 9.*
q *Fonta. clauf. 4. glo. 19. p. 1. n. 71.*
r *Cōst. 2. tit. d off. d Alcayts*
s *Cancer tom. 3. c. 3. n. 354 als seg.*
t *Mascar cōel. 423. 1344. Fontan. clauf. 4. glo. 18. p. 4. n. 93.*
u *Olib. p. 1. li. 3. c. 2 n. 15. 16.*

y sa consort, y muller Adalmudis cõ a Princeps que no regoneixiẽ superior, manaren conuocar Corts lo *añ* 1070. [a] ahont de concell, consentiment, voluntat dels Magnats Bisbes, Abats, Comtes, Vescomtes Comdors, Valvassors, Philosophs, Sauis, è Iutges com aporta *Calicio*, [b] allegant los vsatges *hęc sunt vsalia, juditium in curia* [c]

Los dits assistiren a celebrar dites Corts com a proceres del Regne, [d] conseruantlos la libertat tenian ja dels dits priuilegis, que fossen Iutgats segons les propries lleys, establiren tots los vsatges que vulgarment son dits de Barcelona ques observan com ha lley general. [e]

Aquestes foren les primeres corts y mes antigues lleys ques feren en elles per los Comtes, Princeps de Cathalunya, en particular per lo Comta de Barcelona, en forma de Corts Generals, de consentiment de la terra. [f]

En estes corts encara noy entreuingueren los Cauallers, Homẽs de Paratge, Generosos, Ciutadans, ni homens de Vilas, [g] ni Ecclesiastichs, [h] sino sols los Magnats, y Prelats del districte del Comtat de Barcelona, y lo Iutge, y no los altres Comtes de Cathalunya, so es lo de Empuries, Pallas, Vrgell, ni los demes Magnats los quals, ni estigueren subjectes, ni obseruaren dits vsatges. [i]

Noy entreuingueren tampoc los Comtes de Rossello, y Cerdanya, ni los Magnats, los quals ẽ ses terres casi lo mateix temps establirẽ altres lleys com constara, sens ninguna subjeccio de dits vsatges, hans los Comtes de Rossello ab lley expressa tenien disposat en la Vila de Perpinya que nos obseruassen los vsatges de Barcelona, com en effecte no si obseruaren fins lo any 1344. com baix constara capit. 27. §. 2.

Los dits vsatges de Barcelona foren formats, y trets vns de les costumes, [k] y vsos de les gents que de tantes differẽts nacions en la entrada feren, y restaren desde la expulsio dels Moros, cõ esta dalt dit. Altres dels estils de les corts, altres de les lleys dels Godos, [l] en lo quels apar egue tenien de mitigar lo rigor o corregir, o mudar en algun fet particular, [m] com ha lley noua que reuoca, o declara la antiga que en lo demes totes les lleys gotiques restaren a sa obseruansa, y manades obseruar ab los mateixos vsatges, [n] com esta dit dalt, altres dels dits vsatges foren formats dels sagrats Canons antichs que eren ja compilats en tẽps de dits vsatges, coneguts ja en les Æthimologies de Sant Isidro com se proua ab euidẽcia que molts dels dits vsatges son referits ab les mateixes paraules dels Canons, de manera que los canons se prengueren per vsatges com apar del canon *priuilegia*, [o] lo vsatge *priuilegia*, del canon *nullus*, [p] lo vsatge *nullus vnquam*, del canon *prescripta*, [q] lo vsatge *per scripturam*, del canon *accusatores*, [r] lo canon *accusatores* dels canons *Mos*, *consuetudo*, [s] lo vsatge *quasçunagent*, y altres molts com quiscu ab treball, y estudi pot experimentar. [t]

Altres foren trets de les lleys, els Romans, y altres obseruanse com apar dels Comentadors dels dits vsatges.

Lo nom, y titol de vsatges prengueren per lo que los demes foren formats de les costumes, vsos, y estils dits per so vsatges, [u] nom Limosi com esta dit. Lo de vsatges de Barcelona prengueren per dos causes la vna es per raho del titol del Comta los establi qui era de Barcelona, y esser ells primer locals sols de Barcelona, y de son Comtat, la segona es per pendre la de nominacio de la mes noble Ciuta de Cathalunya, la qual era, y es Cap Metropoli,

a *Oliba de accio p.p.lib.3. c.2. per tot.*

b *Cal. ex trauag. cur. dub. 6.*

c *Pague. in prax. p. p. rub. 17.*

d *L. humanũ C. deleg. c.1 de probi. feud alie na auth. habjta C. ne filius pro patre.*

e *Olib. l. 3. c. 1. & 2 de jure fisci*

f *Olib. li. 3. c. 2. p. p n. 1. 2. de action.*

g *Cal. ex trauag. cur. dub. 6.*

h *Olib. de actio. p. 1 lib. 3. c. 2. n. 15. 16.*

i *Vsat. hęc sunt vsalia Olib. de jure fisci lib. 1. c. 1. num. 12.*

k *Olib p. p. lib. 3. c. 2. n. 14. 16.*

l *Oliba c. 1. num. 2. 8.*

m *Vsat. juy de la Cort.*

n *Vsat. comdomi nus.*

o *Can. priuilegia dist. 3.*

p *Canon nullus 4 q. 4.*

q *Canon prescrip. 2. q. 8.*

r *Cañon accusatores 3. q. 5.*

s *Canon Mos cã. consuetudo. 1. dist. 1.*

t *Olib de actio. p. 1 lib. 3. c. 3 num. 53.*

u *Olib. p. p. lib 3. c. 2. nu. 16.*

poli, y mes comuna habitacio del Princep de Cathalunya de la maeixa manera que les lleys dels Romans, que pregueren nom de la mes noble Ciutat de Imperi Romà com ha Cap del Imperi. [a]

Tots los dits vsatges abans eren compilats en llati confusament, y ab different orde, [b] avuy son compilats en lo volum de les costitucions del any 1585. baix del titol quiscu de sa materia, y ja per los pratichs, y demes Ecriptors anomenats no ab nom de vsatges sino de dret, y lleys vniuersals. [c]

Per la disposicio de dits vsatges visque la Republicha dels Cathalans 100. anys, [d] les pœnes dels quals encara avuy no son corregides per constitucions, sino es que expressament se disposse, [e] si be ells se declaran, limitan, y extenen per constitucions, y capitols de Cort. [f]

Ames de dits vsatges establiren los Comtes de Barcelana, altres lleys escrites de consentiment, y voluntat dels Magnats, y altres de sa terra que foren les constitucions de les Corts del any 1163.

a *Oliba de actio p.1.lib.3. c.2.n.11. de jur fisci c.1.n. 18.*

b *Olib.li. 3.c.3.nu. 12.13.14*

c *Mier. p.2.f.66. n.13.repert fol. 206. 2. col.in fine.*

d *Olib.p. 1.lib.3.c. 3.nu.6.*

e *Oliba de actio. p.p.lib.3. ad §.pœnales n. 20.*

f *Cap.11 del any 1599.*

§. 4. *De les costumes generals de Cathalunya, so es feudals dites de Pere Albert, Recognouerunt proceres, de Santacilia, y altres.*

DEspres dels vsatges de Barcelona dels varios ritos, y obseruanses dels judicis, en interpretacio de dits vsatges, y de la intelligencia rebuda comunament, se formaren les costumes generals de Cathalũya en les quals consta lo que fonch rebut per costuma en materia de feus, regalies, guerres priuades, o publiques, o altres articles que foren per los vsatges breumẽt, y ab obscuretat, y mal estil decidits. [h]

g *tit. de pau, y treua.*

h *Oliba de actio. p.p.lib.3. c.3.n.16. 17. de iure fisci c. 1.nu.9.*

Dites costumes se anomenan Cõmemoracions, o costumes de Pere Albert qui fonch Canonge de Barcelona qui aquelles reduy a memoria, y compila, [i] y avuy son al volum de les costitucions en sos propris titols, assenyaladamẽt als de feus, postats, y empares Reyals, com a consuetuts, y lleys feudals que acomentades Soccarrats.

Aquestes costumes com sien escrites nos deuhẽ prouar, empero es necessari allegarles en les causes, [k] per tots se deuen seruar com si en generals. [l]

Altres costumes hi ha en Cathalũya en qnisc una Ciutat, y terra, y en particular en la Ciutat de Barcelona, les de Santacilia, les de Recognouerunt proceres, y altres totes estes ja son compilades al segon volum de les lleys baix de sos propris titols, de les quals fan llarch commẽt los Practichs. [m]

Estes costumes son sols locals de la Ciutat de Barcelona, si be son rebudes per la major part de Cathalunya, ahont estan obligades a obseruar a occasio de la consuetut, y no en les demes parts ahont no son rebudes, [n] ni consta de obseruansa, y quant ho sian se ha de prouar. Semblants, y particulars lleys, costumes, y vsatges escrits tenen moltes Ciutats de Cathalunya, y les obseruan primer que les de Barcelona com la Ciutat de Tortosa, y altres, [o] a les quals poden aplicar tot lo que se ha dit de les de Barcelona, y al §. seguẽt dire de les de Perpinya, que dir de totes, es casi impossible, y ames superfluo, com les interpretacions de vns seruescan per les altres.

i *Socar. al præcõ suet. feu n.1.*

k *Socar. al præm. num.10. Mieres reper fo. 205. col. 7. Olibæ p.p.lib.3 c.2.n.19*

l *Soccar. n.9.*

m *Olibæ de actio. p.p.lib.3 ad §. eque.n.1. Cãc. tit. de serui.*

n *Cancer tom.3.c. 4.n1.*

o *Mier. c.2.n.129 colla.10. curiæ Bar.reg. Alphõsi.*

§. 5. *De les lleys dels Comtats particulars de Rossello, y Cerdanya.*

EN lo mateix temps del gouern dels Comtes de Barcelona ha de part los particulars Comtes de Rossello,

ſello, y Cerdanya eſtabliren tambe propries, y naturals lleys, quiſcu en ſon Comtat, com delde Cerdanya lo *any* 1120. com apar en lo vſatge *A tots vehents*, [a] de cõcell, y juſsio del Bisbe d' Elna, è de tots los Magnats, y Cauallers del Cõtat de Cerdanya, y Conſient, ahont ſe ha de aduertir que eſſent Comta de Cerdanya, lo mateix Ramon qui era Comta de Barcelona, per ſucceſsio auia feta al Comta Bernat Guillem ſi be tenia ja eſtablits los dits vſatges de Barcelona, tingue neceſsitat de eſtablir altres particulars lleys en dit Comtat de Cerdanya, y ab voluntat de ſos naturals corregues la moneda que ell auia manat batre en lo Comtat de Barcelona, com apar en dit vſatge, demanera ques proua ab euidencia quel Comtat de Cerdanya no tenia ninguna dependencia del de Barcelona, ni ſes lleys, y aixi be ſe trau que eſta fonch la primera Cort, ques troba quels Cauallers comenſaren a entrar.

a *Vſat. a tots vehents tit de Pau, treua.*

En lo mateix intermedi ſe connocaren altres Corts en lo Comtat de Roſſello, lloch dit lo Prat de Tolugues, ahõt entreuingueren lo Archabiſbe d' Narbona, quatra Comtes, ſo es lo de Roſſello, Empuries, Beſalu, y Cerdanya qui era lo mateix dit Cõta de Barcelona anomenat ſols com a Comta de Cerdanya, los quals ab conſentiment del Veſcomte de Caſtellnou, è altres Magnats, y Nobles del Bisbat de Elna, eſtabliren les lleys continuades al vſatge *Aqueſta es la treua*, [b] demanera que en dit Comtat de Roſſello nos tenia ninguna dependencia ab lo Comtat de Cerdanya, ni ab Barcelona, ni ab les lleys per ells eſtablides.

b *Aq̃ſta es la treua tit. de Pau, y treua.*

§. 6. *Dels Vſatges vulgarment dits coſtumes de Perpinya.*

A Depart los dits Cõtats de Roſſello deſde Gaufre, y Guinart ſon germa, y deſpres lo Comta Dõ Nunyo Sanxo, y ſos anteceſſors en la Vila de Perpinya ab los mateixos homens de el'a, eſtabliren certes, y particulars lleys anomenades coſtumes eſcrites, y vſatges de Perpinya, en les quals expreſſament ſe diſpoſaren en forma de lleys tots los caſos com tenian de eſſer judicats, y gouernats en ciuil, criminal, y gouern politich, ordenant expreſſament ſos ſegons dites coſtumes, y faltant per dret Romà, y no per vſatges de Barcelona, ni lleys Gotiques, ni vſos dels Moros, totes les quals no tingueſſen lloch en Perpinya, ni ninguna prohibicio èdeuet de coſa ſino ab totes les llibertats com apar en la conſuetut primera. [c]

c *Libre ma. libre menor.*

Totes eſtes lleys comunament ſon anomenades coſtumes eſcrites de Perpinya, y aixi be ab titol de vſatges per los mateixos Comtes de Roſſello ab lo Priuilegi del *any* 1162. que apres los confirmà com baix conſtarà.

Totes elles ſe compilaren en numero de 72. com apar en la conſtu. 1. 2. y apres regiſtraren en los Regiſtres, llibres, y actes publichs de la Vniuerſitat de Perpinya, [d] y de totes les Corts.

d *Libre ma. fol. 1 lib. men. fol. 1. lib. Veguer lib. de la Cort de d' Prim. y ſegones appellac. lib. Balle y les demes.*

Lo valor, y forſa de lleys tenen dits vſatges es de la manera ſeguent.

Primerament quant al poder de eſtablir los noy ha dupta com ſos per lo Comta, y Senyor propri, y natural, [e] d' la manera eſta ja abonat ab les demes lleys eſtabli en ſon Cõtat de Roſſello, que ſon compilades al volum de les demes lleys dels Cõtes com eſta dit dalt §. 5. majorment ab los homens de Perpinya

e *Libre de jure fiſci c. 2 nu. 2.*

seguint les llibertats, y prerrogatiues dels demes de Cathalunya, demanera que ab les voluntats, y consentiments del superior, è inferior
a O *lib. c. 2. nu. 2.* sels dona forsa de lley, de la manera que fonch en los vsatges de Barcelona.

Ames dits vsatges, y costumes ja que no com a lleys generals en forsa de costumes, son confirmades no sols ab les constitucions generals que confirman totes les costumes: pero tambe ab priuilegis, no sols aquells que son generals que confirman totes les costumes, vsos, y estils dels dos Comtats de Rossello, y Cerdanya ques referiran baix, sino tambe los especials, y expressos priuilegis concedits a la Vila de Perpinya que confirman tant les dites costumes com les demes, y los vsos, estils, obseruanses, llibertats, y demes prerrogatiues gosan.

Del Comta Guirart *dat a Perpinya a 6. de Iuliol 1162.* en lo qual les anomena vsatges.

Del Rey Don Alphonso dat a Perpinya a 15. de les kalendes de Agost 1172. Altra del mateix Rey dat a 16. Kalendes de Abril 1175. Rey Don Pere I. dat a Perpinya a 13. kalendes de Octubre 1207. del mateix Rey dat a Narbona a 15. Kalendes de Mars 1210. Rey Don Iaume I. dat a Perpinya a 15. kalendes de Febrer 1242. del mateix Rey dat a Barcelona a 16. Kalendes de Iuny 1254. Rey Don Iaume II. dat a Perpinya a 18. kalendes de Febrer 1276. Rey Don Sancho dat a Perpinya a 4. nones de Octubre 1306. Rey Don Iaume III. dat a Perpinya non. Kalendes de Iuliol 1326. Infant Don Iuan dat a Sāt Culgat a 7. de Setembre 1342. Rey Don Pere dat a Perpinya a 12. kalen. de Agost 1344. En virtut de est Priuilegi se comensaren a obseruar en la Vila de Perpinya, y demes parts dels Comtats de Rossello, y Cerdanya los vsatges de Barcelona, y demes lleys de Cathalunya, reuocant vna de dites costumes, que era la que disposaua, nos obseruassen en la Vila de Perpinya los vsatges de Barcelona, disposant lo mateix priuilegi que les demes costumes restassen en sa forsa y valor, demanera que en dit any estauan en viril obseruansa encara. *Altra del Rey Don Pere dat al Palau Reyal de Barcelona a 4. de Maig 1354. Altra del Infant Iuan de dit any Rey Don Iuan dat a Tortosa a 15. de Nouembre 1393. Rey Don Marti dat a Barcelona a 9. de Maig 1405. Infant Alphons Primogenit, y Gouernador dat a Barcelona a 30. de Mars 1413. Rey Don Alphonso dat en Gayeta a 27. de Mars 1437. Rey Don Iuan a 29. de Nouembre 1458. Emperador Don Carles V. dat a Moli de Reig a deu de Dezembre any mil sinch cents desanou..*

Estos priuilegis, no sols han confirmades, y renouades sempre dites antigues costumes, y vsatges, pero tãbe totes les altres de dita Vniuersitat, y aixi be los vsos, llibertats, y prerrogatiues exceptades les reuocades per priuilegis especials totes les altres estan en viril obseruansa, com se pot experimentar en tots los actes en particular per exemple en aquella, si dos deutors, o fermanisses obligats *in solidum* lo vn per lo altre no poden esser conuinguts per raho de la costuma sinquena, sino quiscu per sa part encaraque aia renunciat especialment al benefici de la nouta constitucio, y de diuidir les accions, y a la Epistola del Emperador Adria, tots los demes Notaris de Rossello per pacte entre les parts y per estil continuan expressament la renunciacio del benefici de dita costuma, lo mateix es en moltes altres com es notori.

Moltes altres costumes particulars te la vila d perpiña escrites, y no escrites cõfirmades ab dits priuilegis

que

que eſtan en obſeruanſa, com no pagar los homens de Perpinya delme de oliues, llana, ni de altres moltiſsimes coſes continuades en 10. capitols, [a] ya dalt referides. [b]

Tenen tambe altres coſtumes en les cartes de nupcies, y pactes nupcials, ſo es a vs, y coſtum de Caſtell, o ha vs, y coſtum de Perpinya, lo de Caſtell abſpoli, y creix de certa quãtitat *guanyadora* per lo ſobreuiuint. Lo vs, y coſtum de Perpinya abſpoli, y creix de la mitat de la dot eſtes coſtumes llargament ſe veuen clarres en les notes dels Notaris, y la de Caſtell explicã noſtres pratichs. [c] Lo que ſe ha de aduertir, es que de eſtes dos coſtumes ſe formà la conſtitucio *hic noſtra* [d] qs feu ẽ les Corts de Perpinya *any* 1351. y avuy ſe obſerua per tota Cathalunya en benefici de les viudes, de fer los fruyts ſeus fins ſian integrament pagades ſens computar los fruyts ab la ſort, altres coſtumes tenen eſcrites, y obſeruan ſobre la juriſdiccio dels Sobrepoſats de la Horta, camins, arbres y altres coſes referides dalt llibre 4. a la fi.

a *Libre nat filio 13. libre Veguer fol. 158. lo priuilegis del Balle fo. 99. col. 2*

b *Libre 4. cap. 5. §. 3.*

c *Fonta. de pac. nup. 1. p. clau 7 glo 1. p. 3.*

d *Conſt. ab aqſta noſtra tit. diſol. lo Matrimoni.*

§. 7. *Dels eſtils, y practiques de les Corts, y Tribunals.*

TOtes les Corts, y Tribunals de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya teuen ſos propris, y particulars eſtils, y practiques que en ells ſe obſeruan, com a lleys, los de la Reyal Audiencia ſon vniuerſals per totes les demes corts, com ſe prouara baix los altres quiſcu en ſa part, entre ells hi a differencia que vns ſon generals, per tota Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, [e] altres per tot lo Comtat de Barcelona, altres per Roſſello, y Cerdanya junts, altres aſoles de vn Comtat, altres per quiſcuna Vegueria, Cort, o Ballia, com per exemple ſe ha moſtrara en los de les Vegueries de Roſſello, y Cerdanya al §. ſeguent, y en lo diſcurs conſtara de la forſa, y valor de tots.

e *Conſt. 6. tit. de obſerua. conſt.*

§. 8. *Dels eſtils generals, y particulars dels dos Comtats de Roſſello, y Cerdanya.*

ESTablides q̃ foren totes les dies antigues lleys no fonch ab elles donada en los dos Comtats de Roſſello, y Cerdanya baſtant forma, y diſpoſicions pera tots los caſos fins lo gouern dels Reys de Mallorcha, tant en les terres Reyals, com dels Prelats, Barons, è Caualliers, y aixi de nou en los judicis ſe comenſaren a rebre comunament certs eſtils y obſeruanſes en molts caſos, y ſe anaren continuant fins lo *any* 1460. y temps de la Reyna Dona Maria que eſtatuhi, y ordena la conſtitucio *juſtſia*, [f] que baix ſe declarara.

f *Tit. de juriſd. ẽ tot Iutge.*

Los dits eſtils ſe anaren regiſtrãt en los llibres de les Corts dels dos Comtats de Roſſello, y Cerdanya aixi com ſe rebien per lo excercici de la juriſdiccio Reyal per los officials, entre los quals com los Veguers de Roſſello, Conflent, y Cerdanya foſſen los officials deſtinats per excercir la juriſdiccio, mes alta en les Vegueries, en eſpecial continuaren en les Corts, y obſeruaren com a eſtils, los caſos ahont exerceian ells juriſdiccio, y aixi be los altres ſurges, demanera que vingueren a formar regiſtres, y llibres ab titol de eſtils de la Cort del Veguer de Roſſello que dalt ſon referits, [g] y aixi dels demes recondits en lo Archiu del Patrimoni Reyal dels Comtats. [h]

g *Lib. 1. c. 24. §. 5 fol. 126.*

h *Lib. ẽls eſtils ẽls Veg. fol. 11. fins 22 los del Veguer de Roſſello en num. 74 dels veg. de Conſtẽt, Capſir, y Cerdanya f. 1. Reg. 1 fol. 117. ſon impreſſos ẽ la recollecta ẽls priuileg. ẽ la Vila de Perpiña a la fi.*

Los altres de les demes Corts, com de la gouernacio, del Patrimoni Reyal, y los demes en los regiſtres mateixes de quiſcuna cort, tots

los quals foren introduyts de la mateixa manera que les costumes de Cathalunya, dites de Pere Albert, y altres com esta dit, feta sols differencia que los estil's sols son los ques frequentan en judicis, y son en dos maneres, vns quant al orde judiciari de procehir que es dir en rito, altres quant a la decisio de les causes que es dir en recto dels vns, y altres se ha posada explicacio dalt *cap.* 10. §. 1. y ames hã escrit llargament *Mascardo, Portolez,* [a] y altres Doctors.

[a] *Mascard. de prob. cõclusion. 423. y 1344. Portolez. verb stilus.*

La materia dels estils de totes les Corts, es lo que per sa jurisdiccio te necessitat quiscuna en los casos que per lley no estaua diffinit, o obseruat los estils en particular del Reyal Patrimoni, y de les Vegueries, son casos en los quals los officials de dites corts, y Vegueries exercexen jurisdiccio no podent altrament cõ fossen regalies tocants sols al senyor Rey, empero per raho de esser se rebuts, y obseruats communamẽt com ha estils ab la confirmacio tenẽ de dret comu, y de tants priuilegis com baix constara, poden per ells los Veguers lo que no podian altrament, com ha regalies comunicades conseruant la jurisdiccio, y Patrimoni que toca al Rey nostre senyor sobre Prelats, Barons, Cauallers, Generosos, Vniuersitats, Balles, Consuls, Exempts, Ecclesiastichs y Seculars, y molts altres casos com en ells se pot veure de camins, aygues, hosts, y altres tots los quals mana lo Rey obseruar per conseruacio, y guarda de sos drets, è regalies que te en dites Vegueries que consisteixen en los estils, vsos, y costumes de les corts de dites Vegueries, com mes llargament apar en les Pragmatiques Reyals dirigides als Gouernadors dels dos Comtats de Rossello, y Cerdanya Veguers de Rossello, Conflent, Cerdanya, Iutges del Patrimoni, y de Primeres, y Segones, apppellacions *del Rey Don Pere dada a Barcelona a 15. de Octubre 1366. Altra dada a Barcelona a 20. de Octubre 1366. Altra dada ẽ Tortosa a 20. de Abril 1371. Altra dada a Barcelona a 15. de Mars 1374 del Rey Don Ferrando dada en Barcelona a 13. de Maig 1413. Altra dada a Valencia a 7. de maig 1415. Const. Iatsia cap. 14.* demanera que los casos de dits estils no son altres sino casos, y regalies quels Veguers, y demes officials poden exercir per conseruacio de la jurisdiccio, y Patrimoni Reyal.

Tots dits estils de dites Pragmatiques ab altre nom anomenats regalies son aquells mateixos que son cõtinuats, y escrits en les dites corts com expressament ho diu lo Rey Don Pere en les pragmatiques *dada en Tortosa a 20. de Abril 1371. y en la del any 1374. y ab altra dada en lo lloch de Artaua a 2. de Mars 1365 Altra dada en Carinyena a 29. de Maig 1360. del Rey Don Ferrando dada a Valencia a 7. de Maig 1415.*

§. 9. *De la forsa, valor, y obseruansa dels estils, y particularment de les corts de Rossello, y Cerdanya.*

LA forsa, valor, y obseruansa de dits estils se prouara baix, ames se ha de aduertir que tots ells, y aixi be les demes consuetuts, y vsos foren despres expressament confirmats per especials Pragmatiques, Priuilegis, y donats en forsa de lley ab mandatos per lo Gouernador, Veguers Iutges de obseruarlos, de les quals Pragmatiques vnes son generals, per los estils de totes les corts dels Cõtats, altres particulars sols dels estils de algunes de ses Vegueries, o altres corts que son los seguents.

Los generals per tots los vsos, costumes, y estils de tots los dos Comtats de Rossello, y Cerdanya, mana-

manades obseruar ab graues pœnes per lo Gouernador, Veguers, y demes Officials son del Rey Don Iaume *dada en Perpenya a 15. de Octubre 1334. Altra dada a Perpinya a 5. de les kalendes de Iuliol 1334. del Rey Don Pere dat a Perpinya a 5. de Octubre 1350. Altra de dit Rey dada a Charinyena a 29. de Maig 1360. Altra de dit Rey dada en Molt de Reig a 6. de Agost 1364. Altra de dit Rey dada en Artaus a dos de Mars 1365. Altra de dit Rey dada en Barcelona a 13. de Octubre 1366. Altra de dit Rey dada a Tortosa a 5. de Abril 1371. Altra dada en Tortosa a 20. de Abril 1371. Altra del mateix dada a Barcelona a 15. de Mars 1374. del Infant Don Iuan Primogenit dada a Barcelona al primer de Iuliol 1372. del Rey Don Marti dada a Saragoça a 12. de Dezembre 1397. del Rey Don Ferrando dada a Valencia a 7. de Maig 1413.* la qual expressament confirma, y Kalenda les sobre dites. *Altra del mateix Rey dada a Valencia a 7. de Maig 1415. Altra dada en la Ciutat de Burgos a 12. de Setembre mil sinch cents y ouse.*

Ames de dites Pragmatiqs generals son moltes especials per los vsos y estils de quiscuna Vegueria, de Cerdanya, Conflent, y Rossello com consta en los llibres dels estils de quiscuna, les de la Vegueria de Rossello, son del Rey Don Sancho de Mallorcha ab pragmatica *dada en Formiguera a 14. de les Kalendes de Agost 1334.* en la qual anomena a dits vsos, y estils lleys, del Rey Don Pere *dada a Barcelona a 20. de Octubre 1366. Altra dada a Barcelona a 29. de Octubre 1373. Per lo Veguer de Rossello, y Procurador Reyal Altra de quatre de Ianer 1377. Altra dada en Barcelona a vint y tres de Ianer mil tres cents vuytanta y nou.*

En moltes de dites pragmatiques se son especificats en especial, molts vsos, estils, y costumes com de la jurisdiccio tenen los Veguers en los Balles, y Consols, o demes officials dels Barons, y altres casos manats obseruar a la vngla, puntualment, y sens interpretacio alguna com consta en les dels *anys 1366. 1371. 1374. 1324.* primer se han de obseruar quels vsatges de Barcelona, ni constitucios escrites de Cathalunya, ab la pragmatica de dit any 1324. [a] com se degan en dites parts obseruar com a lley, com fonch declarat ab sentencia Reyal a 13. de Ianer 1372. [b]

[a] *Const. 6. tit. de obseruat. Const.*

No obstant qualsevols comissions, sobresehimets, lletres, mandatos, proisions, encaraque fessen mencio de dites pragmatiques, y fossen incertades les quals revocan, no entenent ab ninguna de elles de rogar a dits estils, vsos, y costumes com apar en les pragmatiques dels *anys 1324. 1374. 2360. 1371. 1334. 1366* **No obstant qualsevols vendes, alienacions, empenyoramets de qualsevols Castels, Llochs, Viles de dits Comtats, sempre dits vsos, costumes, y estils se ajan de obseruar, com apar en les dels *anys* 1364. 1365. 1366.**

[b] *Rigau fol. 15.*

La jurisdiccio, y coneixensa en los casos de dits estils, dits regalies es atribuyda a dits Officials Reyals assenyaladament als Veguers en les Vegueries priuatiuament per qualsevols Barons, Prelats, Cauallers, y altres qualsevols tenint jurisdiccio als quals esta prohibit fer judici directa, o indirectament, y als Officials Reyals manat, o prohibescan ab les tres pragmatiques del *any 1366. de 13. 15. y 20. de Octubre 1371 hi a 29. de Mars 1400.* [c] y aixi priuatiuament vns Officials Reyals en respecte dels altres com lo Gouernador, ni Procurador Reyal no perturben, ni impedescan al Veguer de Rossello *Rey Don Pere*

[c] *Libre Veg. fol. 54.*

ab pragmaticha dada en Barcelona a 29. de Octubre 1377. y les dites del any 1371. en tant que si Commissari, o Porter Reyal sera anat a la Vegueria de Rossello per excercir jurisdiccio, encaraque sia enuiat per lo Rey, si es contra los dits estils, vsos, y costumes mana als officials nols deixe vsar jurisdiccio, com apar en les pragmatiques del any 1371.

Contra los Officials Reyals que no obseruan, ho faran contra dits estils, vsos, y costumes totes dites pragmatiques, y quiscuna de elles imposa graues pœnes, vltra les peccuniaries, y de esser remoguts dls officis per la *Pragmatica del Rey Don Pere dat a Tortosa a 20. de Abril 1371.*

Sobre lo q̃ dalt esta dit que totes dites regalies que per los estils sols competeixen als Veguers, priuatiuament per los Barons se ha de aduertir que en totes les Vegueries d̃ Cathalunya, Rossello, y Cerdanya lo Rey ha fetes moltes concessions ha particulars, tant de jurisdiccions com de altres actes de regalies, aygues, camins, y les demes totes estes en particular quant a les regalies dels Comtats de Rossello, y Cerdanya se han de entendre cumulatiuament ab los Veguers auent hi loch, a preuencio, com dalt esta prouat. [a]

[a] *Libr. 2. t. ca. 24. §. fo. 188*

Sen exceptan tambe dels casos de dits estils los homens de Perpinya, los quals sempre en tot son de la jurisdiccio del Balle, y en ningun cas del Veguer exceptats los Militars, com se ha dit libre 3.

Tambe sen excepta la gent de guerra com disposa lo *Rey Don Pere ab Pragmaticha dada en Charinyena a vint y nou de Maig. 1360. a la fi.*

(†)

§. 10. *si per la Constitucio Iatsia 18. del any 1510.* [b] *son reuocats tots los dits estils, vsos, y costumes dels Veguers de Rossello, y Conflent.*

[b] *Const. jatsia tit de jurisdictio de tot iuge.*

NOtori es ha tots quel Rey Don Ferrando en les Corts celebra en Montso 1510. feu la constitucio que comensa *jatsia* en, y ab la qual reuoca tots los estils de les Corts dels Veguers de Rossello, y Conflent exceptats 21. casos que expressament refereix, per raho de esta constitucio han entes mols que tots los dits estils estan reuocats, per no tenir noticia de vna pragmaticha del mateix Rey Don Ferrando *dada en la Ciutat de Burgos a 12. de Setembre 1511.* En, y ab la qual estatuy, y ordena expressament que recordantse que celebrant Corts Generals en Montso auia feta la constitucio que comença *jatsia*, è incerta a la llarga tota paraula per paraula, la qual era ha notori contra la mente de la Cort, y sua per quant dita constitucio fonch supplicada per los Brassos, sols per reuocar los estils tenẽ les Corts dls dits Veguers, introduyts, y obseruats apres del regiment de la Reyna Dona Maria, y assenyaladament *del any 1460.* en sa, pretenent eren introduyts dels temps del Rey de França que possehi los Comtats de Rossello, y Cerdanya *del any 1462. fins 1493.* com se ha prouat, [c] y apar en lo principi de la mateixa constitucio. La dispo-, sicio de dita constitucio es general, reuocant tots los estils, tant los abãs com despres, y sols se manã obseruar los exceptats en ella contra la mente de la Cort, y com de dret lo prouehir no por ser different del supplicat, declara expressament son intent

[c] *Lib. 2. c. 35. fol. 214.*

intét, è no fonch sino sols reuocar los estils del any 1460. en sa, com fonch per la cort supplicat, y cõ mes llarch en dita pragmatica se contè.

A occasio de dita pragmatica sols se observa dita constitucio en los casos ques prouan introduyts despres del any 1460. que no son apenas ningu, per quant es cert que tots los dits estils son molt abans del any 1460. com consta de les dates de les pragmatiques dalt referides §. 8. y 9. quels confirman, especificant moltes de elles los demes casos de dits estils; de manera que es clarissim foren abans.

Consta tambe que ja en lo any 1356. en les corts celebrà lo Roy Dõ Pere en Ceruera capitol quart, [a] disposa ja sobre los estils dels Cõtats de Rossello, y Cerdanya, y particularment de la Vegueria de Rossello; de manera que se ha de dir que tots los dits estils son precedents de dit any 1460. o prouar en contrari.

[a] *Const. 6. tit. de obser. cõstit.*

Apar a mes ab vna crida publica ja del any 1400. manada fer per lo Concell del Gouernador dels Comtats, en, y ab la qual se declara que los casos de dits estils tocan al Veguer de Rossello, y no als Prelats, Barons, Caualiers, ni altres.

Quant mes que ab la contexturà de la mateixa constitucio consta que tota ella está turbada, per lo que excepta vn cas al §. 8. y apres lo repelleix al 18. De manera que tota es differente del intent del Rey de la cort, y del supplicat, y aixi meritament fonch per dit Rey Don Ferrãdo declarada dita constitucio, no reuocada, ans ella resta en sa forsa, y valor en tots los casos ques prouaran, introduyts despres del any 1460. y aixi se observa en dites Vegueries, lo que no repugna a las disposicions de dret comu, ni nostres municipals que la constitucio nos pot reuocar sino en Corts, com se dirà baix.

Capitol XI. De les lleys escrites quels Reys de Arago comensaren, y continuaren establir en Cathalunya Rossello, y Cerdanya en forma de Corts generals.

LOS Reys de Arago quant forẽ senyors dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, com esta prouat, en la forma, y manera de establir lleys continuaren la mateixa dels Comtes particulars, saluant totes les prerogatiues, gracies, y llibertats gosauan, en particular aquella q̃ no sels pogues donar lleys sino de consentiment, y voluntat de ells, [b] com esta prouat, y aixi necessitant la terra disposar en molts casos que faltauan en les lleys antigues, y aixi be per declaracio, correccio, ampliacio, y llimitacio de dits vsarges, y altres llyes antigues los Reys de Arago establiren noues. [c]

Lo Rey Don Alphonso qui fonch lo primer Rey de dits Comtats en Font de Aldara any 1173. [d] feu la primera constitucio ab los Magnats, Barons, y Militars de la terra de Salses a Tortosa, que era tot lo districte de dits tres Comtats que poseya.

Aduerteix *Calicio*, [e] que en estes corts jay entreuingueren los Militars, y en les del any 1192. ques celebraren en Balbastro, [f] y les del Rey Don Pere Primer en les Corts de Barcelona any 1198. [g] y altres seguents.

La forma tingueren los dits primers Reys en establir dites lleys fonch ab la conuocacio feren de les dites persones en lo lloch destinat, ahont de consentiment de tots ordenaren les lleys conuingueren, a est ajuntament, y apleeh anomenaren corts les mateixes lleys. [h] Creu *Mieres*, [i] que lo celebrar corts, y fer lleys

[b] *Olib. de actio. p. p. lib. 3. c. 2. n. 14.*

[c] *Olib. de actio. p. p. lib. 3. c. 3. del nũ. 3.*

[d] *Const. 1. tit. de pau, y treua.*

[e] *Calic. extra. cur.*

[f] *Const. 2. tit. de pau, y treua.*

[g] *Const. 3. tit. de pau, y treua.*

[h] *Oliba lib. 3 c. 3. del num. 39.*

[i] *Mieres colla. 2. c. 17. de Pere 2. en las corts de Bar.*

en forma de corts tingue origen de la constitucio del Rey Don Pere Segon, [a] y ab la mateixa forma continuaren los demes Reys, fins las que celebrà lo Rey Don Iaume Primer en Barcelona any 1228. [b] en les quals comensaren de entrar, y entreuenir los Ciutadans, y homēs de Viles, que encara noy eren entrats, juntament ab los Prelats, Barons, Cauallers, Nobles, [c] tots los quals anauē ja seguint les llibertats antigues sens aueri lley general, que obligas al Rey conuocarlos, ni quey tinguessen de entreuenir tots, fins les corts conuocà lo Rey Don Pere Segon en Barcelona any 1283. en les quals de consentiment, y voluntat [d] dels quey entreuingueren, estatuyren, y ordenaren per lley geheral; que sempre lo Rey volgues fer lley general en dits Cōtats, tingues de ser ab aprobacio, y consentiment dels Prelats, Barons, Cauallers, Ciutadans, y homens de Viles, o ells apellats de la major, è pus sana part, [e] de aquesta cort diu *Calicio* [f] començarē les lleys generals esser paccionades entre lo Rey, y los vassalls despres ab lo capitol 23. de les mateixes corts [g] ajustà ab los Ciutadans los homens de Viles, y de aqui establides altres constitucions, [h] que de necessitat los dits se ajan de conuocar en Corts, y assistir per ells per procuradors. [i]

Lo que se enten no sols per los actes de Corts generals, sino tambe per Parlaments, [k] entre estos hi ha differencia, que les Corts son per negocis generals, per reformacio de la terra, y nos poden congregar per casos especials, com los Parlaments que sols son per negocis particulars, [l] a mes los Brassos cirats en Corts tenen necessitat de anar; en Parlaments està a llibertat, com sie acte volontari, [m] vns, y altres, tant Corts, com Parlaments se han de celebrar dins Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y no poden en altra part, [n] y sis troben celebrades en les Viles de Monço, y Fraga, se ha de aduertir que no son com a Llochs de Arago, sino com a Cathalunya, y de son districte, de sa lo Riu Cincar; los quals fan les armes de Cathalunya, y tenen les mesures Cathalanes. [o]

La conuocacio de corts sols pot fer lo Rey, y no cometre a altre, si be se troben exemplars de Reyna, o Consort, y Primogenit, y sis poden per lo Lloctinent General, o Primogenit, o Gouernador, y aixi be dels Parlaments ja ho tenē resolt los Practichs Cathalans. [p]

La forma de la conuocacio de dita cort general, y les indiccions, vocacions, citacions, requisicions, injuccions, y conuocacions se despedeixen, y en quin lloch, y lo ques deu tractar, y espedir, y com se deu finir, y llicenciar la cort, y de quant temps lo Rey a de celebrarles resol *Calicio*, [q] aduertint que les corts generals nos forman sols dels tres Brassos, sino que hi entreuinga lo Rey; de manera que totes son representades, y assimilades a vn cos, lo Rey per cap, los estaments per Brassos, y de tots fer vn cos, que no pot esser lo vn sens lo altre, ni lo Rey sens los Brassos, ni los Brassos sens lo Rey; de manera que les prouisions, y lleys se forman en nom de tots, ab les paraules ordinaries de estatuym, y ordenam, y altres semblants, [r] com se veu practicat en totes les 68. Corts se troban celebrades en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

De Ramon Berenguer Primer, Comta de Barcelona en Cathalunya any 1070. Lofre Comta de Rossello, any 1120. Ramon Comta de Cerdanya 3. en Cerdanya any 1125. Rey Alphonso celebrà 2. en Fontaldara any 1173. En Balbastro any 1192. Pere Primer celebrà 6. en Barcelona any 1198. Altra en Barcelona 1200. En Ceruera 1202. En Puigcerdà 1207. En Barcelona 1210. En Lleyda 1210.

Iaume

a *Cap. itē statuymus.*

b *Cōst. 7. tit. de pau y treua.*

c *Calic. dub. 6.*

d *Cōst. 1. tit. de vsat. cōst. y altres lleys.*

e *Olib. de actio. p. p. lib. 3. c. 3. del nu. 3.*

f *Calici. extra. cur. dub. 6.*

g *Cap. 1. de celeb. corts.*

h *Tit. de celebrar corts.*

i *Calici. dub. 6.*

k *Const. 10. 11. 12 tit. de celeb. corts*

l *Mieres colla. 10. reg. Mariç Bar. c. 2. 14. n. 24. 25. c. 5. per tot*

m *Mier. colla. 10. reg. Mariç Bar. c. 5. nu. 8.*

n *Mie. n. 26. 31.*

o *Mier. n. 27. 28.*

p *Fonta. clauf. 3. glof. 3. n. 68. 69. Mie. del num. 32. Olibac. 6 n. 17. c. 4 n. 36. de iure fisci*

q *Calici. extra. cur. per 6. dupte.*

r *Mieres p. 2. fol. 147. nu. 28.*

Iaume Primer celebrà 14. en Vilafranca any 1208. *En Barcelona 1218. En Valencia* 1219. *En Tortosa* 1225. *En Barcelona* 1228. *En Tarragona* 1234. *Altra en Tarragona* 1234. *En Gerona* 1240. *En Gerona* 1242. *En Lleyda* 1242. *En Barcelona* 1251. *En Lleyda* 1257. *En Tarragona* 1260. *Pere Segon vna en Barcelona* 1283. *Alphonso Segon vna en Monço* 1289. *Iaume Segon celebrà set en Barcelona* 1291. *En Barcelona* 1299. *En Lleyda* 1300. *En Lleyda* 1301. *En Montblanch* 1307. *En Barcelona* 1311. *En Gerona* 1321. *Alphons Tercer vna en Montblanch* 1333. *Pere Tercer celebrà 12. en Perpinya* 1351. *En Ceruera* 1359. *En Monço* 1363. *Eleonor sa Consort, y Lloctinent General. En Lleyda any* 1364. *En Tortosa* 1365. *Altra en Tortosa* 1365. *En Barcelona* 1369. *En Barcelona* 1323. *En Lleyda* 1365. *En Barcelona* 1382. *En Fraga any Marti Primer en Barcelona* 1409. *Ferrando I. en Barcelona* 1413. *Alphons Quart celebrà quatre en Sant Culgat* 1419. *Maria Consort, y Lloctinent General en Barcelona* 1422. *En Barcelona* 1432. *Iuan Rey de Nauarra Lloctinent de Alphens* 1456. *Iuan Segon en Mõço* 1470. *Ferrando Segon quatre en Barcelona* 1481. *En Barcelona* 1493. *En Barcelona* 1503. *En Monço* 1510. *Germana Consort, y Lloctinent General* 1512. *Carles Quint Emperador 6. en Barcelona* 1520. *En Monço* 1534. *En Monço* 1537. *en Monço* 1542. *Felip Princep, y Lloctinent General en Monço* 1547. *En Monço* 1553. *Felip Primer dues en Barcelona* 1564. *En Monço* 1585. *Felip Segon en Barcelona* 1599. *Felip Tercer conuocades, y tractades en Barcelona* 1626. *no empero closes.*

(***)

§. 1. *Del origen, y principi de la diuisio de totes dites persones que entran en Corts en tres Brassos.*

LA diuisio, y distinccio de les dites persones que assisteixen en celebrar Corts en tres Brassos, no es de temps [a] dels vsatges, ni apres per constitucions, com ninguna falsa mẽsio, ni distinccio de Brassos per conuocar Corts, sino totes generalment, Prelats, Religiosos, Nobles, Barons, Richs homens, Cauallers, Ciutadans, y homens de Viles, [b] fins la constitucio 9. del Rey Don Pere III. que fa mensio de Brassos per paraules enũciatiues, sens fer diuisio de aquells, sols se introduhi apres per lo que si be totes dites persones son de tantes differents especies, empero moltes son de vn estament, com los Prelats, Archabisbes, Bisbes, Abats, Priors, Capitols de Cathedrals, tots estos son Ecclesiastichs, y aixi anomenats baix de vn nom, so es de estament, o Bras Ecclesiastich. Aixi be los Magnats, com Duchs, Comtes, Vescomtes, Nobles, Cauallers, Homens de Paratge, Generosos, y altres son differents estats; empero tots Militars, com està prouat, y aixi compresos baix lo estament, y Bras Militar. Los altres estats de persones son de les Vniuersitats, y Republiques de Ciutats, o Viles, y aixi estament, o Bras popular, y Reyal, los quals assisteixen per Syndichs, lo vot dels quals es tãt efficas, com si tots los singulars de les Vniuersitats hi assistissen, [c] y de aqui tots los dits tres estats differents de persones, diuidits ab tres generals, y ab ells quisca del Bras [d] en tots los actes, y concessions de llibertats, gracies, y prerogatiues necessaries en tots los actes de Corts ab los dissentiments, o consentiments, sens mescla lo vn del altre, ab aqueixa mateixa diuisio de tres Brassos, o ordens estan

a *Calic. dub. 6. Olibac. 1 nu. 15.*

b *Const. 1. 3. 4. 7. fins la 9. tit. de celeb. corts*

c *Bellug. in spec. prin.*

d *Calici. dub. 6. Olibac. 10. nu. 7.*

estan en lo gouern de la Generalitat de Cathalunya, sens aueri lley general que tal dispose de tots, sino los capitols de Cort de la Generalitat, quels altres sols son de quiscun Bras, com apar en les pragmatiques, y priuilegis quels Reys apres concediren a quiscun Bras, comprenent totes les persones de la cort en dits tres, y los differents estats en quiscu, com del estament, y Bras Militar; les pragmatiques del *titol de priuilegis Militars*, y aixi dels altres Eccleiastich, y Reyal en tants llochs, en lo segon volum de les constitucions, y pragmatiques.

Quant als Brassos Eccleiastichs, y Militars en los actes de conuocar Corts noy ha numero prefigit, podé assistir tots los particulars de sos estats, quant al Bras Reyal era aixi mateix, que tots los de les Ciutats, y Viles hi tenien de entreuenir, o alomenos citats, com apar en la constitucio 7. del Rey Don Pere del any 1351. que començà a nomenar Syndichs per lo Bras Reyal de les Ciutats, y Viles Reyals. [a]

a *Calici. dub. 6. a la fi.*

Quant al gouern de la Generalitat no entran los Syndichs per lo Bras Reyal, sino los Ciutadans, y Homens de Viles, qui son los Ciutadans honrrats de les Ciutats, y Burgesos de les Viles ab lo numero cert de quiscuna part, y Vegueria, y aixi mateix en los Brassos Eccleiastichs, y Militars. Tots los dits Brassos entran a establir les lleys, com a proceres del Regne. [b]

b *l. humanũ C. de leg.*

§. 2. *Quáls son les especies de lleys ques forman, y estableixen en Corts generals.*

EN dites Corts generals se forman differents especies de lleys, en particular tres anomenades ab noms de Cõstituciõs, Capitols, y Actes de Corts, totes elles tenen lo mateix origen, y principi dels mateixos actes de celebrar Corts per los Reys de Arago. La forma antiga de establirles qual era y qual la de vuy, está referit llargament per los nostres Practichs, [c] en substancia es per lo Rey ab interuencio, consentiment, è aprobacio dels dits tres Brassos, y ab ells, y ab la major, y mes sana part, y no altrament, [d] com se entẽ esta major part si de tota la Cort, o de cada Bras, me remet al que está escrit. [e] A occasio de esta forma de establirles son dites lleys paccionades per los pactes, y consentiments de la terra. [f]

c *Olib de actio. p. p. lib. 3. c. 3. del nu. 3.*

d *Const. 1. tit. de vsat. Fõ ta. clau. 3 glo. 3 nu. 59. Can. to. 2. c. 1. n. 1. col. 2.*

e *Fonta. nu. 80.*

La differencia entre estes tres especies de lleys, so es Constitucions, Capitols, y Actes de Corts, es que les Cõstitucions son aquelles que sols se fan en Corts generals, tant de suplicacio dels tres Brassos, com de propri motiu de la cort, y en aquelles tãt lo Rey com la Cort parla en propria persona, per paraules estatueix, y ordena la present Cort. Los capitols de cort son aquells ques fan en la cort, sols a supplicacio dels Brassos, o de dos, o de vn, y lo Rey parla en tercera persona, per estes paraules Plau al Senyor Rey; encara que entre estes hi ha differencia segons la forma, empero quant a la essencia de lley totes son vnes, y tot lo ques diu de les Cõstitucions te lloch en los capitols de cort, g exceptats que los capitols de cort son en falta de les constitucions. [h]

f *Olib. de actio. p. p. lib. 3. c. 3. n. 46.*

g *Mic. 2. p. fo. 147 nu. 18.*

h *Const. 8. tit. del dret del General.*

Los actes de cort son les concessions, pragmatiques, priuilegis, prouisions, y altres drets concedits generalment, o particular fora la cort, y apres a suplicacio de tota la cort, o de vn Bras, de consentiment dels altres fa lo Rey actes de Cort, pera que tingan la força de les mateixes constitucions, [i] y lleys generals.

i *Cap. per lo molt alt 4. tit. de Sãctes Esgles. 2. volum. c. supplicãt los Brassos 7. tit. del mes 2. volum Oliba de actio. p. p. lib. 3. c. 3. n. 56.*

La obseruansa de totes estes lleys qual ha de ser se explicará baix.

Capitol

Capitol XII. De les Pragmatiques, sanccions.

AMes de dites lleys comunes de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya se troban altres ques ordenan per lo Rey ques diuhen Pragmatiques sanccions; [a] lo origen de elles ja es de dret comu dels Romans, la forma primera se troba dels Reys de Arago, compilada ab les demes lleys, es la del Rey Don Iaume del any 1241. [b] y de ell als demes Reys de Arago, y Mallorca, com apar en tots los Archius, y regiſtres de les Corts.

Estes Pragmatiques son aquelles lleys ques fan per lo Rey de propri motiu, y offici, ò apeticio de part, y son aquelles Epistoles Decretals, estatuts, ordinacions quel Rey fa sens les Corts, no per negocis priuats, sino quant vn cos, Escola, o Offici, Cort, Ciutat, Vniuersitat, o Prouincia aura per causa publica supplicat. Estes se forman per les paraules estatuex, ordenà, y estableix en elles se acostuma posar la clausula, *si lo supplicat contè veritat*, si son de instancia de part, no si de propri motiu.

Estes Pragmatiques fa lo Rey en Corts apeticio de vn Bras, no de tots, que les hores seria lley General, aixi be moltes vegades de Concell dels Proceres, y Concellers de son concell, vnes, y altres pot reuocar a son beneplacit. [c]

Totes les pragmatiques fan lley en estos Comtats, en orde despres de les constitucions, y altres lleys Generals, [d] ab tal no sien contra dites lleys Generals, [e] que aqueixes nos poden reuocar, ni prejudicar per elles. [f]

Totes elles son en moltes especies differents, vnes generals, altres particulars, altres locals, y com llargament apar en lo segon volum de les constitucions, ahont les mes generals son compilades, y moltes particulars, totes elles sols tenen lloch en lo cas disposan, encara que sie enclosses en lo cos de les lleys generals, com les demes sien locals, y obseruades sols en los casos disposan, y per tenir extensio fonch necessaria altra disposicio, com baix se prouarà en quins casos son lleys generals.

Altres Pragmatiques generals, y particulars se troban que no estan compilades en lo volum de les constitucions, sino regiſtrades en los Archius, com de la Ballia General en Cathalunya, y en la Procuracio Reyal de Rossello, y Cerdanya, y altres parts de les quals se pot dir lo que de les demes compilades al volum de les lleys, y aixi be de la naturalesa, y especie de les constitucions del Pontifice Romà, dites Extrauagants [g]

Pera que obliguen es necessari no sien protestades, ni contradides per la terra, y aixi be sien rebudes per consuetut, obseruansa, y vs. [h]

a *Fonta. clauſ. 4. gloſ. 19. p.1.n.74*

b *Olib.p. p.lib.3.c. 3.nu.48. baix tit. de priui. dotals.*

c *l.fin.C. de diuer. reſcrip.*

d *Oliba lib 3.c.3. n.48.*

e *Ferrer 3.p. cap. 425.n.7. cr2. n. 2.*

f *Oliba lib.3.c.3. n.50. als ſeguents*

g *Oliba de actio. p.1.lib.3. c.3.n.51.*

h *Fonta. clauſ. 4. gloſ. 19. p.1.n.73.*

Capitol XIII. De les sentencies, prouisions, conclusions, decisions, declaracions, deliberacions, y obseruanses de la Audiencia, y demes Tribunals.

LES sentencies, prouisions, y declaracions son en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya en dos maneres. La primera es de aquelles fetes per lo Rey, o altres ministres seus, majors, y menors, ab cõcell dels Proceres, que son encloses en lo cos del dret en lo segon volum; les quals, o son generals, o per vn Bras, y estament, o locals, y particulars. La segona manera son les del Rey, o per son Lloctinent General, ab concell dels Doctors de la Audiencia, Ciuils, o Criminals en les causes corrents de les parts, o de la administracio de la Iusticia, les quals son anomenades ab altres

altres noms, Conclusions, Decisions, Declaracions, Deliberacions, Obseruancies, Sentencies, y prouisions Reyals, moltes de les quals son impreses en los volums particulars de les Decisions de *Paguera*, Obseruanses de *Ferrer*; [a] estes anomenades *juy donat en Corts*, los quals segons nostres propries lleys son de gran forsa, y valor; de manera que ningu los pot rebutjar, ni contradir, y com apar en les mateixes lleys. [b]

Quant a les sentencies del Reyal Concell en est cas de fer lley General, y obligar la obseruansa se ha de aduertir, y saber que no podē ser que comprengan tot lo Principat de Cathalunya, y Comtats; de manera que tots estigan obligats a seguir com a lley, o constitucio, o altrament per que seria per indirecte estatuyr lley General sens la Cort, lo que es regularment prohibit, y de esta opinio son los nostres Practichs. [c]

Exceptat empero en casos per la vtilitat publica, per direccio de la Iusticia, o per altra justa causa si voldran decidir, o sentenciar, o deliberar generalment pera tots los del Principat, y Comtats, les hores tenen forsa de lley General, com se ha dit. Lo mateix es de les crides, y edictes generals, com consta de dits Escriptors, y aixi quant a dites deliberacions, o sentencies del Reyal Concell se ha de distinguir, o en los casos referits, en los quals tenen forsa de lley General, o quant son fetes per causes priuades, y particulars, com son les que cada dia declara en les causes corrents, de les quals son les impressions; estes no obligan als Iutges inferiors, com a lley, o altre dret en consultar, ni judicar, com se proua de la doctrina de *Mieres*, [d] sino les parts presents, de les quals tractan, y aixi se han de entendre les doctrines de nostres Practichs, que totes les sentencies diffinitiues, o interlocutories dels Tribunals Supremos, per los Iutges inferiors tenen forsa de lley, [e] y assenyaladamēt lo q̄ refereix *Ferrer*, [f] que les obseruanses de la Reyal Audiencia de Cathalunya se deuhen seruar, perque son tingudes per lleys, y que la opinio que serà rebuda per la Reyal Audiencia se te de seguir, è tenir, judicant, y aduocant lo q̄ se ha dit sols, com a doctrines magistrals, [g] y comunes opinions. [h]

Lo mateix, y molt manco se ha de dir de les Deliberacions, Conclusions, Decisions, Obseruanses, Decrets, Mandatos, y altres prouisions ques fan en les Audiencies, o Concells dels dos Portants veus del General Gouernador en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, sols elles son disposicions que obligan a tots sos subdits, en tot lo ques disposa per administracio de Iusticia, y bon gouern en tot lo tocant als officis presidials, y jurisdiccio tenen.

Capitol XV. Dels decrets, y mandatos.

DE tots los dits tribunals majors, y menors naixen, y se forman tambe altres actes ques diuhen comunament decrets, o mandatos, estos son generals, o particulars; los generals se prenen tambe per tots aquells actes ques fan, sien declaracions, deliberacions, sentencies, o altres qualseuols, en particular de les Corts supremes en aquells fets ques proueheix per gouern, y administracio de Iusticia, sols se diu ques ha fet decret que es lo mateix en los mandatos, y lletres de Cancellaria, y demes formes de prouisions; tots los dits decrets, sino repugnan a lley particular se deuhen obehir, y seguir, [i] tenen la mateixa naturalesa dels altres actes de deliberacions, sentencies, y prouisions.

Los decrets particulars son los ques interposan per los Iutges en casos

a *Ferrer p. p. obs. al præm. nu. 4.*

b *Vsat. juy donat t. de celeb. corts Paguera decis. 71 prac. crimi. c. 17.*

c *Cancer to. 3. c. 13. nu. 74. Mascar. conclus. 485.*

d *Mie. a la const. hae nostra n. 6. 10.*

e *Cancer. to. 3. c. 3. num. 74. Portoles verb. forus n. 7.*

f *Ferrer p. p. obs. art. 1.*

g *Mascar. conclus. 485.*

h *Ceuall. communes contra communes a la presa. n. 25. 26. 27.*

i *Bouad. li. 2. c. 10. n. 63. cū seqq.*

sos especials ab cognicio de causa, com son en les tudeles, vèdes de menors, Syndicats de Vniuersitats, è altres actes, [a] y aixi be aquelles comissions ques fan per los Presidents dels Tribunals als Iurges, Delegats, y Comissaris se anomenan decrets.

a *Fonta. clauf. 4. gloſ. 13. p. 1. n. 21.*

Capitol XVI. De les sentencies arbitrals, o concordies.

LEs sentencies arbitrals son aquelles proferides per lo Rey, o altre persona ab poder atribuyt per les parts, per altre nom dites concordies, de la manera son rebudes en nostres constitucions hi ha differencia, per quant les concordies son les que son celebrades entre los Reys, y Llegats del Papa, o ab los Brassos, o altres parts, sens seguirse declaracio, ni sentencia arbitral, com se poden veure les demes al segon volum de les constitucions fol. 170.

Les sentencies, o concordies si son fetes per lo Rey, o sos Officials tenen forsa de lley particular, com apar per exemple en moltes de aquelles; si empero son proferides, è fetes per les parts fan dret, sols entre elles de la manera que tant llargament està decidit de dret comu, y municipal titol dels arbitres, y arbitradors, y execucio de llurs sentencies.

Capitol XVII. Dels Edictes, y Crides.

ACostumes tambe per lo Senyor Rey, y son Lloctinent General fer en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya edictes, ordinacions generals, per les quals se ha de dir tãt en la antiguedat, com altrament tot lo que se li ha dit dale de les pragmatiques, sancions. [b] Estos edictes son lleys pretories que poden ter tambe los demes inferiors que deuhen judicar, y proueihir per la administracio de la Iusticia, de les quals hi ha moltes especies que refereix *Oliba.* [c]

b *Olib. de offi. p. p. lib. 3. c. 3. num. 52.*

Los edictes generals se ha pretes nos poden fer, ni per lo Rey, o son Lloctinent General, o Portants veus segons nostres lleys, sino en cas de guerra, [d] si son contra constitucions, y altres lleys municipals, sien los edictes generals, o particulars, a pena de priuacio del offici de Assessor quils firmarà; [e] lo que se ha de entendre si son cõtra constitucions, o altres lleys, altrament se poden fer dits edictes ab causa tocant a la publica vtilitat, com administradors de Iusticia, de la manera n aportan los Escriptors. [f]

c *Olib. de actio. in praxi. c. 6. nu. 26. 32.*

d *Conſt. 7. reuocant tit. del dret del Fisch Oliba de actio. p. p. lib. 3. c. 3. n. 52.*

e *Conſt. 9. del any 1599.*

Les crides de si no son lley, ni cõstitueixen ninguna especie de ella, sols son la notificacio, y publicacio dels edictes, o de les demes lleys quels dona forsa, que sino son publicades ab la forma de quiscuna no lligan, com se ha prouat.

f *Cancer to. 3. c. 3. del. n. 50. fins 84.*

Capitol XVIII. De les ordinacions, y estatuts, o Bans generals, y particulars.

LEs ordinacions, y estatuts son de la mateixa naturalesa, y forsa de les constitucions, pragmatiques, y altres lleys generals de Cathalunya, y Comtats, establides ab la forma mateixa, ab les paraules *ſtatuym, y ordenam*, ecceptat que les q̃ son fetes en Corts, si be en general son estatuts, y ordinacions, his diuhẽ dret estatutari, empero entesos ab altres noms de constitucions com està dit, aixi be quant a les pragmatiques nos entenẽ sino aquelles que sols son fetes per lo Rey; lo demes que està estatuyt, y ordenat per los inferiors, particularment per los Consuls, y Iurats de les Vniuersitats tenẽ sols en rigor aquestos noms, y titols de estatuts, y ordinacions.

La forma de fer los estatuts, y ordinacions es segons resulta del poder de aquell qui las fa, o per priuilegis, o altrament, vns de vna manera, altres de altra, tots los quals estan obligat seguir la forma del poder tenen, altrament no lligan, ni valen com se ha dit. De manera q̃ la forma, forsa, y valor es tant quant es lo priuilegi, y poder, es necessari sien publicades, altrament no lligan. [a]

a *Riccio in sua collectanea decis. collect. 1011 Bertach. verb. sta cuta.*

Capit. XX. De les lletres de Cancellaria, de Cambra, y altres.

LES lletres, y cartes del superior en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya tenen aixi be forsa de lley en son cas, totes elles son en moltes differents maneres, vnes dites de Iusticia, que son les ques despedeixen a instancia de part en judicis, com citatories, inhibitories, y altres que declaran los Escriptors.

Altres lletres se diuhen de Cancellaria, que tenen especie de mandatos extra judicials en casos vniuersals, y particulars ab firma de Assessor, y Notari de la Cort. Altres se diuhen lletres de Cambra, que son les missiues, y altres escrites per lo superior ab sola sa firma.

Les lletres de Cancellaria comunamẽt en estos Comtats son les quel Rey, o son Loctinent escriu ab firma de Canceller, Regent, y del Notari, o Secretari, y per quant la Cort, o Tribunal del Rey ahon se despedeix lo negoci de Iusticia se diu Cancellaria, les lletres prenen aixi be lo nom de lletres de Cancellaria. Estes lletres escriuhen tambe los Portants veus del General Gouernador, ab firma dels Assessors, y Secretaris, dirigides als Ordinaris, y altres a ells subjectes, vnes, y altres van ordenades ab les paraules *vos diem, encarregan, y manam* ab titol de *vos*; totes elles se hã de obeyr per aquells aqui van dirigides si son subjectes, com sien mandatos, y prouisions per la administracio de la Iusticia, prouehida per los superiors, ja que no sien contra constitucio, priuilegi, o altra lley de la terra. [b] Les altres de Cambra no tenen tanta forsa, ni les del mateix Rey, com aja de proueyr en la forma de judici, conforme les disposicions de les mateixes lleys que per so te establides, que ha de ser ab firma de Canceller, o Vicicanceller, o Regent la Cancellaria. [c]

b *Const. 4. tit. ſt. contra dret Mieres p. p. fol. 34. col. 4.*

c *Const. 1. als seg. ti. de offi. de Canceller.*

Capitol XXI. De les doctrines, y opinions de Doctors.

LA constitucio quaranta de les Corts del any 1599. dona forsa, y valor de lley a les doctrines dels Doctors, per lo que expressamẽt disposa que faltant lo dret municipal de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya se aja de decidir segons les disposicions de dret Canonich, Ciuil, y doctrines de Doctors faltant lo dret. Estes doctrines de Doctors son les opinions, y llibres dels Doctors que sobre dites lleys comunes municipals, y locals han escrit ab tractats, repeticions, lectures, varies resolucions, o de altra qualseuol forma, totes son en dos maneres, les vnes son opiniõs comunes, altres particulars de vn sol Doctor, o pochs, les comunes han de preferir a les particulars, mes q̃ mes si son dels practichs sobre la eleccio de vnes, y altres, y quines se han de preferir, hã expressamẽt escrit molts Escriptors, [d] als quals podra acudir lo Lector, y trobará quina opinio se ha de seguir, conciderant moltes circunstancies, com esser vns Doctors mes aprobats que altres, la vna opinio mes comuna que la altre, esser rebuda en la practica, tenint la vna opinio en son fauor lley expressa, o raho

d *Mathe. Mathesilan. de elect. opin. Ceuallos communes cõtra communes & la prefa.*

raho natural, y moltes altres que dits Doctors aportan.

Sols aduertirè que en la varietat de les opinions no es lo error quel vulgo se pensa, que està a llibertat de judicar per lo amich, [a] sino seguir la que te per mes certa, y segura, y si li apar que arriba lo cas tant duptos per vna part, y altra que te llibertat de elegir, ans de pendre resolucio ha de precevr primer tot lo estudi necessari, y discernint les opinions ab totes les circunstàcies quels Doctors refereixen en dits llochs, y si esta diligencia, y estudi se fa com se te obligacio, jo asseguro que no estarà la resolucio del cas a la eleccio, y arbitre, sino que sempre estarà obligat a seguir la vna, o altre que li apareixera mes segura, y justa, com se dirà mes clar baix al titol de arbitre.

[a] *Sia actor, o reo Ceuall. communes cõtra communes in prefa. n. 101. 102. 103.*

Totes les opinions dels Doctors se han de entendre segons les lleys que allegan, [b] de manera que se han de prouar ab lley, altrament com a somni se deuhen repellir, y de elles no se n te de fer mẽsio, com en regles de dret estiga prohibit tot modo de parlar sens lley. [c]

[b] *Arnal. Albert. de agnos. ass fer. catho. q. 28 nu. 3.*

[c] *L. illud C. de colla.*

Capitol XXII. De la Equitat, y Epicheya.

Dita mateixa constitucio quaranta posa tambe per lley la Equitat, llimitant empero nos pugan dicidir les causes per Equitat, sino es regulada, y conforme a les regles de dret comu, è que aportan los Doctors sobre materia de Equitat. Estes paraules posa la constitucio per repellir la Equitat antiga se obseruaua en Cathalunya. [d]

[d] *Oliba de actio. p. p. lib. 3. c. 2. n. 71.*

Baix de esta Equitat si compren altre nom de lley ques diu Epicheya, esta es vna lley vniuersal no sols per los Princeps, y Iutges supremos: sino tambe per los inferiors, conformantse ab la voluntat, y Epicheya del Legislador judicant, com ell judicaria si fos present en les circunstancies que son en lo cas succehit, que segõs dret mudan la naturalesa al fet, per les quals deu ceslar la lley vniuersal, y seguir lo que es just per raho de dites circunstancies, y esta es la lley ques diu Equitat, o Epicheya, [e] en obseruansa de la qual se ha de aduertir lo que escriuhen los Escriptors, [f] en particular *Paguera* que en esta materia diu molta cosa curiosa, y profitosa.

[e] *Bouad. lib. 2. c. 4. nu. 18.*

[f] *Bouad. al c. 4. 5. Paguera decis. 51.*

Capitol XXIII. Del arbitre, o judici de bon Viro, dit ab altre nom de bono, & equo.

De la Equitat naix, y se forma lo arbitre que es aquell judici ques fa sens esser expressamẽt disposat per lley, [g] y per so lo dret lo anomena arbitre del judicant.

[g] *Oliba de iure fisci c. 11 nu. 58.*

Aquest arbitre es en dos maneres vn libero, y altre regulat lo libero, que es la voluntat libera, sols la te lo Rey, y Supremo, [h] si be segons nostres lleys a de ser judicant per *directe*. [i] Lo arbitre regulat es segons les circunstancies del cas succeyt; de manera que nos pot judicar segons la disposicio de la lley general sino, ò agrauant, ò diminuynt la disposicio de aquella, segons dites circunstancies, que llargament posa *Mennochi*. [k]

[h] *L. 2. ff. de orig. iur. Calicius in Marga. fisci dub. 8. cas. 44*

[i] *Vsat. aliũ nãqs de iure fisci Olibæ c. 3.*

Acerca del arbitre hi ha en lo vulgo altre error, com la de les opinions dels Doctors, so es que cada dia en Ciuil, y Criminal demanan als superiors, y Iutges los donen, y concedescan lo arbitre, pensant que està a llibertat ferne lo quen volen, essent la veritat quel arbitre tenen es regulat, que es dir lo mateix que segons les regles de dret comu, ò municipal, que son les circunstancies del cas de mes, ò de menys

[k] *Mennochi en son trac. de arbit. iud. Farinacius li. 3. q. 9. de pœn. tempe.*

quel trauhen, no dega esser judicat segons les regles de dret general, y en est cas ja tenen tambe los Iutges disposicions quels obligan, y donan forma com ha de ser, y no està a llur llibertat, com dalt està prouat en les opinions encontrades dels Doctors, y aixi se han de desenganyar, que noy ha arbitre com pensan, y quant lay trobē sens dupta, si mescla en ell vna de les quatre causes que declaran los versos seguents.

Quatuor ista timor, odium, dilectio, census.
Sepe solent hominum rectos peruertere sensus.

ESTes quatre coses temor, odi, amor, è interes acostuman peruertir als homens los bons, y rectos sentits, y judicis, y de aqui troban arbitre ahont no lay ha, per euitar semblants danys, es be tenir sempre deuant dels vlls la disposicio del *Canon nemo peritorum*, [a] quens amostra les persecucios de dits quatre enemichs, exortant que es millor per la veritat patir supplici, que per la adulacio, ni altre causa benefici.

Capitol XXIIII. De les Gloses.

DE les opinions dels Escriptors prouenē les gloses del dret Canonich, Ciuil, y Municipal, les quals son fetes per Doctors, y Escriptors celebres per explicacio, declaracio, extensio, llimitacio, interpretacio de les dites lleys compilades impresses, y cōtinuades en los mateixos llibres, com en quisca apar, y pot veurer lo Lector.

Les dites gloses son de gran auctoritat, de manera que deuhen preferir com a opinions, comunament aprobades a totes les altres dels Escriptors, de les quals, y de la validitat, y forsa, se poden veurer los Doctors q̄ de elles han escrit, [b] y en particular a la remissio de Doctors de la auctoritat de la glosa que està al sise volum dels Textos nous abans les notes de *Accurcio*, a la fi de les remissions dels Textos.

Capitol XXV. De la raho natural quant a les lleys dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya.

FAltant vna, o altra de dites lleys, entra per subsidi, y regla per tot cas; la raho natural tambe com a lley. Per explicacio de la qual se ha de saber que totes les demes dites lleys no son sino rahons naturals, sols tenē mes lo esser aprobades, y dades com a lleys per los Legisladors, y de aqui venen ser *rahons naturals* vestides ab la aprobacio del Legislador; si diu lo Lector donchs es estat superfluo fer lley, com per la raho natural tots se poguessen gouernar se respon, en los ingenis dels homēs hi ha molta differencia, [c] comunamēt ab falta, y curtedat, si be a judici de quisca sobrat enteniment, y a la veritat resta la naturalesa tant curta, q̄ de sol lo natural no arriban a dita *ratiocinacio*, y aixi per facilitar lo q̄ de sol lo natural nos alcansa, y pera ques tinga ja resolta, y clara la raho de decidir lo cas, y los preceptes, y formes de les penes, fonch per los q̄ son dotats de millor natural, perficionat ab lo estudi, y treball, posada la raho en forma, que seruesca per altres, que de natural no la aguerā alcāsada per precepte, y lley, cō à obligacio per los qui altrament no la voldria seguir. De aqui se diu q̄ faltāt la lley se deu recorrer a la raho natural, [d] y ques deu seguir la opinio que està ajudada de la raho natural. [e] De la raho natural se pot argumētar sens allegacio de dret, [f] sercar lley ahont hi ha raho natural, es falta de enteniment; [g] altres moltes coses de la raho natural, y quant se pot allegar, y segons ella judicar, aportan llargament los Escriptors. [h]

Capitol

a *Canon nemo peritorum 11. q. 3.*

b *Ceual. communes cōtra comunes a la prefa. del n. 61. y a la fi.*

c *L. non est dubiū ff. de cōdi & demonstra.*

d *l. scire etiā oportet §. sufficit ff. d̄ excusa. tut. glo. in cauſ. consuetudo 1. dist.*

e *Ceuall. communes cōtra comunes a la prefa. n. 42.*

f *Panor. in c. non nulla. 1. notab. de preb. y al c. cū sint vltim. notab. de decim.*

g *Gom. 2. var. c. 10 a n. 1. facit in argum. l. si idem de codi. per not. Panormi. al c. quoniā cōtra n. 3 de preb. Forcatu. en sa nechio. dialogo 24.*

h *Gomes ad l. thauri l. 1 n. 9 Rebuf. in l. vni. C. d̄ sen. que pro eo quod interest notabili 11 Tiraq. in tract. cessante causa limit. 1. n. 73. ab los seg.*

Capitol XXVI. De les consultes se poden, y deuhen fer als superiors.

a C. de relatio. C. de appel. & consult. Specula. 2. p. tit. de relatio.

LEs difficultats, y altres respectes, tant de dites lleys, quant altrament son causes que en molts casos los inferiors sien lurges, o altres, dificultan en la resolucio del cas succeheix, segons les lleys, o tambe les prouisions, o mandatos, los fan los superiors nos poden executar, o tenen inconuenients, y aixi es permes als inferiors consultar, o referir als superiors, que ab altre nom no tant propri se diu replicar. De les dites consultes, relacions, o replicas fan los Escriptors llarchs commentaris sobre les lleys de dret comu que de elles disposan, [a] donant la forma, com y de que manera se deuhen fer, y de quines coses, y quals effectes tenen. En materia de estes consultes se pot veurer vn lloch fertil de *Portoles*, [b] ahont se prouan molts casos, entre altres ques necessitan de sabec comunament, son que penjant la consulta nos deu innouar cosa. La segona es que a la consulta, y resposta se pot replicar si repugna a la lley, o a notable inconuenient. [c]

b Porto. in scho. ad moli. verb. cõsult. li. 1. fol. 390.

c Portoles n. 17.

Les consultes ques poden fer en termens de nostres lleys de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya son en dos maneres; les vnes ques fan al Rey nostre Senyor, o a son Lloctinent General, o altre qualseuol official de inferior a superior per los casos succeheixen, com està dit.

d Const. vni tit. quels Doctors del Reyal Cõcell han & Specul. tit. de legato. §. super est videre nu. 32.

Les altres consultes son les que fan los ordinaris als Virreys, y Doctors del Reyal Concell, a les quals tenen de respondre, com se disposa en nostres constitucions, [d] ahont se posa tambe la forma se ha de seruar en dites consultes, ab tal que no sien articles que toquẽ als merits de causes pendents, sino per altres fets per exercici dels officis, y gouern.

e Tot lo tit. de ob ser. cõst. en particular la 6. 8. 9. 10 11. 12. cõst. 1. 2. 3. 4. tit. si contra dret.

Les respostes se faran a dites consultes obligã a seguir, com a decrets, y prouisions del superior, segons les mateixes lleys.

g Cõst. 5. 7. tit. de ob. const.

Capit. XXVII. De la forsa, valor, y obseruansa de totes les especies de lleys de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

* Const. 7. Fer. 3. p. obser. c. 115.

LA forsa, y obseruãsa de dites lleys prouè tant per raho del valor, y forsa de quiscuna, en particular com està prouat a la explicacio de cada qual; com tambe per raho de les disposicions generals de les mateixes lleys que sols son establides per obligar a tots generalment, [e] altres particulars que disposan per quiscũ estat de persona, fins a fernos merces los mateixos Reys, y Senyors de ordenar perso lleys, so es per lo Rey, [f] Reyna, Primogenit, y Procurador general, [g] Capita General, * y tots los demes officials, [h] y a mes per obseruansa de quelles oyr sentencia de excomunicacio en lo ingres del offici, incorredora encontinent *ipso iure*, ques fara contra dites lleys. [i]

h Cõst. 2. 3. tit. de ob. const.

i Const. 11. tit. de ob. const.

k Olib. de iure fisci c. 10. n. 10 Portolet in schol. ad moli. verb. forus n. 73

Lligan tambe, y obligan los Ecclesiastichs, y vassalls de la Esglesia, y Prelats, [k] los Barons, y sos vassalls, [l] y totes, y qualseuols altres persones, encara q̃ sien priuilegiades, ab tal que no repugnen a priuilegi segõs lo valor, y forsa de les mateixes lleys. [m]

l Cancer to. 3. var. c. 16. nu. 173.

m Mas. de proba. conclus. 1286. n. 106.

Les rahons, y causes de la obseruãsa son moltes; la primera es contenir totes, y quiscuna aquells requisits necessaris que fan la lley, y per so com a dret, y cosa justa de obligacio obseruarla tots, segons disposicions, y preceptes diuins, y humans, com dalt en totes les especies està prouat.

n Oliba de iure fisci c. 10 n. 10.

2. Per esserse fetes de consentimẽt, aprobacio, y voluntat de tots, [n] com llargament està prouat.

o Oliba de actio. p. p. lib. 3. c. 3. n. 51.

3. Per esser dret paccionat, en forma de cõtracte, [o] cõ dalt esta prouat. [p]

p Cap. 2.

4. Per esser compilades de comu consentimẽt en vn volum particular com a lleys, per so constitueixen dret comu, y municipal ab la mateixa forsa, y forma de les lleys Romanes, * y demes nacions del mon, de aqui son dites, y anomenades per nosaltres ab molts differents noms, tenint lo valor, y forsa quel dret dona a quiscu, so es de dret comu, dret estatutari, dret municipal, lleys curials [a] ordinaciõs, [b] dret local, y jurisprudẽcia de Cathalunya, y Comtats, [c] dret paccionat. [d] Estos noms tenẽ nostres lleys, en particular lo de dret comu per nosaltres, per los estranys dret estatutari. [e]

Dita compilacio es estada different segons los tẽps, antigament ab molts volums, continuada ab llengua Latina fins lo any 1413. que per acte de Cort 8. del Rey D Ferrando se manaren vertir en llengua materna, y vulgar, [f] y compilar a vn volum que dura fins lo any 1585. ques feu nova compilacio ab orde del Codex del Emperador Iustinia. [g]

Per raho de esta cõpilacio com a lleys escrites, ningu pot de elles allegar ygnorancia, [h] q̃ de dret escuse lo que se ha de entendre sols ab les impresses, y cõtinuades al volum de les lleys; les altres so es les pragmatiques, ordinacions, estatuts, edictes priuilegis, y les demes locals registrades en los Archius no, si ja no sõ publicades, o ab crides, o intimes, o altrament q̃ cõste ab la mateixa lley, altrament la ygnorãcia escusa, cõ la lley per lligar sia necessari sia publicada, y conste.

La forsa de dita obseruansa no sols es de dites lleys escrites en lo volum de lleys, y altres sino tãbe de les prouisions, priuilegis, vsos, costumes, estils, practiques, tant en general, com particulars de quiscũ bras, Ciutats, o Viles, y singulars, y aixi be les libertats, immunitats, y demes prerogatiues, totes les quals quant a la essencia de lley en Cathalunya, Rosello, y Cerdanya se ygualan sens differẽcia, si es lley escrita, vs, costuma, [i] o estil; [k] la obseruansa de les quals esta tambe per lley general establida, [l] y quant noy fos dita lley expressa obligan per moltes altres causes; lo es esser los dits vsos, costumes, y priuilegis, y les demes confirmades, com a lleys, en tant que contra de elles, ni en prejudici sens coneixensa de causa nos poden reuocar, [m] com sien cõfirmats, y aprobats ab los juraments se son seruits prestar los Reys, com consta en tots los actes de Corts; [n] de manera que sempre son renouats, com si de nou fossen concedits, no que sia necessaria esta renouacio, que encara que los priuilegis, vsos costumes, y demes lleys no sien confirmades per los Reys successors, no perso deixan de tenir validitat, o amostrãt tamoe quant lo priuilegi, vs, o costuma no val, que cohopera la cõfirmacio, y aixi be si son confirmats, y no apareixen que obra la confirmacio.

A mes los demes son continuats, y recondits en los Archius Reyals, y altres de Cathalunya, y Comtats, y de les Vniuersitats, y altres parts, y en particular en los Archius dels Tribunals, o Corts dels ordinaris, Vegueries, Ballies, y les demes, per les quals fan mes seguyaladament lley, com a dret escrit *in albo pretoris*, que son dits tribunals, com experimẽta quiscuna ahont tenen registres, y llibres particulars de les pragmatiques, vsos, estils, costumes, priuilegis, ordinacions, edictes, y altres lleys.

Lo mateix es en les ordinacions de les Posts, posades en les mateixes Corts sobre salaris, y altres actes judicials, totes elles fan lley en les mateixes Corts, y segons elles se ha de judicar, encara que no sien exhibides, allegades, ni prouades en proces, cõ del dret comu. [p]

A mes en particular los vsos, estils, consuetuts, y altres lleys de les Corts son

* C. *de nouo C. faciendo.* a *Fonta. de pact. nup. clau sula* 3. *glos.* 3. *n.* 71. *Can.* 2. *p. c.* 1. *del. n.* 1.

b *Mier.* 2. *p. fol.* 147. *nu.* 28.

c *Olib. de actio. p. p. lib.* 3. *capit.* 2. *Olib. p. p. lib* 3. *c.* 3. *n.* 8.

d *Olib. de act. p. p. lib.* 3 *c.* 3. *n.* 51.

e *Fon. de pac. nub. clauf.* 4. *glo.* 18. *p.* 2. *nu.* 68. *Portoles verb. forus n.* 12.

f *Fol.* 1. *a las cõf. superfl.*

g *Tit. de la noua cõpilacio Oliba de act. p. p. lib.* 3. *c.* 3. *nu.* 17.

h *Fonta. de pact. nup. clau sula* 4. *glos.* 15. *nu.* 12.

i *Olib. de iure fisci c.* 4. *n.* 65. *Fer.* 3. *p. cap.* 38.

k *Fõta. de pact. nup. clau su* 4. *glo.* 18. *p* 4. *num.* 97. *Portoles verb. stylus n.* 1. 2 *Canc. to.* 3. *var. c.* 3. *n.* 351.

l *Const.* 1. *tit. de priuileg.*

m *Const.* 1. *tit. si cõt. dret.*

n *Cancer. to.* 3 *var. cap.* 3. *n.* 176.

o *Cancer. to.* 3 *var. c.* 3. *del. nu.* 175. 217. *fins* 249.

p *l. vnic. vtque de sunt ad. uo.*

son cõfirmades ab molts especials privilegis, y Praguatiques les ores se observan, y ligan com a privilegis com experimenta quiscuna cort, y les Vniversitats, y Vales, y mes clar baix se provara.

La forsa valor, y observansa de dites lleys esta posada en tant halt punt que lo ques fa contra elles *ipso jure* no val, [a] si contra elles seran despedides provisions, mandatos, o altres cartes, o privilegis nos deuen observar, [b] ni valen vsos, costumes, y practiques contra de elles encaraque fossen de tant temps que noy agues memoria de homens en contrari les quals no poden preiudicar a dites lleys com sien abusos. [c]

Si son privilegis, consuetuts, y vsos nos derogan, ni revocan sens consentiment del privilegiat encaraque sia per lley general, sino hi a clausula de rogatoria no obstant qualsevols privilegis cõsuetuts &c. [d] y en cas, y sia no revoca, ni preiudica a aquells que son enclosos en lo cos del dret, ni tampoch los privilegis, vsos, costumes, com en totes les Corts quãt se fan lleys generals encaraque ab dita clausula, sempre los Syndichs hi han protestat, y protestan sens prejudici de la forsa, y observansa de sos privilegis, vsos, costumes, y altres lleys, [e] si dites costumes, vsos, y privilegis son contra lley general precedent, o seguent, sis han de observar declarã ja los nostres practichs en termens propries de nostres lleys. [f]

a *Mier. Castr. 4. reg. Iacob. in 2. cas. Bar. c. 4. ad fi.*

b *Cõst. 2. 3. 4 tit. si contra dret.*

c *Cõst. 10 23. 17. tit. de ob ser. cõsti.*

d *Caccer tom. 3. var. c. 3 nu. 262. als seg.*

e *Fonta. de pact. nup. p. 1. clauf. 4. glo. 19. p. 2. 10. 70*

f *Fonta. clauf. 4. glos. 11. n. 57. glo 19. p. 1. n 91. Olib. p. 2. lib. 1. c. 2. n. 9.*

g *Portol. in sch. ad Molin. verb. foras del v. 1. Mar. de ordi. jud. p. 3. del n. 73. Gomez ales lleys del thoro l. 1. n. 1. Gail lib. 1. obser. 36. n. 12. Olib. de actio. p. p. lib. 3. c. 2. n. 22. 23.*

h *Oliba. de actio. p. p. lib. 3. ad §. en malesitis n. 27.*

i *Tit. de celebrar Corts aqui tots los Comtadors.*

K *Ferr. 3. obser. c. 111. n. 8. als seg Oliba de actio p. 1. lib. 3. c. 2. n. 21 Olib. de jure fisci c. 1. n. 7. Solsona in estil. capibre. tit. de forma. proposi. suspi. de num. 1.*

l *40. de les Corts del any 1599.*

§. 1. *Dels Graus, y orde se ha de seguir en la observansa de les lleys.*

LA observansa de totes les llys de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya ha de ser ab graus, y orde vnes primeres que altres, demanera que en primer lloch entran les lleys del Regne, que les dret comu, g com per lo dret municipal se derogue lo dret comu. [h]

Quant ha dites mateixes lleys municipals aixi be hi a graus, vnes primeres que altres lo que es estat different segons los temps, y lleys per les disposicions dels vsatges de Barcelona se tenia de judicar com disposaua lo vsatge *judicia curiæ*, [i] y per altres lleys mes noues, [k] lo vltim estat ques observa es la disposicio de la constitucio 40. [l] La qual ordena segons lo orde de la lletra ques observen los vsatges, constitucions, y capitols de Cort, y altres drets del Principat, y Comtats, y en los casos faltan segõs dret Canonich, è aquell faltant dret Ciuil, doctrines de Doctors, prohibint la equitat, sino es regulada ab les regles de dret comu en materia de equitat.

Esta constitucio disposa segons les lleys que son comunes a tots no per les locals, y particulars de les Vegueries, Ballies, Vniversitats, y singulars que son los privilegis, pragmatiques, vsos, costumes, estils, provisions, y altres les quals se han de observar primer, abans quel dret de dits vsatges, constitucions, capitols, y actes de Corts, com aquelles sien lleys priuades, y particulars, y en primer lloch la observansa com esta prouat a la explicacio de quiscuna, y faltant elles a les altres generals dites.

§. 2 *Quant totes dites lleys comensaren esser generals, y comunes dels tres Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya.*

LEs mateixes lleys que avuy son generals per tot lo Principat de Cathalunya, y Comtats de Rossello, y Cerdanya antigament eren sols

locals quiscuna en son Comtat, com esta prouat en les especies referides les del Comtat de Barcelona vingueren a extenderse per tota Cathalunya aixi com lo Comta anaua succehint, les dels Comtats de Rossello, y Cerdanya quiscuna en son Cõtat sens mesca de les de Cathalunya, ni obseruar, ni vsatges de Barcelona, ni constitucions, ni altres lleys fins les constitucions de Pau, y treua establiren los Reys Don Alphonso, Iaume primer, que la posaren de Cincar a Salses cõ esta dalt prouat, [a] y los dels Comtats de Rossello, y Cerdanya feren tots vn cos ab Cathalunya, y assistiren en les Corts cõ dalt esta prouat lib. 4. cap. 2. §. 1. y aixi be com en temps dels Reys de Mallorcha tornaren ha esser propries les lleys quiscuna de son Comtat fins les noues regoneixenses feren los Reys de Mallorcha, als Reys de Arago en les quals ab expres pacte se acorda se obseruassen los vsatges, y constitucions de Cathalunya en los Comtats de Rossello, y Cerdanya, y quel Rey de Mallorcha tingues de arribar, y assistir a les Corts quel Rey de Arago conuocaria en Cathalunya com esta dalt prouat. [b]

En execucio de dites regoneixenses lo Rey Don Sancho de Mallorcha ab prouiso *dada en Mallorcha als* 8. *Idus de Octubre* 1322. disposà que en les terres sues transmarines que eren los Comtats de Rossello, y Cerdanya se obseruassen los vsatges y constitucions de Cathalunya. Ab tot lo temps que foren regits per los Reys de Mallorcha may se obseruaren lo que fonch vna de les demes causes tingueren los Reys de Arago, y Mallorcha encontres, per lo que los de Mallorcha en tot cas establirẽ ses pragmatigues estatuts, y ordinacions, y altres prouisions sens valerse de dites lleys de Cathalunya, mes en pticular en la Vila de Perpinya, ahont tenian ja lley antiga dels Comtes de Rossello que nos obseruassen los vsatges de Barcelona, com cõsta dalt, [c] lo que durà fins que lo Rey Don Pere expelli los Reys de Mallorcha de Rossello, y Cerdanya en dit *any* 1344. y los agrega, y vny ab la Corona. Estant a la Vila de Perpinya publicacio dels Consuls de dita Vila, y de les demes parts dels Comtats de Rossello, y Cerdanya, y terres de Copliure, Valspir, y Conflẽt Ecclesiastichs, Barons, Caualers, Burgesos, è tots los demes ab pragmatica *dada en Perpinya a* 12. *de les Kalendes de Agost* 1344, estatuy que attes en temps dels Reys de Mallorcha nos reberen los vsatges, y constitucions de Cathalunya que per al deuant poguessen vsar de totes les lleys generals de Cathalunya, consuetuts, constitucions, vsatges, y altres no obstant la costuma de Perpinya que disposa que dits vsatges no tingan lloch en dita Vila, no empero enten de rogar, hans que pugan vsar, com abans de dites costumes, vsos, priuilegis, y com mes llargament en ella se contè del qual temps comensaren ha esser vniuersals dites lleys per Cathalunya, y Comtats de Rossello, y Cerdanya. [d]

a *Lib.* 1. *c.* 16. 27. 28.

b *Lib.* 1. *c.* 16. 27. 28. *lib.* 2. *ca.* 28.

c *Cap.* 1. §. 6.

d *Olib. cons.* 1. *nu.* 11. 20.

§. 3. *De les differents especies forman totes les dites lleys.*

Totes les lleys dalt referides mes en particular les compilades en lo volum de les lleys de Cathalunya Rossello, y Cerdanya, son differents que vnes son generals, altres especials per certs casos, llochs, o persones, y aixi encaraque les lleys de naturaleza sian vniuersals, [e] empero les especials sols comprené, y lligan la terra, persona, tribunal, o casos que disposan, [f] encaraque sien compilades al volum de les generals cõstitucions, y no se exten la disposicio

e *Fontan. de pact. nup. p. p. clauf.* 4. *glo* 15. *n.* 11.

f *Olib. de jur. fisci c.* 1. *nu.* 6. *Mascard. de prob. conclus.* 25.

cio ha altres.

Acerca les differents disposicions especies, y diuisions de dites lleys han escrit los practichs, [a] empero a mon judici no han compreses totes les que conuenien, y aixi anire sumant altres que segueixen.

La primera es de aquelles constitucions, o altres lleys que disposan vniuersalment, generalment, indiffinitiuament, o indistinctamẽt que son totes les que ordenan sens fer mencio, ni de Cathalunya, ni Comtats de Rossello, y Cerdanya, ni de altre lloch, ni persona particular estes se deuen per tots ygualment obseruar sian constitucions, pragmatiques, o altres lleys. [b]

La segona especia es de aquelles que sols fan mencio de Cathalunya y de son Principat, estes no lligan, nis deuen obseruar en los Comtats de Rossello, y Cerdanya, y aixi mateix les que fan mencio sols de dits Comtats no lligan Cathalunya, esta differencia fan les mateixes constitucions, y altres lleys, com apar en lo capitol 91. [c] abont soplica lo Principat de Cathalunya, y quant lo Rey interposà son decret diu Plau a sa Magestat, y que tinga tambe lloch en los Comtats de Rossello, y Cerdanya lo mateix es en la constitucio 5. [d] ajustant lo capitol 85. [e] y altres moltes.

Lo ques confirma ab lo que sempre les dites lleys, [f] volen compẽdre lo Principat, y Comtats expressament los indiuiduan tots, entenẽt no sols ab les constitucions sino tãbe ab les pragmatiques, [g] y priuilegis com dalt se ha prouat al capit. de pragmatiques, a occasio que son Prouincies distinctes, y la vna nos compren, ni enten baix de la altre quiscu retenint lo titol propri de son Comtat com esta plenament dalt prouat. [h]

La 3. es de aquelles que disposã del Rey, o de la Reyna, Primogenit, Locthinent General, Capità General totes estes son generals per Cathalunya, Rossello, y Cerdanya com la jurisdiccio, y mando de tots estos, y altres semblants sia ygual, y vna en totes dites dos Prouincies. [i] No empero quant disposan del Gouernador General de Cathalunya, o dels Comtats com sian differents, [k] com a constat dalt en son lloch.

La 4. es de aquelles que sols disposan de la Reyal Audiencia, y Doctors de ella no obligan ha obseruar los altres lurges ordinaris, com apar en molts exemples de les mateixes constitucions, [m] en particular ab les del titol del orde judiciari de la Reyal Audiencia peraque tinguessen lloch en les Corts dels ordinaris foren establides moltes especials constitucions, [n] assenyaladament la constitucio 48. [o] ahõt fonch prouchit quel orde judiciari de la Reyal Audiencia se obserus en la Ballia General de Catha'unya, y Procuracio Reyal de Rossello, y Cerdanya.

Es tambe veritat ab aquelles cõstitucions qne disposan per los Doctors del Reyal Cõcell baix les quals no si comprenen lo Cãceller, ni Regent, la Cancellaria, [p] lo mateix es ab aquelles lleys que disposan de la audiencia del vn, o altre Gouernador de Cathaludya, y Comtats estes nomilitã ab los demes officials Reyals.

La 5. es de aquelles que disposan per los Officials Reyals, o lurges simplament, estes no tenen lloch en les Corts dels Barons sino son extenses com apar en molts exemples. [q]

La 6. es de aquelles que disposan de certes causes, o persones estes no tenen extencio ha altres. [r]

Per

[a] *Oliba de actio. p. 1. li. 3. c. 3.*
[b] *Mier. p. p. fol. 34. n. 3. col. 4. Fontan. clau. 4. glo. 15. n. 12. Calici. de pace & treuga dub. 4. col. 3. 5. Paguer. decis. 51. Olib. de acti. p. 1. l. 3. c. 3. n 50. 51. cc. 91. 1599*
[c] *Const. 5. tit. de Acusa. e c. 85. 1599*
[d] *Const. les causes tit. de euoca.*
[e] *Const. 1. tit. de conten. de iurisd. Consti. 35. 1599 Consti. 3. tit. q̃ los estrã Consti. 1. tit. de la S. Cruzada c. 56. any 1599*
[f] *Consti. tit. de comercis y segur. y altres.*
[g] *Prag. 6. del Empera. Dõ Carlos tit. de delmes, moltes altres.*
[h] *Lib. 1. del c. 26. als seg.*
[i] *Ferrer c. 3 const 1. ajusta. da la 6. tit. d off. de Gouer*
[k] *Const. les causes tit. d euocasio. const. d tit. de off. de Gouer*
[m] *Const. 12. tit. de execut. de sentẽ. iũctacõs ti. 13. del mateix tit. c. 22. del any 1599.*
[n] *Const. 2, 3. 4. 6. 7. tit ql orde jud. od l any. 2599.*
[p] *Can. tom. 3. c. 3. n. 72.*
[q] *Const. 12. tit. d execut. de sentẽ. ajustada la const. 22. del añ 1599 const. 14 tit. de salaris de senten. junct a const 2. del any 1599.*
[r] *Calici. de pace & treu. dub. 4. in fine vers. item quero. Cancer tomo 3. capit. 8. numero 78.*

Per deixar perfeta la resolucio de estes especies differents se ha de entrar a respondre al opinio de alguns [a] entenen, que dites pragmatiques son lleys generals, y dret comu de la Patria, encaraque aparegua que contenen, y disposen sols lo interes particular de la Ciutat de Barcelona, o altre per quant son collocades en lo volum del dret de la Patria aixi com les demes volen prouar lo intent de *Franco*, [b] y *Puteo*, [c] que aixi se pot collegir lo mateix ab les demes especies de lleys; als quals se respon de moltes maneres.

Primerament que es contra dita opinio la expressa doctrina de *Oliba*, [d] qui sols fa lleys generals entre nosaltres les que disposan generalment, y no son locals.

2. Que son contra tots los exemples de les constitucions, y pragmatiques dalt referides que sols tenen lloch per qui disposan, encaraque sian collocades en lo volum de les lleys generals, o sino, voldria se respongues a les pragmatiques 7. del Rey Don Alphõs del *añ* 1320. [e] ahont la prerogatiua, y priuilegi de la escriptura, y pœna de ters, sols es per lo Veguer de Barcelona, y despres altres per los Concellers, y Prohomens de Barcelona, [f] y demes officials de ella com la pragmatica del Rey don Pere III. *del any* 1370. [g] tots elles collocades en lo volum de dites lleys, les quals peraque se poguessen obseruar, y valerse en les Corts del Veguer de Rossello, y Vallspir, y demes Corts de Rossello, y Cerdanya fonch necessari fer altra lley ab extensio que tinguessen tambe lloch en los dits Comtats. [h]

Quant lo dit no satisfassa se respon que dita opinio proceheix segõs lo dit de *Puteo* quãt la causa de fer la lley fonch general ab la qual resolucio segueix *Frãco*, y altres.

Ames la opinio de *Puteo* se ha de entendre segons les lleys que allega de dret comu dls Romãs, les quals es cert que encarque disposen en cas especial se deuen obseruar, com ha lleys generals, com per nosaltres tots sien rebudes com a dret comu, [i] sens fer differencia de les generals, o especials sino tots ygualment compilades en los volums de les lleys dels Romans comunes tenint ames elles de son natural disposar no per actes singulars sino generals. [k]

Lo que es different en nostres lleys les quals sols se han de entendre com disposan, y no tenen extencio ha altres casos no nomenats, [l] com se ha prouat ames en dites especies differents fundades totes en la raho general que se han de entendre literalment sens extencio com baix se prouara.

Tot lo sobre dit en particular totes les especies referides reben les declaracios, y limitacions seguents primerament encaraque sia veritat que totes elles se ajan de entendre de dita manera se limita empero, si ja lo vs, y costuma no la ha entesa de altra manera que en tal cas se ha de entendre com es rebuda per quant de dret lo vs, y consuetut pot operar, que la lley general nos obserue sino en certs casos, y la lley especial, y dirigida a vn sia general, [m] com ella sia la verdadera interpretadora de la lley, [n] com se troba per exemple en nostres mateixes constitucions la 22. *del any* 1599. *perque sols es entesa* &c. *La constitucio* 11. *titol de vectigals* disposant del Principat de Cathalunya es obseruada tambe en los Comtats de Rossello, y Cerdanya.

2. Se declaran, y limitan si ja no son exteses per altra lley com apar en dits exemples.

3. Se declaran quant no son en vs, en tal cas per lo consentiment tacit

a *Fonta. ja. pr. de pac nup. clauf. 3. glos. 3. num. 50.*

b *Frãco. decis. 43 num. 2.*

c *Paris de Puteo de Syndicatu ca. & aduerte n. 3. en la si vers & vltimo.*

d *Oliba do actio. p. p. lib. 3. c. 3. n. 51*

e *Prag. 7. tit. de actio. y oblig.*

f *Prag. 8. 9. tit. de actio. y oblig.*

g *Titol de llog.*

h *Conss. 23. 24. titol de execucio de cẽsals conss. 1. tit. d llogers.*

i *Calic. de pace & treuga dub. 4. en la fi vers. is & quero.*

K *L. jura nõ in singulas ff. de leg. ca. quod obgraciã de reg. jur. in 6.*

l *Calicto en dit lloch.*

m *Patinus de proba. 2. p. c. 35. n. n. 95.*

n *L. si. de interpre ff. de leg. Fontan. clauf. 1. num. 33.*

tacis se poden deixar de rebrer, y no lligan. a

4. Se declaran si ja per lleuar ab surditat, o per militar major raho o necesitat no se han de entendre different que en estos casos la raho o *Epicheya* fa lley, b com dalt esta prouat.

5. Si ja no son temporals com son moltes ab clausules duradores fins les primeres Corts, en tal cas sino son prorogades encontinent se extingueixen. c

E per altres causes que poden resultar de la interpretacio com se prouara al §. seguent.

a *Oliba. de actio p. 1. pap. 48. n. 88 pag. 528 n. 13. reper. Mieres folio 48. col. 1 Gutier. de jur. confir. c. 70. in fine.*

b *Paguer decis 51.*

§. 4. *De la interpretacio, extēcio, limitaci, o declaracio, practica de de totes les lleys.*

LA interpretacio de totes les lleys de Cathalunya, Rosello, y Cerdanya tant per extencio, limitacio, declaracio, correccio, reuocacio com altrament es feta de les mateixes lleys de manera que sino es ab la forma que elles mateixes dōnan per esser interpretades, d no rebran altre, hans totes se han de entendre, y obseruar, literalment, hebraicament, estrictament, y a la lletra, e sens poder fer extencio ames dels casos expressats perso que nos pot aixir de les llurs paraules, f com se ha prouat dalt al §. precedent.

Les interpretacions, declaracios tant per extencio com limitacio ques donan ordinariamēt per tots los Tribunals, llargament son declarades per nostres practichs Cathalans, g tant per les que resultan de dret comu, com de la consuetut estils, y practica entenent de aquella que es bona, y rahonable, y llargament, y comunament obseruada que esta es lo verdader enteniment de la lley, la altra que es contra la verdadera intencio de les lleys de la Patria es mala, y abus. h

c *Fonta. clauf. 3. glof. 3. num. 52.*

d *Tot lo tit. de interpretar cōst.*

e *Cācer tom. 2. c. 1. del n. 2 Rebuf. 3. p. c. 425. num. 5.*

f *Cali. de pace & treug. dub. 4. 2. col. verb. vlterius Portolez verb. forus del num. 16.*

g *Cācer tom. 3. c. 16. num. 144.*

Quant per les lleys postreres se entenen reuocades les primeres si de elles nos fa mencio, y quane son exteses, y declarades com se han de entendre en termens de la lley declarada. i

Per remato de aquest capitol sols aduertire que les declaracions, è interpretacions que ha elles han donada, y se donan cada dia son causa moltes vegades los Legisladors, aqui fonch comes formarles per ser estades algunes vegades per sones no cursades en lletres, ni molt enteses que en los Corts se elegeixen per constitucioners no parlan ab aquella proprietat, hans mesclan paraules impropries, y deixan de posar les necessaries, y de aqui donan les occasions de tenir de venir per forsa a interpretacio, hi a tantes opinions differēts lo que es raho molt aduertir quant succehira cas de celebracions de Corts.

h *Mieres. cola. 10. Reginæ Marie ē la cort de Barcelona c. 8. n. 99. 101.*

i *Fonts. clauf. 3. glof. 2. n. 50. Olib. de actio. p. 1. lib. 3 c. 3 n. 47 Fō. clau. 4 glo. 11 num. 33.*

La practicha de totes dites nostres lleys es la mateixa, y ab ella militan les mateixes formes, y raōs que de la del Dret dels Romans ab la produccio de les accions, obligacions, excepcions, y demes actes contractes, y poenes que forman. k En substancia es la mateixa que la del dret comu, sos disposicions noy a necessitat de paraules, ni allegarles, lo iurge les ha de suplir com sia dret encaraque no sia deduhit en judici per les parts, l entenent aquelles que son compilades en lo volum de nostres lleys escrites, m no les particulars dels Archius, y altres llochs com son priuilegis, pragmatiques, y altres estes se han de deduyr, y prouar en judici com ha dret priuat, y priuilegiat que nos presum que nos proue com de quiscuna esta dalt prouat.

k *Oliba. de actio. p. p. lib. 3. c. 1. 2. 3 4 per tot.*

l *L. vni. C. vt que defunt Aduocad par.*

m *Gut. de jura confir. c. 70. n. 2.*

Capitol

Capit. XXVIII. De les Gracies exempcions, franqueſes llibertats, y priuilegis generals de Cathalunya, Roſſello, y Cernanya ſegons les particulars diſpoſicions de dites lleys.

TOtes les eſpecies de lleys en comu dalt referides, y quiſcuna en particular contenen en ſi vna y moltes llibertats, gracies, priuilegis, y prerogatiues de gran honrra, y eſtimacio, y ſon tantes com amoſtra lo volum de la compilacio que pera ſumarles ſols ſeria meneſter tot lo llibre, y ames de elles tãtes altres que no tenen lley expreſſa; pero ſon cõfirmades, aprobades, y abonades ab les mateixes lleys, [a] q̃ ſon les que goſan tots, cõprenent tots los caſos de judicis, contractes, vltimes voluntats, delictes, y molts de gouern, y policia que es la diſtribucio general que fa lo mateix dret Romà, de totes elles no deixare de aduertir algunes notables q̃ neceſsitan mes comunament ſaber per eſſer tant en honrra, y eſtimacio noſtra, y conferir tants admirables titols de honor.

Donant primer per teſtimonis en abono, aprosio, y confirmacio de elles los mateixos Comtes, Reys y Senyors noſtres en totes les occaſions nos han volgut fer merce de honrrar tant los primers com deſpres los Reys Don Pere, y Don Marti los quals en les Corts celebraren en *Monſoa a 12. de Iuny 1363. y en Perpinya a 30. de Setẽbre 1406* en les propoſicions feren aſſegurã de veritat que los de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya eren los pobles mes franchs, y libres, y dotats de franqueſes, y llibertats de totes les naciõs dl mõ, [b] aixi mateix tots los demes Reys ſucceſſors, en totes les propoſicions de les Corts com apar en tots los proceſſos familiars.

Comenſant per elles ames de tãtes, y tant extraordinaries que ja dalt ſon referides quiſcuna en ſa materia, y propri lloch en particular a la obſeruanſa de les lleys naturals, y propries, les demes generals ſon les ſeguents.

Son eſtats ſeruits los Reys, y Senyors noſtres de eſtimar, y honrrar los de Cathalunya, Roſſollo, y Cerdanya en tenirlos ſempre per vaſſalls, ques han volgut obligar ano deſmembrarlos, ni ſeparar de ſa Corona de Arago, niells, ni ningun particular Caſtell, Ciutat, Vila, Terme, Lloch, Senyoria, ni altra coſa, ni per donacio, vẽda, empeño, ni altre manera com llargament eſta prouat dalt, [c] en les vnions alli referides, y en particular per lo priuilegi dl *Rey Don Pere de 24. de les kalendes de Abril 1348.*

La obligacio tenen de ſeguir ſa Mageſtad ſempre ſeran conuocats en virtut del vſatge *Princeps namque*, ſon eſtats ſeruits concedirlos per llibertat que ſia ſols dins Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, y no fora. [d] Ames anant lo Princep en perſona, y no altre, [e] encara que ſia lo Primogenit, o Loctinent General, ni Germa del Rey com moltes vegades ab differents prouiſiõs Reyals es eſtat declarat en particular per los del Comtat de Roſſello, per lo Rey Don Pere *ab prouiſio data en Çaragoça Pridie Idus de Setẽbre 1347.* Ames lo Rey en perſona han de ſeruir, y ſeguir pagats, empero ab eſtipendis moderats, [f] ſino es quant als feudataris eſtaſſen obligats altrament per los pactes en los feus goſan, [g] cõ eſta dit. La forma de la conuocacio de eſt vſatge quant als actes deguerra, y exercit aportã ja noſtres practichs. [h]

En eſpecial ames lo Rey noſtre Senyor

a *Conſt. 1. tit. de priuileg.*

b *Carbonell folio 251.*

c *Lib. 1. c. 27. 28. Cancer tom. 3. c. 3. n. 357. 371. 373 Mier. p. p. colla. 3 Rey Alphon. en les Corts dMõtſo c. 32. y 2. p. colla. 8 Reg. Eleonor in cur. Dertu. cap. 5.*

d *Soccar. in ca. ſi aliquis n 122. fol. 395. Mieres p. 3. fol. 12. n. 23. Carbonell f. 252.*

e *Mier. p. p. colla. 6. pet. 3. ẽ la Cort de Ceruer folio 383 Olib dt jur fiſci c. 3. n. 6*

f *Cancer tom. 3. var c. 5. num. 69.*

g *Cõſt. 1. titol del dret del Fiſch Mieres par. priu. colla. 2. Reg. pet. 2. c. 34.*

h *Oliba de jure fiſci cap. 8. per tot*

Senyor es estat seruit obligarse de prouehir en despeses als Barons, y Caualliers que aniran aq ell al exercit, o host, y ferlos esmenes, com ordenà lo Rey Don Pere Segon any 1283.[a]

Nos ha fet merce de concedir que ningu pugues esser compellit à anar à host, ò caualcada, ni ha guerra, ni aposar de guarnicio, y guarda en Fröteres, y Castells, en particular los homens de Barós, sino cõ fonch estatuyt per lo Rey Don Iaume Segon any 1291.[b]

Nos poden fer, ni posar nous vectigals, ni altres drets dels antichs, imposats de voluntat de tots,[c] ni los imposats rebre contra la forma acostumada, ni en lloch ahont nols hi ha agutz.[d]

Nos deu a ningun hospedatge de franch,[e] encara que sien Iutges, y officials per los subdits, y gastos quant van à administrar Iusticia al lloch,[f] exceptat al Rey en la tercera part de la casa. [g] Los Militars son exempts del tot, com dalt se ha prouat al llibre tercer.

No poden esser compellits a vendre vitualles, ni altres coses à ningu, encara que sien officials Reyals, Soldats, o altres persones à menor preu del ques ven al mercat, en tant que sils volen compellir los venan, altrament los poden resistir.[i]

Tenen concedides llibertats, y frãqueses de molts drets antichs per gracies, y remissiõs particulars, so es dels drets de Bouatge, terratge, herbatge, los de Cathalunya per rabo de la venda, y lley feta per lo Rey Don Iaume II. any 1299. Los dels dos particulars Comtats de Rossello, y Cerdanya, per raho de altra venda, y remissio los feu lo Rey Don Iaume de Mallorca llur senyor, qui a les hores era, que dalt està prouada. Son lliberts, y franchs dels drets de monedatge,[k] senas, Albergas, Quistias, y de leixes pies, de bans, y penes de corts,[l] de quint de les imposicions de la manera empero declaran tots tots nostres Practichs, en les Vniuersitats, y casos, hi ha expres priuilegi.

Lo Rey Don Alphonso nos feu franchs, y exempts de tots los drets, è imposicions de Cerdenya.[m]

De aquells mateixos drets que pot sa Magestat, y es en consuetut de exigir, com son Fogatges, Coronarges, Maridatges, y altres,[n] son fràques molres Vniuersitats per rao de especials priuilegis, y quant a les que nols tenen, son estats fermits los Reys concedir no poderlos demanar, ni cobrar, encara que sien amortizacions, forisfapis, censos, ni altres drets feudals, o altres qualsevols, ni prestar sagraments, y homenatges que no ajan jurat primer les constitucions, priuilegis, gracies, llibertats, y demes prerogatiues, assenyaladament la remissio del Bouatge, y altres, com està concedit ab expressos actes de compres, y priuilegis *dels Reys Don Iaume pridie Nonas Iunii de Iunii 1299.* cobfirmat ab les mateixas formals paraules per altres dels Reys Don Alphonso, *dat a Barcelona 3. de les Kalendes de Iuliol 1327. Rey D. Pere a 4. dels Idus de Iuliol 1336. Altra de 14. de Nouembre 1339. Altra de 10. de les Kalendes de Abril 1344. y ab la constitucio del Rey Don Iaume del any 1299.* La qual constitucio, y priuilegi està inclus ab lo del vnio del Rey Don Marti del any 1399. que dalt es referit,[o] en los quals son les expresses paraules, *ni respondre en res*, que proua la llibertat de todo referit,[p] com ho declara en termens de dites lleys, y priuilegis Çarita.[q]

Moneda de França nos puga rebre,[r] ni monedes de escurs, blancas estranyes, com disposà lo Rey Don Ferrando en la Cort de Barcelona 1413. cap. 36. y de les varies monehi ha agudes.[s]

a *Const. 1. tit. del dret del fisch Mieres p. p. colla. 2. Pet. 2. in cur. Bar. capit. 30 n. 3. colla. 4. in 1. cur. Bar. c. 26. nu. 37.*

b *Const. 3. tit. del dret del fisch Mieres p. p. colla. 4. reg. Iaco. 2. in 1. cur. Bar. c. 20.*

c *Cancer to. 3. c. 3. n. 119.*

d *Mier. colla. 4. reg. Iaco. 2. in 1. cur. Bar. c. 4. n. 37.*

e *Cancer to. 3. c. 5. n. 65. 67.*

f *Cancer n. 60.*

g *Cancer n. 68.*

h *Cancer to. 3. c. 5. n. 61. Berart in sue. visit. cap. 16. n. 34.*

i *Can. to. 3. c. 3. nu. 62.*

k *Titol de remiss. de monedat. &c.*

l *Tit. de remiss. de bans.*

m *Çurit. p. p. lib. 7. c. 22. fol. 110.*

n *Fonta. de pact. nup. clau. 5. glos. 4. del n. 27.*

o *Lib. 1. c. 27. fol. 107.*

p *Farin. in decis. rot. p. 2. dec. 692. 68. Cepol. cons. 451. nu. 57.*

q *Çanita lib. 10. c. 63. lib. 7. c. 5. 74.*

r *Mier. colla. 9. reg. Fer. in curia Bar. c. 13*

s *Mieres colla. 10. reg. Mariæ Bar. cap. 21.*

Nos puga concedir priuilegi cõtra priuilegi, ni carta contra carta, [a] y lo ques impetrarà contra llèy general, o especial, o contra consuetut, ordinacio, o altra lley de la terra no val. [b] Ni concedir dilacio, ni elongaments contra censal, o violari, o carta de comanda, [c] ni sobre deute de altre, [d] ni a luheu, per lo qual se differesca la cobrança al Christia. [e] Ni a campsor, o bancher batut, sino es satisfets los creadors. [f] Ni vendre, ni obligar lo Rey son segell, fonch ordenat per lo Rey Don Iaume Segon any 1291 [g]

En lo Regne de Castella por succeyr dona, no empero en lo Regne de Arago sino mascle [h]

Tots los officials majors, y menors del Primogenit, è Infant al Gouernador, y demes inferiors hans de excercir jurisdiccio, han de prestar sagrament, y homenatge en lo ingres dels officis de fer be, y lleal ment, y obseruar totes les lleys, y llibertats, priuilegis, y prerogatiues de tots los Brassos, Vniuersitats, y singulars. [i] La forma de aquest juramẽt general pera tots, aportan ja nostres Practichs. [k] La de les especials Vniuersitats segons los particulars priuilegis de elles se ha fet mensio dalt. [l]

Molts de dits officials abans de entrar en lo excercici del gouern, a mes tenen de donar y donças fermãçes de tenir taula, è estar á visita, é pagar lo q̃ en ella seran condẽnats. [m]

Prestada dit juramẽt, y caucio, a mes deuhen tots bans de excercir jurisdiccio oyr sentencia de excomunicacio en escrit per lo official Ecclesiastich, lo qual pronuncia sentencia de excomunicacio en escrit deuant lo official, encontinent incorredora que fara contra lleys, llibertats, priuilegis, y prerogatiues de les Vniuersitats singulars, y aixi be contra la llibertat Ecclesiastica. [n]

A oyr esta sentencia de excomunicacio està obligat tambe lo Llocstinent General, qui no sera de la casa Reyal per recta linea masculina. [o]

De prestar lo dit juramẽt no sen son volguts escusar los Reys, y Senyors nostres, hans sempre se son seruits prestarlo, y obligarse segons nostres propries lleys.

La forma del juramẽt prestan los Reys contè molts caps, com quiscu por veurer en los que estan impressos, majormẽt dels vltims anys 1585 1599. 1626. segons ells, y del que està disposat. [p] Lo dit juramẽt ha de preceyr, y ser primer abans que los de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya li presten juraments, y homenages, y conte a mes sinch coses principals, jura la moneda de ters de Barcelona, la remissio del Bouatge, les vniõs, los y sarges, constitucions, priuilegis, y altres lleys generals, y particulars, y administrar justicia per ell, y sos officials segons elles, y no altrament, y moltes altres coses.

Aquest juramẽt del Rey nostre Senyor, si ha de esser al principi abãs de excercir actes de jurisdiccio, y sols en la Ciutat de Barcelona, y no altra part; de manera que abans de prestarlo no puga fer, y crear Llocstinent General, y altres officials, sino que entre tant tota la Iusticia se exerceisca per los officials ordinaris de constitucio, com Gouernador, y sos dos Portants veus, Veguers, Balles, Iurges, y altres, es estat moltes vegades preses per la terra, majormẽt lo any 1623. en lo ingres del gouern del Rey nostre Senyor Felip III. de Arago, y nostre, qui de present Regna (que Deu conserue mols anys) y a la fi despres de molts memorials, suplicacios, embaixades, y altres actes, es estat seruit dit Rey, y senyor nostre ab la sua acostumada Reyal clemẽcia manarnos admetessẽ creacio de Llocstinent General, donant llicencia fos ab protest, sens prejudici de les llibertats, y prerogatiues,

a *Tit. si contra dret, o utilitat, &c.*
b *Mier. colla. 4. Iacob. 2. in curia Bar. c. 4. n. 20.*
c *Mier. dit. loch n. 21.*
d *Mier. n. 22.*
e *Mier. n. 23.*
f *Mieres colla. 4. reg. Iaco. II. in 2. cur. Bar. cap. 6.*
g *Cõst. 4 titol de dret de segell.*
h *Mier. colla. 10. reg. Maria Bar. c. 2. n. 2.*
i *Cõst. 11 tit. de ob. const.*
k *Marq. vsat. per iniquum Oliba de iure fisci c. 4. n. 33. & Cãcer to. 3 var. c. 13. nu. 324. Fõta d pac. nup. to. 1. Mant. 4.*
l *Lib. 4. c. 5. §. 6.*
m *Const. 1. 2. tit. de off. de Concel.*
n *Const. 11. tit. de ob. const.*
o *Const. 14. tit. de ob. const.*
p *Valle. in vsat. quoniam per iniquũ n. 6 Cãcer to. 3. c. 13. n. 326. per la const. 2. tit. del Bouatge Curia li. 2. c. 66. any 1276 gloss. 10. n. 114.*

a *Lib. 4. c. 3. §. 1. y al § precedent.*

b *Const. 2. tit. de bouatge.*

c *Çurita lib. 4. c. 5.*

d *Lib. 4. cap. 77.*

e *Const. 2. tit. de del dret de bouat.*

f *Çurita li. 6. c. 78*

g *Lib. 7. cap. 28.*

h *Lib. 10 c. 40.*

i *Lib. 10. c. 5. 7. 59 65. 68.*

k *Lib. 11 c. 2. 87.*

l *Lib. 12. c. 63.*

m *Li. 16. c. 51.*

n *Lib. 20 c. 32.*

o *Regist. de la gouerna. de*

đ *Catha. Fer. c. 6. 9. 17.*

tiues sols per esta vegada, y nos pogues traurer per exemplar, com en effecte fonch fet, y apres nos feu merce venir jurar la any 1626. en la Ciutat de Barcelona. Si a tots los dits dos actes de abās jurar, y sia sols en la Ciutat de Barcelona està precisament obligat lo Rey nostre Senyor, no es just me atraueesca jo affirmaro, en tāta cōtrarietat de opinions, sols se dir que son casos ques fundan en pretensions, y opinions quel Rey nostre Senyor se ha de seruir oyrles, y cō a bon Rey, y Catholich condecendir a les justes. Quant al jurament si ha de ser en Barcelona, jas veu en los priuilegis funda la dita Ciutat sa pretensio dalt referits. [a] Quant al demes funda sa pretensio la terra en la constitucio del Rey D. Iaume II. any 1299. [b] y en los exemplars dels actes de corts, y juraments dels Reys predecessors, ja de D. Pere any 1278. [c] D. Alphōso 1286. [d] Iaume any 1299. [e] Alphonso 1328. [f] Pere III. 1336. [g] y en lo mateix priuilegi quel mateix Rey D. Pere concedi a la Ciutat de Barcelona, *dat a 14. de les Kalendes de Nouēbre 1339.* Dō Iuan 1387. [h] Marti 1397. [i] Lo interregne de la mort del Rey D. Marti, fins la declaracio en Caspe 1412. [k] D. Ferrando de dit any 1412. D Alphons 1416. [l] D. Iuan 1458. [m] D. Ferrādo 1479. [n] Reyna Dona Iuana 1519. [o] D. Felip 1585. D. Felip II. 1599. y altres en tots los quals juraments, y en los intermedis de gouerns se troba que fins lo jurament del successor; la justicia se administrau per los officials ordinaris, Gouernador, y altres. Son hi a mes les lleys, constitucions, y doctrines que refereixen *Mieres*, [p] *Marquilles*, *Portoles*, [q] *Oliba*, [r] *Çurita*, [s] *Cancer*, [t] *Fontanella*, [u] y altres.

Lo que de mon curt talent vinch alcançar es, que de dits Escriptors mateixos se trau, que quant a regla, y disposicio general de nostres lleys estaria lo Rey nostre Senyor (saluada sa Reyal clemencia) obligat com està dit; empero si succeheix cas q̄ per necessària absencia, o altrament estas occupat, o impedit poder venir a prestar dit juramont, se ha de acontentar la terra condecendir a la voluntat, y necessitat de sa Magestat, y fer lo que ja moltes altres vegades a succehit, y fet en los anys 1558. 1598. y altres de auer admesos officials abans de dit jurament, y ab molt gran raho, per lo que la necessitat, è impediment de sa Magestat fa licit lo que non seria altrament, com prova ab moltes rahons, y doctrines lo dit Doctor *Oliba*, [x] y no seria de bons, y tant fidelissims vassalls apretar mes a sa Magestat, que segons li es possible, y conuenient a son estat fer, saluats los protestos acostumats per poderlos suplicar quant no estaran ab dites occupacions, sie̅ seruits a fernos merce honrrarnos ja al principi ab ses Reyals presencies.

Lo acte de jurar lo Princep immediat successor, y prestarli jurament, si es acte gracios, o necessari, està ja claramet posat en les Corts de Monço 1585. en lo jurament se prestà alli es facil veurer.

Tots los officials tant Reyals, cō Barōs, y officis de les mateixes Vniuersitats, y los demes se hā de crear han de ser naturals de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y no poden esser estranys, com baix se prouarà c. 29. ni podē esser admesos aquells dels llochs de sa lo Riu Cinca, que no pagan los drets del General, encara que sien Cathalans, y lo mateix es en los Iutges, y Concellers, [z] Castellanies, Capitanies, [a] Escriuanies de les corts, [b] tots ells han de ser naturals, y aixi be a ells sols se podē donar los beneficis Ecclesiastichs, Abadies, Ardiaconats, Canonicats, tots los demes beneficis, Comādes

p *In scholis ad molin. verb. iuramentū n. 33.*

q *De iure fisci c. 4. n. 34.*

r *Lib. 4. c. 2. 123.*

s *Tho. 3. c. 13. nu. 326.*

t *De pac. nup. p. 2. glos. 2. clau. 6. p. 3. n. 18.*

u *De iur. fisci c. 4. n. 34. 35. 36. als seguents.*

x *Const. 14. ti. de les persones prohibi. reg. offi.*

y *Miecolla. 4. 4. in 1. cur. Bar. c. 3.*

z *Miecolla. 10. reg. Marię in curia Bar. cap. 12.*

a *Miecolla. cap. 2.*

b *Miecolla. 10. reg. Marię in curia Bar. cap. 12.*

de les Religions, y altres com baix se prouarà capitol 29.

Quant a les Illes de Mallorca, y adjacents si los officials han de ser de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya apar en la constitucio del Rey Don Iaume del any 1291. [a]

Totes les causes ciuils, y criminals se han de tractar dins quiscuna Vegueria, Ballia, y quant a les regalies de euocacios, recursos, y altres sols en los tribunals supremos, so es de la Audiencia Reyal, y dels dos Portants veus del general Gouernador solament, [b] y nos podē traurer de Cathalunya, Rossello, y Cerdanva, ni en los tribunals supremos de la Corona de Arago per ninguna causa, ni regalia, [c] exceptats los casos particulars, so es de officials Reyals, y de son patrimoni Reyal. [d]

Ni presos nos poden traurer de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya. [e]

Lo Lloctinent General, o Virrey te sa Magestat, es ab tanta mateixa jurisdiccio, preheminēcia, y magestat, y tāt Virrey, y Alternos, com lo de Napols, y altres nobilissims Regnes, [f] abont aquells tractan als prouincials inferiors; de manera q̄ ningu deuant de ells se cubra, encara que sie Titular, Comta, Marques, o Duch, si ja no son grandes de Espanya, los demes tots estā descuberts. En Cathalunya, Rossello, y Cerdanya tots los Prouincials son seruits de tractar los senyors Virrey, o Alternos en gran estimacio, y hontra, en particular los nobles Cauallers, y qui gosa priuilegis Militars, com Ciutadans, Doctors, Burgesos hōrrats; tots estos sempre en sa presencia son manats cubrir.

Tantes llibertats, y priuilegis particulars gosan en especial les dones, cō lo benefici de la tenuta, y possessio de tots los bens del marit, encōtinent q̄ es mort, dels quals son los fruyts propris, fins son integramēt satisferes en la dot, encara q̄ sie de poca quantitat, y los fruyts de notable. §. Lo no poder esser capturades per deutes ciuils, per escriptura de ters, o altre mes priuilegiada, ni renunciar adaquesta llibertat, ni ab jurament los concedi la Reyna Dona Maria lo any 1422. [h] y altres.

Antigament tenién llibertat, y era licit a quiscu, en particular als Cauallers guerrejar entre ells mateixos, y posarse, y eixir en desafius, sens poder esser punits. [i] La forma cō tenia de ser aporta *Calicio*; [k] de esta prerogatiua escriuhen nostres Practichs, q̄ en estos Cōtats los Cauallers en lo dels desafius, baralles, y guerres eren Reys, si be a vuy està prohibit, tant per raho del Concili de Trento, [l] com per nostres naturals lleys noues, [m] tant als Cauallers, com a qualsevols altres.

Nos pot concedir guiatge, o saluaguarda especial a singulars. [n] Ni posar penons, o porters, ni guiar ningū home en lloch d̄ Baro, fonch estatuyt per lo Rey D. Iaume Segō any 1307. [o] Ni impedir a official, o ministre de justicia, sie Canceller, Vicicāceller, o altre ordinari Delegat, o Subdelegat, Relador, o altre ministre de Iusticia, q̄ no excercesca sa jurisdiccio, ni per via de dilacio, sobreceyment, pregaries, mandatos, o per altre occasio q̄ sia impediment, [p] si ja no es per causa de regoneixer lo proces, segons la cōstitucio de la Reyna Dona Maria del any 1422. [q] Ni lo Rey firmar, o signar lletres, o rescriptes de Iusticia, o tocāts interes de part deduyble en judici, y en cas ho fassa sie nulla, y cō mes llargamēt fonch disposat per lo Rey Don Marti lo any 1409. [r] Ni rebre cessions que de dret comu son prohibides fer a potents, lo que tambe es prohibit a a tots los officials, disposà lo Rey Don Pere Tercer any 1363. [s]

Ni comprar alou dins terme de deCastell de Baro, si ja nos te per lo Rey,

a *Const. 1. y les demes tit. q̄ tots los offi en Catha.*
b *Olib. d̄ iure fisci c. 20. nu. 23.*
c *Const. les causes tit. de euocatiōs de causes.*
d *Olib. de iure fisci c. 4. n. 19. 20. 21. 23 Mie. colla. 11. reg. Alphō. in cur. Bar. c. 1. del n. 126.*
e *Const. 70. 1599*
f *Frāciſ. a Pōte de poteſtat. pro reg. cap. 1. als ſeg.*
g *Const. ab aq̄ſta noſ. Cōſt. declarāt ti. diſolt lo matri. Mier. en la repet. de dita conſt.*
h *Const. 8. tit. de actions, y obliga. Mie. colla. 8. c. 18 Can. 10. 3. c. 8. del nu. 96.*
i *Vſat. Batalla. Mie colla. 4. reg. Iaco. 2. in curia 1. Bar. c. 26 nu. 36. cō dalt lib. 3. eſta prouat.*
k *Calici. viri. milit ꝑ tot.*
l *Concil. Triden. ſeſ. 25. de reform.*
m *Tit. d̄ deſafius.*
n *Mier. colla. 4. reg. Iaco. 2. c. 18. 1. cur. Bar. c. 15. 3. cur. Bar.*
o *Cōſt. 2 titol de guiatges Mieres colla. 4. in cur. mont. Albi cap. 3.*
p *Mier. colla. 8. reg. Martini c. 2.*
q *Cōſt. 4. tit. de accuſa.*
r *Cōſt. 1. ti. de offi. de Cācel.*
s *Cōſt. 1. tit. q̄ no ſie licit ceſſionar*

Rey, ni coſa litigioſa. Rey Don Pere Segon any 1283. [a]

Ni comprar Baronies, Caſtells, Viles, o altres llochs poſats en contencio, ni les accions de elles, com declara *Mieres*. [b]

No pot vendre Cort, Ballia, o Vegueria, cõ eſtatuy lo Rey D. Pere any 1283. [c]

En les demes Prouincies del mon poden los Princeps augmentar, y diſminuyr los officis, y miniſtres de Iuſticia, [d] empero en los Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya no pot augmentar lo numero, ni crear nouells titols de officis de Iuſticia, a mes de aquells que ja eſtan ordenats per noſtres lleys; [e] eſta prerogatiua la blaſonan per gran llibertat tots los Practichs, [f] no poder tenir mes officials que ells han conſentit ab ſes lleys.

Nos poden donar dos officis de juriſdiccio en vna mateixa perſona en vn mateix lloch, [g] lo ques entren en proprietat, [h] no ſi lo vn es encomenda. [i]

Lo eſtat dels officis nos pot mudar de la manera eſtá, ſo es los perpetuos de vida, los temporals no poderſe continuar, ni donar a tots téps ne a violari, [k] cõformantſe a les diſpoſicions de dret comu, y bon gouern en la creacio dels officis, que vns han de ſer perpetuos, altres temporals, [l] los perpetuos ſi eſpiran per mort del Rey declara *Oliba*, [m] y ſi per ſer en eſtos Comtats tots ab clauſula *durant la libera, y mera voluntat* del Rey, ſe entenen eſſer concedits de vida, [n] y ſi en virtut de dita clauſula pot reuocar, y alſar ſon arbitre a libera voluntat, o ab cognicio de cauſa dades deffenſes, eſcriuhen ja llargament los Eſcriptors. [o]

No por lo Rey rebre diner, ni altra coſa per crear officials. [p]

Los officis nos poden vendre, ni donar en paga [q]

No poden ſer officials perſones qui ſien eſtades de Bando en aquell lloch. [r]

Ni por lo Rey poſar Iutge, o Aſſeſſor ahont no es acoſtumat. [s]

Ni poſar perſona en Veguer en lloch de ſon domicili, o naturals. [t]

Ni als condemnats per los Iutges de Taula, per raho de offici. [u]

Ni als vſurers, [x] ni als qui ſo procuraran, y ho ſuplicaran, com ſien ſuſpitoſos per lo gouern. [y] Ni a daquells que no auran purgada taula, y per ſentencia no ſeran abſolts, [z] ni entretant per ells parent, ni amich.

Ni del lloch ahont es ſenyor de la Eſcriuania. [a]

Ni Familiars del Sant Offici, [b] ampliant procehir tãbe en tots los officis de Ciutats, Viles, y llochs, ni eſſer de Concell, [c] ni Iuheus. [d]

No pot ningun official ordinari conexer de cauſa, com a Delegat, o Comiſſari, ni acceptar comiſſions q̃ li toquen com a ordinari. [e]

Ni los Iutges delegats exequir les ſentencies, ſino aquelles ſe deuhen executar per los ordinaris. [f]

Ni poſar bans en terres de Barõs [g]

Ni penyorar per deute animals de llaurar, ni inſtruments de Agricultura. [h]

Ni enuiar Comiſſaris per Cathalunya ab qualſeuol nom. [i]

Ni cometrer cauſes de Appellacio, ſino a perits en dret. [k] Ni cõpoſar los qui capturaran Capellãs o poſaran

a *Cõſt. 1. tit. de coſſes litigio. Mieres colla. 2. c. 55.*
b *Mier. colla. 2. c. 59.*
c *Cõſt. 1. titol de compra y venda Mieres colla. 2. c. 35.*
d *Meſtr. de magi. lib. 2. c. 4. n. 31.*
e *Totes les conſt. del tit q̃ nouells offi.*
f *Mier. 2 p. colla. 10. Reg. Mariç in cur. Bar. c. 30 n. 10.*
g *Cõſt. del tit. que ningu pug̃ tenir Mieres colla. 4. in 2. cur. Bar. cap. 14.*
h *Meſtr. de magi. li 2. c. 11.*
i *Cancer tom. 3. cap. 12. de offi. iud. tab. a nu. 151.*
k *Conſt. del tit. que offi. triennals Cancer tom. 3. c. 12. n. 159. 164.*
l *Meſtr. de magi. lib. 1. c. 33.*
m *Oliba de iure fiſci c. 4. n. 49.*
n *Mie. coll. 4. Reg. Iacob. 2. in cur. Bar. c. 4. n. 4.*
o *Oliba c. 4. de iure fiſc et n. 49. Bened in c. Ray. verb. duas habẽs filias del n. 49. Bened in c. Ray. verb. duas habẽs filias del n. 37. 41. 42. Meſtr. de magi. li. 1. c. 18. n. 63. c. 27. per tot Boua. en ſa poli. p. p. lib. 1. c. 16. num. 26.*
p *Cõſt. 7. tit. de offi. de Veguer Mie. p. p. colla. 1. c. 14. colla. 3 c. 1. colla. 6. in cur. mon. c. 18.*
q *Cõſt. 1. 2. 12. 13. tit. de les perſones probibi. regir offi.*
r *Cõſt. 4. 9. tit. de les perſones prohibid. Mie. colla. 3. c. 28. coll. 9 c. 12.*
ſ *Mier. colla. 3. c. 21.*
t *Cõſt. 8. tit. de les perſones prohibid. Mie. colla. 3. c. 13 colla. 10. c. 12.*
u *Cõſt. 3. tit. de les perſones Mie. colla. 3. c. 12*
x *Cõſt. 5 de dit ti. y Conſt. 10. d dit tit.*
z *Conſt. 6. 7. de dit tit. Mie. p. p. coll. 5. n. 15. coll. 9. c. 12.*
a *Conſt. 11 de dit ti. Mie. coll 6. in cur. Perpin. c. 3.*
b *Conſt. 15. de dit tit.*
c *Conſt. 16. de dit tit.*
d *Mie. p. p. coll. 1. c 5.*
e *Mie. colla. 8. in cur. Reg. Mar. c. 10. conſt. 17. tit. de les coſes prohibides.*
f *Mie colla. 10. reg. Mar. in cur. Bar. c. 31. nu. 12.*
g *Mie. colla. 4. reg. Iacob. 2. in 1. cur. Bar. c. 33.*
h *Mie. coll. 4 in 1. cur. Bar. c. 39. y en la 2. cort de Bar. c. 25.*
i *Mie. colla. Reg. Mar. c. 28.*
k *Mie. colla. 6. incur. montis c. 6.*

[a] *Mier. colla. 4. in cur. Illerd.c. eſtatuymus cap. idem dicimus.*

ſaran ſobre ells les mans violentes.[a]

Ni compoſar, ni rebre diner, o altra coſa de ningun malfactor, o debitor, ni deſlliurarlo del Carcer, o manlleuta, ſino es que la part leza ſia ſatisfeta.[b]

[b] *Mier. colla. 3. cap. 14.*

Ni eſpoliar ningu de ſa poſſeſſio, o quaſi ſens cognicio de cauſa.[c]

[c] *Mier. colla. 2. cur. Bar. cap. 27.*

Ni condemnar a mort, o mutilacio de membre, o torments ſens deffenſes degudes.[d]

[d] *Mier. colla. 3. c. 25. y enla cort de Perpinya c. 14*

Ni declarar ſomatent contra Caualler, Baro, o altre, ſino es ſeguint la forma donà lo Rey Don Iaume any 1291.[e]

[e] *Conſt. 1. y les ſeg. ti. de ſomatèt ſacram.*

Ni donar officis a Clerchs, exceptats Canceller, o Concellers, o Almoyner del Rey, y com ſe diſpoſan en moltes lleys.[f]

[f] *Conſt. 12. tit. de les coſes prohibides als Clergues Socin. de de for. cõpet ſuper c. ſiquis clericus fallencia 8. fol. 7.*

Los officials contrafaran noſtres lleys, cauhen en moltes penes, ſo es de *per iurs, y ipſo facto* en ſentencia de excomunicacio; eſtan obligats a reuocar tot lo fet contra dites lleys, a mes de que los actes de ſi ſon nullos, com a fets por priuades perſones ſens juriſdiccio, y les demes penes apoſades per lo Rey Don Ferrando, ordenant als Diputats inſten contra de aquells, com en la conſtitucio ſe contè,[g] y per major conſtituyrlos en culpa, y mora, y obligarlos la obſeruanſa, fonch eſpecialmẽt eſtatuyt quels Iurges, y Aduocats agueſſen de tenir lo volum de les conſtitucions pera ſaber, y no contrafer a elles.[h]

[g] *Conſt. 11. tit. de obſer. conſt.*

Eſtan obligats tots los officials a deffenſar a inſtãcia de part, *o ex officio* la juriſdiccio Reyal cõtra Eccleſiaſtichs, y altres qualſeuols, è no deixar per temor de cenſures, com aconcellan tots los noſtres Practichs.[i]

En reſpecte de les cenſures de la Cort Eccleſiaſtica goſan per eſpecial pragmatica, y llibertats que no poden los officials Reyals, ni altres eſſer excomunicats, ſino es ſeguint la forma de la concordia de la Reyna Dona Eleonor ab lo Cardenal de Comenje, com a Delegat Apoſtolich; en virtut de la qual, y de altres drets aplicables que sõ referits dalt, poden los officials proceyr en molts caſos cõtra los Eccleſiaſtichs, y coſes Eccleſiaſtiques, ſens eſſer excomunicats.

[h] *Conſt. 1. tit. de aduocats*

[i] *Oliba c. 13. del n. 41. als ſeguents.*

Tots los officials deuhen fer perſonal reſidencia en los officis,[k] en particular los Iurges, Aduocats Fiſcals de la Vila de Perpinya, per los quals eſtà expreſſament diſpoſat, no poderſe regir per ſubſtituts,[l] per vns, y altres ſen exceptan los caſos de juſta abſencia, malaltia, o impediment, y altres caſos,[m] ſeruades les diſpoſicions de dret comu, municipal, y local, ſegõs les quals en vns llochs ſe obſerua vna coſa, en altres altra, en particular en les demes parts de Vegueries, y Ballies de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ahõt per priuilegis particulars eſtà ja diſpoſat de la perſona qui te de regir lo offici en abſencia, o impediment del ordinari, en vnes parts Tinents creats, en altres los Conſuls, o Iurats, com en la Vegueria de Comflent lo Conſul en Cap de Vilafranca, y aixi mateix en totes les Ballies de dita Vegueria, abſents los Balles ſon los Conſuls en Cap, ab obligacio de tenir taula del temps regiran los officis, com conſta del eſpecial priuilegi del Rey Don Felip, *dat en Barcelona a 13. de Iuliol 1599.* y de eſta, y altres maneres en les altres Corts.

[k] *Conſt. 1. tit. q̃ tots los offi. &c.*

[l] *Conſt. 13. titol quels officials faſſan.*

[m] *Maſtrilla de magiſtr. lib. 2. c. 29. per tot.*

Los officials Reyals poden eſſer punits durant lo offici per culpes comeſes contra Prouincials, y altres, com ſe ha prouat dalt a ſon lloch, lib. 2. cap. 36. §. 10. fol. 230.

Los officials ordinaris dels Comtats tenen juriſdiccio ciuil, y criminal dels domeſtichs, y exiſtints en la Cort Reyal de la Reyna, y Primogenit abſents los dits, com a priuades perſones.[n]

[n] *Conſt. 12. ti. de juriſdic. de tot Iurge.*

Tots

Tots los Officials Reyals estan obligats segõs pragmatiques antigues tenir lo es lo Gouernador de Cathalunya 5. Caualls, son Loctinent 2. Balle general de Cathalunya 2. Caualls, Gouernador dels Comtats de Rossello, y Cerdanya 5. Caualls, Procurador Reyal de dits Comtats 2. Caualls, Veguer de Barcelona 4. Caualls, Veguer de Rossello tres Caualls, Balle de Perpinya dos Caualls, vaixi dels demes Veguers, Balles de les demes parts de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya com apar ab la llarga disposicio de la *Pragmatica del Rey Don Pere dada a Barcelona a 15. de Febrer 136 y. Altra pragmaticha del any 1427* que disposa generalment per tots los Veguers, Balles, Alcayts, y los demes officials que agen de tenir Caualls, o Rossins apena de priuacio de offici, y no puguan tenir Mules, sino per obs de les mullers. Demanera que dits Caualls se puguan armar de cors, y valeguen 100. Florins apœna de priuacio de offici, esta pragmatica no esta en vs, pero seria de gran vtilitat, o estas per los grans profits al seruey del Rey, y benefici de la terra resultaria, augmentãt lo Rey nostre senyor los salaris per los gastos de mantenirlos.

a *Reg. 15 del Reyal Patrimoni dels Comtats fol. 150.*

La execucio de les pœnes de les treues trencades se han de executar per los Ordinaris Reyals, o de Barons, y no per Alguatzir, o Comissari sino es feta cuocata causa, o Regalia. b

b *Cap. 18 del any 1599.*

No poden los Officials Reyals entrometrese del gouern de moltes Vniuersitats de les Ciutats, y Viles dels Comtats com se prouat delt de la Ciutat de Barcelona, y Vila de Perpinya per especials priuilegis.

No poden los Officials Reyals entrar en Ciutats, Viles, y Llochs, ni Castells de Barons per clams, ni fadigas, ni per penyores, ni per altra occasio, sino com en temps del Rey Don Iaume. c

c *Const. 1 tit. de les coses pro bibid. als offi.*

Homens de Barons no poden esser comunguts deuant Officials Reyals, si donchs primer nos era feta fatiga de justicia, he trobada. d

d *Const. 3. tit. de jurisd. de tot.*

No poden los Officials, y Magistrats pendre seruey de ningu sino de menjar, y de aquell poca cosa. e

e *Const. 2. 3. tit. de les coses prohib.*

Ni vnirse ab altre official, ni aga bellar, ni tenir renda, o pensio de ningu sino salari del Rey, f ni ferlos donacions de censals, o violaris, g No poden fer accapte, h Escriua, o Assessor no gose a assentar a official, i No poden cõprar, ni fer comprar rendes, ni auer part en aquelles ahont seran officials, k ni mobles, ni immobles ques venan per ses Corts, l ni coses litigioses, m ni coses seqüstrades, cõparades, o acmanades en la Cort, no podé valer sen, y pendre en vsos propris, n del Rey apena de restituyr en doble, y priuacio de offici. o

f *Cõst. 3.*
g *Cõst. 4*
h *Cõst. 5*
i *Cõst. 6.*
k *Cõst. 8. 11.*
l *Cõst. 10*

Nos pot fer paga, ni assignacio adalgun official sobre emoluments del offici que te. p

No poden los officials tenir procura, ni comisio de algu de rebre rendes dins lo districte, sino Reyals, P No poden pendre cosa per fer remisions. q

m *Capit. 49. del añ 1599*

Lo Loctinent General, ni Portantsveus de Gouernador, no poden compellir als Ordinaris de donarlos en casos de regalies los originals processos sino copies autentiques. r

n *Const. 12.*
o *Const. 14.*
p *Cap. 15*

No poden tenir comisions, o entreuenir com ha Assessors, o altrament en coses Ecclesiastiques, o de Barons Ciuils, y Criminals sino apar al Loctinent General, o al Gouernador. s No poden compellir los donen salari de alguna cosa sino es fermada apocha, o albara ab les rahons ques contenen en la constitucio 21. t No poden exigir sala-

q *Const. 18.*
r *Const. 19.*
s *Const. 20.*
t *Const. 21.*

ris sino es segons les tarxes de les constitucions, y altres lleys sots pœna de priuacio de offici, y restituyr en doble. [a] Los Veguers, o altres officials quant halsaran some tent è demanaran gent a les Viles, y llochs no poden composar a les Viles, y Llochs per remetre lo sometent ab diners. [b] No poden euocar causes no euocables. [c] No poden tenir officis de Vniuersicats en les Ciutats, y Viles, ni concorrer ha Diputats, ni altres officis de la Casa de la Diputacio que no aja sis mesos que han deixat los officis. [d]

Lo Veguer, ni altres officials no poden, ni deuen tenir criats, Nuncios, ni seruents, malfactors, culpables, ni enquestats, altramẽt tenẽ de les culpes d̃ ells. [e] Ni vẽdre la justicia q̃ es no poder rebre qualseuol cosa per ella, [f] sots graues penes.

No poden tenir albergues, cenes, acaptes en masos, ni honors de les Esglesies, o llochs Religiosos, ni rebre de ells alguna cosa, ni forsarlos, [g] Officials Reyals poden inquirir dins los Castells dels Barons en los casos tocan al Rey capitol 2. folio 157. Prag.

No poden los Official Reyals entrometres de les enseculaciõs de la Deputacio, Cases de les Ciutats, y Viles, ni de Consuls de Mar. [h]

Los Doctors del Reyal Concell no poden tenir companya en botigues, arrendaments, ni altres negocis, sino donar ha cambi. [i]

No poden esser punits per ningun delicte ab pœnes corporals, y pecuniaries, [k] ni los bens inuentaliats.

Lo vs de les armes es per mes tenir en casa, y portar en estos Cõtats sino es que per constitucions expressa se prohibesca. [l]

No poden esser comdemnats, ni fer sentencia contra absents. [m]

No poden los dels Cõtats esser judicats tant en Ciuil, com Criminal sino segons llurs propries lleys, demanera q̃ los Reys se son seruits no vsar de la absoluta, ni per son Loctinent, ni los demes officials, procehir sino per directa segons disposan les lleys, ni executar cosa sens citacio, y condemnacio, ni procehir a enderrochs de Castells, y Cases, ni altrament sino es ab les formes que dites lleys ordenan. [n]

Los Officials, y Magistrats quãt van de cami en Hostals, no deuen rebre ningun donatiu, ni menjar sens pagar. [o]

Los Veguers, o altres officials quant van a sometent, no poden compellir ha ningu a donar pa, ni vi, als homens de son exercit. *

Poden obligar ha qualseuol Notari publich, y Archiuers de qualseuol Archiu encaraque sia lo mateix Reyal de Barcelona, de amostrar tots los actes, y donar copia satisfets en sos salaris de tots aquells que tocarã interes de part les demana, y vol veure sens aguardar mandato, ni llicẽcia de superior, [p] lo que se ha de entendre quant a dit mãdato, y llicencia sino es que toquen, y sian de interes de la Regia Cort.

Tots los Notaris, y Escriuans de manament, y altres apœna de priuacio de offici estan obligats ha presentar, y donar copies a les parts qualseuols escriptures, requestes, y altres al Loctinent General, Canceller, Regent, Doctors de la Reyal Audiẽcia, Gouernador, y altres qualseuols officials, [q] ab tal sian ab la deguda reuerencia, y per dita presentacio no poden esser impedits, vexats, ni molestats per los dits Officials Reyals. [r]

Los Escriuans de manament satisfets en los salaris tenen de donar copies authentiques a les parts les demanan de les causes ciuils sens aguardar llicẽcia d̃ ningũ official. [s]

Ames

a *Const.* 21.
b *Const.* 10. *del añ* 1599
c *Const.* 2. *tit. de Aduo.*
d *Capit.* 54. *del añ* 1599
e *Mier. p.p. colla* 1. *in pr. cur. Bar. cap.* 11.
f *Mieres p.p. colla* 2. *ca.* 12.
g *Mier. p.p. colla* 1. *Reg. Iacob.* 1. *in cur.* 1. *Barchi. c.* 15. *y colla.* 2. *pet* 2. *in cur. Bar. c.* 13
h *Ca.* 37 *del any.* 1599.
i *Ca.* 38. 1599.
K *Const fin. tit. de bẽs de condẽna.*
l *Marq. in vsat. Princeps nãq. colñ* 11. *vers. ea propter Soc.* 6, 52. *aliquis. nu.* 138. *al mig. fol.* 402.
m *Const* 2. *tit. de pœn. corporals.*
n *Fonta. de pact. nup. p.* 2. *clauſ.* 6. *gloſ.* 2. *p.* 2. *nu.* 15.
o *Berart c.* 16. *nu.* 32.
* *N.* 33.
p *Const.* 2. *tit. de amoſtr. exibir cartes.*
q *Const.* 1. *tit. de Notar.*
r *Const.* 11. *tit. de offici de protona.*
ſ *Const.* 8. *tit. de offici de Prothonotari.*

Ames tants altres en respecte de quiscuna Vniuersitat particular per si, y de official particular, com Militars, Nobles, Doctors, Notaris, y altres que en los discurs se ha prouat.

Per conseruacio de totes les sobre dites, y altres llibertats, y prerrogatiues tenē senyalats tots certs lutges peculiars ab titols de lutges de Greuges, o grauamens ab llarguissim poder sempre q̄ los Reys son seruits celebrar Corts, per coneixer, y judicar sobre los dissentiments se posan per los qui entran en Corts tant particulars: com los Syndichs per les Vniuersitats, y singulars de elles, pretenent quel Rey o sos Officials han procehit en algun cas contra les lleys, y llibertats y de aqui grauats. Los quals lutges deuen judicar si la persona es grauada, y qualsevol cosa per ells judicat es seruit sa Magestat de estar obligat de executar, encaraque sia contra ell mateix, y esmenar integrament los danys, y agrauis judicats aixi, y com mes llargament escriuē tots los nostres practichs. [a]

Ames per los casos fora Corts Generals contra Officials Reyals, tenen senyalats certs, lutges ab titols de Visitadors, y lutges de Taula los quals tenē ple poder per judicar, y coneixer de les quereles seran presentades per los Prouincials contra los Officials Reyals en los casos pretenen han fet contra de ells, contra les propries lleys y llibertats, y tot lo que per ells sera jutgat se ha de executar en tant que, ni poden esser impedits en lo excercici de tots los actes de jurisdiccio. [b]

Quant hi a violacio de constitucio, o altre lley per algun official, o altre, se posa dubta en lo Reyal Concell, y se declara com en infinits exemplars se pot veure fundats en la constitucio del Rey Dō Ferrando de les Corts del *any* 1481. [c] *comensant poch valdria &c.* Registrats en lo Archiu Reyal de Barcelona en particular dels de *de 4 de Iuny 1505. Altra a 11. de Dezēbre 1507. Altra al primer de Febrer 1511. Altra a 14 de Iuny 1554. Altra a 20 de Febrer 1555. Altra a 29. de Maig 1555. Altra a 25. de Agost 1593. Altra a 3 de Nouembre 1549. Altra a 8. de Nouembre 1596.* y altres molts ab la forma que refereixen los Practichs. [d]

a *Mier. colla. 10. Reginæ Mariæ in curi. Bar. ca. 32. per tot. Cali extrauag. cur. per tot.*

b *Mier. coll. 4. in curia. 3. Bar. c. 4*

c *Tit. de obser cōstitu. 11.*

d *Fonta. de pact. nup. 2 p. clauſ. 6. glo. 2. pa. 2. n. 15.*

§. 1. *De les llibertats, y prerogatiues particulars dels de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya quant al libero comers y en quins casos, y perqui se poden fer prouisions, y prohibicions de vitualles.*

VNa de les majors llibertats, y prerrogatues gosan los de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya es que quiscu pot comersar, y anar lliberament per mar, y per terra ab sos bens, y mercaderies sens poder esser impedits per lo Rey, ni sos officials pagāt empero los drets e sens obligar ques prēga llicencia del Thesorer, o altre official, com esta disposat ab tantes constitucios de poder vendre, comprar, comersar, traurer, è portar grans, è altres coses lliberament, [f] en totes les quals lleys se limita ab tal quel cas no arribe a Gabellar.

Ames de dites lleys generals totes les demes Vniuersitats, y molts particulars tenen especials priuilegis que contenen lo mateix, com per exemple consta dels de Perpinya abans, y despres de dites constitucios so es ja la costuma 30. dels temps dels Comtes, g confirmada *ab Priuilegi per lo Rey Don Iaume dat*

e *Mier. colla. 2. Reg per 2. 6. 28.*

f *Const. 6. 7. 9. ti. de vectigals leudes, y les const. del tit. del llibre co. mers cōst 3. de les Corts del añ. 1599 c. 87. any 1599.*

g *Libre ma. 7. me 3.*

dat a Perpiña 5. Idus d'Abril 1234 ab tal nos porté a farrains, y pagué los drets, y ab altra del mateix Rey *dat a Lleyda a les nones de Agost 1260.* sens pagar treta a Canet, ni altre part *altre del Rey Don Pere dat a Barcelona a 3. de les Kalendes de Nouembre 1344. y ab altra dat a Lleyda a 8. de les kalendes de Dezembre 1346.*

Encaraque segons dites constitucions, y lleys generals, y particulars sia lo comers libero, empero per altra llibertat, y prerrogatiua, en casos de necessitat penuria, y charestia de la terra se poden fer prohibicions de traurer blats, y altres vitualles, com apar en dites constitucions, [a] y tambe compellir a vendre los qui les tenen, [b] y fer les prouisions conuenen.

Les dites prouisions, y prohibicions de vitualles, y demes coses tocan als Ministres de justicia so es al Rey, Loctinent General, Gouernadors, Veguers, Balles, è aixi be en moltes Republiques als Cõcellers, y Iurats de les Ciutats, y Viles tant de dret comu, [c] com per especials priuilegis com quiscuna pot experimentar, tenint ho tambe per particular prerrogatiua.

PRimeramẽt lo Rey pot fer prouisiõs, y prohibicions ab tal no sia contra priuilegis, y constituciõs tant en temps de pau: com de guerra, com ha succehit tantes vegades en totes les parts, en particular en Rossello, y Cerdanya ahont per les guerres succehides, y perills quey a continuos hi a agut mes ocasions de prouehir, com apar ab la *pragmatica feu lo Rey Don Iaume dat a Barcelona a 22. de Agost 1342. Rey Don Pere dada a Barcelona Pridie Idus de Nouembre 1347. altra per Puigcerda dada a Cerdagoça a 11. de Dezembre 1374.* En totes les quals consta de dites prohibicions per occorrer a les necessitats de la terra, y les demes continuades, y los ordens donan als Virreys, vnes vegades de prouehir, altres de prohibir fins manar als Virreys no donen *llicencies, com consta dels anys 1559. 1587.* y altres perque reste abudãtmẽt prouehida la terra.

En dites necessitats no sols cõsta de les prohibicions pero rambe quel blat de Rossello se pose dins Perpinya, o altre plaça fort com apar en les prouisions dels *anys 1566.* y altres com fonch apres cõcedit ab especial priuilegi per lo Rey Don Felip *dat a Barcelona a 13 de Iuliol 1599.* que concedi que en temps de Guerra, y entrada de Francesos, los grans, y manteniments dels llochs se aporten a la Vila de Perpinya.

En casos que per dites causes se posen los graus dins Perpinya passada la causa lo poden extraurer liberament sen pagar ningun dret de aixida al Procurador Reyal, que en est fet hi consent.

Per subuencio, y benefici de les terres dels Comtats, ames los Reys han donades moltes llicencies de traurer blats, y altres vitualles de Scicilia, Napols, y altres parts com quiscuna Vniuersitat te noticia en sos Registres, en los de Perpinya, son en los numeros de les cartes, [d] y llibre de prouisions, [e] totes elles eren temporals.

LOs Virreys, y Locti. Generals podẽ aixi be de la mateixa manera com esta dit del Rey, fer prouisions, y prohibicions en dits casos com se experimenta cada dia en tota, Cathalunya assenyaladamẽt en les fronteres de Rossello, y Cerdanya ahont fa publicar casi quiscũ any Crides ab deliberacio de la Audiẽcia precehint informacio de la necessitat de prohibicio, altres vegades escriu als Consuls de Perpinya,

a *Const. 6. tit. de vectig. tit. de lib comers.*

b *Const. 7. tit. de compra, y venda.*

c *Bouadilla Polit. lib. 3. capitol 3. 4.*

d *Nu. 6. 21. 127.*

e *Folio 377. 408.*

nya, queu impedescan com apar en moltes prouisions. a

Despedeix aixi prouisions, y ordens quels blats, y grans entrē dins Perpinya, com apar en les dels *anys* 1522. 1566. 1553. b y altres moltes ab les quals hi a clausula que quāt apres voldran tornar traure no paguen res de dret. c Lo que ames esta concedit ab expres priuilegi dels de la vila de Perpinya del Rey Don Felip *dat* Binesa *a 4. de Dezembre* 1585. *capitol 1.* ab lo qual priua al Procurador Reyal, y Arrendadors de exigir los drets de eixida en dits casos dels habitants del Comtat de Rossello.

En tots los casos de dites prohibicions apres quant apar comuenir dona llicencies de traurer en escrits, y si be han pretes los Consuls de Perpinya en virtut de Reyals priuilegis que necessitaua de la llicencia tambe de ells per lo *Priuilegi del Rey Don Felip dit del nou redres capitol* 62. ab tot sols han alcansat, y obseruan en raho de la prouisio obtinguerē *del Rey Don Felip dada en S. Llorens lo Reyal als 28. de Agost* 1587. quels Virreys no donen llicencies, ni concedelcan facas de traurer blats dels Comtats sens que reste baltant prouisions per vn any, per lo molt que conue sia prouehida dita Vila, y les fronteres, è que tinga la Vila facultat de anomenar persona que assisteisca quant se embarcara en virtut de les dites llicencies, perque nos fassa frau, y traga mes forment del que te llicencia, guardant als Consuls lo priuilegi tenen del *any* 1585. sobre dites prohibicions, y en tot fauoresca com la fidelitat, y seruicix dels de Perpinya mereixen.

LOs Gouernadors de Cathalunya Rossello, y Cerdanya han acostumat sempre en son cas fer dites prohibicions, precehint informacio de la necessitat, y deliberacio del Concell y Audiencia allenyaladament lo de Rossello, y Cerdanya en sa Prouincia sempre que per lo Virrey no es feta acostuma, fer la ab Crides.

Aquest poder te, hi a acostumat vsar, com ha President de la Prouincia, y en virtut de prouisions Reyals *de la Reyna Dona Maria dada en Barcelona a 7. de Agost* 1452. segons la qual posa guardes als ports, y passos.

Dona apres llicencies en los casos conue de extraure no obstant la prohibicio sua continuades per son Secretari, aixi se es obseruat sempre.

En est fet pretenen los Consuls de Perpinya que dit Gouernador no pot sens voluntat dels Consuls donar llicencies, ni albarans de traurer vitualles dels Comtats, en virtut del *Priuilegi del Rey Don Pere dat a Gerona a 20. de Abril* 1358. Aquest priuilegi se es obseruat en cas quels Consuls ajen feta prohibicio, tambe com baix se dira, en tal cas no pot lo Gouernador impedir que dits Consuls sobre la prohibicio dels formets no vsen de son poder com apar de la *prouisio Reyal dada a Barcelona a 17. de Octubre* 1608. d

LO Balle General de Cathalunya, y Procurador Reyal dels Comtats de Rossello, y Cerdanya no fan dites prohibicions de la manera poden dits Officials Reyals, sino sols quant a la seguretat de cobrar los drets Reyals, y en los casos expressos de les pragmatiques en tot lo tocant al augment, y conseruacio del Patrimoni Reyal, y no altrament, y en cas se troben en exemplars que ells han feta prohibicio, es en casos particulars de especial comissio Reyal com fonc fet en Rossello, y Conflent lo *any* 1432. e

Altrament es sols per cobrar los drets cō ja per pragmatiques estiga prohibit de poderse traure, tant en temps de necessitat: com altrament sino es ab les llicencies que ells donā per la satisfaccio dls drets Reyals.

Lo

a *Llibre dprouis. fol.* 402. 510. *y altres en lo numero de les cartes* 60. 163. 189 196.

b *Libre dprouis. fo.* 406. 407. *cartes num.* 159. 117

d *Libre de prouis. folio* 500.

d *Libre de prouis. fol.* 512.

e *Reg. del any* 1429.

LO Capità General, Loctinent, ni Alcayts, ni Capitans no poden fer dites prohibicions, hans ni poden pendre, ni llenar palles, grans, vitualles, llenyes, ni altra cosa sino es pagant bo ab lo just preu, com apar en les constitucions, [a] y aqueix just preu, ha de ser tacxat per los officials ordinaris Reyals, y de Barons, y Iurats, Consuls, y altres com apar en lo *capitol 45. de les Corts del any 1599* y com declaran nostres practichs. [b]

[a] *Const. 3. tit. de offici de Alcayts.*

[b] *Pague. decis. 88. Cancer tom. 3. c. 5. nu. 6.*

LOs Veguers en les Vegueries poden fer semblants prohibicios en dits casos de necessitat, com per exemple lo de Rossello en virtut de priuilegi del Rey Don Pere *dat a 29 de Octubre 1377.* a ell li toca tambe la execucio de les prohibicions del Virrey, Gouernador, y a ell toca fer les guardar com dalt esta prouat.

LOs Balles ordinaris per raho de la jurisdiccio no trobo yo repugnancia de dret, que en casos de necessitat, y noy agues prohibicio de altre les podrian fer per ses Ballies, com sia acte pertanyent al gouern, y poder ja que com a cas de regalia lo poder dells noy arribas

LOs Iurats, Cōcellers, Paers, Consuls de les Vniuersitats, y Viles de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya en virtut dels priuilegis Reyals tenen poder de fer prouisions, y prohibicions, y altres actes sobre les vitualles necessaries, com quiscuna Vniuersitat experimenta quāt succeheix cas. Entre les demes que gosa de extensissims priuilegis en esta materia es la Vila de Perpinya en virtut dels priuilegis del Rey Don Don Pere *dat a Mirauct a 13. de les kalendes de Mars* 1347. Poden armar fustes, è per caresstia de blat, per los quels passaria per los Mars, y Ports de Rossello, y Cobliure *dit Rey Don Pere ab altra priuilegi dat a Barcelona a 4. de Nouembre 1375.* Los concedi lo poder de fer les prouisions, y prohibicions de traurer blats, ordis, farines, è altres vitualles de la Vila de Perpinya ab pœnes arbitraries, y suspendre, fer crides, creàr guardes per pendre, y confiscar en benefici de la Vniuersitat, lo ques trobara contra la prohibicio com ordenaren *a 28. de Mars 1416. llibre de ordinacions folio 227.* y consta mes ab les prouisions Reyals *dada a Barcelona a 9. de Iuliol 1566. llibre de prouisions folio 404. 405. Altra de 14. de Octubre 1593. llibre de prouisions folio 431. Altra al Registre dels Concells Generals 1402. folio 52. Apres lo Rey Dō Felip ab nou Priuilegi dat a Monso a 26. de Nouembre 1585.* amplia lo dit poder dels Consuls que pogues̄e tambe fer la prohibicio per tot lo Cō tat de Rossello, y Vallspir estatuhint prohibint, y ordenant, fent crides propria auctoritat, y ha llur arbitre sens llicencia de Official Reyal, y donar llicencies tot lo que en est fet conuindria, com mes llargament en dit priuilegi se pot veurer, questà molt extes fins a donar poder de ajūtar ma armada sens ser castigats contra qualseuols persones, que ab violencia voldrian traurer blat contra la prohibicio de el's, abdicant poder als Veguers, Balles, y Iutges de no concedir llicencies contra dites prohibicions sino es permetent dits Cōsuls, ni poder composar, ni remetre les pœnes imposades per dits Consuls, sens consentiment de ells hans requests deuen executar les pœnes, emparar, y sequestrar qualseuols grās de la Vegueria, fer inuentari a fi no pugan vendrer sens llicencia de dits Consuls, y Prohomens, y pugan pendre qualseuols blats que sian dins la Vila per prouisio de la Vniuersitat, y no altrament, y forsar a vendre als qui tenen blat ha aquell preu ordenat per los Consuls, y Concell General, y com en ell apar, y en la dita prouisio del any 1566.

Ames poden dits Consuls fer ordinacions de posar forments per les

cases

cases quant hi a blat sobrat, è quant conue. [a]

a *Libre prouiss. fol.294.*

Lo blat comprat per la Vila de Perpinya no pot pendre ninguna Ciutat de Cathalunya com foncb declarat en vn fet particular. [b]

b *Rigau a la ss f. 70.*

Estes prouisions, y prohibicions dels Consuls comprenen tambe los Ecclesiastichs, com consta de vna contencio del any 1584. quels Consuls prengueren del Canonge del Pas, [c] cert blat contrafent ha dites prohibicions.

c *Libre menor f. 655.*

En les mateixes Crides fan los Cõsuls per la Vila de Perpinya, en nom del Balle, y per la Vegueria en nom del Veguer a requisicio de Consuls, acostumã ecceptar llicencies del Rey y Virrey, en algunes.

De dits priuilegis en particular del vltim del any 1585. resultan tres coses necessaries aduertir la primer es que no abdica lo poder als dits Officials Reyals de fer semblãts prohibicions sino que les fetes per los Consuls no les pugan suspendre, llenar, ni donar llicencies cõtra elles lo Veguer, Balle, ni Iutges, ni cõposar, ni remetre les penes sens llicencia, ni impedirlos q̃ no vsen de dit poder.

La 2. que en tot lo dit priuilegi nos fa mencio del Gouernador, y aixi sempre a obseruat ferles a son arbitre si be no impedir als Cõsuls les fassan segons dit poder.

La 3. que incorregudes les penes del dit priuilegi, prohibicio, y Crides dels Cõsuls quãt seran trobats fraus, la execucio apar toca als Officials Reyals a instancia del Fisch, encaraque noy aja requisicio de Consuls, ni Sindich com en fet de estes pœnes sols se sia reseruada la voluntat, y consentiment de elles, en cas de no poderles remetrer, ni composar quãt a cobrarles integres, y executarles, no sé parla, y de aqui entra lo Rey per lo que tocan ha ell.

LOs Barons, y sos officials en les Baronies entenen poder fer semblants prohibicions com a casos necessaris del sustento, y necessitats de ses terres, si be hi a difficultat pugan sens expressa consellio, y priuilegi com sia regalia de sa Magestat a exẽple dels dits Officials Reyals que hã tingut de tenir especial priuilegi com esta dit, y aixi sonch estatuyt quant als Barons de Rossello per lo Rey Don Iaume ab *pragmatica data a dezanuyt de les Kalendes de Ianer* 1334. [d]

fol.53.

En tots los fets tocãts a dites prohibicions fetes per tots los dalt referits les llicencies ques concediran despres han de aduertir, han de ser sens paga, ni diners per cõcedirles. [e]

Totes dites prohibicions no duran sino fins a les messes al primer de Iuny. [f]

Los Officials Reyals dels Comtats de Rossello, y Cerdanya, no podeu donar llicencies de traurer bens, ni altres coses sens llicencia dels Consuls de les Vniuersitats dels Comtats com disposa, y concedi lo Rey Don Pere ab tres priuilegis de *dat en Gerona a 20. de Abril any mil tres cents sinquanta y vuyt.*

d *Reg. 1. e Const. 6. tit. de vetlig. Mierscolla. 4. Reg. 1a. cob. 2. in 2. curia Bar. c. 4. nu. 36.*

f *Consti. 6 y. 9. tit de Veg.*

Lo demes tocant a cerca les prouisions, y prohibicions de grans, y altres vitualles que los dits priuilegis no disposan, se ha de recorrer al dret comu, y al que los Doctors en esta materia tractan que ha recopilats *Bouadilla*, [g] al qual me remet per no cansar ab llarga remissio.

g *Boua. eu sa polit. lib. 3. c. 3. per 82. num. c. 4. 109 nume.*

§. 3. *De les llibertats, y prerogatiues particulars de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya quant als Delmes, Primicies, y Taschas.*

QVant als delmes, primicies, y taschas gosan en especial los de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya

moltes llibertats, franqueſes, y prerogatiues ab juſts, y legitims titols, propris fets, y gloria dels paſſats acquiſides, ſo es que vns no pagan delma, ni primicia de ningun fruyt, altres de certes coſes, y de altres no, altres en la quota com al 20. 30. o de altre numero, y lo que mes es ques poſſeheixẽ les demes per perſones meramẽt layques, y les mateixes que goſan los Eccleſiaſtichs per donacions, y altres titols de Llaychs Totes les quals com ha prerrogatiues, y llibertats notables ſe han de tenir en gran eſtimacio, y honor majorment com totes elles aparegã exempcions, y priuilegis contra les expreſſes diſpoſicions de dret Diui Canonich, y preceptes de la' Eſgleſia ſegons los quals les decimes, y primicies ſon de dret natural, y Diui, [a] ſols ſon rendes de Eſgleſia, y aquelles ſe deuen pagar pera tots ſens excepcio, ni exempcio ſens fer ningun frau, eſſent ſe ames en fauor de elles concedides, y eſtatuhides tantes pragmatiques particulars per los Reys de Arago, que donan forma, y obligacio a la ſolucio. [b] Per lo q̃ me ha aparegut deuia donar de tant extraordinaria prerrogatiua y llibertat vna cognicio ſumaria hiſtorica, quant al origen, y cauſa aſoles que del demes tant de les lleyſ noues ſobre elles han ſobreuingut: com lo ques obſerua en practica, en tots los caſos, y com ſe tenen de pagar, y rebre, y les llibertats, y prerrogatiues, y que coſa ſia delme primicia, y taſcha, y la differencia, hi à entre ells, ja han eſcrit diffuſament tots los noſtres practichs Cathalans, *jo ſols donare del origen, y principi deſta llibertat la cognicio ſeguent.

Los Princeps Chriſtians, y ſos vaſſalls de Arago, y eſtos Comtats que ab propries forſes, y valentia ab tanta effuſio de ſauch expelliren los Moros de la terra eſtigueren ſempre obedientiſsims als preceptes de la Eſgleſia, y al Summo Pontifice, Cap de ella, poſant tot lo que conquiſtauan baix de ſa obediencia de hont en retribucio dels memorables fets en deffenſa, y propagacio de la Fè de Criſto, mereſqueren quels Pontifices los dotaſſen de moltes gracies, y en particular lo Papa Gregori VII. ab ſa Bulla *dada en Sant Iuan Lateran a 13. de les kalendes de Mars 1073.* Al Rey Don Sãxo IIII. de Arago que ell, y ſos ſucceſſors perpetuament pogueſſen lo que ja per lo Papa Alexandre II. los era eſtat concedit que totes les Eſgleſies de les Viles, o Llochs podrien occupar dels Sarrains, y tambe aquelles que edificarien, y fundarien en ſos Regnes, exceptades les Seus Epiſcopals, diſtribuyr, y eſſer Patrons.

A dit Rey Don Sanxo ſuccehi Don Pere ſon fill, adaqueſt Rey tambe en lo principi de ſon Reynat lo Papa Vrba ſegon ab ſa Bulla *dada en Roma a ſetze de les Kalendes de Maig mil noranta y ſinch*, concedi per ell, y los ſucceſſors lo que ja Alexandro II. y Gregori VII. a ſon Pare Sanxo eſpecificant les totes, y ames que de dites Eſgleſies pogueſſen ell, y los proceres de ſos Regnes retenir les decimes, y primicies que alcanſarian ab guerra en les terres dels Sarrains, o fundarien en propries heretats per ells, y ſos hereters ab primicies, y decimes de les propries heretats tant ſolament ab tal empero que feſſen celebrar ab la obligacio deguda per les perſones conuenients lo ſeruey, y miniſteri del Culto diui donant, y miniſtrant als qui ſeruirien lo neceſſari y com en ella mes llargament ſe conte.

Eſtes Bulles refereixen llargament molts Chronichs aſſenyaladament *Carbonell*, [c] *Lucio Marineo*, [d] *Çurita*, [e] *Beuter*, [f] *Belluga* [g] reſponent

a *Fonta de pactis nup. clau 4. gloſ. 19. del num. 3.*

b *Tot lo tit. al 2. volũ. de conſt. tit.* d *dimies primicies, y taſchas.*

* *Fonta. de pactis nup. clau 4. glo. 19 per tot, y gloſ. 20.*

c *Carbo. en ſa Cro fol. 36.*

d *Marineo lib. 8 cap. 13.*

e *Curita lib. 1. ca. 32. de ſos annals.*

f *Beuter li. 2. c. 9.*

g *Bellug in eſpecul prin. rub. 16. num. 4.*

ponent als qui han volgut pretẽdre que dites Bulles no eren cõcedides als Reys de Arago, ſino de Eſpanya *Camillo Borrello* a refereix aquexes, y moltes altres Bulles, y conceſsions de altres Pontifices concedides als Reys Catholichs, ſobre dites decimes, de elles fa mencio quant a eſſer propries de eſtos Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya. b

a *Camil Borr. de excellen. reg. Catho. c. 59*

b *Ferrer 3 p. obſe. c. 278 Fõ tan. de pac. nup. p. p. clau. 4 glo. 19 nu. 83.*

Ames totes dites Bulles ſon regiſtrades en los Archius de la Corona de Arago aſſenyaladament en los Archius Reyals de Barcelona, Ballia General, y altres de Cathalunya com conſta de dit Archiuer *Carbonell.*

Tambe ſon regiſtrades en los Archius dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya aſſenyaladament en lo del Patrimoni Reyal, c y en los demes en particular en los llibres dels priuilegis de la Vniuerſitat de Perpinya. d

c *Libre dits eſtils dels Veguers fo. 157. fol. 42.*

d *Libre vert. menor fol. 465. 466*

De dits Indults Apoſtolichs reſtaren les decimes, y primicies en la Corona de Arago prophanes, per eſſer totes ellos cobrades dels Sarrains ab propri eſfors, y valẽtia com eſta dãit probat, e y de aqui han tingut ab juſts titols, les ſenyories, dominis, y exactions de elles, y ſon poſſehides vuy ab differents titols per los Richshomens, Nobles, Barons, Cauallers, y altres Seculars, y Llaychs. Aixi be les q̃ poſſeheixen los Eccleſiaſtichs, no per titols immediats de la Eſgleſia, ſino per los mateixos llaychs, Reys, y altres que les poſſehian a ells donades, o per fundacions, donacions, o altres actes com dels demes bens profans com es noticia, y conſta en tots los Archius, en los quals apar dels titols, y ames de tantes regoneixenſes, y renouacions de les que ſon feudals, feres per los poſſeſſors Eccleſiaſtichs als Officials del Patrimoni Reyal, hi a altres aqui deuen ſeruey, per raho de feu, o altrament, y eſta es vna de les cauſes quels Eccleſiaſtichs per raho de bens, eſtan ſubjectes al for Reyal com eſta prouat dalt.

e *Libre 2. delc. 2.*

Proues ames que no ſols les feudals, pero tambe totes les demes generalment quant als judicis que ſobre elles ſe fan ſon en la cort ſecular, y ſe tractan com ha coſes temporals, y prophanes, ja que no ſia contra Eccleſiaſtich deffenẽt, o entre los mateixos Eccleſiaſtichs que en eſtos caſos es lutge competent lo Eccleſiaſtich, no per raho de la decima, ſino per raho del for de la perſona com declaran noſtres pratichs. f

f *Fonta. de pact. nup. clau 4. gloſ. 13. p. 2. n. 57.*

De aqui ſe entendra facilment vn engany comunament rebut, que lo no pagar delme, ni primicia moltes proprietats, terres, y poſſeſsions proue de la conceſsio expreſſa de dites Bulles, y veramẽt es error que de les Bulles nos trau ſino que les decimes, y primicies ſe podẽ poſſehir per llaychs de dita manera, y aixi ſon prophanes, y deuen ſeguir entrar la diſpoſicio d'elles, y los cas ſos ſuccehixen determinarſe com dels demes bens llaychs, ſens fer differencia, y aixi poderſe moltes perſones eſſer llibres de no pagarles, altres alcanſar per titols ordinaris, lucratios, y oneroſus, y aixi be per preſcripcio, g olonga coſtuma, y altrament la poſſeſsio, o exempcio de elles, lo que aguera tingut mes difficultat ſi foſſen coſes, o bens de Eſgleſies, com aquelles no pugan alienarſe tant facilment, y eſtiga quant ha noſtres propries lleys en elles prohibida la preſcripcio per no pagarles per molt immemorial ſia. h

g *Fonta. clauſ. 4. gloſ. 19. p. 1. n. 1. n. 82. als ſeguẽts.*

Eſta differencia ſe ha de aduertir ab les altres de dret comu hahont ſe funda, y ſe ſuſtẽta la poſſeſsio, y cõſuetut hi a en moltes parts en no pagarles, no ſols en la quota: pero é tot ne

h *Vſat. hoc quod juris eſt ſacrorũ y aqui tots los practics.*

tenen de ella llibertat, y franqueſa, com la tenen los habitans de la Ciutat de Barcelona, y ſos Ciutadans ſe ha prouat dalt, *llibre 4. capitol 3.* y les de la Vila de Perpinya, de no pagar delme de oliues, ni altres moltes coſes, en eixa poſſeſſio eſtan deimes de 6 o 9. anys, y de tant temps abans que nos te memoria del principi com ſe ha prouat dalt, [a] y aixi mateix moltes altres Vniuerſitats aſſenya'adament la Vila de Cervera de no pagar ni delme, ni primicia de ningun fruyt.

a *Libre 4. cap. 5. §. 3.*

Sobre eſtes llibertats de les decimes, y primicies me ha aparegut deuia per remato, aduertir que ſi be es veritat que ſon prophanes, empero es ab condicio que donaran los poſſeſſors de elles, lo ſuſtento neceſſari als qui ſeruiran de Rectors, o Parrochos, o en altres actes en les terres del diſtricte de les Eſgleſies ahont ſe reben! O que llaſtimos, y poch aduertit punt quantes Vilés, y Llochs ſe ſon deſpoblats, y multitut de homens morts ſens auer tingut quils aja inſtruhit en la Fè Catholicha, y miniſtrats los Sagraments de la Eſgleſia, quantes Eſgleſies han reſtat ſens ſeruey, y acabadés de aſſolarſe, per falta de no auerhi en elles qui las ſerueſca per no donarlos los poſſeſſors de les decimes, aixi Seculars, com Eccleſiaſtichs lo que neceſſitan per ſuſtento, acontentantſe ſols de blaſonar que tenen Patrimoni de calitat ſobre decimes, y primicies; no vul poſarme hà judicar ha ningu, pero de mon cutt talent ſalvada millor cenſura en particular de la Eſgleſia a la qual ſempre me ſubjecto, tots los poſſeſſors de les decimes, o primicies de aquell lloch ahoue nos miniſtra lo que mana la Sancta mare Eſgleſia, per falta de Curat, o altre perſona qui ſerueſca, per falta de ſuſtento, y les Eſgleſies edificades ſian rurals, o altres ſe van derrocant, perdent, o eſtan indecents, com ſucceheix en tantes parts per noſtres deſgracies eſtan obligats los poſſeſſors de les decimes, y primicies, y obtenint los beneficis que per eſtes faires han reſtat ab nom de beneficis rurals en conſciencia, o ſeruir, o poſar ſeruey, y tenir les Eſgleſies decents. Aqueſt punt ſe pot prouar ab rahons fortiſsimes, jo ſols aduertire que les mateixes Bulles quels fan capaſſos de poſſehirles, diſpoſan expreſſament eſta obligacio, contra les quals no val poſſeſsio amon judici per molt immemorial ſia, [b] com dites conceſsions tingan tracte ſucceſsiu, tots los anys, y quiſcun any reben les decimes, y primicies, y ſempre es la mateixa condicio, de tenir en les Eſgleſies lo miniſteri neceſſari, demanera quels fruys de quiſcun any ſe van rebent ſempre ab eixa obligacio.

b *Fonta. clauſ. 11. n. 7 gloſ. 19. del num. 27. als ſeg.*

Capitol XXIX. Dels requiſits neceſſaris per goſar les libertats, priuilegis, y prerrogatiues.

PEr goſar dels titols, priuilegis, gracies, prerrogatiues, y llibertats de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya en general, y aixi be de quiſcuna Republicha, Vniuerſitat, o titol particular ſe ha de aduertir que no baſta ſols eſtar, y habitar, per ſo ſols no es natural nis pot dir Cathala lo del Comtat de Barcelona, ni Roſſellones, o de Cerdanya, los dels Comtats de Roſſello, y Cerdanya, ni aixi be per eſtar en Barcelona, Perpinya, o altra part es Ciuta-

es Ciutada de Bàrcelona, home de Perpinya, y gosa les prerrogatiues, y priuilegis sino ques necessari tenir molts requisits, y obseruar moltes obligacions.

Primerament encaraque sia veritat que tots los que estan, y habitan en los Comtats, son comunament anomenats naturals encaraque no sien naturals, [a] exemple de Christo Saluador nostre qui fonch dit Nazareu perque fonch nodrit, y domiciliat en la casa del pare putatiu Ioseph, y tambe fonch dit Galileu per ser Nazaret en la Prouincia de Galilea, encaraque fos nat en Bellem; empero per gosar moltes de dites prerrogatiues, llibertats, y priuilegis conforma les disposicions de nostres naturals lleys, [b] es necessari ser natural, originari, y nadiu de la mateixa terra per obtenir los officis, y beneficis Eclesiastichs, y Seculars excluhint del tot los estranys. [c] (Lo que procehix tambe quant a les encomandes de la religio de S. Iuan, la declaracio procehiments, y altres actes, hi ague sobre la Castellania de Amposta, y sobre la diuisio de les Encomandes de dita Castellania, y Priorat de Cathalunya) [d] com tenen moltes altres terres. *

Estos naturals se entenen no sols los nats quis diuẽ originaris, o nadius segons nostre propri parlar, [e] sino tombe los naturalizats segons les formes de les mateixes lleys municipals com declaran los Escriptors, y sino es de vna, o altra de dites maneres encaraque aguessen estat tota la vida en los Comtats, y siã dels altres Regnes de la Corona de Arago, no basta segons disposicios expresses de les mateixes lleys, [f] si be Mieres, enten que la costuma ha rebut que basta lo domicili, ahont me remet per veurer en quins casos parla, y com se ha de entendre.

Los nats se entenẽ tambe encaraque los Pares sian forasters gosan de tot com ha naturals. [h]

Lo sobre dit se limita en los casos ahont simplament se prohibeixen no Cathalans, o que sols Cathalans, o dels Comtats sian admesos, en estos basta que sian domiciliats encaraque sian nats ha altra part, [i] si be aquest domicili ha de ser que entre, y gose los titols, y prerrogatiues de alguna Ciutat, o Vila que en ser Ciutada, o home de vila de alguna de elles encontinent se diu domiciliat com cõstara baix als capitols seguents.

Capitol XXX. Del domicili de les Ciutats, o Viles en particular de la Ciutat de Baccelona per gosar dels priuilegis, y prerrogatiues de ella.

QVant al gosar dels particulars priuilegis, llibertats, y prerrogatiues de les Ciutats, o Viles, y esser Ciutadans, o homens de Viles de elles, esta ja ab mes llibertat poder, y voluntat. Lo de ser naturals de elles sols basta esser domiciliats, aquest domicili qual sia, te different quiscuna Vniuersitat vnes secuant lo dret comu dels Romans, y municipal, altres los propris priuilegis, y ordinacions locals.

De dret comu dels Romans lo domicili qual ha de ser, ja esta disposat ab lleys expresses, [k] prouant si basta tenir, y possehir casa, o si es necessari tambe habitar, [l] y ques pot tenir domicili en molts llochs, [m] tant per raho del origen com de la habitacio, [n] en los quals casos estant subjectes al gouern de les Ciutats, o Viles son Ciutadans, o domiciliats, y gosan de ses prerrogatiues. [o]

Segons los priuilegis te quiscuna Vniuersitat se pren tambe lo domicili, en vnes de vna manera, en altres de altra.

a *Mier. p.p colla 6. Reg P 3. en la Cort de Cerner. c. 5. 6.*

b *Totes les Cõst. dl tit. qls Esfrãge. no pugan*

c *Totes cõst. dl tit. que tots los offi. en Catha. sian Cathala. Oliba de iure ffici c. 13. del nu. 19.*

d *Ffisla no lib. 5. c. 14. 15. 16.*

* *Garcia de Benef tom. 2. p. p. cap. 9. Portalez in Escho. ad Moli. verb. al ienigene Gomez ad reg. Cancell. del diomate q. 1. Borrell. de reg. Catholi. preste si c Oliba de iure ffici c. 13 n. 54*

g *Mier. colla. 9. ferd. 2. in cur. Bar. ca. 5. per. tot. fig. num. 16.*

h *Const. 15. tit. que que tots los offi. ẽ Catha. sia.*

i *Mier. 2. p. colla 10. Reg. Mariæ in cur. Bar. c. 13 num. 9.*

K *Tit. & C. ad. municip. & de incol.*

l *L. lliber tus §. sola. tit. ad municipal.*

m *Mier. col. 4. Iacob. 2. in cur. mõtis. c. 1. n. 8.*

n *Mier. col. 6. pet 3. in cur. mõtis. c. 11. n. 22.*

o *Mier. col. 7. reg Eleon. in cur. Dertus. ca. 5. nu. 48.*

Per esser Ciutada de Barcelona, y gosar de ses prerogatiues antigamét bastaua auerhi estat vn any, y vn dia,[a] exceptat entrar en lo gouern de la Ciutat, y tenir officis de ella, que per aquest acte encaraque de dret comu estiga disposat que qualsenol que te domicili en la Ciutat, o Vila pot ser de son gouern, y Vniuersitat, [b] ab tot per priuilegis expressos de dita Ciutat primer tenian de auer estat quatre anys, y apres per nou priuilegi *del Rey Don Felip del any 1599.* han de auer tingut son domicili en dita Ciutat primer deu anys, [c] y satisfet ha tants altres priuilegis, y requisits que dita Ciutat gosa.

Quant a les demes Ciutats, y Viles Leyda, Gerona, Ceruera, Vilafrancha, y les demes tenen perso quiscuna particulars priuilegis com en sa terra quiscu pot experimentar podent valerse de la similitut de la de Barcelona, y del cap. seguent de la Vila de Perpinya.

Los domicilis quant als Reys, Cõtes, Duchs, Barons, y Senyors de vassalls son tants com tenen Llochs, encaraque no estigan ordinariament en vna part. [d]

a *Capit. 53. del priuileg. recogno. proceres 2. volum constitu. Marquilles vsat ciats col. 5. Fonta. clauſ. 3. gloſ. 2. n. 1. Mier. p p. colla. 2. pet. 2. in curia Barchi. c. 25. nu. 19.*

b *L. Co. ſiquis eõ ſortium de fabricen. lib. 11 C. Mier. col. 7. reg Eleon. in cur. dertus ca. 5. nu. 47.*

c *Fonta. clauſ. 3. gloſ. 2. num. 73.*

d *Cancer tom. 3. c. 12. num. 229.*

Capitol XXXI. Del Domicili dels homens de la Vila de Perpinya segons sos propris priuilegis.

EN la Vila de Perpinya segons los particulars priuilegis esta disposat que encaraque generalment tots los habitants en Perpinya anomenen homen de Perpinya, empero per gosar de ses prerrogatiues, y priuilegis, y officis, y esser per ells deffensats tant per lo gouern com altrament son necessaris molts requisits.

Generalment tots tant Cauallers, Gentils homens, y tots los demes actualment han de habitar en la Vila tenint cases, o botigues obertes, an de contribuyr a tots los Carrechs de la Vniuersitat, com son ajudes, imposicions, fogatges, questies Reyals, y personals, talls, y los demes com llargament esta contengut en los priuilegis dels Reys Don Iaume *dat a Leyda a nou de Agost 1260. del mateix Rey dat a Barcelona a 3. de les kalendes de Setembre 1274. Rey Don Sanxo dat al Castell de Mallorcha a 3. de les Kalendes de Nouembre 1322 Rey Don Iaume II. dat a Perpinya a 4. Idus de Maiy 1339.*

La residencia, y habitacio antigament tenia de ser continua exeptat temps de messes, y veremes, [e] ab la muller, y fills demanera que absent la muller no gosaua com a home de Perpinya, lo que durà tins que lo *Rey Don Pere III. ab Priuilegi dat a Barcelona a quinse de Mars 1368.* dispensa ab la muller, y familia, y fos en temps de messes, y veremes. *Apres ab altre priuilegi dit Rey dat a Barcelona a quatorze de Nouembre 1368.* declara que bastaua estar en Perpinya la tercera part del any, y quatre Festes anyals.

e *Cap. 67 de les cõs. tumes es crites de Perpiña.*

Lo *Emperador Don Carlos ab priuilegi dat a Moli de Reig a 10. de Dezembre 1519.* llicencia mes la habitacio que tenint casa, o botigues vbertes en Perpinya, y contribuhint en los carrechs fossen aguts per habitants encaraque en dites cases noy habitassen ab les mullers.

La forma se ha de obhseruar per fer se habitants de Perpinya, los que noy son nats disposan los *Priuilegis del Rey Don Sancho dat en lo Castell de Mallorcha a tres de Kalendes de Nouembre mil tres cents vint y dos, altra del mateix Rey de 17 de Setẽbre 1323.* [f] *Del Rey Don Pere dat a Valencia a 10. de Iuny 1332. Altra del mateix Rey dat a Perpinya a 12. de Agost 1344.* En obseruansa dels quals priuilegis foren despres fetes

f *Lib. me. de la Vniuersi. de Perpiña fol. 91.*

fetes moltes ordinacions dels anys 1383. [b] 1398. [c] per intelligencia de totes les quals ſe pot veurer a *Meſtrillo*. [d]

b *Lib. de ordin. de la Cort del Balle de Perpi. fol.* 145.

c *Folio* 174.

d *Maſtr. de magi. lib* 2 *c.*7. *n.*46 47.

A mes fonch concedit altre priuilegi per lo Rey Don Marti, *dat a Sant Feliu de Llobregat a* 7. *de Setembre* 1397. ab lo qual donà poder als Conſuls de Perpinya de fer homens de Perpinya los forans, als quals anomenan comunament fictes habitadors. Eſtos goſan ygualment de les prerogatiues de homẽs de Perpinya, exceptat quant a les lleudes Reyals, que ſi be los homens de Perpinya ſon franchs de totes lleudes, cõ ſe ha prouat en ſon lloch; fonch declarat no proceyr ab los fictes habitadors, ab expreſſes pragmatiques dels Reys Don Marti *dada a Valencia a* 20. *de Iuliol* 1402. *Don Ferrando dada a Valencia a* 4. *de Iuny* 1415.

Per eſpecial prerogatiua a mes tenen los homens de Perpinya que qualſeuol vaſſall de Prelat, y de Baro, ſe puga fer home de Perpinya ſens podero impedir lo Baro, ſi ja no ſeran homens ſolius, com apar en la coſtuma eſcrita 45. y en lo priuilegi del Rey Don Iuan, *dat a Barcelona a* 3. *de Febrer* 1395. *Altra dat a Barcelona a* 12. *de Nouembre* 1394.

Eſta llibertat de poderſe pendre qualſeuols per homens de Perpinya, y deffenſarſe ab les prerogatiues, te excepcio en los Gaſcons, los quals per expreſſa pragmatica nos poden tenir per homens de Perpinya, del Rey Don Ferrando *dada a Monço a* 29. *de Agoſt* 1510.

Vltimament lo Rey Don Felip ab lo priuilegi *dat a Madrit a* 18. *de Octubre* 1573. capitol 29. 30. A peticio de la mateixa Vniuerſitat diſpoſà que nos pugan pendre per habitans de Perpinya, per goſar de ſes llibertats, y prerogatiues ſino erẽ vaſſalls del Rey, y ſens ſuſpita.

Tots los priuilegis ſobredits ſe han de entendre ſols per eſſer homens de Perpinya, y goſar de ſos priuilegis en general, que en eſpecial per entrar al gouern de la Vniuerſitat, y obtenir officis de ella, ſon neceſſaris molts altres repuiſits ques ſon referits al lib. 4. cap. 16.

Capitol XXXII. Dels Titols de Honor de les inſignies, armes, diuiſes, Blaſons, veſtidures, triumphos, ſenyals, ritos, ceremonies, y altres.

PEr les inſignies, y armes ſe alcãçan admirables titols de honor, y nobleſa, [f] totes elles de ſi ſon propries figures, y ſenyals dels titols de honor que quiſeu goſa, anomenades inſignies gentilicies, que entran en lloch de les Imagens antigues, [g] ſon en moltes maneres perſonals, y de llinatge, altres de dignitat, y offici, les perſonals, o llinatge no paſſan a altres, ni per ningu ſe poden pendre. [h] Les de dignitat, y offici competeixen ſols als quils obtenen, y no altres, com los dels Archabisbes, Conſuls, Legats, y altres molts. [i] les quals vnes ſon generals pera tots, cõ les de Rey, Bisbe, y altres, y eſtos goſan aixi be altres de la dignitat particular, com les de Rey de Eſpanya per ſos particulars Regnes, de Toledo, Portugal, y altres Prouincies, [k] y aixi dels demes.

f *Tiraq. de nobil. c.*6. *n.*12.

g *Caſan. in catha. glo. mun. p. p. concluſ.* 18. *de la cõcide.* 38.

h *Caſan. en dit lloch com cluſ.* 18.

i *Caſ. en dit lloch cõciu.* 17.

Lo mateix es ab les inſignies, y armes de les nacions, y gents differents, com dels antichs Romans, Cartagineſos, Godos, Grechs, y altres molts que figuran los Eſcriptors, [l] com tambe per experiencia vehem en les dels Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya quiſcuna different de ſon Comtat, y aixi mateix de la Corona de Arago, y demes Prouincies de Eſpanya, y de

k *Caſan. concluſ.* 15. 17.

l *Conclu.* 17. *de Caſan.*

tot lo mon, y del ſingulars, tant en reſpecte dels eſtats, com de les perſones, com en los ſeguents §§. conſtarà.

§. 1. *Del origen, y cauſes de la inuencio de les inſignies, y armes.*

a *S. Iſidoro libr. 18.19.10. de ſes Ethimolo. Borrel. đ reg.cath. preſtã. c. 77. per tot Caſa. in catha. glo.mun. p.p. cõci. 38.*

LA inuencio, y origen de les inſignies, y armes qual fonch per los antichs, y per quines, y quals cauſes inuentades, y qui las pot concedir, eſtà ja diſpoſat en dret,[a] les cauſes mes manuals ſon les ſeguents.

b *Lib. 1. c.10. fol. 13.*

La primera es per totes aquelles mateixes rahons, y cauſes que ſon inuentats los noms, ſenyals, y titols, com eſtà prouat, [b] y mes propries per les armes, è inſignies per ſenyals, indicis, teſtimonis, y memories exteriors per figures de la honrra, dignitat, y eſtat, y fet de la perſona, o coſa, [c] com ab molts exemples ſe prouará baix.

c *Caſan. in catha. glo.mun. conci. 38. cõclu. 28.*

La ſegona perque ſempre ab elles reſta viua la memoria dels fets, y honrres propries dels paſſats, illuſtrant la perſona, o ſa ſanch, y eſtirpe, y per tots ſon coneguts, differenciats, y honrrats. [d]

d *Bor de reg.cath. preſtã. c. 77.n.28.*

La tercera per proua del eſtat, nobleſa, calitat, y ſenyoria de la coſa, o perſona, tant per honor, com per differenciarſe dels altres. [e]

e *Caſan. cõclu.55.*

Per eſtes, y altres cauſes ſe ha introduyt meritament que les armes, inſignies, y diuiſes ſe poſen per los Senyors, Republiques, Ciutats, y Viles en llochs publichs, [f] y per los particulars en les caſes, caſtells, y altres llochs, [g] en colgadures, cellos, y en tots los demes actes, [h] en proua, y memoria de fets propris, y dels paſſats, particularment en les ſepultures, y altres obres pies, y charitats fundan en les Eſgleſies, de les quals encara que alguns han deixat eſcrit que per ſo perdan lo merit, y premi, auent lo ja alcançat ab la honrra, y gloria en eſta vida ab les armes, y blaſons poſan en dites obres, [i] y charitats; empero la mes rebuda, y certa opinio es que per elles nos pert lo merit de la altra vida, tant per ſeruir de animo, y virtut per los ſucceſſors: com tambe per obligar los augmẽts de les Eſgleſies, y charitats. [k] Per les mateixes cauſes ſe ſon formades, é inuentades les diuiſes, creus, y armes de totes les Religiõs, y eſtat Eccleſiaſtich del mõ, particularmẽt les de les Religions Militars ab los habits, y creus de Santiago, Calatraua, y les demes inſignies donan los ſenyors, y Reys, com ha conſtat, [l] tant per honrra, com tambe per ſenyals dels officis, y eſtats, no ſols dels mes honrrats, pero tambe dels de menor eſtimacio, com los ſenyals fan portar als Saigs, Nuncios, [m] les que antigament feyen portar als Sarrayns, y Iuheus, [n] y molts altres, com es notori.

f *Boua 2. p.lib.3.c. 3.n. 58.*

g *Boua. n. 58.*

h *Borr. c.32. del nu. 34.*

i *Caſan. p.p. cõci. 58. a la fi.*

k *Cenedo en ſa col. lecta. ad ius cano. c.153. n. 4. ad decretales.*

l *Beuter li.2.c.27 38.*

En eſpanya les començà portar, en particular, inſignies, y armes en los eſcuts, adargues, o paueſos, lo Rey Brigo qui aportaua vn caſtell. [o]

m *Mier. colla. 3. Reg. Alphõſ. 2 c. 4 del nu. 18.*

n *Mier. colla. 4. reg. Iaco. 2. in 2. cur. Bar. c. 13.*

§. 2. *De quantes manes ſe acquireixen les inſignies, y armes.*

o *Pujad. li.1.c.14. fo.13.col. 2.al prin cipi.*

LEs inſignies, y armes ſe alcançan de tantes maneres, com los honrres, y titols de elles que en tot lo inſtitut del llibre ſon referits, è a mes per acquiſicio de la coſa que las te, com del Caſtell, Baronia, juriſdiccio, o altres cauſes, [p] en particular per tres principals fets, ſo es propris, o dels paſſats, o del Princep, [q] les propries pot quiſcu inuentar, y pendre ab la mateixa llibertat quels nõs, com eſtà dit; ab tal no ſie en prejudici de altre, ni los innobles les dels Nobles, [r] y altres actes.

p *Caſan. cõclu.46. 49. als ſeguẽts.*

q *Caſ. p. p.concid. 38. concluſ. 10. 27.*

r *Caſan. concluſ. 17. 23.*

Les dels paſſats han de ſer les mateixes, per ſer elles propriament de familia.

familia. Les del Princep ſon, y tenen la calitat, ſer, y eſtat que li apar donar; totes elles ſo i de major eſtimacio, y calitat que les altres, y ſegons elles es lo eſtat de la perſona, y ſe li dona la preheminencia de mes, o de menys, [a] per quant lo Princep les dona cõ vol, aqui vol, y les que vol, [b] perſonals, o per paſſar als fills, y ſucceſſors, [c] les armes de ſa natura-leſa, y ſer paſſan als Primogenits integrament, als altres ab alguna diminucio, y differencia no paſſan als conſanguineos, ni affins, ni als indignes. [d]

a *Caſan. conci. 38. cõclu. 36.*

b *Caſan. cõclu. 44*

c *Conclu. 37. 38.*

d *Caſan. cõclu 40. ais ſeg.*

§. 3 *De les formes, y figures de les inſignies, y armes.*

NO tinch que canſar en referir les formes, figures, y materies de les armes, è inſignies, puix de elles ha tants copioſiſsims llibres generals de totes les nacions del mon, [e] y particulars dels Regnes de Caſtella, Portugal, y demes parts de Eſpanya, aſſenyaladament del Regne de Arago *Hieronym Blancas*, [f] ahont aporta pintades, y figurades les dels Reys de Arago, y Regne deſd l origen, y aixi be de totes les families dels Richs homens de natura, Meſnaders, Infanſons, y altres.

e *Caſan. p. p. cõcl. 38. per 100. concluſions. Alex. ab Alex. li. 4. dier. gen. c. 2. Borrrel. de reg. cath preſtã. c. 77.*

f *Hiero. Blancas en los coment. de Arago.*

Les explicacions de totes elles, tant en les figures, ò de eſcut, ò quadrada, ò rodona, y de tantes altres maneres ſe poden figurar, [g] com tãbe en les materies de elles, ſo es Bãderas, Columnas, Leons, Leopardos, Grifos, y altres coſes; en altres arbres, plantes, y les demes eſpecies de totes les coſes creades, tenint mes calitat, y honrra en elles, ſegons lo ſer de la coſa.

g *Caſan. de la con cluſ. 80.*

Poſanſe tambe en les armes Caps, Bratſos, y demes parts en figura, ſenyal, y memoria de algun fet, y ſegons es te mes o menys calitat, honrra, y eſtimacio la coſa, y de ella les armes. Aixi be ſe figuran en les armes les coſes tenen, lo nom de la familia, com es per exemple en les antigues de Arago dels mes nobles, qui eren Abarcas, Lunas, Çapates, y altres ſemblants; les armes, e inſignies, dels quals eren vnas Abarcas, Lunas, Sabates, y aixi dels demes, cõ ſe experimenta tambe en totes les families nobles de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya.

Los colors, y metalls que eſtan diuiſades, pintades, y matitzades tenen tambe ſa calitat, y ſignificacio ſegons elles ſon, en primer lo color de or, de ell al dẽ plata, y de aqui als demes, los quals denotan ſegons lo color, y metall mes honrra, y eſtimacio en vnes que en altres, [h] y aixi dels animals, y demes coſes.

h *Caſan. dela concluſ. 61.*

Antigament totes les armes, è inſignies dels homens de major calitat al menor eren ſens timbre, ni celada, ni corona, ni altra diuiſa ſobre les armes, ſino ſols la figura de les armes, fins ſe ha anat introduynt de poſar diuiſes, inſignies, y ſenyals ſobre les armes, vns corones, altres celades ſoles, altres ornades ab plumes, o altra diuiſa, o lletrero de algun fet, [i] com per exemple ſe veu ab la Aguila, y les columnes, y plus vltra, alas de Eſpanya, y aixi de les demes del mõ, tenint quiſcuna coſa ſa ſignificacio, com les corones denotan, y ſignifican Principat, o Regne, [k] y de aqui las portan tots los Reys, y deſcendents, y aixi be los Regnes, y caps de Prouincies, tambe les vſan los Titulars, Duchs, Marqueſos, Comtes, &c. vns diuhen per occaſio dels ſeruceys, titols, y officis Reyals han tingut, com de ſer Virreys, o altres carrechs preheminents, repreſentant la perſona Reyal, altres per iraho dels titols de dignitat Reyal goſan, [l] com dalt eſtà prouat, los quals tenen per ſo per inſignia corona, com baix conſtarà.

i *Caſan. cõclu. 49.*

k *Borr. cap. 77. nu. 25.*

l *Meſtr. de magi. lib 4. c. 5. del n. 16. als ſeg.*

Les celades ſe poſan de dos maneres,

neres, y significan segons estan posades de major, o menor estat, y honor, les que estan dreres de tota la cara, y vista com a senyors que miran a tots, sols tocan a Reys, y Caps; los altres que les fan de dita manera son falses. [a] Les altres ab la cara a la ma dreta, girada poch mes, o manco en fora, y quant mes estan, denotan la persona, o llinatge de mes, o menys noblesa. Estes celades de costat son les ordinaries per tots los Militars, y tambe los gosants priuilegis Militars, com Ciutadãs, Burgesos, y Doctors, los quals poden vsar tambe de celada per timbre, en senyal de les prerogatiues, priuilegis, y llibertats de les milicies gosan, com dalt està prouat. [b]

a *Benter lib. 2. c. 27.*

b *Lib. 3. 4.*

Totes les armes, diuises, è insignies reben augment, o diminucio, com per Bordadura, Lineatura, Banda, Barra, y altres maneres. [c] Son his donen segons les costumes, ritos, ceremonies, y lleys propries de quiscuna nacio, [d] com se llig en totes les Histories vniuersals, ahont se troban vsades d vna manera en vnes nacios, altres de altra, en senyal de tots los actes de pau, y guerra, y totes differents; com tenim per exemple ja en les primeres edats, en Farahò Rey de Egypte, [e] y aixi be en lo Rey Dario, y altres, [f] com apar en los altres exemples dels Reys Salamò, [g] Balthasar en lo fet de Daniel. [h] De ells apres vsat comunament en totes les nacions, y Princeps del mon, que aquells que estan decorats de fets, virtuts, y titols honorifichs, ornats, y senyalats, y differenciats dels altres ab tants senyals exteriors, com de anells de or, vestits preciosos, armes, espases, collars, espueles dorades, y altres moltes coses, [i] assenyaladament del que està mes vsat entre nosaltres, so es de les cadenes, collars, y sintillos de or, y espases dorades, estes son propries insignies, y ornaments de Soldats, y Militars, com a premis, y blasons dels fets, y estats. [k]

c *Casan. cõclu. 20. 49. 56.*

d *Alex. ab Alex. die. gen. lib. 6. c. 6.*

e *Genes. cap. 41.*

f *Esdræ 3 c. 3. Estechiel c. 26.*

g *Prouerb. c. 1.*

h *Daniel cap. 5.*

i *Alex. ab Alex. li. 2. c. 29.*

k *Canius militare 1. distinct. S. Isidor. li. 9. ethimol. c. 7. Borrell. c. 77. nu. 143.*

§. 4. *De les formes de les insignies, y armes particulars de tots los titols de honor del mon.*

TOts los estats, y titols de honor del mon teneu ses particulars insignies, diuises, y armes que son los ornaments, y senyals del estat gosan. [l]

l *Garib. compen. histo. lib. 33. c. 1. als seg. Casaneo conci. 18 p. p.*

Los de la militant Esglesia, y sos ministres Ecclesiastichs en tots los actes espirituals, ritos de tot lo discurs del any en los Altars, figures, vestidures, ritos, y ceremonies vsa la Esglesia Romana, y sa significacio aporta llargament *Durando*. [m]

m *Durãdo in rationale diuinor. officiorũ.*

Los del *Summo Sacerdot* de la lley antiga, com lo Racional; Mitra, Cinta, y los demes. [n] Les del *Summo Sacerdot* de la lley de gracia qui es lo Vicari de Christo, conegut comunament ab nom de Papa dalt declarat, son *Frigium* que es la Tyara, lo mateix que antigament lo Racional, Galera, o barret rodo del *Summo Sacerdot antich*, [o] è a mes tots los indument, y ornaments dels Sacerdots, segons la lley de Moyses, y noua, com Sendalia, Creu, Estola, y les demes.

n *Hiero. Rom. en les repu. del mun. li. 1. c. 8.*

o *Boua. 2. p. c. 2. nu. 6. 11. Casa. cõcide. 38. cõclus. 3.*

Dels *Cardenals* son sols lo Capello, Galera, o sombrero de color vermell, [p] quels vestits poden ser de qualsevol color, si be en actes de hostentasio los portan vermells.

Los *Primats, Patriarchas, Archabisbes*, sien Cardenals, o no la Creu ab dos crusers, que fan portar deuant de ells, y lo Pallio. [q]

p *Casa. cõci. 38. cõclus. 4. 49.*

Bisbes, Mitra ab dos puntes, o corns, per denotar que han de saber lo vell, y nou Testament, dalmaticas, anells, guants, sandalies, Baculo Pastoral, vulgo, crossa, y altres. [r]

q *Casa. cõclus. 4.*

Abats, cuculla, y a mes molts de ells ornaments Episcopals ab Mitra, si be

r *Casa. con clus. 5.*

a *Casan. cõclu. 5.*
b *Hiero. Romã en les repu. del mun. lib. 3. de la repub. Christiana c. 13. Mieres colla. 10. Reg. Marie Bar. c. 23. nu. 51. als seg.*
c *Casan. cõclu. 49*
d *Mier. colla. 10. Reg. Marie Bar. c. 23. nu. 51. als seguẽts.*
e *Casan. cõclu. 2.*
f *Hiero. Romã en les repu. del mun. de la repub christiana li. 2 11.*
g *Casan. cõclu. 8. conci. 23.*
h *Boua. 2 p. a 2. n. 6*
i *Boua. p. p. lib. 2. c. 16. nu. 60.*
k *Çurita li. 2. c. 51 del any 1197.*
l *Polid. Virgil. de inuẽ. rerũ lib. 2. c. 3.*
m *Boua. lib. 2. c. 26. n. 25. fol 604.*
n *Alex. ab Alex. in 3eme. fir. d er. gen. lib. 1. c. 8. 28. per tots.*
o *Pujades en sa chro. lib. 1. c. 18. col. 1.*
p *Alex. ab Alex. li. 3. c. 18 Casa. p. 1 cõsi. 38. cõcluf. 3.*
q *Alex. ab Alex. lib. 6 c. 6.*
t *Tiraq. in tract. de iure Primogenit al prin. senyalada. n. 17.*
f *Mestr. de magi. lib. 4. c. 3.*
t *Boua. li. 2. c. 16. n. 25. Casaneo cõcluf. 9.*
t *Bonad. li. 2. c. 16. n. 25. 27. 28.*

si be sens lamines de or, ni plata als exempts, y als no exempts, sols podẽ portar les Mitres blanques, llises, y planes. a

Ardiachas, *Degans*, *Canorges*, *Priors*, y altres persones Ecclesiastiques constituydes en dignitat, o sens ella son les vestidures, è insignies que vsan en les Chatredals, Parroquials, o collegiades segõs los Breus Apostolichs, confuetuts, o altres indults, en vnes parts de vna manera, en altres dealtra, que ab ells nos pot donar regla general, y certa, sino sols en vn cas, que es ab la corona, y habit llarch que portan comunamẽt tots, com se pot veurer ab los Autors, b los quals refereixen lo origen de la corona, y habit dels Ecclesiastichs.

Religiosos Militars, com les Creus de Santiago, Sant Iuan, y les demes dals referides c ab los habits, y vestis de quiscuna. d

Religiosos dels Ordens Monacals, Mendicants, y altres, quiscu segons lo diferent instituit de la Religio, y aixi mateix en los demes estats de la Religio Christiana, com es notori.

Emperador, son Diadema, Corona, y Ceptro, e y les formes, ceremonies, y demes ritos se observan en la coronacio, que refereix *Hieronym Roman.* f

Reys, son Corona, g y Ceptro, h y les demes ceremonies, y preheminencies Reyals, i que seruexen en la coronacio de Rey son Mato, Colobi, Ceptro, Globo, Corona Mitra, k que seruiren a la coronacio del Rey Don Pere Segon de Arago en Roma per lo Papa Innocencio Tercer. Quals foren les insignies dels Reys Romans estan referides per *Polidoro Virgilio.* l

Los titols llibres que son los Senyors soberans tien Duchs, Comtes, Marquesos, o qualseuols altres, gosan aixi be de les insignies Reyals ab la Corona ygual. m

Les formes de les Tyaras, Corones, y Diademas Reyals quals son estades en totes les nacions del mon, en particular dels Romans, y quals, les demes vestidures senyals, è insignies Reyals del vniuers, declara *Alexandro ab Alexandro.* n

Lo inuentor dels Ceptros Reyals, y vs de aquells fonch Osiris Iupiter, qui per insignia portaua en lo escut de les sues armes vn Ceptro, que al cap superior tenia vn vll, significant la correccio, y vigilancia en lo regiment. o

Les Corones Imperials, y altres de dignitat, y noblesa, com eren les Militars, Romanes, Ciuicas, Castrenses, Nauals, Obsidionaries, Murals, y altres per insignia, triumpho, honra, fama, y blaso de les victories, y fets memorables de quiscu en pau, y en guerra son declarades ja per tants, p indiuiduant los differents ritos, ceremonies, formes han tingut totes les nacions del vniuers. q

Les insignies dels Primogenits de Reys, o altres refereix *Tiraquello*, r la de Princep *Mestrillo*, f les dels Duchs, Marquesos, Comtes, Vescomtes son vn sombrero rodo, ab vna corona rodona, no dreta, ni pujant, sino en forma de sinta, o cordo, encara que tingan drets Reyals, que la corona dreta sols es de Reys, t tambe ha de ser la corona estreta, mes xica, ab certes pedres preciosos esculpides en ella, les flors menudes, è yguals, que la vna no puje mes que la altre; los dits Duchs, Marquesos, Comtes poden tambe portar espasa deuant, pero la punta alta, a differẽcia del Rey, que porta la Creu alta, poden tambe portar Ceptro a la ma, y porter de Massa deuant, absent lo Rey ohir Missa baix de cortina, besar lo Euangeli, y altres, t totes son de Duchs, Marquesos, Comtes, si be ab alguna differencia, que la corona del Duch es ab pedres preciosos, designant

a *Capicio decis. 27.n.46. Mestril. lib.4.c.7 n.32.33.*

signant ab ella la dignitat Reyal gosa, per les pedres esser mes illustre, y resplandent que la del Marques que es corona, pero sens pedres; la del Comta ha de ser menor, y aixi be pot portar senyal, bandera, o estandart. [a]

b *Casan. cõcl.6.*

Les dels officials Reyals en general es la vara, o baculo que toca, y competeix del major Papa, Rey, y altre, al menor Pretor, o Official denotant, y significant la correccio. [b]

c *Boua. 2.p.c.2. n.11.13.*

Estes mateixes insignies vsan los demes officials de Espanya, [c] les quals tenen lo mateix origen, y significacio quel Ceptro Reyal; de manera

d *Boua. 2.p.lib.3 c.2.n.6. 11.Tiraquel.c.2. nu.25.*

que tots los officials son simulacres, y figures del Ceptro Reyal. [d] Lo mateix se observa en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, com es notori, y de obligacio per tots los officials portar vara, [e] y senyal, tant los ordinaris, y preheminents, fins als Nuncios, y porters, [f] per que sien coneguts, y obehits, y per ningu danyats. [g]

e *Mier. p.p colla. 2.Pet.2. in curia Bar.c.7. nu.2.*

f *Mier. colla. 3. Reg. Alphonf. 2. c.4.n.18.*

Lo que se ha dit de les vares dels officials, es lo mateix ab les insignies dels demes que no portan vares, cõ ab les vestes, cotes, y altres insignies dels Senadors, y presidents, y aixi be dels Concellers, Consuls, o Iurats de les Ciutats, y Viles, en particular de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, los quals van senyalats ab vestidures particulars molt differents de

g *Boua. en dit lloch n.6 11.13.*

les dels Consuls Romans, dels quals eren vna clau de or en la ma, y vnes ales negres en los peus. [i] Les dels Consuls, o Iurats son de major hostentacio, y honrra, so es les vestidures talars de molts colors segons les

h *Boua. en dit lloch.*

terres, y temps, en particular lo demes vsat de color vermell, domas, y grana, dites entre nosaltres gramalles. La significacio de elles es la memoria han de tenir del bon gouern, ab desitg de acertar, puix portan la vida, y sanch del Poble en les espalles, [k] segons la sentencia del Empe-

i *Bouad. li.3.c.7. num.31. lit.g.*

k *Boua. lib.3.c.7 nu.31.*

rador Eliogabalo, quels Consuls son esclaus ben vestits.

Estes insignies de Consuls diuhen alguns que no es ab rota la gramalla, sino ab lo caperò, puix ab ell satisfan a molts actes, pero a la veritat de la manera està rebut en tots los actes hõrrosos nos porra caperò sens gramalla, y a mon judici no veig jo different causa que aja de fer insignia lo caperò, y la gramalla no, si be en est fet lo vs de quiscuna terra fa lley noy auentlay, en particular de dret en contrari.

Estes insignies portan no sols en los actes consulars, y cases, pero en qualseuol part, en particular los de la Nobilissima Ciutat de Barcelona dins Ciutat, y fora de ella per tota Cathalunya, y en los Regnes de Arago, Valècia, Castella, fins a la mateixa cort del Rey, y en sa presencia, com es notori a tots, ab tantes differents anades son arribats Concellers de dita Ciutat a la Cort.

Los altres Concellers de Cathalunya no se es vist practicat vsassen de les insignies fora ses Republiques. Sols puch donar noticia dels Consuls de la Vila de Perpinya que tenen expres priuilegi del Rey Don Ferrando, *dat a Tortosa a 20. de Mars 1493.* de anar ab les insignies consulars per tota Cathalunya ab Veguers ab masses altes.

A mes de dites insignies consulars poden tots los dits Concellers portar deuant de ells cert numero de Veguers, o Missatges, vestits aixi be ab vestes talars de color vermell, o altra de la que van vestits los Consuls, si be de estofa, o materia de mes poca estimacio, portant masses de plata en los muscles, a similitut de les que portauan los Consuls Romans dels Lictors los anauen deuant ab ses faces, porres, masses, o cultells.

Los altres officials de les Vniuersitats, y Republiques portan ses particulars

ticulars inſignies quiſcu ſegons lo offici, y vs de la terra, vns ab vares, altres ſens elles.

Los nobles generalment tenen per inſignies, y armes les que quiſcu te en ſon eſtat de nobleſa, de tores les maneres que es noble, com eſtà prouat; les que ſon particulars dels títols de nobles antichs dels vſatges, que eren dits Comitors, eren les inſignies, y armes neceſſitauen per la compañia, y ſeruey dels Comtes ſegons lo cas. Les dels nobles ſe crean a vuy, que ſon anomenats Dons, ſe poſan en los mateixos priuilegis.

Les dels Militars, o Cauallers ſon les mateixes dels altres Militars, o Soldats de la Milicia armada, [a] que baix ſe referiran, qual ſien les que obſeruan, a mes los títols particulars de Cauallers, prenent de la Milicia Palatina, o de Palacio ſe ha de fer differencia en totes les nacions del mon, en les quals quiſcu à obſeruat differents forma, y mudada ſegons los temps.

Les dels Cauallers Romans eren ſols lo portar anells de or, [b] com dalt eſtà aduertit. Les de altres differents nacions aporta *Borrello*, [c] y ſe ha viſt dalt al §. 3.

Les inſignies que de dret comu ſon dites Militars, ſon eſpaſa, collar de or, eſpuela dorada, [d] y de aqui lo vſarſe tãt ab ells les cadenes, collars, y ſintillos de or, les eſpaſes, y eſpueles dorades, armes, plumes, y demes ornamenss, y adreſſos de hoſtentacio, tots los quals, y quiſcun en particular ſon inſignies propries dels eſtats de tots los Militars de mageſtat, [e] com dalt eſtà prouat, [f] prenent de tots los ques comprenen baix de Militars en eſtos Comtats, com Generoſos, homens de Paratge, Donzells, y tots los demes dalt referits, totes les quals han preſes, y augmẽtades ſegons lo temps, y differents ritos de naciõs, que al principi la inſignia ſola del Militar, o Soldat, ſols era la clamide, que era vn manto, o capa, [h] en lloch del qual a vuy ſols es lo ornato de capa, y eſpaſa, [i] aixi be les armes, é inſignies pera la guerra dels Romans, y altres nacions, eren tantes, y tants differents, y quiſcuna ab ſon nom, que refereix *S. Iſidoro*, [k] les de a vuy ja ſon prou notories, differents de les antigues.

Les inſignies dels homens de lletres, Doctors, Meſtres, y altres ja dalt ſon referides. [l] Dels Ciutadans, y Burgeſos honrrats no trobo inſignies propries de ells, ſino en quant ſon pars, é yguals ab los Militars, que en eſt cas ſe poden valer de les mateixes Militars, com los demes, en particular en eſtos Comtats, cõ goſen les prerogatiues, y priuilegis Militars, com dalt eſtà prouat, majorment los de la Ciutat de Barcelona, y Vila de Perpinya, ques poden a mes intitular Militars, o Cauallers.

Los demes eſtats dels Comtats, com Mercaders, Notaris, Artiſtes, y demes mechanichs no tenen de dret inſignies, ni armes, ſino ſenyals, o marchas quiſcu ſegons ſa art, podent pendre les que volen, o ſe donan en la creacio, com de tots explican llargament los Eſcriptors, [m] en particular dels Notaris.

§. 5. *De les inſignies, y armes particulars de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya de tota la terra, y particulars Ciutats, Viles, Llochs, y ſingulars.*

LEs inſignies, y armes de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya quãt a les que goſauen los particulars Comtes, ja dalt eſtan explicades, [n] y com han reſtats vniuerſals pera tots, les particulars del Comta de Barcelona, ja anomenades Barres, y armes de tota la Corona de Arago, ajuſtant mes en aquell lloch que dites quatre Barres dites de Arago, al principi eren formades a ſoles

a *Bellu. rub. 20. §. quia poſt n. 7.*

b *Borr. cap. 74. Caſa. cõ cluſ. 7.*

c *Borr. en dit c. 74. del nu. 139.*

d *Boua. p.p. lib. 1. c. 13. del num. 77. Belluga rub. 20. §. quia poſt n. 1. add. Borrel. lit. a. Caſa. cõ cluſ. 8. y 9. part per tot.*

e *Caſa. cõcluſ. 9.*

f §. 3. *a la fi, y li. 3. per tot*

h *L. fin. C. qui militare nõ poſſũt l. veſtis ff. de auro & argento legato Meſtril. lib. 5. c. 1. nu. 16. Bellug. rub. 20. §. quia poſt nu. 7.*

i *Boua. li. 1. c. 13. nu. 77. Mieres colla. 10 c. 23. nu. 49.*

k *S. Iſidoro lib. 18. orig. refereix 69. ſpecies differents.*

l *Lib. 3. c. 12. als ſeguents y baix al §. ſeguẽt*

m *Caſa. p.p. cõci. 38. concluſ. 23. 28. 31. 32 33. 34.*

n *Lib. 1. c. 16. fol. 166.*

en escut sens ninguna diuisa, fins entraren a la Corona de Arago, a les quals si ajustà la celada cara dreta, en significacio de la noblesa, y de cap de les Prouincies, y sobre ella vna corona Reyal per cap de Regnes, sobre la corona en vnes hi à vn Drach, en altres vn Rat penat, com apar en molts llochs si ha de ser Drach, o Rat penat, es la difficultat, jo no la he trobada resolta per ningu, lo que mes llarch ho ha escrit es estat *Escolano*, [a] prouant que la diuisa del Rat penat tenia la Corona de Arago, ab los Cathalans mes de trescents anys abans nol prengues lo Regne de Valencia, aplicant les admirables raritats te lo Rat penat, a semblansa de vn Rey, o gran Capita, que son tambe las ques serueix, y gosa la Generalitat, y Diputacio de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya quant al cos de la terra, si be en especial vsa, y se serueix de la Creu de Sant Iordi, que son ab figura quadrada camp blāch, y Creu vermella, trauellāda de punta a punta, lo origen de estes armes es de la inuocacio, y patrocini prengueren de Sant Iordi, lo qual en ses guerres que tots los Chronichs escriuhē aparague en ajuda dels Christians contra los Moros en Arago, y Cathalunya, [b] ab cauall blanch, llança en la ma, y vn escut blanch ab Creu vermella, de la manera que ordinariament lo pintan, y de aqui son escut se prengue per diuises, y armes de tota la Generalitat.

a *Escolano en la histo. de Valēcia lib. 4. c. 17. 18.*

b *Està prouat dalt lib. 3.*

Les insignies, y armes de les particulars Ciutats, y Viles son quiscuna segons son blaso different, y aixi en les figures, y formes tenirles de referir totes seria cosa cansada, puix quiscu ja te noticia de les que necessita de sa terra, prenent la declaracio del que està dit als §§. precedents, majorment auent ja senyalades a son lloch las de la Ciutat de Barcelona, y Vila de Perpinya, que poden seruir per exemple, y declaracio de les altres, que sera lo mateix en respecte de les dels singulars, y de tantes familes dels Comtats, tots los quals tenen insignies, y armes particulars nobilissimes en tots los graus de calitat que a elles se solen donar, alcançats ab tants admirables fets, com dels titols de tot lo present llibre gosan se es bastantment vist, y quiscu de les sues pot experimentar, y declarar ab les regles precedents.

§. 6. *De les vestidures ornaments, y trages de tots los titols de honor, assenyaladament dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya.*

LES insignies de molts estats, y titols de honor referits, consisteixen tambe en los trages, y vestidures, les quals son differents segons les nacions. [c]

c *Lib. 1. cap. 4.*

Lo origen, y principi de vestir de seda, ab les guarnicions de varies labors de or, plata, seda, y aixi be les demes vestidures de llana, y demes ornaments aporta llargament *Alexandro ab Alexandro*, [d] y la seda de hont te son principi, y quant se començà de introduyr en Espanya, de vnes, y altres se dona vna regla general, que les vestidures, y ornaments han de ser conuenients al estat, titol, orde, y offici de la persona, o cosa, [e] elles amostran lo de quiscu qual es, entre los Romans ja amostraren que per lo vestiment se senyalaua lo estament de la persona, differenciantse dels altres, so es lo Rey de purpura, Sacerdot Estola, Aduocat Toga, Caualler, o Soldat Clamide, ques la capa. [f]

d *Alex. ab Alex. die. gen. lib. 4. c. 9*

e *Mestr. lib. 5. c. 1. nu. 14.*

Lo mateix es en les vestidures, y ornatos de la Esglesia tants differents, y aixi be en les colors, totes les quals tenen sa significacio, y les demes en

f *Mestr. lib. 5. c. 1. nu. 16.*

memo-

memoria dels fets de la vida, mort, y
a S. Isidoro lib. 18. 19. 20 de ser Etimologies. passio de Christo, a y aixi be en les demes coses temporals, com del que està dit a constar.

La toga al principi era vestidura dels Romans, vsada pera tots en tèps de pau, b discorrent lo temps restà a soles per los Senadors, y Militars, y
b Mestr. lib 5. c. 1. nu. 10. vltimament als Senadors; y Iurats a soles, y de ells passà a les altres nacions del mon, y se rebè per los Cõsuls, y Iurats, ab la forma de les dites gramalles que portan, com de dret nols sie licit portar armes Militars,
c Mestr. lib. 5. c. 1. nu. 43. sino togas, c per la mateixa raho tãbe los Iurisconsults per raho del offici politich, y de pau tenen, introduyrẽ, y reberen en son estat les togues, po-
d Mestr. lib. 5 c. 1. nu. 27. dentles vsar en tots los actes, d ver es que en estos Contrats està prohibit ab pragmatica Reyal poderles portar ordinariament, sino los Senadors, y Doctors dels Senats supremos, com los Doctors del Reyal Cõcell, y los dos Assessors dels dos Portants veus del General Gouernador entre nosaltres á pres nom de cota. Lo mateix se obserua ab los demes Senadors dels Concells de Espanya, tots los quals està obligats a portar-
e Mestr. lib 5. c. 1. n. 17. 18. la sempre, y may deixarla, e a mes la porten los Doctors en los actes literaris publichs, en graus de Doctors, y altres a soles en Vniuersitats aprobades, com à insignies doctorals.

Regularment tots los magistrats han de anar vestits ab habits honests, y venerables, que tingã de si magestàt, y representẽ lo carrech, com estigã en lloch del Princep, f assenyala-
f Mestr. lib. 5. c. 1. n. 10. 11. dament los vestits dels Iutges, Doctors, Aduocats, y demes magistrats, no hã de ser de color que argueixen liuiandat, y offenan los vlls dels quils miran, sino negres, y molt honests, g
g Boua. pp lib. 1. c. 3. n. 47 per lo que de la forma, y trage de vestir se argueix lo talent, y fa apareixer, y cubrir moltes faltes, y per so es de gran importancia seguir lo cõcell de raho, y estat, nos ha deixat escrit lo pare de la practica *Especulador*, h ab los seguents versets.

h Boua. pp lib. 1. c. 3. n. 45. glo. lit. e.

Vir bene vestitus
pro vestibus esse peritus
creditur à mille,
quamuis idiota sit ille,
si careat veste
nec sit vestitus honeste
nullius est laudis
quamuis sciat omne quod audit.

No penso arromançarlos per lo que son prou clars, per los qui necessitan aduertir, y saberlos.

Aixi com los magistats, y homens de lletres han de anar aduertits de vestir de dita manera, lo mateix es en los demes estats del mon, tots los quals han de vestir segons son ser, titol, y possibilitat, per lo que per los vestits se denota la honrra, y estat de cada qual seruint de insignies, y senyals exteriors, cõ se es vist en tots los titols del present llibre, y no turbar ab tãtes varies formes, y mescles com hi ha a vuy en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, que ja lo Mercader porta adressos, y galas del Comta, y aixi dels demes, inuentant sempre noues formes, y figures, com son en lo Orbe, i y cert que a mon judici deu ser vna de les principals causes de nostra ruyna, y pobresa, quel vn per lo altre cau en esta flaquesa, y ruyna de sa casa, seria de grã importancia, major ment los excessos dels trages, y vestits de les dones, les quals son la total ruyna, y causan grãdisims inconuenients, y danys que refereix *Bouadilla*. k Seria gran remey se renouassen les ordinacions antigues tenen les Ciutats, y Viles de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, com per exemple era en la Vila de Perpinya, ahont estaua senyalat a quiscun estat lo que tenia de vestir, prohibint totes maneres de brodedures, y gales extraordinaries, y demes gastos en los actes de bodes, festes, dols, y demes.

i Mires colla. 10. Reg. Mariæ Bar. cap. 23. nu. 50.

k Boua. li. 2. c. 17 nu. 149. 150.

Lo mateix elegir era en lo Regne de Valencia, [a] y en lo Regne de Castella ahont estaua per lley de la terra posada la forma, moderant tots los vestits, y gastos excessius, com de nou ha renouat lo Rey Don Felip ab la pragmatica estatuy en Castella, semblantment se deuria ab lley de la terra estatuyr, o quiscuna Vniuersitat ordenar, cõ antigament, y de aqui resultarian grans profits, a mes de esser conegut quiscun en son estat.

a *Escola no lib. 4. cap. 22.*

§. 7. *Dels ritos, y ceremonies vsan totes les nacions del mon, assenyaladament los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya.*

LOs ritos, y ceremonies vsan totes les nacions del mon en tots actes de honrres, festes, obsequies, y demes vniuersalment, estan mẽsionades dalt, [b] dels quals se trau declaracio, y ensenyansa dels ques obseruan en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya. Per los actes espirituals lo rito del ceremonial Romà, y lo que de nou se estatueix per Concilis Generals, y Prouincials per los Archabisbes de Tarragona, y Bisbes en llurs Diocesis.

b *Lib. 1. cap. 5.*

Per los proffans, y demes temporals, com resultan de nostres lleys generals, y particulars de quiscuna terra, com se experimenta en les precedencies, ceremonies, ritos obserua lo General de Cathalunya ab tots sos Brassos, los de la Ciutat de Barcelona, Vila de Perpinya, y les demes, en les quals tenen particular llibre quiscuna intitulat de ceremonies, y ritos, ahont estan continuats llargament tots los actes honrrosos, com han de anar, estar, rebre, parlar, en les vingudes de Reys, Virreys, Gouernadors, Bisbes, Archabisbes, Cardenals, Generals de les Religions, y demes persones generalment a quis deu honor, com en les professons, en los dols, y en los demes actes vniuersalment, que seria cosa cansada referirlos; los qui mes llarch los voldra veurer podra acudir a dits llibres, y aduertir per tots vna regla general, que quiscuna terra fa sols lley en la sua, y nos pot aplicar, ni extendre del vn al altre en tot cas, sino es que milite la mateixa raho, y calitat, sols se ha de seguir lo ques pot per priuilegi, o costuma, que en estos actes de ceremonies, en anar, estar, parlar, y assentar, y en los demes se ha molt de seruar lo ques acostuma, en los quals fa lley, sino repugna a altre, y euitar nouedats, com se prouara baix cap. 36.

§. 8. *De les festes, jochs, triumphos, y altres actes, y del origen de tots ells, en particular dels Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya.*

JA es notori a tots que totes les nacions del mon en totes les edats dels primers Hebreus, Grechs, Romãs, als vltims de estes nostres edats hã tingut ses differents festes, jochs, y triumphos ab differents ritos, y ceremonies, com ha constat dels §§. precedents, tant per les glories, y alegries dels actes de pau, com per triumphos de victories, y guerres, totes elles, y les formes estan ja llargament impresses, [c] de les que restan mes viues memories son dels Romans, ab noms, y titols de *Apolinaries, Æquities,* y altres que eran del estat, y gent nobla, altres anomenadas *Olimpies Circenses*, y altres que eran del Poble, [d] totes les demes celebrades per triumphos, y glories de fets memorables, de les quals nasqueren les corones, *Ciuicas, Castrenses, Murals*, y altres que eren

c *S. Isidoro lib. 18. orig. Alex. ab Alexan. die. gen. li. 3. c. 21 li. 5. c. 26 Pineda en sa monarchia Ecclesia. li. 4. cap. 2. 3.*

d *Alex. ab Alex. lib. 5 c. 8. 16. lib. 6. cap. 19.*

eren en premi dels dits triumphos.

Totes elles imitan les demes nacions, assenyaladament los Espanyols desde la poblacio, com consta de totes les empreses de tantes nacions la poblarē, totes les quals empleauen aqui sos triumphos segons lo rito de cada nacio. [a] En Espanya son inuentades les festes, y jochs Equestres, y Militars, com son justes, torneigs, sortijes, canyes, y les demes en lloch dels jochs Equestres tenien los Romans, y demes naciōs, y aixi de les demes populars, com son toros, alimaries, balls, y altres, com es notori en tota Espanya, en particular en los Comtats de Barcelona, Rossello, y Cerdanya. Assenyaladament los del Bras, y Estament Militar, com actes propris del estat de excercir, y emplearse en armes, y actes de guerres, com està dalt prouat al llibre tercer, han introduydes en totes les Ciutats, y Viles principals les Confraries, a inuocacio de Sant Iordi, tant per esser lo patro de la nacio, y terra en armes, com tambe per esser estat noble Caualler, y excercitat en armes, com cōsta de sa vida. Estes Confraries tenen instituydes en virtut de priuilegis Reyals, regides per vn Cap, ab titol de Protector, nom de prehemminencia, y magestat, corresponent al queu ha de ser de semblant noblesa, y en elles ordenats tants estatuts, ordinacions, y capitols per tots los actes, y en particular per donar formes, y modos de excercir quiscun any, vn ho altre de dits jochs, o festes anomenades ja ab titol de excercicis Militars, com a desafius, y actes de guerra, lo que serueix per molts beneficis.

Lo primer que de eixa manera se practican en les armes, y venint cas de emplearse al seruey del Rey, o Patria, restan habils, y destres en lo offici, y obligacio, y de aqui comencan a conexer quels premis, y prisos sels donan son symbolo, y figura de les Corones Romanes, y de les honrres, y merces tenen de rebre en los actes se han de emplear.

A mes serueixen per representacio, y ornato dels trages, è insignies propries del estat, que son les armes, caualls, llança, espasa, y per adorno los vestits, y trages magestosos de or, plata, sedes de differentes colors, corresponent los actes ab les empreses, triumphos, y blasons dels serueys, adornats ab plumes de tantes varies colors, que de si tenen proprietat de ser los homens briosos, animosos, y valents, [b] y eixa es la causa que en la guerra tant se adornan los soldats de plumes; qui les inuentà pera la guerra aporta llargament *Garibay*. [c]

Per mes obligar que dits excercicis Militars se continuen, com a tant profitosos, paga la generalitat de ses pecunies comunes, tots los gastos son necessaris, tant per la plaça, com per los prisos, y premis, y moltes vegades los gastos, com en justes, y altres festes en vingudes de Reys, y altres occasions. A dits excercicis Militars son admesos tambe los Ciutadans, y Burgesos honrrats, y ab raho, tant per auer ells admesos los Militars en lo gouern politich de les Vniuersitats, quant tambe per lo que ells gosan tots los priuilegis Militars, y los sie propri lo guerrejar, y excercitar los excercicis Militars, cō dalt resta prouat. [d]

a *S. Isidoro lib. 18. c. 53.*

b *Beuter libr. 2. cap. 27.*

c *Garib. compen. histo. lib. 33. c. 4.*

d *Lib. 4. del c. 9.*

Capitol XXXIII. Dels Titols de Honor, anomenats comunament de cortesia, y del origen, y formacio de tots ells.

AMes dels titols de honor propris del estat de quiscu dalt referits,

ferits,se vsan altres anomenats comunament de cortesia, q̃ son segons les qualitats, y estat de cada qual, tants quãts son los actes dels estats,y titols de les persones, los mes vsats son los seguẽts,Senyor,Pare,Beatitut, Sãtedat,Magestat,Chatolich,Altesa Celsitud,Illustre,Espectable,molt Excellent,molt Illustre, molt Espectable, Excellentisim, Illustrisim, Clarissim,Serenissim, Senyoria, Illustrissima Senyoria,Egregi,Magnat,Inclit, Noble,Dõ,Magnifich,Mossen,Misser,Mestre, Paternitat, Reuerencia, Reuerendissim, Charitat, Venerable,Honrrat, Honorable, Notable, Vosamerce,Vos,Aquell,Tu,y molts altres ques referiran.

La declaracio, è intelligencia de tots me ha donat molt que fer per poderlos bẽ explicar,per esser entes per aquells que no han professades les facultats, que quãt als altres literats ja son prou notoris,prengan paciencia que per tots se ha de parlar, majorment no auent trobat llibre quels aja declarats, y aixi he tingut de valerme de mõ curt talent,y aplicat al estudi a mon judici, he vingut apurar lo que sercaua, y aixi penso posar vna explicacio propria, y clara ab les regles dels mateixos preceptes de les facultats, que declaran les paraules,y conceptes per donarla facil, é intelligible a qualseuol persona. Per principi se ha de reduyr a la memoria lo que dalt se ha referit. La causa, y forma de la formacio dels noms, y paraules, com per la enseñyansa se son donats preceptes en les Escoles, particularment en la llẽgua Latina,per esserse feta comuna.

Llibre 1.

Aduertint sols en aquest lloch quels noms se imposaren per moltes causes,y de ells hi ha moltes especies differẽts, deixades a part les que refereixen los Escriptors, [a] sols fare mensio de tres, que son les mes vsades en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya. La primera es dels ordinaris noms dels particulars propris, y appellatius de font,y casa,o familia; estos se formaren, y cada dia se formã a voluntat de quiscu,tenint llibertat de imposarse lo que vol. [b] La segona es dels noms, y families antiquissimes desde la expulsio dels Moros, com dalt està referit; [c] los quals se formaren de dos maneres, vns prenent lo nom de la Vila,llochs,o solar que conquistaren,deixant lo propri, altres imposant a la mateixa Vila, o lloch son nom; tots estos ab la diuturnitat del temps se son anats mudant de llengua Francesa, que eren casi tots,[d] a altres noms,y de aqui se entendran los solars de molts Caualliers, y cases nobles que retenen encara lo nom del mateix solar. La tercera es dels noms de officis,estats, o dignitats, que son tots los noms, y paraules dels titols dalt referits,com de Papa,Emperador, Rey, Princep, Duch,Marques,Comta,Noble, Caualler,Doctor, y los demes son propris de la persona segons lo estat,offici,o dignitat, que anomenan en dita art de Grammatica *noms substantius*, que significan la proprietat, o substancia, o naturalesa de la mateixa cosa, que es ab aqueix nom anomenada.

a *Beuter libr. 2. cap. 15.*

b *L 1. C. de mutatione nominis.*

c *Lib. 2.*

d *Beuter libr. 2. cap. 15.*

A les persones que tenen noms de qualseuol de dites tres especies se acostuman vnirlos altres noms, que segons los preceptes se diuhen *adiectius*, que son aquells q̃ vnits ab los *substantius* amostran,y li donan algũ accident,o atribut segons lo nõ propri,en demonstracio del offici,y preheminencia tenen, com al de Papa dir Sant, al Rey Magestat, poderos, excellent, al Caualler Illustre, y aixi mateix en los altres inferiors,segons lo offici, estat, y preheminencia tenen; de manera que segons lo nom propri se dona lo adjectiu de mes, o de menys, que es lo ques anomena comunament de cortesia.

Dits noms, y titols los demes son comuns

comuns, com lo esser honrrats, bons, virtuosos, excellents, illustres, magnifichs, y altres que competeixen a superiors, è inferiors mes propris, empero a vns que a altres.

Aixi be los demes de dits noms se deriuan, o denominan de altres nõs com Beatitut, Sanctedat, Magestat, Alteza, Excellencia, Celcitua, Senyoria, Magnificencia, Reuerencia, Paternitat, Charitat, Merce, y altres d Beato, Sant, Magestos, Alt, Excelẽt, Senyor, Magnifich, Reuerent, Pare, y altres si, y segons es la persona, y titol ques aplican conuenint a molts, demanera que per donar propri qualsevol de dits titols se ha de ajustar lo altre abans, o despres com al Papa, Beatitut, Sanctedat, y aixi dels demes, ajustanse segons los actes los pronõs que entran en lloch del nom propri com Vosa Beatitut, o sa Beatitut segons se parla.

Son ames dits noms, y titols com paratius so es als de Illustres, Excellents, Nobles, Magnats, y altres ajustarlos lo aduerbi demes com dir molt Illustre, molt Magnifich, y aixi dels altres.

A dits comparatius se donan tambe altres que comparats ab ells los portan auentatge, y sobrepujan anomenats superlatius, com Illustrissim, Excellentissim &c.

Molts altres restan, y se anomenan sols ab lo nom, y titol adjectiu, com los de Don, Mossen, sens tenir proposicio anterior, ni rebrer comparatius, ni superlatius.

Desta naturalesa son tambe los Pronoms singulars, o plurals, com son jo, tu, vosaltres, nosaltres, aquells, y los demes ajustats als altres prenẽt lo cas, y temps, y terminacio segons la cosa se vol parlar com ja esta declarat. a

Ab sola la intelligencia de les paraules me apar no restan prou declarats encara dits titols, y aixi entrare a les regles de Philosophia Racional ab altre nom Logica que composa, y ordena los noms los vns, ab los altres segons lo estat del subjecte, y predicat donant la forma com se te de explicar, y entẽdre la proprietat, naturalesa, y calitat del nom, o cosa ab lo attribut que se li ajusta com ha Deu Omnipotent, al Rey Poderos, y aixi dels demes donãt per so molts prẽceptes demanera que tots estos titols de cortesia son atributs, y aixi anomenats per *Bouadilla*, b tots los quals son infinits que conuenen al effecte, causa, y declaracio dels estat. Si tenia de referirlos tots, seria may acabar, y aixi sols succintãment declarare los mes vsats en Espanya, com se troban donats en los actes, y escriptores antigues, y moderns de Cathalunya, Rosello, y Cerdanya a quisca propriament se deu donar.

a *Lib. 1. c.*

b *Boua. lib. 2. ca. 16. n. 13.*

c *Super. reg. 8. cõ cella. glo 1. del n. 18. fini 33.*

d *En lo vsat. cũ Domin. al prin.*

e *Libre 11. c. 26.*

f *Libre 1. ca. 14. lib. 5. ca. 26.*

g *Libre 2. ca. 16. num. 23.*

h *Libre 10. orig. verb. do. minus.*

i *homilia 36. in c. 10. Mathei. tõ. 2.*

§. 1. *Del Titol de Senyor.*

LOs qui millor declaran aquest titol de Senyor qual es, y lo que significa, y son origen, y ethimologia son *Gonsales*, c *Marquilles*, d *Ambros de Morales*, e *Escolano*, f *Bouadilla*, g *Sant Isidoro*, h tots concordan que es lo mes prehemminent, y de major honrra que los demes, y per so sols se deu donar a Deu Omnipotent qui es Senyor dels senyors, mes extenent sa significacio se dona al Papa, Reys, y supremos Senyors que son en la terra com ha Vicaris de Deu, ab esta differencia que a Deu es titol propri de naturalesa, proprietat, y essencia es Senyor y aixi es anomenat en infinits llochs de la Sagrada Escriptura, que refereix Sant Iuan Crhisostomo, i als Papas, Reys, y altres los es de atribut per la senyoria tenen en la terra accident ques dona, y lleua: o per participacio. De aqui *Marquilles*, y *Escolano* en dits llochs no li diuhen

en llati *Dominus* sino *Domnus* que es lo syncopat que toca, y especta al senyor terreno.

Lo Origen, Æthimologia, y deriuacio del nom, y titol de senyor posan differentment, *Escolano* que es de la lengua Latina, y Goda *Sant Isidoro* ques deriua del nō *dominus* per deriuacio de la presidencia, y senyorio.

Altres la donan de 4. causes la primera es de la paraula llatina *senior*, qui era lo qui gouernaua, y los del gouern *senes* de hont tambe se deriua lo titol de Senador anomenats en moltes Nacions *senyors*. [a]

a *Çurita lib. 2. c. 6 Bleda historia de la restaur. de Espa. lib 3. c. 37.*

La segona del nom llati *dominator* que es significacio del mando, y superioritat, de esta tots los qui tenen mando superioritat, y Vassalls se anomenan senyors.

La tercera es de la paraula llatina *dominium* que es significacio de la proprietat de la cosa, y lo qui la possehex *dominus* que es señor, segons esta significacio noy ha ningun home en lo mon que no sia senyor, a lomenos de la roba, exceptos los Religiosos, com apar en totes les lleys, y dret del mon,

La quatta, y mes propria que esta paraula senyor es Gotica significant lo mateix que la llatina *dominus* y de ells restada ab nosaltres com ha titol de Honor, ab los demes titols que de ells se son composats. [b]

b *Escolano lib. 5. c. 26. n. 2. thom. 1.*

De aquest titol de senyor se ha anat abusant que jas dona a tots los homens del mon per infims sien cō en ell si puga aplicar la vna, o altre significacio de les dites, y es terme, y cortesia ja vsada comunament no sols de menor, a major com de criats fills, vassalls, deixebles, y demes subdits a sos superiors, sino tambe entre entre yguals, y de majors ha menors anomenar senyors, de rigor empero segons lo titol es sols se deu al sobera com en Castella esta estatuyt ab pragmatica expressa que sols se done aquest titol al Rey. Lo mateix es en Cathalunya aj del tēps dels Comtes com apar dels vsatges, [c] en los quals apar que anomenant señor se entenia lo Comta quisco per Excelencia en son Comtat, y ningun vsatge fent mencio de tots los demes estats en temps dels Comtes, com Vescomtes, Nobles, y altres ano, menan senyor, sino sols ab lo titol de son estat que dalt son referits lib. 3.

c *Vsat. cū dominus vsat hæc sunt vsalia.*

Lo mateix es estat en temps dels Reys de Arago seguint la mateixa soberania en esta terra, com apar en les constitucions, [d] y aixi esta obseruat que anomenant senyor en singular se enten lo Rey, y ab aqueix titol sol se li escriu, y en plural ab les mateixes lleys son anomenats altres com Bisbes, Archabisbes. [e] A aquest titol de senyor per differenciarse lo vn estat del altre de aquells quel reben segons les demes significacions ab ell ajustan lo atribut segons la persona com Excelentissim Señor, Illustre Snyor, Magnifich Senyor, y aixi dels demes lo mateix es ab los noms propris ab los quals reban mes, omenys calitat vnes vegades anteposat altres postposat com se troba en les lleys, fueros, y altres disposicions antigues de Espanya en particular de Arago com lo Senyor Artal, o Palatin Senyor, Aznar Senyor dels quals prouā los dits Escriptors q̄ tābe aq̄st titol de senyor se deu als grandes. [f]

d *Const. 1. 3. 5. titol de diuersos referits*

e *Const. 4. tit. de les Sztes Esglesi. Prag. 1. de la sāta Inquisicio prag 2. de la sāta Cruzada cōst. 9. tit. de Estrāgers Cōst. 1. tit. heretges*

En lo dit Regne de Arago tots los Richs homens de natura se anomenauan Senyors per senyal, y major distincio de les families posant lo titol de Senyor, en lloch dels Solars coneguts, que per honor losauia cabut per parentela, guerra, o altre manera com esta dit, y restaren los Solars per noms Gentilichs, y de linatge com se troba en les escriptures antigues Artal Senyor en Alagō, Pero Martinez Senoyr en Luna &c.

f *Escolano lib. 5. c. 26. p. 1.*

De hont escriuhen los Chronichs, que apres vingueren anomenar Don Artal

Artal de Alagon &c. [a] Com mes clar se prouara baix esser lo mateix en totes les families, y cases antigues de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.

a *Esclano lib. 5. c. 26.*

§. 2. *Dels Titols composats, denominats, y deriuats del de Senyor.*

LO titol de Senyor com es tant general, y se done a tota sort, y estat de persones pera differenciarlo segons la calitat ques applica ajustan lo atribut, y titol de la persona qual es com esta prouat ab los exemples de Illustre Senyor, Magnifich Senyor, y aixi dels demes majors, y menors; demanera que estos si be aparen differents titols, pero segons la proprietat, è intencio se donan son sols vn titol no podentse donar lo vn sens lo altre, y aixi se diuhan composats com se veu tambe ab lo altre en exemple del titol se dona a vuy comunament als Militars, y a la familia, y als demes gosants priuilegis militars, y als demes superiors de mi Senyor, o mi Senyora titol composat del pronom meu, y nom Senyor, pronunciat en Cathalunya lo pronom en llengua Castellana de mi senyor que es lo mateix que meu senyor en Cathala, o mon senyor titols ques donan sols als Bisbes, y Abats essent lo mateix quels altres si be a vuy sels dona ja de mi Senyors.

Illustre Senyor.

mi señor mõseñer

Tambe es titol composat lo titol de Mossen que es lo antich propri, y natural dels Nobles, y Caualers de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y de ells ha als de Valencia, y Mallorcha. Son origen Æthimologia, y significacio de hont proue discrepan los Escriptors vns diuhen que aixi com en Castella, y Arago era antigament senyal de Noblesa, y Cauallaria lo de Don ab los de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya era lo de Mossen, so es lo de Don de Caualers Nobles, lo de Mossen los descendents no de Nobles, sino de Caualers, y sanch Illustre. [b]

mossen.

b *Escolano thom. 1. lib. 5. c. 26. n. 4.*

Se deriua de la paraula *Musieur*, que prengueren dels vehins Francesos desde la expulcio dels Moros dels quals heredaren tambe los Italians lo de *Misser*, y de *mon Senyor*, que verament tot es vna cosa mateixa, perque ab la antiga nostra llengua Limosina, als qui diuhé mossen avuy, deihen *mon senyor*, y com totes estes terres de Espanya, França, è Italia, fossen dominades per los Godos prẽgueren, y restà molt vsat lo de *Senyor*, y de ells vingueren a fer tantes composicions com de *mon senyor*, *mi Senyor*, *Mossen*, *Mosieur*, y *Misser*, segons la llengua de quiscu, y corrupcio, y mutacio de lletres rebent los de vna llengua la dels altres [c]

c *Escolano lib. 5. capit. 26. num. 8.*

Lo mateix se ha de dir del titol de *Mosenyer* vsat entre nosaltres ja del temps antich com consta de les Chroniques donat a Reys, Princeps, y Sancts, y avuy sols restat als Sacerdots, si be los graues jau tenen per agraui, y es engany que es lo mateix *mon Senyor* ab llengua corrompuda.

Molts diuhen que dits nõs composats descendeixen de la paraula Persiana *Syr*, ygual ala de *Senyor* dls Godos que significa entre los de Persia cosa gran, de aqui anomenan a Deu *Syr*, com los Francesos al Rey; *Syre*, y ab aqueix titol lo saludan, y als Princeps, Inferiors, Senyors, y Nobles ab lo additamẽt de *monsire*, *monsieur*, y altres.

Sia lo origen, y formacio vn, o altre de les dites lo dit particular titol de *mossen*, entre nosaltres tingue la mateixa significacio, forsa, y significacio que entre los Castellans, Nauarros, y Aragonesos, lo de Don. [d]

d *Escolano en dit lloc n. 9.*

Altres diuhen que lo titol de *Mossen*, es lo mateix que Magnifich,

fich, [a] que baix se declarara.

Altra raho vinch a restrejar se gons nostres propries lleys que me apar es mes conforme, y es que es veritat que aquest titol de *Mossen*, es dels mes antichs de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya propri dels Cauallers, [b] com apar ames en totes les histories Cathalanes; la ques pot collegir de son origen, y Æthimologia es que es composat de altres dos *vos*, y *en* que son los dos titols mes vsats entre nosaltres antigament com baix de quisco constara ques donauan tant als Reys com als demes inferors, los quals per major honrra, y significacio se vingueren a donarse junts *vos en* com se acostuman a vuy los demes titols donarse junts com Magnifich Senyor, y altres ja referits. Los quals ab la diuturnitat del temps corrõpuda la primera lletra, y mudada en M, han composat lo de *Mossen*, com los demes noms limosyns dalt explicats.

Tant com los titols de *vos*, y *en* se donaren a gent principal lo composat sols fonch rebut per los Cauallers y Nobles: empero com despres se rebellen los titols de *vos*, y *en* per los estats inferiors deuiaren los Nobles lo de *Mossen*, y fonch rebut comunament per los estats menors. Ver es que donantse per justicia los conferuan encara als Cauallers, com apar en totes les fermes del estament militar en les Corts anomenats *Mossens* los Cauallers, y Donzells a differents dels Nobles ab titol de Don.

Aquest titol de *Mossen*, donan tambe nostres lleys, [c] als Eccleiastichs, Canonges, Preueres, y altres.

a *Otalora de nobil Hispan. c. 39*

b *Prag. 1 §. 1. § 18 de violẽ.*

c *Const. 10. titol quels Estrangers.*

§. 3. *Dels titols de Don, En.*

LO titol de Don, donan tambe algũs com a denominat del deSenyor, empero tãt poch declarat que resta sens ninguna certitut, y aixi se me ha de donar llicencia que de ell done la explicacio nescessita com a titol tant vsat, y de pochs entes, ni de ningu explicat demanera que puga a ell referirme.

Lo origen, Æthimologia, y significacio del titol de Don nos pot traurer de les histories per quant en elles se troba molt poch vsat, y per ningu referit abans de la perdua de Espanya sino despres, si be alguns Historichs anomenan Don Rodrigo, empero es segons lo titol se donaua als Reys quant ells han escrit que als Escriptors del mateix temps nos troba, lo que es lo mateix ab los Cauallers, y Magnats qui assistiren a expellir los Moros, y restaren en seruey dels Comtes particulars, ni de altres de Espanya ningu fa mencio del titol de Don sino despres los Historiadors a vns anomenan Dons, y y a altres yguals no, y de aqui entenen que als senyalats ab Don eren Nobles demanera que de ells be nos pot traurer lo origen.

Lo ques te per mes cert es com consta de totes les escriptures antigues que los Comtes, ni los Magnats, ni despres los Reys de Arago, ni los titols, y officis de casa, y cort ningun tenia titol de Don sino *den*, y *en*. [d]

Lo titol de *En*, se donaua tambe als Cardenals, [e] Bisbes. [f]

Succehi despres quels Reys, y sos germans, y fills comensaren a pendre lo titol de Don, g aixi be les mullers, [h] y apres los senyors principals titulars, y de noblesa, pero en quin temps se comensa, y perqui nos troba sino que apoch apoch, se ana introduhint, y ques prenia sens especial priuilegi si be sols per Duchs, Marquesos, Comtes, fins al temps del Rey Don Iuan I. y Henrich IIII. [i]

No deixan de fer mencio los Chronichs que aquest titol de Don se

d *Const. 1. 2. 3. 4. 11. tit. de pau. y treua const. 1. 2. en lo mateix tit. de les supplues const. 4. de les Sãtes Esglesies const 3. de la S. Fè Catho e Prag. 4 tit. de cõtent. de jurisd.*

e *Const. 1. tit. de la Santa Fe Catho Const. 4. tit. de les Sãtes Esgles. Escola. li. 5. c. 16. n. 9.*

g *Const. 2. tit. que tots los Officials*

h *Const. 7. quant sia licit. a ning. venjar. Const. 6. tit. de Boatge cõst tit. 2. tit. de obser. const. y altres.*

i *Hortola de la noblesa de Esp. c. 39.*

se vingue a perdrer en Espanya a occasio quels suheus tots donaren a intitularse Dons, y fins se acaba la maluada Ratlla en temps dels Reys Catholichs se tornà a comensar vsar per les persones Nobles, y no altres y de aqui continuat, demanera que lo titol de Don nos dona ab priuilegi com dalt se ha prouat, [a] sino que en ser Nobles se intitulan Dons, demanera que lo comu vs ha rebut que adaquells nols anomenan Nobles sino Dons, y no sols los queis Reys decora de priuilegis de Nobles sino tambe aquelles que per raho del estat son Nobles en Espanya com los Duchs, Marquesos, Comtes, y aixi be los Bisbes, y altres, estos ab la sola eleccio del titol son creats Nobles, y encontinent se intitulan Dons encaraque de sa casa no sian Nobles com esta alli prouat, y qui no es Noble de vna de dites causes no li donan titol de Don, sens saber lo origen de est vs de hont proue sino sols de la costuma de auer presos los Reys, y dites persones Nobles aquest titol, y sols ab ells restat.

a *Libre 3. cap. 3. §. 4.*

La mateixa dificultat, y major se te de sa Æthimologia corrent tantes opinions differents, vns diuhen quel titol de Don sempre es estat de Caualliers Nobles, y que te son origen, y Æthimologia de *Adon*, paraula Hebrea que significa Senyor en aquella llengua de hont vingueren anomenar a Deu *Adonay*, y als homens principals *Adon*, [b] altres que es paraula corrompuda de *dominus* que vol dir Senyor restada del Imperi dels Romans com apar de les escriptures antigues, anomenant persona principal dehian *domna* com se guarda encara ab lo estil, y rito de la Esglesia Catholica, en la salutacio *Iube domne benedicere*, y en altres llochs parlant del Pontifice ab titol de *domnus Apostolicus, & omnes Ecclesi. &c*, y com es restat encara quant se parla, o escriu lo Don en llati diuhen *domnus*. [c]

b *Escolano lib. 5. c. 26. nu. 4. p. p.*

Altres que se es formar, y composat en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya del titol antich de Den que donauan a les persones principals mudada, y corrompuda la vocal E, en O, si be aquesta te sa dificultat com lo titol de Don sia general de Espanya, en Prouincies que no tenian tal titol de Den.

c *Escolano Lib. 5 capit. 26. nu. 5. 7.*

Altres que es lo mateix que dir Sanct, y que perso los Benets, Bernardos mes vsats ab los Religiosos Cartuxos. Aixi be en los Regnes de Nauarra, Biscaya en Espanya, y Napols en Italia anomenan als Sacerdots ab titols de Dons, y que de la veneracio, y respecte lo prengueren los Reys, y Senyors dalt dits. [d]

d *Garibay lib. 9 c. 2. Escolano lib. 5. ca. 26. n. 6. Guardiola è la nobleza de Espanya c. 39.*

§. 4. *Del Titol de Senyoria, y aquis deu en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya.*

LO titol de Senyoria es denominat del de Senyor, lo qual sis prē a son rigor com lo de Senyor nov ha ningu que tenint lo de Senyor, que no se li dega lo de Senyoria, com se experimenta en Italia que titol de Senyoria es de cortesia ab tots vgualment, com es en Espanya lo de Vosa Merce.

Lo titol de Senyoria en Espanya sols se es rebut en aquells Senyors que tenen titol de dignitat Reyal com ab differents pragmatiques, o tenen establit en Castella los Reys Catholichs que sols se done a Marquesos, Bisbes, a Comtes se permeta.

Aquest titol se dona sol, o ab altre com de Senyoria molt Illustre com als Bisbes, y Presidents, Señoria,

nyoria Illustrissima als Cardenals, Arcabisbes, y al Vicicanceller de la Corona de Arago si be alguns deixan lo de senyoria dient sols vosa Illustrissima com he vist praoticat en la Cort del Rey en Madrid.

En Cathalunya, Rossello, y Cerdanya lo titol de Senyoria Illustrissima quant als titols de ella, sols se dona al Archabisbe de Tarragona, lo de Senyoria molt Illustre als Bisbes, y Portantsveus del General Gouernador.

Lo de Senyoria se donan comunament als Bisbes, Comtes, Vescomtes &c. pero als quis deu donar de justicia segons nostres lleys, son al Canceller, y abona raho als dits dos Portantsveus del General Gouernador, als Comtes de vs, als Vescomtes, ni Abats no, tambe se donaua al Capità General quant era offici separat del de Loctinent General, se dona quant son les Corts ajustades a quiscun Bras Ecclesiastich, Militar, y Reyal no Senyories, sino Senyoria en *singular*.

Aixi be als Capitols, de les Cathedrals, y entench està fundat per lo que tenen les vices, poder, y jurisdiccio del Bisbe, majormét Seu vacant.

Los Concistoris junts dels Diputats, y Oydors de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y los de Visitadors tenẽ Senyoria cõ se ha dit dalt, y aixi be a vuy se dona als Concellers de Barcelona.

Lo Mestre Racional es Vosa Merce empero com estiga dit offici en Cap de la Illustre casa dels Marquesos de Aytona se li dona lo titol, y excellencia reb la Noblesa dela casa, y familia.

Lo mateix se ha seruat ab lo Balle General de Cathalunya que pren lo titol segons la persona rig lo offici, ver es que en Tribunal sia quisvulla per los Officials te titol de Senyoria.

Lo Gouernador de Rossello, y Cerdanya de temps immemorial a esta part en tots los actes de justicia en sa Audiencia, y altres ab escriptures es tractat ab titol de Senyoria per los Consuls de Perpinya, y totes les demes persones Nobles, ab molt gran justicia com ell sia lo President qui te la Senyoria superior del Rey en dits Comtats ahont se funda lo titol, y sia tant prehemminent en sa Prouincia, y ab tantes prerogatiues com lo de Cathalunya en la sua, com esta dalt prouat, [a] demanera que si al vn se deu, al altre tambe. En alguns actes per algũs fora de judici en termens, y estat de cortesia se descuydan de donarla, y verament se ha de confessar descuyt notable per lo que per raho de son offici te totes les causes, y circunstancies de dret obligan donarla com a son lloch se ha prouat, *libre 2. capitol 36. §. 8. als seguents*, y repugna a tota raho dir de justicia Senyoria, y de cortesia no, que acostuma esser al reues que ordinariament se donan eixos titols mes de cortesia que de justicia se deu, major ment com sia mes honrra, y estimacio de la terra quant major titol te lo President.

a *Libre 2. capit. 36. del §. 8.*

Capitol XXXIII. Dels Titols de cortesia se donan al Papa segons son offici, y als demes estats Ecclesiastichs inferiors.

AMes dels titols propris, y de offici reb lo Papa, o Summo Pontifice dalt referits, [b] se li donan molts altres dits de cortesia que son los de atribut, estos son los de *Senyor* dalt prouat de *Beatitut*, *Sanctedat*, *Pare Sanctissim* com ha Vicari de Christo, y del poder te de les co-

b *Libre 2. capitol 2. folio 126.*

ses

ses Sagrades, y Sanctes per esser en elles Pare de tots, [a] *Romano Pontifice* succehint a la presidencia del *Summo Sacerdot*, y *Cap de la Esglesia* dita avuy Romana per estar la Cort en Roma, y de aqui Pontifice Romà.

[a] *Estos titols declara Tiraq. de nob. ca. 2. num. 12.*

Tots los dits titols de attribut, y cortesia, reb lo Papa de tots sos subdits differents del que ell mateix se dona de tota humilitat en significacio que es Vicari, y en lloch del Autor de ella que es de *seruus seruorum Dei*, *esclau dels esclaus de Deu*. Aquest titol comensa a pendre Sanct Gregori Papa, [b] y de ell apres los demes Pontifices successors.

[b] *D. Gregor. lib. 9 Epistol. fol. 38.*

Ames dels titols de justicia, y cortesia del Papa per amostrar per senyals la veneracio, reuerencia, y respecte se li deu se adora é los peus, les causes de esta adoracio, y son origen, y perque porta la Sandalia de sobre senyalada ab senyal de Creu, y se porta en cadira alta en los muscles dels homens ha manera de Tabernacle, y perque se adora en lo peu, y los Bisbes en les mans amostra llargament Iosep Ethephano Valencia. [c]

[c] *Este fano en tots son llib. de adoratione pedum del cap. 1. als 10.*

Les demes persones, y titols Ecclesiastichs dels Cardenals Patriarchas, Primats, Archabisbes, Bisbes a's demes inferiors reben tambe altres titols particulars de cortesia propris segons lo estat de quiscu vns generals tocãts tambe a Laychs, altres sols dels mateixos Ecclesiastichs, estos son molts segõs lo vs sols destos Comtats, lo mes antich es lo de *Mestre* ques donaua tambe als Cardenals, [d] per raho de la ensenyansa en respecte del offici: pero encara per propri titol tant per la doctrina com per la dignitat, y de ells restat lo titol de *Mestre* ques donan avuy en les Escholes, lo titol se dona avuy als Cardenals es de Senyoria Illustrissima com baix se prouara.

[d] *Const. 1. tit. de la Sãcta Fè Catholica const 4. tit. de les Sãct. Esglesi.*

Lo titol de *Pare*, y la dignitat gosa es gran, [e] de ell se denomina lo de *Paternitat* se dona als qui seruexen en officis de Pares en les Religions que son los Prelats en respecte dels subdits com a fills anomenats tambe *Pastors* de les ouelles que son los inferiors, avuy lo titol de *Paternitat* es abusat ques dona als demes Religiosos, y sols se deu als qui son Prelats, se pot tollerar ab los queu son estats, no de justicia a similitut dels pares naturals, y legitims que en faltar lo fill falta lo titol de *Pare*, com ja ho amostrã los mateixos Religiosos que no donan lo titol de *Paternitat* entre ells en vna mateixa Religio a ningu sino al Ministre, o *Pare* de la *Prouincia* quels demes son reuerencies.

[e] *Bonad. lib. 1. p. p. c. 9. n. 8.*

Lo titol de *Reuerencia* jas pot mes tollerar que es per raho del respecte se deu als Religiosos, y Ecclesiastichs mes que als altres per la *Religio*, habit, Character, y offici tenen. [f]

[f] *Casan. p. p. concid. 71.*

Aquest titol encaraque sols sia a vuy vsat entre Religosos Ecclesiastichs es propri tambe per los fills, mullers, vassalls, y altres subdits per sos superiors per la reuerencia los deuen tant en obres com paraules. [g]

[g] *Casan. concide. 72. 73.*

Los Religiosos prenen tambe altres titols de *Frares* nom llati que es dir germans per raho de la germãdat entre ells de vn Pare que es lo *Prelat* qui representa lo Fundador qui te tots los subdits com ha fills ygualment, lo titol de Frare es antich ja entre los *Romans*, abans la vinguda del Saluador entre los Sacerdots quils seruien la Religio, y ritos, de ells. [h]

[h] *Alex. ab Alex. lib. 1. ca. 26.*

Tambe per los Ecclesiastichs es estat molt vsat lo titol de *Venerables* per raho de la veneracio sels deu

en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya ſe daua als Bisbes, [a] y altres, y aixi be en altres parts com apar en tots los llibres Theolechs, y reſta memoria encara ab lo *Venerabble Beda.*

a *Conſt. 1. tit. de la S. Fè Catholi. conſt. 4. tit. de les Sanctes Eſgleſi.*

Lo titol de *venerabble* trob jo tãbe vſat antigament ques daua al cõcell del Rey de Mallorcha com apar en los Regiſtres de dits Reys, tambe al Loctinent General de dit Rey, y apres vingue donarſe als homens honrrats de les Ciutats, y Viles com apar en tots los actes antichs.

Los dits titols Eccleſiaſtichs en particular lo de *Reuerẽcia* ſe acoſtuma donar, y differenciar entre los mateixos Eccleſiaſtichs als de inferior lo de reuerent, als mes majors lo cõparatiu de *molt Reuerents*, com als Canonges, Priors, Ardiachas, y altres ſi be ja lan deixat, y prenen lo de Illuſtre com ſe prouarà, lo ſuperlatiu de *Reuerendiſsims* ſols ſe dona als Bisbes, y generals de les Religions.

Capitol XXXIIII. Dels titols de Iuſticia anomenats de corteſia reb lo Rey de Eſpanya ſegons la calitat de ſa perſona, y eſtat, y actes de ſos paſſats.

LO Rey de Eſpanya tant com a Rey de Arago, Caſtella, y altres Regnes y Prouincies reb, y eſta decorat de molts altres titols ab conceſsions pontificies, decrets de Conſcilis generals, y altres actes que ſon los ſeguents.

b *Borr. c. 41. nu. 20. 42. 43.*

Com a ſucceſſor del Rey Theodorich Godo de Eſpanya qui fonch anomenat *Sereniſſim*, [b] del Rey Siſibuto intitulat *Religioſiſſim*, [c] de altres Reys [d] lo d *Magno* en particular del Rey Alphonſo III. lo titol mes principal ques a honrrat, y continuat es lo de *Catholich*, [e] y *Catholiquiſſim*, [f] aqueſt titol en quin temps, y de que manera lo reberen los Reys de Eſpanya ſe refereixen differents opinions, g vns del temps del Rey Don Ferrando, y Iſabel ſa muller de Caſtella any 1477. y que perſo ſon comunament anomenats los Reys Catholichs ſens altre nõ, [h] altres que aqueſt titol tenen ja dotat dels Reys anteriors Godos, en particular de Ricaredo any 594. de Chriſto, y de ell als demes com ſe troba deſpres quel Rey Alphonſo Gendre de Pelayo ſe intitulaua ab dit titol de Catholich lo any 739. y de ell cõtinuat per los ſucceſſors Reys reſtãt ab ell ſols deixant los demes tenian per moltes cauſes. *

c *Boua. p. p. lib. 3. c. 2. n. 4. Borr. ca. 41. n. 23*

f *Borre. n. 24.*

g *Borr. n. 9.*

h *Borr. num. 10.*

* *Borre. n. 48.*

Goſa, y pot intitularſe ab altra titol de *Deffenſor de la Fè*, [i] per los innumerables fets, y ſerueys de tots los Reys de Eſpanya en deffenſa de la Fè, y ſa propagacio, y del Sagrat Euangeli, y obediencia a la Eſgleſia Romana deſdel Rey Ricardo *any ſinch cents noranta y quatre*, fins al Rey Felip que feliſment gouernà, no ſols en Eſpanya, ſino tambe en les Indies Orientals, y Occidentals, y demes parts del mon. [k]

i *Borr. capi. 44.*

k *Borr. c. 43. per tot.*

Com a Rey de Arago ha ſuccehit los titols particulars goſauã ſos Reys predeceſſors de Arago com de *Ceſar glorios, digniſsim, Chriſtianiſsim* ab aqueixos titols anomenats per *Belluga.* [l] *Alferes, y Cõfaloner de la Eſgleſia*, titol que alcansà lo Rey Don Pere VII. de Arago del Papa Innocencio quant lo Coronà en Roma com ſe ha dit, *lo de Deffenſor de la Eſgleſia* proua altrament *Borrello*, [m] del Rey Don Iuan ſucceheix lo de *Iuſt.* [n]

l *Bellug. in eſpe. prin. al prin. n. t.*

m *Borr. a la pref. num. 52.*

Goſan tambe los titols de *Reyal Mageſtat* que pren la Æthimologia de majar eſtat, y altrament com declaran

n *Borr. c. 42. nu. 33.*

claran *Caſaneo*, y [a] *Borrello*, aqueſt titol ſe reb ſol, y cõpoſat ab altres cõ de *Sacra Catholicha*, y *Reyal Mageſtat* en les ſaluracions, cartes, crides, pragmatiques, y altres.

Lo de *Senyor* ques dona al Rey ja dalt eſta declarat. Antigamẽt als Reys de Arago en eſtes Comtats ſels daua altres titols com de *Voſa Merce*, [b] *Voſa Excellencia*, [c] *Voſtra Alteſa*, [d] y altres.

Ames dels titols ſe li donã, per ſenyals, reuerencia, y veneracio parlãt li ab lo ginoll en terra, y la raho refereixen los Eſcriptors. [e]

Altres titols que goſa lo Rey de Eſpanya ſe refereixen en Chroniehs [f] declarant, y prouant tambe los que reban los demes Reys, Emperadors, y Princeps del mon com los Emperadors Romans de Pontifices Maximos, [g] Ceſar Auguſtos tãt ells com les mulleres, y germans de hont ſe prengueren. [h]

Los de Reys de Françа, lo de Chriſtianiſſims, [i] los altres Idolatres vns de Deu, altres de Sol, altres de altres molts que en differents pares ſe troban continuats. [k]

Capitol XXXV. Dols altres titols de corteſia vſats en tots los demes eſtats.

LOs demes titols ſe han vſat en Cathalunya, Roſſello, y Cerdaña ſon preſos dels que teniau los officis y Magiſtrats Romans del major al menor dalt referits, [l] tots los quals eren ſenyalats, y tractats ſols ab quatra titols de atribut ſo es de Superilluſtres, ques lo đ molt Illuſtres, lo de Illuſtres, Eſpectables, Clariſſims, è infims, [m] entre ells noy auia altres titols, dels quals prẽgueren les demes naciõs del mõ, y a ells, de nou inuentaren altres que ſe explicaran. Donãt principi al de Illuſtre aqueſt titol ſegons ſa Æthimologia es lo mateix que *clar*, [n] es general de tots aquells que Illuſtran, y reſplandeixé en Nobleſa, Ilinatge, ſciencia, virtut, fortaleſa, offici, y altres actes, y per raho de ells ſon Illuſtres, y de aqui gosã les prerrogatiues đls Illuſtres. [o]

Lo titol de *Illuſtre* ſi be es tant general pero antigamẽt ſols era đ Reys y perſones Soberanes com apar en molts llochs del dret, vingue apres ha donarſe al Primogenit, [p] als Cõcellers dels Reys per differenciar los đls altres, [q] als Marũſos, [r] als Duchs, [s] Comtes, [t] Barõs, [u] Nobles, [x] Meſtres dels ſoldats qui ſon los Meſtres de Cãps, y Doctors, [z] Comtes dels Soldats, [a] Cõſuls, [b] y altres molts demanera q̃ aqueſt titol de Illuſtre avuy es tornat a ſa llarga ſignificacio y ja caſi ſe donan a tots los que Illuſtrã, y reſplandeixen de alguna manera de les dites generals ſi be en rigor, y de Iuſticia nos dona ſino als dits dalt ſeñalats q̃ đ dret eſta eſtatuyt ſels deu.

Tambe ſe ha de aduertir que no ſols es titol de perſona ſino de coſes com Illuſtre Prouincia, Illuſtre Ciutat, Illuſtre prole, y los demes proua *Tiraquello*. [c]

Lo titol de Illuſtre reb compara tiu de molt Illuſtre ques dona adaquells que comparats ab altres ſon mes clars, y reſplandents aqueſt titol es lo mes principal ſe donaua en tẽps dels Romans com ames preheminẽt tocaua ſols a Papa, y Emperador, [d] deſpres ſe ana abuſant, y de juſticia en noſtres Comtats ſols ſe dona a Biſbes, Canceller, als dos Portantveus de Generals Gouernadors, Meſtre Racional, Balle General, als altres es vſurpat.

Lo Comparatiu molt Illuſtre reb ſuperlatiu de Illuſtriſſim aqueſt titol no fõch conegut per los Romãs, fins apres q̃l introduhiré los Reys, y ab ell erã anomenats los Reys đ Mallorca, tot lo temps tingueren lo gouern com conſta en les eſcriptures de dits Reys dalt cotades, y altres deſpres lo

[a] *P. p. cõcid. 70. Borre. c. 60. del. n. 1. 27.*
[b] *Prag. 6. tit. de Diebes, Prelats.*
[c] *Prag. 6. §. 7.*
[d] *Prag. 9*
[e] *Boua. l. 3. c. 2 dl n. 1. 2. 3.*
[f] *Boua. l. 3. c. 2. n. 4*
[g] *Borr. en tot ſon. tractat.*
[h] *Borr. c. 42. n. 32.*
[i] *Alex. ab Alex. lib. 1. c. 2. add. Tiraq.*
[k] *Borr. c. 41. del n. 1. fins a 20. c. 46. n. 3.*
[l] *Lib. 2. c. 6. f. 140.*
[m] *Caſa. p. p. cõci. 66. y 7. p. per tot.*
[n] *Tiraq. de nob. c. 1. n. 17.*
[o] *Caſã. 7 p. cõcid. 2 per tot.*
[p] *Cõſt. 7. tit. de offi de Gouc.*
[q] *L. quiſ quis C. ad l. jul. Mag.*
[r] *Barba. ſ c. nouit. de jud.*
[s] *Menoc. conſ. 302 n. 32. 42 53. Meſt c. 6. n. 19*
[t] *Meſt. l. 4. cap. 5. n. 9.*
[u] *Meſt. l. 1. cap. 7. num 10.*
[x] *Meſt. lib. 4. c. 2 num. 56.*
[z] *Tiraq. c. 1. n. 17 y Tiraq. c. 8. n. 15.*
[a] *Alcia. de prece. n. 8. Ben. p. 14.*
[b] *L. Prouincia. C. de Agri. mil. Alcia. n. 10. Ben. p. 14 1. 1. 2.*
[c] *Glo ſin rub. đ offi Cõſul. g. in l. 1. §. deniq. de app. l. 2. § exactis đ orig. jur. c đ nob. c. 2 đ n. 17.*
[d] *Auth. đ app. §. 1. & trib. ſeqq.*

do rebeten de consuetut los Duchs, Marquesos, y los Comtes en moltes parts de Italia.

Lo titol de Illustrissim, y Clarissim son yguals, y se deuhen a vna mateixa dignitat, [b] si be en temps dels Romans era molt inferior lo de Clarissim com esta dit, la Æthimologia, y significacio declara *Tiraquello*. [c]

Despres del titol de Illustrissim inuentaren a Espanya lo de Altesa que reberen tambe los Reys de Arago, y aixi be les Reynes lo comparatiu de Molt altes, [d] y apres resta als Princeps Primogenits, [e] Infants Fills, o descendents de Reys titol de nominatiu de Alt, del lloch, y estat mes alt estan despres del Rey, a ells sels dona tambe lo superlatiu de *Serenissims* de sereno q̃ es cosa clara, y serena en lo mes alt lloch, y de aqui *Serentissima Altesa* aquests titols prenen tambe les Republiques, y senyories particulars d̃ Venecia, Genoua, y dels Princeps que no tenen titols de Rey, y gosan les soberanies. [f]

Entra apres lo titol de *Excellencia*, y *Excellentissim* del verb *Excello* que significa la Excellencia, y superioritat porta als altres, en Italia se dona als Doctors, y Concellers com en Patia, y aixi be en lo mateix grau superlatiu de *Excellentissims*, y *Famosissims* a Poetes, y altres homens nouentatgats en alguna Art, o Facultat, mes pero en Espanya sols es de Grandes, Duchs, Virreys, Enbaixadors si be antigament era sols propri del Princep. [h]

Segueix se lo titol de Espectable es ja del Imperi dels Romans com esta dit se donaua als Magistrats superiors als officisa, altres Magistrats de la espectacio, y reuerencia que eren tinguts, y mirats com a dignes de admiracio, i aquest titol se dona ha Espanya a Prelats, als dos Portantveus de Gouernador, als Comtes, [i] y manera tambe de Duchs. [k]

Lo titol de *Ægregi* es lo mateix que Excellent, sa Æthimologia es esser elegit de *Grege, ho rramat*, [m] es preheminent perquant se acostuma a donar a persones graues, y de dignitat com apar de la *L. adegregias*, [n] avuy aquest titol sols se dona als Cõtes, [o] y als Concells, y Audiencies de Gouernadors, Vniuersitats, Caps de Prouincies, Collegis de Doctors, y altres.

Lo titol de Noble es tambe de particular estat qual fia ja està dalt declarat, [p] pren altre titol de *Molt noble*, y altre de *inclit* que es lo mateix que *Molt noble* com interpreta *Soccarrats*, era lo titol de Noble antigament del Infant del Rey, [q] avuy del estat dalt referit de Nobles segons regles de dret comu, y aixi los Nobilissims, Glorioßissims. [r]

Lo titol de Magnifich feha pres *en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya* per les persones estimades apres que deixaren lo de *Mossen*, y de aqui *Magnifichs*, y *Magnificencies*, te son origen, y Æthimologia de *magna faciens*, qui es lo qui fa grans coses, [t] altres diuhen que es lo mateix *Magnifich, o Illustre*, [s] *Glorioßissim, o Nobilissim*, y quel titol de *Magnifich* es molt major quel de *Illustre*, [u] com apar que antigament era de Reys, [x] avuy rebut sols per Cauallers, y per aquells qui gosan Priuilegis Militars, y aixi be per los Officials, y Iutges tãt dels Concells, com ordinaris, so es Veguers, Balles, Iutges, Aduocats fiscals, propriament es de Concellers, y Iutges dels Cõcells Supremos per raho del offici que obran, y fan grãs coses, y aixi tractats del titol de *Magnifiscencies*, y que es esser grans.

Los demes titols de *Alts, Sublimes, insignes, inclits* està declarats ẽ Dret, [z] y aixi be los de *notables, famosos, Generosos*, [a] ques prenen tant en bona, com en mala part en alabãsa, y en vituperi. [b] Lo *urbs, urbanitas, cortes y cortesia* se explicatãbe a dit lloch. [c]

Vsas

a *Mestri de Mag. l.4.c.5.n. 6.c 6.me noch. cõs 302.n 32 41.52.*
b *Tiraq. de deb.c. 8.n.16.*
c *Tiraq. c.1.2.per tot.*
d *Cõst.1 tit. d offi d Adzẽ.*
e *Cõst.1 tit. d offi. d Adzẽ.*
f *Andreas Barbas d̃ prestan. Carei.p.p.q. 1.n.20.*
g *Borr. c.79.*
h *Casa. p.p.cõci. 76.*
i *Auth. vt ab Illustrib.*
k *Mestr. lib.4.c.7 n. 10.*
l *Mestr. lib.4.c.5 nu. 9.*
m *Sanct Isidoro.*
n *L. ad egregias ff.de iur. iurando.*
o *Mest. lib.4.c.7 n.10.*
p *Lib. 1. c.14.fol. 68.lib.3. c.3.§. 4. fol. 318.*
q *Mier. colla. 4. Iacob. 2. in curi. Bar.1.c 3*
r *Tiraq. c.8.n.15.*
s *Anton. Ros. als memora. cap.11.*
t *Tiraq. c.8. n.15*
u *Præm. insti.§.2 Mestril. lib.5.c.3. n. 11.*
x *C. no uit de iudi.*
y *Ranor. in c. no uit de iudi. facit l.1. verb. mag. de ver.li. 12.C.*
z *Tiraq. ca. 2. del n.20.*
a *Tiraq. del n.36.*
b *Tiraq. nu. 31.*
c *Tiraq. n.58.*

Vsas en España de altre titol sol ab la propoſicio *De*, antepoſada al nō de caſa, o familia la qual te moltes ſignificacions com eſcriu *Iuan Franciſco de Pauinis*, [a] en ques differencia de la *A*, quant al propoſit de aquell capitol ſols aduertire dues, la vna propria que es aquella que declara propriament la naturaleſa, y calitat al nom ques aplica com per exé ple Gerart de Roſſello per eſſer Roſſello ſon ſolar, y caſa, demanera que aja pres Roſſello lo titol de Gerart, o Gerard de la terra, y ſenyoria de Roſſello que acquiri per vna, o altre cauſa, lo que es lo mateix en totes les families que tenen lo nom de certa Vila, Caſtell, o lloch pres lo nom de elles, o elles de la Vila, lloch, o Caſtell. La altra impropria es de tots aquells per Nobles ſien encaraque Duchs, Comtes, y altres ques aplican, la propoſicio *De*, al nom de caſa ſens eſſer de Solar, ni poderlo amoſtrar; Demanera que la propoſicio *De*, nos dona ala familia ſino al Solar ſens differenciar ſia Noble, o Vila, y qui nol goſa per molt Noble ſia no pot antepoſar a ſon nom, y apellido la propoſicio *De*, com eſta a vuy abuſat.

a *Iuan Franciſ de Pau. de off. et poteſt. Cap. Sedevacāt cap. pre Lud. 1.*

Los titol de Doctors Meſtres, Licenciats, y altres de lletres ſon dalt declarats. [b]

b *Lib. 3. c. 12. per tot.*

Lo de *Honrrat* era de Caualler, [c] antigament en eſtos Comtats, avuy ja abuſat per los eſtatsmes infims ſins als Meneſterals.

c *Calicio viudariū mili. tit. q. 3. n. 40. 42.*

Los de *Voſa merce* antigament tambe ſe donaua a Reys, dempres reſtat comu de corteſia pera tots compoſat del pronom *vos*, y nō *merce*, que es corteſia, fauor, y gracia los de *honorables*, *notables*, *venerables*, ſon comuns a totes ſortes, y eſtats de perſones ſegons la honrra nota, y veneracio ſels deu,

Tots los dits titols, y altres molts ques podē formar ſon de inferior ha ſuperiors, o a yguals los demes ſon de ſuperiors a inferiors en reſpecte de la ſuperioritat, mando, y ſenyoria ſe te ab ells, eſtos ſon tots los pronoms ſingulars, o plurals *tu*, *vos*, *voſaltres*, *aquells*, y altres eſtos ſi be ſon tambe de honor que es aquella ques dona atteſa la calitat de la perſona, pero ja comunamēt ſon rebuts per titols de tracte, è inferioritat, y poca eſtimacio en lloch dels noms propris donats als qui eſtan en eſta vida miſerable en los mes inferiors eſtats, qui ſon los ſeruents, humils, vilans, ruſtichs, y altres ſubdits, [d] ſi be eſta inferioritat ſe concidera en reſpecte de la perſona los tracta quel titol de *vos* donat per lo Rey no es de deshonor ſino de titol que deu donar a tots ſos ſubdits, y Vaſſalls del major Duch al mes infim vilà.

d *Tira q. c. 2. del n. 23. 23.*

Capitol XXXVI. Dels titols de honor ſe alcanſan per les prehemiencies, precedencies, y Ordens de vns als altres.

PEr les precedēcies, y ordens aſoles ſe alcanſan particulars honrres, y titols de honor en aquells actes, encaraque la perſona no ſia decorada de altre titol dels ſobre dits, ſols per raho de anar, parlar, aſſentar primer, y precehir en los quals actes goſan lo titol honorifich tant quant gran es lo acte de precehir. Per raho de dites precedencies acoſtuman naixer cada dia grans debats, y aixi per conexer la ques deu del vn al altre de tots los titols dalt referits me ha aparegut era neceſſari per deixar a ſon compliment la materia, poſar algunes regles generals per les quals conexera quiſcu la ques deu a ſon eſtat.

La primera, y major es que les honrres, reſpectes, preheminencies,

priuilegis, gracies, y precedencies son segons les concessions Reyals, [a] demanera que la voluntat del Rey en esta materia es lley, podent alsar, y mes honrrar los vns que als altres, y antepossar los titols menors, als majors com la honrra sia tanta quanta lo Rey vol, y dona, tant en la creacio del titol; com tambe de voler donar mes prerrogatiues, y priuilegis ha vns, ab lo mateix titol que als altres y en est fet noy ha altre raho, sino voler ho lo Rey com la honrra que te la vna, y altra sia del Rey, y de sa voluntat. [b]

La 2. regla es en materia de honrres y precedencies quant no consta la ques deu a la persona per raho de son estat, o voluntat del Rey que en esta materia nos pot donar regla comuna en totes les Prouincies, y Regnes differenciantse quiscuna, se ha de attendre primer la lley del Regne, y si ella falta la consuetut, y obseruansa de la terra fa lley en donar, o lleuar en particular en respecte de coses de honrra, y precedencies en anar, estar, assentar, y altres. [c]

Esta consuetut de quant temps ha de ser esta ja posat en dret. [d]

La tercera quant no hi a lley, ni consuetut de la terra se ha de recorrer a les rahons de la lley comuna, [e] y altres com lo Princep precehir al Duch, lo Duch, al Marques, lo Marques al Comta, y aixi dels demes baixant, [f] y considerant lo estat de cada qual, y les circunstancies se li donan de honor segons les quals es la precedencia tant quant de si elles tenen mes calitat, totes son moltes so es les dignitats, y differencies de les persones, g officis, carrechs, titols, la possessio, lo marit en respecte de de la muller, los homens de les dones, lo menor al major, los qui tenen titol, y dignitat als qui no la tenen, [h] les dignitats dobles als qui no la tenen sino particular.

Lo origen antiguedat, [i] estirpe, y sanch, [k] los qui gouernan als demes, [l] los vells als jouens, [m] segons los priuilegis, y prerrogatiues gosan, [n] los noms, y titols, los quals de si moltes vegades donan causes de precedencies, y major honor, [o] los qui tenen la honrra, o titol del mes digne, [p] y altres.

La quarta entre los mateixos estats, y graus se concidera la differẽcia, com per exemple los Doctors qui son Concellers del Princep als altres Doctors ordinaris, [q] los Licenciats, y Doctors en dos drets los queu son de vn. [r]

La quinta quant los estats son yguals en tot aduertir les altres circunstancies que refereixen *Mestrillo*, [s] *Casaneo*, [t] *Boerio*, [u] *Petro Gregorio*, [x] *Signorolus de homodeis*, [y] y altres moltissims.

La sisena lo pendre, y donar dits titols en particular los de cortesia fora lo Regne de Castella que te particular lley, y pragmatiques dites de cortesia, com, y aqui se tenen de donar en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya no hi a pœna ordinaria, y de aqui se son tant abusats, y donan tant impropriament, si be se ha de creure hi a tambe lloch apena, perquãt tots los noms, y titols se donan son segõs les disposicions de dret com a constat, demanera que sis donan contra ses disposicions, o es mudar lo nom, o en vilipendi de altre, y en molts fets cas de regalia com a contra la volũtat Reyal. Ames tant lo quil dona, com lo quil reb incorr en nota de descortesia, è ignorancia donar mes, o menys del que se li deu, si be les demes vegades succeheix per adulacio, y segones intencions.

La setena los titols de cortesia inferiors se deuhen, y son tambe propris dels superiors com es al Rey lo de Magestat, Altesa, Excelencia, Illustre, y los demes, y aixi dels altres inferiors lo que es different ab los titols

a *Rona. p. p. lib 2. c. 16. n 40. Borrello cap. 11. n 19.*
b *Boua. lib. 2. c. 2. n 20. 23.*
c *Lara de anniuers. ci. ca. 4. n. 18. De 3 p. alprí n. 27. Alciatus de preced. num 96. Mestride Mag. lib. 4. ca. 14. per tot c. 5. n. 10 als seg.*
d *Mest. lib. 5. c. 4. del n. 30. lib. 4. ca. 14. Tira de nob. c. 20. n. 55. Bouad. l. 2. c. 2. nu. 23.*
e *L. 1. 2. C. vt dig. ordo seruet.*
f *Mest. lib. 4. de l cap. 3.*
g *Boua. 2. p. lib. 3. c. 1. del. n. 1 cap. 2. del num. 3.*
h *Mest. lib. 4. c. 6 num. 23.*
i *Alcia. n. 48.*
k *Tiraq. ca. 19. n. 20. 21.*
l *Alcia. n. 13.*
m *Alcia. n. 199.*
n *Cas p. p. concid. 68. 77.*
o *Alcia. n. 13.*
p *Alcia. n. 38*
q *Signor cons. 23. n. 27. Fõ. clauf. 3. glo. 3. n. 3 fina. 8.*
r *Alcia n. 37.*
s *Mest. l. 4. c. 14. l. cap. 4.*
t *Casã. it. p. de la cõci. 4. fins 17. y ẽ la p. cõci. 77 6. cõci. 1. als seg.*
u *Boer. de auctо. & ord. gra.*
x *Per Gregor. syn. tag. juris vnia. l. 18. c. 12*
y *Signor cons. 23.*

títols superiors com al qui es Magestat no se li pot donar Illustre, ni los altres majors com per raho de son estat no li sia propri ni conuinga.

Lo major titol, estat, honrra, y dignitat sobreuenint no lleua lo titol, y prerogatiues del menor, com lo Duch no pert lo del Marques, o altre, ni los títols de Nobles, ni lo popular ser Noble, no pert lo priuilegi de popular; de manera que encara que per estatut, o altra lley sie ygualat lo noble ab lo popular, per alguns fets, los nobles gosan tot lo que los plebeyos, no empero los plebeyos los dels Nobles. [a]

a *Tiraq. de nobil. c.6.n.50.*

b *Casa. p.7. consid.7.*

Quant se tenen de aueriguar dits títols, sien propris, o de atribut, o cortesia, volent los comparar ab los antichs, o de vn Regne en altre, com lo de Consul de aquest temps ab los del Senat Romà, o los títols de Princeps, Duchs, Nobles, o altres títols de offici, y aixi be dels de cortesia, y atributs, com de Excellents, Illustres, y altres, se ha de aduertir nos pot fer bona comparacio ab los de aquest temps, los antichs del mateix nom, offici, o de vna Prouincia a altre, [b] per lo que los gouerns, è Imperis mudan los estats dels carrechs, y títols. [c]

c *Beuter li.2.c.15.*

d *Boua. li.2.c.18 per tot.*

e *Calici. extraua. cur. per tot.*

Honrrar, reuerenciar, y donar sempre la ma dreta als Ecclesiastichs, y persones Religioses, com proua *Bouadilla*, [d] y se ha prouat al llibre tercer.

f *Bellug. inspecul. prin. ru. 1. 6.*

Los ordens, y precedencies en lo assentar, votar, y altres de les Corts generals quant se celebran en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya son lo Princep en lloch mes alt ab cadira, y solio lo Primogenit a ma dreta, lo Questor glorioſissim qui a vuy se anomena Canceller, o Vicicãceller, y los demes posan tots los Practichs Cathalans, [e] y quant se celebran Corts en vn lloch per los tres Regnes de Arago, Cathalunya, y Valencia los ordens, y precedencies aporta llargament *Belluga*. [f]

g *Casa. p.p. de la conci.40 p. 11. de la cõcid. 10. als seguẽts.*

Les altres regles de precedencies en lo votar, y altres, en particular de les Vniuersitats prouan *Casaneo*, [g] *Bouadilla*, [h] y altres.

h *Boua. lib.3.c.7. nu. 27. y c. 37. als seguẽts.*

Capitol XXXVII. Dels titols de honor se alcançan per consuetut, y prescripcio.

i *Tiraq. cap. 14. per tot.*

k *Tiraq. cap. 10.*

PEr llarga possessio, y prescripcio se alcançan tots los titols de honor dalt referits, del major al menor. [i]

l *Tiraq. c.6.n.10. Menoch. cõs. 302. n.43. Alciat. nu. 112.*

Lo mateix es per consuetut, [k] cõ esta prouat al capitol precedent; de manera que la consuetut, y opinio del poble dona, y lleua los titols, estimacio, y hõrra. Poch importa a qual seuol no tenir titol, si es estimat, hõrrat, respectat, y priuilegiat, com lo quil te; y poch importa tenirlo, sino es per tal tingut, y reputat, y no li dona lo vulgo, y terra lo que se li deu en tots los actes que donan honor, [l] nos admire ningu de esta força de la costuma, que ella de si fa apareixer, y dona lo que no es, com mes llargament dalt està prouat, capitol 10. §. 2.

m *Bellu. inspecul. prin. ru. 7. Cali. vsat placitum n. 6. 7. 8. Bouadil. p.p.lib.2. c.16. del nu. 6.*

Capitol XXXVIII. Dels titols de honor transmissibles als fills, mullers, y altres.

n *Otalo. de nobil. hispa. 4. p 3 p.c.2. per tot l. filiam senator. ff. de sena. Bell. rub. 20. §. quia post n.6.*

LOs titols dalt referits regularment, en particular los de noblesa, y dignitats Reyals, cõ de Duchs, Marquesos, y los demes, aixi be los de Militars, y altres de les Republiques, com Ciutadãs, y Burgesos passan als fills, y descendents de linea masculina, [m] tant llegitims, y naturals, [n] com naturals fols, si be quant als naturals de dret comu se dupta, [o] empero segons les consuetuts, y drets municipals de Cathalu-

o *Casa. p. 11. cõcid.15 p. p concid. 24.*

nya,Roſſello,y Cerdanya ſon tambe de llinatge,y familia,y goſan los dits titols,priuilegis,armes,y demes prerogatiues dels pares naturals. [a]

Eſta regla ſe llimita ab los fills naturals dels Reys,y grans Senyors,los quals no tenen titols de Infants,com los llegitims,y naturals.[b]

Se llimita tambe en aquells que no goſan los eſtats, ò gracies dels pares,ſien de offici, dignitat, o feus, o lletres, o eſſer eſtada la gracia dels pares perſonal, en tals caſos no ſon tranſmiſſibles, ni tenen extenſio a altre. [c] Eſta llimitacio ſe ſublimita ſegons les conſuetuts de les terres, en Italia, Alemanya, y altres parts, y en particular en la caſa de Auſtria los deſcendents, encara que no poſſeheſcan lo feu ſe intitulan del titol de Archiduchs; en los altres titols es certa la llimitacio,que ningu goſa lo titol del Pare, encara que goſen los priuilegis,com los fills de Doctors,y altres.

Paſſan tambe dits titols de honor, eſtat, y priuilegis a les mullers conſtant lo matrimoni, quant a les dels Doctors en Leys,y poder eſſer anomenades ſenyores, y les precedencies ſels deu a eſcrit *Bennio*, [d] quant les dels officials,y miniſtres de Iuſticia *Meſtrillo*, [e] y a les Viudes durant la viduytat, ſi eſtos titols pujan als pares,y ſi paſſan als germans,y altres collaterals declara *Tiraquello*. [f]

Tots ells generalment ſe conſeruan ab los maſcles, [g] nos prenen los de les mares,ſino dels pares,ſi be per molts actes val,y aprofita la nobleſa, y titols de honor de la mare. [h]

Capitol XXXIX. De les obligacions tenen tots los titols de honor.

TOts los dits titols de honor, aſſenyaladament los quils obtenen de priuilegis eſpecials eſtã obligats a molts actes que non eſtan los altres inferiors que nols tenen.

Primerament en tots los actes, y pactes que eſtan compreſos, y exteſos ab les mateixes conceſsions, y acquiſicions de titols ſegõs ells ſon, com per pactes feudals en les obligacions de vaſſallatge, reſultants de les mateixes gracies, [i] com eſtà dalt prouat,fins als mateixos Bisbes, Prelats,Capellans,y altres dignitats Eccleſiaſticas acudir a la guerra en ſeruey del Rey, per raho dels feus. [k]

Complir ab puntualitar tot lo que toca al eſtat goſan, [l] majorment als de offici,los quals mateixos carrechs tenen quiſcu del ſeu.

Quant als Nobles, Cauallers, y altres majors fugir de fer coſa fea,no fer acte de maldat, per quant de ells ſempre ſe preſum tota bondat, ſer honrrats, y virtuoſos, y en tots los actes lleals, [m] ſer vertaders en les promeſes,per quant la fe, y paraules de ells ſe tenen per cumplides, y de aqui vſan tant de ordinari lo a fè de Caualler. [n]

Anar ornats ab veſtits, y adornos precioſos conforme al eſtat, [o] ſi be ha de ſer ab modeſtia, que no ſie ſobrada pompa,y deſtruccio de les caſes, y Republica. Lo principal ques concidera, y ha de lluyr ab ells ha de ſer la modeſtia de viorer, y actes de virtut, [p] excercitar ab cuydado les armes, y ſos excercicis Militars, [q] preciarſe molt de ſaberlos, com aqueix ſie llur propri offici,majorment conſeruant ſempre armes, y cauall,[r] per honor del eſtat,no mãtenir rameres,ni concubines, ni donar a elles, [s] no euitar la mort per la ſalut de la Republica [t]

Aduertir q̃ lo offici,obligacio, y ſi principal del eſtat de ells,es defenſar ſempre les lleys de Deu, Rey, y Patria,[u] donat en retribucio per lo que deffenſauan los pobles dels Tyrans, y enemichs. [x]

Deuhen acudir en deffenſa,y ajuda dels

a *Tiraq. c.15. per tot Deſpujol fo. 20.col.2. Otalora 4.p.c.7. n.4.*

b *Boua. p.p.c.16. nu. 66.*

c *L priuileg. ff. de rig. iur.*

d *Ben.de priui.iuris conſul.p.61. n.2.p.57 n.3.p.13 nu. 5.*

e *Meſtr. de mag. lib.5.c.4. n.70.*

f *Tiraq. c.16. per tot. Belluga in ſpecul. prin. ru. 7. Cali. vſat.placitum n. 6.7.8.*

g *Tiraq. c. 37. n. 123.*

h *Tiraq. c.16. del nu. 20. a 25.*

i *Boua. p p.lib.2. c.16. nu. 40.*

k *Boua. p.p.c.15. nu.18.c. 18.n.61.*

l *Bouad. p.p.lib.2. c.18.n.1.*

m *Boua. p.p.lib.3. cap 4.n. 1. 4.*

n *Boua. 2. p.li.3. c.13. nu. 25.*

o *Calici. in prerog. mil. nu. 1.*

p *Calici. in prerogat. mil. n. 45.*

q *Mier. colla. 8. Re.Marti.in cur. Bar.c. 3. n.4.c. 1. n. 59.*

r *Mie.en dit lloch c.1.n.59.*

s *Mie.p. p.colla.2. in curia Bar. Re. Iacobi c. 4.n. 4.*

t *Mie p. p colla.4 Iaco.2.in cur.Bar. cap. 27. n. 31.*

u *Boua.2 p.li.4.c.3 nu.5.10. lit. a.*

x *Boua. p.p.lib.1. c.15.nu. 10. c. 6. nu.40.c. 4.n. 3.*

da dels officials Reyals. [a]

Lo fugir los es ygnominia. [b]

Tenir per molt propria la llibera-
litat, y magnificencia. [c]

Seruir sens paga, ni treball en ac-
tes virtuosos, y honrrosos. [d]

Han de ser exemple en tots los
actes, per lo bon modo de viurer
dels altres. [e]

Deuhen perdonar agrauis, y vsar
de clemencia. [f]

Excercir tots los actes de Noblia,
y Caualleria, com son festes, excerci-
cis de guerra, y altres honrrosos, aixi
be lo cassar, y altres. [g]

Procurar en no ser superbos, y
enemichs dels populars, per no cau-
ser en mil faltes que aporta *Boua-
dilla*. [h]

Esser los primers qui cumplen ab
puntualitat los mandatos del Rey, y
seruirlo en tot. [i]

Tenirse en tot per Vassalls del
Rey. [k]

Anar, y acudir en presencia del
Rey sempre seran cridats. [l]

Seguir lo Rey a la guerra, en par-
ticular los Barons, y Caullers, [m] lo
que se enten, com dalt està declarat.

Ajudar al Rey, y a sos officials en
totes coses licites, en particular en
les execucions, y actes de regalies. [n]

Cumplir la fe, y promesa, en par-
ticular si son officials Reyals. [o]

Deuhen acceptar los officis Re-
yals, y publichs, si per ells son elegits,
com a ells toque regirlos mes prin-
cipalment. [p]

Quant se dupta del estat, y titol sie
de noblesa, o qualseuol altre estan
obligats a justificarla, altrament nos
presum sinos proua. [q]

Capitol XXXX. De quantes maneres se perdan, y acaban los titols de honor.

TOts los titols de honor dalt re-
ferits se perdan, y acaban per
molts actes contraris, en particular
los de noblesa.

Primerament per vsar, y excercir
arts mechaniques, [r] y officis vils per
ells en persona, o altres en nom de
ells. [s] Lo que se ha de entendre lo
temps sols les vsan, com consta de
dits Escriptors, y en lo mateix temps
lo prejudici no passa als fills si cō-
seruan lo estat honrros [t] tenien los pa-
res abans, y apres no vsassen dites
arts.

Entrant en Religio, [u] lo que se
enten quant a la estimacio, y honor
del estat gosaua, que en ella sols se
concidera, y tracta, com à estat de
Religios. Per infamias, y maldats, [x]
y los Caullers si fan coses inhones-
tes, y no vsan les armes. [y]

Per pobresa, y com se ha de en-
tendre esta pobresa, ja està declarat
per *Tiraquello*, [z] de aqui no faltan
Escriptors qne affirman que la po-
bresa se te per vilesa, y no es noble
sino qui gosa de tres coses, Genera-
cio, Honrres, y Riqueses, y quant les
riqueses faltan se borran les memo-
ries de la noblesa, y en cas resten no
son sino per menyspreu, escarn, y
burla. [a]

A mes se poden veure 150. casos
que refereix, y proua *Calicio*, [b] en
tots los quals son posades les penes,
y casos per los quals se pert la mili-
cia, offici, dignitat, y demes titols de
honor se acaban, y ab ells tambe acā-
ba, y dono fi a la present obra, donāt
gracies al Creador del Cel, y terra
en quant arriba ma fragilitat huma-
na, del auxili, fauor, merce, y gracia
me ha feta en la empresa, si cosa lloa-
ble si troba se ha de atribuyr tot
a sa Diuina Magestat [c] (del qual
testificant lo Apostol [d] totes les
bones baixen) que quant à mi con-
fesso ja de pla que encara que la ma-
teria de esta obra aja beguda de les
fonts de Canons, Lleys, Doctrines, y
sentencies de Sants Pares, y Escrip-
tors graues en totes facultats; ab tot
la

[a] *Boua. p.p.c.13. n.77.*
[b] *L. in ea C. ex quibus cauſ. ma. Bellug. rub. 27. §. milites.*
[c] *Tiraq. ca.37. n. 40.*
[d] *Tiraq. n.49.*
[e] *Tiraq. n 63.*
[f] *Tiraq. c.37.nu. 127.*
[g] *Tiraq. del num. 138.*
[h] *Boua. p.p.lib.1. c.11.n.4.*
[i] *Bouad. p.p.c.16. n. 68.*
[k] *Boua. n.69.*
[l] *Bouad. n. 69.*
[m] *Oliba c.8.n.1.*
[n] *Olib.c. 8. n. 7.*
[o] *Pague. in praxi. lib.1.c.6.*
[p] *Boua. li.1.c.15. nu. 1.*
[q] *Tiraq. de nob.c. 10.n.13.*
[r] *Alex. lib. 5. c. 18.*
[s] *Tiraq. cap. 27.*
[t] *Tiraq. cap. 35.*
[u] *Tiraq. cap. 26. per tot.*
[x] *Tiraq. cap.24.*
[y] *Vsat. mil.vero si caualleriam vsat. aguayt Calicio nu. 14.*
[z] *Tiraq. cap. 23.*
[a] *Tiraq. cap. 25. nu. 4. 9.*
[b] *Calicio in Mar. fisci 7. dub.rub. de pœna amissio. militiæ.*
[c] *Canon. saluator de consecrat. distinc. vltima.*
[d] *Cap. 3. cap. reuertimi. 16.q.1.*

la composicio per esser mia, essent tant ygnorant nom satisfa, y puch assegurar que sino fora mogut, y animat ab lo parer de persones Religioses, y doctes en lletres diuines, y humanes per la censura de les quals es passada, la aguera offerta primer al foch que a la Estampa, y fora estat mes just que la de Virgili princep dels Poetas Latins; lo qual com refereix *Gellio*, [a] despres de auer acabada aquella celebre, y may prou alabada obra *Æneydos*, li desplague tant, que posat al article de la mort pregà summamẽt a sos amichs, que mes prest la cremassen que traguessen a llum, ques presentas a judici de savis. Mes vertaderament tambe puch dir quel Poeta Ouidi. [b]

a *Li. 17. noct att. cap. 10.*

b *Lib. de Ponto.*

Cum relego scripsisse pudet, quia plurima cerno.
Me quoque qui feci iudice digna lini.

c *Lib. 2. apolog. contrᵃ Rossin. & prolog. in li. Samuel. & Regũ*

Empero ajudat de la sentencia de *Sant Hieronym*, [c] tinch escusa per la reprehensio, que en lo Tabernacle de Deu quiscu offereix lo que pot, vns or, argent, y pedres preciosses, altres purpura, y seda, jo prou faria si offeria tela grossera, y mal filada. Prego als Lectors Doctes, é indoctes qui llegiran, quel que trobaran superfluo, deffectuos, fals, y no ben dit, ho atribuescan a ma ygnorancia, y curt talent, é ingeni, y ho corrigen, rallen, y emenden, offerint ho tot a correccio de ells, donant sols per satisfaccio la afficio he tinguda de acertar, y saber que encara que en mi tinga falta, com a desitg, y afficio sens forçes, ni cabal, alomenos aura seruit de materia per als doctes de inuestigar la veritat, per als peresosos de despertador de traurer altra obra a llum, que repare esta, en gloria, y honrra nostra, per als ygnorants de desitg de apendre, y saber lo quels conue, submetentme en tot a la correccio de la Sancta Mare Esglesia, y de qualseuol altre millor, sentint en honrra, y gloria de Deu. Amen.

(***)

Fi de la materia del present Llibre.

TAVLA

TAVLA DE TOTES LES

PRAGMATIQVES, PROVISIONS, SENTENCIES, Concordies, Ordinacions, y Priuilegis son allegats en lo present llibre, segons los Reys, y anys, y del Archiu, y lloch de hont son estats trets, y cotats, per escusar remissio llarga al marge del llibre, de quiscuna vegada se son allegats, *Reg.* vol dir Regiſtre del Archiu del Patrimoni Reyal dels Comtats de Rossello, y Cerdanya. *Ma.* llibre major vert de la Vniuersitat de Perpinya. *Me.* llibre vert menor *Pro.* llibre de Prouisions. *Ordi.* 1. o 2. llibre de ordinacions 1. o 2. *Veg.* llibre del Veguer es en lo Archiu de dit Reyal Patrimoni. *Priui. B.* llibre de priuilegis de la cort del Balle de Perpinya. *Ordin. B.* llibre de ordinacions de dita cort. *Mar.* llibre del Consulat de mar de Perpinya, y altres.

Comta de Roſſello Iuan Guirart.

Ma. 16. Perpinya 6. de Iuliol 1162.
Ma. 16. Perpinya 7. de Iuliol 1162.
Ma. 16. Perpinya 18. kal. de Iuny 1170.

Rey Don Alphons Primer.

Ma. 18. Perpinya a 16. kal. de Agost 1172.
Ma. 19. Perpinya a 13. de Maig 1173.
Ma. 19. Perpinya a 14. de Maig 1173.
Ma. 19. Perpinya a 27. de Nouembre 1174.
Ma. 20. Perpinya a 16. de Mars 1175.
Ma. 19. Perpinya a 2. Idus de Maig. 1175.
Pri. B. 13. Perpinya a 16. Kal. de Abril. 1175.
Me. 12. Perpinya al vltim de Ianer 1196.

Rey Don Pere Primer de noſtres Comtats.

Ma. 22. Perpinya a 7. Kalen. de Mars. 1196.
Men. 12. Perpinya al vltim de Ianer. 1196.
Ord. B. 29 Perpinya a 5. Kalen. de Iuny. 1205.
Ma. 38. Perpinya a 13. Kalē. Octubre. 1207.
Ma. 39. Gerona a 9 de Febrer. 1209.
Ma. 40. Narbona a 15. kalē. de Mars. 1210.

Rey Don Iaume Primer dels Comtats de Barcelona, Roſſello, y Cerdanya.

Ma. 196. Valencia a 29. de Iuny. 1249.
Ma. 41. Calatajut a 19. de Nouembre. 1249.
Ma. 42. Barcelona a 17. de Maig. 1254.
Ma. 46. Montpeller a 4. Kal. de Maig. 1262.
Murcia del Infant Don Iaume Idus de Febrer. 1264. *Ma. 48.*
Gerona a 4. de Febrer. 1265. *Me. 292.*
Gerona a 6. Kalēdes de Abril. 1265. *Ma. 292.*
Gerona a 29. de Setembre. 1265. *Ma. 101.*
En Perpinya a 4. Idus de Mars. 1266. *Ma. 57.*
De 14. Kalendes de Iuny. 1267. *Ma. 70.*
Del Infant Don Iuan a 3. de les Nones de Setembre. 1271. *Ma. 78.*
A ſet aygues a 3. de les Nones de Agoſt. 1273. *Ma. 45.*
Altra de la mateixa data. 1273. *Ma. 45.*
Perpinya a 18. de les Kalendes de Febrer. 1276. *Ma. 58.*
Altra de la mateixa data. 1276. *Ma. 59.*
Gerona a 5. Kalē. de Mars. 1240. *Ma. 50.*
Perpinya a 15. de les Kalendes de Febrer. 1242. *Ma. 42.*
Calatajut a 13. de les kalendes de Deſembre 1249. *Ma. 41.*
Barcelona a 16. de les Kalendes de Iuny. 1254. *Ma. 42.*
Tortoſa al primer de Abril. 1258. *Men. 22.*
Barcelona al primer de Agoſt. 1258. *Ma. 46.*
Lleyda Nones de Agoſt. 1260. *Ma. 52.*
Perpinya a 8. Idus de Octubre. 1261 *Men. 31.*
Murcia Nones de Febrer. 1265. *Ma. 48.*
Perpinya a 12. de les kalendes de Nouembre. 1265. *Men. 55.*
Perpinya a 4. Idus de Mars. 1266. *Ma. 53.*
Barcelona a 5. Kalē. de Agoſt. 1266. *Veg. 106.*
Perpinya Kalendes de Iuny. 1267. *Men. 33.*
Perpinya al primer de Iuny. 1267. *Ma. 33.*
Valencia a 12. Kal. de Abril. 1269. *Veg. 100.*
Perpinya kalendes de Febrer. 1271. *Veg. 122.*

Gerona

Ma. 45. Gerona al primer de Mars. 1272.
Ma. 47. Montpeller a 10. de les Kalendes de Maig. 1272.
Ma. 48. Montpeller a 10. Kal. de Iuny. 1272.
Ma. 49. Perpinya a 5. Idus de Abril. 1274.
Me. 30. Barcelona a 3. de les Kalendes de Setembre. 1274.
Perpinya a 15. de les kalendes de Nouembre. 1276.
Men. 91. Gerona a 3. *kal.* de Octubre. 1265.
Me. 292. Gerona a 6. kalen. de Abril. 1265.
Ma. 157. Perpinya a 3. de les *K*alendes de Iuliol. 1293.

Rey Don Pere Segon del Comtat de Barcelona a soles.

Recog. pro. Barce. a 3. dels Idus de Ianer. 1285.

Rey Don Alphonso Segon del Comtat de Barcelona a soles.

Ma. 105. Barcelona a 4. Kalen. de Abril. 1286.

Rey Don Alphonso Tercer del Comtat de Barcelona.

ma. 193. En los Excercits, &c. a 16. de Iuny. 1323.

Rey Don Iaume Segon de Mallorca, y dels Comtats de Rossello, y Cerdanya a soles.

ma. 197. Perpinya a 13. *kal.* de Febrer. 1278.
Balle 5. Perpinya a 5. Idus de Agost. 1279.
ma. 63. Perpinya a 8. *kal.* de Nouemb. 1280.
Balle 7. Perpinya a 6. Idus de Iuliol. 1284.
ma. 100. Perpinya al primer de Iuliol. 1284.
ma. 75. De 4. *kalendes* de Febrer. 1386.
Bal. 54. Montpeller a 15. de les Kalendes de Noembre. 1286.
Balle 9. Perpinya a 16. de les *kalendes* de Desembre. 1287.
Balle 4. Perpinya a 8. de les Chalendes de Setembre. 1288.
Balle 9. Perpinya a 16 de Nouembre. 1288.
Bal. f. 7. Perpinya a 4. Chal. de Octub. 1289.
Veg. 99. Perpinya a 2. Nones de Maig. 1293.
ma. 158. Rerpin. a 3. Chalen. de Iuliol. 1293.
Perpinya a 4. Non. de Febrer 1294. *Veg. 69.*
Perpinya Nones de Mars. 1294. *men. 39.*
Perpinya a 4. de les Nones de Febrer. 1296. *Veg. 133*
Pridie Chal. de Febrer. 1296. *Ma. 79*
Perpinya a 15. Chal. de Maig. 1296. *Bal. fo. 9.*
Mallorca a 4. Non. de Mars. 1299. *ma. 84.*
Mallorca a 13. Chal. de Iuny. 1299. *Veg. 69.*
Perpinya a 7. de les Chalendes de Noembre. 1299. *Veg. 119.*
Perpinya a 14. de les Chalendes de Desembre. 1299. *ma. 81.*
Vilaseca a 16. de les Chalendes de Ianer. 1299. *ma. 81.*
Mallorca a 4. Non. de Ianer. 1300. *ma. 85.*
Perpinya 14. o 16. Chalendes de Iuliol que es 18. de Iuny. 1300. *ma. 82.*
Perpinya a 15. o 16. Chalendes de Iuliol que es 17. de Iuny. 1300. *ma. 83.*
Vall de Mussa a 1. de Agost. 1300. *men. 72.*
Perpinya a 11. de les Chalendes de Octubre. 1302. *me. 185.*
Mallorca a 18. de Mars. 1303. *ma. 86.*
Perpinya 1303. *Veg. 69.*
Perpinya a 15. Chal. de Abril. 1303. *ma. 86.*
Sãt Feliu denall a 14. de Iuliol. 1303. *me. 169.*
perpinya a 3. Non. de Agost. 1303. *ma. 103.*
perpinya a 5. de les Nones de Nouembre. 1303. *Ball. 49.*
perpinya a 7. Chalendes de Febrer que es 26. de Ianer. 1304. *men. 95.*
perpinya Nones de Setembre. 1304. *Veg. 94.*
perpinya a 16. de les Chalendes de Mars. 1305. *Pro. 196.*
Messana a 14. de Setembre es de Federich. 1305. *men. 99.*
Perpinya a 16. Chal. de Iuliol. 1306. *Balle 31.*
perpinya a 3. de les Chalendes de Octubre. 1306. *Balle 33.*
perpinya a 4. Nones de Octubre, es de Sancho Infant. 1306. *ma. 89.*
perpinya al primer de Octub. 1306. *me. 177.*
perpinya a 24. de Abril. 1307. *Bal. fo. 9.*
perpinya Idus de Iuny. 1307. *Bal. f. 32.*
perpinya al primer de Octub. 1307. *ma. 189.*
perpinya Nones Desembre. 1308. *Bal. f. 38.*
perpinya a 5. Chal. de Iuliol. 1308. *Balle 55.*
perpinya a 12. de les Chalendes de Nouembre. 1308. *B. ord. 27.*
Coblliure a 3. Chal. de Dezēb. 1308. *ma. 90.*

perpinya

Veg. 107. Perpinya a 5. de les Kal. de Maig. 1309.
Ma. 90. A 3. de les Kalendes de Nouem. 1309.
Bal. f. 28. Perpinya a 8. Idus de Nouēbre. 1309.
Veg. 120. Perpinya a 12. Kal. de Noueb. 1309.
Ma. 91. Perpinya dat a Coblliure nou. de Nouembre. 1309.
Ma. 106. Perpinya Non. de Setembre. 1310.
Balle 33. Perpinya a 3. Idus de Nouemb. 1310.
Balle 47. Mallorca a 15. Kal. de Abril. 1311.
Balle 33. Perpinya a 3. Idus de Desemb. 1310.
Balle 35. Mallorca a 18. Kal. de Maig. 1311.
Ma. 92. Castell de Perpinya pridię Non. de Agost. 1311.

Rey Don Sancho de Mallorcha, y dels Comtats de Rossello, y Cerdanya.

Ma. f 98. Montpeller a 9. kalendes de Desembre. 1312.
Ma. 121. A San Feliu de Guixols a 12. kalendes de *Mars*. 1313.
Ma. 107. Palerm al vltim de Maig. 1313
Veg. 104. Perpinya a 8. Kal. de Setembre. 1313.
Me. 101. Mallorca a 3. Non. de *Maig*. 1314.
Ma. 190. Perpinya al mes de Ianer. 1315.
Balle 67. Perpinya a 12. Kalen. de *Maig*. 1315.
ma. 108. Mallorca a 3. Non. de Maig. 1315.
ma. 180. Mallorca a 3. *Idus* de Maig 1315.
Me. 154. Perpinya a 12. Kal. de Agost. 1315.
Me. 177. perpinya. 1315.
Veg. 101. Perpinya a 12. Kalen. de Abril. 1316.
Ball. f. 18. Perpinya a 5. dels Idus de Ianer 1317.
ma. 118. Castell de Perpiña a 26. de Mars. 1317.
Ma. 47. Altra de la mateixa data. 1317.
Ma. 43. Perpinya a 7 de les Kal. de Abril. 1317.
Ma. 110. A la Cambra Reyal del Castell de Perpinya a 12. de Setembre. 1317.
Bal. f. 51. Perpinya a 5. Non. de Octubre. 1318.
Prag. 1. Tarragona a 10 Kal. de Febrer. 1319.
Bal. f. 37. Perpinya al vltim de Abril. 1319.
Me. 93. Perpinya a 22. de *Maig*. 1319.
Bal. f. 53. Perpinya a 6. Kalend. de *Mars*. 1320.
Ma. 123. Perpinya a 6. Non. de Maig. 1320.
Me. 110. Puigcerdà a 10. *Kal.* de Iuny. 1320
Ma. 124. Perpinya a 12. de Iuliol. 1320.
Veg. f. 70. Perpinya a 4. Kal. de Octubre. 1320.
Tixedors Mallorca Iuliol 1322.
Me. 122. Mallorca a 8. Idus de Octubre. 1322.
Me. 111. Mallorcha a 19. de Octubre. 1322.
Mallorcha a 30. de Octubre. 1322. *Ma.* 120.
Altra de la mateixa data. 1322. *Ma.* 129.
Altra de la mateixa data. 1322. *Ma.* 125.
Mallorcha a 8. Idus de Nouem. 1322. *L. Ve.* 70.
Mallorcha a 8. Idus de Octubre. 1322. *Me.* 122.
Mallorcha a 16. kalen. de Nouembre. 1322. *Me.* 117.
Mallorcha a 13. Kalendes de Dezembre. 1322. *ma.* 125.
Mallorcha a 3. kal. de Nouembe. 1322. *Me.* 120.
Mallorcha al primer de Dezēbre. 1322. *ma.* 128.
Altra de la mateixa data. 1322. *ma.* 130.
Perpinya al primer de Febrer. 1323. *Balle.* 84.
Perpinya a 5. Non. de Mars. 1323. *Me.* 118.
Port fangos a 23. de Maig. 1323. *ma.* 193.
Mallorcha a 10 *kal.* de Dezemb. 1323. *me.* 123.
Perpinya a 1. de Dezembre. 1323. *Ma.* 132.
Barcelona a 7. de Febrer. 1324. *mrn.* 123.
Puigcerda a 23. de Maig. 1324. *ma.* 131.
Puigcerda a 10. Kalendes de *Iuny*. 21. 22. de Maig. 1324. *ma.* 130.
Formiguera a 14. Kal. de *Agost*. 1324. *Veg. f.* 44.
Formiguera a 4. *kal.* de Setem. 1324. *ma.* 163.
Perpinya a 17. de Setembre. 1324. *me. f.* 91.

Rey Don Iaume Tercer de Mallorcha, y Comte de Rossello, y Cerdanya.

Castell de stabia a 12. de Iuliol. 1325. *Me.* 127.
Perpinya pridie non. de Febrer. 1326. *Balle.* 47.
Perpinya a 5. *Idus*. 1326. *Me.* 125.
Perpniya a 9. kalend. de Iuliol. 1326. *ma.* 134.
Perpinya. 1327. *Me.* 147.
Perpinya a 6. kalend. de Iuliol. 1328. *Veg.* 139.
Cambra del Castell de Mallorcha a 8. Idus de Agost. 1329. *ma.* 23.
Altra de la mateixa data. 1329. *Ma.* 136.
Perpinya a 12. kal. de Febrer. 21. *Ianer* 1330. *Me.* 126.
Mallorcha a 12. kalen. de Abril a 21. de Mars. 1331. *ma.* 139.
Mes 8. altres priuilegis de la mateixa data. 1331. *me.* 132.
Mallorcha pridie kal. de Noueb. 1332. *me. f.* 138.
Mallorcha a 7. kal. de Nouemb. 1332. *men.* 137.
Mallorcha a 9. Kal. de Nouemb. 1332. *men.* 138.
Mallorcha a 6. *kalen.* de Nouem. 1332. *Me.* 139.
Vall de *Mussa* al primer de Iuliol 1332 *Ma.* 140.
Altra de la mateixa data. 1332. *Ma.* 157.

	Perpinya a 18. de les Kalendes de Iuliol.	1333.
Bal. 50.		
	Perpinya a 19. de les Kalendes de Ianer.	1334.
Veg. 76.		
Veg. 76.	Altres de la mateixa data.	1334.
Veg. 141	Perpinya a 16. de Mars.	1334.
	A la Torre baix de Elna a 6. dels Idus de Mars.	1334.
Veg. 100.		
Veg. 124.	Perpinya pridie Non. de Febrer.	1334.
Veg. 58.	Perpinya a 5. Kalen. de Iuliol.	1334.
Me. 135.	Perpinya a 8. Idus de Iuliol.	1334.
Ma. 173.	Perpinya Non. de Setembre.	1334.
Ma 256.	Barcelona a 1. de Octubre.	1334.
Veg. 77.	Perpinya a 18. Kalen. de Ianer.	1334.
Veg. 120.	Perpinya a 4. Non. de Mars.	1335.
Veg. 96.	Perpinya a 12. Kalen. de Maig.	1335.
Ma. 153.	Mallorca a 12. Kal. de Abril.	1335.
Veg. 91.	Perpinya a 4. Idus de Abril.	1335.
Veg. 93.	Perpinya Idus de Setembre.	1335.
Ma 176.	Perpinya a 6. dels Idus de Abril.	1335.
Me. 148.	Perpinya Idus de Abril.	1335.
Veg. 143.	Perpinya a 1. de Agost.	1335.
Bal. f. 58.	Perpinya Idus de Setembre.	1335.
Veg. 108.	Altra de la mateixa data.	
Ma. 169.	Perpinya a 8. Idus de Nouembre.	1335.
Veg. 105.	Mallorca a 4. Idus de Febrer.	1336.
Ma. 180.	Mallorca a 4. Non. de Mars.	1336.
Veg. 63.	Altres dos de la mateixa data.	1336.
Veg. 93.	Mallorca a 5. Non. de Mars.	1336.
Me. 156.	Lleyda a 13. kalendes de Iuliol.	1336.
Me. 161.	Perpinya a 17. Kal. de Agost.	1336.
Me. 360.	Mallorca a 3. Idus de Desemb.	1336.
Ma. 272.	Altra de la mateixa data.	1336.
Veg. 95.	Perpinya pridie Kal. de Mars.	1337.
	Ciutadella de Menorca a 6. dels Idus de Abril.	1337.
Veg. 64.		
Me. 166.	Perpinya a 14. Kal. de Desemb.	1337.
Me. 167.	Perpinya 13. de Iuliol.	1338.
Me. 170.	Perpinya 8. Idus de Setembre.	1338.
Me. 168.	Perpinya 4. Idus de Abril.	1339.
Ma. 44.	Perpinya a 4. Idus de Maig.	1339.
Me. 128.	Mallorca a 8. Idus de Agost.	1339.
Ma. 280.	Perpinya a 8. Idus de Setembre.	1339.
Ma. 187.	Perpinya a 8. Idus de Setemb.	1339.
R. 5. f. 86.	Perpinya a 1. de Iuny.	1340.
Veg. 102.	Perpinya a 16. de Agost.	1340.
R. 5. 120.	Perpinya a 2. de Mars.	1341.
R. 20. f. 1.	Perpinya a 14. de Febrer.	1341.
Me. 173.	Perpinya a 5. de Nouembre.	1341.
Ma. 188.	Altra de la mateixa data.	1341.
Perpinya a 24. de Mars.	1342.	Me. 176.
Perpinya a 17. de Desembre.	1342.	Me. 176.
Perpinya a 17. de Maig.	1342.	Ma. 189.
Perpinya a 6. de Iuliol.	1342.	me. 174.
Perpinya a 22. de Agost.	1342.	Me. 175.
Perpinya a 17. de Desembre.	1342.	Me. 175.
Perpinya a 27. de Mars.	1343.	Bal. f. 61.
Perpinya a 9. de Desembre.	1343.	Veg. 108.

Rey Don Pere Tercer del Comtat de Barcelona, y segon dels Comtats de Rossello, y Cerdanya.

Zaragoça a 4. Non. de Setemb.	1300.	
Cobliure 6. Kal. de Iuliol.	1344.	Veg. 77.
Perpinya a 16. de Iuliol.	1344.	men. 185.
Perpinya 12. kalen. de Agost.	1344.	ma. 198.
Perpinya a 2. Kal. de Agost.	1344.	me. 193.
Perpinya a 21. de Agost.	1344.	me. 194.
Cerdanya a 4. Non. de Setemb.	1344.	Veg. 84.
Bar. a 30. de Octubre molts.	1344.	ma. 208.
Bar. a 7. kal. de Nouembre.	1344.	B. 89, 90.
Vilafranca de Conflent a 13. de les Kalendes de Setembre.	1344.	Bal. 85.
Puigcerda a les Kal. de Setemb.	1344.	Balle 87.
Bar. a 3. Idus de Nouembre.	1344.	Balle 93.
Bar. a 4. Idus de Nouembre.	1344.	Balle 94.
Barcelona a 30. de Ianer.	1345.	ma. 27.
Perpinya a 6. Non. de Maig.	1345.	Veg. 64.
Perpinya a 7. Idus de Maig.	1345.	Pro. f. 1.
Perpinya pridie Non. de Iuny.	1345.	Pro. 82.
Lleyda a 16. de Nouembre.	1346.	Pro. 59.
Altres de la mateixa data.	1346.	ma. 209.
Lleyda a 24. de Nouembre.	1346.	ma. 214.
Lleyda a 25. de Nouembre.	1346.	ma. 176.
Lleyda a 16. de les kalendes de Desembre.	1346.	ma. 210.
Moruedre a 10. de les kalendes de Mars.	1347.	mar f. 45.
Mirauet a 13. kalen. de Mars.	1347.	Ma. 211.
Zaragoça pridie Idus de Iuny.	1347.	R. 19 f. 17
Pridie Idus Septembris.	1347.	me. f. 89.
Bar. pridie Idus de Nouembre.	1347.	Me. 202.
Barcelona pridie Nones de Desembre.	1347.	Me. 202.
Bar. a 8. Idus de Desembre.	1347.	Me. 203.
Miro a 13. Kal. de Mars.	1347.	Me. 204.
Barcelona a 18. de Mars.	1348.	Balle 89.
Segorb a 4. Idus de Nouembre.	1348.	Me. 207.

Me.268. Zaragoça a 13. *Kalen.* de Abril. 1349.
Ma.219. Zaragoça a 22. de *Mars.* 1349.
Ver.104. Çaragoça a 24. de *Mars.* 1349.
Ma.211. Çaragoça a 11. de Abril. 1349.
Veg.124 Zaragoça Non. kal. de Abril. 1349.
Me.203. Çaragoça a 11. *Kalen.* de Abril. 1349.
Perpinya a 9. de les Kalendes de Ianer. 1350.
Ma.142.
Ma.349. Barcelona a 31. de Iuliol. 1350.
Veg. 61. Perpinya a 5. Idus de Octubre. 1350.
Ma.142. Perpinya a 9. de les Kalendes de Ianer. 1350.
offi. seca. Perpinya a 22. de Ianer. 1351.
Veg.113. Perpinya a 15. de Febrer. 1351.
Ma.211. Cobliure a 25. de Mars. 1351.
Ma.219. Bar. a 21. de Iuliol. 1351.
Ma.218. Barcelona a 22. de Iuliol. 1351.
Veg.107. Perpinya a 24. de Desembre. 1351.
Me.224. Bar. a 17. de Mars. 1353.
Ma.239. Bar. a 27. de Mars. 1353.
Ma.221. Barcelona a 28. de Mars. 1353.
Ma.220. Bar. a 29. de Mars. 1353.
Ma.203. Bar. a 2. de Febrer. 1354.
F.72.74. Roses al vltim de Maig. 1354.
Me.211. *Barcelona* a 4. de Maig. 1354.
R.34.60. Barcelona a 30. de Iuny. 1354.
Ver.f.4. *Bar.* a 27. de Setembre. 1354.
Bal.86. Perpinya a 28. de Nouembre. 1355.
Veg.111. Perpinya a 10. de Dezembre. 1355.
Me.211. Zaragoça a 5. de Febrer. 1356.
P.86.87. Barcelona a 20. de Febrer. 1356.
Veg.109. Perpinya a 19. de Iuny. 1356.
Balle 86. Perpinya a 4. de Agost. 1356.
Pro. 86. Perpinya a 1. de Agost. 1356.
Ma.192. Zaragoça a 12. de Febrer. 1357.
Ma. 28. Zaragoça a 5. de Febrer. 1357.
Ma.154. Çaragoça a 4. de Mars. 1357.
Ma.221. Barcelona a 28. de *Mars.* 1357.
Me. 210. Bar. a 2. de Febrer. 1358.
Ma. 55. Gerona a 20. de Abril. 1358.
Bal.107. Gerona a 10. de Maig. 1358.
Pro.f.9. Gerona a 23. de *Maig.* 1358.
Pro. 57. Gerona a 4. de Iuny. 1358.
Ma.176. Gerona a 5. de Iuny. 1358.
Pro. 84 Gerona a 8. de Iuny. 1358.
Ma. 55. Gerona a 9. de Iuny. 1358.
Bal.127. Perpinya a 18. de Iuliol. 1358.
Ma.155. Bar. a 2. de Octubre. 1358.
Ma.136. *Barcelona* a 21. de Octubre. 1358.
Ma.143. Bar. a 20. de Octubre. 1358.
Barcelona a 10. de Octubre. 1358. *ma.* 143
Almunia a 21. de Ianer. 1359. *Bal.* 105.
Calatajud a 6. de Mars. 1359. *Ma.163.*
Ceruera a 21. de Desembre. 1359. *me.* 234.
Ceruera a 13 de Desembre 1359. *Ma.240.*
Ceruera a 14. de Desembre. 1359. *Ma.224.*
Çaragoça a 3. de Abril. 1360. *P.28.83.*
Carinyena a 29. de *Maig.* 1360. *Veg.* 45.
Zaragoça a 4. de Iuny. 1360. *Me.235.*
Zaragoça a 16. de Iuny. 1360. *P.94.25.*
Bugia a 24. de Mars. 1360. *Pro.* 69.
Barcelona a 12. de Setembre. 1360. *Pro.* 68.
Barcelona a 11. de Setembre. 1360. *Pro.* 78.
Bar. a 3. de Desembrer. 1360. *Bal.* 188.
Bar. a 3. de Desembre. 1360. *Ma.144.*
Bar. a 22. de Febrer. 1361. *Veg.* 69.
Lleyda a 14. de Mars. 1361. *Ma.* 145.
Bar. a 16. de Desembre. 1361. *Ma.* 147.
Bar. a 3. de Desembre. 1361. *Me.* 231.
Bar. a 1. de Desembre. 1361. *R.20.48.*
Bar. a 15. de Desembre. 1361. *Pro.* 83.
Barcelona a 16. de Desembre. 1361. *Ma.* 147.
Valencia a 12. de Mars. 1362. *Ma.147.*
Valencia a 14. de Mars. 1362. *Ma.226.*
Valencia a 15. de Mars. 1362. *Ma.* 146.
Valencia a 19. de Mars. 1362. *Ma.230.*
Barcelona a 16. de Agost. 1362. *Ma.206.*
Barcelona a 26. de Agost. 1362. *Ma.236.*
Barcelona a 18. de Agost. 1362. *ma.* 227.
A 20. de Octubre. 1362. *Reg.* 20.
Monço a 18. de Ianer. 1363. *Me.388.*
Monço a 18. de *Mars.* 1363. *Ma.* 56.
Bar. a 22. de Nouembre. 1363. *men.238.*
Barcelona a 15. de Mars. 1364. *Veg.* 66.
Barcelona a 25. de Iuliol. 1364. *Bal.* 98.
Moli de reig a 5. de Agost. 1364. *Veg.* 46.
Bar. a 4. de Agost. 1364. *ma.* 156.
Tortosa a 14. de Febrer. 1365. *me.* 247.
Tortosa 18. de Febrer. 1365. *me.* 243.
Artana a 2. de *Mars.* 1365. *Veg.* 46.
Onda a 3. de Mars. 1365. *ma.* 148.
Tortosa a 21. de Abril. 1365. *Bal.* 98.
Tortosa a 21. de Abril. 1365. *ma.* 205.
Tortosa a 14. de Setembre. 1365. *ma.* 179.
Bar. a 19. de Desembre. 1365. *ma.* 202.
Bar. a 20. de Desembre. 1365. *ma.* 56.
Çaragoça a 25. de Iuny. 1366. *ma.* 192.
Bar. a 13. de Octubre. 1366. *Veg.* 47.
Bar. a 15. de Octubrre. 1366. *Veg.* 59.
Bar. a 20. de Octubre. 1366. *Veg.* 59.

Veg. 83. Barcelona a 31. de Octubre. 1366.
*Me.*241. Bar. a 26. de Octubre. 1366.
*Ma.*225. Bar. a 27. de Octubre. 1366.
Pro. 71. *Barcelona* a 27. de Octubre. 1366.
Barcelona a 11. de Nouembre. 1366.
Pro. 79.
Pro. 54. Bar a 26. de Octubre. 1366.
*Me.*250. Peralcon a 11. deMars. 1367.
Bal. 94. Valencia a 6 Nones de Maig. 1367.
Veg. 69. Barcelona a 9. de Nouembre. 1367.
*Veg.*111. Zaragoça a 12. de Desembre. 1367.
Ma 200. Bar. a 15. de Mars. 1368.
Ma. 57. Barcelona a 30. de Mars. 1368.
*Me.*246. Bar. a 31. de Mars. 1368.
*Me.*248. Bar. a 16. de Mars. 1368.
*Ma.*226. Bar. a 2. de Abril. 1368.
Ma. 236. *Barcelona* a 3. de Abril. 1368.
Ma. 30. Barcelona a 15. de *Maig.* 1368.
*Pro.*139. *Barcelona* a 29. de Maig. 1386.
*Ma.*150. *Barcelona* a 3. de Agost. 1368.
Bar. a 14. o 15. de Nouembre. 1368.
*Ma.*201.
Pro. 92. *Barcelona* a 22. de Ianer. 1369.
Pro. 94. *Bar.* a 18. de Desembre. 1368.
*Veg.*118. Bar. a 15. de Febrer. 1369.
Ma. 232. Bar. a 28. de Febrer. 1369.
Ma. 239. *Barcelona* a 11. de Mars. 1369.
Pro. 94. Valencia a 3. de Iuliol. 1369.
Seca Per. Valencia a 10. de Octubre. 1369.
*Ma.*157. Bar. a 14. de Iuny. 1370.
*Ma.*220. *Bar.* a 18. de Iuny. 1370.
*Ma.*146. Bar. a 12. de Iuliol. 1370.
Me. 251. Barcelona a 30. de Iuliol. 1370.
*Ma.*279. *Bar.* a 13. de Desembrer. 1370.
Pro. 73. Tortosa a 31. de Mars. 1371.
Veg. 47. Tortosa a 20. de Abril. 1371.
Veg. 47. Tortosa a 5. de Abril. 1371.
Veg. 48. Valencia a 28. de Abril. 1371.
*Me.*270. *Bar.* a 26. de Nouembre. 1371.
Ma. 254. *Bar.* a 28. de Febrer. 1372.
Veg. 50. Barcelona a 1. de Iuliol. 1372.
*Me.*255. Barcelona a 24. de Setembre. 1372.
Ma. 157. Bar. a 23. de Setembre. 1372.
*Ma.*250. Bar. a 14. o 24 de Setembre. 1372.
Pro. 84. Barcelona a 1. de Octubre. 1372.
*Ma.*253. *Barcelona* a 8. de Iuliol. 1373.
*Me.*253. Barcelona a 1. de Octubre. 1373.
Amortit. Barcelona a 26. de Ianer. 1374.
Pro. 92. Barcelona a 7. de Febrer. 1374.
Veg 70. Barcelona a 6. de Mars. 1374.
Barcelona a 15. de Mars. 1374. *Veg.* 52.
Barcelona a 26. de Iuliol. 1374. *Ma.*250.
Barcelona a 22. de Agost. 1374. *Ma.*249.
Barcelona a 10. de Setembre. 1374. *Pro.* 89.
Barcelona a 1. de Octubre. 1374. *Ma.*256.
Ceruera a 13 de Desembre. 1374. *Pro.* 66.
Ceruera 14 de Desembre. 1374. *Ma.*255.
Lleyda a 20. de Febrer. 1375. *Pro.* 29.
Lleyda a 7. de Iuliol. 1375. *Ma.*258.
Bar. a 3. de Setembre. 1375. *Me.*263.
Bar. a 4. de Nouembre. 1375. *Ma.*216.
Bar. a 12. de Febrer. 1376. *Amortit.*
Monço al primer, y segon de *Maig.* 1376. *Amortit.*
Monço a 4. de Setembre. 1376. *Ma.*165.
Bar. a 15. de Octubre. 1376. *Amortit.*
Bar. a 20. de Octubre. 1376. *Pro.* 60.
Bar. a 22. de Octubrre. 1376. *Re.*31.*f.*1
Perpinya a 18. de Mars. 1377. *Bal.*114.
Barcelona a 5. de Maig. 1377. *Aygues.*
Bar. a 3. de Setembre. 1377. *Ma.*138.
Bar. a 10. de Setembre. 1377. *Pro.* 30.
Bar. a 29. de Octubre. 1377. *Ma.*264.
Bar. a 14. de Desembre. 1377. *Pro.* 51.
Bar. a 18. de Ianer. 1378. *Par.*130.
Bar. a 8. de Maig. 1378. *Ma.*256.
Bar. a 9. de Iuliol. 1378. *me.* 266.
Bar. a 28. de Agost. 1378. *Bal.*129.
Bar. a 3. de Octubre. 1378. *Pro.* 55.
Bar. a 24. de Desembre. 1378. *Pro.* 46.
Bar. a 29. de Abril. 1379. *Ma.*273.
Bar. a 29. de Nouembre. 1379. *Me.*273.
Bar. a 16. de Nouembre. 1379. *Pro.* 86.
Bar. a 23. de Febrer. 1380. *Bal.* 205.
Bar. a 31. de Mars. 1380. *Ma.*168.
Perpinya a 1. de Mars. 1380. *Ma.*261.
Perpinya a 15. de Mars. 1380. *Ma.*265.
Perpinya a 28. de Abril. 1380. *Bal.*134.
Perpinya a 17. de Maig. 1380. *Bal.* 134.
Perpinya a 30. de *Maig.* 1380. *Me.*280.
Bar. a 26. de Iuliol. 1380. *mar* 15.
Poblet a 13. de Agost. 1380. *Reg.* 16.
Lleyda a 27. de Setembre. 1380. *Me.* 236.
Lleyda a 24. de Setembre. 1380. *Pro.* 34.
A 15. de Octubre. 1380. *Pro.* 341.
Zaragoça a 1. de Desembre. 1380. *Pro.* 34.
Zaragoça a 12. de Desembre. 1380. *Pro.* 53.
Zaragoça a 22. de Desembre. 1380. *Pro.* 66.
Perpinya a 1. de *Mars.* 1381. *Pro.*124.
Zarrgoça a 27. de *Mars.* 1381. *ma.*213.

Barce-

Amortit. Barcelona a 6. de Maig. 1381.
Pro. 35. Zaragoça a 30. de Nouembre. 1381.
Pro. 95. Gerona a 18. de Ianer. 1382.
Veg. 83. Valencia a 19 de Mars. 1382.
Rius arg. Valencia a 13. de Mars. 1382.
Pro. 87. Valencia a 31. de Maig. 1382.
*Ma.*202. Valencia a 10. de Iuny. 1382.
*Ma.*259. Valencia a 12. de Iuny. 1382.
Pro. 96. Zaragoça a 19. de Setembre. 1382.
Pro. 95. Gerona a 28. de Desembre. 1382.
*Pro.*154. Corubi a 6. de Desembre. 1382.
*Ma.*273. Tortosa a 23. de Febrer. 1383.
Pro. 52. Tortosa a 26 de Febrer. 1383.
*Ma.*273. Tortosa a 21. de Febrer. 1383.
*Ma.*150. Perpinya a 6. de Iuny. 1383.
Pro. 42. Monço a 3. de Iuny. 1383.
*Pro.*122. Bar. a 30 de Iuny. 1383.
*Ma.*151. Bar. al darrer de Setembre. 1383.
Pro. 73. Monço a 3. de Nouembre. 1383.
Pro. 62. Monço a 12. de Ianer. 1384.
Ma. 57. Monço a 10. de Febrer. 1384.
Ma. 35. Tamarit de Llitera a 29. Abril 1384.
Tamarit de Llitera a 7. de Abril. 1384.
*Me.*290. Perpinya a 18. de Iuny. 1354.
Al Monestir de Poblet a 10. de Iuliol. 1384.
Pro. 38.
Pro. 40. Figueres a 30. de Agost. 1384.
Vilafranca de Panades a 10. de Agost. 1384.
*Ma.*262.
Pro. 39. Figueres a 12. de Nouembre. 1384.
Pro. 39. Peralada a 24. de Desembre. 1384.
*Ma.*251. Perpinya a 7. de Ianer. 1385.
*Ma.*274. Besalu a 28. de Ianer. 1385.
Pro. 40. Besalu a 3. de Ianer. 1385.
Amortit. Vilanoua a 16. de Iuny. 1385.
*Me.*298. Figueres a 30. de Agost. 1385.
Pro. 41. Besalu 17. de Setembre. 1385.
Pro. 89. Gerona a 20. de Octubre. 1385.
Veg. 53. Barcelona a 23. de Ianer. 1386.
Bar. a 15. de Febrer. 1386.
Pro. 41. Bar. a 31. de Mars. 1386.
Pro. 54. Barcelona a 10. de Abril. 1386.
*Veg.*108. Bar a 9. de Maig. 1386.
*Me.*307. Barcelona a 17. de Maig. 1386.
Pro. 48. Barcelona a 24. de Iuliol. 1386.
Bal. 109. Bar. a 10. de Setembre. 1386.

Rey Don Iuan Primer.

*Pro.*138. Bar. a 14. de Mars. 1387.
Bar. a 18. de *Mars.* 1387. *Pro.* 129.
Barcelona a 25. de Abril. 1387. *Re.*18.20.
Barcelona a 10. de Abril. 1387. *Ma.* 230.
Moltes prouisions sobre emoluments de les Corts del any. 1387. *Reg.* 34.
Barcelona a 29. de Octubre. 1387. *Me.*269.
Barcelona a 14. de Ianer. 1387. *Pro.* 146.
Bar. a 4. de Febrer. 1387. *Pro.* 152.
Barcelona a 20. de Maig. 1387. *Bal.* 112.
Bar. a 30. de Setembre. 1387. *Ma.* 151.
Bar. a 9. de Setembre. 1387. *Ma.* 151.
Bar. a 25. de Febrer. 1388. *Me.* 310.
Barcelona a 10. de Abril. 1388. *R.*18.51.
Zaragoça a 23. de Iuny. 1388. *Pro.*143.
Monço a 26. de Agost. 1388. *ver. alas*
Zaragoça a 7. de Setembre. 1388. *Pro.* 152.
Zaragoça a 21. de Setembre. 1388. *Veg.* 15.
Zarrgoça a 19. de Setembre. 1388. *Ma.* 151.
Monço a 15. de Desembre. 1388. *Me.*309.
Monço a 22. de Desembre. 1388. *Ma.*280.
Altra de la mateixa data *Ma.*241.
Monço a 24. de Desembre. 1388. *Pro.* 48.
Monço a 2. de Desembre. 1388. *Mar* 85.
Monço a 15. de Ianer. 1389. *Pro.* 111.
Monço a 5. de Febrer. 1389. *Mar.f.*1.
Monço a 29. de *Mars.* 1389. *Ma.*109.
Monço al primer de Abril. 1389. *Mar* 19.
Monço a 16. de Maig. 1389. *Pro.* 96.
Monço a 16. de Iuny. 1389. *Amortit.*
Monço a 10. de Iuny. 1389. *Pro.* 97.
Monço 10. de Iuliol. 1389. *Pro.* 97.
Monço a 26. de Agost. 1389. *Ma.*244.
Bar. a 27. de Ianer. 1390. *Pro.* 113.
Bar. a 4. de Ianer. 1390. *Pro.* 114.
Bar. a 16. de Febrer. 1390. *Ma.*282.
Barcelona a 14. de Mars. 1390. *Ver* 129.
Perpinya a 7. de *Maig.* 1390. *Veg.* 79.
Perpinya a 13. de Maig. 1390. *Pro.* 154.
Tortosa a 10. de Nouembre. 1390. *Me.* 311.
Taraçona 23. de Ianer. 1391. *Amortit.*
Barcelona a 15. de Maig. 1391. *Pro.* 121.
Çaragoça 23. de Agost. 1391. *Pro.* 98.
Bar. a 4. de Ianer. 1392. *Ma.*225.
Bar. a 25. de Febrer. 1392. *Veg.* 131.
Bar. a 6. de Mars. 1392. *Ma.*152.
Barcelona a 1. de Abril. 1392. *Pro.*136.
Bar. a 27. de Maig. 1392. *Pro.*124.
Bar. 12. de Setembre. 1392. *Ma.*247.
Sant Culgat a 7. de Setembre. 1392. *ma.* 282.
Monestir d S. Culgat a 3. de Oct. 1392 *Pro.* 99.

Re.2.112.	Valencia a 15. de Desembre.	1392.
Ma. 206.	Algezira a 8. de Febrer.	1393.
Ma.230.	Algezira a 10.de Febrer.	1393.
Ma.239.	Valencia a 16.de Abril.	1393.
Pro. 119.	Valencia a 7. de Abril.	1393.
Pro.133.	Valencia a 12.de Abril.	1393.
Ma 237.	Tortosa a 7. de Iuliol.	1393.
Ma.289.	Empostа a 26. de Iuliol.	1393.
Pro.130.	Tortosa a 6.de Agost.	1393.
Ma.283.	Tortosa a 10. de Setembre.	1393.
Ma.164.	Tortosa a 10 de Nouembre.	1393.
Ma.284.	Tortosa a 15.de Nouembre.	1393.
R.13f.97.	Tortosa a 10. de Desembre.	1393.
Ma. 234.	Valencia al primer de Mars.	1394.
Pro.109.	Barcelona a 19. de Iuny.	1394.
Pro.131.	Barcelona a 2. de Setembre.	1394.
Pro.154.	Barcelona a 22. de Setembre.	1394.
Pro. 117.	Barcelona a 20. de Octubre.	1394.
Ma.291.	Bar. a 12. de Nouembre.	1394.
Ma.186.	Bar. a 20.de Nouembre.	1394.
Ma.292.	Bar. a 5. de Nouembre.	1394.
Pro. 108.	Bar. a 28. de Nouembre.	1394.
Pro. 108.	Bar. a 17. de Desembre.	1394.
Not f. 7.	Perpinya a 13. de Ianer.	1395.
Bal. 184.	Bar. a 3. de Febrer.	1395.
Ma.293.	Bar. a 10. de Febrer.	1394.
Pro. 109.	Bar. a 19. de Febrer.	1394.
Pro. 110.	Bar. a 19. de Mars.	1395.
Not.f. 4.	Bar. a 6.de Maig.	1395.

Rey Don Marti.

lib.4. Se.	Perpinya a 13. de Mars.	1396.
Pro. 132.	Perpinya a 6. de Abril.	1396.
Pro. 165.	Barcelona a 16. de Iuny.	1396.
Veg. 112.	Barcelona a 10. de Iuliol.	1397.
Me.315.	Sant Feliu de Llobregat a 7. de Setembre.	1397.
Re.2 f.4	Barcelona a 20. de Setembre.	1397.
	Bar. a 12. de Desembre.	1397.
Pro. 167.	Çaragoça a 12.de Mars.	1398.
Pro. 170.	Çaragoça a 22. de Abril.	1398.
Pro. 171.	Zarragoça a 11.de Maig.	1398.
Veg. 112.	Zaragoça a 30. de Iuliol.	1398.
Pro. 172.	Zaragoça a 3.de Octubre.	1398.
Pro. 219.	Zaragoça a 7. de Octubre.	1398.
Pro. 218.	Zaragoça a 28. de Octubre.	1398.
R.2 f.49	Zaragoça a 12. de Desembre.	1398.
Ma. 333.	Zaragoça a 15. de Ianer.	1399.
Pro. 200.	Zaragoça a 12. de Mars.	1399.
	Zaragoça a 21. de Agost.	1399. Pro. 162.
	Zaragoça a 9. de Octubre.	1399. Pro. 172.
	Çaragoça a 30. de Octubre.	1399. Pro. 173.
	Çaragoça a 31. de Octubre.	1399. Pro. 174.
	Çaragoça a 6. de Nouembre.	1399. Bal. 185.
	Çaragoça a 14. de Nouembre.	1399. Pro. 238.
	Barcelona a 8. de Iuny.	1400. Pro. 180.
	Bar. a 25. de Iuny.	1400. Veg. 148.
	Bar. a 30. de Iuny.	1400. Pro. 180.
	Bar. a 8. de Iuliol.	1400. R.31. 102.
	Bar. a 3. de Iulibl.	1400. Pro. 214.
	Bar. a 13. de Agost.	1400. Pro. 183.
	Bar. a 17. de Setembre.	1400. Pro. 256.
	Valencia a 4.de Octubre.	1400. Veg. 139.
	Valencia a 12. de Octubre.	1400. Pro. 184.
	Barcelona a 8 de Desembre.	1400. Veg. 179.
	Bar. a 15. de Ianer.	1401. Mar 37.
	A 10. de Mars.	1401. R. 31 f. 68
	Çaragoça a 3. de Febrer.	1402. Pro. 185.
	Valencia a 20. de Iuliol.	1402 R. 37. 74.
	Valencia a 23. de Agost.	1402. Men. 346
	Valencia al primer de Setembre.	1402. Me. 338.
	Valencia a 4. de Octubre.	1402. Pro. 223.
	Valencia a 4. de Nouembre.	1402. Me. 387.
	Valencia a 11.de Nouembre.	1402. Pro. 225.
	Valencia 24. de Nouembre.	1402. Pro. 187.
	Valencia a 12. de Desembre.	1402. Me. 319.
	Valencia a 10. de Desembre.	1402. Me. 345.
	Valencia a 8. de Ianer.	1403. Pro. 208.
	Valencia a 22.de Setembre.	1403 Me. 340.
	Valencia a 12. de Desembre.	1403. Me. 221.
	Valencia a 19. de Desembre.	1403. Me. 187.
	Valencia a 17. de Ianer.	1403. Pro. 188.
	Valencia a 2. de Maig.	1404. Pro. 224.
	Valencia a 26. de Maig.	1404. Me. 322.
	Valencia a 4. de Iuny.	1404. Me. 323.
	Valencia a 4. de Iuliol.	1404. Me. 341.
	Valencia a 18. de Iuliol.	1404. Pro. 214.
	Valldaura a deu de Setembre.	1404. Pro. 189.
	Barcelona fetse de Octubre.	1404. Pro. 228.
	Bar. a 3. de Mars.	1405. Me. 326.
	Barcelona a desanou de Mars.	1405. Me. 330.
	Barcelona a vint y sis de Mars.	1405. Me. 324.
	Barcelona a 2.de Abril.	1405. Me. 319.
	Barcelona a 4.de Abril.	1405. Pro. 190.
	Barcelona a 7. de Abril.	1405. Me. 328.
	Barcelona a 9. de Maig.	1405. Me. 337.

Barce-

Pro. 190.	Barcelona a 7. de Maig.	1405.
Pro. 191.	Barcelona a 28. de Iuliol.	1405.
Pr o. 191.	Barcelona a 15. de Iuliol.	1405.
Pro. 192.	Barcelona a 4. de Agost.	1405.
Pro. 219.	Barcelona a 14. de Octubre.	1405.
Bal. 176.	Perpinya a 16. de Dezembre.	1405.
Me. 359.	Perpinya a 19. de Febrer.	1406.
Pro. 193.	Perpinya a 5. de Mars.	1406.
Pro. 193.	Perpinya a 12. de Mars.	1406.
Pro. 194.	Perpinya a 16 de Mars.	1406.
Pro. 194	Perpinya a 22. de Mars.	1406.
mar. 47.	Barcelona a 21. de Abril.	1406.
Me. 346.	Barcelona a 21 de Maig.	1406.
Pro. 195.	Valencia a 6. de Octubre.	1406.
Pro. 196.	Valencia a 15. de Febrer.	1407.
Bal. 183.	Valencia a 4 de Mars.	1407.
Pro. 197.	Valencia a 12. de Maig.	1407.
	Valencia a 20. de Setembre.	1407.
Pro. 203.	Barcelona a 14. de Ianer.	1408.
Me. 408.	Barcelona a 16. de Ianer.	1408.
Pro. 229.	Barcelona a 15. de Febrer.	1408.
Men. 353.	Barcelona a 27. de Mars.	1408.
Pro. 197.	Barcelona a 30. de Agost.	1408.
mar. 49.	Barcelona a 18. de Ianer.	1409.
Bal. f. 33.	Barcelona a 7. de Febrer.	1409.
Pro. 199.	Barcelona a 12. de Mars.	1409.
Pro. 198.	Barcelona al primer de Mars.	1409.
Veg. 150.	Barcelona a 28. de Mars.	1409.
mar. 51.	Barcelona a 13. de Maig.	1409.
Men. 382.	Barcelona a 29. de Maig.	1409.
Men. 385.	Barcelona a 5. de Iuny.	1409.
Men. 382.	Barcelona a 6. de Setembre.	1409.
Pro. 201.	Barcelona a 4. de Setembre.	1409.
Pro. 201.	Barcelona a 5. de Setembre.	1409.
Pro. 332.	a 20. de Setembre.	1409.
Pro. 202.	Barcelona a 13. de Octubre.	1409.
Veg. 137.	Coblliure a 9. de Nouembre.	1409.
Pro. 207.	Ala casa de bellguart a 5. Abril.	1410.
Men. 360.	Barcelona a 24. de Abril	1410.
Me. 360.	Barcelona a 31. de Maig.	1410.
pro. 355.	Barcelona 17. de Maig.	1410.
pro. 206.	Barcelona a 26. de Maig.	1410.
pro. 250.	Barcelona a 5. de Mars.	1411.
pro. 251.	Barcelona a 24. de Mars.	1412.

Rey Don Ferrando Primer.

Veg. 141.	Barcelona a 20. de Ianer.	1413.
Veg. 147.	Barcelona a 11. de Febrer.	1413.
Men. 369.	Barcelona a 12. de Mars.	1413.
	Barcelona a 30. de Mars	1413. Me. 370.
	Barcelona a 13. de Maig.	1413. Veg. 53.
	Barcelona a 16. de Iuny.	1413. Men. 440
	Barcelona a 24. de Iuliol.	1413. Me 372.
	Ceragoça a 27. de Mars	1414. Me. 373.
	barcelona a 10. de Abril.	1414. Veg. 152.
	Morella a 26. de Iuliol.	1414. Bal. 200.
	Morella a 24. de Iuliol.	1414. Bal. 200.
	barcelona a 26. de Setembre.	1414. Pri. 288.
	barcelona a 22. de Octubre.	1414. me. 373.
	Montblanch. a 20. de Nouemb.	1414.
	Valencia a 7. de Maig.	1415.
	Valencia a 4. de Iuny.	1415.
	Valencia a 10. de Iuliol.	1415. me. 371.
	Valencia a 23. de Iuliol.	1415. Veg. 138.
	Perpinya a 11. de Ianer.	1416. Veg. 87.
	Perpinya a 8. de Febrer.	1416. me. 382.
	Perpinya a 7. de Febrer	1416. me. 375.

Rey Don Alphonso, y Reyna Dona Maria.

	barcelona 19. de Iuny.	1416. Pro. 262.
	barcelona a 19. de Iuliol.	1416. me. 378.
	barcelona a 31. de Iuliol.	1416. me. 378.
	barcelona a 28. de Setembre.	1416. Veg. 139.
	barcelona a 30. de Setembre.	1416. Aygues.
	Velencia a 29. de Maig.	1417. me. 379.
	Valencia a 20. de Iuny.	1417.
	Valencia a 31 de Iuliol.	1417. me. 375.
	Valencia a 20. Setembre.	1417. men. 381.
	Valencia a 24. de Nouembre.	1417. men. 376.
	Valencia a 3. de Octubre.	1417. men. 408.
	Valencia a 23. de Octubbre.	1417. Me. 399.
	Valencia a 15. de Octubre.	1417. men. 380.
	Valencia a 16. de Octubre.	1417. men 391.
	Valencia a 20. de Octubre.	1417. me. 405.
	Valencia a 23. de Octubre.	1417. me. 398.
	Valencia a 28. de Febrer.	1418. me. 404.
	Valencia a 13. de Maig.	1418. men. 396.
	Valencia a 19. de Maig.	men. 403.
	Fraga a 5. de Desembre.	1418. Veg. 154.
	Leyda a 19. de Dezembre.	1418. Pro. 314.
	Monestir de Sant Culgat a 15. de Iuliol.	1419. Pro. 270.
	Monestir de Sant Culgat a 2. de Octubre.	1419. Ver. 45.
	Monestir de Sant Culgat a 9. de Octubre.	1419. Pro. 286.
	Monestir de Sanct Culgat a 24. de Octubre.	1419. R. 13. 102.

	Monestir de Sant Culgat a 30. de Octubre.	1419.	
Me. 410.	Monestir de Sant Culgat a 9. de Dezembre.	1419.	
Pro. 283.	Tortosa al primer de Febrer	1420.	
Pro. 275.	Tortosa a 16. de Febrer.	1420.	
Pro. 272.	Tortosa a 13. de Mars.	1420.	
Mar. 57.	Tortosa a 16. de Mars.	1420.	
Ver. 166.	Tortosa a 27. de Mars.	1420.	
Pro. 274.	Tortosa a 28. de Mars.	1420.	
Pro. 271.	Tortosa a 3. de Abril.	1420.	
Pro. 273.	Tortosa a 18. de Iuny.	1420.	
Me. 409.	Tortosa a 20. de Maig.	1421.	
Pro. 291.	Valldonzella a 7. de Nouëbre.	1421.	
	Barcelona a 12. de Febrer.	1422.	
mar. 203.	Barcelona a 22. de Maig.	1422.	
Pro. 287.	Barcelona a 10. de Iuny.	1422.	
Pro. 306.	barcelona a 17. de Abril.	1423.	
Me. 420.	Barcelona a 22 de Maig.	1423.	
mar f. 59.	Melle a 8. de Nouembre.	1423.	
mar. 40.	Napols a 31. de Dezembre.	1423.	
Ver. 175.	Barcelona a 24. de Ianer.	1424.	
Ver f. 41.	Barcelona a 16. de Ianer.	1424.	
Me. 418.	Valencia a 11. de Abril.	1424.	
Pro. 290.	barcelona a 29. de Setembre.	1424.	
Pro. 288.	Barcelona a 2. de Octubre.	1424.	
Pro. 298.	barcelona a 14. de Octubre.	1424.	
	Barcelona a 28. de Dezëb.	1424.	
men. 417.	Barcelona a 15. de Ianer.	1425.	
men. 517.	Barcelona a 31. de Mars.	1425.	
men. 424.	Ceragoça a 15. de Abril.	1425.	
R. 15 f. 111	Tortosa a 16. de Nouembre.	1425.	
Pro. 299.	Velencia a 6. de Maig.	1426.	
men. 426.	Valencia a 7. de Iuny.	1426.	
Pro. 295.	Valencia a 10. de Iuny.	1426.	
Pro. 526.	Valencia a 2. de Iuliol.	1426.	
men. 427.	Valencia a 28. de Agost.	1426.	
Pro. 299.	Barcelona a 10. de Iuliol.	1427.	
men. 428.	Barcelona a 25. de Maig.	1429.	
men. 431.	Tortosa a 20. de Ianer.	1430.	
	Vll de cona a 27. de Maig.	1430.	
men. 432.	a 25. de Octubre.	1430.	
men. 431.	Barcelona a 12. de Iuny.	1431.	
men. 435.	Barcelona a 6. de Octubre.	1431.	
Pro. 305.	Barcelona al vltim. de Abril.	1432.	
Pro. 308.	Barcelona a 25. de Maig.	1432.	
Mar. 65.	barcelona al primer. de Iuliol.	1432.	
Pro. 302.	Barcelona a 7. de Agost.	1432.	
	Barcelona a 7. de Febrer.	1432.	
Pro. 303.	Barcelona a 4. de Febrer.	1432.	
Pro. 301.	Barcelona a 13. de Febrer.	1434.	Pro. 163.
	Portvendres a 17. de Ianer.	1436.	Me. 448.
	Portvendres a 25. de Maig.	1436.	mar. alafi
	Capita a 6. Idus de Iuny.	1436.	Lib. 4. fe.
	Portvendres a 17. de Ianer.	1437.	me. 447.
	Gayeta a 27. de Mars. sõ molts.	1437.	men. 44.
	Gayeta a 29. de Maig.	1437.	men. 452.
	Barcelona a 24. de Iuliol.	1437.	Pro. 305.
	Barcelona a 16. de Agost.	1437.	mar. 170.
	barcelona a 5. de Iuny.	1437.	Pro. 312.
	Maria a 31. de Mars.	1439.	li. de jur.
	barcelona a 5. de Iuny.	1439.	Pro. 311.
	Gayeta a 18. de Febrer.	1442.	Not. pri.
	Çaragoça a 24. de Mars.	1442.	Pro. 317.
	Gayera a 14. de Maig.	1442.	Not. 12.
	Castell de Napols a 13. de Febrer. 1444.		Not. f. 12.
	Castell de Napols a 12. de Febrer. 1444.		Not. 21.
	Castell de Napols a 5. de Mars.	1444.	mar f. 41.
	Napols a 24. de Agost.	1444.	mar f. 69.
	Napols a 22. de Agost.	1444.	Ball. 173.
	Napols a 22. de Octubre.	1444.	Pro. 334.
	Valencia a 10. de Dezembre.	1444.	Ver. 49.
	Valencia a 1. de Dezembre.	1445.	Ver. 47.
	Tortosa a 21. de Maig.	1446.	Pro. 218.
	Barcelona a 15. de Mars.	1447.	Ball. 142.
	barcelona a 30. de Octubre.	1447.	Pro. 318.
	Barcelona a 17. de Nouembre.	1447.	Pro. 309.
	En los felices excercits a 27. de Ianer.	1448.	Pro. 325.
	Lo mateix a 7. de Febrer.	1448.	Pro. 319.
	Idem a 11. de Febrer.	1448.	Pro. 331.
	Idem a 20. de Mars.	1448.	Veg. 158.
	Idem a 23. de Mars.	1448.	ma. 336.
	Barcelona a 10. de Abril	1448.	mar f. 75
	Barcelona a 16. de Abril.	1448.	Ver f. 50.
	Barcelona a 20. de Abril.	1448.	Ver f. 51.
	Felices Castells a 7. de Maig.	1448.	R. 35 f. 23.
	Barcelona 16. de Maig.	1448.	Veg. 174.
	Barcelona a 20. de Maig.	1448.	Pro. 321.
	Barcelona a 20. de Iuny.	1448.	Cõ. d mar.
	Felices excercits a 6. de Agost.	1448.	men. 446.
	Idem a 31. de Agost.	1448.	me. 498.
	Idem a 28. de Setembre.	1448.	Pro. 332.
	Idem a 24. de Dezembre.	1448.	Pro. 323.
	Perpinya a 10. de Febrer.	1449.	Pro. 315.
	Perpinya a 20. de Abril.	1449.	Pro. 330.
	Perpinya a 15. de Iuny.	1449.	Pro. 316.
	Perpinya a 18 de Agost.	1449.	men. 469.

Perpi-

Ver.145. Perpinya a 12. de Setembre. 1449.
Torre de Octauio a 15. de Octubre. 1449.
Pro. 333. Perpinya a 14. de Dezembre. 1450.
Castell de Napols a 22. de Abril. 1451.
Not. 19. Barcelona a 10. de Iuny. 1452.
Pro. 321. Barcelona a 21. de Iuliol. 1452.
Ver.184. Barcelona a 25. de Setembre. 1452.
men.499. Castell nou a 24. de Octubre. 1452.
mar. 29. Vilafranca de Panades a 18. Nouembre. 1452.
Pro. 326. Idem a 5. de Dezembre. 1452.
Pro. 335. Idem a 18. de Dezembre. 1452.
mar. 81. Barcelona a 19. de Maig. 1453.
Ver.189. Castell &c. a 8. de Nouembre. 1453.
me. 484. Castell nou de Napols a 16. de Mars. 1454.
Pro. 326. A 17. de Octubre. 1454.
men. 331. barcelona a 14. de Iuny. 1455.
mar. 85. Barcelona 11. de Maig. 1456.
Pro. 328. A 22. de Octubre. 1456.
me. 435. Terra de Bogia a 8. de Ianer. 1457.
Pro. 321. Ciutat de. a 20. de Febrer. 1457.

Rey Don Iuan.

Me. 370. Barcelona a 29. de Nouembre. 1458.
Pro. 333. Moli de Reig a 15. de Ianer. 1459.
Mar.87. Barcelona a 15. de Octubre. 1459.
Pro. 337. Barcelona a 4. de Iuny. 1460.
Pro. 336. Barcelona a 20. de Iuny. 1460.
Barcelona a 7. de Iuliol. 1460.
Not. 22. Barcelona a 9. de Agost. 1460.
Vilafranca de Panades a 30. de Setembre. 1460.
Veg.164. Çaragoça a 8. de Ianer. 1461.
mar.f.91. Çaragoça a 3. de Febrer. 1461.
Pro. 337. Perpinya a 15. de Setembre. 1473.
R.26.174. Barcelona a 22. de Dezembre. 1473.
Not. 4. Barcelona a 17. de Iuny. 1474.
men.506. Gerona a 21. de Ianer. 1475.
men.516. Castello de Empuries a 12. de Mars. 1475.
men.516. Castello de Empuries a 16. de Mars. 1475.
men.541. A 10. de Mars. 1475.
men.513. A 26. de Febrer. 1477.
men.507. Perpinya a 7 de Iuliol. 1478.
Pro. 338. Perpinya a 7. de Mars. 1481.
Pro. 340. Perpinya a 20. de Setembre. 1481. *Pro.* 338.
A 17. de Nouembre. 1483. *Pro.* 339.
Rauena a 7. de Dezembre. 1487. *Me.* 511.

Rey Don Ferrando Segon.

Tortosa a 20. de Mars. 1493. *men.656.*
Perpinya a 30. de Setembre. 1493. *R.32.f.11.*
Barcelona a 15. de Octubre. 1493. *R.31.f.79*
A 24. de Dezembre. 1493. *R.34.f.1.*
A 13. de Octubre. 1493. *R.31.f.80.*
Barcelona a 13. de Nouembre. 1493. *Pro.158.*
Barcelona a 4. de Nouembre. 1493. *Pro.515.*
Barcelona a 18. de Nouèbre. 1493. *Pro.158.*
Medina del Cãpo a 11. de Iuny. 1494. *men.587.*
Çaragoça a 28. de Dezembre. 1494.
Madrid a 26. de Febrer. 1495. *Lib.4. fe.*
Madrid a 28. de Febrer. 1495. *men.537.*
Madrid a 8. de Mars. 1495.
Almaçan a 23. de Nouembre. 1495. *Lib.prou.*
Tortosa a 5. de Abril. 1496.
Zaragoçaa 18. de Iuny. 1498. *men.523.*
Madrid a 22. de Maig. 1499. *men.529.*
Granada a 8. de Iuliol. 1499.
Granada 27. de Iuliol. 1499.
Siuilla a 31. de Mars. 1500.
Barcelona a 20. de Setembre. 1503. *Me.533.*
Medina del Campo a 21. de Abril. 1504. *Me.536.*
Medina del Campo a 10. de Setembre. 1504. *Pro.371.*
A 1. de Setembre 1505. *Me.538.*
Nostra Senyora del Camp a 28. de Febrer. 1507. *men.539.*
Altra de 28. de Setembre. 1507. *men.539.*
A 20. de Mars. 1509. *Pro.346.*
Valladolid a 19. de Abril. 1509. *Pro.346.*
Valladolid a 20. de Abril. 1509. *Pro.160.*
Valladolid a 5. de Maig. 1509. *R.32.270*
A 17. de Agost. 1509. *men.607.*
Madrid a 9. de Setembre. 509. *Lib.4. fe.*
Montso a 17. de Maig. 1510. *mar.f.97*
Montso a 18. de Iuny. 1510. *Pro.361.*
Montso a 10. de Iuliol. 1510. *men.553.*
Montso a 14. de Iuliol. 1510. *Pro.361.*
Montso a 16. de Iuliol. 1510. *men.553.*
Montso a 18. de Agost. 1510. *mar.297.*
Montso a 29. de Agost. 1510. *men.583.*
Monso a 1. de Setembre. 1510. *men.543.*

Montso

*men.*555. Monſo a 3. de Setembre. 1510.
Pro. 368. Siuilla a 31. de Maig. 1511.
*Veg.*182. Burgos a 12. de Setembre. 1511.
Burgos a 30. de Ianer. 1512.
Pro. 369. A 1. de Maig. 1512.
Pro. 366. Monſo a 16. de Iuny. 1512.
*men.*560. Monſo a 2. de Setembre. 1512.
*men.*558. A 12. de Setembre. 1512.
Pro. 364. Valladolid a 30. de Iuliol 1513.
Pro. 364. A 25. de Setembre. 1513.
R.32.*f.*23. Barcelona a 20. de Mars. 1515.
*Pro.*375. Barcelona a 1. de Iuliol. 1515.
Pro. 370. Barcelona a 29. de Nouembre. 1515.

Reyna Dona Iuana, y Emperador Don Carlos.

Not. 22. Barcelona a 20. de Iuny. 1519.
*men.*567. Barcelona a 10. de Iuny. 1519.
*paray.*56. Barcelona a 19. de Setembre. 1519.
men. 563. Moli de Reig a 10. de Dezemb. 1519.
*Pro.*369. Barcelona a 20. de Dezembre. 1519.
Curua a 11. de Maig. 1520.
me. 580. A 22. de Mars. 1520.
*Lib.*4.*fe.* A 17. *k*alendes de Maig. 1524.
Pro. 372. A 14. de Maig. 1524.
*men.*597. Toledo a 8. de Octubre. 1525.
*men.*578. Siuilla a 14. de Abril. 1526.
Me. 603. Ciuilla a 15. de Abril. 1526.
Pro. 376. Valladolid a 12. de Iuliol. 1527.
*R.*35.141. Monſo a 19. de Iuliol. 1528.
*R.*34.*f.*12. Ratisbona a 2. de Abril. 1532.
*Pro.*379. A 30. de Agoſt. 1533.
*Caix.*390 A 12. de Nouembre. 1533.
Monſo a 27. de Dezembre. 1534.
Pro. 394. Barcelona a 18. de Maig. 1535.
Pro. 385. Barcelona a 29. de *M*aig. 1535.
*Li.c.f.*13. A 3. de Setembre. 1535.
*men.*588. A 26. de Maig. 1536.
*men.*616. A 11. de Agoſt. 1536.
Pro. 542. A 24. de Mars. 1537.
*men.*620. Barcelona a 19. de Octubre. 1537.
Barcelona a 25. de Abril. 1538.
men. 590. Barcelona a 27. de Abril. 1538.
Me. 622. Barcelona a 6. de Abril. 1538.
*men.*623. Toledo a 13. de Nouembre. 1538.
Altra dada a Valladolid a 19. de No-
*Pro.*241. uembre. 1538.
Me. 623. Barcelona a 13. de Dezembre. 1538.
*R.*34*f.*19 A 12. de Setembre. 1539.
A 5. de Dezembre. 1539.
A 29. de Mars. 1541. *Pro.*428.
Monſo a 30. de Setembre. 1542. *men.*594.
A 14. de Setembre. 1542. *Pro.* 389.
Barcelona a 20. de Nouembre. 1542. *Pro.* 388.
Valladolid a 9. de Maig. 1544. *men.*618.
A 16. de Iuny. 1544. *Pro.* 390.
A 7. de Setembre. 1545.
A 27. de Febrer. 1546. *men.* 637.
Barcelona a 11. de Octubre. 1546. *Pro.* 392.
A 21. de Agoſt. 1547. *me.* 633.
A 5. de Setembre. 1547. *Me.* 633.
A 10. de Setembre. 1547. *men.*634.
A 27. de Setembre. 1547. *men.* 635.
A 28. de Setembre 1547. *men.* 634.
A 6. de Octubre. 1547. *men.* 635.
*M*onſo a 10. de Nouembre. 1547. R.33.160.
Monſo a 3. de Dezembre. 1547. *me.* 636.
*M*onſo a 6. de Dezembre. 1547. *ma.* 348.
*M*onſo a 10. de Dezembre. 1547. *me.* 663.
Monſo a 30. de Dezembre. 1547.
Monſo a 8. de Dezembre. 1547. *Me.* 637.
Valladolid a 3. de Mars. 1549. *R.*34*f.*38
A 21. de Agoſt. 1550. *men.*609.
A 23. de Iuny. 1551. *men.*638.
A 6. de Nouembre. 1551. R.34.40.
*M*adrid a 26. de *M*aig. 1552. R.34. 43.
A 18. de Dezembre. 1552. *men.* 638.
A 29. de Nouembre. 1553 R.34. 84.
A 24. de Nouembre. 1553. *men.*641.
Barcelona a 10. o 18. de Dezēb. 1553. *men.*644.
A 11. de Nouembre. 1554. *Pro.* 392.

Rey Don Felip.

A 19. de Nouembre. 1558. *Pro.* 342.
A 23. de Nouembre. 1558. *Pro.* 243.
A 4. de *M*ars. 1559. *Pro.*397.
Valladolid a 18. de Mars. 1559. *Pro.* 395.
A 29. de Mars. 1563. *men.* 550.
A 27. de Febrer. 1564. *Pro.*399.
A 22. de Mars. 1564. *men.*649.
A 25. de Octubre. 1564. *men.* 652.
A 29. de Ianer. 1565. *Pro.*403.
A 21. de *M*ars. 1565. *men.*650.
Barcelona a 10. de Octubre. 1565. *Pro.* 401.
Barcelona a 25. de Octubre. 1565. *men.* 651.
A 11. de Maig. 1566. *Pro.* 402.
A 9. de Iuliol. 1566. *Pro.* 404.
A 19. de Iuliol. 1566. *Pro.*405.

Pro.406.	A 26. de Iuliol.	1566.
Pro.407.	A 7. de Setembre.	1566.
men.603.	Madrid a 24. de Ianer.	1468.
Pro.409.	A 4. de Iuny.	1568.
Pro.412.	A 16. de Febrer.	1570.
Pro.413.	A 23. o 27. de Febrer.	1570.
Pro.411.	A 19. de Iuliol	1570.
men.602.	Madrid a 4. de Dezembre.	1571.
men.606.	Madrid a 8. de Octubre.	1572.
R.35.27.	Madrid a 18. de Setembre.	1573.
ma.299.	Madrid a 18. de Octubre.	1573.
	Madrid a 9. de Maig.	1576.
Pro.421.	A 12. de Iuny.	1577.
men.598.	A 15. de Febrer.	1578.
Pro.430.	A 18. de Octubre.	1578.
R.35.201.	A 7. de Maig.	1580.
men.601.	A 4. de Agost.	1581.
men.600.	A 15. de Setembre.	1582.
Pro.421.	A 24. de Ianer.	1583.
ma. 325.	Barcelona a 19. de Dezembre.	1584.
ma. 329.	Montso a 6. de Nouembre.	1585.
mar.101.	Montso a 29. de Nouembre.	1585.
ma. 358.	Binefa a 4. de Dezembre.	1585.
Pro.423.	Binefa a 24. de Dezembre.	1585.
	Monestir de Sant Lorens el Reyal a	
Pro.433.	26. de Agost.	1587.
men.601.	A 16. de Dezembre.	1590.
men.658.	Barcelona a 15. de Iuliol.	1591.
Pro.430.	A 26. de Iuny.	1593.
ma. 331.	Barcelona a 26 de Agost.	1593.
Pro.431.	A 14. de Octubre.	1593.
me.660.	A 22. de Maig.	1594.
mar.alafi	Madrid a 6. de Dezembre.	1595.
Pro.436.	A 23. de Maig.	1596.
	Toledo a 12. de Iuny.	1596.
Pro.437.	A 10. de Agost.	1596.
Pro.438.	A 23. de Dezembre.	1596.
Pro.439.	A 18. de Ianer.	1597.
Pro.508.	A 25. de Iuny.	1597.
Pro.440.	A 29. de Agost.	1597.
Pro.440.	A 20. de Setembre.	1597.
	A 13 de Octubre.	1597. Pro.441.
	A 26. de Nouembre.	1597. Pro.441.
	A 8. de Dezembre.	1597. Pro.44 .
	A 9. de Febrer.	1598. ma. 337.
	Barcelona a 19. de Febrer.	1598. Pro.492.
	A 10. de Maig.	1598. Pro.448.
	A 30. de Iuny.	1598. ma. 337.
	Barcelona a 29. de Iuny.	1599. mar.109.
	Barcelona a 30. de Iuny.	1599. Not. 28.
	Barcelona a 13. de Iuliol.	1599. ma. 340.
	Barcelona a 12. de Iuliol.	1599. ma. 342.
	Madrid a 23. de Dezembre.	1599. ma. 342.
	A 13 de Ianer.	1600. Pro.514.
	A 11. de Febrer.	1600. Pro.239.
	A 9. de Iuny.	1600. Pro.446.
	A 25. de Setembre.	1600. men.661.
	A 10. de Nouembre.	1600. men.661.
	A 11. de Iuny.	1601. Pro.442.
	A 22. de Setembre.	1601. Pro.448.
	A 12. de Octubre.	1601. ma. 338.
	A 22. de Dezembre.	1602. Pro.499.
	A 18. de Ianer.	1603. Pro.490.
	A 19. de Ianer.	1603. Pro.491.
	A 23. de Ianer.	1603. Pro.498.
	A 23. de Maig.	1603. Pro.498.
	A 24. de Setembre.	1603. men.662.
	A 26. de Octubre.	1605. Pro.500.
	A 13. de Dezembre.	1605. Pro.503.
	A 29. de Mars.	1606. Pro.505.
	A 15. de Iuny.	1606. Pro.506.
	A 18. de Iuny.	1606.
	A 29. de Dezembre.	1606. Pro.504.
	A 27. de Ianer.	1607.
	A 17. de Agost.	1608. Pro.510.
	A 5. de Setembre.	1608. Pro.510.
	A 17. de Octubre.	1608. Pro.512.
	A 2. de Iuny.	1611. men.664.
	A 16. de Mars.	1616. Me.665.
	A 24. de Iuliol.	1617. ma. 350.
	Pardo a 5. de Nouembre.	1917.
	Casa dl ana rājues a 14. de Maig.	1622. ma. 353.

TAVLA

TAVLA SVMMARIA
DE LES MATERIES MES SENYALADES
DEL PRESENT LLIBRE.

ABadies consistorials folio 293.
Abalançador 495.
Accio per la promesa dels Cathalans fol. 39.
Adam creat primer senyor fol. 1.
Aduocats, y Procuradors Fiscals. 269.
Aduocats, y Procuradors de Pobres fol. 286.
Adzemblers fol. 284.
Affinador fol. 495.
Almirant fol. 337.
Ajudants de Camera 222.
Alcayts, Alcaydias 344.
Alcalders, y Moneders 489.
Almoyners 494.
Ayguazirs 284.
Alans 143.
Amortitzacions 252.265.267.
Animals quins tenen ser 2.
Antiguedat tots son yguals 74.75.
Aposentadors fol. 284.
Aquitania Prouincia de Cathalans fol. 18. 19. 20.
Armes 311. 559.
Arts, y titols de honor d' elles 420. 425.
Arbitre 531.
Archiduch 144.
Arabiga llengua 23.
Arago reuolt any 1590. fol. 42.
Archabisbat de Tarragona 33. 103.
Artilleria quant los de Perpinya enclauaren als Francesos 61.
Assessors, fol. 452. 459. 248.
Astronomia, y ses parts 3.
Audiencies Reyals 277.

B.

BArcelona Ciutat sos titols, y priuilegis fol. 55. 56. 379. 502.
Barceloneses sempre lleals.
Batalles 55. 56. 57.
Banyuls del maresme de Rossello 205
Balles 180. de Perpinya 181. fins 185.
Balle General 252. fins 270.
Barons 149. 150. del fol. 540.
Baronies 310.
Banchs, y taules comunes verb. taules.
Bachillers 351.
Bernat Dolms Gouernador 52.
Beroso, y sos llibres 140.
Bens patrimonials Reyals fo. 253. 263: 265.
Beatituts fol. 577.
Bestiars enpicoreyes de França 61.
Beneficis Ecclesiastichs de presentacio, y collacio del Rey 255.
Bisbats dos baix de vn Bisbe 115.
Bisbats de Cathalunya baix la Metropoli de Tarragona 103. diuidits en lo Concili de Coblliure 33.
Bisbat de Elna f. 103.
Bisbes primers de Barcelona, Tortosa fol. 32.
Blancha Consol en Cap de Perpinya fol: 51.
Bolla, y sos drets 371. als seguents.
Bouatge 107. 541.
Brassos de les Ciutats, y Viles 416.
Brassos en les corts 523. 525.
Burgeses honrrats fol. 411. verb. Ciutadans.
Burgeses de Perpinya 52. 417.

C.

CArlo Magno si entrà en persona a Espanya del full 153.
Carles Caluo Emperador quins priuilegis

uilegis concedi a Barcelona 40.
Carn humana com quant,y perque mẽ jaren los Perpinyaneſos 48.49.50.
Cathalunya 77.78.79.89.91.parts 77. 91.deſcripcio 77.78.91. Breu fer menjar carn en diſſapte 35. Ciutats Viles, y Llochs 92. Clime fertilitat 78.quines,y quals terres baix de ella ſe comprenen, y ſi Roſſello, y Cerdanya es Cathalunya 97. de quina Prouincia era en temps de la Eſpanya Citerior,o Tarragoneſa,y Gallia Narboneſa, o Gocia 99. 100. lo demes Baix Verb.Comtat de Barcelo.
Cathalans de Aquitania 18.fins 21.190 llengua,y los primers ſeguiren la Fè de Chriſto ileys propries 35.verta-ders en les promeſes 36.39.40.en la nauegacio, y vs de armes perits 36. 37 goſauan del dret jtalich,y de totes les prerrogatiues dels Senadors Romans 39.quant anaren ab les llãſes ſens ferro, ni eſpaſa a ſeruir al Rey Don Pere 40.41.fels,y lleals cõtra quils notan de rebelles 40.41.42. menja Rates 43. quines guerres, y hazanyes feren en Grecia, y altres parts 52.54.55 quines terres han cõ quiſtat 56.57.59.no ſon tinguts ſeruir ſino de libera voluntat 58. liberals en los donatius la mateixa antiguedad,y nobleſa quels Biſcayns 73. lo principi dels noms tenen 73.baix de Cathalans en hiſtories ſi ſon compreſſos los d'Roſſello,y Cerdaña 116.
Caſes de deuocio,y Religio 34.92.
Capellans nos pugan caſar 33.
Caſtlans qui ſon folio 190.
Camarlench folio 222.
Camarer folio 222.
Cauallers de la boca folio 222.
Caſſador folio.222.
Canceller 277.fins 283.
Canceller de les Vniuerſitats folio 350.
Capita Gener y ſos officials d'l full 338.
Capitans folio 337.
Capita General de Roſſello fo. 52.
Caſes,y Tribunals de les Vniuerſi. 452.
Caſtells. folio 343. de Perpinya.383.
Catholich titol del Rey folio 578.
Cauallers del full 323.
Cauſes nos poden aixir de la Vegueria Ballia,ni de Cathalunya fo.544.
Centurions de la paſsio de Chriſto Eſpanyols 32.
Cenſal de 11.m ll. impoſat al Rey Dõ Ferrando lluyt 64.los que poden impoſar les Vniverſitats fol. 473.
Cetubalia que fol. 79.
Cerdanya ſon comtat titol,y deſcripcio parts Viles,Llochs 85.86.107.termi nacions ab Cathalunya 106.com eſta vnit ab Cathalunya 111.112.113.for ma vna prouincia ab Roſſello 107. ſes grandeſes fol 408.
Ceremonies folio 568.
Ceſsions a potẽts nos podẽ fer 544.
Ciutats titols gouern, y adminiſtracio de elles folio 369.371.
Ciſes,è impoſicions folio 473.
Ciutadãs,y Burgeſos hõrrats d'l full 411.
Clauaris, y Moſtaſaphs creacio, y poder del full folio 485.
Comiſſaris folio 248.284.
Comtes quin titol ſon, de hont, lo numero, y quina entrada del full 151. lo titol antich, y modern qui ſon a vuy folio 316.
Comtes de Barcelona,Roſſello, y Cerdanya totes les guerres tingueren,y conquiſtaren 53.54.quins titols ſoberans tenian 297.delque conquiſta uan auiſauan als Papas 34.
Comtats de Barcelona,Roſſello,y Cerdanya forman dos Prouincies 104. 107.als ſeg. les diuiſions, y parts de vns,y altres 105.com, y quant prengueren los titols de Comtats,quants eren,y quants ſon reſtats 104. diuidits en Vegueries, y Ballies 110. quin lloch tenen quant ſe celebran Corts per los Regnes 109. nos podẽ deſunir de la Corona 540. als ſeg. quants Comtats, y avuy folio 310.
Comtat de Barcelona de hõt prengueren lo titol 97. quin era ſon diſtricte, y quin avuy 98.o Cathalunya, o Principat de Cathalunya tot es vna coſa folio 97.
Comtats de Roſſello, y Cerdanya empenyats

penyats folio 43.
Comtes de Barcelona, Nobles de linatge 163. hazanyes 164. forē Comtes de Rossello 165. quin Comta desslliurà la Emperatrix lo cōuit feu 54. 55. quants Reys Moros feren Tributaris 55. quin prengue les armes de les quatre barres 163. 167. qui casa ab la succesſora de Arago cō, y quāts fills 164 aqui deixa lo Comtat de Cerdanya folio 164.
Comtes de Rossello delfull 165. de Dō Nuño Sanxo, y Dō Sācho 193. 194.
Comtes de Cerdanya 174. subjectes, y de la parentela dels Comtes de Barcelona 98. de Don Nunyo, y Don Sancho folio 193. 194.
Comitors, o Comdors folio 317.
Comuners de Castella folio 42.
Concilis de Espanya assistiren los Bisbes de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya 33. lo primer en Cobliure qui hi assisti ques resolgue 33.
Conuents de Beners en soledats 34.
Concellers, Consuls, Iurats, Paers del full 439. delfull 449.
Consulat de mar, o Llotja del full 451.
Consul de Perpinya, Capita en temps de guerra folio 52. 292.
Concepcio immaculada de nostre Senyora folio 35.
Conquista de la terra Sancta folio 55.
Consent 79. si es del Comtat de Cerdanya, Viles, Llochs, y parts 86 87. si es Cathaluña 97. ses terminaciōs 106.
Concells, y Senats 277. estat, guerra supremo, y altres Concells generals, y especials de les Vniuersitats, poder, forma coses prohibides 427. 428.
Conseruador general folio 284.
Condestable follio 337.
Conclusions del Concell folio 527.
Concordies folio 529.
Consultes folio 533.
Conuocacio del vsatge *Princeps namque* folio 540.
Constitucio violada folio 549.
Coper folio 222.
Corts que son, origen, forma, de celebrarles folio 300. 301. 524. nu. 525. prorogades 37.
Costumes folio 513. 583.
Creus, y Cauallers cruzados fo. 313.
Crides folio 529.
Cruzada, y son Tribunal fo. 128.

D

Delegats Ecclesiatticks fo. 128.
Deputacio 371. als seguents.
Decrets folio 528.
Desunir de la Corona nos poden Catha. Rossello, y Cerdanya fo. 540.
Deutors d'les Vniuersitats 435. 477.
Dilasions de deutes nos podē fer 547.
Diuisions entre Espanya, y França 99. en los Pirineus 117.
Dites, y pagaments de les Taules comunes fo, 584.
Doctors del Reyal Concell fo. 283.
Doctor, y priuilegis fo. 352. y 362.
Doctrines de Doctors fo. 530.
Domicili fo. 557.
Donzells fo. 330.
Dones han de ser honrrades quins titols, y virtuts tenen fo. 10. 11.
Dones de Rossello fo. 53.
Donatius als Comtes, Reys, y Senyors fo. 63. 574.
Don quin tit. y estament es 66. 67. 68. los priuilegis gosa 69. 70. 318. 574.
Donasa si es de Conflent fo. 106.
Dret natural fo. 4.
Dret ciuil, y Canonich fol. 5.
Drets de les Vniuersitats 473. drets nous no poden imposar folio. 541.
Duchs 144. de Cathaluña 310. de Rossello 33.

E

Edictes fo. 529.
Edats del Mon fo. 125.
Egregi folio 580.
Embaixadors folio. 495.
Ens que cosa es fo. 1.
En quin titol es folio. 574.
Equitat, y epicheia folio 531.
Espanya, y ses diuisiōs ab Frāça 99. 100.
Elna fundacio 583. residencia Canonicats, Capellanies 82.
Estanys de Rossello 22. 83. dCōsleñ 87.

Estats de majors, y menors perquines causes se inuentaren fo. 13.
Espanyols sols per sa guarda tenia lo Emperador Iulio Cesar folio 39.
Estats de coses diuines celestes, y terrestes 1. fins 6.
Escriptors de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya 365.
Estaments de les Ciutats, y Viles 409.
Estils folio 519.
Excelencia, Excelentissim folio 580.
Excercits te lo Rey de prouehir en despeses folio 540.

F

Familes nobles folio. 71.
Fè de Christo no se es perduda en Cathalunya Rossello, y Cerdanya des quey entrà fo. 33.
Fè, y fidelitat 37. 38. 39. innata de hont proue 40. als seguents.
Ferro en Rossello, y Conflent 83. 84.
Feus, y titols feudals fo. 395.
Festes publiques fo. 568.
Fidelitat dels de Perpinya, lo titol de Fidelissims 49. als seguents.
Fill de Iuan Blanch Consul de Perpiña com lo mataren fo. 51.
Fills quins priuilegis gosan fo. 583.
Franchs los de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya fa3 del full 540. fins 656.
Fraga, y Montso de Cathalunya 91. 92

G

Gallia Narbonesa fo. 99. 119.
Geographia folio 3.
Germania de Valècia, y Mallorcha 42.
Gerona folio 382.
Gocia Prouincia 99. *llengua.*
Godos folio 143.
Gouerns quant tingueren principi 1. 2.
Gouernador General, Portantsveus, creacio, poder, jurisdiccio dl full 223.
Gouerns de les Vniuersitats fo. 408.
Gloria verb. honor.
Gramatica art que es fo. 7. 18.
Gransenescal folio 221. 337.
Graduacions en officis folio 438. 581.
Grande folio 291.
Graus en obseruar 34. Lleys. fo. 555.
Grechs vocables folio 22.
Guardes del Rey folio 292.
Guerres, quines y quantes, hi a agudes en Cathalunya, Rossello, y Cerdenya del full 53. en temps dels Reys de Mallorcha fo. 199.
Guerrejar folio 544.
Guiarges folio 544.

H

Hannibal que concerta ab los de Rossello folio 53.
Hebreus vocables fo. 22.
Hijosdalgo folio 331.
Home 1. 4. 10. homens vils 12. perquines causes differents los vns del altres folio 13.
Honor son principi, materia, causes, differencies, 9. de quantes maneres se alcansa 10. aquis deu 10. 12. perque es inuentat 11. 12. 13. com se pert 585
Hospedatje a quis deu folio 541.
Hospitals, y Hospitalers fo. 492.

I

Idioma es la llengua materna fo. 26.
Illa quant entraren los Francesos f. 62.
Illustre Illustrissim fo. 579.
Imposicions de les Vniuersitats f. 472.
Inquisicio son principi jurisdiccio folio 35. 128.
Innobles folio 65.
Infansons folio 331.
Insignies, y armes folio 559.
Iochs verb. festes.
Italiana llengua folio 23.
Iuheus quant se expelliren folio 74.
Iurges de la Bailia, y Procuracio Reyal 269. de primeres, y segones appellacions folio 270.
Iurges de Taula fol. 287.
Iurges de Greuges folio 549.
Iudici de bon varo 531.
Iurament de Reys Officials Primogenits 541. dels Officials de perpinya, folio 395.
Iudicats los de Catha. Rossello, y Cerdanya segõs lleys propries dl full 540.
Iurats folio 439.

L

LLetres de Espanya abans dels Romans fol. 16.
Lletres quines son mes aptes per perficionar la llengua 27. 28.
Lletres, y sos titols 348.
Lletres de Cancellaria, y cambra 530.
Llengua, origen, Ethimologia, differéncia, y tot lo demes tocant a esta materia de la Llatina Castellana, Cathalana, Rossellonesa, y Lymosina, y les demes del full 15.
Lleys que son 503. Totes les de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, antiguedat, orde, forma de establirles del full 503. Dels Comtes 512. Dels Comtes de Rossello 517. La observansa 533. Differents especies, interpretacio, y altres coses als §§. seg.
Llinatges nobles fol. 71. 72. com començan com se han de estimar fol. 73. 74. 75.
Llibertats de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya del full 540.
Lliberalitats en los donatius 63.
Limotges de França Lymosina 18.
Llicenciat fol. 352.
Lloor verb. honor.
Lloctinent General de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya 280. Fa cubrir deuant los que gosan priuilegi Militar 544.
Lloctinēt de Capita General 342. 346.
Llochs de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya y lo gouern de ells 369.
Llotja verb. Consulat de Mar.

M

MAjors nos poden conseruar sens menors fol. 18.
Martyrs en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya fol. 33.
Marisçal fol. 337.
Ma armada 402.
Magaduch 145.
Magnats 320.
Mandatos fol. 528.
Marquesos 145.
Majordom Major 225. 337.
Mechanichs fol. 13. 125.
Meu, y teu quant se forma fol. 4.
Mestre Racional, y son offici 286.
Mesnaders de Arago fol. 320.
Mestre de Escoles 350.
Mestre de Aygues, Mestre de Ports, Mestre de Forests verb. Balle General.
Milicies, y titols de honor de elles 311. de Cathaluña Rossello, y Cerdanya.
Militars 311. y priuilegis de ells 331.
Missatge de les Vniuersitats 452.
Mosset quant los Francesos volgueren pendre fol. 62.
Mōço, y França de Cathalunya 91. 92.
Moros entrada Reys 145. may se acabaren de apoderar de tot Rossello, y Cerdanya 33.
Mons Pyrineus 78.
Moneders fol. 489.
Monedes fol. 490 541.
Mullers, y los titols, y priuilegis 583.

N

NAcions quant se començaren diuidir per quina causa fol. 4.
Narbonesa Prouincia 99. 10. 102.
Noblesa de virtut fol. 31.
Noblesa, y sos titols Ethimologia, diuisio, qui son Nobles, de quantes maneres, priuilegis, obligacions del full 65.
Nobles, y Dons fol. 317.
Noms verb. titols.
Noms per qui foren imposats, en quines coses, per quines causes, si quiscu pot pendre lo que vol f. 7. 9. 73.
Notaris estament, creacio, offici, priuilegis, y obligacions 431. han de presentar escriptures fol. 548.
Notaris de manamēt, registre 283. 548

O

OBeyr als superiors mana Deu 39.
Obseruansa de nostres lleys 533.
Obligacions dels honrrats 584.
Officis, y carrechs del mon origen

origen f. 125. Seculars, y Eccleſiaſtichs 127. 128. Los dels temps dels Comtes 178. Dels Reys de Mallorca 203. Los introduyts en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, y lo orde, y precedencies de ells del full 217. quins titols goſan ſegons lleys comunes 291. Com ſe han de elegir 301. Priuilegis de ells 303. Los de les Vniuerſitats 366. 431. Deputacio 372. Obligacions, y coſes prohibides a tots los officials f. 540. Los de Cathalunya no excerceixẽ juriſdiccio en Roſſello, y Cerdanya, ni per lo contrari 116.
Officis nous nos poden crear fol. 545.
Opinions de Doctors 530.
Oydors verb. Deputats.

P

PAlaus 291. 301.
Paratge, y homens de paratge 328.
Perpinya fundacio, titols, ſeruey, priuilegis en judicis, cõtractes, vltimes voluntats, delictes, politica, guerra, ma armada, y lo demes del fol. 383. Son gouern, y officis del f. 408. 427. Te molts priuilegis 40. Fidelitat, y ſos priuilegis 41. Lo titol de fideliſſims 49. Y de la innata fidelitat del full 50. Sitis del any 1475. Quant manjaren rates, y carn humana 44. 45 Los demes ſitis 1542 1597. y los demes del full 53. Cap de Roſſello, y Cerdanya 82. 388. Patria comuna 388.
Pecunies comunes de les taules comunes, y Banchs 483.
Pedra del fet de Iuan Blanca en Perpinya fol. 52.
Plata en les montanyes Pyrineas 84.
Poblacions de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya 81. 85. 92.
Pompeyo ahont posà ſos tropheos 121.
Portants veus de Gouernador verb. Gouernador.
Porters Reyals 284
Potents fol. 320.
Practicas fol. 519.
Pragmaticas 527.
Principat de Catha. verb. Cathalunya.
Prouincies quant ſe començaren formar, y diuidir fol. 4.
Predicar en llengua materna conuenient fol. 25. 26.
Prouiſions de Reys en corts 37.
Prouincies de la Eſpanya Tarragoneſa 99.
Prouincies dues forman Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya 107. Se gouernan per vn cap, y ſi es neceſſari 115.
Prouincies dels Reys de Eſpanya fol. 216. 289. 290.
Procuradors, y portants verb. Gouernador.
Procuradors Fiſcals verb. Aduocats.
Procurador Reyal verb. Balle General.
Procuradors verb. Aduocats.
Priuilegis dels Militars 331. Dels homens de lletres del full 354. Dels concellers, y Iurats 439. De tots los de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya fol. 501. 509 540. als ſeguents.
Profeſſors en lletres 343.
Priuilegis quals ſien, qui pot concedirlos differents eſpecies forſa 508. als ſeguents. Quins requiſits per goſarlos 556.
Prouiſions 527.
Preheminencies, y precedencies 581.
Princeps nãque, y ſa conuocacio 540.
Priuilegi nos pot concedir contra priuilegi 542.
Puigcerda, y ſos priuilegis 408.
Pyrineus Æthimologia, deſcripcio, cõfins 78. 117. als ſeguents.

Q

QVeragut ſi es de Conflent fol. 106

R

RAho natural fol. 532.
Rates en quin temps ſe menjaren en Perpinya 48. 49.
Religio Chriſtiana fol. 5.
Rector 351. y Vicerector fol. 351.
Reuerencia verb. honor.
Reſpecte verb. honor.

Republiques quant se formaren per qui fol. 2. los estats, titols, y officis de elles del fol. 369. 371.
Rey te titol de Comta de Barcelona, Rossello, y Cerdanya fol. 98.
Reys de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, de la creacio del mon fins lo dilluui fol. 138.
Reys dels Imperi Romà fol. 140. dels Godos, Vandalos, y Alans fol. 143. dels Moros fol. 145.
Reys de Arago fol. 191.
Rey D. Alphonso primer, y fills f. 193.
Rey Don Iaume primer, fills, y testament fol. 195.
Rey D. Pere Segon de Arago 197. 205
Reys de Mallorca, Comtes de Rossello, y Cerdanya fol. 197. les guerres tingueren officis fol. 199. 203. 57.
Rey Don Alphonso Segon fol. 205.
Rey D. Pere III. sos fets, officis, entrada en Perpinya vnions fo. 206. 208.
Rey Don Iuan primer fol. 209.
Rey D. Marti 209. è interregne f. 110.
Rey Don Ferrando primer fol. 211.
Rey Don Alphons IIII. fol. 212.
Rey Don Iuan II. fol. 213. 41. 42.
Reys de França Luys Onse Carles VIII. tingueré los Comtats de Rossello, y Cerdanya fol. 214. 15. Officials 215.
Rey Don Ferrando Segon fol. 216.
Regnes del Rey de Espanya fol. 216. 289. 290.
Reyna Dona Iuana, y Carles fol. 287.
Rey Don Felip I. II. III. fol. 288.
Rey quins titols te com a Rey de Arago fol. 294. com a Comta de Barcelona, Rossello, y Cerdanya 294. 297.
Regent la Cancellaria fol. 282.
Regent la Thesoreria fol. 284.
Regalies fol. 295.
Rescriptes fol. 508.
Rey, y las obligacions te en Cathalunya, Rossello, y Cerdanya 502. 508.
Richs homens de natura 320.
Ritos ceremonies 559.
Rossino Colonia de Latins, fundacio fol. 17.
Rossello de hont pren lo titol, y nō, y quin tenia antigamēt, parts, descripcio, situacio, Viles, Llochs 80. 81. 107 123. si es de la Prouincia, o Gallia Narbonesa, o Gocia 99. 119. de quina part resta en les diuisions de Espanya ab França fol. 100. Rossello, y Cerdanya different Prouincia de Cathalunya f. 105. confins ab França fol. 106. may estigue baix senyoria de Cathalans, se desslliura dels Moros primer que Cathalunya, y com fol. 21. 33. No es Cathalunya fol. 97. Sa llengua f. 21. 22. 23. Rebé la Fè de Christo primer que ninguna part de Espanya f. 32. entrà per aqui Sant Pau, y predicà f. 32. no la ha perduda desque la prengue f. 33. Son fels, y fidelissims fol. 42. Quant patiren en temps dels Reys de Mallorca fol. 42. Empenyats al Rey de França fol. 43. Les fams, guerres patiren fol. 48. 49.
Rossello verb. Cathalunya, y Comtats.
Rossellonesos verb. Cathalans.
Rossello, y Cerdanya diuidits de Cathalunya en temps dels Reys de Mallorca fol. 107. En quins casos, y com se enten que estan vnits ab Cathalunya del full 111. Nos poden desunir de la Corona fol. 112. 540.

S.

Sanct Pere, Sanct Pau, Sanct Iaume si vingueren a Espanya 32.
Sant Miquel de Cuixa en Conflent 34.
Sant Ramon de Perpinyafort primer Inquisidor 35.
Salses quantes vegades sitiat 59. 60. 61.
Sanctedat titol fo. 569. 576.
Sancta Engracia venia a Rossello quāt fonch martiritzada en Çaragoça 32.
Sentencies 527. 529.
Senyals que, per quines causes 8.
Serueys dels de Cathalunya, Rossello, y Cerdaña a sos Senyors, y Reys 37. 38. 39. 63. als seguents.
Seruir als superiors mana Deu 39.
Sepultura del Comta Ramon Berenguer 55.
Ser que cosa es f. 1. 2.

Segell del Rey fo. 554.
Seneſcal fo. 221. 337.
Situacio de Cathaluña, Roſſello, y Cerdanya fol. 77.
Sciencies, y ſos titols fo. 348.
So Caſtell ſi es de Conflent fo. 106.
Soldats en Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya fo. 337.
Sobrepoſats de la horta fo. 496.
Subveguer, Subballe fol. 185.
Statuts fol. 529.
Syndichs en Corts del full. 523.

T.

Taules comunes officials del full 483.
Tarragoneſa Eſpanya citerior fo. 99.
Temps, y ſes parts fol. 3.
Tenuta fol. 544.
Terminacio de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya fo. 105.
Teſtament del Rey Don Iaume primer fo. 105.
Thesorer, y Regent la Theſoreria 284.
Titols de Deu 2. de Maria 3. de les Hierarquies 3. de les animes Santes 3. de les parts, y actes naturals, de les coſes diuines, Celeſtes, y terreſtres 2. 3. en los actes accidentals 4. origen dels titols quines ſignificacions reben ſi poden pendre qui volen fo. 8. 9.
Titols de honor qui ſon 12. quins eſtats de perſones los tenen 12. perq̃ ſon inuentats 13. de quãtes maneres ſe alcanſan fo. 29.
Titols feudals, o Titulars fo. 305.
Tribunals, y caſes de les Vniuerſitats folio 452.

V

Valuaſſors fo. 319.
Vall de Aran folio 62. 91.
Vallspir, y ſa Æthimologia 79.
Vandalos fo 143.
Vaſſalls qui foren en temps dels Cõtes, y del vaſſallatge f. 190.
Veſcomtes fo. 316. 317.
Veſctigals. fol. 541. als ſeguents.
Veguer ſon poder creacio, y juriſdiccio, y del Veguer de Roſſello, y ſos priuilegis folio 180. 185.
Verguers fo. 452
Veſtidures fo. 566.
Viſitadors fo. 287. 495.
Vicicanceller fo. 283.
Virrey fol. 280.
Vitualles fo. 541. 478.
Vice Almirant fo. 337.
Virtut fonamẽt dels titols d̃ honor 31.
Virtut, y ſa nobleſa, y quantes honrres ſe alcanſan per ella 33. ſos titols de honor 30. Theologals, y Morals 31. als ſeg. les de Cathaluna, Roſſello, y Cerdanya fo. 32. 33. 36.
Vinça quant entraren Franceſos 62.
Viles Caſtells, y Llochs de Cathalunya Roſſello, y Cerdanya. 81. 85. 92.
Vilafrancha de Conflent fundada 88.
Vniuerſitats de Cathaluna, Roſſello, y Cerdanya, y los priuilegis. 40. 409. aſsitiat 62.
Vnio d̃ Tortoſa ab Catha. 188. 108. 111.
Vnions de Cathalunya, Roſſello, y Cerdanya, y les Iſles ab Arago, y com ſe enten fo. 107. 108.
Voſa merce vos fo. 579.
Vxer qui fo. 222.

FALTES.

Fol. 81. col. 4. Bula demunt.
Fol. 92. col. 2. lin. 36. Aulot.
Fol. 94. La Morana.
Fol. 228. col. 2. lin. 25. lo qual no ceſſa.
Fol. 365 col. lin. 29. lleua vn 6.
Fol. 367. col. 2. lin. 34. Rafel Moix. Bernat Caxanes.
Pere Coſta de Perpinya.
Fol. 38. Hieronim Marola Republica 6
Fra Reginaldo Poch de San Domingo vida, y milagros de San Galderich, y San Iſidro.
Fol. 453. col. 1. lin. 8. *Dels Tribunals.*

Fi del preſent llibre.